

اشارات و اشکاهن

٦٤٥

جواهر الانوار

فی ترجمہ ششمی مولانا خداداد گار

محمد جلال الدین بلخی الرومی

شعراً

الترجمة

والتحقيق والتأليف للجواشي عسريه الفارسيه

بقلم

عبد الغفر نزيصاحب الجوابر

الدفتر الثالث

أَلَا نِتَقَادُ الْعُلَمَى الْمِزَّهُى يُدْرِجُ فِي مُلَحَقَاتِ
تَرْجَمَةِ الدَّفَائِرِ الْبَاقِيَةِ مَعَ
إِبْدَاءِ الشُّكْرِ لِأَمْرٍ سَلَمَ

العنوان - طهران - صندوق البريد رقم ١٨٩

پیرو در خواست انتقاد

سال ششم است که دانشگاه دفاتر ششگانه مثنوی مولانا با زیباترین وسایل چاپ و هزینه گران بتدریج چاپ مینماید و نگارنده نیز در آغاز صفحه نخست از ترجمه دفتر اول و دوم از استادان و نمایان این فن (اگر باشند) در خواست انتقاد علمی مدلل نموده ده در پایان مجلدات بعد با سپاسی مقتضی منتشر سازد ولی متأسفانه تا کنون چنین انتقادی از مانند این گونه اشخاص بهیچ وجه نرسیده و انتقادات گستاخانه دیگر بی مدراهم بر این کتاب نفیس جز خاموشی و یا فرموده مولانا . .

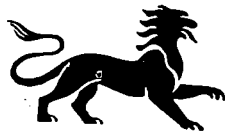
عامه را در عشق همخوابه و طبق

کی بود پروای عشق صنع حق

پاسخ دیگری ندارد - قرآن مجید نیز میفرماید

إِنَّهُمْ كَأَلَا نِعَامٍ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا

مترجم مثنوی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

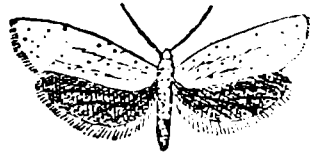
مُقَدِّمَةُ الدَّقْتَرِ الثَّالِثِ مِنَ الْمَثْنَوِيِّ

الْحِكْمُ (١) جُنُودُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ يُقَوِّي بِهَا أَرْوَاحَ الْمُرِيدِينَ
وَ تَنْزِيهِ عِلْمِهِمْ عَنْ شَائِبَةِ الْجَهْلِ وَعَدْلُهُمْ عَنْ شَائِبَةِ الظُّلْمِ وَجُودُهُمْ
عَنْ شَائِبَةِ الرِّيَاءِ وَ حِلْمُهُمْ عَنْ شَائِبَةِ السَّفَهِّ وَ تَقَرُّبَ إِلَيْهِمْ مَا بَعْدَ عَنْهُمْ
مِنْ فَهْمِ الْآخِرَةِ وَ تَيْسَرَ لَهُمْ مَا عَسَرَ عَلَيْهِمْ مِنَ الطَّاعَةِ وَ الْإِجْتِهَادِ
وَ هِيَ مِنْ بَيِّنَاتِ (٢) الْأَنْبِيَاءِ وَ دَلَالِئِهِمْ تَخْبِرُ عَنْ أَسْرَارِ اللَّهِ وَ سُلْطَانِهِ
الْمَخْصُوصِ بِالْعَارِفِينَ وَ إِدَارَتِهِ الْفَلَكَ (٣) النُّورَانِي الرَّحْمَانِي الدَّرِي
الْحَاكِمِ عَلَى الْفَلَكَ (٤) الدِّخَانِي الْكَرِّي كَمَا أَنَّ الْعَقْلَ حَاكِمًا عَلَى الصُّورِ
الْتَرَائِيَةِ وَ حَوَاسِّهَا الظَّاهِرَةِ وَ الْبَاطِنَةِ فَدَوْرَانُ ذَلِكَ الْفَلَكَ (٥)

(١) الحكم جمع حكمة و هي العلم بتحقيق الاشياء على ما هي عليه و انقسمت الى
تسمين علمية و عملية - (٢) لانها مظهر اسمه الحكيم - (٣) و هو العقل الاول
الوارد فيه اول ما خلق الله الدرة البيضاء و قال اول ما خلق الله العقل - (٤) لان الفلك
النوراني هو الثابت في علم الله المندرج تحت شئون انذات الالهية وهذا الفلك الدخاني
حاصل من نظر تجلّي الهى لدرة خلقها قبل السموات و الارض و نظر اليها فذابت ثم
نظر الى الماء المذاب فماج و حصل منه دخان خلق منه الاجرام القدسية فنسبت اليه -
(٥) فالفلك الروحاني النوراني المنسوب لعقل الكل عبارة عن العقول العشرة و النفوس
الكلية و كل منها مدبر الفلك الدخاني المدور بالمقادير و الحركات -

الرُّوحَانِي حَاكِمُ عَالِي الْفَلَكَ الدُّخَانِي وَ الشُّهْبِ الزَّاهِرَةِ وَ السُّرْجِ
الْمُنِيرَةِ وَ الرِّيَّاحِ الْمُنْشِئَةِ وَ الْأَرَاضِي الْمَدْحِيَةِ وَ الْمِيَاهِ الْمَطْرَدَةِ
تَفْعُ اللَّهُ بِهَا عِبَادَهُ وَ زَادَهُمْ فَهْمًا فِيهَا وَ إِنَّمَا يَفْهَمُ كُلُّ قَارِي
عَلَى قَدَرِ فَهْمِهِ وَ يَنْسُكُ النَّاسُكَ عَلَى قَدَرِ قُوَّةِ اجْتِهَادِهِ وَ يَقْتَنِي
الْمُقْتَنِي مَبْلَغَ رَأْيِهِ وَ يَتَصَدَّقُ الْمُتَصَدِّقُ بِقَدَرِ قُدْرَتِهِ وَ يَجُودُ الْبَاذِلُ
بِقَدَرِ جُودِهِ وَ يَقْتَنِي الْمَجُودُ عَلَيْهِ مَا عَرَفَ مِنْ فَضْلِهِ وَ لَكِنْ مُفْتَقِدُ الْمَاءِ
فِي الْمَفَازَةِ لَا يَقْصُرُهُ عَنْ طَلْبِهِ مَعْرِفَتُهُ مَا فِي الْبَحَارِ وَ يَجِدُ فِي طَلَبِ
مَاءِ هَذِهِ الْحَيَورَةِ قَبْلَ أَنْ يَقْطَعَهُ الْمَعَاشُ بِالْأَشْفَالِ عَنْهُ وَ تُعَوِّقُهُ الْعِلَّةُ
وَ الْحَاجَةُ وَ تَحُولُ الْأَغْرَاضُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَا يَتَسَرَّعُ إِلَيْهِ وَ لَنْ يَدْرَكَ
لَعَلَّمُ مُؤَثِّرُ هَوَى وَ لَا رَاكِبٌ إِلَى دَعَا وَ لَا مُنْصَرِفٌ عَنْ طَلْبِهِ
وَ لَا خَائِفٌ عَلَى نَفْسِهِ وَ لَا مُهْتَمٌّ لِمَعِيشَتِهِ إِلَّا أَنْ يَفُودَ بِاللَّهِ وَ يُؤَثِّرَ
دِينَهُ عَلَى دُنْيَاهِ وَ يَأْخُذَ مِنْ كَنْزِ الْحِكْمَةِ نَقُودَ الْأَمْوَالِ الْعَظِيمَةِ الَّتِي
لَا تَكْسُدُ وَ تَوْرِثُ مِيرَاثَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْوَارِ الْجَلِيلَةِ وَ الْجَوَاهِرِ
الكَرِيمَةِ وَ الضِّيَاعِ الثَّمِينَةِ شَاكِرًا لِفَضْلِهِ مُعْظَمًا لِقُدْرِهِ مُجَلِّلاً لِخَطَرِهِ
وَ يَسْتَعِينُ بِاللَّهِ مِنْ خَسَاةِ الْحُظُوظِ وَ مِنْ جَهْلِ يَسْتَكْثِرُ الْقَلِيلَ مِمَّا
بَرَى فِي نَفْسِهِ وَ يَسْتَقِلُّ الْكَثِيرَ الْعَظِيمَ مِنْ غَيْرِهِ وَ يَعْجِبُ بِنَفْسِهِ
بِمَا لَمْ يَأْذَنْ لَهُ الْحَقُّ وَ عَلَى الطَّالِبِ أَنْ يَتَعَلَّمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ وَ أَنْ
يَعْلِمَ مَا قَدْ عَلِمَ وَ يَرْفُقُ بِذَوِي الضَّعْفِ فِي الدِّهْنِ وَ لَا يَعْجِبُ

مِنْ بِلَادَةِ أَهْلِ الْبِلَادَةِ وَلَا يُعْنَفُ عَلَى قَلِيلِ الْفَهْمِ كَذَلِكَ كُنْتُمْ
 مِنْ قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ سُحْنَانَهُ وَ تَعَالَى عَنْ أَقَاوِيلِ الْمُلْحِدِينَ
 وَشُرَكَ الْمُشْرِكِينَ وَ تَنْقِصِ النَّاَقِصِينَ وَ تَشْبِيهِ الْمُشَبَّهِينَ وَ سُوءِ
 أَوْهَامِ الْمُتَفَكِّرِينَ وَ كَيْفِيَّاتِ الْمُتَوَهِّمِينَ لَهُ الْحَمْدُ وَ الْمَجْدُ عَلَى تَلْفِيقِ
 الْكِتَابِ الْمَثْبُوتِ الْأَلْهِيِّ الرَّبَّانِيِّ وَهُوَ الْمَوْفِقُ وَ الْمَفِضُّ وَ لَهُ الطُّولُ
 وَ الْأَمْنُ وَ سِيمَا عَلَى عِبَادِهِ الْعَارِفِينَ عَلَى رَغَمِ حِزْبٍ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا
 نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ إِنَّا نَحْنُ
 نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا
 إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 وَ الصَّلَاةُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ صَحْبِهِ أَجْمَعِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا
 أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
تَرْجَمَةُ الدَّفْتَرِ الثَّالِثِ مِنَ الْمَثْنَوِيِّ

- (۱) يَا ضِيَاءَ الْحَقِّ .. نَبْرَاسَ الْهُدَى ..
وَحُسَامَ الدِّينِ .. قَتَالَ الْعِدَى ..
جِئْ بِهَذَا الدَّفْتَرِ الثَّالِثِ مَنْ
.. مَالَهُ ثَانٍ أَتَى لُطْفًا وَمَنْ ..
مِنْكَ مَرَّاتٍ ثَلَاثًا .. لَا أَقْلَ ..
كَانَتْ السَّنَةُ .. فِي الشَّرْعِ الْأَجَلَ .. (۱)
(۲) فَبِهَذَا الدَّفْتَرِ الثَّالِثِ أَنْتَ
مَخْزَنَ أَسْرَارِكَ افْتَحْ .. لَوْ مَنْنْتَ ..
وَأَتْرَكَ الْأَعْذَارَ عَنْ هَذَا الْكَرَمِ
.. جُدْ عَلَيَّ عَافِيكَ يَا رَبَّ النِّعَمِ .. (۲)

(۱) اى جىء بهذا الدفتر لمرتبة النطق والنظم و أبرزه على الاوراق بواسطة القلم اى اقرأه كما أخذته منى فان السنة النبوية التثليث لما رواه البخارى عن عثمان بن عفان انه دعى بأناء فأفرغ على كفيه ثلاث مرات فغسلهما ثم ادخل يمينه فى الماء فضمض و استنشق ثلاثاً ثم غسل وجهه ثلاثاً و يديه الى المرفقين ثلاثاً ثم مسح برأسه ثم غسل رجليه الى الكعبين ثلاث مرات ثم قال قال رسول الله (ص) من توضأ نحو وضوئى هذا ثم صلى ركعتين غفر له من ذنبه و لما كان المثنوى متكفلاً لطهارة القلوب كان الدفتر الاول منه كمن غسل العضو مرة و الثانى كمن غسله ما تقدم و الثالث كمن غسله ثلاث مرات - (۲) أعذار بفتح الهمزة جمع عذر و هو الذى يظهر لنا و لكن قال فى النهج ما نصه أعذار بكسر الهمزة مصدر أعذر و ليس هو جمع لان السياق بأبام قال الجوهري قال أبو عبيدة يقال عذرت الجارية و الغلام أعذرهما عذراً اى خنتهما و قال ابن الاثير الاعذار الختان ثم قيل للطعام الذى يطعم فى الختان (المعنى) و يا ضياء الحق حسام الدين رتب اطعمة سنة الختان و افتح لاجلها خزانة الاسرار لتظهر جواهر المعانى على بساط الجلد الثالث اه و هذا تكلف بين و زاد على ذلك ان معنى لفظة (بهل) فى الاصل دع و اترك لا رتب و نظم -

- (۱) اى ضياء الحق حسام الدين بيار
(۲) بر كشا گنجينه اسرار را
ابن سوم دفتر كه سنت شد سه بار
در سوم دفتر بهل اعذار را (۱)

(۱) يعنى چنانكه در دفتر دوم تأخير اتفاق افتاد وعذرش پيش آمد بوده است-

- (۱) فَقُوَاكَ مِنْ قُوَى الْحَقِّ تَفُوزُ .. وَ عَلَى الْاِثْمِ الطُّهْرِ تَدُورُ.. (۱)
 هِيَ لَيْسَتْ مِنْ جُدُورٍ وَ عُرُوقٍ .. نَبَضَتْ مِنْ وَهَجٍ .. اَوْ كَالْبُرُوقِ.. (۲)
 (۲) ذَا سِرَاجِ الشَّمْسِ مِنْ مَنَّهُ الْضِيَاءُ مَوْقِدٌ .. وَ الْاَرْضُ جَلَى السَّمَاءِ.. (۳)
 لَيْسَ مِنْ زَيْتٍ وَ قُطْنٍ وَ قَطِيلٍ .. بَلْ مِنَ الْمَصْبَاحِ لِلرَّبِّ الْجَلِيلِ..
 (۳) سَقَفُ هَذَا الْفَلَكَ السَّامِيِّ مُدَامٌ هَكَذَا.. مَا اخْتَلَّ وَزْنًا وَ نِظَامٌ..
 لَيْسَ مِنْ حَبْلِ اَشَدُّ اَوْ عَمْدٌ قَامَ.. بَلْ مِنْ قُدْرَةِ حَيٍّ اُخَذَ..
 (۴) قُوَّةُ جِبْرِيلَ السَّامِيِّ مَقَامٌ لَمْ تَكْ مِنْ مَطْبَخٍ اَوْ مِنْ طَعَامٍ (۴)
 قُوَّةُ جِبْرِيلَ زَادَتْ مِنْ اَثَرٍ رُؤْيَا بَارِى الْوُجُودِ وَ الْبَشَرِ

(۱) نسخه ثانیه- وعلى الائمة الجسم- ای قوتك قوة كاملة روحانية حاصلة لك من الله بواسطة الروح الانسانية و غير قوة حاصلة من الروح الحيوانية كالبروق المتحركة بجريان الدم فيها فان آثار اسمه القوى لا تظهر الا مع العبد الجامع لارواع الكمال -
 (۲) نسخه ثانیه - نهضت من وهج او كالبروق - (۳) ای ان شعله روح الانسان الكامل بمثابة شعله الشمس ليست من الطعام و الشراب بل من مشاهدة الملك الوهاب - (۴) لما نزل هذه الایة فی وصف جبریل (ذی قوة عند ذی العرش مکین) سألہ (ص) فقال قلعت دیار قوم لوط بجناحی -

- (۱) قوت از قوت حق میزهد نز عروقی کز حرارت می جهد
 (۲) این چراغ شمس کو روشن بود نز فتيله و پنبه و روغن بود
 (۳) سقف گردون کو چنین دائم بود نز طناب و استنی قائم بود
 (۴) قوت جبریل از مطبخ نبود بود از دیدار خلاق وجود

- (۱) قُوَّةُ الْإِبْدَالِ لِلْحَقِّ اعْلَمَ
لَمْ تَكْ بَلْ قُوَّةُ الْحَقِّ غَدَتْ
(۲) فَمِنْ النُّورِ الْجُسُومَ لَهُمْ
عَبَرُوا الرُّوحَ وَ جَاوَزُوا الْمَلَكَا
(۳) إِذْ وُصِفْتَ أَنْتَ بِالْوَصْفِ الْجَلِيلِ
(۴) فَعَلَيْكَ النَّارُ بَرْدًا وَ سَلَامٌ
لِمِزَاجٍ لَكَ كُلُّ عُنْصُرٍ
هَكَذَا مِنْ مَطْبَخٍ أَوْ مَطْعَمٍ (۱)
فِي ذَوِي الْحَقِّ تَجَلَّتْ وَبَدَتْ..
خَمَرُوا أَيْضًا وَ فِي ذَاكَ هُمْ (۲)
وَ بِهِ دَوْمًا أَنَارُوا الْهَلَكَا (۳)
نَارَ نَمْرُودَ ضَرَّتْ جُزْ كَالْخَلِيلِ (۴)
تَرْجِعْ يَا مَنْ كَعْبِدَ وَ غَلَامٌ
كَانَ طَوْعَ أَمْرِكَ إِنْ تَأْمُرْ.. (۵)

(۱) ای و انت یا حسام الدین من اللذین بدلوا صفاتهم بصفات الحق و تخلفوا باخلاقه - (۲) ای اجسام الاولیاء بعد التركیب و التریة ایضاً من الانوار خمروها حتی علوا و فاقوا مرتبة الروح الانسانی و مقام الملائكة و رفعت عنهم احوال الصّکرات و شاهدوا جمال الذات - (۳) نسخه ثانیه - و به دوماً اداروا الفلکسا - (۴) لما علمت ان الله تعالی تسعة و تسعين اسما من احصاها دخل الجنة ومعنی الاحصاء عند العلماء الاخبار عدها او الوقوف علی معانیها او معرفة الفاظها او الاتیان علیها حفظاً و عند اهل الحقیقة من اتصف و تخلق و تحقق بها و اصحاب القلوب اذا اتصفوا بحقائقها و اتصفوا بآثارها كانوا علی اثر الخلیل و انت منهم - (۵) ای ما دمت محبوس العناصر انت تابع لها فاذا رفعت قدم همتك و فتحت بفتحك قفل خزائن اسرار الوحدة قعدت فی مقدم الخلة علی سریر العبودیة فكسات العناصر محكومة لك و طائفة لامرك -

- (۱) همچنین این قوه ابدال حق
(۲) جسمشان را هم ز نور اُسرشته اند
(۳) چونکه موصوفی باوصاف جلیل
(۴) گردد آتش بر تو هم برد و سلام
او ز حق دان نر طعام و نر طبق
تا ز روح و از ملك بگذشته اند
ز آتش نمرود بگذر چون خلیل (۱)
ای عناصر مر مزاجت را غلام

(۱) مراد از آتش آتش معنوی که فراق است شیخ محیی الدین در فصوص الحکم گفته است (ما وصفناه تعالی بوصف الا کنا نحن ذلك الوصف سوى الوجوب الذاتی) -

- (۱) فَمِزَاجُ الْكُلِّ كُلِّ عُنْصُرٍ أَصْلُهُ كَانَ قَوِيَّ الْأَثَرِ
وَالْمِزَاجُ لَكَ بِالْكُلِّ سَمِيَّ
(۲) ذَا الْمِزَاجِ لَكَ فِي الدُّنْيَا اللَّتَّى
فَيُوصَفُ الْوَحْدَةَ الْحَالَ التَّقْطُ
(۳) أَسْفًا عَرَصَةُ أَفْهَامِ الْوَرَى
(۴) يَا ضِيَاءَ الْحَقِّ بِالْحَقِّ الْغَرِيبِ
وَهَبْتَ حُلُوكَ صَلَدَ الْحَجَرِ
أَصْلُهُ كَانَ قَوِيَّ الْأَثَرِ
كُلُّ أَصْلٍ مِثْلُ أَمْلَاكِ السَّمَاءِ
بَسَطْتَ بِأَهْرَةَ بِالسَّعَةِ (۱)
وَوَيُورِ خَالِقِ النُّورِ ارْتَبَطَ
كَثْرَةَ ضَاقَتْ مِنَ الْخَلْقِ عَرَى (۲)
مَنْ هُوَ فِي رَأْيِكَ الْمَاضِي الْمَصِيبِ
حَاقًا .. أَعْطَتْهُ جَلِيلَ الظَّفَرِ (۳)

(۱) ای جمعت الاوصاف الالهية و بلغت بالسير الى الله النهاية - (۲) لكون الخلق لا يمسكون حافياً ای و لا وسعة لقدرتهم لادراك الاسرار الغفية - (۳) ای بسبب حلق رأيك وجوده علوم قلبك اللذين هما كالحلاوة الحلوة الشهية تهب بها للمالك اللذي هو كالحجر خلق خلق و فم ذهن الم تنظر الى جبل الطور لما تجلى له ربك كان ذلك النجى حلقا -

- (۱) هر مزاجی را عناصر مایه است وین مزاجت برتر از هر مایه است (۱)
(۲) ابن مزاجت در جهان منبسط وصف وحدت را کنون شد ملقط
(۳) ای دریا عرصه افهام خلق سخت تنگ آمد ندارد خالق خلق
(۴) ای ضیاء الحق بحلق رأی تو حلق بخشد سنگ را حلوی تو (۲)

(۱) چونکه حیات ارواح ذاتی است و مزاج در آن مانند اجسام شرط نمیشود و مقصود از جهان منبسط در بیت بعد عالم ارواح است که در آن کیفیات و عناصر متضاده وجود ندارد - (۲) مراد از سنگ قلب قاسی است که قساوت او ذاتی باشد -

- (۱) بِالتَّجَلِّيِ جَبَلُ الطُّورِ وَجَدَ
شَرِبَ خَمْرًا وَ لَيْكُنْ مَا قَدَّرَ
(۲) وَلِذَا شَقِقَ وَ اُنْدَكَ الْجَبَلُ
(۳) هِبَةُ اللُّقْمَةِ مِنْ كُلِّ اَحَدٍ
هِبَةُ الْخَلْقِ بِشُغْلِ الْحَقِّ لَا
(۴) يَهَبُ الْخَلْقَ اِرْوَحَ وَ بَدَنَ
(۵) يَهَبُ خَلْقًا يَوْقَتُ فِيهِ اَنْتَ
وَ خَلَوْتَ مِنْ خِدَاعٍ وَ حَسَدٍ
- حَلَقَ .. اَعْطَاهُ ذِكَاً وَ رَشَدًا ..
اَنْ يَطْبِقَ الْخَمْرَ ذَا .. لَمَّا سَكَرَ ..
مَنْ رَأَى مِنْ جَبَلٍ رَقَصَ الْجَمَلُ
تَحْصُلُ دَوْمًا اِلَى كُلِّ اَحَدٍ (۱)
مَا سِوَاهُ حَصِرَتْ جَلَّتْ عَلَا
كُلُّ غَضُو لَكَ مُمْتَازًا بِفَنَ
صِرْتَ اِجْلَالِيًا الْجِسْمَ اَبَدَتْ
.. مَا لَكَ قَصْدٌ سِوَى الْحَيِّ اِلَّا اَحَدٌ ..

(۱) ای اعطاء اللقمة الصورية او اللقمة المنوية بالنصایح من کل احد لواحد
من الناس سهل و لو کان قبولها صعبا و لکن اعطاء التأثير لقبولها و الاستعداد له
المعبر عنه بالخلق محصور بالله تعالی وحده لا لغيره -

- (۱) کوه طور اندر تجلی خلق یافت
(۲) صار ذکا منه و انشق الجبل
(۳) لقمة بخشی آید از هر کس بکس
(۴) خلق بخشد جسم را و روح را
(۵) ان گهی بخشد که اجلالی شوی
- تا که می نوشید و می را بر نتافت (۱)
هل رأیتم من جبل رقص الجمل
خلق بخشی کار یزدانست و بس
خلق بخشد بهر هر عضوت جدا
از دغا و از دغل خالی شوی

(۱) اشاره بآیه سوره آل عمران (فلما تجلی ربه للجبل جعله ذکا و خر موسى

- (۱) کَیْ بِذَا سِرِّ الْمَلِیْکِ لِأَحَدٍ
لَا تُخَلِّیْیَ الْقَنْدَ قُدَّامَ الدُّبَابِ
(۲) اُذُنْ ذَاكَ الَّذِیْ سِرُّ الْجَلَالِ
مَنْ هُوَ کَالسَّوْسَنِ أَلْفَ إِنْسَانٍ
(۳) لِلْمُتَرَابِ الْخَلْقُ أُطْفِ اللَّهُ قَدْ
کَیْ بِهَذَا یَشْرَبُ الْمَاءَ النَّبَاتُ
(۴) ثُمَّ لُطْفًا لِلْمُتَرَابِیِّ الشَّفَعَةُ
کَیْ بِذَا مِنْهُ النَّبَاتُ بِالطَّلَبِ
لَا قَ تَبْدِیْ کَیْ بِذَا مَرَّ الْأَبْدِ (۱)
..لَاوَلَا تَطْوِی سَوِی نَهْجِ الصَّوَابِ..
سَمِعَتْ بِالْقُرْبِ فَازَتْ وَالْوِصَالِ (۲)
لَهُ وَالْأَبْکَمَ.. فِی الْعَالَمِ بَانَ ..
وَهَبَ.. فِی طَبْعِهِ الرُّشْدَ أَعَدَّ..
مِنْهُ یَنْمُو عَدَدًا یَرْبُوا الْمِائَاتُ
وَهَبَ وَالْخَلْقَ.. أَعْطَى الْمَعْرِفَةَ..
يَا كُلُّ.. فِی وَفِی مَا قَلْبًا أَحَبَّ..

(۱) نسخه النهج (تا بگوئی) و فی بعض النسخ (تا نگوئی) و المعنی بالمأل واحد قال فی النهج - حتی تقول السر المنسوب الی السلطان لاحد من السلاک اللذین هم محرم الاسرار و یؤید هذا ما فی نسخه (تا نگوئی) ای حتی لا تقول السر - المنسوب الی السلطان لاحدول هذا قال فی الشطر الثانی و حتی لا تریق و ترمی السكر قدام البعوض فان عوام الناس کالبعوض بل هم اقل لان العلماء أمناء الله و أمناء الرسل - (۲) نسخه ثانیه تسمع بالقرب فازت بالوصال - قال فی النهج (کو شد) معناها تسمع و المعنی تسمع أسرار الجلال اذن ذلك اللذی هو مثل زهر السوسن و لو کان السوسن بمائة لسان و لكن وقع ابکم ای وصل الی کمال الاسرار الخفیة و أقدره الله تعالی علی تقدیرها و لكن اختار العزلة علی فحوی من عرف الحق کل لسانه عن إعطاء الاسرار لاحد خوف ان تصیب غیر اهلها اه و الصحیح كما فی نسخه لکنهور و غیرها (نوشد اسرار) جلال الخ و المعنی واحد -

- (۱) تا بگوئی سرسلطان را بکس
(۲) گوش آنکس نوشد اسرارجلال
(۳) خلق بخشد خاک را لطف خدا
(۴) باز خاکی را ببخشد خلق و لب
تا نریزی قند را پیش مکس
کوچو سوسن صد زبان افتاد لال
تا خورد آب و بروید صد گیا
تا گیاهش را خورد اندر طلب

- (۱) وَلَهُ الْحَيَوَانُ إِذْ كَانَ النَّبَاتُ أَكْلَ صَارَ السَّمِينُ فِي الْحَيَاتِ
ذَلِكَ الْحَيَوَانُ لِلْإِنْسَانِ عَادَ لَقَمَةً بِالْمَرْءِ رَاحَ وَ بَادَ
(۲) وَالتُّرَابُ جَاءَ أَيْضًا لِلْمِشْرِ وَ آهَ الْأَكَالِ صَارَ قَدَثَرُ (۱)
حَيْثُ أَنَّ الرُّوحَ دَوْمًا وَ الْبَصَرَ فَارَقَ بِالْمَرْءِ مَيَّتَ الْبَشَرَ
(۳) جُمْلَةَ الذَّرَاتِ ابْصَرْتُ أَنَا فَتَحَتَ حَلَقًا .. لِأَهْلِ ذِي الدُّنَا ..
لَوْ أَنَا عَنْ أَكْلِهَا قُلْتُ الْكَلَامَ مُسَهَبًا كَانَ .. لَهُ عَزَّ الْخِتَامُ ..
(۴) مِنْ مَتَاعِ جُودِهِ كُلُّ وَرَقٍ كَانَ أَوْ زَهْرٌ وَ رَوْضٌ مُتَسَقِّ (۲)
كُلُّ ظَيْرٍ رَهْنٌ ظَيْرٍ لُطْفِهِ الْعَمِيمِ الْبَاهِرِ فِي وَصْفِهِ
(۵) هُوَ لِلْأَرْزَاقِ أَرْزَاقًا وَهَبَ .. وَلَهَا أَهْدَى يَوْفَقِي مَا أَحَبَّ (۳)
حَيْثُ أَنَّ الْبُرَّ مِنْ دُونِ غَدَاءَ مَا لَهُ قَطُّ نُمُوٌّ وَ زَوَاءَ

(۱) ای صار الروح والبصر بعيداً عن البشر بعد الموت الاضطرابی - (۲) ای ان المرئی

للمریدین لطفه تعالی و انعامه انعام لجميع خلقه مثلاً السحاب و الشمس و الهواء تربی الاشجار لتأتی بالانمار و تفيض علیهم هذه الحالات من الامطار و الانوار من لطف رب خالق الاکوان - (۳) الارزاق نوعان ظاهرة كالافوات و باطنة كالمعارف و العلوم -

- (۱) چون گیاهش خورد و حیوان گشت زفت
(۲) بار خاک آمد شد اکال بشر
(۳) ذره ها دیدم دهانشان جمله باز
(۴) بردها را برگ از انعام او
(۵) رزقها را رزقها او می دهد
گشت حیوان لقمه انسان و رفت
چون جدا شد از بشر روح و بصر
گر بگویم خوردشان گردد دراز
دایکان را دایه لطف عام او
زانکه گندم بی غذایی چون زهد

- (۱) مَا لِيُشْرَحَ ذَا الْكَلَامِ مِنْ خَتَامٍ
أَنَا قَدْ بَيَّنْتُ مِنْ تِلْكَ الْقِطْعِ
(۲) كُلُّ هَذَا الْعَالَمِ الْمَأْكُولِ كَانَ
مَنْ بَقِيَ ادِرْ أَنَّهُ الْمُقْبِلُ كَانَ
(۳) ذِي الدُّنَا مَعَ سَاكِنِيهَا نُشِرَتْ
وَالدُّنَا تِلْكَ وَ مَنْ فِيهَا سَلَكَ
(۴) ذِي الدُّنَا مَعَ عَاشِقِيهَا قُطِعُوا
أَهْلُ ذَاكَ الْعَالَمِ مُجْتَمِعِينَ
(۵) وَالْكَرِيمُ ذَاكَ مَنْ مَاءَ الْحَيَاتِ
- قِطْعَةً وَاحِدَةً فِي ذَا الْمَقَامِ
الَّتِي عَزَتْ بِهَا السَّمْعُ انْتَفَعَ
..إِدْرِهِ وَ الْأَكْلَ ذَلَّ وَ هَانُ.. (۱)
وَ هُوَ الْمُقْبُولُ بِالرَّفْعَةِ بَانَ
.. كَالْهَبَا طَارَتْ جَمِيعاً دُثِرَتْ..
خَلَدَتْ بَاقِيَةً.. لَا فِي فَلَكَ..
فِي وَصَالٍ أَبَدًا مَا طَمِعُوا
خُلِدُوا.. بِالْحَقِّ دَامُوا وَ لَعِينُ..
رُوحَهُ أَعْطَى.. وَ عَبَى لِلنَّجَاةِ.. (۲)

(۱) ای کل اکل هو للتراب مأکول و الباقي بقاء الله بعد الفناء بالله قابل علی الله و مقبول بل احياء عند ربهم يرزقون ای ان خواص بنی آدم لا غیرهم قابل علی الله و مقبول - (۲) قال ابن الاثير الكريم من الانسان الجامع لانواع الخير و الشرف و الفضائل -

- (۱) نیست شرح این سخن را منتهی
(۲) جمله عالم آکل و مأکول دان
(۳) این جهان و ساکنانش منتشر
(۴) این جهان و عاشقانش منقطع
(۵) پس کریم آنست که خود را می دهد
- باره ای گفتم بدان زان باره ها
باقیان را مقبل و مقبول دان
وان جهان و سالکانش مستمر
اهل آن عالم مغلد مجتمع
آب حیوانی که ماند تا ابد

- (۱) لِيَدُومَ خَالِدًا فَالْبَاقِيَاتِ
 ذَا الْكَرِيمِ جَاءَ مِنْ أَلِفٍ خَطَرٌ
 (۲) لَوْ هُمْ أَلْفُ أَلْفٍ بِالْعَدَدِ
 كَالْخِيَالَاتِ هُمْ مِنْ عَدَدِ
 (۳) مَا هُوَ إِلَّا كُلٌّ وَالْمَاءُ كَوُلٌّ كَانَ
 وَكَذَا الْغَالِبُ وَالْمَغْلُوبُ قَدْ
 عِنْدَ رَبِّ الْعِزَّةِ وَالصَّالِحَاتِ
 ظَفَرٌ وَالْفَوْزَ لَأَقَى وَالظَّفَرَ
 وَاحِدًا لَا أَكْثَرَ كَانُوا بِعَدِّ (۱)
 مَا لَهَا فِي الْوَاقِعِ لَمْ تَوْجِدِ
 لَهُ حَقَّ الْحَلْقِ وَالنَّأْيَ عِيَانِ (۲)
 لَهُ حَقَّ الْعَقْلِ وَالرَّأْيَ الْأَسَدِ

(۱) ای ان كانت الباقيات الصالحات و النفوس الصالحات بحسب الظاهر أوفاً لاعداد لها لكن في المعنى ليست ازيد من الواحد على فحوى انما المؤمنون أخوة والعلماء كنفس واحدة من حيث الحقيقة لا غيرهم ای الكرماء من حيث الظاهر مثل الخيالات المنسوبة لاصحاب التفرقة التي لا تحقق لوجودها ليست عدد اندیش ای محل العدد و الفكر قال الله تعالى كل شئى هالك الا وجهه كانه يقول النفوس الضائعة هم اصحاب التفرقة وجودهم محل الخيالات الفاسدة و النفوس الباقيات الصالحات من حيث الصورة الوف و من حيث المعنى واحد لازيادة عليه و اولئك الذنون هم كالخيالات بحسب الظاهر لا بحسب المعنى كنفس ضائعة و فانية ليس هم محل العدد - (۲) قال فى النهج أراد هنا بالنأى الحلق فكان عطفه على (حلقست) لتفسير العربى بالفارسى و المعنى للأكل و الماء كحل و حلقوم ان كان اكلا فى الصورة فهو ثابت له فى الحقيقة و ان كان آكلا فى - المعنى فهو ثابت له بالاجاز و على كلا الحالين للمغالb و المغلوب عقل و رأى ای ان كان آكلا كالبهائم له حلق و لا نصيب له من العقل و الرأى لان نفسه غالبة على روحه و اما اللذى غلبت روحه على نفسه بـمعاونة العقل و الرأى فهو له نصيب و لو كان له باعتبار الأكل و الشرب حلق لكن بسبب العشق والطاعة روحه غالبة و حلقه مبدل بالعقل و الرأى و لهذا قال (حلق بخشيد او عصای عدل را) -

- (۱) باقيات الصالحات آمد كريم
 (۲) گر هزارانند يك كس بيش نيست
 (۳) آكل و مأكول را حلقست و نأى
 رسته از صداقت و اخطار و بیم
 چون خیالاتى عدد اندیش نيست
 غالب و مغلوب را عقل است و رأى (۱)

(۱) مصراع ثانى تمثيل است براى مصراع اول يعنى چنانكه غالب و مغلوب عقل و رأى باشد همچنين آكل و مأكول حلق است و نأى بايد باشد -

- (۱) فَفَصَا الْعَدْلُ هُوَ الْخَلْقُ وَهَبَ
كَمْ حِبَالٍ وَ عَصِيٍّ أَكَلَتْ
(۲) وَ بِهَاذَا الْأَكْلُ كُلُّ مَا أَزَادَ
حَيْثُ لِلْحَيَوَانِ لَمْ تَشْبَهْ أَبَدَ
(۳) وَالْيَقِينُ كَالْعَصَا الْحَقُّ مَنَحَ
كَيْ هُوَ يَا كُلُّ كُلِّ مَا وَلَدَ
(۴) فَالْمَعَانِي كُنْ كَالْأَعْيَانِ كَمْ
رَازِقُ حَلْقِ الْمَعَانِي اللَّهُ كَانَ
(۵) وَمِنَ الْحَوْتِ إِلَى قُرْصِ الْقَمَرِ
مَنْ غَدَاءٌ يَطْلُبُ الْخَلْقَ فَقَدْ
- ..وَفَقَّ مَا مِنْهُ أَرَادَ وَ أَحَبَّ.. (۱)
..لَقَقْتُ كَلَّاشَاتٍ مَا عَمَلْتُ..
لَا وَ لَا الشَّكْلَ لَهَا أَنَا أَعَادَ
هِيَ فِي الْأَكْلِ وَ شَكْلٍ وَ جَسَدٍ
أَنَّ حَلَقًا.. وَ لَهُ الصَّدْرَ شَرَحَ..
مِنْ خِيَالٍ.. يَخْلُصُ فِيهِ الرُّشْدُ..
وَجَدْتُ حَلَقًا بِهِ الرُّوحُ أَلَمْ
لَا سِوَاهُ مِنْهُ فَضْلًا وَ أَمْتِنَانِ
لَيْسَ مِنْ خَلْقٍ يُرَى أَوْ مِنْ بَشَرٍ (۲)
..كُلِّ مَخْلُوقٍ أَنَّ حَلَقًا وَجَدَ..

(۱) الایة فی سورة طه (فاذا حبالهم و عصیتهم یخیل الیه من سحرهم انها تسمى فاو حبس فی نفس خیفه موسى قلنا لا تخف انک انت الاعلی و الق ما فی یمینک تلقف ماضعوا انما صنعوا کید ساحر و لا یفلح الداحر حیث اتی) - (۲) قال الشیخ صدر الدین القنوی فی اعجاز البیات ان لكل شیئی غذاءً خاصاً فغذاء الاسماء احکامها بشرط الظاهر اللذی هو محل الحكم وغذاء الاعیان الوجود و غذاء الوجود احکام الاعیان و غذاء الجواهر الاعراض و غذاء الارواح علومها و غذاء الصور العلویة حرکاتها و غذاء العناصر الصورة و غذاء الصورة الطبائع الاربعة اللتی رکبت منها الصورة و المزاج الی مالا نهاية له -

- (۱) خلق بخشد او عصای عدل را
(۲) واندر او افزون نشد زانجمله اکل
(۳) مریقین را چون عصا حق خلق داد
(۴) پس معانی را چو اعیان حلقهاست
(۵) پس ز ماهی تا بماه از خلق نیست
- خورد او چندان عصا و حبل را
زانکه حیوانی نبودش اکل و شکل
تا بخورد او هر خیالی را که زاد
رازق خلق معانی هم خداست
که بجذب مایه او را حلق نیست

- (۱) إِنْ خَلَقَ الرُّوحَ مِنْ فِكْرِ الْبَدَنِ
بَعْدَ ذَا الرِّزْقِ لَهُ مَرٌّ أَلْبَدَ
- (۲) إِنْ خَلَقَ النَّفْسَ لَوْ مِنْ وَسْوَئِهِ
فَلَوْحِي هُوَ لِلْأَجَلِ قَدْ
- (۳) إِنْ خَلَقَ الْعَقْلَ وَالْقَلْبَ إِذَا
فَبِدُونِ الْهَضْمِ لِلْمَعْدَةِ قَدْ
- (۴) شَرَطَ هَذَا أَدْرَ بِتَبْدِيلِ الْمِزَاجِ
مِنْ مِزَاجِ سَيِّئٍ كَانَ الْمَمَاتِ
- (۵) إِذْ مِزَاجُ الْآدَمِيِّ قَدْ غَدَا
فَقَبِيحَ اللَّوْنِ كَانَ وَالسَّقِيمِ
- أَوَّلًا يَخْلُقُو وَ يَصْفُو مِنْ دَرَنٍ
صَارَ إِجْلَالِيًّا الْخَيْرَ وَجَدَ
- قَدْ خَلَى كَانَ بِرُوحِ مُؤَنَسَةٍ (۱)
- نَسَبَ ضَيْفًا غَدَى حَلَفَ الرُّشْدَ
- خَلِيٍّ مِنْ فِكْرِ أَوَّيْ أَذَى (۲)
- نَالَ بَكَرَ الرِّزْقِ لَا جَهْدَ وَجَدَ
- وَبِهِ لَا غَيْرِهِ صَحَّ الْعِلَاجُ (۳)
- لِلْمُسَيِّئِينَ الْكَرْبَهُينَ الصِّفَاتِ
- أَكَلَ الطَّيِّبِينَ بِذَا الْوَصْفِ بَدَى
- أَصْفَرَ الْوَجْهَ كَرِبَهَا وَ دَمِيمَ

(۱) علی فحوی ابیت عند ربی یطعمنی ویسقینی ولانحصل هذه الحالة الا بعد تحقق الشرط فانه يقول (شرط تبدیل مزاج آمد بدان) - (۲) لم يذكر هذا البيت في نسخة النهج و ذكر في نسخة لکناهور - (۳) ای شرط الطريقة أتى بتبدیل المزاج الحيواني بالمزاج الانساني في النشأة الروحية لان موت و هلاك القباح يكون من المزاج القبيح فكما ان الاخلاق الذميمة تكون مانعة للوصول الى الحالات الروحانية كذا الاخلاق العسنة موصلة لها - نسخة ثانية - من مزاج قبح كان الممات - للقيعين الكريهين الصفات -

- (۱) خلق جان از فکر تن خالی شود
- (۲) خلق نفس از وسوسه خالی شود
- (۳) خلق عقل و دل چو خالی شد ز فکر
- (۴) شرط تبدیل مزاج آمد بدان
- (۵) چون مزاج آدمی گل خوار شد
- وانگهان روزیش اجلای شود
- میهمان و حی اجلای شود
- یافت او بی هضم معده رزق بکر
- کز مزاج بد بود مرگ بدان
- زرد و بدرنگ و سقیم و خوار شد

- (۱) وَ الْيَزَاجُ السَّيِّئُ لَوْ يُدَلَّاهُ
 ذَهَبَ سَيِّئُهُ ذَاكَ الْجَبِينُ
 (۲) تَلَزَمُ الظُّرُّ لِطِفْلِ بِاللَّبَنِ
 قَمَهُ النَّتْنُ يَطْبِيبُ النِّعْمَةَ
 (۳) تَلَزَمُ الظُّرُّ لِطِفْلِ رَضْعًا
 وَ الْغَدَاءُ لَهُ أَنْوَاعُ النِّعَمِ
 (۴) لَوْ لِنْدِي وَاحِدٌ عَنْهُ الطَّرِيقُ
 فَطَرِيقَ أَلْفِ بُسْتَانٍ مَرِيعٍ
 (۵) حَيْثُ ذَاكَ أَتَدِي قَدْ صَارَ الْجِجَابُ
 عَنْ مِائَةٍ لَا لُوفٍ مِنْ خُوانٍ
- مِنْهُ لِلصَّفْوِ الْمَلِيحِ حَوْلًا
 لَهُ مِثْلُ الشَّمْعِ وَضَاءٌ يَمِينُ
 عُودٌ حَتَّى هِيَ بَعْدَ زَمَنٍ
 تَمَلًّا .. تَغْمُرُهُ بِالرَّحْمَةِ ..
 لَبْنًا كَرِيًّا نَقْدَرُ أَنْ تَمْنَعَا
 تَجْعَلُ .. تُولِيهِ لُطْفًا وَ كَرَمًا .. (۱)
 تَمْنَعُ .. تَجْعَلُهُ قَسْرًا بِضِيقٍ ..
 تَفْتَحُ مِنْهُ وَ أَرْيَافًا وَ رِيْعَ
 لِلضَّعِيفِ ذَالَهُ جَرَّ الْعَذَابِ
 وَ رَغِيفٍ وَ نَعِيمٍ وَ جِنَانٍ

(۱) لم يذكر هذا البيت في نسخة النهج و ذكر في نسخة لكتناهور -

- (۱) چون مزاج زشت او تبدیل یافت
 (۲) دایه کو طفل شیر آموز را
 (۳) دایه کو شیر خواره طفل را
 (۴) گر بد بندد راه یک پستان بر او
 (۵) زانکه پستان شد حساب آن ضعیف
- رفت زشتی وان رخس چون شمع تافت
 تا به نعمت خوش کند بدفوز را (۱)
 تا ز نعمتها کند او را غذا
 بز گشاید راه صد پستان بر او
 از هزاران نعمت و خوان و رغیف

(۱) بد فوز یعنی پیرامون دهان که آن را پوز گویند یعنی دهانی که از لذات دنیا بدبوشد
 بعضی گفتند که (بدفوز) يك كلمه است و در برخی از نسخ مصراع اول این بیت چنین است (دایه کو بد
 طفل شیر آموز را) -

- (۱) فَلَمَّا نَحْنُ الْحَيَاتُ بِالْفِطَامِ
فَرُوَيْدًا وَ رُوَيْدًا إِجْهَدِ
(۲) عِنْدَمَا كَانَ الْجَنِينُ الْآدَمِيَّ
أَخَذَ الظَّاهِرَ مِنْ مَذَرٍ نَجَسٍ
(۳) حَيْثُ كَانَ الْآدَمِيَّ ذَا الْجَنِينِ
فَالْوُجُودُ لَهُ كَلًّا قَدْ غَدَا
(۴) وَ مَاتَ لِأُلُوفٍ مِنْ وَلِيِّ
ذِي تَدَايِيرٍ يَكْلِي زَمَنَ
(۵) لَوْ أَقُولُ ذَا أَنَا زَادَ الْبَيَانُ
مَا هُوَ الْقَلْبُ دَمَا صُمُّ الصَّفَا
- عُقِدَتْ .. فِيهِ نَرَى الْخَيْرَ مُدَامَ ..
وَالْكَلَامُ تَمَّ لِلْحَقِّ اهْتِدَا (۱)
فَعْدَاهُ الدَّمُ لَا غَيْرُ اعْلَمْ
مُدَّ غَدَى الْمُؤْمِنِ فِي ذَلِكَ قَسْ
وَالدَّمُ يَشْرَبُ نَمْرًا يَا مَهِينُ
بِالدَّمِ اللَّحْمَةُ مِنْهُ وَالسُّدَى
عَبْدَ الْحَقِّ عَلَى النَّهْجِ السُّوْيِ
كُنْ أَوْ قَرْنِ بِصُنْعِ حَسَنِ ..
.. وَ لَهُ كَلَّ الْيَرَاءُ وَاللِّسَانُ ..
سَالَ مِنْهُ .. وَ لَهُ الرَّسْمُ عَفَى ..

(۱) ای یا هذا لا تحرن من الانقطاع و الانقطاع عن اللذائد الجسائیه و اعلم انک لما کنت جنیناً فی بطن امک انساناً مصوراً ذاروع کان غذاؤک الدم مع هذا ان الدم نجس کنت تتغذى به بحکم الضرورة و هو لك حلال نظیف و الان انت یا مؤمن ایضاً فی رحم الدنيا جنین محتاج الى التغذى بحسب البشرية و الضرورات تبيح المحظورات و معناها من الحرام النجس کذا یذهب الجنین المؤمن بالنظیف الحلال - (۲) لم يذكر هذا البيت فی نسخة النهج و ذکی فی نسخة لکناهور -

- (۱) پس حیات ماست موقوف فطام
(۲) چون جنین بد آدمی خون بد غذا
(۳) چون جنین بد آدمی خونخوار بود
(۴) صد هزاران اولیای حق پرست
(۵) گر بگویم این بیان افزون شود
- اندک اندک جهد کن تم الكلام
از نجس پاکی برد مؤمن کذا
بود او را بود از خون تاروپود
خود بهر قرنی سیاستها بدست
خود جگر چه بود که خار اخون شود

- (۱) مِنْ فِطَامِ الدَّمِ قَدْ صَارَ غَدَاةً لَبَنًا.. مَا أَلِفَ قُوْتًا سِوَاهُ.. (۱)
 مِنْ فِطَامِ اللَّبَنِ لِلْمَقْمَةِ صَارَ أَخَاذًا.. كَثِيرَ النَّهْمَةِ..
 (۲) مِنْ فِطَامِ الْمَقْمَةِ بَعْدَ السَّغَبِ صَارَ لِقْمَانِيًا.. الرُّوحَ أَحَبَّ.. (۲)
 وَ إِمْطْلُوبٍ خَفِيٍّ سِتْرًا طَالِبًا صَارَ.. إِلَيْهِ ظَهَرَا.. (۳)
 (۳) لِلْجَنِينِ أَحَدٌ فِي الرَّحِمِ لَوْ يَقُولُ لَهُ مِنْ ذِي الْكَلِمِ
 كَانَ فِي الْخَارِجِ أَيْضًا عَالَمٌ ذُو انْتِظَامٍ وَ جَمِیلٍ دَائِمٌ

(۱) ای نظریا مؤمن با من انت فی رحم دنیا کما کان انقطاعک و انقطاعک من دم رحم امک بعد ولادتک صار غذاؤک لبناً حلواً لطیفاً لا مناسبة له مع دم الرحم و من انقطاعک عن الحليب صرت آکل لقمه و ما سک نعمة فالجالة الثانية بالنسبة للاولی لطيفة و الثالثة بالنسبة للثانية الطف فکیف یک اذا فطمت نفسك عن الدنيا و ما فيها فان سلطان الاولیاء یرشدک و بقول (وز فطام لقمه لقمانی شود) - (۲) و فی نسخة (طالب اشکار پنهانی شود) اشکار علی وزن دلدار هو الصيد معناه یکون طالب الصيد الخفی فیا هذا اذا لم تخرج من رحم الطبیعة و الشهوة لا تقدر علی سبر حقائق الاسماء الالیه فی أراضی القلوب و ما دام طفل الطریقة لم ینظف فیه من تناول دم حیض الشهوات و دواعیها لا یشرب من ندى المعارف الالهیه شراب الجمال الالهی و اذا لم یمرض عن لبن ندى الدنيا لا یأکل الطعام الربانی و اذا لم ینهج من دلال نفسه لا یقدر علی تناول لقمه الحکمة المنسوبة الی لقمان و اذا لم یتروک السوی لا یقدر علی صید اسرار رب'الاعلا - (۳) نسخة ثانية - الیه بدرا - غدرا -

- (۱) از فطام خون عذایش شیر شد وز فطام شیر لقمه گیر شد
 (۲) وز فطام لقمه لقمانی شود طالب مظلوب پنهانی شود
 (۳) گر چنین کس را بگفتی در رحم هست بیرون عالمی بس منتظم

- (۱) فَبَسِطَ وَاحِدٌ قَدْ زَهَرَا
فِيهِ كَمْ مِنْ نِعْمَةٍ كَمْ مِنْ أَكُولٍ
(۲) كَمْ سُهُولٍ وَجِبَالٍ وَبَحَارٍ
(۳) وَسَمَاءٍ كَمْ سَمَتٍ بِالرِّفْعَةِ
مَعَ شَمْسٍ وَنُجُومٍ وَ قَمَرٍ
(۴) مِنْ شِمَالٍ وَ جَنُوبٍ وَ دُبُورٍ
كَمْ بَسَاتِينٍ وَ أَعْرَاسٍ بِهَا
(۵) فَلَا عَاجِبَ بِهَا لَمْ تُوصَفِ
لَمْ كُنْتَ وَ لَمْ صِرْتَ الْعَمَّانِ
(۶) أَدَمًا تَأْكُلُ بَيْنَ أَرْبَعَةٍ
بَيْنَ أَنْجَاسٍ وَ حَبْسٍ وَ عَنَّا
- هُوَ فِي عَرْضٍ وَ طُولٍ بَهْرَا
مَالَهُ حَدٌّ بِشَرْحٍ وَ ذُبُولٍ
وَ بَسَاتِينٍ وَ زَرْعٍ وَ إِيمَارٍ
مَلَأَتْ بِالنُّورِ فَوْقَ الظُّلُمَةِ
مَعَ مَاتٍ مِنْ سُهُى فِيهَا زَهْرٍ
وَ قَبُولٍ وَصَبَا فِيهَا تَدُورُ
وَ مَسَرَاتٍ بِهَا أَلْبُ كَهَى
بِاللِّسَانِ حَدَّهَا لَمْ يَعْرِفِ
أَنْتَ فِي ذِي الظُّلُمَةِ بِالْأَمْتَحَانِ
مِنْ مَسَامِيرٍ شِدَادٍ مُوجِعَةٍ
تَحْمِلُ الضِّيمَ .. فَلَا تَمَكْتُ هُنَا.. (۱)

(۱) نسخه ثانیه - لم تمکت هنا -

- (۱) يك زمين خرمى با عرض و طول
(۲) کوهها و بحرها و دشتها
(۳) آسمانی بس بلند و پر ضیا
(۴) از شمال و از جنوب و از دبور
(۵) در صفت ناید عجایبهای آن
(۶) خون خوری در چار میخ تنگنا
- اندرو بس نعمت و بیحد اکول
بوستانها باغها و کشتنها
آفتاب و ماهتاب و صدسها (۱)
باغها دارد عروسیها و سور
تو در این ظلمت چه در امتحان
در میان حبس انجاس و عنا

(۱) ظاهر آنست که مراد از سها مطلق ستاره است بطریق اطلاق خاص بر عامه

- (۱) فَيُحْكَمُ حَالُهُ قَدْ أَنْكَرَا
مَعْرِضًا كَانَ وَ فِيهِ كَفَرَا
(۲) أَنْ ذَا كَانَ الْمَحَالَّ وَالْغُرُورُ
حَيْثُ كَانَ الْوَهْمُ لِلْأَعْمَى الْبَعِيدِ
(۳) إِذْ لَهُ الْأِدْرَاكُ حِينًا مَا نَظَرَ
فَلَهُ إِدْرَاكُهُ الْمُنْكَرُ ذَا
(۴) مِثْلُ هَذَا عَامَّةٌ خَلَقَ الدُّنَا
آيَةً عَنْ ذَلِكَ الْعَالَمِ مَنْ
(۵) أَنْ هَذَا الْعَالَمِ الْبِئْرُ الْعَمِيقُ
عَالَمٌ فِي الْخَارِجِ يُوجَدُ مَا
- هُوَ عَنْ ذَا الْخَبَرِ.. مَا قُرَرَا..
وَالْمَكَانَ لَهُ دَوْمًا شَكْرَا..
وَالْخِدَاعَ.. تَنْهَضُ فِيهِ الشُّرُورُ..
بَتَّةً عَنْ ذَا.. لَهُ الْجَهْلُ يُزِيدُ..
جِنْسَ شَيْءٍ.. لَا وَلَا ذِهْنًا خَطَرُ..
أَبَدًا مَا سَمِعَ.. أَزْدَادَ أَذَى..
لَهُمُ الْأَبْدَالُ أَصْحَابُ الْهَنَاءِ (۱)
جَلَّ قَالُوا ذَكَرُوا وَصْفًا حَسَنَ
كَثْرَةً وَالضِّيقُ.. ضَلَّ طَرِيقُ..
لَهُ مِنْ لَوْنٍ وَ لَا رِيحٍ سَمَى

(۱) نسخهٔ ثانیه - مثل ذَا کل الوری قس فی الدنا -

- (۱) او بحکم حال خود منکر بدی
(۲) کین محالست و فریبست و غرور
(۳) جنس چیزى چون ندید ادراک او
(۴) همچنان کاین خلق عام اندر جهان
(۵) کین جهان چاهيست بس تاريك و تنگ
- زين رسالت معرض و کافر شدی
زانکه وهم کورزين معنى ست دور
نشود ادراک منکرناک او (۱)
زان جهان ابدال ميگويندشان
هست بيرون عالمی بى بو و رنگ

(۱) کلمه ناک برای اتصاف موصوف بصفتی در آخر کلمه مى آرند مانند طربناک و غمناک و در حال انفراد افاده این معنى نمیکند و در این مورد (منکر) بصيغه اسم فاعل برای مبالغه در اتصاف با کلمه (ناک) مقرون شده است چونکه اسم فاعل خود بالذات دلالت بر اتصاف میکند و بکلمه ناک نیازمند نمیشد -

- (۱) ذَلِكَ فِي سَمْعِ كُلِّ أَحَدٍ
حَيْثُ أَنَّ الطَّمْعَ السِّتَرَ الْعَمِيقَ
(۲) لَا سِتْمَاعَ يَمْنَعُ السَّمْعَ الطَّمْعُ
يَمْنَعُ الْعَيْنَ إِطْلَاعًا وَنَظْرَ
(۳) مِثْلَمَا ذَاكَ الْجَنِينُ فَالطَّمْعُ
إِذْ هُوَ فِي الْوَطَنِ الدَّانِي الْغَدَاءَ
(۴) هَذِهِ الدُّنْيَا لَهُ كَانَتْ حِجَابٌ
إِذْ هُوَ غَيْرَ الدَّمِ مَا عَلِمَا
(۵) طَمَعٌ طَيِّبٌ الدُّنْيَا هَذِي لَكَا
وَلِطَيِّبٍ دَامَ فِي تِلْكَ الدُّنْيَا
- مِنْهُمْ مَا دَخَلَ لِلْأَبْدِ
وَالْغَلِيظَ كَانَ عَنْ هَذَا الطَّرِيقِ
وَكَذَاكَ الْفَرَضُ إِمَّا وَقَعَ
..ذَلِكَ سِتْرُ السَّمْعِ ذَا سِتْرُ الْبَصَرِ..
لَهُ كَانَ بِالدَّمِ ..فِيهِ انْتَفَعَ.. (۱)
لَهُ كَانَ.. وَ بِهِ وَافَى الصَّفَاءَ..
عَنْ حَدِيثٍ ذَكَرَ زَادَ عَذَابُ
مِنْ غَدَاةٍ .. دُونَهُ مَا فَيَهُمَا..
صَارَ أَيْضًا بِالْمَالِ الْمَهْلِكَا (۲)
حَاجِبًا كَانَ وَ سِتْرًا لِلْمَهْمَا

(۱) قال ابن القيم للنفس اربعة دور كل دار أعظم من التي قبلها الاولى بطن الام و ذاك محل الحصر و الضيق و الغم و الظلمات الثلاث الثانية هذه الدار التي نشأت فيها و الفتنها و اكتسبت فيها الخير و الشر و الثالثة دار البرزخ و هي اوسع من هذه الدار و اعظم و نسبة هذه الدار اليها كنسبة بطن الام الى هذه - الرابعة هي الجنة -
(۲) تسعة ابيات بعد البيت السالف الى حديث اكليين ولد الفيل لم تذكر في نسخة النهج و ذكرت في نسخة لکناهور -

- (۱) هیچ در گوش کسی ایشان نرفت
(۲) گوش را بندد طمع از استماع
(۳) همچنانکه آن جنین را طمع خون
(۴) از حدیث این جهان محجوب کرد
(۵) بر تو هم طمع خوشی این جهان
- کین طمع آمد حجابی ژرف وزفت
چشم را بندد غرض از اطلاع
کان غذای اوست در اوطان دون
غیر خون او می نداند چاشت خورد
شد حجاب آن خوشی جاودان

- (۱) طَمَعُ ذَوِقِ الْحَيَاتِ ذِي الْمَتَى
عَنْ حَيَاتِ الصَّادِقِينَ لَكَ قَدْ
- (۲) حَسَنًا إِذْ بِأَنَّ الطَّمَعَا
وَبَلَا شَكِّ لَكَ غَطَى الْيَقِينَ
- (۳) ظَهَرَ الْحَقُّ لَكَ بِالطَّمَعِ
بِمَاةٍ عَمِيهِ أَزَادَ الطَّمَعُ
- (۴) وَكَمِيلِ الطَّيِّبِينَ الطَّمَعَا
مِنْ عَلَى الرَّأْسِ لِيَتْلِكَ الْعَتَبَةِ
- (۵) فَلِذَاكَ الْبَابِ لَوْ أَنْتَ وَرَدْتَ
مِنْ سُرُورٍ وَأَسَى مِنْكَ الْقَدَمِ
- بِالْغُرُورِ مِلَيْتُ وَ الْبَذَلَةُ
أَبْعَدَ وَ الشُّومَ جَرٌّ وَ النَّسْكَدُ
لَكَ أَعْمَى وَ الْضِيَاءُ مَنَعَا
وَبِكَ سَارَ لِحَبِّ الْأَسْفَلِينَ
بِاطِلًا .. مِمَّا بِكَ مِنْ وَلَعٍ ..
فِيكَ وَ اسْتَوَلَى عَلَيْكَ الْهَلَعُ (۱)
خَلَّ حَتَّى تَقْدَرُ أَنْ تَضْعَا
رِجْلَكَ تُعْتِقُ مِنْكَ الرَّقَبَةَ
.. وَ بِهِ السُّلْطَانُ بِالرُّوحِ قَصَدَتْ ..
خَارِجًا تَجْعَلُ تَحْطَى بِالنِّعَمِ

(۱) نسخه ثانیة - الجزع -

- (۱) طمع فوق این حیات پر غرور
(۲) پس طمع کورت کند نیکو بدان
(۳) حق ترا باطل نماید از طمع
(۴) از طمع بیزار شو چون راستان
(۵) کاندران در چون درائی وارهی
- از حیات راستینت کرد دور
بر تو پوشاند یقین را بیگمان
در تو صد کوری فزاید از طمع
تا نهی با بر سر آن آستان
از غم و شادی قدم بیرون نهی

- (۱) لَكَ عَيْنُ الرُّوحِ ضَائَتْ وَغَدَتْ
تَنْظُرُ الْحَقُّ وَ لِلْحَقِّ هَدَتْ
إِذْ ظَلَامُ الْكُفْرِ عَنْهَا غَدَرَا
وَ لِنُورِ الدِّينِ صَارَتْ بَصَرَا
(۲) فَبِرُّوحٍ اسْتَمِعَ نُصْحَ الرِّجَالِ
كَيْ يَبْذَا فِي كُلِّ وَقْتٍ كُلَّ حَالِ
تَنْجُو مِنْ خَوْفٍ وَ تَبْقَى فِي أَمَانِ
وَ أَكَّ السِّرُّ يَبِينُ كَالْعَيَانِ
(۳) قِصَّةً تَمَثِّلُ هَذَا اسْتَمِعِ
حَالاً أَعْرِفَهُ عَيَاناً لِيَتَمَيَّ
وَ لِنُورِ الرُّوحِ فِي الْوَاقِعِ أَنْتَ
تَجِدُ تَعْرِفُ كُلَّ مَا أُنَبِّتُ

فی بیان آکلین ولد الفیل من الحرص و ترک نصیحة الناصح

- (۴) ذَا سَمِعْتَ أَنْتَ فِي الْهِنْدِ بَانَ
نَظَرَ شَخْصٌ خَيْرٌ مُمْتَحَنٌ

- (۱) چشم جانت روشن وحق بین شود
بی ظلام کفر نور دین شود
(۲) پند مردان را پذیرا شو بجان
تارهی از خوف و مانی در امان
(۳) بشنو اکنون قصه تمثیل آن
تا بیابی در حقیقت نور جان

قصه خوردندگان پیل بچه از حرص و ترک نصیحت ناصح

- (۴) آن شنیدی تو که در هندوستان
دید دانائی گروه دوستان

- (۱) عِدَّةَ خِلَافٍ تَأْتِي مِنْ سَفَرٍ
مِنْ طَرِيقٍ شَاسِعٍ عَوْرٍ جِيَاعٍ
(۲) جَاشَ حُبُّ عِلْمِهِ إِذْ ذَاكَ قَالَ
طَابَ ثُمَّ مِثْلُ نُوَارٍ عِطْرِ
(۳) قَالَ أَذْرِي أَنَا مِنْ جَوْعٍ بِكُمْ
جَمِيعَ الْجُهْدِ بِكُمْ مِنْ كَرْبَلَا
(۴) لَكِنْ اللَّهُ اللَّهُ بِكُمْ
أَنْ فِرَاحَ الْفَيْلِ حِينًا تَأْكُلُونَ
(۵) فَبِهَذَا السَّمِيتِ حَالًا وَ الطَّرِيقِ
يُوجَدُ فَيْلٌ لِي النَّصْحَ اسْمَعُوا
- .. وَأَفِرِ الشَّقَّةَ رَهْنًا لِلْخَطَرِ.. (۱)
مَالَهُمْ مِنْ زَادٍ أَوْ أَذْنَى مَتَاعٍ
مِنْ سَلَامٍ لَهُمْ فِي كُلِّ حَالٍ
فُتِحَتْ أَكْمَامُهُ غَضًّا نَضِرُ
.. وَلِغَرَثِ عَرَسٍ فِي بَطْنِكُمْ..
هَذِهِ.. الْكَرْبَ لَقِيتُمْ وَالْبَلَا..
أَيُّهَا الْقَوْمُ الْجَلِيلُ شَأْنُكُمْ
.. فَبِذَاكَ الشُّومَ وَالْوَيْلَ يَكُونُ..
.. ذَا الَّذِي تَمُضُونَ فِيهِ كَالْفَرِيقِ..
أَنْتُمْ بِالرُّوحِ بَتًّا وَلَتَعُوا

(۱) اراد بالهند الدنيا و اراد (بالدانا) المرشد و بالگروه الخلق و بالدوستان المقربين عند الله و الامر بالمعروف و الناهي عن المنكر و من قوله (از راه دور) الطريق البعيد لكونهم سافروا عن عوالم حتى وصلوا لعالم الناسوت و مسكوا في حبس قوالبهم من غير ارياق روحانية عريانيين من الوصال أسيرين في يد النفس و لهذا قال (مهر دانائيش جوشيد و بگفت) -

- (۱) میرسیدند از سفر وز راه دور
(۲) مهر دانائیش جوشید و بگفت
(۳) گفت دانه کز بجوع و از خلا
(۴) لیک الله الله ای قوم جلیل
(۵) پیل هست این سوکه اکنون میروید
- گرسنه مانده شده بی برگ و عور
خوش سلامی شان و چون گل بر شکفت
جمع آمد رنج تان زین کربلا
تا نباشد خوردتان فرزندان پیل
بند من از جان و از دل بشنوید

- (۱) فِیرَاخُ الْفِیْلِ تُلْفَىٰ فِی السَّبِيلِ
کَثْرَةً مِنْ سَعَبٍ حَالًا یَصِیْدُ
(۲) هِیَ فِی لُطْفٍ وَحُسْنٍ وَ سَمَنٍ
لَکِنِ الْأُمُّ لَهَا فِی مَکَمِّ
(۳) قَالِی أَفْرَاخُهَا تَطْوِي مِائَاتِ
طَلَبَتَهَا بِحَنِینٍ وَ صَحْبٍ
(۴) وَ لَکُمْ نَارٌ تَشْبُ وَ دُخَانٌ
فَیَحْذَرُونَ وَ یَحْذَرُونَ إِرْحَمُوا
(۵) أَوْلِیَاءَ الْحَقِّ کُلِّ یَا وَلَدِ
فَقِیَابًا وَ حُضُورًا کَمْ هُمْ
- لَکُمْ کَلَّکُمْ قَلْبًا یَمِیْلُ
وَ لَهَا یَا کُلِّ مِثْلَ مَا یُرِیْدُ
مَا لَهَا نِدُّ وَ مِثْلَ فِی الزَّمَنِ
تَحْرُسُ دَوْمًا بِطَرْفٍ وَ سِنٍ
فَرَسَخَ لَمْ تَخْشَ جُهْدًا وَ سُبَاتٍ
أَوْهَتْ إِذْ ذَاکَ جَدْتُ بِالطَّلَبِ
بَانَ مِنْ خُرْطُومِهَا فِی کُلِّ إِنْ
طِفْلَهَا الْمَسْکِینَ ذَا مِیْنِیْ اَعْلَمُوا
هُمْ أَطْفَالَ لَهُ اللَّطْفُ وَ جَدُّ
لَهُمْ خَبَرٌ یَخْصُ بِهِمْ

صید ایشان هست بس دلخواهتان

لیک مادرشان بود اندر کمین

او بگردد در حنین و آه آه

الحدرا العذر زان کودک مرحوم او

غائبی و حاضری بس با خبر

(۱) بیل بچکانند اندر راهتان

(۲) بس طریف اند و لطیف اند و سمین

(۳) از پی فرزند صد فرسنگ راه

(۴) آتش و دود آید از خرطوم او

(۵) اولیا اطفال حقند ای پسر

- (۱) أَنْتَ مِنْ نَقْصَانِهِمْ لَا تَقْتَكِرْ
فَإِلَى أَرْوَاحِهِمْ حَقْدًا سَحَبْ
(۲) قَالَ فَأَلَا ظِفَالُ إِي ذِي الْأَوْلِيَاءِ
(۳) مَا لَهُمْ مِنْ عِظَمٍ لِلْإِمْتِحَانِ
ذَلِكَ فِي الظَّاهِرِ فِي السِّرِّ السَّمِيرِ
(۴) مَا لِي مِنْ عِصْمَةٍ كَانَتْ لَهَا
قُوتٌ أَنْ بِالْمَرَّةِ أَجْزَائِيَا
(۵) اصْبَحْ هَذَا الْجَمْعُ مَنْ كَانَ الْخِرْقُ
مِائَةُ الْأَلْفِ فِي أَلْفٍ وَهُمْ
- أَنَّهُمْ غَابُوا لَهُمْ لَمْ يَنْتَصِرْ
وَلِمَنْ يَغْتَابُهُمْ أَبَدَى الْغَضَبِ
هُمْ فِي الْغُرْبَةِ مِثْلُ الْغُرَبَاءِ
هُمْ كَالْأَيَّامِ فِي قَدْرِ مُهَانَ
وَالنَّدِيمِ لِي .. فِي شَأْنِ خَطِيرٍ ..
تَحْفَظُ مِنْ خَطَرٍ لَمْ يَهَا
هِيَ كَانَتْ مَا لَهَا كَانَ لِيَا
لَبَسَ .. فِي النَّارِ لِلْعِشْقِ احْتَرَقَ .. (۱)
وَاحِدًا بِالرُّوحِ كَانُوا كُلُّهُمْ

(۱) نسخه ثانیة - اصح هذا الجمع لباس الخرق - من بنار العشق كالعود احترق-

- (۱) غائبی مندی از نقصانشان
(۲) گفت اطفال من اند این اولیا
(۳) از برای امتحان خوار و یتیم
(۴) پشت دارد جمله عصمت‌های من
(۵) هان وهان این دلق پوشان من اند
- کو کشد کین از برای جانسان (۱)
در غریبی فرد از کار و کیا
لیک اندر سر منم یار و ندیم
گوئیا هستند خود اجزای من
صد هزار اندر هزار و یک تنند

(۱) یعنی رجوع ایشان گاهی بسوی بشریت نیندیشی که غیبت واقعی کرده باشند بلکه همواره بحضور حق هستند -

- (۱) بِسَوَى ذَاكَ مَتَى مُوسَى قَدَرُ
عَالِي فِرْعَوْنَ سَوَى السَّافِلِ
(۲) بِسَوَى ذَاكَ مَتَى نُوحٌ وَجَدَ
وَ يَطُوفَانِ لَهُ شَرْقًا وَ غَرْبَ
(۳) لَا وَ لَا لَوْطَ الْكَرِيمِ مَا قَلَعَ
لَهُمُ الْأَوْطَانُ كُلًّا وَ الْبِلَادَ
(۴) عَادَتِ الْبِلَادَانِ مَنْ تَحْكِي الْجِنَانُ
غَضَبًا دَجَلَةً مَاءِ اسْوَدِ
(۵) فَيَأْرَضِ الشَّامِ أَيًّا وَ خَبَرَ
فِي طَرِيقِ الْقُدْسِ فِي مَعْبَرِهِ

- (۱) ورنه کی کردی به يك چوبی هنر
(۲) ورنه کی کردی به يك نفرین بد
(۳) بر نكندی يك دعای لوط راد
(۴) گشت شهرستان چون فردوسشان
(۵) سوی شام است این نشان و این خبر
- موسی، فرعون را زیر و زبر
نوح شرق و غرب را غرقاب خود
جمله شهرستانشان را بيمراد
دجله آب سیه رو بین شان (۱)
در ده قدسش بینمی برگذر

(۱) چنانکه در قرآن بآن اشاره میفرماید (و انکم لتمرون علیهم مصبحین وباللیل اؤلا تنقلون) روایت شده که چون پیغمبر اکرم به تبوک رسید در آنجا دو چاه بود مشرکین از استعمال آب يك چاه منع نمودند حضرت فرمود کافران نمود از این چاه آب می گرفتند و در گفتار مولانا (دجله آب سیاه رو بین شان) اشاره باین چاه باشد که آبش از گناههای کافران سیه گشته بود و از این روی امر فرمودند باستعمال آب چاه دیگر که از آن نafe صالح می نوشند ص ۹ ج ۳ شرح بحر العلوم چاپ لکنهور

- (۱) وَ مَاتُ لِأُتُوفِ مِنْ وَلِيٍّ
 ذِي تَدَايِيرٍ بِكُلِّ زَمَنٍ
 (۲) لَوْ أَقُولُ ذَا أَنَا زَادَ الْبَيَانُ
 مَا هُوَ الْقَلْبُ دَمًا صُمُّ الصَّفَا
 (۳) فَالْجِبَالُ الدَّمُ صَارَتْ وَهِيَ بَعْدُ
 أَنْتَ كُنْتَ.. لَنْ تَرَى ذَاكَ وَلَا..
 (۴) أَنْتَ بِالْأَعْمَى الْعَجِيبِ وَالْبَعِيدِ
 لَا تَرَى لَا تَنْظُرُ فِي الْجَمَلِ
 (۵) شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ دَوْمًا نَظَرُ
 هُوَ مِثْلُ الدِّبِّ لَا عَنْ مَقْصِدِ
 (۶) فَمِنْ الْحِرْصِ لَهُ كَانَ الْبَشَرُ
 رَقْصُهُ الْعُمَرُ مِنَ الْخَيْرِ خَلَى
 عَبْدَ الْحَقِّ عَلَى النَّهْجِ السَّوِيِّ
 كُنْ أَوْ قَرْنِ بِضَنْعٍ حَسَنِ..
 .. وَ لَهُ كُلُّ الْيَرَاعِ وَاللِّسَانِ..
 سَأَلَ مِنْهُ.. وَ لَهُ الرَّسْمُ عَفَى..
 تَجَمُّدٌ أَيْضًا وَ إِذْ أَعْمَى يَرُدُّ
 .. تَحْلُصُ لِلْحَقِّ جَلٌّ وَعَلَا..
 نَظَرًا لِكِنَّ لَكَ الْأَمْرَ السَّيِّدِ
 غَيْرَ صَوْفٍ.. هَبْ بِأَمْرِ جَلَلِ..
 لِكَثِيرٍ الْحِرْصِ أَنْسَا وَ بَطَرُ (۱)
 رَقْصٌ لِلْوَاقِعِ لَمْ يَهْتَدِ
 شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ دَوْمًا نَظَرُ
 وَ مِنَ الشَّرِّ وَمَغْزَاهُ امْتَلَى (۲)

(۱) ای کان الانسان الحریص ینظر الی مشتهیات نفسه و راحة بدنه زائدأ و یدقق و من حیث الحقیقة یرقص من غیر قصد و لاجل الزیادة و التعصب یدور کالدب فارغاً من مقصده الاصلی سروراً بما یتعانه غافلاً عن الآخرة - (۲) لم یدکر الاصل فی نسخه النهج و ذکر فی نسخه لکناهور -

- (۱) صد هزاران اولیای حق یرست
 (۲) کر بگویم این بیان افزون شود
 (۳) خون شود که ها و بازان بفسرد
 (۴) طرفه کوری دوربین و تیز چشم
 (۵) مو به مو بیند ز صرفه حرص و آنس
 (۶) مو به مو بیند ز حرص خود بشر
 خود بهر قرنی سیاستها بدست
 خود جگرچه بود که خارا خون شود
 تو نه بینی چون شدی کوری ورد
 لیک از آشتی نبینی غیر پشم
 رقص بی مقصود آرد همچو خرس
 رقص او خالی ز خیر و پر ز شر

- (۱) فَهَنَّاكَ ارْقُصْ مِذَّ النَّفْسِ لَكَ
وَمِنْ الْجُرْحِ الَّذِي لِلشَّهْوَةِ
(۲) فَعَلَى رَأْسِ الْمِيَادِينِ مُدَامَ
وَالرِّجَالُ لَا سِوَاهُمْ رَقَّصُوا
(۳) إِذْ هُمْ مِنْ يَدِهِمْ قَدْ خَلَّصُوا
فَمِنَ النِّقْصِ هُمْ إِذْ طَفَرُوا
(۴) مُطَرَّبُوهُمْ كَمْ هُمْ فِي الْبَاطِنِ
مِنْ هِيَاجٍ لَهُمْ إِلَّا بَحَارٌ قَدْ
(۵) فَعَلَى الْأَغْصَانِ أَنْتَ لِلْوَرَقِ
صَفَّعْتَ كَفًّا وَ مِنْ مَرِّ الصَّبَا
(۶) أَنْتَ لَمْ تَنْظُرْ وَإِنْ فِي الْأُذُنِ
أَيْضًا الْأَغْصَانُ مَعَ زَاهِي الْوَرَقِ
- تُكْسِرُ تَسْتَأْصِلُ الدَّاءَ يَكَا
تَقْلَعُ الْقُطْنَةَ يَا ذَا الْفِطْنَةِ
رَقَّصُوا جَالُوا يَوْجِدُ وَ غَرَامُ
فِي دِمَائِهِمْ إِذْ هُمْ قَدْ خَلَّصُوا (۱)
صَفَّقُوا كَفًّا سُرُورًا رَقَّصُوا (۲)
رَقَّصُوا دَوْمًا .. لِأَنَّ قَدْ ظَفَرُوا ..
ضَرَبُوا الدَّفَّ .. لِيَسِرَّ كَامِنٌ ..
مَخَّرَتْ بِالْمَوْجِ جَاشَتْ بِالزَّبْدِ
مَا نَظَرْتَ .. هِيَ صُبْحًا وَ غَسَقَ ..
رَقَّصْتَ .. مِمَّا بِهِ الْقَلْبُ صَبَا ..
لَهُمْ دَوْمًا .. بِأَمْرِ مِنْ لَدُنْ ..
صَفَّقْتَ كَفًّا لِوَجْدٍ وَ حُرْقِ

(۱) ای ان المشایخ العظام و من تابعهم من السلاک ذوی الاحترام یرقصون و یجولون علی رأس المیدان الروحانی کما یرقص بین صفی القتال رجال لاعلاء کلمة الدین فلا یخلو رقص اکثر الفریقین عن بقية دعوی و لکن رجال العشق الالهی یرقصون فی دم انفسهم یقطعون امعائهم بسیوف الحب الالهی لیکتلوا انفسهم قال تعالی (رجال لاتلهم تجارتهم ولا بیع عن ذکر الله) - (۲) ای لماخلصوا من بقية کبر و غرور ایدی انفسهم بأفناء وجودهم فی حب معبودهم ضربوا دأ و صفقوا فرحین مسرورین-

- (۱) رقص آنجا کن که خود را بشکنی
(۲) رقص و جولان بر سر میدان کنند
(۳) چون رهند از دست خود دستی زنند
(۴) مطربان شان از درون دف میزنند
(۵) تو نبینی برگها بر شاخها
(۶) تو نبینی لیک بهر گوششان
- پنبه را از ریش شهوت پر کنی
رقص اندر خون خود مردان کنند
چون جهند از نقص بر رقصی تنند
بحرها در شورشان کف میزنند
کف زنان رقصان ز تحریک صبا
برگها با شاخها هم کف زنان

- (۱) أَنْتَ لَمْ تَنْظُرْ لِتَصْفِيْقِ الْوَرَقِ
حَقَّ سَمْعِ الْقَلْبِ لَا سَمْعِ الْبَدَنِ
- (۲) سُدَّ سَمْعَ الرَّأْسِ عَنْ كِذْبٍ وَعَنْ
لِتَرَى مِنْ دُونِ جَهْدٍ وَ عَنَّا
- (۳) عَمِيًّا عَنْ هَزَلٍ سُدَّ الْفَمَا
عَنْ حَدِيثٍ وَجْهِهِ لَا غَيْرِهِ
- (۴) أُذُنُ أَحْمَدَ لِلْسِرِّ الْخَفِيِّ
قَالَ فِي الذِّكْرِ هُوَ خَيْرُ أُذُنٍ
- (۵) ذَا النَّبِيِّ الْفَذَّ سَمِعَ وَ بَصَرَ
رَحْمَةً الْحَقِّ هُوَ الظُّمَرُ لَنَا
- لَا وَلَا تَدْرِي السُّرُورَ وَالْفَرَقَ
..ذَا الْأَصَمُ كَانَ مَمْلُوءًا دَرَنَ..
- هَزَلٍ أَوْ هَذَرٍ فِيهِ افْتَرَنَ
بَلَدَةَ الرُّوحِ الَّتِي زَادَتْ سَنَا
- ..وَأَنبَذَ الْبَطْرُسَ وَخَلَّ الْكَلِمَا.. (۱)
- لَا تَقُلْ شَيْئًا.. وَخُضْ فِي غُورِهِ..
- تَسْحَبُ حَتَّى لَهَا الرَّبُّ الْعَلِيِّ (۲)
- لَكُمْ تَسْمَعُ سِرٌّ مِنْ لَدُنْ
كَلِمَةٍ.. السِّرُّ لَهُ بَقَا ظَهَرَ..
- مَرْضَعُ نَحْنُ كَيْطَفُ فِي الدُّنَا (۳)

(۱) الاصل فی نسخه لکناهور- (۲) الایة فی سورة التوبة (ومنهم اللذین یؤذون النبی و یقولون هو اذن) بسمع کل ما یقال له و یردقه (قل اذن خیر لکم یؤمن بالله و یؤمن للمؤمنین) - (۳) ترجم للمصراع الثانی من الاصل عن نسخه لکناهور لانه الا نسب و فی نسخه النهج (تازہ زو ما مرضعت او ماصبی) ای نحن منه (ص) بمثابة التازہ و هو الطری البشوش لانه مرضع البان العلم و الطاعة و نحن طفل له -

- (۱) تو نبینی برگها را کف زدن
(۲) گوش سر بر بند از هزل و دروغ
(۳) پس دهان بر بند از هزل ای عمو
(۴) سر کشد گوش محمد در سخن
(۵) سر بسر گوش و چشم است آن نبی
- گوش دل باشد نه این گوش بدن
تا ببینی شهر جان را با فروغ
جز حدیث روی او چیزی مگو
کش بگوید در نبی حق هو اذن
رحمت حق مریض است و ماصبی

(۱) ذَا الْكَلَامِ مَا لَهُ حَدٌّ فَعِدَّ نَحْوَ أَهْلِ الْفِيلِ مِنْ يَدِهِ وَزِدَّ

فی بیان قصه المتعرضین لاولاد الفیل

(۲) رَكَضَ الْفِيلُ إِلَى كُلِّ فَمٍ شَمَهُ مِنْ وَلَعٍ مُضْطَرِمٍ
وَحَوَالِي مِعْدَةٍ كُلِّ بَشَرٍ دَارَ فِي قَلْبِ كَجَمْرٍ ذِي شَرَرٍ
(۳) أَنْ عَسَى يَلْقَى شِوَاءَ فَرْخِهِ وَ يَرَى صَيَّادَهُ مَعَ فَخِّهِ
كَيْ لَهُ أَلْفَ جَوَاحِرٍ بِالْجَزَاءِ يَضْرِبُ الْعِمْدَ لَهُ يُثْنِي الْعَزَاءِ
(۴) مِنْ عِبِيدِ الْحَقِّ إِذْ أَنْتَ اللَّحُومُ تَأْكُلُ رَاقَتَ لَكَ مِنْهَا الطُّعُومُ
لَهُمْ أَغْتَبَتَ الْجَزَاءُ بِالْأَثَرِ لَكَ جَاءَ وَ وَقَعْتَ فِي الْخَطَرِ
(۵) إِصْحَوْ فَالْخَالِقُ مَنْ شَمَّ الْفَمَا مِنْكُمْ عَمَّا جَنَيْتُمْ فِهِمَا
فَمَتَّى بِالرُّوحِ يَنْجُو غَيْرُ مَنْ صَادِقًا كَانَ وَ بِاللُّطْفِ اقْتَرَنَ

(۱) این سخن پایان ندارد باز ران سوی اهل پیل بر آغاز ران

بقیه قصه متعرضان پیل بچگان

(۲) هر دهن را پیل بوئی میکند گرد معده هر بشر بر می تند
(۳) تا کجا یابد کباب پور خویش تا زنده اندر جزا صد زخم و نیش
(۴) لحمهای بندگان حق خوری غیبت ایشان کنی کیفر بری
(۵) هان که بویای دهان تان خالق است کی برد جان غیر آن کو صادق است

- (۱) اَسْفَاً وَاُحْسَرَتَا ذَاكَ فَمَنْ
مُنْكَرٌ فِيمَا جَنَاهُ أَوْ نَكِيرٌ
(۲) مَا لَكَ مِنْ قُدْرَةٍ عَنِ ذِي الْكِبَارِ
لَا وَ لَا عِنْدَكَ طِيبٌ لِلْفَمِ
(۳) لَمْ يَكُ الْيَسْتَرُ كَدُّهُنِ وَ كَمَاءُ
لَا وَلَا لِلْعَقْلِ وَالْفِكْرِ الطَّرِيقُ
(۴) لَهُمُ الدُّبُوسُ وَ الْقَلَابُ كَمْ
فَوْقَ رَأْسِ كُلِّ مَنْ قَالَ الْهَذَرُ
(۵) أَثَرُ دُبُوسٍ عِزْرَائِيلَ أَنْتَ
هَبَكَ فِي الصُّورَةِ لَمْ تَنْظُرْ أَبَدَ
- شَمَهُ فِي الْقَبْرِ.. فِي قَيْدِ الْكَفَنِ..
.. مِنْ مَفَرٍّ مَالَهُ غَيْرُ السَّعِيرِ..
فَمَكَ تُخْفِي.. وَلَا تُبْدِ جِهَارًا..
.. لِطِيبٍ بِهِ ذِكْرُ الْكَالِمِ..
سَهْلُ الْأَخْذِ لَهُ لَا فِي مِرَاءِ
كَانَ لِلْجَهْلَةِ.. فِي الْقَبْرِ الْعَمِيقِ..
ضَرَبُوا بِالشِّدَّةِ قَيْدَ الْأَلَمِ
لِأُولَئِينَ وَ لَمْ يَدْرِ الْأَثَرُ
فِي الْأَمَمَاتِ انْظُرْ وَ مَا فِيهِ وَقَعَتْ
لِحَدِيدٍ وَ عَصَا مِنْهُ أَعَدَ

- (۱) وای آن افسوسنی کش بوی گیر
(۲) نی دهان دزدیدن امکان زان مهان
(۳) آب و روغن نیست مر روپوش را
(۴) چند کوبد زخمهای گرزشان
(۵) گرز عزرائیل را بنکر اثر
- باشد اندر گور منکر یا نکیر
نی دهان خوش کردن از دار و دهان
راه حیلست نیست عقل و هوش را
بر سر هر ژاژخا و مرزشان (۱)
گر نبینی چوب و آهن در صور

(۱) مرز بضم میم بمعنی مقعد یعنی سر و مقعد ژاژ خارا می کوبد و اگر مرز بفتح میم باشد ممکن است که استعاره برای تن باشد ولی خللی در قافیه یافت میشود و در برخی از نسخ - مرزشان - آمده است بمعنی هرزه است و خلل باز در قافیه باقی است -

- (۱) رَبِّمَا وَقْتًا فَوْقَتًا ظَهَرَا
وَالْعَلِيلُ كَانَ مِنْ ذَا الْحَالِ قَدْ
(۲) ذَا الْعَلِيلُ قَالَ يَا أَحْبَابِيَا
فَوْقَ كُلِّ مِفْصَلٍ مَنِّي مَضَى
(۳) نَحْنُ لَا نَنْظُرُ شَيْئًا فَالْخِيَالُ
وَيْكَ لَا أَيُّ خِيَالٍ فَارْتَحَالَ
(۴) هُوَ ذَا أَيُّ خِيَالٍ فَالْفَلَكَ
مِنْ ضَجِيجٍ ذَا خِيَالٍ قَدْ غَدَا
(۵) قَالِدْبَابِيسَ جَمِيمٍ وَالسِّيُوفُ
فِي أَمَامِ ذَا الْعَلِيلِ وَ غَدَا
(۶) هُوَ يَدْرِي دَائِمٌ مِنْ أَجَلِهِ
عَنَّهُ عَيْنٌ خَصْمِهِ مَعَ عَيْنِهِ
- صُورَةٌ أَيْضًا لَدَيْهِ حَضَرُ (۱)
عِلْمٌ شَيْئًا فَشَيْئًا وَ وَجَدَ
مَا هُوَ ذَا السَّيْفُ مَضَاءً يَبَا
..مَنْ يَهْدِي الْحُكْمَ لِي حَالًا قَضَى..
ذَاكَ كَانَ وَلَكَ بَانَ الْمِثَالُ
هُوَ كَانَ وَ زَوَالُ وَ انْتِقَالَ
مَنْ هُوَ الْمُنْكَوْسُ خَافَ وَارْتَبَكَ
حَالًا.. الْأَنْسَانُ كَمْ قَلَّ هُدَى..
ظَهَرَتْ مَجْسُوسَةٌ فِيهَا الْحُتُوفُ
رَأَتْهُ الْمُنْكَوْسَ مِمَّا قَدْ بَدَا
ذَاكَ كَانَ وَ لِأَجَلٍ فِعْلِهِ
رَبِطْتُ مَا ارْتَدَعَ عَنْ فَنِيهِ

(۱) هذه الترجمة بناء على ان كلمة (که) الاولى بالكاف الفارسية وبناء على انها بالكاف

العربية تكون الترجمة وربما ظهر بالصورة لان يعلم العليل من ذالحال شيئاً -

زان همان رنجور باشد آگهی
جیست این شمشیر بر ساران من
چه خیالست این که این است ارتحال
از نهیب این خیالی شد کنون
پیش بیمار و سرش منکوس شد
چشم دشمن بسته زان و چشم دوست

(۱) هم بصورت می نماید که گهی
(۲) گوید آن رنجور ای یاران من
(۳) ما نمی بینیم باشد این خیال
(۴) چه خیالست این که این چرخنگون
(۵) گرزها و تیغها محسوس شد
(۶) او همی داند که آن از بهر اوست

- (۱) ذَهَبَ حِرْصُ الدُّنَا مِنْهُ غَدَتْ
عَيْنُهُ قَدْ فُتِحَتْ ضَائِتٌ لِأَنَّ
(۲) مِثْلَ طَيْرٍ لَا يَوْقِتُ صَوْتًا
مِنْ غُرُورٍ لَمْ فِيهِ وَغَضَبُ
(۳) حَقٌّ قَطَعَ الرَّأْسَ لِلطَّيْرِ لِأَنَّ
هُوَ هَزَّ الْجَرَسَ الرُّكْبُ ذَهَبُ
(۴) فَلَجُزِيَهُ رُوحَكَ كُلُّ زَمَنٍ
وَلِنَزَعِ الرُّوحِ مِنْ إِيْمَانِكَ
(۵) عُمُرَكَ مَائِلٌ كَيْسَ الذَّهَبِ
حَاسِبَ الدِّينَارِ عُدَّ بِالْمَثَلِ
- عَيْنُهُ تَرْنُو سَرِيعاً وَاهْتَدَتْ
صَبَّتِ الدَّمْعَ دَمًا فِي ذَا الزَّمَنِ
صِيرَتْ عَيْنُ الَّذِي مَا التَّفَقُّا
.. لَهُ قَدْ جَرَّ دَمَاراً وَعَطَبُ..
لَا يَوْقِتُ لَهُ بِالْفُوزِ اقْتَرَنَ
.. وَبَقِيَ مُنْفَرِداً رَهْنَ الْغَلَبِ..
كَانَ نَزَعٌ مِنْ خُطُوبٍ وَ مِحْنٌ
أَنْظُرُ .. إِدْرِ الْأَمْرَ مِنْ نَقْصَانِكَ..
يَوْمُكَ وَاللَّيْلُ عِنْدَ الطَّلَبِ
.. عَدَدَ لِلنَّقْدِ مِنْهُ وَ الزَّغْلِ..

- (۱) حرص دنیا رفت و چشمش تیز شد
(۲) مرغ بی هنگام شد آن چشم او
(۳) سر بریدن واجب آمد مرغ را
(۴) هر زمان نزعی است جزو جانت را
(۵) عمر تو مانند همیان زر است
- چشم او روشن که او خون ریز شد (۱)
از نتیجه کبر او و خشم او
کو بغیر وقت جنباند در او
بنگر اندر نزع جان ایمانت را
روز و شب مانند دینار اشمر است

(۱) یعنی اموری که در دنیا بچشم می آمد برای این است که شخص گرفتار حرص و شهوت بوده است و هنگام مرگ این حرص و شهوت نمی ماند و چشم تیز میشود و اموری که در آن عالم اخروی باشد بخوبی می بیند و بیت دوم و سوم هم تفسیر این بیت است باین معنی که رفتن حرص و شهوت بی موقع بوده زیرا که در دنیا مأمور باجتناب حرص و شهوت بوده است نه اکنون چنانکه در حدیث توبه آمده است (التوبة مقبولة ما لم یفرغ) -

- (۱) عَدَدٌ لِلذَّهَبِ أُعْطِيَ بِلا
وَأَهْ جَاءَ الْخُسُوفُ وَالرَّدى
(۲) لَوْ أَخَذْتَ دَائِماً مِنْ جَبَلٍ
مَنْ عَطَاكَ نَفَذَ ذَاكَ الْجَبَلِ
(۳) فَإِذَا فِي مَوْضِعٍ كُلِّ نَفْسٍ
كُنِيَ لِقَوْلِ الذِّكْرِ اسْجُدْ وَاقْتَرِبْ
(۴) فَبِمَا تَمَامُكَ أَشْغَالُ الدُّنَا
وَبِغَيْرِ عَمَلِ الدِّينِ أَبَدٍ
(۵) آخِرَ الْأَمْرِ تَرْوَحُ نَاقِصاً
لَكَ كُلُّ عَمَلٍ بِالْأَبْتَرِ
- مُهَلَّةٌ حَتَّى لَهُ الْكَيْسُ خَلَا
.. كُلُّ مَا عَدَدَهُ ضَاعَ سُدى ..
فِي أَزَاهُ لَمْ تَضَعْ مِنْ بَدَلٍ
هَبَّةٌ قَدْ زَادَ شِعَاباً وَ قَلَّلَ ..
عَرَضاً ضَعُ فَمَوْ أَسْمَى مُلْتَمَسٍ (۱)
غَرَضاً تَلْقَى بِوَفْقٍ مَا تَحِبُّ
كَثْرَةً لَا تَجْتَهِدُ تَبْغِي الْعَنَا
إِخْشَ أَنْ تَتْعَبَ رَوْحاً وَ جَسَدَ
أَنْتَ هَبْ نَقَبْتَ دَوْماً فَاحْصَا
خَبَزَكَ نِي .. خَطِيرُ الْأَثَرِ ..

(۱) الآية فى سورة افرأ (كلا لئن لم ينته لنسفنا بالناصية ناصية كاذبة خاطئة

فلبدع ناديه سندعو الزبانية كلا لا تطعه و اسجد و اقترب) -

- (۱) می شمارد می دهد زر بی وقوف
(۲) گرز که بستانی و نه نهی بجای
(۳) پس بنه بر جای هر دم را عوض
(۴) در تمامی کارها چندین مکوش
(۵) عاقبت تو رفت خواهی ناتمام
- تا که خالی گردد و آید خسوف
اندر آید کوه زان دادن زبای
تا زو اسجد و اقترب یابی غرض
جز بکاری که بود در دین مکوش
کارهایت ابتر و نان تو خام

- (۱) ذَا الْبِنَاءِ الْقَبْرِ خَلْتُ وَاللَّحْدِ
لَيْسَ مِنْ صَخْرٍ يَعْدُ وَخَشَبٍ
(۲) بَلْ بِأَنْ تَحْفِرَ قَبْرًا فِي الصَّفَا
ذِي أَنَا تُدْفَنُ بَتًّا فِي أَنَا
(۳) تُدْفَنُ فِي غِمِهِ تَدْفُونَ التُّرَابِ
كَيِّ بِهَذَا النَّفْسِ مِنْكَ الْمَدَدِ
(۴) فَالْقَبَابُ مَا سَمَتْ فِي الْمَقَرَّةِ
عِنْدَ ذِي الْمَعْنَى بِذَاكَ أَلْسَمَتْ مَا
- لَكَ صَيَّرْتَ .. بِهِ الْفَوْزَ تَجِدُ (۱)
أَوْ بِتَلْمِيذٍ .. وَ لَا أَيْ سَبَبٍ ..
لَمْ تَأْتِ غَيْرَهُ أَنْ تَأْلَفَا
لَهُ .. تَخْتَارُ الْبَقَاءَ فِي الْفَنَاءِ ..
لَهُ فِي الْوَصْلِ لَهُ تَهْوَى الْعَذَابِ
يَجِدُ مِنْ نَفْخِهِ .. تَلْقَى الرُّشْدَ ..
وَ كَذَلِكَ الشَّرَفُ الْمُعْتَبَرَةُ (۲)
وَ جَدْتَ قَدْرًا وَ لَا شَأْنَ أَسْمَى

(۱) ای و هذا العمارة فعلتها لقبرك و لحدك ظنا منك ان عمارة القبر المطلوب
منها الصورة فاعلم انها لا تكون بالحجر والخشب و لا في تلميد الحجارة و الجص و لا
بكثرة المال بل بكثرة الطاعات و العبادات - (۲) لان ذاك القبر سر مخموم ای
روضة من رياض الجنة و اللذى هو من رياض الجنة لا يقبل زينة الدنيا -

- (۱) وین عمارت کردن گور و لحد
(۲) بلکه خود را در صفا گوری کنی
(۳) خاک او گوردی و مدفون غمش
(۴) گور خانه قبه ها و کنگره
- نی بسنگ است و نه چوب و نه لبد (۱)
در منی او کنی دفن این منی
تا دمت یابد مدد ها از دمش
نبود از اصحاب معنی آن سره (۲)

(۱) لبد چسبیدگی است و مراد اینجا چسبیدن سنگ است - (۲) یعنی گوری
که قبه و کنگره دارد از اصحاب معنی آن سره نیست که اصحاب معنی آن را عمارت
نمی دانند -

- (۴) حَالاً أَنْظُرْ ذَلِكَ الْحَيِّ وَمَنْ
فَهَلِ الْأَطْلَسُ مِنْهُ بِالْيَدِ
(۲) فِي عَذَابٍ مُنْكَرٍ ذَا الرُّوحِ لَهُ
لَهُ مَنْ مَخْزَنٍ غَمٍّ وَ حَزَنٍ
(۳) فَلَمْدَى الظَّاهِرِ نَقَشٍ وَ رُسُومٍ
وَ لَدَى الْبَاطِنِ مِنْهُ الْفِكْرُ
(۴) ذَلِكَ الْآخِرَ فِي الْمَرْقَعَةِ
كَانَ كَالْقَنَدِ بِفِكْرِ بِالْكَلامِ
- أَيْسَ الْأَطْلَسَ وَ الْوَشْيَ الْحَسَنَ
أَخَذَ .. وَ اللَّبَّ فِيهِ يَهْتَدِي
عَقْرَبُ الْغَمِّ بِقَلْبٍ مَا أَنْتَبَهُ
.. كَانَ أَوْ مَأْوَى رِزَايَا وَ فِتْنَةٍ (۱)
زَيْنَتُ بَاهِرَةً مِثْلَ النُّجُومِ
فِي عَذَابٍ صَخَبَتِ لَا تَنْصُرُ (۲)
تَنْظُرُ رَأَتْ دَنَتْ بِالضَّمَّةِ (۳)
كَانَ كَالسَّكْرِ أَسْمَى بِالْمَقَامِ

(۱) نسخه ثانیه - و معن - (۲) نسخه ثانیه - صرخت - (۳) ای داخله
بلندید الطاعات منعم و ظاهره من الم الخلق سالم -

- (۱) بنگر اکنون زنده اطلس پوش را
(۲) در عذاب منکرست آن جان او
(۳) از برون و ظاهرش نقش و نگار
(۴) وان یکی بینی در آن دلچ کهن
- هیچ اطلس دست گیرد هوش را (۱)
گژدم غم در دل غمدان او
و از درون اندیشه هایش زار زار
چون نبات اندیشه و شکرسختن

(۱) در بعضی نسخ - (بنگر اکنون رند اطلس پوش را) با راء مهمله است و در
شرح بحر العلوم نگاشته - مراد از رند چابلوس و مجیل است یعنی مجیل اطلس پوش
که زیب و زینت می دارد باید دید که هیچ اطلس پوشی و رتبه دنیا دستگیر عوش
او می شود تا از گمراهی باز دارد - و بنظر نگارنده صحیح (زنده) با زای معجمه
است چنانکه ترجمه شده است -

عود ایضاً لحکایه ولدالفیل ونصیحه الناصح المرشد

- (۱) قَالَ ذَاكَ النَّاصِحُ النَّصْحُ لِيَا
لِيَكُونَ الرُّوحُ وَالْقَلْبُ لَكُمْ
(۲) مَعَ نَبَاتِ الْوَرَقِ لِلشَّجَرِ
قَلِّمُوا السَّيْرَ لَكُمْ وَالْأَصْطِيَادَ
(۳) أَنَا دِينَ النَّصْحِ مِنْ جِوْدِي رَمَيْتَ
وَقَبُولِ النَّصْحِ أَنِّي بِالْأَثَرِ
(۴) فَلْيَبْلِغِ الرِّسَالَاتِ أَنَا
(۵) أَخَاصُ مِنْ نَدَمٍ فَالْطَّمَعِ
إِصْحُوا كَثْرًا طَمَعُ الْزَادِ قَلَعُ
- ذَا السَّمْعُوا مِنِّي فَمَا غَشُّ بِيَا
مَالَهُ مِنْ خَوْفٍ .. اللَّهُ بِكُمْ ..
إِقْنَعُوا .. عُدُوهُ خَيْرٌ تَمَرٍ .. (۱)
لِفِرَاحِ الْفِيلِ .. هَبْكُمْ بِأَضْطِهَادٍ ..
وَلَكُمْ أَبْدَيْتَ مَا كُنْتَ أَرْتَأَيْتَ ..
كَانَ غَيْرَ السَّعْدِ أَوْ حُسْنِ الظَّفَرِ ..
جِئْتُ حَتَّى لَكُمْ فِي ذِي الدُّنَا
مِنْ طَرِيقٍ لَكُمْ لَا يَقْطَعُ
لِلْمَعْرُوقِ لَكُمْ أَبْدَى الْجَزَعِ

(۱) قللوا السير لكم الخ ای لا تذهبوا ابداً لئلا تقموا فی ید امهم فتهلكو -

باز گشتن بحکایت مسافران و پیل بچگان

- (۱) گفت ناصح بشنوید این بند من
(۲) با کیاه و برکها قانع شوید
(۳) من برون کردم ز گردن وام نصح
(۴) من بتبلیغ رسالت آمدم
(۵) هین مبادا که طمع تان ره زند
- تا دل و جانتان نگردد ممتحن
وز شکار پیل بچکان کم روید
جز سعادت کی بود انجام نصح
تا رهانم من شمارا از ندم
طمع برک از بیخهاتان بر کند

- (۱) قَالَ هَذَا وَ لَهُمْ بِالْخَيْرِ قَدْ قَحَطُوهُمْ وَ الْجُوعُ عَادَ بِالْقَوِيَّ
- (۲) فِي الطَّرِيقِ بَفْتَةٍ هُمْ نَظَرُوا حَسَنًا غَضًا جَدِيدَ الْمَوْلِدِ
- (۳) فَعَلِمِيهِ وَقَعُوا مِثْلَ الذَّنَابِ أَكَلُوهُ مَرَّةً وَ ابْتَلَعُوا
- (۴) ذَلِكَ الْوَاحِدُ مَنْ كَانَ الرَّفِيقُ قَالَ إِذْ كَانَ الْحَدِيثَ لِلْفَقِيرِ
- ذَكَرَ كَثْرًا وَ بِالْفَقْرِ ابْتَعَدَ
- فِي الطَّرِيقِ.. الْكُلَّ مَهْزُولَ ضَوِي.. (۱)
- فَرَحَ فِيلٍ بِهِ حَارَ النَّظَرُ
- وَ سَمِينًا مَفْرَدًا بِالْأَدَدِ
- سَكَرَتْ لَمْ تَرَ ذَنْبًا وَ عَذَابُ
- غَسَلُوا الْأَيْدِيَ ثُمَّ رَجَعُوا
- لَهُمْ مَا أَكَلَ النَّصْحَ الرَّفِيقُ (۲)
- ذَكَرَ.. فِي سِرِّهِ كَانَ الْخَيْرُ..

(۱) ای قال لهم هذا و ذکرهم بعد ما قال لهم (اليوم اکملت لکم دینکم و رضیت لکم الاسلام دینا) صار قحطهم و جوعهم فی الطريق عظیماً - (۲) هذه - القصة رواها ابو نعیم فی الحلیة انها اتفقت مع ابی عبدالله القاسمی کما حکاها مولانا جامی ایضاً فی نفحات الانس و خلاصتها ان ابا عبدالله ركب مع جماعة البحر و انکسرت السفينة و کاد ان یدرکهم الفرق فاقسموا علیه راکبوا السفينة ان یدعو الله لينجیهم فأجابهم و شرط علیهم انهم اذا نجو یقسمون ان يأكلوا فرخ الفیل فلما نجوا و وصلوا الساحل و اشتد بهم السغب رأوا فرخ فیل و ذبحوه و أكلوه و حنثوا بيمينهم و لم يأكل منه ابو عبدالله و هو المراد بقوله (آن یکى همره نخورد) و نصحهم لان حدیث ذلك الفقیر کان فی خاطره و هو الفقر فخری و به افتخر -

- (۱) ابن بگفت و خیریاری گفت و رفت
- (۲) ناگهان دیدند سوی جاده
- (۳) اندر افتادند چون گرگان مست
- (۳) آن یکی همره نخورد و پند داد
- گشت قحط و جوعشان در راه زفت
- بور فیلی فریبی نوزاده
- پاك خوردند و فرو شستند دست
- که حدیث آن فقیرش بود یاد

- (۱) مِنْ شَوَاءٍ لَهُ ذِيَاكَ الْكَلَامُ
لَكَ حُسْنُ الطَّالِعِ الْعَقْلُ الْعَتِيقُ
- (۲) بَعْدَ هَذَا وَقَعُوا نَامُوا جَمِيعُ
ظَلَّ كَالرَّاعِي عَلَى حِفْظِ الْقَطِيعِ
- (۳) فَرَأَى فَيَلًا مَهِيْبًا وَصَلَا
(۴) نَحْوَ ذَاكَ الْحَارِسِ لَا بِكَتِرَاتِ
- أَبْدَأَ لَمْ تَبْدُ مِنْهُ رَائِحَةٌ
(۵) مَعَهُ كَمْ مَرَّةٍ هَذَا فَعَلْ
- ذَلِكَ الْفِيلُ الْمَلُوكِيُّ الْمُضْخِمْ
- مَانِعًا صَارَ وَ جَرَّ لِلْسَّلَامِ (۱)
وَهَبَ.. سَوَاكَ مِنْ أَهْلِ الطَّرِيقِ..
ذَلِكَ الْجَامِعُ لِلنُّصَحِ الْمُطِيعِ
.. أَمِلًا يَنْظُرُ لِلْمَخْطَبِ الْفَظِيعِ..
أَوَّلًا غَضْبَانٍ سَارَ عَجَلًا
شَمَّ مِنْهُ الْفَمَ مَرَّاتٍ ثَلَاثَ
لَهُ مَا لَمْ يَتَلَكَّ السَّانِحَهُ
نَحْوَهُ جَاءَ فَشَمَّ وَ قَفَلَ
أَبْدَأَ مَا كَدَّرَ الْعَرَّةَ السَّلِيمَ

(۱) ای و ذاک الناصح الذی افتخر بالفقر (ص) کلامه منع عن شواء لحم ولد
الفیل و لهذا حضرة مولانا یخاطب من کان علی اثر الرسول (ص) فیقول العقل العتیق
یعطى لك بختاً جدیداً کما سیرد علیک -

- (۱) از کبابش مانع آمد آن سخن
(۲) پس بیفتادند و خفتند آن همه
(۳) دید بلیی سهمناکی در رسید
(۴) بوی می کردن دهانش را سه بار
(۵) چند باری کرد او برگشت و رفت
- بخت تو بخشد ترا عقل کهن
وان گرسنه پاسبان آن رمه
اولا آمد سو حارس دوید
هیچ بوی زو نیامد نگوار
مرد را نازد آن شه پیل زفت

- (۱) شَفَّةَ كُلِّ الْمَلْدِينِ رَقَدُوا
لَهُ مِنْ ذَا الرَّجُلِ الرَّاقِدِ قَدْ
(۲) أَنْ شِوَاءَ الْفَرْحِ لِلْفَيْلِ أَكَلُ
(۳) فَيَأْنِ وَاحِدٍ فَرْدًا فَفَرَدُ
إِرْبًا قَطَعَ مِنْ ذَا الْهَيْبَةِ
(۴) فَجَزَأًا كُلُّ قَرْدٍ فِي الْهَوَاءِ
وَعَلَى الْأَرْضِ إِذَا مَا وَقَعَا
(۵) أَنْتَ يَا مَنْ لَدِمَ الْخَلْقِ مَدَامَ
عَنْ طَرِيقِ لَكَ نَكَبٌ كَيْ لَكَا
(۶) فَيَقِينًا إِدْرِ أَنَّ مَا لَهُمْ
حَيْثُ أَنَّ الْمَالَ جَاءَ فِي الْيَمِينِ
- شَمْ مَرَّاتٍ لِمَاهُمْ عَمَدُوا
جَاءَتْ الرَّائِحَةُ مِمَّا أَعَدَّ
سُرْعَةً قَطَعَهُ الْفَيْلُ قَتَلَ
الْمَرْيِقِ ذَا مِنْ الرُّشْدِ فَقَدْ
لَمْ تَجِئْهُ أَوْ تَقِلَّ الْوَثْبَةُ
قَذَفَ مِنْ فَرَطٍ وَجَدَ وَعَنَاءُ
شَقَقَ كَلَا تَشْطَى قِطْعَا
شَرَبَ مِثْلَ رَحِيقٍ وَ مَدَامَ
دَمَهُمْ لَا يُبْدِ حَرْبًا مَعَا
مَنْ لَهُ أَنْتَ غَضِبْتَ دَمَهُمْ
مَنْ عَنَّا أَوْ عَرَقَ فَوْقَ الْجَبِينِ^(۱)

(۱) نسخه ثانیة - حیث ان المال من کدالیمین جاء او من عرق فوق الجبین -

- (۱) مر لب هر خفته را بوی کرد
(۲) کز کباب پیل زاده خورده بود
(۳) در زمان او یک به یک را زان گروه
(۴) بر هوا انداخت هر یک از کزاف
(۵) ای خورنده خون خلق از ره بگرد
(۶) مال ایشان خون ایشان دان یقین
- بوی می آمد ورا زان خفته مرد
بر درانید و بکشتش پیل زود
می درانید ونبودش زان شکوه
تا همی زد بر زمین می شد شکاف
تا نیارد خون ایشان نبرد
زانکه مال از زور آید در بعین

- (١) اُمُ فَرَّخِ الْفِيلِ ذَاكَ تَسْحَبُ
وَلِفَرَّخِ الْفِيلِ مَنْ عَمْدًا أَكَلُ
(٢) الْفَرَّخِ الْفِيلِ يَا مَنْ قَدْ أَكَلُ
مِنْكَ خَصْمُ الْفِيلِ جَرًّا الْأَنْتِقَامُ
(٣) فَضَحَ الرِّيحُ لِمَنْ مَكْرًا أَعْدُ
عَلِمَ الْفِيلُ بِرِيحِ فَرَّخِهِ
(٤) مَنْ لِرِيحِ الْحَقِّ مَنْ سَمَتِ الْيَمَنُ
كَيْفَ رِيحِ الْبَاطِلِ مِثِّي أَنَا
(٥) مِنْ طَرِيقِ بَعْدَ لَمَّا دَرَى
كَيْفَ مِنْ أَفْوَهِنَا نَحْنُ الْبُخُورُ
- حَقْدًا .. الثَّارَ مُدَامًا تَطْلُبُ..
فَالْجَزَاءُ لَهُ بِالْفُورِ قَتْلُ
رُشُولًا مِنْ غَيْرِ رُعْبٍ وَ وَجَلُ
وَلَكَ أُولَى الدَّمَارِ وَالْجِمَامُ..
وَبِهِ فَكَّرَ حَقْدًا وَاجْتَهَدُ
.. وَ دَرَى صَيَّادَهُ مَعَ فِخْهِ.. (١)
وَجَدَ مِنْ لُطْفِهَا الْعَمَرَ افْتَتَنَ (٢)
لَمْ يَجِدْ.. لَمْ يَدْرِ حَالِي فِي الدُّنَا..
أَحْمَدُ الرِّيحَ وَ قَالَ لِلْمُورَى
لَمْ يَجِدْ.. مَا عَرِفَ مِنَّا الْأُمُورُ..

(١) ای فان قلت امکر بهم و لا یعلمه أحد فیهقول لك سبدنا و مولانا راحمة الغم
اشهرت مفکر المکر و الحيلة لان الفیل یعلم راحمة طفله - (٢) قال (ص) انی
لاجد ریح الرحمن من قبل الیمن فالذی یجد راحمة اویس القرنی من الیمن و هو فی
المدينة کیف لا یجد الراحمة الباطلة منی و منك -

- (١) مادران پیل بچه کین کشد
(٢) پیل بچه میخوری ای پاره خوار
(٣) بوی رسوا کرد مکر اندیش را
(٤) آنکه یابد بوی حق را از یمن
(٥) مصطفی چون بوی برد از راه دور
- پیل بچه خواره را کیفر کشد
هم برآرد خصم پیل از تودمار
پیل داند بوی بچه خویش را
چون نیابد بوی باطل راز من
چون نیابد از دهان ما بخور

- (۱) وَجَدَ أَيْضاً وَ لَكِنْ سَتَرَا
 إِنَّ رِيحَ السَّيِّئِ رِيحَ الْحَسَنِ
 (۲) أَنْتَ دَوماً تَرْقُدُ رِيحُ الْحَرَامِ
 يَضْرِبُ فَوْقَ السَّمَاءِ مَنْ بَدَتْ
 (۳) وَمَعَ أَنْفَاسِكَ السُّوءُ يَصِيرُ
 نَحْوَ مَنْ لِلرَّيْحِ شَمُوْا فِي الدُّنَا
 (۴) إِنَّ رِيحَ الْحَرِصِ مَعَ رِيحِ الْغُرُورِ
 (۵) فِي الْكَلَامِ لَوْ حَلَفْتَ أَنْ مَتَى
 أَنَا مَا أَكَلْتُ ثَوماً وَ بَصَلِ
 (۶) لَكَ ذَلِكَ الْنَفْسُ خُلُفاً أَبَانَ
 وَعَلَى أَنْفِ الْجَلِيسِينَ مَعَكَ

(۱) نسخه ثانیة - لك السرھتك -

- ذَلِكَ عَنَّا .. وَ لَهُ كُمْ ظَهَرَا ..
 لِلسَّمَاءِ ظَهَرَتْ مَرَّ الزَّمَنِ
 .. ذَاكَ مَا مِنْكَ بَدَى كُلِّ مَقَامٍ ..
 خَضْرَاءَ اللَّوْنِ .. وَلِلرَّوْحِ هَدَتْ ..
 مُزْمِعاً حَتَّى بِهَا كَلَّاً يَسِيرُ
 .. وَ دَرُّوا بِالْحَزَنِ مِنْهَا وَالْهَمَا ..
 هِيَ مِثْلَ الْبَصْلِ دَوماً تَدُورُ
 أَكَلٌ فِي زَمَنِ مَا أَنْ أَتَى
 أَحْذَرُ مِنْهُ لَهُ الْغَيْرُ أَكَلُ
 مُظْهِراً مَا فِيهِ فِي الْبَاطِنِ كَانَ
 ضَرَبَ الرِّيحُ لَكَ الْإِسْرَ أَنْهَتَكَ (۱)

- بوی نیک و بد بر آید بر سما
 می زند بر آسمان سبز فام
 تا بیوگیران کردون میرود
 در سخن گفتن بیاید چون پیاز
 از پیاز و سیر تقوی کرده ام
 بر دماغ همنشینان بر زند

- (۱) هم بیابد لیک پوشاند ز ما
 (۲) تو همی خسبی و بوی آن حرام
 (۳) همره آنفاس زشتت میشود
 (۴) بوی کبر و بوی حرص و بوی آز
 (۵) گر خوری سوگند من کی خورده ام
 (۶) آن دمت سوگند غمازی کند

- (۱) کَمْ دُعَاؤُكُمْ مِنْ رِيحٍ ذَاكَ
ذَلِكَ الْقَلْبُ الَّذِي أَعْوَجَّ يَبِينُ
- (۲) اخْسِئُوا فِيهَا جَوَابُ ذَا الدُّعَاءِ
كُلُّ تَزْوِيرٍ وَ كَيْدٍ رَدُّهُ
- (۳) لَوْ لَكَ كَانَ الْحَدِيثُ أَعْوَجًا
فَأَعْوَجَاجُ الْمَفْظِ ذَاكَ لِلْأَلَةِ
- (۴) وَلَوْ الْمَعْنَى غَدَى الْأَعْوَجَ صَحَّ
مِثْلُ ذَا الْمَعْنَى لَهُ السَّعَرُ أَقْلُ
- صَارَ مَرْدُودًا وَ لَمْ تَلَفْ مِنْكَ
فِي الزَّمَانِ وَ بِهِ صِرَتْ أَلْمَهِينِ..
- كَانَ كَالْبَيْسِ يَمُدُّ وَ الرِّيَاءُ.. (۱)
- بِالْعَصَا كَانَ وَ رَاقَ طَرْدُهُ
وَ لَهُ الْمَعْنَى صَحِيحًا نَهَجًا (۲)
- كَانَ مَقْبُولًا وَ بِاللُّطْفِ حَبَاهُ
لَفْظُهُ.. وَ الصَّدْرُ مِنْهُ مَا انْشَرَحَ.. (۳)
- كَانَ مِنْ فِلْسٍ وَ هَانَ وَ سَفَلَ

(۱) قال تعالى في سورة المؤمنون (قال لهم) بلسان مالك (اخسئوا فيها) ابعثوا في النار اذلاء (و لا تكلمون) في رفع العذاب عنهم - (۲) على فحوى ان الله لا ينظر الى اقوالكم و لا الى اعمالكم بل نظر الى قلوبكم و نياتكم - (۳) لم يذكر في نسخة النهج و ترجم له عن نسخة لکناهور -

- (۱) بس دعاها رد شود از بوی آن
آن دل کز می نماید در زمان (۱)
- (۲) اخسئوا آید جواب آن دعا
چوب رد باشد جزای هر دعا
- (۳) گر حدیث کثر بود معنی ست راست
آن کثری لفظ مقبول خداست
- (۴) ور بود معنی کثر و لفظت نکو
آن چنان معنی نیززد یک تسو

(۱) یعنی دل کز کثری او وقت دعا ظاهر میشود که دعا مستجاب نمیشود -

فی بیان ان خطا المحایب احسن من صواب الاجانب

- (۱) ذَا بَلَالٍ الصَّدَقُ فِي وَقْتِ الْأَذَانِ
وَاللَّفْظُ حَيٌّ هِيَ ذَكَرَا
(۲) قَالَ ذَا حَتَّى هُمْ قَالُوا الصَّحِيحُ
لَا يَصِحُّ ذَا الْخَطَا حَالاً وَفِي
(۳) يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا خَيْرَ نَبِيٍّ
بِمَقَامٍ غَيْرِهِ أَتِ الْأَذَانَ
(۴) كَانَ عَيْباً أَوَّلُ الدِّينِ الْخَنِيفُ
لَفْظَةً حَيٌّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ
(۵) قَالَ النَّبِيُّ غَضَباً جَاشَ وَقَالَ
- لِلصَّلَاةِ أَخْطَأَ مِنْهُ اللِّسَانُ
بِخُضُوعٍ وَابْتِهَالٍ بَهْرًا
يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالصَّفْوُ الْمَلِيحُ
أَوَّلُ النَّبِيَّانِ يَا ذَا الشَّرَفِ
وَالْحَبِيبِ الْمُصْطَفَى الشَّهْمُ الْأَبْيَّ
أَفْصَحَ مِنْهُ بَلِيغاً بِالْبَيَانِ
وَالصَّلَاحُ وَبِنَا الشَّرْعِ الشَّرِيفُ
وَالْفَلَاحُ اللَّحْنُ يَأْتِي وَالزَّلُّ
مِنْ عِنَايَاتِ خَفَتَ مِنْ ذِي الْجَلَالِ..

در بیان خطای محبان که بهتر از صواب بیگانگان است

- (۱) آن بلال صدق در بانگ نماز
(۲) تا بگفتند ای پیغمبر نیست راست
(۳) ای نبی و ای رسول کردگار
(۴) عیب باشد اول دین و صلاح
(۵) خشم پیغمبر بجوشید و بگفت
- حی راهی خواند از روی نیاز
این خطا اکنون که آغاز بناست
یک مؤذن گر بود افصح بیار
لحن خواندن لفظ حی علی الفلاح
یک دو رمزی از عنایات نهفت

- (۱) رَمَزاً أَوْ رَمَزِينَ يَا مَنْ أَنْتُمْ
فَلَدَى اللَّهِ شَاتٌ هِيَ بَلَالٌ
(۲) أَتُرْكُوا التَّعْكِيرَ حَتَّىٰ سِرَّكُمْ
لَا أَقُولُ أَنَا عَنْ يَدِهِ وَلَا
(۳) بِالْدُعَاءِ نَفْسٌ طَابَ إِذَا
رُحَ مِنْ الْأَخْوَانِ إِخْوَانِ الصِّفَا
بِالْأَخْسَاءِ وَكُمْ قَدْ هِنْتُمْ (۱)
أَلْفَ أَلْفٍ حَيٍّ حَيٍّ قَبْلَ قَالَ
أَنَا لَا أَفْشِي أَدِيعَ أَمْرَكُمْ
عَنْ خَتَامِ لَكُمْ فِي ذَا الْمَلَأِ
مَا لَكَ كُنْتَ رَهِينًا لِلْأَذْنِ
رَمْ دُعَاءٍ .. فِيهِ تَلْقَى الشِّفَا..

فی بیان امر الحق تعالی موسی (ع) بان قال له یا موسی اذا
دعوتنی فادعنی بفم لم تکن فعلت به ذنباً

- (۴) وَ لِهَذَا اللَّهُ مُوسَى أَمْرًا
(۵) فِي الدُّعَاءِ يَا كَلِيمَ اللَّهِ لِدِ
مَعَ فَمِ أَنْتَ بِهِ ذَنْبًا أَبَدَ
أَنْ بَوَّتِ الْحَاجَّةَ مَا حَضَرَا
بِي حَصِينًا وَلِيَّ الْمَأْوَى اتَّخَذَ
مَا ارْتَكَبْتَ لَا وَلَا السُّوءَ وَجَدَ

(۱) ای قال رمزاً او رمزین فی حق بلال (رض) -

- (۱) کای خسان نزد خدا هی بلال
(۲) و امشورانید تا من رازتان
(۳) کر نداری تو دم خوش در دعا
بہتر از صد حی حی قیل و قال
وا نکویم ز آخر و آغازتان
رو دعا می خواه ز اخوان صفا

امر کردن حق تعالی موسی (ع) اگر مرا بخوای بدہانی خوان مرا کہ بدان دہان

گناہی نکردہ باشی

- (۴) بہر این فرمود با موسی خدا
(۵) کای کلیم اللہ با من جو پناہ
وقت حاجت خواستن اندر دعا
از دہانی کہ نکردی تو گناہ

- (۱) قَالَ مُوسَىٰ قَالَفَمَ ذَاكَ أَنَا
مِنْ فَمِ الْغَيْرِ لَهُ قَالَ لَنَا
(۲) مِنْ فَمِ الْغَيْرِ مَتَى الذَّنْبِ أَرَتَكَبْتِ
(۳) مِنْ فَمِ ذَنْبًا بِهِ لَمْ تَفْعَلِ
مَعَهُ لُطْفًا وَ عُدْرًا إِسْمَائِيلَ
(۴) هَكَذَا أَعْمَلْ أَنْ لَكَ كُلُّ فَمِ
(۵) أَوْ فَطَهَرُ فَمَكَ وَ الشَّاطِرَهُ
- مَا وَجَدْتُ يَا إِلَهِي زَمَنًا^(۱)
رَمْ .. فَأَهْلَ لِلْجَوَابِ عِنْدَنَا..
مِنْ فَمِ الْغَيْرِ لَنَا ادْعُ مَا طَلَبْتَ^(۲)
وَ الْفَمَ ذَاكَ فَمِ الْغَيْرِ أَعْمَلِ^(۳)
مِنْهُ ..فِيهِ الْخُطْبُ كَلًّا يَنْجَلِي..
يَدْعُو فِي يَوْمٍ وَ لَيْلٍ مُظْلِمٍ^(۴)
رُوحَكَ صَيَّرَ سَرِيعًا سَائِرَهُ

(۱) نسخه ثانیة - ما دریت - (۲) ای قال موسی یا رب انا لا اعلم ذاك
الفم و فی روایة لا املكه قال له ادعنی من فم الغير - (۳) ای من فم الغير
متی فعلت الذنب قائلا یا اله اعن موسی ای بدعو لك آخر بظهر الغیب -
(۳) و يمكن ان تكون كلمة (عذر خواه) صفة لفم الغير نفسه و يكون المعنى
ان فم الغير اهل للعذر و لكن سياق البيت الرابع من الاصل يدل على ان (عذر خواه)
امر لموسى كما فى الترجمة - (۴) روى عن جابر (رض) ادعو الله باللسنة ما عصيتم
بها قالوا يا رسول الله مالنا تلك اللسنة قال يدعو بمضكم لبعض لانك ما عصيت بلسانه
وهو ما عصى بلسانك الحديث -

- (۱) گفت موسی من ندارم آن دهان
(۲) از دهان غیر کی کردی گناه
(۳) از دهانی که نکردستی گناه
(۴) آن چنان کن که دهانها مرا ترا
(۵) یا دهان خویشان را پاک کن
- گفت ما را از دهان غیر خوان (۱)
از دهان غیر بر خوان کای اله
وان دهان غیر باشد عذر خواه
در شب و در روزها آرد دعا
روح خود را چابک و چالاک کن

(۱) چونکه موسی (ع) معصوم است نساگزیر بساید گفت اگر چه بظاهر
خطاب متوجه بموسى است ولى مراد واقعى امت است و این سؤال و جواب در این مقام است
که غیریت باعتبار صور و تعینات مشهود است و آن باصطلاح صوفیه فرق بعد الجمع است -

- (۱) إِنْ ذَكَرَ الْحَقَّ طَابَ وَطَهَّرَ وَ إِذَا مَا الطَّيِّبُ الطُّهْرُ يَمُرُّ
خَرَجَ قَوْضُ بِالْبَيْتِ النَّجَسُ وَ أَتَى الطُّهْرُ وَ عَزَّ مُلْتَمَسٌ^(۱)
(۲) فَمِنْ الضِّدِّ لَهُ الضِّدُّ هَرَبٌ وَ إِذَا الضَّوُّ سَمِيَ اللَّيْلُ ذَهَبَ
(۳) وَ إِذَا الْأِسْمُ الطُّهُورُ فِي الْفَمِ ظَهَرَ بِأَنْ كَمِثِلِ الْأَنْجَمِ^(۲)
أَبَدًا مَا بَقِيَ ذَاكَ النَّجَسُ لَا وَ لَا ذَاكَ الْفَمُ الدَّانِي الْأَخْسُ

فی بیان ان قول المتضارع بقوله الله عین قول الحق تعالی لبیک

- (۴) ذَاكَ الْوَاحِدُ اللَّهُ ذَكَرَ لَيْلَةً حَتَّىٰ بَدَأَ الذِّكْرُ الْأَثَرُ
أَهْ يَأْتِي أَنْ تَصِيرَ الشُّفَّةُ حُلُوءَةً تُحَدِّدُ مِنْهُ الصِّفَةُ

(۱) اراد بالنجس الكلام الباطل - (۲) لانه لا بقاء للصفات البشرية عند تجلی الصفات الالهية -

- (۱) ذکر حق پاکست چون پاک‌ی رسید رخت بر بندد برون آید پلید
(۲) می گریزد ضدها از ضدها شب گریزد چون بر افروزد ضیا
(۳) چون در آید نام پاک اندر دهان نی پلیدی ماند و نی آن دهان

در بیان آنکه الله گفتن نیازمند هین لبیک حتی است

- (۴) آن یکی الله می‌گفتش شی تا که شیرین گردد از ذکرش لبی

- (۱) فَلَهُ شَيْطَانُهُ قَالَ انْسَكْتِ
أَيُّهَا الْمَهْذَارُ كَمْ قُلْتَ هَذَا
(۲) مِنْ عَتُوِّكَ ذَا الْقَوْلِ الْكَبِيرِ
فَلِقَوْلٍ وَاحِدٍ اللَّهُ أَيْنَ
(۳) وَجَوَابٍ وَاحِدٍ لَمْ يَرِدْ
كَمْ بِوَجْهِ صَافٍ اللَّهُ أَنْتَ
(۴) كُسِرَ قَلْبًا وَرَأْسًا اخْضَعَا
(۵) قَالَ إِصْحَ لِمَ عَنِ الذِّكْرِ غَدَرْتُ
(۶) قَالَ لِي لَيْيِكَ لِمَ يَأْتِ الْجَوَابُ
أَنْ أَكُونَ أَنَا مَرْدُودًا لِبابٍ
- يَا قَبِيحَ الْوَجْهِ دَانِي السِّمَةِ
اخِرَ الْأَمْرِ وَ مَا كَانَ الْأَثَرُ
قُلْتَ اللَّهُ وَ صِرْتَ الْمُسْتَجِيرُ
لَهُ لَبِيكَ .. بِنَقْدٍ أَوْ بِدَيْنٍ ..
مِنْ أَمَامِ التَّخْتِ .. فِي ذَا الْمَوْرِدِ .. (۱)
تَضْرِبُ مَا نِلْتَ أَنَا مَا أَرَدْتُ
فَرَأَى الْخِضَرَ بِرَوْضِ أَمْرَعَا
لِمَ نَدِمْتَ أَنْتَ مِمَّا قَدْ ذَكَرْتُ
أَنَا مِنْ ذَا أَحَدَرُ يَا ذَا اللَّبَابِ
لَهُ جَلٌّ .. وَلِيَّ حَقَّ الْعِتَابِ ..

(۱) نسخه ثانیة - من امام العرش -

- (۱) گفت شیطان من خمشی سخت روی
(۲) این همه الله گوئی از عتو
(۳) می نیاید يك جواب از پیش تخت
(۴) او شکسته دل شد و بنهاد سر
(۵) گفت هین از ذکر چون وامانده
(۶) گفت لییکم نمی آید جواب
- چند گوئی آخر ای بسیار گوی
خود یکی الله را لبیک کو
چند الله میزنی با روی سخت
دید در خواب او خضر را در خضر
چون پشیمانی از این کش خوانده
زان همی ترسم که باشم رد باب

- (۱) لَهُ قَالَ الْخَضِرُ لِي اللَّهُ ذَكَرَ
أَنْ لَكَ أَتِي أَقُولُ فَاسْمَعْ
(۲) أَفَلَا فِي الشُّغْلِ قَدْ كُنْتُ أَنَا
أَفَلَا بِالذِّكْرِ قَدْ أَشْغَلْتُكَ
(۳) قَوْلَكَ ذَا أَنْتَ اللَّهُ إِنَّا
ذَا الْخُضُوعَ وَالْدُعَاءَ وَالْحَرْقَ
(۴) فَلَنَا الْأَسْبَابُ تِلْكَ وَالْحَيْلُ
وَإِيَّاهَا الرَّجُلَ لَكَ هَذِي نَقَلْتُ
(۵) خَوْفَكَ وَالْعِشْقَ قَدْ كَانَ زِمَامٌ
تَحْتَ قَوْلٍ كُلِّ لَبِيكَ فَكَمْ
- أَيُّهَا الْمُمْتَحَنُ فِي ذَا أَمْرٍ
.. وَ لَهُ بِالْقَلْبِ وَالرُّوحِ اظْلَمْعِ..
لَكَ أَتَيْتُ وَ حَبَبْتُ الثَّنَا
.. لِطَرِيقِ الظَّفَرِ أَهْدَيْتُكَ ..
كَانَ لَبِيكَ الْجَوَابَ الْحَسَنَا ..
لَكَ كَانَتْ قَاصِدًا مِنَّا اسْتَبَقُ
كَانَتْ الْجَذْبَ الشَّدِيدَ لِلْعَمَلِ (۱)
وَ إِلَى عَتَبَتِنَا لُطْفًا وَصَلَتْ
لُطْفِنَا الْخَاصَّ .. بِكَ لَا كَلَا نَامُ..
لَكَ مِنْ لَبِيكَ لُطْفًا وَ كَرَمَ

(۱) و لما كان مبدء العطاء احساناً منه تعالى قال لعباده على لسان حبيبه (قل لا تمنوا على اسلامكم بل الله يمن عليكم ان هداكم للايمان -

- (۱) گفت خضرش که خدا گفت این بمن
(۲) نی ترا در کار من آورده ام
(۳) گفت آن الله تو لیک ماست
(۴) حیلها و چاره جوئیهای تو
(۵) ترس و عشق تو کمند لطف ماست
- که برو با او بگو ای ممتحن
نی منت مشغول ذکر کرده ام
وان نیاز و درد و سوزت بیک ماست
جذب ما بود و کشاد این پای تو
زیر هر یا رب تو لیک هاست

- (۱) إِنَّ رُوحَ الْجَاهِلِ مِنْ ذَا الدُّعَاءِ
حَيْثُ مِنْهَا الْقَوْلُ يَا رَبِّي فَمَا
(۲) فَعَلَى الْقَلْبِ لَهُ فَوْقَ الْقَمْرِ
كَتَبْتُ بِوَقْتِ الْحَاجَةِ عِنْدَ الْخَطَرِ
(۳) فَلَكُمْ مِلْكٍ وَ مَالٍ وَهَبَا
يَدْعِي الْعِزَّ الْكَثِيرَ وَالْجَلَالَ
(۴) وَجَعَلَ الرَّأْسَ بِكُلِّ عُمُرِهِ
لَا يَحْنُ سَيِّئُهُ الذَّاتِ أَبَدَ
(۵) وَهَبَ اللَّهُ لَهُ مُلْكَ الدُّنَا
- مَالَهَا غَيْرُ الْبِعَادِ وَالْعَنَاءِ
بِهِ مِنْ أَمْرِ إِخْلَاقِ السَّمَاءِ
أَلْفَ قَفَلٍ مَعَ قَيْدِ مُحْكَمِ
لِلْإِلَهِ لَا يَحْنُ لِحَذَرِ
عَنُوءَ فِرْعَوْنَ حَتَّى ذَهَبَا
وَيَقُولُ أَنَّهُ اللَّهُ تَعَالَى
مَا رَأَى حَتَّى اكْشَفَ ضِيَّهُ
ذَلِكَ عِنْدَ الْحَقِّ يَرْجُوهُ الْمَدْدُ
كُلُّهُ وَالْقَمَرُ ذَاكَ وَالْعَنَاءُ

- (۱) جان جاهل زین دعا جز دور نیست
(۲) بر دهان و بر دلتش قفلست و بند
(۳) داد مر فرعون را صد ملک و مال
(۴) در همه عمرش ندید او درد سر
(۵) داد او را جمله ملک این جهان
- زانکه یا رب گفتنش دستور نیست
تا تنالد با خدا وقت کژند
تا بکرد او دعوی عز و جلال
تا تنالد سوی حق آن بد گهر
حق ندادش درد و رنج و آن دهان

(۱) از این ابیات مفهوم میشود که فرعون در مدت عمر خود گاهی تنالیده بود پیش حق و در دفتر اول چنانچه گذشت که فرعون شب می نالیده و بظاهر تناقض است ولی تناقض نمی آید زیرا که مراد در این مورد نفی ذکر و دعا با قید درد است و در دفتر اول مراد نالیدن او بشب پیش حق بدون درد بود -

- (۱) لَمْ يَهَبْ فَأَلْوَجِعُ مِلَّكَ الدُّنَا
سَبَقَ حَتَّى يَسِرَّ فِي الْعَمَا^(۱)
- (۲) تَسْتَلُّ الْحَقَّ لِأَنَّ ذَا الْوَجَعِ
وَالْقَمَّ ذَاكَ وَمَا فِيهِ وَقَعَ
فِي الدُّنَا صَارَ وَمِنْ إِحْسَانِهِ
مَنْ كَلَامٍ قِسْمَةً خِلَانِهِ
- (۳) طَلَبَ اللَّهُ بِغَيْرِ وَجَعٍ
طَلَبَ اللَّهُ بِوَجَدٍ وَ وَجَعٍ
(۴) سَحَبَ ذَاكَ اللَّحْنَ تَحْتَ الشَّفَةِ
مَعَ ذِكْرِ الْمَبْدِ وَالْأَوَّلِ
- (۵) ذَاكَ صَارَ صَافِي اللَّحْنِ الْحَزِينِ
.. وَصَفَاءَ رُوحِكَ فِي الْأَزَلِ..
.. بَخْشُوعٍ طَلَبًا لِلْمَرَأَةِ..^(۲)
أَنَّ إِلَهِي غَوَّثَنَا نِعَمَ الْمُعِينِ

(۱) للمحدث المروى عن ابى هريرة اذا أحب الله عبداً ابتلاه ليمسح تضرعه فكان
الابتلاء سبباً لتذكر الله - (۲) كانه يقول الفانى بحب ذى الجلال خاطب الله به نبيه
لامته فقال و اذكر ربك فى نفسك تضرعاً و خفية و دون الجهر بالقول فى الغدو والاصال
و قال فلينظر الانسان مم خاق خلق من ماء داهق يخرج من بين الصلب و الترائب فاذا
علم خروجه من ماء مهين تذكر نزاهته فى مبدئه و نزوله لعالم الناسوت و تلونه فكان
له هذا العالم عين الدعاء و لهذا قال (وان شده آواز صافى و حزين) الخ -

- (۱) درد آمد بهتر از ملك جهان
(۲) زانكه درد ورنج وباران دهان
(۳) خواندن بى درد از افسردگى است
(۴) آن كشیدن زير لب آواز را
(۵) آن شده آواز صافى و حزين
- تا بخوانى تو خدا را در نهان
شد نصيب دوستافش در جهان
خواندن با درد ازدل بردگيست
ياد كردن مبدئ و آغاز را
كاي خداى مستغاث و اى معين

- (۱) فِي الطَّرِيقِ لَهُ نَبِيحُ الْكَلْبِ مَا
خَلِي مِنْ جَذْبَةِ رَبِّ السَّمَاءِ^(۱)
حَيْثُ كُلُّ رَاغِبٍ فِي أَسْرِ مَنْ
لِلطَّرِيقِ قَطَعَ رَهْنَ الْحَزَنِ^(۲)
(۲) مِثْلُ كَلْبِ الْكَهْفِ مَنْ كَانَ النَّجَسُ
تَرَكَ مِنْهُ نَجَى لُطْفًا جَاسُ
مِنْ عَلَى رَأْسِ خَوَانِ الْمَلِكِ
فِي أَمَامِ الْغَارِ سَامِي الْهِمَّةِ^(۳)
يَشْرَبُ لَا فِي مَكِيلٍ مِثْلَ مَنْ
كَمْ يَجْلِدُ الْكَلْبُ تَلْقَى وَجْهًا
هُوَ مَا كَانَ يَغْيِرُ الْقَدَحَ
غَرَفَ مِنْ كَرَمٍ مِنْهُ وَ مَنْ
مَا لَهُ إِسْمٌ وَ لَيْكُنْ فِي السِّتَارِ
ذَاكَ وَ الشُّرْبِ وَ نَادِي الْفَرَحِ

(۱) نسخه ثانیة - رب سَمی - (۲) ای این کلب و غیره فی طریق التضرع
لله لیس بلا ارادة و جذب الله تعالى له و ذلك لان رغبة كل مرغوب و طلب كل مطلوب
أسیر لقاطع و مانع فاذا خلص منه نجی و اذا نجی سعد مثلا مصنوعات الله تعالى اذا
اعطی الله كل واحد منها بحسب قابلیته من السعادة او النجاسة حصه و منه شقی ان ادرکه
لطف الله بان رفع عنه النجاسة بأزالة المانع الشقی سعد و ان منه سعید من النجاسة
و ادرکه غضب الله بأن رفع عند السعادة بأزالة المانع السعید شقی فكان مانع الكلب
فی الحقيقة صفته الحيوانية الکلبیة فاذا جذبته ارادة الله من المانع القاطع لطريقه ان
و بکی و تضرع و بهذا خلص و نال مرتبة عالیة و عوائد فائقة و بها سکن -

- (۱) ناله سگ در رهش بی جذبه نیست
زانکه هر راغب اسیر رهز نیست (۱)
(۲) چون سگ کهمی که از مردار درست
بر سر خوان شهنشاهان نشست
(۳) تا قیامت میخورد او پیش غار
آب رحمت عارفانه بی تفار
(۴) ای بسا سگ پوست کور نام نیست
لیک اندر پرده بی آن جام نیست

(۱) بشرح عربی بالا رجوع کنید که از توجیهی که در شرح بحر العلوم صفحه ۱۴
ج ۲ ذکر شده بهتر بنظر میآید -

- (۱) يَا بُنَيَّ الرُّوحَ قَدْ لِقَدْحَ
مَعَ صَبْرٍ قُلْ مَتَى يَأْتِي النِّجَاحُ
(۲) وَلِهَذَا الصَّبْرُ لَيْسَ بِحَرْجٍ
(۳) فَبَلَا حَزْمٍ وَ صَبْرٍ مَا ظَفَرَ
حَيْثُ أَنَّ الصَّبْرَ لِلْحَزْمِ غَدَا
(۴) فَمَنْ الْأَكْلِ أَعْمَلِ الْحَزْمِ قَدْ
قَدْ غَدَى الْحَزْمُ النَّهَارَ وَالضِّيَاءُ
(۵) مَنْ بِكُلِّ رِيحٍ اسْتَوَلَى الْفَرْقِ
وَمَتَى فِي كُلِّ رِيحٍ وَضَعَا
(۶) فَبِكُلِّ طَرْفٍ غَوَّلَ مُدَامَ
- ذَاكَ مِنْ غَيْرِ جِهَادٍ وَ تَرَحَّ (۱)
.. وَالطَّرِيقَ نَهْتَدِي نَحْوَ الْفَلَاحِ..
إِصْطَبِرْ فَالْصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ
أَحَدٌ مِنْ ذَا الْكَمِينِ لِمَفَرِّ
لَهُ فِي الْوَاقِعِ رَجُلًا وَ يَدَا
نَبَتْ السَّمَّ أَكُنَّ وَالْأَذَى (۲)
لِلنَّمِيطِينَ وَ مِيزَانَ الصَّفَاءِ
فَوْقَهُ التَّيْنُ هُوَ رَهْنُ الْقَلْقَى (۳)
وَزَنًا الطَّوْدُ لَهُ أَوْ فِرْعَا
لَكَ يَدْعُو يَا أَخِي جِيءَ بِسَلَامٍ

(۱) ای خلس من صفاته الحيوانية الكلية النجسة او من مأكله الجسمانية -

(۱) قال تعالى قى آخر سورة عمران (يا ايها الذين آمنوا اصبروا و صابروا الكفار فلا يكونوا اشد صبرا منكم و رابطوا و اتقوا الله لعلكم تفلحون) -

(۲) لان الاكل و الشرب المكنى به عن الشهوات النفسانية مضر للحالات الروحانية
فالعبة اولى - (۳) نسخة ثانية - و بكل ریح الطود متى - وضع وزناله الرعباني -

بی جهاد و صبر کی باشد ظفر
صبر کن کالصبر مفتاح الفرج
حزم را خود صبر آمد پا و دست
حزم کردن زور و نور انبیاست
کوه کی هر باد را وزنی نهد
کای برادر راه خواهی هین بیا

(۱) جان بده از بهر آن جام ای بسر
(۲) صبر کردن بهر این نبود حرج
(۳) زین کمین بی حزم و صبری کس نجست
(۴) حزم کن از خوردن کابین زهرین گیاست
(۵) کاه باشد کو بهر بادی جهد
(۶) هر طرف غولی همی خواند ترا

فِي الطَّرِيقِ الضَّيِّقِ هَذَا الدَّقِيقِ
 مَا غَدَى قَطُّ وَلَا كَانَ الْخَائِلِ
 يُوسُفُ مِنْ ذَلِكَ الذَّيْبِ الْأَصِيلِ
 وَ طُعُومٌ لِحَيُّوبٍ تُنْتَظَمُ
 لَكَ حِينًا وَ بِهَا لَا تَقْطَعُ
 بَلْ يَسْمَعُ لَكَ كَمْ زَادَ صَمَمُ
 وَ بِكَ طَبْعًا ذَمِيمًا يَرَسُخُ
 لِي وَ الْبَيْتُ وَ مَا فِيهِ حَسَبْتُ
 مَا بِهِ أَمْرُكَ فَأَمْتَسِلُ
 أَنَا مَتَخُومٌ مُدَامًا وَ أَكُولُ
 هَذِهِ الْحُفْرَةَ وَ الْغَارِ الدَّمِيمِ

من قلاوزم در ابن راه دقیق
 یوسفاکم روسوی این کرگ خو
 چرب و نوش دامهای این سرا
 سحر خواند می دمد در گوش تو
 خانه آن توست و تو آن منی
 یا سقیم خسته بر دخمه ام

(۱) قَدِيلٌ وَ رَفِيقٌ فِي الطَّرِيقِ
 (۲) فَأَنَا نِعَمَ الدَّلِيلُ وَ الدَّلِيلُ
 لَا وَ لَا يَنْدِرِي الطَّرِيقَ رُحَ قَلِيلُ
 (۳) ذَلِكَ الْحَزْمُ بِأَنْ كَانَ الدَّسَمُ
 فِي شِرَاكِ ذِي الدَّنَا لَا تَخْذَعُ
 (۴) هِيَ لَا ذَوْقًا تَلِمُ لَا دَسَمُ
 تَقْرَأُ سِحْرًا وَ مِنْهُ تَنْفُخُ
 (۵) أَنْ هَلُمَّ يَا سَنِي الضَّيْفُ أَنْتَ
 مِلْكَكَ كَانَ وَ مِنْكَ أَنْتَ لِي
 (۶) ذَلِكَ الْحَزْمُ بِأَنْ أَنْتَ تَقُولُ
 أَوْ تَقُولُ دَنْفٌ مُضْنَى سَقِيمٌ

(۱) رهنمایم همراهت باشد باشم رفیق
 (۲) منی قلاوزست و منی ده داند او
 (۳) حزم آن باشد که نفربید ترا
 (۴) که نه چربی دارد و نه نوش او
 (۵) که بیا مهمان ما ای روشنی
 (۶) حزم آن باشد که گوئی تخمه ام

وَجَعَ الرَّأْسَ ابْنَ وَابْدَ الْجَزَعِ
وَابْنُهُ كَمْ مَرَّةً جَاءَا مَعَا
أُولَئِكَ كَمْ تَشْتَرِ يُعْطِي عَجَلُ
مِنْهُ فَيْكَ يَجْعَلُ حَتَّى الْأَجَلِ
أَوْ هِيَ السِّتِينَ أَعْطَتْ وَالرُّتَبِ
جَعَلَتْ... يَا سَمَكُ اللَّهُ يَكَا.
مَالِكَ أَعْطَتْ بِهَا نِطْثَ الْأَمَلِ
قَوْلَهَا هَانَتْ بِقَوْلٍ وَ عَمَلِ
قَدْ أَبَادَ وَ أزالَ لُبَّكَ (۱)
وَاحِدًا وَ الْكُلَّ لَا شَيْئًا يَجِدُ

(۱) أَوْ بِرَأْسِي بُرْهَةً لَمْ الْوَجَعُ
أَوْ تَقُولُ الْخَالُ ذَلِكَ لِي دَعَى
(۲) حَيْثُ إِمَّا مَرَّةً يُعْطِي الْعَسَلُ
فَجَرُوحًا عِدَّةً هَذَا الْعَسَلُ
(۳) لَوْ لَكَ خَمْسِينَ دِينَارًا ذَهَبُ
هِيَ فِي السَّتَارَةِ اللَّحْمَ الْكَأُ
(۴) لَوْ لَكَ أَعْطَتْ فَذِي أُمِّ الْحَيْلِ
هِيَ جَوْزُ خَاسٍ وَالْقَوْلُ الدَّغْلُ
(۵) ذَلِكَ التَّحْرِيقُ مِنْهُ عَقْلًا
مِائَةُ الْأَفِ عَقْلٍ لَمْ يُعَدْ

(۱) الزغزغ بفتح الزائین الفارستین اللتین بقرء آن جیبا التحریق و حکایة الصوت
ن استان الحيوان و المعنى صوت ذلك الجوز العفن يزيل عقلك و لبك و لا يبعد الوف
ل واحدًا يعنى ان استمعت كلام الفيلان يزيلوا عقلك و يجعلوك مجنونًا و لا يبعدوا أوف
ل عقلا بل يغلبن الجميع و لا يطرهرك ذلك الا عند الفرغة فلا يفيدك شيئاً -

یا مرا خواندست آن خال و پسر
که بکار در تو نوش ریشها
ماهیا و گوشت در شستت نهد
جوز پوسیدست و گفتارش دغل
صد هزاران عقل را یک بشمرد

(۱) یا سرم در دست درد سر ببر
(۲) زانکه یک نوشت دهد یا نیشها
(۲) زرا گر پنجاه اگر شصت دهد
(۱) کرده خود کی دهد آن پر حیل
(۱) زغزغ آن عقل و مغزت را برد

(۱) کِيسَكَ وَالْخُرْجَ قَدْ كُنَّا رَافِقَ
 إِنْ تَكُ رَامِينَ غَيْرَ وَيَسْكَ
 (۲) لَكَ وَيُسْ وَالْعَشِيقُ ذَاتُكَ
 كُلُّ ذِي الْخَارِجَةِ وَالظَّاهِرَةِ
 (۳) ذَلِكَ الْحَزَمَ إِذَا مَا هُمْ لَكَ
 لَنْ تُقُولَ هُمْ بِي قَدْ سَكَرُوا
 (۴) طَلَبَ تِلْكَ أَدْرِهِ مِثْلَ الصَّفِيرِ
 عَمَلٌ فِي مَكْمَنٍ سِرًّا لِأَنْ
 (۵) فِي الْأَمَامِ لَهُ طَيْرًا مَيِّتًا
 ذَا الصَّفِيرِ وَالْغِنَاءِ وَالْحَنِينِ
 (۶) زَعِمَ الطَّيْرُ بِأَنْ مِنْ جِنْسِهِ
 وَإِذَا مَا اجْتَمَعَ مِنْهُ الْجُلُودُ

لَكَ مَدَّ الْعُمَرِ فِي كُلِّ طَرِيقٍ
 لَا تَرْمُ صَدَّ الْهَوَى مِنْ نَفْسِكَ
 هِيَ كَانَتْ وَ غَدَتْ أَفَاتُكَ
 .. مَنْ هِيَ لِلذَّاتِ مِنْكَ سَاتِرَهُ ..
 طَلَبُوا أَنْتَ لِمَا لَمْ يَكَا
 وَلِي رَامُوا عَدَانِي الضَّرَرُ
 مَنْ بِهِ الصَّيَادُ لِلطَّيْرِ الْعَقِيرُ
 يَخْدَعُ فِيهِ بِحَدَقٍ وَ يَفْنُ
 وَضَعَ فِي أَنْ كُلُّ مَا أَتَى
 كَانَ مِنْ ذَا الطَّيْرِ لَا غَيْرَ يَبِينُ
 كَانَ يَهْوَاهُ بِكُلِّ نَفْسِهِ
 خَرَقَ أَوْ ثَقَّهُ رَهَنَ الْقِيُودِ

گر تو رامینی مجو جز ویسهات
 وین برونیها همه آفات توست
 تو نگوئی مست و خواهان منند
 که کند صیاد در مکنم نهان
 می‌کند این بانگ و آواز و حنین
 جمع آید بر دردشان پوست او

(۱) یار تو خرجین تو و کیسهات
 (۲) ویسه و معشوق تو هم ذات توست
 (۳) حزم آن باشد که چون دعوت کنند
 (۴) دعوت ایشان صفیر مرغ دان
 (۵) مرغ مرده پیش بنهاد که این
 (۶) مرغ پندارد که جنس اوست او

- (۱) غَيْرُ طَيْرٍ مَنْ لَهُ الْحَقُّ وَهَبَ
 كَيْ مِنْ الْحَبَّةِ تِلْكَ ذِي الْمَلَقِ
 (۲) عَدَمُ الْحَزْمِ يَقِينًا نَدْمًا
 إِمْسِكَ الْحَزْمَ اتَّقِ أَنْ تَتْرُكَ
 (۳) حَيْثُ أَنْ عَدَمُ الْحَزْمِ الشَّقَاءُ
 ذَهَبَ مِنْ يَدِكَ الدِّينَ وَهَبَ
 (۴) فَالْحَدِيثَ ذَا الْخُرَافِيِّ أَسْمَعَ
 كَيْ لِحِفْظِ الدِّينِ تَعُدُّوا الْحَازِمًا
 حَزْمًا.. أَهْدَاهُ سُمُوءًا وَ رُتَبًا..
 لَا يَصِيرُ الْأَحْمَقُ قَيْدَ الْفَرْقِ
 جَرَّ وَ الدِّينَ قَوِيًّا مُحْكَمًا
 ..حَازِمًا كُنْ أَبَدًا لَنْ تَهْلِكَ..
 ثَمَرًا أُعْطِيَ وَ أَنْوَاعَ الْبَلَاءِ (۱)
 وَجَعَ الرَّأْسِ.. وَ سُقْمًا وَ نَصَبًا..
 أَنْتَ فِي الشَّرْحِ لِهَذَا وَلْتَعِي
 ..وَ تَصِيرَ الْحَنْكَ وَ الْعَالِمَا..

(۱) لم يذكر هذا البيت في النهج و ذكر في نسخة لکناهور -

- (۱) جز مکرمرغی که حزمش داد حق
 تا نکردد گنج ازان دانه ملق (۱)
 (۲) هست بی حزمی پشیمانی یقین
 حزم را مکرزار و محکم کن تودین
 (۳) زانکه بی حزمی شقاوت بر دهد
 دین رود از دست و درد سر دهد
 (۴) بشنو این افسانه را در شرح این
 تا شوی حازم برای حفظ دین

(۱) گنج بکاف فارسی و جیم فارسی احمق و گاه با جیم عربی نیز آن خوانند

بمعنی ملق و دروغ -

فی بیان غرور البدوی للحضری ودعوته له بالتضرع والالاحاح الكثير

- (۱) يَا أَخِي حَضْرِي مَعَ قَرَوِي فِي الْقَدِيمِ كَانَ ذَا وَدٍ قَوِي
(۲) حَيْثُ جَاءَ الْقَرَوِي لِلْبَلَدِ فَلَفَسَطَاطِهِ قَدْ مَدَّ الْعَمَدَ
(۳) فِي مَحَلِّ الْحَضْرِي ذَا أَقَامَ ضَيْفَهُ كَانَ وَمَعَهُ فِي الدَّكَانِ
(۴) كُلُّ مَا أَغَوَزَهُ لَا فِي ثَمَنٍ وَجَهَ وَجَهَهُ نَحْوَ الْبَلَدِي
(۵) فَلِنَحْوِ الْقَرْيَةِ لِلْفَرْجَةِ رَحْمَةً اللَّهُ اللَّهُ يَكَا
(۶) دَا زَمَانُ الْخُضَرِ فَضْلُ الرِّبْعِ .. وَأَنْتَ شَاقِ الْوَرْدِ وَالرُّوضِ الْمَرِيعِ ..

(۳) خفت کلمه الدکان لضرورة القافية -

فریفتن دوستانی شهری را و دعوت کردن او به لابه والاحاح بسیار

- (۱) ای برادر بود اندر ماضی شهری با روستائی آشنا
(۲) دوستائی چون بشهر آمدی خرگه اندر کوی آن شهری زدی
(۳) دومه و سه ماه مهمانش بدی بردکان او و برخوانش بدی
(۴) هر حواجی را که بودش آن زمان راست کردی مرد شهری رایگان
(۵) روبشهری کرد و گفت ای خواجه تو هیچ می نائی سوده فرجه جو
(۶) الله الله جمله فرزندان یار کابن زمان گلشن است و نو بهار

- (۱) أَوْ بِفَضْلِ الصَّيْفِ وَقْتَ الثَّمَرِ
وَبَلُوغِ السَّنْبِلِ وَ الشَّجَرِ
كُنِي إِلَى خِدْمَتِكَ مِني الْنِطَاقِ
أَعْقُدْ بِالْصِّدْقِ يَا خَيْرَ الرِّفَاقِ
(۲) أَتِ فِي قَرِينَتِنَا مَعَ خَيْلِكَ
طَيْبًا مَعَ وَلَدِكَ مَعَ قَوْمِكَ
وَأَبْقِ شَهْرًا وَاحِدًا أَوْ أَرْبَعَهُ
أَوْ ثَلَاثًا.. فَهِيَ دَوْمًا مَعْرِعَةً..
(۳) خِطَّةُ الْقَرْيَةِ كَانَتْ فِي الرِّبْعِ
خَضِرَةٌ زَهْرَاءُ فِي رَيْفٍ وَرَيْعٍ
مَنْبَتُ زَرْعٍ كَثِيرٍ وَ شَقِيقٍ
خَطَفَ الْقَلْبَ وَ نُوَارِ عَيْقٍ
(۴) فَلَدَفِعَ الْحَالِ ذَاكَ السَّيِّدُ
أَوْعَدَ حَتَّى تَقْضَى الْمَوْعِدُ (۱)
(۵) وَ سِنِي بَعْدَهُ مَرَّتْ ثَمَانُ
وَهُوَ كُلُّ سَنَةٍ كُلِّ زَمَانٍ
قَالَ فِي أَيِّ أَوَانٍ وَ مَتَى
تَعَزُّمُ فَضْلُ الشِّتَاءِ هَا أَتَى (۲)

(۱) کذا فی نسخه الکناهور و فی نسخه النهج (وعده دادی شهری او را دفع حال)

(۲) نسخه ثانیة - قدانی -

- (۱) یا بتابستان بیا وقت نمر
تا به بندم خدمت را من کمر
(۲) خیل و فرزندان و قوم را بیار
درده ما باش خوش ماهی سه چار
(۳) در بهاران خطه ده خوش بود
کشت زار و لاله دلکش بود
(۴) وعده دادی خواجه او را دفع حال
تا در آمد بعد وعده هشت سال
(۵) او بهر سالی همی گفتی که کی
هزم خواهی کرد کآمد ماه دی

هَذِهِ مِنْ سَمْتِ تِلْكَ الْخِطَّةِ
 فَرَصَةٌ نَأْتِي إِلَيْكَ فَأَعِضْنَا..
 مِنْ مُهِمَّاتٍ رَأَيْتَ لِي مَنَاصٍ
 نَحْوَكَ.. أَطْلُبُ لِلوَعْدِ الْوَفَا..
 وَلَدَيْكَ يَا ذَا النِّوَالِ وَالْإِشْعَارِ
 جَاءَ أَيْضًا.. فَوْقَ رَحْلِ قَلْبِي..
 صَارَ ضَيْفًا.. وَكَرِيمَ الْمُحَضَّرِ..
 خَرَجَ وَالتَّبَرَّ وَفَقَّ حَالِهِ
 فَتَحَ أَعْطَاهُ فَوْزًا وَنَجَاحَ
 لَهُ ذَاكَ الْبَطْلُ السَّامِيُّ الْهَمَامُ
 وَ مِسَاءً.. بِإِنْبِسَاطٍ وَانْشِرَاحٍ..

(۱) هُوَ أَبَدِي عِلَّةٌ فِي السَّنَةِ
 وَرَدَ ضَيْفٌ عَلَيْنَا.. مَا لَنَا..
 (۲) سَنَةٌ أُخْرَى إِذَا حَانَ الْخَلَاصُ
 اقْصِدْ أَرْكَضْ ذَاكَ الطَّرْفَا
 (۳) قَالَ زَوْجِي دَائِمًا فِي إِنْتِظَارٍ
 (۴) ثُمَّ كُلَّ سَنَةٍ كَا الْفَلَقِ
 وَ مَقِيمَ غُرْفَةِ ذَا الْحَضَرِي
 (۵) وَ عَلَيْهِ السَّيْدُ مِنْ مَالِهِ
 كُلَّ عَامٍ لَهُ رِيشًا وَ جَنَاحَ
 (۶) آخِرَ مَرَّةٍ كَمْ شَهْرٍ مَدَامَ
 وَضَعَ الْمَائِدَةَ كُلَّ صَبَاحَ

از فلان خطه پیامد میهمان
 از مهمات آن طرف خواهم دوید
 بهر فرزندان تو ای اهل بر
 تا مقیم قبه شهری شدی
 خرج او کردی گشودی بال خویش
 خوان نهادش بامدادان و شبان

(۱) او بهانه ساختی کامسال مان
 (۲) سال دیگر گر توانم وارheid
 (۳) گفت هستند آن عیالم منتظر
 (۴) باز هر سالی چو لکلیک آمدی
 (۵) خواجه هر سالی ززر و مال خویش
 (۶) آخرین کورت سه ماه آن بهلوان

- (۱) هُوَ لِلسَّيِّدِ أَيْضًا مِنْ خَجَلٍ
 قَالَ لِي تَقُولُ فَلَهُ السَّيِّدُ قَالَ
 تَطْلُبُ الْوَصْلَ وَ لَكِنْ فِي قَدَرٍ
 (۲) كَالسَّيِّدِ الْأَدَمِيِّ وَ الشِّرَاعِ
 هُوَ حَتَّى ذَاكَ مِنْ سَاقِ الْهَوَاءِ
 (۳) أَيْضًا الْإِيمَانَ أَعْطَاهُ بِأَنْ
 إِتَّخَذَ أَوْلَادَكَ أَتٍ وَ انْظُرِ
 (۴) هُوَ مَرَّاتٍ ثَلَاثًا يَدُهُ
 أَنْ هَلُمَّ مُسْرِعًا فِي كُلِّ حَالٍ
 (۵) بَعْدَ أَغْوَامٍ تَقَضَّتْ عَشْرَهُ
 قَبْلَ هَذَا كَمْ خُضُوعٍ أَظْهَرَ
 قَالَ كَمْ مِنْ وَعْدَةٍ كَمْ مِنْ حِيلٍ
 جَسْمِي وَالرُّوحُ لِي فِي كُلِّ حَالٍ
 كُلُّ تَحْوِيلٍ وَ حُكْمٍ مِنْهُ قَرِ
 الْهَوَاءِ مُعَوِّزُ الْأَمْرِ اطَّاعِ
 بِالْهَوَاءِ يَأْتِي .. لُطْفًا وَ سَخَاءً ..
 يَا كَرِيمَ الطَّبْعِ وَالْخُلُقِ الْحَسَنِ
 لِلْمَنَعِيمِ الْأَوْفَرِ وَ الزَّهْرِ
 مَسَكٍ أَغْلَظَ كَثْرًا عَهْدُهُ
 اجْتَهِدِ اللَّهُ اللَّهُ تَعَالَى
 كُلُّ عَامٍ مِثْلَ مَا قَدْ كَرَّرَهُ
 مَعَ أَوْ عَادِ تَفَوْقَ السُّكْرَا

چند وعده و چند بفریبی مرا
 لیک هر تحویل اندر حکم اوست
 تاکی آرد باد را آن بادر آن
 گیر فرزندان بیا بنکر نعیم
 کالاه الله زو بیا بنمای جهد
 لابه ها و وعده های شکرین

(۱) از خجالت بازگفت او خواجه را
 (۲) گفت خواجه جسم و جانم وصل جوست
 (۳) آدمی چون کشتی است و بادبان
 (۴) باز سوگند آن بدادش کای کریم
 (۵) دست او بگرفت سه کرت بعهد
 (۶) بعد ده سالی بهر سالی چنین

- (۱) صَبِيَّةُ السَّيِّدِ قَالُوا عِنْدَ ذَا
وَالْظَّلَالُ وَالسَّحَابُ وَالْقَمَرُ
(۲) أَنْتَ كَمْ حَقٌّ عَلَيْهِ بِالْدَّلِيلِ
وَلَكُمْ مِنْ تَعَبٍ فِي شُغْلِهِ
(۳) فَمَدَامَا رَامَ بَعْضُ الْحَقِّ ذَا
(۴) يَا أَبَانَا هُوَ كَمْ وَصَّى لَنَا
أَنْ لَكَ نَخْضَعُ نَحْوَ الْقَرْيَةِ
(۵) قَالَ ذَا حَقٌّ أَفَقُّ يَا سَيِّبُوه
لَكِنْ أَحْذَرْ وَأَتَقِ مِنْ شَرِّ مَنْ
(۶) كَانَ يَذُرُ النَّفْسَ الْآخِرَ لَا
أَحْذَرْ أَنْ يَفْسُدَ مِنْ نَفَرَةٍ
- يَا أَبَانَا مَا لَنَا فِي ذَا أَدَى
أَيْضاً الرِّحْلَةَ رَامُوا وَالسَّفَرَ
قَدْ وَضَعْتَ كَانَ كَالْحِمْلِ الدَّقْبَلِ
لَكَ أَعْيَى أَنْ تَرَى مِنْ مِثْلِهِ
أَنْ يُؤْدِي مَالَهُ أَيُّ أَدَى
فِي الْخَفَاءِ وَلَكُمْ الْحَى بِنَا
نَسَحَبُ حِينًا وَتَوْ فِي مَرَّةٍ
نَغْدُرُ لِلْقَرْيَةِ ضَيْفًا عَلَيْهِ
لَهُ قَدْ أَحْسَنْتَ فِي كُلِّ زَمَنٍ
غَيْرُهُ الْحَبَّ أَنَا فِي ذَا الْمَلَأُ
أَوْ يَكُونُ التَّافَهُ مِنْ عَثَرَةٍ

- (۱) کودکان خواجه گفتند ای پدر
(۲) حقها بر وی تو ثابت کرده
(۳) او همی خواهد که بعضی حق آن
(۴) بس وصیت کرد و ما را او نهان
(۵) گفت حق است این ولی ای سیبویه
(۶) دوستی تخم دم آخر بود
- ماه و ابر و سایه هم دارد سفر
رنجها در کار او بس برده
و اگذار چون شوی تو میهمان
که کشیدش سوی ده لابه کنان
اتق من شر من احسنت الیه (۱)
ترسم از وحشت که او فاسد شود

- (۱) صُحْبَةٌ كَأَنْتَ كِمِثْلِ السَّيْفِ قَدْ
أَوْ كَمَا شَهْرُ الشِّتَاءِ وَالْخَرِيفِ
(۲) صُحْبَةٌ كَأَنْتَ كَفَصْلِ الرَّبِيعِ
تَضْرِبُ تَأْتِي بِدَخِلٍ لَا عَدَدَ
(۳) ذَلِكَ الْحَزْمُ بَأَنَّ أَنْتَ تَكُونُ
كَبِيٍّ تَفِرُّ وَ مِنْ الْأَمْرِ الْقَبِيحِ
(۴) قَالَ سُوءُ الظَّنِّ حَزْمُ ذَا الرَّسُولِ
هُوَ يَا رَبَّ الْفُضُولِ شَرُّكَ
(۵) كَمْ وَسِيعٍ كَانَ وَجْهُ السَّبَبِ
وَ يَكُلُّ قَدَمٍ فَخٌ قَلِيلِ
- قَطَعَ .. فِي حَدِّهِ الْمَاضِي وَ قَدْ ..
كَانَ فِي الْبَاغِ وَ فِي رِبْعٍ وَ رِبْفٍ
بِالْعِمَارَاتِ وَ بِالرُّوْضِ الْمَرِيعِ (۱)
لَهُ .. مَعَ نَفْعٍ بِوَصْفٍ لَا يُحَدُّ ..
سَيِّئِ الظَّنِّ بِزَيْنٍ أَوْ بِدُونِ
تَهَرَّبُ لَا تَقْبَلُ غَيْرَ الْمَلِيحِ
إِدْرِ كُلَّ .. قَدَمٍ عَرْضًا وَ طُولَ ..
وَضَعَ قَلَّ الَّذِي لَا يَهْلِكُ ..
مُسْتَقِيمًا .. هَبْ لِحَيْشٍ لِحَبِّ ..
سُقْ بِلَا هَادٍ إِلَيْكَ وَ دَلِيلِ

(۱) عن ابی هريرة اذا مررتم برياض الجنة فارتموا قيل و ما رياض الجنة قال المساجد
قيل و ما الرتم قال سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اكبر - كما فی
الجامع الصغير -

همچو دی در بوستان و در زروع
زد عمارتها و دخل بی شمار
تا گریزی و شوی از بدبری
هر قدم را دام میدان ای فضول
هر قدم دامنست کم ران گوستاخ

(۱) صحبتی باشد چو شمشیر قُطوع
(۲) صحبتی باشد چو فصل نوبهار
(۳) حزم آن باشد که ظن بدبری
(۴) حزم سوء الظن گفته است آن رسول
(۵) روی صحرا هست همواره فراخ

أَيْنَ صَارَ الْفَخُّ .. مَنْ قَلَّ يَفْنُ ..
 وَقَعَ الْفَخُّ .. بِهِ الْمَوْتُ وَجَدُ ..
 هَا هُوَ مِتَّكَ دَنَى انْظُرْهُ بَعَيْنُ
 لِلْكَمِينِ فِيهِ فَلْتَعْنَبِرِ
 وَ بِلَا صَيَادٍ لِلْفَخِّ قَرِينُ
 يَوْضَعُ فِي وَسْطِ الزَّرْعِ الْكَثِيرِ
 لَا بِتَدْبِيرِ يَوْفَى مَا ارْتَاوَا
 .. كَمْ تَرَى مِنْهَا تَلَوَّلاً بِانْتِظَامِ ..
 أَنْتَ تَعْدُو مَرَّةً عَمَّا مَضَى
 .. وَلِإِذَا قَالَتْ لَكَ أَسْمَعُ وَادْكُرْ ..

(۱) ذَاكَ تَيْسُ الْجَبَلِ يَعْدُو بِأَنَّ
 فَإِذَا مِنْهُ عَدَى فِي الْحَلْقِ قَدْ
 (۲) فَالَّذِي كُنْتَ تَقُولُ هُوَ أَيْنَ
 قَدْ نَظَرْتَ السَّبَبَ لَمْ تَنْظُرِ
 (۳) وَبِكَ يَا شَاطِرُ مِنْ غَيْرِ كَمِينُ
 فَمَتَى ذَا الدَّسَمِ الدَّانِي الْحَقِيرُ
 (۴) وَالْمُدُونُ هُمْ فِي الْأَرْضِ اتَّوَا
 فَالرُّؤُسَ لَهُمْ انْظُرْ وَالْعِظَامَ
 (۵) إِذَا إِلَى الْمَقْبَرَةِ يَا مُرْتَضَى
 فَالْعِظَامَ لَهُمْ اسْتَلْ وَاعْتَبِرْ

چون بتازد دامش افتد در گلو
 دشت میدیدی نه میدیدی کمین
 دنبه کی باشد میان کشت زار (۱)
 استخوان و کله هاشان را بین
 استخوانشان را پیرس از مامضی

(۱) آن بز کوهی دود که دام کو
 (۲) آنکه میگفتی که کو اینک بین
 (۳) بی کمین و دام و صیادای عیار
 (۴) آنکه گستاخ آمدند اندر زمین
 (۵) چون بگورستان روی ای مرتضی

(۱) در بعض نسخ (بی کمین و دام صیادای عیار) بدون واو بیش از صیاد و معنی در این صورت بدون کمین و بدون دام صیاد -

- (۱) لَتَرَى فِي الظَّاهِرِ تِلْكَ اللَّئِي
كَيْفَ فِي بُرِّ الْغُرُورِ وَقَعْتَ
(۲) أَنْتَ لَوْ عَيْنًا وَجَدْتَ لَكَ لَا
وَ إِذَا مَا لَمْ تَجِدْ عَيْنًا فَجِدْ
(۳) وَعَصَا الْحَزْمِ إِذْ فَقَدْتَ وَالِدَلِيلِ
(۴) وَعَصَا الْحَزْمِ إِنْ فَقَدْتَ وَالِدَلِيلِ
لَا تَقِفْ مِنْ غَيْرِ مَنْ كَانَ الْعَصَا
(۵) وَ عَلَى النُّحُورِ الَّذِي الْأَعْمَى وَضَعُ
كَبِيْ بِذَا الرَّجُلِ لَكَ تَخْلُصُ مِنْ
- سَكَّرَتْ عَمِيَاءَ قَيْدَ الْعَثَرَةِ
.. وَ إِلَى الظُّلْمَةِ عَفْوًا هَرَعَتْ..
تَأْتِ كَالْأَعْمَى الطَّرِيقَ جَهْلًا
وَ الْعَصَا بِالْيَدِ إِمْسِكَ لَوْ تَجِدُ
فَأَجْعَلِ الْعَيْنَ إِمَامًا فِي الرَّحِيلِ (۱)
فَعَلَى الْمَفْرِقِ مِنْ كُلِّ سَبِيلِ
أَخَذَ مِنْكَ .. تَخْرُ فِي الْحَصَى ..
خَطْوَهُ الْخَطْوَةَ مِنْكَ أَنْتَ ضَعُ
بُئْرًا وَ كَلْبٌ .. بِذَا السَّمْتِ كَيْمَنُ ..

(۱) ای هذه العصا هی عصا الحزم و الاستدلال فاذا لم تمسکها و لم تشاهد امور
البواطن اجعل الاختیار للعین و الانسان الكامل الذی هو بمرتبة البصر مقتدی او تقول
اذا لم یکن لك عین بصیرة اجعل عصا ذاك الحزم و الاستدلال مقتدی ای تمودهما -

- (۱) تابظاهر بینی آن مستان کور
(۲) چشم اگر داری تو کورانه میا
(۳) آن عصای حزم و استدلال را
(۴) ور عصای حزم و استدلال نیست
(۵) گام ز انسان نه که نایینا نهد
- چون فرو رفتند در چاه غرور
ور نداری چشم دست آور عصا
چون نداری دیده می کن پیشوا
بی عصا کش بر سر هر ره مایست
تا که پا از چاه و از سگ وارهد

- (۱) رَجُلَهُ الْأَعْمَى بِخَوْفٍ وَاحْتِيَاظٍ يَضَعُ كَفِيَّ لَا يَخْرُ فِي الْخِبَاطِ
(۲) أَنْتَ يَا مَنْ مِنْ دُخَانٍ وَثَبَا وَلِنَارٍ هُوَ عَمْدًا ذَهَبَا
بَعْدَ فَحْصٍ ظَفَرَ فِي لَقْمَةٍ ثُمَّ صَارَ لَقْمَةً لِلْحَيَّةِ

فی بیان قصه اهل سبا والذى اطغاهم نعمتهم ووصول شأمة
الطغيان والكفر ان لهم و بیان فضیلة الشكر والوفاء (۱)

- (۳) قِصَّةَ أَهْلِ سَبَا فِي الْقَدَمِ أَنْتَ لَمْ تَقْرَأْ بِهَا لَمْ تَعْلَمْ
أَمْ قَرَأْتَ وَلَهَا غَيْرَ الصَّدَا مَا رَأَيْتَ .. وَ لَكَ قَلَّ الْهُدَى ..

(۱) قال تعالى فى سورة سبا (لقد كان لسباء) قبيلة سميت باسم جد لهم من العرب
(فى مساكنهم) فى اليمن (آية جنتان عن يمين وشمال كلوا من رزق ربكم واشكروا لله
بلدة طيبة و رب غفور فأعرضوا فأرسلنا عليهم سيل العرم) جمع عرمة و هو ما يملك
الماء من بناء و غيره الى وقت حاجته (و بدلناهم بجنتيهم جنتين ذواتى اكل خبط و ائل
و شئى من سدر قليل ذلك جزيناهم بما كفروا و هل يجازى الا الكفور) قال البيضاوى
الائل هو الطرفاء لا ثمر له و وصف السدر بأقلقة فان جناه النبق مما يطيب أكله و لذا
يفرس فى البساتين - و اكل خبط اى مر بشع بأضافة اكل بمعنى مأكول -

- (۱) کور لرزان و پیرس و احتیاط می نهد یا تا نیفتد در خباط
(۲) ای زودى جسته در نارى شده لقمه جسته لقمه مارى شده

قصه اهل سبا و طافى کردن نعمت ایشان را و در رسیدن بشومى طغيان و کفران
و بیان فضیلت شکر و وفا

- (۳) تو نخواندى قصه اهل سبا یا بخواندى و ندیدی جز صدا

- (۱) بِالْصَّادَا مَا عَلِمَ ذَلِكَ الْجَبَلُ
وَالنُّهَى مَا أَدْرَكَ مَا مِنْ طَرِيقٍ
(۲) فَبِلَا سَمْعٍ وَ عَقْلٍ صَوْتًا
أَنْتَ لَوْ تَسَكَّتْ أَيْضًا هُوَ كَانَ
(۳) لُطْفًا الْحَقُّ إِلَى أَهْلِ سَبَا
مِائَةَ الْأَلْفِ أَيَّوَانٍ وَ قَصْرٍ
(۴) شُكْرُهُ مَا وَضَعْتَ تِلْكَ اللَّتَّى
بِالْوَفَا قَدْرًا هِيَ دُونَ الْكِلَابِ
(۵) لُقْمَةُ الْكَلْبِ فِي الْبَابِ إِذَا
فَإِذَا مَا وَصَلَ الْبَابَ عَقْدٌ
نَفْسُهُ فَالْجَبَلُ الْمَعْنَى الْأَجَلُ (۱)
لَهُ كَانَ نَحْوَهُ.. مِثْلَ الْفَرِيقِ..
هُوَ دَوْمًا وَ لِذَا مَا انْتَفَتَا (۲)
سَاكِتًا مِثْلَكَ فِيمَا بِنْتَ بَانَ
كُلَّ أَسْبَابِ الْفَرَاغِ وَهَبَا
وَ بَسَاتِينَ وَرَايَاتٍ وَ نَصْرٍ
فَسَدَتْ عِرْقًا دَنْتَ بِالْخِلَّةِ
..وَلَهَا اخْتَارَتْ مِنَ الْجَهْلِ الْعَذَابِ..
تَمْنَحُ مِنْ رَحْمَةٍ فِيهَا اغْتَذَا
لِلنِّطَاقِ ..الْخِدْمَةِ مِنْكَ أَعْدُ..

(۱) ای کذا انت یا سالك ان لم تأخذ من القصّة حصّة لا نفع لك من الصوت
و الصدا لانهما مستازمان العلم بحقیقة المعنى - (۲) ای کذا انت یا سالك اذا لم
تأخذ حصّة من الامم السالفة فی الحقیقة انت كالجبل بریشی من السمع و العقل - روى ان الله
تعالى ارسل لاهل سبا ثلاثة عشر نبیاً. فكذبوهم -

- (۱) از صدا آن کوه خود آگاه نیست
(۲) اوهمی بانگی کندبی گوش وهوش
(۳) داد حق اهل سبا را بس فراغ
(۴) شکران نگذاردند آن بدرگان
(۵) مر سگی را لقمه نانی ز در
سوی معنی وهوش که راراه نیست
چون خموش کردی تو اوهم شد خموش
صد هزاران قصر و ایوانها و باغ
در وفا بودند کمتر از سگان
چون رسد بر در همی بندد کمر

- (۱) حَافِظًا لِلْبَابِ كَانَ الْحَارِسَا
هَبْ عَلَيْهِ بَانَ جُورًا أَوْ عَنَا
(۲) كَانَ فَوْقَ الْبَابِ ذَا أَيْضًا قَرَارُ
لِإِسْوَاهُ الْكَفْرِ وَ الْإِلْحَادَ عَدَّ
(۳) وَ بَلِيلٍ وَ نَهَارٍ لَوْ إِلَهِ
حَمَلَتْ مِنْهُ الْكِلَابُ وَالْأَدَبُ
(۴) أَنْ هُنَاكَ أَمَضَ لِذَاكَ الْمَنْزِلِ
حَقُّ تِلْكَ النِّعْمَةِ الْقَلْبُ يَصِيرُ
(۵) لَهُ عَضُوءًا أَنْ إِلَى الْمَأْوَى لَكَ
لَا تُخْلِ حَقُّ تِلْكَ النِّعْمَةِ
(۶) مِنْ ضَمِيرٍ صَاحِبِي الْقَلْبِ فَكُمْ
وَ لِعَيْنَيْكَ غَدَى فِيهِ الضِّيَاءُ
- أَلَهُ مِنْهُ كَمْ أَقَامَ عَابِسَا
عَدَّهُ فِي الْوَاقِعِ كُلُّ الْهَنَاءِ..
وَ مَكَانَ لَهُ مِنْهُ الْأَخْتِيَارُ
.. لَهُ لَا لِلغَيْرِ بِالرُّوحِ اعْتَمَدَ..
وَرَدَّ كَلَّبَ غَرِيبَ فَعَلِيَّةِ
لَهُ ذَاكَ الْأَنْ رَامَتْ وَ الْعَطَبُ
مَنْ هُوَ كَانَ لَكَ فِي الْأَوَّلِ
لَهُ مَرَهُونًا.. وَ كَالرِّقِ أُسِيرُ..
رُحْ وَ مِنْ جِرْصٍ وَ كُفْرَانٍ يَكَا
أَزِيدَ مِنْ ذَا.. كَأَهْلِ النِّعْمَةِ..
تَشْرَبُ مَاءَ الْحَيَاتِ فِي الظُّلَمِ
وَ لِدَاءِ رُوحِكَ صَارَ الدُّوَاءُ

گرچه بروی جور و سختی میرود
کفر داند کرد غیرى اختیار
آن سگانش میکنند آن دم ادب
حق آن نعمت گروگان دل است
حق آن نعمت فرو مگذاریش
چند نوشیدی دوا شد چشمهات

(۱) پاسبان و حارس در میشود
(۲) هم بران در باشدش باش و قرار
(۳) و در سگی آید غربی روز و شب
(۴) که برو آنجا که اول منزل است
(۵) میگذرندش که برو برجای خویش
(۶) از درون اهل دل آب حیات

- (۱) أَنْتَ مِنْ بَابِ ذَوِي الْقَلْبِ إِلَى
كَمْ غَذَاهُ الْوَجْدِ وَالسَّكْرِ أَخَذْتَ
(۲) مَعَ ذَاذِ الْبَابِ مِنْ حِرْصٍ بِكَ
دَرْتَ حَوْلَ كُلِّ دُكَانٍ مَدَامْ
(۳) مِنْ عَلَيَّ بَابِ أَوْلَاءِ الْمُنْعَمِينَ
فَعَلَى كُلِّ ثَرِيدٍ تَرَكَضُ
(۴) إِذْ رَأَى الدَّسَمَ كَانَ هُنَا
وَ هُنَا شُغْلُ اللَّذِي مِنْهُ الْأَمَلُ
- رُوحَكَ مَنْ كَانَ رَهْنًا لِلْبَلَاءِ (۱)
وَالْهِيَاجَ.. وَلَهَا الْحَقَّ تَبَيَّنَتْ..
قَدْ تَرَكْتُ وَ لِحِرْصٍ مَسْكَ
..تَسْمُلُ أَرْزَاوَ خُبْرًا وَأَدَامَ..
دِ سَمِي الْقِدْرِ الْكَرَامِ الْمُحْسِنِينَ
أَيُّهَا الطَّامِعُ دَوْمًا تَنْهَضُ (۲)
سَمَنَ الرُّوحِ اللَّطِيفِ بِأَلْهِنَا
قَطَعَ الْجَيْدَ صَارَ بِالْعَمَلِ

(۱) قدم المصراع الثاني على المصراع الاول في الترجمة - (۲) - (مرده ريگ)
في الاصل معناها ذو المال الموروث كنى به عن الطمع -

- (۱) بس غذای سکر و وجد و بیخودی
(۲) باز این در را رها کردی ز حرص
(۳) بر در آن منعمان چرب دیگ
(۴) چربش انجاردان که جان فربه شود
- از در أهل دلان بر جان زدی
گردهر دکان همی کردی ز حرص (۱)
میدوی بر هر ترید ای مرده ریگ
کار نا امید انجا به شود

(۱) در بعضی نسخ خرس باخای مجیه در مصراع دوم آمده بمعنی تخمین است و در بعضی نسخ
چو خرس و در برخی از نسخ خرس در هر دو مصراع ذکر شده است و در مصراع دوم
چو خرس بنا بر این در مصراع اول بمعنی کشتن است و در مصراع دوم جانور معروف
است -

فی بیان تجمع اهل الافات علی باب صومعه عیسی (ع) کل صباح لطلب الشفاء بدعائه

- (۱) هَا هِيَ صُومَعَةُ عِيسَى الْخَوَانِ
إِصْحِ يَا مُبْتَلِيًّا إِيَّاكَ أَنْ
(۲) فَمِنْ الْأَطْرَافِ كُلِّ الْخَلْقِ قَدْ
مِنْ ضَرِيرٍ أَوْ أَشْلٍ أَوْ عَرَجٍ
(۳) وَعَلَى الْبَابِ لَيْتَكَ الصُّومَعَةُ
فِي الصَّبَاحِ كَيْ هُوَ عَنْهَا الْجَنَاحُ
(۴) هُوَ مِنْ أَوْرَادِهِ لَمَّا فَرَّغَ
نُورَهُ عِنْدَ الصَّبَاحِ خَرَجَا
(۵) نَظَرَ ضَاوِينَ مِنْهُ قَعَدُوا
فَزُرَافَاتٍ زُرَافَاتٍ عَلَى
- لِدَوِي الْقَلْبِ سَلَاطِينَ الزَّمَانِ
تَمَرَّكَ ذَا الْبَابِ وَالْمَأْوَى الْحَسَنُ
جُمِعَتْ لَيْسَ لَهَا حَصْرٌ وَعَدْتُ
لَهُ أَوْذِي خِرْقَةٍ زَادَ حَرَجُ
لِلْمَسِيحِ قَدْ غَدَتْ مُجْتَمِعَةً
يَذْهَبُ فِي نَفْسٍ تَلْقَى النِّجَاحَ
ذَلِكَ الطَّاهِرُ دِينًا مَنْ بَزَغَ
لِللَّوْرَى يُكْشِفُ عَنْهُ الْحَرَجَا
بِإِنْتَظَارٍ لَهُ مِمَّا وَجَدُوا
بَابِهِ تِلْكَ اللَّتِي رَهْنُ الْبَلَاءِ

جمع آمدن اهل آفت هر صباحی بر در صومعه حضرت عیسی (ع)

جهت طلبیدن شفاء بدعای او

- (۱) صومعه عیسی است خوان اهل دل
(۲) جمع گشتندی ز هر اطراف خلق
(۳) بر در آن صومعه عیسی صباح
(۴) او چو نارغ گشتی از اوراد خویش
(۵) جوق جوق ان مبتلا دیدی نزار
- هان و هان ای مبتلا این در بهل
از ضریر و لنک و شل و اهل دل
تا بدمشان و ارهاند از جناح
چاشتکه بیرون شدی ان خوب کیش
شسته بر در بر امید و انتظار

- (۱) قَدَعَا كَثْرًا و قَالَ رَبِّیَا
لَهُ نَجِزُ حَاجَةً مِنْهُ الْمَرَضُ
(۲) قَالَ یَا ذَا الْمَرَضِ اَللَّهُ لَكُمْ
(۳) اِصْحَوْا وَاَمْضُوا رَاجِعِیْنَ لَا تَعْبُ
نَحْوُ غُفْرَانِ الْاِلَهِ و الْكَرَمُ
(۴) كُلُّهُمْ كَالْجَمَلِ رِجْلًا عِقْلُ
اَنْتَ بِالرَّأْيِ.. فَهُمْ فِي طَوْعِكَ..
(۵) كُلُّهُمْ مِنْ نَفْسِ عِیْسَى مَضُوا
- ..كُلُّ مَنْ قَدْ جَاءَ مُحْتَاجًا لِيَا.. (۱)
اَشْفِ وَاَنْجِجْ مَا لَهُ كَانَ الْغَرَضُ
اَجْمَعَ قَدْ نَجِزُ حَاجَتَكُمْ
لَا عَنَاءَ لَا سَقَامَ لَا نَصَبَ
..شَاكِرِیْنَ لَهُ مَنًّا و نِعَمَ..
و تَجَلُّ الرُّكْبَةُ مِنْهُ عَجَلُ
..لَا یَرَوْنَ الْعَمَرَ غَیْرَ اَمْرِكَ..
رَاجِعِیْنَ الصِّحَّةَ حَالًا رَاوَا (۲)

(۱) لم يذكر هذا البيت في النهج - (۲) هذه الترجمة بناء على نسخة لکناهور
و اما نسخة النهج - (خوش دوان و شاد مانا سوی خان از دعای او شدند یادوان)
ای فکان جمله اصحاب الافات المربوطة ارجلهم المفتوحة برأیک ذاهین باللطف و مسرعین
جانب بیوتهم -

- (۱) پس دعا کردی و گفתי ای خدا
(۲) گفתי ای اصحاب آفت از خدا
(۳) هین روا گردید بی رنج و عنا
(۴) جمله گان چون اشتران بسته پای
(۵) جمله صحت یافته گشته روان
- حاجت و مقصود جمله کن روا
حاجت این جمله گاتان شد روا
سوی غفاری و اکرام خدا
که گشائی زانوی ایشان برای
از دم جان بخش عیسی در زمان

و امْتَحَنْتَ السَّقَمَ وَالْدَاءَ بِكَأ
 قَدْ وَجَدْتَ وَإِلَى الْبَرِّ وَصَلْتَ
 صَارَ وَالرُّوحَ الَّذِي رَهَنَ الشَّجْنَ
 فِي جَوَارِ السُّعْدِ صَارَ وَالْهِنَا
 خَيْطًا اعْقَدْ وَتَذَكَّرْ وَجِلَا
 لَا تُضَيِّعْ .. وَتُغْطِي حِسَّكَ ..
 أَجْمِيعَ مَا هُوَ قَدْ خَوَّكَ
 ذَاكَ .. وَالْخَمَرَ الْعَتِيقَ الْأَزْلِيَّ ..
 لَكَ سُدَّ .. مَا وَصَلْتَ لِلْفَرِيقِ ..
 غُسَلَ مِنْكَ .. لَكَ ضَاعَ الرَّشْدُ ..
 وَأَبِكَ كَثُرَ أَمْثَلُ صُوبِ الْمَطَرِ

(۱) أَنْتَ كَمْ جَرَّبْتَ آفَاتِ لَكَ
 مِنْ مُلُوكِ الدِّينِ ذِي الصِّحَّةِ أَنْتَ
 (۲) كَمْ لَكَ ذَا الْعَرَجِ الْمَشِيِّ الْحَسَنِ
 كَمْ لَكَ بَعْدَ السَّقَامِ وَالْهِنَا
 (۳) فَعَلَى رَجْلِكَ يَا مَنْ غَفَلَا
 كَيْ يَهْذَأُ يَا قَبِيحَ نَفْسِكَ
 (۴) عَدَمَ شُكْرِكَ وَالنِّسْيَانِ لَكَ
 لَكَ أَنْسَى شَرِبَكَ لِلْمَعْسِلِ
 (۵) فَإِذَا لَا جَرَمَ ذَاكَ الطَّرِيقُ
 حَيْثُ قَلْبُ الطُّهْرِ أَهْلُ الْقَلْبِ قَدْ
 (۶) عَجَلًا حِصْلَ لَهَا وَاسْتَغْفِرِ

یافتی صحت از آن شاهان کیش
 چند جانت بی غم و آزار شد
 تا ز خود هم کم نکردی ای لوند
 یاد ندارد آن غسل نوشی تو
 چون دل اهل دل از تو شسته شد
 همچو ابری گریه های زار کن

(۱) از مودی تو بسی آفات خویش
 (۲) چند آن لنگی تو رهوار شد
 (۳) ای مغفل رشته بر پای بند
 (۴) ناسپاسی و فراموشی تو
 (۵) لاجرم آن راه بر تو بسته شد
 (۶) زودشان در یاب و استغفار کن

تَضَحُّكَ النُّوَّارِ تُبْدِي وَالزَّهْر
لَكَ .. يَبْدُو مَالَهُ يَسْتَتِرُ ..
تَأْكُ مِنْ كَلْبٍ أَقْلَ فِي الْمَلَأِ
سَيِّدًا لِلرُّشْدِ دَلٌّ وَهَدًى
أَيْضًا الْقَوْلُ بِذَاكَ تَفْصِحُ
قَلَمَكَ اعْقِدْ .. فَهُوَ أَسْمَى مَنْزِلِ ..
قَدْ أَكَلْتَ الْعَظَمَ .. هَبْ أَمْ تَسْتَلِ ..
صَعْبًا الْحَقُّ عَلَيْهِ عَاتِبًا
لِهِنَاكَ يَرْجِعُ بِالطَّلَبِ
.. وَبِهِ الْفَوْزُ يَرُومُ وَالنَّجَاحُ ..
قَدْ طَفَى ذَا الْبَابِ خَلٍّ وَانْبِذِ
أَبَدًا لَا تَطْعُ .. اللَّهُ بِكَ ..

(۱) کَیِّ لَکَ مِنْهَا الرِّیَاضُ وَالْخَضَرُ
وَالْإِثْمَارُ النَّضِجَةُ تَنْفَطِرُ
(۲) فَعَلَى ذَا الْبَابِ دِرَایضًا وَلَا
مَعَ کَلْبِ الْکَهْفِ ذِیَاکَ غَدًى
(۳) فَالِکَلَابُ لِلْکَلَابِ تَنْصَحُ
أَنْ عَلَى الْبَيْتِ الَّذِي فِي الْأَوَّلِ
(۴) فَمِنْ الْبَابِ الَّذِي فِي الْأَوَّلِ
لَوْ تَرَكْتَ لَهُ حِمْنًا عَاقِبًا
(۵) لَهُ عَضَّتْ أَنْ يَوْفِقِ الْأَدَبِ
فِي الْمَقَامِ الْأَوَّلِ يَنْبَغِي الْفَلَاحُ
(۶) لَهُ عَضَّتْ أَيْهَا الْکَلْبُ الَّذِي
مَعَ وَلِيِّ نِعْمَةٍ کَانَتْ لَهَا

میوه های پخته بر تو وا کفد
باسک کهف آن شدستی خواجه تاش
که دل اندر خانه اول به بند
سخت گیرد حق گزاری را همان
در مقام اولین مفلح شود
با ولی نعمت یاغی مشو

(۱) تا گلستان شان سوی تو بشکفد
(۲) هم بر آن در گردو کم از سک میباش
(۳) چون سگان هم مرسکان را ناصح اند
(۴) از در اول که خوردی استخوان
(۵) می گزوندش کز ادب آنجا رود
(۶) می گزوندش کای سک طاغی برو

- (۱) فَعَلَىٰ ذَا الْبَابِ مِثْلَ الْحَلَقَةِ
 حَارِسًا كُنْ شَاطِطاً شَهْمًا سَمِيًّا
 (۲) صُورَةً نَقْضٍ وَفَانًا لَا تَصِرُ
 وَبِلَا فَايْدَةٍ خَفَرَ الدِّمَارُ
 (۳) فَالْوَفَا جَاءَ شِعَارًا لِلْكَلَابِ
 رُحٌ وَلَا تَأْتِ بِقُبْحِ الذِّكْرِ حِينَ
 (۴) حَيْثُ خَفَرَ الْعَهْدُ كَانَ وَالْوَفَاءُ
 فَإِذَا خَفَرَ الْوَفَاءُ كَيْفَ حِينَ
 (۵) فَالْأَلَهُ جَلَّ قَدْرًا فَخْرًا
 قَالَ مَنْ أَوفَىٰ بَعْدَ غَيْرِنَا
 (۶) لَا وَفَاءَ أَدِرِ الْوَفَا لَوْ زَمْنَا
 فَحَقُّوقَ الْحَقِّ بِالرُّتْبَةِ مَا
 أَبْقَىٰ مَعْقُودًا.. حَلِيفَ الرِّقَّةِ..
 بِالْمَقَامِ.. الْعَمَرَ فِي طَبْعِ أَبِي..
 فِي الْمَلَأِ تُظْهِرُ قُبْحًا مَا سُبِّرَ
 وَالْوَفَاءُ لَا تُبْنِ جَهْلًا جِهَارَ
 فِي اللَّيَالِي الْمَوْحِشَاتِ وَالصَّعَابِ
 لِلْكَلَابِ أَوْ لَهَا الْعَارُ تُبَيِّنُ
 لِلْكَلَابِ الْعَارَ دَوْمًا وَالْجَفَاءُ
 قَدْ رَضِيتَ أَنَّ هُوَ فِينَا يَبِينُ
 بِالْوَفَاءِ وَ لَهُ قَدْ ذَكَرَا
 .. فَأَبْشِرُوا فِي بَيْعِكُمْ فِي أَمْرِنَا..
 مَعَ رِدِّ الْحَقِّ جَلَّ قُرْنَا
 سَبَقَ مِنْ أَحَدٍ مَا أَنْ سَمَىٰ

باسبان و چابک و برجسته باش
 بیوفائی را مکن بیهوده فاش
 رو سگان را تنگ و بدنامی مبار
 بیوفائی چون روا داری نمود
 گفت من اوفی بعد غیرنا
 بر حقوق حق ندارد کس سبق

(۱) بر همان در همچو حلقه بسته باش
 (۲) صورت نقض وفای ما مباش
 (۳) مر سگان را چون وفا آمد شعار
 (۴) بیوفائی چون سگان را عار بود
 (۵) حق تعالی فخر آورد از وفا
 (۶) بیوفائی دان وفا با رد حق

- (۱) قَمَعَ النُّورَ كُنِ النُّورَ وَمَعَ
 فِي مَحَلِّ الْوَرْدِ وَرَدًا صِرَ وَصِرَ
 (۲) إِنْ حَقَّ الْأُمِّ صَارَ بَعْدَ أَنْ
 مِنْ جَنِينٍ لَكَ سَوَاهَا غَرِيمَ
 (۳) صُورَةَ فِي جِسْمِهَا سَوَى لَكَ
 رَاحَةً مَعَ خُلُقٍ صَفْوٍ حَسَنَ
 (۴) لَكَ دَوْمًا مِثْلَ جُزْءٍ مُتَّصِلِ
 صَبْرَ الْمُتَّصِلِ ذَاكَ فَصَلَ
 (۵) أَلْفَ أَلْفِ صَنْعَةٍ بِالْوُفْقِ قَدْ
 كَرَمًا حَتَّى عَلِمَكَ أُمُّكَ
- نَارِ النَّارِ .. التَّهَابَا .. وَلَعَ.. (۱)
 فِي مَحَلِّ الشُّوكِ شَوْكًا وَأَنْكَسِرَ
 ذَا الْكَرِيمِ الْمُسْتَعَانُ ذُو الْعَيْنِ
 .. تَطْلُبُ مِنْكَ لَهَا حَقًّا عَظِيمَ
 وَهَبَ فِي حَمْلِهَا .. تَسْعًا يَكَا.. (۲)
 حَمْلَهَا بَانَ لَكَ مَرَّ الزَّمَنِ
 نَظَرْتَ تَدْبِيرَهُ بِالْمُنْفَصِلِ
 لَهُ بَعْدَ أَنْ يَهَا كَانَ اتَّصَلَ (۳)
 صَنَعَ الْحَقُّ وَهَيَا وَأَعَدَّ (۴)
 اتَّقَتِ الْحُبَّ وَشَدَّتْ أَرْزَا

(۱) لم يذكر في نسخة النهج و ذكر في نسخة لکناهور - (۲) قال تعالى في سورة آل عمران (هو الذي يصوركم في الارحام كيف يشاء) - (۳) قال تعالى (والله اخرجكم من بطون امهاتكم لا تعلمون شيئاً) - (۴) و لكون حق الوالدة بعد حق الله ورد (الجنة تحت اقدام الامهات) و لهذا قال (بس حق حق سابق از مادر بود) -

- (۱) نور را هم نور شو با نار نار
 (۲) حق مادر بعد از آن شد کان کریم
 (۳) صورتی کردت درون جسم او
 (۴) همچو جزو متصل دید او ترا
 (۵) حق هزاران صنعت و فن ساخت است
- جای گل گل باش و جای خار خار
 کرد او را از جنین تو غریم
 داد در حملش ترا آرام و خو
 متصل را کرد تدبیرش جدا
 تا که مادر بر تو مهر انداخت است

- (۱) فَلِحَقِّ الْحَقِّ جَلَّ بِالْقَدَمِ سَبَقَ كَثْرَةً عَلَى الْأُمِّ أَلَمْ
 كُلُّ مَنْ ذَا الْحَقِّ خَلَّى فَأَلْحَمَارَ كَانَ .. مَا فِيهِ اهْتِمَامٌ وَاعْتِبَارٌ..
 (۲) ذَاكَ مَنْ قَدْ خَلَقَ الْأُمَّ وَ مَنْ خَلَقَ طِفْلاً وَ ضَرْعاً وَ لَبَنَ
 فَقَرَيْنَ الْأَبِ سَوَاهَا وَ لَا تَنْدِرُ أَنَّ لِلشَّهْوَةِ ذَا حَصْلًا
 (۳) يَا إِلَهِي الْأَزَلِّيَّ وَ الْقَدِيمَ كُلُّ إِحْسَانِكَ وَ اللَّطْفُ الْعَمِيمُ
 مَا بِهِ أَذْرِي وَ لَا أَذْرِي جَمِيعُ مَلِكِكَ عَمَّ الشَّرِيفُ وَ الْوَضِيعُ
 (۴) قَدْ أَمَرْتُ أَذْكَرُ الْحَقِّ لِأَنَّ لَا يَضِيعُ حَقِّي أَيَّ زَمَنٍ
 (۵) إِذْ كَرَّ لُطْفًا بِهِ ذَاكَ الصَّبُوحُ مَعَكَ أَبَدَيْتُ فِي فَلَكَ لِنُوحٍ

- (۱) پس حق حق سابق از مادر بود هر که آن حق را ندارد خر بود
 (۲) آن که مادر آفرید و ضرع و شیر با پدر کردش قرین آن خودمگیر (۱)
 (۳) ای خداوند قدیم احسان تو آن که دائم و آن که نی هم آن تو
 (۴) تو بفرمودی که حق را یاد کن زانکه حق من نمیگردد کهن
 (۵) یاد کن لطفی که کردم آن صبحوح باشما از حفظ در کشتی نوح

(۱) یعنی قرین شدن مادر را با پدر از خود مدان که بقتضای شهوت قرین وی

شد بلکه حق بجهت آفریدن تو با بدوت قرین کرد -

- (۱) فَلَا تُجَادِدِ لِأَبَائِكَ لَكُمْ
 كَمْ مِنَ الطُّوفَانِ وَالْخُطْبِ أَنَا
 (۲) حَيْثُمَا الْمَاءُ الَّذِي لِلنَّارِ قَدْ
 مَوْجُهُ الزَّخَارُ أَوْجَ الْجَبَلِ
 (۳) قَدْ حَفَظْتُ مَا عَمِلْتَ رَدَّكُمْ
 (۴) حَيْثُ صُرْتَ الرَّأْسُ فِي ظَهْرِ الْقَدَمِ
 كَيْفَ مَنِي الصَّنْعَ يَا هَذَا أَضِيعُ
- فِي الزَّمَانِ ذَاكَ أَصَلَ خَلْقِكُمْ (۱)
 لَهُ نَجِيَّتٌ.. وَجَلِيَّتَ الْعَنَاءِ..
 أَشْبَهَ خَلْقًا بِهِ الْكَوْنُ أَتَقَدُّ
 خَطَفَ.. أَعْيَتْ جَمِيعُ الْجَبَلِ.. (۲)
 فِي وُجُودِ جَدِّ جَدِّ جَدِّكُمْ (۳)
 لَكَ كَيْفَ أَضْرِبُ أَرْضِي الْعَدَمِ
 ..أَوْ أَحْطِ الْعَمَلَ السَّامِي الرَّفِيعَ..

(۱) ای اعطیت لاجداد اجدادکم و آباء آبائکم اللذین هم فی عالم الغیب ذلک الزمان اماناً من الطوفان و من موجه قال تعالی فی سورة یاسین و آیه لهم انا حملنا ذریتهم فی الفلک المشعون) و فی الانفسی قال نجم الدین الکبری یشیر الی حمله عباده فی سفینه الشریعة خواصهم فی بحر الحقیقه و عوامهم فی بحر الدنیا - (۲) ای ذاک الزمان الماء اللذی فی خلق النار مسک الارض و احاط بالمشرق و المغرب و موج ذاک الطوفان خطف علو الجبل و مرتفعه قال تعالی فی سورة القمر (ففتحنها ابواب السماء بماء منهمر و فجرنا الارض عیوناً فالتقی الماء علی امر قد قدر) - (۳) ای حفظت ذات و وجود اجسادکم و تکرمت عایکم و انتم فی اصلاهم -

- (۱) اصل و اجداد شمارا آن زمان
 (۲) آب آتش خوزمین بگرفته بود
 (۳) حفظ کردم من نه کردم ردتان
 (۴) چون شدی سرپشت بایت چون زنم
- دادم از طوفان و از موجش امان
 موج او مرا و چ که را می ربود
 در وجود جد جد جدتان
 کارگاه خویش چون ضایع کنم

- (۱) قَلِمَ حِزَّتْ فِدَاءَ مَنْ هُمْ
فَمِنَ الظَّنِّ الْمَسِيءِ لِلْمَطْرِيقِ
- (۲) قَبْرِیْءَ أَنَا مِنْ سَهْوٍ وَ مِنْ
نَحْوِي تَأْتِي لَكَ الظَّنُّ الْقَبِيحُ
- (۳) فَتَقْبَحُ الظَّنُّ ذَا دَعَا هُنَاكَ
قَدْ حَكَمْتَ الْخُودَ نِصْفَيْنِ تَصِيرُ
- (۴) مِنْ كَثِيرٍ مَا صَحَبْتَ لِلرَّفِيقِ
لَوْ لَكَ أَسْأَلُ مَنْ قُلْتَ لِيَا
- (۵) فَالرَّفِيقُ الْفَاسِقُ الدَّانِي الضَّنِينُ
وَالرَّفِيقُ الْفَاسِقُ الدَّانِي الضَّنِينُ
- مِنْ وَفَاءِ الْعَهْدِ دَوْمًا عُدِمُوا
ذَلِكَ رِحَتْ.. مَا هَدَيْتَ كَالْفَرِيقِ..
كُلَّ نَقْصٍ لِلْوَفَاءِ لَمْ أَخْنُ
يَحْصُلُ.. لَنْ تَسْلُكَ النُّهْجَ الصَّحِيحَ..
حَيْثُ أَنْتَ فِي الْأَمَامِ مِنْ عَنَّاكَ
..مِنْ جَلِيلِ الْأَمْرِ وَالصَّعْبِ الْخَطِيرِ.. (۱)
وَالصَّحَابِ الْخَشَنَةِ بَيْنَ الْفَرِيقِ
رَاحَ عَنِّي وَ بَقِيْتُ وَحْدِيَا
رَاحَ عَنَّاكَ وَصَفَى مِثْلَ الْمَلِكِ (۲)
غَاصَ مِنْ فِسْقٍ يَقْعُرُ الْأَرْضَيْنِ

(۱) كانه يقول انت فعلت سوء الظن افعله مع عاجز مثلك لانه لا يقدر على شئى
و الا سوء الظن بالله سفاقة - (۲) على فعوى ان الابرار لفي نعيم و ان الفجار
لفي جحيم -

- (۱) چون فدای بی وفايان ميشوى
(۲) من زسهو و بی وفائيها برى
(۳) اين گمان بد بر آنجا بر که تو
(۴) بس گرفتى يار و همراهان زفت
(۵) يار نيکت رفت بر چرخ برين
- از گمان بد بدانسو مبروى
سوى من آمى گمان بد برى
ميشوى در پيش همچو خود دو تو
گر ترا پرسم که کو گوئى که رفت
يار فسقت رفت در قعر زمين

- (۱) هَكَذَا أَنْتَ بَقِيتَ فِي الْوَسْطِ
مِثْلَ نَارٍ بَقِيتَ لِلْقَيَرَوَانِ
(۲) يَا رَفِيقِي الْبَطْلُ لَدَى ظِلَالِ
نُزَةٍ مِنْ فَوْقٍ أَوْ تَحْتٍ وَمِنْ
(۳) لَا كَعِيسَى طَارَ نَحْوَ الْفَلَکِ
لَا كَقَارُونَ بِقَعْرِ الْأَرْضَيْنِ
(۴) مَعَكَ فِي الْأَمَّاكِنِ وَالْمَكَانِ
إِذْ بَقِيتَ مِنْ قُصُورٍ وَدُكَّانٍ
(۵) مِنْ كُدُورَاتٍ هُوَ عَيْنُ الصِّفَا
لَكَ كَانَ فَالْوَفَاءُ أَخَذَا
- .. مَا لَكَ مِنْ نَاصِرٍ فِي ذَا النَّمَطِ.. (۱)
.. لِخُمُودٍ تَرْجَعُ أَمْ هَيَّجَانِ..
ذَاكَ مَنْ كَانَ هُوَ فِي كُلِّ حَالٍ
.. كُلِّ مَا بِالْجِسْمِ لَزَّ وَقُرْنِ..
.. وَغَدَى كَالرُّوحِ أَوْ كَالْمَلِكِ (۲)
غَابَ بِالْمَرْءِ مِثْلَ الْأَسْفَلَيْنِ
أَيْنَمَا أَنْتَ تَكُونُ هُوَ كَانَ
خَالِيًا مَا لَكَ مَأْوَى وَ أَمَانٍ
أَخْرَجَ كُلَّ صُدُودٍ وَ جَفَا (۳)
.. وَ الْجَفَا وَالْقَهْرَ كَلَّا نَبْذَا..

(۱) ای بقیست فی الوسط کالنار الباقیة بعد الרכب بلا مدد و لا معاونة هل تنطفئ و تمنعی علی الفورام لا فاذا علمت احوال الدنيا حضرة مولانا یرشدک و یقول (دامن او گیرای یار دلیر) - (۲) ای هو الله تعالی لا یذهب جانب الفلک کسیدنا عیسی و لا یذهب فی الارض کقارون بل هو منزہ عن الحالات الجسمانیة - (۳) علی فحوی اولئک یبدل الله سیئاتهم حسنات-

- (۱) تو بماندی در میانه آنچنان
(۲) دامن او گیر ای یار دلیر
(۳) نی چو عیسی سوی گردون برشود
(۴) با تو باشد در مکان و لا مکان
(۵) او بر آرد از کدورتها صفا
- بی مدد چون آتشی از کاروان
کو منزہ باشد از بالا و زیر
نی چو قارون در زمین اندر رود
چون بمانی از سرا و ازدکان
هر جفاهای ترا گیرد وفا

- (۱) بِالْجَفَا إِنْ تَأْتِ مِنْكَ الْأُذُنَا
كَيْ مِنْ النُّقْصَانِ قَهْرًا لِلْكَمَالِ
- (۲) إِذْ مِنْ الْعَادَةِ لِلذِّكْرِ تَرَكْتُ
لَكَ مِنْ حُمَاهُ جَاءَ وَالتَّعَبِ
- (۳) ذَاكَ كَانَ أَدَبًا يَعْنِي أَبَدًا
لَا تَرْمُ تَحْوِيلًا أَحْفَظْهُ مَدَامَ
- (۴) قَبْلَ أَنْ ذَا الْقَبْضِ يَغْدُو السَّلْسَلَةُ
وَالَّذِي الْقَلْبَ لَكَ قَدْ لَزِمَا
- أَرْسَلَ مَنْ يَفْرُكُ مُمْتَحِنًا
تَرْجِعُ.. تَخْلُصُ مِنْ أَسْرِ الضَّلَالِ..
- أَنْتَ وَرَدًا فِي جَفَاهُ قَدْ سَلَكَتِ
قَبْضَ الْحُزْنِ رَأَيْتِ وَ الْغَضَبِ (۱)
- أَنْتَ عَنْ عَهْدٍ قَدِيمٍ وَسَنْدٍ
.. فِيهِ الْفَوْزَ تَلَاقِي وَالسَّلَامَ.. (۲)
- .. وَ تَرَى مِنْهُ الْخُطُوبَ الْمُعْضَلَةَ..
- يَغْدُو فِي رِجْلِكَ قَيْدًا مُحْكَمًا

(۱) ای ان السالك اذا و اظب على الذكر و استأنست به روحه فاذا تركه في
الروش ای العادة و كانت مورثة الغم لروحه حصل له القبض و به ظهرت الحمى و انواع
المعن - (۲) ای لا تترك الاوراد و لا تسلك طريق الجفاء -

- (۱) چون جفا آری فرستد گوشمال
(۲) چون تو وردی ترك کردی در روش
(۳) آن ادب کردن بود یعنی ممکن
(۴) بیش ازان کاین قبض زنجیری شود
- تا ز نقصان و اروی سوی کمال
بر تو قبضی آید از رنج و تبش
هیچ تحویلی از آن عهد کهن
اینکه دلگیرت پاکیری شود

- (۱) وَلَکَ الْمَعْقُولُ مِنْ ذَاکَ التَّعَبِ ظَاهِرًا مَحْسُوسٌ یَبْدُو بِالْکُرْبِ
 کَمِیْ بَذَا هَذِی الْأِشَارَاتِ بِلَا
 (۲) فِی الْمَعَاصِیِ کُلِّ قَبْضٍ صِیرَا
 کُلِّ قَبْضٍ حَوْلَ السَّلَاسَلَةِ
 (۳) قَالَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِکْرِی أَنَا
 وَ یَوْمَ الْحَشْرِ أَعْمَى نَحْشُرُ
 (۴) وَإِذَا مَا اللَّصُّ مَالَ أَحَدٍ
 مَرَّ فِی قَلْبِهِ قَبْضٌ وَ حَزَنٌ
 (۵) هُوَ قَالَ عَجَبًا مَا الْقَبْضُ ذَا
 مِنْکَ وَالشَّرُّ الْکَثِیرُ الْبَاکِیَا
- ظَاهِرًا مَحْسُوسٌ یَبْدُو بِالْکُرْبِ
 عَوْضٍ لَا تَتَّخِذُ فِی ذَا الْمَلَا (۱)
 لِأَزَمَ الْقَلْبِ الْخِیَالِ کَدْرًا
 بَعْدَ مَوْتٍ .. وَ تَزِیْدُ الْمُعْضَلَةَ ..
 عِشَّةً ضَنْکًا لَقِی فِی ذِی الدُّنَا
 لَهُ .. وَ الدَّارَیْنِ کِبَلًا یَخْسَرُ ..
 سَرَقَ .. وَ النَّاصِرَ لَمْ یَجِدْ ..
 وَ غَدَى مُضْطَرِبًا مَرَّ الزَّمَنُ
 قَبْضُ ذَا الْمَظْلُومِ قُلْ مَنْ لِلْأَذَى
 صَارَ .. فِی مَرِّ الزَّمَانِ شَا کِیَا ..

(۱) ای و فی ذاک الزمان یکدون عذابک المعقول لک و المخفی عندک فی الدنیا فاشیا بمعنی ظاهر محسوس ای یکون علیک الروحانی فی الدنیا عذاباً جسمانیاً فی القبر و العقبی تنبه واسع حتی لا تمسک هذه الاشارة مجانا بلا شبثی و المشار الیه (در معاصی قبضها دلگیر شد الخ) - (۲) الایة فی اواخر سورة طه (و من اعرض عن ذکرى فان له معیشه ضنکا و نحشره يوم القيمة اعمی) -

- (۱) رنج معقولات شود محسوس و فاش تا نکیری این اشارت را بلاش
 (۲) در معاصی قبضها دلگیر شد قبضها بعد از أجل زنجیر شد
 (۳) (لفظ من اعرض هنا عن ذکرنا عیشه ضنکا و نحشر بالعمی)
 (۴) دزد چون مال کسانرا می برد قبض و دلتنگی دلش را می خلد
 (۵) او همیگوید عجب این قبض چیست قبض آن مظلوم کز شرت گریست

- (۱) إِذْ لِهَذَا الْقَبْضِ مِنْهُ الْأَلْتِمَاتُ قَلَّ دَوماً وَ غَدَى قَبْدَ السُّبَاتِ (۱)
 رِيحُ إِصْرَارٍ لَهُ قَدْ أَوْقَدَا نَارُهُ مِنْهُ الْعَذَابَ جَدِّدَا..
 (۲) صَارَ قَبْضُ الْقَلْبِ قَبْضَ الشَّحْنَةِ فَإِذَا لَا شَكَّ يَا ذَا الْفِطْنَةِ (۲)
 قَدْ غَدَّتْ مَحْسُوسَةً تِلْكَ الْمَعَانِ عَالِماً مَدَّتْ .. وَالْحَتَّ بِالْطَّعَانِ..
 (۳) فَالْقُبُوضُ السِّجْنُ كَأَنْتَ وَ غَدَّتْ آتَةَ التَّعْذِيبِ بِالضَّغْطِ بَدَتْ (۳)
 أَصْلًا الْقَبْضُ يَعْدَ الْأَصْلُ قَدْ انْبَتَّ الْعُصْنُ .. وَ الْفَرْعُ أَمْدَ..

(۱) ای اذا اصر السالك على خطئه و لم يستغفر الله اشمل هواه اصراره نار شره فازداد شراً و العياذ بالله تعالى - (۲) ای قبض القلب محسوس صار قبض الظالم لا جرم صارت تلك المعاني محسوسة و ضربت علماً یعنی يكون قبض القلب كقبض المونة لابد يأخذ به عونة السلطان فتظهر المعاني المضمرة فتكون محسوسة ظاهرة قال الجوهري العون الظهير على الامر و الجمع الاعوان و المعونة الاعانة - النهج - و عبر فی الترجمة عن العون بالشحنة - (۳) ترجم لهذا البيت عن نسخة لکناهور ونسخة النهج (غصها زندان شدت و چار میخ غصه بیخست و بروید شاخ بیخ) لان السياق يقتضی ما ذکر فی نسخة لکناهور - والمعنى القبض صارت فی المثل سجناً وآلة تعذيب و همامحوسان و القبض بدن الشجرة و جذ لها و البدن ینبت فروعاً یعنی القبض للعصاة سجن معنوی فامتنعهم الله تعالى بها و هی فی المثل بدن شجرة العذاب تنبت اغصاناً و تظهر آثاراً لمن له ادنى عقل -

- (۱) چون بدین قبض القفاتی کم کند باد اصرارا تشش را دم کند
 (۲) قبض دل قبض عوان شد لا جرم گشت محسوس آن معانی زد علم
 (۳) قبضها زندان شدت و چار میخ قبض بیخست و بروید شاخ بیخ

- (۱) ذَلِكَ الْأَصْلُ الْخَفِيُّ ظَهَرَا
عَدَّ قَبْضُ الْبَاطِنِ مَعَ بَسْطِهِ
(۲) إِذْ غَدَى الْأَصْلُ الْقَبِيحَ ذَا الْخَلَلِ
كَيْ بَذَا لَا يَنْبُتَ الشُّوكُ الْقَبِيحُ
(۳) لَوْ رَأَيْتَ الْقَبْضَ لِلْقَبْضِ أَعْمَلَ
فَالرُّؤُسَ كُلُّهَا مِنْ أَسْفَلِ
(۴) لَوْ رَأَيْتَ الْبَسْطَ لِلْبَسْطِ أَمْنَحَ
وَ إِذَا مَا الثَّمَرَ أَعْطَى أَسْمَحَ
- أَيْضًا أَبْدَى مَا بِهِ قَدْ سُتِرَا (۱)
أَصْلًا التَّوَصِّيفَ لِلْأَصْلِ أَعْطَاهُ
فَلَهُ الشَّافَةُ إِقْطَعْ بِعَجَلِ (۲)
فِي جَنَبِي الْوَرْدِ وَالرُّوْضِ الْمَلِيحِ
حِمْلَةً .. تَمْنَعُهُ فِيهَا أَعْجَلِ (۳)
تَنْبَتَ ثُمَّ عَلَيْهِ تَدَلِّي
مَاءَ الصَّدْرِ أَلَكَ فِيهِ أَشْرَحَ (۴)
بِهِ لِلْأَصْحَابِ .. وَالْقَشَرَ أَطْرَحَ ..

(۱) ای بظهر يوم تبلى السرائر فتعانيه - (۲) ای اذا كان في قلبك موجب القبض و ظهرت آثار الماصی أخرجها منه على الفور حتى لا يثبت في رياض وجودك او في رياض الاخرة شوك القباحات وتظهر المكافأة به وبذل الاخلاق الذميمة بالاخلاق الحسنة - (۳) روى الدبلي في الفردوس عن حذيفة من لزم الاستغفار جعل الله تعالى له من كل هم مخرجاً - (۴) ای لما تشاهد الآثار اللطيفة اعطها ماء الشكر بالطاعات و لما تنمو و تظهر اثمارها و خواصها اعط الاحباب و الاصحاب من اثمار البسط الروحاني -

- (۱) بیخ پنهان بود هم شد آشکار
(۲) چونکه بیخ بد بود بیخش بزن
(۳) قبض دیدی چاره آن قبض کن
(۴) بسط دیدی بسط خود را آب ده
- قبض و بسط اندرون بیخی شمار
تا نروید زشت خاری در چمن
زانکه سرها جمله می روید زبن
چون بر آید میوه با اصحاب ده

بقية قصة اهل سبا

- (۱) كَانَ مِنْ أَهْلِ الْإِصْبَا أَهْلُ سَبَا مَالَهُمْ نَضِجٌ .. وَقُلُّوا أَدْبَا.. (۱)
- شَغَلَهُمْ لِلنِّعْمَةِ الْكَفْرَانُ كَانَ مَعَ أَهْلِ الْكَرَمِ كُلِّ زَمَانٍ
- (۲) فِي الْمِثَالِ كَانَ كَفْرَانُ النِّعَمِ أَنْ مَعَ الْمُحْسِنِ أَنْتَ ذِي الْكَرَمِ
- (۳) جَدَلًا تَعْمَلُ .. أَنْ مَا وَجَبَا.. لِي ذَا الْأِحْسَانِ آيَتٌ ذَهَبَا..
- أَنَا قَدْ كِدَرْتُ مِنْهُ أَنْتَ لَمْ لِي كِدَرْتُ ابْنَ سِرًّا كَيْتُمْ
- (۴) فَتَلَطَّفْ وَلَكَ الْأِحْسَانُ ذَا عَنِّي أَيْعِدْ فَلِي فِيهِ أَذَى
- أَنَا لَا أَطْلُبُ عَيْنًا فَأَعْمِنِي مُسْرِعًا.. وَالْهَدْيِ دَعَا لَا تُهْدِنِي..

(۱) ای تلك قوم سبا كانوا صبيانين ای غیر مستوبین قال الجوهری الصبی الغلام و یجمع علی صبیة و صبیان و قال ایضاً الصبا من الشوق یقال منه تصابی ای مال الی - الجهل فلمی الاول صبیان لا ادراك لهم و علی الثانی اهل میل و هوی دأبهم کفران النعمة مع الانبیاء و الاولیاء -

بقیه قصه اهل سبا

- (۱) آن سبا ز اهل صبا بودند خام کارشان کفران نعمت باکرام
- (۲) باشد آن کفران نعمت در مثال که کنی با محسن خود تو جدال
- (۳) که نمی باید مرا این نیکوئی من برنجم زین چه رنجه میشوی
- (۴) لطف کن این نیکوئی را دور کن من نخواهم چشم زودم کور کن

- (۱) فَلَمَّا أَهْلُ سَبَاهَهُمْ رَبَّنَا
شَيْنُنَا خَيْرَ لَنَا خُذْ زَيْنُنَا
(۲) نَحْنُ بُسْتَانًا وَآيَوَانًا أَبَدَ
لَا أَمَانَ الرَّاحَةِ وَالسَّعَةِ
(۳) فَالْبِلَادُ لَوْ دَنَتْ كُلُّ إِلَى
ذَلِكَ الْقَفْرِ وَمَنْ فِيهِ السَّبَاعُ
(۴) (يَطْلُبُ الْإِنْسَانُ فِي الصَّيْفِ الشِّتَا
فَهُوَ لَا يَرْضَى بِحَالِ أَبَدَا
بَطْرًا قَالُوا فَبَاعِدْ بَيْنَنَا (۱)
.. لَا نَحِبُّ الْخَيْرَ يَبْقَى عِنْدَنَا..
لَا نَرُومُ لَا وَلَايَ عَدَدَ
لَا نِسَاءَ حَسَنَةً بِالطَّلَعَةِ
آخِرِ سَائِتٍ وَ إِيكُنْ كَمْ حَلَى (۲)
.. كُنْ وَالْفُؤْلُ وَمَا الْقَلْبَ أَرَاغ..
فَإِذَا جَاءَ الشِّتَا أَنْكَرَهُ
لَا يَضِيقُ لَا يَعِيشُ رَغَدَا

(۱) و ذاك انه كان بينهم وبين الشام اربعة آلاف قرية فكانت اغنياءهم تحسد فقراهم و الاية الشريفة فى سورة سبا (قالوا ربنا باعد بين اسفارنا) الى الشام اجعلها مفاوز ليتطاولوا على الفقراء بركوب الرواحل و حمل الزاد و الماء فبطروا بالنعمة (و ظلموا أنفسهم فجعلناهم احاديث و مزقناهم كل ممزق ان فى ذلك لايات لكل صبار) عن المعاصى (شكور) - (۲) و ما قالوا ما قالوا الاحين رأ و الفقراء محتاجين اليهم لان من كثرت نعم الله عليه كثر احتياج الناس اليه و لكون الانسان قابلا للترقى و التمدنى لا يقنع بحال واحد و يقول لكل جديد لذة و لهذا قال مفسراً لبيتى امرئ القيس و هما -
يتمنى المرء فى الصيف الشتاء
فاذا جاء الشتاء انكره
فهو لا يرضى بحال واحد
قتل الانسان ما اكفره
و الاية فى سورة عيسى قال فى تفسير الجلالين لمن الكافر ما اكفره استفهام توبيخى اى ما حمله على الكفر -

- (۱) پس سبا گفتند باعد بینما
(۲) ما نمى خواهيم اين ايوان و باغ
(۳) شهرها نزديك همديگر بدست
شیننا خير لنا خذ زیننا
نى زنان خوب ونى امن و فراغ
ان يبابانست خوش كانجا ددست

- (۱) وَ لِهَذَا السَّبَبِ النَّفْسُ لَهَا
فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ خَيْرَ أَلَكُمْ
(۲) شَوْكَةً ذَاتُ ثَلَاثِ شُعَبٍ
أَبْدَأُ مِنْ جُرْحِهَا لَا أَبَدُ أَنْ
(۳) نَارَ تَرْكِ الشَّهْوَةِ اضْرِمُ وَيْلَكَا
بِالرَّفِيقِ الْحَسَنِ الشُّغْلُ فَذَا
(۴) حَيْثُ أَصْحَابُ سَبَا أَلْحَدُ جَزَوا
أَنْ لَنَا كَانَ الْوَبَا مِنْ ذَا الصَّبَا
(۵) وَ لَهُمْ مِنْ كُفْرِهِمْ كَمْ نَصَحُوا
- وَجَبَ الْقَتْلُ بِحُكْمِ لِنَهْيِ
قَالَ ذَاكَ السَّيِّدُ مِمَّا بِكُمْ (۱)
أَيَّ سَمْتٍ تُوَضَعُ لَمْ تَهَرَبْ
تَدْخُلُ فِيكَ وَ تُولِيكَ الْحَزْنَ
أَبْدَأُ فِي الشَّوْكَةِ اضْرِبْ يَدَكَ
.. يَذْهَبُ مِنْكَ السَّقَامُ وَ الْأَذَى ..
وَ عَنِ الْغَيِّ مُدَامًا مَا انْتَهَوْا (۲)
أَحْسَنَ الطَّبَعُ لَنَا مِنْهُ أَبِي
نَاصِحُوهُمْ فَسَقَهُمْ كَمْ شَرَحُوا

(۱) قال ذاك السني اي الله تعالى و الاية في سورة البقرة (واذ قال موسى) للقوم اللذين عبدوا العجل (يا قوم انكم ظلمتم انفسكم باخذكم العجل فتوبوا الى بارئكم فاقتلوا انفسكم ذالكم خير لكم عند بارئكم) - (۲) و هذا حال من يرتكب المعاصي فانه يرجع الافة على العافية -

- (۱) نفس زانسانست زان شد کشتنی
(۲) خارسه پهلوست هر سوکش نهی
(۳) آتش ترك هوا در خار زن
(۴) چون ز حد بردند اصحاب سبا
(۵) ناصحانشان در نصیحت آمدند
- اقتلوا انفسکم گفت آن سنی
در خلد و از زخم او تو کی رهی
دست اندر یار نیکو کار زن
که به پیش ما و بابه از صبا
از فسون و کفر مانع می شدند

- (۱) قَدِمَاءَ نَاصِحِيهِمْ قَصَدُوا
غَرَسَ بَذَرَ كُفْرِهِمْ كَمْ عَمِدُوا
- (۲) وَإِذَا جَاءَ الْقَضَا هَذِي الدُّنَا
رَحْبَهَا ضَاقَ بِهَا حَلُّ الْفَنَاءِ (۱)
- بِالْقَضَا الْحَاوِي تَصِيرُ الْقَمَمُ
حَنْظَلًا تَأْتِي لَهُ بِالسَّقَمِ
- (۳) فَإِذَا حَانَ الْقَضَا الطَّرْفُ انْعَقَدَ
كِي بِهَذَا الْعَيْنُ فِي وَقْتِ الرَّمَدِ
- لَا تَرَى الْكُحْلَ لِعَيْنٍ لَا وَلَا
.. لِلطَّبِيبِ تَنْظُرُ فِي ذَا الْمَلَأِ ..
- (۴) مَكْرُ هَذَا الْفَارِسِ مِنَ الْغُبَارِ
قَدْ أَثَارَ وَهُوَ لَمْ يَبْدُ جِهَارُ (۲)
- ذَا الْغُبَارُ لَكَ مِنْ أَنْ تَسْتَجِيرَ
أَبْعَدَ لَنْ تَجِدَ مِنْهُ الْمُجِيرَ
- (۵) رَحَ لِسَمَتِ الْفَارِسِ سَمَتَ الْغُبَارِ
دَعَا سَوَى ذَلِكَ لَيْلًا وَ نَهَارَ
- فَعَلَيْكَ مَكْرُ ذَا الْفَارِسِ قَدْ
ضَرَبَ .. لَمْ تَلَوْ عَوْنًا وَ مَدَدَ ..

(۱) نسخه ثانیة - لها حق الفنا - (۲) ای مکر الله جملک بمیداً عن الالتجاء
الیه فیكون المراد من الغبار الاسباب الدنیویة تمنعک عن رؤیة الحق تعالی -

- (۱) قصد خون ناصحان می داشتند
تخم فسق و کافری می کاشتنند
- (۲) چون قضا آید شود تنگ این جهان
از قضا حلوا شود رنج دهان
- (۳) چشم بسته میشود وقت قضا
تا نه بیند چشم کحل چشم را
- (۴) مکران فارس چو انگیزد گرد
آن غبارت ز استغاثت دور کرد
- (۵) سوی فارس رو مرو سوی غبار
ور نه بر تو کوبد آن مکر سوار

- (۱) فَأَلَا لَهُ الْحَقُّ قَالَ ذَلِكَ مَنْ
لِغُبَارِ الذِّئْبِ بِالْعَيْنِ نَظَرَ
(۲) أَفَلَا يَذْهَبُ هُوَ أَنْ ذَا الْغُبَارِ
مَعَ مِثْلِ الْعِلْمِ ذَلِكَ لِمَ فَعَلَ
(۳) فَقَطِّيعُ الْغَنَمِ الذِّئْبُ الْعَيْثُ
نَحْوَ كُلِّ جَانِبٍ مِنْهُ طَفَرَ
(۴) وَدِمَاغُ كُلِّ حَيَوَانٍ عِلْمُ
تَرَكَ الْمَرْعَى الْخَصِيبَ وَالْحَذَرَ
(۵) أَنْتَ رِيحَ الْغَضَبِ لِلْمَسْبُوعِ
لِلْمُنَاجَاتِ سَرِيعاً وَ الْحَذَرَ
- أَكَلَ الذِّئْبُ لَهُ قَيْدٌ الْحَزَنُ (۱)
لِمَ حَالاً مَا اسْتَفَاثَ وَ انْتَهَظَ
كَانَ لِلذِّئْبِ لَهُ الذِّئْبُ أَثَارُ
.. لِمَ أَتَى بِالْعَمْدِ فِي سُوءِ الْعَمَلِ ..
رِيحَهُ شَمَّ وَ تَوَا مَا لَبِثَ
.. مُسْرِعاً يُبْغِي مَلَاذاً وَ مَفَرَّ ..
هُوَ رِيحَ الْأَسَدِ إِمَّا فَهِمَ
رَامَ مِنْهُ وَ إِلَى الْأَمْنِ نَفَرَ
قَدْ شَمَمْتَ وَ يَلُوكَ فَلْتَرْجِعِي
كُنْ .. فَمَا مِنْ مَلْجَأٍ أَنَّى تَفِرْ ..

(۱) اراد بالذئب غبار الاسباب الدنيوية اي رأى غبار الذئب يعنى الدنيا فلم لم يفعل
الانين و التصرع لله ليخلص من غبار الاسباب الدنيوية -

- (۱) گفت حق آن را که این گرگش بخورد
(۲) او نمیدانست کرد گرگ را
(۳) گوسفندان بوی گرگ باگزند
(۴) مغز حیوانات بوی شیر را
(۵) بوی شیر خشم دیدی باز کرد
- دید کرد گرگ چون زاری نه کرد
با چنین دانش چرا کرد او چرا
می بدانند و بهر سو می خزند
می بدانند ترك میگوید چرا
با مناجات و حشر انباز کرد

(۱) مِنْ عِنَادِ الذِّئْبِ مَا عَادَ الْفَرِيقُ

فَإِذَا بَعْدَ الْغُبَارِ بِعَجَلٍ

(۲) قَطَّعَ ذَلِكَ الْقَطِيعَ لِلْغَنَمِ

أَنْ عَنِ الرَّاعِي لِلْعَقْلِ الْبَصَرُ

(۳) كَمْ لَهُمْ رَاعِيَهُمْ قَدْ نَدَبَا

و تُرَابَ الْغَمِّ قَدْ ذَرَوْا عَلَى

(۴) أَنْ سَرِيعاً رُحَ فَهَا نَحْنُ رِعَاةُ

كَيْفَ نَعْدُو التَّائِبِينَ كُلُّ فَرْدٍ

(۵) طَعْمَةً لِلذِّئْبِ نَعْدُو لِلرَّفِيقِ

حَطَبَ النَّارِ نَصِيرُ الْعَارِلَا

ذَلِكَ. ضَلَّ سَالِكًا وَغَرَّ الطَّرِيقُ..

جَاءَ ذِئْبُ الْمِخْنَةِ الضَّخْمُ الْأَجَلِ

غَاضِبًا مِمَّا بِهِ كُرْهًا أَلَمْ

.. لَهُ غَضٌّ وَهُوَ مَأْوَى وَ مَفَرٌ..

و هُمْ بِالرَّغْمِ وَلَوْ أَهْرَبَا

عَيْنِ رَاعِيَهُمْ .. وَ خَفُّوا لِلْبَلَاءِ..

أَحْسَنُ مِنْكَ وَ أَسْمَى بِالصِّفَاةِ

كَانَ مِنَّا الْحَبْرَ ذَا الرَّأْيِ الْأَسَدِ

لَا تَلْفِيقُ نَحْنُ.. هَبْ أَهْدِي الطَّرِيقُ..

يَجْدُرُ إِنَّا نُرَى بَيْنَ الْمَلَا (۱)

(۱) علی نحوی النار و لا العار - و کلمه (آن) فی الاصل فی الموضعین بمعنی

لابق و جدیر -

گرگ محنت بعد گرد آمد سترگ

که ز چوپان خرد بسته اند چشم

خاک غم در چشم چوپان میزدند

چون تبع گردیم هر يك سروریم

هیزم ناریم و آن عارنی

(۱) و انکشتند آن گروه از کرد گرگ

(۲) بر درید آن گوسفندان را بخشم

(۳) چند چوپان شان بخواند و نامدند

(۴) که برو ما خود ز تو چوپان تریم

(۵) طعمه گرگیم و آن یار نی

- (۱) فِي الدِّمَاغِ كَانَ فِي عَصْرِ قَدِيمٍ
وَالْغُرَابُ لَهُمْ فَوْقَ الدِّمَنِ
(۲) حَفَرُوا بِئْرًا لِمَنْ قَدْ ظَلَمُوا
وَقَعُوا فِي الْبِئْرِ وَالْكُلُّ يَقُولُ
(۳) فِرَاءَ الْيُوسُفِيِّينَ هُمْ
كُلُّهُ فَرْدًا فَرْدًا وَجَدُوا
(۴) مَنْ هُوَ يُوسُفُ ذَاكَ الْقَلْبُ مَنْ
مَنْ هُوَ مِثْلُ الْأَسِيرِ فِي الْمَحَلِّ
(۵) جَبْرِئِيلِيُّ لَهُ فَوْقَ الْعَمَدِ
وَبِالْفِ مَوْضِعٍ أَنْتَ الْجُرَاحُ
- جَاهِلِيَّ غَضَبُ الدِّينِ الْعَظِيمِ
نَعَقَ.. إِذْ دَثَرَتْ مَعَ مَنْ سَكَنَ.. (۱)
هُمْ دَوْمًا وَ بِهِ مَا عَلِمَا
أَهْلُ أَعْيَاهُ إِلَى الْقُعْرِ الْوُصُولِ..
خَرَقُوا.. مَا صَنَعُوهُ لَهُمْ..
وَرَأَوْا عَيْنَ الْمَلْذِي هُمْ عَمِدُوا..
طَلَبَ الْحَقُّ لَكَ مَرَّ الزَّمَنُ
لَكَ.. فِي قَيْدِ لَهُ.. لَيْسَ يَحُلُ..
قَدْ رَبَطَتْ وَ لَهُ رُمَتْ النُّكَدُ
لَهُ فِي الْقَدِّ وَضَعَتْ وَالْجَنَاحُ (۲)

(۱) ای حمیه الجاهلیة فی دماغ اهل سبا موجوده کانه يقول الحمیه فی دماغ الانسان و هی الغضب النفسانی مع الانکار فان حمی بها نفسه بالعلوم الدینیة عن الکفر والماصی فهی ممدوحة و الا فهی جاهلیة و صوت الشأمة للغراب علی دمنهم و آثارهم ظاهر -
(۲) ای ربطت قلبک و روحک المنسوبة لجبرئیل علی عمود بدنک وجعلتها سیرة الشهوات و لهذا قال فی الشطر الثانی أمرضت جناحه وقده و جرحته -

- (۱) حمیتی بد جاهلیت در دماغ
(۲) بهر مظلومان همی کردند چاه
(۳) پوستین یوسفان بشکافتند
(۴) کیست یوسف آن دل حق جوی تو
(۵) جبرئیلی را بر استون بسته
- بانگ شومی بردمنشان کرد زاغ
در چه افتادند ومی گفتند آه
آنچه میکردند يك يك یافتند
چون اسیری بسته اندر کوی تو
بر و بالش را بصد جاخسته

- (۱) فَشَوَاءَ الْعِجْلِ أَنْتَ فِي الْأَمَامِ
لِمَحَلِّ التَّبَنِ حِينًا تَسْحَبُ
(۲) أَنْ هَلُمَّ كُلُّ لَنَا هَذَا الْغَدَا
وَهُوَ لَا قُوَّةَ لَهُ غَيْرُ الْإِقَاءِ
(۳) إِنْ هَذَا الْمُبْتَلَى مِنْ غِلِّهِ
مِنْكَ عِنْدَ اللَّهِ لَا غَيْرَ شَكِي
(۴) يَا إِلَهَ الْغَوْتِ مِنْ ذَا الذُّبِّ مَنْ
لَهُ قَالَ اللَّهُ جَلَّ أَفْلا
(۵) أَطْلُبُ الْعَدْلَ لَكَ مِنْ كُلِّ مَنْ
وَمَنْ الْعَدْلَ لِي يُعْطِي سَوَى
- تَجْعَلْ خَيْرَ طَعَامٍ وَ أَدَامِ (۱)
.. يَا كُلُّ مَا فِيهِ دَوْمًا تَرْغَبُ..
وَالطَّعَامِ الطَّيِّبِ .. لَا فِي أَذَى.. (۱)
لِلْأَلِهِ .. وَ بِهِ يَرْجُوا الْبَقَاءَ..
وَمِنْ الْقَيْدِ الَّذِي فِي رِجْلِهِ
.. وَ لَكُمْ حَنْ لَدَيْهِ وَ بَكِي
شَرِسًا كَانَ لِي جَرَّ الْمَحْنِ
يَسْنَحُ الْوَقْتَ فَصَبْرًا فِي الْبَلَاءِ
مَا لَهُ خَيْرٌ وَ لَا عِلْمٌ يَفَن
رَبِّي الْعَادِلُ وَهَابُ الْقُوَى

(۱) (كهدان) فی الاصل بیت التبن كانه يقول مع تيسر الغذاء الروحاني (طعمته
الطعام الجسماني مثل الحيوانات كل ما تطلبه تتناوله - (۲) و فی نسخه اخرى كما
قال فی النهج (ما را چرب و قوت) ای دسم و قوت فعلی العاقل ان يتجنب المأكَل
الفانية حتى لا يصدق عليه قوله تعالى (اولئك كالانعام بل هم اضل سبيلا) ويسمى بغذاء القلب
و الروح ليستفرق بانوار الهدى-

که کشی اورا بکهدان آوری
نیست اورا جز لقاء الله - قوت
میکند از تو شکایت بسا خدا
گویدش نک وقت آمد صبر کن
داد که دهد جز خدای دادگر

(۱) پیش او گوساله بریان آوری
(۲) که بخور اینست مارا لوت و بوت
(۳) زین شکنجه و امتحان آن مبتلا
(۴) کای خدا افغان از این گرگ کهن
(۵) داد تو و اخو اهام از هر بیخبر

- (۱) هُوَ دَوَمًا قَالَ لِي الصَّبْرُ فَنِي
 (۲) اَحْمَدِي اُوْتِقَ مَا بَيْنَ الْيَهُودِ
 (۳) اَيُّهَا الْوَاهِبُ رُوحَ الْاَنْبِيَاءِ
 تَقْتُلْ اُولِي تَدْعُو اَوْ تَعَالِ
 (۴) مَعَ فِرَاقٍ لَكَ كُلُّ مَنْ كَفَرَ
 ذَا الْفِرَاقِ لَا يَلِيْقُ لِلصِّحَابِ
 (۵) حَالُ ذَا هَذَا غَدِي وَهُوَ الْبَعِيدُ
 كَيْفَ مِنْ دُونِكَ يَغْدُو مَنْ مُدَامَ
- فِي فِرَاقٍ وَجْهَكَ يَا رَبَّنَا
 صَالِحِي قَيْدَ فِي سِجْنِ ثَمُودَ
 فَوْزًا إِمَّا رَحْمَةً لِي مِنْ عَنَاءِ
 .. وَتَجَلَّى لِي لِأَحْطَى بِالْوَصَالِ ..
 مَالَهُ مِنْ طَاقَةٍ أَوْ مِنْ مَفَرٍ (۱)
 بَلْ لَهُمْ كَانَ الْوَبَالُ وَالْعَذَابُ
 وَمِنْ الشَّاسِعِ كَانَ وَالطَّرِيدُ (۲)
 مُلْكَكَ كَانَ .. فَنِي فِيكَ غَرَامُ ..

(۱) ترجم لهذا البيت عن نسخة لکناهور و غيرها و فی نسخة النهج (با فراق
 کافران را نیست تاب می گود یا لیتنی کنت تراب) ای و من هذا البيت يقول الکافر
 (یا لیتنی کنت تراباً - (۲) ای ان الکافر اهل للبعد تمنی انت بکون تراباً
 فكيف يكون حال اللذی هو اهل الوصل -

- (۱) او همی گوید که صبرم شد فنا
 (۲) احمدم وامنده در دست یهود
 (۳) ای سعادت بخش جان انبیا
 (۴) با فراق کافران را تاب نیست
 (۵) حال او اینست که خود زان سواست
- در فراق روی تو یاربنا
 صالحم افتاده در حبس نمود
 یا بکش یا باز خوانم یا بیا
 این فراق اندر خور اصحاب نیست
 چون بود بی تو کسی کان تواست

- (۱) قُلْهُ يَا نَزَهُ الْحَقُّ بَلَى
 (۲) خَيْرُ الصَّبْرِ لَكَ الصَّبْرُ قَرِيبُ
 قَدْ أَتَى وَقْتُ الْخُرُوجِ وَالظُّهُورِ
 (۳) فَبَلَّاهُمْ يَصِلُ أَصْحَ وَالصَّخْبُ
 فَأَنَا مِنْ أَجْلِكَ دَوْمًا أَجْدُ
 (۴) أَنَا جِدِّي أَحْسَنُ مِنْ كُلِّ جَدٍ
 هِيَ كَانَتْ فَالِدَوَاءُ الْمَرْءِ أَبِي
 (۵) إِصْحَ كَثْرًا وَتَحْمَلُ وَاصْمِتِ
 وَرُوَيْدًا لِلِّسَانِ حَرِّكَ
- قَالَ دَوْمًا لَكِنْ أَصْبِرْ لِلْمَبْلَا
 نَفْسًا لَا تُبِدْ.. وَأَحْذَرُ أَنْ تَخْيِبَ..
 وَدَنَى مِنْ طَلْعَةِ الصُّبْحِ السَّفُورُ
 مِنْكَ قَلِيلٌ وَازِلٌ عَنْكَ النَّصَبُ
 طَالِبًا حَقِّكَ أَنْتَ لَا تُجِدُ
 لَكَ مِنْ حُلُوكِ هَبْ قَنَدًا وَشَهْدُ (۱)
 فَأَقَهَا بِالطَّعْمِ وَالْوَصْفِ الْجَلِيَّ
 ..وَلَمَّا أَبْدَى لَكَ السَّمْعَ انصَبْتَ..
 رُحْ وَصِرْ سَمْعًا لَكَ النُّطْقُ امْسِكْ

(۱) لم يذكر هذا البيت و اللذى بعده فى النهج و ذكر فى نسخة لکناهور-

- (۱) حق همی گوید که آری ای نزه
 (۲) صبح نزدیک است خامش دم مزین
 (۳) نک بلاشان میرسد تو کم خروش
 (۴) کوشش من به که کوششهای تو
 (۵) هین تحمل کن برو خاموش شو
- لیک بشنو صبر آور صبر به
 کاندرا آمد وقت بیرون آمدن
 من همیکوشم پی تو تو مکوش
 داروی تلخم به از حلوائی تو
 کمتر کن جنبان زبان روگوش شو

- (۱) فَعِنَ الْجِدِّ جَزَىٰ ذَا فَارَجِعْ أَيُّهَا الْإِخْلُ الْقَوِيُّ وَ انْزِعْ
و انْظُرِ الْمَكَارَ ذَاكَ الْقَرَوِيَّ كَيْفَ مِنْ بَيْتِهِ جَرَّ الْحَضِرِيَّ

فی بیان بقیه حکایه ذهاب السید الحضری الی طرف القرية

بدعوة القروی

- (۱) قِصَّةَ أَهْلِ سَبَا فِي زَاوِيَةٍ ضَعُوكَ عَنْهَا الشُّرُوحُ كَأَفِيَةٍ..
ذَاكَ قُلَّ كَيْفَ مَضَى لِلْمَقْرِيَةِ ذَلِكَ السَّيِّدُ بَعْدَ الدَّعْوَةِ
(۳) حِمْلَةً ذَا الْقَرَوِيَّ فِي الْمَلَقِ صَنَعَ حَتَّىٰ لَهُ الْمَكْرُ سَبَقُ
وَعَدَى الْحَزْمُ لِذَاكَ الْحَضِرِيَّ حَائِثِرًا مَا فَطَنَ لِلْمَخْطَرِ
(۴) فَهُوَ مِنْ خَبَرٍ بَعْدَ خَبَرٍ عَادَ حَيْرَانًا وَ حَتَّىٰ بِالْأَثَرِ
أَنَّ زَلَالَ حَزْمٍ ذَاكَ الْحَضِرِيَّ كِيدِرًا صَارَ كَمَاءٍ عَكِرِ
(۵) وَلَهُ صِبْيَتُهُ مِنْ ذَا طَرَبٍ نَزَّعَ أَوْ نَلْعَبُ كُلُّ ضَرْبٍ

- (۱) شد زحد این بازگردای یار کرد روستائی خواجه را بین خانه برد

بقیه قصه رفتن خواجه بدعوت روستائی بده

- (۲) قصه اهل سبا يك گوشه نه آن بکوکان خواجه چون آمد بده
(۳) روستائی در تملق شیوه کرد تا که حزم خواجه را کالبوه کرد
(۴) از پیام اندر پیام او خبره شد تا زلال حزم خواجه تیره شد
(۵) هم از اینجا کود کانش در پسند نرزع و نلعب بشادی می زدند

- (۱) فَرِحِينَ مِثْلَمَا زَادَ الْعَجَبُ
نَرْتَعُ أَوْ نَلْعَبُ فِي طَرَبٍ
(۲) لَيْسَ لِعِبَادًا وَلَكِنَّ الذَّهَابُ
حِيلَةٌ وَالْمَكْرُ كَانَ وَاللَّعِبُ
(۳) كُلُّ مَا كَانَ لَكَ عَنْ خِلَاكَ
ذَاكَ لَا تَسْمَعُ لَكَ مِنْهُ الْحَذَرُ
(۴) مِائَةٌ فِي مِائَةٍ أَوْ كَانَ لَكَ
فَلَا جِلَّ الذَّهَبِ رَبِّ الذَّهَبِ
- لِلْقَضَاءِ يُوسُفَ لَمَّا ذَهَبَ (۱)
وَهُمَا جَرَّاهُ عَنْ ظِلِّ الْأَبِ
كَانَ لِلرُّوحِ بِهِ جَاءَ الْعَذَابُ
بِالْوَفَا وَالْحَذَرُ مِنْهُ يَجِبُ
أَبْعَدَ آخَرَ فِيهِ وَصَلَاكَ
فِيهِ جَاءَ الضَّرَرُ كُلُّ الضَّرَرِ
بِهِ نَفَعَ خَابَهُ مِنْ غَيْرِ شَكِّ
يَا فَقِيرُ لَا تَدْعُ تَلْقَى الْعَطْبُ

(۱) الایة (نرتع و نلعب و انا له لحافظون قال انسى لیجزئنی ان تذهبوا به و اخاف ان یأکله الذئب و انتم عنه غافلون) کانه یقول کم من یوسف قطعه تقدیر الاله العجیب بقوله نرتع و نلعب و نأکل و نشرب عن ظل المرشد حتی غرق فی بشر السهو و الخطا و حبس فی بشر الهوی -

- (۱) همچو یوسف کش ز تقدیر عجب
(۲) آن نه بازی بلکه جانبازیست آن
(۳) هرچه از یارت جدا اندازد آن
(۴) گر بود آن سود صد در صد مکیر
- نرتع و نلعب بیرد از ظل آب
حیلہ و مکر و دغا بازیست آن
مشنو آن را کان زیان دارد زیان
بهر زر مکسل ز گنجورای فقیر (۱)

(۱) گنجور در اصل بفتح واو بود و و ر بمعنی صاحب یعنی دارنده گنج -

- (۱) اِسْمِعْ ذَا فَكْمِ اللّٰهُ زَجَرَ
فَلَهُمْ قَالَ الَّذِي حَرّاً وَ بَرّاً
(۲) اِذْ عَلٰى الصَّوْتِ لِيُطْلِلَ ضَرْباً
اَبْطَلُوا الْجُمُعَةَ مِنْ غَيْرِ حَذَرٍ
(۳) كَيْ يَبْذُلَا يَرِدُ الْغَيْرُ وَ اَنْ
وَهُوَ مِنْ ذَا الْجَلْبِ بِالْاَكْثَرِ
(۴) فَالْنَّبِيُّ فِي الصَّلَاةِ وَحْدَهُ
اَوْ فَقِيرٍ اٰخَرَ زَادَ بَقِيَ
(۵) قَالَ يَا مَنْ بِالصَّلَاةِ مَا رَغِبَ
كَيْفَ مِمَّنْ هُوَ بِالرَّبِّ اتَّصَلَ
- قَوْلَ اصْحَابِ النَّبِيِّ مَا صَدَرَ
جَلَبَ مَا فِيهِمُ الْهَدْيِ اَعَدَّ
وَ بِعَامٍ ضَيِّقٍ كَمْ اَجْدَباً (۱)
بَلْ لَوْهُمْ اَنْ لَهُمْ يَأْتِي الضَّرْرَ
يَشْتَرِي ارْخَصَ سِعْراً وَ ثَمَنَ
يَرْبِحُ نَحْنُ لَهُ لَمْ نَشْتَرِ
مَعَ فَقِيرَيْنِ اَقَامَا عِنْدَهُ (۲)
بِالْخُضُوعِ ثَبَتُوا الْكُلَّ تَقَى
طَبْلُ اَهْوٍ وَ تِجَارِي ضَرْبِ (۳)
لَكُمْ مِنْ عَيْثَ عَنْهُ فَصَلَ

(۱) كما قال تعالى فى سورة الجمعة (و اذا راو تجارة او لهوا فافضوا اليها و تركوك قائما قل ما عند الله خير من اللهو و من التجارة و الله خير الرازقين) -
(۲) و كان الباقي معه اثنا عشر رجلا منهم الخلفاء الاربعة فنزلت الاية (و اذا راو تجارة الخ) - (۳) اى قال الله تعالى لمن ترك الصلوة و استقبل الركب على طريق التوبيخ -

- (۱) این شنو که چند یزدان زجر کرد
(۲) زانکه بر بانگ دهل در سال تنگ
(۳) تا نیاید دیگران ارزان خرند
(۴) ماند پیغمبر بخلوت در نماز
(۵) گفت طبل لهو و بازرگانی
- گفت اصحاب نبی را کرم و سرد
جمعه را کردند باطل بیدرنک
زان جلب صرفه ز ما ایشان برند
با دو سه درویش ثابت بر نیاز
چوتنان ببرید از ربانی

- (۱) قَدْ فَضَضْتُمْ نَحْوَ قَمَحٍ هَائِئِذَا
(۱) فَلِأَجْلِ الْبَرِّ بَذَرَ الْبَاطِلِ
وَالرُّسُولَ الْحَقُّ ذَاكَ تَرَكَوْا
(۲) فَضَلَّتْ صَحْبَتَهُ لَهَوًا وَ مَالًا
(۳) أَفْرَكَ الْعَيْنَ فَلِئْلِجْرِصَ لَكُمْ
أَنْ أَنَا الرِّزَاقُ خَيْرُ الرَّاظِقِينَ
(۴) فَالَّذِي الْبَرِّ لِرِزْقٍ وَهَبًا
لِاتِّكَالَاتٍ لَكَ كَيْفَ يُضَيِّعُ
(۵) لَهُ وَهُوَ الْبَرُّ مِنْ نَحْوِ السَّمَاءِ
- ثُمَّ خَلَيْتُمْ نَبِيًّا قَائِمًا (۱)
زَرَعُوا.. خَفُّوا لِغَيْرِ الْقَابِلِ..
.. وَ إِلَى مَا لَمْ يُرْذَهُ سَلَكُوا..
إِصْحَ مِنْ خَلَيْتَ تَذَرِي بِالْجَلَالِ
لَمْ يَكُ الْمَعْلُومَ لَسْتُ عِنْدَكُمْ
.. إِنَّهُ حَقٌّ كَنُطْقِي النَّاطِقِينَ..
هُوَ بِالذَّاتِ وَ سَدِّ السَّغْبَا (۲)
الْأَجْلِ الْبَرِّ أَنْتَ لَا تَطِيعُ
أَرْسَلَ جَاءَ بِمَا الْحَدِّ سَمَى

(۱) ای قال الله تعالى (وتركوك قائما) - (۲) ترجم البيت الرابع و البيت الخامس
مؤخرأ و مقدماً فی ثلاث ابیات تنویرأ للمعنی -

- (۱) بهر گندم تخم باطل کاشتند
(۲) صحبت او خیر من لهوست و مال
(۳) خود نشد حرص شما را این یقین
(۴) از پی گندم جدا گشتی از آن
(۵) آنکه گندم را از خود روزی دهد
- وان رسول حق را بگذاشتند
هین کرا بگذاشتی چشمی بمال
که منم رزاق خیر الراظقین
که فرستادت گندم ز آسمان (۱)
کی تو کلّهات را ضایع نهد

(۱) در شرح بحر العلوم ص ۳۳ ج ۲ راجع باین بیت چنین گفته (بتحقیق متفرق
شدید و رفیقید سوی گندم درحالی که هائم هستید و بعد آن اینست گذاشتید نبی را (ص) قائم
در نماز -

(۱) لَا تَكُونَنَّ أَنْتَ مِنْ بَطِ أَقَلِّ وَسَطَ الْمَاءِ.. الَّذِي صَحَّ عَمَلُ..
 قَالَ لِلصَّقْرِ الَّذِي كَانَ دَعَاهُ بِالْجَوَابِ وَ أَبَانَ عَنْ نَهَاهُ

فی بیان دعوة الباز للبط من الماء الى الصحراء (۱)

(۲) هَا هُوَ الصَّقْرُ إِلَى الْبَطِ يَقُولُ قُمْ مِنَ الْمَاءِ لَكَ جِرَّ الدُّبُولِ
 لَتَرَى فِي ذِي الصَّحَارِيِّ الْقَنْدَقْدَ فُتَّتَ وَالْعَنْبَرِ حَفَّ بِشَهْدِ
 (۳) لَهُ قَالَ الْبَطُ ذُو اللَّبِّ الْحَمِيدِ وَيَا صَقْرُ الْبَعِيدِ وَالطَّرِيدِ
 مَاءُنَا مَعْقَلٌ أَمِنٌ وَ سُرُورُ .. نَحْنُ فِي عَيْشٍ رَغِيدٍ وَ حَيَّورُ..
 (۴) مِثْلَ شَيْطَانٍ أَتَى الصَّقْرُ أَرَكُضُوا أَيُّهَا الْبَطُ مِنَ الشَّرِّ انْهَضُوا (۲)
 فَمِنَ الْمَعْقَلِ لِلْمَاءِ الْيَسِيرِ أَخْرُجُوا لِلْمَخَارِجِ الْأَمْرِ خَطِيرِ

(۱) البط طیر الماء واحده بطه قال الجوهری والهاء فيها ليست للتأنيث بل لواحد من الجنس - (۲) كانه قدس سره ینادی سكات بحر الحقیقه و يقول یا سكان بحر الحقیقه من السلاك ایاكم و البعد عن وحید الزمان کی لا تقفوا فی وسوسة الشیطان فتبعوا عن رحمة الله -

(۱) کمتر از بط نیستی آخر در آب کو دهد مر باز داعی را جواب

دهوت کردن باز بطان را از آب بصحرا

(۲) باز گوید بط را کز آب خیز تا به بینی دشتها را قند ریز
 (۳) بط هائل گویدش کای باز دور آب ما را حصن امن است و سرور
 (۴) دیو چون باز آمدای بطان شتاب هین به بیرون کم روید از حصن آب

- (۱) أَنْتُمْ لِلْمُصَفِّرِ قَوْلُوا إِرْجِعْ إِيَّهَا الْقَائِدُ لِلْأَعْمَى أَرْفَعْ
(۲) نَتَبَرَّأ نَحْنُ مِنْ دَعْوَتِكَ نَفْسَكَ ادْعُوا نَحْنُ هَذَا النَّفْسَا
(۳) فَلَنَا الْمَعْقِلُ قَنَدٌ وَ مَحَلٌ وَ لَنَا مَا أَنْتَ أَهْدَيْتَ لَنَا
(۴) فَإِذَا مَا الرُّوحُ كَانَتْ فَالطَّعَامُ وَ إِذَا مَا وَجَدَ الْجَيْشُ اللَّهُامَ
- إِمِضْ إِمِضْ وَ إِنَّا لَا تَطْمَعُ (۱)
يَدُكَ عَنْ رَأْسِنَا لَا تَخْذَعْ
إِيَّهَا الْكَافِرُ فِي فِطْرَتِكَ
لَكَ لَمْ تَسْمَعْ وَ لَنْ نَلْتَمِسَا (۲)
قَمَدَكَ لَا نَطْلُبُ هَبْهُ أَجَلُ (۳)
خُذْهُ .. كَلَّا وَ ارْعَوْيْ عَمَّا يَكَا..
لَا يَقِلُّ لَا وَ لَا عَزَّ الْأَدَامُ
فَالْمَوَاءُ لَا يَقِلُّ .. وَ الْحَسَامُ..

(۱) پای مرد فی الاصل بمعنى معین و مساعد و شفیع لكن هنا بتقدير مرد پای ای اللذی يكون بمثابة الرجل و القدم للسائل الاعمى يسجبه ليجلب له شيئاً من الناس نادى به البازى للاستهزاء عليه - (۲) (ننوشيم ايندم تو) فی الاصل ای لا نشرب من نفسك ای نحن لا نستمتع بکلماتك المدسوسة لانك تريد يا كافر ان توصلنا للهلاك - (۳) هذه الترجمة بنا على ان كلمة (بستان ترا) بكسر الباء و يحتل ان تكون الترجمة لا تطنب هديتك البستان بناء ان كلمة (بستان) مخففة بوستان -

- (۱) باز را گويمد رورو باز گرد از سر مادت دار ای پای مرد
(۲) ما بری از دعوت دعوت ترا ما ننوشيم ايندم تو کافرا
(۳) حصن ما قندست و قندستان ترا من نخواهم هديه ات بستان ترا
(۴) چونکه جان باشد نيابد لوت کم چونکه لشکر هست کم نايد علم

عود الى حكاية السيد الحضري مع القروي

- (۱) وَلَكُمْ عَذْرُ أَبَانَ الْحَضْرِيَّ الْبَصِيرُ الْحَازِمُ لِلْقُرَوِيِّ
وَمَعَ ابْلِيسَ الْغَوِيَّ كَمْ عِلَلٌ ذَكَرَ تَمَنُّعَهُ عَنْ ذَا الْعَمَلِ
(۲) قَالَ فِي ذَا الْأَنْ كَمْ شُغْلٍ مِهِم لِي لَوْ أَتَيْتُكَ لَمْ يَنْتَظِمِ
(۳) فَلِيَ السُّلْطَانُ فِي شُغْلٍ ظَرِيفٍ أَمَرَ الْخُلْفَ لِي أَمْرٌ سَخِيفٌ
وَالْمَلِكُ بِإِنْتَظَارٍ لَمْ يَنْمِ مِنْهُ فِي اللَّيْلِ أَخَافُ مَا أَلَمْ
(۴) أَنَا أَمَرَ الْمَلِكُ لَا أَقْدَرُ أَتْرُكُ وَالْبَطْشَ مِنْهُ أَحْذَرُ
أَنَا لَا أَقْدَرُ مِنْهُ لَنْ أَصِيرَ أَصْفَرَ الْوَجْهِ لَدَى الْأَمْرِ الْخَطِيرِ
(۵) كُلُّ صُبْحٍ وَ مَسَاءٍ بِهِ خَاصٌ وَ زَعِيمٌ دَائِمًا مِنْ الْخِلَاصِ (۱)
يَسْتَلُّ كَيْفَ أَنَا لَا أُمْسِكُ .. ذَيْلَهُ مِنْهُ لَنُؤَالَ أَتْرُكُ ..

(۱) كانه يقول ينزل على جذبة لطف و فيض و احسان خاص يطلب مني خلاصاً

فكيف اعرض عن سلطان احسانه -

رجوع بحكايت خواجه و روستائی

- (۱) خواجه حازم بسی عذر آورید بس بهانه کرد بادبو مرید (۱)
(۲) گفت ایندم کارها دارم مهم گر بیایم آن نکرد منتظم
(۳) شاه کار نازکم فرموده است زانتظام شاه شب نغوده است
(۴) من نتانم ترك امر شاه کرد من نتانم شد بر شه روی زرد
(۵) هر صباح وهرمساهرهنك خاص میرسد از من همی جوید مناص

(۱) مرید بفتح میم یعنی متمرّد و عاصی -

- (۱) أَنْتَ تَرْضَى أَنَا نَحْوَ الْقَرْيَةِ
 اتِّي حَتَّى الْمَلِكُ ذُو السُّطُورَةِ
 يَغْدُو الْعُقْدَةَ فَوْقَ الْحَاجِبِ ..
 عَابِسًا يَغْدُو بَعْدَ الْجَانِبِ ..
 (۲) بَعْدَ ذَا كَيْفٍ أَدَاوِي الْغَضْبَا
 وَ أَرْدُ بَطْشَهُ وَ الْعَطْبَا
 أَوْ وَجُودِي الْحَيِّ مِنْ ذَا أَدْفُنْ
 هَلْ تَرَى ذَلِكَ مِنِّي يَحْسُنُ .. (۱)
 (۳) مِائَةٌ عَلَيْهِ مِنْ هَذَا النَّمَطِ
 ذَكَرَ أَيْضًا لَهُ الْعُدْرَ بَسَطَ
 مَعَ حُكْمِ الْحَقِّ مَا كُنَّ الْحِيلُ
 زَوْجًا .. أَعَيْتَ دُونَهُ كُلَّ الْعِلَلِ .. (۲)
 (۴) وَ لَوْ أَنَّ كُلَّ ذَرَّاتِ الدُّنَا
 تَعْقِدُ الْمَكْرَ فَرَادَى وَ ثَمَا
 مَعَ قَضَاءِ السَّمَاءِ مَا أَنْ بَدَى
 كُلُّهَا كَأَنَّ ضِيَاعًا وَ سُدَى
 (۵) كَيْفَ هَذِي الْأَرْضُ مِنْ هَذِي السَّمَاءِ
 تَجِدُ الْأَمْنَ تَفُوزُ بِالْهِنَا
 كَيْفَ تُخْفِي نَفْسَهَا مِنْهَا حَذَرَ
 .. أَيْنَ لَا أَيْنَ لَهَا مِنْهُ مَفَرٌ ..

(۱) ای لا علاج لی الا ان اجعل حیاتی تحت الارض مدفونہ حتی یکون ما لی
 فی الدنیا لِحیاتی فی العقبی - (۲) نسخه ثانیة - بالقرینات دنت کل الملل -

- (۱) تودروا داری که آیم سوی ده تا برابر و افکند سلطان گره
 (۲) بعد از آن درمان خشمش چون کنم زنده خود رازین مگر مدفون کنم
 (۳) زین نمط او صد بهانه باز گفت حيله ها با حکم حق نفتاد جفت
 (۴) گر شود ذرات عالم پیچ پیچ با قضای آسمان هیچند هیچ
 (۵) چون گریزد این زمین از آسمان چون کند او خویش را از وی نهان

- (۱) كُلُّ مَا يَهْبِطُ مِنْ نَحْوِ السَّمَاءِ
 مِنْ مَفَرٍ لَهُ أَوْ مِنْ مَكَمَلٍ
 (۲) فَمِنْ الشَّمْسِ عَلَيْهَا لَوْ دِيمَ
 فَهِيَ عِنْدَ نَارِهَا قَدْ وَضَعَتْ
 (۳) لَوْ عَلَيْهَا مِثْلُ طُوفَانٍ مُدَامَ
 تَفْرِقُ الْبُلْدَانَ طَرّاً تُخْرِبُ
 (۴) هِيَ كَأَنْتَ مِثْلَ أَيُّوبَ لَهَا
 صَرَخَتْ قَائِلَةً إِنِّي أَسِيرٌ
 (۵) أَنْتَ مَنْ لِلْأَرْضِ جُزْءَ رَأْسِكَ
 بَانَ حُكْمُ اللَّهِ فَالْبَابَ احْدِرِ
 (۶) إِذْ سَمِعْتَ مِنْ تُرَابٍ إِنَّا
 طَلَبَ مِنْكَ تُرَاباً تَرْجِعُ
- لِلْيَسِيطِ غَيْرُ تَسْلِيمٍ فَمَا
 ..لَا وَلَا مِنْ مَعْشَرٍ أَوْ مَوْطِنٍ..
 تَمْطُرُ النَّارَ تَشَبُّ مِنْ ضَرَمٍ
 وَجْهَهَا ذَلَالٌ لَدَيْهَا ضَرَعَتْ
 تَمْطُرُ فِي صَوْبِهَا كُلَّ الْأَنَامِ
 فَوْقَهَا الْمَخْرُوبَ مِنْهَا تَقْلِبُ
 سَلَمَتْ طَوْعاً وَمِنْ قَهْرٍ بِهَا
 مَا تَشَائِي أَنْتِ كَثِيراً وَ يَسِيرٌ
 وَبِكَ لَا تَسْحَبُ وَمَهْمَا عِنْدَكَ
 أَنْ تَسُدَّ وَ عَلَيْهِ تَجْتَرِي
 قَدْ خَلَقْنَاكُمْ جَمِيعاً فِي الدُّنَا (۱)
 لَا تُحَوِّلْ وَجْهَكَ أَوْ تَجْزَعُ

(۱) الآية فی سورة الحج یا ایها الناس ان کنتم فی ریب من البعث فانا خلقناکم من تراب ثم من نطفة ثم من علقه ثم من مضغة مخلقة (مصورة تامة الخلقة) (و غیر مخلقة لنیین لکم) -

نی مفر دارد نه چاره نی کمین
 او به پیش آتشش بنهاده رو
 شهرها را میکند ویران بر او
 که اسیرم هر چه میخواهی بیار
 چونکه بینی حکم بزدان درمکش
 خاک باشی جست از وی رو متاب

(۱) هر چه آید ز آسمان روی زمین
 (۲) آتش از خورشید می بارد بر او
 (۳) وره می طوفان کند باران بر او
 (۴) او شده تسلیم او ایوب وار
 (۵) ای که جزو این زمینی سر مکش
 (۶) چون خلقناکم شنیدی من تراب

- (۱) اِصْحِ وَأَنْظِرْ فِي التُّرَابِ قَدْ زَرَعْتَ
وَأَنَا ذَاكَ الْغُبَارَ قَدْ أَثَرْتُ
أَتَّخِذُهُ صَنْعَةً وَ أَصْفُو لُبَابُ
أَجْعَلُ .. الْحَكْمُ لَكَ فِيهَا يَصِيرُ.. (۱)
- (۲) مَرَّةً وَاحِدَةً أَنْتَ التُّرَابُ
كَيْ عَلَى كُلِّ الْأَمِيرِينَ الْأَمِيرُ
(۳) مِنْ عَلَاوٍ ذَهَبَ الْمَاءُ إِلَى
ثُمَّ مِنْ أَسْفَلَ لِلْأَعْلَى ذَهَبَ
(۴) وَقَعَ تَحْتَ التُّرَابِ مِنْ عَلٍ
شَاطِرًا عَادَ وَ صَارَ السُّنْبُلَا
(۵) حَبُّ كُلِّ ثَمَرٍ فِي الْأَرْضِ جَاءَ
مَدًّا مِمَّا فِيهِ قَدْ كَانَ دَفِينُ
- أَنَا بَزْرًا وَ لَهُ لُطْفًا صَنَعْتُ
وَأَنَا ذَاكَ الْغُبَارَ قَدْ أَثَرْتُ
أَتَّخِذُهُ صَنْعَةً وَ أَصْفُو لُبَابُ
أَجْعَلُ .. الْحَكْمُ لَكَ فِيهَا يَصِيرُ.. (۱)
أَسْفَلَ وَ انْحَطَّ بَعْدَ أَنْ عَلَا (۲)
وَ سَمَى شَأْنًا وَ جَلَّ بِالْأَتَبِ
يَا بَسُّ الْبَرِّ وَ بَعْدَ أَجَلِ
يَا نَعَا رِيَّانَ نَضْرًا خَضِلًا
بَعْدَ ذَا مِنْهُ الرُّؤُوسُ فِي الْفُضَاءِ
خَرَجَ جَاوِزَ مَقَامِ الْأَسْفَلِينَ

(۱) (جمله دیگر) فی الاصل یعنی غیر جمله ای مرة واحدة الترابية انت لك صنعة و عادة حتى اجعلك على جملة الامراء اميراً الم تنظر بعين الاعتبار (آب از بالا بیابین در رود) - (۲) كما تشاهده فی فوارات الحياض او اولاً ينزل من السحاب ثم ينقلب بخاراً فيرتفع و انظر ايضاً (گندم از بالا بزیر خاک شد) -

- (۱) بین که اندر خاک تخمی کاشتیم
(۲) جمله دیگر تو خاکی پیشه گیر
(۳) آب از بالا به پستی در رود
(۴) گندم از بالا بزیر خاک شد
(۵) دانه هر میوه آمد در زمین
- کرد خاکی و منش افراشتیم
تا کنم بر جمله میرانت امیر
وانکه از بالا به پستی برود
بعد از آن او خوشه وچالاک شد
بعد از آن سرها برآرد از دفین

- (۱) كَانَ مِنْ سَمَتِ السَّمَاءِ حَتَّى الثَّرَى
وَرَدَتْ لِلْأَسْفَلِ صَارَتْ غَدَاءَ
(۲) لِيَخْضُوعِ هِيَ مِنْ تَحْوِ السَّمَاءِ
عِنْدَ ذَا مِنْهَا وَلِلْإِنْسَانِ مَنْ
صَارَتْ الْجُزْءَ وَمِنْهَا جُمُعًا
(۲) فَإِذَا صَارَ صِفَاتِ الْآدَمِيِّ
وَلِإِسَامِيِّ الْعَرْشِ مَا فَوْقَ الْفَلَكَ
(۴) أَنْ أَتَيْنَا مِنْ دُنَا فِي الْأَوَّلِ
ثُمَّ مِنْ أَسْفَلِ صِرْنَا لِعِلِّ
- أَصْلُ كُلِّ نِعْمَةٍ بَيْنَ الْوَرَى
سَامِي الرُّوحِ الزَّكِيِّ ذِي الصَّفَاءِ (۱)
إِذْ أَتَتْ لِلْأَسْفَلِ الشَّأْنُ سَمَى
كَانَ حَيًّا وَشَجَاعًا مَوْثَمَنَ
مِثْلَمَا اللَّهُ لَهُ قَدْ وَضَعَا (۲)
ذَا الْجَمَادِ الصَّلْدُ مُنْذُ الْقِدَمِ (۳)
طَارَ كَالرُّوحِ الْأَمِينِ وَالْمَلَكِ
حَيَّةٍ نَحْنُ لَهَا الْوَصْفُ الْعَلِيِّ (۴)
ثَانِيًا عُدْنَا كَمِثْلِ الْأَوَّلِ

(۱) ای و ما بدل علی ان التواضع سبب لرفعه - (۲) نسخه ثانیه - صنعاً - (۳) ای فداک الجباد وهو الغداء صار صفات الانسان و بسببه حصلت الطبيعة السيئة لان الله جعل فی کل شیئی حرمة علينا خاصة سيئة و جعل فی اللذی احله لنا ان اكلنا مع السرف و الغفلة ازدادنا غفلة و ميلا الى الدنيا و ان اكلناه قدر الكفاية مع الذكر و الکفر و المحبة كان سبباً للطاعات و بهذا السبب صارت آثاره علی فراز ای علو العرش طائفة قال الله تعالى اليه بصعد الکلم الطيب و العمل الصالح يرفعه - (۴) ای من عالم الارواح اللذی کان قبل عالم الاشباح -

- (۱) اصل نعمتها زگردون تا بخاک
(۲) از تواضع چون زگردون شد بزیر
(۳) پس صفات آدمی شد از جماد
(۴) کز جهان زنده اول آمدم
- زیر آمد شد غذای جان پاک
گشت جزو آدمی حی دلیر
بر فراز عرش پران گشت شاد
باز از پستی بسو بالا شدیم

- (۱) جُمْلَةُ الْأَجْزَاءِ مِنْ فَوْقٍ وَدُونٍ
فِي حِرَاكِ مُسْتَمِرٍّ وَسُكُونٍ
- (۲) كُلُّ تَسْبِيحٍ وَ ذِكْرٍ مُسْتَمِرٍّ
فِي السَّمَاءِ وَجَبَةً قَدْ قَذَفَا
- (۳) فَالْقَضَا لَمَّا بِصَوْتِ الشَّعْبَدَاتِ
قَرَوِيٌّ غَلَبَ لِلْبَلَدِيِّ
- (۴) وَ مَعَ الْآفِ حَزْمٍ فِي غَلَبٍ
مَعْرَضُ الْآفَاتِ مِنْ ذَاكَ السَّفَرِ
- (۵) بِثَبَاتٍ جَاشِهِ أَبْدَى اعْتِقَادٍ
هَبَهُ كَانَ الْجَبَلُ نِصْفَ الْآتِي
- كُلُّهَا بِالصَّنْعَةِ مَا أَنْ تَكُونُ
نَطَقْتُ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
- بَانَ مِنْ جُزْءٍ خَفِيٍّ مُسْتَمِرٍّ (۱)
.. مِنْ جَمَالٍ كَانَ مِنْهُ وَصْفًا..
- .. فِي الْعِشِيِّ شَرَعَ أَوْ فِي الْغَدَاةِ..
.. مَعَ ضَيْطِلِ الْفِكْرَةِ وَ الْعُدَدِ..
- كَانَ ذَاكَ الْحَضَرِيُّ ذُو النَّصَبِ
صَارَ وَالرَّهْبَةَ لَاقَى وَ الْخَطَرَ
- .. وَ رَأَى فِي رَأْيِهِ كُلَّ السَّدَادِ..
جَرَّهُ.. أَلْقَاهُ قِي الْمَاوِي الرَّدِّي..

(۱) قال الله تعالى (و ان من شئى الا يسبح بحمده و لكن لا تفقهون تسبيحهم)
و قال (فسبحان الذى بيده ملكوت كل شئى) قال نجم الدين الكبرى الملكوت باطن
الكون و هو الاخرة و الاخرة حيوان لاجباد لقوله تعالى (و ان الاخرة لهى الحيوان)
ثبت ان لكل ذرة من ذرات الموجودات انساناً ملكوتياً ناطقاً بالتسبيح -

- (۱) جمله اجزا در تحرك در سكون
(۲) ذكر و تسبيحات اجزای نهان
(۳) چون قضا آهنگ نیرنجات کرد
(۴) با هزاران حزم خواجه مات شد
(۵) اعتمادش بر ثبات خویش بود
- ناطقان كانا اليه راجعون
غلغلى افكند اندر آسمان
روستایی شهری را مات کرد
زان سفر در معرض آفات شد
گرچه كه بد نیم سيلش درر بود

- (۱) فَالْقَضَا لَوْ كَانَ مِنْ قَيْدِ الْفَلَكَ
 كُلُّ مَنْ كَانَ لَيْمِيًّا عَاقِلًا
 (۲) وَمِنْ الْبَحْرِ إِلَى الْبَرِّ السَّمَاءُ
 عَادَ مَنْ فَخَرَ لَهُ الدَّانِي الدَّلِيلُ
 (۳) بِهِ حَتَّى الْإِجْنُ وَالشَّيْطَانُ صَارَ
 بَلَّ بِهِ مِنْ بَابِلَ هَارُوتَ فَرَّ
 (۴) غَيْرُ مَنْ فَرَّ إِلَى نَفْسِ الْقَضَا
 كُلُّ تَرْبِيعٍ لَهُ لَا يَقْدَرُ
- أَخْرَجَ الرَّأْسَ لَهُ الْبِرُّ هَتَكَ
 صَارَ أَعْمَى وَ أَصَمًّا جَاهِلًا
 خَرَجَ الطَّيْرُ الَّذِي الْجَوُّ سَلَكَ
 .. وَغَدَى الْحَيْرَانُ أَعْيَاهُ الدَّلِيلُ ..
 دَاخَلَ قَارُورَةً لَاقَى الْبَوَارُ
 .. وَبِهَا لَمْ يَلْقَ مَأْوَى وَ مَقَرُ ..
 .. بِهِ هَامَ وَبِمَا رَامَ رَضَى ..
 دَمَهُ يَهْرِقُ عَنْهُ يَقْصُرُ (۱)

(۱) ای لم يحصل له ضرر من الفلكيات فانهم قالوا اذا اجتمع كوكبان في درجة واحدة من برج فان كان ذاك بين الشمس و القمر يسمى اجتماعاً و ان كان بين الشمس واحد من الكواكب الخمس الباقية يسمى احتراقاً لذلك الكوكب و اذا تساوت درج كوكبين في برجین و كان احدهما ثالث الاخر يسمى تسديساً لان البعد بينهما يكون سدس الفلك و ان كان احدهما رابع الاخر يسمى تربيعاً -

- (۱) چون قضا بیرون کند از چرخ سر
 عاقلان کردند جمله کور و کر
 (۲) ماهیان افتند از دریا برون
 مرغ پران گردد از دامی زبون
 (۳) تا پری و دیو در شیشه شود
 بلکه هاروتی بیابل در رود
 (۴) جرکسی کاندرا قضا اندر گریخت
 خون او را هیچ تربیعی نریخت (۱)

(۱) تربیع در اصطلاح ستاره شناسان واقع شدن بعد میان دو ستاره باندازه ربع دور یعنی دور شدن محل ستاره از محل ستاره دیگر بمقدار سه ربع باشد یعنی باندازه نود درجه و در نتیجه گویند هرگاه ستاره شخصی از ستاره شخصی دیگر باندازه تربیع باشد میان هر دو دشمنی افتد -

(۱) غَيْرَ أَنْ تَهْرَبَ فِي نَفْسِ الْقَضَا .. وَ تَرَى بَرْدًا بِهِ جَمْرَ الْقَضَا..
 مَا لَكَ مِنْ حِيلَةٍ قَطُّ أَبَدٌ مِنْهُ تَنْجِيكَ وَ أَعْيَاكَ الْمَدَدُ

فی بیان قصه اصحاب ضروان (۱)

(۲) قِصَّةَ أَصْحَابِ ضُرَّوَانِ قَرَأْتُ فَلِمَ فِي طَلَبِ الْحِيلَةِ أَنْتِ
 قَدْ غَيِّبْتَ وَ لَهَا لَمْ تَطْلُبِ .. وَإِلَى النَّصْحِ بِهَا لَمْ تَذْهَبِ..

(۱) و هو اسم محل فی اليمن قریب من صنعاء مقدار فرسخین و فعلهم الحيلة بان یفعلوا قطف بستانهم و کرمهم من غیر زحمة الفقراء و مداخلتهم لهم فی الصدقة كما حکاه الله تعالى فی سورة القلم (انا بلوناہم) اهل مكة بالقحط (كما بلونا اصحاب الجنة) یرید بستاناً کان دون صنعاء بفرسخین و کان لرجل صالح ینادی فی الفقراء وقت الصرام و یرتک لهم ما اخطاه المنجل او القته الريح او بعد عن البساط اللذی یسقط تحت النخلة فیجتمع لهم شیء کثیر فلما مات قال بنوه ان فعلنا ما کان فعله ابونا ضاق علينا الامر فحلفوا لیصر منها وقت الصباح خفیة عن المساکن (اذ اقسوا لیصر منها مصبحین و لا یثنون) ای و لا یقولون ان شاء الله تعالى (فطاف علیها) ای علی الجنة (طائف) بلاء طائف (من ربک و هم نائمون فاصبحت کالصریم) کالبستان اللذی صرمت ثماره بحيث لم یبق فیہ شیء (فنادو مصبحین ان اغدوا علی حرنکم) ای اخرجوا (ان کنتم صادقین) قاطمین (فانطلقوا و هم یتخافتون یتسارون) ان لا یدخلها الیوم علیکم مسکین () و غدوا قادرین علی نکد لاغیر (فلما رأوها قالوا انا ضالون بل نحن محرومون) -

(۱) غیر آنکه در گریزی در قضا هیچ حیلہ ندهدت از وی رها

قصه اصحاب ضروان و حیلہ کردن ایشان تا بی زحمت فقیران باغها قطفانی کنند

(۲) قصه اصحاب ضروان خوانده پس چرا در حیلہ جوئی مانده (۱)

(۱) بشرح عربی بالا رجوع شود و در دفتر بنجم این قصه بتفصیل خواهد آمد -

- (۱) عَمِلُوا الْحِيلَةَ كَمْ مِنْ عَقْرِب
 كَيْ هُمْ كَمْ مِنْ فَقِيرٍ يَدْفَعُونَ
 (۲) فَيُكَلِّ اللّٰلِ هُمْ قَدْ دَبَرُوا
 وَلَكُمْ عَمْرٍ وَبَكْرٍ وَجَهْمٌ
 (۳) ذِي الْقَبَاحِ ذَكَرَتْ أَسْرَارَهَا
 حَذَرًا مِنْ أَنْ يُحِيطَ اللَّهُ فِي
 (۴) أَمْعَ الطَّيَّانِ يَنْغِي الطِّينُ أَنْ
 أَعِنَ الْقَلْبُ بِسِرِّ فِي الْخَفَاءِ
 (كَيْفَ لَا يَعْلَمُ هَوَاكَ مِنْ خَلْقِ
) كَيْفَ يَغْفُلُ عَنْ ظُعِينٍ قَدْ غَدَا
 (أَيْنَمَا قَدْ هَبَطَا أَوْ صَعَدَا
 لَا أَسْعَ مُؤْذٍ وَمَا مِنْ مَّهْرَبٍ
 عَنْهُ إِحْسَانًا وَجُودًا يَمْنَعُونَ
 حِيلَةً فِي ذَلِكَ كَمْ فَكَّرُوا
 وَضَعُوا فِي الْوَجْهِ ابْدَاجَهُمْ
 فِي الْخَفَاءِ كَتَمْتَ أَخْبَارَهَا
 أَمْرَهَا يَعْلَمُ بِالسِّرِّ الْخَفِيِّ
 يَعْمَلُ فِكْرًا وَيَمْتَّازُ بِفَنٍ
 يَدُهُ يَجْعَلُ هَلْ كَانَا سَوَاءً
 أَنْ فِي نَجْوَاكَ صَدَقًا أَمْ مَلَقَ
 مَنْ يُعَايِنُ آيِنَ مَشَوَاهُ غَدَا (۱)
 قَدْ تَوَلَّاهُ وَ أَحْصَى عَدَدَا

(۱) الاية فی سورة الملك قال تعالى (و اسروا قولکم او اجهروا به انه عليم بذات الصدور الا يعلم من خلق و هو اللطيف الخبير) -

- (۱) حيله ميکردند کژدم نيش چند
 (۲) شب همه شب می سگاليدند مکر
 (۳) خفيه ميگفتند سرها آن بدان
 (۴) با گل اند اينده اسگاليد گل
 که برند از روزی درویش چند
 روی در روی کرده چندین عمرو و بکر (۱)
 تا نباید که خدا دریابد آن
 دست کاری میکند پنهان ز دل (۲)

(۱) سگالیدن اندیشه کردن - (۲) استفهام است و مقصود آنست آیا گل با کسی که گل می انداید اسکالید و دستکاری میکند پنهان کرده از دل یعنی اینکه اهل ضروان خواستند از حق اخفاء کنند این نمی تواند شد -

- (۱) اِسْتَمِعْ حَالاً حَدِيثَ الْبَلَدِيِّ
 كَيْفَ سَارَ وَرَأَى شَرَّ الْجَزَاءِ
 (۲) طَهَّرَ السَّمْعَ لَكَ مِنْ غَفْلَةٍ
 (۳) ذَلِكَ الْمَغْمُومِ مَا كَانَ نَظَرُ
 (۴) وَ الْجَزَاءِ وَجَدَ عُدَّ الزُّكَاةَ
 تَسْمَعُ مِنْهُ الْحَدِيثَ وَ تَضَعُ
 (۵) تَسْمَعُ الْغَمَّ لِمَنْ قَلْبًا هُمْ
 وَجَدَ فَاقَّتَهُ فِي كُلِّ حِينٍ
 (۶) فَلَهُ الْبَيْتُ الْمَلِيُّ بِالْفَنُونِ
 وَيُصْغَا لَهُ لَهْ افْتَحَ مِنْ حَنَانٍ
 أَنْ لِنَحْوِ الْقَرْيَةِ بِالْوَلَدِ (۱)
 .. بَعْدَ الْحَاحِ كَبِيرٍ وَعَنَاءٌ ..
 حَالاً اسْمَعْ مَا جَرَى مِنْ هِجْرَةٍ
 فِي طَرِيقِ الْقَرْيَةِ كَيْفَ ظَهَرَ
 لَكَ ذَا أَنْ رَبَّ غَمٍّ وَشَكَاتٍ
 سَمِعَكَ مِنْهُ فَيَحْكِي مَا وَقَعَ
 تَعَبُوا الرُّوحَ الشَّرِيفَ لَهُمْ (۲)
 مِنْ عَنَاءٍ لَهُ مِنْ مَاءٍ وَطِينٍ
 بِالْدُخَانِ مُلِئَ رَهْنُ الشُّجُونِ
 كَوَّةً فِي نُورِهَا .. يَفْنَى الدُّخَانُ ..

(۱) لم يذكر هذا البيت في نسخة النهج و ذكر في نسخة لكتناهور .. (۲) ای
 ان غموم ارواحهم الشريفة وجدت فاقة من فقر الماء و الطين لان الروح علوية مقهورة في
 حبسها في البدن محتاجة للاعمال الصالحات -

- (۱) گوش کن اکنون حدیث خواجہ را
 (۲) گوش را اکنون ز غفلت پاک کن
 (۳) تا چہا دید از بلا و از عنا
 (۴) آن زکاتی دان کہ غمگین رادھی
 (۵) بشنوی غمهای رنجوران دل
 (۶) خانہ پردود دارد بر فنی
 کوسوده چون شد و دید او جزا
 استماع ہجر آن غمناک کن
 در رہ دہ چون شد و دید او جزا
 گوش را چون پیش دستانش نہی
 فاقہ جان شریف از آب و گل
 مرد را بگشا ز اصفا رو زنی

- (۱) سَمِعَكَ لَمَّا طَرِيقًا لِلنَّفْسِ
صَارَ مَرُّ الطَّعْمِ فِي بَيْتِهِ ذَا
(۲) اِصْحَ يَا رِيَّانَ وَالْأَنْسَ اظْهَرِ
لَوْ لِسَمَتِ الرَّبِّ ذِي الْوَصْفِ الْعَلِيِّ
(۳) إِنَّ ذَا التَّرْدِيدِ حَبَسَ لِأَسْوَاهِ
إِذْهُوَ لَا يَدْعُ الرُّوحَ بِأَنَّ
(۴) ذَلِكَ ذَلِكَ الطَّرْفَ جَرَّ وَذَا
كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمَا قَالَ الطَّرِيقُ
(۵) إِنَّ ذَا التَّرْدِيدِ أَسْمَى عَقْبَهُ
يَا صَفَى مَنْ رَجُلُهُ مُطْلَقَةٌ
- لَهُ يَفْقَدُوْهُ وَهُوَ نِعَمَ الْمُلْتَمَسِ (۱)
وَالدُّخَانَ نَاقِصًا قَلَّ الْأَذَى
وَقِيَّوَدَ الْغَمِّ وَالْحَزَنِ اكْسِرِ
تَذَهَّبُ.. تَطْلُبُ لِلنُّوْرِ الْجَلِيِّ..
كَانَ وَالسِّجْنَ الَّذِي زَادَ شَجَاهُ
تَذَهَّبَ فِي جَانِبِ مَرِّ الزَّمَنِ
جَرَّ هَذَا الطَّرْفَ زَادَ أَذَى
أَنَا كُنْتُ لِلرِّشَادِ وَالْفَرِيقِ
فِي طَرِيقِ الْحَقِّ جَلُّ مَرَاتِبِهِ
عَنْ سَوَى الْحَقِّ هِيَ مُوْتَقَّةٌ

(۱) ای یرتاح و بجد رفاهیه روی عن ابن عمر انه عليه السلام قال تواضعوا و
جالسوا المساكين تكونوا من كبراء الله و تخرجوا من الکبر -

- (۱) گوش تو او را چو راه دم شود
(۲) غمگساری کن تو ما را ای روی
(۳) این تردد حبس زندانی بود
(۴) این بدین سووان بدان سومیکشد
(۵) این تردد عقبه راه حق است
- دود و تلخ از خانه او کم شود
گر بسوی رب اعلی می روی
که نبگذارد که جان سو می برد
هر یکی گوید منم راه رشد
ای خنک آن را که پایش مطلقست

- (۱) فِي طَرِيقِ مُسْتَقِيمٍ قَدْ سَرَى
فَأَقْدُ التَّرْدِيدِ وَ الْبَيْتَ دَرَى
أَنْتَ لَا تَدْرِي الطَّرِيقَ فَاطْلُبِ
خَطْوَهُ أَيْنَ هُوَ ثُمَّ أَذْهَبِ
(۲) لِلْمَزَالِ الْخَطْوَقِفِ وَ مَعَاْفِ
إِمِضْ فِي أَمْنٍ إِذَا مَا الْغَيْرُ خَافِ (۱)
مَزْمَعًا حَتَّى إِلَى خَطْوِ الْمَزَالِ
تَأْتِي حَتَّى السَّرَّةِ ثُمَّ الْوِصَالِ
(۳) فَوْقَ رُوحِ أَنْوَرٍ فِي ذَا النَّمَطِ
يَا أَخِي تَسْرِي وَلَنْ تَلْقَى الشُّطَطِ (۲)
(۴) هَبْ عَلَى النَّارِ تَسِيرُ لَا حَذَرُ
لَا لِمَوْجِ الزَّيْدِ إِذْ قَدْ سَمِعْتَ
لَا تَخَفْ إِذْ إِذِ الْخَوْفُ لَكَ
يُرْسِلُ الْخُبْرَ لَكَ لَمَّا الطَّبَقُ
لَكَ مِنْ بَحْرِ خَضَمٍ كَمْ زَخَرُ
إِخْطَابٍ لَا تَخَفْ أَنْتَ تَبِعْتَ
مَنْحَ الْحَقِّ وَ خَلَاةَ بَكَ
أَرْسَلَ مَا أَوْعَدَ فِيهِ صَدَقَ

(۱) ای امسک اثر رسول الله (ص) او اثر خلیفته حتی من اثره تصل لمنبع النفعات
الالهية و تأخذ منه راحة علیة -

- (۱) بی تردد میرود بر راه راست
(۲) گام آهوارا بگیر و رو معاف
(۳) ذین روش بر اوج انور میروی
(۴) فی ز دریا ترس و نی از موج کف
(۵) لا تخف دان چونکه خوف داد حق
ره نمیدانی بجو گامش کجاست
تا رسی از گام آهو تا بناف
ای برادر گر بر آذر میروی
چون شنیدی تو خطاب لا تخف
نان فرستد چون فرستادت طبق

(۱) وَجَدَ الْخَوْفَ الَّذِي الْخَوْفَ فَقَدْ وَجَدَ الْغُصَّةَ دَوْمًا وَ النَّكَدَ
 ذَاكَ مَنْ لَيْسَ لَهُ طَوْفٌ هُنَا لَا وَلَا يَدْرِي السُّرُورَ وَ الْهَنَا.

فی بیان ذهاب السید الحضری طرف القرية

(۲) وَ بِهَذَا الْحَضَرِيِّ بِالْأَثَرِ قَصَدَ التَّجْهِيْزَ عَمِيَّ السَّفَرِ
 وَلِسَمِيتِ الْقَرْيَةَ طَارَ سَرِيعٌ مِنْهُ طَيْرٌ عَزَمِهِ السَّامِي الْبَدِيعِ
 (۳) أَهْلُهُ وَ الْوَلَدُ هَبُّوا السَّفَرِ فَوْقَ ثَوْرِ الْعَزَمِ الْقَوَامَا حَضَرَ
 (۴) مِنْ مَتَاعٍ فَرِحِينَ بِعَجَلٍ رَكُضُوا لِلْقَرْيَةِ وَفَقِ الْأَمَلِ
 أَنْ أَكَلْنَا ثَمَرًا لِلْقَرْيَةِ فَأَعِطَ لِلتَّبَشِيرِ خَيْرَ أَجْرَةٍ
 (۵) كَانَ مِنَّا الْمَقْصَدُ مَرَعَى خَصِيبٍ خَلْنَا فِيهِ كَرِيمٌ وَ لَبِيبٌ

(۱) خوف آن کس راست کور اخوف نیست غصه آن کس را کش اینجا طوف نیست

روان شدن خواجه سوی ده و به میهمان

(۲) خواجه در کار آمد و تجهیز ساخت مرغ عزمش سوی ده اشتاب یافت
 (۳) اهل و فرزندان سفر را ساختند رخت را بر گاو عزم انداختند
 (۴) شادمان و شتابان سوی ده که بری خوردیم از ده مرده ده
 (۵) مقصد ما را چراگاه خوش است بار ما آنجا کریم و دلکش است

(۱) در بعضی نسخ (غصه آن خس را کش اینجا طوف نیست) و در بعضی نسخ
 (قصه آن حس را که اینجا طوف نیست) و بنا بر این نسخه مصراع دوم تمثیل است
 برای مصراع اول یعنی خوف آن راست که او خوف ندارد و چنانست قصه برای آن
 کس است که او طوف نکرده بلکه غائب است مانند خواجه شهری -

- (۱) طَیِّبَ الْقَلْبِ مَعَ أَلْفٍ مِّنْهُ
وَلَنَا غَرَسٌ الشَّجَاءِ غَرَسًا
(۲) نَحْنُ مِنْ ذِي الْقَرْيَةِ نَدْخِرُ
وَلِاسْمِ الْبَلَدِ مِنْ ثَمَرِهِ
(۳) بَلْ هُوَ فِي طِينِنَا صَعَبَ الطَّرِيقِ
وَسَطَ الرُّوحِ لَهُ مِنَّا الْمَحَلْ
(۴) (مَنْ رِبَّاحِ اللَّهِ كُونُوا رَابِحِينَ
(إِفْرَحُوا هَوْنًا بِمَا آتَاكُمْ
(۵) مِنْهُ لَا مِنْ غَيْرِهِ إِزِدَّدْ هُنَاءَ
- قَدْ دَعَانَا وَ لَنَا رَامَ الْهِنَا
.. غَضْنُهُ الرِّيَّانُ أَنَا لَا عَسَى ..
لِلشَّتَاءِ الْوَاسِعِ مَا تَقْدَرُ
نَصْحَبُ أَيْضًا .. وَ طِيبِ أَثَرُهُ ..
يُؤْثِرُ الْبُسْتَانَ وَالْكَرْمَ الْعَرِيقُ
يَضَعُ .. مِنْهُ نَرَى الشَّانَ الْأَجَلَ ..
إِنْ رَبِّي لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ^(۱)
كُلُّ شَيْءٍ مَشْغَلٌ أَلْهَاكُمْ
فَالرَّبِيعُ هُوَ وَالْغَيْرُ الشِّتَاءُ

(۱) الآية فی آخر سورة القصص و المخاطب بها قارون (اذ قال له قومه) المؤمنون

من بنی اسرائیل (لا تفرح ان الله لا یحب الفرحین) -

- (۱) باهزاران آرزومان خوانده است
(۲) ما ذخیره در زمستان دراز
(۳) بلکه باغ ایشار راه ما کند
(۴) (عجلوا اصحابنا کی تریحوا
(۵) شاد از وی شو مشو از غیر وی
- بهر ما غرس کرم بنشانده است
از بر او سوی شهر آریم باز
در میان جان خودمان جا کند
عقل میگفت از درون لا تفرحوا
کو بهار است و دگرهاماه دی

- (۱) كُلُّ مَا غَيْرُهُ كَانَ مِلْكًا
 هَبْهُ كَانَ التَّخْتِ وَالتَّاجِ وَمَا
 (۲) فَرِحًا بِالْغَمِّ كُنْ فَالْغَمُّ كَانَ
 كَانَ سَمْتُ الْأَنْحِطَاتِ فِي الطَّرِيقِ
 (۳) وَاحِدَ الْكَنْزِ غَدَى الْغَمُّ التَّعَبُ
 لَيْكِنْ الْقَوْلُ بِذَا لِلْمُصِيبَةِ
 عَدُوٌّ اسْتَدْرَاجًا الشَّرَّ حَكِي
 مِلْكُكَ كَانَ وَعِزٌّ وَ سَمِي
 لِلْمَبْقَاءِ الشَّرَّكَ بِالْعِزِّ بَانَ
 ذَا ارْتِقَاءَ وَ بِهِ يَنْجُوا الْفَرِيقُ
 لَكَ كَالْمَعْدِنِ كَانَ بِالرَّتَبِ (۱)
 مَالَهُ مِنْ أَثَرٍ بِالْمَرَّةِ

(۱) ای الغم الالهی خزینه واحده و مشقتک و وجعک مثل المعدن ای کل ما زاد غمک فی حب الله ازدادت صحت و ارتحت لان المشقة معدن الراحة لکن هذا الکلام متی يؤثر بالاطفال وينذهب بهم جانب الحب الالهی والمشيقة لانهم مشغولون بحب الدنيا غافلون عن قوله تعالى فی سورة القتال (انما العیوة الدنيا لعب و لهو) -

- (۱) هر چه غیر اوست استدراج تست
 (۲) شاد از غم شو که غم دام بقاست
 (۳) غم یکی گنج است ورنج تو چو کان
 گرچه تخت و ملک تست و تاج تست (۱)
 اندرین ره سوی پستی ارتقاست (۲)
 لیک کی در گیرد این در کو دکان

(۱) استدراج هم در مادیات و هم در معنویات بانواع مختلف می آید و آن عبارت است از اینکه غرق گردد در چیزهایی که آنها را کرامت خود داند در صوریکه درجه به درجه بر او از این پندار خشم متوجه میشود چنانکه شخصی در علم یا درمال بعد کمال رسد و گمان برد که خداوند او را باین کرامت برگزیده است و متکبر شود و تا هر اندازه که بآن اشتغال دارد خشم الهی بتدریج بر او روی می آرد -
 (۲) ذلت و ارتعاع صفت ذاتیه بنده است چنانکه شیخ محی الدین عربی میگوید هر گاه ذلت و افتقار کامل شود و همه صفات خود را که در آن عزت مینماید منسوب بحق ساخت و خود را ذلیل و محتاج دید در همه حال بندگی او کامل میشود و قرب کامل بحق حاصل شده و این ذلت عین ارتقااست و این اتصاف بذلت بر نحو تدریج از ذات ضعیفه سوی ذات قویه معراج ولی گویند

- (۱) فَإِذَا مَا الْبَصِيَّةُ اسْمَ اللَّعِبِ
مَعَ حِمَارِ الْوَحْشِ هُمْ بِالْجَمَلَةِ
(۲) يَا حِمِيرَ الْوَحْشِ فِي ذَا السَّمْتِ كَمْ
وَ بِهَذَا الْجَانِبِ يَلْقَى كَمِينَ
(۳) صُوبَ السَّهْمِ وَ بَانَ بِالْأَثَرِ
خَفِيَ جَدًّا وَ غَابَ لِلنَّظَرِ
(۴) فَالِسَّهَامُ صُوبَتْ بَانَتْ وَقَدْ
مِائَةَ سَهْمٍ عَلَى شَرَحِ الشَّبَابِ
(۵) فَبَصَحْرَا الْقَلْبِ خَطَوْ وَجِبَا
مَا بِهَا فَتَحَ لِابٍ لَا وَلَا
- سَمِعُوا الْكُلُّ أَتَى لِلتَّعَبِ
صَيَّرُوا الْمِثْلَ لَهُ وَ الرُّكْضَةَ
مِنْ شِرَاكِ بَيْنَهَا الْخُطْبُ الْمِ
شَارِبًا لِلدَّمِ .. نَعْرِيًا مَهِينًا
لَكِنْ الْقَوْسُ اللَّذِي مِنْهُ ظَهَرَ
وَ عَنِ الْعَيْنَيْنِ لِلخَلْقِ اسْتَمْتَرَ
خَفِيَ الْقَوْسُ وَ غَابَ لَا لِحَدِّ
صُوبَتْ لِلشَّيْبِ جَاءَتْ بِالْعَذَابِ (۱)
إِذْ بَصَحْرَا الْطِينِ لَطْفَ ذَهَبَا
..السَّمَوَاتِ طَرِيقُ لِلْعَلَا..

(۱) ای یا من بچند علی الشباب اشتغل بالطاعات قبل ان يصل اليك من طرف الغيب

سهم الشيب -

- (۱) کودکان چون نام بازی بشنوند
(۲) ای خران گور این سو دامهاست
(۳) تیرها بران شده لیکن کمان
(۴) تیرها بران کمان پنهان و غیب
(۵) گام در صحرای دل باید نهاد
- حمله با خرگورهم تک می دوند
در کمین این سوی خون آشامهاست
گشت پنهان از دو چشم مردمان
بر جوانی میرسد صد تیر شیب
زانکه در صحرای گل نبود کشاد

- (۱) أَيُّهَا الْأَحْبَابُ خَيْرُ مَا مَنَ
فَعَمِيونَ جَارِيَّاتٍ وَ غِيَاضُ
(عَجَّ إِلَى الْقَلْبِ وَ سِرِّيَا سَارِيَّةُ
(۲) لَا تُرَحِّحْ لِلْقَرْيَةِ فَالْقَرْيَةُ
أَحْمَقًا وَ الْعَقْلُ لَا نُورٌ وَ لَا
(۳) اِسْتَمِعْ يَا مُجْتَبِي قَوْلَ النَّبِيِّ
فَإِذَا مَا الْقَرْيَةُ كَانَتْ وَطَنُ
- قَدْ غَدَى الْقَلْبُ وَ اسْمَى مَوْطِنُ
وَ مَرْوَجٌ طَيِّبَاتٍ وَ رِيَاضُ
فِيهِ أَشْجَارٌ وَ عَيْنٌ جَارِيَّةُ
تَجْعَلُ مَنْ قَدْ عَرَّتَهُ الْفِطْنَةُ
رَوْنَقٌ كَانَ لَهُ بَيْنَ الْمَلَأِ
وَ بِهِ أَعْمَلُ لَا تَكُ الْغُرَّ الْغَيْبِيَّ (۱)
عُدَّهَا قَبْرًا بِهَا الْعَقْلُ ائْتَدَفَنُ

(۱) للحديث الشريف التوطن في القرى قبر للنهي و للحديث الشريف ايضاً ساكن الكفور كساكن القبور و لبيان هذا الشر قال (هر كه در روستا بود روزی و شام)-

- (۱) ایمن آباد است دل ای دوستان چشمها و گلستان در گلستان
(۲) ده مروده مرد را احمق کند عقل را بی نور و بی رونق کند (۱)
(۳) قول پیغمبر شنو ای مجتبی گور عقل آمد وطن در روستا (۲)

(۱) در نسخه لکناهور بعد از این بیت این بیت آمده است -
خواجه پندارد که روزی ده دهد این نمیداند که روزی ده دهد
در مصراع اول ده و روزی دو لفظاند و ده فاعل دهد است و روزی مفعول
است و در مصراع دوم روزی ده دهد يك لفظ است بمعنی دهنده روزی است - و ترجمه
عربی چنین است : -

زعم السيد ان القرية تمنح الرزق و تعطى القوة
هو لا يدري بان الرازقا يمنح الرزق و يعطى الراقا
(۲) این ابیات ترجمه حدیث نبوی است - (من سكن فی القرى يوماً يحق شهرأ
و من سكن فی القرى شهرأ يحق دهرأ) و در حقیقت اشاره بحديث مشهور است -
(عليكم بالمدن و لو جارت و عليكم بالطريق ولو دارت و عليكم بالبكر و لو جارت)-

- (۱) كُلُّ مَنْ كَانَ بَلِيلٌ وَ نَهَارٌ
فَلِشَهْرِ عَقْلُهُ لَا يَكْمَلُ
(۲) فَلِشَهْرِ مَعَهُ كَانَ الْحَقُّ
مِنْ حَشِيشِ الْقَرْيَةِ الْمُعْطِي السَّفَهَ
(۳) وَ الَّذِي شَهْرًا بَقِيَ فِي الْقَرْيَةِ
وَ بَقِيَ فِي لَيْلٍ جَهْلٍ وَ سُبَاتٍ
(۴) مَا هِيَ الْقَرْيَةُ شَيْخٌ مَا وَصَلَ
ضَرْبَ التَّقْلِيدِ وَ الْحُجَّةِ كَمْ
(۵) فِي أَمَامِ بَلَدِ الْعَقْلِ الَّذِي
ذِي الْحَوَاسِ قَدَّغَدَتْ مِثْلَ الْحَمِيرِ
لَهُ فِي الْقَرْيَةِ مَأْوَى وَ قَرَارٌ
أَبْدًا .. وَ الرُّشْدَ فِيهِ يَجْهَلُ
عَقْلُهُ قَيْدَ الْجُنُونِ وَ الْخَرَقِ (۱)
أَيَّ شَيْءٍ يَحْصُدُ غَيْرَ الْبَلَهَ
ظَلَّ غِرًّا فِي سِنِيهِ كَثْرَةً
.. مَا لَهُ شَأْنٌ رَفِيعٌ فِي الْحَيَاتِ ..
يَدُهُ مِنْ دُونِ حَقٍّ فِي الْعَمَلِ
أَظْهَرَ أَبْرَزَ مَا فِيهِ انْكَتَمَ (۲)
كَانَ كَلِيًّا جَلِيلَ الْمَأْخَذِ (۳)
رَبَطَتْ عَيْنًا وَ طَاحُونًا تُدِيرُ

(۱) لان الطیمة سارقة تسرق قساوة القلب وتجترى على المعاصی - (۲) کحال القروی فانه يدعو من يعرفه کالحضری من مدینة المعارف الى قرية الجهل بمجرد التقليد (۳) خراس مخفف خرآسیاب هو حمار الطاحون و أراد به الدائر علی الطاحون -

- (۱) هر که در روستا کند روزی و شام
(۲) تا باماهی احمقی با او بود
(۳) وانکه ماهی باشد اندر روستا
(۴) ده چه باشد شیخ واصل ناشده
(۵) پیش شهر عقل کلی این حواس
تا باماهی عقل او نبود تمام
از حشیش ده جز آنها چه درد
روزگاری باشدش جهل و عمی
دست در تقلید و در حجت زده
چون خران چشم بسته در خراس

- (۱) خَلَّ ذَا وَ الصُّورَةَ لِلْقِصَّةِ
 رُحَّ وَ حَبَّ الدَّرِّ خَلَّ وَ انْبَيْذَ
 (۲) لَوَ لَكَ لِلدَّرِّ مَا كَانَ طَرِيقُ
 لَوَ بِذَاكَ السَّمْتِ مَا كَانَ فِيسَرُ
 (۳) اِمْسِكِ الظَّاهِرُ هَبْ اَعْوَجَ كَانَ
 اِخْرَ الامرِ اِلَى الْبَاطِنِ سَارَ
 (۴) كُلُّ إِنْسَانٍ لَهُ الصُّورَةُ قَدْ
 ثُمَّ بَعْدَ الرُّوحِ مَنْ فِيهَا الْجَمَالَ
 (۵) اَوَّلَ كُلِّ ثَمَارٍ هَلْ غَدَا
 بَعْدَ ذَا اللَّذَّةُ وَهِيَ بِالْآثَرِ
 خُذْ وَ اَمْنِ اِجْمِيلِ الْخِصَّةِ (۱)
 وَ لِحَبِّ الْبِرِّ بِالرُّوحِ خُذِ
 اِصْحَ وَ الْبِرَّ اَتَّخِذْ مِثْلَ الْفَرِيقِ
 نَحْوَ ذَا السَّمْتِ الطَّرِيقِ ذَا اَعْتَبِرْ
 ذَلِكَ الظَّاهِرُ وَ الْخُلْفِ اَبَانَ
 ذَلِكَ الظَّاهِرُ وَ الْبَاطِنِ صَارَ
 كَانَتْ الْاَوَّلُ فِي وَصْفٍ يَحْدُ (۲)
 .. كَانَ لِلْسَّيْرِ فَاقَتْ بِالْجَلَالِ..
 هُوَ غَيْرَ الصُّورَةِ فِيهَا بَدَا
 كَانَتْ الْمَعْنَى لَهُ حُلُو الثَّمَرِ (۳)

(۱) ای اترك القصه من المعارف الالهية و اسمع القصة و التمتع بها یعنی اقبل

من القصة للقصه و انت تنتصح بقصة الحضری و اولاده - (۲) نسخه ثانیه - محدوداً بعد-

(۳) و مثال آخر -

- (۱) این رهاکن صورت افسانه کیر
 (۲) گریدر ره نیست هین برمی ستان
 (۳) ظاهرش کیر ار چه ظاهر کثر بود
 (۴) اول هر آدمی خود صورت است
 (۵) اول هر میوه جز صورت کی است
 رو بهل دردانه گندم دانه کیر
 گر بدان سو نیست ره این سو بران
 عاقبت ظاهر سوی باطن رود
 بعد از آن جان کو جمال سیرت است
 بعد از آن لذت که معنی وی است

- (۱) فَالْخِبَاءَ أَوَّلًا هُمْ يَشْتَرُونَ .. وَلَهُ بِالْجَذْقِ صُنْعًا يَضْرِبُونَ ..
 ثُمَّ بَعْدَ التُّرْكِ فِيهِ تَوَرَّدُ ضَيْفًا .. التَّكْرِيمَ مِنْهُ تَوَجَّدُ ..
 (۲) فَالْخِبَاءَ الصُّورَةَ كَأَنَّ لَكَ وَادِرَ نَوْتِيَا لَكَ الْمَعْنَى ظَهَرَ
 وَادِرَ نَوْتِيَا لَكَ الْمَعْنَى ظَهَرَ
 (۳) فَلَا جِلَّ الْحَقِّ ذَا إِطْلُقْ نَفْسُ وَاحِدًا حَتَّى يَهْزَ لِلْمَجْرَسِ (۱)
 زَمَنًا فِينَا حِمَارُ الْحَضَرِيِّ ذَاكَ نَدْرِي مَا لَهُ مِنْ خَيْرٍ

ذهاب السید الحضری مع اهله الی القرية

- (۴) قَمَعَ أَوْلَادِهِ ذَا الْحَضَرِيِّ هَيَّاؤًا أَسْبَابَهُمْ لِلْسَفَرِ
 وَ عَلَى ظَهْرِ الدَّوَابِ رَكَبُوا جَانِبَ الْقَرْيَةِ سَرْعَى ذَهَبُوا
 (۵) وَإِلَى الصَّحْرَاءِ سَاقُوا فَرِحِينَ سَافَرُوا دَوْمًا تَصَحَّوْا قَارِئِينَ (۲)

(۱) قال فی النهج ای اعلم ان صورتك فسطاط و معنك ترك و اعلم ان معنك ملاح و صورتك مثل فلك و المعنى مدبر الصورة - (۲) للحديث الشريف المروى عن ابن عباس سافروا تصحوا و تغنموا (رواه قدس الله سره بالمفهوم -

- (۱) اولاً خرگاه سازند و خرنند ترك را زان پس بمهمان آورند
 (۲) صورت خرگاه دان معنیت ترك معنیت ملاح دان صورت چو فلك
 (۳) بهر حق این را رها كن يك نفس تا خر خواجه بجنباند جرس

رفتن خواجه و قومش بسوی ده

- (۴) خواجه و بچگان جهازی ساختند بر ستوران جانب ده تاختند
 (۵) شادمانه سوی صحرا راندند سافروا کی تغنموا بر خواندند

- (۱) فَيَاسْفَارُ لَهُ الْعَبْدُ الدَّلِيلُ
وَيَبْغِي السَّفَرُ قَرُصَ الْقَمَرِ
(۲) هَا هُوَ بِالسَّفَرِ الْبَيْدَقُ صَارَ
رَبْوَعًا السَّفَرُ يُوسِفُ نَالَ
(۳) فِي النَّهَارِ وَجْهَهُمْ وَأَفَى الْحَرِيقِ
عَلِمُوا بِالنَّجْمِ هُمْ سَارُوا أَمَامَ
(۴) عِنْدَهُمْ صَعْبُ الطَّرِيقِ وَالْقَبِيحُ
مِنْ تَشَاطُرِ عَمٍّ سَفَحَ الْقَرْيَةِ
(۵) طَيِّبًا قَدْ صَارَ مِنْ حُلُوِّ الشِّفَاءِ
وَمِنْ الرُّوضَةِ ذَاكَ الشَّوْكُ صَارَ
- صَارَ كَيَخْسَرُو وَ الْمَلِكُ الْجَلِيلُ
فَمَتَى الْوَجْهَ لَهُ حُسْنًا سَفَرُ (۱)
بَطَلَ الْحَرْبِ وَ فَرَزِينَ النَّجَارِ
مِائَةً مَقْصُودِ الطُّودِ أَمَالُ (۲)
مِنْ سَنَا الشَّمْسِ وَفِي الدَّلِيلِ الطَّرِيقِ
لَهُمُ الرَّاحَةُ عَزَتْ وَالْمَنَامُ
عَادَ سَهْلَ السَّيْرِ صَفَوُا وَمَلِيحُ
ذَا الطَّرِيقِ صَارَ مِثْلَ الْجَنَّةِ
ذَلِكَ الْمَرْءُ الْمَذِي الطَّعْمُ أَبَاهُ
خَاطَفَ الْقَلْبِ وَ لِلرُّوحِ أَنَارُ

(۱) (فرزین راد) ای کامل ممتاز عن سائر الاحجار یسیر میمنه و میسره ویتصرف

کیف بشاء -

- (۱) کز سفرها بنده کیخسرو شود
(۲) از سفر بیدق شود فرزین راد
(۳) روز روی از آفتابی سوختند
(۴) خوب گشته پیش ایشان راه زشت
(۵) تلخ از شیرین زبان خوش میشود
- بی سفرها ماه کی خوشرو شود
وز سفر یابد یوسف صد مراد (۱)
شب ز اختر راه می آموختند
از نشاط ده شده ره چون بهشت
خار از گلزار دلکش میشود

(۱) بیدق پیاده شطرنج و فرزین وزیر شطرنج است و نزد بازیگران شطرنج مقررات
که هرگاه پیاده خانه ها را پیموده و بآخر خانه مقابل رسد فرزین میگردد -

- (۱) فَمِنْ الْمَعْشُوقِ صَارَ الْحَنْظَلُ
وَكَذَا الصَّخْرَاءُ صَارَتْ مِنْ جَوَارِ
(۲) وَ لَكُمْ مِنْ نَادِرِ الْحُسَيْنِ تَجِدُ
بِرَجَاءِ ذِي عِذَارٍ كَالْقَمَرِ
(۳) وَ لَكُمْ حَمَالِ الظُّهْرِ جَرَحَ
بِرَجَاءِ مَحْبُوبِهِ مِنَ الْقَمَرِ
(۴) وَجْهَهُ الْحَدَادُ سَوَّى وَالْجَمَالَ
يَسْعُدُ يَلِيشُمُ وَجْهًا لِلْقَمَرِ
(۵) سَيِّدٌ حَتَّى الظَّلَامِ حَضْرًا
حَيْثُ فِي الْقَلْبِ لَهُ خُوطٌ أَمَدٌ
تَمَرًا السُّكَّرَ طَعْمًا يَفْضُلُ
دَارِ الدَّارِ اللَّتِي عَزَّتْ قَرَارُ
مَنْ يَجْرُ الشَّوْكَ فِي جُهْدِ بِيَجْدُ
وَجْهًا اللَّبُّ أَضَاعَ لَوْ سَفَرُ
لَهُ بِالْجَمَلِ وَ لَكِنْ كَمْ فَرَحَ
وَجْهَهُ ضَاهِي وَ كَالنَّجْمِ زَهْرُ
أَسْوَدَ حَتَّى يَلِيلِ بِالْوَصَالِ
.. وَ بِهِ يَلْقَى سُرُورًا وَظَفَرُ..
فَوْقَ دُكَانٍ لَهُ كَمْ سُمِرًا
عِرْقَهُ الرِّيَّانُ .. لِلْمُحِبِّ اسْتَعَدَّ..

خانه از همخانه صحرا می شود

بر امید گله‌داری ماه وش

بر امید دلبر مه روی خویش

تا که شب آید ببوسد روی ماه

زانکه سروی دردش کردست بیخ

(۱) حنظل از معشوق خرما میشود

(۲) ای بسا از نازنینان خارکش

(۳) ای بسا حمال گشته پشت ریش

(۴) کرده آهنگر جمال خود سیاه

(۵) خواجه تا شب بردکانی چارمیخ

- (۱) تَاجِرٌ فِي الْبَحْرِ وَالْبَرِّ ذَهَبٌ
 (۲) كُلُّ مَنْ تَنْظَرُهُ حِينًا يَصِيرُ
 بِرَجَا سِيمَاءٍ حَيٍّ نَاطِقٍ
 (۳) ذَلِكَ النِّجَارُ نَحْوَ الْخَشَبِ
 بِرَجَا خِدْمَةٍ مِّنْ ضَاهِي الْقَمَرِ
 (۴) بِرَجَاءِ الْحَيِّ زِدْ مِنْكَ اجْتِهَادَ
 (۵) لَا يَعُودُ مُؤْنِسًا لَا تَنْتَخِبُ
 فِيهِ عَارِيَّةٌ ذَا الْأُنْسِ كَانَ
 (۶) أُنْسُكَ أَتَيْنَ غَدَى مَعَ أُمِّكَ
 مُؤْنِسٌ صِدْقًا أَلِيفًا وَ وَفِيَّ
- ذَا يُحِبُّ السَّمِرَ جَدَّ طَلَبِ (۱)
 مَعَ مَيِّتٍ لَهُ مِنْ عِشْقٍ يَسِيرُ
 .. وَ مَنِ طَلَعَهُ حَبٌّ فَأُثِقِ..
 وَجَهَ الْوَجْهَ لَهُ بِالطَّلَبِ
 وَجْهَهَا حُسْنًا بِهِ اللَّبُّ انْبَهَرُ
 كَتَّى هُوَ مِنْ بَعْدِ يَوْمَيْنِ الْجَمَادِ
 لَكَ خَسًا وَلَهُ الْعُمَرَاءُ جَنِّبِ
 .. آخِرَ الْأَمْرِ هُوَ الْوَحْشَةُ بَأَن..
 وَ أَيْكَ لَوْ سَوَى الْحَقِّ لَكَ
 كَانَ .. فَأَنَّهُمْ ذَلِكَ السِّرَّ الْخَفِيِّ..

(۱) (خانه شینی) فی الاصل مخفف خانه نشین ای الزوجة المحبوبة الساكنة فی البيت -

- (۱) تاجری دریا و خشکی میرود
 (۲) هر که را با مرده سودا می بود
 (۳) آن دروگر روی آورده بچوب
 (۴) بر امید زنده کن اجتهاد
 (۵) مؤنسی مکرین خسی را از خسی
 (۶) انس تو با مادر و بابا کجاست
- آن بهر خانه شینی میرود (۱)
 بر امید زنده سیمائی بود
 بر امید خدمت مه روی خوب
 که نگردد بعد روزی در جماد
 عاریت باشد در او ان مؤنسی
 گر بجز حق مونسان ترا وفاست

- (۱) اُنْسُكَ مَعَ ظَنِّكَ أَوْ مَعَ مَنْ
لَوْ بَغَيْرِ الْحَقِّ رَاقَ الْعَضُدُ
(۲) اُنْسُكَ مَعَ تَذِيكَ وَ اللَّيْنِ
نَفْرَةً مِنْكَ بَدَتْ لِلْمَكْتَبِ
(۳) ذَا شُعَاعٍ لَمَعَ فَوْقَ الْجِدَارِ
وَ لِسَمْتِ الشَّمْسِ تِلْكَ الْآيَةُ
(۴) فَوْقَ كُلِّ مُوجِدٍ لَوْ وَقَعَا
فَعَلَيْهِ يَا شُجَاعُ الْعَاشِقَا
(۵) عِشْقُكَ أَنْتَ عَلَى كُلِّ الَّذِي
هُوَ مِنْ وَصْفٍ إِلَى الْحَقِّ انْجَالِي
- لَكَ رَبِّي .. آيْنِ لَا آيْنِ ظَعَنَ ..
وَ النَّصِيرُ .. يَا تَرَى هَلْ يُوجَدُ ..
مَا بَقِيَ رَاحَ بِمَرِّ الزَّمَنِ
.. مَا بَقِيَ عَزَّتْ لَكَ بِالطَّلَبِ ..
لَهُمْ بِالشَّمْسِ ضَاءٌ وَ أَنَارٌ (۱)
ذَهَبَتْ .. وَهِيَ إِلَيْهِ الْغَايَةُ ..
ذَا الشُّعَاعُ وَ عَلَيْهِ لَمَعَا
كُنْتَ أَيْضاً وَ تَصِيرُ التَّائِقَا
كَانَ مَوْجُوداً بِأَيِّ مَا خَذَ
كَانَ مِثْلَ الذَّهَبِ لَمَّا انْطَلَى

(۱) ای و ما كان ذاك الذي شاهد في الممكنات الا شعاعاً لشمس الحقيقة على حائط وجودهم منور به كتشور العائط الذي وقع عليه شعاع شمس الدنيا و ذاك النشان ای الایة و العلامة و اُرفت بعد ذهبِ جانب الشمس ای رجعت فکما ان نور الشمس لا يدوم و لا یبقى كذلك نور الصفات الالهية لا يدوم على الممكن الهالك -

- (۱) انس تو بادایه و لاله چه شد
گر کسی شاید بغیر حق عضد
(۲) انس تو باشیر و با پستان نماند
نفرت تو از دبیرستان نماند
(۳) آن شعاعی بود بر دیوارشان
جانب خورشید و ارفت آن نشان
(۴) بر هران چیزی که افتد آن شعاع
تو بران هم عاشق آئی ای شجاع
(۵) عشق تو بر هر چه آن موجود بود
آن ز وصف حق چوزر اندود بود

- (۱) حَيْثُ مَعَ أَصْلِهِ قَدَرَا حَ الذَّهَبِ
مِنْهُ شَبَعَانَا غَدَى الطَّبَعُ الطَّلَاقُ
- (۲) رَجُلَكَ مِنْ ذَهَبٍ يُطْلَى اسْحَبِ
مِنْ سُبَاتٍ لَمْ فِيكَ وَ أَفَنَ
- (۳) إِنْ ذَاكَ اللَّطْفُ فِي الْقَلْبِ مَعَارٍ
رَأْسُ مَالٍ الْعَدَمِ لِلزَّيْنَةِ
- (۴) فَإِلَى الْمَعْدِنِ رَا حَ الذَّهَبِ
أَنْتَ أَيْضًا نَحْوَ ذَاكَ الْمَعْدِنِ
- وَالنُّحَاسُ بَقِيَ .. لَا فِي طَلَبِ ..
لَهُ قَالَ .. وَ لَهُ رَامَ الْفِرَاقِ ..
لِصِفَاتٍ لَهُ .. وَفَى الْأَدَبِ ..
لَا تَقُلْ لِلذَّهَبِ الْقَلْبُ الْحَسَنُ
كَانَ تَحْتَ الزَّيْنَةِ خَلْفَ السِّتَارِ
.. وَ بِهِ عَادَ لِأَصْلِ الطَّيْنَةِ
فَوْقَ قَلْبٍ لَهُ كَانَ الطَّلَبُ (۲)
مَنْ لَهُ رَا حَ فَرَحَ وَ اقْتَرِنَ

(۱) روى عن ابى هريرة فى الجامع الصغير من تزين بعمل الاخرة و هو لا يريد بها و لا يطلبها لعن فى السموات و الارض - (۲) اى الذهب من وجه النحاس المطلى يذهب فى معدنه اى يرجع الى اصله فالزينة الصورية و المعنوية المطلية كما ترجع الى اصلها انت ايضا ارجع لجانب ذاك المعدن فان ذلك الكان وهو معدن الذهب و ذاك الحسن و اللطف لاصله يرغب فانت ارجع لله و اطلب الوصول اليه و افرغ من آثار صفاتك -

- (۱) چون زری با اصل رفت و مس بهاند طبع سیر آمد طلاق او براند (۱)
(۲) از زراندود صفاتش پا بکش از جهالت قلب را کم گوی خوش
(۳) آن خوشی در قلبها عاریتی است زیر زینت مایه بی زینتی است
(۴) زر ز روی قلب در کان می رود سوی آن کان رو توهم کان می رود

(۱) نسخه لکنهاور چنین است :-

طبع سیر آمد طلاق او براند پشت بر وی کرد و دست از وی فشاند
یعنی چون از حسن او که از صفات الهی آمده بود طبیعت تو سیر شده او را ترك کردی (دست از وی فشاند) کنایه از ترك کردن است -

- (۱) فَمِنْ أَلْحَاطٍ حَتَّى الشَّمْسِ رَاحٍ
أَنْتَ رَحٌ فِي الشَّمْسِ تِلْكَ مَنْ تَرُوقُ
(۲) ثُمَّ بَعْدَ الْمَاءِ مِنْ عِنْدَ السَّمَاءِ
حَيْثُ لِلْمِيزَابِ أَنْتَ مِنْ وَفَاءِ
(۳) أَبَدًا مَعْدُنْ ذَيْلِ الْغَنَمِ
وَمَتَى الذِّئْبُ الضَّخِيمُ ذُو الْأَدَدِ
(۴) هُمْ ظَنُّوا بُدْرَةً مِنْ ذَهَبٍ
مِنْ غُرُورٍ بِهِمْ لِلْمَقْرِیَةِ
- لَامِعُ النُّورِ.. بِقُرْصِ الشَّمْسِ لِأَح.. (۱)
لِلرَّوَّاحِ وَ عَلَى الشَّمْسِ تَفُوقُ
إِسْتَلِمَ.. يَا مَنْ لَهُ الذَّوْقُ سَمَى..
لَمْ تَرَ.. فَأَتْرَكَهُ رَحٌ نَحْوَ السَّمَاءِ..
مَا غَدَى لِلذِّئْبِ فِخْأً فَأَعْلَمَ
عَرَفَ الْمَعْدَنَ أَوْ فِيهِ اعْتَمَدَ (۲)
عَقَدَ حُبًّا بِوَفْقِ الطَّلَبِ
رَكَضُوا كَلًّا بِكُلِّ سُرْعَةٍ

(۱) هذه الترجمة بناء على ان كلمة (در خور می رود) فى المصراع بمعنى يروق و يلبق و يمكن ان تكون كلمة خور هنا ايضاً بمعنى الشمس فتكون الترجمة عندئذ (انت رح فى الشمس التى تروح فى الشمس اى رح فى شمس المرشد الذى هى تروح و تفتنى فى شمس الحقيقة والوحدة - (۲) اى يا حيوان السيرة و معدن ذئب الغنم اى اصل اللذات وصنيع النعم التى هى عبارة عن الحقيقة الالهية و هى لا تكون دام كرك اى لا تكون مكرراً لاهل الدنيا و لكن متى يفهم معدن كل نعمة ذلك الذئب الكبير من اهل الصورة او تقول الدنيا و ما فيها لا تكون معدن اللذات و لكن متى يفهم الذئب الكبير المعدن فاذا وجد الذئب فى الفخ تناوله من غير احتراز -

- (۱) نور از دیوار تا خور می رود تو بدان خور و رو که در خور می رود
(۲) زین سپس بستان تو آب از آسمان چون ندیدی تو وفا از ناودان
(۳) معدن دنبه نباشد دام کُرک کی شناسد معدن آن کُرک سترگ (۱)
(۴) زر گمان بردند بسته در گره می شتابیدند مغروران بده

(۱) مراد از معدن مسکن است و دام کُرک کنایه از دنیا است و کُرک کنایه از نفس است یعنی مسکن تو که مانند دنبه هستی دنیا نیست بلکه این دام کُرک نفس است و ترا هلاک خواهد کرد و این مسکن تو نخواهد گذاشت -

- (۱) وَ عَلٰی ذَا الدُّلَابِ دَاوَارِاقِصِينَ
(۲) اِذْ هُمْ دَوْمًا لِطَيْرٍ نَّظَرُوا
وَ بِذَا الصَّبْرِ لَهُمْ قَدْ خَرَقًا
(۳) فَلْيَنْجُو الْقَرْيَةَ كُلَّ نَسِيمٍ
(۴) اَنْعَشَ دَوْمًا وَ كُلُّ مَنْ وَرَدَ
فَعَلٰى الْوَجْهِ لَهُ خُلُوا قَبْلَ
(۵) اَنْ لَنَا وَجْهَ الْحَبِيبِ اَنْتَ حِينَ
اَنْتَ رُوْحُ رُوْحِنَا اَنْتَ الْبَصَرُ
- حَوْلَ ذَا الدُّلَابِ دَاوَارِاقِصِينَ^(۱)
جَانِبَ الْقَرْيَةِ طَارَ اَنْبَهَرُوا
ثَوْبُهُ شَوْقًا وَ طَاشَ نَزَقًا
هَبَّ قَلَّتِ الرُّوْحَ وَاللَّطْفَ الْعَمِيمَ^(۲)
مِنْ حَوَالِي الْقَرْيَةِ عَنْهَا اَبْتَعَدَ
سُكْرًا بِالدَّقِيقِ فَاَقْتِ وَ عَسَلَ^(۳)
قَدْ نَظَرْتَ .. عَكْسَهُ فَيْكَ يَبِينُ..
كُنْتَ مِنَّا .. لَبِنًا فَيْكَ اَنْبَهَرُ..

(۱) حول ذَا الدُّلَابِ اى القرية - (۲) لم يذكر هذا البيت فى النهج و ذكر فى نسخة لکناهور - (۳) نسخة ثانية - کم على الوجه له -

- (۱) همچنين خندان و رقصان مى شدند
(۲) چون همى دیدند مرغى مى پرید
(۳) هر نسیمی کز سوده مى وزید
(۴) هر که مى آمد زده از سوى او
(۵) که توروى يار ما را دیده
- سوى آن دولاب چرخى مى زدند.
جانب ده صبر جامه مى درید
گوئیا روح روان مى پرورید
بوسه میدادند خوش بر روی او
پس تو جان جان و ما را دیده

رعایه و تعظیم مجنون لذاک الکلب المقیم فی محله لیلی

- (۱) مِثْلَ مَجْنُونٍ لَهُ كَلْبٌ مُدَامٌ .. يَهْوَاهُ شَبَّ وَجَدًا وَغَرَامٌ ..
 لَهُ كَمْ قَبْلَ مِنْ حُبِّ وَذَابَ .. عِنْدَهُ .. فِيهِ حَلَى مَرُّ الْعَذَابِ ..
 (۲) خَاضِعًا حَوْلَهُ طَافَ وَ ضَرَعُ .. وَ لَهُ بِالْعَشِقِ ذَلٌّ وَ خَضَعُ ..
 سُكَرًا صَفْوًا وَ جَلَابًا هَدَى .. لَهُ فِي خِدْمَتِهِ الْعَبْدُ غَدَا ..
 (۳) فَفُضُولِي لَهُ الْقَوْلُ السَّخِفُ .. قَالَ يَا مَجْنُونُ ذُو الرَّأْيِ الضَّعِيفُ ..
 ذَا الْجُنُونِ مِنْكَ مَا كَانَ مُدَامٌ .. لَهُ تَأْتِي .. وَ يَمُنْ زِدْتَ غَرَامٌ ..
 (۴) فَفَمَ الْكَلْبِ مُدَامًا غَائِطًا .. أَكَلَ كَانَ دَمِيمًا سَاقِطًا ..
 يَمَسَحُ مَقْعَدَهُ بِالشِّفَةِ .. دَانِي الطَّبْعِ كَرِيهِ الصِّفَةِ ..
 (۵) فَعُيُوبَ الْكَلْبِ كَمْ عَدَّوَمَا .. عَلِمَ الْعَائِبُ عَنْ غَيْبِ السَّمَا (۱) ..

(۱) ای و هذا ليس بمجيب لانت اللذي يعلم العيب و يراه لا يقف على اسرار
 حب علام الغيوب حتى يراعى المجنون -

نواختن مجنون آن سگ را که مقيم گوی لیلی بود

- (۱) همچو مجنون کوسکی رامی نواخت بوسه اش میداد و پیشش می گذاخت
 (۲) کرد او می گشت خاضع در طواف هم جلاب و سکرش می داد صاف
 (۳) بوالفضولی گفت ای مجنون خام این چه شیدست این چه می آری مدام
 (۴) پوزسک دائم پلیدی می خورد مقعد خود را بلب می استرد
 (۵) عیبهای سگ بسی او می شمرد عیبدان از غیبدان بوئی نبرد

- (۱) قَالَ مَجْنُونٌ لَهُ يَا غِرُّ مَنْ
فَهَلَّمَ أَتَيْتَ بَعِيْنِي أَنْظِرْ
(۲) ذَا طِلْسَمٍ عَقِدَ لِلْسَيِّدِ
حَارِسُ الْبَيْتِ لِلْيَلَى وَالطَّرِيقِ
(۳) أَنْظِرِ الْهِمَّةَ مِنْهُ فَالْجَنَانُ
هُوَ كَانَ اخْتَارَ فِي أَيِّ مَحَلٍّ
(۴) هُوَ كَلَبٌ كَهْفِي مَنْ وَجْهَهُ
بَلْ هُوَ الْخَلُّ الْوَفِيُّ بِالْعَنَا
(۵) ذَلِكَ الْكَلْبُ الَّذِي فِي رَبْعِهِ
فَلَهُ كَانَ تُرَابُ الْقَدَمِ
(۶) ذَلِكَ الْكَلْبُ الَّذِي حُبًّا قَطَنَ
أَنَا لَا أُعْطِي بِأَسَادِ الزَّمَنِ
- عَابَنِي كَلْكَ نَقَشَ وَ بَدَنَ
لَهُ وَ أَعْجَبَ لِجَمِيلِ الْأَثَرِ
.. طَائِرُ الْيَصِيْتِ بَعِيدُ الْمَقْصَدِ ..
ذَا .. وَ بِالْمَجْدِ جَدِيرٌ وَ حَقِيقٌ ..
عَرِفَ وَ الرُّوحَ بَلْ أَيِّ مَكَانٍ
مَوْطِنًا بِالْحَبِّ شَادَ فِيهِ حَلٍّ
كَانَ مَيْمُونًا وَ عَزَّ شِبْهُهُ
لِي كَانَ وَ الْمَوَاسِي فِي الْفَنَاءِ
قَدْ أَقَامَ نَزَلَ فِي صَقْعِهِ
بَزَّ أَسَادَ الشَّرَى بِالْعِظَمِ (۱)
أَرْضَهُ بَيْتَهُ حَلَّ وَ سَكَنَ
شَعْرَةً مِنْهُ وَ لَوْ جَلَّتْ ثَمَنَ (۲)

(۱) لم يذكر هذا البيت في النهج وذكر في نسخة لکناهوز - (۲) ای وهكذا ينبغي لطلاب السلوك ان يكونوا محبين لملازمی باب الولی ولو كانوا في الصورة اذلاء-

اندر آ و بشگرش از چشم من
باسبان کوچه لیلی است این
کو کجایگزید و مسکنگاه ساخت
بلکه او هم درد و هم اهِف من است
خاک پایش به ز شیران عظیم
من بشیران کی دهم يك موی او

(۱) گفت مجنون تو همه نقشی و تن
(۲) این طلسم بسته مولی است این
(۳) همتش بین و دل و جان را شناخت
(۴) او سگ فرخ رخ کُهِف من است
(۵) آن سگی که گشت در کوبش مقیم
(۶) آن سگی که باشد اندر کوی او

- (۱) أَنْتَ يَا مَنْ لِلْكَلابِ لَهُ قَدْ
أَبْدَأَ لَا يُمَكِّنُ بَسْطُ الْكَلَامِ
(۲) وَعَيْنَ الصُّورَةِ يَا أَحْبَابَ لَوْ
فَجَنَانٌ فِي جِنَانٍ نَضْرَةَ
(۳) أَنْتَ مِنْكَ الصُّورَةُ لَمَّا كَسَرْتَ
وَ لِكُلِّ صُورَةٍ كَسْرًا عَلِمْتَ
(۴) بَعْدَ ذَا بِالْهِمَّةِ كُلُّ الصُّورِ
تَعْدُو بِالرُّوحِ كَمِثْلِ حَيْدِرٍ
(۵) قَدْ اطَّاعَ الصُّورَةَ ذَا الْحَضِرِي
وَ يَقُولُ تَأْفِيهِ لِلْقَرِيَةِ
- كَانَتْ الْأَسَادُ بِالْخِدْمَةِ عَبْدُ
صَهْ وَلَا تَنْبَسُ بِلَفْظٍ وَالسَّلَامُ (۱)
تَصْرِفُوا قُلُوبَكُمْ الْمَعْنَى تَرَوُا
وَ رِيَاضُ فِي رِيَاضٍ خَضْرَاءُ
إِحْتَرَقَتْ وَ بِمَا رُمَتْ ظَفَرَتْ
.. وَالسُّلُوكُ فِي الطَّرِيقِ كَمْ فَهِمَتْ ..
تَكْسِرُ .. تُعْفِي مِنَ الْجِسْمِ الْأَثَرُ ..
تَقْلَعُ بِالْعَزْمِ بَابَ خَيْرٍ
السَّلِيمُ مَالَهُ مِنْ خَيْرٍ (۲)
سَارَ .. وَفَقَى مَالَهُ مِنْ مَنِيَةٍ ..

(۱) ای اذا كانت كلاب المشوق اعلى من الاسود فكيف بالمشوق الحقيقي فان كان
بصر بصيرتك مفتوحاً انظر للمعنى و دع الصورة و السلام عليك - (۲) السفية بفتح
السين الاطاعة -

- (۱) ای که شیران مر سگانش را غلام
(۲) گرز صورت بگنبد ای دوستان
(۳) صورت خود چون شکستی سوختی
(۴) بعد از آن هر صورتی را بشکنی
(۵) سفیه صورت شد آن خواجه سلیم
- گفتن امکان نیست خامش و السلام
جنت است و گلستان در گلستان
صورت کل را شکست آموختی (۱)
همچو حیدر باب خیر بزکنتی
کو بده می شد بگفتار سقیم

(۱) یعنی چون صورت تو در مشاهده نماند و ذات حق مشهود شود در تو پس
همه صور از مشاهدت تو دو حق همه جا مشهود شود بعد از این هر صورتی که باب
شک خفی است شکسته می شود و در مشاهدت تو همه صورها فنا گردد و تنها حق تعالی
مشهود میگردد ص ۲۲ ج ۲ شرح بهر العلوم -

فَرِحًا سَارَ عَلَى الصَّعْبِ سَلَكَ
لِامْتِحَانٍ مَا دَرَى بِالْخُدْعَةِ
عَلِمَ جُودًا وَ لُطْفًا وَ مَدَدَ
لَا التَّدْيَ وَالْجُودُ كُلُّ مَا وَقَعَ..
فَرِحَتْ مِنْهَا أَتَتْ فِي رَغْبَةٍ
تَرَكُضَ خَوْفًا عَلَيْهِ أَنْ يَضِيعَ
مَا رَأَى ذَا الْحَضَرِيِّ مِنْ هُنَا
وَقْتُ.. السُّوءِ تَعَانِي وَ الْبَلَاءِ..
ظَهَرَتْ لَمْ تَعْدُو عَنْهُ الشُّقَّةُ
قَرْيَةً أُخْرَى سِوَى مَا قَدْ طَلَبَ
قَرْيَةً فِي قَرْيَةٍ بَأَنْتَ لَهُمْ
حَسَنًا لَمْ يَعْلَمُوا بِالْمَرَّةِ

(۱) وَ بِذَلِكَ أَلْمَقِ نَحْوَ الشَّرْكَ
مِثْلَ طَيْرٍ سَارَ نَحْوَ الْحَبَّةِ
(۲) ذَلِكَ الطَّيْرُ أَهَ الْحَبَّةِ قَدْ
غَايَةَ الْجَرِصِ الْكَثِيرِ وَ الطَّمَعِ
(۳) فَالطَّيْرُ طَمَعًا بِالْحَبَّةِ
سَمِعْتَ ذَا التَّزْوِيرِ كَمْ طَارَتْ سَرِيعَ
(۴) لَوْ لَكَ يَا سَالِكَُ أَبْدِي أَنَا
أَحْذَرُ مِنْ أَنْ أَسْوِيَّكَ بِلَا
(۵) أَوْجَزُ الْقَوْلِ فَلَمَّا الْقَرْيَةَ
لَمْ تَكِ الْقَرْيَةَ تِلْكَ وَ انْتَخَبَ
(۶) قُرْبَ شَهْرٍ وَاحِدٍ بِالْقَسْرِ هُمْ
سَبَرُوا حَيْثُ طَرِيقَ الْقَرْيَةِ

همچو مرغی سوی دانه امتحان
غایت حرص است نی جود و عطا (۱)
سوی آن تزویر بران و دوان
ترسم ای رهرو که بیگاهت کنم
خود ندید آن ده ده دیگر بدید
زانکه راه ده نکو نشناختند

(۱) سوی دام آن تملق شادمان
(۲) از کرم دانست مرغ آن دانه را
(۳) مرغکان در طمع دانه شادمان
(۴) گرز شادی خواجه آگاهت کنم
(۵) مختصر کردم چو آمد ده بدید
(۶) قرب ماهی ده بده می تاختند

(۱) مرغ حریص کنایه از اهل دنیا است و دانه کنایه از لذائذ دنیوی و دام این
دنیای حالی است -

- (۱) كُلُّ مَنْ مِنْ غَيْرِ أَسْتَاذٍ تَبِعَ
ضُحْكَهٗ فِي الْبَلَدِ وَالْقَرْيَةِ
(۲) كُلُّ مَنْ لَا عَنْ دَلِيلٍ فِي الطَّرِيقِ
فَطَرِيقُ كُلِّ يَوْمَيْنِ يَصِيرُ
(۳) كُلُّ مَنْ لِلْكَعْبَةِ لَا فِي دَلِيلٍ
(۴) عَادَ إِذْ قَدْ نَدَرَ فِي الْخَافِقِينَ
(۵) يَجِدُ الْمَالَ الَّذِي بِالْكَسْبِ جَدَّ
(۶) آيِنَ يُلْفَى مُصْطَفَائِيَّ وَ مَنْ
كَيَّ لَهُ الرَّحْمَنُ خَلَاقَ السَّمَاءِ
(۷) كُلُّ أَهْلِ الْبَدَنِ بِالْقَلَمِ
رَفَعَ وَاسْطَةً مَا عَلِمَا
- صَنَعَةً.. هَبْ جَدَّ فِيهَا وَوَلِعْ..
صَارَ مَذْمُومًا بِتِلْكَ الصَّنَعَةِ
سَلَكَ لَمْ يَتَّبِعْ نَهْجَ الْفَرِيقِ
مِائَةَ عَامٍ بِهِ دَوْمًا يَسِيرُ
سَارَ كَالْحَائِرَةِ هُذِي الدَّلِيلُ
أَدَمِيَّ يَأْتِي لَا عَنْ وَالِدَيْنِ
نَادِرٌ كَانَ الَّذِي كَنَزًا وَجَدَ
كَانَ رُوحًا طَاهِرًا مِنْهُ الْبَدَنُ
عَلَّمَ الْقُرْآنَ كَانَ وَ سَمَى
عَلَّمَ وَهُوَ لِبَدْلِ الْكَرَمِ (۱)
..هُوَ بِالذَّاتِ لَهُمْ أَوْ فِهِمَا..

(۱) ای علم بالقلم فی بذل کرمه تعالیٰ لجملة اهل الظاهر رفعها بواسطه ای علمهم بواسطه القلم ليقيد به العلوم فکما ان القلم واسطه کذا الرسول واسطه بین الرب والعبد فهو (س) قلم العلوم ای تظهر بوجوده لصید الحكم ليعلموا بها فان من عمل بما علم ورثه الله علم ما لم يعلم فنتج ان معلم اهل الظاهر مخلوق و معلم الواصل لمرتبة الروح الخالق و الحریص علی الدنيا کالحضری و اولاده محرومون من التعلیم و لهذا قال (هر حریص هست محروم ای پدر) -

- (۱) هر که گیرد پیشه بی اوستا
(۲) هر که در ره بی قلاوژی رود
(۳) هر که تازد سوی کعبه بی دلیل
(۴) زانکه نادر باشد اندر خافقین
(۵) مال او یابد که کسبی میکند
(۶) مصطفائی کو که جسمش جان بود
(۷) اهل تن را جمله علم بالقلم
- ریشخندی شد بشهر و روستا
هر دو روزه راه صد ساله شود
همچو این سرگشتگان گردد ذلیل
کآدمی سر برزند بی والدین
نادری باشد که برگنجی زند
تا که رحمن علم القرآن بود
واسطه افراشت در بذل کرم (۱)

- (۱) دَائِمًا أَكَلُ حَرِيصٍ يَا وَلَدُ
كَالْحَرِيصِينَ سَرِيعًا لَا تَسِرْ
(۲) فِي الطَّرِيقِ بَعْدَ مَا كَمَ مِنْ تَعَبٍ
كَعَذَابِ الطَّيْرِ لِلْمَاءِ يَا نَ
(۳) عَادَ شَبَعَانَا بِقَلْبٍ مَرْتَوِيٍّ
وَمِنْ السُّكْرِ مُفْتَوَاتًا لِمَنْ
كَانَ مَحْرُومًا . وَتَوْبًا لِلشَّغْلِ جَدُّ
سِرٌّ رَوِيدًا مِثْلَهُمْ إِنْ لَمْ تَصِرْ
وَجَدُوا جَرُّوا عَنَاءً وَ نَصَبٌ
فِي التُّرَابِ كَانَ رَهْنًا لِلْمِحَنِ
هُوَ مِنْ ذِي الْقَرْيَةِ وَالْقَرْوِيِّ
مَا غَدَى الْأُسْتَاذَ لَا يَدْرِي بِفَنِّ

وصول السيد الحضری وقومه الى القرية و اظهار القروی
نفسه انه ما سمع بهم وما رء آهم

- (۴) بَعْدَ شَهْرٍ إِذْ هُمْ ذَاكَ الطَّرْفَ
وَصَلُّوا مِنْ غَيْرِ زَادٍ وَ عَلَفَ
لِلدَّوَابِّ لَهُمْ لَمْ يَجِدُوا
مَا بِهِ الرَّاخَةُ كَلَّا فَقَدُوا

- (۱) هر حریصی هست محروم ای پسر
چون حریصان تک مرو آهسته تر
(۲) اندرین ره رنجها دیدند و تاب
چون عذاب مرغ خاکي اندر آب
(۳) سیرگشته از ده و از روستا
وز شکر ریزی چنان نا اوستا

رسیدن خواجه و قومش بسوی ده و نادیده و ناشناخته آوردن
روستائی ایشان را

- (۴) بعد ماهی چون رسیدند آن طرف
بی نوا ایشان ستوران بی علف

- (۱) إِدْرِ ذَاكَ الْقَرَوِيَّ وَ انْظُرْ
هُوَ مِنْ خُبثٍ وَ سُوءِ النِّيَّةِ
(۲) فِي النَّهَارِ وَجْهَهُ اخْفَى لِأَنَّ
نَحْوَ بُسْتَانٍ لَهُ وَ الْكَرْمِ
(۳) مِثْلُ ذَا الْوَجْهِ الَّذِي سُومَ وَ شَرَّ
عَنْ عَيُونِ الْمُسْلِمِينَ فِي الدُّنَا
(۴) فَوَجَّوهُ مِنْ شَيَاطِينَ تَبِينُ
تَنْظُرُ مِثْلَ الذُّبَابِ قَدْ جَلَسَ
(۵) لَوْ نَظَرْتَ وَجْهَهَا فَوْرًا تَقَعُ
أَنْتَ بِأَلْبَتِ لَهَا لَا تَنْظُرُ
- عِبْرَةٌ لِلظُّلْمِ ذَاكَ اعْتَبِرْ.. (۱)
مَا أَتَى بَعْدَ اللَّتْيَا وَ اللَّتْيِ
فَمَهُمْ لَا يَفْتَحُوا بَعْدَ الزَّمَنِ
..أَوْ بِهِ يَرْجُونَ أَذْنَى النِّعَمِ..
كُلُّهُ الْأَوَّلَى لَهُ أَنْ يُسْتَمَرَّ
لَهُمُ الْحِرْمَانُ ذَا كُلِّ الْهَمَا
وَ عَلَى الرَّأْسِ لَهَا فِي كُلِّ حِينٍ
وَ هِيَ فِي الْوَاقِعِ شَبَهُ الْحَرَسِ
فَوْقَكَ تَوَلَّيَكَ غَمًّا وَ جَزَعُ
أَوْ لَهَا انْظُرْ غَاضِبًا مِنْهَا أَحْذَرِ

(۱) بعد اللتیا و اللتی فاللتیا تصغیر اللتی اشاره الی شیء صغیر و کبیر ای انظر
بعد مواعیده الصغیره و الکبیره او بعد النعم او بعد المعارفة -

- (۱) روستائی بین که از بد نیتی
(۲) روی پنهان میکند ایشان بروز
(۳) آنچنان رو که همه زرق و شرست
(۴) رویها باشد که دیوان چون مکس
(۵) چون به بینی رویشان در توفتند
- میکنند بعد اللتیا و اللتی
تا سوی باغش نه بکشایند بوز
از مسلمانان نهان اولی تر است
بر سرش بنشسته باشد چون حرس
بامبین شان چون به بینی خوش میخند

- (۱) فَيَمْنُلُ السَّحْنَةَ ذِي الْعَاصِيَةِ
 (۲) إِذْ هُمْ قَدْ سَمَلُوا الْبَيْتَ لَهُ
 بِهِمْ بَانَ وَ تَوًّا هَرَعُوا
 (۳) لَهُ أَهْلُ الْبَيْتِ فَوْرًا ارْتَجُوا
 وَ لِهَذَا الْأَعْوَجَاجِ الْخَضِرِي
 (۴) لَكِنِ اللَّحْنُ بِقَوْلِ خَشِينٍ
 حَيْثُ فِي الْبَيْتِ وَقَعَتِ الْجِدَّةُ
 (۵) خَمْسَةَ أَيَّامٍ فِي الْبَابِ هُمْ
 كَابِدُوا فِي اللَّيْلِ بَرْدًا فِي النَّهَارِ
 (۶) فَالْوَقُوفُ مَا أَتَى مِنْ غَفْلَةٍ
 بَلْ أَتَى مِنْ إِفْتِقَارٍ لِلطَّعَامِ
- هُوَ قَالَ تَسْفَعُ بِالنَّاصِيَةِ (۱)
 وَجَدُوا كَالْأَقْرَبَاءِ الْوَلَهُ
 نَحْوَهُ وَ الْبَابَ مِنْهُ قَرَعُوا
 بِأَبِهِ خَوْفًا بِهِ أَنْ يُلْجُوا
 صَارَ كَالْمَجْنُونِ وَاهِي الْفِكْرِ
 لَمْ يَرُقْ مِنْهُ بِذَلِكَ الزَّمَنِ
 مَا تُفِيدُ لَوْ بَدَتْ وَ الشِّدَّةُ
 وَقَفُوا وَ الْأَمْرُ ضَاقَ بِهِمْ
 وَهَجَ شَمْسٍ وَ حَرٍّ وَ أَوَارَ
 أَوْ جُمُودٍ لَهُمْ بِالْخُلَّةِ
 .. وَ اضْطَرَّارٍ عِنْدَ بَابِ اللَّطْعَامِ.. (۲)

(۱) الاية فى سورة العلق (لتسفعن بالناصيه) اى لتجذبته بناصيته الى النار (ناصية كاذبة خاطئة) - (۲) نسخه ثانياة - بالفترة -

گفت یزدان تسفعن بالناصیه
 همچو خویشان سوی در بشتافتند
 خواجه شد زین کج روی دیوانه و ش
 چون در افتادی بچه تیزی چه سود
 شب بسر ما روز خود خورشید سوز
 بلکه بود از اضطرار و بی خوری

(۱) در چنین روی خبیث عاصیه
 (۲) چون پرسیدند و خانش یافتند
 (۳) در فرو بستند اهل خانه اش
 (۴) لیک هنگام درشتی هم نبود
 (۵) بر درش ماندند ایشان پنج روز
 (۶) نی ز غفلت بود ماندن نی خری

- (۱) لَا اضْطَرَّارَ بِاللَّيْمِينَ الْحَسَّانَ
وَمِنْ الْجُوعِ الْكَثِيرِ السَّبْعُ
- (۲) فَمَدَامَا قَدْ رَأَاهُ وَ مَدَامَ
أَنْ فَلَانِ أَنَا وَالْأَسْمُ لِيَا
- (۳) قَالَ ذَا كَانَ أَنَا لَا أَعْلَمُ
نَجَسًا أَنْتَ تَكُونُ أَوْ قَرِينَ
- (۴) فَبِصْنَعٍ هُوَ مَفْتُونٌ أَنَا
أَبْدًا لَا أَدْرِي مَنْ أَنْتَ وَلَا
- (۵) أَنَا عَنْ ذَاتِي مَالِي مِنْ خَبَرٍ
هَبْ بِقَدْرِ شَعْرَةِ الرَّأْسِ لِيَا
- وَصَلُّوا... طَوْعًا لِسُلْطَانِ الزَّمَانِ..
يَا كُلَّ الْجَيْفَةِ لَا يَرْتَدِعُ
هُوَ حَيَّاهُ وَ قَالَ بِسَلَامٍ
ذَا هُوَ فَاللهُ اللهُ يَا
أَنْتَ مَنْ كُنْتَ وَ لَسْتُ أَفْهَمُ
طَاهِرٍ.. لَسْتُ لِي حَالًا تَبِينُ..
..يَوْمِي وَ اللَّيْلُ فِي قَيْدِ الْفَنَاءِ.. (۱)
مُعَوِّزٌ أَعْرِفُكَ بَيْنَ الْعَمَلِ
مِنْ وَجُودِي لَسْتُ أَدْرِي مِنْ أَثَرِ
لَسْتُ أَدْرِي أَنَا مَالِي مَا يَا

(۱) هذه الايات الثلاثة من الاصل لم توجد في نسخة النهج القوى و ترجم لها عن نسخة لکناهور -

- (۱) بالثيمان بسته نيكان اضطرار
(۲) او همی دیدش همی کردش سلام
(۳) گفت باشد من چه دانم تو کئی
(۴) والههم روز و شب اندر صنع هو
(۵) از خودی خود ندانم من خبر
- شیر مر داری خورد از جوع زار
که فلانم مر مرا اینست نام
یا پلیدی یا قرین پاکئی
هیچگونه نیستم پروای تو
نیست از هستی سر مویم اثر

- (۱) مَا سِوَى الْحَقِّ لِي الْفِكْرُ جَهْلٌ
 مَا سِوَى اللَّهِ .. وَ مَا أَدْرِي أَنَا ..
 فَبِقَلْبِي وَ بِرُوحِي لَا يَحِلُّ
 ..هَا أَنَا قَدْ غَضْتُ فِي بَحْرِ الْفَنَاءِ ..
- (۲) قَالَ هَذَا الْوَقْتُ لِلْحَشْرِ الْمَثَلِ
 وَهُوَ مُصْداقٌ لِقَوْلِ الذِّكْرِ فِيهِ
 مَا هُنَاكَ يَحْصُلُ الْيَوْمَ حَاصِلُ
 يَوْمَ الْمَرَّةِ يَفِرُّ مِنْ أَخِيهِ
- (۳) شَرَحَ الْقَوْلَ لَهُ إِنِّي أَنَا
 قَدْ أَكَلْتُ مِنْ خُوانِي الْأَطْعَمَةَ
 ذَاكَ الْيَوْمَ لَكَ ابْتَعْتُ الْمَتَاعَ
 كُلِّ سِرٍّ جَاوَزَ الْأَثْنَيْنِ شَاعَ
- (۴) سَمِعَ الْخَلْقُ بِسِرِّ حُبِّنَا
 وَ إِذَا مَا الْخَلْقُ حُبِّنَا أَكَلَا
 وَ هُوَ قَالَ لَهُ دَوْمًا فَمَا
 وَ دَرَى دَوْمًا قَدِيمَ وَدِنَا
- (۵) وَ إِذَا مَا الْخَلْقُ حُبِّنَا أَكَلَا
 وَ هُوَ قَالَ لَهُ دَوْمًا فَمَا
 لَا إِيَّاكَ أَعْرِفُ لَا مِنْكَ الْمَحَلُّ
 نِعْمَةً فَالْوَجْهَ مِنْ ذَا خِجَلَا
- (۶) وَ هُوَ قَالَ لَهُ دَوْمًا فَمَا
 لَا إِيَّاكَ أَعْرِفُ لَا مِنْكَ الْمَحَلُّ
 ذِي الْأَكَاذِيبِ تَقُولُ تَرْمَا
 أَعْلَمُ لَا الْأِسْمَ مِنْكَ وَ الْخُلَّلُ

(۱) الاية فى سورة عبس -

- (۱) هوش من از غیر حق آگاه نیست
 در دل و جانم بجز الله نیست
- (۲) گفت ایندم با قیامت شد شبیه
 ما برادر شد یفر من اخیه
- (۳) شرح میکردش که من آنم که تو
 لونها خوردی از خوان من دوتو
- (۴) آن فلان روزت خریدم آن متاع
 کل سر جاوز الاثنین شاع
- (۵) سر مهر ما شنیدستند خلق
 شرم دارد رو چو نعمت خوردخلق
- (۶) او همی گفتش چه گوی ترهات
 نی ترا دانم نه نام تو نه جلت

- (۱) خَامِسُ لَيْلَةٍ اكْتَنَظْتُ مَطَرًا
وَالسَّمَاءُ انْبَهَرَتْ مِمَّا يَبْهَى
(۲) وَمَدِ الْمَدِينَةُ لِلْعَظَمِ بِحَدِّ
ضَرْبِ الْحَلَقَةِ لِلْبَابِ وَقَالَ
(۳) إِذْ هُوَ فِي الْآفِ إِصْرَارٍ وَصَلَ
قَالَ يَا رُوحَ الْآبِ مَاذَا يَصِيرُ
(۴) قَالَ عَنْ تِلْكَ الْحَقُوقِ الْغَادِرَةِ
لِي أَنَا كَلَّا تَرَكْتُ فَلْيَا
(۵) رُوحِي الْمُسْكِينَةَ ذَاتَ الْفَرْقِ
خَمْسَةَ أَيَّامٍ مِنْهَا ذِي بَدَتْ
(۶) فَجِفَاءً وَاحِدٌ فِيهِ الْغَرِيبُ
وَاضْطِهَادٌ فِي الْبَلَاءِ وَازَى ثَلَاثُ
- وَسَحَابًا صَوْبُهُ الْأَرْضَ غَمَرُ
سَحَابٍ مِنْ غَيْثٍ.. وَمَا عَنْ لَهَا..
وَصَلَتْ فَالْحَضِرِيُّ ذُو النِّكَدِ
قُلْ لِرَبِّ الْبَيْتِ سُرْعَانِ تَعَالِ
جَانِبَ الْبَابِ وَرَأْمَ مَا حَصَلَ
أَخْرَ الْأَمْرِ قَقْلٌ مِنْهُ الْيَسِيرُ
أَنَا خَلَيْتُ وَمَا فِي الْخَاطِرَةِ
فِكْرَةً لِأَعْمَلِ وَرَحْمَاكَ يَبَا
مِنْ أَذَى الْبَرْدِ الشَّدِيدِ وَالْحَرَقِ
خَمْسَةَ أَتْوَامٍ كَالْمَوْتِ غَدَتْ
يَأْتِي وَالْخِلُّ الْوَفِيُّ وَالْحَبِيبُ
مِائَةِ الْآفِ.. فَأَتَى لِي الْغِيَاثُ..

کآسمان از بارشش شد در شکفت
حلقه زد خواجه که مهتر را بخوان
گفت آخر چیست ای جان پدر
ترك کردم آنچه من پنداشتم
جان مسکینم درین سرما و سوز
در گرانی هست چون سیصد هزار

(۱) پنجمین شب ابر و بارانی گرفت
(۲) چون رسیدش کارد اندراستخوان
(۳) چون بصد الحاح آمد سوی در
(۴) گفت من آن حقها بگذاشتم
(۵) پنج ساله رنج دید این پنج روز
(۶) يك جفا از خویش و از بار و تبار

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْقَلْبَ دَوْمًا مَا وَضَعَ
 رُوحَهُ عَوْدًا مَعَ حُبِّ كَثِيرٍ
- (۲) كُلُّ مَا كَانَ عَلَى النَّاسِ الْخَطَرُ
 مِنْ خِلَافِ الْعَادَةِ اعْرِفَهُ يَقِينُ
- (۳) قَالَ يَا مَنْ عَنْهُ شَمْسُ حَبِيبِهِ
 لَوْ أَرَقْتَ دَمِي أَنْتَ الْحَلَالُ
- (۴) فَبِهَذِي اللَّيْلَةِ ذَاتِ الْمَطَرِ
 كُنِّي مَتَاعًا تَجِدُ يَوْمَ الْحِسَابِ
- (۵) قَالَ ذِي زَاوِيَةٍ فِيهَا اسْتَقَرَّ
 فَهْنًا ذُئْبٌ وَ صَارَ الْحَارِسَا
- (۶) فَلِأَجْلِ الذُّئْبِ كَانَ فِي الْيَدِ
 كُنِّي إِذَا الذُّئْبُ الضَّخِيمُ ذَا وَصَلِ
- فَوْقَ جَوْرِ وَجَفًا مِنْهُ طَلَعَ
 وَوَفَاءً لَهُ فِي الصَّعْبِ الْخَطِيرِ
 وَالْبَلَاءِ وَلَهُمْ جَرُّ الضَّرَرِ
 كَانَ ذَاكَ بَغْتَةً فِيهِمْ يَبِينُ
 فِي الزَّوَالِ .. خَرَّ نَجْمٌ قَرِيبُهُ ..
 أَنَا صِيرْتُ .. وَمَالِي مِنْ جِدَالِ ..
 هَبْ لَنَا زَاوِيَةً تَقْدُو الْمَقَرَّ
 وَبِهِ تَخْلُصُ مِنْ شَرِّ الْعِقَابِ
 قِيمُ الْبُسْتَانِ فِي قَيْدِ السَّهَرِ
 هُوَ مِنْهُ .. كَانَ دَوْمًا جَالِسًا ..
 لَهُ سَهْمٌ مَعَ قَوْسِ ذِي يَدِ
 لَهُ يَرْمِي لَا يَرَى مِنْهُ خَلَلِ

جانش خو گر بود با مهر و وفاش
 این یقین دان کر خلاف عادتست
 کر تو خوئم ریختی کردم حلال
 تا بیانی در قیامت توشه
 هست اینجا کرک را او باغبان
 تا زنده چون آید آن کرک سترک

(۱) زانکه دل نهاده بر جور و جفاش
 (۲) هر چه بر مردم بلاه و شدتست
 (۳) گفت ای خورشید مهرت در زوال
 (۴) امشب باران بما ده گوشه
 (۵) گفت يك گوشه است آن باغبان
 (۶) در کفش تیر و کمان از بهر کرک

- (۱) تَوَيْهَظِي الْخِدْمَةَ أَنْتَ تَقُومُ
وَسِوَى ذَا فَتَفْضَلُ وَأَفْحَصِي
(۲) قَالَ أَلْفَ خِدْمَةٍ أَتَيْتُ أَنَا
وَبِكَفِّي السَّهْمَ وَالْقَوْسَ ضَعِ
(۳) لَا أَنَا أَنَا وَ الْكُرْمَ مُدَامَ
تَوَيْهَظِي الذِّئْبُ أَتَى الرَّأْسَ عَجَلُ
(۴) فَلَا جِلَّ الْحَقِّ يَا مَنْ أَنْتَ مَنْ
لَا تَدْعُنِي اللَّيْلَةَ هَظِي سَجِينُ
(۵) فَهَنَّاكَ وَجِدْتَ زَاوِيَةَ
هُوَ مَعَ أَهْلِيهِ فِي ذَاكَ الْمَحَلِّ
(۶) كَأَجْرَادِ الْبَعْضِ صَارَ فَوْقَ بَعْضٍ
مَنْ ضَجَّجَ السَّيْلَ جَوْفَ الزَّوَاوِيَةِ

(۱) نسخهٔ ثانیه - السنا -

- (۱) گر تو آن خدمت کنی جا آن تست
(۲) گفت صد خدمت کنم تو جای ده
(۳) من نخسبم حارسی رز کنم
(۴) بهر حق مگذارم امشب ای دودل
(۵) گوشهٔ خالی بد و او با عیال
(۶) چون ملخ بر همدگر گشته سوار
- ورنه جای دیگری فرمای جست
وان کمان و تیر در کفم بنه
گر بر آرد گرگ سرتیرش زخم
آب باران بر سر و دوزیر کل
رفت آنجا جای تنگ و بی مجال
از نهیب سیل اندر کنج غار

كُلُّهُمْ يَا مَنْ يَجْلُ بِشْنَاهُ
 .. وَ لَنَا لَا غَيْرَنَا فَاقَ وَ رَاقُ ..
 لِلْأَخْسَاءِ جَفَا أَهْلَ الطَّرِيقِ
 عَمَلِ الْمَعْرُوفِ وَالصُّنْعِ السَّنِيِّ
 نِيًّا اخْتَارَ وَ خَلَى لِلْوَرَعِ
 لِلْكَرَامِ الصَّفْوَةِ أَهْلِ الْبَابِ
 لِلْمُطَهَّرِينَ وَ مَنْ جَلُّوا شِعَارَ
 وَالرِّيَاحِينَ وَ كُلِّ مَا تَرَوْمُ
 لَوْ تَصِيرُ قَدْ فَضَلْتَ كُلَّ شَيْ
 أَحْسَنَ كَانَ لَكَ .. هَبْهُ الْخَطِيرُ ..
 لَسْتَ تَلْقَى أَنْتَ فِي كُلِّ فَرِيقِ
 غَيْرَ صَوْتِ الطَّبْلِ أَوْ قَوْلِ الْهَذَرِ

(۱) فِي جَمِيعِ اللَّيْلِ قَاتُوا يَا إِلَهَ
 ذَانَا لَا قَ لَنَا لَا قَ وَ لَا قَ
 (۲) ذَا جَزَاءٍ مَنْ هُوَ كَانَ الرَّفِيقِ
 أَوْ مَعَ الْوَعْدِ الذَّمِيمِ وَ الدَّنِيِّ
 (۳) ذَا جَزَاءٍ مَنْ هُوَ كَانَ الطَّمَعِ
 تَرَكَ أَنْ يَخْدِمَ سَامِي التُّرَابِ
 (۴) يَفْضُلُ لَحْسُ التُّرَابِ وَ الْجِدَارِ
 عَامَّةَ النَّاسِ وَ عِيدَانَ الْكَرُومِ
 (۵) أَنْتَ عَبْدٌ رَجُلٍ بِالْقَلْبِ حَيَّ
 مِنْ عَلَى فَرَقِ الْمُلُوكِ لَوْ تَسِيرُ
 (۶) أَيُّهَا أَسْأَلُكَ فِي كُلِّ طَرِيقِ
 مِنْ سَلَاطِينِ التُّرَابِ وَ الْمَدَرِ

این سزای ما سزای ما سزا
 یا کسی کرد از برای ناکسان
 ترك گوید خدمت خاک کرام
 بهتر از عام و رز و گلزارشان
 به که بر فرق سر شاهان روی
 تو نخواهی یافت ای بیک سبل

(۱) در همه شب جمله گویان کای خدا
 (۲) این سزای آنکه شد یار خسان
 (۳) این سزای آنکه اندر طمع خام
 (۴) خاک با کان لیس و دیوارشان
 (۵) بنده يك مرد روشن دل شوی
 (۶) از ملوك خاک جز بانگ دهل

- (۱) هُمْ أَهْلُ الْحَضَرِ بَيْنَ الْفَرِيقِ
نَسَبَةً لِلرُّوحِ قُطَاعُ الطَّرِيقِ
مَنْ يَكُونُ الْقَرَوِيُّ ذُو الْحَقِّ
لَا فُتُوحَ لَهُ كَمْ زَادَ خَرَقُ (۱)
(۲) ذَا جَزَاءٍ مَنْ يَتَذَيَّرُ النُّهَى
مَا أَتَى صَوْتُ لَشَيْطَانٍ لَهَى
لَهُ جَاءَ النُّقْلُ شَاءَ وَابْتَعَدَ
عَنْ سَبِيلِ الْعَقْلِ بِالْجَهْلِ اعْتَقَدَ
(۳) إِذْ مِنَ الْقَلْبِ أَتَى حَتَّى الشِّغَافِ
نَدِمَ مِنْ بَعْدِ هَذَا الْأِعْتِرَافِ
لَيْسَ يَجِدِي لَا وَلَا يُشْفِي الْغَلِيلِ
كَانَ ذَلِكَ الْقَوْسُ وَالسَّهْمُ مُدَامَ (۴)
فِي جَمِيعِ اللَّيْلِ فِي كُلِّ طَرَفِ
يَطْلُبُ الذِّئْبُ لَهُ يَنْبَغِي التَّلَفُ
.. كَانَ حَتَّى الْمَوْتِ مَقْهُورًا ذَلِيلَ (۲)
فِي الْيَدِ مِنْهُ يَعِينُ لَا تَنَامُ
يَطْلُبُ الذِّئْبُ لَهُ يَنْبَغِي التَّلَفُ

(۱) فنتجح ان المقصود من القروي اللذي لاحصة له من الفيض الالهي و من البلدي اللذي لا نفع له بعلومه لعدم عمله بدوجبها و من اهل الروح السالكين على جادة الشريعة بقلبة سلطان الروح - (۲) اي لما ذهبت الندامة من القلب الى الشغاف اي خرج اللذي في قلبه على لسانه بعد هذا لا يمسك فائدة الاعتراف باخلاده الى الارض و اتباعه هواء -

- (۱) شهریان خود ره زنان نسبت بروح
روستائی کبست کیچ بی فتوح
(۲) این سزای آنکه بی تدبیر عقل
بانگ غولی آمدش بگزید نقل
(۳) چون بشیمانی زد دل شد تا شغاف
زان سپس سودی ندارد اعتراف (۱)
(۴) آن کمان و تیر اندر دست او
گرگ را چوپان همه شب سوبسو

(۱) شغاف برده دل و بیماری دل و اعتراف از عزوف بمعنی روی تافتن است -

- (۱) فَعَلَيْهِ الدِّثْبُ مِثْلَ الشَّرَرِ
يَطْلُبُ الدِّثْبَ وَ مَا مِنْ خَبِرِ
(۲) كُلُّ بَرْغُوثٍ لَهُمْ كُلُّ بَعُوضٍ
وَ يَذِي الْمَخْرُوبَةَ كَمْ قَدْ وَضِعَ
(۳) أَيْضًا الْفُرْصَةُ فِي طَرْدِ الدِّثَابِ
مِنْ ضَجِيجِ حَمَلَةِ الدِّثْبِ الْأَشْرِ
(۴) كَيْ يَهْذَا الدِّثْبُ لَا يَأْتِي الضَّرَرَ
يَنْتَفِ بِالرَّغْمِ ذِقْنُ الْحَضَرِيِّ
(۵) وَ لِيَنْصِفَ اللَّيْلُ هُمْ فِي مِثْلِ ذَا
وَ مِنْ السُّرَّةِ نَحْوَ الشَّفَةِ
- سَلِطَ بِالدَّاتِ قَيْدَ الْخَطَرِ (۱)
لَهُ بِالدِّثْبِ وَ لَا بِالضَّرَرِ
كَانَ دِثْبًا فِي الدَّمِ مِنْهُمْ يَخُوضُ
بِهِمْ جُرْحًا وَ الْحَى بِالْوَجَعِ
مَا أَتَتْ مِنْهُمْ وَ لَا صَدَّ الْعَذَابِ
.. وَ مِنَ الْعَوِطِينَ ذَا الصَّعْبِ الْخَطَرُ..
يَجْلِبُ وَ الْقَرَوِيُّ مِنْ كَدَرٍ
.. وَ عَلَيْهِ مِنْ غُرُورٍ يَجْثَرِي..
حَرَّقُوا الْأَسْنَانَ رُعْبًا وَ أَدَى
رُوحَهُمْ كَمْ وَصَلَتْ مِنْ خَشْيَةٍ

(۱) اراد بالذئب البعوض و بالبرغوث القروي او النفس الامارة -

- (۱) گرگ خود بروی مسلط چون شرر
(۲) هرپشه و هر کیک چون گرگی شده
(۳) فرصت آن پشه راندن هم نبود
(۴) تا نیاید گرگ آسیبی زند
(۵) اینچنین دندان زنان تا نیم شب
- گرگ جویان وز گرگ اویخبر
اندران ویرانشان زخمی زده
از نهیب حمله گرگ عنود
روستائی دیش خواجه بر کند
جانشان از ناف می آید بلب

- (۱) بَغْتَةً تَمْنَالُ ذِئْبٍ بِأَلْفَمٍ
رَأْسَهُ مِنْ عَالِيِ التِّلِّ أَبَانَ
(۲) مِنْ عَلَى إِبْهَامِهِ ذَا الْحَضِرِيَّ
وَرَمَى الْحَيَوَانَ ذَاكَ فَهَوَى
(۳) إِذْ هَوَى الْحَيَوَانَ خَلْفًا ظَهَرًا
ضَرَبَ الْكَفَّ وَصَاحَ أَسْفَا
(۴) قَالَ يَا مَنْ بِالْفَتَى مَا كُنْتَ ذَا
قَالَ لَا ذِئْبٌ هُوَ ضَخْمٌ قَوِيَّ
(۵) فِيهِ شَكْلُ الذِّئْبِ فِي الظَّاهِرِ كَانَ
(۶) قَالَ لَا لَمَّا مِنْ الْفَرْجِ لَهُ
لِي وَكَأَلْمَاءٍ مِنْ الْخَمْرِ أَنَا
- صَوْتُ .. حَرَقَ سِنَّ الْمُبْرَمِ ..
غَاضِبًا لَيْسَ لَهُ مِنْهُ أَمَانٌ
صَوَّبَ السَّهْمَ بِعَزْمٍ قَسَوْرِيَّ (۱)
خَلْفَهُ .. وَانْخَطَفَتْ مِنْهُ الْقَوَى ..
مِنْهُ رِيحُ الْقَرَوِيِّ طَفَرَا
.. قَلْبُهُ وَاللَّبُّ مِنْهُ انْخَطَفَا ..
جَحَشِي كَانَ بِهِ حَلَّ الْأَذَى
أَشْبَهَ الشَّيْطَانَ بِالْخَلْقِ الْغَوِيِّ
شَكْلُهُ الذِّئْبِيَّةُ مِنْهُ أَبَانَ
خَرَجَ الرِّيحُ فَلَا يَشْتَبَهُ
بِهِ أَدْرِي .. وَمِنْ اللَّيْلِ السَّنَا ..

(۱) قال فی النهج شست بتقدیم الشین لها عشرة معان منها اسم آله ترمی السهم
عن القوس يضعونها فی الابهام و يسحبون الوتر بها مع السهم يقال له بالترکیة زاگیر -

- (۱) ناکهان تمثال گرگی هشته
(۲) تیر را بکشاد آن خواجه ز شست
(۳) اندر افتادن ز حیوان باد جست
(۴) ناجوانمردی که خر کره منست
(۵) اندرو اشکال گرگی ظاهر است
(۶) گفت فی بادی که جست از فرج وی
- سر بر آورد از فراز پشته
زد بر آن حیوان که تا افتاد پست
روستائی های کرد و کوفت دست
گفت فی این گرگ چون اهریمنست
شکل او از گرگی او مخبر است
می شناسم همچنان کآبی ز می (۱)

(۱) یاء در آبی یاء تنکیر است یعنی همچنان که آب از می ممتاز است -

- (۱) قَدْ قَتَلْتَ جَحْشِي بَيْنَ الرِّيَاضِ
 (۲) فَتَفَحَّصْ حَسَنًا فَالْلَّيْلُ كَانَ
 لَا تُرَى لِلنَّاطِرِ إِذْ فِي سِتَارِ
 (۳) يُظْهِرُ اللَّيْلُ كَثِيرًا لِلْبَدَلِ
 نَظْرُ اللَّيْلِ لِكُلِّ أَحَدٍ
 (۴) فَظِلَامٌ وَ سَحَابٌ وَ مَطَرٌ
 ذِي الْمِهْمَاتِ الثَّلَاثُ يَغْلَطُ
 (۵) قَوْلِي بَانَ كَيَوْمِ سَافِرٍ
 أَنَا رِيحَ جَحْشِي أَذْرِي التِّبَاسَ
 (۶) وَسَطَ عِشْرِينَ رِيحًا أَعْرِفُ
 مِثْلَمَا مَنْ سَافَرَ الزَّادَ عَرَفُ
- لَا أَنَاكَ الْبَسْطُ بَعْدَ الْإِنْقِبَاضِ
 قَالَ وَالْأَشْخَاصُ فِي اللَّيْلِ عَيَانُ
 هِيَ كَانَتْ بَكْرَةً حَتَّى النَّهَارِ
 وَالْخَطَا يُبْدِي الْأُمُورَ وَالْخَلَلِ
 لَمْ يَكْ بِالصَّائِبِ وَالْمُهْتَدِي
 كَثُرَ الْوُدْيَانُ غَطَى وَ غَمَرُ
 كَثْرَةً تَأْتِي وَ رُعْبًا وَ شَطَطُ
 .. بَاطِنُ الْأَمْرِ بَدَى كَالظَّاهِرِ ..
 مَالِي فِيهِ وَ مَالِي مِنْ مِرَاسِ
 أَنَا ذَاكَ الرِّيحَ لَا أُخْتَلِفُ
 عَيْنًا الْوَصْفُ لَهُ لَا يَخْتَلِفُ

که مبادت بسط هرگز ز انقباض

شخصها در شب ز ناظر محجب است

دید شب صائب ندارد هر کسی

این سه تاریکی غلط آرد شگرف

می شناسم باد خرکره منست

می شناسم چون مسافر زاد را

(۱) کشته خر کره ام را در ریاض

(۲) دقت نیکوتر تفحص کن شب است

(۳) شب غلط بنماید و مبدل بسی

(۴) هم شب و هم ابر و هم باران زرف

(۵) گفت من بر من چو روز روشن است

(۶) در میان بیست باد آن باد را

- (۱) وَ لِهَذَا طَفَرَ ذَا الْحَضِرِيَّ
وَ التَّلَاطِيبَ لَهُ قَدْ جَذَبَا
(۲) وَ يَكْ يَا أَبْلَهَ جِئْتَ بِحَمَقٍ
أَنْتَ أَفْيُونًا وَ بَنِجًا بِالتَّبَعِ
(۳) بِمُهْمَاتٍ ثَلَاثٍ لِلْمُظْلَمِ
كَيْفَ لَا تَدْرِي بِيَا يَا أَحْمَقُ
(۴) فَبَيْنَصِفِ اللَّيْلَ مَنْ بِالْعَجَلِ قَدْ
بِرَفِيقٍ صَحْبَ عَشْرِ سِنِينَ
(۵) نَفْسَكَ صَبْرَتْ صَبًا عَارِفًا
وَ عَلَى عَيْنِ الْمُرَوَّاتِ التُّرَابُ
تَنْثُرُ السِّتْرَ تَصِيرُ وَالْحِجَابُ

(۶) مرت ترجمه هذا البيت في الابيات الاربعة الاخيرة في صفحة ۱۳۵ و في البيت الاولين من صفحة ۱۳۶ المترجم للبيت الاول و الثاني في صفحة ۱۳۵ عن نسخة لکناهور -

- (۱) خواجه برجست و پیامد ناشکفت
(۲) کابلہ طرار شید آورده
(۳) در سه تاریکی شناسی باد خر
(۴) آنکه داند نیم شب گوساله را
(۵) خویشان را عارف و واله کنی
(۶) که مرا از خویش هم آگاه نیست
- روستائی را گریباناش گرفت
بنگ و آفیون هر دو باهم خورده
چون ندانی مرا ای خیره سر
چون نداند همزه ده ساله را
خاک در چشم مروت میزنی
در دلم کنجا بجز الله نیست

- (۱) مَا أَكَلْتُ أَنَا لَمْ أَذْكُرْ لَهُ
بِهِ وَهُوَ كَانَ جَدَلَانًا بِهَا
قَلْبِي ذَا الْحِيرَةِ وَالْوَلَهُ
.. لَهُ كَانَتْ وَهُوَ كَانَ لَهَا ..
- (۲) عَاقِلًا بِالْحَقِّ مَجْنُونًا لِيَا
قَدْ نَسِيتُ اعْذِرْنِي مَنْ يَعْذِرُ
سَمِي فِي حَالٍ بِهِ الرُّوحَ بِيَا
.. بِالمُسِيئِي لَمْ يَكْ مَا أَنْ يُضِرْ ..
- (۳) وَالَّذِي لِلْمَجْسِرِ يَعْنِي النَّبِيذُ
لَهُ جَرُّ الشَّرْعِ فِي الْمُعْذِرِينَ
أَكَلَ فِي حَلْقِهِ كَانَ اللَّذِيذُ
مِنْهُمْ عَدُوٌّ وَمَعْدُورًا يَبِينُ
- (۴) مَا لِسَكْرَانٍ وَمَنْ بَنَجًا أَكَلَ
هُوَ كَالْطِفْلِ مَعَافٍ مُعْتَقٍ
مِنْ طَلَاقٍ لَا وَلَا بَيْعٍ يَحُلُّ
حَرَرِ الذَّنْبِ لَهُ لَا يَلْحَقُ

- (۱) آنچه وی خوردم از آنم یاد نیست
(۲) عاقل و مجنون حقم یاد آر
(۳) آنکه مرداری خورد یعنی نبید
(۴) مست و بنگی را طلاق و بیع نیست
- این دل از غیر تحریر شاد نیست
در چنین بیخوشیم معذور دار
شرع او را سوی معذوران کشید (۱)
همچو طفلی او معاف و معتقیست

(۱) در شرح بحر العلوم گفته - مقصود از این ابیات آن است کسی که عقل او زائل شود از او تکلیف ساقط میشود پس از کسیکه مست عشق باشد از او تکلیف چون قطع نشود ولی اشکال می آید باینکه شافعی و حنفیه مست را مکلف میدانند مگر گفته شود مراد مولانا مست نبید باشد یا اینکه گفته شود مراد اگر مست بر زبان خود کلمه کفر بگوید کافر نمیشود پس مست عشق چگونه معذور نباشد و در بیت بعد که میفرمایند - مست و بنگی را طلاق و بیع نیست - نیز اشکال می آید که مست را طلاق هست و شراح این اشکال را ذکر کرده اند و پاسخ مدلل که بتحقیق رفع اشکال شود تاکنون نداده اند - بصفحه ۳۲ و ۳۳ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود -

- (۱) سَكْرَةٌ تَأْتِي مِنَ الرِّيحِ الْعَمِيقِ
مَاءٌ كَزُورٍ مِنَ الْخَمْرِ وَ حُبِّ
(۲) فَإِذَا كَيْفَ عَلَيْهِ رَاقٌ أَنْ
سَاقِطًا ذَا الْفَرَسِ صَارَ وَ قَدْ
(۳) مَنْ يُخْلِي الْجَمَلَ فَوْقَ الْجَحْشِ
فَارِسِيًّا مَنْ لَا بَلِيسَ يَقُولُ
(۴) يَتْرُكُونَ الْجَمَلَ إِذْ يَأْتِي الْعَرَجُ
(۵) فَإِذَا كُنْتَ مُعَافَاً عَنْ يَسِيرٍ
أَنَا عَنْ ذَاتِي أَعْمَى وَ الضَّرِيرُ
لِلْمَلِكِ الْفَرْدِ ذِي اللَّطْفِ الْأَتَقِ (۱)
لَمْ تَكْ مِنْ مِثْلِهِ رَأْسًا وَ أَبُ
يُوضَعُ التَّكْلِيفُ سِرًّا أَوْ عَلَنَ
فَقَدْ فِي ذَلِكَ رِجْلًا وَ يَدُ
فِي الدُّنَا الدَّرْسُ بِكُورًا أَوْ عِشِيَّ
.. وَ لَهُ يُفْضِي شُرُوحًا وَ ذُيُولَ..
قَالَ مَا كَانَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ
أَوْ كَثِيرٌ.. كَيْفَمَا شِئْتَ أَصِيرُ..
وَ عَنِ الْحَقِّ الْبَصِيرِ وَ الْخَبِيرِ

(۱) و هذا ظاهر في الصادقين مردود من الزورين لانهم قوم ضالون يزعمون ان مجتهد لله و في الله و يسقطون بهذا القياس التكاليف الشرعية و يقولون (پس بر او تكليف باشد چون روا) - يلزم الرجوع الى التعليل الفارسي على ترجمة الايات الثلاثة اللتي اولها (آنكه مردارى خورد يعنى نبيد) -

- (۱) مستی کآید ز بوی شاه فرد
(۲) پس بر او تکلیف چون باشد روا
(۳) بار که نهی در جهان خر کرده را
(۴) بار برگیرند چون آمد عرج
(۵) سوی خود اعمی شد از حق بصیر
صد خم می در سر و مغزان نکرد
اسب ساقط گشت و شد بی دست و پا
درس که دهد پارسی بومره را (۱)
گفت حق لبس علی الاعمی حرج
پس معافم از قلیل و از کثیر

- (۱) تُظْهِرُ الدَّرَوَشَةَ فَخْرًا لَكَ
وَضَجِيجَ الْعَاشِقِينَ وَالصَّخْبَ
(۲) أَنْ أَنَا سَكْرَانٌ لَا أَعْلَمُ مَا
وَلَكَ الْغِيْرَةُ كَمْ مِنْ إِمْتِحَانٍ
(۳) لَكَ رِيحُ الْجَحْشِ طَوْرًا فَضَحُ
(۴) وَلَهُ الْأَثْبَاتُ أَبَدِي هَكَذَا
هَكَذَا الصَّيْدَ الْفَرَارِيَّ أَخَذُ
(۵) مِائَةُ الْأَلْفِ أَلْفِ إِمْتِحَانٍ
أَنْ عَلَى الْبَابِ أَنَا لَا غَيْرِيَا
- وَالْفَنَاءُ وَالسَّكْرَةُ تَبْدِي بِكَ
لِلْأَلَةِ مِثْلَ مَنْ مِنْهُمْ أَحَبُّ (۱)
كَأَنَّ أَرْضًا لَا وَلَا أَدْرِي السَّمَاءُ
عَمِلَتْ سَوَوْتُكَ بِالْقَدْرِ الْمُهَانَ
وَوُجُودُ نَفْيِكَ مِنْهُ أَتَضَحُّ
فَضَحَ الْحَقُّمَى وَأَصْحَابُ الْأَذَى (۲)
وَلَهُ فِي الشَّرِّكَ قَهْرًا نَبَذُ
يَا أَبِي مَمْنَنٍ يَقُولُ فِي الْعِيَانِ
صِرْتُ مَقْبُولًا لِبَابِ رَبِّيَا

(۱) و لهذا اشرع يخاطب المدعى الكذاب و يقول (لاف درویش الخ) -
(۲) ای الحق تعالیٰ بجمل المرائی مفضوحاً فی الدنيا بین اهل الله و فی الاخرة علی
رؤس الاشتهاد و علی هذا یجمل الصید الوحشی نافرأ فارأ من قید الشریعة و امتثال
الوامر الالهیة یعنی اللذی هو بمثابة الصید الوحشی یصطاده باللطف کالعضری المرقوم
و صاحب الحيلة و النفاق کذا یفضحه -

- (۱) لاف درویشی زنی و بیخودی
(۲) که زمین را من ندانم ز آسمان
(۳) باد خرکره چنین رسوات کرد
(۴) اینچنین رسوا کند حق شید را
(۵) صد هزاران امتحانست ای پدر
- های و هوی عاشقان ابزدی
امتحانت کرد غیرت امتحان
هستی نفی ترا اثبات کرد
اینچنین گیرد رمیده صید را
هر که گوید من شدم سرهنگ در

(۱) فَاِمْتِحَانًا لَهُ لَوْ كَانَ الْعَوَامُّ مَا دَرَوْا مَنْ نَضَجُوا الصِّفْوَةَ الْكَرَامُ
طَلِبُوا الْآيَةَ مِنْهُ فِي الطَّرِيقِ .. وَ لَهُ كَمْ فَضَحُوا بَيْنَ الْفَرِيقِ ..

اشاره الى معرفه مدعى الكمال صاحب الكلام و معرفه الهذر
و الغلط من العوام (۱)

(۲) وَإِذَا الدَّرْزِيَّةَ كَانَ أَحَدٌ يَدْعِي بِالصَّنْعَةِ الدَّرْزِيَّ عَدُوَّ
نَفْسِهِ السُّلْطَانِ مِنْهُ فِي الْأَمَامِ قَذْفَ الْأَطْلَسِ .. فِي خَاصِّ وَعَامٍ ..
(۳) أَنْ لَهُ فَرَاجَةً فِصْلٌ تَسَعُ وَلَهَا حَسَنٌ يَطْرِزُ مُبْتَدِعٌ (۲)
بِامْتِحَانٍ لَهُ يَبْدُو طَرَفَانِ .. بِهِمَا عِلْمُهُ وَ الْجَهْلُ يُبَيِّنُ
(۴) وَإِذَا لَمْ يَكْ مِنْ كُلِّ قَبِيحٍ اِمْتِحَانٌ .. وَغَدَى الصِّفْوَةَ الْمَلِيحَ ..
كُلٌّ مِنْ خُنْثٍ فِي الْحَرْبِ يَصِيرُ رُسْتَمًا وَ السَّيِّدَ كُلَّ حَقِيرٍ

(۱) لم يوجد هذا العنوان في نسخة النهج و يوجد في نسخة لکناهور - (۲)
دو شاخ في الاصل مخفف دو شاخه و هما الغصنان ای الطرفان و هما وقوفه و عدم
وقوفه كما في الشرح الفارسی لبحر العلوم و احتمله ايضاً مؤلف النهج -

(۱) کردند عامه او را زامتحان بختگان راه جویندش نشان

اشاره به شناختن مدعی کمال را صاحب کلام و گزافی غلط از عوام

(۲) چون کند دعوی خیاطی کسی افکند در پیش او شه اطلسی
(۳) که بیر ان را بغلطاق فراخ زامتحان پیدا شود او را دوشاخ (۱)
(۴) گر نبودی امتحان هر بدی هر مخنث دروغی رستم بدی

(۱) دو شاخ چوبی که دو شاخ داشته باشد و در کردن مجرمان نهند و بغلطاق
بفتح باء و غین کلاه درویشان و گدایان است برخی گویند مراد از دوشاخ در این
مورد وقوف و عدم وقوف است -

- (۱) أَنْتَ مَنْ خُنِثَ لَوْ فَرَضَ حَسِبْتَ
فَإِذَا مَا وَجَدَ الضَّرْبَ الْأَسِيرَ
(۲) سَاكِرُ الْحَقِّ مَتَى أَنَا صَحِي
سَاكِرُ الْحَقِّ يَنْفَخُ الصُّورَ لَمْ
(۳) خَمْرَةُ الْحَقِّ غَدَتِ صِدْقًا وَ مَا
قَدْ شَرِبْتَ الْمَذْقَ وَالْمَذْقَ شَرِبْتَ
(۴) نَفْسَكَ صَيَّرْتَ لُطْفًا بِأَيُّزِيدَ
رُحْ مِنْ الْمِفْتَاحِ لَا أُدْرِى الطَّبْرَ
(۵) فَاسِدَ الْعِرْقِ وَ سُوءَ الْأَعْتِقَادِ
كَيْفَ يَا مَّا كِرُ بِالْحَيْلَةِ حِينَ
- أَيْسَ دِرْعًا وَ لِلْحَرْبِ طَلِبْتُ
صَارَ أَعْيَاهُ عَنِ الْخَصْمِ الْمَسِيرُ
بِالدُّبُورِ وَ لَهُ السُّكْرُ أَنْجَى (۱)
يَصْحُو مِمَّا بِهِ مِنْ ذَوْقِ أَلَمٍ
كَذِبَتْ حَاشَا لَهَا السُّكْرُ سَمَى
وَيْلَكَ بِالْمَذْقِ لَا الْخَمْرِ طَرِبْتَ
وَجَنِيْدًا كَمْ بِكَ الْعِشْقُ يَزِيدُ
.. لَيْبَى فِي الْحُبِّ لِلْحَقِّ أَنْبَهَرُ
مَعَ حِرْصٍ بِكَ كَثِيرٍ وَ عِنَادٍ
أَنْتَ تُخَفِّيه وَ مِنْكَ لَا يَمِينُ

(۱) ای سکران عشق الحق کیف یصبر یقطاناً من الدبور ای من الاهویه النفسانية السفلیة و یأتی الی الصحو و یخثارها و هذا لا یكون لان النبی (ص) قال نصرت بالصبا و اهلك عاد بالدبور و اما سکران شراب عشق الحق لا یأتی لنفسه و لا بتقید بهوسه حتی نفخ الصور بل لا یفیک بنفخ الصور فکیف بغيره -

- (۱) خود مخنث رازره پوشیده گیر
(۲) مست حق هشیار چون شد ازدبور
(۳) باده حق راست باشد نی دروغ
(۴) ساختنی خود را جنید و بایزید
(۵) بدرگی و منبلی و حرص و آز
- چون به بیند زخم میگردد اسیر
مست حق ناید بخود از نفخ صور
دوغ خوردی دوغ خوردی دوغ دوغ
رو که شناسم تبر را از کلید
چون کنی پنهان بشیدای مکر ساز (۱)

(۱) مبتل یعنی بد اعتقاد و منکر -

- (۱) نَفْسَكَ الْحَلَّاجَ مَنْصُورًا تَصِيرُ
تَضْرِبُ فِي قُطْنَةِ الصَّحْبِ الْكَثِيرِ (۱)
- (۲) نَارًا أَعْمَرَ بِأَنِّي مِنْ أَبِي
لَهُبِ ذِي الشَّرِّ وَالطَّبْعِ الْغَيْبِي
- لَا أُمِيزُ عَمْرًا رِيحَ الْجَحَشِ
أَدْرِي نِصْفَ اللَّيْلِ لِيَّ مَا ائْتَدَشُ (۲)
- (۳) يَا حِمَارُ فَالْحِمَارُ مِنْكَ ذَا
يُوقِنُ النَّفْسُ لَهُ رَهْنُ الْأَذَى
- يَجْعَلُ مِنْ أَجْلِكَ الْأَعْمَى الْأَصْمَ
يَغْدُو... وَالْدَّاءُ يُحِبُّ وَالْأَلَمُ..
- (۴) نَفْسَكَ مِمَّنْ هُمْ صَعْبُ الطَّرِيقِ
سَلَكُوا عِدَّ الْأَقْلَ فِي الْفَرِيقِ
- غَائِطًا لَا تَأْكُلُ أَنْتَ مِثْلَ مَنْ
لِلطَّرِيقِ قَطْعَ وَازِي بَفَنٍ
- (۵) طِرَ مِنْ الْمَكْرِ لِسْمَتِ الْعَقْلِ لَا
غَيْرِهِ سَرْعَانِ وَارْجِعْ لِلْعَلَا
- وَمَتَى فَوْقَ السَّمَاءِ طَارَ الْجَنَاحُ
الْمَجَازِيُّ.. وَفَازَ بِالنَّجَاحِ (۳)

(۱) ای ان حلاجاً أضرم نار العشق فی قطن کلام الشک و انت أضرمت نار الالحاد
فی قطن حقوق الاخوان - (۲) ای لا أمیز بین عمر بن الخطاب و بین عمر ابی لهب-
(۳) باز فی الاصل هنا بمعنی خلف ای طر من خلف المکر و ارجع عنه مسرعاً لسمت
عقل الكل لان الجناح المجازی متی بطیر جانب سماء الحقيقة -

- (۱) خویش را منصور حلاجی کنی
آتش در پنبه یاران زنی
- (۲) که ز شناسم عمر از بولهب
باد خر کره شناسم نیم شب
- (۳) ای خری کاین از تو خر باور کند
خویش را بهر تو کور و کر کند
- (۴) خویش را از رهروان کمتر شمر
تو حریف رهنمایی که مخور
- (۵) باز پر از شید سوی عقل تاز
کی پرد بر آسمان پر مجاز

- (۱) نَفْسَكَ الْعَاشِقَ لِلْحَقِّ صَنَعْتَ
وَمَعَ ابْلِيسَ الَّذِي اسْوَدَّ اضْعَتْ
عِشْقَكَ فِيهِ فُتِنْتَ مِنْ وَلَعٍ
.. وَبِكَ الْمَكْرَ ابَّانَ وَالطَّمَعَ ..
(۲) يَا تَرَى الْعَاشِقَ وَالْمَعشُوقَ هُم
فِي الْمَعَادِ عَقَدُوا صَفًا لَهُم
وَبِهِمْ اِثْنَيْنِ فَاثْنَيْنِ اتُّوا
مُسْرِعِينَ لَهُمَا الْحُكْمَ ارْتَاوْ
(۳) اَنْتَ لِمَ رَأَيْتَ سَكَ دَوَّخْتَ سَكَرْتَ
اَيْنَ كَانَ الدَّمُ لِلْمَكْرَمِ الدَّمَا
رُحٌ وَعَيْنِي اطْفَأْ اَنَا لَا اَعْرِفُ
عَاشِقٌ رَهْنُ الْفَنَاءِ مِنْ صَحْوَةٍ
(۴) اَنْتَ قُرْبَ الْحَقِّ اَوْ هَمْتَ بِاَنْ
كُنْتَ مِنْهُ دَانِيًا وَ الْمُؤْتَمَنُ (۱)
ذَا لِاَنَّ عَنْ طَبِيقٍ مَنْ اِلِطْبِيقِ
لَكَ هَبْ اَوْصَافَكَ لِي تَصِفُ ..
صَنَعَ مَا بَعْدَ .. هَبْهُ سَبَقُ ..
مَالِي بَهْلُولُ هَذِي الْقَرْيَةِ
كُنْتُ مِنْهُ دَانِيًا وَ الْمُؤْتَمَنُ (۱)
صَنَعَ مَا بَعْدَ .. هَبْهُ سَبَقُ ..

(۱) ای و تستشهد بقوله و انا اقرب اليكم من جبل الوريد-

- (۱) خویشتن را عاشق حق ساختی
عشق با دیو سیاهی باختی
(۲) عاشق و معشوق را در رستخیز
دو بدو بستند و پیش آرند تیز
(۳) تو چو خود را گنج و بیخود کرده
خون رز کو خون ما را خورده
(۴) رو که نشناسم ترا از من بجه
عاشق بیخویشم و بهلول ده
(۵) تو توهم میکنی از قرب حق
که طبق گرد ورنبود از طبق

- (۱) أَنْتَ هَذَا الْقُرْبَ لَمْ تَنْظُرَ لِأَنَّ
حَصَلَ فِي مِائَةِ تَكْرِمَةٍ
(۲) فِي يَدِ دَاوُدَ قَدْ صَارَ الْحَدِيدُ
كَالْحَدِيدِ الشَّمْعُ ذَا فِي يَدِكَ
(۳) إِنَّ قُرْبَ الْخَلْقِ وَالْمَكْرِ مُدَامَ
قُرْبَ وَحْيِ الْعِشْقِ وَافْتِ ذِي الْكَرَامِ
(۴) يَا أَيُّ الْقُرْبِ بِأَنْوَاعٍ بَدَى
تَضْرِبُ فَوْقَ الْجِبَالِ وَالذَّهَبِ
(۵) إِنْ كُنَ الشَّمْسُ لَهَا بِالذَّهَبِ
ذَلِكَ الْقُرْبُ بِهِ الصَّفْصَافُ لَمْ
- كَانَ قُرْبَ الْأَوْلِيَاءِ وَالْمِنَنُ
وَسَمُو جَلَّ أَوْ تَعْظِمَةَ
شَمْعًا .. الَّذِينَ بِهِ دَوْمًا يَزِيدُ ..
صَارَ .. عَكْسَ مَا بِهِ كَانَ لَكَ ..
شَمِلَ فِي لُطْفِهِ كُلَّ الْأَنَامِ
.. وَبِذَا تَسْمُو عَلَى الْخَلْقِ مَقَامَ ..
هَذِهِ الشَّمْسُ الَّذِي زَادَتْ هُدًى
.. وَلَهَا الصَّنْفَانِ فِي الْمَعْنَى اقْتَرَبَ ..
يُوجَدُ قُرْبُ جَلِيلِ الرُّتَبِ (۱)
يَدْرِ حِينًا لَا وَلَا فِيهِ أَلَمْ

(۱) ای التجلی اللذی فعلته الشمس للذهب و الفضة لم تفعل للصفصاف و لسائر الاشجار -

- (۱) ابن نمی بینی که قرب اولیا
(۲) آهن از داود مومی می شود
(۳) قرب خلق و زرق بر جمله ست عام
(۴) قرب بر انواع باشد ای پدر
(۵) لیک قریبی هست باز رشید را
- صد کرامت دارد و کار و کیا
موم در دستت چو آهن می بود
قرب و حی عشق دارند این کرام
میزند خورشید بر کهسار و زر
که از آن آگه نباشد بید را

كَانَ لِلشَّمْسِ قَرِيبًا وَ حَضَرَ
 حَاجِبٌ كَانَتْ .. فَلَيْسَتْ تَخْتَفِي ..
 مَنْ ثَمَارًا نَضَجَتْ مَا أَنْ تُحِبَّ
 هُوَ مِنْ شَمْسِ الضُّحَى إِمَّا التَّمَسَّ
 عُدَّ سَرِيعًا يَا بَاسًا وَاهِي الْقَوَى
 هُوَ بِالْقُرْبِ إِلَى شَمْسٍ تُجَلُّ (۱)
 أَخَذَ .. هَبُّهُ دَنَى مِنْهَا التَّمَسَّ ..
 لَا تَكُ فَهُوَ إِلَى الرُّوحِ الْأَذَى (۱)
 يَحْصُلُ يَتَقَى اضْطِهَاذًا وَ أَلَمُ
 خَمَرًا الْعُمَرُ مُدَامًا طَرِبُوا
 شُرْبَهَا تَبْغَى وَ لَوْ كَالْقَطَرَةِ (۳)

(۱) يَا بَاسُ الْغُصْنِ وَ مَا مِنْهُ زَهَرٌ
 وَ مَتَى الشَّمْسُ عَنِ الْأَثْنَيْنِ فِي
 (۲) إِيكُنْ أَيْنَ الْقُرْبِ لِلْغُصْنِ الرِّطْبِ
 (۳) تَأْكُلْ مِنْهُ وَ ذَا الْغُصْنِ الْيَبَسِ
 لَهُ قُرْبًا قُلْ فَلَا نِلْتَ سِوَى
 (۴) ذَلِكَ أَنْظِرْ يَا بَاسُ الْغُصْنِ فَهَلْ
 كَانَ شَيْئًا آخَرَ غَيْرَ الْيَبَسِ
 (۵) يَا عَدِيْمَ الْعَقْلِ كَالسَّائِرِ ذَا
 مَنْ لِعَقْلِ يَصُلُ فِيهِ النَّدَمُ
 (۶) بَلْ مِنَ الْسَكْرِ إِذَا مَا شَرِبُوا
 ذِي الْعُقُولِ النَّضَجَةُ مِنْ حَسْرَةٍ

- (۱) لم يذكر في النهج و ذكر في نسخة لکناهور - (۲) ای لا تکن بشوق
 قليل بجد و بافتجد قی نفسك انك صاحب حال فتتكبر و تدعى المشیخة و تندم -
 (۳) نسخة ثانية - كالندرة -

آفتاب از هر دو کی دارد حجاب
 که ثمار پخته از وی میخوری
 غیر زوتر خشک گشتن گومیاب
 غیر خشکی میبرد چیزی دیگر
 که بعقل آید پشیمانی خورد
 عقلهای پخته حسرت میبرند

(۱) شاخ خشک و تر قریب آفتاب
 (۲) لیک کو آن قربت شاخ طری
 (۳) شاخ خشک از قربت آن آفتاب
 (۴) بنگر این کان شاخ خشک از قرب خور
 (۵) آن چنان مستی مباح ای بی خرد
 (۶) بلکه زنان مستان که چون می میخورند

- (۱) أَنْتَ يَا مَاسِكُ مِثْلَ الْيَهْرَةِ
لَوْ تَكُونُ نِصْفَ سَكْرَانَ الْأَسَدِ
فَارَةً شَابَتْ فَمِنْ ذِي الْخَمْرِ
صِدٌّ إِذَا مَا كُنْتَ مِنْ أَهْلِ الرَّشْدِ..
- (۲) أَنْتَ يَا مَنْ شَرِبَ مِنْ بَرَمٍ
لَا تَدِرُ حَوْلَ الَّذِينَ شَرَبُوا
مِنْ خَيَالِ الْقَدَحِ لِلْعَدَمِ
خَمْرَةَ الْحَقِّ وَ مِنْهَا طَرِبُوا
- (۳) فِيهِذَا السَّمْتِ أَوْ ذَاكَ تَقَعُ
أَنْتَ يَا مَنْ كُنْتَ فِي ذَا السَّمْتِ مَا
مِثْلَ سَكْرَانَ مِنْ الْخَمْرِ أَنْصَرَغُ^(۱)
لَكَ ذَاكَ السَّمْتِ دَعِ عَنْكَ سَمِي
- (۴) لَوْ لِذَاكَ السَّمْتِ أَنْتَ مِنْ طَرِيقٍ
بَعْدَ ذَا حِينًا لِهَذَا السَّمْتِ أَنْتَ
قَدْ وَجَدْتَ وَ بِهِ كُنْتَ حَقِيقُ^(۲)
أَوْ لِذَاكَ الرَّأْسِ هَزَّ لَوْ أَرَدْتَ

(۱) ای یا مرائی و یا من تقع مثل السكران هذا الجانِب و هو جانب السفل او النفس و ذاك الجانِب و هو جانب العلو و الروح یا هذا هذا الجانِب الدوحانی لك عدم انت ادخل لذاك الجانِب ای النفسانی السفلی - (۲) ای ان وجدت لذلك الجانِب الحقانی طریقاً بتوفیق الله بعد ذاك الوصول هز رأساً تارة لجانِب الصورة و عالم النفسانية و تارة لجانِب ذلك العالم المعنوی ای بعضاً افعِل الرقص و السماع و الوجد ان اردت جانب العلا و الروح و ان اردت اظهر بصورة المجاز لان المجاز قنطرة الحقيقة -

- (۱) ای گرفته همچو گربه موش پیر
گرتو زان می شیر کیری شیر گیر
- (۲) ای بخورده از خیال جام هیچ
همچو مستان حقایق بر میبچ
- (۳) می فتی این سو و آن سو مست وار
ای تو این سو نیست آن سو گذار
- (۴) گر بدان سو راه یابی بعد از آن
که بدینسو که بدانسو سر نشان

- (۱) أَنْتَ مَنْ ذَا السَّمْتِ كُلًّا بِالْأَثَرِ
 حَيْثُ مَوْتُ مَا لَكَ الرُّوحَ بِكَ
 (۲) ذَاكَ خَضِرُ الرُّوحِ مَنْ كَانَ الْأَجَلُ
 لَاقَهُ لَوْ هُوَ كَانَ لِلدَّوَرِ
 (۳) أَنْتَ مِنْ ذَوِقِ الْخَيَالِ فَمَكَ
 تَنْفَخُ فِي ظَرْفِكَ رِيحُ الْغُرُورِ
 (۴) فَهُوَ مِنْ رِيحٍ لَهُ فِي أَبْرَةٍ
 مِثْلُ هَذَا الْبَدَنِ الْخَالِي السَّمِينِ
 (۵) فَلَوْ الْقَلَاةِ مِنْ ثَلَجٍ صَنَعَتْ
 فَمَتَى تِلْكَ تَقَيِّ وَ الْمَاءِ حِينَ
- لَا تَرُحَ مِنْ ذَلِكَ السَّمْتِ هَذَرُ
 لَا تَجِرُ حُمَقًا.. فَمَا سُكَّرَ لَكَا
 لَيْسَ يَخْشَى لَا وَلَا يُبَدِي الْوَجَلَ
 مَا رَأَى شَأْنًا وَلَا قَدْرًا دَرَى
 تَجْعَلُ حُلُومًا يَرُوقُ عِنْدَكَ
 مُعْجَبًا تَمْلَأُهُ تَبْدِي السُّرُورِ
 تُغَرِّزُ فِيهِ خَلَى بِالْمَرَّةِ
 لَا لَقَى الْعَاقِقُ فِي مَرِّ السِّنِينَ
 فِي الشِّتَاءِ وَ بِهَا الْمَاءُ وَضَعَتْ (۱)
 تَمْسِكُ الثَّلَجُ لَهَا ذُبُ يَقِينُ

(۱) ای کذا الظنون و الخیالات حالها يوم الحساب کحال اکواز الثلج قال الله تعالی
 فی سورة الفرقان (و قدمنا الی ما عملوا من عمل فجعلناه هباء منسورا -

- (۱) جمله زینسوئی از آن سو کپ مزین
 (۲) آن خضر جان کز اجل نهراسد او
 (۳) کام از ذوق تو هم خوش کنی
 (۴) پس بیک سوزن تهی گردد ز باد
 (۵) کوزهها سازی ز برف اندرشتا
- چون نداری مرگ هرزه جان مکن (۱)
 شاید از مخلوق را نشناسد او
 در دمی در خیک خود پرش کنی
 اینچنین فربه تنی عاقل مباد
 کی کند چون تاب بیند آن وفا

(۱) کپ زدن گزاف سخن راندن -

فی بیان وقوع ابن آوی فی حب و تلونه و دعوی الطاوسیه بین ابناء آوی

- (۱) دَخَلَ فِي حُبٍ صَبَغٍ وَ لَبِثَ ابْنُ آوَى سَاعَةً فِيهِ مَكَثَ
- (۲) ثُمَّ مِنْهُ خَرَجَ وَ الْجِلْدُ قَدْ لَوْنًا كَلًّا بِالْوَانِ تَعَدَّ
- قَائِلًا إِنِّي طَاوُسُ الْجِنَانِ أَنَا صِرْتُ مَالِي بِالْحُسْنِ ثَانِ
- (۳) وَ جَدَّ صُوفًا جَمِيلًا حَسَنًا مِثْلَ قَوْسٍ قَزَحَ كَمْ لَوْنًا
- وَ عَلَى الْأَلْوَانِ تِلْكَ الشَّمْسُ قَدْ أَشْرَقَتْ مِنْ حُسْنِهَا اللَّبُّ فَقَدْ
- (۴) أَخْضَرَ أَحْمَرَ لَمَّا نَظَرَا نَفْسَهُ وَ الْأَصْفَرَ وَ الْأَكْثَرَا
- فَعَلَى أَبْنَاءِ آوَى عَرَضَا نَفْسَهُ مِنْهُ أَبَانُ الْفَرَضَا
- (۵) كُلُّهُمْ قَالُوا لَهُ مَا ذَا الْخَبَرِ يَا ابْنَ آوَى مَا بَدَى مَا ذَا صَدَرَ
- مِنْ نِشَاطٍ بِكَ صِرْنَا الثَّقَلَاءُ عِنْدَكَ .. تَحَسَّبُنَا كَالِدَ خَلَاءِ ..

افتادن شغال در خم رنگ و رنگین شدن و دعوی طاوس کردن

او میان شغالان

- (۱) آن شغالی رفت اندر خم رنگ اندران خم کرد يك ساعت در رنگ
- (۲) پس بر آمد پوستش رنگین شده که منم طاوس علیین شده
- (۳) بشم رنگین رونق خوش یافته آفتاب آن رنگها بر تافته
- (۴) دید خود را سبز و بور و سرخ و زرد خویشتن را بر شغالان عرضه کرد
- (۵) جمله گفتند ای شغالک حال چیست که ترا در سر نشاطی ملتویست

- (۱) فَأَيْنَ مِنْ آيِنَ أَنْتَ الْكِبْرَ ذَا
 (۲) جَاءَ مِنْ أَبْنَاءِ أَوَى لِلْأَمَامِ
 يَا فَلَانٍ كِدْتَ حَتَّى بِالْأَثَرِ
 (۳) كِدْتَ حَتَّى أَنْتَ فَوْقَ الْمَنْبَرِ
 وَادْعَاءِ كَذِبٍ هَذَا الْوَرَى
 (۴) كَمْ غَلَبْتَ لَنْ تَرَى مِنْ حُرْقٍ
 قَدْ أَتَيْتَ بِاللَّذِي مَا لَا حَيَاءَ
 (۵) لِلنَّبِيِّينَ وَ لَا غَيْرَ الْحُرْقِ
 مَعْقَلٍ أَيْضًا غَدَى سَلَبَ الْحَيَاءِ
 (۶) فَالْتِفَاتَ الْخَلْقِ هُمْ نَحْوَ هُمْ
 بَاطِنَ الْحَالِ عَلَيْهِمُ الدَّوَاءُ
- قَدْ أَتَيْتَ وَ لَمْ صِرْتَ كَذَا
 وَاحِدُ طَارِحَهُ فِي ذَا الْكَلَامِ
 صِرْتَ مَعْنَى قَلْبُهُمْ لَا فِي كَدَرِ (۱)
 تَصَعَّدَ حَتَّى بِذَا يَا مُمْتَرِي
 حَسْرَةً تُعْطِي لِمَا مِنْكَ جَرَى
 فَإِذَا مِنْ مَكْرِكَ وَ الْخَرَقِ
 فِيهِ.. وَالشِّرَ الْكَثِيرِ وَ الْعَنَاءُ..
 وَ الْوَلِيِّينَ تَرَوُقُ وَ السَّبَقِ
 كُلُّ ذِي مَكْرٍ بِهِ زَادَ التَّجَاءُ
 سَحَبُوا أَنْ نَحْنُ طَبْنَا وَ هُمْ
 لَهُمْ حَقٌّ.. لِأَنَّ يَلْقُوا الشِّفَاءَ..

(۱) نسخهٔ ثانیه - صرت ممن اسمدوا و نالوا ظفرا -

- (۱) از نشاط از ماگرانه کرده
 (۲) يك شغالی پیش روشد کای فلان
 (۳) شید کردی تا بمنبر بر جهی
 (۴) بس بجوشیدی ندیدی گرمی
 (۵) گرمی آن انبیا و اولیا
 (۶) کالتفات خلق سوی خود کشند
- این تکبر از کجا آورده
 شید کردی تا شیدی از خوش دلا
 تا زلاف این خلق را حسرت دهی
 بس ز شید آورده بی شرمی
 باز بی شرمی پناه هر دغا
 که خوشیم و از درون بس ناخوشند

فی بیان دهن الرجل شفته و سبلته بجلد ذنب الغنم و مجیئه
وسط الاصحاب قائلا انا کذا ا کلت نعماً کثیرة

- (۱) قِطْعَةً مِنْ ذَنْبِ الْغَنَمِ وَجَدَ مَرَّةً دَنْيَ الشِّيمِ
کُلَّ يَوْمٍ فِي الصَّبَاحِ سَبَلَتِيهِ فَيَقُولُ هَا اَنَا
(۲) رَاحَ بَيْنَ الْمُنْعِمِينَ اَنْ اَنَا مِنْ طَعَامِ دَسَمِ رَهْنِ اِهْنَا
وَسَطِ النَّادِي اَكَلْتُ مِثْلَ مَنْ هُمْ فِي النِّعْمِ وَمَنْ زَادُوا مِنْ
(۳) وَبَتَّشِيرٍ هُوَ فَوْقَ السَّبَالِ يَدُهُ جَرٌّ وَ اَوْمَى بِجَلَالِ
مُرْمِزاً اَنْ سَبَلَتِي اُنْظُرُوا فَاَنَا فِي ذَلِكَ اَفْتِخِرُ
(۴) اَنْ اَنَا لَيْلَا كَثِيرَ الدَّسَمِ وَ هُوَ الْاَيَةُ مِني وَ الْمِثَالِ
اَنْ اَنَا لَيْلَا كَثِيرَ الدَّسَمِ قَدْ اَكَلْتُ مَعَ حُلُوِّ اللُّقْمِ
(۵) بَطْنُهُ قَالَتْ جَوَاباً لَا طَنِينَ لَهُ اَفْتَى اللهُ كَيْدَ الْخَائِنِينَ

چرب کردن مرد لافى لب و سبلت خود را هر بامداد بیوست دنبه و بیرون آمدن

میان حریفان که من چنین و چنان خورده‌ام

- (۱) دنبه باره یافت مرد مستهان هر صباحی چرب کردی سبلتان
(۲) در میان منعمان رفتی که من لوت چربی خورده‌ام در انجمن
(۳) دست بر سبلت نهادی در نوید رمز یعنی سبلته من بنگرید
(۴) کابن گواه صدق گفتار من است وین نشان چرب و شیرین خوردن است
(۵) اشکمش گفتی جواب بی طنین که اباد الله کید الخائنین

- (۱) فَخَرَكِ أَنْتَ عَلَى النَّارِ لَنَا
 ذَا السَّبَالِ الدِّسَمِ اللَّهُ قَلَعَ
 (۲) فَخَرَكِ السَّيِّءِ يَا سَائِلُ لَوْ
 رَبُّمَا جَاءَ كَرِيمٌ وَ لَنَا
 (۳) وَ لَوْ الْعَيْبُ تُبِينُ وَ الْيَسِيرُ
 رَبُّمَا جَاءَ طَبِيبٌ وَ الدَّوَاءُ
 (۴) فَأَلَّاهُ قَالَ سَمْعًا وَ ذَنْبُ
 يَوْمٍ لَا يَنْفَعُ قَوْمًا فَخَرَهُمْ
 (۵) أَغَوَجَّا فِي الْكَهْفِ يَا مُحْتَلِمُ
 كُلِّ مَا تَمْلِكُ أَظْهَرُ وَ اسْتَقِمْ
- وَضَعَ وَ الْحَرَقَ أَوْرَى بِنَا
 بَتَّةً أَوْلَاكَ جُوعًا وَ جَزَعُ
 هُوَ مَا كَانَ وَ لَا فِيهِ دَرَوَا
 رَحِمَ وَ السَّغْبَ سَدَّ بِنَا
 أَغَوَجَّا تَلَعَّبَ بِالصِّدْقِ تَسِيرُ
 لَكَ سَوَى.. وَ بِكَ بَانَ الشِّفَاءُ..
 بِأَعْوَجَاجٍ لَا تُحَرِّكَ مِنْ آدَبِ
 يَنْفَعَنَّ الصَّادِقِينَ صِدْقَهُمْ (۱)
 لَا تَتَمَّ بِالْجَهْلِ لَا تَرْتَطِمُ (۲)
 .. فَلَمَّ كُلُّ الْأُمُورِ تَنْتَظِمُ..

(۱) الآية فی آخر سورة المائدة (قال هذا يوم ينفع الصادقين صدقهم) -

(۲) ای یا محتلم لاتنم فی الکهف اعوج و کن مستقیماً یعنی کل ما تفعله من الادب و الوقار افعله فی الخلوة وزد علیه لتنجو من النفاق و ییسرک الاخلاص قال الله تعالی فی آخر سورة هود (فاستقم كما امرت و من تاب معك و لاتنظفوا) -

- (۱) لاف تو ما را بر آتش بر نهاد
 (۲) گر نبودی لاف زشتت ای گدا
 (۳) ور نمودی عیب و کژ کم باختی
 (۴) گفت حق که کژ بجنبان گوش و دم
 (۵) کهف اندر کژ مخسب ای محتلم
- کان سبال چرب نو بر کنده باد
 یک کریمی رحم آوردی بما
 یک طبیبی داروی تو ساختی
 یمنفعن الصادقین صدقهم
 آنچه داری وانما و فاستقم (۱)

(۱) کهف کژ و کهف اندر کژ به یک معنی است و مقصود ای بیننده خواب در پناه ناراستی و قلبی آرام مکبر -

- (۱) وَ لَوْ الْعَيْبَ لَكَ لَمْ تُظْهِرِ
بِرِيَاءٍ وَ بِكِبَرٍ وَ دَغَلَ
(۲) أَنْتَ لَوْ نَقْدًا وَجَدْتَ فَالْفَمَا
فِي الطَّرِيقِ يَوْجَدُكُمْ مِنْ حَجَرٍ
(۳) وَلِذِي الْأَحْجَارِ مَنْ تَمْتَحِنُ
إِمْتِحَانَاتٍ أَتَتْ فِي حَالِهَا
(۴) قَالَا لَهُ قَالَ مُنْذُ الْمَوْلِدِ
يُفْتَنُونَ كُلَّ عَامٍ مَرَّتَيْنِ
(۵) فَامْتِحَانٌ قَدْ أَتَى فَوْقَ امْتِحَانٍ
بِامْتِحَانٍ أَصْغَرَ لَا تَشْتَرِي
- فَالسَّكُوتَ لَكَ فِي ذَا إِخْتَرِ
نَفْسَكَ لَا تَقْتُلْ أَسْعَدَ بِالْأَقْلِ
لَكَ لَا تَفْتَحْ تَجْرُ النَّدْمَا
لِامْتِحَانٍ لَكَ فِي هَذَا حَضَرَ
فِي الْأَمَامِ.. وَهُوَ دَوْمًا بَيْنَ (۱)
..تَعْرِفُ فِي الْوَاقِعِ مَا ذَا لَهَا..
لَهُمْ حَتَّى الْمَمَاتِ فِي غَدٍ
وَهُمْ مَا أَدْكُرُوا جَاءُوا بِشَيْنٍ (۲)
يَا أَبِي أَصْحَ مَا لَكَ قَطُّ أَمَانٍ
نَفْسَكَ.. مِنْ آخِرِ الْأَمْرِ أَحْذَرِ..

(۱) قال فی النهج و يمكن ان تكون كلمه (بیش) بالباء العربية ای ایضاً امتحانات زائده فی احوالك موجوده تمتحن بشأبة المعيار يقال لها امتحانات الهیه - (۲) الاية فی سورة التوبة (او لا يرون انهم يفتنون كل عام مرة او مرتين) بالقطع او الامراض (ثم لا يتوبون) من نفاقهم و لاهم يذكرون) -

- (۱) ورنگوئی عیب خود باری خمش
(۲) گرتو نقدی یافتی مگشا دهان
(۳) سنگهای امتحان را نیز پیش
(۴) گفت یزدان از ولادت تابچین
(۵) امتحان در امتحان است ای پدر
- از نمایش و از دغل خود رامکش
هست در ره سنگهای امتحان
امتحانها هست در احوال خویش
یفتنون کل عام مرتین
هین به کمتر امتحان خود رامخر

فی بیان امن بلعم باعور من مکر الله تعالى بان الحق جل وعلا
امتنحه مراراً ومنها اتى وجهه ايضاً

- (۱) بَلْعَمُ بَاعُورٌ وَ ابْلِيسُ اللَّعِينُ كُلٌّ فَرِدَ مِنْهُمَا الدَّانِي الْمِهِينُ^(۱)
بِامْتِحَانٍ آخِرِيٍّ قَدْ غَدَا .. وَ لَهُ مَا كَانَ يُخْفِيهِ بَدَا ..
(۲) اَنْ مَنْ اِلْحَالٌ لَهُ اَنَا سَتَرُ اِبْدِ يَا رَبُّ لَهُ اجْزٍ بِالْاَثَرِ
وَ لَنَا اَحْرَقَ دَوْماً فَافْضَحِ .. صَدْرُهُ فِي لُطْفِكَ لَا تَشْرَحِ ..
(۳) بِادْعَاءٍ هُوَ حُبُّ الدَّوْلَةِ يَطْلُبُ مِنْهُ مِلِّيُّ الْمَعْدَةِ
دَائِماً يَدْعُوا عَلَى سُبُلَتِهِ .. يَسْتَلُّ الْفُرْقَةَ مِنْ نَهْمَتِهِ
(۴) كُلِّ جُزْءٍ لَهُ كَانَ فِي الْبَدَنِ خَصَمُهُ وَ الضَّدَّ فِي مَرِّ الزَّمَنِ
فِي الرَّبِيعِ هُوَ كَمَّ يَفْتَخِرُ فِي الشِّتَاءِ هِيَ ضِدًّا تُظْهِرُ

(۱) بعد ما كانا مستجابی الدعوة فالاول وصل الى الاسم الاعظم و الثاني كان معلم الملائكة -

ایمن بودن بلعم باعور که امتحانها کرد حضرت اورا واز

آنها روی سپید آمده بود

- (۱) بلعم باعور و ابلیس لعین ز امتحان آخرین گشته مهین
(۲) کآنچه پنهان میکند پیداش کن سوخت ما را ای خدا رسواش کن
(۳) او بدعوی میل دولت میکند معده اش نفرین سبلت میکند
(۴) جمله اجزای تنش خصم ویند کز بهاری لافد ایشان دردیند

- (۱) اِدْعَاءُ الْفَخْرِ اِعْطَاءُ الْكَرَمِ
يَقْطَعُ مِنْ اَسْفَلِ بِالْغَضَبِ
- (۲) قَدِمَ الصِّدْقَ اَوْ الْعَمَرَ اَسْكَتِ
حَوْلَكَ اَنْظُرْ لَهُ اِشْرَبْ بِهِمَا
- (۳) هَذِهِ الْبَطْنُ رَقِيبَ السُّبُلَةِ
لَهُ رَامَتْ وَ عَلَيْهِ فِي الدُّعَا
- (۴) اَنْ اِلَهِي الْفَخْرَ اِفْضَحْ لِلنِّثَامِ
- (۵) قَدْ دَعَاءُ الْبَطْنِ تِلْكَ الْمُسْتَجَابُ
مُحْرِقُ الْحَاجَةِ ذِي مَدِّ الْعَلَمِ
- (۶) فَلَا إِلَهَ إِلَّا قَالُوا عَبْدُ الصَّنَمِ
إِذْ لِي تَدْعُو إجاباتٍ أَنَا
- يَمْنَعُ وَالْفُصْنَ لِلرَّحْمَةِ كَمْ
يَأْتِي وَالسَّخِطَ وَ شَرَّ الْعَطَبِ
وَ بِذَاكَ الْوَقْتُ فَيُضِرُّ الرِّحْمَةَ
وَ اذْكَرِ الشُّكْرَ الْجَزِيلَ وَالْثَنَّا
لَهُ صَارَتْ وَ عَظِيمَ الزَّلَّةِ
يَدَهَا مَدَّتْ .. وَلَاذَتْ حَزَعًا..
- كَيْ لَنَا يَضْطَرِبُ رَحْمُ الْكِرَامِ
عَادَ وَ التَّوْبِيخُ حَقٌّ وَالْعِقَابُ
لَهُ فِي الْخَارِجِ وَالْخَصْمُ اَنْحَكَمَ
كَنتَ وَ الْفَاسِقُ عِبَادُ الظُّلَمِ
لَكَ قُلْتَ وَ كَشَفْتَ لِلْعَنَا

شاخ رحمت را ز بن بر میکند
ونگهان رحمت ببین و نوش کن
دست پنهان در دعا اندر زده
تا بجنبید سوی ما رحم کرام
سوزش حاجت بزد بیرون علم
چون مرا خوانی اجابتها کنم

(۱) لاف داد او کرمها میکند
(۲) راستی پیش آ یا خاموش کن
(۳) این شکم خصم سبال او شده
(۴) کای خدا رسوا کن این لاف نثام
(۵) مستجاب آمد دعای آن شکم
(۶) گفت حق گر فاسقی و اهل صنم

- (۱) لِلدُّعَا خُذْ أَنْتَ صَعْبًا وَ اضْرَعْ
لَكَ بِالْعُقْبَى مِنْ أَيْلِسَ الْخَلَاصُ
لَهُ مِنْ غَيْرِ تَأْنٍ وَ اخْضَعْ
يُوجِدُ .. مِنْهُ تَرَى خَيْرَ مَنَاصُ ..

خطف الهرة الذنب و خزی الرجل القرم

- (۲) حَيْثُ أَنَّ الْبَطْنَ عِنْدَ الْحَضْرَةِ
هَرَّةٌ جَاءَتْ بِجِلْدِ الذَّنْبِ
(۳) هُمْ خَلَفَ الذَّنْبِ كَمْ رَكُضُوا
فَالصَّبِيُّ لَهُ مِنْ لَوْمٍ خِطْفُ
(۴) جَاءَ فِي الْمَحْفِلِ ذَا الْبَطْنِ الصَّغِيرِ
مُدَّعِي الْفَخْرِ أَرَاقَ وَ افْتَضَحَ
(۵) قَالَ ذَاكَ الذَّنْبُ كُلُّ صَبَاحٍ
سَبَلَتَيْكَ تُدْهِنُ وَ الشَّفَتَيْنِ
خَلَّتِ النَّفْسَ التَّجَّتْ بِالْمَرَّةِ
ذَهَبَتْ بِالْفَوْرِ وَفَقِ الطَّلَبِ
وَهِيَ فَرَّتْ مِنْهُمْ مَا نَهَضُوا
لَوْنُهُ وَ الْقَلْبُ مِنْ خَوْفٍ رَجَفَ
مَاءَ وَجْهِ الرَّجُلِ الدَّانِي الْحَقِيرِ
وَهُ لَهَ السِّرُّ أَبَانَ وَ شَرَحَ ..
مَنْ بِهِ كُنْتُ مُدَامًا فِي الرُّوَّاحِ
وَوَلَهَا تَسْتَرُّ عَنْ زَيْنَ وَ شَيْنَ ..

- (۱) تودعارا سخت گیر و بی شغول عاقبت برهاندت از دست غول

بردن گربه دنبه را و رسوا شدن پهلوان

- (۲) چون شکم خود را بحضرت درسپرد
(۳) از پس دنبه دویدن او گریخت
(۴) آمد اندر انجمن آن طفل خورد
(۵) گفت آن دنبه که هر صبحی بدان
گربه آمد پوست آن دنبه ببرد
کودک از ترس عتابش رنگ ریخت
آب روی مرد لافی را ببرد
چرب میکردی لبان و سبلتان

- (۱) هِرَّةٌ جَاءَتْ لَهَا بِالصَّدَقَةِ
 كَمْ رَكَضْنَا نَحْوَهَا وَالْجَهْدُ ذَا
 (۲) ضَحِكَ الْحَضَارُ مِنْ ذَا عَجَبًا
 (۳) فَدَعَوْهُ وَ لَهُ قَدْ أَشْبَعُوا
 وَ بُدُّورَ الرَّحْمَةِ مِنْهُمْ كَرَمٌ
 (۴) هُوَ ذَوْقَ الصِّدْقِ لَمَّا نَظَرَا
 لَا لِيَكْبُرَ وَ غُرُورٍ صَارَ رِقٌ
 (۵) صَنَعَةً قَدِمَ لَكَ الصِّدْقَ أَبَدٌ
 تَهْتَدِي يَبْقَى لَكَ الذِّكْرُ الْحَسَنُ
- خَطَفَتْهَا كُلُّنَا عَنْ بَكْرَةٍ
 أَبَدًا مَا نَفَعَ .. الْأَمْرُ كَذَا..
 رَحْمَتُهُمْ تَوًّا إِلَيْهِ اضْطَرَبَا
 مِنْ طَعَامٍ لَهُ كَثْرًا وَضَعُوا
 نَشَرُوا فِي أَرْضِهِ زَادُوا نِعَمَ
 لِلِكِرَامٍ وَ لَهُ كَمْ بَهْرًا
 لَهُمْ وَ الْكِذْبُ ذَاكَ لَمْ يُطَقْ
 كَيْ يَذِينَ الْعَالَمِينَ لِلرَّشَدِ
 خَالِدًا مَعَ مَنْ بِهِ الصَّفْوُ اقْتَرَنَ (۱)

(۱) لم يوجد في النهج و ذكر في نسخة لکناهور -

- (۱) گربه آمد ناگهانش در ربود
 (۲) خنده آمد حاضران را از شگفت
 (۳) دعوتش کردند وسیرش داشتند
 (۴) او چو ذوق راستی دید از کرام
 (۵) راستی را پیشه خود کن مدام
- بس دویدیم و نکرد آن جهد سود
 رحمهاشان زود جنبیدن گرفت
 تخم رحمت در زمینش کاشتند
 بی تکبر راستی را شد غلام
 تا شوی در هر دو عالم نیک نام

فی بیان دعوی ابن آوی انه طاوس بعد ما وقع فی حب الصباغ

- (۱) فَأَبْنَى أَوَى ذَاكَ مَنْ فِيهِ ظَهَرَ
كُلُّ لَوْنٍ وَ بِهِ اللَّبَّ بَهَرُ
- جاءَ عَدُوًّا فَوْقَ سَمْعِ الْأَلَامِ
قَالَ سِرًّا مِثْلَ مَرِّ حَازِمِ (۱)
- (۲) أَخِرَ الْأَمْرِ لِي أَنْظُرْ وَإِلَى
لَوْنِي الْفَتَانِ جَلٌّ وَ عَلَا
- صَنَمًا مِنْ مِثْلِي فَرْدًا حَسَنَ
لَمْ يَرَ عَايِدُهُ مَرَّ الزَّمَنِ
- (۳) إِذْ أَنَا كَالرَّوْضَةِ صِرْتُ وَ الْف
لَوْنٍ .. اللَّطْفُ لِي رَقٌّ وَ شَفَّ ..
فَلِي بِالطَّاعَةِ اعْبُدْ وَ اسْجُدْ
- (۴) شَوْكَتِي وَ اللَّطْفُ مِنِّي وَ السَّنَا
وَالْجَمَالَ أَنْظُرْ وَ مَا جَرَّ الْهَنَا
- لِي فَخْرَ الدِّينِ سُلْطَانَ الدُّنَا
إِدْعُ فِي حَمْدِي سَبِّحْ وَ الثَّنَا
- (۵) مَظْهَرَ اللَّطْفِ الْإِلَهِيِّ الْعَجِيبِ
صِرْتُ .. وَالسِّرَّ السَّمَاوِيِّ الْغَرِيبِ ..
- لَوْحَ شَرْحِ الْكِبْرِيَاءِ وَ الْجَلَالِ
عُدْتُ مَالِي مِنْ مِثْلِي بِالْجَمَالِ

(۱) (بر بناگوش) ای علی الاذن و فوقها -

دهوی طاوس کردن آن شغال که در خم صباغ افتاد

- (۱) وان شغال رنگ رنگ آمد نهفت
بر بناگوش ملامتگر بگفت
- (۲) بنگر آخر در من و در رنگ من
یک صنم چون من ندارد خود شمن
- (۳) چون گلستان گشته ام صدر رنگ خوش
مر مرا سجده کن از من سرمکش
- (۴) کر و فر و آب و رنگ بین
فخر دنیا خوان مرا و رکن دین
- (۵) مظهر لطف خدائی گشته ام
لوح شرح کبریائی گشته ام

- (۱) وَيَكُمُّ يَا تَعْلِيْبُونَ لِيَا
فَمَتَى لِلْمُعْلَبِيْنَ الْجَمَال
(۲) بَعْدَ ذَا جَمَعَ كُلُّ تَعْلَبٍ
حَلَقَةً فِي حَلَقَةٍ مِثْلَ الْفَرَّاشِ
(۳) فَإِذَا يَا جَوْهَرِيُّ مَا تَقُولُ
قَالَ بِالطَّائِوسِ وَالْفَحْلِ الرَّزِينِ
(۴) فَلَهُ قَالُوا الطَّوَائِيسُ الَّتِي
ذِي بَيْسْتَانِ الْوُرُودِ كَمْ لَهَا
(۵) مِثْلُ هَذَا الزَّهْوِ تَزْهُو قَالَ لَا
عَنْ مَنِي كَيْفَ أَقُولُ وَالصَّفَا
- لَا تَقُولُوا التَّعْلَبَ اللَّهُ بِمَا^(۱)
مِثْلُ مَالِي أَنَا فَرَدَ بِالْجَلَالِ
طَائِشَ اللَّبِّ بِقَلْبٍ وَجِبِ
دَائِرًا بِالشَّمْعِ حَبًّا وَابْتِشَاشِ
لَكَ عَلِمْنَا بِمَا فِيهِ الْقَبُولُ
مَنْ هُوَ كَالْمُشْتَرِي حُسْنًا يَبِينُ
هِيَ لِلرَّوْحِ انْتَمَتَ بِالصِّفَةِ
جَلْوَةٌ تَزْهُرُ لُطْفًا وَبَهَا
أَنَا فِي الصَّحْرَاءِ ذِي لَنْ أَرْحَلَا
.. أَوْ لَهَا أَعْرِفُ مَنْ ذَا اخْتَلَفَا..

(۱) نسخه ثابته - و بلكم -

- (۱) ای شغالان هین مخوانیدم شغال
(۲) آن شغالان آمدند آنجا بجمع
(۳) پس چه خوانیدم بگو ای جوهری
(۴) پس بگفتندش که طائوسان جان
(۵) تو چنان جلوه کنی گفتا که نی
- کی شغالی را بود چندین جمال
همچو پروانه بگرداگرد شمع
گفت طائوس نر چون مشتری
جلوه‌ها دارند اندر گلستان
بادیه نارفته چون گویم منی (۱)

(۱) منی اماله منی بفتح نون با الف و در برخی نسخ هم چنین آمده بفتح نون

با الف -

- (۱) اَلَاكَ لَحْنُ الطَّوَاوِيسِ صَدَرَ قَالَ لَا ذَاكَ مِنِّي مَا ظَهَرَ
فَإِذَا لَسْتَ بِطَاوُسٍ بَلَى أَنْتَ ذَاكَ السَّيِّدُ رَبُّ الْعَلَا
(۲) خَلَعَهُ الطَّوَاوِيسُ مِنْ عِنْدِ السَّمَاءِ تَصِلُ وَالشَّرَفُ مِنْهَا سَمَى
بَادِعَاءِ اللَّوْنِ أَنِّي تَصِلُ أَنْتَ مِنْهَا.. أَوْ بِهَا تَتَصِلُ..

تشبیه فرعون و دعواه الالوهیه باین آوی اللّٰذی ادعی الطّٰووسیه

- (۳) مِثْلُ فِرْعَوْنَ لَهُ الْإِلَهِيَّةَ قَدْ رَصَّعَ مِنْ دِرٍّ أَوْ عِقْدٍ أَعَدَّ
لِجَمُودٍ كَانَ فِيهِ كَالْأَحْمَارِ فَوْقَ عِيسَى بِادِعَاءٍ لَهُ طَارَ
(۴) فَلَا تُنْشِ الثَّعْلَبِ قَدْ وُلِدَا هُوَ أَيْضًا بِالْمَقَالِ اتَّحَدَا
وَقَعَ فِي حُبِّ مَالٍ وَمَقَامٍ .. وَمِنْ الْأَنْدَالِ صَارَ وَالْأَطْفَامِ..

- (۱) بانگ طاوسان کنی گفتا که لا پس نه طاوس خواجه بوالعلا (۱)
(۲) خلعت طاوس آمد ز آسمان کی رسی از رنگ دعویها بران

تشبیه فرعون و دعوی الوهیت بدان شغال که دعوی طاوس میکرد

- (۲) همچو فرعون مرصع کرده ریش برتر از عیسی پریده از خریش
(۴) او هم از نسل شغال ماده زاد در خم مالی و جاهی او فقاد

(۱) در شرح بحر العلوم صفحه ۳۵ ج ۲ نکاشته لفظ بوالعلا وقتی که مزج شود
با لفظ دیگر بر احمق گویند -

- (۱) كُلُّ مَنْ قَدْ نَظَرَ مَالًا وَ جَاءَهُ
هُوَ فِي سُجْدَةٍ مِّنْ ضَلُّوا سُرُورُ
- (۲) ثَمَلًا صَبَرَ ذَا الْغَرِّ الْعَدِيمِ
مِنْ سُجُودِ الْخَلْقِ مِنْ حَيْرَتِهِمْ
- (۳) حَيَّةٌ ذَا الْمَالِ جَاءَ وَالسُّمُومُ
وَ قَبُولُ الْخَلْقِ ذَاكَ وَالسُّجُودُ
- (۴) اِصْحَ يَا فِرْعَوْنَ دَعْوَى الْعِظَمِ
تَغْلِبَ اَنْتَ وَ طَاوُسًا اَبَدُ
- (۵) اَنْتَ مِنْ نَحْوِ الطَّوَاوِيسِ اِذَا
وَ عَلٰى الْاَشْهَادِ كَلًّا وَ الْمَلَا
- (۶) حَيْثُ هَارُونَ وَ مُوسَى ظَهَرَا
فَعَالَى وَجْهِكَ وَ الرَّأْسِ هُمَا
- لَهُ خَرَّ سَاجِدًا عَدَّ الْاِلَهَ
زَادَ مِنْ عَجَبِ عَرَاهُ وَ غُرُورُ
وَالدَّمِيمُ الْخَلْقِ وَالْوَعْدُ الدَّمِيمُ..
مِنْ خُمُولٍ لَمْ فِي سِيرَتِهِمْ
بِهِ كَانَتْ.. وَالرَّزَايَا وَالْعُمُومُ..
كَانَ كَالثُّعْبَانِ وَالْاَفْعَى الْعَنُودُ
خَلَى وَالتَّامُوسَ بَيْنَ الْاُمَمِ
لَا تَصِرُ مَدْعِيًّا.. وَابْنِ الرِّشْدِ..
تُظْهِرُ الْعَجْزَ تُلَاقِي وَ الْاَذَى
تَفْضَحُ.. الْخُطْبَ تَوَافِي وَ الْبَلَاءُ..
كَالطَّوَاوِيسِ بِحُسْنِ بَهْرَا
جَلُوءَ طَارَا شَأَى حُسْنُهَا

سجده افسوسیان را او بخورد
از سجود و از تحیرهای خلق
وان قبول و سجده خلق ازدهاست
تو شغالی هیچ طاوسی مکن
عاجزی از جلوه و رسواشوی
پر و جلوه بر سر و رویت زدند

(۱) هر که دید آن مال و جاهش سجده کرد
(۲) گشت مستک آن گدای زنده دل
(۳) مال مار آمد که دروی زهرهاست
(۴) های ای فرعون ناموسی مکن
(۵) سوی طاوسان اگر پیدا شوی
(۶) موسی و هارون چو طاوسان بدند

- (۱) قُبْحَكَ وَ الْخِزْيِ دَوْمًا ظَهَرَا
 مِنْ عَلَى رَأْسِكَ مِنْ فَوْقِ لَكَ
 (۲) إِذْ مَحْكًا قَدْ نَظَرْتَ الْأَسودَا
 راحَ نَقْشُ الْأَسَدِ بَنًا وَ عَادَ
 (۳) أَيُّهَا الْكَلْبُ الدِّمِيمُ الْأَجْرَبُ
 فَلِمَ فَرَوِ الْأَسَدِ لَا تَضَعِ
 (۴) فَرِثِيرُ الْأَسَدِ مِنْكَ طَلَبُ
 مَعَ نَقِشِ الْأَسَدِ طَبْعُ الْكِلَابِ
 (۵) أَنْتَ يَا ثَعْلَبُ مَنْ عَنْهُ الْجَمَالُ
 لَا تَخْلُ أَنْتَ طَاوُسًا أَبَدَ
- وَأَلَا الْوَجْهَ الدِّمِيمُ اشْتَهَرَا
 قَدْ وَقَعَتْ.. وَ بَدَى الْفَتْنُكَ بِكَ..
 صِرْتَ وَالْقَلْبَ.. وَمَا رَأَقَ الرَّدَى..
 كَلْبًا.. الضَّرَّ أَبَانَ وَالْفَسَادَ..
 مَنْ بِحِرْصٍ وَ يَغْلِي يَنْحَبُ (۱)
 فَوْقَكَ فِي شَكْلِهِ لَا تَطْلُعِ (۲)
 إِمْتِحَانًا.. وَ إِلَى الصِّدْقِ ذَهَبُ..
 هَلْ يَكُونُ.. فَلَسَلِكِ النَّهْجَ الصَّوَابُ..
 غَيْبَ مَا قَرَبَ مِنْهُ الْكَمَالُ (۳)
 صِرْتَ.. كَمْ بِالْصِفَةِ عَنْكَ ابْتَعَدُ..

(۱) نسخه ثانیة - یلهب - (۲) نسخه ثانیة - فلجلد الاسد - (۳) لم يوجد

فی النهج -

- (۱) زشتیت پیدا شد و رسواییت
 (۲) چون محک دیدی سیه گشتی چو قلب
 (۳) ای سگ گر کین زشت از حرص و جوش
 (۴) غره شیرت بخواهد امتحان
 (۵) ای شغال بی جمال و بی هنر
- سرنگون افتادی از بالایت
 نقش شیری رفت و پیدا گشت کلب
 پوستین شیر را بر خود میوش
 نقش شیری و آنکه اخلاق سگان
 هیچ بر خود ظن طاوسی مبر

(۱) فَالطَّوَاوِيسُ لَكَ تُبْدِي امْتِحَانٌ وَ بِذَا تَعْدُوا الدَّلِيلَ وَ الْمُهَانَ

تفسیر ولتعرّفهم فی لحن القول (۱)

- (۲) فَالْأَلَهُ لِلْمَنِيِّ قَدْ ذَكَرَ فِي الْمَثَاقِ قَالَ يَا خَيْرَ الْبَشَرِ
آيَةُ وَاحِدَةً هَانَتْ لِمَنْ لِلْمِثَاقِ الْأَهْلُ كَانُوا فِي الزَّمَنِ
(۳) ذَلِكَ مَنْ نَافَقَ لَوْ ضَخْمًا غَدَا أَوْ لَطِيفًا وَ نَحِيفًا قَدْ بَدَأَ (۲)
فَيَلْحِنِ الْقَوْلِ تَدْرِي الرِّجَالُ مَنْ هُوَ كَانَ وَمَا ذَا عَمَلَا
(۴) لَوْ لِقَلَاتٍ مِنَ الطِّينِ اشْتَرَيْتَ فَلَهَا يَا مُشْتَرِي مَا أَنْ دَرَيْتَ
(۵) لَا امْتِحَانٍ لِمَ أَنْتَ لِلْمِيدِ فَوْقَهَا تَضْرِبُ حَتَّى تَهْتَدِي
تَعْرِفُ الْمَكْسُورَ مِنْهَا بِالطِّينِ وَ لَكَ الْعَيْبُ بِهَا كَلًّا يَبِينُ..

(۱) قال تعالى في سورة القتال (اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضَانٌ لَنْ يَخْرُجَ اللَّهُ أَصْفَانَهُمْ وَ لَوْ نَشَاءُ لَارَيْنَاكُم فَلتَعْرِفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَ لتَعْرِفْتَهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ - (۲)
قال تعالى (وَ إِذَا رَأَيْتَ تَعْجِكَ أَجْسَامُهُمْ وَ أَنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَانَهُمْ خَشَبٌ مُسْتَدَ)
ای اجسام بلا ارواح و صور بلا معانی -

(۱) زانکه طاوسان کنندت امتحان خوار و بی رونق بهمانی در میان

تفسیر ولتعرّفهم فی لحن القول

- (۲) گفت بزدان مر نبی را در مِثاق يك نشانی بهتر از اهل نفاق
(۳) گر منافق زفت باشد نفز و هول و اشناسی مرو را در لحن قول
(۴) چون سفالین کوزه ها را میخری امتحانی میکنی ای مشتری
(۵) میزنی دستی بر آن کوزه چرا می شناسی از طنین اشکسته را

- (۱) كَانَ نَوْعًا آخَرَ صَوْتُ الْكَسْرِ
وَكَانَ الصَّوْتُ إِذَا ذَاكَ يَصِيرُ
هَادِيًا مِثْلَ التَّقْيِيبِ فِي الْأَمَامِ
أَهْ يَسْرِي .. وَبِهِ يَبْدُو الْمَرَامُ ..
(۲) وَرَدَ الصَّوْتُ لِأَن تَعْرِيفَهُ
يَعْمَلُ الْفِعْلُ .. بِهَذَا يَنْجَلِي ..
كُلُّ أَمْرٍ مَبْهُمٍ أَوْ مُشْكِلٍ ..
(۳) إِذْ حَدِيثُ الْأَمْتِحَانِ وَجْهًا
وَجْهَهُ عَنِّي أَزَالَ الشُّبْهَا
قَصَّةٌ هَارُوتٌ مِّنِّي يَعَجَلُ
وَصَلَتْ أَذْكَرُ مِنْهَا مَا حَصَلَ

(۱) الصوت يأتي ليعرف ذاك المكسور كالمصدر بان يغير الفعل كما قيل في شرح الامثلة و انما قدم الماضي و المضارع على المصدرت مع انه اصل لهما نظراً الى انهما قد يعلان فيه فقدم العامل على المعلوم فان قيل لم اعتبر جهة اصالة الفعل في العمل و لم تعتبر جهة اصالة المصدر في الاشتقاق مع ان الصرف باحث عنه قلنا لان علة الارتباط المعنوي بين ما جمع من الامثلة امر مهم مهما امكن و لادخل الاشتقاق فيه فاعتبر العمل لان الارتباط المعنوي لا يحصل الابيه وانما اعتبرت جهة اصالة الفعل لان اصلته في العمل متفق عليها بين البصريين و الكوفيين بخلاف اصالة المصدر في الاشتقاق لانه مختلف فيها بينهما فاذا قدم الفعل حصل الارتباط المعنوي و الافعال الصحيحة لا تغير مصادرها فاذا كانت الافعال سالمة تقتضي سلامة مصدرها و ان كانت ناقصة فمصدرها ايضاً ناقص و معلل فان مصدر وعد عدة فحذف الواو من اوله مشاكلة لفعله و بدلت بالناء في آخره فنتج ان الفعل يعرف المصدر ويفسره كما ان المنافق والمرائي فعله المعلوم يعرف ويغير مصدر وجوده -

- (۱) بانگ اشکسته دگرگون میبود
بانگ چاوشست بیشش میرود
(۲) بانگ می آید که تعریفش کند
همچو مصدر فعل تعریفش کند (۱)
(۳) چون حدیث امتحان روئی نمود
یادم آمد قصه هاروت زود

قصه هاروت و ماروت و جراتهم علی امتحانات الحق جل و علا

- (۱) قَبْلَ ذَا مِنْهَا ذَكَرْتُ لِلْقَلِيلِ
 مَا أَقُولُ أَنَا هَبْ شَرْحاً طَوِيلَ
- (۲) قُلْتُ مِنْ أَفٍّ لَهَا بِالْوَاحِدِ
 أَنَا رُمْتُ الْقَوْلَ فِي كُلِّ الَّذِي
- (۳) غَيْرَ أَنِّي بِالتَّعَاوُيقِ اللَّتِي
 جُمْلَةً أُخْرَى غَدْتُ نَزْراً يَسِيرَ
- (۴) فِيهَا الْقَوْلَ وَ إِن كَانَ كَثِيرَ
 فَلِمَ هَارُوتَ وَ مَارُوتَ أَسْمَعَ
- كُلُّنَا نَحْنُ أَرْقَاءَ عَبِيدَ
- (۵) فَيَسْمَعِ الْقَلْبَ جَرَّ نَفْسِ
 لِأَقُولَ لَكَ عَنْ سِرِّ الْحَبِيبِ
- مَا أَقُولُ أَنَا هَبْ شَرْحاً طَوِيلَ
 لَا أَسْتَمَاعِ الْوَاحِدِ وَالشَّارِدِ
 وَأَقْعاً كَانَ .. وَسَامِي الْمَأْخَذِ ..
 مَنَعْتُ مَا قُلْتُ غَيْرَ قَوْلَهُ
 هِيَ مِمَّا لَهُ مِنْ شَرْحِ كَثِيرِ
 مِثْلَ شَرْحِ الْعُضْوِ لِلْفِيلِ يَصِيرُ
 أَنْتَ يَا مَنْ وَجْهَكَ إِنْ يَطْمَعِ
 .. لَهُ تُفْدي مَا هُوَ مِنَّا يُرِيدُ ..
 جِيءَ بِهَذَا السَّمْتِ لِي وَالتَّمَسِ (۱)
 .. وَ تَرَى مِثِّي الَّذِي عَنْكَ يَغِيبُ ..

(۱) لم يوجد في النهج و نقل عن نسخة لکناهور -

قصه هاروت و ماروت و دلیری ایشان بر امتحانات حق تعالی

- (۱) پیش ازین زان گفته بودیم اندکی
 خود چه گویم از هزارانش یکی
- (۲) خواستم گفتن در آن تحقیقها
 تاکنون و اماندم از تعویقها
- (۳) جمله دیگر ز بسیارش قلیل
 گفته آید شرح يك عضوی زبیل
- (۴) گوش کن هاروت را ماروت را
 ای غلام و چاکران ماروت را
- (۵) گوش دل را يك نفس این سو بدار
 تا بگویم با تواز اسرار یار

- (۱) سَكْرًا مِنْ رُؤْيَا اللَّهِ هُمَا .. وَ بِمَا حَبَرَ لُبًّا لَهُمَا ..
 مِنْ عَجِيبِ الصَّنْعِ لِاسْتِدْرَاجِ مَنْ
 (۲) مِثْلُ هَذَا السُّكْرِ لِاسْتِدْرَاجِهِ
 كَمْ تَجِيءُ سَكْرَةً فِيهَا يَجُودُ
 (۳) حَبَّةٌ مِنْ فِيحِهِ كَالسُّكْرِ ذَا
 فَخْوَانٍ مِنْهُ كَمْ مِنْ سَكْرَةٍ
 (۴) وَهُمَا فِي السُّكْرِ كَانَا أَنْطَلَقَا
 وَ ضَجِيجَ الْعَاشِقِينَ كَمْ هُمَا
 (۵) فَكَمِينَ وَاحِدٌ كَانَ امْتِحَانٌ
 وَلَهُ الصَّرْصُرُ كَالْتَبْنِ الْجَبَلِ
- .. وَ بِمَا حَبَرَ لُبًّا لَهُمَا ..
 مَلِكًا كَانَ وَ سُلْطَانًا يَفَنُّ (۱)
 كَانَ لَا غَيْرَ فَمِنْ مِعْرَاجِهِ
 .. مَا عَلَى الْمَيِّتِ بِالرُّوحِ تَعُودُ ..
 أَظْهَرْتُ جَلَّتْ عَنِ الرُّوحِ الْأَذَى
 وَ هَبْ جَلَى ظِلَامِ الْكُرْبَى
 مِنْ زِمَامِ لَهُمَا .. قَدْ سَبَقَا ..
 أَظْهَرَا .. وَ الْعِشْقُ الْحَى بِهِمَا ..
 فِي الطَّرِيقِ لَهُمَا مَرَّ الزَّمَانِ (۲)
 خَطَفَ .. جَرَّ الْجِمَامَ وَالْأَجَلَ (۳)

(۱) مر معنی الاستدراج كما هو معلوم عليه في فهرست ترجمة دفتر الثاني -
 (۲) نسخه ثانیة - فالكمين الواحد والامتحان - (۳) نسخه ثانیة - خطف دك الهضاب
 والقلل -

- (۱) مست بودند از تماشای اله
 (۲) اینچنین مستی ز استدراج حق
 (۳) دانه دامن چنین مستی نمود
 (۴) مست بودند و رهیدند از کمند
 (۵) يك کمين و امتحان در راه بود
- وز عجائبهای استدراج شاه
 تاچه مستیها کند معراج حق
 خوان انعامش چها داده گشود
 های هوی عاشقانه میزدند
 صرصرش چون کاه که رامی ربود

(۱) لَهُمَا مُمْتَحِنًا تَحْتًا وَ فَوْقَ
وَ مَتَى السُّكْرَانُ رَبِّ الْعَرَبْدَه
(۲) فَلَهُ الْمِيدَانُ وَالْخَنْدَقُ كَانَ
عِنْدَهُ الْبَيْتُ وَ صَعْبُ الْخَنْدَقِ
كَانَ فِي جِيدِهِمَا دَارَ كَطُوقٍ..
عَلِمَ مَنْ شَدَهُ أَوْ قَيْدَهُ
وَاحِدًا أَمْنًا وَ سَهْلًا بِالْمَكَانِ
مَسْلَكٌ سَهْلٌ وَ خَيْرُ الطَّرِيقِ

سکر التیس من رؤيته تيسة و قفزه الى الجبل المقابل

(۳) ذَلِكَ التَّيْسُ الضَّخِيمُ الْجَبَلِي
يُرْكُضُ لِلْأَكْلِ لَا فِي حَذِرٍ
(۴) لِيُجِزَّ الْعَلَفَ بِالْصَّدَقَةِ
بَرَزَتْ أُخْرَى بِهَا زَادَ عَجَبٌ..
(۵) نَظَرًا مِنْهُ رَمَى فَوْقَ جَبَلٍ
فَرَأَى مِنْ فَوْقِ ذَلِكَ الْجَبَلِ
فَوْقَ ذَلِكَ الطُّودِ سَامِي الْقَلْبِ
هُوَ كَانَ لَا وَ لَا فِي خَطَرٍ
نَظَرَ حُكْمَ السَّمَاءِ فِي لَعْنَةٍ (۱)
.. عَقَلُهُ غَابَ لَهُ اللَّبُّ ذَهَبٌ..
آخِرَ مَا عَلِمَ مِنْهُ الْأَجَلُ
تَيْسَةً مَرَّتَ بِهِ فِي عَجَلٍ

(۱) نسخه ثانیة - ليلم العلف -

(۱) امتحان میگردشان زیر و زبر
(۲) خندق و میدان به پیش او یکی است
کی بود سر مست زاینها با خبر
چاه و خندق پیش او خوش مسلکی است

مستی بز از دیدن بز ماده و جستن او بگوه مقابل

(۳) آن بز کوهی بر آن کوه بلند
(۴) تا علف چینه به بیند ناگهان
(۵) بر کوهی دیگر بر اندازد نظر
می دود از بهر خوردن بی گوشت
بازی دیگر ز حکم آسمان
ماده بز بیند بر آن کوه دگر

ساکراً.. و الّولعُ فیهِ ظَفَرٌ..
 فَوْقَ ذَاكَ الْجَبَلِ فِي عَجَلٍ
 دَانِيَا مِنْهُ لَهُ كَمَ قَصْرًا
 حَوْلَهَا يَرْكُضُ كَمَ قَلَّ وَهَانُ
 كِذْرَاعَيْنِ أَبَانَ بِاتِّسَاعٍ
 يَرْغَبُ يَعْبُرُهُ بِالْمَرَّةِ
 لَا بِأَمْنٍ يَقَعُ حِلْفًا لِشَيْنٍ
 هَوَّ فَرُّ مَعَ أَلْفٍ وَجَلٍ
 .. وَ إِلَى فَتْكَ الْقَضَا سَلَمَهُ..
 طَائِشًا حَيْرَانَ مَرَّ الْمَلَوَيْنِ
 .. مَنْ بِهِ التَّمَيُّسُ الْعِصَامِيُّ أُصِيبَ..

(۱) عَيْنُهُ بِالْفَوْرِ تَظَلَّمُ ظَفَرُ
 ظَفَرَ السَّكَرَانِ مِنْ ذَا الْجَبَلِ
 (۲) ذَلِكَ الْبَعْدَ الْكَثِيرَ أَظْهَرَ
 وَ لَهُ بِالْوَعَةِ الْبَيْتِ أَبَانَ
 (۳) وَ لَهُ الْبَعْدَ الَّذِي أَلْفَاذِرَاعُ
 كَيِّ مِنَ السُّكْرِ بِهِ لِلظَّفَرَةِ
 (۴) إِذْهُوَ يَظْفُرُ بَيْنَ الْجَبَلَيْنِ
 (۵) فَمِنْ الصِّيَادِ نَحْوَ الْجَبَلِ
 مَنْ بِهِ لَا ذَا أَرَاقَ دَمَهُ
 (۶) جَلَسَ الصِّيَادُ بَيْنَ الْجَبَلَيْنِ
 بِانْتِظَارِ لِمَقْضَاءِ ذَا الْعَجِيبِ

بر جهد سرمست زین که تابدان
 که دویدن کرد بالوعه سرا
 تا زمستی میل جستن آیدش
 در میان هر دو کوهی بی امان
 خود پناهش خون او را ریخته
 انتظار این قضای باشکوه

(۱) چشم او تاریک گردد در زمان
 (۲) آنچنان نزدیک بنماید ورا
 (۳) آن هزاران گز دوگز بنمایدش
 (۴) چونکه بجهد درفتند اندر میان
 (۵) او ز صیادان بکه بگریخته
 (۶) شسته صیادان میان آن دو کوه

مِثْلُ ذَا الْمَنَوَالِ فِي هَذَا لَمَلًا
يَنْظُرُ الْخَصَمَ يَرَى الْخُطْبَ الْعَظِيمَ
كَأَن فَخُّ رِجْلِهِ فِي أَيِّ حَالٍ
لَهُ يَصْطَادُ كِمِثْلِ الْأَسْفَلِينَ
إِنْقَطَعَ يَا سَاكِرُ بِالْمَرَّةِ
أَنْظِرِ .. السِّرَّ الْخَفِيَّ يَنْجَلِي ..
فِي الدُّنَا مَا أَنْ تُرَى بِالْقُوَّةِ
.. مَا لَهَا قَدْرٌ خَطِيرٌ أَوْ حَقِيرٌ ..
.. فَمَتَى مَنْ هُوَ مَا فَوْقَ السَّمَاءِ ..
.. أَوْ يَخَافُ يَقَعُ فِي الْهُوَلَا ..
مَالِحُ الْمَاءِ يَطْعَمُ طَيِّبٍ
بَاطِنَ الْعَيْنِ لَهُ لُطْفٌ شَمَلُ

ورنه چالا کست وچست وخصم بین
دام پاگیرد یقین شهوت بود
مستی شهوت بین اندر شتر
پیش مستی ملک شد مستهان
او بشهوت التفاتی کی کند
خوش نماید چون درون دیده نور

(۱) أَغْلَبَ الصَّيْدَ لَذَا التَّيْسِ عَلَى
وَسَوَى ذَا الشَّاطِرِ كَانَ السَّرِيعَ
(۲) رُسْتَمًا هَبَهُ بِرَأْسٍ وَ سِبَالٍ
إِدْرِهِ الشَّهْوَةَ لَا غَيْرَ يَقِينِ
(۳) مِثْلِي مِنْ سَكْرَةِ لِشَّهْوَةِ
وَ لِسُكْرِ الشَّهْوَةِ فِي الْجَمَلِ
(۴) أَيْضًا السَّكْرَةُ ذِي لِشَّهْوَةِ
عِنْدَ سُكْرِ الْمَلِكِ هَانَتْ كَثِيرٌ
(۵) كَسَرَتْ سَكْرَةُ ذَا سَكْرَةَ ذَاكَ
أَبْدًا يَلْتَفِتُ لِشَّهْوَةِ
(۶) أَنْتَ حُلُوُ الْمَاءِ لَوْ لَمْ تَشْرَبْ
كَثْرَةً بَانَ كِمِثْلِ النُّورِ حَلُ

(۱) باشد اغلب صید این بز اینچنین
(۲) رستم ار چه با سر و سبالت بود
(۳) همچو من از مستی شهوت ببر
(۴) باز این مستی شهوت در جهان
(۵) مستی آن مستی این بشکند
(۶) آب شیرین تا نخوردی آب شور

- (۱) قَطْرَةٌ تُنْهَلُ مِنْ خَمْرِ السَّمَاءِ
مِنْ عَتِيقِ الْخَمْرِ مِنْ أَيْدِي السَّقَاةِ
(۲) كَيْيَ بَذَا تَعْلَمُ لِلْأَمْلَاحِ مَا
وَبَذَا تَعْلَمُ لِلرُّوحِ الزُّكْيِ
(۳) لَوْ هُمْ كَانُوا بِقَدْرِ شَمْعَةٍ
كُوزَ خَمْرِ الْعَالَمِ ذَا كَسْرًا
(۴) غَيْرَ مَنْ كَانُوا بَعِيدِينَ الْأَمَلِ
مِثْلَ كَفَّارٍ تَوَارَوْا فِي الْقُبُورِ
- تَقْلَعُ الرُّوحَ الَّذِي لَطْفًا سَمَى (۱)
وَلَهُ تُنْقِذُ مِنْ ذَاكَ السَّبَاتِ
كَانَ مِنْ سُكْرِ عَجِيبٍ فِي السَّمَاءِ
أَيُّ سُكْرِ مِنْ جَلَالِ مَلِكِي
عَقَدُوا قَلْبًا بِتِلْكَ الْقَطْرَةِ
بَتَّةً فِيهِ السَّقَاةُ شَهَرُوا
قَطَعُوا سَائُوا مَقَالًا وَ عَمَلِ
مَا لَهُمْ بِالسُّكْرِ ذَا أَيُّ سُرُورِ

(۱) ای تقلع الروح الانسانی من الشرب الدنیوی و من الساقی الجسمانی اللذی اسکر به نفسه و هو المال و الجاه و المنصب و التعین یعنی الحب الالهی قطرته نقلع الشراب المجازی و مایشبهه۔

- (۱) قطره از باده های آسمان
(۲) تاچه مستیها بود املاک را
(۳) گر بیوئی دل در آن می بسته اند
(۴) جز مکر آنها که نومیدند و دور
- برکند جان را ز می و ساقیان
وز جلال روحهای پاک را
خم باده این جهان بشکسته اند
همچو کفاری نهفته در قبور

تمنی هاروت وماروت مقام بشریة و غیرة الحق تعالی

- (۱) فَبِذِّينِ الْعَالَمِينَ صِيرَا
اِيسِينَ مِنْهُمَا كَمْ كِدْرَا
زَرَعَا شَوْكَاً بِلَا حَدٍّ غَضَبٌ
ضَوْعُفَا مِنْ ذَا عَنَاءٍ وَ نَصَبٍ..
- (۲) بَعْدَ تِلْكَ السَّكَرَاتِ وَالْأَسَفِ
دَائِمًا قَالَا عَلَى مَا قَدْ سَلَفِ
فِي الْبَسِيطِ لَيْتَنَا مِثْلَ السَّحَابِ
نَمُطِرُ.. نُرْوِي السُّهُولَ وَالْهِضَابِ..
- (۳) وَ بِذِي الْمَظْلَمَةِ فِي كُلِّ حَالٍ
نَبْسُطُ عَدْلًا وَ صِدْقًا وَ كَمَالَ
و عِبَادَاتٍ وَ جَهْدٍ وَ وَفَا
وَ كَرَامَاتٍ.. لَهَا الْعَهْدُ عَفَى..
- (۴) ذَاكَ قَالَا وَالْقَضَا قَالَ الْوُقُوفِ
عِنْدَ رَجُلٍ لَكُمْ فَخٌّ مَخُوفِ
كَثْرَةَ مُسْتَقَرٍّ لَا يَظْهَرُ
وَعَلَيْهِ الْعَاقِلُ لَا يَغْبُرُ..
- (۵) اِصْحَ لَا تَرَكْضَ لِصَحْرَاءِ الْبَلَا
لَا يَعْلَمُ لَا وَ لَا فِي كَرْبَلَا
تَمْضِي أَعْمَى.. قَبْلَ أَنْ تَدْرِيَ الطَّرِيقَ..
و تَرَى فِيهِ الرِّفِيقَ وَالْفَرِيقَ..

تمنی کردن هاروت و ماروت مقام بشریت را و غیرت حق تعالی

- (۱) نا امید از هر دو عالم گشته اند
خار های بی نهایت کشته اند
- (۲) پس ز مستیها بگفتند ای دریغ
بر زمین باران بدادیمی چو میخ
- (۳) گستریدیمی در این بیداد جا
عدل و انصاف و عبادات و وفا
- (۴) این بگفتند و قضا می گفت ایست
پیش پاتان دام ناپیدا نیست
- (۵) هین مدو گستاخ در دشت بلا
هین مرو کورانه اندر کربلا

- (۱) لِعِظَامٍ وَ لَشَعْرٍ مِّنْ هَٰلِكَ
 (۲) مِّنْ طَرِيقٍ كَلِمَةٍ كَانَ شَعْرٌ
 حَيْثُ سَيْفُ الْقَهْرِ لِلْمَشْيِ جَعَلَ
 (۳) فِعْبَادِي الْقَرْنَاءُ الْحَقُّ قَالَ
 قَدْ مَشَوْا هَوْنًا عَلَى الْأَرْضِ وَمَا
 (۴) إِنِّ حَافِي الرِّجْلِ فِي الشَّوْكِ الْكَثِيرِ
 أَنَّ يَفْكُرَ وَ احْتِرَازٍ وَمَهْلٍ
 (۵) ذَا الْقَضَا قَالَ وَ لَكِنْ سَمِعَهُمْ
 (۶) لَهُمُ الْأَسْمَاعُ سَدٌّ وَ الْعُيُونُ
 مِّنْ وَجُودٍ لَهُمْ قَدْ خَلَصُوا
 لَمْ تَجِدْ رَجُلَ الْمَذْيِ دَوْمًا سَلَكَ
 وَ عِظَامًا مَعَ شَحْمٍ مَدَّخِرٌ
 كَثْرَةً لَا شَيْءَ جَاءَ بِالْأَجَلِ
 مَن هُمْ مِّنْ غَيْرِ كَبِيرٍ وَ احْتِيَالٍ^(۱)
 حَسِبُوا أَنَّ لَهُمْ شَانَ سَمَى
 لَوْ مَشَى هَلْ فِي سَوَى هَذَا يَسِيرُ
 كَانَ خَوْفًا لَهُ مِّنْ خُطْبِ أَجَلٍ
 سَدٌّ فِي سِتْرِ أَمَدٍ عَلَيْهِمْ
 غَيْرَ مَن مِنْهُمْ بِذِي الْحَالِ يَكُونُ^(۲)
 وَ مِنَ الْأَلَامِ كَلًّا مَلَصُوا

(۱) الایة فی سورة الفرقان (و عبادى اللذين يشون على الارض هونا و اذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما و اللذين يبيتون لربهم سجدا و قياما - (۲) اى هذا القضاء قال للملائكة فى هذا المعنى يعنى لان حاله ولكن اذنتهم ربطت فى حجاب الحرية والاقدام على الحكومة و قال هاروت وماروت لو سلب الشيطان ما يقول لنا و لهذا يقول (چشمها و گوشها را بسته اند) -

- (۱) که ز موی و استخوان هالکان
 (۲) جمله راه استخوان و موی و بی
 (۳) گفت حق که بندگان جفت عون
 (۴) با برهنه چون دوند در خارزار
 (۵) این قضا میگفت لیکن گوششان
 (۶) چشمها و گوشها را بسته اند
 می نیابد راه پای سالکان
 بس که تیغ قهر لاشی کردشی
 بر زمین آهسته می رانند هون
 جز بمهل و فکرت و پرهیز کار
 بسته بود اندر حجاب جوششان
 جز مرآنها را که از خود رسته اند

- (۱) غَيْرُ لُطْفٍ لَهُ مَنْ عَيْنًا فَتَحَ غَيْرُ حُبِّ زَادَ لِلْمَصْدَرِ شَرَحَ^(۱)
 مَنْ يَصْدُ الْغَضَبَ وَالْحِرْصَ مَنْ يَرْدَعُ غَيْرَ الَّذِي جَادَ وَ مَنْ
 (۲) فَبِلَا تَوْفِيقٍ الْجُهْدُ أَبَدَ فِي الدُّنَا يَا لَا أَتَى أَنَا أَحَدَ^(۲)

فی بیان قصه رؤیا فرعون مجیء موسی و تدارک

الفکر فی دفعه

- (۳) جُهْدُ فِرْعَوْنَ كَجَهْدِ ظَهْرًا مَا لَهُ التَّوْفِيقُ فِيمَا غَدَرَا
 كُلُّ تَخَيُّطٍ لَهُ بِالْأَثَرِ كَانَ تَفْتِيقًا دَنَى فِي النَّظَرِ
 (۴) أَلْفَ مَنْ نَجَّمَ أَوْ مِنْ حَسِبَا حَكَمَ أَوْ مِنْ لِرَمْلِ ضَرَبَا
 وَ كَذَا أَيْضًا بِلَا عِدٍّ يُرَى مَنْ لَهُ قَدْ عَبَّرَ أَوْ سَحَرَا

(۱) لم يوجد في النهج و نقل عن نسخة لکناهور۔ (۲) کلمه والله اعلم بالرشاد

في الاصل لم تذكر في الترجمة -

- (۱) جز عنایت که گشاید چشم را جز محبت که نشاند خشم را
 (۲) جهد بی توفیق خود کس را مباد در جهان والله اعلم بالرشاد

قصه خواب دیدن فرعون آمدن موسی را و اندیشه گردن در ردش

- (۳) جهد فرهونی چو بی توفیق بود هرچه آن می دوخت آن تفتیق بود
 (۴) از منجم بود در حکمش هزار و از معبر نیز و ساحر بی شمار

- (۱) مَقْدَمَ مُوسَى لَهُ قَدْ أَظْهَرُوا
 أَنَّ عَلَى فِرْعَوْنَ يَأْتِي بِالْعَذَابِ
 (۲) مَعَ مَنْ عَبَّرَ مِنْ أَهْلِ النُّجُومِ
 كَيْفَ يَغْدُو الْأَمْرُ فِي رَفْعِ الْخِيَالِ
 (۳) كُلُّهُمْ قَالُوا لَهُ نَحْنُ جَمِيعٌ
 مِثْلَ قُطَاعِ الطَّرِيقِ نَقْطَعُ
 (۴) حَيْثُ لَيْلُ الْمَوْلِدِ جَاءَ فَمَنْ
 (۵) إِرْتَأَى فِي الْيَوْمِ ذَا فِي الْفَجْرِهُمْ
 يَحْضُرُونَ الدَّسْتِ لِلْمَلِكِ وَمَا
 (۶) أَمَرُوا إِذْ ذَاكَ جَهْرًا فِي الْبَلَدِ
- فِي الْمَنَامِ وَلَهُ كَتَمَ عَبَّرُوا
 وَعَلَى الْمَلِكِ لَهُ يَجْرِي الْخَرَابُ
 .. قَالَ فِي حَالِ تَوَارَى فِي الْهُمُومِ ..
 وَالْمَنَامِ الشُّومِ وَالْخَطْبِ الْمَحَالِ
 تَصْنَعُ تَدْبِيرًا الْأَمْرَ نَطِيعُ
 لِطَرِيقِ الْمَوْلِدِ ذَا نَمْنَعُ
 كَانَ مِنْ فِرْعَوْنَ ذَا رَأْيٍ وَفَن
 نَحْوَ مَيْدَانٍ وَسِيعِ كُلُّهُمْ (۱)
 لَهُ فِي مَجْلِسِ أَنْسٍ لَزِمَا (۲)
 مِنْ مَقَالِ الْمَلِكِ السَّامِيِّ الْأَسَدِ

(۲) بکاء بفتح الباء المریة المرمیة بمعنی

(۱) نسخه ثانیة - فی الصبح هم -

علی الصباح -

که کند فرعون و ملکش را خراب
 چون بود دفع خیال و خواب شوم
 راه زادن را چو رهزن می ز نیم
 رأی این دیدند آن فرعونیان
 سوی میدان بزم و تخت پادشاه
 که منادیها کنند از شهریار

(۱) مقدم موسی نمودندش بخواب
 (۲) با معبر گفت و با اهل نجوم
 (۳) جمله گفتندش که تدبیری کنیم
 (۴) تا رسید آن شب که مولد بود آن
 (۵) که برون آرند آن روز از پگاه
 (۶) پس بفرمودند در شهر آشکار

- (۱) اَنْ يُّنَادِيَ اِحْضَرُوا يَا مَنْ هُمْ
 (۲) فِي الْمَكَانِ ذَا الْمَلِكِ كَلَّكُمْ
 وَجْهَهُ يُبْدِي وَاحْسَانًا لَكُمْ
 (۳) فَلَيْتَكَ الْاَسْرَاءُ مَا غَدَا
 رُؤْيَا فِرْعَوْنَ هُمْ مَا وَجَدُوا
 (۴) فِي الطَّرِيقِ لَوْ هُمْ قَدْ وَقَعُوا
 فَلِاجْلِ الْمَنْعِ ذَا قَبْلًا عَلَى
 (۵) حُكْمِ فِرْعَوْنَ كَذَا كَانَ يَأْنِ
 لَهُ وَقْتُ كَانَ اَوَّلًا وَقْتُ لَهُ
 (۶) هُمْ صَوْتِ النُّقْبَا لَوْ سَمِعُوا
 كُنِيَ هُمْ لَا يَنْظُرُونَ وَجْهَهُمْ
 نَسْلُ إِسْرَائِيلَ يَدْعُوا لَكُمْ
 كُنِيَ هُوَ لَا فِي نِقَابٍ عِنْدَكُمْ
 لِلثَّوَابِ يَمْنَحُ لُطْفًا بِكُمْ
 غَيْرِ اِبْعَادٍ لِفِرْعَوْنَ بَدَا
 رَخَصَةً فِيهَا إِذَا مَا قَصَدُوا
 فِي الْأَمَامِ صَدَقَةً وَاطْلَعُوا
 وَجْهَهُمْ نَامُوا اتِّقَاءَ لِلْبَلَاءِ (۱)
 كُلُّ مَنْ قَدْ أُسِرَ ذَاكَ الزَّمَنَ (۲)
 لَا يَرَى ذَاكَ الْأَمِيرَ مِنْ وَلَهُ
 فِي الطَّرِيقِ .. وَعَلَيْهِ اُطْلَعُوا ..
 لِلْمَجْدَارِ حَوَّلُوا .. أَمْرًا لَهُمْ ..

(۱) نسخه ثانیة - وجههم ناموا و الا قنلا - (۲) یاسه یعنی النع و الحكم و التنبیه والمراد بکلمة أسیر فی الاصل والترجمة بنو اسرائیل -

- (۱) الصلا ای جمله اسرائیلیان
 (۲) تا شما را رو نماید بی نقاب
 (۳) کان اسیران را بجز دوری نبود
 (۴) گرفتارندی بره در بیش او
 (۵) یاسه ابن بد که نه بیند هیچ اسیر
 (۶) بانگ چاوشان چو درره بشنوند
 شاه میخواند شما را زان مکان
 بر شما احسان کند بهر ثواب
 دیدن فرعون دستوری نبود
 بهر آن یاسه بختندی برو
 بی که و در که لقای آن امیر
 تا نه بیند رو بدیواری کنند

(۱) وَإِذَا مَا أَحَدٌ مِنْهُمْ نَظَرَ
مُجْرِمًا عُدَّ وَمَا أَسْوَأَ كَانَ
(۲) لَهُمْ حِرْصٌ عَلَىٰ مَا امْتَنَعُوا
إِذْ غَدَى الْإِنْسَانُ مِمَّا مَنَعَا
وَجَهَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَبْدَى الْحَذَرَ
جَاءَ فَوْقَ رَأْسِهِ فِي كُلِّ آنٍ
مِنْ لِقَاءِ الْكُلِّ فِيهِ وَلِعَا
أَكْثَرَ حِرْصًا يَزِيدُ طَمَعًا

فی بیان دعوة فرعون بنی اسرائیل الی میدان لاجل الحيلة
فی منع ولادت موسی (ع) (۱)

(۳) فِي الْمَحَلَّاتِ الْمُنَادِي غَدْرًا
(۴) يَا أُسَارَى الْمَجْمَعِ ابْغُوا وَاطْلُبُوا
فَلِسُلْطَانِ السَّلَاطِينِ الْإِلْقَاءُ
(۵) أَلْ إِسْرَائِيلَ لَمَّا سَمِعُوا
كَمْ عَطَاشَى هُمْ قَدْ كَانُوا لَهَا
صَاحَ جَذَلَانًا يَا ذَا الْوَرَى (۲)
رَاكِضِينَ سُرْعَةً مِنْهُ أَذْهَبُوا
كَانَ فِيهِ الْجُودُ كَثْرًا وَالرَّجَاءُ
هَذِهِ الْبُشْرَى عَلَيْهَا أَطْلَعُوا
.. وَ يَهَا فِي الْعُمْرِ زَادُوا وَلَهَا

(۱) الميدان هو العرصة التي وضع فيها فرعون تخته - (۲) لم يوجد في النهج
و نقل عن نسخة لكانهور -

(۱) ور به بیند روی او مجرم شود
(۲) بودشان حرص لقای ممتنع
آنچه بدتر بر سر او آن رود
چون حریص است آدمی فیما منع

بمیدان خواندن فرعون بنی اسرائیل را برای حیلدر منع ولادت موسی (ع)

(۳) شد منادی در محلتها روان
(۴) ای اسیران سوی میدان که روید
(۵) چون شنیدند مژده اسرائیلیان
بانگ میزد کو بکو شادی کنان
کز شهنشه دیدن وجودست امید
تشنگان بودند و بس مشتاق آن

- (۱) کَلِمَهُمْ قَدْ فَرَحُوا مِنْ ذَا الْخَبَرِ
 (۲) قَبِلُوا الْحِيلَةَ تِلْكَ رَكُضُوا
 زَيْنُوا أَنْفُسَهُمْ لِلْمَجْلُوءِ
 (۳) كُنِي هُنَاكَ هُمْ يَمْضُونَ الْحَبِيبِ
 كُنِي لَهُمْ خَاصِيَّةٌ رُؤْيَتِهِ
 (۴) مِثْلَمَا ذَا الْمُغْلَبِ بِالْحَيْلِ
 أَحَدًا فَيَمْنُ إِلَى مِصْرَ نُسَبِ
 (۵) كُنِي لِي يَظْهَرُ بِالْكَفِّ أَنَا
 (۶) كُلُّ مَنْ مِنْهُ أَتَى قَالَ فَمَا
 إِصْحَاحُ يَا حَبْرُ وَفِي الْبَابِ اجْلِسْ
 وَ إِلَى الْمَيْدَانِ خَفُوا بِالْأَثَرِ
 ذَلِكَ أَلَسَّمَتْ إِلَيْهِ نَهَضُوا
 عِنْدَهُ يَرْجُونَ سَامِي الْحَبْوَةِ
 يَنْظُرُونَ لَهُمْ حَبًا وَ طِيبِ
 تَظْهَرُ مَا هِيَ فِي دَعْوَتِهِ..
 قَالَ فِيمَا فَحَصَ أَنْ قَدْ سَأَلَ
 أَطْلُبُ كَثْرًا يَجِدَ لَا لُغْبِ
 أَقْبِضُ .. أَوَّلِيهِ شَرًّا وَعَنَاءُ..
 كَانَ هَذَا لَيْسَ لِي مَا عُلِمَا
 أَوْ بِذِي الزَّأْوِيَةِ لَا تَنْبِسِ

- (۱) زین خبر گشتند جمله شادمان
 (۲) حیلہ را خوردند و آن سو تاختند
 (۳) تا روند آنجا به بینند یار او
 (۴) همچنان کاینجا مغول حیلہ دان
 (۵) مصریان را جمع آرید این طرف
 (۶) هر که می آمد بگفتا نیست این
 راه میدان برگرفتند آن زمان
 خویشتن را بهر جلوه ساختند
 تا چه خاصیت دهد دیدار او
 گفت می جویم کسی از مصریان (۱)
 تادر آید آنکه می باید بکف
 هین در آخواجه در آن گوشه نشین

(۱) در شرح بحرالعلوم صفحه ۳۵ ج ۳ بنقل از شیخ افضل باینکه سامانی گفته که جامغول در اصل جامه غول است بمعنی لباس غول چه مکار و حرام زاده یعنی دیو و غول در جامه اوست از این روی در مغول گویند و در غول بحذف میم نیز گویند ولی شیخ عبد اللطیف گفته که این لفظ بدین معنی در فرهنگی بافته نشده است و بنظر نگارنده مراد قوم مغل معروف در وحشی گری است و بس و این سخن تکلف محض است.

- (۱) وَ يَهْدِي الْحَبْلَةَ كُلَّهُمْ
وَ يَذَا التَّمْوِيهِ مِنْهُمْ لِلرَّقَابِ
- (۲) سُؤْمُ ذَا مِنْ جَانِبِ صَوْتِ الصَّلَاةِ
وَ لِدَاعِي اللَّهِ هُمْ مَا قَدَّمُوا
- (۳) طَلَبَ مَنْ خَدَعَ مِنْهُمْ سَحَبَ
يَا رَشِيدُ مَكْرَ ابْلِيسَ أَحْذِرِ
- (۴) ذُقْ مَدَامَا حَلَوْ صَوْتِ الْفُقَرَاءِ
كَتَبِي بِذَا السَّمْعُ لَكَ لَا يَمْسُكُ
- (۵) وَ لَوْ السُّؤَالُ كَانُوا الطَّامِعِينَ
أَنْتَ فَيَمَنْ ظَهَرُوا فِي بَطْنِهِ
- جَمَعُوا التَّسْلِيمَ بَانَ لَهُمْ
ضَرَبُوا كَلًّا.. وَجَأُوا بِالْعَذَابِ..
- إِذْهُمْ لَمْ يَذْهَبُوا نَحْوَ النِّجَاةِ (۱)
حَاجَةً مِمَّا بِهِ قَدْ عَلِمُوا
- خَارِجَ الْبَلَدَةِ بَغْيًا لِلْعَطَبِ
فَهُوَ التَّارُ أَتَتْ بِالشَّرِّ
- وَ الَّذِينَ أَعْوَزُوا قَلُوا ثِرَاءَ (۲)
صَوْتِ مُحْتَالٍ وَفِيهِ تَهْلِكُ
- وَ الْأَذِلَّةَ الدُّنَاةَ السَّاعِغِينَ
صَاحِبَ الْقَلْبِ أَطْلَبَ بِالْقُرْبَةِ

(۱) ای شامة ذاك و هو القتل العام لجانب صوت الصلاة لداعي الله و هو المؤذن لم يذهبوا و لم يقدموا نيازاً ای حاجة ای لم يجيبوا اداعی الله و لم يصلوا ما كتبه الله عليهم فأحال الله عليهم التاتار فأهلكوهم - (۲) قال فی النهج و فی نسخة بدل نبوش بنوش ای اشرب بمعنى اقبل صوت سؤال الفقراء حتى لا يمسك سمعك صوت الشيطان والصفات النفسانية -

کردن ایشان بدین حیلہ زدند
داعی الله را نبردندی نیاز
الحذر از مکرشیطای ای رشید
تا نگیرد بانگ محتالیت گوش
در شکم خواران تو صاحب دل بجو

(۱) تا بدین شیوه همه جمع آمدند
(۲) شومئی آن که سوی بانگ نماز
(۳) دعوت مکارشان اندر کشید
(۴) بانگ درویشان و محتاجان نبوش
(۵) گر گدایان طامعند و زشت خو

- (۱) فَيَقْعِرُ الْإِبْجِرِ الْجَوْهَرُ كَانَ
وَالْكَرَامَاتِ وَأَنْوَاعُ الْفَخَارِ
(۲) آلَ إِسْرَائِيلَ إِذْ ذَاكَ غَلَوْا
(۳) جَانِبَ الْمَيْدَانِ إِذْ بِالْمَكْرِ قَدْ
لَهُمْ وَجْهًا جَمِيلًا أَظْهَرَا
(۴) فَعَمِلَ التَّحْجِيبَ مَعَهُمْ سَمَحًا
وَلَهُمْ هَذَا الْمَلِيكَ كَمْ وَعُودُ
(۵) بَعْدَ ذَا قَالَ لِأَجْلِ نَفْسِكُمْ
فِيذَا الْمَيْدَانِ كُلِّ لِلصَّبَاحِ
(۶) فَأَجَابُوا إِنَّا بِالْخِدْمَةِ
لَوْ أَرَدْتَ نَحْنُ شَهْرًا نَقْطُنُ
- بَيْنَ أَحْجَارٍ لَهَا الْقَدْرُ مَهَانُ
وَسَطَ الْعَارَاتِ حَلَّتْ وَالشَّنَارُ
وَمِنَ الْفَجْرِ زُرَافَاتٍ عَدَوَا
جَاءَ فِيهِمْ نَحْوَهُ مِمَّا أَعَدَّ
كَمْ غَدَى الطَّيِّبَ حَبًّا بَهْرًا
بِالْعَطَايَا وَالْهَدَايَا مَنَحَا
أَوْعَدَ أَوْ كَرَّمَ فِيهِ يَجُودُ
وَجَمِيلٌ مَا بَدَى مِنْ حُسْنِكُمْ^(۱)
إِرْقُدُوا اللَّيْلَةَ لَا تَهَوُّوا الرُّوَّاحُ
طَوْعَكَ مَا أَنْ تَشَأْ بِالْأَمْرِ
فِيهِ .. عَنْهُ أَبَدًا لَا نَظَنُّ ..

(۱) نسخه ثانیة - من حکم-

فخرها اندر میان تنگهاست
از بکه تا جانب میدان روان
روی خود بنمودشان بس تازہ او
هم عطا هم وعدها داد آن قباد
جمله در میدان بخشید این شبان
گرتوخواهی یک مه اینجا ساکنیم

(۱) در تک دریا گهر با سنجکهاست
(۲) پس بجوشیدند اسرائیلیان
(۳) چون بحیلتشان بمیدان برد او
(۴) کرد دلداری و بخششها بداد
(۵) بعد ازان گفت از برای جان تان
(۶) پاسخ دادند که خدمتها کنیم

فی بیان رجوع فرعون من الميدان لجانب مصر سروراً

بتفریق بنی اسرائیل عن نساءهم فی لیلۃ الحمل

- (۱) رَجَعَ السُّلْطَانُ فِي اللَّيْلِ الْبَهِيمِ
فَرِحًا جَدْلَانِ بِالْفَوْزِ الْعَظِيمِ
أَنْ يَهْدِيَ اللَّيْلَةَ الْحَمْلُ يَمِينُ
وَهِيَ عَنْ أَزْوَاجِهَا طَرًّا تَمِينُ
- (۲) مَعَهُ خَازِنُهُ عِمْرَانُ كَانَ
مَعَهُ الْبِلْدَةَ صَارَ قَرِينُ
مَا شِئًا بِالْخِدْمَةِ بِالطَّوْعِ بَانَ
صَحْبَةً لَمَحَّةَ طَرْفٍ لَا يَمِينُ
- (۳) قَالَ يَا عِمْرَانُ فِي ذَا الْبَابِ نِمِ
وَالِي زَوْجِكَ يَا نِعَمَ الْفَتَى
لِلصَّبَاحِ بِسِوَاهُ لَا تَلِمِ
لَا تَسِرْ... وَأَصْرِفْ هَوَاكَ لَوْ أَتَى..
- (۴) قَالَ طَوْعًا فَعَلَى الْبَابِ لَكَ
غَيْرَ مَا قَلْبُكَ يَهْوَاهُ أَنَا
أَرْقُدْ مَالِي مَنَى إِلَّا بِكَ
لَا أَرَى شَيْئًا جَمِيلًا فِي الدُّنَا
- (۵) مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَيْضًا نَسَبًا
حُبَّهُ فِرْعَوْنُ فَالْعَيْنَ غَدَا
كَانَ عِمْرَانُ وَ إِيكَانُ جَدْبًا
لَهُ وَالْقَلْبَ لَهُ الرُّوحَ فَدَى

باز گشتن فرعون از میدان بشهر شاد بتفریق بنی اسرائیل از زنانشان در شب حمل

- (۱) شه شبانکه باز آمد شادمان
که شبان جمله است دورند از زنان
(۲) خازنش عمران بد اندر خدمتش
هم بشهر آمد قرین صحبتش
(۳) گفت ای عمران برین در خسپ تو
هین مرو سوی زن ای مرد نکو
(۴) گفت خسپم هم درین درگاه تو
هیچ نندیشم بجز دلخواه تو
(۵) بود عمران هم ز اسرائیلیان
لیک مر فرعون را دل بود و جان

- (۱) كَانَ مِنْ عِمْرَانَ مِنْ أَعْمَالِهِ فِي أَمَانٍ صَادِقٍ أَقْوَالِهِ (۱)
 جَرَّبَ لَيْكُنْ ذَا الْفَتْكَ الْعَظِيمِ أَثَرٌ وَصَفِهِ وَ الْحَالِ الذَّمِّمِ
 (۲) وَ مَتَى فِي خَاطِرِ فِرْعَوْنَ أَنْ وَرَدَ التَّقْدِيرُ ذَا أَوْفِيهِ بَانَ
 مِثْلُ ذَا مِنْ صَالِحٍ كَانَ وَهُوَ قَدَرٌ قَهْرًا لِعَادٍ وَ ثَمُودَ

فی بیان مجامعة عمران بام موسی و حمل ام موسی

- (۳) ذَهَبَ فِرْعَوْنُ فِي الْبَابِ رَقَدَ وَحْدَهُ عِمْرَانُ بِالطَّوْعِ اجْتَهَدَ
 زَوْجُهُ حَتَّى إِذَا اللَّيْلُ انْتَصَفَ لَهُ سِرًّا وَصَلَ تَحْتَ السِّدْفِ
 (۴) زَوْجُهُ فَوْقَهُ حُبًّا وَ غَرَامَ وَقَعَ وَ الشَّفَّةَ مِنْهُ مُدَامَ
 لَيْثٍ حَتَّى إِذَا طِيبَ الْمَنَامَ هَجَرَ أَيْقَظَ فِي جَنَحِ الظَّلَامِ
 (۵) قَبْلًا مِنْ شَفَتَيْهِ كَالْمَطَرِ شَفَتَيْهَا وَهَبَ النَّهْدَ عَصَرَ
 أَيْقَظَ وَ الْمَرَاةَ مِنْهُ نَظَرَ حُسْنُهَا لَبُّهُ وَ الْعَقْلَ سَحَرَ
 (۶) قَالَ عِمْرَانُ لَهَا فِي ذَا الزَّمَانِ كَيْفَ جِئْتَ أَيْنَ لَا أَيْنَ الْأَمَانِ
 فَلَمْهَ قَالَتْ بِشَوْقٍ وَ رِضَا لِي كَانَ وَ بِهِ اللَّهُ قَضَى

(۱) لم يذكر هذا البيت و اللذى بعده فى نسخة النهج -

- (۱) ایمن از عمران بد و اعمال او لیک خود بد آن جزای حال او
 (۲) خود کجادر خاطر فرعون بود اینچنین تقدیر چون عاد و ثمود

جمع آمدن عمران بمادر موسی و حامل شدن مادر موسی

- (۳) شه برفت و او بران درگاه خفت نيم شب آمد بيشش خفيه جفت
 (۴) زن بر او افتاد و بوسيدان لبش بر جهانيدش ز خواب اندر شيش
 (۵) گشت بيدار او وزن را دید خوش بوسه باران کرد از لب بر لبش
 (۶) گفت عمران اين زمان چون آمدی گفت از شوق و قضای ايزدی

- (۱) جَرَّهَا لِلْجَنْبِ عِمْرَانُ هَوَى
أَبْدَأَ فِي الْحَيْنِ ذَاكَ مَا قَدَرَ
(۲) فَعَلَيْهَا وَقَعَ سَلَمٌ مَا
تُمْ يَا مَرَأَةَ قَالَ ذَا الْعَمَلِ
(۳) فَحَدِيدٌ وَقَعَ فَوْقَ حَجَرٍ
هَذِهِ النَّارُ مِنَ الْمَلِكِ وَ مِنْ
(۴) أَنْتِ كَالْأَرْضِ أَنَا مِثْلُ الْمَطَرِ
إِنَّمَا الْحَقُّ عَلَى الشَّيْطَانِ كَانَ
(۵) يَا عَرُوسَ الْخُسْرِ وَالنَّفْعُ مَتَى
ذَاكَ مِثْلًا أَبْدَأُ لَا تَعْلَمِ
(۶) مَا خَشِيَ فِرْعَوْنُ مِنْهُ وَ حَذِرَ
- فَوْقَهَا انْقَادَ لِسُلْطَانِ الْهَوَى
يَرْدَعُ نَفْسَهُ عَنْهَا مَا صَبَرَ
أَوْدَعَ .. ذَلَّ لِتَقْدِيرِ السَّمَاءِ ..
بِالْحَقِيرِ لَمْ يَكْ وَالْمُبْتَدَلِ
وَلَدَ نَارًا تَشِبُّ وَ شَرَّ
مُلِكِهِ تَنْتَقِمُ الْحَقْدَ تُكْنِ
لَكَ مُوسَى كَالنَّبَاتِ وَ الزَّهْرِ
(شَاهَهُ) نَحْنُ بِخُسْرِ وَ امْتِحَانِ
وَقَعَ مِثْلًا مِنَ (الشَّاهِ) أَتَى (۱)
وَ عَلَيْنَا أَبْدَأُ لَا تَنْدَمِ (۲)
إِذْ قُرِنتُ بِكَ حَلًّا يَا قَمَر (۳)

(۱) نسخه ثانیه - من الملك اتی - (۲) ای قال لها هذا قضاء الهی و لا مدخل
للعبد فی القضاء الالهی - (۳) نسخه ثانیه - واحتذر -

- (۱) در کشیدش در کنار از مهر مرد
(۲) جفت شد با او امانت را سپرد
(۳) آهنی بر سنگ زد زاد آتشی
(۴) من چو ابرم تو زمین موسی نبات
(۵) مات و برد از شاه آمد ای عروس
(۶) آنچه این فرعون میترسید از او
- بر نیامد با خود آن دم در نبرد
پس بگفت ای زن نه این کار بست خرد
آتشی از شاه و ملکش کین کشی
حق شه شطرنج و ما ماتیم مات
آن مدان از ما مکن بر مافسوس
هست شد ایندم که گشتم جفت تو

(۱) حالاً أَخْفِي ذَاكَ كَلًّا وَارْجِعِي
كُتِي عَلَيَّ وَعَلَيْكَ فِي الزَّمَنِ
وَعَلَيْهِ أَحَدًا لَا تُطْلِمِي
لَا يَجِيءُ أَلْفَ غَمٍّ وَحَزَنٍ

فی بیان وصیت عمران زوجته بعد مجامعته لها

(۲) اِخْرَ الْأَمْرِ لَذَا اِثَارَهُ
إِذْ عَلَامَاتٌ لَنَا مِنْهُ تَبَيَّنَ
(۳) وَ مِنْ الشَّارِعِ لِلْخَلْقِ صَخْبُ
وَعَلَى الْأَفْقِ مِنَ النَّاسِ النَّفْسُ
(۴) وَثَبَ السُّلْطَانُ مِنْ رُغْبٍ بَدَا
حَافِيًا يَسْتَلُّ مَا هَذَا الصَّرَاخُ
(۵) فَمِنْ الصَّخْرَاءِ مَا هَذَا الصَّخْبُ
كُلُّ شَيْطَانٍ وَجِئْتِي وَ مَنْ
(۶) قَالَ عِمْرَانُ لَهُ حَيَّ الْإِلَهَ
قَوْمُ إِسْرَائِيلَ مِنْ بُشْرِ بَكَا
تَظْهَرُ تَتَضَحُّ أَخْبَارُهُ
بَعْدَ يَا مَحْبُوبَةً فِي كُلِّ حِينٍ
وَصَلَ فِي الْحَالِ وَالْأَرْضِ قَلْبُ
خَيْمٍ مُنْكَدِرًا مِثْلَ الْغَلَسِ
لَهُ فِي ذَا الْحِينِ سَرْعَانِ عَدَا
مَا عَلَى مِصْرٍ أَطْلَ وَ اِنَّاخُ
مِنْ ضَجِيجٍ لَهُ فَرٍّ وَ هَرَبُ
هُوَ فِي الْقَفْرِ أَوْ الْغَابِ سَكَنُ
الْمَلِكِ بِتَعَالِيهِ حَبَاهُ
فَرِحُوا يَدْعُونَ فِي اللَّيْلِ لَكَ

(۱) باز کردن هیچ زینهادم مزین تا نیاید بر من و تو صد حزن

وصیت کردن عمران جفت را بعد از مجامعت آن

(۲) عاقبت پیدا شود آثار این
(۳) در زمان از سوی میدان نعرها
(۴) شاه از آن هیبت برون جست آن زمان
(۵) از سو میدان چه بانگست و غریو
(۶) گفت عمران شاه ما را عمر باد
چون علامتها رسید ای نازنین
میرسید از خلق پر می شد هوا
با برهنه کین چه غلغلهاست هان
کز نهییش می رمد جنی و دیو
قوم اسرائیلیانند از تو شاد

- (۱) مِنْ عَطَاءِ الْمَلِكِ الْوَافِي الْجَزِيلِ
رَقَصُوا دَلًّا وَ عَجُّوا بِالْدَّعَاءِ
(۲) قَالَ هَذَا قَلَمِكَ لَيْسَ الْمَحَالُ
هَذِهِ الْأَصْوَاتُ لِي قَدْ وَلَدْتُ
مِنْ لَطِيفِ خَلْقِهِ الصَّافِي الْجَمِيلِ
صَفَّقُوا بُشْرَى وَ ضَجُّوا بِالشَّيْنِ
عِنْدِي لَكِنْ فِكْرًا وَ خِيَالِ
كَثْرَةً.. مَا خِفْتُ مِنْهُ أَكْثَرَ..

خوف فرعون من ذلك الصخب والصياح

- (۳) ذَا الصُّرَاخِ غَيْرَ حَالِي أَذَابُ
(۴) فَأَمَامًا وَرَدَ ثُمَّ رَجَعَ
فِي جَمِيعِ اللَّيْلَةِ كَالْحَامِلَةِ
(۵) كُلُّ أَنْ قَالَ لِي هَذَا الصَّخْبُ
(۶) فَلِعِمْرَانَ الضَّعِيفِ بِالْخِطَابِ
لَهُ أَيْضًا يَذْكُرُ لِلْأَقْتِرَانِ
قَلْبِي مِنْ جَزَعِ رَأْسِي أَشَابُ
ذَا الْمَلِكِ حَائِرًا مِمَّا وَقَعَ
وَقْتُ وَضْعِ الْحَمْلِ مِنْ ذِي الْغَائِلَةِ
وَيْكَ يَا عِمْرَانُ فِي رُوحِي ذَهَبُ
مَا بَقِيَ مِنْ قُوَّةٍ حَتَّى الْجَوَابِ
مِنْهُ بِالزَّوْجِ وَ مَا بِالْقَهْرِ كَانَ

- (۱) از عطای شاه شادی میکنند
(۲) گفت باشد کین بود اما و لیک
رقص می آرند و کف می زنند
وهم و اندیشه مرا بر کرد نیک

نرسیدن فرعون از آن بانگ

- (۳) این صدا جان مرا تغییر کرد
(۴) پیش می آمد سپس می رفت شه
(۵) هر زمان می گفت ای عمران مرا
(۶) زهره نی عمران مسکین را که تا
از غم و اندوه تلخم پیر کرد
جمله شب او همچو حامل وقتزه
سخت از جا برده است این نعرها
باز گوید اختلاط جفت را

- (۱) زَوْجُ عِمْرَانَ بِعِمْرَانَ قُرْنٌ
کَيِّ بِذَا نَجْمَةُ مُوسَى تَظْهَرُ
(۲) مَا أَتَى فِي الرَّحِمِ كُلُّ نَبِيٍّ
زَهَرَ مُزْدَهَرًا فَوْقَ الْفَلَکِ
- لَيْلَةٌ فِي السِّرِّ فِي أَمْرِ كَمِنْ (۱)
وَلَهَا الصِّيتُ الْعَظِيمُ يَشْهَرُ
نَجْمُهُ بِالْأَثَرِ الزَّاهِي الْبَهِي (۲)
وَعَلَيْهِ الرُّوحُ دَارَ وَالْمَلَكُ..

ظهور نجمة موسی فی السماء و بکاء المنجمین فی الميدان

- (۳) ظَهَرَتْ نَجْمَتُهُ فَوْقَ الْفَلَکِ
لِعَمَى فِرْعَوْنَ مَعَ حَبَلَتِهِ
(۴) طَلَعَ الصُّبْحُ لَهُ قَالَ اذْهَبْ
وَعَلَى الْغَوَاةِ هُذِي وَالصَّجَبِ
(۵) جَانِبَ الْمَيْدَانِ عِمْرَانُ ذَهَبَ
مَلِكُ الْأَمْلَکِ مِنْهُ لَمْ يَنْمَ
- وَبِهَا النُّجُمُ تَجَلَّى وَالْحَلَكُ
وَدَنِيَّ الْحَالِ مِنْ سِرَّتِهِ ..
أَنْتَ يَا عِمْرَانُ وَالْأَمْرَاطِيبُ
قِفْ .. وَأَوْضَحْ لِي فَبِي زَادَ الْعَجَبِ ..
قَالَ مَا هَذَا الضَّجِيجُ وَالصَّخَبُ
لَيْسَ يَدْرِي مَا لَكُمْ عَنْ وَلَمْ ..

(۱) و فی نسخه فی محل کلمه (خزید) (دوید) ای اسرعت الیه - (۲)
قال الجوهري نجم الشبی بنجم نجومًا ای ظهر و طلع -

- (۱) چون زن عمران بعمران در خزید
تا که شد استاره موسی پدید
(۲) هر بیمبر که در آید در رحم
نجم او بر چرخ گردد منتجم

پیدا شدن ستاره موسی بر آسمان و فریو منجمان در میدان

- (۳) بر فلک پیدا شد این ستاره اش
کوری فرعون و مکر و چاره اش
(۴) روز شد گفتش که ای عمران برو
واقف آن غلغل و آن بانگ شو
(۵) راند عمران جانب میدان و گفت
این چه غلغل بود شاهنشہ نخفت

حَاسِرَ الرَّأْسِ ثِيَابًا وَقَبَا
مِثْلَ أَصْحَابِ الْعَزَاءِ وَالْمُصَابِ
مِنْ ضَرَاخٍ بَحٍّ مِنْ وَجْدِهَا
مَزَقُوا أَثْوَابَهُمْ دَقُّوا الصُّدُورَ
مَلَأُوا الْأَعْيْنَ شَبُوءًا ضَرَمَا
مِمَّ ذِي الْغَوَا لِمَ هَذَا الصَّخَبِ
آيَةً سَيِّئَةً تُمَجِّحِي الْهِنَا
فَيَدُ التَّقْدِيرِ سَوَّيْنَا أُسِيرَ
سُودَتِ خَصَمُ الْمَلِكِ السَّلْطَةُ
حَاكِمًا وَالْكَلَّ مُحْكُومًا أُسِيرَ
فِي الدُّجَى بَانَاتُ لَهَا السَّعْدُ وَرَدَ
لَيْتَنَّا مِثْنًا وَلَا هَذَا الْعَمَى
زَهَرَتْ زَادَتْ عَلَى الشَّمْسِ ضِيَاءُ
نَحْنُ صِرْنَا نَحْمِلُ النَّجْمَ الْكَثِيرَ

همچو اصحاب عزا پاشیده خاک
خاک بر سر کرده برخون دیدگان
بد نشانی میدهد منحوس سال
کرد مارا دست تقدیرش اسیر
دشمن شه هست گشت و چیره شد
کوری ما بر جبین آسمان
ما ستاره بارگشتیم از بکا

(۱) كُلُّ مَنْ نَجَّمَ أَوْ مِنْ حَسِبَا
خَرَقَ ذَرَى عَلَى الرَّأْسِ التُّرَابِ
مِثْلَ أَصْحَابِ الْعَزَا الصَّوْتُ لَهَا
(۲) نَتَفَّوْا أَذْقَانَهُمْ جَزُوهَا الشُّعُورُ
نَشَرُوا الثُّرْبَ عَلَى الرَّأْسِ دَمَا
(۳) قَالَ خَيْرًا وَيَلَكُمْ يَا لِلْعَجَبِ
نَحْسُ هَذِي السَّنَةِ يُبْدِي لَنَا
(۴) أَظْهَرُوا عُذْرًا وَقَالُوا يَا أَمِيرَ
(۵) كُلُّ ذَلِكَ قَدْ عَمَلْنَا الدَّوْلَةَ
لَهُ حَانَتْ وَعَلَى الْمَلِكِ يَصِيرُ
(۶) فَجِهَارًا نَجْمَةٌ ذَلِكَ الْوَلَدُ
ذَالِآن نَعْمِي عَنْ وَجْهِ السَّمَاءِ
(۷) نَجْمَةٌ ذَلِكَ النَّبِيُّ فِي السَّمَاءِ
مِنْ بُكَاءٍ جَاءَ بِالْدَّمْعِ الْغَزِيرِ

(۱) هر منجم سر برهنه جامه چاک
(۲) ریش و مو بر کنده و بدریدگان
(۳) گفت خیرست این چه آشوبست حال
(۴) عذر آوردند و گفتند ای امیر
(۵) این همه کردیم و دولت تیره شد
(۶) شب ستاره آن پسر آمد عیان
(۷) زد ستاره آن پیمبر بر سما

مِنْ نِفَاقٍ لَهُ أَتَدَى الْأُنْكَسَارُ
كَأَدَّ أَنْ يَأْتِيَ الْفِرَاقُ وَالْعَطَبُ
عَاسَ الْوَجْهِ قَطُوبًا كَثِيمًا
وَبَلَا فِكْرٍ لَهُ الْأَمْرُ بَهْرُ
وَمَضَى سَرْعَانِ فِي قَلْبٍ حَزْنِ
كَثْرَةً قَالَ وَالْحَيُّ بِالتَّضَادِ
غَضِبًا حَيْرَانٍ مِنْ أَمْرِ مُهَيَّبِ
وَالْمُصَلَّى فَرَسًا عِنْدَ الرِّهَانِ
قَدْ خَدَعْتُمْ وَلَهُ الْأَمْرُ أُضِيعَ
مَا صَبَرْتُمْ لَكُمْ أَلْبُ انْخَدَعَ
بِالْمَلِكِ جِئْتُمْ يَا وَيْلَكُمْ
لَطْفَهُ وَاللَّبِقَ شَوْهَتُمُوا
مِنْ ضَمَانٍ فِيهِ أَسْمَى الْمَدَدِ
وَ اكْتِئَابٍ تُفْرِغُ فِي ذَا الزَّمَنِ

(۱) مَعَ قَلْبٍ طَيِّبٍ عِمْرَانُ صَارَ
وَالْيَدَ مِنْهُ عَلَى الرَّأْسِ ضَرَبَ
(۲) نَفْسَهُ عِمْرَانُ سَوَى غَضِبًا
كَالْمَجَانِينِ بِلَا عَقْلِ غَدَرَ
(۳) أَعْجَمِيًّا نَفْسَهُ سَوَى الْخَشَنِ
وَعَلَى الْجَمْعِ أَقَاوِيلًا شَدَادَ
(۴) صَنَعَ نَفْسَهُ مَغْمُومًا كَثِيبَ
خُسْرَهُ بِالنَّزْدِ مَعْكَوسًا أَبَانَ
(۵) قَالَ فَالسُّلْطَانُ لِي أَنْتُمْ جَمِيعُ
وَلِخَفَرِ الْعَهْدِ مِنْكُمْ وَالطَّمَعُ
(۶) وَ إِلَى الْمِيدَانِ مِنْ خُدَعِ لَكُمْ
مَاءَ وَجْهِ مَلِكِكُمْ أَهْرَقْتُمُوا
(۷) وَعَلَى الصَّدْرِ ضَرَبْتُمْ بِالْيَدِ
أَنْنَا نَحْنُ الْمَلِكُ مِنْ حَزْنِ

دست بر سر می بزد کاد الفراق
رفت چون دیوانگان بی عقل و هش
گفتهای بس خشن بر جمع خواند
نردهای بازگونه باخت او
از خیانت وز طمع نشکیفتید
آب روی شاه ما را ریختید
شاه ما را فارغ آریم از غمان

(۱) بادل خوش شاد عمران وز نفاق
(۲) کرد عمران خویش برخشم و ترش
(۳) خویشان را اعجمی کرد و براند
(۴) خویشان را ترش و غمگین ساخت او
(۵) گفت شان شاه مرا بفریفتید
(۶) سوی میدان شاه را انگیختند
(۷) دست بر سینه زدید اندر ضمان

- (۱) سَمِعَ السُّلْطَانُ أَيْضاً ذَاكَ قَالَ
 أَنَا مِنْ غَيْرِ أَمَانٍ كُلَّكُمْ
 (۲) فَيَقْبِذُ الضَّحِكَ رَهْنًا السُّخْرَةَ
 مَعَ خُصُومِ رُوحِنَا الْمَالَ لَنَا
 (۳) كُنِي بِهَذِي اللَّيْلَةِ حَتَّى النَّهَارِ
 يَبْعُدُونَ عَنْ نِسَاءٍ لَهُمْ
 (۴) وَبِكَ جَمُّ الْمَالِ وَالشَّانُ الرَّفِيعُ
 هَكَذَا النُّصْرَةُ كَانَتْ وَالْفِعَالُ
 (۵) فَنَسِيئاً لَكَ قَدْ دَرَّ النَّوَالُ
 حَبَوَّةٌ وَلَيْتَ بِالْمَلِكِ الْعَقِيمِ
 (۶) كُلُّ ذَاكَ التَّرْفِ كَانَ لِكُنِي
 تَعْمِلِي الْفِكْرَةَ وَالرَّأْيَ الْحَسَنَ
- وَيَلَّكُمْ يَا خَائِنُونَ لَا مَحَالَ
 أَصْلَبُ أَقْطَعَ بَتًّا أَصْلَكُمْ
 قَدْ جَعَلْنَا نَفْسَنَا عَنْ بَكْرَةٍ
 قَدْ خَسَرْنَا وَبَنَّا لَمْ الْعَنَا
 أَلْ إِسْرَائِيلَ سِرًّا وَجِهَارَ
 مِثْلُ مَا أَنْتُمْ لَهُمْ أَبَدَيْتُمْ
 فِي سَبِيلِ الْعَمَلِ الْوَاهِي أُضِيعَ
 لِلَّتِي طَابَتْ صِفَاتُهَا وَ خَلَّالَ
 مِثْلِي لِلْعِزِّ صِرْتُ وَالْجَلَالُ (۱)
 قَزْتُ بِالسُّلْطَانِ وَالْمَالِ الْجَسِيمِ
 مِثْلُ هَذَا الْيَوْمِ لَا يَهْجُمُ عَلَيَّ
 وَتَعِينَنِي عَلَيَّ هُذِي الْمَحْنُ

(۱) لم يذكر هذا البيت في النهج -

من بر آویزم شمارا بی امان
 مالها با دشمنان در باختیم
 دور مانند از ملاقات زنان
 این بود یاری و افعال کرام
 مملکتها را مسلم می خورید
 فهم کرد آرید و کردیدم معین

(۱) شاه هم بشنید و گفت ای خائنان
 (۲) خویش را در مضحکه انداختیم
 (۳) تا که امشب جمله اسرائیلیان
 (۴) مال رفت و آب رو و کار خام
 (۵) سالها ادرار و خلعت می برید
 (۶) از برای آنکه در روزی چنین

- (۱) رَأَيْكَ ذَا وَعُلُومٍ وَ نَجُومٍ
 كُلُّكَ ضَرَابَةُ الطَّبِيلِ حَمَقُ
 (۲) وَيَلِكِ فَالْجِسْمِ مِنْكَ إِرْبَا
 أُضْرِمُ الْأَذَانَ مِنْكَ أُصْلِمُ
 (۳) حَطَبِ النَّارِ أَنَا أَجْعَلُكَ
 مَا مَضَى مِنْ طِيبٍ عَيْشٍ وَهَنَا
 (۴) سَجَدْتُ عِنْدَهُ قَالَتْ مَنْ حَذَرَ
 إِنْ يَكِ ابْلِيسَ لَنَا قَدْ خَدَعَا
 (۵) فَسَيْنِيَا نَحْنُ أَنْوَاعَ الْبَلَاءِ
 مِنْ عَجِيبٍ مَا فَعَلْنَا وَ عَجَزَ
 (۶) أَفَلَيْتَ مِنْ يَدِنَا الْحَمْلُ ظَهَرَ
 طَفَرَتْ مِنْهُ وَ قَرَّتْ فِي الرِّحْمِ
- .. مَا تَقُولِينَ مَجُونًا وَ خَرَقَ .. (۱)
 أَقْطَعُ وَ النَّارَ فِيكَ لَهْبَا
 أَجْدَعُ الْأَثْفَ الشِّفَاهِ أَعْلِمُ
 .. أَمْعِي ذَا كَانَ لَا أُمَّ لِكَ ..
 لَكَ أَثْنِيهِ عَزَاءُ وَ عَنَا
 يَا خَدِيوَ مِصْرِ السَّامِي أَثَرُ
 مَرَّةً وَ الْمَكْرَ فِينَا وَضَعَا
 نَدْفَعُ .. وَ الْوَهْمُ حَارَ وَالْمَلَأُ ..
 .. عَنْهُ مَنْ بِالسِّحْرِ قَدْ فَاقَ وَ بَزَ ..
 لَهُ وَ النَّطْفَةَ فِي حُكْمِ بَهَرُ
 فِي قَضَا مَاضٍ وَ فِي أَمْرِ حَتِمُ

(۱) طبل خوارانید ای تا کلون الاجرة من غیر نفع -

- (۱) رأیتان این بود فرهنگ و نجوم
 (۲) من شما را بر درم آتش زنم
 (۳) من شما را هیزم آتش کنم
 (۴) سجده کردند و بگفتند ای خدیو
 (۵) سالها دفع بلاها کرده ایم
 (۶) فوت شد از ما و حملش شد پدید
- طبل خوارانید و مکارید و شوم
 بینی و گوش و لبانتان برکنم
 عیش رفته بر شما ناخوش کنم
 گریکی کرت ز ما چربید دیو
 وهم حیران زانچه ماها کرده ایم
 نطفه اش جست و رحم اندر خزید

- (۱) لَكِنِ التَّكْفِيرُ وَالْغُفْرَانُ عَنْ
نَحْفَظُ نَعْلِمُ عَنْهُ فَاغْفِرِ
(۲) فَلْيَوْمَ الْمَوْلِدِ مِنْهُ الرَّصْدُ
كَيِّ بِمَا نَعْمَلُهُ هَذَا الْقَضَا
(۳) فَإِذَا مَا نَحْفَظُ هَذَا لَنَا
أَنْتَ يَا مَنْ كُلُّ فِكْرٍ كُلُّ عَقْلٍ
(۴) هُوَ حَتَّى تِسْعَةِ أَشْهُرٍ كَمْ
كَيِّ بِهَذَا سَهْمُ حُكْمٍ مَنْ يُخِيطُ
(۵) كُلُّ مَنْ كَانَ الْيَّاتِ لِلْقَضَا
فَعَلَى رَأْسِهِ خَرَّ دَمَهُ
(۶) وَالْمَكَانُ لَوْ يُعَادِي اللَّامَكَانَ
دَمَهُ يُهْرَقُ عَفْوًا وَالْبَلَا

(۱) نسخه نایه - من علی -

ما نکه داریم ای شاه قباد
تا نکردد فوت و نجهد این قضا
ای غلام رای تو افکار و هش
تا نپرد تیر حکم خصم دوز
سر نگون آید ز خون خود خورد
خون خود ریزد بلاهارا خرد

(۱) لیک استغفار این روز ولاد
(۲) روز میلادش رصد بندیم ما
(۳) گر نداریم این نکه مارا بکش
(۴) تا بنه مه می شمردن روز روز
(۵) بر قضا هر کو شبیخون آورد
(۶) چون مکان بر لامکان حمله کند

- (۱) وَلَوْ أَنَّ الْأَرْضَ صَارَتْ لِلسَّمَاءِ
مَنْعَتْ مَا لِحَاقَةَ عَادَتِ بَوَارِ
(۲) وَمَعَ الرَّسَامِ لَوْرَامَ الصَّرَاعِ
حَمَقًا وَالسُّبُلَتَيْنِ وَالدَّقْنِ
خَصَمَهَا فَالْغَيْثَ عَنْهَا وَالسَّمَاءَ
رَأْسَهَا لَمَوْتٍ مَدَّتْ وَالْبَوَارِ..
رَسْمُهُ الْمَصْنُوعُ فَالْلُبُّ اضَاعُ
نَمَف.. لَا قَى الْمُنُونِ وَالْأَفْنِ..

دعوة فرعون النساء النفساء جانب الميدان ايضاً لاجل المكر

- (۳) ثُمَّ مِنْ بَعْدِ شُهُورٍ تِسْعَةٍ
وَالْمُنَادِي فِيهِ بِاللَّحْنِ الشَّدِيدِ
(۴) مَرَّةً أُخْرَى الْمُنَادِي لِلْمَلَدِ
يَا نِسَاءَ مِصْرَ مِنْ دَهْرٍ أَشْرَ
(۵) يَا نِسَاءَ مَعَ أَطْفَالٍ لَكَ
يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ كَلًّا إِخْرُجُوا
(۶) مِثْلَمَا فِي غَايِرِ الْعَامِ الذَّهَبِ
- جَرُّ لِمَيْدَانٍ تَخْتِ السُّلْطَةِ
عَلَنًا نَادَى وَ قَالَ مَا يُرِيدُ
رَاحَ فِي قَوْلٍ بِهِ الْمَكْرَ أَعْدُ
تَجِدِينَ النِّفْعَ وَالْخَيْرَ الْغَزْرُ
جَانِبَ الْمَيْدَانِ عَدُوًّا أَسْلُكَ
مُسْرِعِينَ وَ لِمَا أُبْدِيَ انْهَجُوا
لِلرِّجَالِ كَلِمَتِهِمْ لُطْفًا وَهَبَ

شوره گردد سر زمرگی برزند
سبلتان و ریش خود بر میکنند

- (۱) چون زمین بر آسمان خصمی کند
(۲) نقش با نقاش چون پنجه زند

خواندن فرهون زنان نوزاده را سوی میدان هم جهت مگر

- (۳) بعد نه مه شه برون آورد تخت
(۴) بار دیگر شد منادی سوی شهر
(۵) ای زنان با طفلکان میدان دوید
(۶) آن چنانکه بار مردان را رسید
سوی میدان و منادی کرد سخت
کای زنان از دهر می یابید بهر
جمله اسرائیلیان بیرون شوید
خلعت و هر کس زایشان زر کشید

- (۱) اِصْحِي يَا نِسْوَةَ هَذِي السَّنَةِ
لِتَنْأَلَ مَا تُرِيدُ كُلُّ مَنْ
(۲) لِلنِّسَاءِ الصِّلَةِ وَ الْخِلْعَاءِ
وَ إِلَى الْأَطْفَالِ أَيْضًا يَهَبُ
(۳) كُلُّ مَنْ فِي الشَّهْرِ هَذَا وَلَدَتْ
هِيَ مِنْ جُودِ الْمَلِكِ الْمُقْتَدِرِ
(۴) ذِي النِّسَاءِ مَعَ أَطْفَالِ لَهَا
مِنْ سُرُورٍ وَرَدَتْ حَتَّى الْخَبَاءِ
(۵) كُلُّ مَنْ فِي الشَّهْرِ ذَا مِنْ مَرَأَةٍ
تَرَكَتْ وَ السَّمْتَ لِلْمَيْدَانِ قَدْ
(۶) فَالنِّسَاءُ كُلُّهَا إِذْ جُمِعَتْ
كُلُّ مَنْ قَدْ كَانَ مَوْلُودًا ذَكَرٌ
- فَلَيْكَ السَّعْدُ أَتَى وَ السِّعَةُ
هِيَ كَانَتْ هَبَهُ عَزَّ بِالشَّمَنِ
هُوَ يُعْطِي وَ يُزِيدُ تَبَعًا
طَائِفَاتِ الذَّهَبِ لَوْ ذَهَبُوا
لِكُنُوزِ جَمَّةٍ قَدْ وَجَدَتْ
اِصْحُوا وَادْرُوا ذَلِكَ الْأَمْرَ الْخَطِرَ
خَارِجَ الْبَلَدَةِ تُبْدِي وَ لَهَا
لِلْمَلِكِ وَ لَهُ تُبْدِي الشَّاءَ
مِنْ جَدِيدٍ وَلَدَتْ لِلْبَلَدَةِ
قَصَدَتْ لَمْ تَدْرِ بِالْقَهْرِ الْمَعْدِ
وَ بِهِ دَارَتْ عَلَيْهِ اجْتَمَعَتْ
أَخَذُوا مِنْ أُمِّهِ لَا فِي حَدَرٍ

تا بیابد هر کسی چیزی که خواست
کو دکان را هم کلاه زر نهد
کنجها گیرد از شاه میکن
شادمان تا نیمه شب می آمدند
سوی میدان غافل از دستان قهر
هر چه بود آن روز مادر بستند

(۱) هین زنان امسال اقبال شماست
(۲) مر زنان را وصلت و خلعت دهد
(۳) هر که او این ماه زائیده است هین
(۴) آن زنان با طفلگان بیرون شدند
(۵) هر زن نوزاد بیرون شد ز شهر
(۶) چون زنان جمله بدو گرد آمدند

(۱) قَطَعُوا الرَّأْسَ لَهُ فَالْأَحْتِيَاظُ ذَا هُوَ كَانَ لِأَنَّ فِيهِ الْخِيَاظُ^(۱)
لَا يَزِيدُ لَا وَلَا الْخَصْمُ الْأَلَدُ .. وَالْفَسَادُ يَظْهَرُ يَبْدُو النَّكَدُ ..

فی بیان مجیء موسی للوجود و مجیء شحنة فرعون لبيت عمر ان

و مجیء الوحي لام موسی بان ارمى موسی فی النار

(۲) زَوْجَةُ عِمْرَانَ مِنْ شَخْصًا دَرَتْ وَلَدَتْ مُوسَى وَ ذَا مَا أَظْهَرَتْ
ذَيْلَهَا مِنْ ذَا الدُّخَانِ وَالْشَّرِّ سَحَبَتْ قَوْرًا وَ لَمَتْ بِالْخَطَرِ

(۱) ای قطعوا رأس الطفل قائلین هذا احتیاط حتی الخصم لا ینبت ای لا یظهر ولا یزداد الخباط فی المدينة و كان القاتلون تسعین الفاً قال الشیخ الأكبر فی فصوصه حکمة قتل الابناء من اجل موسی لتعود الیه بالامداد حیاة کل من قتل من اجله لانه قتل علی انه موسی قال داود القیصری اعلم ان الوجود حقیقة لا تعدد فیها و لا تکثر و بحسب التعمینات و التجلیات یکثر و یمیر ارواحاً و اجساماً و معانی روحانیة و أعراضاً جسمانیة و الارواح منها جزئیة و منها کلیة فأرواح الانبیاء (ع) ارواح کلیة یشتمل کل روح منها علی ارواح من یدخل فی حکمه و یمیر من أمته کما ان الاسماء الجزئیة داخلة فی الاسماء الکلیة کما اشار الیه تعالی ان ابراهیم کان امة قانتاً لله فی النحل و اذا کان الامر كذلك یجوز ان یتحد بعض الارواح مع بعض بعبث لا یمکن بینها امتیاز کاتحاد قطرات الامطار و انوار الکواکب مع نور الشمس بالنهار و الحکمة فی قتل الاطفال لتعود روحهم مع الروح الموسوی و یمدونه بالغلبة علی فرعون و قومه فروح کل من قتل من الابناء علی انه موسی رجع مع الروح الموسوی و یمدونه بالغلبة علی فرعون و قومه و ما کان القتل عن جهل بل عن علم متقن بالامر علی ما هو علیه و ان کان لا یشعر فرعون بذلك تفصیلاً و یشعر به اجمالاً و لذلك اجتمعت ارواحهم و اتحدت فظهرت بالصورة الموسویة استبقاءً لحقوقهم و مدداً لنبیهم اذ کانوا علی الفطرة الاصلیة و الطهارة الازلیة ما عملوا شیئاً یمکن به قتلهم فاذا اتحدت وظهرت ظهر معها ما کان مهیئاً لهم من الکمالات وهذا اختصاص الهی بموسی (ع) -

(۱) سر بریدنش که اینست احتیاط تا نروید خصم و نفزاید خیاط

بوجود آمدن موسی و آمدن هو انان بخانه همران و وحي آمدن بمادر

موسی که موسی را در آتش انداز

(۲) خود زن عمران که موسی زاده بود دامن اندر چید از آن آتش زود

(۱) فَالْإِنْسَاءَ الْقَابِلَاتِ بِالْأَثَرِ
 ذَلِكَ الْمَكَارُ لِلْفَحِصِ الشَّدِيدِ
 (۲) فَلَهُ قَدْ غَمَزَتْ طِفْلَ هُنَا
 أَنْ إِلَى الْمِيدَانِ مَا جَاءَ وَلَمْ
 (۳) مَرَأَةً تَوْجَدُ فِي هَذَا الزُّفَاقِ
 عِنْدَهَا طِفْلٌ وَ لَيْكُنْ فِي النَّظَرِ
 (۴) وَإِذَا مَا الشَّحْنَةُ جَاءُوا سَرِيعٌ
 أَمَرَ رَبِّ الْعِزَّةِ .. فِي ذَاكَ مَنْ ..
 (۵) مِنْ خَبِيرٍ جَلَّ نَحْوَ الْمَرَأَةِ
 كَانَ مِنْ نَسْلِ الْخَلِيلِ ذَا الْوَلَدِ
 (۶) أَنْتِ فِي التَّنْوَرِ مُوسَى الْقَهْرِ سَرِيعٌ
 تَحْفَظُ فِي النَّارِ شَبَّ وَ الدُّخَانُ

لِلْمَبُيُوتِ أَرْسَلَ تَوًّا أَمَرَ
 عَنْ نِسَاءٍ وَلَدَتْ فِيهَا جَدِيدٌ ..
 يَوْجَدُ وَهُمْ وَ شَكٌّ وَ عَنَا
 يَدْرِ فِيهِ الْمَلِكُ زَادَ عِظَمُ
 حَسَنَةً .. لَسْنَا نَرَاهَا فِي الرِّفَاقِ ..
 هُوَذَا فِنْ كَبِيرٍ يُعْتَبَرُ
 هِيَ فِي التَّنْوَرِ الْقَتْلُ تَطِيعُ
 .. لِلْسُرُورِ أَوْدَعَ ضِمْنَ الْحَزَنِ ..
 وَصَلَ الْوَحْيُ بِأَنْ بِالرِّقْعَةِ
 وَعَلَيْهِ النَّارُ بَرْدٌ وَ بَرْدٌ
 كَتَبْتُ لَهُ نَحْنُ مِنَ الْخُطْبِ الْفَطِيعِ
 .. لَا تَخَافُ فَهُوَ مِمَّا فِي أَمَانٍ ..

(۱) آن زنان قابله در خانها
 (۲) غمز کردندش که اینجا کودکی است
 (۳) اندرین کوچه یکی زیبا زنیست
 (۴) چون عوانان آمدند آن طفل را
 (۵) وحی آمد سوی زن از باخبر
 (۶) در تنور انداز موسی را تو زود

بهر جاسوسی فرستاد آن دغا
 نامداد و میدان که دروهم و شکمی است
 کودکی دارد و لیکن برفنی است
 در تنور انداخت از امر خدا
 که ز نسل آن خلیست این پسر
 تا نگهداریمش اندر نار و دود

- (۱) فَلَهُ الْمَرَأَةُ الْقَتْلُ فِي الشَّرِّ
أَبَدًا فِي بَدَنِ مُوسَى أَثَرُ
- (۲) فَحَصَّ الشَّحْنَةَ لِلْبَيْتِ عَجَلُ
ثُمَّ أَيْضًا مَنْ هُمْ سِرًّا دَرَوْا
- (۳) مَعَ تِلْكَ الشَّحْنَةِ فِي ذَا الْمَرَامِ
عِنْدَ فِرْعَوْنَ لِكَيْ كَمْ دِرْهَمِ
- (۴) أَيْهَا الشَّحْنَةُ ذَاكَ الطَّرْفَا
إِفْحِصِي فَرْدًا فَفَرْدًا حَسَنًا
- (۵) أَيْضًا الشَّحْنَةُ كُلُّ غَدَرُوا
فِي الزَّمَانِ ذَا وَيَأْتُونَ عَجَلُ
- مِثْلَمَا الْوَحْيُ لَهَا فِي ذَا أَمْرُ
لَمْ تُخْلِي التَّارُ لَمْ تُؤْلِي الضَّرَرُ
مَا رَأَوْ طِفْلًا بِهِ قَطُّ نَزَلَ
ذَلِكَ الْأَمْرُ لَهُ عَيْنًا رَأَوْا
نَازَعُوا جَرُّوا خِطَابًا وَ كَلَامُ
مِنْهُ يُحْظَوْنَ وَ نَفْعُ مَبْهَمِ
ثَانِيًا عُودِي لَهُ وَ الْغُرْفَا
نَحْنُ نَدْرِي لَهُ كُنَّ الْمَسْكِنَا
أَنْ عَسَى مُوسَى إِلَيْهِمْ يَظْهَرُ
بِهِ مِنْ فِرْعَوْنَ يَبْغُونَ الْأَمْلُ

(لا تکنونی النار حراً شارداً)

بر تن موسی نکرد آتش اثر

باز غمازان از آن واقف شدند

پیش فرعون از برای دانگ چند

نیکو بنگرید اندر غرف

تا که موسی را بجویند آن زمان

(عصمت یا نار کونی بارداً)

(۱) زن بوحی انداخت موسی در شرر

(۲) پس عوانان بی مراد آن سو شدند

(۳) با عوانان ماجری برداشتند

(۴) کای عوانان باز گردید آن طرف

(۵) باز گشتند آن عوانان جملگان

مجيء الوحى لام موسى ان ارمى موسى فى الماء

- (۱) ثُمَّ أَيْضًا وَرَدَ الْوَحْيُ بِأَنَّ
لِلرَّجَاءِ الْوَجْهَ مِنْكَ وَجْهَ
(۲) إِلَقِهِ فِي النَّيْلِ كَوْنِي بِاعْتِمَادِ
بِهِ أَتِي أَبْيَضَ الْوَجْهِ وَ مَا
(۳) أُمُّهُ فِي النَّيْلِ أَلْقَتْهُ الْعَمَلُ
(۴) ذَا الْكَلَامِ مَا لَهُ الْحَدُّ الْخِدَاعُ
يَلْتَوِي فِي الرَّجْلِ وَالسَّاقِ لَهُ
(۵) مِائَةُ الْأَفْ طِفْلٍ قَتَلَا
خَصْمَهُ فِي الصَّدْرِ لِلْيَبِيتِ وَفِي
- أَلَقِهِ فِي الْمَاءِ لَا تَخِشَ زَمَنُ (۱)
شَعْرِكَ لَا تَنْتَفِ مِنْ بَلِّهِ
أَنَا مِنْكَ لَا يَخُوفُ وَاضْطِهَادُ
مِنْ مُعِينٍ لِي.. أَنَا بَارِي السَّمَاءِ
أَرْجَعْتَ كَلًّا لِنِعْمِ الْمُتَّكِلِ
لَهُ وَ الْمَكْرُ تَبَاعًا فَتَبَاعُ
.. ظُلْمُهُ عَادَ لَهُ وَالسَّفَهُ ..
هُوَ فِي الْخَارِجِ وَالْحَدُّ اعْتَلَى (۲)
بِاطْنِ الْقَصْرِ لَهُ لَمْ يَعْرِفْ

(۱) الآية فى سورة طه (ولقد منّا عليك مرة اخرى اذ اوجينا الى امك ان اقدفيه فى التابوت فاقد فيه فى اليم فليلقه اليم بالساحل يأخذه عدوى وعدو له والقيت عليك محبة منى و لتصنع على عيني اذ تمشى أختك فنقول هل ادلكم على من يكفله فرجعناك الى أمك كى تقر عينها) - (۲) كما حكاه تعالى فى سورة القصص (و قالت امرأة قرة عين لى و لك لا تقتلوه عسى ان ينفعه فيتخذوه ولدا -

وحى آمون بموسى كه موسى را در آب در فكن

- (۱) باز وحى آمد كه در آبش فكن
(۲) در فكن در نباش و كن اعتمد
(۳) مادرش انداخت اندر رود نيل
(۴) اين سخن پايان ندارد مكرهاش
(۵) صد هزاران طفل مى كشت او برون
- روى در اميد دار و مومكن
من ترا با وى رسانم رو سپيد
كار را بگذاشت با نعم الليل
جمله مى بپيچيد اندر ساق و باش
موسى اندر صدر خانه در ديون

مِنْ جَنُونٍ بِهِ آيُنَ مَا وَجِدَ
 هُوَ أَعْمَى نَاطِرَ الْعُقْبَى بَقْنِ
 مَكْرَ أَمْلَاكِ الزَّمَانِ ذِي السُّعُودِ
 أَكْثَرَ بَانَ شَأَى بِالشَّيْطَنَةِ
 قَبِضَ قَسْرًا أَبَادَ أَمْرَهُ
 بِمِدِّ اللَّهِ لَهُ ذِي أَكَلْتُ
 .. فَوْقَ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٍ يَرُدُّ ..
 مَنْ لَهُ الْأَمْرُ إِلَيْهِ الْمُنْتَهَى
 لَهُ لَا غَوْرَ وَ قَعْرَ بِالصَّفَاءِ
 كَانَتْ السَّيْلَ بِهِ بَانَ الْفَشَلِ
 بِالْأَذَى الثُّعْبَانَ جَلَّ بِالْعَمَلِ
 كُلُّهَا كَانَتْ وَذَابَتْ خَجَلًا

از حیل آن کور چشم دوربین
 مکر شاهان جهان را خورده بود
 هم ورا هم مکر او را در کشید
 این بخورد آن را بتوفیق خدا
 تا بیزدان که الیه المنتهی
 جمله دریاها چو سیلی پیش آن
 پیش الا الله آنها جمله لاست

(۱) مِنْ جَنُونٍ بِهِ آيُنَ مَا وَجِدَ
 قَتَلَ بِالْحِيلِ ذَلِكَ مَنْ
 (۲) كَانَ أَفْعَى مَكْرَ فِرْعَوْنَ الْعَنُودِ
 (۳) أَكَلَ لَكِنْ لَهُ بِالْفِرْعَانَةِ
 (۴) فَهُوَ أَيْضًا وَ أَيْضًا مَكْرَهُ
 كَانَ أَفْعَى وَالْعَصَا الْأَفْعَى غَدَتِ
 (۵) فَيَدٌ مِنْ فَوْقِهَا صَارَتْ يَدُ
 فَإِلَى آيُنِ انْتَهَتْ هَذِي إِلَى .
 (۶) إِنَّ تِلْكَ الْيَدَ بَحْرٌ لَا انْتِهَاءَ
 عِنْدَهُ الْاَبْحَرُ كُلُّ بِالْمَثَلِ
 (۷) أَوْ يَكُونُ الْمَكْرُ كَلًّا وَالْحِيلُ
 فِي أَمَامِ قَوْلٍ إِلَّا اللَّهُ لَا

(۱) از جنون می کشت هر جا بدجنین
 (۲) ازدها بد مکر فرعون عنود
 (۳) لیک زو فرعون تری آمد بدید
 (۴) ازدها بود و عصا شد ازدها
 (۵) دست شد بالای دست این تا کجا
 (۶) کان یکی دریاست بی غورو کران
 (۷) حيله ها و چلرها گر ازدهاست

- (۱) إِذْ بَيَّانِي لِهِنَا قَدْ وَصَلَا
وَأَمَحَى وَٱللَّهُ أَدْرَى بِٱلصَّوَابِ
.. مَا هُوَ قَدَّرَ بَيَّانِي وَٱلْخَطَابِ..
- (۲) كُلُّ مَا كَانَ فِرْعَوْنُ يَكَا
قَيْدَ سِجْنِ ٱلْبَيْتِ لَوْ تَنْجُوزَمَنْ
كَانَ لَكِنْ غَدَتِ ٱلْأَفْعَى لَكَ
لَبَدَّتْ مِنْكَ خُطُوبٌ وَ مِحَنٌ
حَالِكَ كَانَ بِهِ ٱلنَّفْسُ تَقَرُّ
تَقْصِدُ تَرْبِطُ مَا فَيْكَ ظَهَرَ
فَيْكَ لَكِنْ هِيَ كَانَتْ قِصَّةً
تُظْهِرُ مِنْ نَقْلِهَا تَبْغِي ٱلْهَرَبُ
هَذِهِ ٱلنَّفْسُ ٱلَّتِي كَمْ لَعِنَتْ
فَأَتَقِيهِ إِنَّهُ ٱلْخَصْمُ ٱلْمُبِينُ
مَالَهَا مِنْ مِثْلِ فِرْعَوْنَ ٱلْحَطَبِ
مِثْلُ فِرْعَوْنَ بِهَا ٱلْوَقْدُ خَمَدُ
- (۳) أَسَفًا هَذَا ٱلَّذِي كَانَ ذَكَرُ
وَ عَلَى فِرْعَوْنَ ذَاكَ مَنْ غَدَرُ
(۴) عَنْكَ لَوْ قَالُوا تَزِيدُ وَحْشَةً
لَوْ عَنِ ٱلْغَيْرِ يَقُولُونَ ٱلْعَجَبُ
(۵) أَيْ تَخْرِيبِ لَكَ قَدْ فَعَلْتَ
لَكَ صَعْبًا يَقْدِفُ هَذَا ٱلْقَرِينَ
(۶) نَارُكَ أَيْضًا غَدَتِ ذَاتَ لَهَبٍ
إِذْ لَهَا مَا كَانَ عَوْنًا وَ مَدَدُ

محو شد و الله اعلم بالرشاد
ليك اژدرهات محبوس چه است
تو بر آن فرعون برخواهیش پست
ورزد دیگر چون فسانه آیدت
دور می اندازدت سخت این قرین
وانکه چون فرعون اودراعون نیست

(۱) چون رسید آنجا بیانم سر نهاد
(۲) آنچه در فرعون بود اندر توهست
(۳) ای دریغ این جمله احوال توهست
(۴) گر ز تو گوید وحشت زایدت
(۵) چه خرابت میکند نفس لعین
(۶) آتشت را هیزم فرعون نیست

فی بیان حکایه الحیاتى الذى رأى فى الشتاء حية جامدة فظنهاميته

و لفها فى الحبال واتى بها لبغداد

- (۱) اِسْتَمِعْ مِنْ نَاقِلِ التَّارِيخِ حِينَ
قِصَّةٌ حَتَّى لَذَا السِّرِّ الْكَمِينِ
تَنْشُقُ رَائِحَةً بِالْحِصَّةِ
غَانِمًا تَأْخُذُ مِنْ ذِي الْقِصَّةِ
(۲) مَا سِكَ الْحَيَّةُ يَوْمًا ذَهَابًا
لِلْجِبَالِ وَ بِهَذَا طَلِبًا
يُمَسِّكُ الْحَيَّةُ فِي رُقِيَّتِهِ
.. يُبْهِرُ النَّاطِرَ فِي قُدْرَتِهِ ..
(۳) لَوْ خَفِيفَ الْمَشْيِ كَانَ أَوْ ثَقِيلَ
وَجَدَ مَنْ جَدَّ فِي قَطْعِ السَّبِيلِ
(۴) فَالْيَدَيْنِ لَكَ دَوْمًا بِالطَّلَبِ
إِضْرِبْ إِمْسِكُهُ بِجِدِّ وَ تَعَبِ
فِي الطَّرِيقِ الْحَسَنِ كَانَ الطَّلَبُ
هَادِيًا دَلَّ بِهِ رَاقِ النَّصَبِ
(۵) لَوْ تَكُونُ الْأَعْرَجُ وَالْأَقْطَعَا
مِثْلَ مَنْ نَامَ تَتَنُّ جَزَعًا
مَا لَكَ مِنْ آدَبٍ دَوْمًا بِجِدِّ
لَهُ فَاطْلُبْ عَنْهُ أَنَا لَا تَجِدْ

حکایت مارگیری که از دهای فسرده را مرده پنداشت و ریسمانهاش

پیچید و بغداد آورد

- (۱) يك حکایت بشنو از تاریخ گوی
تا بری زین راز سر پوشیده بوی
(۲) مارگیری رفت سوی کوهسار
تا بگیرد او با فسونهاش مار
(۳) گر کران و گرشتابنده بود
آنکه جوینده است پاینده بود
(۴) در طلب زن دائماً توهر دودست
که طلب در راه نیکو رهبر است
(۵) لنگ ولوک و خفته شکل و بی ادب
سوی او می غیڑ اورا می طلب

- (۱) تَارَةً بِالصَّمْتِ أُخْرَى بِالْمَقَالِ
 شَمُّ رِيحِ الْمَلِكِ فَهُوَ الْمُنَى
 (۲) لِبَنِيهِ قَالَ يَعْقُوبُ الْبَصِيرُ
 جَاوَزَ الْحَدَّ وَ عَنْهُ تَقَبُّوْا
 (۳) كُلُّ حِسِّ لَكُمْ فِي ذَا بَجْدِ
 (۴) قَالَ مِنْ رَوْحٍ لَهُ لَا تَيَاسُوا
 رُحْ كَمَنْ قَدْ ضَاعَ مِنْهُ الْوَلَدُ
 (۵) مِنْ طَرِيقِ الْحِسِّ مَعَ ذَوْقِ الْفَمِ
 اجْعَلُوا فَوْقَ الْإِجْهَاتِ الْأَرْبَعَةَ
 (۶) طَيِّبَ الرِّيحِ اسْتَشِمُّوا بِعَجَلِ
 نَحْوَ ذَاكَ الطَّرْفِ امْضُوا فَالطَّرْفُ
- تَارَةً بِالطَّلَبِ فِي كُلِّ حَالِ
 .. وَ لَهُ امْسِكْ لِنَفَوزِ بِالْهِنَا ..
 إِفْحَصُوا عَنْ يَوْسَفَ فَحَصَ الْخَيْرُ (۱)
 وَ إِلَى لِقَاءِهِ بِالرُّوحِ أَذْهَبُوا
 كُلَّ سَمْتٍ وَجَّهُوا كَالْمُسْتَعِدِّ
 وَ يَغْيِرُ ذِكْرَهُ لَا تَنْبَسُوا (۲)
 كُلَّ سَمْتٍ فَأَحْصَاءَ يَجْتَهِدُ
 إِفْحَصُوا السَّمْعَ بِوَضْعِ مُحْكَمِ
 لَهُ .. وَ أَبْكُوا بِالْخُضُوعِ وَ الْضِعْفَةِ ..
 لَوْ إِلَيْكُمْ هَبَّ مِنْ أَيِّ مَحَلِّ (۳)
 ذَاكَ تَدْرُونَ .. وَ لِلْعَيْنِ انْعَرَفَ ..

(۱) الاية فی سورة یوسف (یا بنی اذهبوا لتجسوا عن یوسف و اخیه و لا تیأسوا من روح الله انه لا ییأس من روح الله الا القوم الکافرون) - (۲) (شکل مستعد) ای شکل المستعد صاحب القابلیة ای استعملوا جمیع حواسکم بالدقة والنظر - (۳) علی فحوی ان لربکم فی ایام دهرکم نفحات الا فتمرضوا لها -

بوی کردن گیر هر سو بوی شه
 جستن یوسف کنید از حد بیش
 هر طرف رانید شکل مستعد
 همچو گم کرده پسر روسوبه سو
 گوش را بر چار راه او نهید
 سوی آن سر کاشنای آن سرید

(۱) که بگفت و که بخاموشی و که
 (۲) گفت آن یعقوب با اولاد خویش
 (۳) هر حس خود را درین جستن بجد
 (۴) گفت از روح خدا لا تیأسو
 (۵) از ره حس دهان پراسان شوید
 (۶) هر کجا بوی خوش آید بویورید

- (۱) أَنْتَ مِنْ أَيْ مَحَلٍّ مِنْ أَحَدٍ
نَحْوَ أَصْلِ اللَّطْفِ ذَاكَ رُحْ لَعَلَّ
- (۲) كُلُّ ذِي الْأَلْطَافِ مِنْ بَحْرِ عَمِيقٍ
فَدَعَ الْجُزْءَ عَلَى الْكُلِّ ضَعِ
- (۳) فَخُصُومَاتُ الْوَرَى قَامَتْ لِأَنَّ
وَرَقَ مَنْ كَانَ مَعْدُومَ الْوَرَقِ
- (۴) غَضَبُ الْخَلْقِ لِأَجْلِ الصُّلْحِ كَانَ
عَدَمُ الرَّاحَةِ قَدْ كَانَ يَجِدُ
- (۵) كُلُّ ضَرْبٍ آخِرٍ عَنْ رَحْمَةٍ
أَنْبَأَتْ .. فَالضِّدَّ بِالضِّدِّ يَبِينُ ..
- لَوْ تَرَى لُطْفًا.. وَ فِي عَزْمٍ وَجَدَ..
مِنْ طَرِيقٍ تَجِدُ .. وَفَقَ الْأَمَلُ ..
زَاخِرٍ ضَوْعَ بِإِلْمِيسِكَ الْعَمِيقِ (۱)
طَرَفَكَ.. لِلْأَصْلِ لَا الْفَرْعَ إِهْرَع..
تَجِدُ فِي ذِي الدُّنَا الشَّيْءَ الْحَسَنَ (۲)
آيَةُ طُوبَى النِّجَاحِ وَ السَّبَقِ
إِنْ فَخَّ الرَّاحَةَ كُلَّ زَمَانٍ
وَجَدَ الرَّاحَةَ مَنْ جَدًّا وَجَدَ
كُلَّ شَكْوَى فَيَشْكُرُ النِّعْمَةَ
..وَمِنْ الشَّكِّ لَكَ تَدْرِي الْيَقِينَ..

(۱) ليس المراد هنا من الكل القابل للجزء تعالى الله بل المراد انه تعالى اصل اللطف وخالق الكل و ما سواء ظل زائل) - (۲) اى خصومات الخلق لاجل الملاحه و اللطافة الدنيوية من المال و العجا و ورق عدم الورقية علامة طوبى السعادة و عدم الورقية قطع الرجاء عما سوى الله و ترك الملاحه الصورية الدنيوية - (۳) اى اللذى لا يذهب نحو مشاق - الرياضات لا يخلص من بد النفس و الشيطان و لا يجد فى الاخرة الرفعة و الراحة -

- (۱) هر کجا لطفی به بینی از کسی
سوی اصل لطف ره رانی عسی
- (۲) این همه خوشه‌ها ز دریایست ژرف
جز ورا بگنار بر کل دار طرف
- (۳) جنگهای خلق بهر خوبی است
برک بی برگی نشان طوبی است
- (۴) خشمهای خلق بهر آشتی است
دام راحت دایما بی راحتی است
- (۵) هر زدن بهر نوازش را بود
هر گله از شکر الله میکند

يَا كَرِيمُ الرِّيحَ لِلْمُكْلِ اسْتَيْقَ
يَا حَكِيمُ الرُّوحَ بِالْمِيلِ اسْتَقِمَ
مَا سَكَ الْحَيَّةُ بِالْجِدِّ الْأَكِيدِ
.. وَبِهَا خَالَ الصَّلَاحَ وَالرِّشَادَ ..
فِي التَّلُوجِ دَارَ رَهْنًا لِلْمَوَالِ
جُثَّةً .. كَانَتْ يَوْفِقَ مَا يُرِيدُ ..
حَيَّةً فِي مَسِكَهَا كَمْ رَغْبًا
هُوَ غَمًّا .. وَبِمَا يُؤْذِيهِ جَدُّ ..
عَظَمَتْ حَجْمًا يَوْصِفُ لَا يُحَدِّ
مِلَىءَ بِالرَّغَبِ ذَابَ بِالْأَلَمِ
طَلَبَ الْحَيَّةُ جَدُّ بِالْمَسِيرِ
وَجَدَّ .. جَاءَ بِمَا فِيهِ أَلَمٌ ..

(۱) فَمِنْ الْجُزْءِ إِلَى الْكُلِّ انْتَشِقْ
وَمِنْ الضِّدِّ إِلَى الضِّدِّ اسْتَشِمْ
(۲) فَالْحُرُوبُ تَأْتِي بِالصُّلْحِ الشَّدِيدِ
طَلَبَ الْحَيَّةُ دَوْمًا لِلدُّوَادِ
(۳) فَمَدَامًا هُوَ أَطْرَافُ الْجِبَالِ
طَالِبًا لِلْحَيَّةِ مَا أَنْ تَزِيدَ
(۴) لِلدُّوَادِ الْأَدَمِيِّ طَالِبًا
فَلْيُودِ مَا لَهُ غَمٌّ وَجَدَ
(۵) فَهَنَّاكَ حَيَّةً مَا تَتْ وَجَدَ
قَلْبُهُ مِنْ شَكَايَهَا الْمُدْهِشِ كَمْ
(۶) مَا سَكَ الْحَيَّةُ فِي الْبَرْدِ الْكَثِيرِ
حَيَّةً مَيِّتَةً زَادَتْ عِظَمَ

بوی بر از ضد تا ضد ای حکیم
مارگیر از بهر بازی مار جست
کرد کوهستان و در ایام برف
غم خورد بهر حریف بی غمی
که دلش از شکل او پرشد ز بیم
مار می جست ازدهای مرده دید

(۱) بوی بر از جزء تا کل ای کریم
(۲) جنگهایی آشتی آرد درست
(۳) او همی جستی یکی ماری شگرف
(۴) بهر یاری مار جوید آدمی
(۵) ازدهایی مرده بد انجا عظیم
(۶) مارگیر اندر زمستان شدید

مَاسِكَ الْحَيَّةِ حُمَقًا وَآفَنَ
 .. ضَرَرَ الرُّوحَ لَهُمْ حَبُوءًا مُدَامَ ..
 فَلِمَ الْمَفْتُونُونَ كَانَ الْمُبْتَتَلِ
 فُتِنَ وَهُوَ لَدَى الصُّنْعِ أَجَلَ
 نَفْسَهُ عَنِ صُنْعِهِ السَّامِيِّ غِفْلَ
 صَارَ فِي قَلْبِ زَهِيدٍ وَوَضِيعَ
 بَاعَ لَمْ يَرَعْ لَهَا السِّعْرَ الْخَطِيرَ
 نَفْسَهُ خَاطَ عَلَى الصُّوفِ الْحَقِيرِ
 مِنْهُ حَارُّوا ذَهَلُوا بِالصَّنْعَةِ
 وَلِمَ بِالْحَيَّةِ زَادَ غَرَامَ
 مَسَكَ .. أَتَقَنَ مِنْهُ الرُّقِيَّةَ ..
 وَلِئِهَيْتِ النَّاسِ بَعْدَ النَّصَبِ

(۱) فَلِأَجْلِ حَيْرَةِ الْخَلْقِ زَمَنَ
 مَسَكَ الْحَيَّةَ ذَا جَهْلٍ الْأَنَامَ
 (۲) أَشْبَهَ الْإِنْسَانَ بِالصُّنْعِ الْجَبَلِ
 عَجَبًا بِالْحَيَّةِ كَيْفَ الْجَبَلِ
 (۳) كَمْ غَدَى الْإِنْسَانُ مَسْكِينًا جَهْلَ
 جَاءَ مِنْ كَثِيرٍ مَزِيدٍ وَرَفِيعَ
 (۴) نَفْسَهُ الْإِنْسَانُ بِالنَّزْرِ الْيَسِيرِ
 أَطْلَسًا كَانَ دِمَقْسًا وَحَرِيرَ
 (۵) أَلْفَ أَلْفِ جَبَلٍ مَعَ حَيَّةِ
 لِمَ كَانَ هُوَ حَيْرَانَ مُدَامَ
 (۶) مَاسِكَ الْحَيَّةِ تِلْكَ الْحَيَّةِ
 سَمَتَ بَغْدَادَ أَتَى لِلْعَجَبِ

مارگیرد اینت نا دانی . خلق
 کوه اندر مار جون حیران شود
 از فزونی آمد و شد در کمی
 بود اطلس خویش را بردلق دوخت
 او چرا حیران شدست ومار دوست
 سوی بغداد آمد از بهر شگفت

(۱) مارگیر از بهر حیرانی خلق
 (۲) آدمی کوهست چون مفتون شود
 (۳) خویشتن نشاخت مسکین آدمی
 (۴) خویشتن را آدمی ارزان فروخت
 (۵) صدهزاران مار و که حیران اوست
 (۶) مارگیر ان ازدهارا برگرفت

- (۱) لَهُ تِلْكَ الْحَيَّةُ مَنْ فِي النَّظَرِ
لِمَحَلِّ اللَّعِيبِ جُرَّتْ لِأَنَّ
(۲) أَنَا قَدْ جِئْتُ بِالْأَفْعَى اللَّتِي
وَلَكُمْ فِي صَيْدِهَا الصَّعْبِ الْخَطِيرُ
(۳) فَمَدَامَا ظَنَّمَا مَاتَتْ وَ قَدْ
إِذْ لَهَا مَا نَظَرَ حَقًّا وَ لَمْ
(۴) هِيَ مِنْ قَارِسٍ بَرْدٍ وَ جَلِيدٍ
حَيَّةٌ كَانَتْ وَ مِثْلُ الْمَيِّتِ
(۵) إِسْمُ هَذَا الْعَالَمِ كَانَ الْجَمَادُ
لَمْ فِيهِ الْجَامِدُ يَبْدِي الْجَمُودُ
(۶) إِبْقِ حَتَّى تَطْلُعَ شَمْسُ الْمَعَادِ
لِتَرَى جِسْمَ الدُّنَا الْعُمْدِي السَّكُونِ
- كَمُودِ الْبَيْتِ كَانَتْ بِالْكَبِيرِ
يُعِجِبُ النَّاسَ لَهُ اللَّبُّ افْتَنَنَ
قَدْ غَدَتْ مَيِّتَةً بِالْمَرْءِ
قَدْ وَجَدْتَ الْمَوْتَ وَالرُّعْبَ الْكَثِيرُ
كَانَتْ الْحَيَّةُ عَكْسَ مَا اعْتَقَدَ
يَدْرِ فِي الْبَاطِنِ مَا فِيهَا أَلَمْ
جَمَدَتْ كَالصَّخْرِ أَوْ مِثْلَ الْحَدِيدِ
ظَهَرَتْ مِمَّا بِهَا مِنْ عِلْمَةٍ
إِذْ هُوَ أَبْدَى جُمُودًا لِاضْطِهَادِ
أَيُّهَا الْأُسْتَاذُ دَوْمًا وَالْخُمُودُ
جَهْرَةً يَظْهَرُ لِلْحَشْرِ الْجَمَادُ
بِالْجِرَالِكِ كَيْفَ يَبْدُو.. وَيَكُونُ..

- (۱) ازدهائی چون ستون خانه
(۲) کاژدهائی مرده آورده ام
(۳) او همی مرده گمان بردش و لیک
(۴) او ز سرماها و برف افسرده بود
(۵) عالم افسرده است و نام او جماد
(۶) باش تا خورشید حشر آید عیان
- میکشیدش از پی دانگانه (۱)
درشکارش بس جگرخون خورده ام
زنده بود و او ندیدش نیک نیک
زنده بود و شکل مرده مینمود
جامد افسرده بود ای اوستاد
تا به بینی جنبش جسم جهان

- (۱) إِذْ هُنَا عَادَتْ عَصَا مُوسَى الْكَلِيمِ
عَنْ جَمِيعِ السَّاكِنِينَ وَالْجَمَادِ
(۲) أَنْتَ صَمٌّ مِنْ تُرَابٍ إِذْ جَعَلَ
وَجَبَ التُّرْبِ جَمِيعًا تَعْلَمُ
(۳) هِيَ مِنْ هَذَا الطَّرِيقِ فِي مَمَاتٍ
فَهَذَا كُنْ سَكُونًا وَ هُنَاكَ
(۴) حَيْثُ مِنْ ذَلِكَ الطَّرِيقِ نَحْنَا
تَظْهَرُ الْأَفْعَى.. الْأَفْعَى تَلْقَفُ..
(۵) لَحْنُ دَاوُدَ بِهِ كُلُّ جَبَلٍ
لِلْحَدِيدِ الْجَوْهَرُ كَالشَّمْعِ لِأَنَّ
- حَيَّةٌ تَلْتَقِفُ الْأَفْعَى الْعَظِيمُ
خَبَرَ الْعَقْلَ لَهُ بَانَ الرِّشَادُ
رَجُلًا سَوَّاكَ ذَا عَقْلٍ أَجَلُ
مِثْلَكَ وَ السِّرِّ فِيهَا تَفْهَمُ
وَهِيَ مِنْ ذَلِكَ الطَّرِيقِ فِي حَيَاتٍ
نَاطِقَاتٍ.. ذَكَرْتُ هَذَا وَذَلِكَ..
أَرْسَلَ يَلْكَ الْعَصَا كَانَتْ لَنَا
.. مُقَلَّةٌ فِرْعَوْنَ دَنَمًا تَذْرِفُ ..
يَظْهَرُ يَرْقُصُ أَيْضًا مِنْ جَدَلٍ (۱)
فِي يَدِ دَاوُدَ بِالطَّاعَةِ بَانَ

(۱) قال تعالى في سورة الانبياء (و سخرنا مع داود الجبال يسبحن و الطير

و النمل له الحديد) -

هقل را از ساکنان اخبار شد
خاکهارا جملگی باید شناخت
خلعش اینجا وان طرف اگوینده اند
آن عصا گردد سوی ما ازدها
جوهر آهن بکف مومی شود

(۱) چون عصا موسی اینجا مار شد
(۲) پاره خاکی ترا چون مرد ساخت
(۳) مرده زین سویند زین سوزنده اند
(۴) چون از آنسوشان فرستد سوی ما
(۵) کوهها هم لحن داودی کند

- (۱) وَشَدِيدُ الرِّيحِ حَمَلًا يَصِيرُ
زَاخِرُ الْبَحْرِ لِمُوسَى مِنْ طَرَبٍ
(۱) كَامِلُ الْبَدْرِ لَهُ لَمَّا أَشَارَ
لَا هَبَ النَّارِ لِأَبْرَاهِيمَ كَانَ
(۳) وَالتَّرَى قَارُونَ كَالْحَيَّةِ قَدْ
وَمِنْ الْحَنَانَةِ حَنَّ الْعَمُودُ
(۴) وَالتَّرَابُ أَحْمَدُ أَهْدَى السَّلَامِ
(۵) كُلُّ ذَرَاتِ الدُّنَا تَحْتَ السِّتَارِ
- لُسَلِيمَانَ وَ بِالطَّوْعِ يَسِيرُ
نَطَقَ بِالْقَوْلِ مَا جَ وَاضْطَرَبَ (۱)
أَحْمَدُ مِنْ وَلَعٍ نِصْفَيْنِ صَارَ (۲)
رَوْضَةً بِالْأَيْسِ وَالنَّسْرَيْنِ بَانَ
جَذَبَ جَرًّا لِفُورٍ لَا يُحَدُّ (۳)
لِنَوَى أَحْمَدَ بِالْقَلْبِ الْوَدُودُ
وَلِيَحْيِيَ الْجَبَلُ أَبْدَى الْكَلَامِ (۴)
مَعَكَ تَحْكِي بِلَيْلٍ وَ نَهَارَ

(۱) الاية فى سورة سبأ (و لسليمان الريح غدوها شهر و رواحها شهر) اى مدارها من الصباح الى الزوال و من الزوال الى الصباح سير شهر و قال تعالى فى سورة الشعراء (فاوحينا الى موسى ان اضرب بعصاك الحجر فانفلق فكان كل فرق كالتطود العظيم) (۲) قال تعالى (اقتربت الساعة و انشق القمر) - (۳) قال تعالى فحفننا به وبداره الارض) - (۴) لما روى عنه (ص) انه قال انى لا عرف حجراً بمكة كان يسلم على و سيدنا يحيى لما فر من اليهود و قربوا لاختذه كان هناك جبل قال له يا يحيى اهرب الى حتى اضعك فى جوفى فلم يعتمد غلبه -

- (۱) باد حمال سليمانى شود
(۲) ماه با احمد اشارت بين شود
(۳) خاك قارون را چو ماری دركشد
(۴) خاك را احمد سلامى مى كند
(۵) جمله ذرات عالم در نهان
- بحر با موسى سخندانى شود
نار ابراهيم را نسرین شود
استن حنانه آمد در رشد
كوه يحيى را پيامى مى كند
باتو ميگويند روزان و شبان

- (۱) نَسْمَعُ نَبْصُرُ نَحْنُ كُلُّنَا
مَعَكُمْ يَا أَجْنَبِيَّيْنَ اللِّسَانُ
- (۲) أَنْتُمْ إِذْ كُنْتُمْ نَحْوَ الْجَمَادِ
فَمَتَى الْمَحْرَمِ مِنْ رُوحِ الْجَمَادِ
- (۳) مِنْ جَمَادٍ عَالَمًا لِلْأَنْفُسِ
ضِجَّةَ أَجْزَاءِ هَذَا الْعَالَمِ
- (۴) لَكَ تَسْبِيحُ الْجَمَادَاتِ جِهَارُ
كُلِّ وَسْوَاسِ التَّأْوِيلِ أَبَدُ
- (۵) رُوحَكَ لَمَّا قَنَادِيلًا تُنِيرُ
فَتَأْوِيلًا عَلِمْتَ لِلْمَنْظَرِ
- كُلُّنَا نَحْنُ بِطَبِيبٍ وَهَنَا
سَكَتَ مِنَّا .. لَكُمْ ضَاقَ الْبَيَانُ ..
تَذْهَبُونَ وَ الْفَتْمُ لِلْمِعَادِ
صِرْتُمْ أَنَّى لَكُمْ يَأْتِي الرِّشَادُ
أَقْصِدُوا وَ انْضُوا سِتَارَ الْحَنْدَسِ
إِسْمَعُوا هَبُّوا بِتَلْبِ عَالِمِ
يَأْتِي .. عَنْ طَرَفِكَ يَنْجَابُ السِّتَارُ .. (۱)
لَكَ لَمْ يَلْقَ .. وَ تَصَفُّوا بِالرَّشْدِ ..
لَمْ تَجِدْ لَمْ تَبْصُرِ السِّرَّ السَّتِيرُ
.. وَادْعَيْتَ الْحَقَّ عَجَبًا وَ بَطَرُ ..

(۱) و لما كان التأويل مذهب المعتزلة و مذهب اهل السنة الايمان بظواهر النصوص
قال سلطان الاولياء مخاطبا اهل الظاهر من المعتزلة و راداً على الكشاف حيث قال في
تفسيره عند قوله تعالى (وان من شئى الا يسبح بحمده) اى يسبح بلسان الحال و تبعه
بعض المفسرين و منهم البيضاوى -

- (۱) ماسمیعیم و بصیریم و خوشیم
(۲) چون شما سوی جمادی میروید
(۳) از جمادی عالم جانها روید
(۴) فاش تسبیح جمادات آیدت
(۵) چون ندارد جان تو قندیلها
- با شما نامجرمان ما خاموشیم
مجرم جان جمادات چون شوید
غفل اجزای عالم بشنوید
وسوسه تأویلها نایابدت
بهر بینش کرده تأویلها

- (۱) غَرَضُ التَّسْبِيحِ أَنِّي يَظْهَرُ
فِي خِيَالِ الْغَيْبِ كَانَ وَالضَّلَالِ
(۲) بَلْ لِكُلِّ نَاطِرٍ عِنْدَ النَّظَرِ
وَ لَهُ الْقَارِئُ لِلتَّسْبِيحِ قَدْ
(۳) فَمِنْ التَّسْبِيحِ لَمَّا مَنَحَتْ
فَالدَّلِيلُ لَكَ ذَاكَ كَالْمَقَالِ
(۴) كَانَ ذَا تَأْوِيلٍ أَهْلُ الْأَعْتَزَالِ
مَا لَهُ الْوَاقِعَ لَمْ يَدْرِكْ .. نَظَرٌ ..
(۵) وَ لِأَنَّ مَا خَرَجَ الْإِنْسَانُ عَنْ
فَعَنِ التَّصْوِيرِ لِلْغَيْبِ غَدَى
- وَ ادِّعَاءُ الرُّؤْيَا لَوْ يُذَكَّرُ
.. وَ لَدَى الْعَقْلِ غَرِيبٌ وَ مَحَالٌ ..
لَهُ فِي تَسْبِيحِهِ ذَاكَ اعْتَبَرُ
صِيرَ .. وَ الرُّشْدَ فِيهِ أَعَدَّ ..
لَكَ تَذْكَارًا وَ دَوْمًا نَصَحَتْ (۱)
هَادِيًا كَانَ وَ خَصْمًا لِلضَّلَالِ
وَيْلَ ذَاكَ الشَّخِصَ مَنْ نُورُ الْجَلَالِ
.. ظَاهِرَ الْأَمْرِ بِهِ أَبْدَى النَّظَرِ ..
عَالَمِ الْحِسِّ الَّذِي فِيهِ مَسْكَنُ
أَعْجَمِيًّا وَ لَهُ غَابَ الْهُدَى

(۱) ای ان الدال على الخير كفاعله فالجمادات تسبح تسبيحاً واقعياً لا تأويلياً -

- (۱) که غرض تسبیح ظاهر کی بود
(۲) بلکه هر بیننده را دیدار آن
(۳) پس چو از تسبیح یادت میدهد
(۴) این بود تأویل اهل اعتزال
(۵) چون ز حس بیرون نیامد آدمی
- دعوی دیدن خیال غی بود
وقت عبرت میکند تسبیح خوان
آن دلالت همچو گفتن می بود
وای آن کس کو ندارد نور حال (۱)
باشد از تصویر غیبی اعجمی

(۱) می گویند مراد معتزله نسبت به تسبیح جمادات آنست که تسبیح حقیقی نیست بلکه تأویلی است زیرا که جمادات حیات ندارند و نطق و تسبیح بدون حیات نمی شود و بتأویل رفتند که جمادات بزبان حال تسبیح مینمایند نه بزبان قال چنانکه در شرح عربی هم ذکر شده است -

- (۱) ذَا الْكَلَامِ مَالَهُ خَتَمَ سَحَبٍ
وَزَحِيرٍ لَمْ تِلْكَ الْحَيَّةَ
- (۲) وَ بِهَذَا النَّحْوِ ذَاكَ مَنْ سَتَلَ
كُنِيَ هُوَ فِي الشَّارِعِ يُمْدِدُ اجْتِمَاعِ
- (۳) فَعَلَى الْحَافَةِ لِلسَّطْرِ اجْتِمَاعِ
عَمَّتِ الضُّوْضَاءُ مِنْ كُلِّ طَرَفٍ
- (۴) مَا سِكَ الْحَيَّةَ بَعْدَ التَّعَبِ
نَادِرَ الصَّيْدِ هُوَ صَادٍ بَهَرٍ
- (۵) مِائَةُ الْآفِ الْآفِ الْآفِ أَبْلَهُ
صَيْدَهُ صَارُوا وَفِي الْحَقِّ غَدُوا
- (۶) فَهَمَّ مُنْتَظِرُونَ وَ انْتَظَرَ
- مَا سِكَ الْحَيَّةَ فِي الْآفِ تَعَبٍ
.. وَلَهَا نَاغِي وَ قَالَ الرُّقِيَّةَ..
- لِاجْتِمَاعِ الْخَلْقِ بَغْدَادَ وَصَلَ (۱)
وَ بِذَا الْخَلْقِ يَأْتِي الْأِطْلَاعُ
- أَحَدَثَ الْمَرْءَ.. لَهُ الْقَصْدَ أَذَاعَ..
بَلَدَةَ بَغْدَادَ.. وَ الْبَصْرَ انْعَرَفَ..
- جَاءَ بِالْأَفْعَى فَيَا لَلْعَجَبِ
فَعَلَهُ اللَّبُّ بِهِ حَارَ الْبَصْرِ
- حَوْلَهُ قَدْ جُمِعُوا مِنْ سَفِهِ
مِثْلَهُ لِلْحَيَّةِ تِلْكَ عَدُوا (۲)
- هُوَ حَتَّى الْخَلْقِ مِنْ مِنْهُ انْتَشَرَ

(۱) هنگامه ای الجمعیة - کلمه بر چهار راه فی الاصل یعنی علی مفروق اربعة طرق و عبر عنها فی الترجمة بالشارع العام - (۲) خام ریش ای سفیه -

- (۱) ابن سخن بابان ندارد مارگیر
(۲) تا ببغداد آمد آن هنگامه خواه
(۳) بر لب شط مرد هنگامه نهاد
(۴) مارگیری اژدها آورده است
(۵) جمع آمد صد هزاران خام ریش
(۶) منتظر ایشان و هم او منتظر
- می کشید آن مار را با صد زحیر
تا نهد هنگامه بر چاره راه
غلغله در شهر بغداد او فتاد
بوالعجب نادر شکاری کرده است
صید او گشته چو او از ابله پیش
تا که جمع آیند خلق منتشر

- (۱) عِنْدَهُ يَجْتَمِعُ فِي ذَا يَزِيدُ
وَبِهِ التَّوْزِيعُ كَثْرًا وَالسُّؤَالُ
(۲) مِائَةُ الْآفِ مِهْدَارٍ سَخِيفُ
قَدَمًا بِالْكَثْرَةِ فَوْقَ قَدَمٍ
(۳) أَبَدًا لِلرَّجُلِ بِالْمَرْأَةِ
دَخَلَ الْبَعْضُ بِبَعْضٍ كَالْمَعَادِ
(۴) مَا سِكَ الْحَيَّةِ لَمَّا رَامَ أَنَّ
أَهْلَ ذَلِكَ الْأَجْتِمَاعِ فَالِرِقَابِ
(۵) إِنْ ذِي الْأَفْعَى اللَّتْيِي بِالزَّمْهِرِيرِ
تَحْتَ أَنْوَاعِ لِثُوبٍ وَ سِتَارِ
(۶) وَ بِأَرْسَانٍ غِلَظٍ وَارْتِبَاطِ
- اجْتِمَاعُ النَّاسِ مِثْلَ مَا يُرِيدُ
يَحْسُنُ يَزْدَادُ نَفْعًا بِالْعَمَالِ
جَمَعَ يَنْظُرُ لِلْأَمْرِ الْمُخِيفِ
حَلَقًا هُمْ جَمِعُوا مِمَّا أَلَمَ
مَالَهُ مِنْ خَبَرٍ بِالْمَرْءِ
دَخَلَ الْخَاصُّ بِعَامٍ لِلْعِبَادِ
يَرْفَعُ الثُّوبَ لَهُ عَنْهَا زَمَنُ
لَهُمْ جَرُّوا وَ بَانُوا بِانْقِلَابِ
جَمَدَتْ دَوْمًاو كَانَتْ كَالْأَسِيرِ
خَلِقَ كَانَتْ وَ الْآفِ دِثَارِ
ذَا الْحَفِيفُ شَدَّهَا زَادَ احْتِيَاطُ (۱)

(۱) نسخه ثافية - للاحتياط -

- (۱) مردم هنگام افزونتر شود
(۲) جمع آمد صد هزاران ژاژها
(۳) مرد را از زن خبرنی ز ازدحام
(۴) چون همی حراقه جنبانید او
(۵) اژدها کز زمهریر افسرده بود
(۶) بسته بودش بارسنهای غلیظ
- گدیه و توزیع نیکوتر شود
حلقه کرده پشت پا بر پشت پا
رفته درهم چون قیامت خاص و عام
میکشیدند اهل هنگامه گلو (۱)
زیر صد گونه پلاس و پرده بود
احتیاطی کرده بودش آن حفیظ

(۱) گلو کشیدن کنایه از شور و غوغا کردن-

- (۱) بَيْنَمَا هُمْ فِي وَقُوفٍ وَانْتِظَارٍ
فَعَلَى الْأَفْعَى اللَّتِي قَيْدَ الْوِثَاقِ
(۲) هَذِهِ الشَّمْسُ اللَّتِي الْحَرُّ لَهَا
كُلُّ خِلَاطٍ بَارِدٍ فِي الْحَيَةِ
(۳) هِيَ قَيْدَ الْمَوْتِ كَأَنَّتِ وَالْحَيَاةِ
ذَهَبَ الْأَفْعَى الْجِرَاكَ أَظْهَرَتْ
(۴) مِنْ جِرَاكَ الْحَيَةِ الْمَيِّتَةِ
بُهْتَهَا الْوَاحِدُ عَادَ بِالْأَثَرِ
(۵) وَمَعَ حَيْرَتِهِمْ كَمْ صَخِبُوا
(۶) كَسَرَتْ تِلْكَ الْقِيُودَ بِالصَّخْبِ
كُلُّ سَمْتٍ ذَهَبَتْ قَامَ صِيَاخُ
- و اتَّفَاقٍ مِنْهُمْ .. بِالْأَخْتِيَارِ ..
طَلَعَتْ فِي حُرِّهَا شَمْسُ الْعِرَاقِ
زَادَ كَثْرًا أَبَدَتْ الْحَرَّ بِهَا
ذَهَبَ مِنْ عُضْوِهَا بِالْمَرَّةِ
وَجَدَتْ بِالصَّبْرِ دَوْمًا وَالسَّبَاتِ (۱)
وَ إِلَى الزَّحْفِ لِبَهْتِ شَمَرَتْ
وَ مُهَيِّبِ شَكْلِهَا وَالْجُنَّةِ
أَلْفَ أَلْفٍ بُهَتْ أَرْبَى بِالْخَطَرِ
بِالْجِرَاكِ ذَا الْجَمِيعِ هَرَيُوا
ذَلِكَ .. وَالْمَوْتَ أَبَانَتْ وَالْعَطَبَ ..
مِثْلَ ضَرْبِ الْقَضْبِ أَوْ وَقَعَ الرِّمَاحَ .. (۲)

(۱) قال فی النهج از شکفت و لو کان معناها التعجب و الهیبة و لكن اراد بها الصبر و التوقف ای من صبر الحیاتی حتی تجتمع الناس و بتوقیف الحیة فی حرارة الشمس شرعت تتحرك الحیة علی نفسها - (۲) چاق چاق اسم لصوت السلاح اذا ضرب علی الاخر فاستعمل لتصویت بقطع العبال من شدة اضطراب الناس -

- (۱) در درنگ انتظار و اتفاق
(۲) آفتاب گرم سیرش گرم کرد
(۳) مرده بود و زنده گشت او از شکفت
(۴) خلق را از جنبش آن مرده مار
(۵) با تحیر نعرها انگیختند
(۶) می شکست آن بند زان بانگ بلند
- تافت بر آن مار خورشید عراق
رفت از اعضای او اخلاط سرد
ازدها بر خویش جنبیدن گرفت
گشت شان آن يك تحیر صدهزار
جملگان از جنبشش بگریختند
هر طرف میرفت چاقا چاق بند (۱)

(۱) در شرح بحر العلوم ج ۲ صفحه ۴۴ نگاشته شیخ افضل گفته کلمه رفت از روفتن است و چاقا چاق آواز شکستن بندها -

- (۱) تُكْسِرُ تِلْكَ الْقِيُودَ وَالسُّتُورَ
مَنْ هِيَ أَبَدَتْ زَيْبِرًا كَالْأَسَدِ
- (۲) بِالْفَرَارِ كَمْ مِنَ الْخَلْقِ انْقَتَلَ
كَانَ مِنْ سَقَطٍ أَوْ قَتَلٍ
- (۳) مَا سَكَ الْحَيَّةِ مِنْ خَوْفٍ جَمَدٍ
أَنْ مِنَ السَّهْلِ الْمُهَيَّبِ وَالْجَبَلِ
- (۴) ذَلِكَ الْكَبْشُ الَّذِي الْأَعْمَى غَدَا
نَحْوَهُ الْأَحْمَقُ ذَا طَوْعًا ذَهَبَ
- (۵) لَقْمَةً وَاحِدَةً ذَا الْأَحْمَقَا
وَعَلَى الْحَجَّاجِ شُرْبُ الدَّمِ كَمْ
- (۶) فَسَرِيعًا نَفْسَهَا لَفَتْ عَلَى
وَ عِظَامًا مِنْهُ مَا أَنْ أَكَلَتْ
- تَخْرِقُ الْأَفْعَى الَّتِي زَادَتْ شُرُورَ
وَلَهَا الْخَلْقُ يَشُوهُ لَا يَحْدُ
أَلْفَ أَلْفِ عَرْمَةٍ قُلْ بِالْمَثَلِ
بَعْضُهُمْ مِنْ فَوْقِ بَعْضٍ جُعِلَا
.. قَلْبُهُ مَعَ لِبِهِ .. تَوَأَّ فَقَدْ ..
.. أَنَا فِيهِمْ جِئْتُ فَالْخَطْبُ جَلَلٌ ..
أَيَقُطُّ الذِّئْبُ وَ بِالْفُورِ عَدَى
سَمِعْتَ عِزْرَائِيلَ عَفْوًا لِلْعَطْبِ
سَوَتْ الْأَفْعَى وَ بَادَ حُرْقَا
سَهْلٌ .. وَالْجَرْمُ هَانَ وَالنَّدَمُ ..
عَمِدَ رَابِطَةً بَيْنَ الْمَلَا
كَسَرَتْ بِالْمَرَّةِ مِنْهَا خَلَتْ

ازدهای زشت غران همچو شیر
از فتناده و کشتگان صد پشته شد
که چه آوردم من از کهسار و دشت
رفت نادان سوی عزرائیل خویش
سهل باشد خون خوری حجیج را
استخوان خورده را درهم شکست

(۱) بندها بشکست و بیرون شد ز زیر
(۲) در هزیمت بس خلاق کشته شد
(۳) مارگیر از ترس برجا خشک گشت
(۴) گرگ را بیدار کرد آن کورمیش
(۵) ازدها يك لقمه کرد آن گیج را
(۶) خویش را بر استنی پیچید و بست

- (۱) نَفْسُكَ الْأَفْعَى فَيَا هَذَا مَتَى
هِيَ عَزَلَاءُ لِفَقْدِ الْآلَةِ
(۲) هِيَ لَوْ آلَةٌ فِرْعَوْنَ تَجِدُ
أَنْ يَوْفِقَ أَمْرُهَا النَّهْرُ جَرَى
(۳) عِنْدَ ذَا بُنْيَانَ فِرْعَوْنَ تَشِيدُ
وَإِلْهَارُونَ وَ مُوسَى بِأَلِمَاتٍ
(۴) هَذِهِ الْأَفْعَى مِنَ الْفَقْرِ غَدَتْ
فَالْبُعُوضَ الْمَالَ وَ الْجَاهُ يُعِيدُ
(۵) وَ يَكُ مِنْ ثُلُجِ الْفِرَاقِ وَ الْجَلِيدِ
وَ إِلَى شَمْسِ الْعِرَاقِ وَ الْهَجِيرِ
- هِيَ مَاتَتْ أَوْ لَهَا السَّلَامُ أَتَى
جَمَدَتْ تُبْدِي ضَعِيفَ الْحَالَةِ
وَلَهَا الْعِدَّةُ وَ الْبَطْشُ تُعَدُّ
دَائِمًا مِنْ قَهْرِهَا خَافَ الْوَرَى
وَعَلَيْهِ الشَّرَفُ ضِعْفًا تُزِيدُ
مِنْ طَرِيقِ ضَرْبَتْ زَادَتْ صِفَاتُ
دَوْدَةَ هَانَتْ وَ بِالضَّعْفِ بَدَتْ
صَقْرًا.. الشَّانُ لَهُ دَوْمًا يُزِيدُ
إِمْسِكَ الْأَفْعَى لَوْ الْأَمْنُ تُرِيدُ (۱)
إِصْحَاحٌ لَا تَسْحَبُ لَهَا مَا أَنْ تَسِيرُ

(۱) ای امسک حیات نفسک من تلج الفراق فان الدولة و الشهرة لها كالثلج البارد
المضر و لا تسحبها لشمس العراق ای الحرارة الجسمانية المتولد منها الغرور مع القدرة
و القوة -

- (۱) نفست از درهاست او کی مرده است
(۲) گر بیابد آلت فرعون او
(۳) آنکه او بنیاد فرعونى کند
(۴) کر مکست این ازدها از دست فقر
(۵) ازدها را دار از برف فراق
- از غم بى آلتى افسرده است
که بامر او همى رفت آب جو
راه صد موسى و صد هارون زند
پشه گردد زمال و جاه صقر
هین مکش او را بخورشید عراق

- (۱) هَذِهِ الْأَفْعَى لَكَ مَا لَمْ تَبْصُرْ
فَلَهَا اللَّقْمَةُ أَنْتَ إِنْ تَجِدَ
- (۲) وَأَمْتَهَا وَ مِنْ الْمَوْتِ أَمِنْ
إِذْ هِيَ لَمْ تَكْ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاتِ
- (۳) فَإِذَا مَا لَمَعَ شَمْسِ الشَّهْوَةِ
مَيَّتُ الْخَفَاشُ ذَا مَنْ هَاجِرًا
- (۴) مِثْلَ مَيِّتٍ فِي الْجِهَادِ وَالْقِتَالِ
- (۵) حَيْثُ ذَاكَ الرَّجُلُ الْغَرُّ الْفَقِيرُ
ذَا الْمَرِيدُ الْحَسَنَ الْحَالَ غَدَى
- (۶) فَإِذَا لَا جَرَمَ كَمْ مِنْ فِتْنَةٍ
بَلْ هُوَ مِنْ مِثْلِ مَا قُلْنَا مَاتَ
- فِي خَمُودٍ مَا خَلَّتْ مِمَّا تُسِرُّ
مِنْ نَجَاتٍ هِيَ.. فَارْصُدهَا بِجِدِّ..
- وَأَتْرُكُ الرَّحْمَ لَهَا فِي الْمَحْنِ (۱)
.. لَا وَلَا الْمُؤْمِنَةَ فِي ذِي الْحَيَاةِ..
- ظَهَرَ جَاءَ لَهَا بِالْقُوَّةِ (۲)
مِنْكَ طَارَ لَكَ جَرٌّ الْخَطَرَا
- جَرُّهَا فَإِنَّهُ يُجْزِيكَ الْوَصَالَ
جَاءَ بِالْأَفْعَى إِلَى الْحَرِّ الْهَاجِرِ
- .. وَ يَوْفِقُ طَبْعِهِ حَالًا بَدَى ..
يَا عَزِيزُ جَرٌّ .. جِئْنَا بِالْمَحْنِ ..
- صَنَعَ أَيْضًا وَ أَرْبَى بِالشَّمَاتِ

(۱) علی فحوی اعدی عدوک ففسک اللتی بین جنبیک - (۲) ای تلك حرارة

شمس الشهوات النفسانية تظهر علی نفسك الجامدة فتجلبها بها كالخفاش المتروک المهمل
يضرب جناحاً للطيران ای فتصیر نفسك بعد عجزها غالبة و قویة -

- (۱) تافسرده نی بود آن اژدهات
(۲) مات کن او را و ایمن شو ز مات
(۳) کان تف خورشید شهوت پرزند
(۴) می کشانش در جهاد و در قتال
(۵) چونکه آن مرد اژدها را آووبد
(۶) لاجرم آن فتنه ها کرد ای عزیز
- لقمه اوئی چو او یابد نجات
رحم کم کن نیست او ز اهل صلوات
ان خفاش مرده ریگت پرزند
مرده وار الله یجزیک الوصال
در هوای گرم خوش شد آن مرید
بلکه صدچندان که ما گفتیم نیز

- (۱) أَفَأَنْتَ تَطْمَعُ لَا فِي جَفَاءٍ
وَالْوَقَارِ أَبَدًا فِيهَا الصَّفَاءُ
(۲) وَمَتَى مِنْ كُلِّ وَغْدٍ قَدْ دَنَى
وَجَبَّ مُوسَى لِأَنِّ مِنْهُ يَتَمَعُ
(۳) فَمِنْ الْأَفْعَى لَهُ الْخَلْقُ مَاتَ
كَانَ مِنْ رَأْيِهِ وَ الْفِكْرِ الْحَسَنُ
أَنَّ لَهَا تَرَبَّطَ فِي قَيْدِ الْوَفَاءِ
لَمْ يَكُ إِلَّا لِجَهْدٍ وَ عَنَاءِ
يَصِلُ هَذَا الرَّجَاءُ وَ الْمُنَى
قَتْلُ ذِي الْأَفْعَى بِهِ تَلْقَى الْفَزَعُ
مِنْ أَلُوفٍ هُزِمُوا خَوْفَ الْمَمَاتِ (۱)
ذَا .. وَمِمَّا خَصَّهُ رَبُّ الْمُنَنِ ..

تهدید فرعون لموسی

- (۴) قَالَ فِرْعَوْنُ لِمَ قُلْ يَا كَلِيمِ
قَدْ قَتَلْتَ وَ رَمَيْتَ فِي الْوُبَالِ
(۵) فِي الْفَرَارِ الْخَلْقِ مِنْكَ وَقَعُوا
فِي الْفَرَارِ الْخَلْقِ مِنْ زَلْقِ الْقَدَمِ
أَنْتَ هَذَا الْخَلْقِ وَ الْجَمْعُ الْعَظِيمِ
وَ لَهُ الْقَيْتُ فِي وَادِي الضَّلَالِ
فِي الطَّرِيقِ وَ لَكُمْ هُمْ فِرْعَوُ
قَتَلُوا جَرُّوا اضْطِهَادًا وَ نَدَمَ

(۱) ای و من رأیه (ع) لما امر بقوله (اذهبوا الى فرعون انه طغى فقال يا فرعون انى رسول رب العالمين قال فرعون مكذبا له ان كنت جئت بآية فأت بها فالقى عصاه فاذا هي ثمان مبین - فانهمزم و بقى تحت الارجل خمسة و عشرون الفا فهرب فرعون بعد سقوطه عن تخته -

- (۱) تو طمع داری که او را بی جفا
(۲) هر خسی را این تمنا کی رسد
(۳) صد هزاران خلق زاندرهای او
بسته داری در وقار و در وفا
موسى باید که از درها کشد
در هزیمت کشته شد از رای او

تهدید کردن فرعون موسی را

- (۴) گفت فرعونش چرا تو ای کلیم
(۵) در هزیمت از تو افتادند خلق
خلق را کشتی و افکندهی زیم
در هزیمت کشته شد مردم ز زلق

- (۱) فَإِذَا لَا بُدَّ أَنْ الْخَلْقَ لَكَ
فَيَصْدِرُ الْمَرَأَةُ وَالرَّجُلُ
- (۲) قَدَدَعَوْتَ النَّاسَ وَالْأَمْرُ أُنْعَكَسَ
فَالْخِلَافُ لَكَ فِي ذِي الدَّعْوَةِ
- (۳) وَأَنَا فِي شِرْكٍ خَلْفِي إِذَا
فِي الْمَكَافَاتِ لَكَ قِدْرًا أَنَا
- (۴) أَنْتَ عَنْ ذَا الْقَلْبِ مِنْكَ إِقْلَعِ
وَحَدَّكَ تَذْهَبُ حَتَّى غَيْرُ فِي
- (۵) أَنْتَ لَا تَغْتَرِبُ مَا كُنْتَ صَنَعْتَ
(۶) مِائَةً مِنْ مِثْلِ ذَا مَا أَنْ أَتَيْتَ
ضَحْكَةً الْغَوْغَاءِ تَعْدُو وَالْحَقِيرُ
- حَسِبُوا الْخَصْمَ بِلَا رَيْبٍ وَشَكٍّ
حَقُّدَكَ كَنْ لِهَذَا الْعَمَلِ (۱)
- وَعَلَيْكَ وَاقِعُ الْحَالِ التَّبَسُّ
دَائِمٌ لِلرَّجُلِ وَالْمَرَأَةِ
أَزْحَفُ لَا أَظْهَرُ مِثِّي الْأَذَى
أَطْبِخُ أَوْلِيكَ خَطْبًا وَعَنَا
أَنْ لِي تَخْدَعُ بِي لَا تَطْمَعِ (۲)
- لَكَ لَا يَتَّبِعُ فِي الْأَرْضِ شَيْءٌ
أَنْ بِقَلْبِ الْخَلْقِ تَخْوِيفًا وَضَعْتُ
بِهِ فِي الْخَلْقِ افْتَضَحَتْ وَاخْتَزَيْتَ
..سَاقِطَ الْقَدْرِ وَاللَّذِلِّ أَسِيرُ..

(۱) نسخهٔ ثانیه - حقدك بغلی کفلی المرجل - (۲) نسخهٔ ثانیه - اذکرها -

- (۱) لاجرم مردم ترا دشمن گرفت
(۲) خلق را میخواندی برعکس شد
(۳) من هم از شرت اگر پس می خزم
(۴) دل ازین برکن که بغریبی مرا
(۵) تو بدان غره مشو کش ساختی
(۶) صد چنین آری وهم رسوا شوی
- کین تو در سینه مرد وزن گرفت
از خلافت مرد وزن را نیست بد
در مکافات تو دیگی میبزم
تا بجزفی پس روی گردد ترا
در دل خلقان هراس انداختی
خارگردی ضحکه غوغا شوی

(۱) مِنْ ذَوِي التَّلْبِيسِ أَصْحَابِ الْجَحِيلِ مِثْلَكَ كَانُوا وَزَادُوا بِالْعَمَلِ
 آخِرَ الْأَمْرِ هُمْ فِي مِصْرِنَا فُضِّحُوا وَاضْطْهِدُوا فِي أَمْرِنَا

جواب موسی لفرعون عن التهديد له

(۲) قَالَ مَعَ أَمْرِ إِلَهِي لِلْأَبَدِ مَا لِي شِرْكٌ وَلَا أَخْشَى أَحَدَ
 دَمِي لَوْ أَمَرَهُ دَوْمًا أَرَأَقَ مَا لِي غَمٌّ وَلَا أَتَهْوَى الْفِرَاتِ
 (۳) يَا قَرِينُ لِي بِالرُّوحِ أَنَا شَاكِرٌ رَاضٍ وَمَا لِي مِنْ عَنَاءٍ (۱)
 أَنَا مَقْطُوعٌ بِهَذَا الطَّرَفِ عِنْدَ رَبِّي الْمُنْعِمِ فِي الشَّرَفِ
 (۴) أَنَا دَانٍ وَضَعِيفٌ وَحَقِيرٌ فِي الْوَرَى مَا لِي مُعِينٌ وَنَصِيرٌ
 عِنْدَ رَبِّي أَنَا مَحْبُوبٌ لَطِيفٌ .. قَدْرِي سَامِي وَلِي شَأْنٌ مُنِيفٌ..
 (۵) ذَلِكَ بِالْقَوْلِ قُلْتُ وَ سِوَاهُ فِي غَدٍ سِوَاكَ بِالرَّغْمِ الْإِلَهِ
 سَاقِطَ الْقَدْرِ وَمِنْ سُودِ الْوُجُوهِ .. وَ بَيْنَتْ شَفَقَةً لَسْتُ تَفُوهُ..

(۱) نسخه ثانیة - یا قلیل العقل بالروح انا -

(۱) همچو تو سالوس بسیاران بدند عاقبت در مصر ما رسوا شدند

جواب موسی فرعون را در تهدید گله می گردش

(۲) گفت با امر حقم اشراك نیست گر بریزد خونم امرش باك نیست
 (۳) راضیم من شاكرم من ای حریف این طرف رسوا و پیش حق شریف
 (۴) پیش خلقان زار و خوار و ریشخند پیش حق محبوب و مطلوب و پسند
 (۵) از سخن می گویم این ورنه خدا از سیه رویان کند فردا ترا

- (۱) فَلَهُ لَاقَتْ وَ لَاقَتْ لِلْعَبِيدِ
وَ اتَّلَوْ مِنْ أَدَمَ وَ ابْلِيسَ لَهُ
(۲) شَرَحُ عِزِّ الْحَقِّ مِثْلُ الْحَقِّ مَا
إِصْحَحْ يَا فِرْعَوْنَ وَ اسْكُتْ وَ الْوَرَقُ
لَهُ جَلَّ .. عِزَّةٌ دَوَّمَ تَزِيدُ.. (۱)
آيَةٌ .. يَا مَنْ عَرَاهُ السَّفَهُ..
لَهُ مِنْ خَتَمٍ وَ عَنْ ذَاكَ سَمَى
إِقْلِبْ.. اذْكُرْ مَا لَكَ رَاقٍ وَ حَقٌّ..

فی بیان جواب فرعون لموسی

- (۳) قَالَ فِرْعَوْنُ لَهُ فَالْوَرَقُ
إِنْ حُكِمَ الدَّقْتَرِ خُصَّ بِنَا
(۴) أَهْلُ هَذَا الْعَالَمِ لِي قَبِلُوا
مِنْ جَمِيعِ الْخَلْقِ أَنْتَ يَا فُلَانُ
(۵) وَ يَكْ يَا مُوسَى اغْتَرَدْتَ نَفْسُكَ
إِصْحَحْ لَا تَغْتَرَّ وَ أَذْهَبْ وَ يَسِيرُ
كَانَ فِي حُكْمٍ لَنَا يَتَسَقُّ
هَكَذَا الدِّيَّوَانُ طَوَّعَ أَمْرَنَا
وَ بِمَا أُبْدِيهِ قَهْرًا عَمِلُوا
أَعْقَلَ خَالَفْتَنِي فِي كُلِّ أَنْ
أَعْجَبْتِكَ غَابَ عَنْكَ حُسْكَ (۲)
أَنْظُرُ النَّفْسَ لَكَ أَنْتَ حَقِيرُ

(۱) کلمه آن فی الموضعین بمد الهمزة بمعنی لائق علی فجوی العزة لله و لرسوله و للمؤمنین ای اقرأ علامته تعالی من تذلل آدم بقوله (ربنا انا ظلمنا انفسنا) و من ابليس بقوله تعالی حکایة عن ابليس (انا خیر منه) فاستحق اللعنة الی يوم النشور -
(۲) مر مرا بخریده اند ای اشتراکی العالم بمعنی اطاعونی - (۳) خود را خریدی ای اعجبنتک نفسک - قال تعالی فی سورة طه (قال اجئنا لنخرجنا من ارضنا بسحرك یا موسی فلنأتینک بسحر مثله فاجعل بیننا و بینک موعدا لا تنخلقه نحن و لا انت مکاناسوی) بکسر اوله و ضمه ای وسطا نستوی الیه مسافة الجامی من الطرفين -

- (۱) عزت آن اوست و آن بندگانش
(۲) شرح حق بایان ندارد همچو حق
ز آدم و ابليس برمی خوان نشانش
هین وهان بر بند و بر گردان ورق

باسخ دادن فرعون موسی را

- (۳) گفت فرعونش ورق در حکم ماست
(۴) مر مرا بخریده اند اهل جهان
(۵) موسی خود را خریدی هین برو
دفتر و دیوان حکم این دم مراست
از همه عاقلتری تو ای فلان
خویشتن کم بین بخود غره مشو

- (۱) هَا أَنَا أَجْمَعُ كُلَّ السَّحَرَةِ فِي الدُّنَا حَتَّىٰ تَكُونَ الْمَسْخَرَةَ
جَهْلَكَ أَظْهَرَ مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ .. وَعَلَيْهِ أُوقِفُ كُلَّ أَحَدٍ ..
- (۲) ذَا يَوْمٍ وَ يَوْمَيْنِ أَبَدٍ لَا يَتِمُّ الْفِكْرُ وَالرَّأْيُ الْأَسَدُ
أَرْبَعِينَ يَوْمًا أَهْلِنِي إِلَى شَهْرِ تَمُوزٍ إِذَا الْحَرُّ غَلَىٰ

فی بیان جواب موسیٰ لفرعون

- (۳) قَالَ مُوسَىٰ لَيْسَ لِي مِنْ رُخْصَةٍ أَنَا فِي ذَا لَا وَلَا مِنْ فُرْصَةٍ
أَنَا عَبْدٌ وَ بِأَمْهَالِي لَكَ لَسْتُ مَأْمُورًا فَأَنْجِزْ رَأْيَكَ
- (۴) هَبْكَ فَرْضًا أَنَّكَ تَغْلِبُنِي مَالِي مِنْ نَاصِرٍ يَنْصُرُنِي (۱)
أَنَا عَبْدٌ أَمْرِهِ لَيْسَ لِيَا مَعَ ذَا شُغْلٍ فَلَا تَطْمَعُ يَا
- (۵) مَعَكَ مَا دُمْتُ حَيًّا بِقِتَالٍ أَنَا بِالْجِدِّ وَ ضَرْبٍ وَ نِزَالٍ
أَيُّ شُغْلٍ لِي بِالنَّصْرِ أَنَا عَبْدُهُ .. دَانَ لَهُ مُلْكُ الدُّنَا ..

(۱) نسخهٔ ثانیه - و انا لا ناصر ينصرني -

- (۱) جمع آریم ساحران دهر را تا که جهل تو نمایم شهر را
(۲) این نخواهد شد بروزی و دوروز مهلتم ده تا جهل روز تموز

جواب موسیٰ فرعون را

- (۳) گفت موسیٰ این مرا دستور نیست بنده ام امهال تو مأمور نیست
(۴) اگر تو چیری و مرا خود یار نیست بنده فرمانم بدانم کار نیست
(۵) من زنم با تو بجو تا زنده ام من چه کاره نصرتم من بنده ام

(۱) أَضْرِبُ حَتَّىٰ مِنَ الرَّبِّ الْقَدِيرِ يَصِلُ حُكْمُ كَمَا شَاءَ يَصِيرُ
وَهُوَ الْقَاضِي يُفْضِلُ حُكْمِهِ كُلُّ خَصْمٍ فَضَّلَ عَنْ خَصْمِهِ

فی بیان جواب فرعون لموسیٰ و فی بیان مجیء الوحی لموسیٰ

(۲) قَالَ لَا لَا الْمُهَلَّةَ حَقَّتْ بَانَ لِي تُعْطِيَ مِثْلَمَا قُلْتُ زَمَنَ
أَنْتَ كَيْلَ الرِّيحِ قِلَلٌ وَالْحَيْلُ جُدْ قَلِيلًا فَلَاكَ خَابَ الْأَمَلُ..
(۳) لَهُ أَوْحَى الْحَقُّ بِالْفَوْرِ بَانَ إَعْطِهِ الْمُهَلَّةَ زَادَتْ بِالزَّمَنِ
(۴) لَا تَخَفْ مِنْهُ وَهَذِي الْأَرْبَعِينَ يَوْمًا إِمِهَلُهُ .. بَطْوَعِ يَسْتَعِينُ..
كَفَىٰ هُوَ يَحْتَالُ أَنْوَاعَ الْحَيْلِ وَ صُنُوفَ الْمَكْرِ فِيهَا وَالِدَغْلِ..
(۵) كَفَىٰ هُوَ يَجْهَدُ إِنِّي لَا أَنَامَ قُلْ لَهُ أَذْهَبَ مُسْرِعًا نَحْوَ الْمَرَامِ
فَالْأَمَامَ لِلطَّرِيقِ قَدْ سَدَدَتْ .. وَ بِهِ الْفَخْ كَمَا حَقَّ مَدَدَتْ..
(۶) أَخْرِبُ مِنْ صُنْعِهِمْ كُلَّ الْحَيْلِ كُلُّ مَا زَادُوهُ مَكْرًا وَ دَغْلِ
فَعَلَى النَّقْصِ أَنَا أَضْرِبُهُ .. كُلُّ قَصْرِ شِيدُوا أُخْرِبُهُ..

(۱) می زنم تا در رسد حکم خدا او کند هر خصم از خصمی جدا

جواب فرعون موسیٰ و وحی آمدن موسیٰ را

(۲) گفت نی نی مهلتم باید نهاد عشوہ ہا کم دہ تو کم پیمای باد
(۳) حق تعالیٰ وحی کردش در زمان مهلتی دہ مرو را مہراس زان
(۴) این چہل روزش بدہ مهلت بطوع تا سگالد مکر را او نوع نوع
(۵) تا بکوشد او کہ نی من خفتہ ام تیز روگو پیش رہ بگرفتہ ام
(۶) حیلہ ہا شان را ہمہ بر ہم زنم وانچہ افزایند من بر کم زنم

- (۱) لَوِ اتَّوَا بِالْمَاءِ فَالْتَّارَ أَنَا
وَ إِذَا مَا هُمْ حَلَوَ الْعَسَلِ
(۲) يَعْقُدُونَ الْحَبَّ مَا بَيْنَهُمْ
ذَاكَ مَا لَا يَأْتِي فِي الْوَهْمِ أَنَا
(۳) لَا تَخَفْ أَنْتَ طَوِيلَ الذَّنْبِ
إِجْمَعَ الْجُنْدَ وَ الْفَ خِدْعَةَ
لَهُ أَتْنِي.. النُّورَ أَهْدِي وَ السَّنَا..
مَسَكُوا أَتْنِيهِ مَرَّ الْحَنْظَلِ
وَ أَنَا أَخْرَبُ كُلًّا لَهُمْ
ذَاكَ ضِعْفًا أَفْعَلُ لَا فِي عَنَا
لَهُ إِمْهَلْ قُلْ بِقَيْدِ النَّصَبِ (۱)
إِصْطَنِعْ.. وَ أَعْمَلْ بِكُلِّ بَدْعَةٍ..

فی بیان اعطاء موسی (ع) المهلة لفرعون حتی یجمع السحرة من المداين

- (۴) لَهُ قَالَ وَرَدَّ الْأَمْرَ لَكَ
لِمَحَلِّي أَنَا صِرْتُ وَ خَلَصْتُ
(۵) فَمَدَامَا ذَهَبَ فِي عَقِيهِ
مِثْلَمَا الْكَلْبُ لِصَيَّادٍ مَشَى
مَهْلَةً فَأَمِضْ لِمَا لَمْ يَكَا (۲)
أَنْتَ مِثِّي وَ مِنْ الْفَخْرِ مَأْصَتْ
مَشَتْ الْأَفْعَى كَذَا فِي طَلِيهِ
خَلَفَهُ حُبًّا يَعْلَمُ وَ نُهَى

(۲) دم بضم الدال المهلة الذنب للحيوان و دم دراز کنایه عن الزمان الطویل
كذا قال فی النهج والاصح ان دم هنا بفتح الدال بمعنى النفس و تكون الترجمة عندئذ -
لا تخف انت طويل النفس له اصنع و له قل يا مسی
(۲) ای امر الله و هو قوله تعالى (موعدكم يوم الزينة) ای يوم عید لهم (و ان يعشر
الناس ضحی) -

- (۲) آب را آرند من آتش کنم
(۲) مهر ببوندند و من ویران کنم
(۳) تو منترس و مهلتش ده دم دراز
نوش خوش گیرند و من ناخوش کنم
آن چه اندر و هم ناید آن کنم
کو سبه کرد آر و صد حیلست بساز

مہلت دادن موسی (ع) فرعون را تا ساحرن را جمع کند از مدائن

- (۴) گفت امر آمد برو مهلت ترا
(۵) او همی شد ازدها اندر عقب
من بجای خود شدم رستی زما
چون سک صیاد دانا و محب

- (۱) مِثْلَ كَلْبِ الصَّيْدِ مِنْهُ الذَّنْبُ
وَهُوَ تَحْتَ الْحَافِرِ صُلْدَ الْحَجَرِ
(۲) تَبَاعُ فِي نَفْسٍ مِنْهَا الْحَجَرُ
فَالْحَدِيدُ عَمَلُكَهُ إِرْبًا
(۳) وَ عَلَى الْبَرْجِ لَهَا النَّفْسُ تَشِيرُ
ظَهَرَ فَالِرُّومُ وَ الْكَرْجُ وَ مَنْ
(۴) كَالْبَعِيرِ الرِّغْوَةُ مِنْ فَمِهَا
لَوْ عَلَى كُلِّ قَوِيٍّ فِي الْأَنَامِ
(۵) وَ مِنْ التَّحْرِيقِ فِي أَسْنَانِهَا
رُوحُ أَسَادِ الشَّرَى السُّودِ قَضَتْ
(۶) حَيْثُ ذَاكَ الْمُجْتَبَى مِنْ أَهْلِهِ
مَسَكُ الْخَلْقِ لِيَتَاكَ الْحَيَّةُ
- هَزَّ مَعَ صَيَادِهِ مَا ذَهَبًا
فَقَتَّتْ رَمْلًا.. بَدَى مِنْهُ الشَّرُّ.. (۱)
وَ الْحَدِيدُ.. لِهَمَّا تُعْفِي الْأَثَرُ..
عَلَنَّا.. وَ النَّارُ أَبَدَتْ لِهَمَّا..
مَثَلًا.. فِي الْحَالِ لَوْ مِنْهُ يَسِيرُ..
عَانَدَ فَرًّا.. وَ لِلْمَقْفِرِ رَكْنُ..
تَقْدِفُ الْقَطْرَةُ مِنْ مِعْظَمِهَا
وَقَعَتْ صَارَتْ جُدَامًا وَ حِمَامَ
كَسَرَ الْقَلْبَ وَ مِنْ أَشْجَانِهَا
.. مَا لَهَا مِنْ جَاشٍ أَوْ بَاسٍ نَضَتْ ..
وَصَلَ رَامٌ خِتَامٌ فِعْلُهُ
ثَانِيًا صَارَتْ عَصَا بِالْمِرَّةِ (۲)

(۱) ای مثل کلب الصیاد المعلم تحرک ذیلها کانه تنذل لصاحبها - (۲) نسخه

ثانیه - بالخلقة -

سنگ را می کرد ریک او زیر سم
خرد می خایید آهن را بید
که هزیت میشد از وی روم و کرج
قطره زان برهر که می زد شد جذام
جان شیران سیه می شد ز دست
حلق او بگرفت و باز او شد عصا

(۱) چون سک صیاد جنبان کرده دم
(۲) سنگ و آهن را بدم در می کشید
(۳) در هوا می کرد خود بالای برج
(۴) کف می انداخت چون آشتی ز کام
(۵) زغوغ دندان او دل می شکست
(۶) چون بقوم خود رسید آن مجنبی

- (۱) فَعَلَيْهَا أَتَكَأَ دَوْمًا وَ قَالَ
عِنْدَنَا بِالْخِلْقَةِ شَمْسٌ تُضِي
(۲) مَا لَهُمْ لَمْ يَنْظُرُوا وَ اعْجَبِي
عَالَمٌ مَمْلُوءٌ فِي شَمْسِ الضُّحَى
(۳) أُذُنٌ سَامِعَةٌ عَيْنٌ تَرَى
مَنْ رِبَاطُ اللَّهِ لِلْعَيْنِ أَنَا
(۴) أَنَا مِنْهُمْ حَائِرٌ مِثِّي هُمْ
لِلرَّيِّعِ الشَّوْكَ كَانُوا وَ الْعَنَا
(۵) فِي الْأَمَامِ لَهُمْ كَمْ قَدَحٍ
قَدْ وَضَعْتَ مَائَهُ الصَّافِي الرَّقِيقُ
- عَجَبًا هَذِي الْعَصَا حَالًا فَحَالَ
وَلَدَى الْخَصْمِ لَنَا لَيْلٌ دَجِي
هُمْ لَذَا الْجَيْشِ الْكَثِيفِ اللَّجْبِ
.. مَنْ بِهِ قَدْ سَكَرَ الْعُمْرَ صَحِيٌّ
وَ ذَكَاءٌ نُورُهَا أَهْدَى الْوَرَى (۱)
تَائِبَةٌ حَيْرَانٌ فِي هَذِي الدُّنَا
.. مَا بِي كَانَ لِبَهْتٍ بِهِمْ (۲)
أَنَا كُنْتُ الْيَاسَمِينِ وَ الْهَنَا
مِنْ عَتِيقِ الْخَمْرِ بَادِي الْفَرَحِ (۳)
حَجَرًا حَوْلَ مِنْ هَذَا الرَّفِيقِ

(۱) قال تعالى (و لهم قلوب لا يفقهون بها و لهم اعین لا يبصرون بها و لهم آذان لا یسمون بها - (۲) علی فعوی قوله تعالى فی سورة الرعد (صنوان) جمع صنو و هی النخلات یجمعها اصل واحد و تشعب فروعها (و غیر صنوان منفردة (تسقى بماء واحد) - (۳) نسخه ثانیة - من رحیق هائج بالفرح -

- (۱) تکیه بروی کرد و میگفت ای عجب
(۲) ای هجب چون می نه بینند این سپاه
(۳) چشم باز و گوش باز و این ذکا
(۴) من ز ایشان خیره ایشان هم ز من
(۵) پیش شان بردم بسی جام رحیق
- پیش ما خورشید و پیش خصم شب
عالم پر آفتاب چاشتگاه
خیره ام از چشم بندی خدا
از بهاری خار ایشان من شمن
سنگ شد آتش به پیش این رفیق

- (۱) طاقّة وَرِدَ عَقَدْتُ وَ بِهَا
بِدَلَّ صَبْرًا وَ كُلُّ وَرْدَةٍ
(۲) ذَا نَصِيبُ رُوحٍ مَنْ كَانُوا بِلا
إِذْ هُمْ كَانُوا بِرُوحٍ فَمَتَى
(۳) كُلُّ مَنْ نَامَ الْجَدِيرُ عِنْدَنَا
كَتَبِي مَنَامَاتٍ يَرَى فِي الْيَقَظَةِ
(۴) خَصَمَ ذَا النُّومِ اللَّطِيفِ وَالْهَنَاءِ
وَ لَهُ الْفِكْرَةُ مَا لَمْ تَنَمْ
عِنْدَهُمْ جِئْتُ وَ ذَا الشَّهْدُ لَهَا
صَبِرَتْ مِمَّا بِهَا كَالشُّوْكَةِ
رُوحِ اللَّبِّ أَضَاعُوا فِي الْمَلَأِ
لَهُمْ يَظْهَرُ أَوْ مِنْهُمْ أَتَى
كَانَ يَقْظَانًا قَرِينًا لِلْمَهْنَاءِ (۱)
هَذِهِ يَنْظُرُ .. أَلْفَ رَوْضَةٍ .. (۲)
كَانَ فِكْرُ الْخَلْقِ فِي هَذِي الدُّنَا (۳)
حَلَقَهُمْ يُرَبِّطُ عَنْ ذِي التَّعَمِّ

(۱) ای الالمق بنا ان يكون كل نائم يقظاناً ای عن امور الدنيا غافلاً و لامور
الآخرة عافلاً لان الغافل عن عالم الصورة كالنائم و العاقل بامور الآخرة يقظان بمشاهدته
لعالم المثال و عالم البرزخ حتى يرى ما اتينا به حال يقظته منامات و رؤيا اسرار و يكون
مظهر الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا - (۲) نسخة ثانية - يسمع الف عظة - (۳)
لان الفكر مانع النوم و الاستراحة عن السر في عالم المثال آخذ باعناقهم رابط
لحلقومهم -

- (۱) دسته گل بستم و بردم به پیش هر گلی چون خار گشت و نوش نیش
(۲) آن نصیب جان بی خویشان شود چونکه با خویشان پیدا کی شود
(۳) خفته بیدار باید پیش ما تا به بیداری به بیند خوابها
(۴) دشمن این خواب خوش شد فکر خلق تا نخسبید فکرش بستم خلق (۱)

(۱) یعنی فکر در معقولات دشمن این خواب خوش است که غفلت از بیگانگان
باشد و بحضور نزد حق میرساند -

- (۱) حِیرَة تَكُنُّسُ لِلْمِفْکَرِ تَلْمِیْقُ
 تَأْكُلُ الْحِیرَة مَا یُوجَدُ مِنْ
 (۲) كُلُّ مَنْ بِالصَّنْعَةِ الْأَكْمَلِ كَانَ
 وَ لَهُ بِالصُّورَةِ السَّبْقُ بَدَى
 (۳) رَاجِعُونَ قَالِ فِي ذَا النَحْوِ كَانَ
 أَنْ مِنْ الْوَرْدِ الْقَطِیعُ یَرْجِعُ
 (۴) مِنْ وَرُودٍ لَهُ لَمَّا ذَا الْقَطِیعُ
 ذَلِكَ الْمَاعِزُ مِنْ كِبْشًا غَدَا
 ..فَلَمْدَى الصَّفْوَة سَلَاكِ الطَّرِیقِ.. (۱)
 ..فِکَرِ أَوْ ذِکْرِ تَجَلَّى أَوْ کَمِنْ..
 هُوَ خَلَفَ قَدْرَهُ ذَلَّ وَ هَانُ (۲)
 أَكْثَرَ ..الْمَعْنَى لَهُ الْخَلْفُ غَدَى..
 الرَّجُوعُ مِثْلَمَا نَحْکِی عِیَانُ
 وَ لَبِیتَ لَهُ خُصَّ یَهْرَعُ
 یَرْجِعُ .. الْأَمْرَ لِرَاعِیهِ یُطِیعُ.. (۳)
 الْقَطِیعُ الرَّاجِعُ خَلْفًا بَدَى

(۱) لان الحيرة في الله من كمال المعرفة به و لا أحد اشد حيرة في الله من العلماء به - (۲) ای كل من كان اكمل في الصنعة الصورية و المعرفة الدنيوية و تقدم على الناس فهو في المعنى خلف و وراء و في الصورة اسبق ای لهم شرف بين الخاق و تقدم و لكن في الرياضات و العمل انقص و في باب السلوك ادون لانهم لا يخلون من الكبير و المعجب - (۳) نص عبارة النهج - ای لما رجع القطيع من ورود الماء و المرعى يقع من القطيع قدام المواشى الذى كان خلف المواشى ام و الصحيح يقع من القطيع خلف المواشى الذى كان قدام المواشى كما هو نص الاصل - و مثله ايضاً قوله - ای المؤخر في الصورة يتقدم في المعنى - و الصحيح ای المقدم في الصورة يتأخر في المعنى فلاحظه -

- (۱) حیرتی باید که روبد فکر را خورده حیرت فکر را و ذکر را
 (۲) هر که کاملتر بود او در هنر او بمعنی پس بصورت بیشتر
 (۳) راجعون گفت و رجوع این سان بود که گله و اگر در و خانه رود
 (۴) چونکه و اگر دید گله از ورود پس فتد آن بز که پیش آهنگ بود

- (۱) صَارَ كَبِشًا ذَلِكَ الْمَاعِزُ مَنْ
اضْحَكَ الرَّجْعِيَّ وَجُوهَ الْعَابِسِينَ
(۲) فَمَتَى مِنْ لَعِبٍ هَذَا الْفَرِيقُ
هُوَ بَاعَ الْفَخْرَ وَالْعَارَ اشْتَرَى
(۳) فَبِيرِجِلٍ كُسِرَتْ هَذَا الْطَّرِيقُ
فَطَّرِيقٌ خَفِيَ قَيْدَ الْحَرْجِ
(۴) ذَا الْفَرِيقُ مِنْ عُلُومٍ جَمَّةٍ
حَيْثُ ذَاكَ الْعِلْمَ عَنْ هَذَا الْطَّرِيقِ
(۵) حَقٌّ عِلْمٌ لَهُ كَانَ الْأَصْلُ مِنْ
كُلِّ فَرْعٍ كَانَ لِلْأَصْلِ الدَّلِيلُ
- أَعْرَجَ كَانَ وَ خَلْفًا مُمْتَحَنٌ (۱)
و بِهِ الْهَزُّ وَ آدَا مُوْنَابِسِينَ ..
أَعْرَجَ كَانَ لَهُ عَزُّ الطَّرِيقِ
و لَهُ الْفَخْرُ حِجَابًا قَدْ دَرَى ..
قَصَدَ الْحَجَّ مِنْ الْفَجِّ الْعَمِيقِ (۲)
حَسَنًا كَانَ أَتَى حَتَّى الْفَرْجِ
غَسَلَ الْقَلْبَ صَفَى بِالْمَرَّةِ
مَا دَرَى بَتًّا وَلَا مِنْهُ يَلْبِقُ
ذَلِكَ الْجَانِبِ بِالْحَقِّ قُرْنٌ (۳)
وَوَاهُ الْعَائِدُ كَثُرَ وَ قَلِيلُ ..

(۱) قال في النهج لانهم لانوا في المشقة فلما رجعوا ضحكوا وجوههم - و الصحيح ان هذا التقدم و التأخر الصوري و المعنوي اضحك الوجوه العابسة لظهور مخالفته للحقيقة استهزاءً به - (۲) اي ما اختار القوم قصد زيارة العقيقة و طواف كعبة المحبوب الا لان هناك طريقاً مخفياً حسناً يذهبون به من الحرج الى الفرج قال الله تعالى سيجعل الله بعد عسر يسراً - (۳) اي سلوك ذاك الطريق لازم له علم اصله من ذلك الجانب اي من جانب الحق جل و علا و هو العلم الذاتي الالهي لان كل من وصل اليه وصل الى الله تعالى لان كل فرع دليل لاصله و ما كان من لدن الله فهو عائد الى الله -

- (۱) پیش افتد آن بز لنگ بسین
(۲) از کذافه کی شدند این قوم لنگ
(۳) باشکسته می روند این قوم به حج
(۴) دل ز دانشها بشتند این فریق
(۵) دانشی باید که اصلش زان سرست
- اضحك الرجعی وجوه العابسين
فخر را دادند و بخريدند ننگ
از حرج راهيست پنهان تا فرج
زانکه آن دانش نداند این طريق
زانکه هر فرعی باصلش زان سرست

- (۱) فَتَمَّتْ كُلُّ جَنَاحٍ بِالْقَدِيرِ
وَالْعِنْدِ لَدُنِ الزَّائِكِي السَّنِي
(۲) فَلَمَّ عَلِمَتْ قُلُ لِرَجُلٍ
صَدْرُهُ مِنْهُ يَصِيرُ الطَّاهِرُ
(۳) فَإِذَا مِنْ ذَا الطَّرِيقِ لِلْأَمَامِ
وَلَدَى الرَّجْعَةِ إِسْرِعَ لِلْأَمَامِ
(۴) يَا ظَرِيفُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ
فَطَرِيفُ الْمُثْمَرِ كَانَ الشَّجَرِ
(۵) بِالْوُجُودِ الثَّمَرُ هَبْ قَدْ ظَهَرَ
فَهُوَ الْأَوَّلُ كَانَ بِالْغَرَضِ
فَوْقَ عَرْضِ الْبَحْرِ لَوْ شَاءَ يَطِيرُ
يَذْهَبُ السَّالِكِ عِلْمٌ لَدُنِّي (۱)
وَيْكَ عِلْمًا وَجَبَ بِالْعَمَلِ
يَغْسِلُ بَاطِنَهُ وَ الظَّاهِرُ
لَا تَسِرْ وَالْأَعْرَجُ كُنْ فِي الْأَنَامِ
وَكُنِ الْأَسْبَقُ شَانًا وَ مَقَامِ
مِثْلَهُمْ صِرَ فَلَكَ السَّبْقُ يَكُونُ (۲)
سَبَقَ وَهُوَ الْآخِرُ بِالْآثَرِ (۳)
أَخْرًا وَ السَّابِقُ كَانَ الشَّجَرِ (۴)
لَهُ غَرَسَ الشَّجَرِ قَبْلَ عَرَضِ

(۱) ای لا وسیلة الى الوصول الى الله الا بالعلم اللدنی - (۱) قال الرسول (ص)
نحن الاخرون السابقون ای المتأخرون عن الامم السابقون عليهم بالقدر و الشرف - قال
الجوهري استطرفت الشيئي ای استخدمته - (۳) نسخة ثانية - فی النظر -
(۴) ای وعلة وجود آدم الغائية ظهور خاتم الانبياء (ص) -

- (۱) هر پری بر عرض دریا کی رود
(۲) پس چرا علمی بیاموزی برود
(۳) پس مجو بیشی ازین سولنگ باش
(۴) آخرون السابقون باش ای ظریف
(۵) گرچه میوه آخر آمد در وجود
تا لدن علم لدنی می برد
که بیاید سینه را زان پاک کرد
وقت واگشتن تو بیش آهنگ باش
بر شجر سابق بود میوه طریف
اولست او زانکه او مقصود بود

- (۱) مِثْلَ أَمْلَإِكَ السَّمَاءِ يَا رَبَّنَا قُلْ أَغْنَيْنَا نَحْنُ لَا عِلْمَ لَنَا^(۱)
 كَيْ يَبْذَا (عَلَّمْتَنَا) مِنْكَ الْيَدَا تَأْخُذُ دَوَّماً وَ تُعْطِي الْمَدَدَا
 (۲) أَنْتَ فِي ذَا الْمَكْتَبِ لَوْ لِلْمِهْجَا مَا دَرَيْتَ أَنْتَ فِيهِ لِهْجَا^(۲)
 فَجَنَاحٌ أَنْتَ مِنْ نُورِ الْحِجْجَا مِثْلَ طَهْ .. لِلْسَّمَاءِ عَرَجَا..
 (۳) ذَلِكَ الْمَخْرُوبُ مَنْ مِنْهُ الْأَثَرُ عَفِيَّ مَا أَحَدٌ فِيهِ عَشْرُ^(۳)
 فَلَا جِلَّ حِفْظٍ كَنْزِ الذَّهَبِ كَانَ .. عَزَّ أَنْ يُرَى بِالطَّلَبِ..
 (۴) وَمَتَى فِي مَوْضِعٍ قَدْ عَرَفُوا وَضَعُوا كَنْزاً إِلَيْهِ اخْتَلَفُوا
 مِنْ قَبِيلٍ ذَا أَتَى أَنْ الْفَرَجُ كَانَ تَحْتَ النَّصَبِ قَيْدَ الْحَرَجِ

(۱) كما قال تعالى فى سورة البقرة (قالوا سبحانهك لاعلم لنا الا ما علمتنا) -
 (۲) اى انت مثل احمد (ص) جناح من نور العقل اى انت مثل العلماء اللذين تعلموا
 من معلم العشق فى الاول و لهذا طاروا من و رطات الجهل الى نور الشهود والعرفان -
 (۳) اى كذا جملك الخراب الخالى من الرياء و الفخر هو الملو بذهب اسرار
 العشق -

- (۱) چون ملايك گوى لا علم لنا تا نكيرد دست تو علمتنا
 (۲) گر دراين مكتب ندانى توهجى همچو احمد پرى از نور حجى
 (۳) اندران ويران كه آن معروف نيست از براى حفظ گنجينه زريست
 (۴) موضع معروف كى بنهند گنج زين قبيل آمد فرج در زير رنج

- (۱) يُورِدُ الْخَاطِرُ فِي هَذَا الْمَحَلِّ
لَكِنَّ السَّابِحَ ذُو الْعِزِّ الْأَسَدَ
(۲) عِشْقُهُ النَّارَ وَ كُلَّ شُبْهَةٍ
مِثْلَمَا نُورُ النَّهَارِ بِالنَّفْسِ
(۳) فَمِنْ الْجَانِبِ ذَاكَ لِلْجَوَابِ
إِذْ مِنْ الْجَانِبِ ذَاكَ ذَا السُّؤَالِ
- عَقْدًا جَمَّةً شُدَّتْ لَا تَحُلْ (۱)
يَقْطَعُ صَعْبَ الرِّبَاطِ وَالْعُقْدَ
تَحْرِقُ تَقْلَعُهَا بِالْمَرَّةِ
يَكْنُسُ كُلَّ خِيَالٍ لِلْغَاسِ
أَيْضًا أَطْلَبُ خَاضِعًا يَا ذَا الْمُبَابِ
لَكَ جَاءَ وَ بِكَ خَصَّ الْمَقَالَ (۲)

(۱) ای الخاطر فی هذا المحل اتی بشبه کثیره خشیه ان یقول احد لا نسلم ان الخزینة یضمونها فی مکان غیر معمور وظهرت بالانبیاء والاولیاء وورثاتهم دفائن الانوار و خزائن الاسرار بالمعجزات والکرامات فاجاب قدس سره بقوله لكن یقطع هذا الرباط البالك لحياء النطق و قوة العقل و یعلمه من رجل سابح روحه او فرس روحه بالنیة الصادقة علی فحوی ان الله اولیاء اخفاء مجهولین فی الارض معروفین فی السماء فیکونون بسبب وراثتهم للانبیاء مخازن الاسرار -

(۲) ای اطلب الجواب من ذلك الجانب لان السؤال أتى لك من ذلك الجانب فانه تعالی قال انا عند المنکسرة قلوبهم لاجلی و قال لا تسعنی ارضی و لا سماعی و لكن یسعنی قلب عبدي المؤمن التقی النقی الحدیث فان قلت ذاك الجانب این طریقہ فیقول لك مرشداً (گوشه بی گوشه دل شه رهست) -

- (۱) خاطر آرد بس شکل اینجا و لیک بگسلد اشکال را اُستور نیک (۱)
(۲) هست عشقش آتش اشکال سوز هر خیالی را بروبد نور روز
(۳) هم از آن سو جو جواب ای مرتضی کین سوال آمد از آن سو مر ترا

(۱) در شرح بحر العلوم ج ۲ ص ۴۷ چنین گفته است - اشکال آن است که اکثر اولیا در شهرت کمال بودند و نیز جامع میان علوم ولایت و انظار مکرمه بودند پس منع از شهرت و گزیدن گمنامی و منع از تحصیل علوم ظاهره بانظار چگونه راست آید و جواب این اشکال برای ظهور ترک فرمودند و آن جواب اینست که اولیا هنر و شهرت و جاه را طلب نمی کرده اند و خود را خوار و شکسته میدیدند و خود را همواره منسوب بحق در ظاهر و در باطن میداشتند -

- (۱) قَلْبُ الزَّائِيَةِ بَتًّا فَقَدْ
بِالطَّرِيقِ الرَّحْبِ شَعٌّ مِنْ قَمَرٍ
(۲) أَنْتَ مِنْ ذَا السَّمْتِ مِنْ ذَاكَ أَبَدٌ
إِصْحِ يَا مَنْ جَبَلَ الْمَعْنَى غَدًا
(۳) وَمِنْ الْجَانِبِ ذَاكَ أُطْلَبِ
فَبَوَقْتُ الْوَجَعَ ضِعْفًا تَقُولُ
(۴) ذَلِكَ السَّمْتُ إِذَا لَمْ الْأَلَمُ
فَإِذَا مَا لَمْ تَكُ فِي الْأَلَمِ
- وَجَدَ زَاوِيَةَ أَسْمَى تُعَدُّ (۱)
لَا بِشَرْقِيٍّ وَغَرْبِيٍّ زَهَرُ
تَسْتَلُّ كَالسَّائِلِ الْعَانِي بِجَدِّ (۲)
لَمْ سَأَلْتُ الصَّوْتِ دَوْمًا وَالصَّدَا
أَيْضًا الْحَاجَّةَ فِي هَذَا ارْغَبِ
ذِكْرُ يَا رَبِّي لَهُ قَسْرًا تَوَلُّ
بِكَ عِنْدَ الْمَوْتِ تَسْمِيهِ عِظَمُ
لَمْ لَمْ تَسْأَلُهُ صِرَتْ الْأَعْجَمِي

(۱) ای القلب الذى بلا زاوية له زاوية طريقها واسع و شملت من قمر لا شرقى و لا غربى ای منور بنور الله تعالى و مقيم بمرتبة الاعتدال مستفيض من محبوبه كاستفاضة القمر من الشمس فان للقلب زاويتين زاوية من جانب الخلق و زاوية من جانب الحق و هى التى لا زاوية و لاحد لها اوسع من السموات و الارض و العرش و الفرش -

(۲) ای انت من هذا الجانب يعنى من طرف النفس و من ذاك الجانب ای من طرف العلم و العقل مثل الفقراء یا جبل المعنى لاى شى تطلب الصوت والصيت بان تترك قلبك المنور و تسعى فى وجه الكسب و تدور فى الاطراف و انت محل الاسرار و مظهر المعارف و الانوار لاى شى لا تتوجه الى خالقك بجميع خصوصك و تترك ما سواه -

- (۱) گوشه بی گوشه دل شه رهى است
تاب لا شرقى و لا غربى ازمهى است
(۲) تو ازین سو و ازین سو چون گدا
ای که معنی چه مى جوئى صدا
(۳) هم از آن سو جو که وقت درد تو
مى شوى در ذکر یاربى دوتو
(۴) وقت درد مرگ آن سو مى خمى
چونکه دردت رفت چونى اعجوبى

- (۱) فَمَيَّوْتِ الْمِحْنَةَ أَنْتَ تَصْبِرُ
قَائِلًا اللَّهُ يَا نِعْمَ النَّصِيرُ
فَإِذَا مَا الْمِحْنَةُ وَلَّتْ تَقُولُ
ذَا أَتَى مِنْ ذَاكَ أَنَّ الْمُمْتَحَنَ
كُلُّ مَنْ قَدْ ظَنَّ بِاللَّهِ الْحَسَنَ
(۲) وَاللَّذِي فِي الْعَقْلِ وَالظَّنِّ الْحِجَابُ
رُبَّمَا الْمُسْتَوَرُّ كَانَ رُبَّمَا
ذَلِكَ الْعَقْلُ الَّذِي الْجُزْئِيُّ كَانَ
لَكِنَّ الْعَقْلُ الَّذِي الْكَلِمِيُّ قَدْ
(۳) بَعْدَ لَكَ الْعَقْلُ وَاسْمُ حِرْفَةٍ
يَا بُنَيَّ أَذْهَبَ ضَعِيفًا مُحْتَقِرًا
كَانَ فِي أَمْنٍ مِنَ الْمَوْتِ أَبَدًا
وَاشْتَرَى الْحَيْرَةَ أَنْمَى ثَرْوَةً
لَا قَوِيًّا حَاكِيًّا صُلْدَ الْحَجَرِ

(۱) نسخه ثانیه - ذا اتی من ذلك الممتحن - ما له بالحق ظن حسن - (۲)
ای و ذاك الذي له في عقله و ظنه حجب ای حجاب ای له عقل مماش و ليس له عقل
معاد بسببه تنقيد بأمور الآخرة ذاك تارة مستور بمحبة الدنيا و تارة يمزق جيبه لكونه ما
تيقن الله و شك فيه انه الدائم الباقي و لهذا لم يذكره على الدوام ولم يخل من نقصان
و الخلل - (۳) نسخه ثانیه - و شب برما - (۴) ای صاحب العقل الجزئی بخاف
من الفقر و الوجع و الموت و صاحب العقل الکلی بخلافه لانه بتدارك امور آخرته ولا
يلتفت الا الى الله تعالى - (۵) خارا بالفارسية الحجر الصلد -

- (۱) وقت محنت میروی الله کو
(۲) این ازان آمد که حق را بی گمان
(۳) و اینکه در عقل و گمان هستش حجب
(۴) عقل جزوی گاه چیره که نگویند
(۵) عقل بفروش و هنر حیرت بخیر
- چونکه محنت رفت گوئی راه کو
هر که بشناسد بود دایم بر آن
گاه پوشیدست و گاه بدریده جیب
عقل کلمی ایمن از ریب المنون
رو بخواری نه بخارا ای پسر

- (۱) فِي الْكَلَامِ نَحْنُ مِنْ أَيْ سَبَبٍ
وَمِنْ الْقِصَّةِ صِرْنَا قِصَّةً
(۲) أَنَا مَعْدُومٌ وَ سَوَيْتُ لِيَا
كَيْ بِهَذَا أَجَدٌ فِي السَّاجِدِينَ
(۳) لَيْسَ عِنْدَ رَجُلٍ الْجِدِّ تَعْدُ
هِيَ وَصَفَ الْحَالِ تُحْكِي وَالْحُضُورُ
(۴) فَاسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ
قَالَ حَرْفُ الذِّكْرِ أَثَارُ التَّفَاقُ
(۵) لَا مَكَانِيَّ بِهِ نُورُ الْأَلَّةِ
أَيَّنَ مِنْهُ الْحَالُ وَالْمَاضِي غَدًا
- قَدْ خَلَطْنَا وَ لَنَا الْعِشْقُ ذَهَبٌ^(۱)
..مِثْلَمَا يَبْغُونَ مِنَّا حِصَّةً..
فِي الْحَنِينِ قِصَّةٌ مِمَّا يَبَا^(۲)
لِي تَقْلِيْبًا كَمِثْلِ السَّابِقِينَ
هَذِهِ الْقِصَّةُ عَنْ حَالٍ وَغَدٍ^(۳)
لِصَدِيقِ الْغَارِ.. لَا بَاقِي الْأُمُورِ..
تِلْكَ مَا الْعَاقُ لَهَا قَالَ مُبِينٌ^(۴)
كَانَ.. وَالْخَلْفَ أَبَانَ وَ الشِّقَاقُ..
وَالسَّنَا الْمَطْلُوقُ لَا شَيْءَ سِوَاهُ
وَمَتَى الْمُسْتَقْبَلُ فِيهِ بَدَى

(۱) ان من الحكایة صرنا حکایة لتظهر فی ضمن الحکایة حسب حالنا و نقرر ما هو ممکنون فی بالننا علی فجوی (و مالی لا أعبد اللدی فطرنی و الیه ترجعون) -
(۲) الایة فی آخر سورة الشعرا (و توکل علی العزیز الرحیم اللدی یراک حین تقوم و تقلبک فی الساجدین - (۳) ای المراد منها وصف لعال و حضور صديق غار الوحداية وارث رسول الله (ص) و اعلام الناس احوال النفس الامارة - (۴) الایة فی سورة الانعام و منهم من یستمع الیک و جعلنا علی قلوبهم اکنة ان یفقهوه و فی آذانهم و قروان یروا کل آية لا یؤمنو بها حتی اذا جائوک یجادلونک یقول اللذین کفروا ان هذا الا اساطیر الاولین -

کز حکایت ما حکایت گشته ایم
تا تقلب یابم اندر ساجدین
وصف حالست و حضور یار غار
حرف قرآن را بد آثار نفاق
ماضی و مستقبل و حال از کجاست

(۱) ما چه خود را در سخن آغشته ایم
(۲) من عدم و افسانه کردم در حنین
(۳) این حکایت نیست پیش مردکار
(۴) ان اساطیر اولین که گفت عاق
(۵) لامکانی که در او نور خداست

- (۱) كَانَ مَاضِيهِ مَعَ الْمُسْتَقْبَلِ
فَكَلَّا الْأَثْنَيْنِ كَانَا الْمُفْرَدَا
(۲) نَفَرٌ فَرَدَّ لَنَا كَانَ الْأَبَا
وَ كَذَا سَطَحَ لِزَيْدٍ كَانَ زَبْرُ
(۳) فَمِنَ الْأَثْنَيْنِ ذَيْنِ اعْتَبِيرِ
وَاحِدٌ بِالذَّاتِ كَانَ السَّقْفُ لَا
(۴) لَمْ يَكْ مِثْلًا لِذَاكَ ذَا الْكَلَامِ
فَعَنِ الْمَعْنَى الْجَدِيدِ وَالْخَطِيرِ
- لَكَ بِالنِّسْبَةِ ذَا وَصْفٍ جَلِيٍّ (۱)
أَنْتَ خِلْتَ اثْنَيْنِ كَانَا عَدَدًا
وَ لَنَا ابْنًا نَعُدُّ نُسْبًا
فَوْقَ عَمْرٍو زَبْرًا ذَاكَ يَصِيرُ
نِسْبَةُ الزَّيْرِ أَتَتْ وَ الزَّيْرِ
أَكْثَرَ قَسٍ مَا مَضَى وَاسْتَقْبَلَا
بَلْ مِثَالٌ لَهُ يَوْمِي لِلْمَرَامِ (۲)
قَصَرَ الْمَعْنَى الْعَتِيقُ وَ الْحَقِيرُ

(۱) و فی نسخه الشطر الاول (ماضی و مستقبل ای جان از تو است) ای یا روح الماضی و المستقبل منك ای بالنسبة لك و بالنسبة الى لا مكان كل واحد من الاثنين شیء واحد تحسبه اثنين - (۲) ای الكلام المتقدم فی الايات الثلاثة ایس مثلا بل ذاك مثال فان المثل هو المساوی فی جميع الصفات و المثال لا يشترط فيه المساوات كالعقل فانه لا یمثل غیره و كثيراً ما یمثل بالشمس و ليس بينهما من المناسبات الا شیء واحد و هو ان معنا المحسوسات تنكشف بنور الشمس كما تنكشف المعقولات بالعقل ای فالتمثيل هنا بالماضی و المستقبل بالنسبة لك و الابوة و البنوة و الفوقية و التحتية كلها مثال لاجل التفهیم حاصلها المعانی الجديدة المنزلة من عند الله و الملمهم بها قلوب العارفين و الحروف العتيقة قاصرة و عاجزة عن اداها بكمالها و المعنى الخارج من الحروف فی المثل كالقطرة من بحر اتيت بها لاجل التفهیم -

- (۱) ماضی و مستقبلش نسبت به دوست
(۲) يك تنی او را پدر ما را پسر
(۳) نسبت زير و زبر شد زين دو كس
(۴) نیست مثل آن مثالست این سخن
- هر دو يك چیزند تو بنداری كه دوست
بام زير زید و بر عمرو آن زبر
سقف سوی خویش يك چیزست و بس
قاصر از معنی نو حرف كهن

- (۱) حَيْثُ لَا سَاحِلَ لِلنَّهْرِ الشَّفَةِ سُدَّ يَا مِسْكُ وَدَعْ أَنْ تَصِفَهُ (۱)
 إِنْ بَحَرَ السُّكَّرِ هَذَا بِلَا سَاحِلٍ شَأْنُهُ جَلٌّ وَ عَلَا

فی بیان ارسال فرعون الرسل الى المداثن بطلب السحرة

- (۲) وَحَدَّهُ إِذْ ظَلَّ مُوسَى رَجَعَا لَهُ أَهْلَ الرَّأْيِ وَالشُّورَى دَعَى (۲)
 (۳) مَعَهُمْ قَالُوا فَتَحْنُ عِنْدَنَا سَاحِرُونَ بَهْرُوا خَلَقَ الدُّنَا
 كُلَّ فَرْدٍ مِنْهُمْ الْفَذَّ الْأَمَامَ كَانَ بِالسِّحْرِ الْوَحِيدِ بِالْمَقَامِ
 (۴) رَأَيْهُمْ صَارَ بِأَنْ صَرَافٍ مِصْرَ وَ الْمَلِيكَ لَهُمْ مِنْ كُلِّ قِطْرِ
 وَ ضَوَاحِي مِصْرَ كَلَّا يَجْمَعُ بِهِمُ السِّحْرَ لِمُوسَى يَمْنَعُ (۳)
 (۵) هُوَ فِي ذَاكَ الزَّمَانِ يَعْجَلُ كَمْ أَنَا أَرْسَلَ وَفَقِ الْأَجَلِ
 لِلنَّوَاحِي تِلْكَ تَدْعُوا السَّحْرَةَ وَفَقِ مَا مَعَ صَحْبِهِ قَدْ قَرَّرَهُ

- (۱) نسخه ثانیه - لا ضفة للنهر - (۲) الایة فی سورة الاعراف (بريد ان یخرجکم من ارضکم فما ذا تأمرون قالوا ارجه و اخاء و ارسل فی المداثن حاشربن باتوک بكل ساحر علیهم) و الارعاء التأخیر - (۳) نسخه ثانیه - یقمع -

- (۱) چون لب جو نیست مشکالب بیند بی لب و ساحل بدست ابن بحر قند

فرستادن فرعون بمداثن بطلب ساحران

- (۲) چونکه موسی باز گشت و او بماند اهل رأی و مشورت را پیش خواند
 (۳) گفت با هم ساحران داریم ما هر یکی در سحر فرد و پیشوا
 (۴) اینچنان دیدند کز اطراف مصر جمع آردشان شه و صراف مصر
 (۵) او بسی مردم فرستاد آن زمان هر نواحی بهر جمع جلودان

- (۱) فَبِكُلِّ طَرَفٍ فِيهِ عَرَفَ
نَحْوَهُ عَشْرَةَ أَنْفَارٍ عَدُوا
(۲) سَاحِرَانِ وَجِدَا ذَاكَ الزَّمَنَ
لَهُمَا السِّحْرُ بِقَلْبِ الْقَمَرِ
(۳) عَنْهُمَا شَاعَ بِأَنَّ الْقَمَرَا
فَوْقَ كُوبٍ عَلَنَّا فِي السَّفَرِ
(۴) وَبِشَكْلِ الْبُرْدِ كَانَا الْقَمَرَا
ذَلِكَ لَفَاً وَ بَاعَاهُ عَجَلُ
(۵) إِذْ هُمَا بِالنَّقْدِ سَارَا الْمُشْتَرِي
وَ عَلَى الْوَجْهِ لَهُ كَمْ ضَرْبَا
(۶) مِائَةُ أَلْفٍ أَلْفٍ مِثْلُ ذَا
مُبْدَعَيْنِ فِيهِ كَانَا لَا كَمَنْ
- سَاحِرَا مَشْهُورَ بِالسِّحْرِ وَصَفَ
كَالْبَرِيدِ سَيْرَ الْأَمْرِ رَعُوا
شَهْرَا مِنْذُ الصَّبَا صُنْعَا وَ فَنَ (۱)
دَائِمًا كَانَ عَظِيمُ الْأَثَرِ
حَلْبَا مِنْهُ الْحَلِيبُ عَصْرَا
رَكِبَا مَا وَجَدَا مِنْ خَطَرِ
صُنْعَا وَ الثَّوْبَ حُسْنًا بَهْرَا
لَهُمَا مَا لَمْ خَوْفٌ وَ وَجَلُ
حَسَّ .. بِالسِّحْرِ لِبَيْعِ الْقَمَرِ
يَدُهُ مِنْ حَيْرَةٍ وَ انْتَدَبَا
لَهُمَا فِي السِّحْرِ قَدَمًا هَكَذَا
قَدْ رَوَى عَنْ غَيْرِهِ خَلَوْا بِفَنَ

(۱) اسم الواحد منهما سابوا و الثاني غادور - فی ولایة الصعيد -

- (۱) هر طرف که ساحران نامدار
(۲) دو جوان بودند ساحر مشتهر
(۳) شیر دوشیده زمه فاش آشکار
(۴) شکل کرباسی نموده ماهتاب
(۵) سیم برده مشتری آگه شده
(۶) صد هزاران همچنین در جادوی
- کرد بران سوی او ده پیک کار
سحر ایشان در دل مه مستقر
در سفرها رفته بر خمی سوار
آن به پیموده فروشیده شتاب
دست از حیرت برخها بر زده
بود منشی ونبودش چون روی

- (۱) إِذْ لَذِينَ السَّاحِرِينَ وَصَلَا
أَنْ سَرِيعاً مِنْكُمْ السُّلْطَانُ رَامَ
(۲) إِذْ فَقِيرَانِ عَلَيْهِ وَرَدَا
وَعَلَى السُّلْطَانِ وَالْقَصْرِ الْمُنِيفِ
(۳) مَعَهُمَا غَيْرَ عَصَى مَا وَجَدَا
كَانَتِ الْحَيَّةُ وَالْأَفْعَى الْعَظِيمُ
(۴) وَالْمَلِكُ مَعَ كُلِّ الْعَسْكَرِ
وَلِذِينَ الرَّجُلَيْنِ الْكُلُّ كَانَ
(۵) تَلَزَمَ الْحَيَاةُ لِلِسَّحْرِ لِأَنَّ
خَصَّهُ مِنْ شَرِّ ذِينَ السَّاحِرِينَ
(۶) مَذْ لِذِينَ السَّاحِرِينَ الْخَبْرَا
نَزَلَ خَوْفٌ وَحُبٌّ بِالْأَثَرِ
- خَبَرَ السُّلْطَانِ مَعَ مَنْ أَرْسَلَا
تَسْعِدَاهُ فَلَهُ أَغْيَى الْمَرَامِ
وَلَهُ مِنْ غَيْرِ عَوْنٍ قَصْدَا ..
مَوْكِبًا جَرَا وَ خَالَاهُ الضَّعِيفُ
قَطُّ شَيْئًا وَ هُمَا إِنْ يُرْدَا
دَائِمًا .. مِنْ ذَا أَتَى الْخُطْبُ الْجَسِيمُ ..
عَجَزُوا حَارُوا بِهَذَا الْخَطِرِ
صَاحِبًا يَبْكِي يُنَادِي بِالْأَمَانِ
تَخْلَصَ رُوحُ الْمَلِكِ مَعَ مَنْ
يَخْمَدُ مَا فِيهِ مِنْ حَقْدٍ وَرَيْنِ ..
ذَا هُمْ قَالُوا وَ مِنْهُمْ ظَهَرَا
قَلْبَ كُلِّ مِنْهُمَا أَلْبَ بِهِرَا

کز شما شاهست اکنون چاره خواه
بر شه و بر قصر او موکب زدند
که همی گردد بامرش ازدها
زین دو کس جمله بافغان آمدند
تا بود که زین دو ساحر جان بری
ترس و مهری در دل هر دو افتاد

(۱) چون بدیشان آمد آن پیغام شاه
(۲) از پی آنکه دو درویش آمدند
(۳) نیست با ایشان بغیر یک عصا
(۴) شاه و لشکر جمله بیچاره شدند
(۵) چاره می باید اندر ساحری
(۶) آن دو ساحر را چو این پیغام داد

- (۱) فَمِنْ الْجَنَسِيَّةِ لَمَّا نَبَضَ عَرَقُهَا.. وَ الرُّبْطُ بِاللَّفْظِ عَرَضٌ..
عَجَبًا زَادَا وَ فَوْقَ الرُّكْبَةِ وَضَعَا الرَّأْسَ بِكُلِّ فِكْرَةٍ
(۲) مَكْتَبُ الصُّوفِيِّ لَمَّا الرُّكْبَةُ كَانَ يُقْرِيه الدُّرُوسَ الصَّعْبَةَ..
كَانَ حَلَّ الْمَشْكِكِ بِالرُّكْبَتَيْنِ حَيْرَةٌ سَحَرٌ.. يُحِيرُ السَّاحِرِينَ..

فی بیان دعوة الساحرين لایبهما من القبر و سؤالهما من روحه

حقیقه موسی (۱)

- (۳) بَعْدَ ذَا قَالَا هَلُمِّيْ اَمْنَا وَ الدَّلِيلَ اَنْتَ كَوْنِيْ مَعَنَا
وَ لَمَّا قَبِرَ اَبِينَا عَرَفَ اَيْنَ كَانَ.. الرَّسَمُ مِنْهُ وَصَفِ..
(۴) مَعَهُمَا لِلْقَبْرِ سَارَتْ بِهِمَا وَ الطَّرِيقَ لَهُ قَدْ دَلَّتَهُمَا
فَهُمَا صَامَا ثَلَاثًا لِلْمَلِكِ يَدْعُوَانِ لَهُ مِنْ غَيْرِ شَرِيكَ
(۵) بَعْدَ ذَا قَالَا بِطَظْفٍ وَ اَدَبٍ يَا اَبَانَا الْمَلِكُ السَّامِيُّ رُتَبُ
خَبْرًا ارْسَلَ مِنْ خَوْفٍ بِنَا لَاذِ يَبْغِي النِّصْرَ بِالسِّحْرِ لَنَا

(۱) ای انها وضعا رأس ضراعتها فی مکتب رکبتهما و قالوا علی فحوی اذا تحیرتم فی الامور فاستعینوا من اهل القبور -

- (۱) عرق جنسیت چو جنبیدن گرفت سر بزانو بر نهادند از شکفت
(۲) چون دبیرستان صوفی زانو است حل مشکل را دو زانو جادو است

خواندن آن دو ساحر پدر را از گور و پرسیدن از روان پدر حقیقت موسی

- (۳) بعد از آن گفتند ای مادر بیا کور بابا کو تو ماراره نما
(۴) بردشان برگور او بنمود راه پس سه روزه داشتند از بهر شاه
(۵) بعد از آن گفتند ای بابا بما شاه پیغامی فرستاد از و جا (۱)

(۱) و جا بمعنی ترس و اندوه است-

- (۱) أَن عَلِيهِ رَجُلَانِ وَرَدَا
وَلَدَى الْجَيْشِ أَرَاكًا بِالْأَثَرِ
(۲) لَهُمَا مَا كَانَ جَيْشٍ وَسِلَاحٍ
فِي الْعَصَاهُذِي الشُّرُورُ وَالصَّخَبُ
(۳) أَنْتَ قَدْ رَحْتَ لِدُنْيَا الصَّادِقِينَ
(۴) فَإِذَا مَا السِّحْرَ ذَاكَ كَانَ الْخَبِيرُ
وَإِذَا لِلَّهِ يَا رُوحَ الْأَبِ
(۵) أَيْضًا أَعْطِ خَبْرًا حَتَّى لِيذَا
تَضْرِبُ بِالذُّوبِ فَوْقَ الْكِيمِيَاءِ
- ضَيْقًا الْأَمْرَ عَلَيْهِ أَبَدًا
مَاءَ وَجْهِ لَهُ أَعْيَاهُ الظَّفَرُ
عِدَّةٌ إِلَّا عَصَى عِنْدَ الْكَفَاحِ
ظَهَرَتْ وَالْمَلَكُ وَالْجَيْشُ اضْطَرَبَ
هَبَكَ بِالصُّورَةِ فِي التُّرْبِ دَفِينُ
إَعْطِنَا حَتَّى نَفُوزَ بِالظَّفَرِ
كَانَ مَنَسُوبًا عَظِيمَ الطَّلَبِ
نَسْجُدُ مِنَّا النُّفُوسُ بِالْأَذَى (۱)
ذَهَبًا إِبْرِيزَ تَغْدُوا بِالصَّفَاءِ..

(۱) المراد من الكيمياء موسى و هارون (ع) -

- (۱) که دومرد اورابه تنگ آورده اند
(۲) نیست با ایشان سلاح و لشکری
(۳) تو جهان راستان در رفته
(۴) آن اگر سحر است ما را ده خبر
(۵) هم خبر ده تا که ما سجده کنیم
- آب رویش پیش لشکر برده اند
جز عصا و در عصا شور و شری
گر چه در صورت بغاکی خفته
ور خدائی باشد ای جان پدر
خویشتن بر کیمیائی بر زنیم

فی بیان جواب الساحر المیت لاولاده وحله ما اشکل علیهم

- (۱) لَهُمْ فِي النَّوْمِ قَالَ يَا بَنِيَّ
أَيْسَ مَقْدُورًا لِيَذَا الْأَمْرِ الْخَفِيِّ
أَنَا أَضْرِبُ فِيهِ نَفْسًا
ظَاهِرًا .. غَيْرِي بِهِ مَا نَبَسًا ..
- (۲) مَا إِلَيَّ مِنْ رُخْصَةٍ أَنْ أَظْهِرَا
مُطْلَقًا مَا الْغَيْبِ عَنْكُمْ أَضْمَرَا
لَكِنْ الْإِسْرُ لِعَيْنِي الْبَعِيدِ
لَمْ يَكْ أَعْرِفْ مَا مِنْهُ يُفِيدُ
- (۳) لَكِنْ الْآيَةُ أَبَدِي لَكُمْ
لِيَبِينَ ذَا الْخَفَاءِ لَكُمْ (۱)
نُورَ عَيْنِي إِلَى ذَاكَ الْمَحَلِّ
إِذْ تَرَوْحَانِ لِأَمْرِ مُمَثَّلِ
- (۴) عَنْ مَحَلِّ نَوْمِهِ فَلَتَعْلَمَا
بَعْدَ أَنْ ذَاكَ يَقِينًا تَفْهَمَا ..

(۱) نسخه ثانیه - لیکن السر ذا عندکما -

جواب گفتن ساحر مرده با فرزندانش

- (۱) گفتشان در خواب کای اولاد من
نیست ممکن ظاهران را دم زدن
- (۲) فاش و مطلق گفتنم دستور نیست
لیک راز از پیش چشم دور نیست
- (۳) لیکن بنمانی نشانی با شما
تا شود پیدا شمارا این خفا (۱)
- (۴) نور چشمانم چو آنجا که روید
از مقام خفتنش آگه شوید

(۱) مقصود در این آیات بیان فرق میان سحر و معجزه است باین معنی که سحر با غفلت ساحر باقی نمی ماند بخلاف معجزه که با غفلت رسول باقی میماند برای اینکه سحر امریست تغییلی و پیدا میشود بر چشم یا برقوای دیگری است چونکه واقعیت ندارد و برخلاف حقیقت نمایان می گردد چنانکه میفرمایند - (فاذا حبالهم وعصبهم یخيل اليهم من سحرهم انهم تسمى) ولی معجزه خارق عادتست و از طرف حق بر پیغمبر می آید و مانند امور واقعیه است که طاقت بشریت از آن عاجز است برای تفصیل بصفحه ۴۹ - ۵۱ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود -

ذَا الْحَكِيمُ وَ غَفَى كُلُّ الْأَنَامِ
 .. وَ أَتْرَكَ الْوَجْبَةَ حَتَّى لَا يَعْبِي..
 سَاحِرًا كَانَ هُوَ بِالْمَرَّةِ
 .. وَ لَكَ النَّصْرُ عَلَيْهِ وَ الظَّفَرُ..
 إِصْحَ إِصْحَ إِصْحَ فَهُوَ لِلْأَحْدِي
 مُهْتَدِي.. يَذْهَبُ بِالرَّشْدِ الضَّلَالِ..
 تَمْتَلِي شَرْقًا وَ غَرْبًا بِالْأَذَى
 .. ذَلِكَ الْوَقْتُ أَحْذَرًا لَأَمْرٍ خَطِيرِ..
 لَكَ أَعْطِيتُ صَحِيحًا فَ اكْتُبِ
 وَارْعَهَا وَ اللَّهُ أَدْرِي بِالصَّوَابِ
 إِنْ يَنْمُ إِذَا وَ غَابَ الْخَاطِرُ
 صَارَ لَا يُجِدِي وَ لَا تَزِرًا قَلِيلَ

(۱) ذَلِكَ الْوَقْتُ الَّذِي فِيهِ يَنَامُ
 فَالْعَصَا تِلْكَ أَقْصَدُ الْخَوْفِ دَعِ
 (۲) فَلَهَا لَوْ تَسْرُقُ فِي قُدْرَةٍ
 وَ عِلَاجُ السَّاحِرِ مِنْكَ حَظْرُ
 (۳) وَ لَكَ الْقُدْرَةُ إِنْ لَمْ تُوجِدِ
 كَانَ مَعْزِيًّا رَسُولُ ذِي الْجَلَالِ
 (۴) وَ الدُّنَا مِنْ مِثْلِ فِرْعَوْنَ إِذَا
 يُقْلِبُ اللَّهُ لَهَا حَرْبًا يُثِيرُ
 (۵) هَذِهِ الْآيَةُ يَا رُوحَ الْأَبِ
 لَكَ فِي الْخَاطِرِ يَا رَبَّ اللَّبَابِ
 (۶) إِدْرِ يَا رُوحَ الْأَبِ فَالسَّاحِرُ
 سِحْرُهُ وَ الْمَكْرُ مِنْ غَيْرِ دَلِيلِ

آن عصا را قصد کن بگذار بیم
 چاره ساحر شما را حاضر است
 او رسول ذوالجلال ومهتدیست
 سرنگون آید خدا آن گاه حرب
 بر نویسد الله اعلم بالصواب
 سحر و مکرش را نباشد رهبری

(۱) آن زمان که خفته باشد آن حکیم
 (۲) گر بدزدی و توانی ساحر است
 (۳) ورنه نتوانید هان آن ایزدیست
 (۴) گر جهان فرعون گیرد شرق و غرب
 (۵) این نشان راست دادم جان باب
 (۶) جان بابا چون بغصبه ساحری

- (۱) لَكِنَّ الْحَيَّوَانِ مَنْ كَانَ الْإِلَهِ
 أَيْنَ الْمَذْئِبِ هُنَا كَانَ الرَّجَاءُ
 (۲) إِنْ سِحْرًا عَمِلَ الْحَقُّ الصَّحِيحُ
 وَعَلَى الْحَقِّ تَعَالَى غَلَطًا
 (۳) هَذِهِ الْآيَةُ يَا رُوحَ الْأَبِ
 لَوْ يَمُوتُ الْحَقُّ أَيْضًا رَفَعًا
 فِي الدُّنَا رَأْيِهِ .. وَالشَّرَّ وَقَاهُ ..
 وَالطَّرِيقُ .. لَهُ بِالْحَقِّ التَّجَاهُ ..
 كَانَ وَالْحَقُّ .. وَبِالْفَتْكِ صَرِيحٌ (۱)
 نَطْلُقُ السِّحْرَ .. وَنَجْرِي شَطَطًا ..
 حُجَّةً قَاطِعَةً بِالطَّلَبِ
 لَهُ .. وَ الْخِصَمَ الْمَعَادِي قَمَعًا ..

فی بیان تشبیه القرآن بعضا موسی و تشبیه وفاته النبی (ص) بنوم
 موسی (ع) و تشبیه قاصد تفسیر القرآن بولدی الساحر المیت اللذین قصدا اخذ المعصا
 لما وجدا موسی نائماً

- (۴) إِنْ لُطِفَ الْحَقِّ جَلَّ الْمَصْطَفَى
 لَوْ تَمُوتُ أَنْتَ فَالذِّكْرُ أَنَا
 أَوْعَدَ مِنْ كَرَمٍ فِيهِ ضَفَى (۲)
 أَحْفَظُ .. لَمْ يَلْقَ مَوْتًا أَوْ عَمًا ..

(۱) ای ان السحر اذا اسند الى الله تعالى كان معناه الاستدراج و المكر و اذا اسند
 لعباده كان معناه الحيلة و الخداع قال تعالى (و مكروا والله خير الماكرين) لان العبد
 اذا فعل الكفر و المعصية مكر الله تعالى به - (۲) لقوله تعالى انا نحن نزلنا الذكر
 و انا له لحافظون -

- (۱) ليك حیوانی که چوپانش خداست گرگ را آنجا امید وره کجاست
 (۲) جادوئی که حق کند حقست و راست جادوئی خواندن بران حق را خطاست
 (۳) جان بابا این نشان قاطعست گر بمیرد نیز حش را فست

تشبیه کردن قرآن را بعضای موسی و وفات مصطفی (ص) تشبیه نمودن بخواب موسی (ع)
 و قاصدان تغییر قرآن را بآن دو صاحب رجه که قصد هوا کردند و موسی خفته بود
 (۴) مصطفی را وعده کرد الطاف حق گر بمیری تو نمیرد این سبق

- (۱) اَرْفَعُ مِنْكَ كِتَابَ الْمُعْجَزَاتِ
وَعَنِ الْقُرْآنِ بَتًّا أَمْنَعُ
(۲) حَافِظًا فِي الْعَالَمِينَ أَنَا لَكَ
وَ بِكَ الطَّاعِنَ كَانَ أَرْفُضُ
(۳) أَحَدًا لَا يَقْدَرُ فِيهِ يُزِيدُ
أَنْتَ خَيْرٌ حَافِظًا مِنِّي أَنَا
(۴) وَ أَزِيدُ لَطْفَكَ يَوْمًا فَيَوْمَ
وَ عَلَى الْفِضَةِ حُبًّا وَ الذَّهَبِ
(۵) وَ لَكَ الْمِحْرَابَ ابْنِي الْمُنْبَرَا
قَهْرِي فِي الْحَبِّ صَارَ قَهْرَكَ
(۶) إِسْمَكَ الْأَصْحَابُ مِنْ خَوْفِهِمْ
لِلصَّلَاةِ لَوْ اتَّوَاهُمْ يَخْتَفُونَ
- أَنَا .. أَعْطِيهِ عَظِيمَ الدَّرَجَاتِ ..
لَهُ تَحْرِيفٌ وَ نَقْصٌ يَقَعُ
مِنْ حَدِيثِ لَكَ مَنْ رَأَى وَ شَكَّ (۱)
وَلِمَنْ تَبْغُضُ أَنْتَ أَبْغُضُ ..
أَوْ لَهُ يَنْقُصُ مِثْلَ مَا يُرِيدُ
غَيْرِي لَا تَبْغِي فِي هَذِي الدُّنَا
.. إِسْمَكَ أَخْلِدُهُ فِي الْكَوْنِ دَوْمَ ..
أَضْرِبُ السِّكَّةَ أَوْلِيهِ الْقَرَبُ
أَصْنَعُ .. أَصِدِّقُ مِنْكَ الْمَخْبِرَا ..
يَرِي وَ اللَّطْفُ كَانَ بِرُكَا
لَهُ أَخَفَّوْا وَ كَذَبَا كُلَّهُمْ (۲)
.. كَيِّ لَّهُمْ أَعْدَائُكَ لَا يَعْرِفُونَ ..

(۱) و كان (ص) يحرس حنى نزلت آية (والله يصمكم من الناس) فقال انصرفوا

فقد عصمتنى الله - رواه انحاكم - (۲) مى گوند فى الاصل مخفف گویند -

- (۱) من کتاب معجزات را رافعم
(۲) من ترا اندر دو عالم حافظم
(۳) کس نتاند پیش و کم کردن دراو
(۴) رونقت را روز روز افزون کنم
(۵) منبر و محراب سازم بهر تو
(۶) نام تو از ترس پنهان مى گوند
- پیش و کم کن راز قرآن مانعم
طاعنان را از حدیث رافضم
توبه از من حافظی دیگر مجو
نام تو بر زر و نقره بر زنم
در محبت قهر من شد قهر تو
چون نماز آرند پنهان می شوند

- (۱) وَ مِنْ الْكُفَّارِ مَنْ قَدْ لَعِنُوا
 هُمْ تَحْتَ الْأَرْضِ دَوْمًا سَتَرُوا
 (۲) أَمَلًا الْأَفَاقَ مِنْهُ وَ الدُّنَا
 عَيْنِي الْعَاقِ أَنَا أُعِمِّي أَبَدَ
 (۳) وَ لَكَ الْخُدَّامُ بِالْفَتِكَ الْبِلَادُ
 دِينِكَ الْقَاصِي وَ الدَّانِي مَلِكُ
 (۴) لِلْمَعَادِ دِينِكَ نَحْنُ نُدِيمُ
 أَنْتَ يَا أَحْمَدُ مِنْ نَسَخِ إِلَى
 (۵) يَا رَسُولَ اللَّهِ لَسْتَ السَّاحِرَا
 مَعَ مُوسَى الْخَلِّ أَنْتَ وَالزَّمِيلُ
 (۶) فَالْعَصَا الْقُرْآنَ قَدْ صَارَ لَكَ
 مِثْلَمَا الشُّعْبَانِ مِنْ مُوسَى الْكَلِيمِ
- بِاضْطِرَابٍ وَ أَذَى مَا أَمِنُوا
 .. دِينِكَ فِي ذِكْرِهِ مَا جَهَرُوا..
 بِالْمَنَارَاتِ وَ حَمْدِ وَ ثَنَا
 .. قَلْبُهُ أَمَلَاءُ غَمًّا وَ نَكَدَ..
 مَلَكُوا سَادُّوا عَلَى كُلِّ الْعِبَادِ
 .. مَا الْوَرَى فِي فَضْلِكَ قَرَّ الْمَلِكُ..
 وَ لَهُ الرِّفْعَةُ فِي الْكُونِ نَقِيمُ
 دِينِكَ لَا تَخْشَ دَامَ فِي الْمَلَأُ
 أَنْتَ وَ الصَّادِقُ كُنْتَ الطَّاهِرَا
 كُنْتَ بِالْخِرْقَةِ .. بِالزُّهْدِ الْمِثْلُ..
 يَلْقَفُ الْكُفْرَ جَمِيعًا عِنْدَكَ
 .. لَقِفَ فِرْعَوْنَ وَ الْجَيْشَ الْعَظِيمَ..

دینت پنهان می شود زیر زمین
 کور گردانم دو چشم عاق را
 دین تو گیرد ز ماهی تا بماه
 تو مترس از نسخ دین ای مصطفی
 صادقی هم خرقه موسیستی
 کفرها را درکشد چون ازدها

(۱) وز هراس و ترس کفار لعین
 (۲) من مناره برکنم آفاق را
 (۳) چاکرانت شهرها گیرند و جاه
 (۴) تا قیامت باقیش داریم ما
 (۵) ای رسول الله تو جادو نیستی
 (۶) هست قرآن مر ترا همچون عصا

- (۱) أَنْتَ تَحْتَ التُّرْبِ إِنْ نِمْتَ أَعْلَمَ
 كَالْعَصَا كَانَ.. مَزِيلٌ وَ مُخِيفٌ..
- (۲) مَا لَهُ فَوْقَ عَصَاكَ مَنْ قَصَدَ
 أَنْتَ يَا سُلْطَانِ نِمِ بُورٍ كَتَّ فِي
- (۳) فِي التُّرَابِ الْبَدَنُ مِنْكَ رَقَدَ
 وَهُوَ لِلْحَرْبِ مَعَ الْأَعْدَاءِ لَكَ
- (۴) إِنَّ ذَاكَ الْفَلَسْفِيَّ وَ جَمِيعَ
 قَوْسِ نُورٍ لَكَ سِوَاهُ الْهَدَفِ
- (۵) هُوَ مِثْلُ مَا بِهِ قَالَ فَعَلَ
 هَوَانًا وَ لَهُ الْحِظُّ السَّعِيدُ
- كُلَّ مَا قَرَرْتَ مِنْ ذِي الْكَلِمِ
 ..لِلْعَدُوِّ حَافِظُ الدِّينِ الْحَنِيفِ..
- قُدْرَةً مِنْ أَنْ يُخْلِي أَيَّ يَدٍ
 نَوْمَكَ يَا خَيْرَ عَبْدٍ وَ صَفِيٍّ
- نُورَكَ فَوْقَ السَّمَوَاتِ صَعَدَ
 فَوْقَ السَّهْمِ وَصَالَ وَ فَتَكَ
- مَا يَقُولُ فَمَهُ مَا أَنْ يُذِيعَ
 بِالسَّهَامِ خَاطَهُ كُلَّ طَرَفٍ
- ..وَعَلَى مَا قَالَ زَادَ بِالْعَمَلِ..
 لِلْمَعَادِ يَقْظُ حُسْنًا يَزِيدُ

بقیه قصه موسی (ع)

- (۶) فَإِذَا السَّاحِرُ يَا رُوحَ الْأَبِ
 ظَهَرَ صَارَ بِغَيْرِ رَوْنَقٍ
- (۱) تو اگر در زیر خاکی خفته
 (۲) قاصدان را بر عصایت دست نی
- (۳) تن بخفته نور تو بر آسمان
 (۴) فلسفی و آنچه بوزش میکند
- (۵) آنچنان کرد و از آن افزون که گفت
- نَامَ مَا أَنْ شُغِّلَهُ بِالْعَجَبِ
 .. مَا لَهُ مَاءٌ وَلَمْ يَتَسَبَّقِ ..
- چون عصایش دان تو آنچه گفته
 نو بخسب ای شه مبارک خفتنی
- بهر پیکاری توزه کرده کمان
 قوس نورت تیر دوزش میکند (۱)
- او بغفت و بخت و اقبالش نغفت

بقیه قصه موسی (ع)

- (۶) جان بابا چونکه ساحر خواب شد
 کار او بی رونق و بی آب شد (۲)
- (۱) فلسفی و آنچه بوزش میکند یعنی فلسفی و آنچه ازدهانش ظاهر شده است -
 (۲) ابن بیت داخل مقوله ساحر مرده است -

- (۱) فَلَهُ الْقَبْرَ مَعًا قَدْ قَبَلًا
لَا بُتْغَاءَ ذَلِكَ الْحَرْبِ الْعَوَانِ
- (۲) إِذْ هُمَا كَانَا لِذَاكَ الْعَمَلِ
طَلَبًا مُوسَى عَنِ الْبَيْتِ لَهُ
- (۳) صَدَقَهُ يَوْمَ الْوُرُودِ قَدْ غَدَرَ
لِلْمُضَوَّاحِي تَحْتَ ظِلِّ نَخْلَةٍ
- (۴) بَعْدَ ذَا دَلَّهُمَا الْخَلْقُ عَلَيْهِ
إِذْ هَبَا فَهُوَ هُنَاكَ الْأَرَبَا
- (۵) لَهُ لَمَّا ذَهَبَا قَدْ نَظَرَا
هُوَ يَقْظَانُ الدُّنَا عَنْ بَكْرَةٍ
- (۶) لِدَلَالٍ فِيهِ عَيْنِي رَأْسِهِ
كُلَّ مَا لِلْعَرْشِ وَالْفَرْشِ بَهْرَ
- و إِلَى مِصْرَ سَرِيعًا رَحَلَا
مَنْ بِهِ فِرْعَوْنُ نَادَى بِالْأَمَانِ..
- وَرَدَا مِصْرَ مَعًا فِي عَجَلٍ (۱)
فَحَصَا بِالسِّرِّ لَا يَنْتَبِهَ
بَيْتَهُ مُوسَى وَ عَنْ مِصْرَ ظَهَرَ
رَقْدَ.. لَكِنْ بِغَيْرِ غَفْلَةٍ..
أَنْ لِنَحْوِ النَّخْلَةِ تِلْكَ لَدَيْهِ
.. أَطْلُبَا مِنْهُ يُلَبِّي الطَّلَبَا..
تَحْتَ نَخْلٍ رَاقِدًا كَمْ بَهْرَا
.. صَاحِي الْبَالِ بِقَيْدِ السَّكْرَةِ..
رَبَطَ لَكِنْ هُوَ فِي نَفْسِهِ (۲)
جَعَلَ بِالْقُدْرَةِ تَحْتَ النَّظَرِ

(۱) نسخهٔ ثانیه - از هما للعمل ذاك الخطير - ورد مصر بلا مكث يسير -

(۲) نسخهٔ ثانیه - فی حه -

تا بمصر از بهر آن پیکار رفت
طالب موسی و خانه او شدند
موسی اندر زیر نخلی خفته بود
که برو آن سوی نخلست آن بجو
خفته کو بود بیدار جهان
عرش و فرشش جمله در زیر نظر

(۱) هر دو بوسیدند گورش را و تفت
(۲) چون بمصر از بهر آن کلا آمدند
(۳) اتفاق افتاد کان روز ورود
(۴) پس نشان دادندشان مردم بدو
(۵) چون بیامد دید در خرمانیان
(۶) بهر نازش بسته از دو چشم سر

- (۱) کَمَ وَ کَم مِمَّنْ هُوَ عَيْنًا يَقْظُ
عَيْنُ أَهْلِ الْمَاءِ وَالطِّينِ اللَّزْبِ
(۲) وَ اللَّذِي بِالْقَلْبِ يَقْظَانًا يَصِيرُ
يَفْتَحُ بِاللُّطْفِ أَلْفَ بَصَرِ
(۳) مِنْ ذَوِي الْقَلْبِ إِذَا أَنْتَ زَمَنْ
أُطْلِبِ الْقَلْبَ وَ لِلْحَرْبِ اغْدِرِ
(۴) وَ إِذَا مَا يَقْظَ الْقَلْبُ لَكَ
فَعَيْنَ الْخَمْسَةِ وَ الْسِتَّةِ مَا
(۵) فَالرَّسُولُ قَالَ عَيْنَايَ تَنَامُ
وَ مَتَى الْقَلْبُ لِي رَهْنَ الْوَسْنِ
- نَائِمَ الْقَلْبِ غَدَى لَمْ يَتَّعِظْ
مَا تَرَى غَيْرَ اللَّذِي النَّفْسُ تُحِبُّ (۱)
لَهُ عَيْنُ الرَّأْسِ إِنْ تَرَقَّدَ كَثِيرُ (۲)
.. عَنْهُ مَا فِي الْغَيْبِ لَمْ يَسْتَتِرِ ..
لَمْ تَكُنْ .. لَسْتَ لَهُمْ رُوحًا وَفَنَ ..
.. لَكَ سَيْفُ الْجُهْدِ وَ الصَّبْرِ أَشْهَرُ ..
حَسَنًا نِمَ .. حَلَقَ السَّعْدَ بِكَ (۳)
غَابَ مِنْكَ النَّاطِرُ يَا مَنْ سَمَى
قَلْبِي مَا نَامَ عَنْ بَارِي الْأَنَامِ
كَانَ .. عَنْ رَبِّ الْوُجُودِ وَ الْإِمْنِ ..

(۱) نسخه ثانیة - هل ترى غير اللذي النفس تحب - (۲) و هذا سر نوم العالم
خير من عبادة الجاهل - (۳) ای خاطرك ليس غائباً عن الحواس الخمس و ناظرک
عن الجهات الست و فی نسخه - هفت و شش - ای نظرتك ليس غائباً عن سیر السموات السبع
و الجهات الست -

- (۱) ای بسا بیدار چشم و خفته دل
(۲) وانکه دل بیدار باشد چشم سر
(۳) گر تو اهل دل نه بیدار باش
(۴) ور دلت بیدار شد می خسب خوش
(۵) گفت پیغمبر که خسبد چشم من
- خود چه بیند چشم اهل آب و گل
گر بخسبد بر گشاید صد بصر
طالب دل باش و در پیکار باش
نیست غائب ناظر از پنج و شش
لیک کی خسبد دلم اندر وسن

- (۱) أَفْرِضِ الْحَارِسَ نَامٌ وَ رَقْدٌ
 يَا فَدَى الرُّوحِ الْبَيَّامِ ذِي وَمَنْ
 (۲) يَقْظَةُ الْقَلْبِ انْتَبَهَ يَا مَعْنَوِي
 لَيْسَ يَحْصِي وَصْفَهَا أَوْ يَسْعُ
 (۳) فَهَمَّا إِذْ نَظَرَاهُ أَنْ عَلَى
 حِيلَةٍ كَبِيٍّ لِلْعَصَا تِلْكَ عَجَلٌ
 (۴) وَ لِهَذَا الْأَخْتِلَاسِ السَّاحِرَانِ
 أَوَّلًا ثُمَّ بِكُلِّ سُرْعَةٍ
 (۵) إِذْ هُمَا سَارَا رَوَيْدًا لِلْأَمَامِ
 (۶) بِاهْتِزَازٍ ظَهَرَتْ مِنْهَا الرَّجِيفُ
 أَنْ كِلَا الْأَتْنَيْنِ ذَيْنِ يَبْسَا
 وَ الْمَلِيكَ الْبَقِظَ السَّهْدَ قَصْدٌ (۱)
 لَهُمُ الْقَلْبُ بِصِيرٍ .. فِي الْوَسْنِ ..
 مِائَةُ الْآفِ الْآفِ مَثْنَوِي
 أَوْ عَلَى الْمَيْسُورِ مِنْهَا يَقَعُ
 ظَهْرُهُ نَامٌ كَثِيرًا عَمَلًا
 يَسْرِقَانِ .. يَنْجِحَانِ بِالْأَمَلِ ..
 دَبْرًا أَنْ خَلَفَ مُوسَى يَغْدُرَانِ
 يَخْطِفَانِ لِلْعَصَا فِي مَرَّةٍ (۲)
 فَالْعَصَا تِلْكَ .. كَمَنْ حَسَّ مُدَامَ ..
 بَهْرَ حَتَّى لَذَا الْأَمْرِ الْمَخِيفِ
 لَنْ يُطِيقَا أَنْ يَجْرَا نَفْسًا

(۱) اراد بالحارس العين و بالمليك القلب - (۲) نسخه ثانیة - فی لمحّة -

- (۱) شاه بیدارست و حارس خفته گیر
 (۲) وصف بیداری دل ای معنوی
 (۳) چون بیدارش که خفته است اودراز
 (۴) ساحران قصد عصا کردند زود
 (۵) اندکی چون بیشتر کردند ساز
 (۶) آن چنان بر خود بلرزید آن عصا
 جان فدای خفتگان دل بصیر
 در نکنجد در هزاران مثنوی
 بهر دزدی عصا کردند ساز
 کز پشش باید شدن وانگه ربود
 اندر آمد آن عصا در اهتزاز
 کان دو بر جا خشک گشتند از وجا

- (۱) بَعْدَ ذَا الثُّعْبَانَ هَوَلًا حَوَلَتْ
فِكْلًا إِلَّا ثَنَيْنِ مِنْهَا انْهَزَمَا
(۲) فَعَلَى الْوَجْهِ هُمَا كَمْ دُحْرَجَا
فَوْقَ كُلِّ هُوَّةٍ وَ انْهَزَمَا
(۳) فَالْيَقِينُ لَهُمَا صَارَ بِأَنْ
إِذْ هُمَا الْهَدَى لِعِلْمِ السَّحَرَةِ
(۴) بَعْدَ ذَا الْأِطْلَاقِ وَالْحَمَى بِهِمْ
لِاحْتِضَارِ الرُّوحِ وَ النَّزْعِ وَصَلَ
(۵) ثُمَّ فِي ذَاكَ الزَّمَانِ أَرْسَلَا
سَأَلَ الْعُدْرَ لِذَاكَ الزَّلِيلِ
- وَ لِحَقْدٍ لَمْ فِيهَا حَمَلَتْ
أَصْفَرَ الْوَجْهِ وَ ذَابَا بَرَمَا
مِنْ ضَجِيجٍ بَانَ مِنْهَا أَرْعَجَا
فَرَقَا مِمَّا أَلَمَ بِهِمَا
كَانَ مِنْ نَحْوِ السَّمَاءِ خَلْقًا وَفَنَ (۱)
قَبْلَ هَذَا عِلْمًا وَ الْمَكْرَةَ (۲)
أَجْهَزَتْ مِنْ ذَلِكَ الْأَمْرِ الْمُهِمِّ
مِنْهُمْ الشُّغْلُ الْخَطِيرُ وَ الْفَشَلُ
نَحْوَ مُوسَى نَادِمِينَ رَجُلَا
لَهُمَا وَ الْخَطَأُ بِالْعَمَلِ

(۱) نسخه ثانیة - صنما و فن - (۲) نسخه ثانیة - علما قبل غدی کالمسخره -

- (۱) بعد از آن شد اژدها و حمله کرد
(۲) رو در افتادن گرفتند از نهیب
(۳) پس یقین شان شد که هست از آسمان
(۴) بعد از آن اطلاق و تبشان شد شدید
(۵) پس فرستادند مردی در زمان
- هر دوان بگریختند و روی زود
غلط و غلطان منهزم در هر نشیب
زانکه می دیدند حد ساحران (۱)
کارشان تا نزع جان کنند رسید
سوی موسی از برای عذر آن

(۱) در فتوحات نقل شده که چون ساحران سحر خود را در آوردند موسی هراسید چنانکه دو قرآن نیز فرموده - (فساوجس فی نفسه خيفة موسى قلنا لا تخف انك انت الاهلى) -

- (۱) أَنْ لَكَ رَمْنًا امْتِحَانًا وَ لَنَا
 (۲) حَسَدًا مَا كَانَ .. نَحْنُ الْمَجْرِمُونَ ..
 فَاسْأَلِ الْعَفْوَ لَنَا يَا مَنْ يَعْدُ
 (۳) عَنْهُمَا لُطْفًا عَفَى آنَا هُمَا
 وَعَلَى الْأَرْضِ لِمُوسَى وَضَعًا
 (۴) قَالَ مُوسَى يَا كِرَامَ عَنْكُمَا
 فَحَرَامًا صَارَتْ النَّارُ عَلَى
 (۵) يَا خَلِيلِي كَأَنِّي لَنْ أَرَى
 اعْجَمِيَيْنَ عَنِ الْعَذْرِ احْسِبَا
 (۶) قَبْلًا الْأَرْضَ وَ عَنْهُ ذَهَبًا
- هَلْ يَجِيءُ امْتِحَانٌ لَوْ بِنَا
 .. لِلْمَلِكِ مَنْ لَهُ الْمَلِكُ يَكُونُ ..
 خَاصَّ خَاصِّ الْبَابِ لِلرَّبِّ الْأَحَدِ
 حَسَنًا صَحَّ الْمِزَاجُ لَهُمَا
 مِنْهُمَا الرَّأْسَ مِرَارًا خَضَعَا (۱)
 قَدْ عَقَوْتُ وَ هَنِئْتُ لَكُمَا
 رُوحَكُمْ وَ الْبَدَنِ فِي ذَا الْمَلَأِ
 لَكُمَا حِينًا أَنَا بَيْنَ التَّوَرَى
 كُنْتُمَا مِنْ بَيْتِي لَنْ تَقْرَبَا
 لِإِنْتَظَارِ الْفُرْصَةِ قَدْ نَصَبَا (۲)

(۱) نسخه ثانیه - ضرعا - نسخه ثانیه - فُهما الارض احتراماً قبلًا - شاکرین العفو
 عنه رحلا - بانتظار لسنوح الفرصة - بقیا والوقت عند الدعوة

- (۱) کا امتحان کردیم و ما را لی رسد
 (۲) مجرم شاهیم و ما را عفو خواه
 (۳) عفو کرد او در زمان نیکو شدند
 (۴) گفت موسی عفو کردم ای کرام
 (۵) من شما را خود ندیدم ای دو یار
 (۶) پس زمین را بوسه دادند و شدند
- امتحان تو اگر نبود حسد
 ای تو خاص الخاص درگاه اله
 پیش موسی بر زمین سر می زدند
 گشت بردوزخ تن و جاتان حرام
 أعجمی سازید خود را ز اعتذار
 انتظار وقت فرصت می بدند

فی بیان جمع السحرة من المداين قد افرعون ووجدانهم الخلع منه
وضربهم اليد على صدرهم ای التكفل فی قهر خصمه وقولهم اكتب هذا علينا
فان فينا الكفاية له

(۱) وَالِی فِرْعَوْنَ جَاءُوا السَّحَرَةَ	لَهُمْ أَعْطَى هَدَايَا غَزَرَةَ
(۲) أَوْعَدَ الْكُلَّ وَ قَبْلًا كَمْ وَهَبَ	لَهُمْ خَيْلًا وَ زَادًا وَ ذَهَبًا
وَ قِمَاشًا وَ إِمَاءً وَ عَبِيدَ	.. كُلَّ آتٍ نِعْمًا فِيهِمْ يُزِيدُ..
(۳) بَعْدَ ذَا قَالَ لَهُمْ يَا سَابِقُونَ	لَوْ بِوَقْتِ الْإِمْتِحَانِ تَغْلِبُونَ
(۴) فَعَلَيْكُمْ أَنْتَرُ كَمْ مِنْ عَطَاءٍ	خَرَقَ سِتْرَ النَّوَالِ وَالسَّخَاءِ
(۵) ثُمَّ قَالُوا لَهُ بِأَلْحَظِّ السَّعِيدِ	لَكَ يَا سُلْطَانُ ذُو الرَّأْيِ السَّدِيدِ
فَعَلَيْهِ تَغْلِبُ مِنْهُ الْعَمَلُ	كُلُّهُ يَفْسُدُ يَعْرُوهُ الْفَشَلُ
(۶) نَحْنُ فِي ذَافِنِ آقْرَانِ الصُّفُوفِ	نَخْرِقُ نُجَلِبُ لِلْخَصْمِ الْحُتُوفِ
(۷) ذِكْرُ مُوسَى صَارَ قَيْدَ الْخَاطِرِ	أَنَّ هَذِي الْقِصَّةَ فِي الْغَايِرِ

جمع آمدن ساحران از مداین پیش فرعون و تشریفها یافتن و دست بر سینه زدن در قهر
خصم او و گفتن این بر ما نویسی

(۱) تا بفرعون آمدند آن ساحران	دادشان تشریفهای بس کران
(۲) وعدهها شان کرد وهم پیشین داد	بردگان واسبان ونقد وجنس وزاد
(۳) بعد از آن میگفت هین ای سابقان	گرفزون آئید اندر امتحان
(۴) برفشانم بر شما چندان عطا	که بدرد پرده جود و سخا
(۵) پس بگفتندش باقبال تو شاه	غالب آئیم و شود کارش تباه
(۶) مادر این فن صف دریم و پهلوان	کس ندارد پای ما اندر جهان
(۷) ذکر موسی بند خاطرها شد است	کاین حکایتهاست که پیشین بدست

- (۱) وَقَعْتَ فَأَلَذِّكَرُ مِنْ مُوسَى لِأَنَّ
نُورَ مُوسَى آيُّهَا الْمَرْءُ الْحَسَنُ
(۲) إِنَّ فِرْعَوْنَ وَمُوسَى فِي الْوُجُودِ
رَاقٍ لِلْخَصْمَيْنِ ذَيْنِ تَطَلُّبٍ
(۳) لِلْمَعَادِ ظَلٌّ مِنْ مُوسَى الْمَتَّاجِ
آخِرًا صَارَ وَ بِالْغَيْرِيَّةِ
(۴) ذَا السِّرَاجِ وَ الْفَقِيلِ ذَا يَبِينِ
لَمْ يَكُ بِالْآخِرِ عَنْ بَكْرَةٍ
يَسْتَرُ الْوَجْهَ وَلَا يَبْدُو عِلْنَ
نَقْدُ حَالِ لَكَ يَا أَيُّ بِالْمِنَنِ
لَكَ كَانَا... مِثْلَ نَحْسٍ وَسَعُودٍ... (۱)
فِي الْوُجُودِ لَكَ أَيًّا تَرْغَبُ
لَيْسَ نُورٌ آخِرُ إِصْحَاحِ السِّرَاجِ (۲)
ظَهَرَ .. لَمْ يَبْدُ بِالْعَيْنِيَّةِ ..
آخِرًا لَكِنْ لَهُ النُّورُ يَقِينُ
كَانَ مِنْ نُورٍ لِتِلْكَ الْجِهَةِ

(۱) ای اللامق ان تطلب لهدین الخصمین فی نفسک لانهما حسب حالک و تعلم ان المراد من موسی الروح الانسان ومن هارون عقل للمعاد و من العصا القرآن أو الفرقان والایقان والخواطر الرحمانية التي يعبرون عنها بالوحی الالهامی و من الید البیضاء نور التوحید ومن فرعون النفس الامارة و من هامان عقل للمعاش والوساوس الشیطانية و من السحرة الفسق واعوان النفس من الهوى والشهوة و غیرها وهذه کلها فی الانفسی ما دام سالک طریق اهل الله یصادق فرعون نفسه ویخاصم روح بدنه وعقل معاده لا یقدر علی الوصول لربه وان أردت الحصة فی الافاقی تعلم ان المراد من موسی الدال علی الباقیات الصالحات من الوعاظ ومن هارون اللذی یعاون الناس علی الصلاح و من العصا القرآن لزجر التفاق و من فرعون أصحاب العصیان و من هامان أخوان الشیطان أصحاب الغدلان و من السحرة اهل الدنیا اللذین یزینون للناس العصیان بالذائدات والشهوات - (۲) علی فحوی تلك الرسل فضلنا بعضهم علی بعض و کذا التفضیل باق بین خلفائه (ص) مثلاً یقتبس من نور وجهه نور شمع فالتور واحد والاطراف متعددة ولهذا قال (ابن سفال و ابن پلیته دیکرست)

- (۱) ذکر موسی بهر او پوششت لیک
(۲) موسی و فرعون در هستی توست
(۳) تاقیامت هست از موسی نتاج
(۴) ابن سفال و ابن پلیته دیکر است
نور موسی نقد توست ای مرد نیک
باید این دو خصم را در خویش جست
نور دیکر نیست دیکر شد سراج
لیک نورش نیست دیکر زان سراسر است

- (۱) فِي الزَّجَاجِ لَوْ نَظَرْتَ لَنْ تَرَى
إِذْ غَدَى التَّعْدَادُ وَالزَّوْجِيَّةُ
(۲) وَعَلَى النُّورِ إِذَا مَا تَنْظُرُ
لَكَ فِي أَعْدَادِ جِسْمٍ مُشْتَهَى
(۳) فَمِنَ النَّظَرِ يَا لُبَّ الْوُجُودِ
مَعَ مَجُوسٍ وَيَهُودٍ وَمِلَلٍ
وَتَضِلُّ فِي الطَّرِيقِ كَالْوَرَى (۱)
فِي الزَّجَاجِ وَبِهِ الْغَيْرِيَّةُ
تَنْجُو مِنْ زَوْجِيَّةٍ كَمْ تَظْهَرُ
.. وَالِى الْوَحْدَةِ لُطْفًا تَنْتَهَى ..
إِخْتِلَافُ الْمُؤْمِنِ حَقًّا يَعُودُ
.. خَالَفَتْ لِلْكَلِّ رَأْيًا وَنَجَلَ ..

فی بیان اختلاف بعض الناس فی کیفیة الفیل وشکله

- (۴) لَيْلَةً فِيلٌ بَيِّتٍ مُظْلِمٍ
بِهِ قَدْ جَاءَ الْهُنُودُ مِنْ بَعِيدٍ
(۵) كَمْ مِنَ الْخَلْقِ أَتَى لِلرُّؤْيَةِ
طَالِبًا فِي أَنْ يَرَاهُ يَعْرِفُ
(۶) حَيْثُ بِالْعَيْنِ هُمْ مَا قَدَرُوا
فَوْقَ ذَلِكَ الْفِيلِ هُمْ بِالْمَرَّةِ
وَجَدَ مِنْ قَبْلِ ذَا لَمْ يَعْلَمْ
عَجِبًا لِلنَّاسِ فِي أَمْرِ جَدِيدٍ (۲)
لَهُ حَيْرَانٌ بِبَيْتِكَ الظُّلْمَةِ
خَلَقَهُ .. لِلْغَيْرِ بَعْدًا يَصِفُ ..
أَنْ يَرَوْهُ وَ لَهُ مَا نَظَرُوا
كَفَّهُمْ جُرُوءًا بِبَيْتِكَ الظُّلْمَةِ

(۱) نسخه ثانیه - فی الوری - (۲) نسخه ثانیه - فی خلق جدید -

- (۱) گر نظر بر شیشه داری کم شوی
(۲) ور نظر بر نور داری وا دهی
(۳) از نظر گاهست ای مغز وجود
زانکه در شیشه است اعداد ودوی
از دوی اعداد جسم مشتبهی
اختلاف مؤمن و کبر و جهود

اختلاف در چگونگی وشکل پیل

- (۴) پیل اندر خانه تاریک بود
(۵) از برای دیدنش مردم بسی
(۶) دیدنش با چشم چون ممکن نبود
عرض آورده بدندش هنود
اندرین ظلمت همی شد هر کسی
اندران تاریکیش کف می بسود

- (۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي الْخُرْطُومِ قَدْ
 قَالَ كَالْمِيزَابِ بِالْإِخْلَاقَةِ كَانَ
 (۲) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فَوْقَ الْأَذْنِ
 مِنْهُ كَالْمِرْوَحَةِ بِالْمَثَلِ
 (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فَوْقَ رِجْلِهِ
 قَالَ لِي مِثْلَ الْعَمُودِ ظَهَرَا
 (۴) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فَوْقَ ظَهْرِهِ
 فِي جَوَابِ مَنْ عَنِ الْفِيلِ سَأَلَ
 (۵) فَمِنْ الْمَنْظَرِ جَاءَ الْإِخْتِلَافُ
 ذَا لَهُ لَقَبٌ دَوْمًا أَلْفَا
 وَقَعَ الْكَفُّ لَهُ لَمَّا قَصَدَ
 ذَا لِعِلْمِهِ بَانَ مِنْهُ وَامْتِحَانُ
 لَهُ جَرَّ الْكَفِّ كَالْمُمْتَحِنِ
 ظَهَرَتْ بِالْإِخْلَاقِ أَوْ كَالْمُنْخَلِ
 حَيْثُ جَرَّ يَدَهُ عَنْ شِكْلِهِ
 ضَخْمًا الطُّوْلُ لَهُ قَدْ بَهَرَا
 وَضَعَ الْكَفِّ لَهُ عَنْ أَمْرِهِ
 قَالَ كَالْتَخْتِ هُوَ أَحْسَبُ بِالْعَمَلِ
 بِالْمَقَالِ لَهُمُ وَالْإِنْجِرَافُ
 ذَا لَهُ بِالْعَكْسِ دَالًا وَصَفَا (۱)

(۱) قال الشيخ عبدالوهاب الشمر اوى فى كتابه الموازين .. فصل - قوله تعالى ويحذركم الله نفسه .. يعنى ان تتفكروا فيها وكان (ص) يقول كلکم حقى فى ذات الله و يقول تفكروا فى آلاء الله ولا تفكروا فى ذاته و يقول ان الله احتجب عن العقول كما احتجب عن الابصار وان الملاء الاعلى ليطلبونه كما تطلبونه -

- (۱) آن يکى را کف بخرطوم او فتاد
 (۲) آن يکى را دست بر گوشش رسيد
 (۳) آن يکى را کف چو بر پایش بسود
 (۴) آن يکى ر پشت او بنهاد دست
 (۵) از نظر که گفتشان شد مختلف
 گفت همچون ناودانست اين نهاد
 آن برو چون باد بيزن شد پديد
 گفت شکل پيل ديدم چون عمود
 گفت خود اين پيل چون تختى بدست
 آن يکى دالش لقب داد اين الف

(۱) يعنى بسبب اختلاف در نظر قولشان ومذاهب مختلف آمد هر کسى فيل را بلقبى ملقب ساخت -

- (۱) لَوْ بِكَفِّ كُلِّ فَرْدٍ مِنْهُمْ
مَعَ مَقَالٍ لَهُمْ ذَا الْإِخْتِلَافِ
(۲) إِنْ عَيْنَ الْإِحْسَنِ ذِي كَفِّ الْيَدِ
لَيْسَ لِلْكَفِّ عَلَى كُلِّ الْجَسَدِ
(۳) إِنْ عَيْنَ الْبَحْرِ غَيْرُ وَالزَّبَدِ
خَلَّ عَيْنَ الزَّبَدِ إِنْ تَقَدَّرَ
(۴) فَبَلِيلٍ وَ نَهَارٍ ذَا الْإِحْرَاكِ
عَجَبًا أَنْتَ مُدَامًا لِلزَّبَدِ
- شَمْعَةً كَأَنْتَ تُضِيئُ لَهُمْ
خَرَجَ بِالْوَحْدَةِ قَالُوا اعْتِرَافًا
لَكَ لَا غَيْرَ حَكَمْتَ ذَا اعْتِقَادِ
مِنْ يَدٍ تَسْأَلُ عَوْنًا وَمَدَدًا
عَيْنُهُ غَيْرُ بَفَرِّقِ لَا يُحَدِّدُ
وَبَعَيْنِ الْبَحْرِ لَا غَيْرُ انْظُرِ^(۱)
كَانَ لِلْأَزْبَادِ مِنْ بَحْرِ هُنَاكَ^(۲)
تَنْظُرُ وَالْبَحْرَ لَمْ تَنْظُرْ أَبَدًا

(۱) ای اترك العين اللتي ترى الغير وخذ العين اللتي ترى الله تعالى وانظر بنظر الله على ان البحر حضرة الحق جل شأنه ووجه آخر دع الكف ای مرتبة العوام وانظر من عين البحر ای بعين صاحب المجاهدات المرشد - (۲) ای أن حركات الصور المحسوسة اللتي هي بمنزلة الازباد من بحر الحقيقة ترى الكف جميعه ولا ترى البحر وهذا أمر عجيب من العقل السليم يرى الصور وحركاتها ويففل عن المصور والمحرك لها -

- (۱) در كف هر يك اگر شمعی بدی
(۲) چشم حس هم چون كف دستت و بس
(۳) چشم دریا دیگرست و كف دیگر
(۴) جنبش كفها ز دریا روز و شب
- اختلاف از گفتشان بیرون شدی
نیست كف را بر همه او دست رس
كف بهل وز دیده دریا نگر (۱)
كف همه بینی و دریا نی عجب

(۱) انتقال است از لفظ كف سوی كف دریا و ظاهر آنست مراد از كف دریا این بدن جسمی است و از دریا روح انسانی برای تفصیل و اختلاف اقوال شراح نسبت باین بیت و بیت بدی (ای تو در کشتی تن رفته بخواب) بصفحه ۵۳ و ۵۴ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود -

- ۱ نَحْنُ مِثْلُ السَّفَنِ الْبَعْضَ لَنَا
عَيْنُنَا الْعَمْيَا وَفِي الْمَاءِ الْغَزِيرُ
۱ آنْتَا يَا مَنْ فِي سَفِينِ الْبَدَنِ
قَدْ نَظَرْتَ الْمَاءَ فِي الْمَاءِ لِمَاءُ
۳ فِلِمَاءٍ كَانَ مَاءً وَهُوَ مَنْ
وَإِرُوحٍ كَانَ رُوحٌ وَهُوَ مَنْ
۴ آيْنُ مُوسَى كَانَ أَوْ عِيسَى أَجِبْ
زَرْعُ مَوْجُودَاتٍ هَذَا الْكَوْنِ قَدْ
فَوْقَ بَعْضٍ نَضْرِبُ مِمَّا بِنَا (۱)
نَسْتَضِيئُ لَمْ نَرِ الْبَحْرَ الْكَبِيرُ
نَمَتْ مَا اسْتَيْقَظَتْ مَرَّ الزَّمَنِ
أَنْظُرْ.. اسْقِي الرُّوحَ مِنْ بَحْرِ الصَّفَاءِ..
لَهُ أَجْرِي وَيَهْ جَادَ وَمَنْ (۲)
هُ يَدْعُو.. وَيَهْ لَطْفًا قَرْنُ..
عِنْدَ مَا الشَّمْسُ اللَّتِي حَقًّا تَجِبْ
سَقَتْ الْمَاءَ.. وَاهْدَتْهُ الرِّشْدُ.. (۲)

(۱) ای نحن فی بحر وجوده نتحرك ومن ماء رحمته نضيئ ولا نقدر على مشاهدته لانا معكرون الاعين فالبحسوسات على وجه بحر الملكوت زبد وعالم الملكوت صفات الله تعالى فكل ما ظهر في عالم الملك من الحركات والاثار من عالم الملكوت ونحن على الدوام نشاهد الزبد ولا نقدر على مشاهدة البحر - (۲) قالت الحكماء ماء الماء العقل الفعال المتصرف باذن الله تعالى في الماء والعناصر وقالت المشايخ الصوفية الهوية الالهية على فعوى (فجعلنا من الماء كل شيء حي) - (۳) ای حين اعطى شمس الحقيقة حقيقة الحقائق ای ذات الله الاعلى لزرع الموجودات والمكونات ماء الحياة الحقيقي -

- (۱) ما چو کشتیها بهم بر میزنیم
(۲) ای تو در کشتی تن رفته بخواب
(۳) آب را آبی است کو می راندش
(۴) موسی و عیسی کجا بد کافتاب
تیره چشمیم و در آب روشنیم
آب را دیدی نگر در آب آب
روح را روحی است کومی خواندش
کشت موجودات را می داد آب (۱)

(۱) یعنی این نوع انسان نیامده بود که خداوند متعال عالم را آفریده بود اگرچه عالم که با روح انسان مانند جسد بلا روح میباشد و از وجود نوع انسان کامل گشت چنانکه جسد مرده از نفخ روح کمال حیات یافت - مقصود ازین دو بیت آنست که وجود انسان کامل متأخر از وجود عالم است چنانکه علت غایبه در وجود متأخر میآید.

- (۱) اَدَمَ اَيْنَ غَدَى قَبِي الْوَقْتِ ذَاكَ
عِنْدَمَا اَللهُ الْعَظِيمُ ذَا الْوَتَرِ
(۲) ذَا الْكَلَامِ الْناقِصِ وَالْاَبْتَرَا
وَالْكَلَامُ الْكَامِلُ مَنْ هُوَ مِنْ
(۳) لَوْ اَقُولُ لَكَ مِنْكَ اَلْقَدَمُ
وَ اِذَا مَا لَمْ اَقُلْ مِنْهُ اَبَدَا
(۴) وَ اِذَا مَا لَكَ قُلْتُ فِي مِثَالِ
فَعَلَى الصُّوْرَةِ تِلْكَ يَا فَتَى
- اَيْنَ حَوَاءَ وَ هَلْ كَانَا هُنَاكَ (۱)
قَدَفَ فِي الْقَوْسِ وَالسَّهْمِ طَفَرَ
كَانَ اَيْضاً وَ الْمَرَامَ غَيْرَا (۲)
ذَلِكَ الْجَانِبِ مِنْ سِرِّ كَيْمَنَ
زَلَّ اَيْضاً وَ عَرَاكَ اَلْنَدَمَ (۳)
لَكَ وَيَلَاكَ فَكَمْ تَلْقَى النُّكْدَا
صُورَةً عَنْهُ وَ جَسَمَتُ الْمَقَالِ (۴)
تَلَصَّقَ.. الزَّيْغُ لَكَ مِنْ ذَا اَتَى.. (۵)

(۱) ای بآن اعطی للموجودات وتر الحیات بأن وضعه فی قوس الاکوان ورمى سهام
تقديره حيث تعلقت ارادته العلیة ثم بعد زمان کثیر خلق آدم وحواء واولادهما فجعلهم هدف
قوس الکائنات ورمایهم بسهام التقدير وانهض حکمه كما يشاء - (۲) ای التمثیل لذات
الله تعالی تارة بالفیل وتارة بالبحر وتارة بالقوس وتارة بالكف تأتي منه رائحة الجسمانية
والله تعالی منزّه عن الجسمانية ولكن المراد من التمثیل التنزيه لا التشبيه وذاك الكلام اللذی
قاله خالفنا تعریفاً لذاته وتوصیفاً لعزته ليس ناقصاً من ذاك الجانب العالی لطیف وکامل
کفوله تعالی وهو السميع البصیر وغيره - (۳) ای لانيک تبقى محروماً من معرفة الحق
تعالی ان لم اقل لك هذه التمثيلات - (۴) ای فیصدق عليك قوله تعالی (فاما اللذين
فی قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تأويله) للاضلال بالاهواء والاراء
فتبقى (بسته پامی چون گیاه اندر زمین) -

- (۱) آدم و حوا کجا به آن زمان
(۲) این سخن هم ناقص است وابتراست
(۳) و بر بگویم زان بلغزد پای تو
(۴) و بر بگویم در مثال صورتی
- که خدا افکند این زه در کمان
و این سخن که نیست ناقص زان سراسر است
و بر نگویم هیچ ازان ای وای تو
بر همان صورت بچسبی ای فتی

(۱) کَالْحَشِيشِ الرَّجُلُ فِي الْأَرْضِ مُدَامَ
رَأْسِكَ حَرَكَتٍ مِنْ غَيْرِ يَقِينٍ
(۲) لَكِنَّ الرَّجُلَ لَكَ مَا وَجَدْتَ
أَوْ يَقِينًا تَقْلَعُ الرَّجُلَ مُدَامَ
(۳) كَيْفَ يَا ذَا الْقَلْبِ الرَّجُلُ الْحَيَاتِ
ذِي الْحَيَاةِ لَكَ مِنْهَا الرَّسْمُ كَمْ
(۴) فَمِنْ الْحَقِّ الْحَيَاتِ أَنْتَ إِنْ
ذَلِكَ الْطِينِ وَ مِنْ كُلِّ سَفَلٍ
(۵) فَرَضِيعُ اللَّبَنِ لَمَّا انْقَطَعَ
صَارَ أَكْأَالَ الطَّعَامِ وَ غَدَرَ
(۶) إِحْلِيبِ الْأَرْضِ أَنْتَ كَالْحُبُوبِ
لَا سِوَاهُ أَطْلُبُ فِطَامَ النَّفْسِ لَكَ

قَدْ رَبَطْتَ لَا تَعْبِي أَيَّ كَلَامٍ
بِالْهَوَىٰ .. يَعْنِي لَكَ الْأَمْرُ يَبِينُ ..
كَيْ بِهَا تَفْعَلُ ثَقَلًا فُقِدْتَ
أَنْتَ مِنْ ذَا الطِّينِ بَتًّا وَالرَّغَامَ
لَكَ مِنْ ذَا الطِّينِ كَأَنْتَ وَالسَّمَاتِ (۱)
مُشْكِلًا كَانَ بِهِ الصَّعْبُ أَلَمْ
تَطْلُبْ يَا مُعَوِزَ صِيرْتَ مِنْ (۲)
بِالْغِنَى طُرْتَ فِي أَسْمَى مَحَلٍّ
مَرَّةً عَنْ ظَنِّهِ بَعْدَ الْوَلَعِ
ظَنُّهُ جَاءَ إِلَى أَسْمَى مَقَرٍّ
صَوْتَ مَرْبُوطًا فَمِنْ قُوَّةِ الْقُلُوبِ
وَمِنْ الْأَرْضِ تَطِيرُ لِلْمَلَكِ ..

(۲) قال الجوهري لنا الى قلبك رؤية اى حاجة-

(۱) نسخه ثابته - و الصفات -

(۳) نسخه ثابته - فلدن الارض -

سر بجنباى ببادى بى يقين
يا مدر پا را از اين گل برکنى
اين حياتت را روش بس مشکست
پس شوى مستغنى از گل مى روى
لوت خواره شد مر او را مى هلد
جو فطام شير از قوت القلوب

(۱) بسته بائى چون گيا اندر زمين
(۲) ليك پابت نيست تا نقلى کنى
(۳) چون کنى پا را حياتت زين گلست
(۴) چون حيات از حق بگيرى اى روى
(۵) شير خواره چون زدايه بگسلد
(۶) بسته شير زمينى چون حبوب

- (۱) مِنْ كَلَامِ الْحِكْمَةِ أَنْتَ أَكْلُ
أَنْتَ يَا مَنْ كُنْتَ لِلنُّورِ بِلَا
(۲) فَكَمِثِلِ النِّجْمِ مِنْ فَوْقِ السَّمَاءِ
بَلْ بِلَا كَيْفِيَّةٍ لَا فِي سَمَاءٍ
(۳) مِثْلَمَا نَحْوُ الْوُجُودِ مِنْ عَدَمٍ
إِصْحَحْ قُلْ كَيْفَ آتَيْتَ سَاكِرًا
(۴) طُرُقَ الْأَيَّانِ ذَا لَمْ تَبْقَ فِي
غَيْرِ أَنَا طَلِبًا لِلْيَقْظَةِ
(۵) أَتْرِكَ الْعَقْلَ وَبَعْدًا إِمْسِكَ
سُدَّ مِنْكَ السَّمْعَ بَعْدًا وَاسْمَعِ
(۶) لَا أَقُولُ لَكَ ذَا الرَّمْزِ لِأَنَّ
فِي الرِّبْعِ أَنْتَ تَمُوزًا أَبَدٌ
- فَهُوَ نُوْرٌ سَتَرَ لَمْ يَنْجَلِ (۱)
حُجِبَ مَا قَبْلَ فِي ذَا الْمَلَأِ
تَسْرِي تَشَأَى الشَّمْسُ حَسَنًا وَضِيَاءُ
سَفَرًا تَجْعَلُ وَفْقَ مَا تَشَاءُ
جِئْتَ خَلَيْتَ لَكَ فِيهِ الْقَدَمُ
قَدْ آتَيْتَ.. هَلْ تَكُونُ نَاكِرًا..
فِكْرِكَ عَنْ وَصْفِهَا لَمْ تَقِفْ
لَكَ رَمْزًا أَذْكَرُ كَالْعِظَةِ
عَقْلًا أَسْمَى.. وَعَلَى النُّهْجِ اسْلُكِ..
..قَوْلَةَ الْحَقِّ (أَلَسْتُ) (أَرْجِعِي)..
أَنْتَ بَعْدَ الَّتِي كُنْتَ الْمُمْتَحَنُ
لَمْ تَرَ.. الصَّمْتُ أَصْحَحُ وَأَسَدُ (۳)

(۱) ای هو نور مستور بالافاظ و الاصوات و انت لائق لاکله لانک طفل ضعیف
یا هذا لا تقبل النور بلاحجاب لعدم استعدادک - (۳) نسخه ثانیه - لم تر و الصمت
اسمی و اسد -

- (۱) حرف حکمت خور که شد نور ستیر
(۲) چون ستاره سیر بر گردون کنی
(۳) آنچنان کز نیست در هست آمدی
(۴) راههای آمدن یادت نماند
(۵) هوش را بگذار و آنکه هوش دار
(۶) نی بگویم ز آنکه خامی تو هنوز
- ای تو نوری بی حجب را ناپذیر
بلکه بی گردون سفر بیچون کنی
هین بگو چون آمدی مست آمدی (۱)
لیک رمزی بر تو می خواهم خواند
گوش را بر بند و آنکه گوش دار
در بهاری تو ندیدیستی تموز

(۱) مراد از نیست مرتبت احدیت است که در آن هیچ ممکن را ثبوت نیست و ممکن
از واجب هم ممتاز نیست و وجودی نیست بجز وجود حق تعالی -

- (۱) يَا كِرَامُ ذِي الدُّنَا كَالشَّجَرَةِ
 (۲) بَعْدَ لَمْ تَنْضِجْ وَ صَعْبًا لَزِمَا
 ذَا لِأَنَّ فِي عَدَمِ النَّضِجِ الثَّمَرَةِ
 (۳) وَ إِذَا مَا نَضِجَ طَعْمًا حَلَى
 بَعْدَ ذَا الْأَغْصَانِ بِالرَّخْوِ غَدَا
 (۴) حَيْثُ مِنْ ذَا الْحِظِّ حُلُوا فَمَهُ
 فَعَلَى ابْنِ آدَمَ مَلِكِ الدُّنَا
 (۵) مُحْكَمُ الْمَسْكِ وَ تَأَلَّيْبُ كَثِيرٍ
 أَنْتَ مَا دُمْتَ الْجَنِينِ شَغْلُكَ
 (۶) بَقِيَ أَمْرٌ سِوَى ذَا غَيْرِ أَنْ
 وَ لَكَ قَالَ بِهِ رُوحُ الْقُدُسِ
- وَ عَلَيْهَا نَحْنُ مِثْلُ الثَّمَرَةِ
 عَادِمُ النَّضِجِ الْغُصُونِ مُحْكَمًا
 لَا يَلِيقُ لِلْقُصُورِ لَوْ حَضَرَ
 قَبْلَ الْعُضِّ بِطِيبٍ أَكْلًا
 يَمْسُكُ.. بِاللَّيْنِ وَ الضَّعْفِ بَدَا..
 صَارَ وَ السَّعْدُ أَتَى مِعْظَمَهُ
 بَارِدًا عَادَ وَ أَمْرًا هَيِّنًا
 نَبِيُّ التَّافِهِ بِالطَّعْمِ يَصِيرُ
 تَشْرَبُ دَوْمًا دَمًا مِنْ أَمِكَ
 قَوْلُهُ لَا أَقْدَرُ أُنْدِي زَمَنَ
 لَا أَنَا.. إِلَّا لِهَا مَ وَ الْوَحْيِ يَمَسُ..

- (۱) این جهان هم چون درخت است ای کرام
 (۲) سخت گیرد خامها مرشاخ را
 (۳) چون به بخت و گشت شیرین لب گزان
 (۴) چون ازین اقبال شیرین شد دهان
 (۵) سخت گیری و تعصب خامی است
 (۶) چیز دیگر ماند اما گفتنش
- ما برو چون میوه های نیم خام
 زانکه در خامی نشاید کاخ را
 سست گیرد شاخها را بعد از آن
 سرد شد بر آدمی ملک جهان
 تا جنینی کار خون آشامی است
 با تو روح القدس گوید نی منش (۱)

(۱) مراد از روح القدس عالم ملائکه است چنانکه مراد از عقل اول قلم است و از

نفس کل لوح است و دیگر ملائکه و جبرئیل مراد نیست -

- (۱) لَا وَ لَيْسَ الرُّوحُ أَنْتَ فِي أُذُنٍ
لَا أَنَا لَا غَيْرِي يَا مَنْ أَنَا
(۲) مِثْلَمَا أَيْضاً بِوَقْتِ النَّوْمِ أَنْتَ
مِنْ أَمَامِ نَفْسِكَ أَنْتَ أَمَامِ
(۳) تَسْمَعُ مِنْ نَفْسِكَ أَنْتَ تَخَالُ
قَالَ فِي النَّوْمِ خَفِياً .. وَالصَّوَابُ ..
(۴) يَا رَفِيقِي الْحَسَنُ لَسْتَ بِفَرْدٍ
فَلَمَّا بِالسَّعَةِ بَحْراً عَمِيقِ
(۵) ذَلِكَ الْفَرْدُ الضَّخِيمُ مَنْ يَعْدُ
قُلُوزُ عَبٍّ وَ فِيهِ غَرَقَا
(۶) أَيْنَ لَا أَيْنَ مَحَلُّ الْيَقْظَةِ
نَفْساً دَعِ أَبْداً يَا ذَا اللَّبَابِ
- ذَاتِكَ أَيْضاً تَقُولُ مِنْ لَدُنْ
أَنْتَ أَيْضاً .. نَحْنُ لَسْنَا بِشُئْنَا ..
نَمَتَ فِيهِ وَعَنِ الدُّنْيَا غَفَلْتَ (۱)
نَفْسِكَ صَرْتَ تَلِمُ بِالْمَرَامِ
أَنْ فُلَانٌ مَعَكَ هَذَا الْمَقَالِ
كَانَ مِنْكَ وَ لَكَ هَذَا الْخِطَابُ (۲)
وَاحِدِ أَنْتَ بَلَى أَنْتَ تَعْدُ
.. مَا دَرَى فِيكَ سِوَى أَهْلِ الطَّرِيقِ ..
لَكَ تَسْعِمَاءُ فَرْدٍ بَعْدَ (۳)
مِائَةً ضَعْفٍ وَ أَرْبَى سَبْقَا
لَكَ وَ النَّوْمُ اتَّقِ بِالْعِظَةِ
.. غَفَلَةً .. وَ اللَّهُ أَدْرَى بِالصَّوَابِ

(۱) ای تغفل عن عالم الدنيا و تتيقظ لعالم المعنى فيقع لك حال فتذهب من قدام نفسك لقدامك و في عالم الدنيا الغيبة من قدام والحضور ايضاً من قدام محال فلا تغتر بعالم الكثرة - (۲) نسخة ثانية - ذاك الخطاب - (۳) نسخة ثانية - ذلك انت الضخيم من بعد - لك تسعماء انت بعد -

- (۱) نی تو گوئی هم بگوش خویشتن
(۲) هم چو آن وقتی که خواب اندر روی
(۳) بشنوی از خویش و پنداری فلان
(۴) تو یکی تو نیستی ای خوش رفیق
(۵) آن توی زفت که آن نهصد توست
(۶) خود چه جای حد بیدارست و خواب
- نی من و نی غیر من ای هم تو من
تو ز پیش خود به پیش خود روی
با تو اندر خواب گفتند ان نهان
بلکه گردونی و دریای عمیق
قلزمست و غرقه گاه صد توست
دم مزن والله اعلم بالصواب

- (۱) نَفْسًا دَعَا أَبَدًا حَتَّىٰ لِمَنْ
تَسْمَعُ مَا بِهِ لَمْ يَأْتِ اللِّسَانُ
(۲) نَفْسًا دَعَا أَبَدًا حَتَّىٰ زَمَنَ
تَسْمَعُ مَا بِهِ لَمْ يَأْتِ الْخِطَابُ
(۳) نَفْسًا دَعَا أَبَدًا حَتَّىٰ النَّفْسُ
فِي سَفِينٍ نُوحٍ السُّبْحَ أَتْرِكَ
نَفْسًا جَرَّ دَرَى السِّرِّ عَلَنَ
لَا وَ لَا جَاءَ الْيَرَاعُ وَالْبَيَانُ
أَنْتَ مِنْ ذِي الشَّمْسِ مَنْ جَلَّتْ بَقْنُ
لَا وَ لَا عَن وَصْفِهِ قَالَ الْكِتَابُ
نَحْوِكَ الرُّوحُ يَجْرُ كَالْقَبَسِ
.. فِي طَرِيقِ الرُّوحِ لَا الْعَقْلِ اسْلُكِ.. (۱)

بیان دعوة نوح (ع) ابنه وامتناعه بان امضى الى قلة جبل

يعصمني و لا احمل لك منة

- (۴) مِثْلَ كُنْعَانَ الَّذِي السُّبْحَ دَرَى
قَالَ مَعَ نُوحٍ لِي الْخَصْمُ الْمَمِينُ
.. وَ أَبَاهُ خَالَفَ بَيْنَ الْوَرَى.. (۲)
أَنَا لَا أَرْكَبُ أَنَا فِي السَّفِينِ

(۱) ای فی سفینه صعبه و خدمه المرشد اللذی هو علی مشرب سیدنا نوح لثلا تعنتاج الی السباحة فی ابهر المعانی و تنكشف لك الاسرار لان التكلم عنها بمجرد العلوم العقلية سوء ادب بل الادب ان تتبع المرشد و تترك اللذی تعلم - (۲) الایة فی سورة هود (و نادى نوح ابنه و كان فی معزل یا بنی اركب معنا و لا تكن مع الكافرين قال ساوى الی جبل يعصمنى من الماء قال لا عاصم الیوم من امر الله الا من رحم و حال بينهما الموج فكان من المفرقين) -

- (۱) دم مزن تا بشنوی از دم زنان
(۲) دم مزن تا بشنوی زان آفتاب
(۳) دم مزن تا دم زند بهر توروح
آنچه نامد در زبان و در بیان
آنچه نامد در خطاب و در کتاب
آشنا بگذار در کشتی نوح

- (۴) همچو کنعان کاشنا می کرد او که نخواهم کشتی نوح عدو

- (۱) فَهَلُمَّ أَنْتَ وَاجْلِسْ فِي السَّفِينِ
كَيْ يَذَا يَا غَافِلٌ تَخْلُصَ مِنْ
(۲) قَالَ لَا السَّبْحَ تَعَلَّمْتُ أَنَا
قَدْ شَعَلْتُ فَمِنْ الطُّوفَانِ لَا
(۳) إِصْحِ هَذَا الْمَوْجُ طُوفَانُ الْبَلَاءِ
وَبِهِ سَبْحٌ وَرِجْلٌ وَ يَدٌ
(۴) ذَا هُوَ الْقَهْرُ الْعَظِيمُ وَالْخَطَرُ
غَيْرُ شَمْعِ الْحَقِّ لَا يَبْقَى آخِرُسُ
(۵) قَالَ لَا رِحْتُ عَلَى سَامِي الْجَبَلِ
(۶) إِصْحِ لَا تَفْعَلْ يَذَا الْوَقْتُ الْجَبَلِ
غَيْرَ مَنْ كَانَ الْحَبِيبَ لَهُ لَا
- لَا إِلَيْكَ .. وَمَعَ أَهْلِ الْيَقِينِ ..
غَرِقَ الطُّوفَانِ .. مَنْ قَدْرًا وَهِنْ ..
غَيْرَ شَمْعٍ لَكَ شَمْعًا ذَا سَنَا
.. أَحْذَرْتُ أَخَافُ كَالْمَلَأِ ..
لَا مَفْرُؤَ مِنْهُ .. وَ الْأَرْضُ عَلَا ..
لَا تَقُولُ وَ تَقِلُّ الْعِدَدُ
قَاتِلُ الشَّمْعِ اللَّذِي فِينَا ظَهَرَ
.. وَ يَبْنِتُ شَفَقُهُ لَا تَنْبَسِ .. (۱)
عَاصِمٌ لِي هُوَ مِنْ كُلِّ وَجَلٍ
كَانَ كَالْتَّيْنِ وَ بِالْوِزْنِ أَقْلُ
يَهَبُ أَمْنًا لِفَرْدٍ فِي الْمَلَأِ

(۱) ای ینجو منه من و اطلب علی التمسک بالشرع و یهلك باقیهم اسکت یا بنی -

- (۱) هین بیا در کشتی بابا نشین
(۲) گفت نی من آشنا آموختم
(۳) هین مکن کین موج طوفان بلاست
(۴) باد قهرست و بلای شمع کش
(۵) گفت نی رفتم بر آن کوه بلند
(۶) هین مکن که کوه کاهست این زمان
- تا نگریدی غرق طوفان ای مهین
من بجز شمع تو شمع افروختم
دست و پا و آشنا امروز لاست
جز که شمع حق نمی باید خمش
عاصمست ان مرا از هر گوشت
جز حبیب خویش را ندهد امان

(۱) قَالَ إِنِّي قَدْ سَمِعْتُ ذَا أَنَا
فَطَمَعْتُ أَنَّنِي مِنْ ذَا الْقَبِيلِ
(۲) قَوْلُكَ بِالنَّصَحِ مَا طَابَ لِيَا
فِي كِلَا الدَّارَيْنِ مِنْكَ ابْرَأْ
(۳) يَا بَنِي أَصْحَ فَمَا يَوْمٌ دَلَالٌ
لَيْسَ لِلَّهِ شَرِيكَ وَ قَرِيبٌ
(۴) فَإِلَى الْحَالِ قَعَلْتُ وَالظَّرِيفُ
فِي هَذَا الْبَابِ مَا رَاقَ السُّعَالُ
(۵) هُوَ مُنْذُ الْقَدَمِ لَمْ يَلِدْ
لَهُ كَفُوٌ لِأَبٍ لَا ابْنٌ لَا
(۶) فِيمَنْ الْأَوْلَادِ أَنِّي يَسْحَبُ
وَمِنْ الْأَبَاءِ أَنِّي لِلدَّلَالِ

لَكَ نَصَحًا هَبْهُ كَانَ بَيْنَنَا
وَلَكَ أَتَّبِعُ فِي الْخَطْبِ الْجَلِيلِ
أَبَدًا هَبْكَ تَكُونُ أَبِيَا
أَنَا وَالدِّكْرُ لَكَ لَا أَقْرَأُ
كَانَ هَذَا الْيَوْمُ فَأَتْرَكَ ذَا الْجِدَالِ
.. وَهُوَ قَوْتُ الْخَلْقِ عَيْنٌ وَرَقِيبٌ..
كَانَ هَذَا الْوَقْتُ وَالْفَتْحُ سَخِيفٌ
.. صَهْ وَبِالْفَقْرِ إِلَى الْفُلْكِ تَعَالِ. (۱)
لَا وَلَمْ يُولَدْ وَلَا مِنْ أَحَدٍ
عَمٌّ أَوْ خَالَ لَهُ الشَّانُ عَلَا
غَنَجًا أَوْ أَنَا إِلَيْهِمْ يَرْغَبُ (۲)
يَسْمَعُ أَوْ لَهُمْ يُبْدِي امْتِثَالُ

(۱) گيرا بالكاف الفارسية بمعنى السعال و نازکی الاولى بمعنى الظريف و الثانية مركبه من نا التي اداة النفي بالفارسية و زکی بمعنى الطاهر بالعربية ای السعال یعنی التصويت او التكلم فی هذا لباب ليس بزکی و لم بشر الى ذلك فی النهج - (۲) بابان فی الاصل بالعربية جمع الاب كما یجمع علی آباء -

(۱) که طمع کردی که من زین دوده ام
من بریم از تودر هر دو سرا
مر خدا را خویشی و انباز نیست
اندرین درگاه گيرا ناز کیست (۲)
نی پدر دارد نه فرزند و نه عم
ناز بابان کجا خواهد کشید

(۱) گفتم من کی پند تو بشنوده ام
(۲) خوش نیامد گفتم تو هرگز مرا
(۳) هین مکن بابا که روز ناز نیست
(۴) تا کنون کردی و این دم ناز کی است
(۵) لم یلد لم یولدست اندر قدم
(۶) ناز فرزندان کجا خواهد کشید

(۲) نازکی اول بمعنى نزاکت و دوم بمعنى

(۱) یعنی از دودمان پند شنندگان -
ناز کدام چیزست که هیچ نیست -

- (۱) لَسْتُ يَا شَيْخَ بِمَوْلُودِ الدَّلَالِ
لَسْتُ بِالْوَالِدِ فِيكَ الْخِيَلِ
(۲) لَسْتُ زَوْجًا لَا وَلَا بِالزَّوْجَةِ
إِتْرَكِي يَا مَرَأَةَ الْغَنَجِ هُنَا
(۳) فَبِهْذِي الْحَضْرَةِ غَيْرِ الْخُضُوعِ
وَاضْطِرَارِ لَيْسَ بِالْمُعْتَبَرِ
(۴) قَالَ كَمْ مِنْ سَنَةٍ لِي يَا أَبِي
مَعَ ذَا أَيْضًا تَقُولُ مَا لَكَ
(۵) كَمْ بِذِي الْأَقْوَالِ مَعَ كُلِّ أَحَدٍ
كَمْ جَوَابٍ تَأْفِيهِ أَنْتَ سَمِعْتَ
(۶) ذَا الْكَلَامِ الْبَارِدِ مِنْكَ غَدَرٌ
سِيمًا فِي الْحَالِ إِذْ فِيهِ أَنَا
- ..مِنْكَ قَلِيلَ خَلٍ عَنْ هَذَا الْمَقَالِ..
يَا فَتَى قَلِيلٌ وَكُنْ كَالنَّبَلَاءِ (۱)
لَا وَلَمْ أَنْسَبْ لِأَيِّ شَهْوَةٍ
..أَنَا فَرَدْتُ كُنْتُ عَنْ ذَا فِي غَنَى..
وَالْعُبُودِيَّةِ دَوْمًا وَالْخُشُوعِ
.. لَا وَلَا يَمْنَعُ أَيُّ ضَرَرٍ (۲)
قُلْتَ هَذَا بَيَانٍ طَيِّبٍ
أَفَبَدَلْتَ بِجَهْلٍ عَقْلَكَ
قُلْتَ حَتَّى مِنْهُمْ مِنْ غَيْرِ حَدٍ
..وَبِتَكَرَّارِكَ لِلْقَوْلِ وَلِئْتُ (۳)
سَمِعِي مَالَهُ عِنْدِي مِنْ أَثَرٍ
قَدْ قَوِيَتْ زِدْتُ لُبًّا.. وَسَنًا..

(۱) گراز بکسر الکاف المعجمة الشنجر و الخيلاء - (۲) نسخه ثانیه - خطر

(۳) نسخه ثانیه - بارد -

- (۱) نیستم مولود پیرا کم بناز
(۲) نیستم شوهر نیم من شهوتی
(۳) جز خضوع و بندگی و اضطرار
(۴) گفت بابا سالها این گفته
(۵) چند ازینها گفته با هر کسی
(۶) این دم سرد تو در گوشم نرفت
- نیستم والد جوان کم کن گراز
ناز را بگذار اینجا ای ستی
اندرین حضرت ندارد اعتبار
باز می گوئی بجهل آشفته
تا جواب سرد بشنودی بسی
خاصه اکنون که شدم دانا و زفت

- (۱) فَلَهُ قَالَ أَبَوْهُ مَا الضَّرَرُ
 مَرَّةً ثَانِيَةً نَصَحَ الْآبُ
 (۲) مِثْلَ ذَا قَالَ هُوَ النَّصْحَ اللَّطِيفُ
 (۳) هُوَ لَا عَنْ نَصَحِ كِنَعَانَ الْآبُ
 أَثَرَ فِي سَمْعِ ذَاكَ الْمُدِيرِ
 (۴) بِالْمَقَالِ ذَاهُمَا دَامَا وَقَدْ
 رَأَى كِنَعَانَ شَدِيداً ضَرْباً
 (۵) قَالَ نُوحٌ أَيُّهَا السُّلْطَانُ مَنْ
 أَنْتَ أَهْلَكَتَ حِمَارِي سَيْلُكَ
 (۶) أَنْتَ لِي أَوْعَدْتَ مَرَّاتٍ بِأَنْ
 مِنْ أَذَى الطُّوفَانِ يَنْجُو.. وَأَنَا..
- لَكَ كَانَ لَوْ سَمِعْتَ وَالْخَطَرُ
 .. لَمْ تَصِرْ بَعْدَ غَوِيًّا وَغَيْبِي..
 مِثْلَ ذَا قَالَ مَعَ الدَّفْعِ الْعَنِيفِ
 رَجَعَ لَا نَفْسًا ذَا الطَّابِ
 ..مَنْ يَحْكُمِ الْحَقِّ كَانَ الْمُتَمَرِّبِي..
 أَسْرَعَ الْمَوْجُ وَ عَبَّ لَا يَحْدُ (۱)
 وَ لَهُ فَتَتْ سَوَى إِرْبَا
 حِلْمُهُ زَادَ لِلْطُّفِ وَ لِمَنْ
 أَذْهَبَ حِمْلِي أَرْجُو رَحْمَكَ (۲)
 أَهْلَكَ مَعَ مَنْ لَكَ طَوْعًا رَكَنَ
 ..سَأَلِمُ الْقَلْبَ بِكَ نِطْتُ الْمُنَى..

(۱) قال تعالى في سورة هود و حال بينهما الموج - (۲) نسخة ثانية - خطف حملي-

- (۱) گفت بابا چه زبان دارد اگر
 (۲) همچنین می گفت او پند لطیف
 (۳) نی پدر ار نصح کنعان سیر شد
 (۴) اندرین گفتن بدند و موج تیز
 (۵) نوح گفت ای پادشاه بردبار
 (۶) وعده کردی مرا تو بارها
- بشنوی یکبار تو پند پدر
 همچنین می گفت او دفع عنیف
 فی دمی درگوش ان ادبیر شد
 بر سر کنعان زد و شد ریز ریز
 مرا خرمرد و سیلت بردبار
 که بیابد اهلت از طوفان رها (۱)

(۱) ابن بیت مضمون آیه است (و نادى نوح ربه فقال ربی ان ابنی من اهلی و ان وعدك الحق و انت احکم العاکمین) -

- (۱) قَالَ مِنْ أَهْلِكَ مَا كَانَ وَلَا
أَفَلَا تَنْظُرُ أَنْتَ أَبْيَضُ
(۲) حَيْثُ فِي سِنِّكَ دُودٌ وَقَعَا
(۳) أَيُّهَا الْأُسْتَاذُ فَأَقْلَمَهُ لِأَنَّهُ
مِنْهُ هَبَهُ لَا ثِقًا كَانَ لَكَ
(۴) قَالَ مِمَّا هُوَ غَيْرُ ذَاتِكَ
(۵) لَمْ يَكْ غَيْرًا وَأَنْتَ وَحَدَا
مِثْلًا عِشْرِينَ عَدَا مَا الْمَطَرُ
(۶) كَفَقِيرٍ عَائِلٍ مِنْكَ الْحَيَاتُ
مُغْتَذِي مِنْكَ بِغَيْرِ وَاسِطَةٍ
(۷) يَا كِمَالٍ لَسْتُ فِيكَ الْمُتَّصِلُ
بَلْ بِلَا نَوْعٍ وَكَيْفٍ وَاعْتِلَالٍ
- هُوَ مِنْ أَرْحَامِكَ فِي ذَا الْمَلَأُ
أَسْوَدُ.. ذَا الشَّرِّ مِنْهُ يَنْهَضُ.. (۱)
أَلَيْسَ سِنًّا لَكَ خَلٌّ الطَّمَعَا
لَا يَصِيرُ مُوجِعًا بَاقِي الْبَدَنُ (۲)
أَنْتَ إِحْسِبُهُ عَدُوًّا مُهْلِكًا
قَدْ نَفَرْتُ مِنْهُ مَنْ مَاتَ بِكَ
تَدْرِي كَيْفَ أَنَا كُنْتُ مَعَكَ
مَعَ عَطْشَانِ الْحَشِيشِ وَالْخَضِرِ
وَالسَّرُورِ لِي وَفِي كُلِّ الْجِهَاتِ
أَوْ حِجَابٍ لِي مَعَكَ رَابِطُهُ
لَا وَلَا عَنْكَ أَنَا بِالْمُنْفَصِلِ
كَانَ لِي يَا رَبِّ.. مَعَكَ الْإِتِّصَالُ..

(۱) قال تعالى انه ليس من اهلك انه عمل غير صالح - (۲) قال تعالى في سورة هود فلا تقفو ما ليس لك به علم اني اعطتك ان تكون من الجاهلين -

- (۱) گفت او از اهل و خویشان نبود
(۲) چونکه دندان تو کرمش درفتاد
(۳) تا که باقی تن نگردد زار از او
(۴) گفت بیزارم ز غیر ذات تو
(۵) تو همی دانی که چونم با تو من
(۶) زنده از تو شادم از تو عائلای
(۷) متصل نی من فصل فی ای کمال
- خود ندیدی تو سپیدی او کبود
نیست دندان بر کنش ای اوستاد
گر چه بود آن تو شو بیزار از او
غیر نبود آنکه او شد مات تو
بیست چندانم که باران در چمن
مقتذی بی واسطه بی حائلای
بلکه بی چون و چه گونه واعتلال

- (۱) سَمَكٌ نَحْنُ وَ بَحْرٌ لِلْحَيَاتِ
 (۲) نَحْنُ مِنْ لَطِيفِكَ أَحْيَاءُ وَأَنْتَ
 لَسْتَ مَعْلُولًا كَمِثْلِ الْعِلَّةِ
 (۳) قَبْلَ ذَا الطُّوفَانِ أَوْ بَعْدَ أَنَا
 (۴) مَعَكَ لَا مَعَهُمْ قُلْتَ الْكَلَامَ
 بِجَدِيدِ الْقَوْلِ وَالْحَالِ الْعَتِيقِ
 (۵) أَفَلَا الْعَاشِقُ لَيْلًا وَ نَهَارَ
 مَعَ أَطْلَالٍ زَمَانًا وَ زَمَنَ
 (۶) فَإِلَى الْأَطْلَالِ بِالظَّاهِرِ قَدْ
 فَلَمَنَ قَالَ الْمَدِيحَ ذَا لِمَنَ
- أَنْتَ يَا مَنْ حَسُنَتْ مِنْهُ الصِّفَاتُ
 لَسْتَ وَسِعَ فِكْرَةَ شَأْنًا فَضَلْتَ
 كُنْتَ مَقْرُونًا فَرِيدَ الْخُلَّةِ
 لَكَ خَاطِبْتُ بِمَا عَنْ لَنَا
 أَنْتَ يَا مَنْ جَادَ لِلْخَلْقِ مُدَامَ
 .. وَلَهُ النُّورُ هَدَى أَهْلَ الطَّرِيقِ.. (۱)
 رَدَدَ الْقَوْلَ سِرَارًا وَ جِهَارَ
 مَعَ أَثَارٍ تَعَفَّتْ وَ دِمَنَ
 وَجَهَ الْوَجْهَ لَهَا الْقَوْلُ أَعَدَّ (۲)
 .. وَهُوَ بِالْمَدْحَةِ فِي الْمَعْنَى أَفْتَنَ..

(۱) ای معطی سماء انسان ماءً جدیداً من حیث اللغات و الحروف و الالفاظ و الواهب فیہ حاله لطیفه قدیمیة دائمیة یا حضرة الحق - (۲) قال ابو یزید البسطامی لانا الکلم الله منذ ثلاثین سنة و استمع منه و الناس یظنون انی اکلمهم وهذه مرتبة ولاية سیدنا نوح (ع) لان الکائنات فی نظره بمثابة الاطلال و الدمن یتکلم معها بحسب الظاهر و فی المعنی یتکلم مع الحق و لهذا قالوا لیس فی الدار غیره دیار -

- (۱) ماهیانیم و تو دریای حیات
 (۲) تو نه گنجی در کنار فکرتی
 (۳) پیش از این طوفان و بعد این مرا
 (۴) با تو می گفتم نه با ایشان سخن
 (۵) نی که عاشق روز و شب گوید سخن
 (۶) روی در اطلال کرده ظاهرا
- زنده ایم از لطفت ای نیکو صفات
 نی بمعلولی قرین چون علتی
 تو مخاطب بوده در ماجرا
 ای سخن بخش نو و آن کهن
 گاه با اطلال و گاهی با دمن
 او کرا میگوید ان مدحت کرا

- (۱) أَشْكُرُ الطُّوفَانَ حَالًا إِذْ وَضَعْتَ
حَيْثُ أَطْلَالَ قِبَاحًا وَ لِثَامًا
.. لَا نِدَاءَ لَا وَلَا صَوْتَ وَلَا ..
- (۲) أَنَا أَطْلَالَ أُرُومٍ بِالْخِطَابِ
(۳) لِي مِنْ صَوْتٍ لِكَيِّ قَيْدَ الْهَمَا
عَاشِقُ اسْمِكَ مَنْ كَانَ الْقَرَارُ
- (۴) وَ لَذَا كُلِّ نَبِيٍّ الْجَبَلِ
(۵) لَكَ مِثْنِي أَشْبَهَ الْأَرْضِ اللَّتِي
دَانِيًا كَانَ فَلِإِفَارِ الْمَجَلِ
- حَائِلِ الْأَطْلَالِ بِأَلْبَتِ رَفَعْتَ (۱)
هِيَ كَانَتْ لَمْ تُبْنِ أَيْ كَلَامَ
.. مِنْ صَدَا قَالَتْ كَعُشَاقِ الْمَلَأِ (۲)
هِيَ مِثْلَ الْجَبَلِ تَبْدِي الْجَوَابِ
أَسْمَعُ الْأِسْمَ لَكَ مِثْنِي أَنَا
هُوَ لِلرُّوحِ وَ لِلْقَلْبِ الْمَنَارُ
- حَبِّ حَتَّى يَسْمَعَ الْأِسْمَ الْأَجَلِ (۳)
حُجِرَتْ تَوْ جَبَلِ بِالْخِلْقَةِ (۴)
هُوَ رَاقٍ لَا لَنَا .. نَحْنُ أَجَلِ ..

(۱) ای لم تظهر منها آثار العشق والمحبة كما يبتنى الصوت في مقابلة وادی جبل وجود العنان -
(۲) ذکر هذا البيت لتنوير المرام وليس من ترجمة الاصل - (۳) كما تبدى النبي (ص) في حراء وموسى في الطور
حتى يسمع اسمك مثنى لان من شأن الاطلال و الجبال اذا قوبلت كل ما تقوله بعكس عليك
و يتكرر اللفظ وكذا كل نبی و ولی - (۴) السنكلاخ في الاصل الارض المحجرة
ای الجبل القصير اللذى لا تظهر فيه نفحة الصوت مثالها ولائق للغار ای ان عبيد الدرهم
و الدينار لا يكونون للانبياء و الاولياء في الذكر موافقين فالبعد عنهم واجب -

- (۱) شکر طوفان را کنون بگذاشتی
(۲) من چنان اطلال خواهم در خطاب
(۳) تا مثنی بشنوم من نام تو
(۴) هر نبی زان دوست دارد کوه را
(۵) آن آن که پست مثال سنکلاخ
- واسطه اطلال را برداشتی
کز صدا چون کوه واگوید جواب
عاشقم بر نام جان آرام تو
تا مثنی بشنود نام ترا
موش را شاید نه مارا در مناخ

- (۱) فَأَقُولُ أَنَا وَهُوَ بِالصَّدِيقِ
قَوْلِي وَالنَّفْسُ كَانَا بِلَا
(۲) مِثْلَ ذَلِكَ الْجَبَلِ الْأَوَّلَى الْبَسِيطِ
لَيْسَ بِالصَّاحِبِ مِنْكَ لِلْقَدَمِ
(۳) قَالَ يَا نُوحُ إِذَا رُمْتَ لَكَ
(۴) أَنَا مِنْ تَحْتِ الثَّرَى قَلْبَكَ لَا
(۵) لَكَ أَبَدِي حَالَهُ قَالَ أَبَدُ
بَلْ أَنَا رَاضٍ إِذَا رُمْتَ بِأَنْ
(۶) فَمِكْلَ زَمَنِ أَنْتَ لِيَا
حُكْمُكَ رُوحٌ وَهَلْ رُوحِي أَنَا
(۷) أَحَدًا لَا أَنْظُرُ لَوْ أَنْظُرُ
- ..لَمْ يَكْ مَا سَلَكَ مِثْلِي الطَّرِيقُ..
صَوْتُ ..الْكَرْبَ لَقِيتُ وَالْبَلَاءُ..
أَنْ تُسَوِّيه بِهِ الْخَطْبَ تُحِيطُ
سَوَاهِ الصَّاحِبِ وَأَحْسِبُهُ الْعَدَمَ^(۱)
أَحْشَرُ الْكُلَّ وَآتِي عِنْدَكَ
أَكْسِرُ مِنْ أَجْلِ كَنَعَانِ بَلَى
لَسْتُ أَرْضَى تَحْشُرُ مِنْهُمْ أَحَدُ
تُفَرِّقُ أَبْضًا لِي تُولِي الْمِحْنَ
تُفَرِّقُ طِبْتُ بَدَى الْبُشْرُ بِيَا
أَسْحَبُ مِنْ حُكْمِكَ وَهُوَ الْعُنَى
هُوَ تَعْلِيلٌ وَأَنْتَ الْمَنْظَرُ

(۱) و فی نسخه لکناهور (با عدم یارش کنی) ای اقرنه بالعدم و ابده -

- (۱) من بگویم او نکردد یار من
(۲) با زمین آن به که هموارش کنی
(۳) گفت ای نوح ارتوخواهی جمله را
(۴) بهر کنعانی دل تو نشکنم
(۵) گفت نی نی راضیم که تو مرا
(۶) هر زمانی غرقه می کن من خوشم
(۷) فنکرم کس را و گر هم بنکرم
- بی صدا مانددم و گفتار من
نیست همدم با قدم یارش کنی
حشر گردانم برارم از نری
لیکت از احوال آگه میکنم
هم کنی غرقه اگر باید ترا
حکم تو جان است چون جان میکشم
او بهانه باشد و تو منظرم

- (۱) عاشق فی الشکر والصبر انا صنعک المَحْبُوبَ جَذَابَ الْهَنَا
وَمَتَى مِثْلَ الْمَجُوسِيِّ اَكُونُ
(۲) عاشق الصُّنْعِ الْاِلَهِيِّ غَدَا
عاشق المَصْنُوعِ كَانَ مِنْ كَفَرٍ .. وَعَلَيْهِ اللَّعْنَةُ عَفْوَاً اَقَرُّ ..

فی بیان تطبیق الحدیثین الشریفین الاول الرضا بالكفر کفر والثانی

من لم یرض بقضای فلیطلب ربا سواى (۱)

- (۳) سَأَلْتُ مِنْنِي بِالْأَمْسِ سُؤَالَ
(۴) لِحَدِيثِ مَا جَرَى وَالنَّظَرِ
الرِّضَا بِالْكَفْرِ كَفَرٌ ذَا النَّبِيِّ
(۵) ثُمَّ أَيْضًا قَالَ فِي كُلِّ قَضَا
سَأَلَ إِذْ كَانَ ذَا عِشْقٍ وَحَالٍ
قَالَ مَا النُّكْتَةُ فِي ذَا الْخَبَرِ
قَالَ وَالْقَوْلُ لَهُ الْحُبُّ الْجَلِيلُ
وَجَبَ لِلْمُسْلِمِ كُلِّ الرِّضَا

(۱) ای من المعلوم ان جميع افعال العباد مندرجة تحت مشیئة الله تعالى و قضاءه و الرضا بالقضا واجب لما علمت من الحديث القدسی من لم یرض بقضای فلیطلب ربا سواى و الحال ان الرضا بالكفر کفر فان رضى عبد بالكفر اللذى هو قضاء الله تعالى کفر و ان لم یرض به فهو تارك للواجب -

- (۱) عاشق صنع توام در شکر و صبر عاشق مصنوع کی باشم چو گبر
(۲) عاشق صنع خدا بافر بود عاشق مصنوع او کافر بود

توفیق میان این دو حدیث شریف که الرضا بالكفر کفر و حدیث دیگر که من لم یرض بقضای فلیطلب ربا سواى

- (۳) دی سؤالی کرد سائل مر مرا
(۴) گفت نکته الرضا بالكفر کفر
(۵) باز فرمود او که اندر هر قضا
زانکه عاشق بود او بر ماجری
این پیمبر گفت و گفت اوست مهر
مر سلیمان را رضا باید رضا

- (۱) أَفَلَا قَدْ كَانَ كُفْرًا وَ نِفَاقًا
 بِقَضَاءِ الْحَقِّ جَلًّا وَ الشَّقَاقِ
 (۲) لِي كَانَ لَوِيهِ اَرْضِي وَ اِنْ
 اَنَا لَمْ اَرْضَ فَاَيْضًا لَمْ يَهِنَ
 ذَا وَ فِيهِ ضَرَرٌ كَثَرٌ وَ شَيْنٌ
 حِيلَتِي مَا هِيَ بَيْنَ الْخَبَرَيْنِ
 (۳) فَاهُ قُلْتُ فَاذا الْكُفْرُ الْقَضَا
 لَمْ يَكُ الْمَقْضِي كَانَ وَالرِّضَا (۱)
 صَارَ بِالْمَقْضِيِّ اَثَارُ الْقَضَا
 كُنْ فِي ذَا الْكُفْرِ مِثْلَ مَا قَضَى
 (۴) فَالْقَضَا مَيِّزٌ عَنِ الْمَقْضِيِّ اَنْتَ
 اَيُّهَا السَّيِّدُ فِي ذَا لَوْ عَلِمْتُ
 يَرْفَعُ الْاِشْكَالَ فِي الْحَالِ وَلَا
 تَقَعُ فِي شُبْهَةٍ بَيْنَ الْمَلَا..

(۱) ای قلت مجیباً المسائل یا سائل هذا الکفر من الرضا بالکفر مقضی القضاء والمقضی من طرف العبد والقضاء من الرب والمقضی محکوم علیه و القضاء حکم نعم هذا الکفر اللذی هو فی العبد آثار القضاء لاجله فهو مقضی لا قضاء و لا عين القضاء بل آثار القضاء فالکفر فی هذا الحديث لا يكون باعتبار القضاء بل هو باعتبار المقضی -

- (۱) نی قضای حق بود کفر و نفاق
 گر بدین راضی شوم باشد شقاق
 (۲) ورنه یم راضی بود آن هم زیان
 پس چه چاره باشدم اندر میان
 (۳) گفته‌ش این کفر مقضی نی قضا است
 هست آثار قضا این کفر راست (۱)
 (۴) پس قضا را خواجه از مقضی بدان
 تا شکالت رفع گردد در زمان

(۱) این جواب را شیخ محی الدین در فتوحات ذکر نموده و گفته که قضا عبارتست از ایجاد احکام موافق قدر است نسبت باستعداد اعیان ثابتۀ اوست بنا براین قضا از صفات فعلیه حق است و رضا بدان مطلقاً فرض است اما رضا بمقضی مطلقاً فرض نیست بلکه مقضی هر گاه از بدی مقضی علیه مانند کفر و بقیه گناهها مقضی شده بدیهی است رضایت مکلف بدان حرام محض خواهد بود با این وصف رضا بقضا مستلزم رضا بمقضی نه میشود چنانکه مولانا میفرماید (راضیم در کفر زان رو که قضا است - نی از این رو که نزاع و خب ماست) -

- (۱) أَنَا بِالْكَفْرِ رَضِيتُ إِذْ غَدَا
مَا رَضِيتُ بِهِ مِنْ خُبْثٍ لَنَا
(۲) إِصْحَحْ إِنَّ الْكَفْرَ مِنْ حَيْثُ الْقَضَا
كَافِرًا لِلْحَقِّ لَا تَسْمِي هُنَا
(۳) جَهْلُ الْكَفْرِ الْقَضَا بِالْكَفْرِ عِلْمٌ
وَحِدَا كَالِخَلْمِ وَالْخِلْمُ هُمَا
مِنْ قَضَاءِ الْحَقِّ فِي ذَلِكَ بَدِي (۱)
كَانَ فِيهِ وَ نِزَاعٍ بَيْنَنَا
لَيْسَ كُفْرًا لَوْ بِهِ الْحَقُّ قَضَى (۲)
لَا تَقِفْ وَاعْرِفْهُ أَمْرًا بَيْنًا
هَلْ كِلَا الْأَثْنَيْنِ ذَيْنِ إِنْ تِلْمٌ
كَمْ تَرَى مِنْ فَارِقٍ بَيْنَهُمَا.. (۳)

(۱) ای راضی بالكفر من جهة كونه قضاء الهیابا علمه تعالی فی الازل و حكم به لا يكون غيره و ليس فی هذا القضاء خبائة نفسانية و لست راضياً بالكفر من هذه الجهة اللتی هی نزاعنا و خبثنا لانها اشتهاة نفسانی فنتج ان رضاء الكفر بالقضاء من طرف الحق بالكفر لا يكون كُفْرًا و أما الرضاء بالكفر باعتبار كونه مقضياً كفر - (۲) الكفر نفسه من جهة القضاء ليس يكفر بل الكفر فی مرتبة القضاء صفة الجلالة و القهارية و اعيان الكفر مظاهر اسماء قهرية و جلالية فاذا نظرت لجانب القضاء رأيت اعيان الكفر مظهر الجلال و هذه الصفة من اسمائه الحسنی و ليس هو الكفر و القضاء و القدر للذي هو من جهة كونه فی مرتبة الناسوتية بل فعل الحق و ارادته علی مقتضى حكمته ليكون مظهر صفة الجلالية و لكن يرضاه لعباده لا تتوقف هنا و لا تدعو الله بالكفر ای لا تقل كافر بل قل ساتر و قهار و خالق الكفر - (۳) الخلم بكسر الخاء المخاط -

- (۱) راضيم در كفر زان رو كه قضااست
نی ازاين رو كه نزاع و خبث ماست
(۲) كفر از روی قضاخود كفر نيست
حق را كافر مخوان اينجا مئيست
(۳) كفر جهلمست و قضای كفر علم
هر دو يك باشند آخر خلم و حلم (۱)

(۱) باز هم شيخ محی الدين در فتوحات سر ابن مطلب را بيان کرده اند باينكه افعال قبيحه كه از مكلف صادر ميشود بنظر ذاتی خود قبيح نيستند بلكه حسن ذاتی دارند كه مظهر اسماء و صفات حق اند و قبحی كه در آن عارض شده است از مكلف و آورنده آنها آمده است زیرا كه در طبيعت خود افعال اعتبار معتبر و ارتكاب مرتكب متصور نشده است و قبحی كه در آنها پديدار شده نسبی است و برای همین نسبت عارضی است كه تو به از مكلف قبول ميشود و آن قبح بركنار ميگردد چنانكه ميفرمايند - (اولئك يبدل الله سيئاتهم حسنات -

- (۱) إِنْ قُبِحَ الْخَطِ لِلنَّقَاشِ لَمْ
بَلْ عَلَى النَّقَاشِ يَا هَذَا لَزِمَ
(۲) قُوَّةُ النَّقَاشِ قَدْ كَانَتْ بِأَنْ
وَعَلَى النَّقَشِ الْقَبِيحِ .. كَيْفَمَا ..
(۳) لَوْ فَتَحْتُ أَنَا ذَا الْبَحْثِ بَفَنٍ
كُنِيَ بِهِ يَأْتِي السُّؤَالُ وَالْجَوَابُ
(۴) لَمْضَى بِالْعِشْقِ ذَوْقُ النُّكْتَةِ
بَدَلٍ مِنْي بِنَقْشٍ آخِرٍ
- يَكُنِ الْقُبْحُ لَهُ .. مَا فِيهِ لَمْ ..
أَنْ يَرَى الْقُبْحَ الَّذِي فِيهِ يَلِمُ
يَقْدَرُ أَيْضاً عَلَى النَّقْشِ الْحَسَنِ
.. رَامَ سَوَى مِثْلٍ مَا كَانَا هُمَا ..
وَلِصْنَعٍ دَائِباً مَرَّ الزَّمَنُ
مُسَهِّباً أَفْضِي الْبَيَانَ وَالْخِطَابَ
مِنْ يَ بَتَا وَ نَقْشُ الْخِدْمَةِ (۱)
.. أَصْفَقُ إِذَاكَ كَفَّ الْخَاسِرِ ..

مثل فی بیان ان الحیره مانعه للبحث والفکره

- (۵) مِثْلَ ذَلِكَ الرَّجُلِ الْفَرْدِ الشَّعَرِ
نَحْوَ حُلَاقٍ لَهُ الْإِمْرَاتِ قَدْ
لَهُ ذَوَوْنَيْنِ فِي الْحَالِ غَدَرٍ
وَضَعَّ .. لِلْحَلْقِ وَالْمَوْسِ أَعْدُو

(۱) لان البحث في العلوم الظاهرة مانع لاسرارالعشق اى لصار نقش الطاعات الالهية متبدلا وغيرا لها بالاشرغال الدنيوية لان البحث في القضاء والقدر لا يجوز عند المتكلمين وبدعة عند الفقهاء وقيل وقال عند اهل الحال وللفرق بين اصحاب القيل والقال واصحاب الحال اورد هذه الحكاية على طريق المثال -

- (۱) زشتی خط زشتی نقاش نیست
(۲) قوت نقاش باشد آنکه او
(۳) گرکشایم بحث این را می بساز
(۴) ذوق نکته عشق از من میرود
بلکه از وی زشت را بنمود نیست
هم تواند زشت کردن هم نکو
تا سؤال و تا جواب آید دراز
نقش خدمت نقش دیگر میشود

مثل اینکه حیرت مانع بحث و فکر نیست

- (۵) آن یکی مردی دوموی آمد شتاب
پیش يك آيينه داری مستطاب

- (۱) قَالَ عَنْ لِحْيَتِي أَبْعِدْ يَا فَتَى
فَأَنَا اخْتَرْتُ عَرُوساً مِنْ جَدِيدٍ
(۲) حَلَقَ لِحْيَتَهُ كَلّاً جَعَلَ
قَالَ أَنْتَ لَهُ فَرَقٌ وَاخْتَرِ
(۳) ذَا سُؤَالَ وَلَهُ هَذَا الْجَوَابُ
(۴) بِهِمَا أَنِّي دَرَيْتُ الْوَاحِدَ ذَا
حَمَلٍ زَيْدٌ عَلَيْهِ الْإِنْتِقَامُ
(۵) ضَارِبُ الْكَفِّ لَهُ قَالَ أَنَا
أَوَّلًا قُلْ لِي جَوَاباً ثُمَّ أَنْتَ
(۶) فَلَكَ الرَّأْسُ ضَرَبْتُ وَالْطَّرَاقُ
يَمْنَنَا مِنْكَ سُؤَالاً أَسْأَلُ
(۷) ذَا الطَّرَاقُ يَا كَبِيرُ مِنْ يَدِي
- شَعْرَهَا الْأَبْيَضَ مَا فِيهَا أَتَى
.. شَعْرِي الْأَبْيَضَ أَدْرِي لَا تُرِيدُ..
فِي الْأَمَامِ لَهُ ثُمَّ يَعْجَلُ
لِي مِهِمَّ حَدَثَ بِالْأَثَرِ
ذَلِكَ اخْتَرْتُ رَجُلَ لِدَيْنِ الْخِطَابِ (۱)
ضَرَبَ بِالْكَفِّ زَيْدًا لِلْأَذَى
طَلَبَ أَيْضاً .. فَأَمَعِنُ لِلْمَرَامِ..
أَسْأَلُ مِنْكَ سُؤَالاً بَيْنَا
بَعْدَهُ اضْرِبْنِي انْتِقَاماً لَوْ أَرَدْتُ
لَهُ جَاءَ إِذْهَنَّا كَانَ الْوِفَاقُ
وَلَهُ مِنْكَ الْجَوَابُ أَمَلُ
كَانَ أَوْ مِنْ رَأْسِكَ فَلْتَفِذِ

(۱) ای هذا الشعر الاسود سئوال وذلك الشعر الابيض حواب اختر ذاك لان الرجل
المتدين لا يمسه اغراضهم يعنى من فكره الطاعات لا يكفى بالعلم الظاهرى ولا يضيع عمره -

- (۱) گفت از ریشم سپیدی کن جدا
(۲) ریش او ببرید وکل پیشش نهاد
(۳) این سئوال واین جوابست آن گزین
(۴) آن یکی زد سیلی، مرزید را
(۵) گفت سیلی زن سئوال میکنم
(۶) بر قفای تو زدم آمد طراق
(۷) این طراق از دست من بودست یا
- که عروس نو گزیدم ای فتی
گفت تو بگزین مرا کاری فتاد
که سر اینها ندارد مرد دین
حمله کرد او هم برای کید را
پس جوابم گوی و آنکه میزنم
يك سئوالی دارم اینجاد در رفاق
از قفاگاه تو ای فخر کیما

- (۱) قَالَ مِمَّا بِي وَكَانَ مِنْ أَلَمٍ
إِذْ أَنَا لَمْ أَكْ فِي ذِي الْفِكْرَةِ
(۲) أَنْتَ مَنْ لَيْسَ بِكَ مِنْ أَلَمٍ
أَصَحَّ مَا كَانَتْ لِمَنْ قَيْدَ الْأَلَمِ
لَمْ أَجِدْ أَيَّ فَرَاغٍ مُفْتَنِمٍ
وَبِهِ لَمْ أَفْتِكِرْ بِالْمَرَّةِ
أَفْتِكِرْ فِي ذَا وَ لِي لَا تَلَمِ
هَذِهِ الْفِكْرَةَ .. مِمَّا فِيهِ لَمْ .. (۱)

فی بیان انه بین الصحابة قليلا ما يوجد حافظ للقرآن الكريم

- (۳) قَلِيلًا كَانَ فِي صَحْبِ النَّبِيِّ
هَبْ كَثِيرًا كَانَ فِي الرُّوحِ لَهُمْ
(۴) حَيْثُ أَنَّ اللَّبَّ مِنْهُمْ قَدْ مُلِيَ
فَالْجُلُودُ ضَوِيَتْ وَانْفَلَقَتْ
(۵) وَقُشُورُ الْجُوزِ وَاللُّوزِ وَمَا
لُبُّهَا حَيْثُ امْتَلَأَ الْجِلْدُ لَهَا
مَنْ هُوَ الْحَافِظُ لِلذِّكْرِ السَّنِيِّ
شَوْقُهُ وَالْحِفْظُ جَلٌّ عِنْدَهُمْ
وَاسْتَوَى وَانْمَاضَجَ صَارَ الطَّرِيَّ (۲)
وَالثَّمَارُ كَاللَّالِي انْتَلَقَتْ
كَانَ مِنْ فَسْتَقٍ أَوْ لَبٍ سَمِيَ
نَقَصَ أَيْضًا بَدَى اللَّطْفُ بِهَا

(۱) ای صوت الکفر و النفاق أحصل من يدك لانه ليس لصاحب الوجد هذا الفكر
ولكن العالم يتدبر ولهذا قال (حكاية) - (۲) درآ کند فی الاصل یعنی امتلاء و کفید
ای انفلق ای امتلاء عقولهم و ارواحهم بالاسرار الالهية و بلغت الکمال و صارت جلود الالفاظ
واللغات رقيقة زائدة الضعف ثم انفلقت وظهرت .

- (۱) گفت از درد این فراغت نیستم که درین فکر و تفکر نیستم
(۲) تو که بی دردی همی اندیش این نیست صاحب درد را این فکر هین

در بیان اینکه میان صحابه حافظ کم بود

- (۳) در صحابه کم بدی حافظ کسی
(۴) زانکه چون مغزش درآ کند و رسید
(۵) قشر جوز و فستق و بادام هم
گرچه شوقی بود جانشان را بسی
بوستها شد بس دقیق و وا کفید
مغز چون آ کندشان شد پوست کم

- (۱) زَادَ لُبَّ الْعِلْمِ وَاجْلَدُ نَقْصٍ
حَيْثَ أَنَّ الْعَاشِقَ الْمَعشُوقُ قَدْ
(۲) حَيْثَ أَنَّ الْوَصْفَ لِلْمَطْلُوبِ كَانَ
فَلَهُ الْوَحْيُ وَنُورُ الْبَرَقِ لَهُ
(۳) حَيْثَ أَوْصَافُ الْقَدِيمِ ظَهَرَتْ
فَبَسَاطَةُ الْوَصْفِ لِلْحَادِثِ قَدْ
(۴) كُلُّ مَنْ رُبْعًا مِنَ الْقُرْآنِ كَانَ
فَمِنْ الْأَصْحَابِ دَوْمًا سَمِعَا
- لَهُ مَحْضَ اللَّبِّ عَادَ وَخَلَصَ.. (۱)
أَحْرَقَ لَمَّا بِهِ الْعِشْقُ اتَّقَدَّ
ضَدَّ وَصَفِ الطَّالِبِ كَمْ عَنْهُ بَانَ (۲)
لِلنَّبِيِّ أَحْرَقَ شَبٌّ وَلَهُ
وَ تَجَلَّتْ بِضِيَاهَا بَهَرَتْ (۳)
أَحْرَقَتْ مِمَّا بِهِ مِنْهَا اتَّقَدَّ
حَافِظًا دَقَّ يَعْلَمُ وَ بَيَانَ (۴)
جُلَّ فِينَا عَزَّ فِيهِمْ وَرَعَا

(۱) ای لما كان لب العلم زائداً صار جلده ناقصاً لانه كلما ازداد علم المرء منه عن المباحثة والمناقشة حتى لا يتطرق عليه القيل والقال ولاجل هذا العاشق يحرق حبيبته الصوري ومعشوقه بمرتبة يرفع بها نظره عن الالتفات الى الاغيار والطلاب يعرق بناءه الصوري -

(۲) ای لما كان وصف المطلوبية ضد الطالبة والوصف المنسوب الى المطلوب ضد الطالبة لا جرم كان الوحي الالهی والنور الرباني حارق النبی (ص) ومخلصه من اوصاف البشرية قال تعالى فی سورة الرمل (سنلقى عليك قولاً ثقیلاً) (۳) ای لما يتجلى القديم فی الاوصاف الحادثة يعرق صوف خرقه وبساط هذا الحادث قال الجنيد اذا قرن الحادث بالقديم لم يبق له اثر - (۴) قال صاحب شرعة الاسلام كان الصحابة يتعلمون عشرة ايام لا يتجاوزونها الى غيرها حتى يعلمون ما فيها من العمل -

- (۱) مغز علم افزود کم شد پوستش
(۲) وصف مطلوبی چو ضد طالبی است
(۳) چون تجلی کرد اوصاف قدیم
(۴) ربع قرآن هر که را محفوظ بود
- زانکه عاشق را بسوزد پوستش
وحی ونور برق سوزنده نبی است
بس بسوزد وصف حادث را گلیم
جل فینا از صحابه می شنود

(۱) برق موصوف و نور سوزان صفت برق است و جمله مرکب تقیدی است که اضافه شده به نبی یعنی وصف مطلوبی که از طرف حق است و وصف طالبی که از سمت بشر است هر دو ضد اند و وحی نبی برق سوزان آن تضاد است و یا اینکه وصف طالبی و وصف مطلوبی با هم متضاد اند در یک محل و طالب عین مطلوب است ازین رو حیرت آمده و وحی برق سوزان این تضاد است -

- (۱) صَوَّرَ الْقُرْآنَ مَعَ مَا مِثْلَ مَا
غَيْرَ مَقْدُورٍ لِغَيْرِ مَلَكٍ
(۲) فَيُمِثِّلُ السُّكْرَ ذَا حِفْظِ الْأَدَبِ
(۳) فَلَدَى اسْتِغْنَائِهِ لَمَّا جَعَلَ
جَمَعَ الضِّدَّيْنِ مِثْلَ مَا الطَّوِيلُ
(۴) فَالْعَصَا بِالذَّاتِ لِلْعُمَيَّانِ قَدْ
وَلِذَا لْعُمَيَّانُ صَنْدُوقًا تَصِيرُ
(۵) قَالَ ذِي الْعُمَيَّانِ بِالذَّاتِ غَدَتِ
مِنْ حُرُوفِ الْمَصْحَفِ وَالنَّذْرِ
- لَهُ مِنْ مَعْنَى عَظِيمٍ كَمْ سَمَى (۱)
مُوَهَّبٍ .. جَلَى سَوَادِ الْحَمَلِكِ ..
لَمْ يَكُنْ لَوْ كَانَ فَاعْرِفُهُ الْعَجَبُ (۲)
ابْتِهَالًا وَ بِهِ الْفَقْرَ وَصَلَ
مَعَ مَا دُورَ سَوَاهِ الْمَثِيلِ (۶)
كَانَتْ الْمَعْشُوقَ بِالشَّوْقِ تُمَدُّ (۷)
يَحْفَظُ الْقُرْآنَ كَثْرًا وَيَسِيرُ
كَالصَّنَادِيقِ الَّتِي الْعُمَرَاءُ مَتَلَّتْ (۵)
وَمِنْ الْأَيِّ وَأَسْمِ السُّورِ

(۱) لانه ورد للقرآن بطن ولبطنه بطن الى سبعة أبطن - (۲) لان حبيب العجمي من استيلاء سكره في معاني القرآن كان يقرأ الحمد بالحاء المعجمة و ابو الحسن الخرقاني بالهاء - (۳) اي كذا السكران في شراب معاني القرآن فرعايته للالفاظ والحروف بعد خروجه من عالم الصورة في آن واحد كجمع الضدين و ذاك انه اذا استغرق في معانيه استغنى عن الفاظه لانه في ذاك الحال احتياجه للالفاظ گردد اي مدور و دراز اي طويل و هما ضدان و جمع الضدين محال - (۴) اي كذا النافل عديم العصة من اسرار بطون القرآن الفاظه تكون له كالعصا ان تركها ولم يراعها فسدت صلوته و اما المستغرق السكران بحب ربه فهو هائم مجنون في تفكي اسرار كلامه تعالى ولا حرج على المجنون - (۵) اي ان لم يعملوا بموجبه وان عملوا صدق عليهم قوله (ص) حملة القرآن عرفاء أهل الجنة وقوله (ع) حملة القرآن أولياء الله فمن عاداهم عادى الله ومن والاهم فقد والى الله كذا في الجامع الصغير -

- (۱) جمع صورت با چنین معنی ژرف
(۲) در چنین مستی مراعات ادب
(۳) اندر استغنا مراعات نیاز
(۴) خود عصا معشوق عیام می بود
(۵) گفت کوران خود صنادیقند بر
- نیست ممکن جز ز سلطان شگرف
خود نباشد و ر بود باشد عجب
جمع ضدین است چون گردد و دراز
کور خود صندوق قرآن می بود (۱)
از حروف مصحف و ذکر و نذر

(۱) یعنی کور هست، از اسرار قرآن و تنها حافظ آن میباشد و مانند صندوقی که در آن قرآن می نهند -

- (۱) ثُمَّ صَنْدُوقٌ مِنَ الْقُرْآنِ قَدْ
 ذَلِكَ الصَّنْدُوقُ مَنْ دَوْمًا خَلَى
 (۲) ثُمَّ صَنْدُوقٌ مِنَ الْجَمَلِ فَرَّغَ
 فَضَلَ الصَّنْدُوقَ بِالْفَارِ امْتَلَى
 (۳) حَاصِلُ الْقَوْلِ بِأَنَّ الرَّجُلَ
 صَارَتْ الدَّلَالَةُ عِنْدَ الرَّجُلِ
 (۴) إِذْ إِلَى مَطْلُوبِكَ كَلًّا وَصَلْتَ
 طَلَبُ الْعِلْمِ لَكَ الْحَالُ الْقَبِيحُ
 (۵) إِذْ عَلَى سَطْحِ السَّمَاءِ لُطْفًا وَقَعْتَ
 طَلَبُ السَّلَامِ بَعْدَ وَالدَّرَجِ
- مِلًّا أَحْسَنَ فِي وَصْفٍ وَعَدَّ
 مِنْ مَتَاعٍ هُوَ أَذْنَى فِي الْمَلَأَ
 مُظْلِمٌ وَ النُّورُ فِيهِ مَا بَزَغَ (۱)
 وَالْأَفَاعِي .. وَضَوَارِي الْجَبَلِ ..
 لَوْ إِلَى الْوَصْلِ أَتَى وَاتَّصَلَ (۲)
 نَزْرَةً بَارِدَةً عَنْهَا يَجَلُ
 يَا جَمِيلَ وَيَمَا رَمْتَ اتَّصَلْتَ
 كَانَ .. وَالتَّرْكُ لَهُ صَارَ الْمَلِيحُ ..
 وَعَلَى أَفْلَاكِهَا الرَّجُلُ وَضَعْتَ (۳)
 بَارِدًا كَانَ عَنِ اللَّبِّ خَرَجَ

(۱) أراد بقوله (بار) اللذى هو بمعنى الحمل الفاظ القرآن اى صندوق مملوء بالفاظ القرآن احسن من صندوق مملو جوفه بفار الهوى وافاعى الشقاق- (۲) كلمة دلالة ولو كان لفظها مؤنثا ولكن بعد الوضع وضعوه لكل دلال يدل الطالب على مطلوبه و قوله (سرد) معناه البارد واستعمل فى مقام القبيح (۳) لانه ما وراء الكمال الا النقص وما وراء الحق الا الباطل -

- (۱) باز صندوقى پر از قرآن بهست
 (۲) باز صندوقى كه شد خالى ز بار
 (۳) حاصل اندر وصل چون افتاد مرد
 (۴) چون بمطلوبت رسيدى اى ملىح
 (۵) چون شدى بر بامهاى آسمان
- زانكه صندوقى بود خالى بد است
 به ز صندوقى كه پرموشست و مار
 گشت دلالة به بيش مرد سرد
 شد طلبكارى علم اكنون قبيح
 سرد باشد جست و جوى نردبان

- (۱) إِيَّاسَى الْأَحْبَابِ أَوْ تَعْلِيمٍ غَيْرِ
فَطَرِيقُ الْخَيْرِ إِذَا بَعْدَ خَيْرٍ
بَارِدًا كَانَ وَ مَرْدُودًا تَفَهُ
حَاصِلٌ بِالذَّاتِ لَا الْجَدِّ انْتِمَاءُ
(۲) فَلَوْ الْعِمْرَاتُ بِاللُّطْفِ صَفَتْ
جَلِيَتْ بِالنُّورِ بِالْحُسْنِ ضَفَّتْ
فَلَهَا الصَّقْلُ نَدَى جَهْلًا وَ مَا
عِنْدَ سُلْطَانٍ إِذَا حَقَّ الْقُعُودُ
فَقَبِيحٌ لَوْ طَلِبْتَ لِلرَّسُولِ
أَوْ إِلَى مَالِكَةَ تَبْنِي الْوُصُولُ
فِي الْقَبُولِ لَكَ بِاللُّطْفِ يَجُودُ (۱)

فی بیان مشغولیه العاشق فی حضور المعشوق له یقرئه مر اسله

العشق ومطالعتها ومشغوليته بحكايتها وفي بيان عدم قبول المعشوق لها وقوله
ان طلب الدليل عند حصول المدلول قبيح والاشتغال بالعلم بعد الوصول
الى المعلول مذموم

- (۴) ذَلِكَ الْوَاحِدُ مَنْ كَانَ الْحَبِيبُ
أَخْرَجَ مَالِكَةَ عِنْدَ الْحَبِيبِ
لَهُ مِنْهُ أَجْلَسَ حَتَّى يَطِيبُ
قَرَأَ .. مَا حَذَرَ مِنْهُ الرَّقِيبُ ..

(۱) كما حكى الله تعالى عن حسن أدب الرسول (ص) بقوله (ما زاغ البصر وما طغى)
ای الى النظر الى عجائب الملكوت والملاء الاعلى فملی الوارث ان براعى ما رعاہ مورثه
ولهذا قال (داستان مشغول شدن عاشق الخ) -

- (۱) جز برای یاری و تعلیم غیر
(۲) آینه روشن که شد صاف و جلی
(۳) بیش سلطان خوش نشسته در قبول
سرد باشد راه خیر از بعد خیر
جهل باشد بر نهادن صیقلی
زشت باشد جستن نامه رسول

داستان مشغول شدن عاشق بهشتی نامه خواندن و مطالعه کردن در حضور معشوق غیویش
و معشوق آن را ناپسندیده داشتن و گفتن که طلب الدلیل عند حصول المدلول قبیح

والاشتغال بالعلم بعد الوصول الى المعلول مذموم

- (۴) آن یکی را بار پیش خود نشانده
نامه بیرون کرد و بیش بار خواند

- (۱) وَلَكُمْ بَيْتٌ يَتْلُكَ الْمَالِكَةُ
وَالْمَدِيحِ وَالتَّنَا وَالْإِبْتِهَالِ
(۲) فَلَهُ قَالَ الْحَبِيبُ لَوْ لِيَا
تَحْكِي وَقْتُ الْوَصْلِ لِلْعُمَرِ الْعَزِيزِ
(۳) فِي الْأَمَامِ حَاضِرٌ مِنْكَ أَنَا
تُظْهِرُ الْآيَةَ لِلْعُشَاقِ لَمْ
(۴) قَالَ أَنْتَ حَاضِرٌ عِنْدِي هُنَا
(۵) لِي مِنْكَ لَمْ أَجِدْ مَا قَدْ نَظَرْتُ
لَيْسَ فِي ذَا النَّفْسِ هَبْنِي الْوِصَالِ
(۶) أَنَا مِنْ ذِي الْعَيْنِ عَذْبًا وَزَلَالِ
وَ بِذَاكَ الْمَاءِ عَيْنَ الْقَلْبِ لِي
- بِالْزَايَا لِلْفِرَاقِ الْمُهْلِكَةِ
مَا لَهُ كَابَدٌ مِنْ قَبْلِ الْوِصَالِ
هَذِهِ الْمَالِكَةُ عَنْ بَعْدِيَا
كَانَ تَضْيِيعًا .. وَلَسْتُ بِالْمُجِيزِ ..
تَقْرَأُ مَالِكَةَ أَنْتَ الْعَنَا (۱)
تَكْ هَذِي .. وَكَمَنْ بِالْغَيْرِ لَمْ ..
لَكِنْ أَسَفْتُ نَصِيبًا حَسَنًا
أَنَا فِي عَامٍ مَضَى مِنْهُ انْبَهَرْتُ
أَنْظُرُ فِيهِ وَشَاهَدْتُ الْجَمَالَ
قَدْ .. شَرِبْتُ الْعِزَّ نَلْتُ وَالْجَلَالَ ..
صَفْوَةً سَوَّيْتُ كَالنُّورِ الْجَلِيلِ

(۱) کلمه باری فی الاصل تانی بطلب الادنی دون الاعلی یعنی ان لم تفن و تموت بعنی اترك الکلام والغرام و طالع جمالی لان هذه الحالة التي انت فيها ليست علامة العشاق -

زاری و مسکینی و بس لایها
گاه وصل این عمر ضایع کردن است
نیست این باری نشان عاشقان
من نمی یابم نصیب خویش نیک
نیست این دم گرچه می بینم وصال
دیده دل ز آب تازه کرده ام

(۱) بیتها در نامه و مدح و ثنا
(۲) گفت معشوق این اگر بهر منست
(۳) من به پیشت حاضرم تو نامه خوان
(۴) گفت اینجا حاضری اما و لیک
(۵) آنچه می دیدم ز تو پارینه سال
(۶) من ازین چشمه زلالی خورده ام

- (۱) أَنْظُرِ الْعَيْنَ وَلَكِنْ مَا بِهَا
فَكَأَنَّ لُصَّ الطَّرِيقِ لِطَرِيقِ
(۲) فَلَهُ قَالَ إِذَا لَسْتُ أَنَا
أَنَا فِي بُلْغَارٍ كُنْتُ وَالْمَرَادُ
(۳) أَنْتَ لِي الْعَاشِقُ كُنْتُ بِالْآثَرِ
يَا فَتَى لِلْحَالَةِ فِي الْيَدِ لَمْ
(۴) فَإِذَا كَلِمَتِي مَطْلُوبٍ لَكَ
فِي الزَّمَانِ صِرْتُ جُزْءًا فَازْهَبِ
(۵) بَيْتَ مَعْشُوقٍ أَنَا كُنْتُ وَلَمْ
فَعَلِي أَنْقَدَ لَكَ الْعِشْقُ وَقَعَ
- أَبْدَأُ مَاءً .. أَتَى الْيَبَسُ لَهَا ..
مَاءٍ ذَوْقِي قُطِعَ .. لَسْتُ الرَّفِيقُ ..
لَكَ مَعْشُوقًا وَلَا رُوحَ الْمُنَى (۱)
لَكَ كَانَ فِي قُتُو زَادَ ابْتِعَادُ
عَاشِقُ الْحَالَةِ لِي لَيْسَ مَقَرُّ
تَأْتِ .. مِثْلَ الْعَرَضِ زَالَ وَلَمْ ..
أَنَا مَا كُنْتُ وَمِنْ مَقْصُودِكَ (۲)
.. أَوْ بِعِشْقِ الْكُلِّ يَا هَذَا ارْغَبِ ..
أَكُ مَعْشُوقًا إِذَا مَا الْعِشْقُ لَمْ (۳)
لَا عَلَى الصُّنْدُوقِ بِالْبَيْتِ ارْتَفَعَ

(۱) بلغار وقتو بفتح القاف وضم التاء المشاة القوفية اسم بلدين بينهما بعد مسافة -
(۲) ای لست عاشقی بالاصالة بل عاشقی بواسطة ذوق الحال - (۳) کون الذات
الالهية بیت المَعْشُوق من جهة کونها منبع الحالات ومصدر الاذواق فَعْشَقَكَ یَکُونُ للاذواق
ولیس للصندوق ولیس الصندوق مثال مجمع ومخزن الذات فاذا ائتلفت الروح بالذی حصل
بواسطة المعبة من الحالات والكشف وانست به وظهرت غیرة المحبوب فیکون السالك معرض
العتاب مثلا العالم ان عمل بموجب علمه لاق لمطالعة جمال المحبوب فالاحرى ترك الظاهر
منه بعد تحصيله لیشتغل بمطالعة الجمال بواسطة الرياضات فان العلم نفسه معرض لكسب المال
والجاء فعلى السالك ترك الکرامات والحالات لانها عرض لانبات لها والاشتغال بمطالعة
جمال الله بالتفکر فی آلائه -

راه آیم را مگر زد ره زنی
من ببلغار و مرادت در قنور
حالت اندر دست نبود ای فتی
جزو مقصودم ترا اندر زمن
عشق بر نقدست بر صندوق نی

(۱) چشمه می بینم ولیکن آب نی
(۲) گفت پس من نیستم معشوق تو
(۳) عاشقی تو بر من و بر حالتی
(۴) پس نیم کلی مطلوب تو من
(۵) خانه معشوقه ام معشوق نی

- (۱) كَانَ مَعشُوقَكَ ذَاكَ مَنْ غَدَى
هُوَ مِنْكَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ
(۲) مَنْ لَهُ لَوْ تَجِدَ بِالْمُنْتَظَرِ
كَانَ أَيْضاً وَهُوَ أَيْضاً لَكَ
(۳) فَعَلَى الْأَحْوَالِ قَدْ صَارَ الْأَمِيرُ
عِنْدَ ذَاكَ الْقَمَرِ كَانَ الْقَمَرُ
(۴) لَوْ إِلَى الْحَالِ يَقُولُ امْتَثَلَا
وَأَوِ الْأَجْسَامَ أَرْوَاحاً أَرَادَ
(۵) مَنْ هُوَ الْوَاقِفُ كَانَ الْمُنتَهَى
إِذْ هُوَ مُنْتَظَرٌ كَانَ إِحَالِ
- مُطْلَقاً فَرْداً بِلَا حَدِّ بَدَى
لَكَ وَهُوَ الْبَاطِنُ وَالظَّاهِرُ
لَمْ تَكُ لِلْمَغِيرِ وَهُوَ لَكَ سِرٌّ
ظَاهِراً كَانَ جَلِيّاً عِنْدَكَ
هُوَ لَا الْمَوْقُوفَ لِلْحَالِ يَصِيرُ
دَائِماً وَالْعَامَ عَبْدَ مَا أَمَرَ (۱)
وَ بِمَا قَالَ سَرِيعاً عَمِلاً (۲)
يَجْعَلُ سَوَى وَاهْدَاهَا الرِّشَادُ
لَمْ يَكُ لَا يَصِلُ مَا يَشْتَهَى
يَفْحَصُ عَنْهُ بِهِ يَبْدَى سُؤَالَ

(۱) نسخه ثانیه - عبد ذاك القمر كان القمر - دائماً والحوال طوع ما امر -
(۲) قال فی النهج لما روى ان حضرة مولانا لما عرض عليه بدرالدين التبریزی معرفته
بالاكسير وقال له اهديك دراهم لتجعلها ثمن نملك غضب وقال سبحانه الله نحن نطلب ان
نجعل الفضة والذهب تراباً ليامن اصحابنا شرهما وكلام هذا ضد مشربنا فجارو دخل تحت
ارادته -

- (۱) هست معشوق آنکه او یکتو بود
(۲) چون بیابی اش نه مانی منتظر
(۳) میر احوالست نی موقوف حال
(۴) چون بگوید حال را فرمان کند
(۵) منتهی نبود که موقوفست او
- مبتدا و منتهات او بود
هم هویدا او بود هم نیز سر
بنده آن ماه باشد ماه و سال
چون بخواهد جسمها را جان کند
منتظر بنشسته باشد حال جو

(۱) خبر مبتدا (میر احوالست) مقدر است و آن (یابنده معشوق واقعی است) که عارف
کامل است و این بیت انتقال است بسوی آن عارفی که به هدف خود رسیده و برایش تجلی حاصل
شده است -

- (۱) کیمیاء الحالِ کانتَ یَدَ مَنْ
 یَدُهُ لَوْ حَرَكَ صَارَ النُّحَاسُ
 (۲) لَوْ ارَادَ الْمَوْتَ حُلُوَ السُّكَّرِ
 حَوْلَ النَّرْجِسِ وَالنَّسْرِینَ مَا
 (۳) مَنْ هُوَ الْمَوْقُوفُ لِلْحَالِ غَدَى
 بِهِ فَازْدَادَ وَطَوْرًا نَقْصًا
 (۴) أَصَحُّ فَالْصُوفِيُّ ابْنُ الْوَقْتِ كَانَ
 صَافِيًا صَارَ وَمِنْ وَقْتٍ وَحَالٍ
 (۵) كُلُّ ذِي الْأَحْوَالِ قَبْدَ عَزْمِهِ
 حَیَّةٌ مِنْ نَفْخِهِ السَّامِیِ الْمَلِیحِ
- ..لَیْسَ بِالْوَاقِفِ فِی صُنْعٍ وَفَنٍ..
 بِهِ سُکْرَانًا وَذَابَ بِالِتَّمَّاسِ
 صَارَ وَالشُّوْکَ وَدَامَى النَّمَشَرَ
 شَاءَ کَانَ ..عَمَّ اَرْضًا وَسَمَا..
 اَدِمِیًّا طَوْرًا الْحَالُ بَدَى (۱)
 ..وَالِی مَا فِیهِ طَبْعًا مَلَصًا..
 فِی الْمِثَالِ غَیْرَ اَنْ کُلَّ زَمَانٍ (۲)
 فَرَّغَ خَلَصَهُ عِشْقُ الْوِصَالِ
 اَوْقَفَتْ وَالرَّأِیَ طَوَّعَ حُکْمِهِ
 رَجَعَتْ اِذْ کَانَ فِیهِ کَالْمَسِیحِ

(۱) ای علی مقتضی الطبیعة البشرية ان غلبته الاحوال ازداد شوقاً وان رجع الى الطبیعة البشرية نفیر وصار فی النقصان بخلاف المنتهی العاکم علی الحال فانه بسبب کماله بحب ربه فنی فی الله و لم یبق فیه من البشریة الصوریة فأتت الاشیاء منقاداً لامره لانه وصل لقرب الفرائض وصار آلة للمحقق تعالی - ولهذا قال (وما رمیت اذ رمیت ولكن الله رمی) - (۳) قال فی النهج لما روى عن حسین بن علی (ع) انه وقعت فی بیته نار وهو ساجد وما رفع رأسه ولا التفت الیها فلما اطفئت قیل له له لم ترفع رأسک فی هذه العالة قال الهتنی مشاهدة النار الکبری عن هذه النار الصغری -

- (۱) کیمیای حال باشد دست او
 (۲) گر بخواهد مرگ هم شیرین شود
 (۳) آنکه او موقوف حال آدمی است
 (۴) صوفی ابن الوقت باشد در مثال
 (۵) حالها موقوف عزم و رأی او
- دست جنباند شود مس مست او
 خار و نشتر نرگس و نسرين شود
 که بحال افزون و گاهی در کمی است
 لیک صافی فارغست از وقت حال
 زنده از نفخ مسیح آسای او

- (۱) عاشقٍ لِلْحَالِ أَنْتَ لَا لِيَا
 (۲) لِرَجَاءِ الْحَالِ مَنْ كَانَ نَفْسُ
 نَفْسًا آخَرَ كَانَ الْكَامِلًا
 (۳) كَانَ دَوْمًا وَاللَّذِي الْأِفْلَ كَانَ
 لَيْسَ مَحْبُوبًا لَدَى الْحَقِّ يَقِينُ
 (۴) مَنْ زَمَانًا حَسَنًا غَيْرَ حَسَنُ
 تَارَةً مَاءً وَأُخْرَى النَّارَ كَانَ
 (۵) هُوَ بُرْجٍ قَمَرٍ لَكِنْ قَمَرُ
 هُوَ نَقْشُ الصَّنَمِ لَكِنْ خَبَرُ
 (۶) إِنَّ صُوفِيَّ الصَّفَا كَانَ كَمَنْ
 وَكَمِثْلِ الْأَبِ لِلْوَقْتِ مَسْكُ
 (۷) وَبِعِشْقِ ذِي الْجَلَالِ غَرِقَا
 وَمِنْ الْأَوْقَاتِ وَالْأَحْوَالِ قَدْ
- عَاشِقُ دَوْمًا تَدْوَرُ حَوْلِيَا
 نَاقِصًا لِلْحَالِ وَالْوَقْتُ التَّمَسُّ
 لَيْسَ مَعْبُودُ الْخَلِيلِ الْأِفْلَا
 زَمَنًا ذَا آخَرَ فِي ذَاكَ بَانَ
 حَيْثُ قَالَ لَا أَحِبُّ الْأَفْلِينَ
 آخِرًا مَا قَرَّ حَالًا فِي زَمَنُ
 كُلُّ أَنْ هُوَ بِالتَّغْيِيرِ بَانَ
 لَمْ يَكُ وَالنُّورُ فِيهِ مَا سَفَرُ
 مَا لَهُ عَنْهُ بَانَ مِنْهُ ظَهَرُ
 هُوَ ابْنُ الْوَقْتِ فِي حَالٍ وَفَنُ
 مُحْكَمًا فِي طَوْعِهِ كَيْفَ سَلَكَ (۱)
 ذَلِكَ الصَّافِي فِيهِ احْتَرَقَا
 فَرَّغَ كُلًّا وَلَيْسَ ابْنُ أَحَدُ

(۱) نسخه نایه - انی سلك -

بر امید حال بر من می تنی
 نیست معبود خلیل آفل بود
 نیست دلبر لا أحب الافلین
 يك زمانى آب و يك دم آتش است
 نقش بت باشد ولی آگاه نی
 این کس نی فارغ از اوقات و حال
 وقت را همچون پدر بگرفت سخت

(۱) عاشق حالی نه عاشق بر منی
 (۲) آنکه يك دم كم دمی كامل بود
 (۳) و آنکه آفل باشد و گه آن و این
 (۴) آنکه گاهی خوش و گه ناخوش است
 (۵) برج مه باشد ولیکن ماه نی
 (۶) مست صافی غرق عشق ذو الجلال
 (۷) هست صوفی صفا چون ابن وقت

- (۱) غَرِقَ فِي نَوْرٍ مَنْ لَمْ يُولَدْ
لَمْ يَلِدْ لَمْ يُولَدْ الْكَفَوُ الْأَحَدُ
- (۲) رُحَ وَمِثْلَ الْعِشْقِ ذَاغَنَهُ أَفْجَصَ
وَمُدَامًا عَبْدَ وَقْتٍ مُخْتَلِفَ
- (۳) فَلْيَنْقُشِ مِنْ قَبِيحٍ أَوْ حَسَنِ
وَلْيَطْلُوبِكَ وَالْعِشْقِ انْظُرِ
- (۴) فَلِذَا لَا تَنْظُرُ أَنْتَ بِحَقِيرِ
يَا شَرِيفُ انْظُرْ إِلَى هِمَّتِكَ
- (۵) فَبِأَيِّ حَالَةٍ أَنْتَ أَطْلُبِ
أَيُّهَا الظَّامِيُّ مَنْ مِنْهُ الشَّفَّةُ
- (۶) إِنْ يَبَسَ الشَّفَّةُ كَانَ الْخَبِرُ
أَنْ يَقِينَا لَكَ هَذَا لَا ضِطْرَابُ
- .. لَا وَلَا كَفَوُ لَهُ مِنْ أَحَدِ ..
وَجِبَ لِلْخَالِقِ الْفَرْدِ الصَّمَدِ ..
.. بِسِوَاهُ أَبَدًا لَمْ تَخْلَصِ ..
أَنْتَ صِرْتَ وَبِهَذَا تَتَصِفُ
كَانَ فِي نَفْسِكَ لَا تَنْظُرُ زَمَنَ ..
فَهُوَ اللَّبُّ وَخَيْرُ الشَّمْرِ ..
أَوْ ضَعِيفٍ لَا يَلِيقُ أَنْ تَصِيرَ ..
فَهِيَ تَنْبِيكَ عَنْ قِيَمَتِكَ ..
أَطْلُبِ الْمَاءَ وَفِي ذَاكَ آدَابُ
يَبَسَتْ .. حُرُّ الْهَوَى كَمْ تَشْفَهُ ..
لَكَ مِنْ مَاءٍ مَعِينٍ بِالْآثَرِ (۱)
يَأْتِي مِنْ مَاءٍ نَمِيرٍ وَعَذَابُ

(۱) قال فی النهج وفي نسخة (که باب آرد یقین این اضطراب) یعنی هذا الاضطراب یقیناً یأتی بنا الی الماء -

لم یلد لم یولد آن ایزد است
ور نه وقت مختلف را بنده
بنگر اندر عشق و در مطلوب خویش
بنگر اندر همت خود ای شریف
آب می جو دائماً ای خشک لب
که بمات آرد یقین این اضطراب

(۱) غرقه نوری که او لم یولد است
(۲) رو چنین عشقی بجو کر زنده
(۳) منکر اندر نقش زشت و خوب خویش
(۴) منکر آن که تو حقیری یا ضعیف
(۵) تو بهر حالی که باشی می طلب
(۶) خشکی لب هست پیغامی ز آب

- (۱) إِنَّ ذَاكَ الطَّلَبَ نِعَمَ الْحِرَاكِ
فِي طَرِيقِ الْحَقِّ هَذَا الطَّلَبُ
(۲) كُلُّ مَطْلُوبٍ لَكَ هَذَا الطَّلَبُ
أَيَّةُ دَوْلَتِكَ وَالظَّفَرِ
(۳) إِنَّ هَذَا الطَّلَبَ كَالْيَدِ كَأَنَّ
ضَرْبَ صَوْتًا لَهُ هَزُّ الْجَنَاحِ
(۴) هَبْ لَكَ الْآلَةَ لَمْ تَوْجَدْ فَأَنْتَ
فِي طَرِيقِ الرَّبِّ مَا مِنْ حَاجَةٍ
(۵) كُلُّ مَنْ تَنْظُرُ شُغْلًا يَا وَلَدُ
صِرْ وَمِنْكَ الرَّأْسُ بِالطَّاعَةِ ضَعُ
(۶) مِنْ جَوَارِ الطَّالِبِينَ الطَّالِبَا
مِنْ ظِلَالِ الْغَالِبِينَ بِالظَّفَرِ
- سَعِدَ مَيِّمُونَ يَأْتِي بِمُنَاكَ
يَمْنَعُ فِيهِ الرَّدَى وَلَعَطْبُ
لَهُ مِفْتَاحٌ بِهِ تَلْتَمِ الْأَرْبُ (۱)
رَأْيُهُ سَطَوَتِكَ وَالْعُسْكَرِ
بِالصَّبَاحِ دَائِبًا فِي كُلِّ أَنْ
أَنْ قَرِيبًا لَكُمْ يَأْتِي الصَّبَاحُ
إِطْلُبْ أَجْهَدَ مَا اسْتَطَعْتَ مَا قَدَرْتَ
بِكَ تَوَسَّرْتَ لِأَيِّ آلَةٍ
طَلَبَ الْخِلْ لَهْ رُوحًا يَجِدُ
فِي الْأَمَامِ لَهْ عِشْقًا وَوَلَعُ
تَقْدُو قَسْرًا وَتَصِيرُ الْغَالِبَا
تَرْجِعُ مِنْهُمْ أَتَى فَيْكَ الْآثَرُ

(۱) وفي نسخة (این سپاه دولت و رایات تست) سپاه - العسکر -

این طلب در راه حق مانع کشی است
این نشان دولت و رایات تست
می زند نغمه که می آید صباح
نیست آلت حاجت اندر راه رب
یار او شو پیش او انداز سر
واز ظلال غالبان غالب شوی

(۱) کین طلبکاری مبارک جنبشی است
(۲) این طلب مفتاح مطلوبات تست
(۳) این طلب همچون خروسی در صباح
(۴) گرچه آلت نیست تو می طلب
(۵) هر که بینی طالب کار ای پسر
(۶) کز جوار طالبان طالب شوی

- (۱) وَإِذَا مَا نَمَلَةٌ نَظَّتْ بِأَنْ
فَلَيْتَكَ النَّمْلَةَ مِنْهَا النَّظَرُ
(۲) أَفَلَا أَنْتَ جَمِيعَ مَا تَجِدُ
كَانَ فِي الْأَوَّلِ فِكْرًا وَطَلَبُ
حكاية ذلك الرجل الذي كان يدعو الله ليلاً ونهاراً ان اعطني الرزق

الحلال بلا جد و تعب

- (۳) وَاحِدٌ فِي عَصْرِ دَاوُدَ النَّبِيِّ
(۴) بِالْدَّعَاءِ ذَا دَعَى يَا رَبِّ يَا
(۵) حَيْثُ أَنْتَ لِي خَلَقْتَ كَاهِلًا
(۶) أَعْلَى ظَهْرِ الْيَمَافِيرِ اللَّتِي
تَضَعُ الْجَمَلَ لِخَيْلٍ وَجِمَالٍ
عِنْدَ كُلِّ عَالِمٍ كُلِّ غَبَى
ثَرَوَةٌ لَا فِي عَنَاءٍ إِقْسَمُ لِيَا
أَحْمِلُ الضَّرْبَ وَرُخْوًا عَاطِلًا
جُرِحْتُ مَجْرُومَةً مِنْ قِسْمَةٍ (۲)
لَا تُطِيقُ سَحْبَ أَحْمَالٍ يُقَالُ

(۱) ای ان طلبت نملة السليمانية ای مرتبة سيدنا سليمان (ع) مع حقارتها لانها وان كانت في الصورة حقيرة ولكن طلبها الله عند الله العظيم - (۲) پشت ريش ای مجروح الظهر -

- (۱) گریه‌ی موری سلیمانی بجست
(۲) هرچه داری تو ز مال و پیشه
منگرا ندر جستن او سست سست
نی طلب بود اول و اندیشه (۱)

حکایت آن شخصی که در عهد داود (ع) شب و روز دعا میکرد که روزی مرا

حلال ده بی رنج و تعب

- (۳) آن یکی در عهد داود نبی
(۴) این دعا میکرد دایم کای خدا
(۵) چون مرا تو آفریدی کاهلی
(۶) بر خران پشت ریش بی مراد
نزد هر دانا و پیش هر غبی
نروتی بی رنج روزی کن مرا
زخم خو و سست جنبی منبلی
بار اسب و اشتران نتوان نهاد

(۱) در نسخه لکنهور سه بیت اضافی دارد که ظاهراً از ملحقات است -

- (۱) يَا غَنِيُّ لِي رَخْوًا إِذْ خَلَقْتُ
 (۲) أَنَا رَخْوِي الْوُجُودِ فِي الظَّلَالِ
 (۳) أَفَلِرَخْوِينَ نَوَامِ الظَّلَالِ
 (۴) كُلُّ مَنْ كَانَتْ لَهُ رِجْلٌ ذَهَبٌ
 كُلُّ مَنْ قَدْ فَقَدَ الرَّجْلَ احْرِقْ
 (۵) سَوِّقِ الرِّزْقَ إِلَى كُلِّ حَزِينٍ
 (۶) حَيْثُ أَنَّ الْأَرْضَ لَا رِجْلَ لَهَا
 وَعَلَيْهَا ضِعْفًا الْقَطْرُ هَمَرٌ
 (۷) حَيْثُ أَنَّ الْبَطْلَ رِجْلًا فَقَدْ
 وَعَلَى الرَّأْسِ لَهُ رِزْقًا تُدْرُ
- مِنْ طَرِيقِ الرَّخْوِ هَلَا رَزَقْتُ (۱)
 نَمْتُ نَمْتُ فِي ظِلَالِ ذِي النَّوَالِ
 قِسْمَةً أُخْرَى كَتَبْتَ وَنَوَالِ
 يَسْأَلُ رِزْقًا وَجَدَ بِالطَّلَبِ
 لَهُ قَلْبًا وَبِلَا جَدِّ ارْزُقِ
 وَالسَّحَابَ امْطُرْ بِكُلِّ الْأَرْضِينَ
 جُودُكَ السُّحْبَ يَسُوقُ نَحْوَهَا
 .. وَبَدَتْ وَرْدًا وَزَهْرًا وَخَضِرُ
 أُمُّهُ تَأْتِي إِلَيْهِ مَدْدًا (۲)
 .. وَ لَهُ تُخْلِصُ مِنْ جُوعٍ أَشْرَ..

(۱) کاهلی معناه رخو (۲) لانه ورد فی الحدیث لو توکلتم علی الله حق توکلہ لرزقکم کما یرزق الطیر تغدو خماصاً وتروح بطاناً -

روزیم ده هم ز راه کاهلی
 خفتم اندر سایه این فضل وجود
 روزی بنوشتۀ نوع دگر
 هر کرا با نیست کن دلسوزی
 ابر را باران بسوی هر زمین
 ابر را راند بسوی او دو تو
 آید و ریزد وظیفه بر سرش

(۱) کاهلی چون آفریدی ای ملی
 (۲) کاهلم من سایه خسبم در وجود
 (۳) کاهلان و سایه خسبان را مگر
 (۴) هر کرا پایست جوید روزی
 (۵) رزق را می ران بسوی آن حزین
 (۶) چون زمین را با نباشد جود تو
 (۷) طفل را چون با نباشد مادرش

- (۱) أَطْلُبُ رِزْقًا أَنَا بِالصَّدَقَةِ
جَيْثُ مَنْ جَدَّ أَنَا غَيْرَ الطَّلَبِ
(۲) ذَا الدُّعَاءِ قَالَ سِرًّا وَجِهَارًا
(۳) كُلَّ لَيْلٍ لِلْمُضْحَى الْحَيِّ الْوَرَى
مِنْهُ مِنْ قَوْلٍ سَخِيفٍ وَطَمَعٍ
(۴) مِنْهُ يَا لَلْعَجَبِ ذَا الْأَحْمَقِ
أَوْ هُوَ شَخْصٌ حَشِيشًا خَرَقًا
(۵) فَطَرِيقُ الرِّزْقِ كَسْبٌ وَتَعَبٌ
صَنْعَةٌ مَعَ طَلَبٍ مِنْهُ وَجَدَ
(۶) فَالْمَلِكُ الْفَرْدُ وَالسُّلْطَانُ كَانَ
هُوَ دَاوُدُ النَّبِيُّ ذُو الْفَنُونِ
(۷) مَعَ مِثْلِ الْعِزِّ هَذَا وَالِدَّلَالِ

که ندارم من ز کوشش جز طلب
روز تا شب شب همه شب تا ضحی
بر طمع خامی و بر پیکار او
یا کسی دادست بنگ بی هیش
هر کسی را پیشه داد و طلب
و ادخلوا الایات من ابوابها
هست داود نبی ذو فنون
که گزیدستش عنایتهای دوست

- (۱) روزی خواهم بناگاه بی تعب
(۲) مدت بسیار می کرد این دعا
(۳) خلق می خندید بر گفتار او
(۴) که چه میگوید عجب این سست ریش
(۵) راه روزی کسب و رنجست و تعب
(اطلبوا الارزاق فی اسبابها)
(۶) شاه و سلطان و رسول حق کنون
(۷) با چنان عز و نازی کاندرا اوست

- (۱) فِي الْوَرَى اخْتَارَ الْحَبِيبَ الْمُعْجِزَاتُ
مَوْجُ بَحْرِ جُودِهِ لَا فِي زَبَدٍ
- (۲) مَا لِذَاتِ أَحَدٍ مِنْ آدَمٍ
لَهُ صَوْتٌ كَأَن مِثْلَ الْأَرْغَمُونَ
- (۳) مَنْ يَكُلْ عِظَةً مِنْهُ هَلَكَ
صَوْتُهُ بِالْحَسَنِ قَدْ أَفْنَى الْأَمَلَا
- (۴) وَ بِذَا الْوَقْتِ الْغَزَالُ وَالْأَسَدُ
غَفَلَ ذَا أَنْ نَصِيرَ نَحْوَ ذَا
- (۵) وَالْجِبَالُ وَالطُّيُورُ بِالنَّفْسِ
وَ كِلَا الْأَثْنَيْنِ وَقْتَ الدَّعْوَةِ
- لَهُ لَا تَحْصَى بَعْدَ وَ الصِّفَاتُ
مَدَدًا عَبَّ لَنَا بَعْدَ مَدَدٍ
أَبْدًا لِلْحَالِ فِي ذَا الْعَالَمِ
غَيْرُ دَاوُدَ.. وَ لَا بَعْدًا يَكُونُ..
مِائَاتَيْنِ.. الرُّوحَ وَالْقَلْبَ مَلَكُ..
.. وَ لَهُ الصِّبْطُ عَلَى النَّجْمِ عَلَى..
جَمِيعًا فِي وَعْظِهِ الْأَسْنَى الْأَسَدُ (۲)
وَ لَهُ مَا أَتَرَزَ أَيَّ أَذَى
صَاحِبُوهُ وَ لَهُ الْكُلُّ التَّمَسُّ (۲)
مَحْرَمٌ مِنْهُ قُرَيْنُ الصُّحْبَةِ

(۱) ای حاله کون هذا الاسد مغفلا عن ذاك الغزال و الغزال أمين من شر الاسد-
(۲) هم رسائل یعنی مصاحبین له و مسبحین معه قال تعالی فی سورة الانبیاء و سخرنا مع
داود الجبال یسبحن و الطیر و کنا فاعلین ای التسخیر و قال فی سباء یا جبال اوبی
معه و الطیر والنار له الحديد -

- (۱) معجزاتش بی شمار و بی عدد
(۲) هیچ کس خود را ز آدم تا کنون
(۳) که بهر وعظی بمیراند دویست
(۴) شیر ز آهو جمع کردند آن زمان
(۵) کوه و مرغان هم رسائل بادمش
- موج بخشایش مدد آندر مدد
کی بدست آواز ه چون ارغنون
آدسی راصوت خوش کرده نیست
سوی تذکیرش مغفل این از آن
هر دو اندر وقت دعوت محرمش

- (۱) ذَا وَكَمْ مِنْ مِائَةٍ مِنْ مِثْلِهِ
نُورُهُ فِي الْوَجْهِ مِنْ غَيْرِ جِهَاتٍ
- (۲) مَعَ جَمِيعِ اللَّطِيفِ وَالتَّمَكُّينِ ذَا
بَلْ لَهُ فِي الطَّلَبِ وَالْفَحِصِ قَدْ
- (۳) وَبَلَا تَسْجِ الدُّرُوعِ وَالتَّعَبِ
مَعَ مَا كَانَ لَهُ مِنْ سَطْوَةٍ
- (۴) هَكَذَا مَخْدُولٌ مَطْرُودُ السَّمَاءِ
(۵) مِثْلُ هَذَا الْمُدِيرِ دَوْمًا عَجَلٌ
- يَمَلَأُ الدَّيْلُ لَهُ نَفْعًا وَرَبْحٌ
- مُعْجَزَاتٍ بَهَّتْ مِنْ فَضْلِهِ
مَعَ جِهَاتٍ أَبَدَعَ وَصَفًا وَذَاتُ
رِزْقُهُ مَا كَانَ فِي الْخَلْقِ كَذَا
قَيِّدَ خَصَصَ فِي جُهْدٍ وَجَدَ
رِزْقُهُ مَا جَاءَ بَاتَ فِي سَغَبٍ (۱)
وَ عَظِيمِ الْقُدْرَةِ وَالسَّلْطَةِ
قَدَّرَ وَغَدَّ وَ وَفَرَأَ عِدْمًا (۲)
طَلَبَ لَا بِاتِّجَارٍ وَ عَمَلٍ
يَا تَرَى هَذَا لِذِي لُبٍّ يَصِحُّ..

(۱) روى ما اكل احد طعاماً خيراً من ان يأكل من عمل يده و ان نبى الله داود كان يأكل من عمل يده كذا فى تنوير المعاصيح و كان آدم حراثاً و نوح نجاراً و ادريس خياطاً و ابراهيم و لوط زارعين و صالح تاجراً و داود حداداً و موسى و شعيب و معبد رعاة كذا فى نزهة الناظرين - (۲) اى هكذا مخدول بقى مدبراً خانه كنده دون بفتح الكاف العربية اى دنى غير نظيف مطرود من السماء -

- (۱) اين و صد چنين مرو را معجزات
نور رویش بی جهات و در جهات
- (۲) با همه تمکین خدا روزی او
کرده باشد بسته اندر جستجو
- (۳) بی زره بافی و رنجی روزیش
می نیامد با همه پیرویش
- (۴) اینچنین مخدول و واپس مانده
خانه کنده دون گردون رانده
- (۵) این چنین مدبر همی خواهد که زود
بی تجارت پر کند دامن ز سود

(۱) مِثْلُ هَذَا الْأَبْلَهِ لِلْوَسْطِ
 أَنَّ هُوَ سَطْحَ السَّمَاءِ لَا فِي دَرَجٍ
 (۲) ذَا لَهُ قَالَ يَنْجُو السَّخْرَةَ
 (۳) وَ الْبَشِيرُ جَاءَ هَزْوَاً ضَحْكَاً
 أَيْضاً أَمْنَحْ يَا رَئِيسَ الْقَرْيَةِ
 (۴) وَهُوَ مِنْ سُخْرِيَةِ النَّاسِ وَمِنْ
 أَبْدَأْ مَا قَلَّلُ مِنْهُ الدُّعَاءُ
 (۵) لَهُ حَتَّى عُرِفَ بِالْبَلَدَةِ
 يَطْلُبُ الْجَبْنَ مِنْ الظَّرْفِ الْخَلِي
 (۶) مَثَلًا فِي الطَّمَعِ النَّبِيُّ الْفَقِيرُ
 وَمِنْ الْأَلْحَاحِ هَذَا وَالطَّلَبُ

جَاءَ مِنْ حُوقِ بِهِ مَعَ غَاطِ
 يَصْعَدُ مِنْ غَيْرِ عُسْرِ وَ حَرَجٍ
 خُذْلَكَ الرِّزْقُ أَتَى بِالْمَرَّةِ
 آخِرَ قَالَ لَهُ مِنْ لُطْفِكَ
 أَنْتَ مِمَّا نِلْتَ مِنْ ذِي التُّخَفَةِ
 هَزْوَهِمْ مِنْ ذَلِكَ الْقَوْلِ الْخِشْنِ
 وَالْخُضُوعِ لَا وَلَا أَتْنَى الرَّجَاءُ
 أَنْ يَلَا كَسْبٍ وَ أَيْ عِدَّةٍ
 هُوَ مَعْتُوهُ .. لَهُ حَقُّ الْوَلِيِّ ..
 ذَا غَدَا مَا لَهُ فِي الْخَلْقِ نَصِيرُ
 مَا أَتْنَى جَدُّ وَ ضَجَّ وَ طَلَبُ

که بر آید بر فلك بی نردبان
 که رسیدت روزی و آمد بشیر
 زانچه یابی هدیه ای سالارده
 کم نمی کرد از دعا و چاپلوس
 کوز انبان تهی جوید پنیر
 او ازین خواهش نمی آمد جدا

(۱) این چنین گنجی بیامد در میان
 (۲) این همه گفتش بتسخرنک بکیر
 (۳) وان یکی خندید ما را هم بده
 (۴) او ازین تشنیع مردم وین فسوس
 (۵) تا که شد در شهر معروف و شهیر
 (۶) شد مثل در خام طمعی آن گدا

هذا في بيان هجوم البقرة على بيت الداعي بالالاحاح ودخوله

في البيت قال النبي (ص) ان الله يحب الملحين في الدعاء

- (۱) لَحَّ حَتَّى ذَاتَ يَوْمٍ ذَا الدُّعَاءِ فِي الضُّحَى قَالَ لَهُ زَادَ الْبُكَاءُ
وَالْخُضُوعَ بَغْتَةً ثَوْرٌ عَجَلُ قَصَدَ الْبَيْتَ لَهُ لَمَّا وَصَلَ
ضَرَبَ فِي قَرْنِهِ الْبَابَ كَسَرَ لَهُ مِفْتَاحًا وَ قُمْلًا وَ طَفَرَ
(۲) دَاخِلَ الْبَيْتِ بِلَا أَيْ أَدَبٍ وَ عَلَيْهِ الرَّجُلُ الْحَالُ وَ ثَبَ
(۳) شَدَّ رِجْلَيْهِ وَ بَعْدًا قَطْعًا لَهُ حُلُقُومًا وَ أَنَا مَا رَعَى
أَحَدًا أَوْ لَهُ أَذْنَى مُهَلَّةٍ يُعْطِي أَوْ أَمْنًا بِدُونِ فِكْرَةٍ
(۴) حَيْثُ مِنْهُ قَطَعَ الرَّأْسَ ذَهَبَ نَحْوَ قَصَابٍ سَرِيعًا وَ طَلَبَ
يَسْلُخُ الْجِلْدَ لَهُ فِي عَجَلٍ مَا رَأَى نَقْصًا بِهَذَا الْعَمَلِ ..

دویدن گاو در خانه دعا کننده بالاحاح قال النبي (ع) ان الله يحب

الملحين في الدعاء

- (۱) تا که روزی ناگهان در چاشتگاه این دعا میکرد و بازاری و آه
(۲) گاو گستاخ اندر آن خانه بجست مرد برجست و قوایمهاش بست
(۳) پس گلوی گاو بیرید آن زمان بی توقف بی تأمل بی امان
(۴) چون سرش بیرید شد سوی قصاب تا اهاش بر کند در دم شتاب

فی بیان عذر الناظم و طلبه المدد والاستعانة من الله تعالى

- (۱) أَنْتَ يَا مَنْ قَدْ تَقَاضَيْتَ كَثِيرًا
كَالْجَنِينِ الْبَاطِنِ أَجَعَلَ وَالضَّمِيرَ
إِذْ تَقَاضَيْتَ لَهُ الْأَتِمَامَ أَنْتَ
.. أَسْأَلُ التَّوْفِيقَ مِنْكَ كَمْ مَنَنْتَ .. (۱)
(۲) فَلَهُ سَهْلٌ وَوَفْقٌ وَالطَّرِيقُ
إِهْدِيَا مَنْ أَنْتَ بِاللَّطْفِ الْحَقِيقِ
أَوْ تَقَاضِيكَ أَزِلْ عَنِّي عَلِيَّ
لَا تَضَعْ إِتِمَامَهُ صَعْبَ لَدِي
(۳) إِذْ مِنْ الْمَفْلِسِ تَقَدَّ الذَّهَبُ
تَقَاضَا فَلَهُ سِرًّا هَبِي
ذَهَبًا يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الْغَنِيِّ
.. وَلَهُ أَجَلِي الرُّوحَ بِالنُّورِ السَّنِيِّ ..
(۴) يَسْوَكَ فِي الْعِشِيِّ وَالسَّحَرِ
نَظْمٌ أَوْ قَافِيَةٌ أَنِّي قَدَرُ
لِلظُّهُورِ يَأْتِي أَنَا وَالنَّظَرَ
.. وَ مَتَى الْفِكْرُ لَهُ رَأْيَا نَظَرُ ..

(۱) و لما وصل الرجل الملح بالدعاء الى رزاقه تضرع سيدنا و مولانا فقال (ای تقاضاگر) ای یا من اوصل الرزق الصوري بالدعاء و ادخله من باب بيته على حسب مراده فلاقاه فحفظه و وعاه اوصل علوم و معارف المنشوى الى بيت قلوبا بطريق الالهام و يا متقاضى اجعل علوم المنشوى ايضا فى قلبى مثل الجنين متقاضيا للظهور و الولادة لما تتقاضى اختتام و اتمام هذا الكلام الشريف و الرزق الممنون فكانت لفظة چون فى الشطر الاول اداة تشبيه و فى الشطر الثانى اداة تمليل و لفظة گر بالكاف العجيبة فى تقاضاگر اداة اسم الفاعل -

عذر گفتن نظم کننده و مدد خواستن از ایزد توانا

- (۱) ای تقاضاگر درون همچون جنین
چون تقاضا میکنی اتمام این
(۲) سهل گردان ده نما توفیق ده
یا تقاضا را بهل بر ما منه (۱)
(۳) چون ز مفلس زر تقاضا میکنی
زر به بخشش در سرای شاه غنی
(۴) بی تو نظم و قافیه شام و سحر
زهره کی دارد که آید در نظر

(۱) یعنی ای آفریننده تقاضا در درون همچون جنین چونکه تقاضا میکنی اتمام این کمال را که عشق است پس آسان گردان و توفیق آن را ده -

- (۱) يَا عَلِيمُ النَّظْمُ وَالتَّجْنِيسُ كَانَ
عَبْدَ أَمْرِ أَمْرٍ أَمْرٌ خَوْفًا وَامْتِحَانًا (۱)
- (۲) إِذْ لِكُلِّ شَيْءٍ التَّسْبِيحُ أَنْتَ
لَهُ فَقَهْتَهُ وَ فِي ذَاكَ مَنَنْتَ (۲)
- كُلُّ ذَاتٍ مَيَّزَتْ أَوْ أَنْهَا
لَمْ تُمَيِّزْ سَبِّحَتَكَ وَ لَهَا
- (۳) كُلُّ فَرْدٍ لَهُ تَسْبِيحٌ بِنَوْعٍ
أَخَرِ سَبَّحَ فِي عِشْقٍ وَ طَوْعٍ
وَ بِحَالٍ ذَاكَ هَذَا لَا خَبَرَ
لَهُ عَنْهُ لَا وَلَا عَمَّا ذَكَرَ
- (۴) وَ لِتَسْبِيحِ الْجَمَادِ الْأَدْمِيِّ
أَنْكَرَ الطَّرْفُ لَهُ عَنْ ذَا عَمِي (۳)
- وَ الْجَمَادُ فِي الْعِبَادَاتِ غَدَا
عَالِمًا أَسْتَادًا أَزْدَادَ هُدَى
- (۵) بَلْ هُمْ سَبْعُونَ وَ اثْنَانِ الْمَلَلُ
كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ وَفْقَ التَّحَلُّ
- مَا لَهُ عَنْ مِلَّةٍ أُخْرَى خَبَرَ
.. وَلَهَا التَّسْبِيحُ شَكٌّ مَا اعْتَبَرَ ..

(۱) ای مربوطه بامرك من جهة الخشية و الخوف عارفة لعظم شأنك مسبحة بدوام
مجدك - (۲) كما قلت- و ان من شئى الا يسبح بحمده و لكن لا تفقهون تسبيحهم -
(۳) منكر تسبيح الجماد كالمعتزلة ومقلد بهم مع ذاك الجماد فى العبادة استاذ لما علمته
فى الدفتر الاول من قصة حنين الجدع و فى هذا الدفتر من قصة الحياتى - نسخة ثانية
فلتسبيح -

- (۱) نظم و تجنیس وقوافی ای علیم
بنده امر تو اندر ترس و بیم
- (۲) چون مسبح کرده هر چیز را
ذات بی تمییز و با تمییز را
- (۳) هر یکی تسبیح بر نوعی دیگر
گوید و از حال آن این بی خبر
- (۴) آدمی منکر ز تسبیح جماد
وان جماد اندر عبارت اوستاد
- (۵) بلکه هفتاد و دو مات هر یکی
بی خبر از یکدیگر اندر شکی

- (۱) فَإِذَا مَا النَّاطِقَانِ جَهْلًا
فَمَتَى النَّاطِقُ أَبَاً وَ جِدَارُ
(۲) إِذَا أُنَا التَّسْبِيحَ لِلنَّاطِقِ أَنْ
عَلِمَ التَّسْبِيحَ لِلصَّامِتِ مَنْ..
(۳) كَانَ لِلْسُّنِيِّ تَسْبِيحٌ يُخَصُّ
كَانَ لِلْجَبْرِيِّ بِالضِّدِّ الْخُلَاصُ
(۴) فَمَنْ التَّسْبِيحَ لِلْجَبْرِيِّ لَمْ
هُوَ بِالتَّسْبِيحِ لِلْمُسْنِي حِينَ
- حَالُ كُلِّ مِنْهُمَا كَمْ غَفْلًا
عَرَفَ.. سِرَّهُمَا يَدْرِي جِهَارًا..
مَا عَلِمْتُ كَيْفَ لِي الْقَلْبُ زَمَانُ
..أَبْعَدُ مِنْهُ بِصُنْعٍ وَ بِفَنٍ..
لَا عِتْرَالٍ مَنْ نُمِّي عَنْهُ مَلَصُ (۱)
لَهُ مِنْهُ وَ بِهِ رَامَ الْمَنَاصُ
يَدْرِ سُنِّيَّ وَ لَا الْجَبْرِيَّ لَمْ (۲)
مَا دَرَى مِنْ أَثَرٍ فِيهِ يَمِينُ

(۱) ای نعم للسنی تسبیح خاص بوفق اعتقاده و هو لا جبر و لا تفویض و الامر بین ذلك علی فحوی اعملوا کل میسر لما خلق له یسبح الله و بنزهه و الجبری ضد ذاک السنی له تسبیح هو نوع آخر فی المناس ای فی الخلاص بان یقول الخالق و الفاعل الله و العبد بمنزلة الجواد - (۲) السنی لا خبر له من تسبیح الجبری لانه مظهر اسمه العدل و الجبری من السنی بلا اثر و لا نصیب لانه مظهر اسمه الجبار ولهذا لم یفهم کل منهما تسبیح غیره .

- (۱) چون دو ناطق راز حال هم دگر
(۲) چون من از تسبیح ناطق غافل
(۳) هست سنی را یکی تسبیح خاص
(۴) سنی از تسبیح جبری بی خبر
- نیست آگه چون بود دیوار و در
چون بداند سبحة صامت دلم
هست جبری را ضد آن در مناص
جبری از تسبیح سنی بی اثر

- (۱) ذَا يَقُولُ هُوَ دَوْمًا كَانَ ضَالًّا
 مَالَهُ عَنْ حَالِهِ أَذْنَى خَبَرٍ
 (۲) ذَاكَ قَالَ ذَا مَدَامًا لَا خَبَرٍ
 فِي الْقَضَاءِ اللَّهُ خَلَى وَالْقَدَرُ
 (۳) كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُ أَبْدَى الْجَوْهَرَا
 (۴) فَمِنْ اللَّطْفِ دَرَى كُلُّ أَحَدٍ
 عَالِمٌ أَوْ جَاهِلٌ أَوْ مِنْ ذَنِي
 (۵) لَكِنَّ اللَّطْفَ الَّذِي فِي الْقَهْرِ قَدْ
- ضَائِقًا حَيْرَانٍ فِي قَيْدِ الْخِيَالِ (۱)
 هُوَ لَا فِي أَمْرِ قُمْ أَنَا عَشْرُ
 لَهُ عَنْهُ مَا لَدَيْهِ مَا ظَهَرَ
 ..لَهُمَا ذِي الْحَرْبِ مَعَ كَرٍّ وَفَرٍّ..
 مِنْ عَدِيمِ الْجِنْسِ جِنْسًا أَظْهَرَا
 قَهْرًا الضَّدَّ مِنَ الضَّدِّ وَجَدَ
 ..هَكَذَا قَسَّ كُلَّ ضِدِّ فِي الدُّنَا..
 سَتَرَ أَوْ قَهْرًا الْحَقُّ أَعَدَّ

(۱) و هو امر الرسول بقوله تعالى (يا ايها المدثر) و اصله المتدثر ادغمت التاء في الدال ای الملتف بشيابه عند نزول الوحي عليه (قم فانذر) خوف اهل مكة بالنار ان لم يؤمنوا و الامر لقم مستلزم اختيارهم لان اللذي لا اختيار له الانذار له عبث و لا خبر له من (قم الليل الا قليلا) و لا خبر له من (قم باذن الله) عند النفخة الثانية للاحياء و هذا مشعر بجزاء الافعال التي فعلوها مع الاختيار ان خيراً فخير و ان شراً فشر و يؤل الايات و الاحاديث الواردة يوم القيمة على مقابلة الاعمال يقول و ما امر العبد الا ليعلم عجزه لا غير -

- (۱) اين همه گوید که اوضاع است و کم
 (۲) وان همی گوید که این را چه خبر
 (۳) گوهر هر يك هویدا میکند
 (۴) قهر را از لطف داند هر کسی
 (۵) ليک لطف قهر در پنهان شده
- بی خبر از حال او در امر قم
 جنگشان افکند یزدان از قدر
 جنس از ناجنس پیدا میکند
 خواه دانا خواه نادان یا خسی
 یا که قهری در دل لطف آمده

- (۱) فِي ضَمِيرِ الْمُطْفِ قُلْ مَنْ دَرَى
مَنْ يَقْلِبُ لَهُ لِلرُّوحِ مَحَكَّ
(۲) مَنْ كَيْلَا الْأَمْرَيْنِ كُلِّ مَنْ بَقِيَ
بِجَنَاحٍ وَاحِدٍ مِنْ وَكْرِهِمْ
غَيْرَ رَبَّانِي بِالْحَبِّ وَرَى^(۱)
مَيَّزَ فِيهِ بِلَا رَيْبٍ وَ شَكَّ
ظَنَ ظَنًّا وَ سِوَاهُ مَا لَقِيَ
هُمْ طَارُوا التَّبَسُّوا فِي أَمْرِهِمْ

فی بیان ان للعلم جناحین والظن له جناح واحد ومثال العلم والیقین
(۳) كَانَ لِلْعِلْمِ جَنَاحَانِ جَنَاحُ
فَقَدَّ الظَّنَّ وَ عِنْدَ الطَّيْرَانِ
(۴) بِالْجَنَاحِ الْوَاحِدِ الطَّيْرُ هَوَى
خَطَوَتَيْنِ بَعْدَ هَذَا أَوْ ثَلَاثَ
(۵) فِي سَقُوطٍ وَ نُهُوضٍ مُسْتَمِرٍّ
بِجَنَاحٍ وَاحِدٍ نَاطَ الْأَمَلُ
وَاحِدَ الظَّنِّ مِنْ ذَاكَ الصَّلَاحِ
اِبْتَرَأَ صَارَ عَدِيمَ الدُّورَانِ
مِنْ عَلَى الرَّأْسِ سَرِيعاً إِذْ ضَوَى
طَارَ لَا أَكْثَرَ قَيْدًا لِأَكْثَرَاتِ
سَارَ طَيْرُ الظَّنِّ سَرْعَانَ مُصِرٍّ
لَهُ بِالْوَكْرِ وَ أَبَ بِالْفَشَلِ

(۱) نسخه ثانیة - فی هذا الوری -

- (۱) کم کسی داند مکر ربانی
(۲) باقیان زین دو گمانی می برند
کش بود در دل محک جانی
سوی لانه خود بیک پر می برند

بیان آنکه علم را دوپراست و گمان را یک پراست ومثال علم و یقین

- (۳) علم را دوپراست و گمان را یک پراست
(۴) مرغ یک پر زود افتد سرنگون
(۵) آفت و خیزان میرود مرغ گمان
ناقص آمد ظن پیرواز ابتر است (۱)
باز بر برد دو گمانی یا فزون
با یکی پر بر امید آشیان

(۱) یعنی علمی که ناشی از گفتار رسول (ص) آن علم را ایمانی است و دوپره
است و بسوی عرفان و مشاهده میرساند ولی ظن که ناشی از نظر عقلی است یک پره
است و بمطلوب نمیرساند -

- (۱) إِذْ مِنْ الظَّنِّ نَجَّى الْعِلْمُ أَدَارَ
بِجَنَاحَيْنِ يَطِيرُ بَعْدَ أَنْ
(بَعْدَ ذَا يَمْشِي سَوِيًّا مُسْتَقِيمٌ)
(۲) بِجَنَاحَيْنِ يَطِيرُ مِثْلَمَا
لَا يَظُنُّ لَا يَفْكَرُ لَا يَقَالُ
(۳) لَهُ كُلُّ الْعَالَمِ لَوْ قَالَ أَنْتَ
(۴) هُوَ مِنْ قَوْلٍ لَهُ مَا زِدَادَ حَرِّ
رُوحِهِ الْمُفْرَدَةِ لَمْ تَزْدُوجْ
(۵) أَوْ لَهُ الْكُلُّ يَقُولُونَ الْأَسْفَ
جَبَلًا نَفْسَكَ خَلَّتْ بِالْمَثَلِ
(۶) هُوَ مِنْ طَعْنِهِمْ فِي الظَّنِّ مَا
هُوَ مِنْ ضَعْفِهِمْ لَمْ يَنْكَسِرْ

(۱) قال تعالى في سورة الملك - افمن يمشى مكباً على وجهه اهدى ام من يمشى
سويّاً على صراط مستقيم) - (۲) و في نسخة (ازطنشان) بالطاء المعجمة و في
نسخة اخرى ازطعنشان) بالطاء المهملة -

شد دو بران مرغ يك پر پر گشود
بي گمان بي فکرت و بي قال وقيل
بر ره يزدان و دين معنوی
جان طاق او نکردد جفتشان
کوه پنداری و تو برگ کهي
او نکردد دردمند از ضعفشان

(۱) چون زطن و درست علمش رونمود
(۲) با دو پر بر ميبرد چون جبرئيل
(۳) گر همه عالم بگويندش تویی
(۴) او نکردد گرمتر از گفتشان
(۵) ور همی گویند او را گمراهی
(۶) او نیفتد در گمان از طعنشان

- (۱) بَلْ لَهُ الْبَحرُ الْخِضْمُ وَ الْجَبَلُ
أَنْتَ مَعَ مَنْ ضَلَّ قَدْ صِرْتَ الْقَرِینَ
(۲) ذَرَّةٌ وَاحِدَةٌ رَهْنُ الْخِیَالِ
مِنْ مَقَالِ الطَّاعِنِينَ .. وَ الثَّنَاءِ ..
لَوْ أَتَى لِلنُّطْقِ .. قَالَ بِالْخَطْلِ ..
.. وَ لَكَ الشَّانُ الْحَقِیرُ وَالْمِہِینُ ..
لَا یَكُونُ لَا وَ لَا یَسْأَمُ حَالُ
.. عِنْدَهُ وَ الْقَدَحُ بِالْقَدْرِ سَوَاءُ ..

فی بیان مرض الادمی بوهم التعظیم من الخلق وبرغبة

حکایت میل الطلاب وحکایت المعلم

- (۳) صِبْیَةُ الْمَكْتَبِ مِنْ أَسْتَاذِهِمْ
(۴) شَوْرُهُمْ قَرَّ بِتَعْوِيقِ الْعَمَلِ
لَهُ يَأْتِي وَ مِنْ الْمَكْتَبِ هُمْ
(۵) إِذْ لَهُ عِدَّةٌ أَيَّامِ الْمَرَضِ
(۶) كَثِي مِنَ الْحَبْسِ وَمِنْ ضِيقِ الْعَمَلِ
(۷) ذَلِكَ الْأَفْطُنُ مِنْهُمْ دَبْرًا
أَيُّهَا الْأُسْتَاذُ مَا عَنَّْ وَ مَنْ
أَلَمَّا حَسُوا وَ مِنْ إِذَا بِهِمْ
لَهُ حَتَّى الْأَضْطِرَابُ وَالْوَجَلُ
يَخْلُصُوا وَ الرَّاحَةُ فِي ذَا لَهُمْ
مَا أَتَى أَنَا وَلَا السَّقَمُ عَرَضُ
نَخْلُصُ كَالصَّخْرِ قَرَّ وَ الْجَبَلِ
أَنْ يَقُولَ لِمَ كُنْتَ الْأَصْفَرَا
.. لَكَ جَرَّ الْيَوْمَ سَقَمًا وَ حَزَنًا ..

- (۱) بلکه گر دریا و کوه آید بگفت
(۲) هیچ يك ذره نیفتد در خیال
کویدش با گمراهی گشتی توجفت
یا بطمن طاعنان رنجور حال

مثال رنجور شدن آدمی بوهم تعظیم خلق و رغبت مشتریان بوی وحکایت معلم

- (۳) کودک‌کان مکتبی از اوستاد
(۴) مشورت کردند در تعویق کار
(۵) چون نمی آید ورا رنجوری
(۶) تا رهیم از حبس و از تنگی کار
(۷) آن یکی زیر کتراین تدبیر کرد
رنج دیدند از ملال و اجتهاد
تا معلم در فتد در اضطرار
که بگیرد چند روز اودوری
هست او چون سنگ خارابرقرار
که بگوید اوستا چونی تو زرد

- (۱) كَانَ خَيْرًا لَّوْنِكَ لَا فِي مَحَلٍّ
 (۲) مِنْ هَوَاءٍ عَنْ أَوْ حُمَى قَلِيلٍ
 صَارَ أَنْتَ يَا أَخِي قُلْ مُبْدَلُ ذَا
 (۳) فَلِبَابِ الْمَكْتَبِ إِذْ تُرْدُ
 أَيُّهَا الْأُسْتَاذُ وَالْحَالُ لَكَ
 (۴) وَكَذَلِكَ الْغَالِثُ وَالرَّابِعُ
 خَلَفْنَا يَبْدُونَ حُزْنًا وَحَنِينَ
 (۵) لِثَلَاثِينَ صَبِيٍّ ذَا الْخَبَرِ
 بِاتِّفَاقٍ لَهُ فِي الْقَلْبِ اسْتَقَرَّ
 (۶) كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ قَالَ أَنْعَمَ
 وَلَيْدُمْ حَظُّكَ سَعْدًا مُتَّكِيً
- لَهُ مِمَّ الْأَثَرُ هَذَا حَصَلَ
 فِي خِيَالٍ يَقَعُ أَنَّ بِالْعَلِيلِ
 وَاعْتَبِي زِدْهُ غَمًّا وَادِي
 قُلْ يَكُونُ الْخَيْرُ مَاذَا تَجِدُ
 كَيْفَ كَانَ مَا أَلَكَ اللَّهُ بِكَ
 أَيْضًا الْخَامِسُ كُلُّ تَابَعُوا
 لِسِقَامٍ وَغَنًّا فِيهِ يَبِينُ
 هُمْ يَقُولُونَ صَحِيحًا مُسْتَقَرَّ (۱)
 وَجَلَّ مِنْ مَرَضٍ فِيهِ ظَهَرَ
 يَا ذَكِيٍّ عَيْنًا الْعُمَرُ اسْلِمَ (۲)
 فَوْقَ لَطْفِ الْعَقِيذِيِّ الْوَصْفِ الزَّكِي

(۱) نسخه ثانیة - تبعاً -
 شادباش -

- (۱) خیر باشد رنگ تو بر جای نیست
 (۲) آنده کی اندر خیالی افتد این
 (۳) چون در آئی از در مکتب بگو
 (۴) آن سوم و آن چارم و پنجم چنین
 (۵) تا چو سی کودک تو اثر این خبر
 (۶) هر یکی گفتش که شادباش ای ذکی
- این اثر یا از هوا یا از تنیست
 تو برادر هم مددکن اینچنین
 خیر باشد اوستاد احوال تو
 در پی ما غم نمایند و حنین
 متفق گویند یابد مستقر
 باد بخت بر عنایت متکی

- (۱) صِبْيَةُ الْمَكْتَبِ كُلُّ أَجْمَعُوا
 مَا لَهُمْ قَالَ وَ فَرَّدَ مِنْهُمْ
 (۲) بَعْدَ هَذَا كُلَّهُمْ قَيْدَ الْيَمِينِ
 (۳) مَا جَرَى رَأَى الصَّبِيِّ الْأَلْمَعِي
 وَ عَلَى كُلِّهِمُ الْعَقْلُ السَّبْقُ
 (۴) إِنَّ ذَاكَ الْأَخْتِلَافَ فِي النَّظَرِ
 مِثْلًا بَيْنَ الْمُحَايِبِ الْغُرَرِ
 (۵) وَلِهَذَا أَحْمَدُ الْمُخْتَارُ قَالَ
- هُمْ بِعَهْدٍ مُوْتَقٍ أَنْ يَصْنَعُوا
 لَا يَرُدُّ الْقَوْلُ يَزْرِي بِهِمْ
 جَعَلَ حَتَّى مِنْهُمْ لَا يُبَيِّنُ
 ذَا لِكُلِّ صَارَ بِالْمَتَّبِعِ
 لَهُ حَازَ وَ بِهِ الْكُلُّ التَّحَقُّ
 يُوجَدُ بِالْعَيْنِ فِي عَقْلِ الْبَشَرِ
 وَقَعَ فِي الشَّكْلِ مِنْهُمْ وَ الصُّورِ
 فِي اللِّسَانِ اسْتَتَرَ حُسْنَ الرِّجَالِ

فی بیان تفاوت العقول فی اصل الفطرة و عند المعتزلة متساویة

فی اصل الفطرة والتفاوت عندهم ناشئ من تحصیل العلم

- (۶) لِلْعُقُولِ إِدْرٍ بِأَصْلِ الْفِطْرَةِ
 إختِلَافًا وَفَقَ أَهْلُ السَّنَةِ

- (۱) متفق گشتند در عهد وثیق
 (۲) بعد از آن سوگند داد او جمله را
 (۳) رأی آن کودک بجزبید از همه
 (۴) آن تفاوت هست در عقل بشر
 (۵) زین قبیل فرمود احمد در مقال
 که نگرداند سخن را یک رفیق
 تا که غمازی نکوید ماجری
 عقل او در پیش میرفت از رمة
 که میان شاهدان اندر صور
 در زبان پنهان بود حسن رجال

در بیان آنکه عقول متفاوت است در اصل فطرت و نزد معتزله متساویست

و تفاوت نزد ایشان از تحصیل علمست

- (۶) اختلاف عقلا در اصل بود بر وفاق سنیان باید شنود

- (۱) بِخِلَافِ قَوْلِ أَهْلِ الْأَعْتِزَالِ
 (۲) وَلَهَا تَعْلِيمُهَا وَالتَّجَرُّبَةُ
 كُنِيَ بِهَذَا الْوَاحِدِ مِنْ آخِرِ
 (۳) بَاطِلٌ هَذَا لِأَنَّ الرَّأْيَ مِنْ
 مَالِهِ تَجَرُّبَةُ فِي مَسَلِّكَ
 (۴) ظَهَرَ فِكْرٌ مِنَ الْبَطْلِ الصَّغِيرِ
 (۵) فَازْدِيَادُ الْعَقْلِ ذَاكَ الْأَجْدَرُ
 قَوْلُهُ مِنْ إِزْدِيَادٍ بِالْفِكَرِ
 (۶) فَعَطَاءُ اللَّهِ قُلْ أَحْسَنَ أَوْ
- أَنَّ لَهَا بِالْأَكْلِ فِي الْأَصْلِ اعْتِدَالٌ
 يُنْقِصُ شَأْنًا يُزِيدُ الْمَرْتَبَةَ (۱)
 أَعْلَمَ تُبْدِي بِعَقْلِ وَافِرِ
 طِفْلِ الْأَمْرِ لَهُ لَمْ يَسْتَمِنْ
 لَا وَلَا لَمْ بِأَدْنَى مَدْرَكِ
 ذَا وَمَا شَمَّ لَهُ الشَّيْخُ الْكَبِيرُ
 أَنَّهُ بِالْفِطْرَةِ وَالْآخِرِ
 وَمِنْ الْجُهْدِ الْكَثِيرِ وَالسَّهْرِ
 أَعْرَجَ يَمْشِي سَوِيًّا مَا أَرْتَاوُ

فی بیان رمی الاطفال المعلم فی الوهم

- (۷) وَالنَّهَارُ طَلَعَ ذِي الصَّبِيَّةِ
 لَهُمْ كَانَتْ مِنَ الْبَيْتِ آتَوْا
 كَلَّهُمْ عَادُوا وَتِلْكَ الْفِكْرَةُ
 وَإِلَى الْمَكْتَبِ كَالْأَمْسِ عَدُوا

(۱) ای و اذا قلت لهم ما هذا التفاوت قالوا (تجربة و تعليم) - (۲) ای قول المعتزلة باطل -

- (۱) بر خلاف قول اهل اعتزال
 (۲) تجربه و تعليم بیش و کم کند
 (۳) باطلست این زانکه رای کودکي
 (۴) بردمید اندیشه زان طفل خرد
 (۵) خودفزون آن بد که آن از فطرتست
 (۶) تو بگو داده خدا بهتر بود
- که عقول از اصل دارند اعتدال
 تا یکی را از یکی اعلم کند
 که ندارد تجربه در مسلکی
 پیر با صد تجربه بوئی نبرد
 تا ز افزونی که جهد و فکرست
 یا که لنگی راه و ارانه رود

در وهم افکندن کودکان استاد را

- (۷) روزگشت و آمدند آن کودکان
 بر همین فکرت ز خانه شادمان

- (۱) كُلُّهُمْ فِي الْخَارِجِ قَدْ وَقَفُوا
كَيْ لَّهُمْ فِي الْأَوَّلِ الْبُخْلُ الْمُبْصِرُ
- (۲) فَهُوَ كَانَ الْمَنْبِعَ لِلرَّأْيِ ذَا
دَوماً الرَّأْسُ يَجِيءُ لِلْإِمَامِ
- (۳) أَنْتَ يَا مَنْ قَلْدٌ لَا تَطْلُبُ
فَهُوَ مِنْ نُورِ السَّمَاءِ الْمَنْبِعُ
- (۴) ذَلِكَ لِلْأَسْتَاذِ جَاءَ وَالسَّلَامُ
لَمْ تَوْنُ وَجْهَكَ أَصْفَرَ السَّقَامُ
- (۵) فَلَهُ أُسْتَاذُهُ قَالَ اغْدِرْ
(۶) نَقَضَ قَوْلَ الصَّبِيِّ غَيْرَ أَنْ
دَخَلَ فِي قَلْبِهِ شَيْءٌ قَلِيلُ
- (۷) جَاءَ طِفْلٌ آخَرَ قَالَ كَذَا
- بِأَنْتَظَارٍ رَأَيْتَهُمْ مَا عَرَفُوا
ذَلِكَ يَأْتِي يَعْرِفُونَ مَا يُسَرُّ
وَلِسِدِّ خَلَلِ الرَّجُلِ كَذَا
وَلَهَا يَقْضَى الْمَرَادَ وَالْمَرَامُ
لَكَ تَقْدِيماً عَلَيْهِ وَادْهَبِ
مَظْهَرُ الْحَقِّ إِلَيْهِ تَرْجِعُ
لَهُ قَالَ الْخَيْرُ كَانَ يَا هُمَامُ
بِكَ دَبَّ الْحَقُّ يَشْفِيكَ مُدَامُ
وَاجْلِسْ إِنِّي سَأَلْتُ لَا تَهْجِرْ
مِنْ غُبَارٍ وَهُمْ آوَشَكُ وَظَنُ (۱)
بَقَعَتَهُ صَارَ بِهِ شِبْهُ الْعَلِيلِ
فِيهِ نَزْراً زَادَ وَهُمْ وَ أَدَى

(۱) نسخه ثانیة - نفی -

تا در آید اول آن یار مصر
سر امام آید همیشه پای را
کو بود منبع ز نور آسمان
خیر باشد رنگ و رویت زرد و فام
تو برو بنشین مگو یاوه هلا
اندکی اندر دلش آگاه زد
اندکی آن وهم افزون شد بدین

(۱) جمله ایستادند بیرون منتظر
(۲) زانکه منبع او بود است این رأی را
(۳) ای مقلد تو مجو پیشی بر آن
(۴) او در آمد گفت اوستار سلام
(۵) گفت اوستا نیست رنجی مر مرا
(۶) نفی کرد اما غبار وهم بد
(۷) دیگری هم گفت او را اینچنین

(۱) بَقِيَ فِي نَفْسِهِ يُبْدِي الْعَجَبَ
وَهُمُّهُ وَالْفِكْرُ ضَلَّ وَالتَّوَى
كَثْرَةً.. أَوْ هُمْ سُقْمًا وَ عَطَبٌ..
هَكَذَا قَالُوا لَهُ حَتَّى قَوَى

فی بیان مرض فرعون بسبب الوهم الحاصل له من تعظیم الناس

(۲) سَجَدَ الْخَلْقُ نِسَاءً وَ رِجَالًا
ضَرَبَتْ قُلُوبًا لِفِرْعَوْنَ التَّعَبَ
مَعَ أَطْفَالٍ خُضُوعًا وَابْتِهَالًا
لَهُ جَرَتْ فِكْرُهُ مِنْهَا اضْطَرَبَ

(۳) قَوْلٌ كُلِّ وَاحِدٍ أَنْتَ الْمَلِكُ
هَكَذَا بِالْوَهْمِ.. حَتَّى بِالْفَرُورِ..
وَالْأَلَهُ صَيَّرَتْهُ الْمُنتَهَكُ
هَلَاكَ قَيْدَ الرِّزَايَا وَالشُّرُورِ..

(۴) بِالْأُلُوْهِيَّةِ أَبْدَى إِدْعَاءَ
عَادَ ثُعْبَانًا وَ إِيكُنْ مَا شَبَعَ
وَعَلَيْهَا زَادَ بِالْفِكْرِ اجْتِرَاءَ
أَبَدًا بِالْمَلِكِ ذَاكَ مَا قَنَعَ

(۵) أَفَقَهُ الْعَقْلُ اللَّذِي الْجَزْئِي كَانَ
هُوَ كَانَ مَا كَثَا فِي الظُّلُمَاتِ
وَهُمْ أَوْ ظَنُّ لِيْذَا كُلِّ زَمَانٍ
أَفَقَهُ الْعَقْلُ اللَّذِي الْجَزْئِي كَانَ

(۶) لَوْ عَلَى الْأَرْضِ وَلَوْ نِصْفُ ذِرَاعٍ
فَوْقَهُ إِلَّا نَسَانُ يَسْرِي مُطْمَئِنِّ
.. مَا رَأَى نُورَ الْأَسَامِي وَالْصِّفَاتِ..
مِنْ طَرِيقٍ لَا يَوْهَمُ وَارْتِيَاعٍ
قَلْبُهُ.. مِنْ زَلَلٍ فِيهِ أَمِنْ..

(۱) مانند اندر حال خود بس در شکفت همچنین تا وهم او قوت گرفت

بیمار شدن فرعون هم بوجه از تعظیم خلقی

(۲) سجده خلق از زن و از طفل و مرد	زد دل فرعون را رنجور کرد
(۳) گفتن هر يك خداوند و ملك	آنچنان كردش ز وهی منتك
(۴) كه بدعوى الهی شد دلیر	اژدها گشت و نمى شده هیچ سیر
(۵) عقل جزوی افش و هم است وطن	زانكه در ظلمات شد او را وطن
(۶) بر زمین گزینم گز راهی بود	آدمی بی وهم این میرود

- (۱) لَوْ عَلَى رَأْسِ الْجِدَارِ الْمُرْتَفِعِ
وَ ذِرَاعَيْنِ غَدِي لَا شَكَّ أَنْتَ
تَذْهَبُ بِالْعَرَضِ هَبْهُ الْمَتَسِعُ
أَعْوَحَاصِرَتْ.. سَوِيًّا مَا قَدَرْتَ..
- (۲) بَلْ مِنَ الْخَوْفِ الْكَثِيرِ وَالْوَجَعِ
أَنْظِرِ الْخَوْفَ الْمَلْذِي لِلْوَهْمِ قَدْ
وَرَجِيفِ الْقَلْبِ فِي الْوَهْمِ تَقَعُ
عَزِي بِالْفَهْمِ وَالرَّأْيِ الْأَسَدُ

فی بیان وقوع الاستاذ فی المرض بسبب الوهم

- (۲) ذَلِكَ الْأُسْتَاذُ عَادَ بِالْأَثَرِ
دَنِفًا كَسَلَانٍ فَوْرًا وَ ثَبَا
كَثْرَةً مِنْ وَهْمٍ أَوْ خَوْفٍ خَطَرُ
فَوْقَهُ الْخِرْقَةُ مِنْ ذَا سَحَابَا
- (۴) غَاضِبًا مِنْ زَوْجِهِ أَنْ حُبَّهَا
أَنَا فِي ذِي الْحَالَةِ لَمْ تَسْتَلِ
لِي رَخْوًا لَا يَطِيبُ قُرْبُهَا
لَا وَلَمْ تَفْجَحْ لِي السَّقَمَ الْمَلِيَّ (۱)
- (۵) هِيَ لَمْ تُوقِظْنِي عَنْ لَوْنِيَا
قَصْدُهَا تَخْلَصُ مِنْ عَارٍ لِيَا
هِيَ بِالتَّزْيِينِ وَالْحُسْنِ لَهَا
سَكَّرَتْ.. فِي ذَاكَ زَادَتْ وَلَهَا..
- (۶) مَا دَرَتْ أَنِّي كَالطَّسْتِ وَقَعْتُ
مِنْ عَلَى السَّطْحِ إِلَيْهَا مَا رَجَعْتُ
(۱) نسخه ثانیة - السقم الجلی -

گرد و گزعرزش بود کز میشوی
توس و وهمی را نکو بنگر بفهم

- (۱) بر سر دیوار عالی گر روی
(۲) بلکه می آفتی ز لرزد دل بوهم

رنجور شدن استاد بوهم

بر جهید و می کشانید او کلیم
من بدین حالم نپرسید و نجست
قصد دارد تا رهد از تنک من
بی خبر کز بام افتادم چو طشت

- (۳) گشت استاسخت سست از وهم و بیم
(۴) خشمگین با زن که مهر اوست سست
(۵) خور مرا آگه فکرد از رنگ من
(۶) او بحسن و جلوه خود مست گشت

- (۱) جاءَ وَالْبَابَ مِنَ الْبَيْتِ فَتَحَ
خَلْفَ ذَا الْأُسْتَاذِ سَارَ الصَّبِيَّةُ
(۲) قَالَتْ الْمَرْأَةُ خَيْرًا مَا الْخَبَرُ
(۳) ذَاتُكَ الْحَسَنَةُ قَالَ أَنْتِ هَلْ
أُنْظِرِي مِنْ غَمِيٍّ مَنْ بَعْدُوا
(۴) أَنْتِ مِنْ بَغْضٍ وَحَقْدٍ وَنِفَاقٍ
(۵) مَا نَظَرْتُ الْمَرْأَةَ قَالَتْ عَجَبٌ
عَنْكَ مَا فَيْكَ سِوَى ظَنٍّ وَوَهْمٍ
(۶) قَالَ يَا عَاهِرُ أَنْتِ بَعْدَكَ
مَا نَظَرْتُ لِي هَذَا لِاضْطِرَابِ
(۷) عَمِيَّةٌ صَمَاءٌ تَوَصَّرَتْ فَمَا
وَبِهَذَا الْمَرِيضُ وَالْحَزَنُ
- غَاضِبًا مِمَّا بِهِ أَنَا سَنَحُ
إِذْ لَهُمْ كَانَتْ بِهَذَا الْمُئِنَّةُ ..
فَسَرِيعًا عَدْتُ لَا لَأَقْتُ خَطَرُ
عَمِيَّةٌ كُنْتُ وَلَوْ نِيَّ وَالْكَسَلُ
رِقَّةٌ حَنُّوا إِلَيَّ عَمِدُوا
دَاخِلَ الْبَيْتِ لِحَالِي الْأَحْتِرَاقِ
يَا كَبِيرُ الْعَيْبِ بِأَلْبَتٍ ذَهَبُ
مَا بِهِ مَعْنَى وَلَا شَيْءَ لِفَهْمٍ
فِي اللَّجَاجِ حَبْدًا لِي بَعْدَكَ (۱)
بِي وَلَا أَبْصَرْتُ هَذَا لِكِتَابِ
جُرْمُنَا نَحْنُ نُقَاسِي أَلْمَا (۲)
وَالْعَذَابِ الْمَرِّ مَرَّ الزَّمَنِ

(۱) غرای الفاحشه - (۲) گرم بضم الكاف الفارسية الغصة والشجن -

- (۱) آمد و در را به تندی برگشاد
(۲) گفت زن خیر است چون زود آمدی
(۳) گفت کوری رنگ و حال من بین
(۴) تو درون خانه از بغض و نفاق
(۵) گفت زن ای خواجه عیبی نیست
(۶) گفت ای غر تو هنوزی در لججاج
(۷) گرتو کورو کرشدی مارا چه جرم
- کودکان اندر پی آن اوستاد
که مبدا ذات نیکت را بدی
از غم بیگانگان اندر حنین
می نه بینی حال من در احتراق
وهم و ظن و لاش بی معنیست
می نه بینی این تغیر و ارتجاج
ما در این رنجیم و در اندوه و گرم

آتِي بِالْمَرْءَاتِ حَتَّى مَا يَكَا
 لَوْ أَقُولُ مَا يَكُ مِنْ عِلَالٍ
 تَخْلُصُ مِرْءَاتِكَ عِنْدَ الْبَلَاءِ
 وَالْعِنَادِ ذَهَبَ مِنْكَ الْحَيَا
 لِأَنَامٍ فِي بُكُورٍ وَعَشَى
 أَبْطَأْتُ مِنْ ذَلِكَ بَأْتٍ صِيحَّةً
 ذَلِكَ لَأَقِ لَكَ فَلْتَبْتَلِي
 وَلَهُ مَدَّتْ وَقَالَتْ بِرُمُوزٍ
 كَانَ مَمْلُوءًا بِنَارٍ وَسَعِيرٍ
 لَوْ سَكَتُ وَكُتِمْتُ مَا يَبَا
 يَنْتَهِي.. الْكُلَّ إِلَى عَيْبٍ وَشَيْنٍ..
 دَائِمًا مُدْتَفٍ هَبْهُ كَالْكَمِيِّ

(۱) لَهُ قَالَتْ يَا كَبِيرُ هَلْ لَكَ
 تَنْظُرَ تَدْرِي بَأَن لَّا ذَنْبَ لِي
 (۲) قَالَ يَا لَّا تَخْلُصِي أَنْتِ وَلَا
 دَائِمًا فِي الْبَغْضِ وَالْحَقْدِ لِيَا
 (۳) فِإِشْرَاشِ نَوْمِي أَنْتِ أَفْرِشِ
 (۴) رَأْسِي صَارَ ثَقِيلًا زَوْجَتُهُ
 وَيَلِكِ يَا خَصْمَتِي فَلْتَعَجِلِ
 (۵) بِإِشْرَاشِ النَّوْمِ جَاءَتْ ذِي الْعَجُوزِ
 أَبَدًا لَا يُمَكِّنُ ذَا وَالضَّمِيرِ
 (۶) لَوْ أَقُولُ التُّهْمَةَ يُعْزِي لِيَا
 لَسْتُ أَدْرِي الْخَبَرَ هَذَا لِأَيِّنْ
 (۷) يَجْعَلُ الْفَالُ الْقَبِيحُ الْأَدْمِيَّ

تا بدانی که ندارم من گنه
 دائماً در بغض و کینه و عنت
 تا بخسبم که سر من شد گران
 کایِ عدو زوتر ترا این می سزد
 گفت امکان نی و باطن پر ز سوز
 ورنه گویم چون شود ماجری
 آدمی را که نبودستش غمی

(۱) گفت ای خواجه بیارم آینه
 (۲) گفت رونه تو رهی نه آینه
 (۳) جامه خواب مرا تو گستران
 (۴) زن توقف کرد و مردش بانگ زد
 (۵) جامه خواب آورد و گسترده آن عجز
 (۶) گر بگویم متهم دارد مرا
 (۷) فال بد رنجور گرداند همی

- (۱) وَهُوَ لَا غَمُّ بِهِ قَوْلُ النَّبِيِّ
لَوْ تَمَارَضْتُمْ زَمَانًا تَمَرَضُوا
(۲) لَوْ أَقُولُ لَهُ جِدًّا فَالْخِيَالُ
لَقَبِيحِ الْفِعْلِ هِذِي الْمَرَأَةُ
(۳) وَمِنْ الْبَيْتِ تُرِيدُ تَطْرُدُ
(۴) فَمِرَاشِ النَّوْمِ مَدَّتْ وَ وَقَعَ
وُلِدَ آهَ وَ نُوحَ وَ خَنِينَ
(۵) فَهُنَاكَ الصَّبِيَّةُ فِي الْخَفِيَّةِ
(۶) يَقْرَأُونَ الدَّرْسَ أَنْ ذَا بِالْتَّمَامِ
قَدْ سَجَدْنَا فَقَبِيحٌ ذَا الْبِنَا
- وَاجِبُ الطَّاعَةِ فَرَضٌ وَ جَلِيٌّ (۱)
.. أَكُمُ بِالْوَهْمِ سَقَمٌ يَعْرِضُ
ضَرْبَ حَالًا وَ فِي الْبَاطِنِ قَالَ
تَقْصُدُ حَتَّى تَجِيءَ الْخَلْوَةُ
لِي بِالْمَكْرِ لِفَسْقٍ تَعْمُدُ
فَوْقَهُ الْأُسْتَاذُ كَمْ مِنْهُ جَزَعٌ
لِسَقَامٍ لَهُ بِالْوَهْمِ يَبِينُ
جَلَسُوا مَعَ أَلْفِ أَلْفِ غُصَّةٍ
نَحْنُ أَوْجَدْنَا وَهَا نَحْنُ مُدَامُ
نَحْنُ بِأَنُوهَ فَيَا بُؤْسًا لَنَا

(۱) نص الحديث لا تمارضوا فتمرضوا -

- (۱) قول پیغمبر قبولش بفرض
(۲) گر بگویم او خیالی بر زهد
(۳) مر مرا از خانه بیرون میکند
(۴) جامه خواب افکند و افتاد او استاد
(۵) کودکانش آنجا نشستند و نهان
(۶) کاین همه کردیم و هم زندانییم
- ان تمارضتم لدينا تمرضوا
فعل دارد زن که خلوت میکند
بهر فسق فعل و افسون میکند
آه آه و ناله از وی می بزد
درس می خواندند با صداندها
بد بنائی بود و مابد بانیم

فی بیان ایقاع الصبیان مرة ثانية الاستاذ فی الوهم قائلین له یا استاذ

ومن قرائتنا القرآن یرداد وجع رأسک

- (۱) ذَلِكَ الْطِفْلُ الذَّكِيُّ مِنْ جَدِيدٍ قَالَ يَا صُحْبِي ذَوِي الْحُسْنِ الْمَزِيدِ
 أَقْرَأُوا الدَّرْسَ كَثِيرًا وَاجْهَرُوا بِهِ وَالسِّرَّ لَكُمْ لَا تَظْهَرُوا
 (۲) إِذْ هُمْ قَدْ قَرَأُوا دَوْمًا لَهُمْ قَالَ يَا أَطْفَالَ مَهْلًا مَا لَكُمْ
 (۳) صَوْتُنَا الْأُسْتَاذُ يُؤْذِي وَالصُّدَاعُ يَكْثُرُ هَلْ رَاقَ هَذَا الْإِرْتِيَاعُ
 أَنْ لِأَجَلٍ دَائِقٍ فِيهِ يَصِيرُ ..وَلَهُ يَتَجَبَّهُ الْخُطْبُ الْكَبِيرُ..
 (۴) لَهُمُ الْأُسْتَاذُ قَالَ صَدَقَا فَصُدَاعِي اشْتَدَّ زِدْتُ حُرْقَا
 خَارِجَ الدَّارِ اذْهَبُوا فِي عَجَلٍ .. مَا لِي مِنْ بَعْدِ ذَا مِنْ عَمَلٍ

فی بیان خلاص الاطفال من المکتب بهذا المکر

- (۵) عَظُمُوا الْأُسْتَاذَ قَالُوا يَا كَرِيمُ يَا شَفَاكَ الْحَقُّ ذُو اللَّطْفِ الْعَمِيمِ (۱)
 أَبْعَدَ عَنْكَ الْعَنَاءَ وَالْمَرَضَ ..وَلَاكَ أَسْعَدَ فِي كُلِّ غَرَضٍ..

(۱) نسخه ثانیة - سجدوا منه وقالوا یا کریم -

- دوباره در وهم افکندن استاذ را که ورا از قرآن خواندن ما درد سر افزاید
 (۱) گفت آن زبرک که ای قوم پسند
 درس خوانید و کنید آوا بلند
 (۲) چون همی خواندند گفت ای کودکان
 بانگ ما استاد را دارد زیان
 (۳) درد سر افزاید استارا ز بانگ
 از زد این کو درد یابد بهر دانگ
 (۴) گفت استا راست میکوید روید
 درد سر افزون شدم بیرون شوید

خلاص یافتن کودکان بدین مکر

- (۵) سجده کردند و بگفتند ای کریم دور بادا از تو رنجوری و بیم

- (۱) بَعْدَ ذَٰلِكَ اُخْرِجْ قَدْ طَفَرُوا
كَالطُّيُورِ خَلَقْتَ نَحْوَ الْفَضَا
(۲) غَضَبًا صَارَتْ تَقُولُ الْأُمّهَاتُ
مِمَّ كَانَ الْيَوْمَ يَوْمَ الْعَمَلِ
(۳) فَلَدِيهَا اعْتَذَرْتُ يَا أُمًّا
(۴) لَمْ يَكُ التَّقْصِيرُ فِيهِ مِنْ قَضَاءِ
مَرَضٍ أَسْتَأْذِنَا رَهْنَ الْبَلَاءِ
(۵) لَهُمْ بِالْعَنْفِ قُلْنَ الْأُمّهَاتُ
مِائَةً كِذْبٍ تَقُولُونَ لِأَنَّ
(۶) فِي الصَّبَاحِ نَحْنُ أَسْتَا ذَكَمُ
(۷) ذَا لَهَا الْأَطْفَالُ قَالَتْ بِالْجَوَابِ
وَأَعْلَمِي بِالْكِذْبِ وَالصِّدْقِ لَنَا
- لِلْبُيُوتِ فِي الزُّقَاقِ انْتَشَرُوا
فِي هَوَى الْحُبِّ لَهَا تُبْدِي الرِّضَا
لَهُمْ وَيَلْكُمُ هَذَا السُّبَاتُ
أَنْتُمْ أَلْفُ الْهَوَى وَالْفَشَلِ
قَوْمِي لَيْسَ الذَّنْبُ مِنَّا وَلَنَا
لِلسَّمَاءِ أَنْ يَجْهَدِ وَعَنَاءُ
عَادَ وَالْمَكْتَبُ مِنْهُ قَدْ خَلَى
كُلَّ ذَا مَكْرٍ وَكِذْبٍ وَسُبَاتٍ
تَشْرَبُوا مِنْ طَمْعٍ قَعْبَ لَبَنٍ
نَأْتِي نَدْرِي الْأَصْلَ مِنْ مَكْرٍ كَمُ
أَمْضِ بِسْمِ اللَّهِ فِي النُّهْجِ الصَّوَابِ
أَبْدًا مَا كَانَ مِنْ مَكْرٍ بِنَا

- (۱) همچو مرغان در هوای دانه‌ها
(۲) روز کارست و شما با الهو جفت
این گناه از ما و از تقصیر نیست
گشت رنجور و سقیم و مبتلا
صد دروغ آرید بهر طمع دروغ
تا به بینیم اصل این فکر شما
بر دروغ و صدق ما واقف شوید

- (۱) پس برون جستند سوی خانه‌ها
(۲) مادرانشان خشمکین گشتند و گفت
(۳) عذر آوردند کای مادر تو ایست
(۴) از قضای آسمان استاد ما
(۵) مادران گفتند مکرراست و دروغ
(۶) ما صبح آئیم پیش اوستا
(۷) کودکانش گفتند بسم الله روید

فی بیان ذهاب الامهات لعیادة الاستاذ

- (۱) فِي الصَّبَاحِ الْأُمّهَاتُ وَرَدَتْ
وَهُوَ مِثْلُ الدَّيْفِ الْمُضْنَى الْعَلِيلِ
(۲) لِكَثِيرٍ مَا عَلَيْهِ مِنْ لِحَافٍ
مِنْهُ غَطَى وَ عَلَى الرَّأْسِ الْعَصَبُ
(۳) أَوْهَ دَوْمًا بِضَعْفٍ وَ الْجَمِيعُ
(۴) أَيُّهَا الْأُسْتَاذُ خَيْرٌ مَا ظَهَرَ
(۵) مَا عَلِمْنَا قَالَ رَحْمَاكَ أَنَا
إِصْحَ عَنْهُ لِي أَبْنَاءُ الْقَحَابِ
(۶) فَيُشْغِلُ الْقِيلَ وَ الْقَالَ أَنَا
وَلِي فِي الْبَاطِنِ كَانَ كَذَا
(۷) حَيْثُ بِالْجِدِّ يَكُونُ الْأَدْمِيَّ
- بَيْتَ ذَا الْأُسْتَاذِ مِنْهُ قَعَدَتْ
نَائِمًا كَانَ مِنَ السُّقْمِ ثَقِيلُ
عَرَقَ أَيْضًا وَ وَجْهًا بِالسَّجَافِ
أَفَّ وَالْكَفَّ عَلَى الْكَفِّ ضَرْبُ
حَوْقَلَتْ وَالْوَجْدَمِنْ ذَاكَ تُدْبِعُ
قَسَمًا فِي رُوحِكَ هَذَا الْخَبْرُ
مَا عَلِمْتُ بِهِ أَيْضًا زَمَنًا (۱)
أَعْلَمْتَنِي صِرْتُ رَهْنًا لِلْعَذَابِ
غَافِلًا كُنْتُ أَرَانِي فِي الْهِنَا
جُهْدًا أَوْ سُقْمًا ثَقِيلًا وَ أَدَى
شُغْلًا عَنْ عَيْنِهِ ذَاتًا عَمِيَّ

(۱) مادرگران ای اولاد الفواش -

رفتنی مادران بعیادت استاذ

- (۱) بامدادان آمدند آن مادران
(۲) هم عرق کرده ز بسیاری لحاف
(۳) آه آهی میکند آهسته او
(۴) خیر باشد اوستا این دردسر
(۵) گفت من هم بی خبر بودم ازین
(۶) من بدم غافل بشغل قال و قیل
(۷) چون بجو مشغول باشد آدمی
- خفته استا همچو بیمار گران
سر به بسته در کشیده درسجاف (۱)
جمله گان گشتند هم لاحول گو
جان تو ما را نبوده زین خبر
آگه مادر غران کردند هین
بود در باطن چنین رنج ثقیل
اوز دید رنج خود باشد عمی
- (۱) سجاف پرده است -

- (۱) عَنْ نِسَاءٍ مِصْرَ ذَا مَعَ يُوسُفَ
فَعِنَ الشُّعْلِ لَهَا فِيهِ الْخَبِرُ
(۲) كَمْ تَرَى الْمَرْءَ الْعِصَامِيَّ الْبَطْلَ
(۳) يَدُهُ أَوْ رِجْلُهُ وَهُوَ الْيَدَا
زَاعِمًا أَنَّ الْيَدَ مِنْهُ الْقَرَارُ
(۴) هُوَ بَعْدًا نَظَرَ مِنْهُ الْيَدَا
دَمُهَا سَأَلَ كَثِيرًا لَا خَبَرَ
سَمَرًا صَارَ وَ لِنَقْلِ اصْطَفِي
ذَهَلْتُ عَنْ نَفْسِهَا.. اللَّبُّ انْبَهَرَ..
فِي الْوَعْيِ السَّيْفُ لَهُ ضَرْبًا فَصَلُ
تِلْكَ مَدَّ الْحَرْبَ رَامَ وَ الرَّدَى
وَجَدَتْ لَمْ تَلَفْ فَصَلًا وَ انْكِسَارُ
ذَهَبَتْ فِي ضَرْبِ بَيْنَ الْعِدَا
لَهُ عَنْهَا عِنْدَمَا الْحَرْبُ اسْتَقَرَّ (۱)

فی بیان ان الجسم للروح مثل اللباس و هذه الید الجسمانیة ردن ید الروح
و کمها لانه لا حركة لهذه الید بلا روح و هذه الرجل الجسمانیة حذاء رجل الروح
تتحرك بحركة رجل الروح

- (۵) كَمْ يَدَا تَدْرِي بِأَنَّ الْبَدَنَ
لَا يَسَا أَطْلَبَ وَ سِرُّ إِلَّا نَفْسُ
كَأَلِ الدَّاسِ كَانَ قَلَّ ثَمَنًا (۲)
لِلْبَاسِ أَحَدٌ لَا تَلَحَسُ

(۱) نسخه ثانیه - عندما الضرب استقر - (۲) و لباس الرجل كالنعل و الخف -

- (۱) از زنان مصر یوسف شد سمر
(۲) ای بسا مرد شجاع اندر حراب
(۳) او همان دست آورد در گیرو دار
(۴) خود به بیند دست رفته در ضرر
که ز مشغولی بشد ز ایشان خبر (۱)
که ببرد دست و پایش را ضراب
بر گمان آنکه هست او بر قرار
خون ازو بسیار رفته بی خبر

بیان آنکه روح را تن چون لباس است و این دست آمیزین دست روح است
و این پای مریز پای روح است

- (۵) تا بدانی که تن آمد چون لباس
رو بجو لباس لباسی را ملیس (۲)

(۱) در نسخه لکنهور این بیت پس از بیت مذکور آمده - پاره پاره کرده ساعدهای
خویش - روح واله که نه پس داند نه پیش - (۲) لباس یعنی لباس و الف برای ضرورت است

- (۱) إِنْ تَوْحِيدَ الْإِلَهِ الْأَطْيَبُ
غَيْرُ رَجُلٍ وَ يَدٍ رِجْلٍ وَ يَدٍ
(۲) لَوْ رَأَيْتَ الْيَدَ وَ الرِّجْلَ يَنُومُ
إِدْرِ تِلْكَ الْوَاقِعَ لَا تَدْرِهَا
(۳) أَنْتَ تِلْكَ مَنْ يَغْيِرُ بَدَنٍ
فَإِذَا ذَا الْجِسْمِ لَا تَحْذَرُ وَلَا
(۴) فَلَكُمْ لِلرُّوحِ مِنْ غَيْرِ بَدَنٍ
حَيْثُ أَنَّ الطَّيْرَ مِنْ قَيْدِ الْقَفْصِ
(۵) أَبَقَ حَتَّى الرُّوحُ مِنْ قَيْدِ الْقَفْصِ
لِتَرَى سَبْعَةَ أَفْلَاقِ السَّمَاءِ
- كَانَ لِلرُّوحِ وَ أُسْمَى رُتْباً (۲)
.. هَذِهِ لِلرُّوحِ تِلْكَ لِلْجَسَدِ ..
أَلْفَا بِالْأُنْسِ رَالُصْحَبَةِ دَوْمٍ (۲)
بِالْمَجَازِ .. وَ أَطْلَعَ عَنْ سِرِّهَا ..
بَدَنًا تَلْبَسُ غَالِي الثَّمَنِ (۳)
مِنْ خُرُوجِ الرُّوحِ مِنْهُ كَالْمَلَأِ
كَانَ مِنْ أَدْنٍ وَ شُغِلَ فِي الزَّمَنِ
كَمْ هُوَ لَا فِي قَرَارٍ مَعَ غُصَصٍ
تَخْرُجُ .. لَوْ سَدَّتْ مِنْهَا الْفُرْصُ ..
عِنْدَهَا ذَلَّتْ لَهَا الشَّانَ سَمَى

(۱) ای توحید الله للروح یعنی نفی الشک الغفی و الجلی عنه تعالی فی الظاهر و الباطن و عدم رؤیة غیره احسن و ألطف لان للروح غیر الید و الرجل الظاهرة وید رجل اخرى حاصلة بقوة الذکر و التوحید فکما ان الید و الرجل الظاهرة تقوى بالمآکل الجسمانية کذا ید و رجل الروح المقيوية تقوى بالذکر و التوحید - (۲) لان الروح فی عالم المثال تجسدت و تمثلت و بقدرة الحق تعالی تصرفت فکانت الید و الرجل الظاهرة بالنسبة لها مجازاً من جهة زوالها و تبقیتها للجسد و ید و رجل الروح تبقى ببقاء الروح - (۳) ای انت تلك النفس الناطقة التي تمسک بدنًا روحانيًا فلا تخف من خروج الروح خارج الروح والجسم الحيواني فان بدنك و اعضائك المحسوسة آلة للروح فلا يلزم من زوال الآلة زوال الذات -

- (۱) روح را توحید الله خوشتر است
(۲) دست و پا در خواب بینی و ائتلاف
(۳) آن توئی که بی بدن داری بدن
(۴) روح دارد بی بدن بس کار و بار
(۵) باش تا مرغ از قفس آید برون
- غیر ظاهر دست و پای دیگر است
ان حقیقت دان ندانش از گراف
پس مقرر از جسم و جان بیرون شدن
مرغ باشد در قفس بس بی قرار (۱)
تا به بینی هفت چرخ او را زبون

(۱) این دو بیت در النهج القوی یافت نمیشود و از نسخه لکنهاور نقل شده است -

فی بیان حکایت ذلك الفقير الذى اختلى فى الجبل وفى بیان حلاوة

الانقطاع والعزلة والدخول فى هذه المنقبة اللطيفة وهى انا جلیس

من ذکرنى وانیس من استأنسنی

(ترجمه البيت)

لَوْ مَعَ الْكَلِّ تَكُونُ إِذْ بَلَا	أَنَا فَالْكَلِّ عُدِمْتَ وَالْمَلَا
وَلَوْ الْكَلِّ عُدِمْتَ إِذْ مَعِي	فَمَعَ الْكَلِّ تَقُولُ وَتَمِي
(۱) كَانَ دُرُوشٌ مُقِيمًا فِي جَبَلٍ	قَلْبُهُ بِالْعَزَلَةِ الْحَقُّ جَبَلٌ (۱)
مَعَهُ صَارَتْ نَدِيمًا وَسَمِيرًا	وَلَهُ الصَّاحِبَةُ أَنَّى يَسِيرُ
(۲) إِذْ مِنْ الْخَالِقِ حُلُوءُ الْخُمُرِ	لَهُ تَأْتِي الْخَلْقُ ذِي بِالْمَرَةِ
هَجَرَ أَنْفَاسَهَا عَنْ بَكْرَةِ	تَرَكَ مِنْ رَجُلٍ أَوْ مَرَأَةٍ
(۳) فَكَمَا هَانَ عَلَيْنَا الْحَضَرُ	عِنْدَ قَوْمٍ آخِرِينَ السَّفَرُ
(۴) هَانَ أَيْضًا وَكَمَا السُّودَدَانُ	عَاشِقُ وَالرُّوحُ فِي هَذَا فَتَنَتْ
ذَلِكَ السَّيِّدَ تَطْرِيقَ الْحَدِيدِ	عَاشِقًا كَانَ لَهُ الْعَمَرُ يُرِيدُ
(۵) كُلُّ شَخْصٍ صَنَعُوهُ لِعَمَلٍ	حُبُّهُ فِي قَلْبِهِ الْقَوَا عَجَلٌ (۲)

(۱) أراد بالدرويش اباالخیر التیقانی المعروف بشیخ قطاع زنبیل باف و تیتان بفتح التاء و سکون الباء قرية خارج بصری بعشرة فراسخ - (۲) ذهبت الصوفیة أهل الكشف الى ان الجزء الاختیاری المسمى بالكسب عبارة عن طلب الاعیان الثابتة فی الحضرة العلمية حسب ما تقتضیه ذواتها من السعادة والشفاعة او خیر أو شر لان العلم تابع للعلوم قال فی المنهج وهذا هو الحق الذى یبض علیه بالنواجذ -

حکایت آن درویش که در کوه خلوت کرده بود و بیان حلاوة انقطاع و عزلت و داخل

شدن در این منقبت که انا جلیس من ذکرنى وانیس من استأنسنی

(گر با همه چو بی منی بی همه و ر بی همه چو با منی با همه)

(۱) بود درویشی بکھساری مقیم	خلوت اورا بود هم خواب و ندیم
(۲) چون ز خالق میرسد اورا شمول	بود از انفس مرد و زن ملول
(۳) همچنانکه سهل شد مارا حضر	سهل شد هم قوم دیگر را سفر
(۴) همچنانکه عاشقی بر سروری	عاشقست آن خواجه بر آهنگری
(۵) هر کسی را بهر کاری ساختند	میل آن را در دلش انداختند

- (۱) فَمَتَى التَّحَرُّبُكَ مِنْ رَجُلٍ وَ يَدٍ
وَمَتَى الطَّافِي الزَّهِيدُ وَ الْجَفَاءُ
(۲) لَوْ تَرَى نَحْوَ السَّمَاءِ مَمْلَكًا
مِثْلَ طَيْرِ السَّعْدِ حَلِيقَ وَ اشْكُرِ
(۳) وَ لَوْ الْمَيْلَ لَكَ لِلْأَرْضَيْنِ
قُلْ وَلَا تَجْلِسْ بِأُتُوحِ أَبَدٍ
(۴) فَذُو اللَّبِّ النَّيَّاحُ يُظْهِرُونَ
وَ أُولُو الْجَهْلِ هُمْ فِي الْآخِرِ
(۵) بِابْتِدَاءِ الْعَمَلِ الْآخِرَ أَنْتَ
كَيَّ يَوْمَ الدِّينِ لَا تَلْقَ النَّدَمَ
- يَحْصُلُ لَوْ مَالُهَا مِثْلُ أَبَدٍ
يَذْهَبُ مِنْ غَيْرِ رِيحٍ وَ هَوَاءٍ
فَجَنَاحَ الدَّوْلَةِ إِفْتَحَ لَكَ
وَ عَلَى النَّسْرَيْنِ وَ السَّعْدِ اعْبُرِ
تَنْظُرُ فَالنُّوحَ كَثْرًا وَ الْحَيْنِ
.. سَعْدَكَ غَابَ لَكَ النَّجْمُ خَمْدُ ..
قَبْلًا الْعُقْبَى ابْتِدَاءً يَنْظُرُونَ
صَفَعُوا الرُّؤْسَ بِكَفٍ خَاسِرِ
أَنْظُرْ اعْرِفْ مَا لَهُ بَعْدًا ظَعْنَتْ
لَكَ .. بَعْدَ الْفَوْتِ مَعَ زَلْقِ الْقَدَمِ ..

فی بیان رؤیة الصائغ عاقبة الامر و کلامه مع طالب استعارة المیزان

على وفق ذلك

- (۶) ذَلِكَ الْوَاحِدُ عِنْدَ الصَّائِغِ
إِعْطِنِي الْمِيزَانَ أَنَا أَزِنُ
حَضَرَ قَالَ .. بِقَلْبٍ فَارِغٍ ..
ذَهَبًا .. فِيهِ عَلَيَّ تَحْسِنُ ..

- (۱) دست و پای میل کی جنبان شود
(۲) گر به بینی میل خود سوی سما
(۳) ور به بینی میل خود سوی زمین
(۴) عاقلان خود نوحها پیشین کنند
(۵) ز ابتدای کار آخر را بین
خار و خس بی آب و بادی کی رود
پر دولت بر گشا همچون هما
نوحه می کن هیچ منشین از حنین
جاهلان آخر بسر بر میزنند
تا نباشی تو بشیمان یوم دین

دیدن زر گر عاقبت کار را و بر سخن وفق عاقبت گفتن با مستعیر نرازاو

- (۶) آن یکی آمد به پیش زرگری
که ترازوده که بر سنجم زری

- (۱) قَالَ رُحْ يَا شَيْخُ غِرْبَالًا أَنَا
أُعْطِيهِ الْمِيزَانَ لَا تُبِدِ الْهَزْلَ
(۲) قَالَ فِي الدُّكَّانِ مَا كَانَتْ لِيَا
قَالَ هَذَا الْهَزْوُ وَالضَّحْكُ عَلَيَّ
(۳) أَنَا مِيزَانًا طَلَبْتُ ذَا أَفْضَلَ
وَبِكُلِّ طَرَفٍ لَا تَقْفِزِ
(۴) قَالَ لَسْتُ بِالْأَصَمِّ وَأَنَا
لَا تُخَالُ أَنْ يَبْلَا أَصْلَ أَقْوَلِ
(۵) ذَا سَمِعْتُ غَيْرَ أَنَّ الشَّيْخَ أَنْتَ
يَا فُلَانُ يَدُكَ تَرْتَجِفُ
(۶) وَلَكَ ذَا الذَّهَبِ ذَرُّ قَتَاتِ
يَدُكَ تَرَعُشُ ضَعْفًا وَالذَّهَبُ
- لَمْ أَجِدْ قَالَ جُزِيتَ حَسَنًا
.. عَنْهُ حَدَّ سَرْعَانَ نَجْزِلِي الْعَمَلَ ..
أَبْدَأُ مَكْنَسَةً .. رُحْ عَمِيًّا ..
حَسْبُكَ .. مَا هُوَ مَحْبُوبٌ إِلَيَّ ..
وَأَصَمًّا نَفْسِكَ لَا تَجْعَلِ
.. وَلِي بِالسُّخْرَةِ لَا تَنْبِزِ ..
اسْمَعُ حَتَّى يَجُورَ وَعْنَا
لَكَ مَا فِي خَيْرِكَ كَلَّا يَوُلُ
لَا تَطِيقُ الرُّوحَ وَالْجِسْمَ ضَوَيْتَ
.. عَيْنُكَ النُّورَ لَهَا مُنْخَطَفٌ ..
وَزَنُّهُ صَغْبٌ دَقِيقٌ بِالصِّفَاتِ
وَقَعَ فِي التُّرْبِ ضَاعَ وَذَهَبَ

گفت میزان ده برین تسخر مئست
گفت بس بس آن مضاحک را بمان
خویشتن را کر مکن هر سو مچه
تا نه پنداری که بی معنیستم
دست از ضعفی است لرزان ای فلان
دست بلرزد پس بریزد زر خرد

(۱) گفت خواجه رو مرا غریبال نیست
(۲) گفت جاروبی ندارم در دکان
(۳) من ترا زومی که میخواهم بده
(۴) گفت بشنیدم سخنی که نیستم
(۵) این شنیدم لیک پیری نا توان
(۶) وان زر تو هم قراضه خورد و مرد

- (۱) فَتَقُولُ بَعْدَ ذَا بِالْمَكْنَسَةِ
كَيْ بِهَا عَلَ فَنَاتَ الذَّهَبِ
(۲) وَالتُّرَابَ إِذْ كُنْتَ وَجَمَعْتَ
(۳) يَا حَرِيَّ جُدْ بِهِ فِي الْإِبْتِدَاءِ
لِمَحَلِّ آخِرِ امِضِ الْكَلَامِ
(۴) حَالًا الْقِصَّةَ لِلشَّيْخِ الْفَرِيدِ
لَهُ كَانَ النَّوْمُ وَالْأَكْلُ مَدَامَ
- أَتِ... يَا مَنْ لَكَ رُوحِي مُوَسَّسَةٌ
فِي الْغُبَارِ أَجْدُ بِالطَّلَبِ
قُلْتَ غَرِبَالًا أَرُومَ مَا أَطْلَعْتَ
قَدْ نَظَرْتُ أَنَا مَا فِي الْإِنْتِهَاءِ
مَعَكَ تَمَّ جَمِيعًا وَالسَّلَامُ
مَنْ بِذَلِكَ الْجَبَلِ السَّامِي الْبَعِيدِ
تَمَّ الْحِصَّةَ أَوْضَحَ وَالْمَرَامَ

فی بیان قصه ذاك الزاهد اللذي نذر ان لا اقطع فاكهة من الشجر
ولا اهر شجرة ولا اقول لاحد على طريق الاشارة والرمز او التصريح والكناية
هز الشجر وانا ناول ذاك اللذي رماه الهواء من الشجرة

- (۵) فَبِذَلِكَ الْجَبَلِ كَانَ شَجَرٌ
وَكُمَثْرَى لَا تُعَدُّ وَ ثَمَرٌ
(۶) قُوْتُ ذَا الدَّرْوِيشِ كَانَ ذَا الثَّمَرِ
وَمَدَامًا أَكَلَهُ فِيهِ انْحَصَرَ

- (۱) پس بگوئی بعد جاروبی بیار
(۲) چون بروی خاک را جمع آوری
(۳) من ز اول دیدم آخر را تمام
(۴) کن تمام اکنون حدیث شیخ فرد
- تا بجویم زر خرد را در غبار
گوئیم غربال خواهم ای حری
جای دیگر رو ازینجا والسلام
کاندران کهسار بودش خواب و خورد

بغیه قصه آن زاهد کوهی که نذر کرده بود که میوه کوهی از درخت بارنگم و درخت را
نیفشانم و کس را نگویم صریح و گنایت که بیفشان آن بخورم که باد افکنده باشد از درخت
(۵) اندران که بود اشجار و ثمار
(۶) قوت آن درویش بود از میوها

بس مرود کوهی آنجا بی شمار
غیر آن چیزی نخوردی دائما

- (۱) قَالَ ذَاكَ دَرَوِشٌ يَا رَبِّي أَنَا
 (۲) أَنَا لَا أَقِظُفُ مِنْهَا لِلْأَبَدِ
 (۳) لَا أَقُولُ يَقِظُفُ غَيْرَ الثَّمَرِ
 لَا لِذَاكَ الثَّمَرِ مَنْ نَثَرَا
 (۴) فَعَلَى النَّذْرِ لَهُ أَبَدِي الْوَفَا
 (۵) لَهُ جَاءَتْ وَلِذَا اسْتَمْتَنُوا أَمْرُ
 أَكُمُ اللَّهُ إِذَا شَاءَ اضْرِبُوا
 (۶) فَيُكَلِّ زَمَنٍ مَيْلًا أَنَا
 وَ عَلَى الْقَلْبِ أَنَا كُلِّ نَفْسٍ
 () كُلِّ اصْبَاحٍ لَنَا شَانِ جَدِيدٍ
 (۷) فِي الْحَدِيثِ وَرَدَ الْقَلْبُ بِأَنَّ
 مَعَكَ أَعْقَدَ عَهْدًا بَيْنَا
 ثَمَرًا أَيْضًا إِلَى كُلِّ أَحَدٍ
 مَنْ لَهُ الرِّيحُ عَلَى الْأَرْضِ نَثَرَا (۱)
 لَهُ غُصْنٌ .. الْحِلْفُ مِنْهُ كَرَّرَا ..
 مُدَّةٌ حَتَّى امْتِحَانَاتِ الْقَضَا
 بِالْمَقَالِ وَ لَوِ الْعَهْدُ اسْتَقَرَّ
 فَوْقَهُ ثُمَّ لِذَا الْعَهْدِ اكْتَبُوا (۲)
 أَمْنَحُ الْقَلْبَ اكْتِثَابًا وَ عَنَا
 أَضْعُ كَيْمًا جَدِيدًا كَالْقَبَسِ
 كُلِّ شَيْءٍ عَنْ مَرَادِي لَا يَحِيدُ (۳)
 كَانَ كَالرِّيشَةِ فِي كُلِّ زَمَنٍ (۴)

(۱) هذا البيت منقول عن نسخة لکناهور و نسخة النهج (جز از آن میوه که باد انداختش - من نهچنم از درخت منتعش) - (۲) (و لا تقولن لشيئ اني فاعل ذلك غداً الا ان يشاء الله) نزلت هذه الآية عند ما قال رسول الله (ص) لما سأله اهل مكة عن خبر اهل الكهف - اخبركم به غداً و لم يقل ان شاء الله - (۳) لقوله تعالى في سورة الرحمن - كل يوم هو في شأن - (۴) عن ابي موسى الاشعري مثل القلب كمثل الريشة في الفلات تقلبها الرياح ظهراً لبطن -

عهد کردم زین نهچنم در زمن
 نیز غیری را نگویم که بچین
 نی از آن میوه که شاخ افرازدش
 تا در آمد امتحانات قضا
 گر خدا خواهد به پیمای برزیند
 هر نفس بر دل دگر داغی نهم
 در بیابانی اسیر صحرای است

(۱) گفت آن درویش یارب با تو من
 (۲) خود نهچنم میوه در کل حین
 (۳) جز از آن میوه که باد اندازدش
 (۴) مدتی بر نذر خود بودش وفا
 (۵) زین سبب فرمود استشنا کنید
 (۶) هر زمان دل را دگر میلی دهم
 (۷) در حدیث آمده که دل همچون پرست

- (۱) فِي الْفَلَاتِ اسْرَ رِيحِ الصَّرَصِ
 مِثْلَ مَاءٍ غَلِيٍّ فِي الْمِرْجَلِ
 (۲) لَهُ رَأْيٌ آخَرٌ لَكِنْ صَدَرَ
 (۳) فَلَمْ أَنْتَ بِرَأْيٍ قَلْبِكَ
 (۴) كَيْ تَكُونَ آخِرَ الْأَمْرِ خِجَلٌ
 هُوَ مِنْ تَأْثِيرِ حُكْمٍ وَقَدَرٌ
 (۵) فَمِنْ الطَّيْرِ الْمَذِي طَارَ الْعَجَبُ
 (۶) وَجَدَ ذَا عَجَبٍ أَنْ لِلْوَتْدِ
 أَوْ هُوَ مَا قَصَدَ فِيهِ هَوًى
 (۷) عَيْنُهُ وَالسَّمْعُ دَوْمًا فُتِحَا
 وَهُوَ نَحْوُ الْفُخِّ طَارَ بِالْجَنَاحِ
- فِي حَدِيثٍ آخَرَ الْقَلْبَ انْظُرِ
 كُلَّ أَنْ غَيْرُ رَأْيٍ أَوَّلِ (۱)
 مِنْ مَجَلِّذَا وَمِنْهُ مَا ظَهَرَ
 تَأْمَنُ تَعْقِدُ مِنْ ذَا عَهْدِكَ
 كَانَ ذَا أَيْضًا صَرِيحًا وَمِدْلٌ
 تَنْظُرُ الْيَمْرَ وَلَا يُجِدِي الْحَذَرُ
 لَمْ يَكْ أَنْ مَا رَأَى الْفُخَّ الْعَطَبُ
 نَظَرَ وَالْفُخُّ سَيَّانَ قَصْدُ
 وَعَلَيْهِ الْفُخُّ بِالْقَهْرِ التَّوَى
 فِي الْأَمَامِ الْفُخُّ مِنْهُ طَرِحَا
 لَهُ عَفْوًا .. مَا رَأَى مِنْهُ النَّجَاحُ ..

(۱) قازغان فی الاصل المرجل وجمعه المراجل والحديث قلب المؤمن اشد غلبا من القدر فی غلبانها۔
 وفی رواية مثل القلب ولهذا فی قلبه كالقدر فی غلبانها فكما ان الماء فی القدر لا يتحرك
 باختیاره كذا القلب و لهذا ورد اللهم یا مقلب القلوب والابصار ثبت قلوبنا علی دینك -

- (۱) در حدیث دیگری دل دان چنان
 (۲) هر زمان دل را دگر رأیی بود
 (۳) پس چرا این شوی بر رأی دل
 (۴) این هم از تأثیر حکمت و قدر
 (۵) نیست خود از مرغ پران این عجب
 (۶) این عجب که دام بیند هم وتد
 (۷) چشم باز و گوش باز و دام بیش
- کاب جوشان ز آتش اندر قازغان
 نی نه از وی لیک از جایی بود
 عهد بندی تا شوی آخر خجل
 چاه می بینی و نتوانی حذر
 که نبیند دام و افتد در عطب
 گر بخواهد دور نه خواهد می فتد
 سوی دامی می پرد با بر خویش

فی بیان رباط فسخ القضاء الالهی بالخفاء وتشبیه اثره بصورة الظاهر

- (۱) تَنْظُرُ فِي الْخِرْقَةِ ابْنَ الدَّوْلَةِ
(۲) حَاسِرَ الرَّأْسِ بِحَبِّ لِفْسَادٍ
مَالَهُ مِنْ مِلْكٍ أَوْ مِنْ أَمْتِعَةٍ
(۳) مِلْكُهُ وَالْمَالُ رَاحَ وَالْحَقِيرُ
فِي مُرَادٍ خَصَمِهِ الْوَعْدَ الدُّنْيَى
(۴) زَاهِدًا قَدْ نَظَرَ قَالَ ابْدِلِ
(۵) إِرْضَاءَ اللَّهِ فِي الْأَذْبَارِ ذَا
مَا لِي مِنْ يَدَيَّ وَالذَّهْبَا
(۶) هِمَّةً أَعْمَلُ لِأَنَّ مِنْ ذَا أَنَا
وَلِقَيْدِ الطِّينِ ذَاتِنْتِ الْكَدْرِ
(۷) ذَا الدُّعَاءِ هُوَ مِنْ خَاصٍ وَعَامٍ
مِنْ خَلَاصٍ مِنْ خَلَاصٍ مِنْ خَلَاصٍ
- سَيِّدًا صَارَ أُسِيرَ الذِّلَّةِ
أَحْرِقَ لَا قِيَّ اضْطِرَّارًا وَاضْطِهَارًا
أَوْ قُمَاشَ بَاعَ لَا شَيْءَ مَعَهُ
عَادَ أَسْمَاءً .. وَالذَّلِيلَ الْمُسْتَحْجِرَ ..
صَارَ وَالْمُدْبِرَ مِنْ عَيْشِ هَنِي
هِمَّةً .. يَا أَيُّهَا الْحَبْرُ الْوَلِيُّ ..
وَأَقَعَ وَهُوَ لِي شَرُّ الْأَذَى
وَالْهَنَاءُ خَلَيْتَ .. لِيَّ ذَهْبًا ..
نَاجِيًا اغْدُوا أَعُودُ لِلْهَنَاءِ
أَكْسِرُ أَطْفَرُ مِنْ لُطْفِ مُدْرِ
طَلَبَ قَالَ .. فَهَلْ قَبِلَ الْجَمَامَ ..
.. لِي مِنَ الْأَذْبَارِ هَذَا أَوْ مَنَاصَ

تشبیه بند قضا بصورت پنهان با اثر پیدا

- (۱) بینی اندر دلق مهتر زاده
(۲) در هوای نابکاری سوخته
(۳) خان و مان رفته شده بد نام و خوار
(۴) زاهدی بیند بگوید ای کیا
(۵) کاندرین ادبار زشت افتاده ام
(۶) همتی تا بو که من زین وار هم
(۷) این دعا میخواهد او از عام و خاص
- سر برهنه در بلا افتاده
اقمسه و املاک خود بفروخته
کام دشمن میرود ادبار وار
همتی میدار از بهر خدا
مال و زر و نعمت از کف داده ام
زین گل تیره بود من بر جهم
کالخلاص و الخلاص و الخلاص

و بِلَا قَيْدٍ مَعًا مَا أُوثِقَا
لَا وَكَيْلَ لَهُ يَرَعَى لَا حَدِيدَ
أَيَّ حَبْسٍ تَسْتَلُّ مِنْهُ الْمَنَاصُ
لَهُ لَمْ يَنْظُرْ سِوَى الرُّوحِ الصَّفِيِّ
كَانَ .. بِالْقَهْرِ الشَّدِيدِ وَالْعَنَاءِ ..
أَسْوَأَ كَانَ وَبِالْعُنْفِ يَزِيدُ
وَكَذَا الْحَفَارُ لِلْمِسْجِنِ الْحَجَرُ
أَنَّ ذَا الْقَيْدِ الثَّقِيلِ الْمُجْتَهِبِ
عَجَزَ .. كَمْ جَلَّ فِي تَقْدِيرِهِ ..
أَحْمَدًا رَاقَتْ فَحَبْلًا مِنْ مَسَدٍ
.. وَ لَهُ فِي بَاطِنِ الْغَيْبِ نَظَرٌ ..

(۱) فَالْيَدِ وَ الرَّجُلُ مِنْهُ أُطْلِقَا
لَا عَلَى الرَّأْسِ لَهُ كَانَ عَمِيدُ
(۲) أَيَّ قَيْدٍ تَطْلُبُ مِنْهُ الْخِلَاصُ
(۳) وَبِكَ مِنْ قَيْدٍ قَضَاءُ مُخْتَفِي
(۴) هَبْ هُوَ مَا ظَهَرَ قَيْدَ الْخَفَاءِ
فَمَنْ السِّجْنِ وَ مِنْ قَيْدِ الْحَدِيدِ
(۵) إِذَا الْحَدَادُ بِالطَّرِيقِ كَسَرَ
(۶) قَلَعَ وَالْمِئَنَ لَكِنَّ الْعَجَبِ
كُلَّ حَدَادٍ لَدَى تَكْسِيرِهِ
(۷) رُؤْيَا ذَاكَ الرِّبَاطِ ذِي الْعَقْدِ
فَوْقَ جَيْدٍ عَقْدَ الْقَلْبِ النَّظَرُ

بی موکل بر سرش نی آهنی
وز کدامین بند می جوئی خلاص
که نه بیند ان بجز روح صفی
بدتر از زندان و بند آهن است
حفره گهرم خشت زندان بر کند
عاجز از تکبیر آن آهنگران
بر گلوئی بسته حبل من مسد

(۱) دست باز و پای باز و بند نی
(۲) از کدامین بند می جوئی خلاص
(۳) بند تقدیر قضای مخفی
(۴) گر چه پیدا نیست ان در ممکن است
(۵) زانکه آهنگر مران را بشکند
(۶) این عجب این بند پنهان کران
(۷) دیدن آن بند احمد را رسد

- (۱) فَوْقَ ظَهْرِ زَوْجَةٍ بُوْلَهَبٍ وَضَعَ بِالْقَهْرِ حِمْلُ حَطَبٍ (۱)
 قَالَ يَا تَبَّتْ يَدَا بُوْلَهَبٍ زَوْجَهُ حَمَالَةً لِلْحَطَبِ
 (۲) غَيْرَ عَيْنٍ لَهُ حِمْلًا وَحَطَبٌ أَحَدٌ مَا نَظَرَ مَا يَحْتَجِبُ
 كُلُّهُ فِي عَيْنِهِ دَوْمًا ظَهَرَ وَهُوَ عَنَّا غَابَ دَوْمًا وَاسْتَتَرَ
 (۳) مَنْ بَقِيَ عَنْهُ الْجَمِيعُ أَوَّلُوا ذَا الْمَقَالَ أَنَّهُ لَا يُعْقَلُ (۲)
 حَيْثَ ذَا كَانَ جُنُونًا وَكَانَ عُقْلَاءَ هُمْ .. وَقَدْزَادُوا أَفْنَ ..

(۱) وذلک لما دعی قومه انی نذیر لکم بین یدی عذاب شدید قال عمه ابولهب تباً لك لهذا دعوتنا فنزلت الایة تبّت یدای ابی لہب وتب ما اغنی ما له وما کسب وامراته حمالة الحطب (ای الشوک والسعدان وكانت تلقیه فی طریق النبی) (ص) - (۲) قال فی النهج ای ما عدی الرسول (ص) ووراثۃ من اهل الحقیقة وأصحاب الشہود اعنی بہم علماء الظاہر یؤلون کون امرأۃ ابی لہب حمالة الحطب وفی جیدھا جبل من مسد لا یتصور ولا یکون لکونھا اخت ابی سفیان مشہورۃ بالعرز والمال وان المراد بالحطب سبب اشتعال النار فانھا تحمل حطب الاوزار وحطب النمیمۃ اللتی تتلہب علیھا فی النار وتوقد نار الحرب والخصومة و الرسول (ص) سماء بالحطب لتأذیہ منها - وعند اهل الشہود حقیقۃ - وهذا البیت شروع فی قصۃ ولد صاحب الدولۃ فان اهل الظاہر جمیعہم اولوا هذا الحال وقالوا اظہار المعجز من المذلۃ والجنون کأنہم ہم عقلاء بل اهل الظاہر غافلون لا یعلمون وجہہ ولا حقیقۃ ولا ہم مطلعون علی حالہ - و قال بھر العلوم فی شرحہ الفارسی فی تفسیر البیت المذكور (کین ز بی ہوشی است وایشان ہوشمند) ان تأویلہم قوله (وامراتہ حمالة حطب فی جیدھا جبل من مسد) لان اهل الظاہر عقلاء هذا العالم المعسوس الدنیوی ونظر الحطب والجبل من مسد من عقل ذاک العالم الغیر المعسوس الاخری وعبر عن عقل ذاک العالم المعنوی (ہوش) بعدم العقل (بی ہوش) من هذا العالم الظاہری والاظهر ما ذکرہ فی النهج -

- (۱) دید بر پشت عیال بو لہب تنگ ہیزم گفت حمال حطب
 (۲) جبل و ہیزم را جز ان چشمی ندید کہ بدید آید براو ہر نا بدید
 (۳) باقیانش جملہ تأویلی کنند کین ز بی ہوشیست وایشان ہوشمند (۱)

(۱) یعنی غیر از اهل بصیرت چنین تأویلی می کنند کہ مراد از ہیزم سخن چینی است و از جبل گرفتاری بتملقات بامور دنیوی است کہ مانع اند از سعادت مندی آخرت است و این تأویل برای اینکہ ایشان ہوشمند این عالمند نہ آن عالم اخروی است -

- (۱) لَكِنْ أَصَحَّ صَارَ مِنْ تَأْثِيرِ ذَلِكَ
 (۲) فِي الْأَمَامِ عِنْدَهُ أَنْ لِلدُّعَاءِ
 وَالْقِيُودِ اخْلَصُ مِنْهَا أَفْرِ
 (۳) فَالَّذِي نِلَكَ الْعَلَامَاتِ نَظَرُ
 كَيْفَ لَا يَذَرِي الشَّقِيَّ وَالسَّعِيدَ
 (۴) يَعْلَمُ يُخْفِي بِأَمْرِ ذِي الْجَلَالِ
 (۵) ذَلِكَ الْكَلَامُ مَا لَهُ حَدُّ الْفَقِيرِ
 وَأَسِيرَ الْبَدَنِ مَنْ قَدْ نَذَرَ..
- ظَهَرَهُ طَائِقِينَ أَنْ بَارِئًاكَ
 هِمَّةُ إِعْمَلْ لِأَنْ مِنْ ذَا الْعَنَاءِ
 لِلْخُرُوجِ وَلِي الْحَالِ يُقَرُّ
 دَائِمًا بِالْعَيْنِ بِالسِّرِّ اخْتَبِرْ
 .. لَا وَلَا يَفْعَلْ كُلُّ مَا يُرِيدُ..
 لَمْ يَكْ الْكَشْفُ مِنَ الْحَقِّ الْحَلَالِ
 ذَلِكَ مِنْ جُوعِ غَدَى الْوَاهِي الْحَقِيرِ
 ..أَنْ مِنْ الْأَشْجَارِ لَمْ يَقْطِفْ ثَمَرُ..

فی بیان اضطرابِ ذلك الفقير الى قطاف الكمثرى من الشجرة

ووصول تأديب الحق له على الفور من غير مهلة

- (۶) خَمْسَةَ أَيَّامٍ فِيهَا الرِّيحُ مَا
 اسْقَطَ مِنْهُ كَمَثَرَى ضَرْمًا

- (۱) لیک تأثیر از آن پشش دو تو
 (۲) که دعای همتی تا وا رهم
 (۳) آنکه بیند آن علامتها بدید
 (۴) داند و پوشد بامر ذو الجلال
 (۵) این سخن پایان ندارد آن فقیر
- گشته و نالان شده در پیش او (۱)
 تا ازیں بند نهان بیرون جهم
 چون نداند او شقی را از سعید
 که نباشد کشف را از حق حلال
 از مجاعت شد زبون و تن اسیر

مضطرب شدن آن فقیر نذر کرده بکندن امرود از درخت و گوشمال حق رسیدن بی مهلت

- (۶) پنج روز و باد امرودی نریخت
 ز آتش جوعش صبوری میگریخت

(۱) ظاهر آنست که این بیت مربوط بابیات سابقه میباشد (بند تقدیر قضای مخفی)

یعنی از بند تقدیر آن قضای مخفی پشت او دو تو گشته است -

- (۱) شَبَّ بِالْجُوعِ لَهُ الصَّبْرُ نَفَرٌ
 كَمْ كُمُراتِ رَأَى أَيْضاً صَبْرٌ
 (۲) وَرَدَ الرِّيحُ وَرَأْسَ الْغُصْنِ قَدْ
 وَعَلَى أَكْلِ الْكُمُراتِ الْغَلْبُ
 (۳) قُوَّةَ جَذْبِ الْقَضَاءِ وَالْغَلْبُ
 صَدَّتِ الزَّاهِدُ أَنْ يُوفِي بِمَا
 (۴) إِذْ هُوَ مِنْ يَانِعِ غُصْنِ الشَّجَرِ
 (۵) فَالْحَقِيرَ رَجَعَ مِنْ نَذْرِهِ
 أَيْضاً التَّأْدِيبُ لِلْحَقِّ أَتَى
- فَوْقَ رَأْسِ الْغُصْنِ مِنْ عَالِي الشَّجَرِ
 نَفْسَهُ صَدَّ وَبِالنَّذْرِ إِذْ كَرَّ
 جَرَّ لِلْأَسْفَلِ وَالطَّبْعَ أَعَدَّ
 لَهُ سَوَى وَبِالنَّذْرِ ذَهَبَ
 مَعَ ضَعْفٍ زَادَ فِيهِ وَسَقَبَ
 لَهُ مِنْ نَذْرِ مَعَ بَارِي السَّمَاءِ
 لِلْكُمُراتِ قَطَفَ دَانِي الثَّمَرِ
 وَبِذَلِكَ النَّفْسِ عَنْ أَمْرِهِ
 فَتَحَ عَيْنَهُ وَالْأُذُنَ لَوَى

- (۱) بر سر شاخی مرودی چند دید
 (۲) باد آمد شاخ را سر زیر کرد
 (۳) جوع و ضعف و قوت جذب قضا
 (۴) چونکه از امرود بن میوه شکست
 (۵) هم دران دم گوشمال حق رسید
- باز صبری کرد و خود را وا کشید
 طبع را بر خوردن آن چیر کرد
 کرد زاهد را ز نذرش بی وفا
 گشت اندر نذر و عهد خویش بست
 چشم او بگشاد و گوشش او کشید (۱)

(۱) در نسخه لکناهور و غیرها بعد از این بیت یازده بیت دیگر آمده که در النهج القوی ذکر نشده است و ظاهراً از ملحقات است بهترین آنها بیت آخری است -
 جمع ازدزدان بدند اینجا مکر
 در میان آورده بی مر سیم و زر
 کلمه مرد در فارسی عدد پنجاه را گویند که چون وقت شمار به پنجاه برسد گویند
 بمر رسید و چون باز پنجاه رسد گویند دومر شده و همچنین مقصود آنکه سیم و زر بشمار
 بود که از تعداد بیرون بود تا ایسکه مر او را گفته شود بنا برین مراد از مر شمارش
 و حساب است -

اتهام ذلك الشيخ بالسرقة وقطعهم يده

- (۱) صَدَقَهُ عَشْرُونَ لِصًا أَوْ يَزِيدُ
كُلَّ مَا قَدْ سَرَقُوا بَيْنَهُمْ
- (۲) قَبْلًا النَّمَامُ لِلشَّحْنَةِ قَالَ
لَهُمُ الشَّحْنَةُ جَاءُوا بِعَجَلٍ
- (۳) فِي الْمَحَلِّ ذَلِكَ مِنْ كَلِمَتِهِمْ
قَطَعُوا وَ الْأَيْدِي مِنْهَا الْيَمِينِ
- (۴) وَيَدَ الزَّاهِدِ أَيْضًا غَلَطًا
- (۵) رَامَ أَنْ يَجْعَلَ فِي الْحَيْنِ وَصَلَ
لِلْعَوَانِ غَضَبًا قَالَ انْظُرِ
- (۶) ذَا هُوَ الشَّيْخُ الْفُلَانِيُّ وَمَنْ
(۷) لَمْ قَطَعَتْ يَدَهُ ذَلِكَ الْعَوَانُ
ثُمَّ أَيْضًا جَاءَ نَحْوُ الشَّحْنَةِ
- حَضَرُوا فِي الْجَبَلِ ذَلِكَ الْبَعِيدُ
قَسَمُوا... وَالْأَمْنُ خَالُوا لَهُمْ
عَنْهُمْ عَرَفَهُمْ وَصَفًا وَحَالٍ
وَعَلَيْهِمْ وَقَعُوا فَوْقَ الْجَبَلِ
لِلشِّمَالِ هُمْ مِنْ أَرْجُلِهِمْ
قَطَعُوا الْغَوَاةَ أَبْدُوا بِالْحَيْنِ
قُطِعَتْ وَ الرَّجُلِ مِنْهُ سَقَطًا
فَارِسَ مُخْتَارَ سَارَ بِعَجَلٍ
أَيُّهَا الْكَلْبُ الْعَقُورُ الْمُجْتَرِي
كَانَ مِنْ أَتْدَالِ خَلَاقِ الْمَنِّ
ثَوْبَهُ خَرَقَ وَالْحُزْنَ أَبَانَ
وَ لَهُ أَوْزَى بِنَارِ الْيَقَظَةِ

فهم کردن آن شیخ را با دزدان و بریدن دستش را

- (۱) بیست از دزدان بدند آنجا و بیش
(۲) شحنه غماز آگه کرده بود
(۳) هم بدانجا پای چپ و دست و راست
(۴) دست زاهد هم بریده شد غلط
(۵) در زمان آمد سواری بس گزین
(۶) این فلان شیخ است و ابدال خدا
(۷) آن عوان بدريد جامه تيز رفت
- بخش میکردند مسروقات خویش
مردم شحنه در افتادند زود
جمله ببریدند و غوغائی بغاست
باش را می خواست هم کردن سقط
بانگ برزد بر عوان کای سگ بین
دست او را تو چرا کردی جدا
بیش شحنه داد آگاهیش نفت

- (۱) عِنْدَ ذَالِشَحْنَةِ جَاءَ حَافِيَا
 أَنْ أَنَا لَا أَعْلَمُ اللَّهَ عَلَيَّ
- (۲) يَا جَوَادُ يَا سَلِيمَ الْفِطْرَةِ
 (۳) قَالَ أَذْرِي سَبَبَ ذَا الْقَطْعِ مَا
- (۴) لِي مِنْ ذَنْبٍ أَنَا عَفْوًا كَسَرْتُ
 فَيَمِينِي عَدْلُهُ قَدْ أَذْهَبَا
- (۵) أَنَا لِلْعَهْدِ خَفَرْتُ وَدَرَيْتُ
 عَامِداً حَتَّى أَتَى مِنْ يَدَيَا
- (۶) يَدُنَا مَعَ رَجُلِنَا مَعَ لُبِنَا
 أَيُّهَا الْوَالِي فِدَاءَ لِلْحَبِيبِ
- (۷) قِسْمَتِي هَذِي غَدَتْ فِي الْأَزَلِ
 حَاسِرَ الرَّأْسِ اعْتِذاراً بِاَكْبَا
 شَاهِدُ وَالْأَمْرُ مَا بَانَ إِلَيَّ
 يَا زَعِيمَ الظُّهْرِ أَهْلُ الْجَنَّةِ
 هُوَ مَنْ كَانَ عَلِمْتُ كُلَّمَا
 حُرْمَةَ إِيْمَانِهِ الْعَهْدِ خَفَرْتُ
 بِالْجَزَاءِ لِي فِي ذَا أَدْبَا
 أَنَّهُ السَّيِّءُ فِي ذَاكَ رَضَيْتُ
 ذَلِكَ الشُّومُ فَيَا بُؤْساً لِيَا
 وَجَمِيعِ مَا لَنَا مَعَ جِلْدِنَا
 وَلِحُكْمِ لَهْ مَا رَأَمَ يَطِيبُ
 أَنْتَ لِي حِلٌّ وَمَا مِنْ زَلَلِ

- (۱) شحنه آمد پا برهنه عذر خواه
 (۲) هین محل کن مر مرا این کار زشت
 (۳) گفت میدانم سبب این نیش را
 (۴) من شکستم حرمت ایمان او
 (۵) من شکستم عهد و دانستم بدست
 (۶) دست ما و پای ما و مغزو و بوست
 (۷) قسم من بود این ترا کردم حلال
- که ندانستم خدا بر من گواه
 ای کریم و سرور اهل بهشت
 می شناسم من گناه خویش را
 پس یمنم برد دادستان او
 تا رسید آن شومی جرات بدست
 بادای والی فدای حکم دوست
 تو ندانستی ترا نبود و بلل

(۱) أَنْتَ لَمْ تَدْرِ وَلَيْسَ مِنْ وَبَالَ

أَمْرُهُ مَا ضَرَّ مَعَ اللَّهِ الْإِخْصَامَ

(۲) كَمْ مِنَ الطَّيْرِ الْمَذْبِي طَارَ طَلَبُ

حَلْقِهِ أَيْضاً لَهُ الْحَلْقُ قَطَعَ

(۳) وَلَكُمْ طَيْرٌ مِنَ الْمَغْصِ وَمِنْ

فِي حَوَالِي السُّطْحِ مَحْبُوسُ الْقَفْصِ

(۴) كَمْ مِنَ الْإِحْيَاءِ فِي الْبَحْرِ الْعَمِيقِ

(۵) وَلَكُمْ مِنْ مَنْ يَأْتِي كِتَارُ

لَهُ شَوْمُ الْحَلْقِ وَالْفَرْجِ فَضَحَ

(۶) وَلَكُمْ قَاضٍ جَمِيلُ الْخِلَّةِ

أَصْفَرُ الْوَجْهِ غَدَى رَهْنُ الْعَنَا

لَكَ مَنْ يَنْدِرِي بِي فِي كُلِّ حَالٍ

كَيْفَ يُنْهَى.. لَا يَقْطَعُ أَوْ حِمَامٌ..

حَبَّةٌ مِنْ فَرِطٍ ضَعْفٍ وَ سَغْبٌ

..وَمِنْ الْخَمَصِ إِلَى الْمَوْتِ نَزَعٌ..

مِعْدَةٌ أَلَحَّتْ.. وَأَمْرٌ لَمْ يَبْنِ..

صَارَ.. وَدَّ الْحَبُّ أَنَا مَا فَحَصَ..

(۱) عَادَ مِنْ حَرْصِ عَرَى الْحَلْقِ بِضِيقِ

سُتْرٍ بِالْعِفَّةِ بَانَ جِهَارُ

..حَالُهُ الْمَسْتُورُ لِلْخَلْقِ اتَّضَحَ..

فَمِنْ الْحَلْقِ لَهُ وَ الرُّشْوَةِ

..بَعْدَ أَنْ زَادَ سُمُوءاً كَمْ دَنَى..

(۱) شست فی الاصل السنارة اللتی یصاد بها السمک -

با خدا سامان پیچیدن کجاست

که بریده حلق او هم حلق او

بر کنار بام محبوس قفس

گشته از حرص کلو مأخوذ شست

شومی فرج و گلو رسوا شده

از گلوی ورشوتی او زرد رو

(۱) وانکه او دانست او فرمان رواست

(۲) ای بسا مرغی برنده دانه جو

(۳) ای بسا مرغی ز معده و از مغص

(۴) ای بسا ماهی در آب دور دست

(۵) ای بسا مستور در پرده بده

(۶) ای بسا قاضی خبر نیک خو

- (۱) بَلْ بِهَارُوتَ وَمَارُوتَ الشَّرَابِ
 مِنْ عُرُوجِ السَّمَاءِ مَنَعَا
 (۲) وَلِهَذَا الْأَحْتِرَازَ فَعَلَا
 إِذْ رَأَى فِي نَفْسِهِ عِنْدَ الصَّلَاةِ
 (۳) فَكَّرَ فِي السَّبَبِ ذَلِكَ الصَّفِي
 (۴) شَرِبَهُ الْمَاءَ كَثِيرًا قَالَ لَا
 مِثْلَ هَذَا فَعَلَ اللَّهُ وَهَبَ
 (۵) كَانَ لِلْمَدِينِ أَقْلُ جَهْدِهِ
 لَهُ سُلْطَانًا وَقُطْبَ الْعَارِفِينَ
 (۶) فَلَأَجْلِ الْحَقِّ أَمَّا الْيَدُ قَدْ
- ذَاكَ دَبَّ وَغَدَى سَدًّا لِابَابِ
 .. وَبَيَّنَّ بِأَيْلَ كَمْ وَقَعَا..
 بَايَزِيدَ وَتَحَرَّى الْخَلَلَا
 مِنْ فُتُورٍ لَهُ يَأْتِي بِالسَّبَاتِ
 عَرَفَ الْعِلَّةَ وَالسِّرَ الْخَفِيَّ
 أَشْرَبَ الْمَاءَ لِعَامٍ هَبَّ حَلِي
 قُدْرَةً زَادَتْ لَهُ وَفَقَّاطَ الْطَلَبِ
 ذَا لَذَا مِنْ لَدُنِّ مَنْ عِنْدِهِ
 لَقَبَتْ جَاءَ سَمَى دُنْيَا وَدِينِ
 قُطِعَتْ وَالْبَابُ مِنْ شَكْوَاهُ سَدِّ

(۱) لما اشتهر عنهما وقت حكومتهم انه أتت امرأة تشتكى لهما من زوجها فيغلبه شهوة النفس راوداها فخيرتهما بين شرب الشراب او قتل زوجها فاختموا الشراب فسكروا وقتلا زوجها وعشا فيها فذهبت عنهما الملكوتية وسد عليهما باب السماء لانهما كانا يعد الحكومة بين الناس بصمدان كل ليلة السماء وحسبا في بئر بابل - النهج -

- (۱) بلکه در هاروت وماروت آن شراب
 (۲) بایزید از بهر این کرد احتراز
 (۳) از سبب اندیش کرد آن ذو لباب
 (۴) گفت تا سالی نخواهم خورد آب
 (۵) این کمینه جهد او بد بهر دین
 (۶) چون پریده شد برای خلق دست
- از عروج چرخشان شد سد باب
 دید در خود کاهلی اندر نماز
 دید علت خوردن از بسیار آب
 آنچنان کرد و خدایش داد تاب
 گشت او سلطان و قطب العارفین
 مرد زاهد را در شکوی به بست

(۱) ذَاكَ الزَّاهِدَ شَيْخًا أَقْطَعَا
وَلَهُ الْحَلَقُ بِذِي الْأَفَاتِ كَمْ
لَهُ سَمَىٰ مَنْ بِهِ قَدْ سَمِعَا
عَرَفَ الْحَلَقِيَّ سَمِيَّ فِي الْقَدَمِ

فی بیان کرامات الشیخ الاقطع و بیان نسجه الزنبیل بیده

(۲) فِي الْعَرِيشِ لَهُ يَوْمًا قَصْدًا
يَضْفُرُ الزَّنْبِيلَ دَوْمًا بِالْيَدَيْنِ
(۳) لَهُ قَالَ يَا عَدُوَّ رُوحِهِ
فِي عَرِيشِي لِمَ جِئْتَ لِلْإِمَامِ
(۴) لِمَ رَكَضْتَ لِلْإِمَامِ فِي السِّبَاقِ
(۵) فَلَهُ أَبَدِي ابْتِسَامًا وَتَعَالَى
(۶) يَا كَبِيرُ لَا تُبْنِ حَتَّى الْجِمَامِ
لَا لِمَنْ مِنْكَ حَبِيبٌ وَقَرِيبٌ
زَائِرٌ بِالصَّدَقَةِ قَدْ وَجَدَا
لَهُمَا لَمْ يَرِ مِنْ قَطْعٍ وَشَيْنٍ..
مَنْ يَرَى التَّحْسِينَ فِي تَقْيِيحِهِ.. (۱)
قَدْ تَقَدَّمْتُ كَثِيرًا مَا الْمَرَامِ
قَالَ مِنْ كَثْرَةِ وَجْدٍ وَاشْتِيَاقِ
قَالَ لَكِنْ أَنْتَ لِي فِي كُلِّ حَالٍ
ذَاكَ لَا تُبَدِّلُ إِخْصَاءً لَا لِعَامِ
لَا لِمَنْ كَانَ دَنِيئًا وَغَرِيبًا

(۱) قال الجوهري العريش ما يستظل به -

(۱) شیخ اقطع گشت نامش پیش خلق کرد معروفش بدین آفات خلق (۱)

گرامات شیخ اقطع وزنبیل بافتن او بدو دست

(۲) در عریش او را یکی زائر بیافت
(۳) گفت او را ای عدو جان خویش
(۴) این چرا کردی شتاب اندر سباق
(۵) پس تبسم کرد و گفت اکنون بیا
(۶) تا بمیرم من نکو این با کسی
کو بهر دو دست خود زنبیل بافت
در عریشم آمدی سر کرده پیش (۱)
گفت از افراط مهر و اشتیاق
لیک مخفی دار این را ای کیا
نی قریبی نی حبیبی نی خسی

(۱) در برخی از نسخ بعد از این بیت این بیت یافت میشود: گر تو نام اولین خواهی روان
هین برو بوالغیر بنیانیش خوان - شارحی گفته از ملحقات است - (۲) عریش کازه که درویشان
از چوب و گیاه سازند -

- (۱) بَعْدَ هَذَا نَظَرْتُ مِنْ كَوْنِهِ
(۲) قَالَ يَا خَالِقُ أَنْتَ الْحِكْمَةُ
أَنَا أَخْفِيهِ وَ أَنْتَ تُظْهِرُ
(۳) أُلَيْهِمْ إِذْ ذَاكَ كَمْ مِنْ أَحَدٍ
(۴) هُمْ عَلَيْكَ أَنْكَرُوا أَنْ فِي الطَّرِيقِ
(۵) أَنَا لَا أَطْلُبُ ذِيَاكَ الْفَرِيقِ
(۶) رَحْمَةً جَدْنَا فَأَظْهَرْنَا لَكَ
(۷) عِنْدَ وَقْتِ الْعَمَلِ لَطْفًا لِأَنْ
لَا تُرَدُّ هِيَ مِنْ نَحْوِ السَّمَاءِ
(۸) غَيْرَ ذَا التَّكْرِيمِ قَبْلًا وَ الثَّنَاءِ
- عِدَّةً أُخْرَى دَرْتُ فِي حِرْفَتِهِ
تَعَلَّمُ تَدْرِي الْخَفَايَا الْجَمَّةَ
طَوَّعَ أَمْرَ لَكَ أَنِّي تَأْمُرُ
إِذْ دَهَاكَ ذَلِكَ الْغَمُّ الرَّدَى
كُنْتُ كَذَابًا لَكَ بَيْنَ الْفَرِيقِ
يَكْفُرُ ظَنًّا يَضِلُّ فِي الطَّرِيقِ
نَحْنُ ذَا التَّكْرِيمِ نُعْطِي يَدَكَ
ذِي الْمَسَاكِينِ اللَّتِي سَأَلْتُ بِظُنِّ (۱)
... تَحَرَّمُ اللَّطْفَ لَنَا وَ التَّعَمُّا...
كُنْتُ سَلِيَّتِكَ مِنْ ذَاتِي أَنَا

(۱) جناب الدار ای فناها ای ای من محیط السماء او من طرف خلاة السماء -
والمعنى الكل واحد -

- (۱) بعد از آن قوم دیگر از روزنش
(۲) گفت حکمت راتو دانی کردگار
(۳) آمد الهامش که يك چندی بدند
(۴) که مگر سالوس بود او در طریق
(۵) من نخواهم کان رمه کافر شوند
(۶) این کرامت را بکردیم آشکار
(۷) تا که این بیچارگان بدگمان
(۸) من ترا بی این کرامتها ز پیش
- مطلع گشتند بر بر بافیدنش
من کنم پنهان تو کردی آشکار
کاندرین غم بر تو منکر می شدند
که خدارسواش کرد اندر فریق
در ضلالت بر گمان بد روند
که دهیمت دست اندر وقت کار
رو نکردند از جناب آسمان
خود تسلی داده ام از ذات خویش

- (۱) لَكَ ذَا التَّكْرِيمِ اعْطَيْتَ لِأَنْ
وَالضِّیَا ذَاكَ لَذَا فِیكَ وَضَعْتَ
(۲) أَنْتَ بِالتَّكْرِیمِ عِنْدِی جَزْتَ أَنْ
أَوْ لَتَفْرِیقِ لِأَجْزَاءِ الْبَدَنِ
(۳) وَهُمْ تَفْرِیقِ لِرَأْسٍ وَقَدَمٍ
وَصَلَّتْكَ جُنَّةٌ زَادَتْ عِظْمُ
- هُمْ فِیكَ لَا یَرُونَ سُوءَ ظَنِّ
وَلَكَ الْحَقُّ قَلِیلاً مَا أَضَعْتَ
لَكَ یَأْتِی الْخَوْفُ مِنْ مَوْتِ الْبَدَنِ
تَحْذَرُ عَنْكَ مَضَى مَرَّ الزَّمَنِ
وَلِدَفْعِ الْوَهْمِ عَنْكَ لَوْ أَلَمَّ
حَسَنَةً وَاقِیَةً عِنْدَ الْأَزَمِ

فی بیان سبب جرأة سحرة فرعون علی قطع الید والرجل منهم (۱)

- (۴) أَفَلَا تَدْبِرُ فِرْعَوْنَ اللَّعِینَ
(۵) فِی الدُّنَا مِنْكُمْ أَنَا أَيْدِیْكُمْ
مِنْ خِلَافٍ أَبَدًا لَا أَصْفَحُ
(۶) هُوَ دَوْمًا خَالَهْمُ كَانُوا بِأَنْ
- هَدَدَ مَنْ سَحَرُوا فِی كُلِّ حَیْنٍ
أَقْطَعُ وَالْأَرْجُلَ أَصْلَبَكُمْ
عَنْكُمْ ..وِیْكُمْ لِمُوسَى تَجْنَحُوا
مِثْلَهُمْ قَبْلًا یُوسُوسِ وَظَنُ

(۱) الایة فی سورة الاعراف -

- (۱) این کرامت بهر ایشان دادمت
(۲) تو از آن بگذشته کز مرگ تن
(۳) وهم تفریق سر و پا از تو رفت
- وین چراغ از بهر این بنهادمت
ترسی و ز تفریق اجزای بدن
دفع وهم از سر رسیدت نیک زفت

سبب جرأت ساحران فرعون بر قطع دست و پا

- (۴) ساحران را نی که فرعون لعین
(۵) که ببرم دست و پاتان از خلاف
(۶) او همی پنداشت کایشان در همان
- کرد تهدید و سیاست بر زمین
پس در آویزم ندارم تان معاف
وهم و تخویفند و وسواس و گمان

- (۱) وَ يَتَحَذِّرُ وَوَهُمَ مَا دَرَى
فَوْقَ نُورِ كَوْنِ الْقَلْبِ هُمْ
(۲) ظَلَمَهُمْ عَنْ ذَاتِهِمْ قَدْ مِيزُوا
مُسْرِعِينَ شَاطِرِينَ بِدَلَالٍ
(۳) لَوْ لَهُمُ الْآفَ الْآفِ مَرَّةٍ
(۴) طَحَنَ ذَاكَ لَهُمْ كَالرَّوَضَةِ
إِذْ رَأَوْا أَمَّوْا بِهِ مِنْ كُلِّ حَدٍّ
(۵) ذِي الدُّنَا نَوْمٌ وَفِي الظَّنِّ أَبَدٌ
(۶) مَا لَكَ خَوْفٌ لَوْ الرَّأْسَ قَطَعَ
فِي الْمَجْلِ لَهُ قَرٌّ رَأْسُكَ
(۷) وَإِذَا فِي النَّوْمِ شَقِيقِينَ تَرَى
- أَنَّهُمْ نَطُّوْا وَلَيْسُوا كَأَوْرَى
قَعَدُوا وَالْبَسْرُ بَانَ لَهُمْ
وَلِسَمَتِ الْحَقِّ أَيْضًا قَفَزُوا
مُنْعَمِينَ عِنْدَهُ فِي كُلِّ حَالٍ
هَآوَنَ لِلْفَلَكَ بِالْمَرَّةِ
أَصْلَ ذَاكَ تَرَكِبَ هُمْ عَنْ بُكْرَةٍ
مِنْ فُرُوعِ الْوَهْمِ مَا خَافُوا أَبَدٌ
لَا تَقِفُ فِي النَّوْمِ لَوْ تَقَطَّعَ يَدُ
لَكَ مِقْرَاضٌ بِنَوْمٍ مَعَ فَزَعٍ
عُمُرَكَ أَيْضًا يَطْوُلُ حَسْبُكَ
لَكَ شَقُّوْا عِنْدَمَا عَنَكَ الْكَرَى

(۱) ای اصل هذا التركيب الجسماني وبلوغهم مقعد صدق عند ملك مقتدر ولم يخافوا من فروع الوهم ای من عوارض العقل الجزئی وهی عوارض صور وهمية خيالية جسمانية -

- (۱) او نمی دانست کایشان رسته اند
(۲) سایه خود را ز خود دانسته اند
(۳) هاوون گردون اگر صد بارشان
(۴) اصل این ترکیب را چون دیده اند
(۵) این جهان خوابست اندر ظن میست
(۶) گر بخواب اندر سرت بیرید گاز
(۷) گر به بینی خواب در خود را دونیم
- بر دریچه نور دل بنشسته اند
چابک و چست و کش و برجسته اند (۱)
خورد کوبد اندران گلزارشان
از فروع وهم کم ترسیده اند
گررود در خواب دستی باك فیست
هم سرت برجاست هم عمرت دراز
تن درستی چون بغیزی نی سقیم

(۱) یعنی انسان در حقیقت روح است و این بدن سایه است و بقای روح موقوف بدین سایه نه میباشد - کلمه کش بمعنی خوش است -

- (۱) ذَهَبَ قُمْتَ صَحِيحًا لِلْبَدَنِ
يُؤَبِّهِ فِيهِ وَلَوْ بِالْمُدَّةِ
(۲) ذِي الدُّنَا هَبَّهَا نُرِي بِالصُّورَةِ
فَالنَّبِيِّ قَالَ حِلْمُ النَّائِمِ
(۳) مِنْ طَرِيقِ لَكَ بِالتَّقْلِيدِ أَنْتَ
لَهُمْ مِنْ غَيْرِ تَقْلِيدِ النَّظَرِ
(۴) فِي النَّهَارِ نَائِمٌ أَنْتَ مُدَامَ
فَرَعِ الظِّلِّ وَلَا أَصْلَ يُرَى
- لَيْسَ نَقْصَانُ بَنُومٍ لَا وَلَنْ
قَطَّعُوهُ أَلْفَ أَلْفِ قِطْعَةٍ
عِنْدَكَ قَامَتْ وَبِالْمَعْمُورَةِ (۱)
هِيَ مَا ضَمَّتَهُ غَيْرَ دَائِمِ
ذَا قَبِلْتَ السَّالِكُونَ الْعُمَرَاءَ
ذَا أَتَى لَمُؤَا خَفِيًّا بِالْخَيْرِ (۲)
لَا تَقُلْ يَقْطَانُ لَسْتُ فِي مَنَامٍ (۲)
غَيْرُ نُورٍ مَنْ بِهِ النُّورُ انْجَلَى

(۱) نسخه ثانیة - فهمت - عن جابر قال كنت مع النبي (ص) اذ أتى رجل ابيض الوجه فقال يا رسول الله ما الدنيا قال (ص) حلم النائم فقال كم ما بين الدنيا والاخرة قال غمضة عين فقال كم القرار فيها قال قدر التخلف عن القافلة ثم ذهب الرجل فقال (ع) هذا جبريل أتاكم يهديكم عن الدنيا ويرغبكم في الاخرة - (۲) قوله في الاصل (برسول) ای بلا تقلید وعاينوه مشاهده و غیرهم بقى فی مرتبة التقلید - (۴) ای یا من ظن نفسه يقظاناً نهائراً أيضاً انت فی النوم لا تقل بأن هذا ليس بنوم فانك نائم بنوم الغفلة وهذه المرتبة فی الحقيقة رؤياً تراها فی منامك علی فحوى الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا عد (ص) الناس نياماً وجعل ما يظهر لهم فی الخيال حين نوم الغفلة منافاً فكما ان الصور المرئية محتاجة الى العبور منها الى حقائقها الباطنة كذلك الصور المحسوسة فلم ان الظل فرع من والاصل لا يكون غير الماهتاب وهو النور فان مجموع العالم بالنسبة الى الحق كالظل للشخص واصل النوع النور الالهي -

- (۱) حاصل اندر خواب نقصان بدن
(۲) این جهان را اگر بصورت قائم است
(۳) از ره تقلید تو کردی قبول
(۴) روز در خوابی مگو کین خواب نیست
- نیست باکی از دوصد پاره شدن
گفت پیغمبر که حلم نائم است
سالکان این دیده پیدای رسول (۱)
سایه فرع است اصل جز مهتاب نیست

(۱) یعنی عامه مؤمنان از راه تقلید گفته پیغمبر را قبول کردند و ایمان بآن آوردند ولی سالکان این را بکشف و عیان دیدند و بدون تقلید رسول -

- (۱) يَا قَوِيَّ النَّوْمِ وَالْيَقْظَةَ لَكَ
أَنْ يَرَى النَّائِمُ فِي النَّوْمِ بِأَنْ
(۲) هُوَ ظَنَّ أَنَّ أَنَا فِي ذَا النَّفْسِ
مَا لَهُ خَبَرٌ بِأَنْ كَانَ بِنَوْمٍ
(۳) فَلَمَّا الْكَوَّازُ لِلْكَوْزِ كَسَرَ
(۴) وَبِكُلِّ خُطْوَةٍ الْأَعْمَى خَطَرٌ
(۵) فِي الطَّرِيقِ يَرِدُ الْمَرْءُ الْبَصِيرُ
(۶) هُوَ بِالْبَيْتِ يَلِمُ وَالْحَفَرُ
أَبْدَأُ لَا تَرْجُفْ كُلَّ نَفْسٍ
- أَدْرِ أَنْ كَانَا هُمَا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ (۱)
نَائِمًا صَارَ غَدَى رَهْنَ الْوَسَنِ
نَمْتُ وَالرُّؤْيَا رَأَيْتُ فِي الْفَلَسِ
نَائِمِي .. فِي غَفْلَةٍ دُنْيَا دَوْمٌ ..
أَنْ يَشَأْ أَيْضًا يُسَوِّيه قَدَرٌ
لَهُ خَوْفٌ .. وَقَعَ أَلْفُ خَطَرٍ ..
عَلِمَ عَرَضَ الطَّرِيقِ فَالْخَيْرُ
رَجُلُهُ وَالرُّكْبَةُ وَقْتُ الْخَطَرِ (۲)
وَجْهَهُ مِنْ كُلِّ غَمٍّ هَلْ عَبَسَ

(۱) ای کما آنکه بوی النائم کانه نام فی نومہ کذا یقظة نومک ای انت فی النوم
تجسب انک یقظان فتتج ان یقظتک فی الدنیا عین النوم والنوم فی الظاهر نوم النوم فقیر
السلک جمیعہم فی نوم الغفلة من غرورہم یظنون انہم فی الیقظة - (۲) ای ان الصلحاء
یشاہدون احوال الاحرة و یعلمون العاقبة ولا یتألمون مما یقع لہم فی الدنیا من انواع
الابتلاء -

- (۱) خواب بیداریت آن دان ای عضد
(۲) او گمان برده کہ این دم خفته ام
(۳) کوزگر گر کوزه را بشکند
(۴) کور را هر گام باشد ترس چاہ
(۵) مرد بینا دید عرض راہ را
(۶) پا و زانویش نلرزد ہر دمی
- کہ بہ بیند خفته کو در خواب شد
بیخبر زان کوست در خواب دوم (۱)
چون بخواہد باز خود قائم کند
با ہزاران ترس می آید براہ
پس بداند او مغاک و چاہ را
رو ترش کی دارد او را ہر غمی

(۱) یعنی بیداری و خواب این جہان چنانست کہ خفته در خواب بیند کہ اکنون در
خواب رفته پس این بیداری کہ پیش بود خواب بود و این خواب ہم در خواب است -

- (۱) فَلَمَّعْهُمْ فِرْعَوْنُ نَحْنُ لَا كَمَنْ
 هُمْ بِكُلِّ صَخْبٍ لِّلْغَوْلِ رَنَ
 (۲) وَقَفُّوا نَحْنُ إِذَا خِرْقَتُنَا
 خَرِقَ الْخِيَاطُ مَوْجُودٌ لَنَا
 وَلَنَا الْعَرَى يَفُوقُ نَحْنُ أَنْ
 نَلْبَسَ الْخِرْقَةَ هَذِي وَالْبَدَنُ
 (۳) نَحْنُ مِنْ غَيْرِ لِبَاسِ ذَا الْحَبِيبِ
 أَحْسَنَ نَعْتَنِقُ دَوْمًا بِطِيبِ
 (۴) يَا عَدُوَّ اللَّهِ يَا فِرْعَوْنَ مَنْ
 مَا لَهُ إِلَّا لِهَامٌ كَمْ زَادَ أَفَنُ
 لَيْسَ مِنْ تَجْرِيدِ جِسْمٍ وَمِزَاجِ
 أَحْسَنَ شَيْئٍ وَلَا أَسْمَى ابْتِهَاجِ

فی بیان شکایه البغل للجمل ان انا کثیراً اقع علی وجهی وانت
 لم تقع الا نادراً وجوابه

- (۵) اِسْتَمِعْ لِلْجَمَلِ قَالَ الْبَغْلُ
 يَارَ فَيْقِي الْحَسَنُ السَّامِي الْأَجَلُ
 فِي الصُّعُودِ وَالْهَبُوطِ وَالطَّرِيقِ
 لَوْ هُوَ الضِّيقُ وَالصَّعْبُ الدَّقِيقُ (۱)

(۱) نسخه ثانیه - هب هو -

- (۱) خیز فرعوناً که ما آن نیستیم
 (۲) خرقه ما را بدر دوزنده هست
 (۳) بی لباس این خوب را اندر کنار
 (۴) خوشتر از تجرید از تن وز مزاج
 که بهر بانگی ز غولی بیستیم
 ورنه خود ما را برهنه تن بهست (۱)
 خوشتر آریم ای عدو نابکار
 نیست ای فرعون بی الهام و گنج

شکایات کردن استر پیش شتر که من بسیار در روی می افتم و تو نمی افنی الا بنادر
 وجواب گفتن آن

(۵) گفت استر با شتر ای خوش رفیق در فراز و شیب و در راه دقیق

- (۱) تن را بخرقه تشبیه کرده یعنی ای فرعون این خرقه تن را پاره پاره کن و دوزنده
 این خرقه تن که حقست خواهد دوخت و تن جاوید را مانند تن شهیدان خواهند داد -

- (۱) لَمْ تَقْعِ أَنْتَ عَلَى الرَّأْسِ تَسِيرُ
فَوْقَ رَأْسِي أَقْعُ دَوْمًا كَمَنْ
(۲) وَ بِكُلِّ نَفْسٍ دَوْمًا أَنَا
يَبْسَالِي الْأَرْضُ كَأَنْتَ أُمٌّ وَحَلْ
(۳) قُلْ لِي رَحْمَاكَ مَا كَانَ السَّبَبُ
(۴) كَيْفَ أَحْيَى قَالَ لِي الْعَيْنُ أَنَا
ثُمَّ أَيْضًا هِيَ مِنْ أَعْلَى الطَّرِيقِ
(۵) إِذْ مِنْ الْقَلَّةِ مِنْ أَعْلَى الْجَبَلِ
آخِرَ الْأَمْرِ أَنَا مِنْ أَوَّلِ
(۶) لِكثِيرٍ مَا رَأَيْتُ لِلطَّرِيقِ
عَيْنِي الْحَقَّ لِي أَيْضًا فَتَحَ
(۷) أَنَا كُلُّ قَدَمٍ مِنْ نَظَرٍ
مِنْ عِثَارٍ وَوَقُوعٍ قَدْ خَلَصَتْ
- حَسَنًا لَكِنْ أَنَا عِنْدَ الْمَسِيرِ (۱)
غَاوِيَا كَانَ .. لَهُ الشَّرْكَ رَسَنَ ..
فَوْقَ وَجْهِي أَقْعُ أَتَقَى الْعَنَا
فِيهِمَا أَمْشِي سَوَاءً بِزَلَلٍ
كَيْ أَنَا أَعْلَمُ مَعَ هَذَا التَّعَبِ
فُضِلْتُ عَيْنَكَ نُورًا وَسَنَا
تَنْظُرُ مَا الصَّعْبُ كَانَ وَالْذَّقِيقُ
أَنَا أَتَى الصَّعْبَ وَالْأَمْرَ الْجَلِيلَ
أَنْظُرُ بِالرَّأْيِ وَالْفِكْرِ الْجَلِيلِ
مِنْ هُبُوطٍ وَعُلُوٍّ مَعَ ضَيْقٍ
وَيَقِينًا لِي فِي الْقَلْبِ مَنَحَ
صَائِبٍ خَلَيْتُ بَعْدَ النَّظَرِ
وَمِنْ الزَّلْقِ الَّذِي فِيكَ مَلَصْتُ

(۱) کنیه البغل ابو قضاة وابو الحرون وابو ملعون ویشلون للمتلون صاحب الاخلاق
الرديثة بالبغل قال روى عن هلى (ع) ان البغال كانت اسرع الدواب ثقلا للحطب لنار
النمرود فدعا عليها الخليل فقطع الله نسلها -

من همی آیم بسر در چون غوی
خواه در خشکی وخواه اندر نمی
تا بدانم من که چون باید زیست
بعد از آن هم از بلندی ناظر است
آخر عقبه به بینم هوشمند
دیده ام را و نماید هم اله
از عثار و از فتادن واهم

(۱) تونه آبی بر سر وخوش می روى
(۲) من همی افتم برو در هر دمی
(۳) این سببر باز گو با من که چیست
(۴) گفت چشم من ز تو روشن تر است
(۵) چون برآیم بر سر کوه بلند
(۶) من همه بستی و بالائی راه
(۷) هر قدم من از سر بینش نهم

- (۱) خُطْوَةٌ أَوْ خُطْوَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَ
تَنْظُرُ الْحَبَّةَ أَنْتَ مَا نَظَرْتُ
(يستوى الاعمى لديكم والبصير)
- (۲) حَيْثُ فِي الْبَطْنِ الْجَنِينُ مَنَحَا
فِي الْمِزَاجِ لَهُ أَيْضًا قَدْ أَعَدَّ
(۳) لَهُ أَهْدَى الْحَقِّ حَتَّى أَرَّ بَعِينُ
(۴) يَجْذِبُ أَجْزَاءَهُ الْمَلَكُ الْأَحَدُ
يَجْذِبُ أَجْزَاءَهُ كُلِّ جَسَدٍ
(۵) مِثْلَمَا الذَّرَّاتُ هُذِي فِي الدُّنَا
هُوَ أَيْضًا يَقْدَرُ لَا فِي غَدَاةٍ
- تَنْظُرُ أَنْتَ أَمَامًا بِاكَتِرَاتٍ
مِحْنَةَ الْفَخْرِ .. لِذَا دَوْمًا عَشَرَتْ ..
فی المقام و النزول و المسير (۱)
رُوحًا الْحَقُّ وَ فِي ذَا سَمَحًا
جَذَبَ أَجْزَاءَ بِهَا الشَّكْلُ اتَّحَدَ
سَنَةً مِنْهُ بِهَا رُشْدًا يَبِينُ
عَلَّمَ الرُّوحَ لِأَجْزَاءِ الْجَسَدِ
جَذَبَهَا لِمَ مَا دَرَى فَلَتَهْتَدِي
جَمَعَتْهَا الشَّمْسُ مِنْ زَادَتْ سَنًا (۲)
يَخْطِفُ أَجْزَاكَ لِتَجْمَعَ سَوَاءُ

(۱) الآية فی سورة هود مثل الفريقین کلاعمی و الاصل و البصیر و السميع هل یتویان مثلا افلا تذکرون - و قال تعالی فی سورة فاطر وما یتوی الاعمى و البصیر ولا الظلمات ولا النور ولا الظل ولا الحرور وما یتوی الاحیاء و الاموات ان الله یسمع من یشاء وما انت بمسمع من فی القبور - (۲) ای کما ان جامع هذه الذرات الصورية الشمس کذا جامع هذه الذرات البدنیة و الاجزاء بواسطة الغذاء و جاذبها شمس ذات الروح او القادر القیوم بواسطة او غیر واسطة فکما اعطى الشمس هذه الحالة یعلم خطف اجزاءک بغير غذاء و یجمعها کیف یشاء -

- (۱) تو نه بینى پیش خود یکدوسه گام
(۲) چون جنین را در شکم حق جان دهد
(۳) تا چهل سالش بجذب جزوها
(۴) جذب اجزا روح را تعلیم کرد
(۵) جاذب این ذرها خورشید بود
- دانه بینى و نه بینى رنج دام
جذب اجزا در مزاج او نهد
حق حریفش کرده باشد در نما
چون نداند جذب اجزاشاه فرد
بی غذا اجزات را تاند ربود (۱)

(۱) جامع این ذرها خورشید واقعی است که حق تعالی باشد -

(۱) أَنْتَ فِي ذَاكَ الزَّمَانِ عِنْدَمَا تَوْقُظُ فَهَوَّ اللَّذِي شَأْنًا سَمَى
عَقْلَكَ وَالْحِسَّ مَنْ قَدْ ذَهَبَا عَجَلًا يَدْعُو وَ لَبَّى الطَّلَبَا
(۲) كَتَبْتُ بِذَا تَعَلَّمُ عَنْهُ أَبَدًا لَنْ يَغِيْبَا لَهُمَا لَوْ عَمِدَا
قَالَ عُودَا لَبَّتَا طَوْعًا عَجَلًا .. نَحْوَهُ جَاءَا بِخَوْفٍ وَ وَجَلْ

فی بیان اجتماع اجزاء حمار عزیز (ع) بعدموته باذنہ تعالی
و ترکھا کالاول امام عین عزیز (۱)

(۳) يَا عَزِيْرُ اَصْحِرْ زَمَانًا وَ اَنْظِرْ لِلْحِمَارِ لَكَ فِيهِ اَعْتَبِرْ (۱)
هَا هُوَ عِنْدَكَ رَثٌ وَ دَثَرٌ نَخِرَ عُظْمًا وَ خَاسَ وَ اَنْتَمَرَّ

(۱) الایة فی سورة البقرة (او کالذی مر علی قریة (بیت المقدس) و هی خاویة علی عروشها (ای سقوطها) لما خر بها بخت نصر قال (ای عزیز و هو راكب علی حمار و معه سلة تین و قدح عصیر) (أنى یحیی هذه الله بعد موتها فأملیه الله مائة عام ثم بعاه قال کم لبثت قال يوماً أو بعض يوم قال بل لبثت مائة عام فانظر الی طعامک و شرابک لم یتسنه (یتعیر و انظر الی حمارک (فرآه میتاً و عظامه بیض) و لنجفلنک آية للناس وانظر الی العظام کیف تنشرها ثم نکسوها لحماً فلما تبین له قال اعلم ان الله علی کل شیء قدير -
(۲) نسخه ثانیه - للحمار لك فيه اعتبر بكسر الواو من انظر و اعتبر -

(۱) آن زمانی که در آئی توز خواب هوش و حس رفته را خواند شتاب

(۲) تا بدانی کان ازو غائب نشد باز آید چون که فرماید که عد

اجتماع اجزاء خر عزیز (ع) بعد از مردنش باذن الله تعالی و در همان اندام سر گب

شدن پیش چشم عزیز (ع) (۱)

(۳) هین عزیزا در نگر اندر خرسست که پیوسید و بریزیده برست

(۱) قصه زنده گشتن عزیز پس از صد سال از مرگش و زنده شدن خرس و نافاسد شدن طعامش در جزء سوم سوره بقره مذکور است و ایمان بآن هم از فرضیات است و علتش چنانکه ذکر میکند آنست عزیز از خرابی بیت المقدس پس از آبادیش در تعجب ماند و بدوق و شهود طلسمید که پس از مرگ دوباره زنده گردد ازین رو خداوند در خواست وی را قبول فرموده و در حالت جوانی برود و پس از مرور یک صد سال در همان کالبد زنده گشت و خراوهم زنده شد و خوراک او نیز بحالت طراوتی که داشته نزد خود یافت برای آگاهی از معنی انفسی آن لازم است که بتفسیر شیخ نجم الدین کبری و تفسیر ابن میثم زوجوع کرد -

عِنْدَكَ يَحْيَى الرُّفَاتِ لِلْعِظَامِ
 مَعَ رِجْلَيْهِ لَكَ تَبْدُو عِيَانِ
 فَوْقَ جُزْءٍ مَا تُشْطَى قِطْعًا (۲)
 صَنَعَةَ الرَّقَاعِ مَنْ بِالْأَثَرِ
 رُقْعًا كَمْ أَعْجَزَتْ بِالْقُدْرَةِ
 إِبْرَةَ التَّخْيِيطِ صَنَعًا جَعَلًا
 إِفْحَاحِ الْحَشْرِ أَطْلِعْ عَمَّا أَكَا
 لَا تَمِينُ تَسْلُكُ النَّهْجِ الصُّوَابِ
 لَا تَصِرْ حَشْرًا تَرَى بَعْدَ الْجِمَامِ
 كَلِمَهَا وَالْوَضْعَ بَعْدَ رَفِيعَهَا
 مِنْ فَوَاتٍ كُلِّ حِسِّ بَدَنِي

(۱) تَجْمَعُ الْأَجْزَاءَ مِنْهُ وَالْأَمَامِ
 رَأْسُهُ وَالذَّنْبُ وَالْأُذُنَانِ
 (۲) لَا يَدُ وَالْجُزْءُ دَوْمًا وَضَعًا
 (۲) لَهُ قَدْ سَوَى اجْتِمَاعًا فَانْظُرِ
 دَائِمًا خَاطَ يَغْيِرُ إِبْرَةَ
 (۴) وَلَدَى التَّخْيِيطِ لَا خَيْْظَ وَلَا
 (۵) مَا لَهُ دَرَزُ يَبِينُ عَنَّا
 كَتَى لَكَ الشُّبْهَةُ فِي يَوْمِ الْحِسَابِ
 (۶) كَتَى يَذَا عِنْدَ الْمَاتِ بِاهْتِمَامِ
 كَتَى تَرَى الْقُدْرَةَ لِي جَمْعَهَا
 (۷) مِثْلَهَا فِي النَّوْمِ كُلِّ زَمَنِ

(۱) نسخه ثابته - هب تشطى -

آن سر و دم و دو گوش و پاش را
 پاره‌ها را اجتماعى مى دهد
 کو همی دوزد کهن بی سوزنی
 همچنان دوزد که پیداست درز
 تا نماند شبهه ات در يوم دين
 تا نترسى وقت مردن ز اهتمام
 از فوات جمله حسهای تنی (۱)

(۱) پیش تو گرد آوریم اجزایش را
 (۲) دست نی و جزو بر هم می نهد
 (۳) در نگر در صنعت پاره زنی
 (۴) ریسمان نی سوزنی نی وقت خرز
 (۵) چشم بگشا حشر را پیدا ببین
 (۶) تا به بینی جامعیم را تمام
 (۷) همچنانکه وقت خفتن ایمنی

(۱) یعنی وقت خفتن همه حواس بی کار میشوند و با این ترس فقدان این حواس نیست
 چونکه معلوم است که پس از بیداری باز آیند بنا بر این میباید هنگام ترس از فقدان
 این بدن نباید که مسلم است باز گشت میکند -

(۱) تَأْمَنُ أَنْتَ عَلَى كُلِّ الْحَوَاسِ
لَمْ تَجِدْ هَبْ شَتَّتَتْ وَأَنْفَسَخَتْ
لَكَ فِي النَّوْمِ اضْطِرَابًا وَالتَّبَاسُ
بَعْدَ مَا فِيكَ جَمِيعًا رَسَخَتْ..

فی بیان عدم فعل الشیخ الحبر الجزع علی موت اولاده

(۲) قَبْلُ هَذَا كَانَ شَيْخٌ ذُو رِشَادٍ
كَانَ كَالشَّمْعَةِ نُورًا لِلِسَمَا
(۳) كَالنَّبِيِّ هُوَ مَا بَيْنَ الْأُمَمِ
(۴) فَتَحَ الْبَابَ لَهَا قَالَ النَّبِيُّ
هُوَ بَيْنَ قَوْمِهِ مِثْلَ النَّبِيِّ
(۵) ذَاتَ يَوْمٍ فِي الصَّبَاحِ لَهُ قَدْ
(۶) لَمْ قَاسَى الْقَلْبِ أَنْتَ نَحْنُ مِنْ
(۷) مَعَ ظَهْرِ مُنَحْنِي طَاقِينَ أَنْتَ
أَمَّ عَلَى الْقَلْبِ لَكَ يَا سَيِّدُ
فَوْقَ وَجْهِ الْأَرْضِ يُهْدِي لِلْعِبَادِ
نُسِبَتْ بِالرُّوحِ وَاللَّبِّ سَمَى
رَوْضَةُ دَارِ الْجَنَانِ بِالْعَظَمِ
ذَلِكَ الشَّيْخُ الْأِمَامِيُّ الْوَلِيُّ
كَانَ بِالسُّنَّةِ وَالْحُكْمِ الْقَوِي
قَالَ أَهْلُ بَيْتِهِ يَا ذَا الرُّشْدِ
مَوْتَ ابْنَائِكَ تَبْكِي وَنَحْنُ
لَسْتُ تَبْكِي لَا وَلَا أَنَا حَنَنْتُ
لَيْسَ مِنْ رَحْمٍ وَحُبٍّ تَجِدُ

گرچه میگردد پریشان و خراب

(۱) بر حواس خود نلرزی وقت خواب

جزع ناگردن شیخ بزرگوار بر مرگ فرزندان خویش

(۲) بود شیخی رهنمائی پیش از این
(۳) چون پیمبر در میان امتان
(۴) گفت پیغمبر که شیخ رفته پیش
(۵) یک صباحی گفتش اهل بیت او
(۶) ما ز مرگ و هجر فرزندان تو
(۷) تو نمی گریی نمی زاری چرا
آسمانی شمع بر روی زمین
در گشای روضه دار الجنان
چون نبی باشد میان قوم خویش (۱)
سخت دل چونی بگو ای نیک خو
نوحه می داریم با پشت دو تو
یا که رحمت نیست بردل ای کیا

(۱) نص حدیثی که شراح نقل میکنند الشیخ فی قومه کالنبی فی امته -

- (۱) فَلَمَّا فِيكَ إِذَا أَيُّ أَمَلٍ
 (۲) لِلرَّجَاءِ بِكَ نَحْنُ يَا إِمَامَ
 (۳) لَا تُخَلِّ وَبِیَوْمِ الْحَشْرِ إِذَا
 وَلَمَّا فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ الْعَسْرِ
 (۴) فَبِمِثْلِ الْيَوْمِ ذَاكَ وَالنَّهَارِ
 نَحْنُ فِي أَكْرَامِكَ نَطْنُ الْأَمَلِ
 (۵) يَدُنَا فِي ذِيكَ ذَاكَ الزَّمَانِ
 (۶) مَا أَتَى قَالَ النَّبِيُّ فِي الْمَعَادِ
 فَمَتَى أَبْقِيَهُمُ الدَّمْعَ هُمْ
 (۷) أَنَا يَا رُوحَ شَفِيعٍ لِلْعَصَاةِ
 (۸) مِنْ عَذَابٍ صَعَبَ جَهْدًا أَنَا

(۱) نسخه ثانیة - بندرفون -

بس چه امیدست مان از تو کنون
 که نبگذاری تو مارا در فنا
 خود شفیع ما توئی آن روز سخت
 ما با کرام تو هم امیدوار
 که نماند هیچ مجرم را امان
 کی گذارم مجرمان را اشک ریز
 تا رهانشان ز اشکنجه گران
 وا رهانم از عتاب نقض عهد

(۱) چون ترا رحمی نباشد در درون
 (۲) ما بامید توایم ای پیشوا
 (۳) چون بیارایید روز حشر تخت
 (۴) در چنان روز و شب بی زینهار
 (۵) دست ما و دامن تست آن زمان
 (۶) گفت پیغمبر که روز رستخیز
 (۷) من شفیع عاصیان باشم بجان
 (۸) عاصیان و اهل کبائر را بجهد

- (۱) عَمِلُوا الذُّنْبَ الْكَبِيرَ الصَّالِحُونَ
 مِنْ شَفَاعَاتٍ لِي يَوْمَ الْحِسَابِ
 (۲) قَوْلُهُمْ كَالْحَكَمِ مَجْرِيًا يُرَى ..
 وَزَرَ غَيْرَ لَهُ مَا كُنْتُ أَنَا
 (۳) يَا شَبَابُ مَنْ بِلَا وَزَرَ يُرَى
 فِي قَبُولِ الْحَقِّ مِثْلَ الْقَوْسِ قَدْ
 (۴) مَنْ يَكُونُ الشَّيْخُ مُبَيِّضُ الشَّعْرِ
 يَا عَدِيمَ الْأُمْلِ مَعْنَى الشَّعْرِ
 (۵) فَوُجُودُ الشَّعْرِ الْأَسْوَدِ ذَاكَ
 دَائِمًا حَتَّى لَهُ مِنْ ذَا الْوُجُودِ
 (۶) فَالْوُجُودُ لَهُ أَذْ مَا وَجَدَا
 كُلَّهُ كَانَ أَوْ الْبَعْضُ غَدَى
- مِنْ رِجَالِ أُمَّتِي هُمْ فَارِغُونَ
 بَلْ لَهُمْ مِثْلِي شَفَاعَاتِ الْعَذَابِ ..
 أَبَدًا مَا حَمَلَ مَنْ وَزَرَ
 وَازِرًا رَبِّي لِي شَاءَ اللَّهُ
 هُوَ ذَاكَ الشَّيْخُ مَنْ فَاقَ الْوَرَى
 كَانَ فِي الْكَفِّ بِهِ السَّهْمَ أَعَدَّ (۱)
 .. كَانَ مَعْنَاهُ لَدَى أَهْلِ الصُّورِ ..
 ذَا بِهِ أَعْرِفُهُ بِفَكْرِ وَنَظَرِ
 الْوُجُودُ لَهُ أَوْلَاهُ أَرْبَابُكَ
 شَعْرَةً لَمْ تَبْقَ وَالْفَانِي يَعُودُ
 هُوَ شَيْخٌ شَعْرُهُ هَبْ أَسْوَدَا
 أَسْوَدَ وَالْأَبْيَضَ الْبَعْضُ بَدَى

(۱) ای بمثابة الاله الله تظهر منه آثار الله كما تظهر السهام من القوس لان الشيخ في اللغة من بلغ ستين سنة وعند اهل التحقيق من فنى في الله -

- (۱) صالحان اتمم خود فارغند
 (۲) هیچ وازر روز غیری بر نداشت
 (۳) آنکه بی وزر است شیخ است ای جوان
 (۴) شیخ که بود پیر یعنی موسی
 (۵) هست آن موی سیاه هستی او
 (۶) چونکه هستیش نماند پیراوست
- از شفاعتهای من روز گزند
 من نیم وازر خدایم بر فراشت
 در قبول حق چو اندر کف کمان
 معنی این موبدان ای نا امید
 تا ز هستیش نماند تار مو
 گرسیمه موباشد او یا خود دوموست

- (۱) إِنَّ ذَاكَ الشَّعْرَ الْأَسْوَدَ قَدْ
لَيْسَ ذَاكَ الشَّعْرُ شَعْرُ الذِّقْنِ
(۲) هَا هُوَ فِي مَهْدِهِ عِيسَى النَّفِيرُ
أَنَا رِيعَانًا شَبَابًا فَأَلْمَرَادُ
(۳) وَإِذَا مِنْ بَعْضِ أَوْصَافِ الْبَشَرِ
لَيْسَ بِالشَّيْخِ وَكَهْلًا يَا وَلَدُ
(۴) لَوْ عَلَيْهِ شَعْرَةٌ سَوْدَاءَ مَنْ
لَمْ تَكُ فَالشَّيْخُ ذَاكَ لِلْإِلَهِ
(۵) وَإِذَا مَا كَانَ مُبْيَضَّ الشَّعْرِ
هُوَ لَا شَيْخٌ وَلَا خَاصُّ الْإِلَهِ
(۶) لَوْ مِنْ الْوَصْفِ كَرَأْسِ الشَّعْرَةِ
لَا مِنْ الْعَرْشِ الْإِلَهِيِّ يُعَدُّ
- صَارَ وَصَفَ الْبَشَرِ الشَّرْطُ فَقَدْ
لَا وَلَا الرَّأْسُ بِهِ الرُّوحُ انْسَجَنَ..
أَظْهَرَ قَالَ فَقَبَّلَ أَنَّ أُصِيرُ (۱)
صِرْتُ وَالشَّيْخَ الْمُرَبِّي ذَا الرِّشَادِ (۲)
خَلَصَ هَبْ كَانَ مُبْيَضَّ الشَّعْرِ
عُدَّهُ الشَّرْطُ جَمِيعًا مَا وَجَدَ
وَصَفْنَا كَانَتْ وَلِلرُّوحِ دَرَن (۳)
كَمْ غَدَى الْمَقْبُولُ يَهْدِي سَنَاهُ
لَوْ بَقِيَ بِالذَّاتِ مَعَ وَصَفِ الْبَشَرِ
كَانَ لَا الْمَقْبُولُ وَالْهَادِي سَنَاهُ
لَهُ يَبْقَى فَهُوَ عَنْ بَكْرَةِ
هُوَ لِلْإِفَاقِ مَعَزِي بِجَدِّ

(۱) الایة فی سورة مریم قالوا کیف نکلم من کان فی المهد صبیا قال انی عبد الله
آتانی الله الکتاب وجعلنی نبیا الایة -

- (۱) هست آن موی سیه و صف بشر
(۲) عیسی اندر مهد بر دارد نفیر
(۳) گر رهید از بعض اوصاف بشر
(۴) چون یکی موی سیه کان و صف ماست
(۵) چون بود مویش سپید او با خود دست
(۶) و در سر موئی ز وصفش باقی است
- نیست آن مو موی ریش و موی سر
که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر
شیخ نبود کهل باشد ای پسر
نیست بر وی شیخ و مقبول خداست
او نه پیرست و نه خاص ایزدست
او نه از عرش خدا آفاقی است

فی بیان عذر الشیخ عن عدم بکائه علی اولاده

- (۱) قَالَ ذَاكَ الشَّيْخُ يَا نِعَمَ الرَّفِيقِ لَا تَظُنُّوْا اَنْنِي لَسْتُ الشَّفِيقِ
(۲) مَا لِي رَحِمٌ وَّ لَا حُبٌّ لَنَا كُلُّهُمْ هَبْ رُوْحُ كُلِّ مَنْ كَفَرَ
(۳) لِلْكَلاَبِ الرَّحْمَةُ وَالْكَرَمُ وَمِنْ الْاَحْجَارِ لِلنَّاسِ الْعَنَا
(۴) ذَاكَ الْكَلْبُ الَّذِي قَدْ عَضَّنِي لَهُ يَا رَبِّي بَدَلٌ وَافِضِلْ
(۵) ذِي الْكِلَابِ اجْعَلْ بَانَ فِي الْفِكْرِ ذَا لَا تُرَى فِي الْاَرْضِ مِنْ ذَا الصَّالِحِيْنَ
(۶) رَحْمَةٌ يُدَوِّنَ وَالْخَلْقَ اِلَى دَعْوِ الْحَقِّ بِاَنْ يُعْطِيَ الْخَلَاصَ
(۷) لَا تَظُنُّوْا اَنْنِي لَسْتُ الشَّفِيقِ رَحْمَةٌ عَمَّتْ لِكْفَارِ الدُّنَا
كَفَرَ النِّعْمَةُ اَنَا مَا شَكَرُ مِنْنِي اَنْ اِلَهُ دَوْمًا تُظْلَمُ
تَجِدُ بِالضَّرْبِ لَمْ تَلَفُ اَلِهَنَا اَنَا اَدْعُوْا لَهُ ذَا الْخَلْقِ الدِّنِّي
بِالْخَلَاصِ لَهُ مِنْ ذَا الْمَعْضِلِ اَنْ مِنْ الْمَخْلُوْقِ رَجْعًا وَاَذَى
جَعَلَ حَتَّى هُمْ لِلْعَالَمِيْنَ عَثْبَةً خَصَّتْ دَعْوَا خَوْفِ الْبَلَا
لَهُمْ كَثْرًا يَمْنُ بِالْمَنَاصِ

عذر گفتن شیخ بهر ناگریستن بر فرزندان

- (۱) شیخ گفت اورا مبندار ای رفیق
(۲) بر همه کفار ما را رحمتست
(۳) بر سگانم رحمت و بخشایش است
(۴) آن سگی که میگززد گویم دها
(۵) این سگان را هم درین اندیشه دار
(۶) زان بیاورد اولیا را بر زمین
(۷) خلق را خواند سوی درگاه خاص
که ندارم رحم و مهر دل شفیق
گر چه جان جمله کافر نعمتست
که چرا از سنگهاشان مالش است
که ازین خو و ارهانش ای خدا
که نباشد از خلاق سنگسار
تا کند شان رحمة للعالمین
حق را خواند که وافر کن خلاص

- (۱) فَلَا جِلَّ النَّصْحِ مِنْ ذَا السَّمْتِ قَدْ نَظَرَ الْخَلْقَ بِجَهْدٍ وَ بَجْدٍ
وَ إِذَا لَمْ يَفْعَلُوا مَا يَرْتَجِي
(۲) لِلْعَوَامِ الرَّحْمَةُ الْجُزْئِيَّةُ لِلْمُهَامِ الرَّحْمَةُ الْكُلِّيَّةُ
(۳) لَهُ تِلْكَ الرَّحْمَةُ الْجُزْئِيَّةُ قَرِنتُ بِالْكَلِّ .. فَلَا مُنِيَّةُ.. (۱)
..هُوَ .. وَالرَّحْمَةُ لِلْبَحْرِ السَّبُلِ أَهْدَتِ الْخَلْقَ عَلَى الْخَيْرِ تُدَلِّ
(۴) إِيصِلْ بِالْكَلِّ يَا مَنْ رَحِمَا رَحْمَةً جُزْئِيَّةً كَتَّى تَغْنَمَا (۲)
رَحْمَةً كُلِّيَّةً أَنْتَ انْظُرِ مِنْهُ تُهْدِيكَ وَ لِلْحَقِّ اغْدُرِ

(۱) قوله فى الاصل (رحمت جزوش) اى الرحمة الجزئية له - ان كان الضمير فى له راجعاً للعام المعبر عنه بالترجمة بالعوام يكون معنى البيت كما هو مترجم له وان كان راجعاً الى الهمام فيكون المعنى ان رحمته الجزئية قارنت رحمة الكل ومجبت فى بحر الحقيقة فكانت عين رحمة بحر الحقيقة ولقى صاحبها مرتبة مرشد الكل وهادى السبل وغيره لا يكون هادى السبل و اما اذا كان البيت بمنزلة العلة لما قبله فيكون المعنى ان للعوام والشيخ الذى هو بمنزلة عوام السيرة رحمة جزئية بشرها وبها يرحم الخلق والكمال الهمام رحمة كلية الهبة قارنتها الرحمة الجزئية البشرية واخذت حكمها ولهذا تكون الرحمة هادية لبحر الحق جل وعلا السبل - (۲) اى يا رحمته الجزئية اتصلى بالرحمة الكلية اى يا من انت فى مرتبة العوام اتصل بمن كان فى مرتبة الارشاد وانظر الى رحمته الكلية هادية لرحمة الجزئية واذهب لسير بحر الرحمة فى جانبه اى المرشد - ثم التفت من المخاطب الى الغائب بعد التفاته من الغائب الى المخاطب فقال - تاكه جزوست او نداند راه بحر -

- (۱) جهد بنمايد ازین سو بهر پند چون نشد گوید خدا یا در میند
(۲) رحمت جزوی بود مرعام را رحمت کلی بود همام را
(۳) رحمت جزوش قرین گشته بکل رحمت دریا بود هادی سبل
(۴) رحمت جزوی بکل پیوسته شو رحمت کل را تو هادی بین و رو

- (۱) مَا يَكُونُ الْجُزْءُ لِلْبَحْرِ الطَّرِيقُ
وَلَهُ كُلُّ غَدِيرٍ ظَهْرًا
(۲) إِذْ طَرِيقَ الْبَحْرِ لَمْ يَدْرِ الْإِذْهَابُ
وَلِسَمِيتَ الْبَحْرِ بِالْخَلْقِ مَتَى
(۳) أَوَّلًا يَتَّصِلُ بِالْبَحْرِ بَعْدَ
بِهِ جَاءَ مِثْلَمَا سَيَّلَ وَ نَهَرَ
(۴) وَ لَوْ الْخَلْقُ دَعَى التَّقْلِيدَ كَانَ
(۵) لَهُ قَالَتْ أَنْتَ مِنْ رَحْمٍ بَكَاءُ
كَنْتُ كَالرَّاعِي عَلَى هَذَا الْقَطِيعِ
(۶) لَمْ مَا كَانَ بِكَ نُوحٌ عَلَى
وَلَهُمْ بِالْقَهْرِ فَصَادَ الْأَجَلَ
(۷) شَاهِدُ الرَّحْمَةِ إِذْ دَمَعُ الْعُيُونُ
لَمْ مَا بُلْمَنَ أَنَا وَ الْبَكَاءُ
- (۱) مَا دَرَى مَا كَانَ مِنْ أَهْلِ الطَّرِيقِ (۱)
شَبَّهَ الْبَحْرَ وَ دَوْمًا زَخْرًا
لِلطَّرِيقِ أَيْنَ يَدْرِي وَالْأَيَابُ
قَدَرَ يَذْهَبُ أَوْ فِيهِمْ أَتَى (۲)
لِلطَّرِيقِ هُوَ لِلْبَحْرِ بِجَدِّ
وَصَلَ الْبَحْرَ .. وَفِيهِ الْبَحْرُ مَرَّ (۳)
لَا يُوْحِي أَيْدٍ لَا فِي عِيَانٍ
لِلْجَمِيعِ عَمَّ مَعَ لَطْفٍ لَكَ
دَارَ يَحْمِيهِ مِنَ الْخَطْبِ الْفَظِيعِ
وَلَدِكَ لَمَّا غَدَا قَيْدَ الْبَلَاءِ
ضَرَبَ بِالْمُدَّةِ مَا تَوَّ عَجَلَ
كَانَ فَالْعَيْنُ لَكَ مِنْهَا الْجُفُونُ
لَمْ مِنْهَا مَا بَدَى لَوْلَا الْجَفَاءُ

(۱) علی فدوی لا يعرف الامل الا الامل - (۲) نسخه ثانیة - () ومنه آتی -

هر غدیری را کند اشباه بحر
سوی دریا خلق را چون آورد
ره برد تا بحر همچو سبیل وجو
نه از عیان و وحی تأییدی بود
همچو چوبانی بگردانی رمه
چونکه فصاد اجل شان زد بنیش
دید تو بی نم و بی گریه چراست

(۱) تا که جزوست او نداند راه بحر
(۲) چون نداند راه یم کی ره برد
(۳) متصل گردد ببحر انگاه او
(۴) ور کند دعوت بتقلیدی بود
(۵) گفت پس چون رحم داری بر رمه
(۶) چون نداری رحم بر فرزند خویش
(۷) چون گواهی رحم اشک دیده است

- (۱) وَجَهَ الْوَجْهَ وَ قَالَ يَا عَجُوزُ
 (۲) اِنَّ يَضَاهِي فَصْلَ تَمُوزَ فَلَوْ
 فَمَتَى عَنْ عَيْنِ قَلْبٍ سَتَرُوا
 (۳) اَنَا اِذَا اُنْظَرْتُهُمْ مِنْبِيْ اِمَامُ
 (۴) اَلْطَّمُ وَجْهِيْ وَ لَوْ دَوْرَ الزَّمَانِ
 هُمْ مَعِيْ كَانُوا وَ حَوْلِيْ لَعَبُوا
 (۵) فَالْبُكَاءُ كَانَ لِيَهْجِرَ اَوْ فِرَاقُ
 (۶) نَظَرَ الْخَلْقِ اِلَيْهِمْ فِي الْكَرَى
 (۷) لَهُمْ اَرْنُوْا عِيَانًا فَاَنَا
 اسْتَرْتُ اَنْشُرَ لِلْحَيْسِ الْوَرَقُ
- أَبْدَأُ فَصْلَ الشَّيْءِ لَا يَجُوزُ
 كَلِمَتُهُمْ مَا تَوَاوَلُوا كُلَّ حَيَا
 أَوْ هُمْ غَابُوا مُدَامًا حَضَرُوا
 حَضَرُوا عَيْنًا فَمِنْ أَيْ مَرَامُ
 تَرَكَوْا قَدْ خَرَجُوا مِنْهُ عِيَانُ
 .. يَا عَجُوزُ عَنْكَ دَوْمًا غُيْبُوا ..
 مَعَ أَعْزَائِي وَصَالٍ وَ عِنَاقُ
 أَنَا فِي الْيَقَظَةِ لِي لَا كَالْوَرَى (۱)
 نَفْسًا نَفْسِي فِي هَذِي الدُّنَا
 جَمَلَةٌ مِنْ دَوْحَتِي .. أَهْوَى الْأَرْقُ.. (۲)

(۱) ای الخلق بیرون اولادهم فی النوم لان الناس فی الواقعة یلاقون اهل البرزخ لتجردهم فی منامهم عن الحواس ولهذا كان النوم اخو الموت ولكن انا حال یقظنی کذا اراهم عیاناً لانسلاخی حالة یقظنی عن حجب البشریة - (۲) ای اسقط احکام حواسی ووجودی واکون مثل النائم فأشاهد احوال عالم الباطن لما علمه من سؤال الرسول (ص) فی الجلد الاول فی ترجمة قصة زید وقوله ان لكل شیء حقیقة وما حقیقة ایمانک یا زید قال عزلت نفسی عن الدنيا فاضطأت نهاری واسهرت لیلی فکأنی انظر الی عرش ربی بارزاً وکأنی انظر الی اهل الجنة یبتغمون ویتلذذون والی اهل النار یتعاونون وفی رواية یعذبون فان قیل وکیف تسقط اوراق حسک من شجر بدنک فیکول (حس اسیر عقل باشد ای فلان)

- (۱) رو بزن کرد و بگفتش ای عجزو
 (۲) جمله گر مردند ایشان گر حی اند
 (۳) من چو بینم شان معین پیش خویش
 (۴) گرچه بیروند از دور زمان
 (۵) گریه از هجران بود یا از فراق
 (۶) خلق اندر خواب می بینندشان
 (۷) زین جهان خود را دمی پنهان کنم
- خود نباشد فصل دی همچون تموز (۱)
 غائب و پنهان ز چشم دل کی اند
 از چه رو اورا کنم همچون تو ریش
 بامند و گرد من بازی کنان
 با عزیزانم وصالست و عناق
 من به بیداری به بینم هم عیان
 برگ حس را از درخت افشان کنم

(۱) یعنی شیخ از گفته زن بنضب آمد و متوجه بجواب دادن زن شد (دی) بفتح سرما و مراد (خران) و (تموز) گرما و مراد بهار است یعنی خشکی اشک چشم من مانند خشکی چشم کسانی نیست که از قسوة قلب بر مرگ فرزندان گریه نه میکنند زیرا خشکی اشک کسان از سرد مهری است مانند فصل دی و خشکی اشک چشم من بسبب گرمی آفتاب عشق حقیقت است -

- (۱) يَا فُلَانُ الْحِسُّ لِلْعَقْلِ اَسِيرٌ
 (۲) كَانَ اَيْضًا لِيَدِ الْعَقْلِ الرِّبَاطُ
 كُلُّ شُغْلٍ لَهُ فِي ذَاكَ ارْتَبَطُ
 (۳) كَانَتْ الْاَفْكَارُ كُلًّا وَالْحَوَاسُ
 كَالْجِفَا وَالْخَسِّ وَجَهَ الْمَاءِ كَانَ
 (۶) وَيَدُ الْعَقْلِ لِذَاكَ الْحِسُّ قَدْ
 فِي اَمَامِ الْعَقْلِ صَافِي الْمَاءِ لَاحَ
 (۵) وَعَلَى النَّهْرِ كَمِ الْخَسِّ وَضَعُ
 وَإِذَا مَا الْخَسُّ سَمْتًا ذَهَبَا
 وَلَدَى الرُّوحِ اَعْرِفِ الْعَقْلَ اَسِيرُ
 فَتَحَ الرُّوحُ وَاهْدَى لِلْسِّرَاطِ
 هَيَاءَ عَرَفَهُ مِنْهَا النَّمَطُ
 فَوْقَ صَافِي الْمَاءِ مِنْ دُونِ التِّبَاسِ (۱)
 سَاثِرًا .. وَالطَّافِي مِنْهُ اَبَانُ ..
 اَذْهَبَتْ سَمْتًا وَحَدَّثَهُ بِحَدِّ
 وَرَأَى مِنْهُ سُرُورًا وَارْتِيَاخَ
 مِنْ حُبَابٍ وَلَهُ الْيَسْتَرُ وَضَعُ (۲)
 ظَهَرَ الْمَاءَ الَّذِي قَدْ حُجِبَا

(۱) ای فی عالم الباطن الحواس الجسمانية والافكار النفسانية على ماء صافى ارواح
 وعقول الاكوان مثل الشيء العقير غطت وجه الماء فاذا ابعدت عنه ظهر ماء معنى العالم
 الذى هو فى البرزخ الجسمى والروحى ورأى الذى قبره روضة من رياض الجنان او حفرة
 من حفر النيران يعنى كما غطت وجه الماء بالاشياء التى لا قدر لها كذلك الحواس
 الدنيوية والافكار السفلية غطت الروح والقلب - (۲) ای لما نظف القلب من التملقات
 الكونية وصل الى القلب صفاء الحب والفيض الالهى -

- (۱) حس اسير عقل باشد ای فلان
 (۲) دست بسته عقل را جان باز کرد
 (۳) حسها و اندیشه بر آب صفا
 (۴) دست عقل آن خس به يك سو می برد
 (۵) خس بس انبه بود بر جوحون حباب
 عقل اسير روح باشد هم بدان (۱)
 کارهای بسته را هم ساز کرد
 همچو خس بگرفته روی آب را
 آب پیدا میشود پیش خرد
 خس چو يك سو رفت پیدا گشت آب

- (۱) وَ يَدَ الْعَقْلِ لَوْ اللَّهُ لَنَا
 مِنْ هَوَى النَّفْسِ لَنَا الْخَسُ يُزِيدُ
 (۲) فَيَكُلُّ نَفْسَ الْمَاءِ حَجَبٌ
 بَاكِياً صَارَ وَلَكِنَّ الْهَوَى
 (۳) وَلَوْ التَّقْوَى الْيَدَيْنِ لِلْهَوَى
 يَدَيِ الْعَقْلِ مَعاً لُطْفاً فَتَحَ
 (۴) فَالْحَوَاسِ الْغَالِبَاتُ حَكَمَتْ
 حَيْثُ أَنَّ الْعَقْلَ مُخْدُوماً لَهَا
 (۵) جَعَلَ الْجِسَّ بِنُومٍ وَهُوَ مَا
 يُظْهِرُ كُلَّ الَّذِي لِلْغَيْبِ قَدْ
 (۶) وَلَدَى الْيَقْظَةِ أَيْضاً كَمْ يَرَى
 وَلَهُ الْأَبْوَابُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ
- أَبْدأُ مَا فَتَحَ فِي مَائِنَا
 رُوحَنَا وَاللَّبَّ بِاللَّهُوَ تَبِيدُ
 هُوَ وَالْعَقْلُ لِحُزْنٍ وَتَعَبُ (۱)
 ضَحِكَ دُوماً .. عَلَى الْمَاءِ قَوَى ..
 رَبَطْتُ فَالْحَقُّ جَلَّ ذُو الْقَوَى
 .. وَلَهُ التَّوْفِيقُ وَالسَّعْدُ مَنَحُ ..
 لَكَ بَعْدَ مَا عَلَيْكَ حَكَمَتْ
 صَارَ وَالْحَاكِمُ .. جَرَّ يَدَ كَأ ..
 نَامَ حَتَّى لَهُ مِنْ رُوحٍ سَمَى (۲)
 نُسَبُّ يُوجَدُ مِنْهُ مَا انْفَقَدُ
 رُؤْيَا التَّعْبِيرُ عَنْهَا كَمْ دَرَى
 تَفْتَحُ .. الْأَسْرَارَ أَيْضاً عِلْمَا ..

(۱) و لهذا ورد آياكم و الهوى بضم و يعنى وورد لولا ان الشياطين يجرون على قلوب بنى آدم لنظروا الى ملكوت السماء - (۲) اى صاحب العقل جعل الحواس بلا نوم فى النوم اى يربط حكمهم حتى المعارف الالهية و الاسرار الخفية للغيب تظهر و ترفع رأساً من الروح اى من عالمه -

خس فزايد از هوا درآب ما
 آن هوا خندان و گويان عقل تو
 حق گشايد هر دو دست عقل را
 چون خرد سالار و مخدوم تو شد
 تا كه غيبتها ز جان سر بر زند
 هم ز گردون بر گشايد بابها

(۱) چونكه دست عقل نگشايد خدا
 (۲) آب را هر دم كند پوشيده او
 (۳) چونكه تقوى بست دو دست هوا
 (۴) بس حواس چيره محكوم تو شد
 (۵) حس را بى خواب خواب اندر كند
 (۶) هم به بيدارى به بيند خوابها

فی بیان قرائت قصه الشیخ الضریر ونظره فی وجه المصحف و کونه بصیراً وقت القرائه

- (۱) فِی زَمَانِ اِذْ لَکَ الشَّیْخُ الْفَقِیْرُ مَصْحَفًا فِی الْبَیْتِ لِلشَّیْخِ الضَّرِیْرِ
(۲) نَظَرَ فِی شَهْرِ تَمُوزٍ عَلَیْهِ کَانَ ضَیْفًا .. رَحَلَهُ اَلْقَى لَدَیْهِ ..
وَبِایَامِ قِلَالِ الزَّاهِدَانِ ذَانِ خِلَافٍ مَعًا وَالصَّاحِبَانِ
(۳) عَجَبًا قَالَ هُنَا الْمَصْحَفُ لِمَ کَانَ فَلَا اَعْمٰی هُوَ اِنَّ یَلْمُ
ذَا الْفَقِیْرِ الصَّادِقُ فِی الْفِکْرِ ذَا دَامَ تَشْوِیْشًا اَزِیْدَ وَاذِی
اَنْ هُنَا لَیْسَ سِوَاهُ اَحَدٌ لَا وَلَا مَنْ وُجِدَ اَوْ یُوجَدُ ..
(۴) فَوَحِیْدٌ هُوَ وَالْمَصْحَفُ قَدْ عَلِقَ لَسْتُ اَنَا مِمنْ فَقَدْ
(۵) لَبَّاهُ اَوْ اَنَا مَسْلُوْبُ الْاَدَبِ کِیْ اَنَا اَسْئَلُ مِنْهُ وَالْاَحَبِ
اُسْکَتُ اَصْبِرُ حَتّٰی اَعْلَمُ اَنَا بِالصَّبْرِ الْمُرَادَ اَفْهَمُ
(۶) صَبَرَ حَتّٰی دَرٰی کَمَ مِنْ حَرَجٍ وَجَدَ فَالصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ

قصه خواندن شیخ ضریر مصحف را از روی و بینا شدن وقت قرائت

- (۱) دید در ایام آن شیخ فقیر مصحفی در خانه پیر ضریر
(۲) پیش او مهمان شده وقت تموز هر دو زاهد جمع گشتند چند روز
(۳) گفت اینجا ای عجب مصحف چراست چونکه نایبناست این درویش راست
(۳) اوست تنها مصحفی آویخته من نیم کستاخ یا آمیخته
(۵) تا بیرسم نی خمش صبری کنم تا بصیری بر مرادی بر زخم
(۶) صبر کرد و بود چندین در حرج کشف شد فالصبر مفتاح الفرج

فی بیان صبر لقمان لما رای داود (ع) اصطنع خلقاً بهذه النية

بان الصبر عن السؤال يكون سبباً للخلاص من الغم وموجباً للفرح

- (۱) نَحَوُ دَاوُدَ الَّذِي رُوْحاً صَفِيّاً
ذَهَبَ لُقْمَانُ حُبّاً وَ وَفَا
فَرَّاهُ مِنْ حَدِيدٍ حَلَقاً
يَصْنَعُ بِالْحَدِيقِ فَاقَتْ سَبَقاً
(۲) فَمِنْ الْفُلُودِ كَلّاً وَ الْحَدِيدِ
ذَلِكَ الْمَلِكُ الصَّفِيُّ وَالسَّعِيدِ
أَفْرَغَ الْبَعْضَ عَلَى الْبَعْضِ وَصَلَ
.. مَا لَهَا بِالشِّكَ رَاغَ وَانْفَضَلَ..
(۳) صَنْعَةَ التَّزْرِيدِ قَبْلاً بِالْقَلِيلِ
نَظَرَ الْوَسْوَاسُ وَ الْبُهْتُ الطَّوِيلِ
(۴) بَقِيَّ فِيهِ بِأَنَّ مِمَّ تَلِيْقُ
هَذِهِ كَانَ السُّؤَالُ لِي حَقِيقُ
مِنْهُ أَنْ مَا تَصْنَعُ مِنْ ذِي الْحَقِّ
بَعْضُهَا بِالْبَعْضِ لَزَّ وَ التَّصَقَّ
(۵) ثُمَّ مَعَ نَفْسِهِ قَالَ الصَّبْرُ لِي
أَحْسَنُ كَثَرًا لِأَنَّ فِي عَجَلِ
(۶) أَهْتَدِي لِلْقَصْدِ إِنْ لَمْ تَسْئَلِ
أَسْرَعَ الْإِسْرُ إِلَيْكَ يَنْجَلِي
إِنْ طَيْرَ الصَّبْرِ مِنْ كُلِّ الطُّيُورِ
أَطْيَرَ كَانَ وَ أَدْنَى لِلْأُمُورِ

صبر کردن لقمان چون دید که داود پیغمبر (ص) خلقهای ساخته از سؤال کردن

با این نیت که صبر از سؤال موجب فرج باشد

- (۱) رفت لقمان سوی داود صفا
دید که می کرد ز آهن حلقها
(۲) جمله را با هم دگر در می فکنند
ز آهن و بولاد آن شاه بلند
(۳) صنعت زراد او کم دیده بود
در عجب می ماند و سواشش فرود
(۴) کین چه شاید بود و بر رسم ازو
که چه می سازی ز حلقه تو بتو
(۵) باز با خود گفت صبر اولی تراست
صبر با مقصود زوتر رهبر است
(۶) چون نپرسی زوتر کشف شود
مرغ صبر از جمله پران تر بود

- (۱) وَ إِذَا مَا تَسْتَلُّ الْأَبْعَدَ قَدْ
 (۲) حَوْلَ الصَّعْبِ فَلَقْمَانٍ لِأَنَّ
 (۳) فَرَّغَ مِنْ صُنْعِهِ أَيْضًا وَ بَعْدَ
 (۴) عِنْدَ لُقْمَانَ لَهُ قَالَ الْلبَّاسُ
 لِي فِي صِفِّ الْحُرُوبِ وَ لِيَصْدَ
 (۵) قَالَ لُقْمَانُ وَ أَيْضًا بِالنَّفْسِ
 هُوَ وَ الدَّافِعُ فِي كُلِّ مَحَلٍّ
 (۶) يَا فَلَانُ الصَّبْرُ بِالْحَقِّ الْقَرِينُ
 (۷) سُورَةُ وَ الْمَصْرُ اقْرَأْ وَاعْبَأْ
 خَلَقَ كَالصَّبْرِ قَطُّ الْأَدَمِي
- صَارَ وَ السَّهْلُ إِذَا الصَّبْرُ انْفَقَدَ
 صَبْرَ دَاوُدَ فِي ذَاكَ الزَّمَنَ
 لَيْسَ دِرْعًا لَهَا قَبْلًا أَعَدَّ
 ذَا جَمِيلٍ يَا فَتَى عِنْدَ الْمِرَاسِ (۱)
 مَا بِهَا مِنْ جُرْحٍ أَوْ ضَرْبٍ مَعَدَّ
 حَسَنَ الصَّبْرِ الْمَلَاذُ الْمُلْتَمَسُ
 يُوجَدُ غَمٌّ وَ حُزْنٌ وَ وَجَلُ
 صَبْرٍ أَصَحُّ وَ مِنْ الذِّكْرِ الْمُبِينِ
 مِائَةُ الْأَلْفِ أَلْفٌ كِيمِيَا (۲)
 كِيمِيَاءُ مَا رَأَى فِي الْعَالَمِ

فی بیان بقیه حکایه الشیخ الضحیر وقرائته المصحف

(۸) ذَاكَ الْأَمْرُ الَّذِي ضَيْفًا غَدَى
 صَبْرَ الْمُشْكِلِ لِحَالِ بَدَى

(۱) لم تترجم کلمه (حکیم صبر خوفی المصراع الثانی لعدم الاهتمام بها - (۲) قال تعالى وتواصوا بالعق وتواصوا بالصبر -

- (۱) و در به پرسی دیرتر حاصل شود
 (۲) چونکه لقمان تن بزد هم در زمان
 (۳) پس زره سازید و در پوشید او
 (۴) گفت این نیکو لباس است ای فتی
 (۵) گفت لقمان صبر هم نیکو دمی است
 (۶) صبر را با حق قرین کرد ای فلان
 (۷) صد هزاران کیمیا حق آفرید
 سهل از بی صبریت مشکل شود
 شد تمام از صنعت داود آن
 پیش لقمان حکیم صبر خو
 در مصاف جنگ و دفع زخم را
 که پناه و دافع هر جا غی است
 آخر والعصر را آگه بخوان
 کیمیائی همچو صبر آدم ندید

بقیه حکایات نابینا و مصحف خواندن او

(۸) مردم مهمان صبر کرد و ناگهان
 کشف گشتنش حال مشکل در زمان

سَمِعَ فِي وَسْطِ اللَّيْلِ الْبَهِيمِ
نَظَرَ إِذْ ذَاكَ وَالصَّعْبَ الْغَرِيبَ
يَقْرَأُ الْأَعْمَى بِاللَّفْظِ الصَّحِيحِ
حَالَهُ فِي ذَلِكَ كَيْفَ فَعَلْ

كَيْفَ تَقْرَأُ مَا مِنَ الذِّكْرِ أَنْحَجِبَ
مَا مِنَ الْقُرْآنِ أَنْتَ تَذَكَّرُ
لَهُ خَايَتَ يَدَا كَيْفَ الْوُقُوفِ
بَعْدَ ذَا الصَّنْعِ مِنْ رَبِّ الْيَمَنِ
رُمْتَ قُلْتَ أَنْتَ مَنْ كُنْتَ لَنَا
أَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَا لِي مِنْ مَحِيصٍ
عِنْدَمَا أَتْلُوهُ نُورًا وَاسْمَحِ
تَرْجِعْ عَيْنِي فِي ذَاكَ الزَّمَنِ
أَمْسِكِ الْمُصْحَفَ أَتْلُو عِلْمًا

(۱) صَدَقَهُ وَ اللَّحْنَ بِالذِّكْرِ الْعَظِيمِ

طَفَرَ مِنْ نَوْمِهِ الْأَمْرَ الْعَجِيبَ

(۲) أَنْ مِنَ الْمُصْحَفِ بِاللَّحْنِ الْفَصِيحِ

نَفَدَ الصَّبْرُ لَهُ مِنْهُ سَأَلَ

(۳) قَالَ مَعَ عَيْنٍ عَمَتْ يَا لِلْعَجَبِ

(۴) دَائِمًا كَيْفَ السُّطُورَ تَنْظُرُ

هَلْ وَقَعْتَ فَوْقَهُ فَوْقَ الْحُرُوفِ

(۵) قَالَ يَا مَنْ أَنْتَ عَنْ جَهْلِ الْبَدَنِ

(۶) عَجَبًا تَدْرِي مِنَ الْحَقِّ أَنَا

مُسْتَعَانًا أَنَا كَالرُّوحِ حَرِيصِ

(۷) لَمْ أَكُ الْحَافِظَ عَيْنِي أَمْنَحِ

(۸) أَقْرَأُ مِنْ غَيْرِ تَعْقِيدٍ وَأَنْ

ثَانِيًا أَيْضًا لِكَيْ فِي ذَا أَنَا

جست از خواب آن عجایب را بدید
گشت بی صبر و از او آن حال جست
چون همی خوانی همی بینی سطور
دست را بر حرف آن بنهاد
این عجب می داری از صنع خدا
بر قرائت من حریصم همچو جان
در دو دیده وقت خواندن بی گره
که بکیرم مصحفی خوانم عیان

(۱) نیم شب آواز قرآن را شنید

(۲) که از مصحف کور می خواند درست

(۳) گفت آبا ای عجب با چشم کور

(۴) آنچه می خوانی بر آن افتاده

(۵) گفت ای گشته ز جهل تن جدا

(۶) من ز حق می خواستم کای مستعان

(۷) نیستم حافظ مرا نوری بده

(۸) باز ده دو دیده ام را آن زمان

- (۱) فَمِنْ الْحَضَرَةِ بِالْفَوْرِ وَصَلَ
مَنْ بِنَا أَمَلٌ فِي كُلِّ تَعَبٍ
(۲) مِنْ رَجَاءٍ طَيِّبٍ مَعَ حُسْنِ ظَنِّ
تَطْلُبَ لُطْفًا نَقُولُ إِنِّينَا
(۳) فَبِكُلِّ زَمَنِ تَقْصُدُ أَنْ
أَوْ لِكُلِّ مَصْحَفٍ أَنَا لَزِمُ
(۴) أَنَا فِي ذَا النَّفْسِ مِنْكَ الْبَصَرُ
تَقْرَأُ يَا جَوْهَرُ بِالْدِقَّةِ
(۵) هُوَ عَيْنًا فَعَلَ فِي مِثْلِ مَا
أَفْتَحَ الْمَصْحَفَ كَيْ أَقْرَأَ أَنَا
- لِي نِدَاءُ أَنْتَ يَا مَرَّةَ الْعَمَلِ
وَوَيْلًا مِنْهُ التَّجَى جَدَّ طَلَبِ
مِنْكَ كُلِّ نَفْسٍ حَقٌّ بِأَنْ
أَنْتَ مَعَ اسْمِي مَقَامٍ عِنْدَنَا^(۱)
تَقْرَأُ الْمَصْحَفَ فِي لَحْنٍ وَفَنَ
تَقْرَأُ فَلْتَنْدِرْ فِي أَمْرِ حُتَمِ
أَرْجِعْ حَتَّى مُدَامًا بِأَلَا تُرْ^(۲)
مَعَ تَعْظِيمِ وَأَسْمَى رِقَّةِ
قَالَ لِي جَلَّ عِلَاهُ كُلَّمَا
أَنْجَزَ الْوَعْدَ .. أَرَاهُ بَيْنَنَا ..

(۱) نسخی ثانیة فی اسمی مقام - (۲) قال فی النهج - انا فی ذاك النفس ارجع لك بصرك حتی تقرأ الجوهر المعظم بتقدير جوهر را والاصح عندی كما ترجم له ان المراد بالجوهر هنا الاعی المذکور وهو منادی بتقدير حرف النداء لان احد معانی الجوهر بالفارسیة كما فی البرهان القاطع و غیره الرجل الرشید المستعد -

- (۱) آمد از حضرت ندا کای مرد کار
(۲) حسن ظن است و امید خوش ترا
(۳) هر زمان که قصد خواندن باشد
(۴) من دران دم واد هم چشم ترا
(۵) همچنان کرد او هر آن گاهی که من
- ای بهر رنجی بما امیدوار
که ترا گوید بهر دم بر ترا
یا ز مصحفها قرائت بایدت
تا فرو خوانی معظم جوهر را^(۱)
واکشایم مصحف اندر خواندن

(۱) یعنی ای معظم جوهر بنا برین الف برای خطاب و ندا است و معظم جوهر تعبیر از نایبناست و احتمال دارد که الف برای اشباع است و بنا برین مراد از معظم جوهر معظم الفاظ قرآنست (از شرح شیخ افضل) -

- (۱) ذَا الْخَبِيرِ مَنْ هُوَ لَمْ يَفْعَلْ
ذَالْعَظِيمِ الْمَلِكُ الْفَعَالُ مَا
(۲) أَيْضاً الْمَلِكُ الْوَحِيدُ يَمْنَحُ
مِثْلَ نُورِ ظِلْمَةِ اللَّيْلِ طَوَى
(۳) وَلِذَا نَحْوُ الْوَلِيِّ الْإِعْتِرَاضُ
(۴) يُرْسِلُ مِنْ كُلِّ مَا قَدْ مَسَّكَ
عِنَباً أَعْطَاكَ مَا بَيْنَ الْحَزَنِ
(۵) لِلْأَشْلِ ذَاكَ مَنْ لَا يَدَ لَهُ
مَعْدُنُ الْغَمِّ لَهُ قَلْبًا سَكَرَ
(۶) لَا نَسَامَ إِعْتِرَاضاً ذَهَباً
عِوَضاً كَثِيراً لِمَا مِنْهُ فَقَدْ
(۷) أَذِ بِلَا نَارٍ لِي الْحَرَقُ وَصَلْ
- أَبْدَأُ فِي صُنْعِهِ عَنْ عَمَلِ
شَائِهِ كَانَ بِأَرْضِ وَسَمَا
عَيْنِي فِي الْوَقْتِ ذَاكَ يَسْمَحُ
.. وَبُنُورِ النُّورِ لِلْحَقِّ قَوَى ..
لَا يَجُوزُ فَهُوَ دَوماً إِعْتِبَاضُ
وَإِذَا مَا أُحْرِقَ الْبَاغُ لَكَأُ
فَرَحاً أَهْدَاكَ فِي مَرِّ الزَّمَنِ
يَدَأُ أَعْطَى وَحَبَاهُ بِالْوَلَةِ
مَنْحَ زَادَ سُرُوراً وَظَفَرَ
نَحْنُ مِنْهَا حَيْثُ لُطْفاً وَهَباً
وَلَنَا مَا فَقَدَ ضِعْفاً وَجَدَ
أَنَا رَاضٍ لَوْ لِي النَّارُ قَتَلَ

آن گرمی پادشاه کردگار
در زمان همچون چراغ شب نورد
هرچه بستاند فرستد زاعتیاض
در میان مائمی سورت دهد
کان غمها را دل مستی دهد
چون عوض می آید از مفقود زفت
راضیم گر آتش ما را کشد

(۱) آن خبیری که نشد غافل ز کار
(۲) باز بخشد بینشم آن شاه فرد
(۳) زین سبب نبود ولی را اعتراض
(۴) گر بسوزد باغت انگورت دهد
(۵) آن شل بی دست رادستی دهد
(۶) لا نسلم و اعتراض از ما برفت
(۷) چونکه بی آتش مرا گرمی رسد

(۱) فَبَلَا شَمْعٌ هُوَ لَمَّا لَكَ
وَالنِّيَاحَ.. لَوْلَاكَ الشَّمْعُ ذَهَبَ..
مَنْعَ الضَّوءِ لِمَ تُبَدِّلُ الْهَكَ
لِلْمَرَامِ تَبْصُلُ لَا فِي سَبَبِ..

قصه بعض اولياء الله تعالى اللذين رضوا باحكامه ولا يتضرعون

اليه بتبديل حكم ولا يقولون بدل يا ربنا هذا الحكم

(۲) حَالًا أَسْمَعَ قِصَّةَ السَّلَاحِ مَنْ
(۳) مِنْ ذَوِي الْحَقِّ الْهُدَاةِ الْأَوْلِيَاءِ
مَنْ بَانَ خِطَّتْ دَوْمًا بَانَ
(۴) فِرْقَةً ثَانِيَةً لِلْأَوْلِيَاءِ
(۵) رَبَطَتْ هَذِي الْكِرَامُ مِنْ رِضَا
هَمْ لَمْ يَبْدُوا اعْتِرَاضًا فِي زَمَنٍ
فِرْقَةً أُخْرَى غَدَتْ أَهْلُ الدُّعَاءِ (۱)
مَزَقَتْ وَاخْتَلَفَتْ حَالًا وَشَانَ
أَعْرِفُ مَنْ فَمَهَا وَقْتُ الدُّعَاءِ
ثَبَّتَتْ حَتَّى لَهَا دَفْعُ الْقَضَا

(۱) ای من الاولیاء طایفه هم غیر الطایفه اللذین رضوا بالروح بالقضاء وقالوا کل ما ظهر من المحبوب محبوب بأنهم کذا یغیطون وتارة یزقون ای تارة یصل منهم للخلق دعاء خیر فینتفعوا و تارة یصل للخلق منهم دعا سوء فیتضرروا ای یتصرفون فی الخلق بتصرف الله تعالى -

(۱) بی چراغی چون دهد او روشنی
گر چراغت شد چه افغان میکنی

قصه بعض اولیاء خداوند متعال که راضیند باحکام حق و لابد نکند که این

حکم را بگردان (۱)

(۲) بشنو اکنون قصه آن رهروان
(۳) زاولیا اهل دعا خود دیگرند
(۴) قوم دیگر می شناسم زاولیا
(۵) از رضا که هست رام آن کرام
که ندارند اعتراضی در جهان
که همی دوزند و گاهی می درند
که دهان شان بسته باشد از دعا
جستن دفع قضایشان شد حرام (۲)

(۱) دو شرح بحر العلوم صفحه ۸۲ ج ۳ چنین نوشته است (شاید مراد ازین قصه قصه آن درویش است که مسئول بهلول است و قصه دقوی و هفت اولیاء الله است) -

(۲) یعنی برخی از عرفا دعا را ترک میکنند و قضاء حق را بر میگزینند و از آن لذت میبرند و برکنار کردن مقضی را نمیخواهند -

- (۱) بِالْحَرَامِ صَارَ دَوْمًا فِي الْقَضَا
نَظَرُوا ذَوْقًا يُخْصُّ وَالرِّضَا
(۲) فَعَلَى الْقَلْبِ لَهَا الْحَقُّ فَتَحَ
طَلَبُوا مِنْهُ خَلَاصًا لَهُمْ
وَاللِّبَاسَ الْأَزْرَقَ مِنْ حَزَنٍ
بَابُ حُسْنِ الظَّنِّ فَازْدَادَتْ فَرَحٌ
أَبَدًا مَا لَبَسَتْ فِي زَمَنِ

فی بیان سئوال بهلول ذلك الدرویش

- (۳) سَمَلٌ بَهْلُولٌ دَرَوِشًا بِأَنْ
كَيْفَ أَنْتَ وَهَلِ الْحَالُ حَسَنٌ
(۴) لَكَ يَا دَرَوِشُ أَوْقَفْنِي فَمَالَ
كَيْفَ كَانَ مَنْ هُوَ فِي كُلِّ حَالٍ
أَبَدِيًّا ذَهَبَ شُغْلُ الدُّنَا
وَفَقَّ مَا رَامَ لَهُ الْمَلِكُ دُنَى
(۵) تَذَهَّبُ الْأَنْهَارُ وَالسَّيْلُ عَلَى
قَصْدِهِ وَالْأَنْجُمُ تَسْرِي إِلَى
(۶) مَا لَهُ شَاءَ وَمَوْتَ وَحَيَاةٍ
قَائِدَاهُ وَهُمَا كُلُّ الْجِهَاتِ
قَرِيَّةٌ فِي قَرِيَّةٍ سَارَا كَمَا
رَامَهُ حِينًا بِأَرْضٍ وَسَمَا

- (۱) در قضا ذوقی همی بینند خاص
کفرشان آید طلب کردن خلاص (۱)
(۲) حسن ظنی بر دل ایشان گشود
که نباشند از غمی جامه کبود

سئوال کردن بهلول آن درویش را

- (۳) گفت بهلول آن یکی درویش را
چونی ای درویش واقف کن مرا
(۴) گفت چون باشد کسی که جاودان
بر مراد او رود کار جهان
(۵) سیل و جوها بر مراد او روند
اختران زان سان که او خواهد شوند
(۶) زندگی و مرگ سرهنگان او
بر مراد او روانه کو به کو

- (۱) وَ إِلَى كُلِّ مَحَلٍّ إِنْ يَرِدْ
و إِلَى كُلِّ مَحَلٍّ لَا يَرُومُ
(۲) فَعَلَى الْخَطْوِ لَهُ مَنْ فِي الطَّرِيقِ
بَقِيَ أَيْضاً بِقَيْدِ الشَّرِّكَ
(۳) أَبَدًا مَا ضَحَكَ سِنَّ بِلَا
(۴) وَ رِضَاهُ قَالَ ذَا صَحَّ لَكَ
(۵) مَعَ لُطْفِ ذَا وَ كَمْ مِنْ مِائَةٍ
ظَاهِرٍ لِيْكَنْ لِيْ أَشْرَحُهُ حَسَنٌ
(۶) هَكَذَا أَشْرَحُهُ لَوْ أَنَّ الرَّجُلَا
مُهَلَّةً مِنْ سَمْعِهِ لَوْ وَصَلَا
(۷) فَعَلَى نَحْوِ لَهُ أَشْرَحَ بِالْكَلَامِ
- أَرْسَلَ تَعْزِيَةً تُورِي الْكَبِدَ
أَرْسَلَ تَهْنِئَةً تَجْلِي الْغُمُومَ
سَلَكَ مَنْ فِي الطَّرِيقِ لِلْفَرِيقِ
لَهُ كَانَ .. وَ أَسِيرَ الدَّرَكِ ..
أَمْرٌ مُجْبِرِي الْحُكْمِ فِي كُلِّ أَمَلَا
يَا مَلِيكَ وَ مِنْ أَلْسِيمَا يَكَا
مِثْلِهِ يَا صَادِقُ بِالْقَوْلَةِ
كَثْرَةً أَوْضَحَهُ مِنْ لُطْفِ عَلَنَ
فَاضِلٌ أَوْ هُوَ مَفْضُولٌ بِلَا
فَهُمْ مَعْنَاهُ كَلَّا قَبِلَا
أَنْ بِهِ الْعَقْلُ لِخَاصٍ وَ لِعَامٍ

- (۱) هر کجا خواهد فرستد تعزیت
(۲) سالکان راه هم بر گام او
(۳) هیچ دندانان نغندد در جهان
(۴) گفت ای شه راست گفتمی همچنین
(۵) ابن و صد چندینی ای صادق و لیک
(۶) آنچنانکه فاضل و مرد فضول
(۷) آنچنانش شرح کن اندر کلام
- هر کجا خواهد فرستد تهنیت
ماندگان از راه هم در دام او
بی رضا و امر آن فرمان روان
در فرو سیمای تو پیداست این
شرح کن این را بیان کن نیک نیک
چون بگوش او رسد آرد قبول
که از آن هم بهره یابد عقل عام

- (۱) يَسْتَفِيدُ النَّاطِقُ مِّنْ كَمَلٍ
فِي الْخَوَانِ لَهُ أَنْوَاعُ الطَّعَامِ
(۲) أَنْ بِلَا حِصَّةٍ مِنْهُ أَحَدٌ
كُلُّ شَخْصٍ بِغِذَاهُ مُنْفَرِدٌ
(۳) شَابَهُ الْقُرْآنَ بِالْمَعْنَى الْبُطُونِ
مَطْعَمًا عَمَّ الْخَوَاصَّ وَالْعَوَامَ
(۴) قَالَ إِذْ ذَاكَ الْأُ عِنْدَ الْعَوَامِ
(۵) وَالِدُنَا بِالْأَمْرِ لِلْحَقِّ تُطِيعُ
وَرَقَّ مَا سَقَطَ لَوْ لَا التَّضَا
(۶) فَلِسَمَتِ الْخَلْقِ لَمْ تَذْهَبْ أَبَدٌ
- مِثْلَ مَنْ يَرَعَى الْخَوَانُ جَعَلًا^(۱)
جَمَعَ طَيِّبَةً وَفَقَّ الْمَرَامَ
لَيْسَ يَبْقَى وَ مَنَاهُ يَجِدُ
مِنْ غَدَا الْآخِرِ شَيْئًا لَمْ يَجِدُ
لَهُ صَارَتْ سَبْعَةً وَهِيَ تَكُونُ
أَكَلْتُ فِيهِ فَنُونًا لِلطَّعَامِ^(۲)
بِالْيَقِينِ الْحَقِّ أَنْ كُلُّ الْأَنَامِ
وَمِنْ الْأَشْجَارِ فِي الْكَوْنِ الْوَسِيعِ
لِلْمَلِكِ السَّعْدِ ذَاكَ وَالرِّضَا^(۳)
لَقَمَةً حَتَّى لَهَا الْحَقُّ الْأَحَدُ

(۱) ای مملوۀ سفرته ومأدبته بانواع الاطعمه من العلوم والمعانی والكلمات الثامات محتومة علی اصناف البشارات والاسرار مشتملة علی انواع الحالات - (۲) الحديث ان للقرآن بطناً وان لبطنه بطناً الى سبعة ابطن- (۳) الاية فی سورة الانعام وعنده مفاتيح الغیب لا يعلمها الا هو و يعلم ما فی البر والبحر وما تسقط من ورقة الا يعلمها ولا حبة فی ظلمات الارض ولا رطب ولا يابس الا فی کتاب مبین -

- (۱) ناطق کامل چو خوان باشی بود
(۲) که نماند هیچ مهمان بی نوا
(۳) همچو قرآن که بمعنی هفت پوست
(۴) گفت این باری یقین شد پیش عام
(۵) هیچ برگی بر نیفتد از درخت
(۶) از دهان لقمه نشد سوی گلو
- بر سر خوانش زهر آشی بود (۱)
هر کسی یابد غذای خود جدا
خاص را و عام را مطعم دروست
که جهان در امر یزدانست رام
بی قضا و حکم آن سلطان بخت
تا بگوید لقمه را حق که ادخلوا

- (۱) لَا يَقُولُ أَدْخِلِي ذَاكَ الزَّمَامَ
مَنْ هُوَ الرِّغْبَةُ وَالْمِيلُ الْحِرَاكُ
- (۲) فِي السَّمَوَاتِ وَفَوْقَ الْأَرْضِينَ
مِنْ حِرَاكٍ لَا وَلَا فِي طَيْرَانٍ
- (۳) مَنْ عَلَى الْعَمِيدِ لِأَوْرَاقِ الشَّجَرِ
لَا وَلَا يَنْهَى مَتَى لِلْمُنْطِقِ حِينَ
- (۴) فِيهِذَا الْقَدَرِ أَسْمَعَ حَيْثَ أَنْ
(۵) بِسَوَى أَمْرِ إِلَّا لَهُ لَا يَدُورُ
- (۶) كَانَ لِلْعَبِيدِ الرِّضَا فِيهِ طَلَبُ
لَا لِأَجْرِ وَثَوَابٍ بَلْ لِأَنْ
- لَبِنِي أَدَمَ فِي كُلِّ مَرَامٍ
لَهُ طَوْعَ الْأَمْرِ لِلْمَقَادِيرِ ذَاكَ (۱)
- ذَرَّةٌ لَا تَقْدَرُ أَنَا تُبَيِّنُ
بَانَ طَيْرٌ .. طَوْعَهُ فِي كُلِّ أَنْ ..
- قَدَرَ كَلًّا وَعَدًّا مَا انْحَصَرَ
أَذَعْنَ أَوْ لَهُ بِالْحُكْمِ يُدِينُ
- صَارَ كُلُّ الْعَمَلِ فِي كُلِّ فَنٍ
إِذْ قَضَاءُ الْحَقِّ فِي كُلِّ الْأُمُورِ
- حُكْمُهُ لَا بِاضْطِهَادٍ وَتَعَبٍ
طَبَعُهُ طَابَ رَأَى الْخُلُقَ الْحَسَنَ

(۱) ای المیل والرغبة من افعال القلب حاکم علی جمیع الاعضاء والجوارح فهما فی ید القلب کالزمام فی ید الفارس و بواسطتهما تذهب الاعضاء انی مکان ارادوها منقادان لامر الله تعالی -

- (۱) میل و رغبت کان زمام آدمی است
(۲) در زمینها و آسمانها ذره
(۳) که شمرد برگ درختان را تمام
(۴) این قدر بشنو که چون کلی کار
(۵) چون قضای حق رضای بنده شد
(۶) بی تکلف نی بی مزد و ثواب
- جنبش آن را مرام آن غنی است
بر نجنباند نه گردد پره (۱)
بی نهایت کی شود در نطق رام
می نگردد جز بامر کردگار
حکم او را بنده خواهند شد
بلکه طبع او چنین شد مستطاب

(۱) پره بمعنی پرنده و دولاب و آسیا هر دو آمده است -

- (۱) فَالْحَيَاتِ طَلِبَ لَكِنْ إِلَى
لَا لِذَوْقٍ فِي الْحَيَاتِ مُسْتَلَذٌ
(۲) كُلُّ عَبْدٍ طَاعَةَ أَمْرِ الْقَدِيمِ
(۳) وَالْحَيَاتُ لَهُ سِيَانِ الْحَيَاتِ
(۴) لَا لِخَوْفِ التَّعَبِ لِلْحَقِّ رَامٌ
كَانَ لِلْحَقِّ وَلَيْسَ خَوْفٌ أَنْ
(۵) هَكَذَا طَبْعُهُ فِي الْأَصْلِ وَجِدْ
(۶) زَمَنًا يَضْحَكُ إِذْ يَرْنُو الرِّضَا
(۷) عَبْدُ الطَّبِيعِ لَهُ وَالْفِطْرَةُ
لَهُ فِي هَذِهِ الدُّنَا فَهِيَ تُطِيعُ
- ذَاتِهِ مَا طَلِبَ .. مِثْلَ الْمَلَأِ ..
لَهُ .. كُلُّ مَا سَوَى الْحَقِّ نَبَذَ ..
لَهُ سَوَى الْمَسْلَكِ الْمَوْتُ الْعَظِيمُ
لَا لِكَثْرِ رَامٍ لِلْحَقِّ أَلَمَاتِ (۱)
تَرَكْ كُفْرَ لَهُ أَيْضًا فِي الْأَنَامِ
يَدْخُلُ فِي النَّارِ أَوْ يَلْقَى الْمِحْنَ
لَا بِتَرْوِيضٍ وَتَنْقِيبٍ مُجْدِ (۲)
عِنْدَهُ كَالسُّكَّرِ مَرُّ الْقَضَا
هَذِهِ هَلَّا تَكُونُ الْأَمْرَةَ
حَكَمَهُ مَا يَأْمُرُ لَبَّتْ سَرِيعُ

(۱) علی فحوی قل ان صلاتی ونسکی ومحیای ومماتی لله رب العالمین (۲) علی فحوی فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله یعنی اتی قضاء الله عین مطلوبه ومحوه لیس بریاضه وسعیه وطلبه بل سنة من الله خاصة به -

- (۱) زندگی خواهد نخواهد بهر خود
(۲) هر کجا امر قدم را مسلکی است
(۳) بهر یزدان می زید نی بهر گنج
(۴) ترك کفرش هم برای حق بود
(۵) اینچنین آمد ز اصل آن خوی او
(۶) آنکهان خمد که او بیند رضا
(۷) بنده کش خوی و خلقت این بود
- نی بی ذوق حیات مستلذ
زندگی و مردگی بیشش یکی است
بهر یزدان می مرد نه از خوف ورنج
نی ز بیم آنکه در آتش رود
نی ریاضت نی بجست و جوی او
همچو حلوائی شکر او را قضا
نی جهان برأمر و فرمانش بود

- (۱) فَإِذَا لِمَ بِالِدُّعَاءِ يَبْتَهِلُ
 (۲) مَوْتَهُ مَعَ مَوْتِ أَبْنَاءِ لَدَى
 مِثْلَمَا السُّكْرُ فِي الْحَلَقُومِ قَدْ
 (۳) نَزَعَ أَبْنَاءُ لِذَاكَ ذِي الْوَفَا
 (۴) فِي أَمَامِ الشَّيْخِ خَمَصَانَ الدُّعَاءِ
 نَظَرَ مِنْ مُوْهِبِ الْعَدْلِ الرِّضَا
 (۵) ذَلِكَ التَّشْفِيعُ وَالرَّحْمُ فَلَمْ
 (۶) لَهُ بِالذَّاتِ فِي ذَاكَ النَّفْسِ
 شَبَّ وَالشَّمْعَ لِعِشْقِ الْحَقِّ قَدْ
 (۷) سَقَرُ أَوْصَافِهِ الْعِشْقُ وَكَانَ
 مُحْرِقُ أَوْصَافِهِ بِالْمَرَّةِ
- يَا إِلَهِي ذَا الْقَضَا عَنِّي أَمِلْ (۱)
 طَاعَةِ الْحَقِّ لَهُ عَيْنًا غَدَى
 دَخَلَ . وَالشَّهْدُ مَمْزُوحٌ بِوَرْدٍ (۲)
 لِلْقَطَافِ الشَّبَّهَ قَدْ عَرِفَا
 لِمَ يَقُولُ فِي سَوَى أَنْ تَوَدَّعَى (۳)
 وَهُوَ شَاءَ لَهُ فِيهِ قَضَى
 يَصْنَعُ الْعَبْدُ الرَّشِيدُ ذُو الشِّيمِ
 رَحْمَهُ أَحْرَقَ حَيْثُ كَالْقَبَسِ
 أَوْقَدَ .. وَالرَّحْمَ بِالْبَيْتِ فَقَدَ ..
 هُوَ مِنْ وَقْدِ بِهِ فِي كُلِّ أَنْ
 مَا يُطِيقُ شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ

(۱) نسخه نایه - دخل و المک ممزوج بقند - (۲) ای العبد الموصوف بهذه الصفة لای شیء بتضرع بالدعاء بأن يقول یا ربنا ارجع هذا قضاء وارفعه فلا حاجة الی التضرع لان قضاء الله أتى عین مطلوبه - (۳) قال فی النهج القطائف وهی الکافة قدام الشیخ اللذی لا نصیب له فانه من شدة جوعه يتلذذ بها کذا الشیخ الکامل يتلذذ بموت اولاده کالتلذذ الجوعان المحتاج بأکل القطاف -

که بگردان ای خداوند این قضا
 بهر حق پیشش چو حلوا در گلو
 چون قطایف یمش شیخ بینوا
 در دعا بیند رضای دادگر
 میکنند آن بنده صاحب رشد
 که چراغ عشق حق افروخته است
 سوخت مر اوصاف خود را مو بو

(۱) پس چرا لایه کند او با دعا
 (۲) مرگ او و مرگ فرزندان او
 (۳) نزع فرزندان بر آن با وفا
 (۴) پس چرا گوید دعا الا مگر
 (۵) آن شفاعت و آن دعانه از رحم خود
 (۶) رحم خود را او همان دم سوخته است
 (۷) دوزخ اوصاف او عشق است و او

(۱) فَمَتَى كُلُّ طُرُقِيَّ عِلْمٌ ذَا الْفُرُوقِيَّ الدَّقُوقِيَّ فِهِمْ (۱)
وَحَدَهُ حَتَّى عَلَى ذِي الدَّوْلَةِ حَمَلْ نَالَ عَظِيمَ السَّطْوَةِ

فی بیان قصه الدقوقی و کراماته

(۲) فَالْدَقُوقِيَّ ذَاكَ مِنْ أَوَّلِ حَالٍ مَسَكَ دِيبَاجَةً فَأَقَتَ جَمَالَ
ذَا كَرَامَاتٍ تَزِيدُ عَدَدًا عَاشِقًا صَارَ زَعِيمًا سَيِّدًا
(۳) وَعَلَى الْأَرْضِ سَرَى مِثْلَ الْقَمَرِ فِي السَّمَاءِ رَوْحٌ مَنْ كَانَ السَّفَرِ
رَامَ فِي اللَّيْلِ بِهِ دَوْمًا تُنِيرُ فِي مَحَلٍّ لَوَاتِي النَّزَرَ الْيَسِيرِ
(۴) بِهِ ظِلٌّ دُونَ يَوْمَيْنِ الْمَقَامِ لَهُ فِي الْقَرْيَةِ وَالسَّيْرِ أَدَامَ
(۵) قَالَ فِي بَيْتٍ إِذَا مَا أَسْكُنُ أَنَا يَوْمَيْنِ فَهَذَا الْمَسْكَنُ
عَشَقَهُ شَبَّ بِي زِدْتُ غَرَامَ بِهِ مِنْ ذَا لَا أَرَاهُ لِي مَقَامَ

(۱) قال الجوهري طرق فلان طروقاً اذا جاء في الليل اي متى فهم كل طروق عالم الطبيعة غير هذا الفاروق بالفهم الثاقب صاحب الشروق وما هو غير الدقوقى الذى هو فى مشربه حتى اوصل نفسه لهذه الدولة وضرب عليها بذاته - قال فى شرح بحرالمعلوم الفارسى ان هذا البيت من الملحقات وليس من الشئوى وقال بعض البراد من قوله فروقى الفروق اللتى هى جمع فرق ويكون المعنى متى كل طروق علم الفروق بين هذا المرشد وغيره سوى الدقوقى ولكن الاصح انه مخفف فاروق كما قاله فى النهج وعليه اكثر الشارحين -

(۱) هر طروقى اين فروقى كى شناخت چون دقوقى كودراين دولت بتاخت

قصه دقوقى و کراماتش

(۲) آن دقوقى داشت خوش دیباجه عاشق وصاحب کرامت خواجه
(۳) بر زمین می شد چومه بر آسمان شب روان را گشته زو روشن روان
(۴) در مقامی مسکنی کم ساختی کم دو روز اندر دهی انداختی
(۵) گفت در يك خانه باشم گر دوروز عشق آن مسکن کند در من فروز

كَانَ مِنْهُ النَّظَرُ كُلَّ الْجِهَاتِ
 مَاثِلَ دَوْمًا عَنِ الْخَلْقِ انْفَرَدَ
 تَرَكَ وَالْمَرَأَةَ كَانَ يَبْلَا
 نَافِعًا مُشْفِقَ لَهْفًا مُسْتَعَانِ
 دَاعِي الْحَقِّ دُعَاةَ الْمُسْتَجَابِ
 وَالْأَبَ وَالْأُمَّ دَوْمًا يَفْضُلُ
 قَالَ بِالسِّرِّ الْخَفِيِّ وَالْجَلِيِّ
 وَيَحِبُّ حَافِظَ أَهْدِي الطَّرِيقِ
 كَلَّكُمْ كُنْتُمْ وَمِنْ أَصْلِ يَأْ
 تَقْطَعُونَ مِنْهُ قَهْرًا يَنْفَصِلُ..
 عَاطِلًا صَارَ بِهِ لَمْ يَنْتَفِعْ
 بَدَنَ فَالْنَجَسَ عَادَ الدَّرَنُ
 مَرَّةً أُخْرَى وَظَلَّ مُنْفَصِلُ
 مَا لَهُ مِثْلُ التُّرَابِ وَالْحَجَرِ

(۱) یومۀ فی السیر لیلًا فی الصلّاء
 (۲) فی المملیک فتح البازی قد
 لا لسوء خلقی فالرجلا
 (۳) ان تری الزوجیۃ کالماء کان
 للوری وهو الشفیع المستطاب
 (۴) للملیح والقیح المویل
 یحنان و یمیل فالنبی
 (۵) انا مثل الأب بالقلب شفیق
 (۶) ولہذا السبب اجزائیا
 فام جزء بکل متصل
 (۷) فاذا ما الجزء من کل قطع
 احد والعضو لو یقطع من
 (۸) وهو بالکل اذا لم یتصل
 میتا صار عن الروح الخیر

چشم اندر شاه باز او همچو باز
 منفرد از مرد و زن نی از دومی
 خوش شفیع و دعایش مستجاب
 بهتر از مادر شہی تر از پدر
 چون پدر هستم شفیق و مہربان
 جزء را از کل را چرا بر می کنید
 عضو از تن قطع شد مردار شد
 مرده باشد نبودش از جان خبر

(۱) روز اندر سیر و شب اندر نماز
 (۲) منقطع از خلق نی از بد خوئی
 (۳) مشفق بر خلق نافع همچو آب
 (۴) نیک و بد را مہربان و مستقر
 (۵) گفت پیغمبر شمارا ای مہمان
 (۶) زان سبب کہ جملہ اجزای منید
 (۷) جزو از کل قطع شد بیکار شد
 (۸) تا نیوندند بکل یار دگر

- (۱) وَحِرَاكًا لَوْ يُبَيِّنُ قَالَ سَنَدٌ
لَوْ جَدِيدًا يَقْطَعُ عُضْوًا لَكَ
(۲) وَلِذَا الْكُلُّ إِذَا الْجُزْءُ انْقَطَعَ
لَيْسَ ذَاكَ الْكُلُّ ذَا الْكُلِّ وَمَنْ
(۳) قَطَعَهُ وَالْوَصْلُ إِذْ أَوْجَعَ الْكَمَالَ
فِي الْمَقَامِ نَاقِصًا هَذَا الْمَقَالَ
ذَا لَهُ مَا كَانَ لَيْسَ الْمُعْتَمَدُ
حَرَكَهَ أَيْضًا كَمَا كَانَ بِكَ
ذَهَبَ جَانِبُهُ الْكُلُّ ارْتَفَعَ (۱)
يَنْقُصُ لَوْ فَقَدْ الْجُزْءُ زَمَنَ
وَصَلَ مَا جَاءَ أَنَا فِي الْمَقَالَ
قِيلَ لَمْ يَقْصِدْ بِهِ غَيْرَ الْمِثَالِ

عود ثانیاً الی قصه الدقوقی

- (۴) فَعَلَى نَحْوِ الْمِثَالِ يَا أَسَدُ
لَهُ مَا كَانَ وَلَوْ سَاقَ الْمَقَالَ
يَا فَتَى خَلِّ وَسُقِ لِلْقَصَّةِ
(۵) ذَاكَ فِي فَتَوَاهُ مَنْ كَانَ الْأِمَامُ
قَصَبَ السَّبْقِ مِنَ الْأَمْلَاحِ قَدْ
لِعَلِيَّ قَالَ وَالْمِثْلُ الْأَسَدُ
قَائِلٌ فَرَقًا لِمِثْلٍ وَمِثَالُ
لِلدَّقُوقِيِّ وَجَدَ بِالْحَصَّةِ
لِلْمُورِيِّ مَنْ هُوَ لِلْمُتَّقَوِيِّ مُدَامُ
خَطَفَ مَا وَجَدَ الْغَيْرُ فَقَدْ ..

عضو تو بیریده هم جنبش کند
این نه آن کل است کو ناقص شود
چیز ناقص گفته شد بهر مثال

- (۱) ور بجنبید نیست خود اورا سند
(۲) جزو اذین کل گر برد یکسو رود
(۳) قطع و وصل او نیاید در مقال

باز گشتن بقصه دقوقی

شیر مثل او نباشد گر چه راند
گوی تقوی از فرشته می ربود

- (۴) مر علمی را بر مثال شیر خواند
(۵) آنکه در فتوی امام خلق بود

- (۱) ذَاكَ مَنْ فِي سَيْرِهِ قُرْصَ الْقَمَرِ
حَفَظَ حَتَّىٰ لَهُ الدِّينَ شَكَرَ
- (۲) مَعَ كَذَا تَقْوَىٰ وَوَرْدٍ وَمَقَامٍ
- (۳) مَا لَهُ فِي السَّفَرِ قَصْدٌ سَوَىٰ
- (۴) نَفْسًا يَضْرِبُ ذَا قَالَ مُدَامَ
رَبِّيًا اجْعَلْنِي قَرِينًا لِلْخَوَاصِ
- (۵) رَبِّيًا مَنْ مِنْهُمْ الْقَلْبُ لِيَا
لَهُمُ الزَّوَارِ مِثِّي فِي الْوَسْطِ
- (۶) وَالَّذِي لَا أَعْرِفُ يَا مَنْ خَلَقَ
فَأَنَا الْمَحْجُوبُ أَدْعُوكَ عَلَيَّ
- (۷) لَهُ قَالَ الْحَقُّ يَا صَدْرُ وَمَنْ
لَمْ ذَا الْعِشْقُ لَمْ هَذَا الطَّلَبُ
- غَلَبَ وَالِدَيْنِ أَيْضًا مَا قَدَرُ
سَمِعَهُ وَالْعَبْطَةَ فِيهِ أَسْرُ
لِخَوَاصِ الْحَقِّ كَمْ رَامَ مُدَامَ
أَنْ مَعَ عَبْدٍ يُخْصُ ذَا قَوْي
فِي الطَّرِيقِ مَا سَرَى بَارِي الْأَنَامِ
لَا تَجْعَلْ لِي عَنْهُمْ مَنَاصِ
عَرَفَ الْعَبْدُ أَنَا مِمَّا بِيَا
أَعْقُدُهُمْ مَحْمَلِي عِنْدَ السَّخَطِ
هُوَ لِلرُّوحِ وَ لِلْحَبِّ فَلَقِ
مُشْفِقِينَ تَجْعَلُ تُوْمِي إِلَيَّ
عَظَمَ قَدْرًا لَهُ الْخُلُقُ الْحَسَنُ
لِلْغِنَى مِثِّي أَبْنِ مَا ذَا السَّبَبُ

هم زدين داری او دین رشک خورد
طالب خاصان حق بودی مدام
که دمی با بنده خاصی زدی
کن قرین خاصگانم ای اله
بنده و بسته میان و مجمل
بر من محجوبشان کن مهربان
این چه عشقت و چه استغناست این

(۱) آنکه اندر سیر مه را مات کرد
(۲) با چنان تقوی و اوراد و قیام
(۳) در سفر معظم مرادش آن بدی
(۴) این همی گفتمی چو می رفتی براه
(۵) یا رب آنها را که بشناسد دلم
(۶) وان که نشناسد تو ای یزدان جان
(۷) حضرتش گفتی که ای صدر مهین

- (۱) حُبِّي إِذْ تَجِدُ الْغَيْرَ لَكَ
(۲) كَانَ كَيْفَ قَدْ طَلَبْتَ لِلْبَشَرِ
أَنْتَ فِي قَلْبِي الطَّرِيقَ لِلطَّلَبِ
(۳) هَبْنِي فِي سَطِ الْبَحْرِ قَعَدْتُ
(۴) أَمَلِي دَاوُدَ حَاكِيتُ أَبَدِ
نَعْجَةً فِي نَعْجَةِ خِلِّي الطَّمَعِ
(۵) كَانَ فِي الْعِشْقِ لَكَ الْحِرْصُ الْفَخَارِ
- لَمْ طَلَبْتَ اللَّهَ لَمَّا مَعَا
قَالَ رَبِّي مَنْ لَهُ السِّرُّ ظَهَرَ
وَالْخُضُوعُ فَاتِحٌ وَفَقَّ الْأَدَبُ
فِيمَاءِ الْكُوزِ أَيْضًا قَدْ عَقَدْتُ
فَلِي تَسَعٌ وَتَسْعُونَ بَعْدَ (۱)
قَامَ أَيْضًا لِي لِحْرَصٍ وَوَلَعُ
وَالْعَلَى فِي غَيْرِكَ الْحِرْصُ الشَّنَارُ

(۱) الایة فی سورة (ص) واذکر عبدنا داود ذا الایدی انه اواب انا سخرنا معه الجبال یسبحن بالعشی والاشراق والطیر محشورة کل له اواب وآتیناه العکمة وفصل الخطاب وهل اناک نبأ الخصم اذ تسوروا المحراب اذ دخلوا علی داود ففرع منهم قالوا لا تغف خصمان (وهما ملکان جاءآ فی صورة خصمین وقع لهما ماذکر علی سبیل الفرض لیتبه داود علی ما وقع منه وکان له تسع وتسعون امرأة وطلب امرأة شخص لیس له غیرها وتزوجها ودخل بها) بنی بعضنا علی بعض فاحکم بیننا بالحق ولا تشطط واهدنا الی سواء السراط ان هذا أخی له تسع وتسعون نعجة (یمیر بها عن المرأة) ولی نعجة واحدة فقال اکفلنیها وغرنی فی الخطاب قال لقد ظلمک بسؤال نعجتک الی نماجه وان کثیراً من الغلطاء لیفی بعضهم علی بعض الا للذین آمنوا وعلما الصالحات وقلیل ما هم وظن داود انما فتناه فاستغفر وخر راکعاً وأتاب - ای تسعة وتسعون رتبة فاذا رأیت فی خاص من خواص الله رتبة اطعم فیها وحذف مولانا التسع وذكر التسمین لزیادة الشهرة -

- (۱) مهرمن داری چه میجوئی دگر
(۲) او بگفتی یارب ای دانای راز
(۳) در میان بحر اگر بنشسته ام
(۴) همچو داودم نود نعجه مراست
(۵) حرص اندر عشق تو فخرست وجاه
- چون خدا با تست چه میجوئی بشر
تو کشودی در دلم راه نیاز
طمع در آب سبو هم بسته ام
طمع در نعجه حریفم هم بنخواست
حرص اندر غیر تو ننگ و تباه

تَذْهَبُ مَنْ خِئْتُوا.. الْوَعْدُ الطَّعَامُ..
 وَفَسَادُ الدِّينِ مَا شَأْنًا دَنَى
 لِلْإِمَامِ الْمَقْصَدِ الْأَسْمَى طَلَبُ
 أَسْفَلَ.. مِمَّا هُمْ نَالُوا خَلَى..
 فِيهِ كَانَ الْحِرْصُ مِنْ مَجْدٍ يَجَلُ
 كَانَ مِنْ خِزْيٍ وَ مِنْ طَبْعٍ بَرَدُ
 أَنْ مُوسَى خَلْفَ خَضِرٍ رَكُضًا
 أَبَدًا مَا وَجَدَ ازْدَادَ ظَمًا
 لَا تَقِفْ بِاللَّهِ.. لِلْعُلَمَاءِ جِدُ..
 يَصِلُ الْوَاحِدُ ذَاكَ لَوْ وَرَدُ
 حَدِّ الْحَضْرَةِ كَمْ جَلَّ عَلَا
 .. فِيهِ سِرٌّ سَرَّعَانَ كَيْ تَلْقَى الْفَرِيقُ..

(۱) شَهْوَةُ حِرْصِ الْفُحُولِ لِلْإِمَامِ
 لَهُمُ الْعَارُ يَلِيقُ وَالْخَنَا
 (۲) فَالِرِّجَالِ لَهُمُ الْحِرْصُ ذَهَبُ
 وَ سَرَى حِرْصُ الْمَخَانِيثِ إِلَى
 (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ مَنْ كَانَ الرَّجُلُ
 ذَلِكَ الْآخِرُ فِيهِ الْحِرْصُ قَدْ
 (۴) آهِ السِّرِّ هُنَا كَمْ غَمِضًا
 (۵) مِثْلُ مُسْتَسْقِيٍّ مِنَ الْمَاءِ الرِّوَا
 فَعَلَى كُلِّ الَّذِي أَنْتَ تَجِدُ
 (۶) إِنْ تُخَلِّ أَنْتَ عَنْ ذَاكَ الْأَجْدُ
 (۷) مِنْهُ أَعْلَى كَانَ ذَا الْبَابِ بِلَا
 أَتْرَكَ الصَّدْرَ لَكَ الصَّدْرُ الطَّرِيقُ

و آن حیزان ننگ و بد کیشی بود (۱)
 و ر مخنث حرص سوی پس رود
 و آن دگر حرص افتضاح و سردی است
 که سوی خضری شود موسی دوان
 بر هر آنچه یافتی بالله مثنی است
 آن یکی بالاتر از وی در رسد
 صدر بگنار صدر تست راه

(۱) شهوت حرص نران پیشی بود
 (۲) حرص مردان از ره پیشی بود
 (۳) آن یکی حرص از کمال مردی است
 (۴) آه سری هست اینجا بس نهان
 (۵) همچو مستسقی کز آبش سیر نیست
 (۶) چون گذشتی ز آن دگر نو نورسد
 (۷) بی نهایت حضرتست این بارگاه

فی بیان طلب موسی من الخضر (ع) السر مع کمال النبوة والقربة (۱)

- (۱) مِنْ کَلِمَةٍ الْحَقِّ عِلْمًا يَا کَرِیمَ
 (۲) اِدْرِ مَا قَالَ مَعَ ذَا الْعِظَمِ
 اَطْلُبُ الْخَضَرَ وَلِلنَّفْسِ النَّظَرَ
 (۳) لِمَ يَا مُوسَى لَكَ الْقَوْمُ تَرَكْتَ
 (۴) خَافَ مَقْبُولٍ مَائِكَ مِنْ اَمَلٍ
 تَسْبِرُ الْاَطْرَافَ کَمْ تَطْوِي السَّبِيلَ
 (۵) مَا تَرُومُ مَعَكَ کَانَ وَاَنْتِ
 يَا سَمَاءَ الرِّفْعَةِ حَتَّى مَتَى
 (۶) قَالَ مُوسَى اَللَّوْمَ ذَا لَبِي قَلَّلُوا
 وَطَرِيقَ الشَّمْسِ بَتًّا وَالْقَمَرِ
- خُذْ مِنْ عَشْقٍ وَشَوْقٍ فِي الْکَلِمِ
 لِي وَاُرْسَالِي لِكُلِّ الْاُمَمِ
 لَمْ اُوجِهْ .. وَبِهِ اَرْجُو الظَّفَرَ ..
 صِرْتَ حَيْرَانٍ وَبِالْجِدِّ سَلَکْتَ
 وَرَجَاؤِ خَلَصَ کَمْ بِعَجَلٍ
 وَ اِلَى اَيْنَ .. لَكَ الشَّأْنُ يَجَلُ ..
 بِهِ تَدْرِي وَعَلَيْهِ قَدْ وَقَفْتَ
 تَسْبِرُ الْاَرْضَ .. وَمَا فِیْكَ اَتَى ..
 نَصَحِي بِالْقَلْبِ وَالسَّمْعِ اَقْبِلُوا
 وَیَکُمْ لَا تَضْرِبُوا تَلْقُوا الْخَطَرَ

(۱) وفيه تنبيه السالك بان لا يستنكف عن طاب العلم -

سر طالب کردن موسی از خضر (ع) با کمال نبوت و قربت

- (۱) از کلیم حق بیاموز ای کریم
 (۲) با چنین جاه و چنین پیغمبری
 (۳) موسیا تو قوم خود را هشته
 (۴) کبیبادی رسته از خوف و رجا
 (۵) آن تو با تست و تو واقف برین
 (۶) گفت موسی این ملامت کم کنید
- هین چه میگوید ز مشتاقی کلیم
 طالب خضرم ز خود بینی بری
 در پی نیکو پی سر گشته
 چند کردی چند جوئی تا کجا
 آسمانا چند پیمائی زمین
 آفتاب و ماه را کم ره زنید

- (۱) مُنِيتِي لَا غَيْرُ فِي هَذَا السَّفَرِ
صَاحِبًا أَغْدُو لِسُلْطَانِ الزَّمَنِ
(اجعل الغضر لامری سببا)
(۲) فَسِينِيَا كَثْرَةً دَوْمًا أَطِيرُ
ذِي السِّنِّي فَالْوَفَا مِنْ سِنِينَ
(۳) فَأَسِيرُ أَنَا يُعْنِي ثَمْنَا
لَا تَرِ عِشْقَ الْحَبِيبِينَ الْحَسَانَ
(۴) ذَا الْكَلَامِ لَا يَحْدُ عَمِيَا
- مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى بِالْأَثَرِ
.. وَلِي السِّرُّ يَصِيرُ كَالْعَلَنِ ..
ذاك او امضی واجری حقبا (۱)
أَنَا فِي أَجْنَحَةٍ مَاذَا تَصِيرُ
أَنَا أُسْرِي دَائِبًا حَتَّى يَبِينُ
مَا لَهُ أَدْرَا .. وَلَيْسَ حَسَنًا ..
دُونَ عِشْقِ الْخَبَرِ مَنْ بِالطَّبْعِ دَانَ (۲)
لِلدَّقُوقِي الْخَبَرَ إِحْكِي لِيَا

عود الى قصة الدقوقی

- (۵) ذَا الدَّقُوقِي رَحْمَةً اللَّهُ عَلَيْهِ
(۶) أَنَا فِي عَامٍ وَشَهْرٍ فِي السَّفَرِ
بِالطَّرِيقِ مَا لِي خَيْرٌ أَبَدُ
- قَالَ سَافَرْتُ مَدَى فِي خَافِئَةٍ
كُنْتُ مِنْ عِشْقِي وَحُبِّي لِلْقَمَرِ
بِالْإِلَهِ حِرْتُ لُبًّا وَرَشْدُ

(۱) الآية في سورة الكهف (واذ قال موسى لفته لا ابرح حتى ابلغ مجمع البحرين
او امضی حقبا) - (۲) نسخة ثانية - (هان) -

- (۱) می روم تا مجمع البحرين من
(۲) سالها یرم به پر و بالها
(۳) میروم یعنی نمی ارزد بدان
(۴) این سخن پایان ندارد ای عمو
- تا شوم مصحوب سلطان زمن
سالها چه بود هزاران سالها
عشق جانان کم مدان از عشق نان
داستان آن دقوقی را بگو

باز گشتن در قصه دقوقی

- (۵) آن دقوقی رحمة الله عليه
(۶) سال و مه رفتم سفر از عشق ماه
- گفت سافرت مدی فی خافئیه
بیخبر از راه و حیران دراله

(۱) حَافِيَاً مِنْ فَوْقِ شَوْكِ وَحَجَرٍ
 (۲) وَالْهَاءُ حَيْرَانٌ صِيرَتْ أَنَا
 لَا تَرِ تَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ لِأَن
 (۳) ذَهَبَ الْعَاشِقُ أَنِّي بِالطَّرِيقِ
 وَالْقَصِيرَ وَالطَّوِيلَ مِنْ طَرَبٍ
 (۴) إِنْ ذَلِكَ الطُّوْلُ كَانَ وَالْقِصْرُ
 (۵) سَفَرٌ آخَرٌ مِنْ نَظْفَةٍ أَنْتِ
 لَا يَخْطُو لَا يَنْقِلُ لَا يَأْنِ
 (۶) إِنْ سِيرَ الرُّوحُ فِي دَوْرٍ وَدِيرَ
 جِسْمُنَا السَّيْرُ مِنَ الدَّرْسِ حَصَلَ
 (۷) سَيْرُهُ الْجِسْمِيَّ حَالاً تَرَكَ

تَذْهَبُ قَالَ لِي اللَّبُّ انْبَهَرْ
 هَذِهِ الْأَرْجُلُ أَنْتَ زَمَنَّا
 مِنْ عَلَى الْقَلْبِ بِلَا شَكٍّ وَظَنٍ
 عَلِمَ الْقَلْبُ مَتَى يَدْرِي الْفَرِيقُ
 سَكَّرَ فَيَمْنُ لَهُ الْقَلْبُ جَذَبَ
 صِفَةً لِلْجِسْمِ لِلرُّوحِ السَّفَرُ
 سَفَرًا سَوِيَّتَ لِلْعَقْلِ رَحَلَتْ
 فِي مَحَلٍّ كَانَ .. أَوْ قَيْدَ زَمَنٍ ..
 مَا لَهُ كَيْفٌ يَفُوقُ كُلَّ سَيْرٍ
 لَهُ عِنْدَ الرُّوحِ بِالرُّوحِ اتَّصَلَ
 وَبِشَكْلِ الْكَيْفِ سِرًّا سَلَكَا (۱)

(۱) ای یذهب بلا کیف فی شکل الکیف مخفیاً ای جسمه الظاهری فالجسم الکئیف
 وفی الحقیقه کالروح اللطیف۔

(۱) گفت من حیرانم و بی هوش و دنگ	(۱) با برهنه می روی بر خار و سنگ
(۲) زانکه بر دل میرود عاشق یقین (۱)	(۲) تو مبین این بایهارا بر زمین
دل چه داند کوست مست دل نواز	(۳) از ره و منزل ز کوتاه و دراز
رفتن ارواح دیگر رفتنست	(۴) آن دراز و کوتاه اوصاف تن است
نی بگامی بود و منزل نی به نقل	(۵) تو سفر کردی ز نطفه تا بعقل
جسم ما از جان بیاموزید سیر	(۶) سیر جان بیچون بود در دور و دیر
میرود بی چون نهان در شکل چون	(۷) سیر جسمانه رها کرد او کنون

- (۱) لَا بِكَيْفٍ قَالَ يَوْمًا بِالْمَثَلِ
 كَيْ أَنَا فِي الْخَلْقِ أَنْوَارَ الْحَبِيبِ
 (۲) كَيْ أَرَى الْقَلْزَمَ جَوْفَ الْقَطْرَةِ
 (۳) أَنَا بِالْخُطْوَةِ إِذْ جِئْتُ إِلَى
 زَمَنِ وَقْتِ الْمَسَاءِ ذَا السَّفَرِ
 صِرْتُ كَالْمُشْتَاقِ شِبْهَ الْمُبْتَغَى (۱)
 أَنْظِرُ الْقَلْبَ لِي مِنْ ذَا يَطِيبُ
 أَنْظِرُ الشَّمْسَ أَنْطَوْتَ فِي الذَّرَّةِ
 سَاحِلِ فَالْيَوْمَ قَدْ صَارَ بِلَا
 .. كَانَ .. فَأَنْظِرْ مَا لِي اللَّبَّ بِهِرَ ..

فی بیان ظهور مثال سبعة شموع فی طرف الساحل

- (۴) مِنْ بَعِيدٍ صَدَقَهُ نُورَ شُمُوعٍ
 فَبِذَا السَّاحِلِ أَسْرَعَتْ .. لِأَنَّ ..
 سَبْعَةَ أَبْصَرْتُ .. حُبًّا وَوُلُوعَ .. (۲)
 أَنْظِرْ مَا هِيَ مِنْ صُنْعٍ وَفَنٍ

(۱) کلمه وار فی الاصل أداة تشبیه تلحق آخر المشبه به ای سرت برجل الروح
 علی ارض حقیقی حتی اری فی البشر انوار حبیبی - (۲) ای رأیت فوراً مصابیح
 ارواح الابدال السبعة فی عالم الظلمات قبل ان الاقوی اجسامهم علی ساحل بحر الملکوت
 ولعلو مراتب صور مثالیة الشموع الالهیة قال (نور شعله) -

- (۱) گفت روزی می شدم مشتاق وار
 تا به بینم در بشر انوار یار
 (۲) تا به بینم قلزمی در قطره
 آفتابی درج اندر ذره
 (۳) چون رسیدم سوی يك ساحل بکام
 بود بیکه گشته روز و وقت شام (۱)

نمودن مثال هفت شمع سوی ساحل

- (۴) هفت شمع از دور دیدم ناگهان
 اندران ساحل شتاییدم بدان (۲)

(۱) این بیت دلالت میکند بر اینکه قصه مذکور کنار دریا بوده است - (۲) مراد
 از هفت شمع هفت تن که بصورت شمع نمایان شده اند - جمعی از شراح گویند که آنان
 از ابدال بودند چنانکه شیخ محی الدین گفته ابدال هفت تن اند که اقطاب هفت اقلیمند و
 ایشان را بابادل مینامند برای اینستکه قوت تمثیل و تبدیل دارند -

- (۱) شُعْلَةُ النُّورِ بِكُلِّ شَمْعَةٍ
بِالضِّياءِ حَتَّىٰ عِنانَ الْفَلَکِ
(۲) عُدْتُ حیرانَ وَ مِنْی حیرتِ
مَوْجُ بَحْرِ الحِیرَةِ الْعَقْلِ لَیّا
(۳) قُلْتُ ما هَذی الشُّمُوعُ وَ الْعَجَبُ
وَ کِلّا الْعِینَینِ لِلْمَخْلُوقِ اَبَدِ
(۴) ضَوْءُ الْخَلْقِ لَهُم رَامُو لَدی
(۵) نُورُها زادَ الرِّباطَ عَجِبا
لَهُمُ الْاَعینَ یَهْدی مِنْ یَشاءِ
سَطَعَتْ طائِرَةٌ بِالرِّفْعَةِ
.. خَرَقَتْ دَوماً سِتارَ الْحَلْکِ ..
اَيْضاً الحِیرَةُ مِنْلی صیرتِ
غَمَرٌ مِنْ بُهتٍ اَوْ سُکْرِ یَبا ..
کَیفَ مِنْها الشُّعْلُ تُورِی لَهَبَ
خِیْطَنا لَمْ تَرَ مِنْها ما اَتَقَدُّ
ذی الشُّمُوعِ مِنْ عَلی الشَّمْسِ اِلْهَدی
صارَ الْاَعینَ کِلّا حَجِبا
رَبَطَ .. ما نَظَرُوا ذالِکَ الضِّياءَ ..

تکوین تلك الشموع السبعة على مثال شمعة واحدة

- (۶) اَيْضاً السَّبْعَةُ اَبْصَرْتُ اَنَا
نُورُها خَرَقَ جِیبَ الْفَلَکِ
واِحداً بِالضَّوْءِ صارتِ وَالسَّنا
.. وَجَلالِیبَ الدَّجی وَالْحَلْکِ ..

بر شده خوش تا عنان آسمان
موج حیرت عقل را از سر گذشت
کین دودیده خلق ازینها دوخته است
پیش آن شمع که بر مه می فزود
بندشان میکرد یهدی من یشا

- (۱) نور شعله هر یکی شمع از ان
(۲) خیره گشتم خیرگی هم خیره گشت
(۳) کاین چه گونه شمعها افروخته است
(۴) خلق جویان چراغی گشته بود
(۵) چشم بندی بد عجب بر دیدها

شدن آن هفت شمع بر مثال يك شمع

- (۶) باز می دیدم که می شد هفت یک
می شکافد نور او جیب فلک

- (۱) ثُمَّ أَيْضاً مَرَّةً أُخْرَى غَدَتْ
سَكْرِي وَالْحَيْرَةُ أَزْدَادًا كَثِيرًا
(۲) بَيْنَ هَاتِيكَ الشُّمُوعِ السَّبْعَةِ
لَا يَطِيقُ وَصْفَهَا مِنْهَا اللِّسَانُ
(۳) ذَاكَ مَنْ يَقْدَرُ فِي مَدِّ نَظَرٍ
فَسِينِيَا كَثْرَةً عَنْهَا اللِّسَانُ
(۴) ذَاكَ مَنْ فِي نَفْسٍ فَرِدٍ مُدَامٍ
فَسِينِيَا جَمَّةً مَا قَدَرَا
- سَبْعَةً كَأَوَّلٍ قَدْ عُدَّتْ (۱)
مَا عَرَفْتُ السِّرَّ.. هَبْ نَزْراً يَسِيرًا..
إِتِّصَالَاتٍ سَمَتْ بِالرِّفْعَةِ
وَالْيَرَاعُ .. عَجَزَا عَنْهُ عِيَانُ ..
وَاحِدٍ يَدْرُكُ مِنْهَا مَا صَدَرَ
قَصَرَ مِنْ أَنْ لَهُ يُدِي الْبَيَانَ
يَدْرُكُ الْعَقْلُ لَهُ يَدْرِي الْمَرَامُ
يَسْمَعُ السَّمْعُ لَهُ .. كَمْ قَصُراً ..

(۱) نسخه نایه - کالاول منی دیت - ای ذاک الشمع الالهی بعد تکرر سبعة اشمع ای بعد وصوله لتجلی الذات من التلوث فی القلب تکرروا تنزل لتجلی الصفات و شهد علی هذا قوله (ع) قلب المؤمن اشد تقلباً من القدر فی غلبانها فیهم السالك ان يتقلب من تجلی الصفات لتجلی الذات لیزداد نظره بازدياد النور الالهی فیه ولهذا ورد اللهم اجعل فی قلبی نوراً وفی سمعی نوراً وفی بصری نوراً وفی لحمی نوراً وفی شحمی نوراً وفی شمری نوراً وزدنی نوراً فحکمی سیدنا ومولانا عن الدقوقي انه قال سكری وحالی فی هذا الخصوص (زفت شد) ای صار عظیماً ولو كنت متحيراً لكن ازدادت حیرتی لانه اذا نظر لحقیقته لقی مرتبة لا نفرق بین أحد من رسله وان نظر لمتنه رأى سبعة انوار -

مستی و حیرانی من زفت شد
که نیاید بر زبان و گفت ما
سألها نتوان نمودن از زبان
سألها نتوان شنیدن آن بکوش

(۱) باز آن يك بار دیگر هفت شد
(۲) اتصالاتی میان شمعها
(۳) آنکه يك دیدن کند ادراك آن
(۴) آن که يك دم بیندش ادراك وهوش

- (۱) حَيْثُ ذَا لَا يَنْتَهِي فَأَذْهَبَ إِلَيْكَ
 (۲) أَكْثَرَ رُحْتِ أَنَا فِي سُرْعَةٍ
 مَا تَكُونُ ذِي الشُّمُوعِ بِالضِّيَاءِ
 (۳) صِرْتُ مَذْهُوشًا وَ سَكْرَانٍ بِلَا
 (۴) وَجْهِي مِنْ عَجَلٍ فَوْقَ التُّرَابِ
 مَالِي فِكْرٌ وَ لَا عَقْلٌ بِذَا
 (۵) ثُمَّ أَيْضًا جِئْتُ لِلْمَصْحُوِّ وَقُمْتُ
 مَالِي رَأْسٌ وَلَا رِجْلٌ بِلَا
 وَالْتَمَأْتُ قُلَّ أَنَا لَا أَحْصِي عَلَيْكَ
 كَيْ أَنَا أَنْظَرُهَا بِالرَّفْعَةِ
 مَا بِهَا مِنْ أَيْ رَبِّ الْكِبْرِيَاءِ
 لُبِّ الْحَيْرَانِ حَتَّى أَنْ عَلَى
 سَاعَةِ الْقِيَمَتِ مَفْقُودَ اللَّبَابِ
 كُنْتُ لَا أَدْرِي بِمَالِي مِنْ أَذِي
 أَنَا مِنْ ذَا الْمَحْوِ فِي سَيْرِي قُلْتُ
 ذِينَ سَافَرْتُ وَ شَاهَدْتُ الْمَلَأُ

رؤية تلك الشموع في نظر الدوقی سبعة رجال

- (۱) فَالْشُّمُوعُ السَّبْعَةُ صَارَتْ رِجَالٌ
 نُّورُهُمْ رَاحَ لِسَقْفِ لَوْنُهُ
 سَبْعَةٌ فِي الْعَيْنِ فَأَقْوَا بِالْجَمَالِ (۱)
 وَأَفِرُّ الزُّرْقَةِ أَعْيِي فَنَّهُ

(۱) قال الدوقی لما أتیت لمرتبة الصحو ونزلت لمرتبة البشرية رأیت تلك الشموع السبعة فی نظری صارت سبعة رجال وذهب نورهم الى سقف الفلك وفيه اعلام ان من وصل لمرتبة الروحانية وخلص من كثافة البشرية قدر على التمثیل باى صورة شاء كالملائكة -

- (۱) چونکه پایانی ندارد وایک
 (۲) بیشتر رفتم دوان کان شمعها
 (۳) می شدم بیهوش و مدهوش و خراب
 (۴) ساعتی بی عقل و بیهوش اندرین
 (۵) باز با هوش آمدم بر خواستم
 زانکه لا احصى ثناء ما عليك (۱)
 تا چه چیزست از نشان کبریا
 تا بیفتادم ز تعجیل و شتاب
 اوفتادم بر سر خاک زمین
 در روش گوئی نه سر نی پاستم

نمودن آن شمعها در نظر دوقی هفت مرد

- (۶) هفت شمع اندر نظر شد هفت مرد
 نورشان می شد بسقف لاژورد

(۱) این مصراع نسخه های متعدد دارد (۱) (روایک) باواوچنانچه در ترجمه است (۲) (رد الیک) بادل (امراست از رد برد) (۳) ره الیک باهادرین مورد الیک اسم فعل است یعنی چونکه پایان ره این اتحاد نیست برکنارشو - در این بیت باین حدیث اشاره میفرماید (لا احصى ثناء عليك انت كما اثنيت على نفسك) -

- (۱) فَلَدَى الْأَنْوَارِ ذِي نَوْرِ النَّهَارِ عَكِرًا صَارَ .. رَدِيًّا كَالْغُبَارِ (۱)
وَمِنَ التَّصْلِيبِ فِيهِ وَالشَّمَاعِ كُلُّ نَوْرٍ غَيْرُهُ فَتًا أَضَاعَ

رجوع تلك الرجال السبعة اشجاراً سبعة مرة اخرى

- (۲) ثُمَّ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ نَظَرَ صَارَ بِالْخَلْقَةِ فِي شَكْلِ الشَّجَرِ
قَالَ مِنْ خُضَرَتِهِمْ عَيْنِي غَدَتْ حَسَنَةَ الطَّالِعِ بِالسَّعْدِ بَدَتْ
(۳) مِنْ كَثِيرِ الْوَرَقِ الْغُصْنُ اسْتَتَرَ أَيْضًا الْأَوْرَاقُ مِنْ وَسْعِ الثَّمَرِ (۲)
(۴) ضَيَّعَتْ دَوْمًا وَكُلُّ شَجَرَةٍ مَدَّتِ الْغُصْنَ لَهَا مُفْتَخِرَةً
مِنْ عَلَى السِّدْرَةِ وَالسِّدْرَةُ مِّنْ مِنْ خَلَاءٍ خَرَجَتْ لُطْفًا وَمِنْ

(۱) و الرجال السبعة هم الابدال قال صدرالدين القنوی فی مصطلحات الصوفية ان البدلاء سبعة رجال يسافر احدهم من موضع ويترك جسداً على صورته فيه بحيث لا يعرف احد انه فقد وذلك معنى البدل لا غير وهم على قلب ابراهيم (ع) - (۲) ای الابدال السبعة اغصان ابدان شجر ارواحهم من وفرة اعمالهم الصالحة لم تظهر وسترتم عن أعین الناس واوراق اعمالهم و احوالهم ايضاً من وفرة اثمار علومهم و معارفهم خفيت بحيث حجبت عن اعين الخلق بعنی علومهم سترتم واعمالهم صارت حجاباً لذواتهم -

(۱) پیش آن انوار نور روز درد از صلابت نورها را می سترد

باز شدن آن هفت مرد هفت درخت

- (۲) باز هر يك مرد شد شكل درخت چشم از سبزی ایشان نيك بخت
(۳) زانبهی برگ پیدا نیست شاخ برگ هم گم گشته از میوه فراخ
(۴) هر درختی شاخ بر سدره زده سدره چه بود از خلا بیرون شده

- (۱) فَيَقَعِرِ الْأَرْضَ كُلَّ شَجَرَةٍ وَهُوَ دُونَ الثَّوْرِ وَالْحَوِثِ يَقِينٌ
عَرَقَهَا اَمْتَدَّ وَ اَبْدَى اَثَرَهُ (۱)
..فِي الْخَلَاءِ لَيْسَ تَحْتَ الْأَرْضِينَ..
- (۲) لِعَصُورٍ ضَحَكَتْ مِنْهَا الْعُرُوقُ وَعَنِ الْأَشْكَالِ مِنْهُمْ وَالصُّورُ
وَجْهَهَا اخْضَرَ وَ بِاللُّطْفِ تَرُوقُ (۲)
عِكْسَ الْعَقْلِ وَ لَا يَدْرِی الْخَبَرَ
- (۳) لَوْ يَقْسِرُ يُفَلِّقُ ذَاكَ الشَّمْرَ بَرَقَ نُورٍ مِنْهُ كَالْمَاءِ طَفَرَ (۳)
بَرَقَ نُورٍ مِنْهُ كَالْمَاءِ طَفَرَ

اختفاء تلك الاشجار عن اعين الناس

- (۴) اَعْجَبُ مِنْ ذَا عَلَيْهِمْ فِي الصَّحَارِ وَالسُّهُولِ وَ بَلِيلٍ وَ نَهَارٍ
كَمْ مِثَاتٍ مِنْ اَلُوفٍ لِلنُّورِ عَبَرُوا وَ الْكُلُّ وَدَّ اَنْ يَرَى
(۵) مِنْ ظَلَالٍ فِي رَجَاهِ الرُّوحِ كَمْ هُمْ فَدُّوا وَ لِمَا فِيهِمْ اَلَمٌ (۴)
هَمْ فَدُّوا وَ لِمَا فِيهِمْ اَلَمٌ

(۱) لان كل ولي بمنزلة عروق الشجرة ذهبت سكينته ووقاره تحت الارض وتجاوزوا الثور والحوت قال الله تعالى في سورة ابراهيم (ألم تر كيف ضرب ربك مثلاً كلمة طيبة) اي لا اله الا الله (شجرة طيبة اصلها ثابت وفرعها في السماء تؤتي اكلها كل حين باذن ربها - (۲) اي وعروق تلك الاشجار اي سكينتهم ووقارهم بمنزلة الفروع من الاعمال والاحوال ضاحكة الوجوه وانور وابسط والعقل من هيئته (زبر و زبر) اي معكوس لا خبر له من حقيقة التجليات الالهية - (۳) نسخة لكانهور - (ميوه كه بر شكافیدی عیان - همچو آب از میوه جستی نور آن) والمعنى واحد - (۴) في نسخة النهج - از گليمی سايبان ميباخنند - وهو غلط والصحيح كما هو منقول هنا عن نسخة لكانهور ميباخنند -

- (۱) بېخ هر يك رفته در قعر زمين زيرتر از گاو و ماهی شد يقين
(۲) بېخشان از شاخ خندان روى تر عقل ازان اشكالشان زير و زبر
(۳) ميوه كه بر شكافیدی بزور همچو آب از ميوه جستی برق نور

مخفی بودن آن درختان از چشم خلق

- (۴) اين عجب تر كه بر ايشان ميگذشت صد هزاران خلق از صحرا و دشت
(۵) ز آرزوی سايه جان می باخندند از گليمی سايه بان می ساختند

ذَالِكَ الْبَظْلَ رَأَوْا .. ظِلَّ السَّمَاءِ ..
 مَنْ هِيَ الزَّائِفَةُ دَوْمًا تَكُونُ
 خَتَمَ الْبَابِ لِذَاكَ النُّورِ سَدَّ
 لِلْمُسْهَى تَنْظُرُ .. قَيْدَ الْخَطَرِ ..
 هَوَ لَمْ يَنْظُرْ لِمَا فِيهِ أَعْدَ
 وَالنَّدَى لَا تَجِدَ فَهُوَ الْكَرِيمُ
 هَذِهِ الْأَثْمَارُ مِنْ نَضِجِ الْأَلْمِ
 .. جَرَّ بِالْقَهْرِ لَهَا هَذَا الْعَمَى ..
 جَمَعَ اكْتِظُوا يَحْزَبٍ وَخِصَامٍ
 كُلَّ أَنْ نَفْسًا بَعْدَ نَفْسٍ
 كَانَ فِي تِلْكَ الْغُصُونِ أَوْ ثَمَرٍ
 .. مَا هُوَ الْيَوْمَ مِنَ اللَّطْفِ يَكُونُ ..

(۱) مِنْ بِسَاطٍ صَنَعُوا الْبَظْلَ وَمَا
 مَاءٌ بَصِقَ عَلَى تِلْكَ الْعُيُونِ
 (۲) فَعَلَى الْأَعْيُنِ قَهْرُ الْحَقِّ قَدْ
 كَتَبَ هِيَ لَا تَنْظُرُ لِلْقَمَرِ
 (۳) يَنْظُرُ الذَّرَّةَ وَالشَّمْسَ أَبَدَ
 لَكِنَّ الْيَأْسَ مِنَ اللَّطْفِ الْعَمِيمِ
 (۴) وَلَكُمْ قَافِلَةٌ ضَاقَتْ وَكَمْ
 تُثِرَتْ يَا رَبُّ مَا ذَا السِّحْرِ مَا
 (۵) بَالِي التَّفَاحِ ذَا الْخَلْقِ مُدَامَ
 (۶) مَعَ ذَا الْخَلْقِ لَهُمْ مِثْلُ الْيَبَسِ
 قَالَ كُلُّ وَرَقٍ كُلُّ زَهْرٍ
 أَسَفًا يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ

صد تفو بر دیده‌های پیچ پیچ
 که نه بیند ماه را بیند سہی
 لیک از لطف و کرم نومید نی
 پنخته می‌ریزد چه سحر است ای خدا
 درهم افتاده به یغما خشک حلق
 دمبدم یا لیت قومی یعلومون

(۱) سایه آن را نمی‌دیدند هیچ
 (۲) ختم کرده قهر حق بر دیده‌ها
 (۳) ذره را بیند و خورشید نی
 (۴) کاروانها بی‌نوا وین میوها
 (۵) سیب پوسیده همی‌چیدند خلق
 (۶) گفت هر برگ و شکوفه و ان‌غصون

- (۱) وَرَدَّ مِنْ سَمْتِ كُلِّ شَجَرَةٍ
يَا تَمِيسِي الْحِظِّ فِي الْخَلْقِ اقْصِدُوا
(۲) وَمِنْ الْغَيْرَةِ صَوْتٌ لِلشَّجَرِ
(۳) قَدَرَبَطْنَا الْأَعْيُنُ مِنْهُمْ إِذَا
إِذْهَبُوا حَتَّىٰ بِهَذَا الشَّجَرِ
(۴) كُلُّهُمْ قَالُوا فَذَا الْمَسْكِينُ مَنْ
(۵) مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ مَجْنُونًا غَدَى
مِنْ عُتُوهِ وَارْتِيَا ضِدَامٍ قَدْ
(۶) هُوَ يَبْقَىٰ مِنْهُمْ قَيْدَ الْعَجَبِ
مَا هُوَ إِلَّا ضَلَالٌ لِلْخَلْقِ الْحِجَابِ
- صَخَبٌ فِيهِ بَيَانًا مُجَهَّرَةً
سَمْتَنَا وَأَتُوْا إِلَيْنَا تَسْعِدُوا
وَرَدَّ بِالْفَوْرِ كَلَّا لَا وَزَرَ (۱)
أَحَدٌ قَالَ لَهُمْ لَلَسَمْتِ ذَا
تُسْعِدُوا تَغْدُو حَلِيفِي الظَّفَرِ
سَكَرَ وَالْحُمُقَ ضَمَّ وَالْأَفْنَ
مُخُّ ذَا الْمَسْكِينِ مَنْ قَلَّ هُدَى
رَثٌ مِثْلَ الْبَصْلِ كَلَّا فَسَدَ (۲)
رَبِّيًا مَا الْحَالُ هَذَا مَا السَّبَبُ
لَمْ لِمَ مَا سَلَكَوا النَّهْجَ الصَّوَابُ

(۱) الایة فی سورة القيامة (کلا لا وزر) ای لا ملجأ (الی ربك يومئذ المستقر) -
(۲) نسخه ثانیة - لبأ فسد - (۳) لان معرفة الاولیاء اصعب من معرفة الانبیاء فالانبیاء الشرط
فی دعوتهم التحدی والاولیاء الشرط فیهم الاستتار فاذا نسبوا الانبیاء بقولهم ما انتم الا
بشر مثلنا وبقولهم وما لهذا الرسول يأكل الطعام ویبشی فی الاسواق فلا عجب فی نسبتهم
الجنون الی الاولیاء المستترین -

- (۱) بانگ می آمد ز سوی هر درخت
(۲) بانگ می آمد ز غیرت از شجر
(۳) گر کسی میگفتشان زین سو روید
(۴) جمله می گفتند کین مسکین مست
(۵) مغز این مسکین ز سودای دراز
(۶) او عجب می ماند یارب حال چیست
- سوی ما آید خلق شور بغت
چشمشان بستیم کلا لا وزر
تا ازین اشجار مستعد شوید
از قضاء الله دیوانه شدست
وز ریاضت گشته فاسد چون پیاز
خلق را این پرده اضلال چیست

- (۱) مَعَ الْإِثْرِ رَأَيْهِ أَوْ عَقْلٍ مُدَامٍ
 (۲) نَحْوَ ذَلِكَ السَّمْتِ مَا خَلَوْا فَهَلْ
 بِاتِّفَاقٍ مِثْلَ ذَلِكَ الْبُسْتَانِ قَدْ
 (۳) أَوْ أَنَا الْمَجْنُونُ وَالْحَيْرَانُ حَالُ
 (۴) أَفْرَكٍ عَيْنِي بِأَنْ رُؤْيَا أَرَى
 (۵) مَا هِيَ الرُّؤْيَا عَلَى رَأْسِ الشَّجَرِ
 (۶) كَيْفَ لَا أَعْتَقِدُ فِيهِمْ وَبَعْدَ
 أَنْظَرُ دَوْمًا عَيْنَ الْبُسْتَانِ ذَلِكَ
 (۷) لِاحْتِيَاجَاتٍ كَثَارٍ مُبَرَّمَةٍ
 (۸) يَرْبَحُونَ الرُّوحَ مِنْهُمْ سَلَمُوا
 ذِي الْمَسَاكِينِ فَكَمْ شَبَّتَ حُرْقُ
- قَدَمًا نَوْعًا فَنَوْعًا ذَا الْأَنَامِ
 عَقْلَاءُ الْقَوْمِ مَنْ لِلْفِكْرِ أَهْلُ
 أَنْكَرُوا عَاقُوا هُمْ عَنْهُ بِجَدِّ
 صِرْتُ وَابْلِسَ لِي جَرُّ الْوَبَالِ
 فِي الزَّمَانِ أَمْ خِيَالٍ لِي طَرَى
 أَذْهَبُ كَمْ أَكُلُ مِنْهَا الثَّمَرِ
 إِذْ لِمَنْ أَنْكَرَ مِنْ جَحْدٍ وَصَدِّ
 هُمْ يَفِرُّونَ لَهُمْ فِيهِ أَذَى
 فِيهِمْ حَتَّى لِنُصْفِ حُصْرُمَةٍ
 وَلِحِرْصٍ وَاشْتِيَاقٍ بِهِمْ
 أَنَّ لَهَا مِنْ دَوْحَةٍ قَدْ الْوَرَقُ

- (۱) خلق گوناگون با صد رأی و عقل
 (۲) عاقلان و زیرکانش ز اتفاق
 (۳) یا منم دیوانه و خیره شده
 (۴) چشم می‌مالم بهر لحظه که من
 (۵) خواب چه بود بر درختان می‌روم
 (۶) باز چون من بنگرم در منکران
 (۷) با کمال احتیاج و افتقار
 (۸) ز اشتیاق و حرص يك برگ درخت
- يك قدم آن سو نمی آرند نقل
 گشته منکر زین چنین باغی و عاق
 دیو بر من غالب و چیره شده
 خواب بینم یا خیال اندر ز من
 میوه‌اشان میخورم چون نگررم
 که همی گیرند زین بستان گران
 ز آرزوی نیم غوره جان سپار
 میزنند این بینوایان آه سخت

- (۱) هَذِهِ الْخَلْقُ غَدَّتْ مِنْكَ سِرَّهُ
 كَمْ مِثَالٍ مِنَ الْوَفِّ لَا تُعَدُّ
- (۲) ثُمَّ مَعَ نَفْسِي أَقُولُ يَا عَجَبُ
 مِنْ عَلَى غُصْنٍ خِيَالِي وَضَعْتُ
- (۳) وَ (إِذَا اسْتَيْأَسَ) لِلْمُنْصَحِ (الرُّسُلُ)
- (۴) وَ بِتَخْفِيفٍ لِلْحَنِّ كَذَّبُوا
- (۵) تَنْظُرُ فِي الشَّكِّ رُوحَ الْأَنْبِيَاءِ
- (۶) (مُنْكَرِي الْحَقِّ وَ عِبَادِ الْخَنَاءِ)
 دَعَهُمْ أَصْعَدَ فَوْقَ أَسْمَى شَجَرَهُ
- هِيَ مِنْ ذَا الثَّمَرِ وَالشَّجَرَةِ
 .. لَا وَلَا تُحْصِرُ فِي وَصْفٍ وَحْدَ ..
 أَنَا لَا أَعْقِلُ لِي الْوَهْمُ غَلَبَ
 يَدَيَّ وَالْغُصْنَ وَاللَّبَّ أَضَعْتُ
- أَصْحَ (ظَنُّوا كَذَّبُوا) مِنْ بَعْدِ قُلْ (۱)
 قُلْ كَذَا النَّفْسُ لَكَ تَحْتَجِبُ (۲)
 وَقَعْتُ مِنْ وَحْدَةٍ لِلْأَشْقِيَاءِ (۳)
 جَاءَهُمْ بَعْدَ التَّشَكُّكِ نَصْرُنَا
 نَصْرَةَ لِلرُّوحِ دَوْمًا مُثْمَرَةَ

(۱) الآية فی آخر سوره يوسف (حتی اذا استیأس الرسل وظنوا انهم قد کذبوا)
 بالتشديد تکذیباً لا ایمان بعده والتخفيف ای ظن الامم ان الرسل اخلفوا ما وعدوا به
 من النصر (جاءهم نصرنا) وهو اللذي اراده حضرة مولانا و اشار اليه بقوله (این قرائت
 خوان به تخفیف کذب) - (۲) ای اقرأ هذه القراءة الثانية وهي تخفیف کذبوا
 وارجاع ضمیر ظنوا الى الامم فتكون ترى نفسك بهذه القراءة محتجباً فكما حصل للامم من
 تراخی وعد النصر شك ايضاً حصل للدوقى - (۳) وقع فى الشك والظن روح الانبياء (ع)
 من اتفاق انكار الاشقياء كذا الدوقى والداعى لجالب الاولياء فى اكثر الازمان وقع الشك
 مق اتفاق واصوار المنكرين -

- (۱) در هزیمت زین درخت و این نمار
 (۲) باز می گویم عجب من بیخودم
 (۳) همین اذا ما استیأس الرسل بگو
 (۴) این قرائت خوان بتخفیف کذب
 (۵) در گمان افتاد جان انبیا
 (۶) جائهم بعد التشکک نصرنا
- این خلایق صد هزار اندر هزار
 دست بر شاخ خیالی در زدم
 تا بظنوا انهم قد کذبوا
 این بود که خویش بیند محتجب (۱)
 ز اتفاق منکری اشقیا
 تر کشان گو بر درخت جان برآ

(۱) با ملاحظه شرح عربی و گزیدن قرائت در تخفیف کلمه (کذبوا وارجاع ضمیر
 بسوی امم اشکال بر بیت مولانا مرتفع می شود -

لَهُ مِنْ ذَا الثَّمَرِ السَّامِي الْعَجِيبُ
 لَكَ تَعْلِيمُ إِسْحَرِ مُؤْنِسِ
 مَا هُوَ مِنْ مِنْهُ سَارٍ وَذَهَبُ
 خَلَّتِ الصَّحْرَاءُ وَالْأَمْرُ اسْتَتَرَ
 هُوَ لِلْسُودَاءِ حِرْنَا لَمْ نَجِبْ
 مَعَ بَسْتَانٍ يُرَى مِثْلَ الْجَنَانِ
 نَحْنُ بَسْتَانًا وَرَوْضًا يَزْهَرُ
 صَعْبٌ أَعْيَى طَيْهٌ كُلُّ فَرِيقٍ
 طَالَ فِينَا مَعَ هَذَا كَيْفَ لَمْ
 هُوَ مَوْجُودٌ وَهَلْ تَرْنُوهُ عَيْنٌ
 عَجَبًا فَالْصَّنْعُ مِنْ رَبِّ الدُّنَا
 فَوْقَهُمُ وَالنُّورُ عَنْهُمْ قَدْ ذَهَبُ

هر دم و هر لحظه سحرآموزیست
 چونکه صحرای درخت و برتهی است
 که بنزدیک شما باغ است و خوان
 یا بیابانیست یا مشکل رهی است
 چون نه بیهوده و در خود هست کو
 این چنین مهری چرا زو صنع رب

(۱) كُلُّ هَنِئًا وَأَعِطَ مَنْ كَانَ الْأَنْصِيبُ
 فَيُكَلِّ لِحَظَةٍ أَوْ نَفْسٍ
 (۲) قَالَتْ الْخَلْقُ عَجِيبٌ ذَا الصَّخْبِ
 فَمِنْ الْأَشْجَارِ كَلًّا وَالثَّمَرِ
 (۳) نَحْنُ مِنْ ذَا النَّفْسِ مِمَّنْ يُسَبُّ
 أَنْ قَرِيبًا مِنْكُمْ مَدُّ الْخَوَانِ
 (۴) نَفَرُكَ الْعَيْنَ وَلَسْنَا نَنْظُرُ
 كُلَّهُ وَعَرَّ وَقَفَّرَ أَوْ طَرِيقُ
 (۵) عَجَبًا ذَا الْقَالَ وَ الْقِيلُ فَكَمْ
 يَكُ ذَا نَفْعٍ وَ إِنْ كَانَ فَايْنُ
 (۶) دَائِمًا مِنْ مِثْلِهِمْ قُلْتُ أَنَا
 لَمْ مِثْلَ الْخَاتَمِ هَذَا ضَرْبُ

(۱) می خور و می ده بدان کسر روزیست
 (۲) خلق گویان ای عجب این بانگ چیست
 (۳) کیج گشتیم از دم سودایمان
 (۴) چشم می مالیم کانجا باغ نیست
 (۵) ای عجب چندین دراز این گفتگو
 (۶) من همی گویم چو ایشان ای عجب

- (۱) لِلشَّقَاقِ ذَا بَقَى رَهْنُ الْعَجَبِ
 أَحْمَدُ دَوْمًا وَ أَيْضًا بُولَهَبِ
 (۲) كَانَ مِنْ ذَا الْعَجَبِ حَتَّى الْعَجَبِ
 ذَلِكَ فَرَّقَ عَظِيمٌ بِالرَّتَبِ
 لِنَرَى مِنْ بَعْدِ سُلْطَانِ الْعِظَمِ
 مَا يُرِيدُ يَفْعَلُ وَهُوَ الْحَكَمِ
 (۳) يَا دَقُوقِي أَعْجَلْ ذَهَابًا وَأَصْحِ لَا
 تَتَكَلَّمْ كَمْ تَقُولُ لِلْمَلَأِ
 حَيْثُ أَنَّ السَّمْعَ عَزَّ وَ نَدَرَ
 .. فَالْمَقَالَ لَكَ عَارٍ مِنْ ثَمَرِ..

صيرورة الشجرة الواحدة سبعة اشجار

- (۴) أَيْضًا السَّبْعَةُ تِلْكَ الْمُبْهَرَةُ
 رَجَعَتْ بِالْكَلِّ فَرَدَ الشَّجَرَةُ
 قَالَ أَسْرَعْتُ مُدَامًا أَكْثَرَا
 أَنَا لِي الْحِظُّ سَعِيدًا صَبِيرَا
 (۵) فَيَكُلُّ نَفْسٍ دَوْمًا تَصِيرُ
 سَبْعَةً أَوْ فَرْدًا أَلْبَّ تُحِيرُ (۱)
 أَنَا مِنْ حَيْرَتِي فِي أَيِّ حَالٍ
 صِرْتُ مِنْ هَذَا التَّعَالِي وَ الْجَلَالِ
 (۶) بَعْدَ هَذَا أَنَا أَبْصَرْتُ الشَّجَرُ
 لِصَلَاةِ الْجَمْعِ صَفًّا مُعْتَبَرُ

(۱) ای رآهم کل من جمع بین الفرق والجمع من حيث التعمین متعددین و من حيث الحقيقة متحدین و شاهدہم فی نفس واحد ولهذه المشاهدة لم یغل من التلوین و لم یتمکن فی مرتبة الذات فتقررت له الحيرة فیخبر عن حیرته فیقول انا ای نوع صرت من الحيرة -

- (۱) زین تنازعها محمد در عجب
 در تعجب نیز مانده بولهب
 (۲) زین عجب تا آن عجب فرقی است ژرف
 تا چه خواهد کرد سلطان شگرف
 (۳) ای دقوقی نیز تر رو هین خموش
 چند گوئی چند چون قحطست گوش

يك درخت شدن آن هفت درخت

- (۴) گفت راندم بیشتر من نيك بخت
 باز شد آن هفت جمله يك درخت
 (۵) هفت می شد فرد می شد هر دمی
 من چه سان می گشتم از حیرت همی
 (۶) بعد از آن دیدم درختان در نماز
 صف کشیده چون جماعت کرده ساز

- (۱) رَتَبَ مِثْلَ الْأِمَامِ شَجَرَهُ
وَقَفْتَ مَا بَقِيَ مِنْهُ غَدَى
(۲) فَمِنْ الْأَشْجَارِ تِلْكَ ذَا الْقِيَامِ
(۳) عَجَبًا جَرَّ كَثِيرًا وَانْبَهَرْتَ
قَوْلَهُ (وَالنَّجْمِ) دَوْمًا (وَالشَّجَرِ)
(۴) هَذِهِ الْأَشْجَارُ لَا رُكْبَةَ لَهَا
مَا هُوَ التَّرْتِيبُ هَذَا لِلصَّلَاةِ
(۵) وَرَدَ الْأَلِهَامُ لِلَّهِ أَيَا
أَنْتَ مِنْ صُنْعِ لَنَا فِي عَجَبٍ
فَرْدَةً قُدَامَهُ كَالْبَرَّةِ
خَلَقَهَا الْقَائِمَ .. بِالْفِعْلِ اقْتَدَى.. (۱)
وَالرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ لِي مَدَامَ
فِي الزَّمَانِ ذَاكَ بِالْفَوْرِ ذَكَرْتُ (۲)
يَسْجُدَانِ مِثْلَمَا الَّذِي كَسَرَ ذَكَرَ
ظَهَرَ.. أَوْ أَعْضَاءَ مِنْ مِثْلِ الْمَلَأَ..
.. هَلْ دَرَى مِنْ مِثْلِهَا الصَّحْبَ الثَّقَاةَ..
مَنْ هُوَ الشُّعْلَةُ كَانَ وَالضِّيَا
بَعْدَكَ بَاقٍ كَمَنْ فِيهِ غَيْبٌ

صيرورة تلك الاشجار السبعة سبعة رجال

- (۶) ثُمَّ بَعْدَ زَمَنْ طَالَ رِجَالٌ
رَجَعَتْ فِي الْقُعْدَةِ لِلَّهِ جَلَّ
سَبْعَةَ الْأَشْجَارِ تِلْكَ بِالْمِثَالِ
كُلُّهَا.. الْحَقُّ لَهَا أَهْدَى وَدَلَّ ..

(۱) ای ان صفة الحياة مقدمة کلاماً مثل العلم والقدرة و الارادة والسمع والبصر والكلام شبه القندی لان الحياة صفها تصحیح له الاتصاف - (۲) الاية فی سورة الرحمن (الرحمن علم القرآن خلق الانسان علمه البيان الشمس والقمر بحسبان (یجریان) والنجم والشجر يسجدان (النجم ما لا ساق له من النبات والشجر ما له ساق) -

- (۱) يك درخت از پیش مانند امام
(۲) آن قیام وان رکوع وان سجود
(۳) یاد کردم قول حق را آن زمان
(۴) این درختان را نه زانو نی میان
(۵) آمد الهام خدا کای بافروز
دیگران اندر پس او در قیام
از درختان بس شکستم می نمود
گفت النجم وشجر را يسجدان
این چه ترتیب نمازست آن چنان
می عجب داری ز کار ما هنوز

هفت مرد شدن آن هفت درخت

- (۶) بعد دیری گشت آنها هفت مرد
جمله در قعده پی یزدان فرد

- (۱) أَفْرُكَ الْمَيْنِ مُدَامًا وَاقُولْ
عَجَبًا مَنْ هُمْ كَانُوا فِي الدُّنَا
(۲) مِنْ طَرِيقِي إِذْ لَهُمْ صِرْتُ الْقَرِيبِ
(۳) أَنَا سَلَمْتُ جَوَابًا لِّلسَّلَامِ
(۴) وَالْعَلَى ذَاكَ الدَّقُوقِي الْحَسَنِ
مَا دَرَوْا بِي عِرْفُونِي قَبْلَ أَنْ
(۵) مِنْ ضَمِيرِي الْكُلِّ بِالْفَوْرِ اخْتَبِرْ
(۶) مُؤَمِّيًا بِالْعَيْنِ كَمْ قَالُوا الْجَوَابِ
(۷) لَمْ كَانَ فَوْقَ ذِي أَيْضًا لَكَ
وَبُحْبِ اللَّهِ حَارَ بِالْيَمِينِ
- ذِي الْأَسْوَدِ السَّبْعَةُ الْغَرُّ الْفُحُولُ
مَا لَهُمْ هَلَا لَهُمْ أَرْنُو أَنَا
فَعَلَيْهِمْ لِاحْتِرَامِ وَلِطِيبِ
ذَاكَ قَالُوا لِي يَا تَاجَ الْكِرَامِ
قُلْتُ كَيْفَ وَهُمْ كُلُّ زَمَنٍ
يَنْظُرُوا لِي يَعْلَمُونَ أَنَا مَنْ
مَنْ أَنَا وَالْبَعْضُ لِلْبَعْضِ نَظَرُ
ضَا حَكِينِ يَا عَزِيزُ فَالْحِجَابِ (۱)
فَعَلَى الْقَلْبِ الَّذِي عِشْقًا ذَكَرِي (۲)
وَالْيَسَارِ السِّرُّ كَيْفَ لَا يَمِينُ

(۱) وفی نسخه (باسخم دادند کای جان عزیز) ای آجا بونی قائلین با من روحه عزیزه او یا من هو الروح عزیز وفی نسخه لامصراع الثانی (چون پوشیدست اینها برتو نیز) لای شیء كانت مستورة عنك ایضاً هذه - (۲) وفی نسخه لکناهور (هر دلی کو در تحیر با خداست - نی شود پوشیده راز چپ و راست) کل قلب کان فی التحیر مع الله لا یستقر علیه سر الیمین والشمال -

تاکیانند و چه دارند از جهان
کردم ایشان را سلام از انتباه
آن دقوقی مفخر و تاج کرام
پیش ازین بر من نظر انداختند
یکدیگر را بنگریدند از فرود
چون پوشیدست اینها برتو نیز
کی شود پوشیده راز چپ و راست

(۱) چشم می مالم که آن هفت ارسلان
(۲) چون بنزدیکی رسیدم من ز راه
(۳) قوم گفتندم جواب آن سلام
(۴) گفتم آخر چون مرا بشناختند
(۵) از ضمیر من بدانستند زود
(۶) باسخم دادند چندان کای عزیز
(۷) هر دلی کو در تحیر با خداست

- (۱) قُلْتُ إِنَّ الْوَاقِعَ هَبْ كِشْفًا
كَيْفَ هُمْ لِلْحَرْفِ رَسْمًا عَرَفُوا
(۲) ذَا الْكَلَامِ مِنِّي أَذِلَّ لِلْخَطَابِ
(۳) (لِي قَالَتْ عَجَلًا) لَوْ لِلْوَلِيِّ
لَا تَخْلُهُ أَبَدًا وَادِرِ بَانَ
(۴) بَعْدَ ذَا قَالُوا لَنَا فَيْكَ الْمُنَى
(۵) فَلَهُمْ قَالَ نَعَمْ لَكِنْ لِيَا
(۶) مُشْكِلَاتٍ كُنِيَ بِزَاكِي الصُّحْبَةِ
(۷) مِنْ تُرَابٍ قَدْ نَعَى حُلُو الْعِنَبِ
مَعَ تُرَابٍ كَسِيرٍ بِالْخُلُوةِ
- لَهُمْ وَالسِّرُّ حَقًّا عُرِفَا (۱)
وَعَلَى الْأِسْمِ لِي قَدْ وَقَفُوا
وَصَلَ هَذِي السَّلَاطِينُ الْجَوَابُ
غَيْبَ اسْمٍ لَوْصِفَ جَاهِلِيَّ
هُوَ لِاسْتِغْرَاقٍ .. الرُّوحَ أَمْتَحَنَ ..
نَقْتِدِي يَا خَلْنَا الزَّاكِي بِنَا
أَنَا مِنْ دَوْرٍ زَمَانٍ قَسِيماً (۱)
ذِي تُحَلُّ فَيَسَامِي الصُّحْبَةِ
حَبَّةً مَمْلُوءَةً لَبًّا يُحِبُّ (۳)
رَضِيَتْ مِنْ كَرَمٍ وَالْأَلْفَةِ

(۱) ای ولو كانوا هؤلاء مطلعين على حقائق الموجودات و ماهية الكائنات لا عجب لكن بأى وجه عرفوا الاسم وعرفوا من اسماء الحروف الرسم وقالوا يا دقوتى يا مفخر وتاج الكرام وفى نسخة لكانهور (بشكفيد) بمعنى تطلعوا وفى الشطر الثانى (واقفید) بمعنى (وقفوا) - (۲) وهذا ادب من يكلف المخلافة والامامة ان لا يترك الصحبة ولا يقبل الامامة على الفور حتى يخلص من قيد الكون والمكان ويجل مشكلات الدور والزمان - (۳) فى الاصل (خاك دژم) ای تراب معكر حقير -

چون ز اسم و حرف رسمى واقفند
آن شهان در حال گفتندم جواب
آن زاستغراق دان نه از جاهلی
اقتدا کردن بتو ای پاك دوست
مشكلاتى دارم از دور زمن
كه بصحبت روید انگورى ز خاك
خلوتى و صحبتى كرد از كرم

(۱) گفتم ار سوى حقائق بشكفند
(۲) اين سخن چون آمد از من در خطاب
(۳) گفت اگر اسمى شود غيب از ولى
(۴) بعد از آن گفتند ما را آرزوست
(۵) گفت آرى ليك يك ساعت كه من
(۶) تا شود آن حل بصحبتهاى پاك
(۷) دانه پر مغز با خاك دژم

- (۱) فِي التُّرَابِ نَفْسَهَا بِالْمَرَّةِ
مَا بَقِيَ لَوْنٌ وَرِيحٌ وَاحْمِرَارٌ
(۲) بَعْدَ ذَلِكَ الْمَحْوِ فَالْقَبْضُ لَهَا
فَتَحَتْ وَانْبَسَطَتْ وَالْمَرْكَبُ
(۳) فَأَمَّا أَصْلُهُ لَمَّا غَدَى
ذَهَبَتْ صُورَتُهُ الْجَلْوَةَ صَارَ
(۴) هَكَذَا الرَّأْسَ هُمْ هَزُّوا بِأَن
وَمِنَ الرَّأْسِ الَّذِي هَزُّوا كَذَا
(۵) سَاعَةً مَعَ ذَا الْفَرِيقِ الْمُجْتَبَى
(۶) صِرْتُ فَالْتَلَوِينَ كُلُّ قَامٍ مِنْ
وَنَجَى مِنْ كُلِّ تَلَوِينَ نَجَى
- قَدَمَحَتْ حَتَّى لَهَا عَنْ بَكْرَةٍ
وَاصْفِرَارٌ ... لَا وَلَا أَيْ شِعَارٌ..
أَبْدَأُ مَا بَقِيَ مِمَّا بِهَا (۱)
سَوَّقَتْ فِيهَا سَرِيعًا ذَهَبًا
مِنْ وَجُودٍ مَا لَهُ الْفَانِي بَرَى
هُوَ لِلْمَعْنَى بَدَى الْمَعْنَى جِهَارٌ
أَصَحَّ فَلَا تَمُرْ لَكَ مَرَّ الزَّمَنِ
نَهَضَ فِي الْقَلْبِ حَرٌّ وَلِذَا
عَنِي يَنْتُ كَمَنْ قَدْ رَاقِبًا
سَاعَةً بِالسَّاعَةِ مَنْ لَمْ يَمِنْ
.. وَسَبِيلَ الرُّوحِ يَهْدِي وَالْحِجَى ..

(۱) ای اذا انمحى السالك بصحبة المرشد ولم يبق له من البشرية انقباض فتح جناح عقله وانبسط على هؤلاء حبه الله تعالى ووصل الى البقاء المعنوی بعد سفره من عالم الصورة -

- (۱) خویشتن در خاک کلمی محو کرد
(۲) از پس آن محو قبض او نماند
(۳) پیش اصل خویش چون بیخویش شد
(۴) سرچنین کردند هین فرمان تراست
(۵) ساعتی با آن گروه مجتبی
(۶) جمله تلوینها ز ساعت خاسته است
- تا نماندش رنگ و بوی و سرخ و زرد
برگشاد و بسط شد مرکب براند
رفت صورت جلوه معنیش شد
تف دل زان سرچنین کردن بغاست (۱)
چو مراقب گشتم و از خود جدا
رست از تلوین که از ساعت برست

(۱) سرچنین کردند یعنی قبول کردن با اشارت سر و بتلفظ -

- (۱) فَإِذَا مِنْ سَاعَةٍ أَنْتَ خَرَجْتَ
 مَا بَقِيَ كَيْفَ لِمَنْ لَا كَيْفَ لَهُ
 (۲) إِنَّ أَهْلَ السَّاعَةِ مِنْهُمْ
 أَبَدًا عِلْمٌ لِأَنَّ مَا مِنْ طَرِيقٍ
 (۳) غَيْرُ تَحْيِيرٍ فَكُلُّ أَحَدٍ
 (۴) رَبَطُوا فِي عَالَمِ الْفَحْصِ وَإِنْ
 تَرَكَ مِنْ هَوَسٍ اسْتَطْبِلَ سِوَاهُ
 (۵) فِي الزَّمَانِ السَّائِسُونَ الشَّاطِرُونَ
 (۶) كُلُّ اسْتَطْبِلَ عَلَيْهِ نُصْبًا
 يَسْوَى إِذْنٍ مِنَ الرَّائِضِ حِينَ
- سَاعَةً فِي عَالَمِ الْمَعْنَى نَهَجَتْ
 مَجْرَمًا صِرَتْ .. لِعِشْقٍ وَوَلَهُ ..
 غَيْرُ أَهْلِ السَّاعَةِ مَا لَهُمْ
 نَحْوَ ذَلِكَ الْجَانِبِ عِنْدَ الْفَرِيقِ
 عِنْدَ اسْتَطْبِلَ لَهُ مُنْفَرِدٍ (۱)
 هُوَ اسْتَطْبِلًا بِهِ حِينًا قُرْنِ
 قَصْدَ وَالرَّأْسَ مَدَّ فِي فَنَاهُ
 مَسْكُوا ذَيْلَ الزَّمَامِ يَسْحَبُونَ
 رَائِضٌ يُجْرِي لَهُ مَا وَجِبَا (۲)
 رَائِضٌ لَا يَقْدَرُ الْخَلْفَ يُبِينُ

(۱) روى عن ابن مسعود انه قال ما منكم من احد الا وقد وكل به فرينه من الجن وفرينه من الملائكة قالوا واياك يا رسول الله قال واياى الا ان الله اعانتى عليه فاسلم فلا بأمرنى الا بخير - (۲) اى على كل مرتبة من عالم الغيب نصب راضى يرضيه و يضبطه قال تعالى فى سورة الطارق ان كل نفس لما عليها حافظ و بغير اذن ودستور لا يقدر راضى وتارك على شىء الا باجازة واحد من اللذين هو فى حكمهم وعم مسلطون عليه من الملائكة ولا يقدر على الخلاص من تلك المرتبة التى يصلها -

- (۱) چو ز ساعت ساعتی بیرون شوی
 (۲) ساعت از بی ساعتی آگاه نیست
 (۳) هر نفر را بر طویله خاص او
 (۴) از هوس گر از طویله بکسلد
 (۵) در زمان آخر چیان چست و خوش
 (۶) منتصب بر هر طویله راضی
- چون نماند مجرم بیچون شوی
 زانکه آن سو جز تحیر راه نیست
 بسته اند اندر جهان جستجو
 در طویله دیگران سر در کند
 گوشه افسار را گیرند و کش
 جز بدستوری نیاید راضی (۱)

(۱) یعنی بر هر انسان يك حافظ است که او را بر وفق مرتبة که دارد نگاهبان است و نمیکندارد بمرتبة دیگری تجاوز کند چنانکه در خبر نبوی آمده کل میسر لما خلق و بیت مذکور باین آیه اشاره دارد (و ان کل نفس لما علیها حافظ) -

- (۱) أَنْتَ يَا عَيَّارُ لَوْ لِلْحَافِظِينَ
فَاخْتِيَارًا لَكَ لَا فِي اخْتِيَارِ
(۲) فَاخْتِيَارًا تَعْمَلُ أَنْتَ وَيَدُ
يَدِكَ افْتَحَ لِمَهْ فِي السِّجْنِ لِمَهْ
(۳) وَ يَا نَكَارَ لِمَنْ قَدْ حَفِظَا
إِسْمَ تَهْدِيدَاتِ نَفْسَا نِيَّةً
- مَا نَظَرْتَ وَ الْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ
أَنْظُرْ اعْرِفْ مَا لَكَ فِيهِ افْتِدَارُ
لَكَ مَعَ رَجُلٍ وَ عَوْنٍ وَ مَدَدُ
.. كُنْتَ فِي قَيْدِ أُمُورٍ مُبْرَمَةٍ ..
وَجْهَكَ وَجْهَتَ لَنْ تَمْعِظَا
تُبْدِي مِنْ مَكْرٍ وَ شَيْطَانِيَّةٍ (۱)

تقدم الدقوقي للامام لامامة اولئك القوم

- (۴) ذَا الْكَلَامِ مَا لَهُ خَتَمٌ ارْكِضْ
(۵) وَ تَقَدَّمَ يَا فَرِيدَ عَصْرِهِ
(۶) كَمَى بِكَ تَزْهُو الدُّنَا يَا مُقْتَدِي
لِلْأَمَامِ الْمُقْتَدِي عَيْنٌ تُنِيرُ
- يَا دَقُّوقِي وَاصِحِ وَاسْبِرْ وَانْهَضِ
رُكْعَتَيْنِ أَدْخُضْ فِي أَجْرِهِ
فِي الصَّلَاةِ عَيْنُهُ ضَائَتْ هُدًى
وَجَبَ يَهْدِي بِهَا الْجَمْعُ الْكَثِيرُ

(۱) ای جملت وجهک فی الانکار لحافظ و موکل و معقب لک و انکرته و سمیت تهدیدات نفسک و قباحتها و لم تتذكر قوله تعالى فی سورة الرعد (له معقبات من بین بدیه و من خلفه) و هناك تعلم فی الحقيقة ان المانع لک الحفظه لاماً تنخيله من تهدیدات النفس -

- (۱) حافظان را گر نه بینی ای عیار
(۲) اختیاری میکنی و دست و پا
(۳) روی در انکار حافظ برده
- اختیارت را بین بی اختیار
برگشادستی چرا چسبی چرا
نام تهدیدات نفست کرده

پیش رفتن دقوقي بامامت آن قوم

- (۴) این سخن پایان ندارد تیز رو
(۵) ای یگانه هین دوکانه برگذار
(۶) ای امام چشم روشن در صلا
- هین نماز آمد دقوقي پیش شو
تامزین گردد از تو روزگار
چشم روشن باید اندر پیشوا

- (۱) يَا كَبِيرُ يُكْرَهُ فِي الشَّرْعِ أَنْ
 (۲) هَبَهُ كَانَ الْحَافِظَ وَ الشَّاطِرَا
 فَلَا إِمَامَ النَّبِيرُ الْعَيْنُ السَّفِيهِ
 (۳) حَيْثُ لِلْأَعْمَى احْتِرَازٌ عَنْ قَدَرٍ
 ذَا لِأَنَّ الْعَيْنَ أَصْلٌ لِحَذَرٍ
 (۴) أَبَدًا لَا يَقْدَرُ الْأَعْمَى يَرَى
 لَا يَكُونُ أَبَدًا أَعْمَى الْبَصَرِ
 (۵) إِنْ أَعْمَى الظَّاهِرِ فِيمَا ظَهَرَ
 إِنْ أَعْمَى الْبَاطِنِ فِيمَا اسْتَتَرَ
 (۶) إِنْ هَذَا النِّجَسِ الظَّاهِرِ زَالَ
 إِنْ ذَاكَ النِّجَسِ الْبَاطِنِ زَادَ
 (۷) وَبَغَيْرِ الْمَاءِ لِلْمَعِينِ أَحَدٌ
 يُغْسِلُ حَيْثُ عَيَانًا ظَهَرَا
- يُجَمَّلُ الْأَعْمَى الْإِمَامَ الْمُؤْتَمَنُ
 وَ الْفَقِيهَ الْوَرَعَ وَ الذَّاكِرَا
 هَبَ غَدَى خَيْرٌ مِنَ الْأَعْمَى النَّبِيهِ
 لَا يَكُونُ لَا وَلَا يَذَرِي الْمَذَرَ
 وَ اجْتِنَابِ مَا بِهِ يَأْتِي الضَّرَرُ
 فِي الْعُبُورِ النَّجَسِ مِثْلَ الْوَرَى
 مُؤْمِنٌ هَبَهُ الْحَكِيمُ ذَا النَّظَرِ
 لِلنَّجَاسَاتِ عَمَى مِنْهُ الْبَصَرُ
 لِلنَّجَاسَاتِ عَمَى مِنْهُ النَّظَرُ
 بَتَّةً بِالْمَاءِ وَالطَّهَرِ اسْتَحَالَ
 وَلَهُ التَّلَوِيثُ دَامَ وَ الْفَسَادُ
 مَا لَهُ مِنْ قُدْرَةٍ أَنَا أَبَدُ
 نَجَسِ الْبَاطِنِ أَبَدِي أَثَرَا

در امامت پیش کردن کور را
 چشم روشن به اگر باشد سفيه
 چشم باشد اصل پرهیز و حذر
 هيچ مؤمن را مبادا چشم کور
 کور باطن در نجاسات سر است
 وان نجاست باطن افزون می شود
 چون نجاسات بواطن شد عیان

(۱) در شریعت هست مکروه ای کیا
 (۲) گرچه حافظ باشد و چست و فقیه
 (۳) کور را پرهیز نبود از قنر
 (۴) او بلبیدی را نه بیند در عبور
 (۵) کور ظاهر در نجاست ظاهر است
 (۶) آن نجاست ظاهر از آبی رود
 (۷) جز بآب چشم نتوان شستن آن

(۱) حَيْثُ أَنَّ اللَّهَ الْكَافِرِ قَالَ
 ذَاكَ فِيهِ إِعْتِبَرٌ فِي الْبَاطِنِ
 (۲) ظَاهِرُ الْكَافِرِ فِي هَذَا النَّجَسِ
 لَهُ ذَاكَ النَّجَسُ كَانَ بِيَدَيْنِ
 (۳) رِيحُ هَذَا النَّجَسِ مَا أَنْ سَرَى
 وَمِنْ الرِّيِّ إِلَى الشَّامِ سَرَى
 (۴) بَلْ لَهُ الرِّيْحُ السَّمَوَاتِ وَرَدَ
 (۵) مَلَأَ مَا قُلْتُ قَدَرُ فَهَمِكُمَا
 (۶) مَاءُ الْفَهْمِ حَكِي حَاكِي الْبَدَنِ
 كُسِرَ الْكَوْزُ فَمِنْهُ الْمَاءُ قَدْ
 (۷) فَلِهَذَا الْكَوْزِ صُنْعًا وَجِدَتْ
 وَبِهِ لَمْ يَبْقَ مَاءٌ لَا وَلَا

نَجَسًا فِي الظَّاهِرِ لَيْسَ بِحَالٍ
 .. لَهُ كَانَ وَبِخَلْقِ كَامِنٍ ..
 لَمْ يَلُوثْ هُوَ غَيْرُ الْمَلْتَمَسِ
 وَبِاخْلَاقٍ خَفَتْ فِيهِ تَبَيَّنَ
 كَانَ عِشْرِينَ خُطَى لَا أَكْثَرًا
 ذَاكَ الرِّيْحُ وَأَبْدَى كَدْرًا
 وَدَمَاحَ الْحُورِ وَالرُّضْوَانِ قَدْ
 مِتُّ فِي حَسْرَةٍ فَهَمٍ قَدْ ذَكَّى
 بِالْوُجُودِ لَهُ كَوْزًا لَوْ زَمَنَ
 أَهْرَقَ .. مَا وَجَدَ بَتًّا فَقَدْ ..
 خَمْسَةَ ابْخَاشٍ عَظْمًا بَعْدَتْ (۱)
 نَلَجَ الْجَوْفُ لَهُ بَتًّا خَلَى

(۱) ای الحواس الظاهرة الخمس -

آن نجاست نیست بر ظاهر و در
 آن نجاست هست در اخلاق و دین
 و آن نجاست بویش از ری تا بشام
 بر دماغ حور و رضوان پر شود
 مردم اندر حسرت فهم درست
 چون سبو بشکست ریزد آب او
 اندرون آبی ماند خود نه برف

(۱) چون نجس خوانده است کافر را خدا
 (۲) ظاهر کافر ملوث نیست زین
 (۳) این نجاست بویش آمد بیست گام
 (۴) بلکه بویش آسمانها بر رود
 (۵) آنچه میگویم بقدر فهم تست
 (۶) فهم آبست و وجود تن سبو
 (۷) این سبو را پنج سوراخت ژرف

- (۱) أَمَرَ غَضُوا عَنْ هَوَىٰ أَبْصَارِكُمْ
 قَدْ سَمِعْتَ أَيْضًا الظُّفَرَ أَبَدَ
 (۲) نَطَقَكَ مِنْ فَمِكَ الْفَهْمَ لَكَ
 (۳) أَكَلَ فَهْمَكَ ابْخَاشَ آخَرَ
 مَاءَ فَهْمٍ أَضْمَرَ فِيكَ مُدَامَ
 (۴) فَمِنْ الْبَحْرِ إِذَا لَا عَنْ بَدَلِ
 ذَلِكَ الْبَحْرِ الْخِضْمُ السَّبَسْبَا
 (۵) لَيْسَ مِنْ وَقْتٍ وَلَوْلَاهُ الْمَقَالُ
 مَدْخَلَ الْأَعْوَاضِ وَالْأَبْدَالِ لَكَ
 .. مَا أَتَىٰ فِي الذِّكْرِ مِنْ إِنْذَارِكُمْ (۱)..
 لَمْ تَضَعْ .. لَمْ تَمْتَثِلْ أَمْرًا وَرَدَ..
 أَذْهَبَ السَّمْعُ إِذَا الرَّمْلَ حَكَى (۲)
 لَكَ كَانَتْ هَكَذَا أَعْرِفَهَا أَثَرُ (۳)
 تَسَحَّبُ .. تَهْرِيقُهُ فَوْقَ الرُّغَامِ..
 أَنْتَ مَاءَ الْبَحْرِ أَخْلَيْتَ أَجَلَ (۴)
 تَجَمَّلُ .. الظَّامِي لَهُ لَنْ يَذْهَبَا..
 كُنْتَ أَبْدَيْتَ ذَكَرْتُ شَرْحَ حَالِ
 .. وَأَزَلْتُ بِالْيَقِينِ كُلَّ شَكٍّ ..

(۱) و فی نسخه غصوا غضة - الایة فی سورة النور (قل للمؤمنین یغضوا من ابصارهم ویحفظوا فوجهم ذلک از کئی لهم ان الله خیر بما یصنعون) (۲) ای فعلی السالک اجتناب الکلام العرام و کلام العوام و اهل السوق ای فعلیکم بعدم استماع کلمات الخلق فانهم ان مدحوکم ضیعوا علیکم فهم امور الآخرة - (۳) لانهم قالوا من اراد حفظ قلبه فعليه بقلق ابواب الحواس لسد طریق الوسواس فیکون مجبوعاً بالاحتباس حتی یصبر بکمال الفهم من الاکیاس و لهذا اختار اهل الحال من الانبیاء والاولیاء والایثار الخلوة عن الاغیار لیحصل لهم الاستیناس بواسطة حبس الحواس بالاعمال الصالحة - (۴) ای فکیف یک ان ضیعت ماء فهمک عن ابخاش حواسک متصلاً من غیر انقطاع هل یبقی لک من ماء فهمک قطرة -

هم شنیدی راست ننهادی تو سم
 گوش چون ریگست فهمت را خودد
 می کشاند آب فهم مضمرت
 بی عوض آن بحر را هامون کنی
 مدخل اعواض را و ابدال را

(۱) امر غصوا عن هوی ابصارکم
 (۲) از دهانت نطق فهمت را برد
 (۳) همچنین سوراخهای دیگر
 (۴) گرد دریا آب را بیرون کنی
 (۵) بی گهت گر من بگویم حال را

- (۱) أَنْ ذِي الْأَعْوَاضِ وَالْأَبْدَالِ مِنْ
(۲) بَعْدَ أَنْ تُصَرَفَ كُلًّا كَمْ مِثْلَاتُ
شَرِبُوا مِنْهُ وَمِنْهُ السُّحْبُ
(۳) أَيْضًا الْبَحْرُ لِذِي الْأَعْوَاضِ قَدْ
(۴) عَلِمَ هَذَا شَرَعْنَا الْقِصَصَ
بِاطْنِ هَذَا الْكِتَابِ فَقَدْ
(۵) يَا ضِيَاءَ الْحَقِّ وَضَاءَ النُّجَارِ
لَمْ يَلِدْ مِنْ مِثْلِكَ سَامِي الْفَلَكَ
(۶) أَنْتَ بِالنَّادِرِ فِي قَلْبِ وَرُوحِ
- أَيْنَ لِلْبَحْرِ أَتَتْ إِمَّا تَبِينُ
أَلْفَ حَيَوَانَ وَنَبَتْ فِي الْحَيَاتِ
تَأْخُذُ مِنْ جَوْفِهِ مَا تَسْكُبُ
سَحَبَ مِنْ أَيْنَ أَصْحَابُ الرَّشْدِ (۱)
عَاجِلِينَ وَ لِهُذَا الْمَخْلَصُ (۲)
لَنْ يَنَالَ مَا لَهُ قَدْ قَصَدَا
وَحُسَامُ الدِّينِ مَضَاءَ الْغَرَارِ
لَا وَلَا الْأَرْكَانَ مَلَكًا كَالْمَلَكِ
جِئْتَ يَا مَنْ خَجَلَ قَلْبٌ وَرُوحُ

(۱) ای سحب عوضها من عروق الارض ومجارى الانهر فان الله تعالى يخلق لكل شيء بدل ما يتحلل به فيسحبه فهو في الحقيقة من عضاء الحق جل و علا ويعلم هذا اهل الرشاد فان كنت منهم افهم من المحسوس المعقول فانه متى سحبت القوى الحيوانية والحواس الجسمانية ماء الفهم و الكياسة فاطلب بدلها من الله تعالى فهو ماء جديد - (۲) ای ذکرنا قصصاً متوالية من قصة الدوقى والابدال السبعة بالمجلة ولكن بقى جوف هذا الكتاب بلا مخلف - ای غير تام - لان المراد من جميعها المتخلق باخلاق الله بواسطة اضمحلال البشرية -

- (۱) كان عوضها وان بدلها بحررا
(۲) صد هزاران جانور زين مى خورند
(۳) باز دريا آن عوضها مى كشد
(۴) قصه ها آغاز كرديم از شتاب
(۵) ای ضياء الحق حسام الدين راد
(۶) تو بنادر آمدى در جان و دل
- از كجا آيد ز بعد خرجها
ابر ها هم از برونش مى برند
از كجا دانند اصحاب رشد
ماند بى مخلص درون اين كتاب
كه فلك واركان چوتو شاهى نژاد
ای دل و جان از قدوم تو خجل

- (۱) مِنْ قُدُومٍ لَهُ كَمْ قُلْتُ أَنَا
لَا قِتْضَاءَ كَانَ قَصْدِي بِهِمْ
(۲) فَالدُّعَاءُ بَيْتَهُ قَدْ عَرَفَا
(۳) أَنْتَ فَالْحَقُّ لِأَنْ يَسْتَرَّ مَنْ
يَعْدُو أَهْلًا لِمَدِيحِ ذَا الْمَثَلِ
(۴) وَلَوْ الْمَدْحُ لَكَ مِنْكَ خَجَلُ
(۵) كَسْرَةً يَقْبَلُهَا الْحَقُّ الْمَعَافُ
(۶) قَطْرَتَيْنِ كُلُّ طَبِيرٍ وَسَمَكُ
إِسْمُهُ الطَّيِّبُ أَجْمَلْتُ أَنَا
(۷) كَيْ عَلَيْهِ أَهْ حَقِّدٍ مَنْ حَسَدُ
- مَدَحَ قَوْمٍ مَا مَضَى زِدْتُ نَنَا (۳)
أَنْتَ لَوْلَاكَ تَرَكْتُ لَهُمْ
بِاسْمٍ مَنْ شِئْتَ الثَّنَاءَ وَصِفَا
مَدَحَ فِي الْخَلْقِ عَمَّنْ هُوَ لَنْ
وَالْحِكَايَاتِ اللَّتِي قُلْنَا جَعَلُ
كَانَ أَيْضًا غَيْرَ أَنْ جُهِدَ الْمُقْلُ (۲)
يَحْسَبُ مِنْ عَيْنِي الْأَعْمَى الْكَفَافُ (۳)
عَلِمَ إِلَّا بِهَامَ ذَا أَنْ مَنْ سَمَكَ
لَهُ بِالْمَدْحِ الْجَزِيلِ وَالثَّنَا
لَا يَهْبُ كَيْ عَلَيْهِ مِنْ حَسَدُ

(۳) نسخهٔ ثانیه - من مضی - (۲) روی عن ابی هریرة انه قال یا رسول الله (ص)
ای الصدقة افضل قال جهد المقل ای قلیل البضاعة - (۱) ای یقبل الله تعالی کسرة
خبز و یجعلها معافاً سالمة ولا یضییها بأن یجعل قطرتی نور عین الاعمی کفافاً ای کافیة
لانه لا یملک غیرها و هی کافیة منه فی البذل و نهابةً بذله و هذا جهد المقل -

- (۱) چند کردم مدح قوم ما مضی
(۲) خانه خود را شناسد خود دعا
(۳) بهر کنمان مدیح از نا محل
(۴) گرچه آن مدح از تو آمده هم خجل
(۵) حق پذیرد کسره را دارد معاف
(۶) مرغ و ماهی داند این ابهام را
(۷) تا برو آه حسودان کم وزد
- قصد من زینها تو بودی زاقْتضا
تو بنام هر که خواهی کن ننا
حق نهادست این حکایات و مثل
لیک پذیرد خدا جهد المقل
کز دو دیده کور دو قطره کفاف
که ستودم مجمل این خوش نام را
تا خیالش را بدندان کم گرد

- (۱) لَهُ مَا عَصَ خَيْالًا وَ الْخِيَالُ
وَجَدَ فَالْفَارُ أَنِّي فِي وَثَاقٍ
(۲) لِاحْتِيَالٍ لَهُ قَدْ كَانَ الْخِيَالُ
(۳) تَمْ يَكُ الْمَدْحُ لَكَ بِالرَّفْعَةِ
أَنَا قَدْ قُلْتُ الدَّقُوقِي ذَهَبًا
لَهُ أَتَيْنَ الْحَاسِدُ كَانَ بِحَالٍ (۱)
بَبْغَاءِ نَامٍ أَوْ مِنْ ذَاكَ رَاقٍ
ذَاكَ شَعْرُ الْحَاجِبِ مِنْهُ الْهِلَالُ
خَارِجًا عَنْ خَمْسَةِ أَوْ سَبْعَةِ (۲)
لِلْأَمَامِ اكْتُبْ أَجَابَ الطُّلُبَا

تقدم الدقوقي للامام لا مامة اولئك القوم

- (۴) فِي تَحِيَّاتِ سَلَامٍ الصَّالِحِينَ
(۵) فَالْتَحِيَّاتُ وَكُلُّ مِدْحَةٍ
وَ بَطَشْتُ وَاحِدَ الْقُلَلَاتُ قَدْ
مَدَحُ كُلِّ الْأَنْبِيَاءِ صَارَ الْعَجِينَ
خَلِطْتُ وَاتَّصَفْتُ بِالْوَحْدَةِ
أَفْرَغْتُ وَالْمَاءُ فِي الطُّشْتِ اتَّحَدَ

(۱) قال في النهج ومتى نام الفار في وثاق اي حجرة الدرة فان خياله محفوظ من ان يأتي على خيال الحسود فان خيال الحسود فاسد ولا يأتي اليه الاكل فاسد -
(۲) لما علمته من قصة رجل زعم شعرة حاجبه هلالا في عهد عمر في اوائل المجلد الثاني - (۳) اي قلت مدحك خارجاً عن الحواس الخمسة والافلاك السبعة حتى لا يعلمه اهل الانكار والحسد -

- (۱) خود خیالش را کجا یابد حسود
(۲) آن خیال او بود از احتیال
(۳) مدح او گویم برون از پنج وهفت
در وثاق موش طوطی کی غنود
موی ابروی وبست آن نی هلال
بر نویس اکنون دقوقي پیش رفت

پیش رفتن دقوقي بامامت آن قوم

- (۴) در تحیات و سلام الصالحین
(۵) مدحها شد جمله کی آمیخته
مدح جمله انبیا آمد عجین
کوزه هادریک لکن در ریخته

- (۱) إِذْ غَدَى الْمَمْدُوحُ فَرْدًا لَا يَزِيدُ فَلَمَّا الْأَدْيَانُ فَرْدًا لَا تَزِيدُ (۱)
 (۲) حَيْثُ أَنَّ كُلَّ مَدْحٍ يَرْجَعُ نَحْوَ نُورِ الْحَقِّ فَهُوَ الْمَطْلَعُ
 وَعَلَى الْأَشْخَاصِ كُلِّ وَالصُّورِ ظَهَرَ عَارِيَّةً أَنِّي ظَهَرَ
 (۳) فَمَتَى الْمَدْحُ لِغَيْرِ الْمُسْتَحِقِّ هُمْ قَالُوا أَوْ إِلَى مَنْ لَمْ يَلِقْ (۲)
 غَيْرَ أَنَّ قَالُوا عَلَى الظَّنِّ لَمَّا هُمْ ضَلُّوا وَلَهُمْ جَرُّوا الْأَذَى
 (۴) مِثْلَ نُورٍ شَعٍّ فَوْقَ الْحَائِطِ ذَلِكَ الْحَائِطُ مِثْلَ الرَّابِطِ (۳)

(۱) قال الشيخ عبد الوهاب الشعرأوى فى موازينه ما بقى احد من الخلق الا قال بالاتحاد لا سيما العلماء بالله المذنب علموا الامر على ما هو عليه لكن منهم من قال به عن امر الهى ومنهم من قال به بما اعطاه الوقت والحال ومنهم من قال به ولا يعلم انه قال به فهم مختلفون فى الاحوال وقد احوال الاتحاد اصحاب النظر العقلى لان عندهم تصوير الذاتان ذاتاً واحدة وهذا محال فى العقل واما اصحاب الكشف فانما قالوا به لانهم يرون ذاتاً واحدة لا ذاتين ويجعلون الاختلاف فى النسبة وهى عدمية وفيها وقع الاختلاف فان الذات الواحدة تقبل الضدين من نسبتين مختلفتين كما قال الله تعالى فأجره وحتى يسمع كلام الله - (۲) نسخة ثانية - حبوا الاذى - (۳) قال فى النهج ويمكن (رابطى) من ربط بالتاء المشاة التحتانية قال الجوهري الربط بسكون الياء الملائمة اذا كانت قطعة واحدة ولم تكن لفقتين فعلى هذا النور الالهى اذا طلع على حائط السور الجسمانية والتف حائط الصور الجسمانية بالربط كالتفافه بالملائمة كأنه حائط الصور الجسمانية رأى صاحب ربط مزين بالانوار الالهية -

- (۱) زانکه خود ممدوح جز يك بيش نيست کيشهازين روى جز يك کيش نيست
 (۲) زانکه هر مدحى بنور حق رود بر صور و اشخاص عاربت بود (۱)
 (۳) مدحها جز مستحق را کى کنند ليک بر پنداشت گمره مى شوند
 (۴) همچو نوري تافته بر حائطي حايط آن انوار را چون رابطي

(۱) در نسخه النهج (زانکه هر ممدوح بنور حق رود) وصحيح همان است که در نسخه لکنهور است چنانچه از شرح النهى مذکور هویدا است -

- (۱) فَإِذَا لَا بُدَّ أَنْ الظِّلَّ إِنَّ
ضِيْعَ فِي ظَنِّهِ الضَّالُّ الْقَمَرُ
(۲) أَوْ كَمَا فِي الْبُيُوتِ عَكْسُ الْقَمَرِ
رَأْسَهُ فِي الْبُيُوتِ خَلَى وَلِذَاكَ
(۳) هُوَ فِي الْوَاقِعِ مَدَاحُ الْقَمَرِ
لَهُ عَكْسُ الْقَمَرِ وَالْوَجْهَ قَدْ
(۴) مَدَحَهُ كَانَ لِذَاكَ الْقَمَرِ
صَارَ كَقَرَأَ حَيْثُ أَنْ مَا جَرَى
(۵) فَالْجَرِيَّ ذَاكَ مِنْ فَرِطِ الشَّقَا
حَيْثُ أَنَّ الْقَمَرَ فَوْقَ السَّمَاءِ
- رَجَعَ لِلْأَصْلِ بِالْأَصْلِ قُرْنٌ (۱)
خَالِيًا مِنْ كُلِّ مَدْحٍ قَدْ ذَكَرَ
ظَهَرَ الضَّالُّ بِغَيْرِ خَيْرِ
مَدَحٍ وَالْقَمَرُ خَالَ هُنَاكَ
كَانَ لَا غَيْرَ هَبِ الْجَهْلُ أَقْرَ
وَجْهَ نَحْوَهُ خَالَ مَا قَصَدَ (۲)
لَا سِوَاهُ فِي عَمِيقِ النَّظَرِ
غَلَطًا صَارَ بِعَكْسٍ مَا دَرَى
غَاوِيًا عَادَ وَ غِرًّا أَحْمَقًا
كَانَ تَحْتَ خَالِهِ .. عَيْنًا عَمَى.. (۱)

(۱) لان الضال رأى القمر بواسطة وجود الظل المجازى فكان يمدح الظل فلما خرب
حائط الوجود رجعت الظلال والانار لاصلها وغيب القمر الحقيقي وفرغ من المدح والثناء - ولرؤية
نور الحق فى الاشخاص والصور مثال آخر (يا ز چاهى عكس ماهى وانود)
(۲) اى كذا الناظر لزينه الدنيا اذا عشقها ومدحها وما نظر لاصلها فى الحقيقة لا
يعلم ان عشق الصانع لازم له - (۳) نسخة ثانية - قلباً عمى -

- (۱) لا جرم چون سایه سوى اصل راند
(۲) یا ز چاهى عکس ماهى وانود
(۳) در حقیقت مداح ماهست او
(۴) مدح او مه راست نی آن عکس را
(۵) کز شقاوت گشت گمره آن دلیر
- ضاله مه گم کرد وز استایش بماند
سر بچه در کرد وان را می ستود
گرچه جهل او بعکسش کرد رو
کفر شد آن چون غلط شد ماجرا
مه بیال بود او پنداشت زیر

- (۱) فَالْوَرَى مِنْ حُبِّ ذِي الْأَصْنَامِ قَدْ
وَإِذَا مَا الشَّهْوَةُ مِنْهُ سَحَبَ
(۲) حَيْثُ أَنَّ الشَّهْوَةَ مِنْهُ سَحَبَ
فَمِنْ الْوَاقِعِ قَدْ صَارَ الْبَعِيدُ
(۳) مَعَ خِيَالٍ مِثْلِكَ مِثْلَ الْجَنَاحِ
تَجِدَ أَنْتَ وَفَوْقَ الْوَاقِعِ
(۴) حَيْثُ أَنْتَ الشَّهْوَةُ مِنْكَ سَحَبَتْ
أَعْرَجَ ذَاكَ الْخِيَالُ هَرَبًا
(۵) فَالْجَنَاحُ أَحْفَظُ وَ مِثْلَ الشَّهْوَةِ
يَذْهَبُ فِيكَ جَنَاحُ مِثْلِكَ
(۶) زَعِمَ الْخَلْقُ بِفِعْلِ الْعِشْرَةِ
مَا دَرَوْا أَنَّ الْجَنَاحَ أَهَمُّ
- حَيْرُوا كَثَرًا لَهُمْ ضَاعَ الرَّشْدُ (۱)
نَادِمًا عَادَ رَهِينًا لِلْغَضَبِ
بِالْخِيَالِ الْمِيلَ بِالظَّنِّ طَلَبُ
وَعَنِ الْإِيمَانِ وَاللَّطْفِ الشَّرِيفِ
كَانَ حَتَّى فِي الْجَنَاحِ ذَا النِّجَاحِ (۲)
تَقَعُ تَقْدُو سَعِيدَ الطَّالِعِ
سَقَطَ مِنْكَ الْجَنَاحُ وَ ذَهَبَتْ
مِنْكَ .. وَالدُّوْقُ لَكَ طَارَ هَبًا ..
هَذِهِ خَلَايَ لِكَيِّ بِالْمَرَّةِ
لِلْجَنَانِ تَخْلُصُ مِمَّا يَكَا
هُمْ يَأْتُونَ وَ طِيبِ السَّكْرَةِ
يَقْلَعُونَ مِنْ خِيَالٍ بِهِمْ (۳)

(۱) المراد من الاصنام المحاييب وما تحسنه النفس الامارة من القبايح - (۲) ای
میلک و محبتک یا اسیر الخیال يكون جناحاً حتى بذلك الجناح تخرج على الحقيقة باعتبار
ان المجاز قنطرة الحقيقة وهذا المجاز يكون حقيقة بشرط اجتناب الوصل والمعاقبة والتقبيل
و فی نسخه النهج (تا بدان بر حقیقت بر شود) - (۳) ای لا يطبرون الى الجانب الالهی -

- (۱) زین بتان خلتان بریشان می شوند
(۲) زانکه شهوت با خیالی رانده است
(۳) با خیالی میل تو چون بر بود
(۴) چون براندی شهوتی برت بر ریخت
(۵) بر نگهدار و چنین شهوت مرآن
(۶) خلق پندارند عشرت میکنند
- شهوت رانده بشیمان می شوند (۱)
وز حقیقت دورتر و امانده است
تا بدان بر بر حقیقت بر شود (۲)
لنک گشتی وان خیال از تو گریخت
تا بر میل برد سوی جنان
بر خیالی بر خورد بر میکنند

(۱) در این بیت و بیت بعد مراد از شهوت خواهشت که معنی حقیقی شهوتست یعنی
کسی که صورت را دوست دارد ممکن است دوستی او چنین باشد که صورت را بپرستد -
(۲) چنانکه خداوند میفرمابند (ما نعبدهم الا لیقرؤا الى الله زلفی) پس عبادت این صور
از اختیار خودست -

- (۱) اَنَا مَدْيُونٌ لِشَرْحِ النُّكْتَةِ هَذِهِ فَاسْمَحْ لِي فِي مُهْلَةٍ (۲)
 اَنَا حَالًا مُعْسِرٌ مِنْ ذَا سَكَتٍ .. بِكَلَامٍ بَعْدَ هَذَا مَا تَبَسَّتْ ..

اقتداء ذلك القوم بامامة الدوقی

- (۲) فَالِدُقُوقِي ذَاكَ جَاءَ لِلْإِمَامِ لِلصَّلَاةِ وَ لَهُمْ أَدَى الْمَرَامِ (۲)
 كَانَ مِثْلَ الْأَطْلَسِ ذَا الْقَوْمِ كَانَ كَالطَّرَازِ هُوَ مُمْتَازًا عِيَانِ
 (۳) فَالْمَلُوكُ تِلْكَ صَفًا إِقْتَدَوْا خَلْفَ ذَاكَ الْمُقْتَدَى السَّامِي اهْتَدَوْا
 (۴) فِيهِ بِالتَّكْبِيرِ لَمَّا قَرِنُوا مِثْلَ قُرْبَانٍ هُمْ مَا قَطَنُوا (۳)
 (۵) خَرَجُوا مِنْ هَذِهِ الدُّنْيَا أَعْلَمَ مَعْنِي التَّكْبِيرِ حَقًّا وَافْهَمَ
 يَا إِمَامُ نَحْنُ قُرْبَانًا نَصِيرُ فِي الْإِمَامِ لَكَ مَعَ حُبِّ كَثِيرُ

(۱) تن زدم ای سکت - (۲) قال الجوهری الاطلس بمعنى المحو والخلق ای البالی المحو - ولكن الدوقی عین اعیان الزمان بمثابة الطراز معلم وممتاز - (۱) ای كما ذهب القربان من عالم الدنيا بقول بسم الله الله اكبر الى عالم العقبی كذا هؤلاء بالخشوع والحضور نسوا ما سوى الله لانه ورد اذا صليت صلاة فصل صلوة مودع قال السهر وردی فی العوارف فالصلی سائر الى الله بقلبه مودع دنياه وهواه وكل شیء سواه ويمكن ان يكون القربان بمعنى التقى النقی لان الاتقیاء يتقربون الى الله ولهذا قال (معنى تكبير اينست ای اميم) -

- (۱) وام دار شرح این نکته شدم مهلتم ده معسرم زین تن زدم

اقتدا کردن آن قوم بامامت دوقی

- (۲) بیش در شد آن دوقی در نماز قوم همچون اطلس آمد او طراز
 (۳) اقتدا کردن آن شاهان قطار در بی آن مقتدای نامدار
 (۴) چونکه با تکبیرها مقرون شدند همچو قربان از جهان بیرون شدند
 (۵) معنی تکبیر اینست ای امیم کای خدا ما پیش تو قربان شدیم

- (۱) فَبُوقِيتِ الذَّبْحَ تَكْبِيرًا عَلَنَ
تَفْعَلُ فِي ذَبْحِ نَفْسٍ تَسْتَحِقُّ
(۲) وَكَاسْمَاعِيلَ قَدْ كَانَ الْبَدَنُ
فَعَلَى الْجِسْمِ النَّبِيلُ الرُّوحُ قَدْ
(۳) وَيُبَسِّمُ اللَّهُ مِنْ حِرْصٍ وَ مِنْ
قَتَلَ الْجِسْمُ فَبَسْمِلُ فِي الصَّلَاةِ
(۴) كَالْمَعَادِ فِي أَمَامِ الْحَقِّ جَلَّ
(۵) لِلْحِسَابِ وَالْمُنَاجَاتِ أَتَوْ
مِثْلَ مَنْ هُمْ مُسْتَقِيمُونَ وَقُوفُ
(۶) لَهُمُ الْحَقُّ مُدَامًا قَالَ مَا
لَكُمْ الْمُهَلَّةَ هَذِي قَدْ مَنَحَتْ
- قُلْتُ أَيْضًا مِثْلَ هَذَا حَقٌّ أَنْ
قَتْلًا الذَّبْحَ لَهَا لَمْ يَفْتَرِقْ
كَالْخَلِيلِ الرُّوحُ كَانَ بِالْفِطْنِ
فَعَلَّ تَكْبِيرًا الذَّبْحَ قَصْدُ (۱)
شَهْوَةِ مِمَّا بِهِ سُوءَ قُرْنِ (۲)
عِنْدَ ذَبْحِ الْبَدَنِ تَلْقَى النِّجَاةُ
هُمْ قَدْ صَفَوْا صُفُوفًا مِنْ وَجَلْ
فِي حُضُورِ الْحَقِّ قَامُوا كَمْ بَكُوا
فِي الْمَعَادِ أَدَبًا صَفُوفًا صُفُوفُ
جِئْتُمْ فِيهِ لِي مِنْ بَعْدِمَا
وَ بِطُولِ الْعُمْرِ فِي الدُّنْيَا سَمَحَتْ

(۱) ای کانه کبرت الروح على قطع حلقوم الشهوات الجسمانية فأجابه بدن المصلى
یا هذا افعل ما تؤمر ستجدنى انشاء الله من الصابرين (۲) ای البدن من الشهوات والحرص
صار مقنولا فى الصلاة بيسم الله بسمل فانه ذبح وطهر فان المذبوح بالذبح المعنوى فى الصلاة
والطاهر بها من الاهواء كالقربان شبه تكبيرة الافتتاح فى الصلوة بالبسملة وقت الذبح فان
المبسل عليه طاهر وقربان واللذى لا يبسل عليه نجس -

- (۱) وقت ذبح الله اكبر ميكنى
(۲) تن چو اسماعيل و جان هم چون خليل
(۳) كشته كشته تن ز شهوتها و آرز
(۴) چون قيامت پيش حق صفها زده
(۵) ايستاده پيش يزدان اشك ريز
(۶) حق همى گويد چه آوردى مرا
- همچنين در ذبح نفس كشتنى
کرد جان تكبير بر جسم نبيل
شد به بسم الله بسمل در نماز
در حساب و در مناجات آمده
بر مثال راست خيز رستخيز
اندرين مهلت كه دادم من ترا

- (۱) عُمَرَكَ يَا ذَا أَيْنَ بِالْمَرَّةِ
 (۲) أَيْنَ أَفْنَيْتَ وَعَلِقَ عَيْنُكَ
 لِلْحَوَاسِ الْخَمْسِ أَيْنَ بِالْعَمَلِ
 (۳) عَيْنُكَ وَالسَّمْعَ وَالْفِكْرَ وَمَا
 قَدْ صَرَفْتَ كُلَّهَا مَاذَا اشْتَرَيْتَ
 (۴) لَكَ كَالْمِسْحَةِ وَالْمِعْوَلِ قَدْ
 أَنَا جُدْتُ لَكَ فِي هَذَا مَتَى
 (۵) مِثْلُ ذِي الْأَخْبَارِ مَنْ بِالْأَلَمِ
 تَأْتِي مَعَ كَمْ مِنْ مِثْلَاتِ وَالْوَفِ
 (۶) هَذِهِ الْأَقْوَالُ لِلْعَبِيدِ الرُّجُوعِ
 صَارَ طَائِفِينَ لِمَا مِنْهُ الْخَجَلُ
- أَيْنَ أَنهَيْتَ وَ قُوْتَ الْقُوَّةِ
 أَيْنَ أَذْهَبْتَ .. وَكُلَّ عُمَرَكَ.. (۱)
 كُنْتُ صَفَيْتَ أَجْبَنِي بِعَجَلٍ
 كَانَ مِنْ جَوْهَرِ عَرْشِ كَمْ سَمَى (۲)
 أَنْتَ مِنْ نَفْعٍ وَفَرَشَ مَا دَرَيْتَ
 جُدْتُ مِنْ لُطْفٍ بِرَجُلٍ وَبِعَدٍ
 هُنَّ كُنَّ .. أَوْ لَهَا الْخَلْقُ أَتَى..
 مَلَيْتُ مِنْ عِنْدِ بَارِي النِّعَمِ
 مِثْلَهَا .. وَالْخَلْقُ قَدْ صَفَتْ وَقُوفُ..
 جَلَبَتْ عِنْدَ الْقِيَامِ فِي الرُّكُوعِ
 أَخَذَ .. زَادَ الرَّجِيفُ وَالْوَجَلُ..

(۱) کجا بالوده - یعنی این صفت حواسک و صرفتها - (۲) ای العین والاذن وجوهر العرش وهی القوى الروحانية العالیه کالحیة والعلم والقدرة والارادة المندرجات فی الروح الانسانية صرفتها و ای شیء - اشتریت من فرش الارض -

- (۱) عمر خود را در چه پایان برده
 (۲) گوهر دیده کجا فرسوده
 (۳) چشم و گوش و هوش و گوهرهای عرش
 (۴) دست و پادامت چون بیل و کلند
 (۵) همچنین بیغامهای درد و کین
 (۶) در قیام این گفتهها دارد رجوع
- قوت قوت در چه فانی کرده
 پنج حس را در کجا بالوده
 خرج کردی چه خریدی تو ز فرش
 من ببخشیدم ز خود آن کی شدند
 صد هزاران آید از حضرت چنین
 وز خجالت شد دو تا اندر رکوع

- (۱) الْقِيَامِ قُوَّةً مِنْ خَجَلٍ
 مِنْ حَيَاةٍ فِي الرُّكُوعِ كَمَا ذَكَرَ
 (۲) ثُمَّ أَيْضًا يَصِلُ الْأَمْرُ بِأَنْ
 قَوْلَهُ الْحَقِّ وَمَا مِنْكَ سَتَلْ
 (۳) مِنْ رُكُوعٍ رَفَعَ الرَّأْسَ الْخَجَلِ
 وَجْهَهُ ذَاكَ الَّذِي نَبِيَّ الْعَمَلِ
 (۴) ثُمَّ أَيْضًا يَصِلُ الْأَمْرُ بِأَنْ
 (۵) خَبَرًا قُلْ مَا هُوَ كَانَ الْعَمَلِ
 مَرَّةً أُخْرَى لَهُ الرَّأْسَ رَفَعَ
 (۶) مِنْ عَلَى الْوَجْهِ وَأَيْضًا لَهُ قَالَ
 فَأَنَا أَحْوَالِكَ بِالْمَرَّةِ
 (۷) قُوَّةَ الرِّجْلِ لَهُ عَنْ بَكْرَةَ

- لَهُ لَمْ تَبَقَ وَفَرَطِ الْوَجَلِ
 لَهُ تَسْبِيحًا وَبِالذَّنْبِ أَقَرَّ
 مِنْ رُكُوعٍ إِرْفَعِ الرَّأْسَ وَعَنْ
 قُلْ جَوَابًا لَهُ طَوْعًا بِعَجَلٍ
 ذَاكَ أَيْضًا وَعَلَى الْأَرْضِ وَجَلٍ
 فَعَلَّ الْقَى أَقَرَّ بِالزَّلَلِ
 عَنْ سُجُودِ رَأْسِكَ أَرْفَعِ وَحَسَنَ
 لَكَ ذَاكَ الْعَبْدُ مَنْ رَهْنُ الْخَجَلِ
 وَكَمِثْلِ الْحَيَّةِ أَيْضًا وَقَعَ
 إِرْفَعِ الرَّأْسَ وَأَفْصَحِ بِالْمَقَالِ
 أَفْحَصُ الشُّعْرَةَ بَعْدَ الشُّعْرَةِ (۱)
 ذَهَبَتْ حَيْثُ خُطَابُ الْهَيْبَةِ

(۱) وفي نسخة النهج (که بخواهم کرد از تو جست وجو) - ای لانی اطلب ان افتش

حالك وعملك منك -

در رکوع از شرم تسبیحی بخواند
 از رکوع و پاسخ حق بر شمر
 باز اندر رو فتد آن خام کار
 از سجود و واده از کرده خبر
 اندر افتد باز در رو همچو مار
 که بخواهم جست از تو مو بمو
 که خطاب هیبتی بر جان زدش

(۱) قوت ایستادن از خجلت نماند
 (۲) باز فرمان میرسد بردار سر
 (۳) سر برآرد از رکوع آن شرمسار
 (۴) باز فرمان میرسد بردار سر
 (۵) سر برآرد او دگر در شرمسار
 (۶) باز گوید سر برآر و باز گو
 (۷) قوت پای ایستادن نبودش

- (۱) مِنْهُ فَوْقَ رُوحِهِ صَعْبًا ضَرَبَ
وَجَدَ وَالْقَعْدَةَ اخْتَارَ قَعْدَ
- (۲) لَهُ قَالَ قُلْ جَلِيًّا فَلَكَا
وَمَنْحَتَ رَأْسَ مَا لَكَ آيْنُ
- (۳) لِلْيَدِ الْيَمْنَى لَهُ الْوَجْهَ لَوَى
- (۴) وَالْكَرَامِ تِلْكَ يَعْنِي إِشْفَعُوا
ذَا اللَّئِيمِ مَنْ لَهُ الْخِرْقَةُ وَالْ
- وَمِنْ الْحِمْلِ الثَّقِيلِ ذَا الْكَرْبِ
عِنْدَ ذَاكَ الْحَضْرَةِ الْحَقِّ الْأَحَدِ (۱)
- نِعْمَةً أَعْطَيْتُ آيْنَ شُكْرُكَ
نَفْعُهُ أَصَحَّ .. وَأَفْقَ دِينًا بِدَيْنٍ ..
- نَحْوَ رُوحِ الْأَنْبِيَاءِ ذِي الْقُوَى
يَا سَلَاطِينَ وَلِلْقَهْرِ ائْتَمَعُوا
- رَجُلٌ صَعْبًا رَكْسًا قَيْدَ الْوَحْلِ

فی بیان اشاره السلام یوم القيمة من هیبة محاسبة الحق تعالی طرف

یده الیمنی وطلب الاستعانة والشفاعة من الانبیاء علیهم السلام

- (۵) فَلَهُ قَالَ النَّبِيُّونَ ذَهَبَ
فَهَنَّاكَ الْحِیْلَةَ يَا ذَا الْعِلَاجِ
- عَنكَ يَوْمَ الْحِیْلَةِ حَانَ الْغَلَبُ
مُحْكَمًا كَانَ .. وَمِنْ غَيْرِ رِتَاجٍ ..

(۱) ای بعد ذاک حامل الحمل الثقیل من ثقله یقعد فی القعدة و حضرة الحق یقول له قل الکلام بالبیان۔ دست افزار بالراء المعجزة بعدها الراء المهمة بمعنی تحت الیدواراد بها الاعمال الصالحة وزفت فی الاصل ایضاً بمعنی ضخیم و اراد به القوة والاحکام ای یقول الانبیاء یوم العلاج ذهب وهو یوم الدنیا والعلاج هناك کان محکماً وقویاً بالاعمال الصالحات ألم یأتک من قبلنا اغتتم خمساً قبل خمس شباً قبل هرک وصحبتک قبل سقمک وغناک قبل فقرک وفراغک قبل شغلمک و حیاتک قبل موتک۔

- (۱) پس نشیند قعده زان بار گران
(۲) نعمتت دادم بگو شکرت چه بود
(۳) رو بدست راست آرد در سلام
(۴) یعنی ای شاهان شفاعت کین لئیم
- حضرتش گوید سخن گو با بیان
دادمت سرمایه هین بنمای سود
سوی جان انبیاء و آن کرام (۱)
سخت در گل ماندش پای و کلیم

بیان اشارتهای سلام سوی دست راست از هیبت محاسبة حق و از انبیاء (ع) استعانت

و شفاعات خواستن

- (۵) انبیا گوید روزه چاره رفت چاره آنجا بود و دست افزار زفت (۲)

(۱) شراح گویند مراد از انبیاء درین بیت بجز ذات مقدسه محمد است زیرا که شفاعت برای او محقق است برخی گویند این گفتار پیش از وقوع حساب است و شفاعت پس از وقوع خواهد بود و ذات شریفه محمد داخل انبیاء است۔ (۲) دست افزار یعنی آلات کار۔

- (۱) يَا تَعِيسَ الطَّالِعِ الطَّيْرُ بِلَا
(۲) تَرَكْنَا قُلَّ لَا تُرِقْ مِنَّا الدَّمَا
فِي عَنَاءِ رُوحِهِ قَالُوا أَسْكُتِ
(۳) إِصْحِ يَا ذَا وَالْجَوَابَ لَكَ قُلْ
نَحْنُ مَنْ يَا سَيِّدُ عَنَّا الْيَدَا
(۴) مَا يَذَا السَّمْتِ وَلَا ذَاكَ وَجَدَ
رُوحَ ذَا الْمِسْكِينِ بِالْحُزَنِ إِرْبُ
(۵) ذَلِكَ الْمَا كِرُ مَا يُوسُ الْأَمَلُ
(۶) بِالْإِدْعَاءِ رَفَعَ رَبِّي الرِّجَا
غَيْرَكَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ أَنْتَ
- وَقْتِ أَنْتَ لَنْ تَنَالَ الْأَمَلَا
لِلْمِسَارِ الْوَجْهَ الْوَلَى نَدَمَا
لَهُ لَا تَنْبَسُ يَبْنِتِ شَفَا
مَعَ بَارِي الْخَلْقِ فَلَا مَرَّ يَجَلْ
إِرْفَعُ اذْهَبْ مِنْهُ إِبْغِي الْمَدَا
مِنْ مَفَرٍّ لَهُ مَا قَالَ وَجَدَ
مَاءَ قُطِعَ بَادَ بِالْغَضَبِ
عَادَ مِنْ ذَاكَ الْيَدَيْنِ يَعْجَلْ
قُطِعَ مَيِّي وَ مَالِي مَلْتَجَا
.. كَمْ عَلَى الْعَاصِينَ بِالْعَفْوِ مَنَنْتَ ..

(۱) هكذا فى نسخة لکناهور وفى نسخة النهج (از همه نومید شد مسکین کیا)

وقال (مسکین کیا) ای الرجل المسکین -

- (۱) مرغ بی هنگام ای بد بخت رو
(۲) رو بگرداند بسوی دست چپ
(۳) هین جواب خویش گو با کرد کار
(۴) نی ازین سو نی ازین سو چاره شد
(۵) از همه نومید گردد آن دغا
(۶) کز همه نومید گشتم ای خدا
- ترك ما گو خون ما اندر مشو
در تبار و خویش گویندش که خب
ما کییم ای خواجه دست از ما بدار
جان آن بیچاره دل صد پاره شد
بس برآرد هر دو دست اندر دعا
اول و آخر توئی و منتهی

- (۱) فِي الصَّلَاةِ ذِي الْأَشَارَاتِ اللَّتِي
كُنِيَ بِذَا تَدْرِي يَقِينًا أَنْ تَصِيرَ
(۲) فَمِنْ الْبَيْضَةِ وَبِكَ لِلصَّلَاةِ
رَأْسُكَ كَالطَّيْرِ لَا تُنْقَرُ وَمَا
لَطَفْتَ أَنْظِرْ .. بِكُلِّ فِطْنَةٍ ..
ذَلِكَ الْيَوْمَ وَمَا فِيهِ نَصِيرُ
إِخْرِجِ الْفَرْخَ بِحَدِّقِ وَالتَّفَاتِ (۱)
لَكَ مِنْ تَعْظِيمٍ أَوْ طَوْعٍ سَمَى

فی بیان استماع الدقوقی فی الصلاة من الفلك بکاء و تصویت
الخلق لما تقرر غرق الفلك

- (۳) ذَا الدَّقُوقِيَّ لَهُمْ وَفَقَ الْمَرَامُ
عِنْدَ ذَلِكَ السَّاحِلِ صَارَ الْأِمَامُ
(۴) لِلصَّلَاةِ خَلْفَهُ أَصْطَفَوْا قِيَامُ
ذَا الْفَرِيقُ أَنْظِرْ لَذَا الصَّحْبِ الْكِرَامُ

(۱) اشاره الى اوصاف واحوال الصلاة الباطنية لان المراد من البيضة الافعال والاركان
المخصوصة ومن فرخها الخضوع والخشوع اى جىء من الصلاة بالخشوع ولهذا قال فى الشطر
الثانى لا تنقر رأسك على الارض كالطير اللذى لا تعظيم ولا ترتيب له اى ادعى بالسكينة
والوقار -

- (۱) در نماز این خوش اشارتها بیین تا بدانی کین بخواهد شد یقین
(۲) بچه بیرون آر از بیضه نماز سرمرزن چون مرغ بی تعظیم وساز (۱)

شمیدن دقوقی در نماز افغان اهل گشنى را در حال غرق شدن

- (۳) آن دقوقی در امامت کرد ساز اندران ساحل در آمد در نماز
(۴) وان جماعت در پی او در قیام اینت زیبا قوم و بگزیده امام

(۱) در خبر از ابوهریره نقل شده است (نهانی خلیلی عن ثلثة ان افنى افقاء الكلب
وان افترش افتراش الثعلب وان انقر نقر الديك) یعنی اتم مانند سگ وپهن شوم چهار
زانو مانند روباه و بزمن جبهه خود را در سجود مانند تك زدن خروس - ضمناً باید دانست كه اخبار
منقولہ از ابی هریره نزد علمای رجال امامیه سندیت ندارد -

- (۱) وَالْأَمَامِ الصَّفْوِ نَحْوَ الْبَحْرِ قَدْ
إِذِ بَسَمَتِ الْبَحْرِ صَوْتًا بِالْأَمَانِ
(۲) وَسَطِ الْمَوْجِ سَفِينًا قَدْ نَظَرَ
(۳) فَظِلَامُ الْغَيْمِ وَاللَّيْلُ الْبَهِيمِ
ذِي الثَّلَاثِ الظُّلُمَاتِ مَعَ فَرَقِ
(۴) صَرَّ صُرُّ الرِّيحِ كِعِزْرَائِيلَ قَدْ
(۵) الْيَمِينِ وَالْشِّمَالِ قَذْفًا
وَلِخَوْفٍ هَزَلُو بِالْوَيْلِ كَمْ
(۶) فَعَلَى الْأَرْوُسِ مِنْهُمْ بِالصِّيَاحِ
مِنْهُمْ الْكَافِرُ وَالْمُلْحِدُ صَارَ
(۷) فِي الزَّمَانِ ذَاكَ هُمْ أَلْفُ خُشُوعٍ
عَقَدُوا بِالرُّوحِ وَالْقَلْبِ النُّدُورَ
- ضَرَبَ الطَّرْفَ إِتِفَاقًا لَا بِعَمْدٍ
سَمِعَ نَادَى وَالْحَى بِالْحَنَانِ
فِي الْقَضَاءِ وَالْبَلَاءِ رَهْنِ الْخَطَرِ
وَهِيَاجِ الْبَحْرِ بِالْمَوْجِ الْعَظِيمِ
كَانَ مِنْ دَوَارٍ أَوْ خَوْفِ الْغَرَقِ
نَهَضَ الْمَوْجُ اضْطِرَابًا كُلَّ حَذِّ
وَبَدَأَ أَهْلُ السِّفِينِ رَجَفًا
صَخَبُوا مِمَّا بِهِمْ قَهْرًا أَلَمَ
ضَرَبُوا الْأَيْدِيَ ضَجُّوا بِالصِّيَاحِ
مُخْلِصًا لِلَّهِ بِالْبَيْتِ جِهَارًا (۱)
فَعَلُوا لِلَّهِ زَادُوا بِالْخُضُوعِ
وَالْعَهْدِ أَوْ نَجَوْ مِنْ ذِي الشُّرُورِ..

(۱) قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي سُورَةِ الْعَنْكَبُوتِ (فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفَلَكِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ
الْدِينَ فَلَمَّا نَجَاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ)

- (۱) ناکهان چشمش سوی دریا فتاد
(۲) در میان موج دید او کشتی
(۳) هم شب وهم ابر وهم موج عظیم
(۴) تند بادی همچو عزرائیل خواست
(۵) اهل کشتی از مهابت کاسته
(۶) دستها در نوحه بر سر می زدند
(۷) با خدا با صد تضرع آن زمان
- چون شنید از سوی دریا داد داد
در قضا و در بلا و زشتی
این سه تاریکی و از غرقاب بیم
موجها آشوفت اندر چپ و راست
نعره و وایلهای بر خاسته
کافر و ملحد همه مخلص شدند
عهدها و نذرهای کرده بجان

مَا رَأَى الْقِبْلَةَ قَطُّ وَجْهَهُمْ
 مِنْ رَزَايَا لِخَطِيئَاتٍ تُلِمُّ
 أَبَدًا فَائِدَةً جَلَّتْ عَنَّا
 نَظَرُوا فِيهَا تَرَوُقُ بِالصِّفَاتِ
 مَرَّةً مِمَّنْ بِي زَادَ وَلَعِ
 لِي أَوْ خَالَ وَعَمَّ مَا اقْتَرَبَ
 وَرِعًا عَادَ كَمِ التَّقْوَى التَّمَسُّ
 عِنْدَ سَحَبِ الرُّوحِ وَالصَّفْوِ النَّقِيِّ
 وَأَيْنِ لَهُمُ الطُّودُ يُثِيرُ
 مِنْهُمْ جَاءَ وَزَادَ بِالْحَلَكِ
 كُلِّ فَرِدٍ مِنْهُمْ بَيْنَ الْمَلَأِ
 عِلْمَتَانِ حَلَّتَا دَوْمًا بِكُمْ

(۱) فِي السُّجُودِ رَأَسَهُمْ عَرَوْا وَهُمْ
 فِي الزَّمَانِ الْغَايِرِ مِمَّا بِهِمْ
 (۲) بِالْعُبُودِيَّةِ قَالُوا مَا لَنَا
 فِي الزَّمَانِ ذَاكَ هُمْ أَلْفَ حَيَاةٍ
 (۳) فَعِنِ الْكُلِّ الرَّجَاءُ لِي انْقَطَعَ
 مِنْ أَخْلَائِي وَمِنْ أُمِّ وَأَبِ
 (۴) زَاهِدٌ مَعَ فَاسِقٍ ذَاكَ النَّفْسُ
 مِثْلَمَا صَارَ الشَّقِيُّ الْمُتَّقِي
 (۵) بِالْدُّعَاءِ وَبِتَأْوِيهِ كَثِيرُ
 بِدُخَانٍ أَسْوَدَ فَوْقَ الْفَلَكَ
 (۶) فَبِذَلِكَ النَّفْسِ ابْلِيسُ عَلَى
 صَاحٍ يَا مَنْ عَبَدُوا الْكَلْبَ لَكُمْ

رویشان قبله ندید از پیچ پیچ
 آن زمان دیده در و صد زندگی است (۱)
 دوستان و خال و عم بابا و امام
 همچو در هنگام جان کندن شقی
 بر فلک زایشان شده دود سیاه
 بانگ زد کای سگ پرستان علتین (۲)

(۱) سر برهنه در سجود آنها که هیچ
 (۲) گفته نی بی فایده از بندگی است
 (۳) از همه امید بیریده تمام
 (۴) زاهد و فاسق شد آن دم متقی
 (۵) در دعا ایشان و در زاری و آه
 (۶) دیو آن دم از عداوت بین بین

(۱) در بعضی نسخ (گفته که بی فایده است این زندگی) و ظاهر آنست که از
 سهو ناسخ بوده است یعنی اهل کشتی در اضطراب می گفتند که لایه و تضرع ما در این
 وقت بیهوده است ولی این توجیه صحیح نیست زیرا که مردمان کشتی بدعای دقوقی امید
 نجات داشتند - (۲) مضاف الیه هر دو کلمه بین بین محذوف است یعنی بین این و بین آن
 وجمله تماماً کنایت از مضطرب و متعیر شدن است -

- (۱) يَا ذَوِي الْأِنْكَارِ يَا أَهْلَ النِّفَاقِ
 ذَا وَ بِالْعَقْبَى يَكُونُ ثَانِيَا ..
 (۲) عَيْنُكُمْ بَعْدَ الْخُلَاصِ تَدْمَعُ
 فَلَا جِلَّ الشَّهْوَةِ إِبْلِيسَ يَخْصُ
 (۳) وَ عَلَى خَاطِرِكُمْ مَا مَرَّ أَنْ
 أَخَذَ فِي يَدِكُمْ عِنْدَ الْخَطَرِ
 (۴) فَمِنْ إِبْلِيسَ أَتَى هَذَا التِّدَاءَ
 وَسَوَى السَّمْعِ الْجَمِيلِ ذَا الْكَلَامِ
 (۵) فَلَمَّا قَالَ الصَّحِيحَ الْمُصْطَفَى
 فَلَيْكَ الْأَمْلَاكُ قُطْبُ الدَّائِرَةِ
 (۶) كُلُّ مَا الْجَاهِلُ قَدْ رَامَ النَّظَرَ
 أَلَمَّا مَعَ مَوْتٍ اذْرَوْا لِاتِّفَاقِ (۱)
 كُلُّ قَرْدٍ بَعْدَ هَذَا عَاصِيَا ..
 بَرَهَةً وَالْقَلْبُ مِنْكُمْ يَفْزَعُ (۲)
 صِرْتُمْ وَالْوَرَعَ عَنْكُمْ مَلَصَ
 لَكُمْ اللَّهُ يَوْمَ مُمْتَحَنَ
 وَلَكُمْ خَلَصَ مِنْ سُوءِ الْقَدَرِ
 كَلَّهُ دَوْمًا بِصُبحٍ وَ مِسَاءَ
 أَبَدًا لَا يَسْمَعُ يَدْرِي الْمَرَامَ
 مَعْدَنُ الْمَعْرِفَةِ بَحْرُ الصِّفَا
 .. مَنْ بِهِ الْأَرْكَانُ دَوْمًا دَائِرَةً ..
 لَهُ ذُو الْعَقْلِ لِعُقْبَاهُ نَظَرَ

(۱) جسک بالفتح التعب والمشقة وكلمة مرگ وجسک دعاء لسانی بقولونه عند الغضب
 على أحد ويدعون له بالموت - (۲) ای بعد الخلاص من الفرق أدمع عينكم لاجل
 الشهوة والذوق لا تدمع لانكم لاجل الشهوة تكونوا لشیطان خاص -

- (۱) مرگ وجسک ای اهل انکار و نفاق
 (۲) چشمتان تر باشد از بعد خلاص
 (۳) یادتان ناید که روزی در خطر
 (۴) این همی آمد ندا از دیو لیک
 (۵) راست فرموده است ما را مصطفی
 (۶) گناچه جاهل دید خواهد عاقبت
 عاقبت خواهد بدن این اتفاق (۱)
 که شوید از بهر شهوت دیو خاص
 دستتان بگیرفت یزدان از قدر
 این سخن را نشود جز گوش نیک
 قطب و شاهنشاه و دریای صفا
 عاقلان بینند ز اول مرتبت

(۱) مقصود در این بیت اول و دوم آنست بر فرضی هم که از غرق شدن نجات
 یابید گناه خود باقیست و توبه نخواهید کرد -

- (۱) أَوَّلَ الْأَمْرِ لَهُ الْأَعْمَالُ هَبْ
فَلَهَا الْعَاقِلُ بَدَأَ نَاطِرًا
(۲) سَتَرَ الْأَوَّلَ مِنْهَا الْآخِرًا
(۳) عَاقِلٌ مَعَ جَاهِلٍ إِنْ لَمْ تَرَ
يَا عَنُودُ الْحَزْمُ صَعْبٌ فَمَتَى
(۴) مَا هُوَ الْحَزْمُ الْمَذْيُ جَرَّ إِلَيْنَا
نَفْسًا فِي نَفْسٍ أَجْرَى النَّظَرِ
أَوَّلًا غَيْبًا وَ سِرًّا بِالرُّتَبِ
كَانَ وَ الْجَاهِلُ هَذَا آخِرًا
فِي الْعِيَانِ الْكُلِّ كَانَ نَاطِرًا^(۱)
وَقَعَةَ الْغَيْبِ اللَّتَّى مُسْتَتْرَةً
خَطِيفَ السَّيْلِ لَهُ أَنَّى أَتَى
هُوَ سُوءُ الظَّنِّ كَثْرًا فِي الدُّنَا
فِي الْبَلَاءِ الصَّعْبِ عَمَى لِلْحَذَرِ

فی بیان تصورات الرجل الحازم

- (۵) فَلَهُ التَّصَوُّيرَ إِدْرِ بِالْمَثَلِ
وَ لَهُ قَدْ خَطَفَ لِلْمَاءِ سَدَّهُ
أَسَدٌ لِلرَّجُلِ تَوًّا وَصَلَّ
بِهِ سَارَ .. الْحَتَفَ فِيهَا أَوْرَدَهُ..

(۱) فی الحدیث الشریف الکیس هو العاقل المحتاط فی امور دنیاه بأن یقهر نفسه قبل الموت ویطیع وینقاد لما امره الله به ویحاسبها قبل ان یحاسب و یتوب و یتغفر لما بعد الموت والجاهل الفاجر من اتبع نفسه هواها فیقول مولانا للجاهل (گر نه بینی واقعه غیب ای عنود) -

- (۱) کارها ز آغاز گر غیبست و سر
(۲) اولش پوشیده باشد و آخر آن
(۳) گر نه بینی واقعه غیب ای عنود
(۴) حزم چه بود بد گمانی در جهان
عاقل اول دید و آخر آن مصر
عاقل و جاهل به بیند در عیان
حزم را سیلاب کی اندر ربود
دم بدم بیند بلای نا کهان

در بیان تصورات مرد حازم

- (۵) آن چنانکه نا کهان شیری رسید
مرد را بر بود و در بیشه کشید

- (۱) هُوَ مَا يَفْتَكِرُ فِي الْمَاسِدَةِ
أَيُّهَا الْأُسْتَاذُ لِلدِّينِ افْتَكِرْ
(۲) فَإِلَى الْأَجَامِ كَمْ نَحْنُ الْأَسَدُ
وَلَنَا الرُّوحُ مَدَى الْعُمُرِ اشْتَغَلْ
(۳) هَكَذَا الْخَلْقُ مِنَ الْفَقْرِ الْحَذَرُ
تَحْتَ مَاءٍ مَا لِحِ لِلْخَلْقِ قَدْ
(۴) لَوْ هُمْ مِنْ خَالِقِ الْفَقْرِ غَدَوْا
كُلُّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ كَثِيرٍ كَشَفَ
(۵) كُلُّهُمْ مِنْ حَذَرِ الْغَمِّ هَوُوا
لِلْوُجُودِ هُمْ خَفُّوا فِي الْعَدَمِ
- تِلْكَ أَنْظُرْ مُذِبِّهَا قَدْ أَوْرَدَهُ
مِثْلَ ذَا أَنْتَ بِمَا جَرَّ اعْتَبِرْ
لِلْمَقْضَا جَرَّ لَنَا الْمَوْتَ أَعْدُ
بِالصَّنَاعَاتِ كَثِيرًا وَ الْعَمَلِ
أَظْهَرَ دَوْمًا لَهُ خَافَ الْخَطَرُ
رَكْسَ .. الْفَقْرِ لَهُ عَمْدًا أَعْدُ ..
خَائِفِينَ وَ إِلَى الْحَقِّ اهْتَدَوْا
لَهُمْ جُودًا .. عَلَى السِّرِّ وَقِفْ ..
فِي صَمِيمِ الْغَمِّ وَالْجَهْدِ هَوُوا
وَقَعُوا .. جَرُّوا لِمَا خَافُوا النَّدَمَ ..

فی بیان دعاء و شفاعۃ الدقوقی فی خلاص تلك السفینة

- (۶) فَالِدَقُّوْقِيْ إِذَا مَا الْمَحْشَرَا
ذَاكَ وَالْعَوَّاءَ مِنْهُ نَظَرَا

- (۱) او چه اندیشد در آن بیشه بین
(۲) میکشد شیر قضا در بیشه ها
(۳) آنچنان کز فقر میترسند خلق
(۴) گر بترسیدی از آن فقر آفرین
(۵) جمله شان از خوف غم در عین غم
- تو همان اندیش ای استاد دین
جان ما مشغول کار و بیشه ها
زیر آب شور رفته تا بحلق
کنجهایشان کشف گشتی در زمین
در بی هستی افتاده در عدم

دعا و شفاعت دقوقی در خلاص آن گشتی

- (۶) چون دقوقی آن قیامت را بدید
رحم او جوشید و اشک او دوید

قَالَ رَبِّي رَحْمَةً مِنْكَ اُنْظُرْ
 لَهُمْ يَا مَلِكُ رَبُّ السُّودِ
 اِنَّ السَّاحِلَ وَفَقَ مَيْلِهِمْ
 مَلِكٌ فِي يَدِهِ دَوْمًا اَمْرٌ
 اَعِفْ عَنْ هَذَا الْقَبِيحِ وَالرَّدِي
 مِائَةً سَمِعَ وَعَيْنٍ وَ نِعَمَ
 رَشَوَةً عَنْ ذَاكَ حَاشَا قَبِيلاً
 نَجِدَ اسْتِحْقَاقَ اَرْبِي بِالْمَنْ
 نَظَرَ كَثْرًا لَنَا زَادَ اَلْعَطَا
 يَا عَظِيمُ اَنْتَ اَنْتَ فِي الْمَقَامِ
 نَحْنُ مَعَ حِرْصٍ بِهِ زِدْنَا وَلَعِ
 مِنْكَ عَلِمْنَا لَنَا زَادَ الرِّجَاءُ

(۱) رَحْمَةً جَاشَ لَهُ الدَّمْعُ اَنَّهُمْ
 غَضُّ عَنْ فَعْلِهِمْ خُذْ بِالْيَدِ
 (۲) ذُو الْوَسَامِ الْحَسَنِ اَيْضاً بِهِمْ
 بِسَلَامٍ اَنْتَ مَنْ بَحْرًا وَ بَرَّ
 (۳) يَا كَرِيمُ يَا رَحِيمُ سَرْمَدِي
 (۴) مِنْ مُسِيءِ الظَّنِّ يَا مَنْ مِنْ كَرَمٍ
 وَهَبْ لَا بَدَلًا رَامَ وَلَا
 (۵) فَالْعَطَاءُ وَهَبَ مِنْ قَبْلِ اَنْ
 حِينَمَا الْكُفْرَانِ مِنَّا وَالْخَطَا
 (۶) عَنْ ذُنُوبٍ صَدَرَتْ مِنَّا عِظَامُ
 (۷) تُقَدَّرُ بِالْإِسْرِ تَعْفُو مِنْ طَمَعٍ
 نَحْرِقُ دَوْمًا وَ اَيْضاً ذَا الدُّعَاءِ

دستشان گیر ای شه نیکو نشان
 ای رسیده دست تو در بحر و بر
 در گذار از بدسگالان این بدی
 نی زرشوت بخش کرده عقل و هوش
 دیده از ما جمله کفران و خطا
 تو توانی عفو کردن در حریم (۱)
 وین دعا را هم ز تو آموختیم

(۱) گفت یارب منکر اندر فعلشان
 (۲) خوش سلامتشان به ساحل باز بر
 (۳) ای کریم و ای رحیم سرمدی
 (۴) ای بداده رایگان صد چشم و گوش
 (۵) بیش از استحقاق بخشیده عطا
 (۶) ای عظیم از ما گناهان عظیم
 (۷) ما ز حرص و آرز خود را سوختیم

- (۱) حُرْمَةُ تَعْلِيمِنَا مِنْكَ الدُّعَاءُ
(۲) تُشْعِلُ أَيْضاً بِمِثْلِ ذَا عَلَى
فِي الزَّمَانِ ذَاكَ مِثْلَ الْأُمَّاتِ
(۳) سَأَلَ مِنْ عَيْنِيهِ دَمْعٌ وَالدُّعَاءُ
(۴) لِلسَّمَاءِ وَصَلَ ذَاكَ الدُّعَاءُ
ذَا دُعَاءٍ آخَرَ عُدَّ وَمَا
(۵) فَالدُّعَاءُ ذَلِكَ اللَّهُ صَنَعَ
وَالدُّعَاءُ ذَاكَ ذِيَاكَ الْقَبُولُ
- أَنْ يَمِثِلَ الظُّلْمَةَ هَذِي الضِّيَاءُ
لَفِظِهِ رَاحَ الدُّعَاءُ فِي الْمَلَأِ
بِالْوَفَاءِ لِبَيْنِيهَا الْمُسْتَفِقَاتِ
ذَاكَ مَنْ لَا بِاخْتِيَارٍ وَقَعَا (۱)
مَنْ هُوَ لَا بِاخْتِيَارٍ طَلَعَا (۲)
مِنْهُ كَانَ .. قَوْلُ خَلَاقِ السَّمَاءِ ..
إِذْ هُوَ الْفَانِي كَانَ مِنْ وَلَعِ (۳)
كَانَ لِلْحَقِّ .. إِلَيَّ الْحَقِّ يُؤَلِّ ..

(۱) فان قيل ومثل هذا الدعاء في الصلاة مفسد لها فأجاب بقوله (آن دعای بی خود آن خود دیگر است) (۲) ای الدعاء المذكور لم يصدر من الدقوقي فليس منه بل هو قول الله فليس مفسداً للصلاة وان نظرت الى الحقيقة (آن دعا حق میکند چون او فنانست) - (۳) ای فاذا كان العبد فانياً ذاك الدعاء وتلك الاجابة من الله تعالى لانه قال في حديثه القدسي (ما زال عبيد يتقرب الى بالنوافل حتى احبه فاذا احبته كنت سمعه اللذي يسمع به و بصره اللذي يبصر و يده اللتي يبطش بها و رجله اللتي يمشي بها قال الشيخ الاكبر ولا بد من اثبات عين العبد في الفناء في الله و حينئذ يصح ان يكون الحق سمعه و بصره و لسانه و يده فعم قواه و جوارحه بهويته على المعنى اللذي يليق به وهذا نتيجة قرب النوافل -

- (۱) حرمت آنکه دعا آموختی
(۲) همچنين ميرفت بر لفظش دعا
(۳) اشك ميرفت از دو چشمش وان دعا
(۴) آن دعای بی خود آن خود دیگر است
(۵) آن دعا حق میکند چون او فنانست
- در چنین ظلمت چراغ افروختی
آن زمان چون مادران با وفا
بیخود ازوی می بر آمد بر سما
آن دعا زو نیست لفت داور است
آن دعا، وان اجابت از خداست

- (۱) مَا غَدَى الْوَاسِطَةَ الْمَخْلُوقَ قَطْ
لَا وَلَا يَعْلَمُ رُوحٌ وَ بَدَنٌ
(۲) فَعِبَادَ اللَّهِ كُلِّ بِالرَّحِيمِ
(۳) هُمْ رَحِيمُونَ نَصِيرُونَ بِلَا
مُشْفِقُونَ مُسْتَعَانُونَ الْحَزَنَ
(۴) اِصْحَ يَا الْقَوْمَ اطْلُبْ يَا مُبْتَلَا
(۵) خَلَصَ مِنْ نَفْسِ الشَّهْمِ الْبَطْلُ
(۶) زَعَمُوا مِنْ جَدِّهِمْ كَانَ وَأَنْ
وَاحْتِرَازِ سَدَدَ فَوْقَ الْفَرَضِ
(۷) يُطْلِقُ لِلصَّيْدِ كُلِّ تَغْلِبِ
وَيُعْجِبُ وَغُرُورِ ذَا الْغَلَبِ
- لَهُ فِي الْبَيْنِ وَلَا مَعَهُ ارْتَبَطْ
بِالْخُضُوعِ ذَاكَ عَرِيٍّ مِنْ زَمَنٍ
وَالْحَلِيمِ خَلَقَ الْحَقُّ الْعَظِيمِ
عَوَضَ يَبْغُونَ مِنْ مِثْلِ الْمَلَأِ
يَحْمِلُونَ فِي الشُّجُونِ وَالْمِحَنِ
أَصْحَ وَاغْنَمَ وَدَهُمَ قَبْلَ الْبَلَاءِ
ذَاكَ الْفُلْكَ وَمَنْ فِي الْفُلْكَ حَلْ
لَهُمُ السَّاعِدَ مِنْ حِذْقٍ يَفَنَ (۱)
صَائِبَ سَهْمٍ بِهِ تَمَّ الْفَرَضُ
رِجْلَهُ فِي غَيْرِ ذَا لَمْ يَغْلِبِ (۲)
عَلِمُوا بِالْبَيْتِ كَانَ لِلذَّنْبِ

(۱) ای ان اهل الفلك راو سبب نجاتهم استجابة دعائهم اتفاقاً - (۲) ای الثعالب
فی الصيد یخلصون ارجلهم لانهم یعلمون ان ارجلهم اذ لم تک مطلقة لا یقدرون علی الحرب
غیر ان الثعالب یعلمون ذاک الخلاص من اذناهم من جهة الاهتزاز او حالة کونهم مغرورین-

- (۱) واسطه مخلوق نی اندر میان
(۲) بندگان حق رحیم و بردبار
(۳) مهربان بی رشوة ان یاری کنان
(۴) هین بجو این قوم را ای مبتلا
(۵) دست کشتی از دم آن پهلوان
(۶) که مگر بازوی ایشان در حذر
(۷) پا رهاشد روبهان را در شکار
- نی خبر زان لابه کردن جسم و جان
خوی حق دارند در اصلاح کار
مشفقان و مستعان غمخوارگان
هین غنیمت دارشان پیش بلا
واهل کشتی را بجهد خود گمان
در هدف انداخت تیری از هنر
وان زدم دانند روباهان غرار (۱)

هَمْ دَوْمًا يَلْمَعُونَ بِالذَّنَبِ
 رَجُلُكَ أَحْفَظُ بَتَّةً أَوْ مَدِرَ (۱)
 يَا سَفِيهَ أَيُّ نَوْعٍ مُطْلَبُ
 ذَا الْكِرَامِ مِنْ مِثَاتٍ مِنْ عَنَا
 رَفَعْتَ مِثًّا لَهَا أَعْرِفَ بِالْمِثْلِ
 نَلْعَبُ يُمْنِي وَ يُسْرَى مِنْ طَرْبُ
 بِالْدَّلِيلِ نَأْتِي بِالْمَكْرِ اقْتَرَنَ
 حَيْرَ زَيْدٍ وَ بَكَرٍ اضْطَرَبُ
 بِالْأُلُوْهِيَّةِ أَبْدَيْنَا وَلَعُ
 ذَا الْإِنَّا نَحْنُ جَهْلًا لَا نَرَى
 أَنْتَ فِي الْحُفْرَةِ وَالْبَيْتِ الدَّجِي
 لِصَلَاحِ نَفْسِكَ يَا ذَا انْزِعِ..

(۱) وَلِيعْشَقِ لَمْ فِیْهِمْ وَ طَرْبُ
 (۲) وَیْلَکَ یَا تَعْلَبُ مِنْ جَجَرِ
 لَکَ لَوْلَمْ تُوْجِدِ الرَّجُلَ الذَّنَبُ
 (۳) نَحْنُ مِثْلُ الْمُتَعْلَبِ الرَّجُلُ لَنَا
 (۴) وَانْتِقَامِ یُخَالِصُونَ وَ الْحِیْلُ
 ذَنْبًا کَانَ لَنَا مَعَ ذَا الذَّنَبِ
 (۵) فَتَنْهَزُ الذَّنَبُ نَحْنُ یَاَنْ
 نَدَابُ فِی ذَاکَ حَتَّى مِنْ عَجَبِ
 (۶) حِیْرَةَ الْخَلْقِ طَلَبْنَا مِنْ طَمَعِ
 (۷) کُنْیَ یُخْدَعِ تَمْلِکَ قَلْبِ الْوَرَى
 (۸) وَسَطِ الْحُفْرَةِ صِرْنَا یَا غِیْبِ
 یَدَکَ عَنْ سُبُلَةِ الْغَیْرِ أَرْفَعِ

(۱) چشم شوخ بمعنی السفيه -

می رهاند جان ما را در کمین
 با چو نبود دم چه سودای چشم شوخ
 می رهاندمان ز صدگون انتقام
 عشقها بازیم بادم چپ و راست
 تا که حیران ماند از ما زید و بکر
 دست طمع اندر الوهیت زدیم
 این نمی بینیم ما کاندرا گویم
 دست وادار از سبال دیگران

(۱) عشقها با دم خود سازند کین
 (۲) روبها پارا نگه دار از کلوخ
 (۳) ما چو روباهان و پای ما کرام
 (۴) حيله باریک ما چون دم ماست
 (۵) دم بجنبانیم ز استدلال و مکر
 (۶) طالب حیرانی خلقان شدیم
 (۷) تا با فسون مالک دلها شویم
 (۸) در گوی و در چهی با قلبتان

- (۱) إِذْ لَبِستَانٍ بِطِيبٍ وَ سُرُورٍ
بَعْدَ ذَلِيلِ الْخَلْقِ إِمْسِكَ وَأَسْحَبِ
(۲) يَا سَجِينِ الْخَمْسَةِ وَالْأَرْبَعَةِ
لِمَحَلِّ لَطْفِ الرُّوحِ أَسْحَبِ
(۳) أَنْتَ يَا مَنْ لِلْجِمَارِ خَدَمًا
رُبَّمَا التَّقْبِيلِ أَنْتَ تَجِدُ
(۴) فَالْعُبُودِيَّةُ لِلْحُبِّ لِأَنَّ
حُبَّكَ لِلْمُسَاطَةِ مِنْ أَيْنَ قَامَ
(۵) فَلِحُبِّ أَنْ يَقُولُوهُمْ مَا
وَتَرَأَ فِي عُنُقِ الرُّوحِ لَكَ
(۶) وَبِكَ يَا تَعَلَّبَ هَذَا الدُّنْيَا
قَلْبِكَ دَوْمًا عَلَى مَنْ لِلْقُلُوبِ
- تَصِلُ تَغْنِمُ لِلرُّوحِ الْحَبُورُ
لَهُمْ نَحْوَهُ لِلْخَيْرِ أَطْلُبِ
وَ أَسِيرَ السِّتَةِ الْمُتَسَعَةِ
مِثْلَكَ لِلْغَيْرِ فِي هَذَا أَذْهَبِ (۱)
لِلْجِمَارِ الدُّبُرُ قَدْ لَزِمَا
فَبِنَا أَذْهَبَ نَحْوَهُ لَا تَجِدُ
لَكَ أَمْ تُعْطِ يَدًا أَيْ زَمَنَ
وَ يَمَ كَانَ لَكَ هَذَا الْغَرَامُ (۲)
تَصْنَعُ أَنْتَ رَبَطْتَ بَرَّمَا (۳)
وَلَكَ الْمَوْتُ الزَّوَامُ مَسَكَا..
لِلْخِدَاعِ دَعُ وَ أَوْقِفْ طَلِبَا
مَلِكُوا فِي حُبِّهِمْ تَجَلَّى الْكُرُوبُ

(۱) ای یا مقیم العناصر الاربعة و الحواس الخمسة و الجهات الستة فی العالم السفلی من غیر خلاص من الصفات البشرية اسحب روح غیرک ایضاً الی هذا المحل اللطیف و هذا الخطاب علی نحو الاستهزاء - نفز بفتح النون و سکون الفین بمعنی اللطیف ای المحل النظیف - (۲) نسخه ثانیة - للملکة - (۳) زهی بکسر الزاء المعجمة الاولى للتحصین والثانیة اسم الوتر -

بعد ازان دامان خلقان گیروکش
نفز جانی دیگران را هم بکش
بوسه گاهی یافتی ما را ببر
میل شاهی از کجایت خاستست
بسته در کردن جانت زهی
وقف کن دل بر خداوندان دل

(۱) چون ببستانی رسی زیبا و خوش
(۲) ای مقیم حبس چار و پنج وشش
(۳) ای چو خر بنده حریف کون خر
(۴) چون ندادوت بندگی دوست دست
(۵) در هوای آنکه گویندت زهی
(۶) رویها این دم حیلست را بهل

- (١) فِي لَوْ إِذَا الْأَسَدِ الضَّارِي الْكَبَابِ
لَا يَقْلُ .. لَوْ تَجِدُ بِالطَّلَابِ ..
أَيُّهَا الثَّعْلَبُ لَا تَرَكُضْ إِلَى
جِيْفَةٍ .. نَتَمْنَا تَكُونُ فِي الْمَلَأِ ..
(٢) أَنْتَ يَا قَلْبُ مِنَ الْحَقِّ تَصِيرُ
لَهُ مَنظُورًا وَبِالْقَدْرِ خَطِيرُ (١)
حِينَمَا كَالْجُزْءِ نَحْوَ كَسِيلِهِ
سِرَّتْ .. وَالْفَرْعُ أَتَى مِنْ أَصْلِهِ ..
(٣) لَكَ قَالَ الْحَقُّ دَوْمًا فَالْنَّظَرُ
كَانَ فَوْقَ الْقَلْبِ مِثْلًا لَا الصُّورَ (٢)
وَعَلَى الصُّورَةِ فِي إِنْ يَقِينُ
لَمْ يَقْعَ فَالصُّورَةُ مَاءٌ وَطِينُ
(٤) أَنْتَ قُلْتَ دَائِمًا أَيْضًا أَنَا
لِي قَلْبٌ وَجَدِيرٌ بِالثَّنَا (٣)
مَا دَرَيْتَ الْقَلْبَ فَوْقَ الْعَرْشِ لَا
فِي السُّفُولِ جَلٌّ شَأْنًا وَعَلَا

(١) ای بآن تذهب علی الطريق المستقیم علی جادة الشرع القويم فتصل الی الله تعالی فان الوصول الی الله نور وذلك النور جزء من النور الالهی (٢) اشارة الی قوله (ص) ان الله لا ينظر الی صورکم ولا الی اعمالکم بل ينظر الی قلوبکم ونياتکم - وعن ابن ماجة عن ابی هريرة یا هذا اذا لم تخلص من حبس الماء والطين فلا يحصل لك وصول الجزء لکله - ولا تصل الی الله تعالی - (٣) القلب باصطلاح اهل القلوب ليس القلب الصنوبری الشكل اللذی هو قطعة لحم بل قال الشيخ صدرالدين القنوی فی اصطلاحاته القلب جوهر نورانی مجرد بتوسط بین الروح و النفس وهو اللذی تتحقق به الانسانية و یسمیه الحکیم النفس الناطقة و الروح باطنه و ظاهره المتوسط بینہ و بین الجسد كما مثله فی القرآن بالزجاجة و الکوکب الدوی والروح بالمصباح فی قوله تعالی مثل نوره کمشكاة فیها مصباح المصباح فی زجاجة الزجاجه کأنها کوکب دري یوقد من شجرة مبارکة زبونة لا شرقية ولا غربية والشجرة هی النفس و المشكاة البدن وهو الوسط فی الوجود ومراتب التنزلات بمثابة اللوح المحفوظ فی العالم - ولهذا قال ابو یزید مشیراً الی هذا القلب وما حوله لو وضع فی زوايا قلب العارف ما أحس بها -

رو بها تو سوی جیفه کم شتاب
که چو جزوی سوی کل خود روی
نیست بر صورت که از آب و گلست
دل فراز عرش باشد نی به پست

(١) در بناء شیر کم ناید کباب
(٢) تو دلا منظور حق آنکه شوی
(٣) حق همی گوید نظرمان بردل است
(٤) تو همی گویی مرا دل نیز هست

- (۱) فَبِطِينٍ عَكِرٍ اَيْضًا وَجِدَ
غَيْرَ اَنْ الْمَاءَ هَذَا لَا يَلِيقُ
(۲) اِذْ هُوَ لَوْ كَانَ مَاءً غَلَبَا
فَاِذَا لَا تَحْسِبِ الْقَلْبَ لَكَ
(۳) ذَلِكِ الْقَلْبُ الَّذِي بَدَرَ السَّمَا
ذَاكَ قَلْبٌ كَانَ لِلْاَبْدَالِ اَوْ
(۴) طَهَّرَ بَتًّا مِنْ الطِّينِ صَفَى
(۵) هَجَرَ الطِّينَ وَ لِلْبَحْرِ غَدَرَ
(۶) اِنْتَبَهَ يَا اِذَا فَفِي الطِّينِ اَنْسَجَنَ
اَنْتَ بَحْرَ الرَّحْمَةِ الصَّفْوِ الْعَذْبِ
(۷) فَيَقُولُ الْبَحْرُ بِالذَّاتِ اَنَا
لَكِنْ اَنْتَ تَبْدُخُ اَنْبَى اَنَا
- دَائِمًا مَاءً لَهُ الصَّفْوُ فَقَدْ
لِلْمَوْضِي .. وَهُوَ بِالْتَرَكِ حَقِيقُ ..
فَوْقَهُ الطِّينُ .. وَفِيهِ نَضْبًا ..
قَلْبًا اَيْضًا .. وَافَقَ مِمَّا بَكَ .. (۱)
نُورَهُ بَزُ السَّمَوَاتِ سَمَى
لِلْمَنِيِّينَ .. بِهِ الْحَقُّ رَأَوْ .. (۲)
جَاءَ فِي الْكَثْرِ لَهُ الْقَدْرُ ضَفَى
عَافَ سِجْنَ الطِّينِ بَحْرِيًّا ظَهَرَ
مَائِنًا .. صَارَ اَسِيرًا لِلْمَحْنِ ..
جَذَبْنَا قَرَّرَ مِنَ الطِّينِ اللَّزْبِ
لَكَ حُبًّا اَسْحَبَ الْلُوي الْعَنَا
عُدْتُ مَاءً طَيِّبًا وَفَقَ الْمُنَى

(۱) نسخه نایه - عما بکا - (۲) ای القلب اللذی ورد فی حقہ قلب المؤمن

عرش الرحمن -

لیک زان آبت نشاید آب دست
بس دل خود را مگو کاین هم دل است
آن دل ابدال یا پیغمبر است
در فزونی آمده وافی شده
رسته از زندان گل بحری شده
بحر رحمت جذب کن مارا ز طین
لیک می لافی که من آب خوشم

(۱) در کل تیره یقین هم آب هست
(۲) زانکه گر آبست مغلوب گلست
(۳) آن دلی کز آسمانها برتر است
(۴) پاک گشته آن ز کل صافی شده
(۵) ترک گل کرده سوی بحر آمده
(۶) آب ما مجبوس گل مانده ست هین
(۷) بحر گوید من ترا در خود کشم

(۱) لَكَ هَذَا الْبَذْخُ بِالْحَرَمَانِ قَدْ
 (۲) وَبِي ادْخُلْ طَلَبَ الْمَاءِ بِطِينِ
 مَسَكَ الطِّينُ لِرَجْلِ الْمَاءِ قَدْ
 (۳) مَنْ يَدِ الطِّينِ إِذَا مَا خَلَصَا
 بَقِيَ الطِّينُ وَحِيداً وَانْتَقَلَ
 (۴) مَنْ هُوَ لِلْمَاءِ مِنْ طِينٍ سَحَبَ
 هُوَ جَذَبَ النُّقْلَ مِنْكَ وَالشَّرَابَ
 (۵) قَسْ عَلَى ذَلِكَ كُلِّ شَهْوَةٍ
 (۶) كَانَ أَوْ خُبِرَ فَكُلُّ وَاحِدٍ
 اسْكُرَ إِذَا مَا وَجَدْتَ فَالْخُمَارُ
 (۷) ذَا خُمَارٍ الْغَمِّ دَلَّ أَنْ فَقَدْتَ

جَاءَ فَاتْرَكَ ذَلِكَ الْفِكْرَ أَبَدَ
 يَدْخُلُ فِي الْبَحْرِ وَالْمَوْجِ الرُّزَيْنِ
 مَنَعَ يَسْحَبُهُ مِنْهُ يَجِدُ
 رَجُلَهُ لِلْبَحْرِ كَلًّا مَلَصَا
 هُوَ .. لِلْبَحْرِ الَّذِي رَامَ وَصَلَ ..
 وَلِاسْمَتِ الْبَحْرِ وَالسَّعْدِ جَلَبَ (۱)
 .. اللَّطِيفُ الْحَاوِ وَالصَّفْوُ اللَّبَابُ ..
 فِي الدُّنَا مِنْ رِفْعَةٍ أَوْ ثَرْوَةٍ (۲)
 .. لَكَ مِنْ هَذِي .. يَنْجُو سَائِدُ .. (۳)
 بِكَ أَبَدِي وَ لَكَ الرَّأْسُ أَدَارُ
 لَكَ سُكْرًا قَبْلَ ذَا مِنْهُ وَاجَدْتَ

(۱) فی الاصل ما هو السحب للماء من الطين - (۲) نسخة ثانية - او من قوة -
 (۳) نسخة ثانية - زائد -

(۱) لاف تو مجرور می دارد ترا
 (۲) آب گل خواهد که در دربارود
 (۳) گر رهاند پای خود از دست گل
 (۴) آن کشیدن چیست از گل آب را
 (۵) همچنان هر شهوتی اندر جهان
 (۶) هر یکی زانها ترامستی کند
 (۷) این خمار غم دلیل آن شدست

ترك آن پنداشت كن در من درآ
 گل گرفته پای او را می كشد
 گل بماند خشك و او شد منتقل
 جذب تو نقل و شراب ناب را
 خواه مال و خواه جاه و خواه نان
 چون نیابی آن خمارت می زند
 كه بدین مفقود مستی ات بدست (۱)

(۱) نسخه لکنلهور (که بدین مقصود مستی ات بدست) این بذاک المقصود کان سكرک قبیحاً-

- (۱) غَيْرَ مَا فِيهَا لَكَ قَدْ وَجِبَا
لَا تَسْوَلَا وَلَا تَغْدُوا الْأَمِيرَ
(۲) رَأْسَكَ كِبَرًا رَفَعْتَ هَا أَنَا
(۳) غَيْرِي لَا أَسْتَلُ كَالْمَاءِ قَدْ
قَالَ لَا أَسْتَلُ إِنِّي هَا أَنَا
(۴) قَدْ ظَنَنْتَ الْقَلْبَ أَنَّ هَذَا الَّذِي
فَإِذَا لَا شَكَّ عَنْ أَهْلِ الْقُلُوبِ
(۵) أَفْتَرَضِي أَنْتَ ذَاكَ الْقَلْبَ أَنَّ
لِلْحَلِيبِ عَاشِقًا وَالْعَسَلِ
(۶) إِنَّ لُطْفًا فِي الْحَلِيبِ وَالْعَسَلِ
كُلُّ مَسْرُورٍ مِنَ الْقَلْبِ السَّرُورُ
- لَا تَرُمُ حَتَّىٰ عَلَيْكَ الْغَلْبَا (۱)
لَكَ .. وَالْعَبْدُ تَصِيرُ وَالْأَسِيرُ ..
صَاحِبُ الْقَلْبِ وَصَلْتُ لِلْمَهْنَا
رَفَعَ فِي الطِّينِ رَأْسًا وَمَدَدَ
مَاءَ الْعَذْبِ وَمَا لِي مِنْ عَنَا
لُوثَ بِالطِّينِ وَالْوَصْفِ الْبَدْيِ
يَدُكَ تَرْفَعُ لِلْجَهْلِ تَوْبُ
يَغْدُو هَذَا الْقَلْبَ مَنْ كَانَ بِفَنِّ
.. وَلِرَأْسٍ رَأْسًا فِي الْوَحْلِ ..
كَانَ عَكْسُ الْقَلْبِ مِنْهُ قَدْ حَصَلَ
ذَاكَ جَاءَ لَهُ كَلًّا وَالْحَبُورُ

(۱) كما ورد قد افلح من سلم ورزق كفافاً واقنعه الله بما آتاه وورد من أحب دنياه
أضر بآخرته ومن أحب آخرته أضر بدنياه -

- (۱) جز باندازه ضرورت زین مکیر
(۲) سرکشیدی تو که من صاحب دلم
(۳) آن چنانکه آب در گِل سرکشد
(۴) دل تو این آلوده را پنداشتی
(۵) خود روا داری که آن دل باشد این
(۶) لطف شیر وانگین عکس دل است
- تا نکردد غالب و بر تو امیر
حاجت غیری ندارم واصلم
که منم آب و چرا جویم مدد
لا جرم دل ز اهل دل برداشتی
که بود در عشق شیر وانگین
هر خوشی را آن خوش از دل حاصل است

- (۱) فَإِذَا صَحَّ بِأَنَّ الْقَلْبَ كَانَ
عَرَضًا وَالْظَّلُّ لِلْقَلْبِ مَتَى
(۲) ذَلِكَ الْقَلْبُ الَّذِي مَالًا وَجَاهًا
أَوْ بِهَذَا الطِّينِ وَالْمَاءِ الْكَدِرِ
(۳) أَوْ خَيَالَاتٍ لَهُ جِنَحَ الظُّلَامِ
(۴) لَيْسَ بِالْقَلْبِ سِوَى ذَلِكَ مَنْ
هَلْ يَكُونُ الْقَلْبُ لِلَّهِ الْقَدِيرِ
- جَوْهَرًا وَالعَالَمَ بِالْبَيْتِ بِأَنَّ
يَطْلُبُ الْقَلْبُ .. وَهَلْ مِنْهُ أَتَى ..
عَشِقَ مَا طَلِبَ شَيْئًا سِوَاهُ
عَلِقَ فِي حُبِّهِ دَوْمًا غَمْرُ
يَعْبُدُ يَبْغِي الْمَقَالَ وَالْكَلَامَ
كَانَ بَحْرَ النُّورِ مِنْ لُطْفٍ وَمَنْ
مَنْظَرًا حِينًا هُوَ الْأَعْمَى يَصِيرُ^(۱)

(۱) ای القلب لا يكون غير بحر النور الالهي القلب هل يكون منظور الحق وبعدها
يكون اعمى و الضدان لا يجتمعان لانه ان كان مكدرًا بما سوى الله لا يكون مره آتًا
لجمال الله -

- (۱) پس بود دل جوهر و عالم عرض
(۲) آن دل کو عاشق مال است و جاه
(۳) یا خیالاتی که در ظلمات او
(۴) دل نباشد غیر آن دریای نور
- سایه دل چون بود دل را عرض
یا زبون این گل و آب سیاه
می پرستدشان برای گفتگو
دل نظرگاه خدا وان گاه کور (۱)

(۱) برای ربط این ابیات به ابیات سابقه توجیهانی گفتند (۱) دل در این بیت بدل
است از دل در آن بیت سابق (خود روا داری که آن دل باشد این) و دو بیت دیگر
جمله معترض است میان بدل و مبدل منه (۲) از قبیل اقامت ظاهر مقام مضمر است و
چنین میشود که غیر از آن دل دریای نور این دل می باشد که عاشق مال و جاه است
(۳) (آن دلی که عاشق مالست و جاه) مبتداست و خبر آن محذوفست (دل نیست)
بدلالت بیت سوم (آن دلی که طالب مالست و جاه) و دل نباشد غیر آن دریای نور
و بنظر مؤلف النهج و نگارنده این ترجمه این توجیه بمقصود نزدیکتر است ترجمه نیز
بر وفق آن شده است -

- (۱) لَنْ يُرَى فِي أَلْفِ أَلْفٍ لِلْأَنَامِ
يُوجَدُ فِي وَاحِدٍ لُطْفًا وَمَنْ
(۲) فَحَتَاتِ الْقَلْبِ خِلٌ وَأَطْلُبُ
كَيْ لَكَ ذَاكَ الْحَتَاتِ كَالْجَبَلِ
(۳) خُطَّةً هَذَا الْوُجُودِ قَدْ أَحَاطَ
وَلَا إِحْسَانٍ وَجُودٍ لِلذَّهَبِ
(۴) مِنْ سَلَامِ الْحَقِّ جَلَّ كَمْ سَلَامٍ
(۵) لِاخْتِيَارِ نَثَرِ كُلِّ الَّذِي
طَاهِرًا صَفْوًا مُعَدًّا فَالنَّشَارِ
(۶) ذَيْلِكَ ذَاكَ الْحُضُورُ وَالطَّابُ
- ذَلِكَ الْقَلْبُ وَمِنْ خَاصِ وَعَامِ (۱)
مَنْ هُوَ ذَاكَ أَجِبْ يَا ذَا وَمَنْ
لَكَ قَلْبًا .. مِثْلَمَا عَقْلًا يَجِبُ ..
مِنْهُ يَغْدُو .. تَعِشِقُ الْحَقَّ الْأَجَلُ ..
ذَلِكَ الْقَلْبُ .. وَزَادَ بِإِنْسَابٍ ..
نَثَرَ دَوْمًا .. بِهِ اللَّبُّ ذَهَبُ ..
فَوْقَ أَهْلِ الْعَالَمِ الرَّحْبِ مُدَامِ
ذَيْلُهُ كَانَ مِنَ الْوَصْفِ الْبَيْدِ
ذَاكَ لِلْقَلْبِ لَهُ يَأْتِي مِرَارِ
إِصْحَاحِ فِي ذَيْلِكَ مَنْ جَلَّ رُتَبِ

(۱) فان قيل انا نجد قلوباً متعددة فى زمان واحد كاجتماع مولانا و حسام الدين و شمس الدين و سلطان ولد و امثالهم فأجابوا ان قلب الكامل القابل لوحدة الذات فى كل آن واحد و تعدد قلوب اشخاص كثيرة باعتبار الاضافة فان الاحول يرى الواحد اثنين والحال انه واحد فاذا صادفته عناية الهية و زال حوله ايقن ان قلوب اهل القلب على قلب واحد و التفرقة و الاختلاف من الحجاب -

- (۱) نى دل اندر صد هزاران خاص و عام
(۲) ریزه دل را بهل دل را بجو
(۳) دل محیط ست اندرین خطه وجود
(۴) از سلام حق سلامتھا نثار
(۵) هر که را دامن درستست و معد
(۶) دامن تو آن نیازست و حضور
- در یکی باشد کدامست آن کدام
تا شود آن ریزه چون کوهی ازو
زر همی افشاند از احسان وجود
میکند بر اهل عالم ز اختیار
آن نثار دل بدان کس میرسد
هین منه در دامن آن سنگ فجور

- (۱) لَا تُخَلِّ حَجَرَ الْفُسْقِ لِأَنَّ
وَلِأَنَّ تَدْرِي مِنَ الْمُقْدِرِ الزُّيُوفَ
(۲) ذِيكَ أَنْتَ كَمِثْلِ الصَّبِيَّةِ
(۳) قَدْ مَلَأَتْ فِي الدُّنَا ذَاكَ الْخِيَالَ
حَيْثُ مَا كَانَ يَتَبَرَّ غَمَّكَ
(۴) وَلَدَى الْأَطْفَالِ أَنَّى الْحَجَرُ
لَوْ هُمْ مَا مَسَكُوا الذِّيلَ لَهُمْ
(۵) شَيْخًا الْعَقْلُ أَنَّى لَا الشَّعْرُ
فَبِهَذَا الطَّالِعِ وَالْأَمَلِ
- لَا تُخْرِقْ ذِيكَ السَّامِي الْحَسَنَ (۱)
وَعَلَى السَّرِّ لَكَ يَا تَبِي الْوُقُوفِ
حَجَرًا.. مِنْ تَبَرُّو مِنْ فِضَّةٍ..
مِنْكَ لِلْفِضَّةِ وَالتَّبَرُّ بِحَالِ
ضَاعَفَ خَرَقَ ذِيْلَ صِدْقِكَ
حَجَرًا لَا غَيْرَ مِنْهُمْ يَظْهَرُ
فِي يَدِ الْعَقْلِ وَصَدُّوا جَهْلَهُمْ
ذَلِكَ الْأَبْيَضُ وَالْمُنْتَشِرُ (۲)
أَبْدَأُ لِلشَّعْرِ مَا مِنْ مَدْخَلِ

(۱) ای ان ذبلك الدعاء وحضور القلب و الاحجار هي الفسق و الفجور ای حتی لا
يكون هواك مذهباً لحضور قلبك و حتی تعلم النقد و هو جواهر الاسرار اللتی یشرها صاحب
القلب من الزيوف ای الزيوف اسباب الدنيا من الذهب والفضة ومن نقوشها الصورية وتميزها
فانه يقول - (سنگ بر کردی تو دامن از جهان) (۲) ای الشیخوخة ات عقل و لم
تأت شیئاً یعنی من بلغ مرتبة الرجال کان شیخاً و صاحب عقل الكل و من لم يبلغ مرتبة
الرجال لم یکن شیخاً فی الحقيقة ولو شاب و بلغ من السن ما بلغ لان العقول متفاوتة فی
اصل الفطرة وازديادها فی الدنيا علی وفق زيادتهما فی الازل -

- (۱) تا ندرد دامن آں سنگها
(۲) سنگ بر کردی تو دامن از جهان
(۳) آن خیال سیم و زر چون زر نبود
(۴) کی نماید کودکان را سنگ سنگ
(۵) پیر عقل آمد نه آن موی سپید
- تا بدانی تقدرا از زنگها
هم ز سنگ سیم و زر چون کوکان
دامن صدقت درید و غم فزود
تا نگیرد عقل دامنشان بچنگ
مو نمی گنجد در این بخت وامید

فی بیان انکار تلك الجماعة على شفاعة الدقوقي و طيرانهم من محلهم
و غیو بتهم و تحیر الدقوقي بأنهم ذهبوا على الهواء ام ذهبوا فی الارض

- (۱) فَالْأَسْفَيْنُ ذَاكَ لَمَّا أَنْ نَجَى
وَصَلَاةُ الْجَمْعِ ذَاكَ بِالتَّمَامِ
(۲) بَعْضُهُمْ فَجَفَجَهُ لِلْبَعْضِ قَالَ
(۳) قَالَهُ مِمَّا فَعَلَ وَاحِدٍ
لَمْ أَكْ لَا بِالْخَفَا لَا بِالْعَلَنِ
(۴) كَلَّمَهُمْ لِلْآخِرِ سِرًّا ذَكَرَ
(۵) وَاحِدٌ قَالَ الدُّعَاءُ ذَا لَنَا
وَفُضُولِيَا بِهِ مِمَّا الْأِمَامِ
(۶) وَاحِدٌ آخَرُ يَا رَبَّ الْيَقِينِ
سَالِمًا بِأَلْبَتٍ وَفَقَى مَا رَجَى
حَصَاتٍ وَالْأَمَنَ وَافُوا وَالسَّلَامَ
يَا أَبَ هَذَا الْفُضُولُ مَنْ بِحَالٍ
مِنْهُمْ قَالَ أَنَا بِالْوَارِدِ
ذَا الدُّعَاءِ قَائِلًا أَيَّ زَمَنٍ
وَهُوَ فِي خَلْفِ الدَّقُوقِيِّ اسْتَمْتَرَ
لَمْ يَكْ كَلًّا وَ لَيْسَ فَعَلْنَا
مِنْ عَنَّا نَاجَى وَلَمْ بِالْمَرَامِ
قَالَ أَيضًا لِي كَذَا هَذَا يُبَيِّنُ

انکار کردن آن جماعت و شفاعت دقوقی و پریدن ایشان و ناپدید شدن در پرده غیب

و حیران شدن دقوقی که بر هوا رفتند یا در زمین

- (۱) چون رهید آن کشتی و آمد بکام
(۲) فججی افتادشان با همدگر
(۳) گفت هر يك من نکردستم کنون
(۴) هر یکی با آن دگر گفتند سر
(۵) گفت مانا کین امام ما ز درد
(۶) گفت آن دیگر که ای بار یقین
شد نماز آن جماعت هم تمام
کین فضولی کیست از ما ای پدر
این دعا نی از درون نی از برون
از پس پشت دقوقی مستتر
بو الفضولانه مناجاتی بکرد
مر مرا هم می نماید این چنین

(۱) أَنْ فَضُولِيَا غَدِي مِنْ انْقِبَاضِ
 (۲) فَعَلَ إِذْ أَنَا مِتِّي النَّظْرَا
 مَا تَقُولُ الْأَصْفِيَاءُ ذُو الْكَرَمِ
 (۳) لَمْ أَرِ الْوَاحِدَ مِنْهُمْ فِي الْمَقَامِ
 (۴) لَمْ أَرِ مِنْهُمْ شِمَالًا وَيَمِينِ
 أَحَدٌ عَيْنِي الْحَدِيدِيَّةُ مَا
 (۵) خِلْتَهُمْ كَانُوا الدَّرَارِي ذَوِبَتْ
 لَنْ تَرَى مِنْ أَثَرٍ لِلرَّجُلِ لَا
 (۶) فِي قِبَابِ الْحَقِّ جَلَّ غَيْبًا
 (۷) ذَا الْفَرِيقِ صِرْتُ حَيْرَانًا أَنَا
 (۸) لَهُمْ غَطَى وَعَنْ عَيْنِيهِ قَدْ
 مِثْلَمَا فِي الْمَاءِ لِلْمَنْهَرِ السَّمَكِ

وَعَلَى الْمُخْتَارِ بِالْكَلِّ اعْتِرَاضِ
 مَرَّةً أَلْقَيْتُ خَلْفِي كَنِي أَرَى
 تِلْكَ مَا تَبْغِي وَمَا فِيهَا أَلَمْ
 عَنْ مَقَامٍ لَهُمْ غَابُوا تَمَامِ
 لَا وَلَا تُحْتَا وَفَوْقًا لِي يَبِينُ
 غَلَبَتْ ذَا الْقَوْمِ سَلَكَ السَّمَاءِ
 مَاءُ الرُّوحِ اللَّطِيفِ انْقَلَبَتْ
 مِنْ غُبَارٍ لَهُمْ الصَّخْرَا عَلَا
 جَمْعُهُمْ فِي أَيِّ حَقْلٍ ذَهَبَا
 كَيْفَ لَطْفُ الْحَقِّ عَنْ أَعْيُنِنَا
 سَتَرُوا كَلًّا بِوَصْفٍ لَا يُحَدِّ
 غُمَسَ وَالنَّجْمُ غَابَ فِي الْفَلَكَ

(۱) او فضولی بوده است از انقباض
 (۲) چون نگه کردم سپس تا بنگرم
 (۳) يك زایشان را ندیدم در مقام
 (۴) نی به چپ نی راست نه بالا نه زیر
 (۵) درها بودند کوئی آب گشت
 (۶) در قباب حق شدند آندم همه
 (۷) در تحیر مانده ام کین قوم را
 (۸) آنچنان پنهان شدند از چشم او

کرد بر مختار مطلق اعتراض
 که چه میگویند آن اهل کرم
 رفته بودند از مقام خود تمام
 چشم تیز من نشد بر قوم چیر
 فی نشان پای و نی گردی بدشت
 در کدامین روضه رفتند آن رمه
 چون بیوشانید حق بر چشم ما
 مثل غوطه ماهیان در آب جو

لَهُمُ الْأَعْمَارُ كَمْ مِنْ زَفَرَةٍ
 .. عَلَيْهِ يَنْظُرُ أَنَا وَجَهَهُمْ ..
 زَمَنًا فِي النَّظَرِ وَكَأَنِّي
 يُوْرِدُ حَاشَاءَ مِنْ هَذَا بَرِي
 نَأَمُ إِنْ أَنْتَ تَرَاهُمْ فِي الْعِيَانِ
 لَكَ مِنْ ذَا صَارَ يَا وَاهِي اللَّبَابِ
 وَالْعَوَامِ خِلْتَهُمْ عِنْدَ النَّظَرِ
 قَدْ نَظَرْتَ وَبِجَهْلٍ كَثُرَا
 طِينِ الشَّانِ الرَّفِيعِ بِي قُرْنِ
 إِرْبِطِ الْعَيْنَ وَلَا تَقْدُوا الْأَخْسَ
 تَتَرَكُ كَمْ مَرَّةً فِيهَا نَظَرْتَ
 مِثْلَ نَهْرٍ فَاضٍ دَمْعًا لَهُمَا
 لَكَ لَا تَقْطَعُ فَمَنْ جَدَّ وَصَلَ

(۱) فِسْنِيَا بَقِيَ فِي حَسْرَةٍ
 وَدُمُوعٍ سَكَبَ شَوْقًا لَهُمْ
 (۲) أَنْتَ قُلْتَ رَجُلُ الْحَقِّ مَتَى
 مَعَ ذِكْرِ اللَّهِ ذِكْرَ الْبَشَرِ
 (۳) فَهَنَا مِنْ ذَا الْحِمَارِ يَا فُلَانِ
 (۴) بَشْرًا لَا رَوْحًا الشُّغْلُ الْخَرَابُ
 وَالْفَتَى الَّذِي بِأَنْ مِثْلَ الْبَشَرِ
 (۵) أَنْتَ مَا ابْلِيسُ الْمَلْعِينُ نَظَرَا
 قُلْتَ مِنْ نَارِ أَنَا آدَمُ مِنْ
 (۶) فِيمِنْ ابْلِيسِيَّةٍ فِيكَ نَفْسُ
 آخِرِ الْأَمْرِ مَتَى الصُّورَةُ أَنْتَ
 (۷) يَا دَقُوقِي بِعَيْنَيْنِ هُمَا
 إِصْحَحْ وَاطْلُبْهُمْ بِجِدِّ وَالْأَمَلِ

عمرها در شوق ایشان اشک راند
 کی در آرد با خدا ذکر بشر
 که بشر دیدی تو ایشان را نه جان (۱)
 که بشر دیدی مرا ایشان را چو عام
 گفت من از آتشم آدم ز طین
 چند بینی صورت آخر چند چند
 هین مبر امید ایشان را بجو

(۱) سالها در حسرت ایشان بماند
 (۲) تو بگویی مرد حق اندر نظر
 (۳) خر ازین می خسپد اینجا ای فلان
 (۴) کار ازین ویران شدست ای مرد خام
 (۵) تو همان دیدی که ابلیس لعین
 (۶) چشم ابلیسانه را يك دم ببند
 (۷) ای دقوکی بادو چشم همچو جو

(۱) در حاشیه نسخه لکناهور نگاشته - خر می خسپد یعنی کار غفلت دیدن از اولیاء
 الله کار خست که چنین اعتراض بر ایشان کند -

- (۱) اِصْحِرْ وَاطْلُبْ اِنْ رُكْنَ الدَّوْلَةَ
 كُلُّ فَتْحٍ كَانَ فِي الْقَلْبِ غَدَى
 (۲) فَاِرْغَا بِالْبِتِّ مِنْ شُغْلِ الدُّنَا
 اَيْنَ لَا اَيْنَ كَمِثْلِ الْفَاخْتَةِ
 (۳) فَبِهَذَا حَسَنًا يَا مُحْتَجِبُ
 (۴) رَبَطَ مِنْ اَعْتِلَالٍ كُلُّ مَنْ
 ذَا الدُّعَاءِ لَهُ حَتَّى ذَا الْجَلَالِ
- طَلَبَ بِالسَّبَبِ وَالْعِلَّةِ
 فِي رِبَاطٍ دَاخِلِ الْقَبْضِ بَدَى
 كُنْ وَقُلْ بِالرُّوحِ يَا هَذَا اَنَا (۱)
 دَائِمًا فِي غَيْرِ وَقْتٍ صَائِنَهُ
 اَنْظِرِ الْحَقَّ الدُّعَا فِي اسْتَجِبِ
 قَلْبُهُ نَظَفَ مِنْ لُطْفٍ وَمَنْ
 يَصِلُ .. وَالْقَصْدَ يَلْقَى بِالْمَثَالِ..

ايضاً في بيان حکايت ذاك طالب الرزق الحلال بلا كسب ولا تعب
 في عهد داود (ع) و استجابة دعائه

- (۵) قَدْ تَذَكَّرْتُ الْحَدِيثَ لِلْفَقِيرِ
 اَنَّهُ فِي اللَّيْلِ كَانَ وَالنَّهَارِ
 ذَاكَ مَنْ مَرَّ لَهُ الشَّرْحُ الْيَسِيرُ
 يَصْرَخُ دَوْمًا بِنُوحٍ وَاِنْكَسَارُ

(۱) ای و من جميع شغل الدنيا کن فارغاً و قل بالروح مثل الفاخته ابن و ابن واطلبه
 فی اطراف الدنيا - کوو کوو بضم الکاف العربیة استفهام علی طریق الخطاب العام بمعنی
 این این -

- (۱) هین بجو که رکن دولت جستن است
 (۲) از همه کار جهان برداخته
 (۳) نیک بنگر اندرین ای محتجب
 (۴) هر که رادل پاک شد از اعتلال
 هر گشادی در دل اندر بستن است
 کوو کو می گو بجان چون فاخته
 که دعا را بست حق بر استجب
 آن دعایش میرود تا ذوالجلال

باز شرح کردن حکايت آن طالب روزی حلال بی کسب و رنج در عهد داود (ع)
 و مستجاب شدن دعای او

- (۵) بادم آمد آن حکايت کان فقیر
 روز و شب میکرد افغان و فقیر

- (۱) وَمِنْ اللَّهِ لَهُ الرِّزْقُ الْحَلَالُ
 (۲) لَا يَشْغُلُ نُبْدَةَ مَنْ حَالِهِ
 لَكِنَّ التَّأخِيرُ جَاءَ وَظَهَرَ
 (۳) فَلَهُ أَيْضًا تَقُولُ أَيْنَ أَنْتَ
 مِنْ سَحَابِ الْفَضْلِ لِلْحَقِّ إِذَا
 (۴) صَاحِبُ الثَّوْرِ لَهُ قَدْ نَظَرَا
 ثَوْرِي فِي ظُلْمَةٍ صَارَ رَهِينٌ
 (۵) إِصْحِرْ قُلْ مِمَّ إِلَيَّ الثَّوْرُ قَتَلْتَ
 (۶) وَأَجِبْ يَا لِصٍّ قَالَ فَأَنَا
 مِنْ عَطَاءِ الْحَقِّ فِي نَوْحِي الْخَطِيرِ
 (۷) فَالِدُعَا ذَاكَ الْقَدِيمِي لِيَا
 فَذَبَحْتُ الثَّوْرَ ذَاكَ وَالْجَوَابُ
- سَمَّلَ مِنْ غَيْرِ صَيْدٍ وَانْتَقَالَ
 نَحْنُ أَوْضَحْنَا وَعَنْ أَمَالِهِ
 خَمْسَةَ أَضْعَافٍ مَا مِنْهُ غَيْرُ
 تَهَرَّبُ مَا النِّفْعُ لَوْ جِدَّا طَلَبْتَ
 صَبَّتِ الْحِكْمَةُ إِنْ صَحَّ الْأَذَى
 لَهُ قَالَ أَنْتَ يَا مَنْ فِي الْوَرَى
 قَتَلْتَهُ مَا لِي نَصِيرٌ وَمُعِينُ
 وَنَيْكَ يَا أَبْلَهَ إِنْصَفْ لَوْ عَدَلْتُ
 قَدْ طَلَبْتُ الرِّزْقَ مِنْ غَيْرِ عَنَّا
 وَالْخُضُوعَ الْقَبْلَةَ أَرَدَانْتَ كَثِيرُ
 مُسْتَجَابًا عَادَ كَانَ رِزْقِيَا
 لَكَ هَذَا لَوْ لِي تُبْدِي الْخِطَابُ

بی شکار و رنج و کسب و انتقال
 لیک تعویق آمد و شد پنج تو
 چون ز ابر فضل حق حکمت بریخت
 ای بظلمت کاو من کشته رهین
 ابلهی طرار انصاف اندر آ
 قبله را از لابه می آراستم
 روزی من بود کشتم نک جواب

(۱) از خدا میخواست روزی حلال
 (۲) بیش ازین گفتیم بعض حال او
 (۳) هم بگوئیش کجا خواهد گریخت
 (۴) صاحب گاوش بدید و گفت هین
 (۵) هین چرا کشتی بگو گاو مرا
 (۶) گفت من روزی ز حق میخواستم
 (۷) آن دعای کهنه ام شد مستجاب

(۱) جَاشَ فِيهِ الْغَضَبُ تَوًّا نَهَضُ بِالتَّلَايِبِ لَهُ حِقْدًا قَبَضُ
وَعَلَى وَجْهِهِ كَمِ مِنْ لَطْمَةٍ ضَرْبَ بِالصَّبْرِ لَا فِي هَيْبَةٍ

فی بیان ذهاب کل من الخصمین عند داود (ع)

(۲) جَرُّهُ قَسْرًا لِدَاوُدَ النَّبِيِّ أَنْ هَلُمُّ أَيُّهَا الْغَرُّ الْغَنِيِّ
(۳) حُجَّةٌ تَأْفِهُهُ مِنْكَ أَتْرَكَ أَيُّهَا الْمُحْتَالَ لِلرُّشْدِ اسْلُكِ
وَأَتِ بِالْعَقْلِ لِرَأْسٍ وَبَدَنُ وَمَعَ نَفْسِكَ جِيءَ يَا ذَا زَمَنُ
(۴) لِمَ قُلْتَ ذَا الْكَلَامِ وَالِدُّعَاءُ مَا هُوَ يَا مَا كَرُّ كُنْ فِي حَيَاءِ
وَعَلَى اللَّحْيَةِ وَالرَّأْسِ لِيَا وَيَا لَا تَضْحَكْ وَلَا تَهْزَأْ يِيَا
(۵) فَلَهُ قَالَ مَعَ الْحَقِّ أَنَا كَمْ دُعَاءٍ لِي لِخَوْفٍ وَعَنَا
وَلَكُمْ فِي ذَا الْخُضُوعِ مِنْ دَمٍ قَدْ شَرِبْتُ رَاضِيًا بِالْأَلَمِ
(۶) فَيَقِينًا أَنَا أَذْرِي الْمُسْتَجَابُ لِي الدُّعَاءُ صَارَ فَيَا مَنْ بِالْخِطَابِ
كَانَ مَرْدُودًا لَكَ بِالْحَجَرِ إِضْرِبِ الرَّأْسَ وَصَهْ لَا تَهْذِرِ

(۱) او بخشم آمد گریبانش گرفت چند مشتی زد برویش ناشگفت

رفتنی هر دو خصم پیش داود نبی (ع)

(۲) می کشیدش تا بدادود نبی که بیا ای ظالم گنج و غبی
(۳) حجت بارد رها کن ای دغا عقل در تن آور و با خویش آ
(۴) این چه می گویی دعا چه بد مخند بر سر وریش من و خویش ای لوند
(۵) گفت من با حق دعاها کرده ام اندرین لابه بسی خون خورده ام
(۶) من یقین دانم دعا شد مستجاب سر بزن بر سنگ ای منکر خطاب

(۱) قَالَ مَنِّي اجْتَمِعُوا يَا مُسْلِمُونَ
ضَعَطْ هَذَا الْغَيْرَ وَالْقَوْلَ الْهَذَرَ
(۲) وَلَوْ أَنَّ الْعَالَمَ كُلًّا كَذَا
بِهِ جَاءَ وَاحِدٌ لَا غَيْرَهُمْ
(۳) هَكَذَا لَوْ كَانَ فَالْعَمِيَانُ مَنْ
كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ الْحَبِيرُ الْأَمِيرُ
(۴) هُمْ فِي يَوْمٍ وَلَيْلٍ بِالنَّارِ
إِعْطَانَا مِنْ فَضْلِكَ الرِّزْقَ الْكَثِيرَ
(۵) أَنْتَ مَا لَمْ تُعْطِ لَمْ يُعْطِ يَقِينُ
يَا مُحِلَّ الْعَقْدِ الْمُعْقَدَةِ ذِي
(۶) مَكْسَبِ الْعَمِيَانِ قَدْ كَانَ الْخُضُوعُ
مَعَ ذَا لَمْ تَلَفْ غَيْرَ كَسْرَةٍ

وَانْظُرُوا فِي دِقَّةِ لَوْ تَنْصِفُونَ
لَهُ .. فِي مَالِ إِي الْحَقُّ أَقْرَبُ..
كَانَ لَا فِي كَسْبِ أَوْ إِي أَذَى
أَخَذُوا الْأَمْلاكَ مِنْ حَقْدِ لَهُمْ
هُمْ قَيْدَ الْفَقْرِ فِي مَرِّ الزَّمَنِ
رَجَعَ لَا يَسْأَلُ الشَّيْءَ الْيَسِيرَ
خَاضِعُونَ قَائِلِينَ رَبَّنَا
كَلَّمْنَا الْمُعْدَمَ كَانَ وَالضَّرِيرَ
أَحَدٌ فَالْكُلُّ مَتَاعٌ ضَنِينُ
حُلْ أَنْتَ وَارْفَعْ الْحَالَ الْبَدِيَّ
بِالدَّعَاءِ وَرَجَاهَا سَدُّ جُوعِ
مَنْ رَغِيفٍ فِي الْعَطَا بِالْعَرَةِ

(۱) گفت کرد آمید هین ای مسلمین
(۲) گر چنین بودی هم عالم بدین
(۳) گر چنین بودی گدایان ضریر
(۴) روز و شب اندر دعا اندر ثنا
(۵) تا تو ندهی هیچکس ندهد یقین
(۶) مکسب کوران بود لایه دعا

ژاژ به بینید و فشار این مهین
یک دعا املاک بردندی بکین
محتشم گشته بدندی وامیر
لایه گویان که توده مان ای خدا
ای کشاینده تو بکشا بند این
جز لب نانی نیابند از عطا

(۱) قَالَتْ الْخَلْقُ فَذَا الْمُسْلِمُ كَانَ
 ذَاكَ مَنْ بَاعَ الدُّعَاءَ الظُّلْمَ سَتَلَ
 (۲) وَمَتَى لِلْمَلِكِ كَانَ السَّبَبُ
 وَمَتَى فِي سُلُوكِهِ الشَّرْعُ سَحَبُ
 (۳) فَالْعَطَا صَارَ وَبَيْعًا وَهَبَهُ
 جِنْسَ ذَاكَ كَانَ غَدَى الْمَلِكِ لَكَ
 (۴) فَيَايَ دَفْتَرِ يَا ذَا كَتَبُ
 أَرْجِعِ الثَّوَرَةَ لَهُ أَوْ فَاغْدِرِ
 (۵) هُوَ دَوْمًا وَجْهَهُ نَحْوَ السَّمَاءِ
 قَائِلًا رَحْمَاكَ يَا بَارِي الْوَرَى
 (۶) فَيَقْلِبِي أَنْتَ ذِيَاكَ الدُّعَاءُ
 (۷) أَنْتَ فِي قَلْبِي خَلَيْتَ هَذَرَ
 أَنَا مِثْلُ يُوسُفَ كَرَمِ رُؤْيَا

صَادِقًا بِالْقَوْلِ قَلْبًا وَلِسَانًا
 .. كَاذِبٌ بِالْقَوْلِ عِلْمًا وَعَمَلًا ..
 ذَا الدُّعَاءُ مَا يَجِدُ طَلِبًا
 ذَا وَاقْتَى بِهِ .. أَوْ أَنَا أَحَبُّ ..
 مَا بِهِ وَصَّى وَمَا بِالْمَرْتَبَةِ
 .. بِالْأَعْيَادِ أَحَدٌ مَا مَلِكًا ..
 وَتِكَ ذَا الشَّرْعِ الْجَدِيدُ فَاجِبُ
 عَجَلًا لِلْمَجْبَسِ يَا مُفْتَرِي
 وَجْهَ وَالْقَلْبُ شَبَّ ضَرْمًا
 غَيْرُكَ فِي الْخَطْبِ هَذَا مَا دَرَى
 قَدْ قَذَفْتَ وَكَذَا أَلْفَ رَجَاءِ
 أَنَا مَا قُلْتُ الدُّعَاءَ ذَا أَوْ بَطَرُ
 قَدْ رَأَيْتَ بَهَرْتَ أَوْ وَقَعَةَ

(۱) خلق گفتند این مسلمان راست گوشت
 (۲) این دعا کی باشد از اسباب ملک
 (۳) بیع و بخشش یا وصیت یا عطا
 (۴) در کدامین دفترست این شرع نو
 (۵) او بسوی آسمان میکرد رو
 (۶) در دل من آن دعا انداختی
 (۷) من نمی‌کردم گزافه آن دعا

و بن فروشنده دعاها ظلم جوست
 کی کشد آن را شریعت خود بسلک
 یا ز جنس این شود ملک ترا
 گاو را تو باز ده یا حبس رو
 واقعه ما را نداند غیر تو
 صد امید اندر دلم افراختی
 همچو یوسف دیده‌ام بس خوابها

- (۱) یُوسُفُ الشَّمْسَ رَأَى وَالْقَمَرَ
(۲) سَجَدَتْ عِنْدَهُ طَوْعًا فَاَعْتَمَدَ
غَيْرَ ذَا فِي الْبَيْتِ وَالسِّجْنِ اَبَدَ
(۳) لِاعْتِمَادِ لَهُ غَمًّا مَا وَجَدَ
(۴) لِمَزِيدٍ وَ لِنَقْصَانٍ يَعْدُ
اِذْ هِيَ كَالشَّمْعِ قَبْلَ اسْتَعْلَتْ
(۵) يَوْسُفًا فِي الْبَيْتِ اِذْ اَلْقَوْا وَصَلَ
(۶) اَنْتَ سُلْطَانًا تَصِيرُ يَا بَطْلَ
- وَالنُّجُومَ كَالْعَبِيدِ فِي الْوَرَى (۱)
فَوْقَ رُؤْيَا لَهُ كَمْ صَحَّتْ سَنَدُ
هُوَ لَمْ يَطْلُبْ وَمَا رَامَ وَجَدَ
مِنْ عِبُودِيَّةٍ اَوْ لَوْمِ اَحَدَ
وَ عَلَي رُؤْيَاهُ لَا غَيْرَ اعْتَمَدَ
... وَلَهُ الظُّلْمَةُ لِلْمَشِكِ جَلَتْ ..
سَمِعَهُ فَوْرًا نِدَاءُ اللَّهِ جَلِ
ذَاتَ يَوْمٍ كَيِّ جَزَاءَهُ لِلْعَمَلِ (۲)

(۱) اشاره الى الاية فى سورة يوسف (اذ قال يوسف لايه يا اُبت انى رأيت احد عشر كوكباً والقمر رأيتهم لى ساجدين - (۲) اى يا شجاع تكون سلطاناً يوماً فى مصر حتى تضرب هذا الجفاء على وجوههم كما قال الله تعالى فى الاية فلما دخلوا عليه قالوا يا ايها العزيز مسنا واهلنا الضر وجئنا ببضاعة مزجاة فاوف الينا الكيل وتصدق علينا ان الله يجزى المتصدقين وقال هل علمتم ما فعلتم بيوسف -

- (۱) دید یوسف آفتاب و اختران
(۲) اعتمادش بود بر خواب درست
(۳) ز اعتماد آن نبودش هیچ غم
(۴) اعتمادی داشت او بر خواب خویش
(۵) چون در افکندند یوسف را بچاه
(۶) که تو روزی شه شوی ای پهلوان
- بیش او سجدہ کنان چون چاکران
در چه وزندان جز آن را می نجست
از غلامی و ز ملام بیش و کم
که چو شمع می فروزیدش ز بیش
بانگ آمد سمع او را از آلہ
تا بمالی این جفا بر روی شان

(۱) تَضْرِبُ فِي وَجْهِهِمْ هَذَا الْجَفَاءَ
لَا يَبِينُ أَبْدَأُ فِي النَّظَرِ
(۲) عَرَفَ مِنْ ذَا النِّدَاءِ الْإِعْتِمَادَ
(۳) وَسَطَ الرُّوحِ أَتَى الْيُسْرَ الْعَمِيقَ
رَوْضَةَ نَادِي أَنْسٍ وَغَرَامِ
(۴) بَعْدَ ذَا كُلِّ جَفَاءٍ وَصَلَا
(۵) فَرَحًا مِنْ عِنْدِهِ جَرًّا كَمَا
لَأَلَسْتُ لِلْمَعَادِ كَانَ فِي
(۶) كَبِيْ لَهُمْ عِنْدَ الْبَلَاءِ الْأَعْتِرَاضَ
لَهُمْ بِالْأَمْرِ وَالنَّهْيِ أَبَدَ

غَيْرَ أَنَّ قَائِلَ هَذَا النِّدَاءِ
لَكِنْ الْقَلْبُ لَهُ بِالْأَثَرِ
وَالْيَدُ وَالرَّاحَةُ نُورُ الرِّشَادِ
صَارَ مِنْ هَذَا النِّدَاءِ السَّامِيِّ الْإِنِّيْقِ
مَائِلَ نَارِ الْخَلِيلِ بِالسَّلَامِ
لَهُ بِالْقُوَّةِ تِلْكَ حَوْلًا
ذَوُقْ ذِيَاكَ النِّدَاءِ فِي السَّمَاءِ
قَلْبَ كُلِّ مُؤْمِنٍ صِدْقِ صَفِيٍّ
وَمِنْ الْحَقِّ الْجَلِيلِ الْأَنْقِبَاضِ
لَا يَجِيءُ وَتَفُوزُ بِالرَّشَدِ

لیک دل بشناخت قائل از اثر (۱)
در میان جان فتادش زان ندی
گلشن و بزمی چو آتش بر خلیل
او بدان قوت بشادی میکشید
در دل هر مؤمنی تا حشر هست
نی ز امر و نهی حق شان انقباض (۲)

(۱) قائل این بانگ ناید در نظر
(۲) قوتی و راحتی و مسندی
(۳) چاه بر روی شد بدان بانگ جلیل
(۴) هر جفا که بعد از آتش میرسید
(۵) همچنانکه ذوق او بانگ اُلس
(۶) تا نباشد در بلاشان اعتراض

(۱) ظاهر آنست که این وحی از حق بوده که ملک او را از حق پیغام رسانید
و با کلام حق بوده که یوسف شنید از وراء حجاب و حجاب هم در اینجا تعین یوسف
بود و این کلام از ذات خود شنید نه از خارج- صفحه ۱۸۰ ج ۳ شرح بحرالعلوم
(۲) مراد از بلاه تکلیفی که مورد اختیار امر و نهی باشد چنانکه در مصراع دوم
هم بآن تصریح نموده است -

- (۱) لَقَمَةُ الْحُكْمِ اللَّتِي مَرَأَ وَصَابَ
سُكَّرَ بِالْوَرْدِ مَمَزُوجَ لَهَا
(۲) كُلُّ مَنْ رُؤْيَا يَوْمٍ فِي الْأَزَلِ
فِي سَبِيلِ الطَّاعَةِ حَتَّى الْأَبَدِ
(۳) سَحَبَ ذَا الْعِدَلِ مِثْلَ الْجَمَلِ
(۴) لَا وَلَا ظَنُّ وَوَهْمٌ وَفَتُورٌ
دَوْرَ فِيهِ شَهِدَتْ أَنْ سُكَّرَهُ
(۵) جَمَلَ بِالْقُوَّةِ كَالْأَسَدِ
(۶) أَكَلَهُ صَارَ قَلِيلًا بِأَمَلٍ
وَجَدَ بِالْقَسْرِ أَلْفَ فَاقَةٍ
- تَضَعُ أَكْلَهَا يَلْقَى الْعَذَابَ (۱)
مَنْحَ الْهَضْمِ الْهَنَا بَانَ بِهَا
لَا أَلَسْتُ قَدْ رَأَى جَاَزَ الزَّلَلِ
عَادَ سُكْرَانًا لَهُ اللَّبُّ فَقَدْ
سَاكِرًا مَا وَجَدَ مِنْ مَلَلِ
رَغْوَةً تَصْدِيقَهُ تِلْكَ تَدَوَّرُ
دَائِمٌ وَالْقَلْبُ يُورِي حَرَهُ
تَحْتَ ثِقَلِ الْجَمَلِ وَأَفَى الْعَدَدِ
لِوَصَالِ التَّاقَةِ تَوْكَالَ الْجَمَلِ
شَعْرَةً عَدَّ لِحَبَّ التَّاقَةِ

(۱) ای اللذی لا یكون معتمداً علی الخطاب الرحمانی اللذی هو کالسكر المطبوخ بالورد لا یقبل من انکاره الحكم الالهی بالسمع والطاعة سمعنا وعصینا ویتناول مشتهياته النفسانية -

- (۱) لقمه حکمی که تلخی می نهد
(۲) هر که خوابی دید از روز ألسنت
(۳) میکشد چون اشتر مست این جوال
(۴) کفک تصدیقش بکرد پوز او
(۵) اشتر از قوت چو شیر نر شده
(۶) ز آرزوی ناقه صد فاقه برو
- گلشکر آن را گوارش می دهد
مست باشد در ره طاعات مست (۱)
بی فتور و بی گمان و بی ملال
شد گواه مستی و دلسوز او (۲)
زیر بار ثقل اندک خور شده
می نماید کوه بیشش تار مو

(۱) ظاهراً مراد از خواب در این بیت راحت و خوشی است - (۲) کفک کف شیر و شیره وآب و مانند آن و پوز پیرامون دهان است -

- (۱) فِي أَلَسْتُ مَنْ كَهَذِي الرُّؤْيَةِ
 (۲) لَمْ يَكُ الْعَبْدَ الْمَرِيدَ وَإِذَا
 مِائَةَ قَلْبٍ بِتَرْدِيدٍ شَكَرَ
 (۳) فِي طَرِيقِ الدِّينِ رَجُلًا لِلْإِمَامِ
 وَضَعَ مَعَ أَلْفٍ تَرْدِيدٍ وَمَا
 (۴) أَنَا مَذْيُونٌ لِشَرْحِ ذَا الْكَلَامِ
 عَجَلًا تَبْغِي أَلَمْ تَشْرَحْ زَمَنَ
 (۵) حَيْثُ ذَا الْمَعْنَى لَهُ الشَّرْحُ غَدَى
 فَلَيْسَتْ مُدْعَى الثُّورِ اسْحَبِ
 (۶) وَلِهَذَا الْجُرْمُ لِي الْمُحْتَالَ قَالَ
 فِقْيَاسُ خَصٍّ وَأَبْلَيْسِي كَانَ
 مَا رَأَى فِي ذِي الدُّنَا بِالْمَرَّةِ
 صَارَ فَهُوَ الْعُمَرُ وَافَى بِالْأَذَى
 بَرْهَةً عَامًّا بِنُعْمَاهُ كَفَرَ
 أَوْ وَرَاءَ لَا يَوْزِنُ وَنِظَامُ
 مِنْ يَقِينٍ لَهُ .. مِثْلُ مَنْ عَمَى ..
 هُوَ رَهْنُ لَكَ لَوْ أَنَّكَ الْمَرَامُ (۱)
 اِسْمَعِ اعْرِفْ سِرَّهَا السَّامِي الْحَسَنُ
 مَا لَهُ حَدٌّ وَبِالْوُسْعِ بَدَى
 مَرَكَبَ التَّقْرِيرِ فِي هَذَا ارْغَبِ
 إِنِّي الْأَعْمَى وَدَوَّمَا أَنَا ضَالٌ
 ذَا الْقِيَاسِ .. وَلَهُ الْمَكْرَ أَبَانُ ..

(۲) ای اسمعه من قول (أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وَزَرَكَ) اللّٰذِي انْقَضَ
 ظَهْرَكَ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ فَانْ مَعَ الْعَمْرِ يَسْرًا اِنْ مَعَ الْعَمْرِ يَسْرًا -

- (۱) در آلت آنکو چنین خوابی ندید
 (۲) و ر بشد اندر تردد صد دله
 (۳) پای پیش و پای پس در راه دین
 (۴) و ام دارم شرح اینم نک گرو
 (۵) چون ندارد شرح این معنی کران
 (۶) گفت کورم خواند زین جرم آن دغا
 اندرین دنیا نشد بنده و مرید (۱)
 یک زمان شکرستش و سالی کله
 می نهید با صد تردد بی یقین
 و ر شتابت از آلم نشرح شنو
 خر بسوی مدعی گاوران
 پس بلیسانه قیاست ای خدا

(۱) مرید بفتح میم بمعنی باغی و متبرّد -

- (۱) وَ كَمِثْلِ الْعَمِي إِنْ بِي بِالْدُّعَاءِ
وَلِغَيْرِ الْخَالِقِ إِنْ بِي السُّؤَالِ
(۲) ذَلِكَ الْوَاحِدُ بِالْأَعْمَى لِيَا
أَنَا مِنْ رُوحٍ وَ إِخْلَاصِي الْكَثِيرِ
(۳) فَعَمَى الْعِشْقِ الْعَمَى كَانَ لِيَا
(۴) وَهُوَ يَعْمِي وَ يُصِمُّ فَأَنَا
مُقْتَضَى الْعِشْقِ غَدَى هَذَا الْكَلَامِ
(۵) فَبَصِيرٌ أَنْتَ فِي الْعُمَيَانِ لِي
لَكَ دِرْتُ يَا مَدَارَ الْعَاشِقِينَ
(۶) مِثْلَمَا فِي يُوسُفَ الصِّدِّيقِ أَنْتَ
(۷) وَلَهُ الْمَسْنَدُ صَارَ فَأَنَا
وَالدُّعَاءُ ذَاكَ اللَّذِي لَا حَدَّ لَهُ
- قَدْ أَتَيْتُ أَنَا أَوْ قُلْتُ الثَّنَاءُ
أَنَا أَبْدَيْتُ وَ أَمَلْتُ النُّوَالَ
عَدَّ فِي الْعُمَيَانِ وَهُوَ مَا بِيَا
وَدَعَائِي مَا رَأَى النَّزَرَ الْيَسِيرَ
يَا مَلِيحُ .. الْحَبُّ قَدْ أَلْحَى بِيَا.. (۱)
عَنْ سِوَى الْخَالِقِ أَعْمَى فِي الدُّنَا
قُلْ لَهُ حَتَّى يُلِمَّ بِالْمَرَامِ
لَا تَضَعْ دَوْرَ النُّوَالِ الْأَزَلِيَّ
.. وَمَطَافِ الْأَصْفِيَاءِ الْمُتَّقِينَ ..
قَدْ أَرَيْتَ وَ بِيهِ لُطْفًا مَنَنْتَ
لُطْفَكَ أَيْضًا أَرَانِي وَالسَّمَا
مِثِّي لَمْ يَكْ لِعَبَاءٍ وَ سَفَهَ

(۱) وفي نسخة .. (مقتضای عشق) باشد این نگو بالكاف العربية ومعناها بالفارسية الحسن ای هذا يكون مقتضى العشق فهى حسنة ای هذه الحالة من العشق الطف -

- (۱) من دعا کورانه کی میکرده ام
(۲) آن یکی کورم ز کوران بشمرید
(۳) کوری عشق است این کوری من
(۴) کورم از غیر خدا بینا بدو
(۵) تو که بینائی ز کورانم مدار
(۶) آنچنانکه یوسف صدیق را
(۷) مر مرا لطف تو هم خوابی نمود
- جز بخالق گریه کی آورده ام
او نیاز و جان و اخلاصم ندید
حب یعمی و یصم است ای حسن
مقتضای عشق این باشد بگو
دایرم برگرد لطفت ای مدار
خواب بنمودی و گشتش متکا
آن دعای بی حدم بازی نبود

- (۱) مَا دَرَى الْخَلْقُ بِأَسْرَارِي أَنَا
 (۲) حَقَّهُمْ ذَاكَ وَمَنْ سِرِّ الْغُيُوبِ
 (۳) كَانَ سِتَاراً دَرَى الْخَصْمُ الْأَلَدِ
 وَقِيلَ الْحَقُّ لِمَ الْوَجْهَ لَكَ
 (۴) بِالرِّيَاءِ تَأْتِي تَلْقَى الْغُلْطَا
 (۵) لَكَ بِالْقُرْبِ بِالْقَلْبِ الَّذِي
 قُلْ يَا وَيْهَ الْوَجْهَ لَكَ
 (۶) قَامَتِ الضُّوْأُ مِنْ ذَا فِي الْبَلَدِ
 مِنْ عَلَى الْأَرْضِ لَهُ الْوَجْهَ وَضَعِ
 (۷) لَهُ لَا تَفْضَحْ وَلَوْ كُنْتُ أَنَا

- (۱) می ندانند خلق اسرار مرا
 (۲) حق شناست و که داند راز غیب
 (۳) خصم گفتش رو بمن کن حق بگو
 (۴) شید می آری غلط می افکنی
 (۵) با کد امین روی چون دل مرده
 (۶) غلغله در شهر افتاده ازین
 (۷) کای خدا این بنده را رسوا مکن

(۱) در بعضی نسخ - حق شناست آن که داند سر غیب - یعنی آن که داند سر غیب
 سواى حق او حق شناست و کسی که حق شناس نیست او چه داند سر غیب و بیشترین
 خلق حق شناس نیستند پس معذور اند -

- (۱) أَنْتَ تَدْرِي وَاللَّيَالِي الطُّوَالُ
 أَنَا أَلْفُ خُضُوعٍ وَابْتِهَالُ
 (۲) لَكَ ابْدَيْتُ وَعِنْدَ الْخَلْقِ هَبْ
 تِلْكَ بِالذَّاتِ كَمَا حَقًّا وَجَبْ
 مَا لَهَا قَدْرٌ هِيَ مِثْلُ السَّرَاجِ
 عِنْدَكَ دَوْمًا بِنُورٍ وَابْتِلَاجِ

فی بیان استماع داود (ع) کلام کل من الخصمین و سئوال واقع الحال من المدعی

- (۳) حَيْثُ دَاوُدُ النَّبِيُّ بِالْأَثَرِ
 خَرَجَ قَالَ أَعْلِمَانِي مَا الْخَبِيرُ
 مَا هُوَ الْحَالُ وَمَا بَيْنَكُمَا
 وَقَعَ مِمَّ الْخِصَامُ لَكُمَا
 (۴) مُدْعِيهِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَالَ
 مِنْكَ عَدْلٌ يَرْفَعُ هَذَا الْجِدَالَ
 (۵) ثَوْرِي فِي بَيْتِهِ جَاءَ ذَبْحُ
 ثَوْرِي فَاسْأَلْهُ مِمَّ قَدْ صَلَحَ
 لَهُ ذَبْحُ ثَوْرِي أَمْرُهُ يُبَيِّنُ
 مَا جَرَى الْحَالُ لَذَا الْفِعْلِ الْمُهِنِ
 (۶) قَالَ دَاوُدُ لَهُ رَبُّ الْكَرَمِ
 لِمَ أَنْتَ مِلَّكَ هَذَا الْمُحْتَرَمِ

- (۱) تو همی دانی و شبهای دراز که همی خواندم ترا با صد نیاز
 (۲) پیش خلق آن اگر خود قدر نیست پیش توهم چون چراغ روشنی است

شنیدن داود (ع) سخنان هر دو خصم و سئوال کردن از مدعی

- (۳) چونکه داود نبی آمد برون گفت هین چو نیست این احوال چون
 (۴) مدعی گفت ای نبی الله داد گاو من در خانه او در افتاد
 (۵) کشت گاو مرا بپرسش که چرا گاو من کشت او بیان کن ماجری
 (۶) گفت داودش بگو ای بوالکرم چون تلف کردی تو ملک محترم

إِئْتِ بِالْحُجَّةِ وَالرَّأْيِ الْمُنِيفِ
يَنْقُضِي وَالْمُشْكِلُ مِنْهُ يَحُلُ
سَبْعَةَ أَعوَامٍ أَدْعُو بِابْتِهَالِ
رَبِّي رِزْقًا بِهِ لَا أَتَعْبُ
عَرِفُوا مِثِّي الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ
.. وَعَلَى غَمِّي الْجَمِيعُ وَقَفُّوا..
كُنِيَ لَكَ لَا فِي عَذَابٍ وَضَرَرُ
أَيْضًا الْخَلْقَ وَقُلْ حَقًّا بِأَنْ
صَاحِبُ الْمَرْقَعَةِ الْفَانِي الْأَسِيرُ
صَدَقَهُ فِي بَيْتِي الرِّزْقُ الْحَلَالُ
أَظْلَمْتُ بَلْ فَرَحًا مِنْي الْقُنُوتُ

(۱) قَدْ أَضَعْتُ لَا تَقُلْ قَوْلًا سَخِيفُ
كُنِيَ بِهِ ذَا الْإِدْعَاءِ وَالْعَمَلِ
(۲) قَالَ يَا دَاوُدُ كُنْتُ فِي سُؤَالِ
(۳) يَوْمِي وَاللَّيْلِ دَوْمًا أَطْلُبُ
(۴) أَبْدَأُ صَفْوًا حَلَالًا ذَا الْبُكَاءِ
وَلَهُ الْأَطْفَالُ أَيْضًا وَصَفُّوا
(۵) أَنْتَ سَلِ مِمَّنْ تَرُومُ ذَا الْخَبَرِ
(۶) يَظْهَرُ سَلِ عَنْهُ سِرًّا وَعَلَنُ
مَا بِهِ قَالَ لَكُمْ هَذَا الْفَقِيرُ
(۷) بَعْدَ كُلِّ ذَا الدَّعَا وَالْإِبْتِهَالِ
(۸) ثَوْرًا أَبْصَرْتُ وَعَيْنِي لَا لِقُوتُ

تا بیکسو گردد این دعوی و کار
روز و شب اندر دعا و در سئوال
روزی خواهم حلال و بی عنا
کودکان این ماجرا را و اصفند
تا بگویند بی شکنجه و بی ضرر
که چه میگفت این گدای زنده دل
کار اندر خانه دیدم ناگهان
شادی آنکه قبول آمد قنوت

(۱) هین پراکنده مگو حجت بیار
(۲) گفت ای داود بودم هفت سال
(۳) این همی جستم ز بزدان کای خدا
(۴) مرد و زن بر ناله من واقفند
(۵) تو پرس از هر که خواهی این خبر
(۶) هم هویدا پرس و هم پنهان ز خلق
(۷) بعد ازین جمله دعا و این فغان
(۸) چشم من تاریک شد بی بهر قوت

(۱) قَبِلَ الثَّوْرَ ذَبَحْتُ كَثِي أَنَا
شُكْرَهَا أُعْطِيَ كَثِيراً وَالشُّنَا
أَنْ دُعَائِي عَالِمُ الْغَيْبِ الْعَظِيمِ
سَمِعَ أَنْعَمَ بِاللُّطْفِ الْعَمِيمِ

فی بیان حکم داود (ع) علی ذابح البقرة

(۲) قَالَ دَاوُدُ لَهُ اغْسِلْ ذَا الْكَلَامِ
حُجَّةَ شَرْعِيَّةٍ قُلْ لِلْمَرَامِ
(۳) لَكَ فِي ذَا الْإِدْعَاءِ أَنْتَ هَلْ
سَائِعًا تَدِيرِي أَنَا فِي ذَا الْعَمَلِ
عَدَمَ الْحُجَّةِ وَاهِي السَّنَةِ
أَضَعُ لِلْمَخْلُوقِ فِي ذِي الْبَلَدَةِ
(۴) هِبَةً هَذِي لَكَ أَمْ إِشْتَرَيْتَ
أَمْ لَهَا الْوَارِثَ صِرْتَ مَا زِلْتَ تَأْتِ
كَيْفَ أَنْتَ رِيْعَهَا لَا عَنْ ثَمَنٍ
تَأْخُذُ الْحَارِثَ هَلْ كُنْتَ زَمَنٍ
(۵) وَكَمِثْلِ الْكَسْبِ إِدْرِ الزَّرْعَ إِنْ
أَنْتَ لَمْ تَزْرَعْ فَيَا عَمِي اسْتَيْنِ
(۶) لَمْ يَكْ الدَّخْلُ لَكَ مَا تَزْرَعُ
تَحْصِدُ مِلْكُكَ ذَاكَ أَتَجْمَعُ
يَسْوَى هَذَا فَذَا الظُّلْمُ عَلَيْكَ
ثَابِتٌ مُجْرِيٌّ .. وَالْأَمْرُ إِلَيْكَ..

(۱) کشتم آن را تا دهم در شکر آن که دعای من شنود آن غیب دان

حکم داود (ع) بر گشوده گاو

(۲) گفت داود این سخنها را بشو
حجت شرعی در این دعوی بگو
(۳) تو روا داری که من بی حجتی
بنهم اندر شهر باطل سنتی
(۴) بخشش این بودت خریدی وارثی
ربیع را چون می ستانی حارثی
(۵) کسب را هم چون زراعت دان عدو
تا نکاری دخل نبود آن تو
(۶) آنچه کاری بدروی آن آن تست
ور نه این بیداد بر تو شد درست

(۱) اِئْتِزِ وَاعْطِ الْمُسْلِمَ الْمَالَ وَلَا
وَاطْلِبْ قَرْضًا وَسَلَامَةً وَلَا
(۲) قَالَ يَا سُلْطَانُ أَنْتَ لِي تَقُولُ
تَقُلِ الْأَعْوجَ وَأَذْهَبْ عَجَلًا
تَسْأَلُ الْبَاطِلَ .. مَا بَيْنَ الْمَلَأِ ..
عَيْنَ مَا دَوْمًا ذُو الظُّلَمِ تَقُولُ

فی بیان تضرع ذلك الشخص الفقير من حکم داود (ع)

(۳) سَجَدَ إِذْ ذَاكَ قَالَ يَا خَيْرُ
رَحْمَةً فِي قَلْبِ دَاوُدَ الْقَبَسِ
(۴) أَيُّهَا الْمُحْسِنُ لِي فِي قَلْبِيَا
(۵) فَعَالَى قَلْبِهِ ضَعْفُهُ فِي الْخَفَاءِ
زَادَ حَتَّى مِنْ مَحَلِّ قَلْعَا
(۶) قَالَ رَبِّ الثَّوَرِ إِصْحَ الْيَوْمَ دَعُ
بِاحْتِرَاقِ الْقَلْبِ تَدْرِي بِالضُّمِيرِ
ذَاكَ إِقْدِفْ .. وَلَهُ أَعْطِ ذَا النَّفْسِ ..
مَا قَذَفْتَ وَوَرَى دَوْمًا بِيَا
ذَا الْمَقَالِ لَهُ تَمَّ وَالْبُكَاءِ
قَلْبَ دَاوُدَ وَجَاشَ جَزَعَا
هَذِهِ الدَّعْوَى لِي الْمَهْلَةُ ضَعُ

رو بجو وام و بده باطل مجو
که همی گویند اصحاب ستم

(۱) رو بده مال مسلمان کژمگو
(۲) گفت ای شه تو همین می گوئیم

تضرع کردن آن شخص از حکم داود (ع)

(۳) سجده کرد و گفت ای دانای سوز
(۴) بر دلش نه آنچه تو اندر دلم
(۵) این بگفت و گریه شد در های های
(۶) گفت هین امروز ای خواهان گاو
در دل داود انداز آن فروز
اندر افکندی براز ای مفضل (۱)
تادل داود بیرون شد ز جای
مهلتم ده این دعاوی را مکو

(۱) در شرح بحر العلوم گفته یعنی در دل داود حکم شرعی بنه مطابق آنچه که
در کشف من عیان است -

- (١) كُنِيَ أَنَا أَذْهَبُ نَحْوَ الْخَلْوَةِ
أَسْتَلُّ مِنْ عَالِمِ السِّرِّ الْخَيْرِ
(٢) عَادَةً أَذْرِي أَنَا ذَا الْإِلْتِفَاتِ
(٣) مِنْ صَفَاءِ كَوَّةٍ رُوحِي فُتِحَتْ
فَلْيَ الْوَحْيُ بِغَيْرِ وَاسِطَةٍ
(٤) أَبْدَأُ مِنْ كَوَّةٍ رُوحِي هَمِي
ذَلِكَ الْوَحْيُ مَعَ النُّورِ السَّنِيِّ
(٥) ذَلِكَ الْبَيْتُ الَّذِي مِنْ كَوَّةٍ
سَقَرُ يَا عَبْدَ أَصْلِ الدِّينِ كَانَ
- فِي الصَّلَاةِ الْحَالِ ذَا بِالْمَرَّةِ
لَأَرَى الْأَمْرَ بِذَا كَيْفَ يَصِيرُ
هُوَ مَعْنَى قُرَّةٍ عَيْنِي الصَّلَاةُ (١)
فِي الصَّلَاةِ وَالْغُيُوبُ اتَّضَحَتْ
وَصَلَ دَوْمًا وَدُونِ رَابِطَةٍ
مَطَرُ النُّورِ مَعَ وَحْيِ السَّمَاءِ (٢)
وَقَعَ فِي بَيْتِي مِنْ مَعْدَنِي
خَلِي كَانَ قَرِينَ الظُّلْمَةِ
كَوَّةٌ تُهْدِي لَكَ النُّورَ عِيَانُ

(١) اشارة الى قول النبي (ص) حبيب الى من دنياكم النساء والطيب وجعلت قرة عيني في الصلاة اي تنور عيني في الصلاة وبمشاهدة المحبوب تفر عين المحب لان الصلاة سبب لنور الباطن - و لهذا قال (ص) وقت أمره بتدوية الصفوف .. والله ما خفى على ركوعكم ولا خشوعكم واني لاراكم ورائي كما أراكم بين يدي - (٢) اي حقيقتي اللتي هي عيني الثابتة حاكمة على وجودي الخارجي فكل فيض يأتي للعبد من جهة معدنه اللذي هو بعيته الثابتة فان العبد اذا شرع في الصلاة بكمال التوجه فيأتي الله بروحه من الغيب الى الحضور لتلقى مرتبة الشهود قال تعالى في حديثه القدسي قسمت الصلوة بيني و عبادي نصفين و لعبدي ما سأل -

- (١) تاروم من سوى خلوت در نماز
(٢) خوی دارم در نماز این التفات
(٣) روزن جانم گشادست از صفا
(٤) نامه و باران نور از روزنم
(٥) دوزخ است آن خانه کان بی روزنست
- برسم این احوال از دانای راز
معنی قرة عینی فی الصلاة
میرسد بی واسطه نام خدا
می فتد در خانه ام از معدنم
اصل دین ای بنده روزن گردنست

(۱) فَبِكُلِّ غَاثَةٍ لَا تُضْرِبُ
وَلِحَفْرِ الْكُوَّةِ أَصْحٍ وَاضْرِبِ
(۲) أَوْ بَانَ لَا تُدْرِي أَنْتَ مِنْ عَنَا
عَكْسُ شَمْسٍ نَزَهَتْ مِنْ أَنْ تُصِيرَ
(۳) أَنْتَ ذَاكَ النُّورَ تُدْرِي مَنْ دَرَى
مَا هُوَ الْمَعْنَى لِكْرَمْنَا بَنِي
(۴) أَنَا مِثْلُ الشَّمْسِ شَعَتْ وَالْفَرِيقُ
أَنَا فَعَلَ الْفَرِيقُ فِي رُوحِي أَبَدُ
(۵) فَذَهَابِي أَنَا نَحْوَ الْخَلْوَةِ
مَا هُوَ إِلَّا لِتَعْلِيمِ الطَّرِيقِ
(۶) أَضَعُ هَذَا الْكَلَامَ أَعَوَّجًا
مُسْتَقِيمًا يَجِدُ الْحَرْبُ غَدَى

وَيْكَ قُدُّومًا هَلُمَّ وَاذْهَبِ
لَكَ قُدُّومًا وَلِلنُّورِ اذْهَبِ
أَنْ نُّورُ الشَّمْسِ مَنْ جَلَى الدُّنَا
فِي حِجَابٍ .. وَهِيَ لِلشَّمْسِ تُنِيرُ ..
مِثْلَكَ الْحَيَوَانُ فِيهِ يَا تَرَى
أَدَمَ .. مَا قَالَهُ الذِّكْرُ السَّنِي ..
دَائِمًا فِي بَاطِنِ النُّورِ الْعَمِيقِ
لَنْ أَرَى عَنْ نُورٍ .. الْعَمَرَ اتَّحَدَ ..
وَالصَّلَاةِ وَاتِّبَاعِ الصَّفْوَةِ
لِلْمَوْرَى .. وَالسَّيْرِ فِي نَهْجِ الْفَرِيقِ ..
كُنِي بِهِ الْعَالَمُ فِيهِ مِنْهَجًا (۱)
خُدْعَةً يَا بَاطِلُ .. الْقَصْدُ بَدَى ..

(۱) ای اسند هذه الكلمات لنفسی حتی یستقیم هذا العالم علی فحوی (و مالی لا اعبد
الذی فطرنی والیه ترجعون -

تیشه زن در کندن روزن هلا
عکس خورشید برونست از حجاب
پس چه کرمنما بود بر آدمم
من ندانم کرد خویش از نور فرق
بهر تعلیمست ره مر خلق را
حرب خدعه این بودای پهلوان

(۱) تیشه در هر بیشه کم زن بیا
(۲) یا نمیدانی که نور آفتاب
(۳) نور این دانی که حیوان دیده ام
(۴) من چو خورشیدم درون نور غرق
(۵) رفتنم سوی نماز و آن خلا
(۶) کژنهم تا راست گردد این جهان

- (۱) لَيْسَ لِي إِذْنٌ وَإِلَّا أَنْكَفَتَا
وَمِنَ الْبَحْرِ غِبَارٌ السِّرِّ قَدْ
(۲) قَالَ دَاوُدُ عَلَى هَذَا الْمَسْقِ
(۳) وَاحِدٌ مِنْهُ التَّلَايِبُ سَحَبٌ
أَنَا فِي الْوَحْدَةِ مِنْهُ الْمُطْلَقَةُ
(۴) فَإِلَى نَفْسِهِ عَادَ وَالْكَلَامُ
سَدُّ سَارٍ لِمَحَلِّ الْخُلُوعِ
أَبْدَأُ .. وَأَنْصَبُ وَالْحَدَّ شَأِي ..
نَارَ وَالسَّافِلِ بِالْعَالِيِ اتَّحَدَ (۱)
رَامَ عَقْلُ الْخَلْقِ يَمْقَى الْمُحْتَرَقِ
قَالَ يَا دَاوُدَ مَهْلًا فِي غَضَبٍ
مَا لِي شَكٌّ وَلِي مُؤْتَلِقَةٌ
قَصْرَ وَالشَّفَّةُ وَفَقَ الْمَرَامُ
.. وَاقْتِفَاءِ الْأَوْلِيَاءِ الصَّفْوَةِ ..

فی بیان ذهاب داود (ع) فی الخلوة حتی يظهر ما هو الحق

- (۵) أَغْلَقَ الْبَابَ وَبَعْدَ بِمَجَلٍ
(۶) لِلدُّعَاءِ الْمُسْتَجَابِ فَأَرَاهُ
وَالَّذِي لَأَقِ جَزَاءَ الْأَنْتِقَامِ
سَارٍ مِنْ مِحْرَابِهِ الزَّاكِي الْأَجَلِ
مَا أَرَاهُ الْحَقُّ عَيْنًا لَا سِوَاهُ
عِلْمَ .. وَأَنْكَشَفَ مِنْهُ الْمَرَامُ ..

(۱) هذه الترجمة بناء على أن اليا في كلمتي (ريختي) و (انگيختي) حكاية الماضي واما اذا كانا للخطاب كأنه يقول مخاطباً لروحه لا أذن لي في افشاء السر من جانب الحق والا فصبى السر وانيرى غباراً من بحر الحقيقة بناء على قاعدة التجريد في الخطاب-

- (۱) نیست دستوری وگرنه ریختی
(۲) همچنین میگفت داود این نسق
(۳) پس گریبانش کشید از پس یکی
(۴) با خود آمد گفت را کوتاه کرد
کرد از دریای راز انگيختی
خواست گشتن عقل خلقان محترق
که ندارم در یکی اش من شکمی
لب به بست و عزم خلوتگاه کرد

در خلوت رفتن داود تا آنچه حقیقت پیدا شود

- (۵) در فرو بست و برفت آنکه شتاب
(۶) حق نمودش آنچه بنمودش تمام
سوی محراب و دعای مستجاب
گشت واقف بر سزای انتقام

- (۱) بَعْدَ يَوْمٍ جَاءَ كُلُّ الْخَصَمَاءِ عِنْدَ دَاوُدَ النَّبِيِّ ذِي الثَّنَاءِ
(۲) عَقَدُوا صَفًّا كَذَلِكَ مَا جَرَى بَعْدَهُ قَالُوا وَبِالْكُلِّ دَرَى
وَسَرِيعًا صَارَ ذَاكَ الْمُدْعَى طَاعِنًا كَثْرًا عَلَى مَنْ يَدْعَى

فی بیان حکم داود (ع) علی صاحب البقرة بأن خل عنها وتشیع
صاحب البقرة علی داود

- (۳) قَالَ دَاوُدُ لَهُ أَسْكُتْ وَاذْهَبِ وَلِهَذَا الْمُسْلِمُ فِي ذَا هَبِي
(۴) يَا شَبَابُ إِذْ عَلَيْكَ اللَّهُ جَلْ سَتَرَ أَسْكُتْ وَلْتَدْعُ هَذَا الْعَمَلُ
(۵) وَارْعَ حَقَّ سِتْرِهِ الْكَثْرَ فَقَالَ وَيْلِي مَا الْحُكْمُ ذَا بَعْدَ الْجِدَالِ
أَيَّ عَدِلٍ ذَا لِي قَهْرًا تُرِيدُ تَضَعُ فِي ذَلِكَ شَرْعًا جَدِيدَ
(۶) عَدْلَكَ أَبْصَرْتُ لَهُ الْجَدَّ سَمَى ضَوْعُهُ عَمَّ الْبَسِيطَ وَالسَّمَاءَ
(۷) فِي الْكِلَابِ الْعُمِيِّ مِثْلُ الظُّلَمِ ذَا مَا أَتَى بِالْجَوْرِ هَذَا وَالْأَذَى

- (۱) روز دیگر جمله خصمان آمدند پیش داود پیمبر صف زدند
(۲) همنچنان آن ماجراها باز رفت زودزود آن مدعی تشیع زفت

حکم کردن داود (ع) بر صاحب گاو که از سر گاو برخیز و تشیع صاحب گاو

- (۳) گفت داودش خمش کن رو بهل این مسلمان را ز گاو ت کن بجل
(۴) چون خدا پوشید بر تو ای جوان رو خمش کن حق ستاری بدان
(۵) گفت و او ایلا چه حکمست این چه داد از بی من شرع نو خواهی نهاد
(۶) رفته است آوازه عدالت چنان که معطر شد زمین و آسمان
(۷) بر سکان کور این استم نرفت زین تعدی سنگ که بشکافت تفت

(۱) حَجَرُ الطُّودِ تَشْطَى عَجَلًا هَكَذَا التَّشْنِيعَ قَالَ فِي الْمَلَأِ
 أَنْ هَلُمُّوا الظُّلْمَ جَازَ حَدَّهُ وَهَلُمُّوا لَسْتُ أَحْصِي عَدَّهُ

فی بیان حکم داود (ع) علی صاحب البقرة بان اعط جميع مالک
 لهذا الفقير

(۲) بَعْدَ هَذَا قَالَ دَاوُدُ لَهُ يَا عَنُودُ مَنْ عَرَاهُ السَّفَهُ
 (۳) عَجَلًا إِمْنَحَهُ كُلَّ مَا لَكَ يَسْأَلُ ذَا عَادَ صَعْبًا شَغْلُكَ
 لَكَ قُلْتُ ذَا لِكَيِّ مِنْ ذَا الْعِنَادِ لَا يَبِينُ الظُّلْمَ جَهْرًا وَالْفَسَادَ
 (۴) فَعَلَى الرَّأْسِ لَهُ خَلَى التُّرَابُ وَ لَوْ جَدِ شَقَقَ مِنْهُ الثِّيَابُ
 أَنْ يَكُلَّ نَفْسٍ ظُلْمًا تَزِيدُ .. أَنَا مُسْكِنٌ فَمَتِّي مَا تُرِيدُ ..
 (۵) نَفْسًا أُخَرَ فِي التَّشْنِيعِ ذَا جَرَّ مَقْهُورًا وَكَمْ أَبْدَى أَدَى
 ثُمَّ أَيْضًا لَهُ دَاوُدُ دَعَى عِنْدَهُ وَالنُّصْحَ مِنْهُ مَا رَعَى
 (۶) قَالَ يَا مَنْ هُوَ أَعْمَى الْحَظِّ كَانَ حَيْثُ لَا حَظٌّ لَكَ يَبْدُو عَيَانُ
 ظُلْمَكَ جَاءَ يَسِيرًا فَيَسِيرُ لظُّهُورٍ وَإِلَى النُّحْسِ تَسِيرُ

(۱) همچنین تشنیع میزد بر ملا کالصالا هنگام ظلمت الصلا

حکم کردن داود بر صاحب گاو که جمله مال خود را بوی بده

(۲) بعد از آن داود گفتش کای عنود
 (۳) ورنه کارت سخت گردد گفتمت
 (۴) خاک بر سر کرد و جامه بر درید
 (۵) یک دمی دیگر بدین تشنیع راند
 (۶) گفت چون بخت نبود ای بخت کور
 جمله مال خویش اورا بخش زود
 تا نگردد ظاهر از وی استمت
 که بهر دم میکنی ظلمی مزید
 باز داودش به پیش خویش خواند
 ظلمت آمد اندک اندک در ظهور

- (۱) قَدْ تَفَوَّطْتَ وَ بَعْدًا تَطْلُبُ
لِحِمَارٍ مِثْلَكَ اَلْتَبَنُ الزَّهِيْدُ
(۲) يَا حَرُوْنُ اذْهَبْ سَرِيْعًا زَوْجَكَ
(۳) فَعَلَى صَدْرِهِ دَوْمًا ضَرْبًا
رَاكِضًا مِنْ جَهْلِهِ كُلِّ مَكَانٍ
(۴) اَيْضًا الْخَلْقُ اَتَوْهُ لَا اِيْمِيْنَ
(۵) عَنْ خَفِيِّ الْعَمَلِ مِنْهُ وَمَا
اَحَدٌ اِذْ هُوَ كَالْخَسِّ الْحَقِيْرُ
(۶) مَيِّزَ الظَّالِمِ مِمَّنْ ظَلِمَا
وَلَهَا الرَّأْسَ بَتَاتًا قَطْعًا
(۷) يَسُوِيْ ذَا الظَّالِمِ ذَاكَ وَمَنْ
يَرْدَعُ وَالْخَصْمُ الْمَظْلُوْمُ كَانَ

(۱) لاحظ نسخة لکناهور -

- (۱) ریده آنکاه صدر و پیشگاه
(۲) رو که فرزندان تو با جفت تو
(۳) سنگ بر سینه همی زد با دو دست
(۴) خلق هم اندر ملامت آمدند
(۵) ظالم از مظلوم کی داند کسی
(۶) ظالم از مظلوم آن کس پی برد
(۷) ورنه آن ظالم که نفس است از درون
ای دریغ از چون تو خر خاشاک و کاه
بندگان او شدند ای تند خو
می دويد از جهل خود بالا و پست
کز ضمير کار او غافل بدند
که بود سخره هوا هم چون خسی
کو سر نفس ظلوم خود برد
خصم هر مظلوم باشد از جنون

حَمَلَ حَتَّىٰ اخْبَثَ فِيهِ لَمْ
ذَلِكَ الْمَسْكِينِ .. يُولِيهِ الْبَلَاءُ ..
لَا يَطْبَعُ الْكَلْبُ ذِي الْخُلُقِ الرَّدِي
لَمْ يَصْد .. هَبْ سَغْبًا فِيهِ وَجَدَ ..
عَابَدُوا الظَّالِمَ لَوْ بَانَ لَهُمْ
نَحْوَ دَاوُدَ عَلَيْهِ جَسَرُوا
ذَاكَ قَالَ مَنْ عَلَيْنَا بِالْشَفِيقِ
لَا يَلِيقُ الظُّلْمُ جَهْرًا فَاتْرَكَ
مَنْ هُوَ الذَّنْبُ الْيَسِيرَ مَا اِرْتَكَبَ

(۱) هَاهُوَ الْكَلْبُ عَلَى الْمَسْكِينِ كَمْ
يَقْدُرُ أَنْ يَضَعَ جُرْحًا عَلَى
(۲) ذَا الْحَيَا اَعْرِفُهُ يَطْبَعُ الْأَسَدُ
هُوَ مِنْ جِيرَانِهِ الصَّيْدَ أَبَدَ
(۳) وَالْعَوَامُّ قَاتِلُوا الْمَظْلُومَ هُمْ
مِنْ كَمِينَ كَالْكَالِبِ طَفَرُوا
(۴) وَجَهَ الْوَجْهَ لِدَاوُدَ الْفَرِيقِ
(۵) يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَالصَّفْوُ لَكَ
تَظْلِمُ مِنْ دُونِ أَمْرِ وَسَبَبُ

فی بیان عزم داود (ع) علی دعوة الخلق لتلك الصحراء
وابراز السر الخفی و قطع جمیع الحجج

(۶) قَالَ يَا أَحْبَابَ مَهْلًا فَالْزَمَانُ وَصَلَ أَنْ يَظْهَرَ الْإِسْرَ عِيَانُ

(۱) سگ همواره حمله بر مسکین کند	تا تواند زخم بر مسکین زند
(۲) شرم شیران است نی سگ را بدان	کو نگیرد صید از همسایگان
(۳) عامه مظلوم کش ظالم پرست	از کمین سکسان سوی داود جست
(۴) روی در داود کردند آن فریق	کای نبی مجتبی بر ما شفیق
(۵) این نشاید از تو کین ظلم است فاش	قهر کردی بیگناهی را بلاش (۱)

عزم کردن داود (ع) بخواندن خلق بدان صحرا که راز را فاش کند و حجتها را
همه قطع کند

(۶) گفت ای یاران زمان آن رسید کان سر مکتوم او گردد بدید

(۱) لاش مخفف لا شیء است -

(۱) کُلِّمَکُمْ قَوْمُوا لِأَنَّ بِالْعِدَّةِ
 کَبِي عَلَى السِّرِّ الْخَفِيِّ نَقَفُ
 (۲) فِي الْفَلَاةِ تِلْكَ تُلْفَى شَجَرَهُ
 (۳) فَلَهَا الْخِيَمَةُ مَعَ مِسْمَارِهَا
 وَلِي مِنْ عِرْقِهَا رِيحُ الدَّمِ
 (۴) فَالدَّمُ صَارَ يِعْرِقُ الشَّجَرَهُ
 إِنَّ ذَا الْمَنْحُوسِ حَظًّا قَدْ قَتَلَ
 (۵) فَلِهَذَا الْيَوْمِ حَلَمَ اللَّهُ قَدْ
 آخِرُ الْأَمْرِ كَذَا كَانَ لِأَنَّ
 (۶) فَلِزَوْجِ السَّيِّدِ مَا نَظَرَا
 لَا يَنْوَرُوزِ وَلَا فِي مَوْسِمِ
 (۷) وَالْعَدِيمِينَ وَلَا فِي لُقْمَةٍ
 كُلَّ حَقٍّ سَابِقٍ مِنْهُمْ نَسَى

نَذَهَبُ خَارِجَ هَذِي الْبَلَدَةِ
 .. وَلَهُ الْحَالُ الْغَرِيبَ نِصْفُ .
 جَمَّةُ الْأَغْصَانِ دَوْمًا نِضْرَهُ
 رَسَخَتْ كَثْرًا وَفِي أَدْوَارِهَا
 يَأْتِي حَقًّا مِثِّي هَذَا أَعْلَمُ
 تِلْكَ مَنْ كَانَتْ مُدَامًا مَزْهَرَهُ
 عِنْدَهَا سَيِّدَهُ الشَّهْمَ الْأَجَلُ
 سَتَرَ هَذَا وَلَمْ يَدِرْ أَحَدُ
 ذَلِكَ الدِّيُوثُ لَمْ يَشْكُرْ زَمَنُ
 يَوْمًا الْوُلْدَ لَهُ مَا اخْتَبَرَا
 أَيَّ عَيْدٍ بِهِمْ لَمْ يَعْلَمُ
 ذَكَرَ ضَيْعَهُمْ بِالْمَرْءِ
 .. وَ كَيْثَلِ الْحَجَرِ قَلْبًا قَسَى ..

(۱) جمله برخیزید تا بیرون رویم
 (۲) در فلان صحرا درختی هست زفت
 (۳) سخت راسخ خیمگاه و میخ او
 (۴) خون شد دست اندر بن آن خوش درخت
 (۵) تا کنون حلم خدا پوشید آن
 (۶) که عیال خواجه را روزی ندید
 (۷) بی نوابان را بیک لقمه نجست

تا بران سر نهان واقف شویم
 شاخهاش انبه و بسیار چفت
 بوی خون می آیدم از بیخ او
 خواجه را گشت است این منحوس بخت
 آخر از نا شکری آن قلتبان
 نی بنوروز و نه موسمه‌ای عید
 یاد نآورد او ز حقهای نخست

- (۱) فَلْيَتُورِ وَاحِدٍ لِلْحَالِ كَمْ
(۲) ضَرَبَ بِالْأَرْضِ وَهُوَ لِلْحِجَابِ
يَسْوَى ذَا اللَّهِ مِنْهُ الذَّنْبُ قَدْ
(۳) كَافِرٌ مَعَ فَاسِقٍ فِي الزَّمَنِ
هُمْ عَفْوًا خَرَقُوا وَالظَّالِمُ قَدْ
(۴) قَيَّدَ سِتْرَ وَأَمَامَ الْخَلْقِ كَمْ
(۵) أَنْ هَلُمُّوا وَانْظُرُونِي كَمْ قُرُونِ
فَلْيَتُورِ سَقَرٍ مِنْ ذَا الْوَرَى
- وَلَدَ سَيِّدِهِ مِمَّا أَلَمْ
رَفَعَ عَنْ ذَنْبِهِ حَبَّ الْعَذَابِ
سَتَرَ وَالصَّفْحَ عَنْ ذَاكَ أَعَدَ
ذَا الْمَخُوفِ سِتْرَهُمْ بِالْعَلَنِ
كَانَ فِي الْأَسْرَارِ لِلرُّوحِ أَبَدَ
وَضَعَ الظَّالِمَ مِنْ جَهْلِ أَلَمْ
لِي فَتُورَ سَقَرٍ فَيْكُمْ أَكُونُ
أَنْظُرُوا فِي ظُلْمِهِ الْكُلَّ دَرَى

فی بیان اعطاء ید ورجل ولسان الظالم الشهادة ایضاً علی سر الظالم

(۶) وَ كَمَا أَكَّ أَنْ هُنَا فِي الضَّرِّ
شَهِدَتْ كَلًّا عَلَيَّ مَا فِي الضَّمِيرِ

يَدُكَ مَعَ رِجْلِكَ وَالْبَصِيرِ (۱)

لَكَ مِنْ سِرٍّ وَمِنْ شَرِّ خَطِيرِ

(۱) الاية فی سورة ياسين (اليوم نختم علی افواههم وتكلمنا ایدیهم وتشهد ارجلهم بما كانوا یکسبون) -

- (۱) تاکنون از بهر يك گاو این لعین
(۲) او بخود برداشت پرده از گناه
(۳) کافر و فاسق در این دور کردند
(۴) ظالم مستور است در اسرار جان
(۵) که به بینیدم که دارم شاخها
- می زند فرزند او را بر زمین
ور نه می پوشید جرمش را آله
برده خود را بخود بر می درند
می نهند ظالم به پیش مردمان
گاو دوزخ را به بیند از ملا

گواهی دادن دست و پا و زبان ظالم بر سر ظالم هم درد دنیا
(۶) پس هم اینجا دست و پایت در کنند
بر ضمیر تو گواهی میدهد

- (۱) إِذْ عَلَّمِكَ وَكَيْلَ مِنْكَ الضَّمِيرُ
 (۲) بِهِ أَنْتَ لَا تَدْعُهُ خَلْفَكَ
 وَيُقَالُ شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ
 (۳) فَالْجَفَا وَالظُّلْمُ لَمَّا أَنْ يَكَا
 قَالَ لِي إِبْدِي جَمِيمًا وَاطْهِّرِ
 (۴) حَيْثُ أَنْ شَاهِدَ السِّرِّ الْجَمَامِ
 (۵) وَاتَّقَادِ الْغَضَبِ فَالْفَرْدُ ذَاكَ
 كَتَبِي لَوَاءَ السِّرِّ فِي صَحْرَا الظُّهُورِ
 (۶) فَإِذَا تَوَكَّيْلٌ غَيْرِ مَا ذُكِرَ
 عِنْدَ يَوْمِ الْحَشْرِ لِلْمُنْشَرِّ يُبَيِّنُ
 (۷) أَنْتَ مَنْ كَانَ أَتَى فِي عَشْرَةٍ
 لَنْ تَرَى مِنْ حَاجَةٍ فِي ذَلِكَ
- أَنْ أَيْنَ مِنْكَ اعْتِقَادًا فَالْخَيْرُ
 سَيِّمًا فِي غَضَبٍ عَنْ لَكَا
 أَظْهَرَ السِّرِّ لَكَ بِالْمَرَّةِ
 وَكُلِّ لِلْيَدِ وَالرَّجْلِ لَكَا
 مِثْلَمَا كُنْتَ تَرَى لَا تَسْتَرِ
 مَسَكَ لَا سَيِّمًا فِي الْإِنْتِقَامِ
 بِكَ قَدْ وَكَلَهُ رَامَ أَذَلِكَ (۱)
 يَضْرِبُ يَهْتِكُ بِالْقَهْرِ السُّتُورُ
 يَقْدَرُ يَخْلُقُ يَبْدِي كُلَّ سِرِّ
 بِهِ مَا فِي بَاطِنِ الْأَمْرِ كَمِثْنِ
 أَيْدِي مَنْ ظَلَمَهُ وَالْشِّرَّةُ
 فَعِيَانًا ظَهَرَ جَوْهَرُكَ

(۱) نسخه ثانیة - فالشخص ذاك -

- (۱) چون موکل میشود بر تو ضمیر
 (۲) خاصه در هنگام خشم و گفتگو
 (۳) چون موکل میشود ظلم و جفا
 (۴) چون همی گیرد گواه سر لکام
 (۵) پس همان کس که موکل میکنند
 (۶) پس موکلهای دیگر روز حشر
 (۷) ای بده دست آمده در ظلم و کین
- که بگو تو اعتقادات و امگیر
 می کند ظاهر سرت را مو بهو
 که هویدا کن مرا ای دست و پا
 خاصه وقت جوش خشم و انتقام
 تالوای راز بر صحرا زند
 هم تواند آفرید از بهر نشر
 گوهرت بیداست حاجت نیست این

- (۱) مَا لَكَ مِنْ حَاجَةٍ لِّلشُّهَرَةِ
بِالضَّمِيرِ السَّقَرِيِّ فِيكَ هُمْ
(۲) نَفْسُكَ يَا ظَالِمُ كُلَّ نَفْسٍ
تُظْهِرُ أَنْظِرْنِي أَنَا هَذِي أَنَا
(۳) أَنَا جُزْءُ النَّارِ نَحْوِ كَلِمَا
(۴) كَيْ لِسَمْتِ الْحَضْرَةِ امْضِي كَمَا
حَقًّا الْعُمَرُ لِأَجْلِ الثَّوْرِ قَدْ
(۵) هُوَ مِنْهُ أَخَذَ أَلْفَ جَمَلٍ
يَا أَبِي النَّفْسِ كَذَا عَنْهَا انْقَطَعَ
(۶) وَإِلَى اللَّهِ يَوْمَ مَا ضَرَعَ
(۷) رَبِّي خَصْمِي سُرَّ وَأَنَا

بر ضمیر آتشینت واقفند
که ببینیدم منم ز اصحاب نار
من نه نورم که سوی حضرت شوم
بهر گاهی کرد چندین التباس
نفست اینست ای بدر ازوی بیر
یادری نامد از او روزی بدرد
گرمش کردم زبان تو سود کن

(۱) نیست حاجت شهره گشتن در کوند
(۲) نفس تو هر دم برآرد صد شرار
(۳) جزو نارم سوی کل خود روم
(۴) همچنین که ظالم حق ناشناس
(۵) او ازین صد گاو برد و صد شتر
(۶) نیز روزی با خدا زاری نکرد
(۷) کای خدا خصم مرا خشنود کن

- (۱) أَنْتَ نَفْعًا لَهُ صَبْرٌ لَوْ أَنَا
فَعَلَى الْعَاقِلَةِ تَأْتِي الدِّيَّةُ
أَنْتَ كُنْتَ لَا سِوَاكَ الْعَاقِلَةُ
(۲) بِالْتِمَاسِ عَفْوِ الدَّرِّ الْيَتِيمِ
حَجْرًا يَا حَرُّ بِالرُّوحِ فَذَا
قَدْ قَتَلْتَ خَطَاً لَا فَى الْفَنَاءِ
وَلِرُوحِي فِي أَلَسْتُ .. السَّامِيَةِ
وَهِيَ مِنْكَ اللَّطْفُ دَوْمًا أَمَلُهُ (۱)
لَيْسَ تَعْطِي النَّفْسُ لِلْخُلُقِ الذَّمِّمْ
هُوَ عَدْلُ النَّفْسِ مَنْ زَادَتْ أَدَى

فی بیان ذهاب الخلق للخارج جانب تلك الشجرة

- (۳) وَإِذَا مَا النَّاسُ نَحْوَ الشَّجَرَةِ
قَالَ مِنْهُ مُحْكَمًا شَدُّوَالِيدًا
(۴) كَيْ أَنَا الذَّنْبَ مَعَ لَهُ جُزْمِهِ
كَيْ لَوَاءَ الْعَدْلِ فِي الصَّحْرَا أَنَا
خَرَجُوا فِي وَفْقٍ مَا قَدْ قَرَّرَهُ
خَلْفَهُ لَا تَسْعِدُوهُ أَبَدًا
أُظْهِرُ أَعْلَمُهُ عَنْ إِثْمِهِ
أَضْرِبُ أَوْلِيهِ غَمًّا وَ عَنَا

(۱) ای ان قتل خطا فالدية على العاقلة وفي تنوير الابصار العاقلة اهل الديوان
لن هو منهم فتجب كل دية وجبت بنفس القتل فتؤخذ من عطايهم وان لم يكن من اهل
الديوان فعاقلته في قبيلته وقال في شرحه الدر المختار واقاربه وكل من يتناصر هو به -

- (۱) گر خطا کشته دیت بر عاقله است
(۲) سنگ می نهدد باستغفار در
عاقله جانم تو بودی در ألسنت (۱)
این بود ز انصاف نفس ای جان حر

بیرون رفتن خلق بسوی آن درخت

- (۳) چون برون رفتند سوی آن درخت
(۴) تا گناه و جرم او پیدا کنم
گفت دستش را ز پس بندید سخت
تا لوای عدل بر صحرا زنم

(۱) عاقله هم قوم وهم کسب است در شرع چنین است که اگر قتل بغطا واقع
شود دیت آن بر قوم و اهل کسب قاتل است و بر قاتل نیست بجز کفار و عتق رقبه و صیام
شهرین متتابعین و عاقله ای جان من جز شما احدی نیست پس دية قتل او بده و مرا
رسوا ممکن -

- (۱) قَالَ يَا كَلْبُ لَهُ الْجَدُّ قَتَلْتُ
 (۲) قَدْ قَتَلْتُ السَّيِّدَ فِي مَالِهِ
 (۳) كَشَفَ وَالْمَرَأَةَ هَذِي لَكَ
 (۴) قَدْ جَفْتُ سَيِّدَهَا فَاخْتَبِرْ
 هِيَ أَوْ أَنشِ جَمِيعاً مِلْكٌ مَنْ
 (۵) أَنْتَ عَبْدٌ كَسْبِكَ وَالْعَمَلُ
 تَطْلُبُ شَرْعاً خُذِ الشَّرْعَ وَسِرْ
 (۶) قَدْ قَتَلْتُ السَّيِّدَ ظُلْماً وَكَمْ
 وَهُنَاكَ السَّيِّدُ أَيْضاً أَمَانٌ
 (۷) فِي التُّرَابِ الْمُدِيَّةِ مِنْ خَشْيَةٍ
 (۸) مِنْ خِيَالٍ مُدْهِشٍ ذَا الرَّأْسِ كَانَ
 مَعَهُ فَلْتَحْفِرُوا الْأَرْضَ كَذَا
 أَنْتَ عَبْدٌ سَيِّدًا مِنْ ذَا رَجَفْتُ
 رَحْتُ وَاللَّهُ كَذَا عَنْ حَالِهِ
 أُمَّةٌ كَانَتْ لَهُ حَتَّى يَكَا
 كُلُّ مَا قَدْ وَلَدْتُ مِنْ ذَكَرٍ
 وَارِثًا كَانَ لَهُ .. أَيَّ زَمَنٍ ..
 مِلْكُهُ مَا مِنْكَ كَيْلًا يَحْصُلُ
 هَلْ فَعَلْتَ حَسَنًا جَهْرًا وَسِرًّا
 صَاحٍ مِنْ جَوْرِ كَثِيرٍ بِهِ لَمْ
 طَلَبَ لَمْ تُعْطِهِ ذَاكَ بَانَ
 قَدْ دَفَنْتَ رَاجِئًا بِالسَّرْعَةِ
 فِي التُّرَابِ الْمُدِيَّةِ فِي ذَا الْمَكَانِ
 .. لِيَرَى مِنْ نَفْسِهِ سِرًّا الْأَذَى ..

تو غلام خواجه زين رو کشته
 کرد يزدان آشکار حال او
 با همین خواجه جفا بنموده است
 ملک وارث باشد اينها سر بسر
 شرع جستی شرع بستان رونکو ست
 هم در آنجا خواجه گويان زينهار
 از خیالی که بدیدی سهمناک
 باز کاويد اين زمين را همچنين

(۱) گفت ای سگ جد اين را کشته
 (۲) خواجه را کشتی و بردی مال او
 (۳) آن زنت او را کنيزک بوده است
 (۴) هرچه را زانيد ماده يا که نر
 (۵) تو غلامی کسب و کارت ملک اوست
 (۶) خواجه را کشتی باستم زار زار
 (۷) کارد از اشتاب کردی زیر خاک
 (۸) نک سرش با کارد در زیر زمين

- (۱) وَعَلَى الْمُدَيَّةِ إِسْمُ الْكَلْبِ ذَا
 (۲) فَعَلَّ فِعْلًا شَنِيعًا وَضَرَّ
 فَعَلُوا وَالْأَرْضَ لَمَّا حَفَرُوا
 (۳) فِي الزَّمَانِ الْخَلْقُ ضَجُّوا بِصَخَبٍ
 وَ لَهُ مِنْ وَسِطِ زَنَارِهِ
 كَتَبَ أَيْضًا هُوَ كَانَ كَذَا
 هُمْ أَيْضًا مِثْلَ مَا كَانَ أَمْرُ
 مُدَيَّةٍ وَالرَّأْسَ مَعَهَا نَظَرُوا
 كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ أَبَدَى الْعَجَبِ
 قَدْ .. حَارَ نَاطِرًا أَسْرَارَهُ ..

فی بیان قصاص داود القاتل بعد الزامه بالحجة

- (۴) بَعْدَ ذَا يَا طَالِبَ الْعَدْلِ احْضِرْ
 مَعَ سَوَادِ وَجْهِكَ بَيْنَ الْوَرِي
 (۵) فَيَبْذِي الْمُدَيَّةَ أَيْضًا أَمْرًا
 مَكْرَهُ يُخْلِصُ مِنْ عِلْمِ الْإِلَهِ
 (۶) هَبْ مُوَاسَاتٍ عِدَادٍ مَنَحَا
 فَإِذَا مَا جَاوَزَ الْحَدَّ فَضَحْ
 قَالَ خُذْ عَدْلًا لَكَ إِنْ تَخْتَرِ
 مِثْلَمَا فِي الشَّرْعِ رُمْتَ قَدْ جَرَى
 أَنْ يَقْصَ وَ مَتَى إِذْ مَكْرًا
 أَبَدًا أَوْ لَهُ يُنْجِي مِنْ أَذَاهُ
 لَكَ حِلْمُ الْحَقِّ كَثْرًا صَفَحَا
 أَخَذَ بِالْقَهْرِ مَا لَطْفًا مَنَحَ

- (۱) نام این سگ هم نوشته کارد بر
 (۲) هم چنان کردند چون بشکافتند
 (۳) ولوله در خلق افتاد آن زمان
 کرد بر خواجه چنین فعل ضرر
 در زمین آن کارد با سر یافتند
 هریکی زنار ببرید از میان

قصاص داود خونی را بعد از الزام حجت برو

- (۴) بعد از آن گفتش بیا ای داد خواه
 (۵) هم بدان تیغش بفرمود او قصاص
 (۶) حلم حق گرچه مواساها کند
 داد خود بستان بدین روی سیاه
 کی کند مکرش ز علم حق خلاص
 چونکه از حد بگذرد رسوا کند

- (۱) حَيْثُ أَنْ الدَّمُ مَا نَامَ فَفِي
وَبِمِيلِ الْفَحْصِ وَالتَّنْقِيبِ جَدُ
(۲) اِقْتِضَاءُ عَدِلِ رَبِّ الْعِزَّةِ
(۳) يَرْفَعُ رَأْسًا بِأَنْ آيُنَ فُلَانُ
مِثْلَمَا الزَّرْعُ مِنَ الطِّينِ الْكَثِيرِ
(۴) إِنْ غَلِيَ الدَّمُ كَانَ لِلْمَطْلَبِ
وَحِرَاكُ الْقَلْبِ مِنْ بَحْثِ الْخَبَرِ
(۵) حَيْثُ سِرُّ فِعْلِهِ قَدْ ظَهَرَ
(۶) وَجَمِيعُ الْخَلْقِ جَاءُوا حَاسِرِينَ
- كُلِّ قَلْبٍ كَانَ فِي نَحْوِ خَفِي
وَالْكَشْفِ الْمَشْكِلِ الصَّعْبِ اجْتَهَدُ
مِنْ ضَمِيرِ ذَا وَذَا عَنْ بَكْرَةٍ
كَيْفَ مِنْهُ الْعَالُ مَاذَا لَهُ كَانَ
فَارَ دَوْمًا قِسْ بِهِ حَالُ الضَّمِيرِ
ذَاكَ وَالتَّنْقِيشِ وَفَقَ مَا طَلَبُ
كَانَ عَمَّا غَبَرَ أَوْ حَالًا حَضَرَ
مُعْجِزُ دَاوُدَ ضِعْفًا بَهْرًا
وَعَلَى الْأَرْضِ هَوَوْهُمْ سَا جِدِينَ

- (۱) خون نخسید در فتنه در هر دلی
(۲) اقتضای داوری رب دین
(۳) کان فلان چون شد چه شد حالش چه گشت
(۴) جوشش خون باشد آن واجستها
(۵) چونکه پیدا گشت سرکار او
(۶) خلق جمله سر برهنه آمدند
- میل جست و جوی و کشف مشکلی
سر برآرد از ضمیر آن و این
همچنان که جوشد از گلزار و کشت
خارش دلها و بحث ماجری
معجزه داود شد فاش و دوتو
سر بسجده بر زمینها میزدند

(۱) در حاشیه نسخه لکناهور راجع بکلمه کشت در این مصراع چنین آمده گشت
بکاف فارسی یعنی خشک شدن و محو گشتن و باین معنی در کلام قدما بسیار جا آمده است
یعنی چنانچه در فصل بهار از گلزارها گلها ریخته و محو شده باز جوشد جوشی خون
از ضمائر و گشت نیز بمعنی سیر ای خیال گشتن و سیر نمودن از گلزار میجوشد - و بظاهر
توجیه اول که گشت بمعنی خشک شدن باشد بذوق نزدیکتر می آید -

- (١) نَحْنُ كَمَا الْعَمِي بِالْأَصْلِ لَكَ
(٢) قَدْ نَظَرْنَا الْحَجَرَ مَعَكَ الْكَلَامَ
(٣) بِي تَقْضِي فَأَخْذَنِي أَنْتَ مَنْ
مَعَ أَحْجَارٍ (ثَلَاثٍ) وَمِثْلَاتٍ
(٤) وَلَكَ الْأَحْجَارُ صَارَتْ أَلْفَ أَلْفٍ
فَرَّقْتَ وَالْفَرْدُ مِنْهَا قَتْلًا
(٥) وَالْحَدِيدَ أَلْمِينِ فِي يَدِكَ
(٦) صَنْعَةُ الدَّرْعِ الْجِبَالِ مَعَكَ
مَعَكَ كَالْقَارِيءِ تَقْرَى الزُّبُورَ
- مِائَةٌ أُعْجُوبَةٍ خُصَّتْ بِكَ
قَالَ فِي غَزْوِ طَالُوتَ الْمَرَامِ (١)
كُنْتُ بِالْمِقْلَاعِ جَاءَ فِي الزَّمَنِ
مِنَ الْأَوْفِ بَدَدٌ كَلًّا شَتَاتٌ (٢)
قِطْعَةً وَالْخَصْمَ صَفًّا بَعْدَ صَفٍّ
خَصْمَهُ .. أَرَبْتُ وَجَلَّتْ عَمَلًا ..
صَارَ مِثْلَ الشَّمْعِ إِذْ خُصَّتْ بِكَ
أَوْبَتْ شَاكِرَةً مِنْ لَطْفِكَ (٣)
.. وَهِيَ كَالطُّورِ بِكَ أَنْدَكْتُ سُرُورًا ..

(١) قال تعالى في سورة البقرة (وقتل داود جالوت) قيل كان (ابشا) في عسكر طالوت مع ستة من بنيهِ وكان داود سابعهم وكان صغيراً يرعى الغنم فأوحى الله الى نبيهم انه اللذى يقتل جالوت وطلب من ابيه فجاء وقد كلمته فى الطريق ثلاثة احجار وقالت له انك بنا تقتل جالوت فحملها فى مغللاته ورماه بها فقتله - (٢) الصحيح مع احجار ثلاثة - (٣) قال فى النهج اى وصارت لك الجبال رسائل لطيفة جمع رسالة بمعنى تعطيك مدداً باتفاقها معك باللسان حالة كونها شكورة مادحة لك - قال تعالى (يا جبال ادبى معه) فامتثلت امره وقرأت معك مثل المقرئ زبوراً - هذا بناء على ان رسائل بالراء المهمة - ولكن فى نسخة لكناهور بالزاء المعجمة (كوهها با تو ز سائل شد شكور) اى الجبال معك صارت شاكرة كالسائل وبناء على هذا الاصح ان يقال (كوهها با تو چو سائل شد شكور) -

از تو ما صدگون عجایب دیده ایم
کز برای غزو طالوتیم مکیر
صد هزاران مرد را بر هم زد
هر یکی مر خصم را خونخوار شد
چون زره سازی ترا معلوم شد
باتو میخوانند چون مقرئ زبور

(١) ما همه کوران اصلی بوده ایم
(٢) سنک با تو در سخن آمد شهیر
(٣) توبه سه سنک و فلاخن آمدی
(٤) سنگهایت صد هزاران پاره شد
(٥) آهن اندر دست تو چون موم شد
(٦) کوهها با تو رسائل شد شکور

- (۱) مِائَةُ الْاِيفِ عَيْنِ لِقْلُوبٍ
 (۲) شَهِدَتْ وَالْاَحْكَمُ مِنْ ذِي جَمِيعٍ
 فَالْحَيَاتِ تَهَبُ وَهِيَ الْاَبَدُ
 (۳) رُوحُ كُلِّ الْمَعْجَزَاتِ وَالنُّنَا
 اَنْ اِلَى الْمَيِّتِ رُوحًا اَبَدِي
 (۴) قُتِلَ الظَّالِمُ وَالْعَالِمُ قَدْ
 كُلُّ فَرْدٍ مِنْ جَدِيدٍ صَارَ عَبْدُ
 فَتَحَتْ مِنْ نَفْسٍ فَيْكَ الْغُيُوبِ
 اَنْ ذِي خَالِدَةٍ رِيْفًا وَرِيْعُ
 حَبَّةٌ دَامَتْ مَعَ الْحَيِّ الْاَحَدُ
 ذِي وَلَا غَيْرَ تَكُوْنُ فِي الدُّنَا
 تَهَبُ يَرْجِعُ حَيًّا سَرْمَدِي
 عَادَ حَيًّا وَغَدَى حَلْفَ الرُّشْدِ
 لِلْاِلَهِ وَمَعَ الْحَقِّ اَنْحَدُ

فی بیان ان النفس هی محل ذاک القاتل المدعی قتل البقرة وان قاتل

البقرة هو العقل والمراد من داود الحق تعالی او الشیخ اللذی هو نائبه واللذی .
 بقوة الحق وبنجده یقبل ان یکون غنیاً بالرزق المعنوی بلا کسب ولا حساب

- (۵) نَفْسُكَ اَقْتُلْ وَبِذَا اَحْيِ عَالَمًا
 قَتَلْتُ سَيِّدَهَا وَالْحَاكِمَا

- (۱) صد هزاران چشم دل بگشاده شد
 (۲) وان قوی تر زان همه کین دایمست
 (۳) جان جمله معجزات اینست خود
 (۴) کشته شد ظالم جهانی زنده شد
 واز دم تو غیب را آماده شد
 زندگی بخشی که سرمه قائمست
 که به بخشد مرده را جان ابد
 هر یکی از نو خدا را بنده شد

بیان آنکه نفس آدمی بجای آن خونی است که مدعی گاو گشته بود و آن گاو کشته

قتلت و داود حقست یا شیخ که نائب حقست که بقوت و باری او تواند ظالم

را کشتن و توانگر شدن بر وی بی کسب و بی حساب

- (۵) نفس خود را کش جهان را زنده کن
 خواجه کشتست او را بنده کن (۱)

(۱) در شرح بحر العلوم در این عنوان چنین نگاشته - اینجا نباید فهمید که مراد در قصه سابق از گاو تن و از کشته گاو عقل و از مدعی گاو نفس و از شیخ داود یا ذات حق است زیرا که با این دانستن روش سخن مختل میگردد و قصه برای محض مثال است که از آن حصه گرفته شود -

(١) فَلَهَا اسْتَعِيدَ فَذَلِكَ الْمُدْعَى

نَفْسَهَا السَّيِّدَ سَوْتٌ وَالْكَثِيرُ

(٢) ذَلِكَ الْقَاتِلُ لِلْمَوْرِ غَدَى

ذَلِكَ الْقَاتِلُ لَا تَنْكُرُ عَلَيْهِ

(٣) هَا هُوَ الْعَقْلُ أَسِيرٌ وَ مُدَامُ

يَسْتَلُ رِزْقًا بِلَا كَدٍ الطَّبَقُ

(٤) ذَلِكَ الرِّزْقُ بِلَا كَدٍ عَلَى

كَانَ مَوْقُوفًا عَلَى أَنْ يَمْتَلَأَ

(٥) قَالَتِ النَّفْسُ لِمَ تُورِي قَتَلْتَ

(٦) كَانَ نَقْشَ الْبَدَنِ ابْنُ السَّيِّدِ

بَقِيَّ وَالنَّفْسُ تِلْكَ الْقَاتِلَةُ

تُورِ النَّفْسُ لَكَ النَّصْحَ اسْمَعِ

وَبِذَا خَالَتَ لَهَا الشَّيْءَانُ الْخَطِيرُ

عَقْلَكَ فَاذْهَبْ وَإِمَا قَدْ بَدَى

لَا وَلَا تَغْمُزْ بِعَيْنَيْكَ إِلَيْهِ ..

يَسْتَلُ الْحَقُّ وَيُلْحِي لِلْمَرَامِ (١)

بِلَا نَعْمَى بِمَا رَاقَ وَرَقَ

أَيَّ شَيْءٍ كَانَ مَوْقُوفًا بِلَى (١)

ذَلِكَ الثَّوْرَ الَّذِي أَصْلُ الْبَلَا

حَيْثُ تُورِ النَّفْسُ يَا ذَا لَوْ عَقَلْتَ

مَنْ هُوَ الْعَقْلُ بِغَيْرِ مَدَدٍ

سَيِّدًا صَارَتْ إِمَامَ الْقَافِلَةِ

(١) يصح ان تقرأ كلمة (بر طبق) بالباء الفارسية كما فى الترجمة و بالياء العربية

ايضاً بمعنى ان النعمة على الطبق - (٢) اى كذا عقل المعاد اذا لم يرفع الحالة الجسمانية لم تحصل له الارزاق المعنوية و لهذا شرع فى بيان مشاجرة العقل مع النفس -

خويشتن را خواجه كردست و مهين

بر كشيده گاو تن منكر مشو

روزی بی رنج و نعمت بر طبق

آنكه بكشد گاورا كاصل بدى است

چونكه گاو نفس باشد نقش تن

نفس خونی خواجه گشت و پیشوا

(١) مدعى گاو نفس تست هين

(٢) آن كشيده گاو عقل تست رو

(٣) عقل اسيرست و همى خواهد ز حق

(٤) روزى بى رنج او موقوف چيست

(٥) نفس گوید چون كشى تو گاو من

(٦) خواجه زاده عقل مانده بى نوا

- (۱) أَوْ تَذَرِي الزُّرْقَ مِنْ غَيْرِ تَعْبٍ
 مَا هُوَ فِي الْأَرْضِ هَذِي وَالسَّمَاءُ
 (۲) غَيْرَ أَنْ قَدْ كَانَ مَوْقُوفًا عَلَى
 حَافِرِ الْأَرْضِ لِمَالِ الْكَنْزِ فِي
 (۳) أَنَا فِي الْبَارِحَةِ نَزَرَ الطَّعَامُ
 بِيَدِ فَهَمِكَ أُعْطِيتُ الزَّمَامُ
 (۴) أَكَلِي نَزَرَ الطَّعَامِ الْبَارِحَةِ
 كُلُّ مَا يَأْتِي إِلَى هَذَا الْوَرَى
 (۵) فَعَلَى الْأَسْبَابِ لَا غَيْرَ لِمَهُ
 لَوْ مِنَ الْحُلُوفِ الْعُيُونِ ذِي الْفِطْنِ
- لَا وَلَا كَسْبٍ وَلَا أَيَّ نَصَبٍ
 هُوَ رِزْقُ الرُّوحِ قُوتُ الْأَنْبِيَاءِ
 قَتْلِكَ الثَّوْرَ وَصِدَّ ذَا الْبَلَاءِ (۱)
 قَتْلِكَ الثَّوْرَ.. فَذَا اعْرِفْ وَأَصْطَفِي..
 قَدْ أَكَلْتُ وَسِوَاهُ بِالتَّمَامِ
 لِلْمَعَانِي وَحَظُّوتُ بِالْمَرَامِ (۲)
 قِصَّةَ لِلْمُقْبِلِ كَانَتْ صَالِحَةً (۳)
 هُوَ مِنْ بَيْتِ خَفِيِّ لَا يُرَى
 نَحْنُ قَصْرْنَا الْعُيُونِ الْمُظْلِمَةَ
 غَمَزَةً نَحْنُ تَعَلَّمْنَا زَمَنَ

(۱) فی نسخه لکناهور المصراع الثانی کذا (گنج قتل گاودان ای کنج کاو)
 (۲) کأنه يقول اكلت البارحة طعاماً سد على باب المعاني والا بينت لك اسرار
 الغيبة المذكورة بالتنام - (۳) ای قولی لك اكلت البارحة نزرأ من الاطعمة الجسمانية
 لم يكن حقيقة بل كان حكاية ولا تأثير للطعام الصوري فی سد باب الارزاق المعنوية -

- (۱) روزی بی رنج می دانی که چیست
 (۲) لیک موقوفست بر قربان گاو
 (۳) دوش چیزی خورده ام ورنه تمام
 (۴) دوش چیزی خورده ام افسانه است
 (۵) چشم بر اسباب از چه دوختیم
- قوت ارواح است و ارزاق نبی است
 گنج اندر گاودان ای کنج کاو
 دادمی در دست تو فهم لکام
 هر چه می آید ز پنهان خانه است
 گرزخوش چشمان کرشم آموختیم (۱)

(۱) در بعض نسخ گرزخوش است چنانچه ترجمه شده و در بعضی دیگر (که زخوش چشمان)
 بدون شرط ولی نتیجه یکی است یعنی اگر از پیروی انبیا کرشم خرق اسباب آموختیم پس چرا
 بر اسباب نظر بردوختیم و گفتیم که چیزی خورده ایم -

- (۱) فَعَلَى الْأَسْبَابِ اسْبَابٌ أُخْر
لَا تُخْلِي وَعَلَى تِلْكَ النَّظَرُ
(۲) فَلَقَطْعَ هَذِهِ الْأَسْبَابِ لَا
وَرَدُّوا وَالْمُعْجَزَاتِ لَهُمْ
(۳) خَرَقُوا الْبَحْرَ هُمْ لَا فِي سَبَبِ
(۴) وَجَدُوا الْقَوْتَ مِنَ الْبَرِّ الدَّقِيقِ
إِنَّ صَوَفَ الْمَاعِزِ الذَّيْلَ سَحَبِ
(۵) جُمْلَةُ الْقُرْآنِ فِي قَطْعِ السَّبَبِ
(۶) وَبِعِزِّ الْمَفْقِيرِ الطَّيْرِ مَنْ
رَمِيَهُ الْأَحْجَارَ إِنْثَيْنِ أَوْ ثَلَاثِ
- أَبْدَأُ فِي السَّبَبِ مِنْكَ النَّظَرُ
لَكَ الْتَقَى .. فَلَهُ كَانَ الْأَثَرُ ..
غَيْرَهَا ذِي الْأَنْبِيَاءِ فِي الْمَلَأِ
ضَرَبُوا فِي فَرْقِ كَيَّوَانِ هُمْ
وَبِلَا زَرْعٍ وَلَا أَيْ تَعَبِ
حَوْلَ الرَّمْلِ لَهُمْ بَيْنَ الْفَرِيقِ
مِنْ عَلَى الْأَبْرِيسِمِ زَادَ رَتَبِ
جَاءَ وَهُوَ فِي هَلَاكِ بُولَهَبِ (۱)
لِأَبَائِيلَ عَزِي خَلْقًا وَفَنِ
لِخَمِيسِ الْحَبَشِ لَا بِأَكْثَرَاتِ

(۱) ای مشعر بالتوکل کما فی قوله تعالى (ومن يتوکل علی الله فهو حسبه) (وما من دابة فی الارض الا علی الله رزقها) (وعلی الله فلیتوکل المؤمنون) و اراد بالفقیر کل نبی او ولی و اراد بأبی لهب صاحب شعله النفس و لهب الجسم (۲) کما قال تعالى (الم تر کیف فعل ربک بأصحاب الفیل) -

- (۱) هست بر اسباب اسبابی دگر
(۲) انبیا در قطع اسباب آمدند
(۳) بی سبب مر بجر را بشکافتند
(۴) ریگها هم آرد شد از سعی شان
(۵) جمله قرآن هست در قطع سبب
(۶) مرغ بایلی دوسه سنگ لافکند
- در سبب منکر دران افکن نظر
معجزات خویش بر کیوان زدند
بی زراعت چاش گندم یافقند
بشم بز برابرشم آمد کشان
عز درویش و هلاک بولهب
لشکر زفت حبش را بشکند

- (۱) كَسَرَ مَعَ عَظَمِهِ الْفِيلَ الْأَشَدَّ
حَجَرٌ طَيْرٌ صَغِيرٌ يَضْرِبُ
(۲) ذَنْبَ الثَّوْرِ الْقَتِيلِ اضْرِبْ عَلَى
لَيْصِيرِ الْحَالِ حَيًّا فِي الْكَفَنِ
(۳) مَنْ لَهُ الْخَلْقُ يَقْهَرُ قُطْعًا
دَمَهُ مِمَّنْ أَرَاقُوهُ طَلِبُ
(۴) هَكَذَا الْقُرْآنُ بَدَأَ لِيخْتَامَ
(۵) كَشَفَ ذَامًا كَانَ بِالْعَقْلِ الْكَثِيرِ
(۶) كَيِّ لَكَ الْإِسْرُ يَبِينُ الْفَلَسَفِي
(۷) كَانَ عَقْلُ الْعَقْلِ عَقْلٌ عَقْلًا
مَعْدَةُ الْحَيَوَانِ يَا ذَا طَلِبْتَ
- نَقَبَ بِالْمِرَّةِ مِنْهُ الْجَسَدُ
لِلْعُلُوِّ حَيْثُ شَاءَ يَذْهَبُ^(۱)
ذَلِكَ الْمَقْتُولِ قَدَمًا مِنْ بَلَا
وَيَعُودُ الرُّوحُ مِنْهُ لِلْبَدَنِ
مِنْ مَحَلِّ لَهُ نَطَّ جَزَعًا
.. وَ يَأْخُذُ ثَارِهِ مِنْهُمْ رَغْبُ ..
رَفَضَ الْأَسْبَابَ طُرًا وَالسَّلَامَ
فِكْرُهُ فَلَتَعْبِيدُ اللَّهِ الْقَدِيرُ
قَيْدُ مَعْقُولَاتِ الْقَرْمِ الصَّفِيِّ
لُبُّ الْقَشْرِ غَدَى الْعَقْلُ لَكَ
دَوْمًا الْقَشْرُ وَفِيهِ رَغِبَتْ

(۱) كما قال تعالى (فقلنا اضربوه ببعضها) ا اضربوه بلسانه او عجب ذنبها فحیی
وقال قتلنی فلان وفلان لابنی عمه ومات -

- (۱) پیل را سوراخ سوراخ افکند
(۲) دم گاو کشته بر مقتول زن
(۳) حلق ببریده جهد از جای خویش
(۴) همچنین زاغاز قرآن تا تمام
(۵) کشف این نه از عقل کارافرا شود
(۶) بند معقولات آمد فلسفی
(۷) عقل عقلت مغز و عقل تست پوست
- سنگ مرغی کو بیلا پر زند
تا شود زنده همان دم در کفن
خون خود جوید ز خون بالای خویش
رفض اسباب است و علت و السلام
بندگی کن تا ترا پیدا شود
شهبوار عقل عقل آمد صفی
معدۀ حیوان همیشه پوست پوست

- (۱) طَالِبُ اللَّبِّ مِنَ الْقَشْرِ الْمَلَالُ
 (۲) وَالْحَلَالُ اللَّبُّ قَدْ طَابَ لِأَنِّ
 مِائَةً بَرْهَانٍ يُعْطِي وَنَمَتِي
 (۳) وَبِكَ عَقْلُ الْكُلِّ كَمِ مِنْ دَفْتَرِ
 بَتَّةَ وَالْعَقْلُ لِلْعَقْلِ سَمِي
 (۴) بِالشَّمُوسِ امْتَلَأَتْ مِنْ أَسْوَدِ
 فَارِغٍ فِي الرُّوحِ وَالْقَلْبِ بَدَى
 (۵) ذَلِكَ الْاَبْيَضُ وَالْاَسْوَدُ إِنْ
 كُلُّهُ مِنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ اللَّتِي
 مِائَةً مَرَّةً أَبْدَى فَالْحَلَالُ
 كَانَ قَشْرُ الْعَقْلِ فِي عِلْمٍ وَفَنٍ
 قَدَمًا مِنْ غَيْرِ إِيْقَانٍ أَتَى
 سَوْدَ الْعَقْلِ لِضَعْفِ النَّظَرِ
 مَلِكِ الْاَفَاقِ طَرًّا وَالسَّمَاءِ
 هَوَاؤًا أَبْيَضًا أَوْ وَصَفِ رَدْيٍ
 لَهُ نُورُ الْقَمَرِ الشَّمْسُ هَدَى
 وَجَدَ قَدْرًا فَحَقِّقْ وَاسْتَبِينَ (۲)
 زَهَرَتْ كَالْكَوْكَبِ بِالطَّلَعِ

(۱) ای الحبر والورق او من النسبة لهما بالمطالعة والانتفاع بهما - (۲) ای
 الكتب المؤلفة التي ظهر قدرها عند العلماء والعرفاء ان وجدت قدراً فهو من ليلة القدر
 ای من عقل الكل المخفی فی العالم כאخفاء ليلة القدر فی السنة -

- (۱) مغزجوی از پوست دارد صد ملال
 (۲) چونکه قشر عقل صد برهان دهد
 (۳) عقل دفترها کند یکسر سیاه
 (۴) از سیاهی و ز سپیدی فارغست
 (۵) ابن سپید و ابن سیاه از قدر یافت
 مغز نغز آن را حلال آمد حلال
 عقل کل کی گام بی ایقان نهد
 عقل عقل آفاق دارد پر ز ماه
 نور ماهش بر دل و جان بازغست (۱)
 زان شب قدر است کاختروار تافت

(۱) مراد از سیاه و سپید علوم عقلیه و استدلالیه و از قدر که شب قدر باشد عقل

کل است -

- (١) قِيمَةُ الْهِمَيَانِ كَانَتْ بِالذَّهَبِ
 ذَهَبُ الْإِبْتَرِ كَانَ فِي الْعِيَارِ
 (٢) هَكَذَا بِالرُّوحِ قَدْرُ الْبَدَنِ
 كَانَ قَدْرُ الرُّوحِ مِنْ شُعْلَةٍ مَنْ
 (٣) وَ أَوْ الرُّوحُ بِغَيْرِ شُعْلَةٍ
 قَالَ لِلْكَفَّارِ أَنْتُمْ مَيِّتُونَ
 (٤) إِصْحِ وَأَذْكُرْ كَلِمَاتِ رَأَيْتَهُ
 تَحْفِرُ نَهْرًا لِقَرْنٍ بَعْدَنَا
 (٥) هَبْ بِكُلِّ قَرْنٍ لَطْفًا وَجِدَا
 لَكِنَّ الْقَوْلَ لِمَنْ قَدْ سَلَفُوا
 وَأَوْ الْهِمَيَانِ ذَا عَنْهُ الذَّهَبُ
 .. مَا لَهُ قَدْرٌ وَلَا أَيُّ اعْتِبَارٍ ..
 .. بِسِوَاهَا مَا لَهُ مِنْ ثَمَنِ ..
 هُمْ حَبِيبُوا الرُّوحِ فِي عِلْمٍ وَقَدْ
 حَيَّةٌ كَانَتْ فَهَلْ فِي قَوْلِهِ
 .. ذَا لِأَنَّ الشُّعْلَةَ لَا يَهْتَدُونَ ..
 تَنْعِشُ الرُّوحَ فَهَذِي النَّاطِقَةُ (٢)
 يَصِلُ الْمَاءُ .. بِهِ يَأْتِي الْهَنَاءُ ..
 نَاطِقٌ لِلرُّشْدِ دَلٌّ وَهَدًى (٢)
 قَاصِرًا كَانَ فَهُمْ قَدْ وَقَفُوا

(١) كَأَنَّهُ قَدَسَ سِرَّهُ خَاطِبَ نَفْسِهِ قَائِلًا أَصْحَحْ وَاتْرَكَ التَّفَكُّرَ وَقَالَ الْكَلِمَاتُ الصَّالِحَةُ
 لِأَنَّ هَذِهِ الْقُوَّةَ النَّاطِقَةَ تَحْفِرُ نَهْرًا وَتَجْعَلُ مَحَلًّا لَجَرِيَانِ الْمَاءِ حَتَّى لِلْقَرْنِ الَّذِي بَعْدَنَا
 يَصِلُ مَاءُ الْمَرْفَاقِ - (٢) أَيْ نَعَمْ وَلَوْ كَانَ فِي كُلِّ قَرْنٍ قَائِلٌ كَمَا قَالَ (ص) لِكُلِّ قَرْنٍ
 مِنْ أُمَّتِي سَابِقُونَ - أَيْ بِالْهُدَايَةِ وَالْإِرْشَادِ لَكِنْ قَوْلُ السَّالِفِينَ يَكُونُ مَعْفِيًا - وَلِهَذَا خَاطِبُ
 الْحَقِّ تَعَالَى نَبِيَّهُ فِي سُورَةِ هُودٍ بِقَوْلِهِ (وَكَلا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا يَثْبُتُ بِهِ فُؤَادُكَ) -

- (١) قِيمَتِ هَمِيَانِ وَ كِسِهَ اَز زَرِ اسْت
 (٢) هَمِچنانكه قَدَرِ تَن اَز جَانِ بُوَد
 (٣) گَرِ بَدِي جَانِ زَنَدِه بِي پَرَتُو كَنُونِ
 (٤) هِينِ بَگُو كَيْنِ نَاطِقَه جُو مِي كَنَدِ
 (٥) گَرِچِه هَرِ قَرْنِي سَخَنِ آوِي بُوَد
 بِي زَرِ آنِ هَمِيَانِ وَ كِسِهَ اِبْتَرِ اسْت
 قَدَرِ جَانِ اَز پَرَتُو جَانَانِ بُوَد
 هَمِيچِ گَفْتِي كَافِرَانِ رَا مِيَتُونِ
 تَا بِقَرْنِي بَعْدِ مَا آوِي رَسَدِ
 لِيكَ گَفْتِ سَالِفَانِ يَارِي بُوَد

- (۱) أَفَلَا الْآنُجِيلُ وَالتَّوْرَةُ كَانَ
 (۲) شَاهِدَ صَدَقَ عَلَى الْقُرْآنِ جِدْ
 أَوْ لَهُ تَحَسَّبُ مِنْ جَمَاتِ عَدْنِ
 (۳) يَأْتِي بِالتَّفَاحِ بَلْ رِزْقُ الْكَأِ
 فِيهِ مِنْ رِزْقٍ بَغِيرِ تَعَبِ
 (۴) زَرْعٍ أَوْ حَرْثٍ فَتَنْفَعُ الْخُبْزِ قَدْ
 مِنْ عَطَاءِ اللَّهِ كَانَ النِّفْعَ ذَاكَ
 (۵) لَا وَلَا وَإِسْطَه الدُّوْقُ أُسْتَمَرَّ
 كَالْخُوانِ الْخُبْزِ مِنْ غَيْرِ خُوانِ
 (۶) إِنَّ رِزْقَ الرُّوحِ حِينَا لَا نَجِدْ
 بَلْ يَعْدِلُ الشَّيْخِ مِنْ دَاوُدَ كَا
- وَ الزُّبُورُ يَا شَكُورُ فِي الْبَيَانِ (۱)
 وَ اطْلُبْ رِزْقًا بَلَا أَنْ تَجْتَهِدَ
 لَكَ جِبْرِيلُ لِلْطَّفِ وَ لِمَنْ
 يَأْتِي مِنْ رَبِّ الْجِنَانِ حَسْبُكَ (۲)
 قِيمَ الْبُسْتَانِ لَا فِي نَصَبِ
 وَجَدَ فِي ذَلِكَ الْخُبْزِ أَبَدَ
 لَكَ أُعْطِيَ لَيْسَ لِلْقَشْرِ اشْتِرَاكَ
 إِنَّ نَقْشَ الْخُبْزِ إِدْرِ فِي النَّظَرِ
 لِلْوَلِيِّ الشَّمَرِ وَ النِّفْعَ كَانَ
 أَنْتَ مَا دُمْتَ بِجُهْدٍ وَ يَجِدْ
 كَانَ فَهُوَ أَنْجَزَ مَقْصُودُكَ

(۱) قال تعالى في آخر سورة الاعلى (ان هذا لفي الصحف الاولى صحف ابراهيم و موسى) و هي عشر صحف لابراهيم و التوراة لموسى - (۲) لما ورد في الحديث الشريف أبيت عند ربي يطعمني و يسقيني -

- (۱) نى كه هم تورا و انجيل و زبور
 (۲) روزى بى رنج جوى و بى حسيب
 (۳) بلكه رزقى از خداوند بهشت
 (۴) زانكه نفع نان در آن نان داد اوست
 (۵) ذوق پنهان نقش نان چون سفره آيست
 (۶) رزق جاني كى برى با سعى و چست
- شد گواه صدق قرآن اى شكور
 كز بهشت آورد جبريل سيب
 بى صداع باغبان بى رنج كشت
 بدهدت آن نفع بى توسيط پوست
 نان بى سفره ولى را بهرئيست
 جز بعدل شيخ كو داود تست

- (۱) قَمَعَ الشَّيْخُ إِذَا النَّفْسُ تَرَى
فِيهِ مِنْ أَسْفَلِ السِّنِّ تُصْبِرُ
(۲) صَاحِبُ الثَّوْرِ ذَاكَ الْوَقْتُ قَدْ
(۳) نَفَسًا وَالْعَقْلُ حِينَ غَلَبَا
زَمَنَ الصَّيْدِ إِذَا الشَّيْخُ النَّصِيرُ
(۴) كَانَتْ النَّفْسُ كَمَثَلِ الْحَيَّةِ
إِنَّ وَجْهَ الشَّيْخِ كَالزُّمُرِ
(۵) صَاحِبُ الثَّوْرِ إِذَا أَنْتَ تُرِيدُ
كَالْحَمِيرِ انْخُسْهُ بِالسَّيْخِ اجْتَهِدْ
(۶) مِنْ وَلِيِّ اللَّهِ لَمَّا تَقْرُبُ
مَنْ يُطَوِّلُ مِائَةَ ذَرْعٍ غَدَى
(۷) مُدْعَى الثَّوْرَاتِ النَّفْسُ الْفَاصِحُ
- خَطُوكَ هَبْ حَرُّهَا ضَعْفًا وَرَى
لَكَ بِالطَّوْعِ وَتَعْدُو كَالْأَسِيرِ
سَكَنَ لَمَّا لِدُودَ وَجَدَ
لَكَ كَلْبَ النَّفْسِ.. نَالَ الطَّلَبَا..
لَكَ كَانَ وَ عَلَيْكَ كَالْأَمِيرِ
مَعَ أَلْفِ صَنْعَةٍ أَوْ فَرِيهِ
يَقْلَعُ الْعَيْنَ لَهَا مَعَ أَدَدِ (۱)
تَجْعَلُ الْمَغْلُوبَ فِي ذُلِّ شَدِيدٍ
مِنْ طَرِيقِ الْبَاطِنِ الرَّشْدَ تَجِدُ
فَلَهَا ذَاكَ اللِّسَانَ الْمُرْهَبُ
كَمْ قَصِيرًا رَجَعَ.. ضَاعَ سُدَى.. (۲)
إِدْعَى أَوْرَدَ مِنْ غَيْرِ الصَّحِيحِ

(۱) کلمه الزمرد تقرأ بتشديدین مع ثلاث ضمات علی الزاء و المیم و الدال

(۲) ذرع فی البیت بمعنی الذراع -

- (۱) نفس چون باشیخ بیند گام تو
(۲) صاحب این گاو رام آنگاه شد
(۳) عقل گاهی غالب آید در شکار
(۴) نفس از درهاست با صد زور و فن
(۵) گر تو صاحب گاو را خواهی زیون
(۶) چون بنزدیک و لی الله شود
(۷) مدعی گاو نفس آمد فصیح
- از بن دندان شود اورام تو
کز دم داود او آگاه شد
بر سگ نفست که باشد شیخ یار
روی شیخ او را زمرد دیده کن
چون خران سیخ کن از سوی درون
آن زبان صد گرش کوتاه شود
صد هزاران حجت آرد نا صحیح

(۱) مِائَةُ أَلْفٍ دَلِيلٍ فَالْبَلَدُ
فَطَرِيقُ الْمَلِكِ الْيَقْظَانِ لَا
(۲) فِي الْيَمِينِ السُّبْحَةَ وَالْمَصْحَفَا
خَنْجَرًا وَالسَّيْفَ مِضَاءَ الشِّبَا
(۳) فَعَلَى تَزْوِيرِهَا وَالْمَصْحَفِ
لَا وَلَا تَصْحَبُ لَهَا فِي الْعَلَنِ
(۴) لِلْوُضُوءِ بِكَ لِلْحَوْضِ أَتَتْ
(۵) كَانَ نُورَانِيَا الْعَقْلُ طَلِبُ
كَيْفَ يَا ذَا النَّفْسِ مَنْ لِلْمَظْلَمَةِ
(۶) حَيْثُ أَنَّ النَّفْسَ فِي الْبَيْتِ لَهَا
فَعَلَى الْبَابِ لَهُ الْكَلْبُ غَدَى
(۷) إِبْقِ حَتَّى الْأَسَدُ نَحْوَ الْمَأْسَدَةِ
وَالْكِلَابُ الْعُمَى ذِي طَرَاهُنَاكَ

غَرَّتِ النَّفْسُ سِوَى الْمَلِكِ الْأَسَدُ
تَقْدَرُ أَنْ .. تَقْطَعَ جَلَّ عَلَا..
تَمْسِكُ النَّفْسُ وَلَكِنْ فِي الْخَفَا
وَضَعَتْ فِي الْكَمِّ شَبْتٌ لَهَا
أَبْدًا لَا تَعْتَمِدُ فِي مَوْقِفِ
لَا وَلَا فِي السِّرِّ أَيَّ زَمَنِ
وَيَقْعُرُ لَهُ بِالْمَكْرِ رَمَتْ
حَسَنًا بِالطَّوْعِ لِلْحَقِّ رَغِبُ
نُسِبَتْ تَغْلِبُهُ بِالْكَرَةِ
عَقْلًا ضَيْفٌ غَرِيبٌ عِنْدَهَا
أَسَدًا غَضْبَانٌ بِالشَّرِّ بَدَى
تَذْهَبُ وَالْكُلُّ يَلْقَى مَوْعِدَهُ
صَدَقَتْهُمْ مَعَ خَوْفٍ وَارْتِبَاكَ

(۱) شهر را بفریبد الا شاه را
(۲) نفس را تسبیح و مصحف در یمین
(۳) مصحف و سالوس او باور مکن
(۴) سوی حوضت او برد بهر وضو
(۵) عقل نورانی و نیکو طالب است
(۶) زانکه او در خانه عقل تو غریب
(۷) باش تا شیران سوی بیشه روند

ره تناند زد شه آگاه را
خنجر و شمشیر اندر آستین
خویش با او همسر و هم سر مکن
واندر اندازد ترا در قعر او
نفس ظلمانی براو جون غالب است
بر در خود سگ بود شیر مهیب
وین سکان کور آنجا بگروند

- (۱) فَعَمَّوْا الْبَلَدَ هُمْ جَاهِلُوا
وَبُوحَى الْقَلْبِ لَا غَيْرَ أَبَدَ
(۲) كُلُّ مَنْ كَانَ لَهَا الْجِنْسَ الصَّدِيقُ
غَيْرَ دَاوُدَ الْمَلِكِ الشَّيْخَ لَكَ
(۳) إِذْ هُوَ يُدَلِّجُ جِنْسُ الْبَدَنِ
كُلُّ مَنْ أَجْلَسَهُ الْحَقُّ الْجَلِيلُ
(۴) كُلُّ ذَا الْخَلْقِ انْتَمَى لِلْعِلَّةِ
وَيَقِينًا عِلَّةٌ لِلْعِلَّةِ
(۵) كُلُّ وَغْدٍ يَدْعِي فِي الْعَلَنِ
كُلُّ مَنْ مَا لَهُ إِدْرَاكَ عَقْدَ
- خُدَعَةَ النَّفْسِ وَ عَنْهَا غَفَلُوا
هِيَ لَا تَقْهَرُ أَوْ تَلْقَى الرَّشْدَ
صَارَ دَوْمًا وَلَهَا عُدَّ الرَّفِيقُ^(۱)
كَانَ فَهُوَ عَالِمُ السِّرِّ يَكَا
مَا بَقِيَ فِي السِّرِّ أَوْ فِي الْعَلَنِ ..
فِي مَقَامِ الْقَلْبِ سَوَاءُ الدَّلِيلِ
مِنْ كَمِينٍ لَهُمْ بِالْجَمَلَةِ
عَوْنَهَا كَانَتْ بِكُلِّ فِعْلَةٍ
أَنَّهُ دَاوُدَ ذَلِكَ الزَّمَنِ
بَيْعَةً مَعَهُ وَ مَدَّ لَهُ يَدَ

(۱) لما علمت ان اهل الظاهر اعانوا مدعى البقرة اللذى هو فى المثل كالنفس الامارة
الاحضرة داود فانه اعان ذابحها اللذى هو فى المثل كمقل الكل مخالفاً لجملة الناس
اللذين هم فى مقام القوى وهذا هو الشيخ داود الزمان بخالف النفس واهاليها ويظهر
مساويها ويبيدها عن التصرف فى الحواس والقوى فتتفق النفس ذلك الوقت مع العقل بعد
موتها الاضطرابى فتلقى بموافقتها للعقل مرتبة الا ان حزب الله هم الغالبون -

- (۱) مكر نفس و تن نداند عام شهر
(۲) هر كه جنس اوست يار او شود
(۳) كو مبدل گشت و جنس تن نمايد
(۴) خلق جمله علتى اند از كمين
(۵) هر خسى دعوى داودى كند
- او نكردد جز بوحى القلب قهر (۱)
جز مكر داود كو شيخت بود
هر كه را حق در مقام دل نشاند
يار علت ميشود علت يقين
هر كه بى تمميز كف دروى زند

- (۱) فَمِنْ الصَّيَادِ لَحَنَ الطَّيْرِ قَدْ
 ذَلِكِ السَّمْتِ سَرَى بِالصَّدْفَةِ
 (۲) فَالْغَوِيُّ النَّقْدُ مِنْ قَلْبٍ أَبَدٍ
 إِصْحَ وَأَهْرَبَ مِنْهُ هَبَهُ الْمَعْنَوِيُّ
 (۳) عِنْدَهُ التَّاجِي وَ الْمَرْبُوطُ كَانَ
 فَهُوَ لَوْ كَانَ الْيَقِينُ يَدْعِي
 (۴) مِثْلَ ذَا هَبَهُ الذَّكِيُّ الْمَطْلَقَا
 إِذْهُوَ الْأَدْرَاكَ ذَا قَدْ جَهْلًا
 (۵) إِصْحَ وَأَهْرَبَ مِنْهُ مِثْلَ مَا الْغَزَالُ
 نَحْوُهُ يَا أَيُّهَا الْحَبْرُ الْبَطْلُ
- سَمِعَ الطَّيْرَ الْبَلِيدُ الْمُضْطَهْدُ
 .. وَقَعَ فِي الشَّرْكِ لِلْغَفْلَةِ ..
 مَا دَرَى مَا لَهُ فِي ذَا مِنْ رَشْدٍ
 كَانَ فِي ظَاهِرِهِ فَهُوَ الْغَوِيُّ
 وَاحِدًا.. بَانَ يَسِرٌّ وَ عِيَانُ ..
 ظَلَّ فِي شَكٍّ وَ لَيْسَ الْأَلْمَعِيُّ
 .. زَعِمُوا أَنْ شَبَّهَهُ مَا خَلَقَا ..
 عُدَّهُ الْأَحْمَقُ دَوْمًا غَفْلًا
 هَرَبَ مِنْ أَسَدٍ خَلَّى النِّزَالَ
 أَبَدًا لَا تَرَكُضُ أَتْرَكَ ذَا الْعَمَلِ

فی بیان فرار عیسی (ع) لاعلی الجبل من الحمقى

- (۶) هَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ عِيسَى إِلَى
 قُلْتَ أَنَّ الْأَسَدَ رَامَ الدَّمَ
- جَبَلٍ بِالسُّرْعَةِ بَيْنَ الْمَلَا
 لَهُ يُهْرِيقُ فَمِنْهُ أَنْهَزَمَا

- (۱) از صیادی بشنود آواز طیر
 (۲) نقد را از قلب نشناسد غوی است
 (۳) رسته و بر بسته پیش او یکی است
 (۴) اینچنین کس گر ذکی مطلقست
 (۵) هین از او بگریز چون آهو ز شیر
- مرغ ابله میکند آن سوی سیر
 هین از او بگریز اگر چه معنویست
 گریقین دعوی کند او درشکی است
 چونش این تمیز نبود احمقی است
 سوی او مشتاب ای دانا دلیر

گریختن عیسی (ع) به فراز گره از احمقان

- (۶) عِيسَى مَرْيَمَ بَكُوهِی میگریخت
 شیر گوئی خون او خواست ریخت

(۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ عَدُوًّا رَكِضًا
 قَالَ خَيْرًا خَلَقَكَ مَا مِنْ أَحَدٍ
 (۲) وَمَعَ الرَّكِضِ لَهُ دَوْمًا رَكِضٌ
 وَهُوَ مِنْ رَكِضِهِ وَالْجَرِيُّ الشَّدِيدُ
 (۳) وَكَعْدُو فَرَسَيْنِ أَوْ فَرَسٍ
 أَنْ يَقُولَ بَعْدَ أَنْ جَدَّ كَثِيرٌ
 (۴) لِرِضَاءِ الْحَقِّ قَفَّ لَمَحَ الْبَصَرِ
 (۵) مُشْكِلٌ مِمَّ لَذَا السَّمْتِ رَكِضْتُ
 خَلَقَكَ لَا أَسُدُّ ضَارِي وَلَا
 (۶) قَالَ مِمَّنْ أَحْمَقُ كَانَ أَنَا
 أَخْلِصُ رُوحِي فَدَعْنِي لَا تَصِيرَ

خَلَفَهُ .. لَمْ يَدْرِ مِنْهُ .. الْفَرَضُ ..
 لَمْ كَالطَّيْرِ هَرَبْتَ مَا وَرَدَ
 ذَا الْقَرَيْنِ كَتَى لَهُ يَدْرِي الْفَرَضُ
 لَهُ مَا قَالَ جَوَابَ مَا يُرِيدُ
 خَلَفَهُ سَارَ وَ كَمْ مِنْهُ التَّمَسُّ
 لَهُ نَادَى قَالَ يَا نِعَمَ الْبَشِيرِ
 فَلِي فِي رَكِضِكَ .. لَا فِي خَبَرِ ..
 يَا كَرِيمُ بِالْجَوَابِ لَوْ أَفْضْتُ
 خَصْمٌ أَوْ خَوْفٌ لَكَ مِنْ ذَا الْمَلَأِ
 قَدْ هَرَبْتُ أَذْهَبُ فَمِنْ قَيْدِ الْعَنَا
 إِلَيَّ قَيْدًا وَ لَكَ أَغْدُو الْأَسِيرَ

(۱) آن یکی در پی دوید و گفت خیر
 (۲) با شتاب او آنچنان می تاخت چفت
 (۳) يك دو میدان در پی عیسی براند
 (۴) کز پی مرضات حق یک لحظه ایست
 (۵) از که این سو می گریزی ای کریم
 (۶) گفت از احمق گریزانم برو

در پیت کس نیست چه گریزی چوطیر
 کز شتاب خود جواب او نگفت (۱)
 پس بجو و جهد عیسی را بخواند
 که مرا اندر گریزت مشکلی است
 نی پیت شیر و نه خوف خصم و بیم
 می رهانم خویش را بندم مشو

(۱) چفت - چسبان در حاشیه نسخه لکناهور نوشته چفت بضم چیم فارسی دو معنی دارد اول تنگ و چسبان و آن را چسب نیز خوانند دوم چوبی باشد که در زیر عمارت اشکسته نهند تا نیفتد -

- (۱) اِخْرَ الْأَمْرِ لَهُ قَالَ الْمَسِيحُ
مَنْ بِكَ الْأَعْمَى الضَّرِيرُ وَالْأَصَمُّ
(۲) فَلَهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ أَمَا
جَعَلَ فِي خَلْقِهِ الْمَأْوَى إِلَى
(۳) لَوْ عَلَى الْمَيِّتِ ذَاكَ مَنْ دَثُرَ
بَغْتَةً كَالْأَسَدِ إِذْ يَخْتَطِفُ
(۴) فَلَهُ قَالَ نَعَمْ ذَاكَ أَنَا
مَنْ مِنَ الطِّينِ الطُّيُورَ تَعْمَلُ
(۵) فَلَهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَمَا
كُلُّ مَا رُمْتَ عَمِلْتَ فَالْحَذَرُ
(۶) مَعَ ذَا الْبَرْهَانِ مَنْ عَبْدًا لَكَ
- أَوَلَسْتَ أَنْتَ وَالرُّوحُ الْمَلِيحُ
بِالصَّحِيحِ عَادَ بِالْبَرِّ أَلَمْ
أَنْتَ ذَا السُّلْطَانِ مَنْ بَارِي السَّمَاءِ
رُقِيَّةَ الْغَيْبِ الَّذِي جَلَّ عَلا
رُقِيَّةَ تَقْرَأُ بِالْفُورِ طَفَرُ
صَيْدُهُ .. حَاشَاكَ عَنْهُ تَخْتَلِفُ ..
قَالَ أَنْتَ لَسْتَ فِي هَذِهِ الدُّنَا
.. يَا جَمِيلُ الطَّاعَةِ يَا مُفِضُ ..
لَكَ يَا مَنْ رُوحَهُ الطُّهْرُ سَمَى
مِمَّ كَانَ وَ لِمَ هَذَا الْكَدَرُ
فِي الدُّنَا مَا كَانَ .. لَمْ يُؤْمِنْ بِكَ ..

که شود کور و کر از تو مستوی
که فسون غیب را مأویستی
بر جهد چون شیر صید آورده
نی ز گل مرغان کنی ای خوبرو
هر چه خواهی میکنی از کیست باک
که نباشد مر ترا از بندهگان

(۱) گفت آخر آن مسیحا نه توئی
(۲) گفت آری گفت آن شه نیستی
(۳) چون بخوانی آن فسون بر مرده
(۴) گفت آری آن منم گفتا که تو
(۵) گفت آری گفت پس ای روح باک
(۶) با چنین برهان که باشد در جهان

(۱) قَالَ عِيسَى فَبِذَاتِ الْحَقِّ مَنْ
 أَبْدَعَتْ لِلْبَدَنِ وَالرُّوحَ قَدْ
 (۲) وَبِحَقِّ حُرْمَةِ الذَّاتِ وَمَا
 مَنْ لَهَا جَنِبُهُ بِالْعَشْقِ الْفَلَكَ
 (۳) إِنْ تِلْكَ الرُّقِيَّةَ مَنْ قَدْ غَدَتْ
 مَذْعَلِي الْأَعْمَى الْبَصِيرِ وَالْأَصَمَّ
 (۴) مَذْعَلِي الطُّودِ الرِّزِينَ وَالْجَبَلَ
 خَرَّقَ خِرْقَتَهُ لِلْسُرَةِ
 (۵) مَذْعَلِي الْجُنَّانِ لِلْمَمِيتِ أَنَا
 مَذْعَلِي الرَّأْسِ لِلْأَشْيَاءِ بِفَنٍ
 (۶) قَدْ قَرَأْتُ ذَامَعَ الْأَفِّ الْفِ
 فَوْقَ قَلْبِ الْأَحْمَقِ مِنْهُ الْعِلَاجُ

طَهَّرَتْ وَهِيَ بِصُنْعِ وَبِفَنٍ
 خَلَقَتْ وَالْحَيَّ كَانَتْ وَالْأَحَدَ
 مِنْ صِفَاتِ لَهُ مِنْ شَأْنِ سَمَى
 خَرَّقَ وَالرُّوحَ هَامَ وَالْمَلَكُ
 إِسْمَهُ الْأَعْظَمَ وَالرُّوحَ هَدَتْ
 قَدْ قَرَأْتُ ذَهَبَ عَنْهُ السَّقَمَ
 قَدْ قَرَأْتُ أَنْدَكَ بَتًا بِالْقَلَلِ
 وَتَشْطَى قِطْعًا بِالْمَرَّةِ
 قَدْ قَرَأْتُ عَادَ حَيًّا فِي الدُّنَا
 قَدْ قَرَأْتُ رَجَعَ الشَّيْءَ الْحَسَنَ
 حُبِّ.. أَفْضَيْتَ لَهُ ذِكْرًا وَوصف..
 مَا أَتَى حِينًا وَلَا صَحَّ الْمِزَاجُ (۱)

(۱) لما روى عن عيسى (ع) انه قال ما عجزت عن احياء الموتى كما عجزت عن اصلاح الاحمق -

مبدع تن خالق جان در سبق
 کو بود گردون گریبان چاک او
 بر کر و بر کور خواندم شد حسن
 خرقه را بدید بر خود تا بناف
 بر سر لاشی بخواندم گشت شی
 صد هزاران بار و درمانی نشد

(۱) گفت عیسی که بذات پاک حق
 (۲) حرمت ذات و صفات پاک او
 (۳) کان فسون واسم اعظم را که من
 (۴) بر که سنگین بخواندم شد شکاف
 (۵) بر تن مرده بخواندم گشت حی
 (۶) خواندم این را بر دل احمق به ود

- (۱) صَخْرَةً صَمَاءَ صَارَ مَا أَعَادَ
صَارَ رَمْلًا وَ بِهِ الزَّرْعُ أَبَدَ
(۲) قَالَ مَا الْحِكْمَةُ كَانَتْ أَنْ هُنَاكَ
(۳) وَ هُنَا مَا أَثَرَ ذَاكَ الْمَرَضِ
فَلِمَ مَا كَانَ فِي هَذَا الدَّوَاءِ
(۴) قَالَ دَاءُ الْأَجْمَقِ وَالْإِبْلَاءِ
كَانَ دَاءُ الْعُمَى مِنْهُ الْإِبْتِلَاءُ
(۵) فَأَبْتِلَاءُ اللَّهِ دَاءٌ وَ جَلَبَ
كَانَ دَاءٌ وَلَهُ جَرٌّ الْفَضْبِ
(۶) مَنْ هُوَ الْمَكْنُوءُ مِنْهُ عَلَمًا
- خُلِقَهُ .. وَ النَّصْحُ مَعَهُ مَا أَفَادَ ..
مَا نَمَى مَا انْتَفَعَ فِيهِ أَحَدٌ
أَثَرَ اسْمِ الْحَقِّ .. أَبْدَى لِإِثْبَاكَ ..
هُوَ هَذَا الْمَرَضُ الْكُلُّ عَرَضُ
وَ إِذَا صَارَ بِهِ لَمْ الشِّفَاءُ
هُوَ قَهْرُ اللَّهِ جَلَّ أَنْتَبِهَ (۱)
لَيْسَ قَهْرٌ وَلَهُ عَزَّ الدَّوَاءُ
رَحِمًا الْحَقُّ الَّذِي فِيهِ ذَهَبُ
.. لَا دَوَاءَ لَهُ فِي قَيْدِ الْعَطَبِ .. (۲)
فَوْقَهُ فَهُوَ عَلَيْهِ خَتَمًا

(۱) ای قال سیدنا عیسیٰ المسائل مرض الاحق قهر الله تعالى وقهره تعالى لا علاج له و مرض العمی لیس قهره تعالى بل ابتلاؤه وامتحانہ لما ورد اشد الناس بلاء النبیون ثم الصالحون قال الله هنالك المؤمنون وقال ویلونا هم بالحننات والسیئات - وفي الامراض و الاوجاع اربع فوائد تطہیر من الذنوب و تذکیر بالآخرۃ و منع عن المعاصی و اخلاص فی الدعاء - (۲) ترجم (زخم) اللذی هو بمعنی الجرح بالفضب وهو المراد -

- (۱) سنگ خارا گشت وزان خو بر نکشت
(۲) گفت حکمت چیست کانجا اسم حق
(۳) آن همان رنجست وین رنجی چرا
(۴) گفت رنج احمقی قهر خداست
(۵) ابتلا رنجی است کان رحم آورد
(۶) آنچه داغ اوست مهر او کرده است
- ریگ شد کز وی نروید هیچ کشت
سود کرد اینجا نبود آن را سبق
او نشد این را وان را شد روا
رنج کوری نیست قهر آن ابتلاست
احمقی رنجی است کان زخم آورد
چاره بر وی نیارد برد دست

- (۱) مَا لَهُ مِنْ حِيلَةٍ لَا تَرْغَبِ
مِثْلَمَا قَدْ هَرَبَ عِيسَى فَكُمْ
(۲) فَرُوَيْدًا وَرُوَيْدًا ذَا الْهَوَاءِ
(۳) دِينَكَ يَسْرُقُ مِنْكَ حَرَكًا
مِثْلَمَا مَنْ هُوَ تَحْتَ الدُّبْرِ
(۴) أَبَدًا مَا كَانَ مِنْ عِيسَى الْهَرَبِ
وَلِتَعْلِيمٍ هُوَ مِنْ ضَرَبِ
(۵) وَلَوْ أَلْفَاقُ كَانَ الزَّمِيرُ
أَيُّ غَمٍّ كَانَ لِلشَّمْسِ اللَّتِي
- زَمَنًا فِيهِ مِنْ الْحَقِّ أَهْرَبِ
صَحْبَةُ الْحَقِّ أَرَأَيْتَ كُلَّ دَمٍ
سَرَقَ الْمَاءَ كَذَا قُلْ بِالسَّوَاءِ
يَسْرُقُ الْبَرْدُ هُوَ أُعْطِيَ لَكَ
حَجَرًا يَجْعَلُ قِسْ وَأَعْتَبِرِ
ذَاكَ مَنْ خَوْفٍ وَلَكِنْ لِلْأَدَبِ
أَمِنًا كَانَ حَالِيفَ الظُّفْرِ
مَلَأَ بِالْبَرْدِ وَالثَّلْجِ الْكَثِيرِ
كَمْ غَدَتِ مَشْرِقَةً بِالطَّلَعِ

فی بیان قصه اهل سبا و بیان حقیقت و بیان عدم تأثیر نصیحه
الانبیاء فیهم

- (۶) قَدْ ذَكَرْتُ قِصَّةَ أَهْلِ سَبَا
أَنْ صَبَّاهُمْ لَهُمْ صَارَ الْوَبَا

- (۱) زاحمقان بگریز چون عیسی گریخت
(۲) اندک اندک ابر را دزد هوا
(۳) گرمیت را دزد و سردی دهد
(۴) آن گریز عیسی نزییم بود
(۵) زمهریر از پر کند آفاق را
- صحبت احمق بسی خونها بریخت
دین چنین دزد هم احمق از شما
همچو آن کو زیر کون سنگی نهد
ایمن است او آن بی تعلیم بود
چه غم آن خورشید با اشراق را

- قصه اهل سبا و حماقت ایشان و اثر ناگرددن نصیحت انبیا بر احمقان
(۶) یادم آمد قصه اهل سبا
کردم احمق صباشان شد وبا

- (۱) بُكَرَةٌ مِنْ نَفْسِ الْحُمَى سَبَا
إِسْمُهَا بِالرَّفْعَةِ لِلصَّبِيَّةِ
(۲) وَلَكُمْ مِنْ قِصَّةِ ذِي الصَّبِيَّةِ
وَلَكُمْ نَصْحٌ وَسِرٌّ فِي الْقَصَصِ
(۳) هَزَلًا فِي الْقَصَصِ قَالُوا كَثِيرٌ
(۴) فِي الْخَرَابَاتِ سَبَا فِي الْقَدَمِ
حَجْمُهَا كَانَ كَحَجْمِ السَّكْرَجَةِ
(۵) وَلَكُمْ فِي عَظَمِ كَانَتْ وَكُمْ
أَحْكَمَتْ فِي صُنْعِهَا بِالشَّدَةِ
(۶) سَاكِنُو عَشْرَةِ بُلْدَانٍ بِهَا
نَفَرٌ مَعَ نَفَرَيْنِ لَا تَزِيدُ
- تِلْكَ كَانَتْ بَلَدَةٌ كَمْ ذَهَبًا
تَسْمَعُ مِنْهَا مَلِيحَ الْقِصَّةِ
تَنْقُلُ مِنْهَا تَرَوْقُ الْحِصَّةِ
لَهُمْ يَدْرَجُ .. جَلَى الْغُصَصِ ..
أَنْتَ دَوْمًا أَطْلُبُ الْكَنْزَ الْخَطِيرَ
بَلَدَةٌ كَانَتْ سَمَتْ بِالْعَظَمِ
لَا يَزِيدُ الرُّوحَ دَوْمًا مُبْهِجَةً
هِيَ فِي طُولٍ وَ فِي وَسْعٍ أَلَمْ
وَلَهَا الْحَجْمُ كَحَجْمِ الْبَصَلَةِ
جَمَعُوا لَكِنْ تِلْكَ كُلُّهَا (۱)
وَجْهَهَا لَا تَفْسِلُ قُبْحًا يَزِيدُ

(۱) الدراد بال عشرة الحواس الخمسة الظاهرة والخمسة الباطنة و من سه تن ای ثلاثة نفر وتفسیره فی البيت الاتی (آن یکی بس دورین و دیده کور) -

- (۱) آن سبا مانند شهری بس کلان
(۲) کودکان افسانهها می آورند
(۳) هزلها گویند در افسانهها
(۴) بود شهری بس عظیم و مه ولی
(۵) بس عظیم و بس فراخ و بس دراز
(۶) مردم ده شهر مجموع اندرو
- در فسانه بشنوی از کودکان
درج در افسان شان بس سروپند
گنج می جو در همه ویرانها
قدر او چون قدر سکره بیش نی
سخت زفت و زفت اندازه پیاز (۱)
لیک جمله سه تن و ناشسته رو

(۱) سکره ظرف گلی مانند کاسه کوچک یعنی سبا اگرچه شهر عظیم بود لیکن در حقیقت تنگ بود و میباید عبرت گرفت که این وسعت از اندازه سکره بیش نیست -

- (۱) وَبِهَا الْخَلْقُ كَثِيراً مَا انْحَصَرَ
كُلُّهُمْ يَبُونُ لَمْ يَطْهَوْ وَ قَدْ
(۲) إِنَّ رَوْحاً مَا لَهَا نَحْوَ الْحَبِيبِ
لَوْ غَدَتْ أَلْفُ أَلْفٍ بِالْعَدَدِ
(۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ مِنْهَا بِالنَّظَرِ
عَنْ سَلِيمَانَ عَمَى بِالْمَرَّةِ
(۴) ذَلِكَ الْآخِرُ مِنْهُ السَّمْعُ كَمْ
وَجَدَ الْكَنْزَ وَمَا مِنْ حَبَّةٍ
(۵) ذَلِكَ الْآخِرُ عُرْيَانٌ وَعُورٌ
لَكِنِ الذَّيْلُ مِنَ الثَّوْبِ لَهُ
- غَيْرَ أَنَّ الْفَرِّينَ وَالْفَرَّ (۱)
أَكَلُوا مَا طَبِخَ مِنْ غَيْرِ حَدٍّ
بِالذَّهَابِ عَجَلًا أَيُّ نَصِيبٍ
هِيَ نِصْفَ الْبَدَنِ حَجْماً تُعَدُّ
لِلْبَعِيدِ نَظَرَ أَعْمَى الْبَصَرِ
نَظَرَ دَوَّماً لِرَجُلِ النَّمْلَةِ
سَمِعَ كَثُراً بِهِ زَادَ الصَّمَمُ
مِنْ شَعِيرٍ ذَهَباً أَوْ ذَرَّةٍ (۲)
مِيتَةً يَطْلُبُ فِي مَرِّ الْعُصُورِ (۳)
طَالَ جِداً .. زَادَ فِيهِ الْبَلَاءُ ..

(۱) ای جسمانیة الدنیویة كالشهوة والغضب والهامة والنامية والغاذية وغيرها والقوى الروحانية كالقوى العلمية والعملية والقلبية والشوقية والحبية وغيرها لكن تلك الجملة عبارة عن ثلاثة نفر نیین ای ناقصین بالاعمال الاخریة آکلین ما حضر لا عن عوض وملتفین معصول الحواس للعشق ای مائلین الی الدنیا غیر ملتفتین الی الاخرة ولهذا كانوا (ناشسته روی) ای لم تغسل وجوههم فان قيل لای شیء كانوا هكذا فبقول (جان نا کرده بجانان تاختن) - (۲) ای له خزینة و ليس معه مقدار وزن شمیرة ذهباً و اراد به الامل - (۳) اراد بطول الذیل له حب المال والجاه و طول الامل -

- (۱) اندرو نوع خلائق بی شمار
(۲) جان نا کرده بجانان تاختن
(۳) آن یکی بس دور بین و دیده کور
(۴) وان دگر بس تیز گوش و سخت کر
(۵) وان دگر عور و برهنه لاشه تاز
- لیک آن جمله سه خام پخته خوار (۱)
گر هزاران است باشد نیم تن
از سلیمان کور و دیده پای مور (۲)
کنج در وی نیست یک جو سنگ زر
لیک دامنهای جامه آن دراز

يَصِلُ دَوْمًا فَمَنْ هُمْ يَا تَرَى
بِالْجَوَابِ لَهُ يَا هَذَا نَعَمْ
مَا هُمْ قَالُوهُ .. سِرًّا وَ عَانٍ ..
قَالَ أَخْشَى الْعُمَرَاءَ مِنْ هَذَا أَنَا
... يَقْطَعُونَ وَ هَوَالِي كُلِّ الْمُنَى ..
قَرُّبُوا مِنَّا انْهَضُوا وَيَلْكُمْ
ضَرْبُ أَوْقَيْدٍ .. وَمَا يَجْدِي الْفَزَعُ ..
هَذِهِ الْمَشْعَلَةُ مِنْهَا الْقَدَمُ
يَا أَحِبَّاءَ هُنَا لَا تَقْفُوا
فَهُمْ بِالطَّمَعِ الذَّيْلَ لِيَا
لَمْ أَكُ الْمَأْمُونِ أَعْيَانِي الْمَدَدُ
قَدْ أَتَوْا .. كَمْ حَرَّقُوا الْبَسْنَ لَهُمْ ..
وَقَعُوا مِنْ بَعْدِ كُلِّ شِدَّةٍ

من همی بینم که چه قومند و چند
که چه میگویند پیدا و نهان
که ببرند از درازی دامنم
خیز بگریزیم پیش از زخم و بند
میشود نزدیکتر یاران هله
از طمع برند و من نا ایمنم
در هزیمت در دهی اندر شدند

(۱) قَالَ ذَا الْأَعْمَى أَنَا جَيْشًا أَرَى
(۲) وَلَكُمْ عِدَّتُهُمْ قَالَ الْأَصَمُ
أَسْمَعُ الصَّوْتَ لَهُمْ مَرَّ الزَّمَنُ
(۳) ذَلِكَ الْعُرْيَانُ حُزْنًا وَ عَنَا
هُمْ مِنْ طُولِ لَذِيْلِي فِي الدُّنَا
(۴) ذَلِكَ الْأَعْمَى لَهُمْ قَالَ هُمْ
نَهَرَبُ مِنْ قَبْلِ أَنْ فِينَا يَقَعُ
(۵) وَ الْأَصَمُ لَهُمْ قَالَ نَعَمْ
تَنْقُلْ مِنَّا سَرِيْعًا فَاعْرِفُوا
(۶) ذَلِكَ الْعُرْيَانُ قَالَ وَيَلِيَا
يَقْطَعُونَ وَأَنَا مِنْهُمْ أَبَدُ
(۷) تَرَكُوا الْبَلَدَةَ فِي الْخَارِجِ هُمْ
فِي الْفَرَارِ لَهُمْ فِي قَرْيَةٍ

(۱) گفت کور اینک سپاهی می رسند
(۲) گفت کر آری شنیدم بانگشان
(۳) آن برهنه گفت ترسان زین منم
(۴) کور گفت اینک بنزدیک آمدند
(۵) کر همی گوید که آری مشعله
(۶) آن برهنه گفت اوه دامنم
(۷) شهر را هشتند بیرون آمدند

وَجَدُوا لَكِنَ عَلَيْهِ لَا تَبِينَ
كَانَ.. هَبْ بِالْجُثَّةِ عَدَّ الضَّخِيمَ..
وَهُوَ مِنْ ضَرْبِ الْغُرَابِ وَالْكَدَرِ
مِثْلَ خَيْطِ دَقٍّ أَوْ لُبِّ الْقَلَمِ
أَكَلَ مِنْ صَيْدِهِ كُلُّ أَحَدٍ
صَارَ مِثْلَ الْفِيلِ بَلْ مِنْهُ أَشَدُّ
وَلَكُمْ قَدْ سَمِنَ الْجِسْمُ لَهُمْ
صَيْرُوا... مَا لَهُمْ أَذْنَى الْكَثِيرَاتِ..
كَالشَّبَابِ كُلُّ فَرْدٍ وَالْبَدَنِ
عِنْدَهُ ضَاقَتْ لَهَا الْحَجْمُ دَنَى

(۱) وَبِتِلْكَ الْقَرْيَةِ طَيْرًا سَمِينًا
ذَرَّةً مِنْ لَحْمٍ الْمُضْنَى السَّقِيمِ
(۲) ذَلِكَ الطَّيْرُ غَدَى مَيْتًا دَثْرًا
نَحَفَتْ مِنْهُ الْعِظَامُ بِالسَّقَمِ
(۳) أَكَلُوا مِنْهُ مُدَامًا كَالْأَسَدِ
مِنْهُمْ مَنْ أَكَلَهُ بِالشَّبْعِ قَدْ
(۴) أَكَلَ مِنْهُ (الثَّلَاثُ) كُلَّهُمْ
عَظَمُوا حَجْمًا كَأَفْيَالِ (ثَلَاثُ)
(۵) هَكَذَا بِالسَّمَنِ صَارُوا بِأَنْ
لَهُ مِنْ عَظْمٍ جَسِيمٍ ذِي الدُّنَا

(۱) ای ان دنیا جیفه وطلاپها کلاب ولذا قال تلك الثلاثة وهم الحرص على الدنيا
وصاحب طول الامل ومحب المال والجاه کذا اكلوا من ذلك الميت القديد كما اكل السبع
من الصيد وکل واحد من الثلاثة من اكلهم له صار کالفیل شعبان متمتعاً به ومن ذوقهم
اشتغلوا به وغفلوا عن طاعة الله تعالى -

لیک ذره گوشت بروی نی نژند (۱)
استخوانها زارگشته چون پناغ (۲)
هریکی از خوردندش چون پیل سیر
چون سه پیل و بس بزرگ و مه شدند
در نگنجیدی ز زفتی در جهان

(۱) اندران ده مرغ فربه یافتند
(۲) مرغ مرده خشک در زخم کلاغ
(۳) زان همی خوردند چون از صید شیر
(۴) هر سه زان خوردند و بس فربه شدند
(۵) آنچنان کز فربهی هر یک جوان

(۱) مرغ فربه - مال و شکوه دنیا است - نژند استخوان دست - در نسخه لکنه‌آور
و غیرها چهار بیت اضافی است که در نسخه النهج نیست - (۲) کلاغ بضم زاغ سیاهی
زشتی - پناغ به بای فارسی یا عربی مفتوحه و ن و غین بعد الف رشته و تار عنکبوت را گویند

- (۱) مَعَ هَذَا الْكَبِيرِ السَّامِيِّ وَمَعَ
فَمِنْ الْفُرْجَةِ لِلْبَابِ هُمْ
(۲) فَطَرِيقُ الْمَوْتِ لِلْخَلْقِ طَرِيقُ
لَمْ يَنْ لِلنَّظَرِ فَهُوَ طَرِيقُ
(۳) أَنْظِرِ الْخَلْقَ قَطَارًا فَقَطَارًا
ذَهَبُوا الْبَعْضُ بِبَعْضٍ مُقْتَفِي
(۴) وَعَلَى الْبَابِ لَهُ مَا أَنْ تُجِدَ
أَبَدًا لَا تَظْهَرُ عِنْدَ النَّظَرِ
- سَبْعَةَ أَعْضَاءَ لَمْ تَشْكُوا الْوَجْعَ
سُرْعَةً نَطُّوا .. مَضَى مَا لَهُمْ ..
سَتَرَ مَا ظَهَرَ مِنْ ذَا الْفَرِيقِ
لَا مَحَلَّ لَهُ .. بِالْتَرِكِ حَقِيقُ ..
هُمْ مِنْ فُرْجَةِ ذَا الْبَابِ جِهَارًا
وَهُوَ لَا يَظْهَرُ دَوْمًا مُخْتَفِي
فَلِذِي الْفُرْجَةِ أَنَا لَمْ تَجِدَ
وَبِهِ كَمْ فِي زَفَافٍ قَدْ عَبَّرَ

فی بیان شرح ذلك الاعمى الناظر للبعید وذاك الاصم اللذى یسمع
کثیراً و ذاك العریان اللذى هو کان طویل الذیل أى الحریص و طویل الامل
و محب المال و الجاه

- (۵) لَوْ طَلَبْتَ الْأَمَلَ اعْلَمْ مَوْتَنَا
أَبَدًا مَا يَسْمَعُ وَالنَّقْلَ لَهُ
(۶) ذَلِكَ الْحِرْصَ الَّذِي الْأَعْمَى غَدَى
نَظَرَ الْعَيْبَ مَحَلًّا فَمَحَلَّ
- سَمِعَ الْمَوْتَ لَهُ فِي ذِي الدُّنَا
مَا رَأَى .. الْعُمَرَ غَدَى قَيْدَ الْبَلَاءِ ..
شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ مَا أَنْ بَدَى
لِلْمَوْرِى قَالَ .. وَعَنْهُ مَا نَقَلَ ..

- (۱) با چنین کبری و هفت اندام زفت
(۲) راه مرگ خلق نا پیدا رهیت
(۳) نک بیایى کاروانها مقتهی
(۴) بر در ار جوئی نیابی آن شکاف
- از شکاف در برون جستند تفت
در نظر نابد که آن بیجارهی است
زین شکاف در که هست آن مخنفی
سخت نا پیدا درو چندین زفاف (۱)

شرح آن گور دور بین و آن گریز شنو و آن برهنه دراز دامن

- (۵) گر امل را دان که مرگ ما شنید
(۶) حرص نا بیناست ببند موبو
- مرگ خود نشنید و نقل خود ندید
عیب خلقتان را بگوید کو بکو

(۱) مراد از زفاف بکسرة زاء شتاب رفتن است -

- (۱) عَيْنُهُ الْعَمِيَاءُ قَدَّرَ الذَّرَّةَ
 مَعَ أَنْ عَيْبَ الْوَرَى دَوَّماً طَلِبُ
 (۲) ذَلِكَ الْعُرْيَانُ خَافَ أَنْ هُمْ
 وَمَتَى لِلرَّجُلِ الْعَارِي زَمَنُ
 (۳) رَجُلُ الدُّنْيَا عَدِيمٌ مُفْلِسُ
 وَمِنْ السَّرَاقِ فِي الْوَاقِعِ كَانَ
 (۴) هُوَ عُرْيَانًا أَتَى عُرْيَانًا رَاحَ
 (۵) قَلْبُهُ صَارَ دَمًا وَقْتَ الْجِمَامِ
 رُوحَهُ قَدْ ضَحَكَتْ دَوَّماً عَلَى
 (۶) وَالْغَنِيِّ عِلِمَ ذَاكَ الزَّمَانُ
 وَالذَّكِيِّ عِلِمَ أَيْضًا بَانَ
 (۷) مِثْلَمَا الْجَانِبُ لِلطُّفْلِ الْخَزَفِ
- لَمْ تَرَ الْعَيْبَ لَهُ فِي مَرَّةٍ
 .. نَقَبَ عَنْهُ وَبِالْقَدَحِ رَغِبُ ..
 يَقْطَعُونَ الذَّيْلَ مِنْهُ لَهُمْ
 قَطَعُوا الذَّيْلَ .. وَأَوَّلُوهُ الْحَزْنَ ..
 خَائِفٌ مِنْ خَوْفِهِ لَا يَنْبِسُ
 مَا لَهُ خَوْفٌ وَحَلْفٌ لِلْأَمَانِ
 مِنْ أَسَى الدُّنْيَا .. لَيْلٍ وَصَبَاحُ ..
 مَنْ لَهُ أَلْفُ نِيَّاحٍ فِي الْأَمَامِ
 نَفْسُهَا مِنْ خَوْفِهَا بَيْنَ الْمَلَأِ
 مَا لَهُ مِنْ ذَهَبٍ .. بِالْفَقْرِ دَانُ ..
 مَا لَهُ مِنْ صَنْعَةٍ تَسْمَى وَفَنُ
 مِثْلًا دَوَّماً لَهُ الْقَلْبُ ارْتَجَفَ

می نبیند گر چه هست او عیب جو
 دامن مرد برهنه کی درند
 هیچ او را نیست از دزدانش باك
 وز غم دنیا جگر خون میشود
 خنده آید جانش را از ترس خویش
 هم ذکی داند که او بد بی هنر
 کو بر او لرزان بود چون رب مال

(۱) عیب خود يك ذره چشم کور او
 (۲) عور می ترسد که دامانش برند
 (۳) مرد دنیا مفلست و ترسناك
 (۴) او برهنه آمد و عریان رود
 (۵) وقت مرگش که بود صد نوحه پیش
 (۶) آن زمان داند غنی کش نیست زر
 (۷) چون کنار کودکی پر از سفال

- (۱) صَاحِبُ الْمَالِ اعْتَبِرْ لَوْ مِنْهُ حِينٌ
وَلَوْ الْقِطْعَةَ مِنْهُ تَمْنَحُ
(۲) وَلَوْ الْعِلْمُ إِلَى الْإِطْفَالِ الدِّنَارُ
(۳) ضَحْكُهُ وَالنُّوْحُ مِنْهُ وَالْبُكَاءُ
نَظَرُ الْعَارِيَةِ مِلْكًا عَلَى
(۴) رَجَفَ قَدْ نَظَرَ رُؤْيَا بِأَنَّ
لَهُ وَالْخَوْفُ أَتَى أَنْ جَوْلَقَا
(۵) حَيْثُ عِزْرَائِيلُ مِنْ ذَاكَ السَّبَاتِ
فَعَلَى الْخَوْفِ الْكَثِيرِ وَالْحَذَرِ
(۶) هَكَذَا كَانَ رَجِيفُ الْعَالَمِينَ
(۷) فِي الدُّنَا قَدْ عَرِفُوا لِلْعَالَمِينَ
قَالَ فِي الْقُرْءَانِ هُمْ لَا يَعْلَمُونَ
- قِطْعَةً تَأْخُذُ يَبْكِي بِحَيْنٍ
صَاحِبًا عَادَ وَفِيهَا يَفْرَحُ
مَا غَدَى مَا وَجَدَ أَيُّ اعْتِبَارُ
وَمِنْ الْمُحْتَشِمِ مَنْ مِلْكًا
ذَلِكَ الْمَالِ الْكَذُوبُ فِي الْمَلَأِ
لَهُ مَا وَمِنْ اللَّصِ الْحَزَنُ
يَسْرُقُ مِنْهُ فَيَبْقَى مُمْلِقًا
أَيَقْظَ وَالْمَالُ كُلُّهُ مِنْهُ فَاتُ
مِنْهُ دَوْمًا سَخَرَ أَبْدَى الْكَدَرِ
مَنْ هُمْ بِالْعِلْمِ وَالْعَقْلِ الرَّزِينِ
صَاحِبِي الْفَنِّ أَوْلَا الْعَاقِلِينَ
وَعَنِ الْآخِرَى جَمِيعًا غَافِلُونَ (۱)

(۱) قال تعالى في سورة الروم (يعلمون ظاهراً من الحياة الدنيا) اي معانيها من التجارة والزراعة والنبات والفرس وغير ذلك (وهم عن الآخرة هم غافلون) -

- (۱) گر ستانی پاره گریان شود
(۲) چون نباشد طفل را دانش دینار
(۳) محتشم چون عاریت را ملک دید
(۴) خواب می بیند که او را هست مال
(۵) چون ز خوابش بر جهانند گوش کش
(۶) همچنان لرزانی این عالمان
(۷) از پی این عالمان ذو فنون
- پاره گر بازش دهی خندان شود
گریه و خندش ندارد اعتبار
بس بران مال دروغین می طپید
ترسد از دزدی که بر باید جوال
بس ز ترس خویش تسخر آیدش
که بودشان عقل و علم این جهان
گفت ایزد در نبی لایعلمون

- (۱) كُلُّ فَرْدٍ خَائِفٌ مِنْ سِرْقَةٍ
 (۲) قَدْ رَأَى فِي نَفْسِهِ قَالَ الْعَمَلُ
 نَفْسَهُ لَمْ يَعْلَمْ الْوَقْتُ الْمُفِيدُ
 (۳) قَالَ مِنْ شُغْلِي لِي الْخَلْقُ أَتَوَا
 وَهُوَ مِنْهُ الرُّوحُ بِالْتَّعْطِيلِ قَدْ
 (۴) ذَلِكَ الْغُرَيَّانَ قَدْ خَافَ وَقَالَ
 كَيْفَ ذَيْلِي مِنْ يَدِ الْخَلْقِ أَنَا
 (۵) لِلْعُلُومِ مِائَةً أَلْفِ عِلْمٍ
 هُوَ بِالرُّوحِ لَهُ هَذَا الظُّلُومُ
 (۶) هُوَ يَدْرِي ذَاتَ كُلِّ جَوْهَرِي
 لَهُ دَوْمًا غَفْلٌ مِثْلُ الْحِمَارِ
 (۷) أَنْتَ مَنْ دَوْمًا يَجُوزُ لَا يَجُوزُ

خویشتن را علم ندارد بسی
 خود نداند روزگار سودمند
 غرق بیکاریست جانیش تا بحلق
 چون رهانم دامن از چنگالشان
 جان خود را می نداند آن ظلوم
 در بیان جوهر خود چون خری
 خود ندانی که بجوزی یا عجز (۱)

(۱) هر یکی ترسان ز دزدی کسی
 (۲) گوید او که روزگار می برند
 (۳) گفت از کارم برآوردند خلق
 (۴) عورت ترسان که منم دامن کشان
 (۵) صد هزاران فضل داند از علوم
 (۶) داند او خاصیت هر جوهری
 (۷) که همی دانم يجوز ولا يجوز

- (١) اَمْ عَجُوزٌ تَعْلَمُ مَا لَا يَلِيْقُ
نَفْسَكَ اَنْظُرْ حَسَنًا اَنْتَ تَلِيْقُ
(٢) قِيَمَةٌ كُلِّ مَتَاعٍ تَعْلَمُ
(٣) اَحْمَقُ اَنْتَ النُّحُوسُ وَالسُّعُوْدُ
اَنْتَ لَمْ تَنْظُرْ هَلِ السُّعْدُ لَكَ
(٤) رُوْحُ كُلِّ عِلْمٍ اَدْرِ ذِي وَلَا
اَنْ يَوْمَ الدِّيْنِ تَدْرِ مَنْ اَنَا
(٥) فَاُصُوْلُ الدِّيْنِ تِلْكَ تَعْلَمُ
(٦) تَنْظُرُ فِيْ اَصْلِكَ فَهُوَ الْحَسَنُ
ذِيْ اُصُوْلٍ نَفْسِكَ اَسْمَى الْاَسَدُ
- (١) اَمْ يَلِيْقُ .. وَ بِهِ تَدْرِ حَقِيْقُ .. (١)
زَمَنًا اَوْ لَا تَلِيْقُ (لِطَرِيْق)
مَا هِيَ قِيَمَتِكَ لَا تَعْلَمُ
تَعْلَمُ دَوْمًا وَلَكِنْ .. فِي الْوُجُوْدُ ..
اَوْ تَكُوْنُ الْقَدِرَ .. مِمَّا بَكَ ..
غَيْرَهَا (كَانَ بِاَقْطَارِ الْمَلَأ)
.. مَنْ اَكُوْنُ الْاِحْزَنِ اَمْ هُنَا
اَنْتَ لِيَكْنَ .. الْحِجْبِيْ لَوْ تَفْهَمُ ..
مِنْ اُصُوْلٍ لَكَ .. تَقْرَاهُ بِفَن ..
يَا كَبِيْرُ اَصْلِكَ تَدْرِ بِجَد (٢)

(١) اراد بهذا التركيب دين المعاجز وهو تقليد التصديق فان وصل لمرتبة التحقيق فهو عند اهل الله مقبول ومن بقي في رتبة يجوز ولا يجوز فهو كالعجوز بقي في مرتبة تقليد التصديق لا تعلم نفسك عند الله لانفا او غير لائق يا من حصل الفقه للتصدر على الناس وبقي في مرتبة يجوز ولا يجوز - (٢) أفرد الاصل في الشطر الثاني وجمعه في الشطر الاول وافرده ايضا في البيت اللذي قبله نظراً الى اصل الاصول الواحد القائم بكل شيء فانه الهادي القادر المرید و نظر الى العين الثابتة و مرتبة عقل الكل المجمل في لوح القضاء مفصلاً فهو من حيث المراتب اصول ومن حيث الجمع اصل واحد - (٣) ترجم لكلمة (اصوليت) في الاصل في المصراع الاول بالقول (من اصول لك تقراه بفن) ومراده منه علم الكلام او اصول الفقه -

تو روایا نا روایی بین تو نیک
قیمت خود را ندانی احمقیست
ننگری سعدی تو یا ناشسته
که بدانی من کیم در یوم دین
بنگر اندر اصل خود کوهست نیک
که بدانی اصل خود ای مرد مه

(١) این رواوان نا روا دانی و لیک
(٢) قیمت هر کاله میداننی که چیست
(٣) سعدها و نحسها دانسته
(٤) جان جمله علمها اینست این
(٥) آن اصول دین بدانستی تو لیک
(٦) از اصولیت اصول خویش به

فی بیان وصف سرور اهل سبا وعدم شکرهم

- (۱) أَصْلَهُمْ أَهْلُ سَبَا مِنْ ذَا الْقَبِيحِ كَانَ أَنَّ هُمْ نَفَرُوا (الْعَمْرَ الْفَسِيحِ)
- (۲) مَنْ ذَوِي الْوَصْلِ فَكَمْ مِنْ مَزْرَعَةٍ لَهُمْ أُعْطِيَ يَمِينًا وَشِمَالًا
- (۳) لِكَثِيرِ الثَّمَرِ مِمَّا يَقَعُ كَمْ عَلَى مَنْ مَرَّ قَدْ ضَاقَ الطَّرِيقُ
- (۴) ذَا نِثَارِ الثَّمَرِ سَدَّ الطَّرِيقُ
- (۵) كُلُّ مَنْ مَرَّ وَحَارَ عَجَبًا بَيْنَ أَشْجَارِهِمْ مِنْ ذَا الثَّمَرِ لَا وَلَا مِنْ نَائِرِ ذَاكَ الثَّمَرِ
- وَجَنَانٍ وَضِياعٍ مَمْرَعَةٍ لِفَرَاغِ الْبَالِ مِنْهُمْ وَالْخِيَالِ مِنْهُ فَوْقَ الْأَرْضِ كَالْوَدْقِ تَبَعُ وَبِهِ حَارُّوا فَرِيقًا فَفَرِيقُ لَا زِيَادِ الثَّمَرِ صَارَ بِضِيقِ حَامِلِ السَّلَةِ إِمَّا ذَهَابًا مِلَأْتُ سَلَتَهُ لَا عَنْ خَيْرٍ طَلَبَ شَيْئًا .. وَلَا مِنْهُ نَظَرُ..

(۱) الایة فی سورة سبا - لقد کان لسبا فی مساکنکم آیه جنتان عن بین و شمال کلوا من رزق ربکم واشکروا لله بلدة طيبة ورب غفور فاعرضوا -

قصه خر می اهل سبا وعدم شکرانه آنان

- (۱) اصلشان بد بود زان اهل سبا می رمیدندی ز اصحاب لقا
- (۲) دادشان چندین ضیاع و باغ و راغ از چپ و از راست از بهر فراغ
- (۳) بسکه می افتاد و از پری نثار تنگ می شد معبره بر ره گذار
- (۴) آن نثار میوه ره را می گرفت از پری میوه رهرو در شکفت
- (۵) سله بر سر بر درختستانشان بر شدی نا خواست از میوه فشان

لَا سِوَاهُ حُضْنُ كُلِّ مَنْ عَبَّرَ
 .. وَهُوَ لَمْ يَطْلُبْهُ عَنْهُ مَا اخْتَبَرَ ..
 قَدْ تَدَلَّتْ كَثْرَةً لِلْأَسْفَلِ
 ضَرَبَتْ .. وَالشَّعْرُ مِنْهَا انْتَشَرَ ..
 مِنْ كَثِيرِ الذَّهَبِ حَالًا يَصِيرُ
 مِنْهُ لَا عَنْ طَلَبٍ نَوًا رَبَطُ
 عِجَنَ الْكَلْبُ يَخْلِي وَمُدَامُ
 كَانَ قَيْدَ التُّخْمَةِ .. حَبَّ الْمُبَاتِ ..
 حَمَلَهُ الذِّئْبُ وَمِنْ لَصٍ كَمِنْ
 لَنْ يَخَافَ التَّيْسُ أَيْضًا مَا يَسِيرُ
 تِلْكَ لِلْقَوْمِ وَأَفْضِي بِالْقَلَمِ
 لَكَ كَانَتْ .. وَمَضَى عَنَّا الْمُرَادُ ..

(۱) نَشَرَ الرِّيحُ لَهُمْ ذَاكَ الشَّعْرَ
 كَمْ غَدَى الْمَمْلُوءُ مِنْ ذَاكَ الشَّعْرِ
 (۲) فَالْعُنَاقِيدُ الْكِبَارُ مِنْ عَلٍ
 وَعَلَى رَأْسٍ وَوَجْهِ مَنْ عَبَّرَ
 (۳) مَوْقِدُ الْحَمَامِ وَالْمَرْءُ الْفَقِيرُ
 لِلْمِنْطَاقِ الذَّهَبِيِّ فِي الْوَسْطِ
 (۴) تَحْتَ رَجُلٍ لَهُ خُبْرًا بِالْأَدَامِ
 مِنْ غَدَاةٍ كَثُرَ ذِئْبُ الْفَلَاةِ
 (۵) صَارَتْ الْبَلَدَةُ وَالْقَرْيَةُ مِنْ
 فِي أَمَانٍ وَمِنْ الذِّئْبِ الْكَبِيرِ
 (۶) لَوْ أَقُولُ أَنَا مِنْ شَرْحِ النِّعَمِ
 هِيَ يَوْمًا بَعْدَ يَوْمٍ بِازْدِيَادِ

پرشده زان میوه دامن‌ها بسی
 بر سر و روی رونده می زده
 بسته بودی در میان زرین کمر
 تخمه بودی گرگ صحرا از نوا
 بز نرسیدی هم از گرگ سترگ
 که زیادت میشد آن یوما فیوم

(۱) باد آن میوه فشاندی نی کسی
 (۲) خوشهای زفت تازیر آمده
 (۳) مرد گلخن تاب از پری زر
 (۴) سگ کلیچه کوفتی در زیر پا
 (۵) گشت این شهروده ازدزد و گرگ
 (۶) گر بگویم شرح نعمتهای قوم

(۱) وَغَدَتْ مَا نِعَّةَ الْقَوْلِ الْمُهِمِّ
 أَنْبِيَاءُ اللَّهِ أَمَرَ فَاسْتَقِمَّ
 قَدَمُومًا.. طَوْعًا لِمَا الذِّكْرُ أَمَرَ..
 وَالْكَلامُ قَصْرًا وَخَوْفَ الْخَطَرِ..

فی بیان مجیء الرسل لنصیحة اهل سبا

(۲) فَالْنَّبِيُّونَ هُنَا اثْنَا عَشَرَ
 مَعَ نَبِيِّ وَاحِدٍ وَالْكَفَرَةُ
 كَلَّمَهُمْ مِنْ بَعْدِ أَنْ قَدْ جَاءُواهُمْ
 أَرْشَدُوا الْحَقَّ أَبَانُوا لَهُمْ
 أَنْ نَعَمْ فَالْنِّعْمَةُ زَادَتْ فَأَيْنَ
 مَنْ يُؤَدِّي الشُّكْرَ.. لَمْ يُنْظَرْ بِعَيْنٍ..
 مَرْكَبُ الشُّكْرِ إِذَا مَا رَقَدَا
 حَرَكُوهُ وَلَهُ اعْظُوا الْمَدَدَا
 (۳) وَجَبَ فِي الْعَقْلِ شُكْرُ الْمُنْعِمِ
 أُنْظَرُوا مَنْ بِهِ جَاءَ فَالْتَّعَمَّ
 يَسْوَى ذَلِكَ بَابُ التَّعَمُّ
 (۴) يُفْتَحُ لِلْأَبَدِ هَذَا الْكَرَمِ
 أَنْظَرُوا مَنْ بِهِ جَاءَ فَالْتَّعَمَّ
 (۵) يَهَبُ الرُّأْسَ وَشُكْرًا سُجْدَةً
 يَطْلُبُ وَالرَّجُلُ يُعْطَى قُعْدَةً
 هَكَذَا يُعْطَى وَشُكْرًا بَدَلًا
 مَرَّةً يَرْضَى.. وَيَعْفُو مَفْضَلًا..

(۱) مانع آید از سخنهاى مهم انبيا بردند امر ماستقم

آمدن پیغمبران حق بنصیحت اهل سبا

(۲) سیزده پیغمبر آنجا آمدند
 (۳) که هلا نعمت فزون شد شکرگو
 (۴) شکر منعم واجب آید در خرد
 (۵) هین کرم ببینید و این خود کس کند
 (۶) سر ببخشد شکر خواهد سجده
 گمراهانرا جمله رهبر می شدند
 مرکب شکر او بخشید حرکوا
 ورنه بگشاید در خشم ابد
 کز چنین نعمت بشکری بس کند
 با ببخشد شکر خواهد قعده

- (۱) يَطْلُبُ شُكْرًا لَّهُمْ أَهْلُ سَبَا
 بِهِ إِبْلِيسُ وَمِنْ شُكْرِ وَمِنْ
 (۲) نَحْنُ لَا نَطْلُبُ بَاغًا وَنِعْمَ
 ذَكَرُوا أَنَّ شُكْرُنَا قَدْ ذَهَبَا
 نِعْمَةً صَارَ لَنَا الْقَلْبُ خَشِنُ
 نَحْنُ أَسْبَابَ الْفَرَاغِ مِنْ كَرَمِ

جواب القوم للانبياء وجواب الانبياء (ع) لهم

- (۳) لَا تُرِيدُ الْأَنْبِيَاءُ قَالُوا الْمَرَضَ
 آفَةٌ فِيهِ وَفَهُمُ الْحَقَّ قَدْ
 (۴) كُلُّ تِلْكَ النِّعَمِ مِنْهُ تَصِيرُ
 وَمَتَى كَانَ الطَّعَامُ فِي الْمَرَضِ
 (۵) يَا مُبْصِرُ فَلَكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ
 كُلُّهَا الْمَنْفُورَةُ صَارَتْ كَدْرًا
 (۶) فَلَيْتَ لَكَ النِّعَمَ الْخَصَمَ الْأَلَدَ
 كَانَ فِي التَّلْبِ وَاللُّشْكَرِ رَفُضُ
 مَنَعَتْ وَالشُّكْرُ رَدَّتْهُ بِجَدِّ
 عِلَّةٌ جَرَتْ لَهُ الْمَوْتُ الْخَطِيرُ..
 لِلْمَرِيضِ الْقُوَّةُ .. وَهِيَ الْفَرَضُ..
 فِي أَمَامِ عَيْنِكَ بِالْمَرْءِ
 بَانَ صَافِيهَا تَرَى فِيهِ الضَّرَرَ
 جِئْتَ كُلَّ مَا عَلَيْهِ أَنْتَ يَدُ

ما شدیم از شکر واز نعمت ملول
 ما نمیخواهیم اسباب فراغ

(۱) قوم گفتند شکر ما را برد غول
 (۲) ما نمیخواهیم نعمتها و باغ

جواب قوم انبياء را وجواب انبياء (ع) ایشان را

- (۳) انبياء گفتند در دل علتی است
 (۴) نعمت از وی جمله گوی علت شود
 (۵) چند خوش پیش تو آمد ای مصر
 (۶) نو عدو آن خوشیها آمدی
 که از آن از حق شناسی افتی است
 طعمه در بیمار کی قوت شود
 جمله ناخوش گشت و صاف او کدر
 گشت ناخوش هرچه بروی کفزدی

- (۱) تَضَعُ عَادَ الْقَبِيحِ كُلُّ مَنْ
فَبِعَيْنَيْكَ الْحَقِيرَ وَالذَّمِيمَ
(۲) كُلُّ مَنْ كَانَ غَرِيبًا مَعَكَ
(۳) هُوَ مِنْ تَأْثِيرِ ذِيَاكَ الْمَرَضِ
سَمُهُ فِي كُلِّ أَعْضَاءِ الْبَدَنِ
(۴) وَجَبَ الدَّفْعُ لِذِيَاكَ الْمَرَضِ
(۵) حَدَثًا بَانَ وَكُلُّ مَا وَرَدَ
كَدْرًا لَوْ وَصَلَ مَاءُ الْحَيَاتِ
(۶) ذَلِكَ الْوَصْفُ الْبَذِيُّ كِيمِيَاءُ
فَالْحَيَاتُ لَكَ بِالْعُقْبَى الْمَمَاتِ
(۷) كَمْ غَذَاءٍ مِنْ يِهِ الْقَلْبُ يَصِيرُ
لَوْ أَتَى فِي جِسْمِكَ الْتَنَنَ غَدَى
- بِكَ لَمْ وَغَدَى الْخَلُّ الْحَسَنُ
صَارَ مَا صَحَّ لَكَ خِلْتُ السَّقِيمَ
كَانَ وَالْخَاصَّ الشَّرِيفَ عِنْدَكَ
كَانَ أَيْضًا وَمِنْ الْقَلْبِ نَهَضَ (۱)
سَارِيًّا كَانَ .. عَلَى مَرِّ الزَّمَنِ
عَجَلًا فَالْقَنْدَمَةُ إِنْ عَرَضَ
لَكَ مِنْ صَفْوٍ فَيَا الْقَوْرَ يَرُدُّ
لَكَ صَارَ النَّارَ طَبْعًا وَالْمَمَاتِ
مَوْتِكَ وَالسَّقِيمُ فِيكَ وَالْعَنَاءُ (۲)
بَدَلَتْ مِنْهُ وَلَنْ تَلْقَى النِّجَاةَ
حَيًّا الْعُمَرُ يَرَى الْخَيْرَ الْكَثِيرَ
وَالْكَئِيفَ وَلَكَ جَرُّ الرَّدَى

(۱) لانه ورد ان في جسد ابن آدم مضغة اذا صلحت صلح الجسد واذا فسدت فسد الجسد ألا وهي القلب (۲) أراد بالصفة الموت المعنوي الذي يحصل بالعار والغيرة الجاهلية عاقبة الامر تذهب بحياة قلبك وتكون سبباً لهلاك روحك -

شد حقیر و خوار در دیدار تو
پیش تو او بس مه است و محترم
زهر او در جمله اعضا ساری است
که شکر با آن حدث خواهد نمود
آب حیوان گر رسد آتش شود
مرگ گردد زان حیات عاقبت
چون بیامد در تن تو گنده شد

(۱) هر که او شد آشنا و یار تو
(۲) هر که او بیگانه باشد با تو هم
(۳) این هم از تأثیر آن بیماری است
(۴) دفع آن علت بیايد کرد زود
(۵) هر خوشی کاید بتو ناخوش شود
(۶) کیمیای مرگ و جسست آن صفت
(۷) بس غذایی که زوی دل زنده شد

(۱) کَمْ عَزِيزٍ مَنْ يَفْتَحُجِ وَ دَلَالِ
 إِذْ لَكَ صَيْدًا غَدَى صَارَ الْحَقِيرُ
 (۲) بِالْصَّفَا وَالْحُبِّ لَمَّا الْعَقْلُ قَدْ
 فَبِكُلِّ نَفْسٍ زَادَ الْوِدَادُ
 (۳) وَإِذَا مَا النَّفْسُ أَبَدَتْ مَعْرِفَةَ
 فَيَقِينًا إِدْرِ فِي كُلِّ نَفْسٍ
 (۴) حَيْثُ مِنْهُ النَّفْسُ دَوَّرَ الْعِلْمَ
 (۵) تَفْسِدُ الْمَعْرِفَةَ إِنْ لَمْ تُرَدَّ
 فَمَعَ الْعَاقِلِ وَالْعَقِلِ الْوِدَادُ
 (۶) مِنْ سُمُومِ النَّفْسِ إِذَا نَتَّ الْعِلْمُ
 (۷) آتَةً لِلْمَرَضِ كَانَ إِذَا
 حَجَرًا عَادَ وَ أَوْ حَبُّ الْجَنَانِ

لَهُ صَارَ وَ غَدَى قَيْدَ الْجَلَالِ
 عِنْدَكَ .. مَا لَهُ مِنْ قَدْرِ يَسِيرٍ ..
 عَرِفَ الْعَقْلُ وَ بِالْجِنْسِ اتَّحَدَ
 لِهَمَّا .. وَ الْبَعْدَ وَلَّى وَ التَّضَادَ ..
 مَعَ كُلِّ نَفْسٍ انْحَطَّتْ صِفَةُ
 نَفْسِكَ كَانَتْ أَقَلَّ وَ أَخْسَ
 قَدْ غَدَتْ دَائِرَةً بِالسَّرْعَةِ
 خَلَّكَ فِي الْغَدِ يَجْفُوكَ بِجَدِّ
 إِتَّخَذَ تَلْقَى وَ فَاقًا وَ اتَّحَادَ
 كُلُّ مَا تَمْسِكُ كَثْرًا أَوْ قَلِيلَ
 تَمْسِكُ الْجَوْهَرَ بِالْكَفِّ كَذَا
 تَمْسِكُ صَارَ لَكَ الْحَرْبُ الْعَوَانُ

(۱) بس عزیزی که بنابر آشکار شد
 (۲) آشنای عقل با عقل از صفا
 (۳) آشنای نفس با هر نفس بست
 (۴) زانکه نفسش گردد علت می تند
 (۵) گر نخواهی دوست را فردا نفیر
 (۶) از سموم نفس چون با علتی
 (۷) گر بگیری گوهری سنگی شود

چون شکارت شد بر تو خوار شد
 چون شود هر دم فزون باشد ولا
 تو یقین می دان که هر دم کمترست
 معرفت را زود فاسد میکند
 دوستی با عاقل و با عقل گیر
 هر چه گیری تو مرض را آلتی
 و بر بگیری مهر دل جنگی شود

- (۱) وَ لَطِيفَ النُّكْتَةِ الْبَكْرِ إِذَا
بَعْدَ أَنْ تَدْرُكَهَا الطَّبْعَ الْكَثِيفَ
(۲) أَنْ أَنَا كَمْ أَسْمَعُ عَنْهَا لِأَنْ
لَمْ يَرِدْ يَا عَضُدُ شَيْئًا سِوَى
(۳) نَحْنُ سَلَمْنَا بِأَنْ شَيْءٌ جَدِيدٌ
فِي غَدٍ أَيْضًا كَذَا أَنْتَ تَصِيرُ
(۴) إِدْفَعِ الْعِلَّةَ فَالْعِلَّةُ إِنْ
عِنْدَكَ كُلُّ حَدِيثٍ قَدْ مَأْ
(۵) كَرِيْ لَكَ ذَلِكَ الْقَدِيمُ يُخْرِجُ
يُفْلِقُ مِنْ حُفْرَةٍ ذَلِكَ الْقَدِيمُ
(۶) نَحْنُ أَسَوْنُ تَلَامِيذُ الْإِلَهِ
إِنْ بَحَرَ الْقَلْزَمِ الطَّامِي.. فَرَقَ..
- تَمَسَّكَ عَادَتْ لَكَ شَرُّ الْأَذَى
وَجَدْتَ رَاحَ لَهَا الذَّوْقُ اللَّطِيفُ
رَثَّةٌ صَارَتْ لَهَا الذَّوْقُ الْحَسَنُ
تِلْكَ قُلُوبُ مَا الرُّوحُ حَبٌّ وَ هَوَى
قِيلَ وَ الذَّوْقُ لَهُ لُطْفًا يُرِيدُ
مِنْهُ شُبْعَانًا.. وَ فِي الذَّوْقِ حَقِيرٌ..
قُطِعَتْ بِالْبَتِّ فَيَكْ لَمْ تَبْنِ
بِالْجَدِيدِ الْغَضَّ دَوْمًا عِلْمًا
وَرَقًا غَضًا جَدِيدًا يُبْهِجُ
مِائَةً عَنْقُودٍ حُفٍّ بِالشَّمِيمِ
مِنْهُ عِلْمُنَا الْفَلَاحَ لَا سِوَاهُ
قَدْ رَأَى مِنْهُ جِئْنَا فَأَنْفَرَقَ

- (۱) و در بگیری نکته بکر و لطیف
(۲) که من این را بس شنیدم کهنه شد
(۳) چیز دیگر تازه و نو گفته کیر
(۴) دفع علت کن چو علت خوشود
(۵) تا که آن کهنه برآورد برک نو
(۶) ما طیبیانیم و شاگردان حق
- بعد درکت گشت بی ذوق و کثیف
چیز دیگر گو بجز آن ای عضد
باز فردا زان شوی سیر و فقیر
هر حدیث کهنه پیشت نو شود (۱)
بشکفتد آن کهنه صد خوشه زکو
بجر قلزم دید ما را فانفلق

اٰخَرُونَ .. الْفَرْقُ بَانَ لَهُمْ ..
 هُمْ .. بِالْقَارُورَةِ الْحَمَىٰ دَرَوْا ..
 حَسَنًا نَّمْطُرُ لَا فِي رَابِطَةٍ
 نَحْنُ كُنَّا وَاجِلٌ مُّخْبِرٍ
 نَحْنُ اَلِهَمْنَا لِلطَّفِ وَ نَوَالِ
 نَدْرِ بِالنُّورِ .. وَلَا غَيْرَ الضَّنَا ..
 مِثْلُ ذَا الْفِعْلِ الطَّرِيقَ قَدْ قَطَعَ
 لَكَ مِثْلُ الْقَوْلِ ذَاكَ لِلسَّقَامِ
 لِلْأَطِبَاءِ هَذِهِ الْوَحْيُ الْجَلِيلِ
 نَسْأَلُ مِنْ أَجْرَةٍ فِي ذَا الْعَمَلِ
 مِنْ يَدِ الْحَقِّ .. عَلَيْنَا يُفْضَلُ ..

(۱) اِهْذِهِ اَلَا سُونَ لِطَبْعِ هُمْ
 مِنْ طَرِيقِ النَّمْبُضِ لِلْقَلْبِ رَاوُ
 (۲) نَحْنُ لِلْقَلْبِ بِغَيْرِ وَاسِطَةٍ
 فَمِنْ التَّشْخِیصِ اَسْمَىٰ مَنَظَرِ
 (۳) قَاطِبِیَاءَ الْفِعَالِ وَالْمَقَالِ
 (۴) اَمَعَ نَوْرِ الْجَلَالِ وَالسَّنَا
 مِثْلُ ذَا الْفِعْلِ لَكَ دَوْمًا نَفَعُ
 (۵) مِثْلُ ذَا الْقَوْلِ یَجِیءُ اِلَآمَامِ
 (۶) بِكَ یَا تَنِی وَغَدِی الْبَوْلُ الدَّلِیْلُ
 (۷) عِنْدَنَا كَانَ الدَّلِیْلُ نَحْنُ لَا
 وَ اَنَا الْاَجْرَةُ كَثْرًا تَصِلُ

که بدل از راه نبضی بنگرند
 کز فراست ما بعالی منظریم
 ملهم ما پرتو نور جلال
 وان چنان فعلی زره قاطع بود
 وان چنان قولی ترا نیش آورد
 وین دلیل ما بود وحی جلیل
 دست مزد ما رسد از حق بسی

(۱) آن طبیبان طبیعت دیگرند
 (۲) ما بدل بی واسطه خوش بنکریم
 (۳) ما طبیبان فعالیم و مقال
 (۴) کین چنین فعلی ترا نافع بود
 (۵) اینچنین قولی ترا پیش آورد
 (۶) آن طبیبان را بود بولی دلیل
 (۷) دست مزدی ما نخواهیم از کسی

(۱) اِصْحُوا وَاتُّوا نَحْنُ نُبْرِي بِعَجَلٍ
وَالِدُوا مِنَّا لِفَرْدٍ بَعْدَ فَرْدٍ
عِلَّةَ النَّاسِ مَعَ كُلِّ الْعِلَلِ
نَحْنُ نَعْطِي .. لَا يَا فِرَازٍ وَعَدُ ..

فی بیان طلب اهل سبا المعجزة من الانبياء

(۲) فَلَهُمْ أَهْلُ سَبَا قَالُوا أَيَا
فَلْيَعْلَمِ الطَّبَّ أَيْنَ الشَّاهِدُ
(۳) أَنْتُمْ إِذْ كُنْتُمْ قَيْدَ الْعَنَا
مِثْلَنَا تَرْعُونَ فِي ذِي الْقَرْيَةِ
(۴) إِذْ يَفْخَرُ الْمَاءُ وَالطِّينُ مَدَامُ
فَمَتَى عَنَقَاءَ قَلْبِ الْخَلْقِ حِينَ
(۵) إِنْ حُبَّ السُّودِّ وَالْجَاهِ قَدْ
(۶) نَفْسَهُمْ عَدُوا النَّمِيمِينَ فَلَا
كَيْدًا أَوْ دَعْوَى أَفِي السَّمْعِ نَضَعُ
مَعَشَرَ مَنْ يَدْعِي ذَا بِالرَّيَا
لَكُمْ أَمْ أَيْنَ نَفْعٌ عَائِدُ
قَيْدَ أَكَلٍ مَعَ شَرْبٍ فِي الدُّنَا
كُنْتُمْ .. الدَّعْوَى لَكُمْ كَالْفَرِيَةِ ..
ذَا وَقَعْتُمْ أَنْتُمْ مِثْلَ الْأَنَامِ
أَنْتُمْ صِدْقُكُمْ سَمَوْتُوهُمْ يَدِينُ
سَاقَتُهُمْ أَنْ هُمْ عَلَى كَيْدٍ وَعَمْدٍ
نَطْلُبُ مِنْ مِثْلِ هَذَا فِي الْمَلَا
ذَا الْمَقَالَ بَعْدُ فِي الْمُدْقِ نَفْعُ

(۱) هین صلا بیماری نا سور را داروی ما یک یک رنجور را

معجزة خواستن قوم سبا از انبیا

(۲) قوم گفتند ای گروه مدعی
(۳) چون شما بسته همین خواب و خورید
(۴) چون شما در دام این آب و گلید
(۵) حب جاه و سروری دارد بران
(۶) ما نخواهیم این چنین لاف و دروغ
کو گواه علم طب و نافع
همچو ما باشید و در ده می چربد
کی شما صیاد سیمرغ دلید
که شمارد خویش از پیغمبران
کردن اندر گوش و افتادن بدوغ

- (۱) فَأَجَابَ الْأَنْبِيَا أَنْ ذَا غَدَى
فِيهِ أَصْلُ حِجَابِ الرُّؤْيَةِ
(۲) قَدْ سَمِعْتُمْ أَنْتُمْ فِي ذَا الْوَرَى
(۳) مَا نَظَرْتُمْ فِي الْيَدِ مِنْ أَمْتِحَانِ
دَائِرِ الْأَعْيُنِ لَمَاءًا حَسَنِ
(۴) قَالَ أَيْنَ الشَّاهِدُ كَانَ الْمَقَالِ
(۵) لَا يَرَى الْجَوْهَرَ مِنْ جِنْسِ الْعَمَى
قَدْ أَتَتْ لِلْقَوْلِ كَمْ قَالَتْ جِهَارِ
(۶) أَنْتَ يَا شَمْسُ تَقُولُ الشَّاهِدُ
لَكَ يَا أَعْمَى تَقُولُ فِي الْوَرَى
- أَثَرَ الْعِلَّةِ تِلْكَ مَا بَدَى
وَالْعَمَى كَأَنْتَ وَكُلَّ غَفْلَةٍ
مَا أَدْعَيْنَا غَيْرَ أَنَّ الْجَوْهَرَ
لِلْمَوْرَى ذَا الْجَوْهَرِ نَحْنُ عِيَانِ
قَدْ أَدْرَنَاهُ مُدَامًا كُلُّ مَنْ
لَهُ ذَا الشَّاهِدِ أَنْ مَنْ كُلُّ حَالِ
شَمْسِ النُّورِ لَهَا جَلَى السَّمَاءِ
قُمْ وَخَلَّيَ الْجَدَلِ .. بَانَ النَّهَارُ ..
أَيْنَ لَا أَيْنَ .. فَإِنِّي الْجَا حِدَ ..
فَمِنَ الْحَقِّ أَطْلُبُ عَيْنًا تَرَى

مایه کوری حجاب رؤیتست
می نه بینید این گهر در دست ما
ماش گردانیم کرد چشمها
کو نمی بیند گهر جنس عماست
که برآمد روز بر چه کم ستیز
گویدت ای کور از حق دیده خواه

(۱) انبیا گفتند کین زین علت است
(۲) دعوی ما را شنیدیت و شما
(۳) امتحانست این گهر مر خلق را
(۴) هر که کوید کو گوا گفتش کواست
(۵) آفتابی در سخن آمد که خیز
(۶) تو بگوئی آفتابا کو گواه

فی بیان اتهام القوم الانبیاء و اتیانهم الحجة علیهم

- (۱) بِالْجَوَابِ الْقَوْمُ ذَا قَالُوا افْتِرَاءُ
وَمَتَى التَّائِبَ مِنْ زَيْدٍ وَبَكَرُ
(۲) كُلُّ مَنْ أَرْسَلَهُ السُّلْطَانُ كَانَ
أَيْنَ كَانَ الْمَاءُ وَالطِّينُ وَأَيْنَ
(۳) هَلْ أَكَلْنَا الْمَخَّ دَوْمًا لِلْجِمَارِ
أَبَدًا نَدْرِي الْبَعُوضُ الْوَدَّ مِنْ
(۴) أَيْنَ كَانَ الْوَرْدُ أَيْنَ اللَّهُ أَيْنَ
مَا هِيَ الذَّرَّةُ مِنْ شَمْسِ السَّمَاءِ
(۵) مَا هِيَ النِّسْبَةُ ذِي مَا الْأَتِّصَالِ
كَيْ يَعْقِلَ وَدُمَاغٍ يَذْهَبُ
كُلُّهُ وَالْكَذِبُ كَانَ وَالرِّيَاءُ
جَعَلَ الْحَقُّ تَعَالَى الْكُلُّ مَكْرُ
جِنْسُهُ فِيمَا بِهِ لِلْخَلْقِ بَانَ
خَالِقِ الْأَفْلَاقِ.. هَلْ شَيْنٌ كَزَيْنِ..
كَيْ نَكُونُ مِثْلَكُمْ نَحْنُ جِهَارُ
سِرِّ طَيْرِ السَّعْدِ.. بِالرُّوحِ قُرْنِ..
طَيْرُ سَعْدٍ مِنْ بَعُوضٍ.. زَادَ شَيْنِ..
..قَدَرُهَا جَلَّ لَهَا الشَّانُ سَمَى..
ذَا يَكُونُ مَا هُوَ هَذَا الْمَقَالُ
..لِلنَّبِيِّينَ كَهَذَا يُنْسَبُ..

متهم داشتن قوم انبیا را و حجت آوردن

- (۱) قوم گفتند این همه زرقست و مکر
(۲) هر رسول شاه باشد جنس او
(۳) مغز خر خوردیم تا ما چون شما
(۴) کو هما کو پشه کو گل کو خدا
(۵) این چه نسبت این چه پیوندی بود
کی خدا نایب کند از زید و بکر
آب و گل کو خالق افلاک کو
پشه را داریم همراز هما
ز آفتاب چرخ چه بود ذره را
تا که در عقل و دماغی در رود

فی بیان حکایة الارانب انهم ارسلوا للفیل ارنبا و قالوا قل للفیل

انا رسول قمر السماء ارسلنی الیک لاقول احذر من ماء هذه العین واجتنبه

كما قالوا فی کتاب کلبله

- (۱) ماثل هذا حدیث الارنب بان فی الخلق بقول .. معجب ..
 ان رسول القمر ود القمر انا کنت ولی النور سقر
 (۲) فالوحوش کلها فی معضله وقعت من خوف سرب الفیله
 فوق عین مائها صفو زلال (کلهم خاف وما ابدي مقال
 (۳) کلهم قد حرموا خافوا نأوا هم عن ذی العین بالامر ارتأوا
 ولعجز بهم الحیلة قد دبروا قالوا الاصح والاسد
 (۴) ارنب ضخم علی رأس جبل صاح للأفیله یدعو عجل
 (۵) لیلة الغرة کانت للهلال ملک الأفیال بالفور تعال (۱)
 لیلة البدر دلیلی ذا تجد باطن العین یصدق و یجد

(۱) کذا ورد هذا البیت من الاصل فی نسخة النهج مکرراً تقریباً لانه عین البیت السادس فی الصفحة التالية ۵۰۴ والاصح ذکره فی محل البیت السادس المذكور كما هو فی نسخة لکناهور وغيرها -

حکایت خرگوشی که خرگوشان پیش پیل فرستادند که بگو من رسول ماه آسمانم

پیش تو که ازین چشمه آب حذر کن چنانکه در کتاب کلبله گفته است

- (۱) این بدان ماند که خرگوشی بگفت من رسول ماهم و با ماه جفت
 (۲) کز رمه بیلان بران چشمه زلال جمله نخجیران بدند اندر وبال
 (۳) جمله محروم و زخوف از چشمه دور حیلہ کردند چون کم بود زور
 (۴) از سر که بانک زد خرگوش زال سوی بیلان در شب غره هلال
 (۵) که بیا رابع عشر ای شاه پیل تا درون چشمه یابی زین دلیل

- (۱) فَرَسُولُ يَا مَلِيكَ الْفَيْلَةِ
لِلرَّسُولِ لَا وَلَا مِنْ غَضَبِ
(۲) قَالَ هَذَا الْقَمَرُ يَا فَيْلَةَ
مَلِكُنَا الْعَيْنُ لَذَا فِي جَنْبِهَا
(۳) يَسْوَى ذَا لَكُمْ عُمِيًّا أُعِيدَ
قُلْتُ مَا قَالَ لَكُمْ مِنْ عُنُقِي
(۴) تَرَكَ هَذِي الْعَيْنُ قَوْلُوا وَاغْدُرُوا
(۵) تَأْمَنُوا مِنْ فَتْكِي آيَةُ ذَا
قَمَرُ التَّمِّ مِنَ الْفَيْلِ اضْطَرَبَ
(۶) آيُهَا السُّلْطَانُ لِلْأَفَيْلَةِ
لَتَرَى فِي بَاطِنِ الْعَيْنِ الدَّلِيلَ
(۷) وَمَدِّ اسْبُوعَانِ مِنْ عَمْرِ الْقَمَرِ
ذَلِكَ الْفَيْلُ الْمَلِيكُ وَرَدَا
- أَنَا لَا غَيْرَ وَمَا مِنْ مَعْضَلَةٍ
لَا وَلَا زَجْرٍ وَآيٍ نَصَبِ
إِعْلَمُوا... مَا الْحَقُّ لَطْفًا حَلَلَهُ ..
وَاحِدًا كُونُوا.. كَذَا فِي شَرِبِهَا..
.. بِالْجَزَاءِ لَكُمْ الظُّلْمَ أُرِيدَ..
قَدْ رَمَيْتُ مَا لِي مِنْ فَرْقِي
كَيْ يَضْرِبَ سَيْفِي لَا تُقَهَّرُوا
أَنْ يَهْذِي الْعَيْنُ رَهْنًا لِلْأَذَى
إِذْ رَأَاهُ الْمَاءُ فِي الْعَيْنِ طَلَبَ
فَهَلَمْ أَحْضَرَ بِتِلْكَ اللَّيْلَةِ
لَكَ مِنْ ذَا .. شَكَّ فِيهِ تُزِيلُ..
الْجَدِيدِ ذَهَبَ الْوَقْتُ حَضَرَ
وَبِتِلْكَ الْعَيْنِ مَاءٌ قَصْدَا

بر رسولان بند و زجر و نیش نیست
چشمه آن ماست زین یکسو شوید
گفتم از گردن برون انداختم
تا ز زخم تیغ من ایمن شوید
مضطرب گردد ز پیل آب خواه
تا درون چشمه یابی آن دلیل
شاه پیل آمد ز چشمه می چرید

(۱) شاه پیلان من رسولم بیش نیست
(۲) ماه می گوید که ای پیلان روید
(۳) ورنه من تان کور گردانم ستم
(۴) ترک این چشمه بگوئید و روید
(۵) نک نشان آنست کاندر چشمه ماه
(۶) آن فلان شب حاضر آ ای شاه پیل
(۷) چون دو هفته از مه نو بگذرید

- (۱) حَيْثُ تِلْكَ اللَّيْلَةُ الْفِيلَ ذَهَبَ
صَارَ فِي الْمَاءِ اضْطِرَابٌ وَالْقَمَرُ
(۲) صَدَقَ الْفِيلُ الْمَلِيكَ بِالْخِطَابِ
(۳) بِأُطْنِ الْعَيْنِ وَلَسْنَا الْأَقِيلَةَ
أَنْ لَنَا مِنْ اضْطِرَابِ الْقَمَرِ
(۴) فَالْمُبَيِّنُونَ لَهُمْ قَالُوا أَسَفٌ
يَا سَفِيهُونَ لَكُمْ قَدْ أَحْكَمَا
وَلَهُ الْخَرْطُومُ فِي الْمَاءِ ضَرْبٌ
لَهُ فِي الْمَاءِ اضْطِرَابٌ قَدْ ظَهَرَ
مِنْهُ إِذْ لِلْقَمَرِ بِأَنْ اضْطِرَابٌ
يَا فَرِيقُ نَقَصْتُ بِالْمَنْزِلَةِ
تَحْصُلُ الْهَيْبَةُ أَوْ نَخْشَى الْخَطَرَ
نُصَحْنَا الرُّوحِيَّ.. مَنْ جَلَى السَّدْفِ..
أَكْثَرَ الْقَيْدِ.. وَزِدْتُمْ بَرْمَا..

فی بیان جواب الانبیاء (ع) طعن اهل سبا وجواب المثل اللذی ضربوه

- (۵) نَأْسَفُ كَثْرًا دَوَاءَ السَّقَمِ
عَادَ سَمُّ الرُّوحِ وَالْقَهْرُ سَحَبٌ
لَكُمْ .. وَ الْبَرُّ مِنْ ذَا الْأَلَمِ (۱)..
لَكُمْ الرُّوحُ .. وَأَرْبَى بِالنِّصَبِ..

(۱) آهنج بند الالف وفتح الهاء والجیم و معناه الجز وهو عود فی طرفیه ابر
یوضع علی طرفی المنسوج لاجل سحبه وحفظه عرض الثوب فلما ركب مع جان اهجنجان صار
وصفاً ترکیباً معناه صاحب الروح وتان فی الموضعین بمعنی انتم ای با حیف الدواء والعلاج
فی مرضکم صار لکم سم القهر وساحب الروح -

- (۱) چونکه زدخرطوم پیل آن شب در آب
(۲) پیل باور کرد از وی آن خطاب
(۳) ما نه زان پیلان گولیم ای گروه
(۴) انبیا گفتند آوه پند مان
مضطرب شد آب و مه کرد اضطراب
چون درون چشمه مه کرد اضطراب
که اضطراب ماه آرد مان شکوه (۱)
سخت تر کرد ای سفیهان بندتان

جواب گفتن انبیا (ع) طعن ایشان را و مثل آوردن

- (۵) ای دریغا که دوا و رنج تان
کشت زهر و قهر جان اهنج تان
(۱) پس از بیان قصه پیل و خرگوش گروه کفار میگویند که ما نه آن پیلان
ساده لوح هستیم که از اضطراب ماه بیم و ترس داریم -

كَثُرَ الظُّلْمَةُ .. وَالْعَمَى أَمَدٌ ..
 قَدْ أَحَالَ وَرَضَى بِالْعَطَبِ
 وَلَنَا السُّودُّ حَتَّى الْأَبَدِ
 رَامَ بَحْرَ الدَّرِّ مِنْ فُلكِ أَلَمٍ
 بِالنَّجَاسَاتِ وَهَانَ فِي الْعَمَلِ
 زُرْقَةُ عَمِيَاءٍ قَيَّدَ الظُّلْمَةُ
 .. وَلَهَا النُّورُ انْمَحَى بِالْمَرَّةِ ..
 مَا لَهُ بِالْخَلْقِ شِبْهُ وَبَدِيلِ
 غَيْرَ طِينٍ مِنْهُ فِي ذَاكَ دَرَتْ
 نَظَرَتْ مِنْهُ الْخَرِيفُ .. وَالْوَضِيعُ ..
 بَيْتُهَا فِيهِ .. وَبِالْوَهْنِ اقْتَرَنَ ..
 فَرَمَانًا عِنْدَ مَنْ بِالذَّاتِ كَانَ
 تَرْجِعُ .. إِذْ كَانَ مِنْهَا لَا يَلِيقُ ..

چون خدا بکماشت پرده خشم را
 که ریاستمان فروخت از سما
 خاصه کشتی ز سرکین گشت پر
 آفتابی اندرو ذره نمود
 دیده ابلیس جز طینی ندید
 زان طرف جنیبد کورا خانه بود
 پیش بی دولت بگردد او ز راه

(۱) فَبَيِّتَكَ الْعَيْنِ ذَا الْمَصْبَاحِ قَدْ
 حَيْثُ أَنَّ اللَّهَ سِتَرَ الْغَضَبِ
 (۲) مِنْكُمْ نَطَابُ أَيِّ سُودٍ
 (۳) قَدْ سَمَى سَطْحَ السَّمَاءِ أَيَّ عِظَمِ
 سَيِّمًا الْفُلُكِ الَّذِي الْعُمَرَامَتَلَا
 (۴) أَسَفَ مِتًّا عَلَى الْعَيْنِ اللَّتِي
 مَنْ بِهَا الشَّمْسُ تُرَى كَالذَّرَّةِ
 (۵) هَا هُوَ أَدَمُ مَعْدُومِ الْمِثِيلِ
 عَيْنِ إِبْلِيسَ بِهِ مَا نَظَرَتْ
 (۶) عَيْنُهُ الْمَجْنُونَةُ تِلْكَ الرَّبِيعِ
 حُرِّكَتْ مِنْ ذَلِكَ السَّمْتِ لِأَنَّ
 (۷) وَلَكُمْ مِنْ دَوْلَةٍ جَاءَتْ زَمَانُ
 مَا لَهُ مِنْ دَوْلَةٍ عَنْهُ الطَّرِيقُ

(۱) ظلمت افزود این چراغ آن چشم را
 (۲) چه رمیزی جست خواهم از شما
 (۳) چه شرف یابد ز کشتی بحر در
 (۴) ای دریغ آن دیده کور و کبود
 (۵) ز آدمی کو بود بی مثل و ندید
 (۶) چشم دیوانه بهارش دی نمود
 (۷) ای بسا دولت کاید گاه گاه

جاءَ مِنْ مَنْحُوسٍ الْقَدَرِ غَفْلٌ
 ذَالِماً الْحِرْمَانَ أُعْطِيَ.. وَالشَّطَطُ..
 سُوءُ حُكْمٍ لِلْقَضَا الْجَارِي بِنَا
 قِبَلَةَ لَعْنَتِكُمْ مَعَ عَمِيكُمْ
 لَكُمْ لَأَقْ شَرِيكاً وَالْمَدْرُ
 لَا يَلِيْقُ.. سِرَّةٌ فِيهِ يَلُوحُ..
 طَيْرٌ سَعْدٍ وَلَهُ عُدَّ الْمَثِيلُ
 لِلْمَلِيكِ السِّرُّ يَأْتِيهِ زَمَنُ
 كَانَ وَاللَّائِقُ كَثْرًا عِنْدَكُمْ
 كَانَ.. مِنْ ذَالِ الْيَرُوقِ لِنَدَاهُ..

(۱) وَلَكُمْ مَعْشُوقٍ الْوَصْفِ جُهْلُ
 (۲) خَسِرَ الْعِشْقَ وَلِلْعَيْنِ الْغَلَطُ
 وَالَّذِي قَدْ قَلَبَ الْقَلْبَ لَنَا
 (۳) حَيْثُ كَانَ الصَّنَمُ الصَّلْدُ لَكُمْ
 (۴) ظَلَّةٌ صَارَا لَكُمْ لَمَّا الْحَجَرُ
 وَيَكُمُ لِلْحَقِّ لِمَ عَقْلٌ وَرُوحُ
 ذَا الْبَعْوُضِ الْمَيِّتِ صَارَ زَمِيلُ
 (۵) فَالْبَعْوُضُ الْحَيُّ لِمَ مَارَاقُ أَنْ
 (۶) أَوْ لِأَنَّ الْمَيِّتَ مَنْحَوْتَكُمْ
 وَالْبَعْوُضُ الْحَيُّ مَنْحَوْتِ الْإِلَهِ

(۱) اشاره الى الظلة المذكورة في سورة الشعراء (كذب اصحاب الايكة البرسلين)
 وهى غيضة شجر قرب مدين اذ قال لهم شعيب ألا تنقون الى قوله تعالى (فكذبوهم
 فأخذهم عذاب يوم الظلة) وهى سحابة اظلتهم بعد حر شديد أصابهم فأمطرت عليهم
 ناراً فاحرقوا - كذا فى تفسير الجلالين -

(۱) ای بسا معشوق کا یہ ناشناخت.
 (۲) ابن غلط ده دیده را حرمان ماست
 (۳) چون بت سنکین شما را قبله شد
 (۴) چون بشاید سنکستان انباز حق
 (۵) پشه مرده هما را شد شریک
 (۶) یا مکر مرده تراشیده شماست
 بیش بد بختی نداند عشق باخت
 وین مقلب قلب را سوء القضاست (۱)
 لعنت و کوری شما را ظله شد
 چون نشاید عقل و جان هم راز حق
 چون نشاید زنده هم راز ملیک
 پشه زنده تراشیده خداست

(۱) یعنی محرومی ما دیده را در غلط می اندازد (وین مقلب) یعنی قضای حق
 قلب را مقلب است -

- (۱) عاشقُوا الصَّنْعَةَ وَالنَّفْسَ لَكُمْ
 رَأَى رَأْسَ الْحَيَّةِ مِنْهَا الذَّنْبَ
 (۲) لَا بِذَلِكَ الذَّنْبِ مِنْ دَوْلَةٍ
 لَا بِذَلِكَ الرَّأْسِ أَيُّ رَاحَةٍ
 (۳) ذَنْبُ الْحَيَّةِ ذَلِكَ لِلْأَبَدِ
 وَكِلَا ذَيْنِ الْخَلِيلَيْنِ هُمَا
 (۴) هَكَذَا قَالَ الْحَكِيمُ الْغَزَنَوِي
 فِي (الْإِلَهِيِّ نَامَةِ) لَوْ فِي سَمْعِكَ
 (۵) فَيُحْكَمُ الْقَدَرُ أَنْتَ احْذَرِ
 قَدْ أَتَى شَخْصُ الْجِمَارِ وَالْجَسَدِ
- أَنْتُمْ.. لَا غَيْرَ مِنْ خَبَثِ بَكُمْ.. (۱)
 ..وَالِى الْجِنْسِ لَهُ الْجِنْسُ ذَهَبَ..
 تَوْجَدُ حِينًا وَلَا مِنْ نِعْمَةٍ
 تَوْجَدُ حِينًا وَآيُ لَذَّةٍ
 دَارَ حَوْلَ الرَّأْسِ بِالْجِنْسِ اتَّحَدَ
 وَفَقَا رَاقَا لِكُلِّ مِنْهُمَا
 ..وَالطَّبِيبُ الصَّبْقَلِيُّ الْمَعْنَوِي..
 حَسَنًا تَسْمَعُ مَا أَتَحْكِي لَكَ
 أَنْ فَضُولِيَا تَقُولُ قِصْرَ
 لِأَقَا لِلْأُذُنِ مِنْهُ بَعْدَ

(۱) ورد فى المثل لاقى لذنب الحية رأس الحية لان عادة الحية اذا نامت وضعت رأسها عند ذنبها بخلاف الانسان الكامل فانه لا ينزل رأسه الى رجليه بل يضع كل شيء موضعه فأنتم يا اهل سبا مثل ذنب الحية اتخذتم المال والجاه الدنيوى رأس مال وتركتم الدولة الابدية لاق بكم ان تضعوا رأس غناكم عند مال دنياكم قال الله تعالى الخبيثات للخبيثين وقال لا يحيق المكر السبيء الا بأهله -

- (۱) عاشق خوبشند و صنعت کرد خویش
 (۲) نى در آن دم دولتى و نعمتى
 (۳) کرد سرگردان بود آن دم مار
 (۴) آنچنان گوید حکيم غزنوى
 (۵) کم فضولى کن تو در حکم قدر
- دم ماران را سر مار است. کيش
 نى در آن سر را حقى و لذتى
 لایق اند و درخورند آن هردو یار
 در الهى نامه گر خوش بشنوى
 درخور آمد شخص خربا گوش خر

- (۱) كُلُّ عَضْوٍ نَاسِبٍ مِنْهُ الْبَدَنُ
 (۲) وَصَفَ كُلَّ رُوحٍ .. الْحَقُّ خَلَقَ ..
 إِذْ بَلَا شَكَّ مَعَ الرُّوحِ لَهُ
 (۳) كُلُّ وَصْفٍ لِقَبِيحٍ وَحَسَنٍ
 كُلُّ حَرْفٍ مِّنْ لَهُ الْحَقُّ كَتَبَ
 (۴) مَا تَرَى فِي الْخَلْقِ مِنْ قَلْبٍ وَعَيْنٍ
 مِثْلَمَا بِالطَّوْعِ قَدْ دَارَ الْقَلَمُ
 (۵) إِصْبَعًا لَطْفٍ وَقَهْرٍ فِي الْوَسْطِ
 كَانَ مِنْ ذَا الْأَصْبَعِ .. وَالْأَنَمَلِ
 (۶) مَرْحَبًا يَا قَلَمُ فِيكَ أَنْظِرِ
 أَنْتَ بَيْنَ إِصْبَعِي مَنْ كُنْتَ مَنْ
 (۷) كُلُّ قَصْدٍ مَعَ عَزَمٍ فِيكَ كَانَ
 وَلَكَ الْفَرْقُ فَوْقَ أَرْبَعِ
- كُلُّ وَصْفٍ نَاسِبٍ الرُّوحِ يَفْنُ
 نَاسِبَ الرُّوحِ .. وَعَنْهُ مَا افْتَرَقَ
 نَحْتَ .. مِنْهُ أَتَاهُ الشَّبَهُ ..
 نَاسِبَ .. بِالْخِلْقَةِ مَرَّ الزَّمَنُ ..
 نَاسِبَ .. حِكْمَتُهُ فِيمَا وَجَبَ ..
 يَا حُسَيْنُ هُوَ بَيْنَ الْأَصْبَعَيْنِ
 فِي يَدِ كَاتِبِهِ .. كَيْفًا وَكَمْ ..
 قَلَمُ الْقَلْبِ يَقْبِضُ وَبَسْطُ
 كُلِّ مَا شَاءَ يَحْقِرُ فَعَلَهُ ..
 إِنْ تَكِ أَجْلَالِيًّا الْخَدَّ اغْدِرِ
 لَكَ صُنْعًا قَلْبَ فِي كُلِّ فَنٍ
 هُوَ مِنْ ذَا الْأَصْبَعِ فِي كُلِّ أَنْ
 طَرِيقٍ لَا غَيْرَ ذَا لِلْمَجْمَعِ

- (۱) شد مناسب عضوها و ابدانها
 (۲) وصف هر جانی مناسب باشدش
 (۳) شد مناسب وصفها در خوب و زشت
 (۴) دیده و دل هست بین الاصبغین
 (۵) اصبع لطافت و قهر و در میان
 (۶) ای قلم بنگر اگر اجلالیستی
 (۷) جمله قبض و جنبشت زین اصبع است
- شد مناسب وصفها با جانها
 بی گمان با جان که حق بتراشدش
 شد مناسب حرفها که حق نوشت
 چون قلم در دست کاتب ای حسین
 کلام دل با قبض و بسطی زین بنان
 که میان اصبعین کیستی
 فرق تو بر چار راه مجمع است (۱)

(۱) فرق در این بیت بمعنی سر و مفروق است زیرا که در این ابیات تشبیه دل بقلم است و رفتار قلم نیست مگر بر سر و مراد از چار راه ملک و ملکوت و جبروت و لاهوت است و مراد از مجمع حقیقت انسان است و مراد از دل دل عارف میباشد -

- (۱) هَذِهِ الْأَحْرُفُ مِنْ حَالِائِهَا
عَزَمَكَ وَالْفَسْخُ أَيْضًا كَانَ مِنْ
(۲) مِنْ طَرِيقِ مَا لَكَ غَيْرُ الْخُضُوعِ
وَبِذَا التَّقْلِيلِ كُلِّ قَلَمٍ
(۳) عَلِمَ ذَا الْقَلَمِ لَيْكُنْ عَلَى
فَعْلَى مِقْدَارِهِ بَانَ الْمَلِجُ
(۴) كُلِّ مَا قَدْ عَلَّقُوا بِالْأَرْبِ
هُمْ حَتَّى الْأَزَلِ بِالْحِيلِ
فَمِنَ النَّسْخِ لَهُ .. فِي ذَاتِكَا ..
عَزَمِهِ وَالْفَسْخُ .. بِالنَّسْخِ دَنْ ..
وَالدُّعَا وَالذَّلِّ .. أَنْوَاعِ الْخُضُوعِ ..
مَا لَهُ مِنْ خَيْرٍ لَمْ يَعْلَمْ
قَدْرِهِ مَا زَادَ عَنْ ذَلِكَ .. بَلَى ..
لَهُ لَا غَيْرَهُ وَالْدَّائِي الْقَبِيحُ
بُكَرَةً وَالْفِيلِ .. رَغَمَ الْأَدَبِ ..
خَلِطُوا كَثْرًا .. وَسُوءِ الْعَمَلِ ..

فی بیان انه لایلیق لاحد ان یأتی بمثل علی الخصوص فی باب الله تعالی

- (۵) وَمَتَى الْأَمْثَالُ ذِي لَأَقْتَ لَكُمْ
كُنِيَ لَهَا تَرْمُونَ لِلْبَابِ اللَّتِي
تَصْنَعُوهَا .. حَطَّ عَنْهَا شَأْنُكُمْ .. (۱)
نُظِفَتْ ذَاتًا سَمَتْ بِالرَّفْعَةِ

(۱) کلمه رسد فی الاصل بقوله (کی رسد) معناها فی المقام متی یلیق -

- (۱) این حروف حالها از نسخ اوست
(۲) جز نیاز و جز تضرع راه نیست
(۳) این قلم داند ولی بر قدر خود
(۴) آنچه در خرگوش و پیل آویختند
عزم و فسخت هم زعزم و فسخت اوست
زین تقلب هر قلم آگاه نیست
قدر خود پیدا کند در نیک و بد
تا ازل را با حیل آمیختند (۱)

بیان آنکه هر کس را نرسد مثل آوردن خاصه در درگاه الهی

- (۵) کی رسد تان این مثلها ساختن
سوی آن درگاه پاک انداختن (۲)

(۱) این بیت مقوله رسل است در پاسخ مثل آوردن منکران -

- (۱) لَاقَ لِلْحَضْرَةِ إِيْمَانُ الْمَثَلِ
بِالْخَفَا وَ الْجَهْرِ بِالْبَتِ فِهِمْ
(۲) أَنْتَ سِرٌّ أَيْ شَيْءٌ تَعْلَمُ
كَيْ بَصْدَغٍ وَ بِخَدِّ وَ عِذَارِ
(۳) فَالْعَصَا مُوسَى الْعَصَا قَدْ نَظَرَا
كَانَتْ الثُّعْبَانِ سِرٌّ شَفَقَتْهُ
(۴) مِثْلُ ذَا السُّلْطَانِ لَمَّا مَا دَرَى
أَنْتَ سِرٌّ الْفَخِّ هَذَا وَالْحَبُوبِ
(۵) عَيْنُ مُوسَى غَلَطًا فِي الْمَثَلِ
وَالْفُضُولِ مَدْخَلًا لِلْوَاقِعِ
(۶) فَالْمِثَالُ ذَاكَ مِنْكَ جَعَلَا
بِالْجَوَابِ الْجُزْءَ مِنْ جُزْءِ لَكَ
- ذَاكَ مَنْ فِي عِلْمٍ كُلِّ مَا حَصَلَ
آيَةً كَانَ لَهُ الرَّمْزَ عِلْمٍ
وَيْكَ يَا اقْرَعُ مَا ذَا تَفْهَمُ (۱)
مَثَلًا تَأْتِي .. لَهُ تَحْتَ السُّنَّارِ..
وَهِيَ مَا كَانَتْ عَصَا مَا اخْتَبَرَا
فَتَحَّ أَنْبَاءٌ عَنْ مَعْرِفَتِهِ
سِرٌّ ذَاكَ الْعُودِ عَنْهُ قُصْرَا
كَيْفَ تَدْرِي .. فَهُوَ رُوحُ الْقُلُوبِ..
إِذْ غَدَتْ فَالْفَارَةُ بِالزَّلَلِ
كَيْفَ قَدْ سَوَتْ بِحُكْمٍ قَاطِعِ..
مِثْلُ ثُعْبَانٍ لِكَيْ بَيْنَ الْمَلَأِ
يَقْلَعُ يَظْهَرُ مَا كُنْ بِكَ

(۱) کلمه (کل) فی الاصل ترجمت علی ظاهرها بالفارسیة بمعنی الاقرع و بمکن ان تكون عربیة بمعنی تحمیل وکل علی مولاه -

- (۱) آن مثل آوردن آن حضرتست
(۲) تو چه دانی سر چیزی تا تو کل
(۲) موسی آن را که عصا دید و نبود
(۴) چون جنان شاهی نداند سر چوب
(۵) چون غلط شد چشم موسی در مثل
(۶) آن مثال را چو اژدها کند
- که بعلم سر و جهر او آیت است
یا بزلف و یا برخ آری مثل
اژدها بد سر او لب می کشود
تو چه دانی سر این دام و حبوب
چون کند موشی فضولی مدخل
تا بیاسخ جزو جزوت بر کند

- (۱) ذَا الْمِثَالِ بِهِ إِبْلِيسُ الْمَعِينُ
 (۲) يَغْدُو مَلْعُونًا إِلَى يَوْمِ الْمَعَادِ
 جَاءَ حَتَّى هُوَ مَعَ تَخْتٍ وَتَاجٍ
 (۳) ذَا الْمِثَالِ مِثْلُ بَوْمٍ وَغُرَابٍ
 وَلِشُومٍ لَمْ دَوْمًا بِهِمَا
 جَاءَ حَتَّى بِهِ لِلْحَقِّ الْمَعِينُ
 ذَا الْمِثَالِ بِهِ قَارُونُ عِنَادٍ
 دَفِنَ فِي الْأَرْضِ مِنْ هَذَا اللَّجَاجِ
 لَكَ كَانَ بِهِمَا حَانَ الْخِرَابِ
 وَنُحُوسِ أَلْفِ بَيْتِ هِدْمَا

فی بیان ضرب قوم نوح المثل فی زمان اصطناعه السفینه

- (۴) فِي فَلَاةٍ قَفْرَةٍ نُوحٌ صَنَعَ
 لَهُ قَالُوا هَازِئِينَ بِمَعْجَلٍ
 (۵) فِي فَلَاةٍ قَفْرَةٍ لَيْسَ بِهَا
 يَصْنَعُ فُلُكًا فَمَنْ ذَا الْإِبْلَةِ
 (۶) ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ ذَا السِّفِينِ
 ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ فَالْجَنَاحِ
 فُلُكًا الْخَلْقَ عَلَى هَذَا أَطْلَعَ
 مِنْ غُرُورٍ بِهِمْ أَلْفَ مِثْلٍ
 مَاءٍ بِئْسَ لَا وَلَا نَهَرٌ لَهَا
 كَانَ كَيْفَ الْعَقْلُ قَدْ ضَاعَ لَهُ
 إَجْرٍ فِي الْمَاءِ .. وَفَوْقَ الْأَرْضِينَ ..
 أَيْضًا أَصْنَعَ لَهُ .. فِي هَذَا النَّجَاحِ ..

(۱) کما قال تعالى فی سورة نوح قال ربی انی دعوت قومی لیلا و نهادا فلم یزدهم دعاء هم الا فرادا - الایة -

- (۱) این مثال آورد ابلیس لعین
 (۲) این مثال آورد قارون از لججاج
 (۳) این مثال را چو زاغ و بوم دان
 تا شود ملعون حق تا یوم دین
 تا فرو شد در زمین با تخت و تاج
 که ازیشان پست شد صد خاندان

مثل زدن قوم نوح در زمان کشتی ساختن

- (۴) نوح اندر بادیه کشتی بساخت
 (۵) در بیابانی که آب چاه نیست
 (۶) آن یکی می گفت این کشتی بتاز
 صد مثل گو از بی تسخر بتاخت
 می کند کشتی چه نادان ابلیهی است
 وان یکی می گفت پرش هم بساز

(۱) هُوَ قَالَ دَائِمًا هُذِي أَنَا وَفَقَ أَمْرَ اللَّهِ .. سَوَّيْتُ هُنَا ..
هَذِهِ بِالْهَزْوِ أَوْ بِالسُّخْرَةِ أَبَدًا لَا تَنْقُصُ بِالْمَرَّةِ
فی بیان ذلك اللص الذي كان يحفر وسألوه ما تفعل نصف الليل

فی اسفل هذا الحائط قال اضرب طبلا

(۲) اِسْتَمِعْ ذَا الْمَثَلِ لَيْلًا وَرَدَّ لُصٌّ .. الْمَكْرَ لَهُ كَثْرًا أَعْدَدَّ
اَسْفَلَ الْحَائِطِ إِذْ ذَاكَ حَفَرَ حُفْرَةً لَوْ يَدْخُلُ فِيهَا قَدَرٌ
(۳) فَخَفِيفُ النَّوْمِ مَضْنَى وَسَقِيمٌ سَمِعَ طَقْطَقَةً خَفَّتْ يَدَيْهِ
(۴) مِنْهُ فَوْقَ السَّطْحِ عُدُوا ذَهَبًا وَعَلَيْهِ الرُّأْسَ دَلَى غَضِبًا
لَهُ قَالَ يَا أَبِي أَيَّ عَمَلٍ أَنْتَ فِيهِ .. مَا لَكَ مِنْهُ حُصْلٌ
(۵) كَانَ خَيْرًا فَيَنْصِفُ اللَّيْلَ مَا تَعْمَلُ مَنْ أَنْتَ قُلْ .. كَيْ أَعْلَمَا ..
قَالَ يَا سَمِدُ فَالطَّبْلُ أَنَا أَضْرِبُ .. مِنْهُ أَعِيشُ فِي الدُّنَا ..
(۶) فَبَيَّ عَمَلٍ أَنْتَ فَقَالَ أَضْرِبِ الطَّبْلَ أَنَا فِي كُلِّ حَالٍ
قَالَ صَوْتُ الطَّبْلِ يَا رَبَّ السَّبِيلِ أَتَيْنَ كَانَ أَنَا لَمْ أَسْمَعْهُ قُلْ

(۱) اوهمی گمت این بفرمان خداست این بچربکها نخواهد کشت کاست (۱)

حکایت آن دزد که حفر میکرد بر سیدنش چه میکند نیم شب در زیر بن دیوار

گفت دهل می زنم

(۲) این مثل بشنو که شب دزدی عنید در بن دیوار حفره می برید
(۳) نیم بیداری که او رنجور بود طق طق آهسته اش را او می شنود
(۴) رفت بر بام و فرود آویخت سر گفت او را در چه کاری ای پدر
(۵) خیر باشد نیم شب چه میکند تو بگو گفتا دهل زن ای سنی
(۶) در چه کاری گفت می کوهم دهل گفت کو بانگ دهل ای بو سبل

(۱) چربکها بمعنی استهزاء و سخره کردن -

- (۱) قَالَ مَهْلًا تَسْمَعُ يَا سَيِّدِي
صَخْبُ وَاحْشَرْتَا وَآوَيْلَتَا
(۲) .. فَالْنَّبِيُّونَ لَهُمْ قَالُوا.. الْكَذِبُ
سِرٌّ ذَاكَ الْاِعْوَاجُ اَنْتُمْ
اَنْتَ ذَا الصَّوْتِ وَلَكِنْ فِي غَدٍ
.. لَا يَرُدُّ اَبَدًا مَا فُوتَا..
كَانَ ذَاكَ اَعْوَجًا كَلًّا نَسِبُ
بِهِ اَيْضًا اَبَدًا لَمْ تَعْلَمُوا

فی بیان جواب ذاک المثل اللذی قاله المنکرون لانبیائهم من رساله
الارنب واعطائه الخبر لللیل من قمر السماء

- (۳) سِرٌّ ذَاكَ الْاَرْنَبِ اَدْرُوا بِالْمَثَلِ
مَنْ اِلَى نَفْسِكُمْ كَانَ الرَّسُولُ
(۴) وَبِذَا النِّفْسِ الْمَلْتَمِي اَزْدَادَتْ حَمَقُ
حَرَمَ بِالْقَهْرِ مِنْ مَاءِ الْحَيَاتِ
(۵) فِي الْمِثَالِ اَنْتُمْ الْمَعْنَى لَنَا
قُلْتُمْ الْكُفْرَ لَكُمْ ذَا النِّشْرَ
اِنَّهُ اِبْلِيسُ الْفُضُولِيُّ الْاَذَلُ
.. وَ لَهَا فِيهِ الْوُصُولُ وَالْقَبُولُ..
.. وَغَدَتْ قَيْدَ الْجُنُونِ وَالْخَرَقِ..
مَنْ بِهِ الْخَضِرَارُ تَوَى.. وَافَى التَّجَاتِ..
قَدْ عَكَسْتُمْ مَا بِكُمْ خَلْتُمْ بِنَا
سَوْفَ يَأْتِي.. فَاسْتَعْبِدُوا وَاحْضَرُوا..

- (۱) گفت فردا بشنوی ابن بانگ را
(۲) آن دروغست و کثر و بر ساخته
نعره یا حسرتا وا ویلتا
سر آن کثر را تو هم نشناخته

جواب آن مثل که منکران گفتند از رسالت خرگوش پیغام پیل را از ماه آسمان

- (۳) سر آن خرگوش دان دیو فضول
(۴) تا که نفس کول را مجروم کرد
(۵) باز گونه کرده معنیش را
که به پیش نفس تو آمد رسول
ز آب حیوانی که از وی خضر خورد
کفر گفتمی مستعد شو نیش را

- (۱) اضْطِرَابَ الْقَمَرِ قُلْتُمْ يَا بَنِي
الْأَرَبِ الْإِفْلَاقَ الْأَرَبِ ذَاكَ
خَوْفَ الْإِفْلَاقِ الْأَرَبِ وَالْفِيلِ وَالْأَلْ
خَشْيَةِ الْإِفْلَاقِ لَمَّا الْقَمَرُ
(۲) وَيَلَكُمْ يَا عَمِّي يَا نِيُونَ مَنْ
أَيْنَ ذَا مِنْ قَمَرٍ خَاصٍّ وَعَامٍّ
(۳) لِبُكُمْ غَابَ انْظُرُوا الْعُقْبَى حَسَنَ (۱)
لَهُ مَغْلُوبٌ بِهِ جُنٌّ وَهَامٌ ..

(۱) ای قال الانبياء لاهل سبأ على وجه التبكيت يا عمی یا من انتم نیون ناقصون غیر تامین آخر الامر ای شیء يشبه اضطراب هذا القمر بقمر الحقيقة اللذي صار مغلوبه الخاص والعام لانكم اردتم بقمر السماء رب العزة وبالماء الزلال الخاص والعام ولم تتفكروا ان وجه المشابهة بين البثل والمثل له لازمة فنتج ان القائم بحرکة عکس وجود قمر السماء ماء وجود الخاص والعام فكان عکس وجود قمر السماء قائماً بالخاص والعام بناء على قولكم فاعتقاد قيام عکس ذات قمر الحقيقة متصرف فيه الخاص والعام فكيف يشبه عکس هذا القمر عکس قمر الحقيقة فان عکس قمر السماء تصرف فيه الماء وعکس قمر الحقيقة الظهورات الالهية متصرفة في الخاص والعام فكانت قضيتكم معكوسة والا (چه مه وجه آفتاب و چه ملك) -

- (۱) اضطراب ماه گفتمی و زلال که بترسانید پیلان را شغال
(۲) قصه خرگوش و پیل آری و آب خشیت پیلان زمه در اضطراب
(۳) این چه مانند آخر ای کوران خام بامهی که شد زبونش خاص و عام (۱)

(۱) یعنی این رسالت رسل از حق است و چون شما تشبیه کرده اید این رسالت را برسات خرگوش از ماه پس حق را مانند ماه دانستید و این لغزش بزرگ و کوری فاحشی است که ماه را مانند خداوند دربرستش میدانید و در حقیقت رسل کوری آنها را بیان فرمودند -

- (۱) مَنْ يَكُونُ النّجْمَ مَنْ كَانَ الْقَمَرَ
مَنْ تَكُونُ الشَّمْسُ مَنْ كَانَ الْفَلَكَ
- (۲) شَمْسُ شَمْسِ الشَّمْسِ لَا أُدْرِى أَنَا
فَعَسَىٰ فِي النَّوْمِ كُنْتُ .. لَا أَرَى ..
- (۳) مِائَةُ الْأَفِ الْأَفِ بَلَدِ
غَضَبُ الْأَمْلَاحِ بِالْبَتِ هَدَمَ
- (۴) وَ عَلَى النَّفْسِ لَهُ الطَّوْدُ الْأَشْمُ
مَنْ كَسُوفٍ لَهُ ذِي الشَّمْسِ غَدَتْ
- .. هَبَهُ مَا غَابَ وَ دَوَّمَ قَدْ سَفَرَ
مَا الْعُقُولُ مَا الْنَفُوسُ مَا الْمَلِكُ
- كَيْفَ هَذَا الْقَوْلَ قُلْتُ بِالثَّنَا (۱)
- لَمِّيَ عَنْ ذَاكَ شَيْئًا مَا دَرَى
يَا قَبِيحِي الْخِلَّةِ وَالْفِطْرَةِ
- .. وَغَدَتْ رَهْنُ الْخُطُوبِ وَالْأَزْمِ
شَقِيقُ الْأَفِ شَقِيقَ وَأَنْتَلَمَ (۲)
- فِي حِجَابٍ إِذْ سَنَاهُ فَقَدَتْ

(۱) فان قوم سبا شبهوه تعالى بالقمر والله تعالى لا مثل له بكسر الميم وقوم سبا من جهلهم لم يفرقوا بين المثل والمثال فان المثل هو المساوى فى جميع الصفات والمثال لا يشترط فيه المساوات ولهذا قال و يضرب الله الامثال فان الله ضرب المثل لنوره بقوله « الله نور السموات والارض مثل نوره كمشكاة » و اى مماثلة بين نوره ونور الزجاج والمشكاة والزيت ولا يعلم توصيفه الا الانبياء وخلفاؤهم - (۲) و فى نسخة وقع الشطر الثانى (آفتابى چون خراسى در طواف) خراس بكسر الخاء المعجمة الطاحون التى بدورها الحيوان يعنى الشمس فى الدوران والطواف مثل الخراس حول اساطين الرسل يتصرفون فى دورها وطوافها فاطلق حكم الخليفة على المستخلف -

- (۴) چه مه و چه آفتاب و چه فلك
(۲) آفتاب آفتاب آفتاب
(۳) صد هزاران شهر را خشم شهبان
(۴) کوه بر خود می شکافد صد شکاف
- چه عقول و چه نفوس و چه ملک
این چه میگویم مگر هستم بخواب
سرنگون کردست ای بد گوهران
آفتابی در کسوفش در شفاف

(۱) یمنی آفتاب الوهیت نور می بخشد بآفتاب نبوت و آفتاب ولایت و بنا براین آفتاب آفتاب آفتاب ذات حقست -

أَيَسَ الْأَكْوَانِ جَرُّ الْخَرَابِ
 صَفْوَةِ الْحَقِّ وَإِخْوَانِ الصَّفَاءِ
 فِي مَحَلِّ سُلْطَةِ بُلْدَانِ لُوطٍ
 وَاحِدًا وَاثْنَانِ طَارُوا لَيْسَ غَيْرُ
 هَرَسُوا جَرُّو الدَّمَارِ وَالْجَمَامِ
 كُلِّ طَيْرٍ كُنَّ لِلْفِيلِ الْخَشِنِ
 لَمْ يَكْ طُوفَانٌ نُوحٍ فِي الزَّمَنِ
 مَعَ أَجْنَادِهِ وَالرُّوحِ الْأَمِينِ
 قَذَفَ الْمَاءَ لَهُمْ جَذًّا وَقَدْ
 لَهُمْ بِدَدَهُمْ بِالْمَرَّةِ
 أَوْ بَانَ الصَّرَصَرُ الْجَاسِي الْمَلِمِ

(۱) غَضِبَ الْأَبْدَالُ لِلْحَقِّ السَّحَابِ
 غَضِبَ حَلَّ قُلُوبِ الْأَوْلِيَاءِ
 (۲) أَيُّهَا الْأَمْوَاتُ مِنْ غَيْرِ حُنُوطِ
 (۳) أَنْظَرُوا مَا الْفِيلُ بِالذَّاتِ فَطَيْرُ
 هَذِهِ الْأَفْيَالِ كَلًّا وَالْمِظَامِ
 (۴) فَأَبَايِلُ هِيَ أَضْعَفُ مِنْ
 (۵) أَهْلَكَتْ وَالصُّلْحَ لَمْ تَقْبَلْ فَمَنْ
 سَمِعَ أَوْ حَرْبَ فِرْعَوْنَ الْمَلْعِينِ
 (۶) كَسَرَ أَرْوَاحَهَا فِي الْمَاءِ قَدْ
 ذَرَّةٌ قَطَعَ بَعْدَ ذَرَّةٍ
 (۷) مَنْ هُوَ أَحْوَالُ تَمُودَ مَا عَلِمَ

خشم دلها کرد عالمها خراب
 در سیاستگاه شهرستان لوط
 کوفتند آن پیلگان را استخوان
 پیل را بدرید و نپذیرد رفو
 یا مصافی لشکر فرعون و روح
 ذره ذره آبشان بر می گسیخت
 وانکه صرصر عادیان را می ربود

(۱) خشم مردان خشک گرداند سحاب
 (۲) بنگرید ای مردگان بی حنوط
 (۳) پیل خود چه بود که سه مرغ بران
 (۴) اضعف مرغان ابایل است و او
 (۵) کیست کو نشنید آن طوفان نوح
 (۶) روحشان بشکست و اندر آب ریخت
 (۷) کیست کو نشنید احوال نمود

- (۱) خَطَفَ أَقْوَامَ عَادٍ فَالْنَّظَرَ
مَنْ هُمْ فِي الْحَرْبِ كَانُوا الْفَيْلَةَ
- (۲) كُلُّ أَمْثَالِ الْفُيُولِ الْمَعْلَمَةِ
تَحْتَ حَقْدِ الْقَلْبِ دَوْمًا فِي رُجُومٍ
- (۳) أَبَدًا مِنْ ظُلْمَةٍ فِي ظُلْمَةٍ
(۴) مَا رَأَوْا إِسْمَ الْقَبِيحِ وَالْحَسَنِ
- نَظَرُوا لَمْ تَنْظُرُوا أَنْتُمْ لِأَنَّ
(۵) كُلَّ مَا رَأَوْنَ هُمْ أَنْتُمْ كَانُوا
- يَفْتَحُ الْمَوْتَ لَكُمْ أَعْيُنَكُمْ
(۶) أَفْرَضِ الْعَالَمِ فِي شَمْسٍ وَنُورٍ
- (۷) إِذْ إِلَى الظُّلْمَةِ تَأْتِي مَا لَكَ
وَمِنَ النُّورِ الْكَرِيمِ لِلْقَمَرِ
- فَوْقَ أَقْيَالٍ كَذَا افْتَحَ فِي الْخَطَرِ
قَاتِلِينَ .. كَاشِفِينَ الْمُعِضْلَةَ ..
- مَنْ ذَكَرْنَا وَالْمُلُوكَ الظُّلْمَةَ
.. حَظَّهَا النَّحْسُ يَكُونُ فِي النُّجُومِ ..
- رَكَضُوا مِنْ عَوْنٍ أَوْ مِنْ رَحْمَةٍ
مَا سَمِعْتُمْ ذَا الْوَرَى كَلَّا عَلَنَ
- كُنْتُمْ فِي غَفْلَةٍ مَرَّ الزَّمَنِ
لَنْ تَرَوْنَ أَبَدًا إِنْ كَانَ حَسَنَ
- .. وَبَيْنَ لِلْوَرَى فِطْرَتَكُمْ ..
مِلًّا كَالْعَمِيِّ أَوْ أَهْلِ الْقُبُورِ
- قِسْمَةُ النُّورِ الْعَظِيمِ ذَا لَكَ
أُرِيجَتْ كَوْنَكَ قَيْدَ الْكَدَرِ

- (۱) چشم بازی در چنان پیلان کشا
(۲) آن چنان پیلان و شاهان ظلوم
(۳) تا ابد از ظلمتی در ظلمتی
(۴) نام نیک و بد مگر نشنیده اید
(۵) دیده را نادیده می آرید و لیک
(۶) گردو عالم پر بود خورشید و نور
(۷) بی نصیب آئی از آن نور عظیم

که بدندی پیل کش اندر و غی
زیر خشم دل همیشه در رجوم
می دونند و نیست عونی و رحمتی
جمله دیدند و شما نادیده اید
چشم نان را وا گشاید مرگ نیک
چون روی در ظلمتی مانند کور
بسته روزن باشی از ماه کریم

(۱) أَنْتَ مِنْ قَصْرِ رَفِيعٍ قَدْ أَتَيْتَ
 أَيُّ ذَنْبٍ كَانَ إِلَّا كَوَانٍ مَنْ
 (۲) فَمِنْ الذُّبْيَةِ الرُّوحُ إِذَا
 حَسَنًا كَيْفَ لَوَجْهِ يُوسُفَ
 (۳) لَعْنُ دَاوُدَ بِصَخِرٍ وَجَبَلٍ
 قَلْبَهُ كَالْحَجَرِ مَا سَمِعَا
 (۴) فَعَلَى الْأَنْصَافِ وَالْعَقْلِ أَفِضْ
 قَوْلَهُ التَّرْحِيبُ مِنْكَ وَالسُّدَادُ
 صَدِّقُوا رُسُلًا كِرَامًا يَا سَبَا
 صَدِّقُوهُمْ هُمْ شُمُوسُ طَالِمَةٍ
 صَدِّقُواهُمْ هُمْ بُدُورُ زَاهِرَةٍ
 صَدِّقُواهُمْ مَصَابِيحُ الدُّجَى
 (۵) فَارِسِيًّا أَذْكَرُ وَالْعَرَبِيَّ
 أَنْتَ يَا مَنْ كُونِ مَاءٍ وَطِينِ

بَاطِنٍ بِئْسَ عَمِيقٍ مَا رَأَيْتَ
 وَسَعَتْ تَزْهَرُ مِنْ حَسَنِ بَفَنٍ
 كَسَيْتَ وَصْفًا لَهَا طَابَ الْأَذَى
 تَنْظُرُ وَالْخَيْرُ أَنَا تَصْطَفِي
 وَصَلَ سَمْعُ اللَّذِي اللَّهُ جَعَلَ
 .. وَلِمَا قَالُوا لَهُ مَا تَزْعَا..
 كُلُّ إِنْ فَوْقَ مَا حَقًّا فُرِضَ
 كَثْرَةً وَاللَّهُ أَدْرَى بِالرَّشَادِ
 صَدِّقُوا رُوحًا سَبَاها مَنْ سَبَى
 يُؤْمِنُوكُمْ مِنْ مَخَازِي الْقَارِعَةِ
 قَبْلَ أَنْ يَلْقَوْكُمْ بِالسَّاهِرَةِ
 أَكْرِمُواهُمْ هُمْ مَفَاتِيحُ الرِّجَا
 أَتْرَكَ فَاسْمَعْ وَكُنْ فِي أَدَبِ
 هِنْدُويَا كُنْ لِذَا التَّرِكَ الرِّزِينِ

چه گنه دارد جهانهای فراخ
 چون به بیند روی یوسف را نکو
 گوش آن سنگین دلالش گم شنید
 هر زمان و الله اعلم بالرشاد
 هندوی آن ترك باش ای آب و گل

(۱) تو درون چاه رفعتی ز کاخ
 (۲) جان که اندر وصف گرگی ماند او
 (۳) لعن داودی بسنگ و که رسید
 (۴) آفرین بر عقل و بر انصاف باد
 (۵) پارسی گویم هین تازی بهل

(۱) اِصْحُوا تَصْدِيقَ السَّلَاطِينِ اِسْمَعُوا
وَأَقْبِلُوا فِي رُوحِكُمْ هَذَا وَعُوا
فَلِذَا التَّصْدِيقِ أَفْلَاكَ السَّمَاءِ
قَبِلْتَ.. مِنْ ذَا الْوَرَى رُوحاً سَمَى..

فی بیان معنی الحزم ومثال الرجل الحازم

(۲) أَنْتُمْ إِمَّا لِجَالِ الْأَوَّلِينَ
مَعَ حَزْمٍ تَذْهَبُونَ طَائِرِينَ
(۳) مَا هُوَ الْحَزْمُ بِتَنْدِيرِينَ أَنْ
وَمِنْ الْأَثْنَيْنِ هَذَيْنِ تُرِيدُ
(۴) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي هَذَا الطَّرِيقِ
هِيَ لَا مَاءً وَرَمْلٌ لِلْقَدَمِ
(۵) ذَلِكَ الْوَاحِدُ كِذْبًا وَزَلَلٍ
فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عَيْنًا جَرَتْ
(۶) فَبِذَاكَ الْحَزْمُ أَنْ تَحْمِلَ مَاءً
تَخْلَصُ تَبْقَى عَلَى نَهْجِ الصَّوَابِ

تَنْظُرُوا أَوْ لَا لِسَمْتِ الْأَخِيرِينَ
فَبِذَا لَا غَيْرِهِ الرَّأْيِ الرَّصِينِ
إِحْتِيَاظًا تَعْمَلُ.. مَعَ حُسْنِ ظَنِّ..
مَنْ عَنِ التَّنْدِيرِ وَالْخَبِيطِ بَعِيدِ
سَبْعَةَ أَيَّامٍ قَالَ كَمْ يَضِيقُ
مُحْرِقٌ.. وَالْمَاءُ كَالْتَّارِ اضْطَرَمَّ..
قَالَ هَذَا خَلِّهِ وَنِكَ عَجَلِ..
تَنْظُرُ.. الرُّوَادُ فِي هَذَا دَرَّتْ
كَيْ بِهِ مِنْ أَيْ خَوْفٍ وَجَفَاءِ
.. مَا لَكَ مِنْ سُوءِ ظَنٍّ وَارْتِيَابِ..

(۱) هین گواهیهای شاهان بشنوید بگرویدند آسمانها بگروید

معنی حزم ومثال مرد حازم

(۲) یا بحال اولیتان بنگرید
(۳) حزم چه بود درد وتدبیر واحتیاط
(۴) آن یکی گوید درین ره هفت روز
(۵) آن دگر گوید دروغست این بران
(۶) حزم آن باشد که برگیری تو آب

یا سوی آخر بحزمی بنگرید
از دو آن گیری که دورست از خبط
نیست آب و هست ریک پای سوز
که بهر شب چشمه بینی روان
تا رهی از ترس و باشی در صواب

- (۱) فِي الطَّرِيقِ الْمَاءُ بَيْنَ كَلْبٍ أَهْرَقِ
(۲) أَهَ الْعَدَلِ اعْمَلُوا أَبْنَاءَ مَنْ
وَافَعَلُوا الْحَزْمَ إِلَى يَوْمِ الْمَمَادِ
(۳) فَعَدُوا ذَاكَ صَعْبٌ سَحْبًا
فِيهِ لِلْمِسْجِنِ مِنَ الْخُلْدِ حَنْقِ
(۴) (شاه) شَطْرَنْجِ الْجَنَانِ قَدْ لُمَاتِ
أَخْرَجَ وَالْهَزْوِ لِلْأَفَاتِ قَدْ
(۵) وَ لَكُمْ مِنْ مَرَّةٍ فِي الْمَعْرَكَةِ
وَلَهُ بَعْدَ جِدَالٍ يَعْجَلُ
(۶) هَكَذَا بِالْمَكْرِ إِبْلِيسُ فَعَلْ
أَبْدَأْ يَا غَيْرَهُ لَا تَنْظُرُوا
- ذَا وَإِنْ لَمْ يَكِ لِلْمَرْءِ الشَّقِيُّ
قَدْ غَدَى الْمُسْتَخْلَفَ وَالْمُؤْتَمَنَ
.. وَاتَرَ كُؤَالَ التَّرِيدِ بَتًّا وَالْعِنَادَ ..
مِنْ أَيْبِكُمْ إِنْتِقَامًا ذَهَبًا
وَ غَدَى رَهَنَ بُكَاءٍ وَفَرَقَ
ذَاكَ مِنْ جَنَّتِهِ .. دَانِي السَّمَاءِ
جَعَلَ .. لِلْأَرْضِ بِالْمَكْرِ طَرْدَ
مُحْكَمًا بِالشَّدَةِ قَدْ مَسَكَهُ
ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ مُصْفَرًّا خَجَلَ
مَعَ أَيْبِكُمْ ذَاكَ الْقَرْمِ الْبَاطِلِ
مِنْهُ سَمْتًا ضَعْفَ وَلْتَحَذَرُوا

(۱) نسخهٔ ثانیه - ملک شطرنج الجنان قد جعل -

- (۱) گر بود در راه آب این را بریز
(۲) ای خلیفه زادگان دادی کنید
(۳) آن هدوی کز بدرتان کین کشید
(۴) آن شه شطرنج دل را مات کرد
(۵) چند جابندش گرفت اندر نبرد
(۶) اینچنین کردست با آن پهلوان
- ور نباشد وای برد مرد ستیز
حزم بهر روز میعاد کنی
سوی زندانش ز علین کشید
از بهشتش سخره آفات کرد
تا بکشتی در فکندش روی زرد
سست سستش منکرید ای دیگران

- (۱) فَالْحَسُودُ ذَلِكَ رَبُّ الْخَنَاءِ
بِالْدَّهَاءِ التَّجَاعِ وَالْعِزِّ .. وَمَا
(۲) لَهُمَا سِوَى هُنَاكَ عَارِيَيْنِ
فَسِنِيًّا كَثْرَةَ آدَمُ كَانَ
(۳) مِنْ دُمُوعِ عَيْنَيْهِ النَّبْتُ نَمَى
(۴) كَتَبَ النَّفْيُ لَهُ أَنْتَ الْحَيْلُ
أَنْ كَيْمُثِلَ الْمَلِكِ هَذَا الذَّقْنُ
(۵) عَايَدِي الطِّينِ أَحْذَرُوا مِنْ شَرِّهِ
(۶) إِضْرِبُوا فِي رَأْسِهِ فَهُوَ لَكُمْ
حِينَمَا أَنْتُمْ لَهُ لَمْ تَنْظُرُوا
- مِنْ أَيْبِنَا خَطَفَ مَعَ أَمِنَا
وَجَدَ فِي الْبَيْتِ فِي أَسْمَى سَمَا ..
وَذَلِيلَيْنِ مُدَامًا بَاكِيَيْنِ
بَاكِيًا مِنْهُ لَهُ الْقَدَرُ الْمَهَانُ
أَنْ لَمْ فِي دَفْتَرِ بَارِي السَّمَا
خُذْ قِيَاسًا لَهُ مَعَ سُوءِ الْعَمَلِ
نَتَفَ مِنْهُ .. وَفِي الْأَرْضِ أَنْسَجْنَ ..
سَيْفَ لَا حَوْلَ لِصَدِّ مَكْرِهِ
مِنْ كَمِينٍ يَنْظُرُ يَلْحِي بِكُمْ
إِصْحُوا .. وَالْخَصَمُ الْمُبِينُ ذَا أَحْذَرُوا ..

- (۱) مادر و بابای مارا آن حسود
(۲) کردشان آنجا برهنه زار و خوار
(۳) که ز اشک چشم او روئید نبت
(۴) تو قیاسی گیر طراریش را
(۵) الحذر ای گل پرستان از شرش
(۶) کو همی بیند شمارا از کمین
- تاج و پیرایه بچالاکی ربود
سالمها بگریست آدم زار زار
که چرا اندر جریده لاست نبت (۱)
که چنان سرور کند او ریش را
تیغ لا حولی زنید اندر سرش
که شما او را نه می بینید هین

(۱) شاید مراد از (لا) عدم امتثال باشد و جریده بمعنی دفتر و اینجا مراد اعیان ثابت اند بر وفق استعداد خود که ثبوت دارند پیش از وجود در علم الهی ثبوت دارند و مصراع دوم تعلیل مصراع اول است و خلاصه آنست که اشک او برای این جاری است که چرا در دفتر اعیان ثابته مرا این عدم امتثال بود و استعداد پذیرفتن نداشتن و ممکن است که مراد از لا لاء نهی است که در آیه لا تقربا هذه الشجرة آمده است یعنی چرا نهی لا تقربا در جریده او ثبت شد برای توضیح بصفحه ۳/ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود -

- (۱) فَالْحُبُوبَ الصَّائِدَ دَوْمًا نَشَرَّ
 (۲) أَيْنَمَا الْحَبِّ رَأَيْتَ فَالْحَذَرُ
 (۳) غَفْلَةً لَا يَرْبِطُ ذَاكَ لِأَنَّ
 فِي الْفَلَاتِ الْحَبِّ بِالْصَّدَقِ أَكْلُ
 (۴) فَبِذَلِكَ الْحَبِّ أَيْضًا قَنَعَا
 كُلُّ فَخْرٍ لَهُ رِيشًا وَجَنَاحَ
 ظَهَرَ الْحَبِّ لَكَ الْمَكْرُ اسْتَمْتَرُ
 كَيْ لَكَ الْفَخْرُ الْجَنَاحَ بِالْأَثَرِ
 كُلُّ طَيْرٍ تَرَكَ الْحَبَّ زَمَنُ
 .. وَنَجَى مِنْ خُدْعَةِ الْفَخْرِ الْأَذَلُ ..
 وَمِنْ الْفَخْرِ نَجَى مَا انْخَدَعَا
 أَبَدًا مَا رَبَطَ وَافَى النِّجَاحُ

فی بیان وخامة شغل ذلك الطير اللذي ترك الحزم من الحرص والهوى

- (۵) ثُمَّ طَيْرٌ قَعَدَ فَوْقَ جِدَارِ
 (۶) طَرَفَهُ دَوْمًا إِلَى الصَّحْرَا نَظَرَ
 مَرَّةً أُخْرَى إِلَى فَخْرٍ وَحَبِّ
 (۷) لَهُ ذَاكَ النَّظَرُ مَعَ ذَا النَّظَرِ
 وَعَلَى الْفَوْرِ لَهُ مِنْ عَقْلِهِ
 وَلِاسْمَتِ الْحَبِّ وَالْفَخْرِ أَدَارُ
 مَرَّةً أَلْقَى لِحْرَصٍ فِيهِ قَرُ
 نَظَرَ .. التَّرْدِيدُ فِي ذَلِكَ حَبِّ ..
 فِي الْجِدَالِ وَقَعَ .. جَرَّ الْخَطَرُ ..
 خَالِيًا سَوَى أُسْبَرُ جَهْلِهِ

- (۱) دائما صیاد ریزد دانه
 (۲) هر کجا دانه به بینی الحذر
 (۳) زانکه هر مرغی که ترک دانه کرد
 (۴) هم بدان قانع شد و از دام جست
 دانه پیدا باشد و پنهان دغا
 تا نه بندد دام بر تو بال و پر
 دانه از صحرای بی تزویر خورد
 هیچ دامی پر و بالش را نه بست

وخامت کار آن مرغ که ترک حزم کرد از حرص و هوا

- (۵) باز مرغی فوق دیواری نشست
 (۶) يك نظر او سوی صحرا میکند
 (۷) این نظر با آن نظر چالیش کرد
 دیده سوی دانه و دامی به بست
 يك نظر حرصش بدانه میکشد
 ناگهانی از خرد خالیش کرد (۱)

(۱) چالیش جنگ و نزاع و مراد از نظر اول سوی دانه است و از نظر ثانی سوی صحراست و ضمیر چالیش راجع بسوی مرغ است

- (۱) ثُمَّ طَيْرَ ذَلِكَ التَّرْدِيدَ قَدْ
 (۲) قَلَعَ الصَّحْرَاءَ رَامَ فَالْجَنَاحَ
 وَبَخِ رَاقَ لَهُ حَتَّى الْإِمَامَ
 (۳) كُلُّ مَنْ كَانَ الْإِمَامَ الْمُقْتَدَى
 فِي مَقَامِ الْأَمْنِ وَالْحُرِّيَةِ
 (۴) إِذْ مَلِكُ الْحَازِمِينَ قَلْبَهُ
 وَالْمَقَامَ لَهُ فِي الْبُسْتَانِ كَانَ
 (۵) فَمِنْ الْحَزْمِ رَضَى وَالْحَزْمُ مِنْهُ
 هَكَذَا التَّدْيِيرَ وَالْعَزْمَ أَعْمَلَ
 (۶) فَيَفْخَحُ الْجِرْصَ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ
 (۷) حَلَقَكَ لِتَقْطَعَ أَعْطَيْتَ لَكَ
 أَنْعَمَ أَيْضًا وَعِثْقًا قَدْ مَنَحَ
- تَوَكَّ وَالنَّظَرَ ذَاكَ أَبَدُ
 لَهُ وَالْقَدَّ يَغُوزِ وَنَجَاحُ
 صَارَ لِلْأَحْرَارِ عَزَّ بِالْمَقَامِ
 لَهُ سَوَى .. وَبِهِ الْعَمْرَ اهْتَدَى
 جَلَسَ .. وَافَى خُلُوصَ النِّيَّةِ ..
 جَاءَ .. عَبْدَ الرُّوحِ صَارَ لَبُّهُ ..
 وَمَعَ الرِّضْوَانِ فِي أَسْمَى الْجَنَانِ
 رَضِيَ أَيْضًا فَيَا هَذَا انْتَبَهَ
 .. وَاتْرَكَ التَّرَبَّ وَفِي الرُّوضِ انزِلَ ..
 قَدْ وَقَعْتَ .. مَا لَكَ مِنْ كَرَّةٍ ..
 ذَلِكَ التَّوَابُ نِعَمَ الْمُشْتَكَى
 قَبِلَ التَّوْبَةَ أَعْطَاكَ الْفَرَحَ

زان نظر بر کند و بر صحرا گماشت
 تا بهام جمله آزادان شد او
 در مقام امن و آزادی نشست
 با گلستان و چمن شد منزلش
 آنچنین کن گر کنی تدبیر و عزم
 خلق خود را در بریدن داده
 توبه پذیرفت و شمارا شاد کرد

(۱) باز مرغی کان تردد را گذاشت
 (۲) شاد بر و بال او بخا له
 (۳) هر که او را مقتدی سازد برست
 (۴) زانکه شاه حازمان آمد دلش
 (۵) حزم از او راضی و او راضی ز حزم
 (۶) بارها در دام حرص افتاده
 (۷) باز آن توابع لطف آزاد کرد

- (۱) إِذْ أَتَيْتُ أَنَا فِي زَوْجٍ إِلَىٰ
 (۲) يَأْتِي نَحْنُ الْعَمَلُ ذَا بِالْأَثَرِ
 لَهُ زَوْجٌ آخَرٌ أَيْضًا حَضَرَ
 (۳) فَإِذَا مَا التَّاهِبُ الزَّوْجَةَ قَدْ
 (۴) تَأْتِي تَبْغِي زَوْجَهَا لِلْفَخْرِ ذَا
 وَبِعَيْنِ التَّوْبَةِ وَاهِي التُّرَابِ
 (۵) أَيْضًا التَّوَابُ تِلْكَ الْعُقْدَةُ
 إِنْتِبِهْ قَالَ وَفِرَّ الْوُجْهَ لَكَ
 (۶) ثُمَّ لِلنِّسْيَانِ إِذْ جَاءَ الْفِرَاشُ
 (۷) جَرَّ نَحْوَ النَّارِ قَلِيلٌ يَا فِرَاشُ
 فِي جَنَاحٍ لَكَ بِالنَّارِ احْتَرَقَ
- جَنَبِي الزَّوْجُ لَهُ طَبَقًا بَلَى
 قَدْ قَرْنَا فَلَوْ الزَّوْجُ حَضَرَ
 .. وَ يَوْفِي الْعَمَلِ كَانَ الْأَثَرُ ..
 خَطَفَ مِنْ زَوْجِهَا الزَّوْجَةَ بَعْدَ
 ثَانِيًا جِئْتُمْ .. لَكُمْ رُمْتُمْ أَذَى ..
 قَدْ نَشَرْتُمْ .. وَ طَلَبْتُمْ لِلْعَذَابِ ..
 لَكُمْ حَلٌّ .. وَ جَلَى الشِّدَّةَ ..
 لَا تُدِرُ لِسَمْتِ ذَا دَعُ زَلَمَكَ
 زَوْحَكُمْ .. قَيْدًا يَتَهَاجِرُ وَابْتِشَاشُ ..
 لَكَ نِسْيَانًا وَ شَكًّا .. لِانْتِمَاشُ ..
 مَرَّةً أَنْظِرْ وَ دَعُ مِنْكَ النَّزَقُ

آید آن جفتش دوانه لا جرم
 چون رسد جفتی رسد جفتی دگر
 جفت می آید پی او شوی جوی
 خاک اندر دیده توبت زدیت
 گفت هین بگریز رو این سو منه
 جانتان را جانب آتش کشید
 در پره سوزیده تو بنگر یکی

(۱) چونکه جفتی را بر خود آورم
 (۲) جفت کردیم این عمل را با اثر
 (۳) چون رباید غارتی از جفت شوی
 (۴) بار دیگر سوی این دام آمدیت
 (۵) بازتان تو اب بکشد آن گره
 (۶) باز چون پروانه نسیان رسید
 (۷) کم کن ای پروانه نسیان و شکی

- (۱) إِذْ خَلَصْتَ شُكْرُكَ كَانَ بَانَ
نَحْوَ ذَاكَ الْحَبِّ مَا كَانَ وَلَا
(۲) مَا تَقُولُ الشُّكْرَ أَنْتَ بِالْكَلامِ
هُوَ يَعْطِيكَ بِلاَ فَخٍ غَدَاءُ
(۳) شُكْرُ تِلْكَ النِّعْمَةِ اعْتَقَا
(۴) تَذَكَّرُ كَمْ فِي سَقَامٍ وَتَعَبٍ
(۵) رَبِّي خَلَصَنِي لِكَيْ بَعْدَ أَنَا
أَضَعُ فِي عَيْنِ إبْلِيسَ التُّرَابِ
- مَمْلَكَ بِالْبَتِّ فِي مَرِّ الزَّمَنِ
تَذَنُّوا لِلْفَخِّ .. كَمَا تَذَنُّوا الْعَمَلُ ..
وَلَا خَوْفَ عَدُوٍّ وَعَنَاءُ
نِعْمَةِ الْحَقِّ يَلِيقُ عُمْرُكَ
قُلْتَ مِنْ فَخٍ دَهَانِي بِالْكَرْبِ
أَتِي بِالْإِحْسَانِ أَنْوَاعَ الثَّنَا
أَسْأَلُكَ مِنْ بَعْدِ ذَا النَّهْجِ الصَّوَابِ

فی بیان حکایت نذر الکلاپ فی کل شتاء بانه لما یاتی الصیف

نبی بیتا لاجل الشتاء

- (۶) يَجْمَعُ الْكَلْبُ الْعِظَامَ فِي الشِّتَاءِ
(۷) لَهُ سَوَى قَالَ قَدْ لَاقَ بَانَ
لَهُ وَ الْبَرْدِ صَغِيرًا مِنْ عَنَاءِ
لِي مِنْ صَخِرٍ عَلَى قَدْرِ الْبَدَنِ

- (۱) چون رهیدی شکر آن باشد که هیچ
(۲) تا ترا چون شکر گوئی بخشد او
(۳) شکر آن نعمت که تان ازاد کرد
(۴) چند اندر رنجها و در بلا
(۵) تا چنین خدمت کنم احسان کنم
- سوی آن دانه نداری بیج بیج
روزئی بی دام و بی خوف عدو
نعمت حق را بیاید یاد کرد
گفتی از دامم رها کن ای خدا
خاک اندر دیده شیطان کنم

حکایت نذر گردن سگان هر زمان تابستان چون آید خانه سازیم بهر زمستان

- (۶) سگ زمستان جمع کرد استخوانش
(۷) کو بگوید کاین قدر تن که منم
- زخم سرما خرد گرداند چنانش
خانه از سنگ باید کردنم

- (۱) اصْنَعُ الْبَيْتَ إِذَا الصَّيْفُ وَرَدَ
عَرَضَتْ مِنْهُ الْعِظَامُ جِلْدُهُ
(۲) إِذْ رَأَى نَفْسَهُ قَدْ زَادَ بِحُجْمٍ
قَالَ يَا سَيِّدُ مَا بَيْتٌ لِيَا
(۳) وَكَبِيرًا عَادَ فِي الظِّلِّ سَحَبٌ
زَادَ فِي غَنَجٍ مَشَى عَدَّ الْغَنِيَّ
(۴) لَهُ قَالَ الْقَلْبُ يَا عَمِّي اصْنَعِ
قُلْ لِي الْبَيْتُ مَتَى لِي يَسْعَ
(۵) فِعِظَامُ حَرِصِكَ عِنْدَ الْأَلَمِ
(۶) تَصْغُرُ قُلْتُ أَنَا مِنْ تَوْبَةٍ
لِيَكُونَ فِي الشِّتَاءِ الْعَتَبَةُ
(۷) حَيْثُ مِنْكَ الْوَجَعُ رَاحَ وَصَارَ
مِنْكَ فِكْرُ الْبَيْتِ مِثْلَ الْكَلْبِ قَدْ
- لَا نَبْسَاطٍ وَجَدَ الضَّغْطَ فَقَدْ
يُنْشَرُ طِيبًا يَزِيدُ قَدَّهُ
.. كَبِيرٌ جَدًّا بِعَظْمٍ وَبِلَحْمٍ..
يَسْعُ فَالْعِظْمُ أَرْبَى بِيَا
رِجْلَهُ شَبْعَانٌ غِرًّا وَعَجَبُ
نَفْسُهُ .. رَاقَ لَهُ الطَّعْمُ الدِّينِيُّ ..
لَكَ بَيْتًا قَالَ وَيَلَاكَ انْزِعِ
.. مَنْ لِيَجْسِمِي الضَّخْمَ بَيْتًا يَصْنَعُ ..
وَاضْطِهَادِ الطِّيِّ مِنْ ضَغْطِ أَلَمٍ
اصْنَعُ بَيْتًا .. بِكُلِّ رَغْبَةٍ ..
.. لِي بِهِ تُعْتَقَ مِنِّْي الرِّقَبَةُ ..
لَكَ ذَا الْحِرْصِ ضَخِيمًا ذَا الْعِتْبَارِ
ذَهَبَ .. فِي الصَّيْفِ وَاللَّبِّ فَقَدْ ..

استخوانها پهن گردد پوست شاد
در کدامین خانه گنجم ای کیا
کاهلی سیری غری خود رایه
گوید او در خانه کی گنجم بگو
در هم آید خورد گردد در نور
در زمستان باشدم استانه
همچو سگ سودای خانه از تو رفت

(۱) چونکه تابستان بیاید از گشاد
(۲) گوید او چون زفت دیده خویش را
(۳) زفت گردد پا کشد در سایه
(۴) گویدش دل خانه ساز ای عمو
(۵) استخوان حرص تو در وقت درد
(۶) گویی از توبه بسازم خانه
(۷) چون بشد درد و شدت آن حرص زفت

- (۱) فَمِنْ النِّعْمَةِ شُكْرُ النِّعْمَةِ
وَلِسَمِيتِ النِّعْمَةِ أَنِّي ذَهَبَ
(۲) إِصْحَحْ شُكْرُ النِّعْمَةِ الرُّوحُ بِهَا
قَدْ أَتَى فَيْكَ إِلَى رُبْعِ الْحَبِيبِ
(۳) بِانْتِبَاهٍ جَاءَ شُكْرُ النِّعْمَةِ
لَكَ جَاءَتْ فَاصْطِدِ النِّعْمَةَ فِي
(۴) شُكْرُكَ النِّعْمَةَ سَوَّاكَ الْأَمِيرُ
كَتَبِي بِأَلْفِ نِعْمَةٍ أَنْتَ الْفَقِيرُ
(۵) مِنْ طَعَامِ الْحَقِّ وَالنَّقْلِ تَصِيرُ
دَقَّةُ الْأَبْوَابِ تَعْدُو النُّهْمَةُ
(۶) بِالْجَوَابِ الْقَوْمُ قَالُوا حَسْبُنَا
لَوْ يَكُونُ أَحَدٌ فِي الْقَرْيَةِ
- كَأَنَّ أَحْلَى اللَّطْفِ بِالنِّعْمَةِ
لَمَحَّةٌ مِنْ فَرَسِ الشُّكْرِ رَكِبَ
وَهِيَ كَالْجِلْدِ إِذَا الشُّكْرُ لَهَا
.. وَالْوِصَالِ مِنْ عَمَلِي رَغَمِ الرِّقِيبِ ..
لَكِنَّ النِّعْمَةَ كَمْ بِالْغَفْلَةِ
فَخَ شُكْرُ الْمَلِكِ الْفَرْدِ الصَّفِيِّ
وَالْقَنُوعِ تَطَلَّبُ الْخَيْرِ الْكَثِيرِ
تَوَثَّرَ .. وَالْمَلِكُ صَفْوًا تَصِيرُ ..
أَكْلًا شَبَعَانِ ذَا لُطْفٍ كَثِيرِ
تَذَهَّبُ مِنْكَ تَزِيدُ النِّعْمَةُ
أَيُّهَا النَّصَاحُ مَا قُلْتُمْ لَنَا
هَذِهِ .. يَصْغِي لِتِلْكَ الْقَوْلَةِ ..

- (۱) شکر نعمت خوشتر از نعمت بود
(۲) شکر جان نعمت و نعمت چو پوست
(۳) نعمت آید غفلت و شکر انتباه
(۴) نعمت شکرت کند بر چشم و میر
(۵) سیر نوشی از طعام و نقل حق
(۶) قوم گفتند ای نصوحان بس بود
- شکر باره کی سوی نعمت رود (۱)
زانکه شکر آرد ترا تا کوی دوست
صید نعمت کن بدام شکر شاه
تا کنی صد نعمت ایثار فقیر (۲)
تا رود از تو شکم خواری و دق
آنچه گفتید ار درین ده کس بود

(۱) قَفْلًا الْحَقُّ لَنَا فَوْقَ الْقُلُوبِ
 أَحَدٌ لَا يَعْلَمُ السُّبْقَ عَلَيَّ
 (۲) رَسْمُنَا هَذَا لَهُ الرَّسَامُ ذَاكَ
 لَا وَلَا التَّغْيِيرَ فِي قَالٍ وَقِيلَ
 (۳) مِائَةٌ عَامٍ تَقُولُ لِلْحَجَرِ
 مِائَةٌ عَامٍ تَقُولُ لِلْمَعْيَقِ
 (۴) أَوْ تَقُولُ لِلتُّرَابِ بِالصِّفَاتِ
 أَوْ تَقُولُ الدَّرُّ كُنْ وَالْعَسَلُ
 (۵) يَا تَرَى الْأَوْصَافَ هَذِي وَجَدْتُ
 وَمَتَى يَا سَيِّدَ الْمَاءِ الْعَسَلُ
 (۶) خَالِقِ الْأَفْلَاقِ كَلَّا مَعَ مَنْ
 وَهُوَ مَاءٌ وَتُرَابًا مَعَ مَنْ

وَضَعَ .. زِدْنَا خَطِيئًا وَذُنُوبَ
 قَفْلٍ رَبِّ الْعِزَّةِ بَارِي الْمَلَا
 فَعَلَ .. مَا وَجَدَ مِنْهُ انْفِكَالُ ..
 يَجِدُذَا .. وَلَهُ عَزَّ الْبَدِيلُ ..
 كُنْ كَمِثْلِ التَّيْبِرِ أَوْ مِثْلِ الدَّرِّ
 بِالْجَدِيدِ كُنْ وَرِيَانًا أُنِيقُ
 كُنْ كَمَا .. وَأَعْطِ لِلْمَخْلُوقِ الْحَيَاتِ
 أَيُّهَا الْمَاءُ .. تَجَلَّ عَمَلًا ..
 حَالَهُ أُخْرَى وَبِالْغَيْرِ بَدَتْ
 حَوْلَ أَوْ يُدَلَّ مِنْهُ الْعَمَلُ
 فَلَكِيًّا كَانَ ذَا لُطْفٍ يَفْنُ
 لَهْمَا يُنْمَى بَرًا جُودًا وَمَنْ

کس نداند برد بر خالق سبق
 این نخواهد شد بگفت و گو دگر
 کهنه را صد سال گوئی باش نو
 آب را گوئی غسل شو یا که شیر
 آب کی گردد غسل ای ارجمند
 خالق آب و تراب و خاکیان

(۱) قفل بر دلهای ما بنهاد حق
 (۲) نقش ما این کرد آن تصویر گر
 (۳) سنک را صد سال گوئی لعل شو
 (۴) خاک را گوئی صفات آب گیر
 (۵) هیچ این اوصاف دیگرگون شود
 (۶) خالق افلاک با افلاکیان

- (۱) لِلسَّمَاءِ الدَّورَانَ وَالصَّفَا
(۲) وَالنِّمَاءِ فَالسَّمَا أَنَّى الْكَدَرُ
(۳) صَفْوَةَ مَاءٍ وَطِينٍ يَشْتَرِي
قِسْمَةً قَدْ وَهَبَ أَنَّى الْجَبَلِ
(۴) فَالنَّبِيِّونَ لَهُمْ قَالُوا نَعَمْ
رَأْسُهُ لَا يَقْدَرُ عَنْهَا أَحَدٌ
(۵) بَرَاءُ الْأَوْصَافِ وَالْكُلِّ عَرَضُ
(۶) يَجْعَلُ الْمَرْضِيَّ تَبْرًا لِلْحَجَرِ
لِلنُّحَاسِ لَوْ تَقُولُ الذَّهَبُ
- وَهَبَ وَالْمَاءِ وَالطِّينِ الْجُفَا
تَقْدَرُ تَمْتَحِبُ أَنَّى قَدَرُ
فَلِكُلِّ وَاحِدٍ فِي قَدَرٍ
صَارَ كَالْتِبَنَةِ .. وَزَنًا وَعَمَلٌ ..
بَرَاءُ أَوْصَافًا أَرَبَتْ بِالْعِظَمِ
يَسْحَبُ دَامَتْ كَمَا شَاءَ أَبَدُ
يُمْكِنُ الْمَبْغُوضِ وَفَقًا لِلْغَرَضِ
لَوْ تَقُولُ كُنْ مَجُونٌ وَهَذَرُ
كُنْ طَرِيقُ لَكَ مِنْهُ ذَهَبًا^(۱)

(۱) ای تقول للحجر کن ذهباً قولک هذا لا فائدة منه لان صفته ذاتية الخلقة اما قولک للنحاس کن ذهباً هذا ممکن ولوکان کل من الذهب والنحاس معدناً علی حدة لکنه واحد بالنوع صفته عارضية يصل المرتبة الذهبية بالاشياء الوصلة لها بالتدریج -

- (۱) آسمان را داد دوران و صفا
(۲) کی تواند آسمان دردی گزید
(۳) قسمتی برده است هر يك را رهی
(۴) انبیا گفتند کاری آفرید
(۵) آفرید او وصفهائی عارضی
(۶) سنگ را گوئی که زر شوییده است
- آب و گل را تیره زوئی و نما
کی تواند آب و گل صفوت خرید
کی کی گردد بجهدی چون کی
وصفهائی که نشان زان سر کشید
که کسی مبعوض میگردد رضی (۱)
مس را گوئی که زر شوراه هست (۲)

(۱) یعنی بعض اوصاف عاریتی هستند که ممکن الزوال اند - (۲) سبب زر شدن مس که کیمیاست بدست ما نهاده این حال قلب قابلی است که اصلاح آن بدست وصل مکن است -

- (۱) لَوْ تَقُولُ لِلْحَصَى الطِّينَ اسْتَحِيلَ
لَوْ تَقُولُ لِلْمُتْرَابِ الطِّينَ صِرْ
(۲) وَلَكُمْ أَمْرَاضٍ أُعْطِيَ الْحَيْلُ
هِيَ مِثْلُ الْفَطِيسِ وَالْعَرَجِ
(۳) وَلَكُمْ أَمْرَاضٍ أُعْطِيَ وَالِدَوَاءُ
وَلَهَا الرِّعْشَةُ عُدٌّ وَالصَّدَاعُ
(۴) هَذِهِ الْأَدْوِيَّةُ لِلْإِثْلَافِ
هَذِهِ الْأَوْجَاعُ وَالْأَدْوِيَّةُ
(۵) بَلْ لِكُلِّ مَرَضٍ كَانَ دَوَاءٌ
- عَجَزَ .. أَنْ عَنْ يَرَى عَنْهُ بَدِيلُ .. (۱)
جَازَ .. أَنْ يَرْجِعَ مِثْلَ مَا أَمَرَ
عَجَزَتْ عَنْهَا وَأَعْيَى الْعَمَلُ
وَالْعَمَى .. ذَاتِيَّةً بِالْحَرْجِ ..
قَرَبَ مِنْهَا وَرَاقَتْ لِلْبَقَاءِ
مَثَلًا وَلِتَقِيسِ الْغَيْرِ اتِّبَاعُ (۲)
صَنَعَ لَمْ تَكْ هُزُواً وَجُزَافُ
.. حِكْمَةً فِي وَضْعِهَا مُجَرِّيَّةُ ..
إِذْ يَجْدَرُ تَطْلُبُ لِلْيَدِ جَاءَ

(۱) و ذلك لان الرمال والحصى اجزاء حجرية فتكون الحجرية لها صفة ذاتية وأما الاجزاء الترابية قابلة لجذب الماء وتقبل ان تكون بالصورة طيناً اى كذا الانسان قال تعالى فى حق من كفر كانت صفاته ذاتية كالحجر والرمل (سواء عليهم أأنذرتهم ام لم تنذروهم لا يؤمنون) لان صفات الكفر فيهم ذاتية كما انه قال فى حق من كان له الكفر صفة عارضية (انما تنذر من اتبع الذكر وخشى الرحمن بالغيث فبشره بغفرة واجر كريم) وقال (ص) الشقى شقى فى بطن امه والسعيد سعيد فى بطن امه - (۲) نسخة ثانية - (ولها اللقوة عدو الصداع) بناء على أن اللقوة بمعنى الرعشة عربية كما فى البرهان الفاطمى -

- (۱) ريگ را گوئی که گل شو عاجز است
(۲) رنجها دادست کان را چاره نیست
(۳) رنجها داده است کانرا چاره است
(۴) این دواها ساخت بهر ائتلاف
(۵) بلکه اغلب رنجها را چاره هست
- خاک را گوئی که گل شو جائز است
آن بمثل لنگی و فطس و عمی است (۱)
آن بمثل لقوه و درد سراسر است
نیست این درد و دواها از گزاف (۲)
چون بجد جوئی بیاید آن بدست

(۱) فطس پهن شدن بینی - (۲) مراد از دواها شریعت آوردن و ارسال رسل

میباشد -

تکرار اولئك المنكرين حججهم الجبرية

- (۱) بِالْجَوَابِ الْقَوْمُ قَالُوا الدَّاءُ ذَا
مِنْ دَوَاءٍ مَا لَهُ دَامَ أَذَى
- (۲) فِسْنِيًّا كَثْرَةً مِنْ ذَا الْمَقَالِ
قُلْتُمْ وَالنَّصْحَ لَكِنْ بِالْمَثَالِ
- أَصْعَبَ ذَا السَّدِّ كُلِّ لَحْظَةٍ
عَادَ .. خَلَوْا مَا لَكُمْ مِنْ عِظَةِ ..
- (۳) لَوْ يَكُونُ الْمَرَضُ ذَا الدَّوَاءِ
قَابِلًا يُرْجَى لَهُ حِينًا شِفَاءَ
- أَخِرَ الْأَمْرِ وَلَوْ كَالذَّرَةِ
عَنْهُ زَالَتْ ضَعْفَ بِالْقُدْرَةِ
- (۴) لَوْ تَصِيرُ السَّدَّةُ لِلْمَكْبِدِ
لَا يَجِيءُ الْمَاءُ مَرًّا إِلَّا بَدِ
- فَإِذَا مَا الْبَحْرَ كُلًّا شَرِبَا
لِمَحَلِّ آخِرٍ قَدْ ذَهَبَا

ایضاً جواب الانبیاء (ع) للجبرية

- (۵) بِالْجَوَابِ الْأَنْبِيَاءُ الْيَأْسُ قَبِيحٌ
لَهُمْ قَالُوا وَكَمْ رَحِبَ فَيْسِيحٌ
- كَرُمَ الْحَقِّ وَإِحْسَانٌ لَهُ
مَا لَهُ حَدٌّ فَعُورًا وَانْتَبَهُورًا

مکرر کردن آن منکران حجت‌های جبریه را

- (۱) قوم گفتند ای گروه این رنج را
نیست زان رنجی که بپذیرد دوا
- (۲) سالها گفتند زین افسون و پند
سخت تر می گشت زان هر لحظه بند
- (۳) گر دوا را این مرض قابل بدی
آخر از وی ذره زایل شدی
- (۴) سده چون شد آب ناید در جگر
گر خورد دویا رود جای دگر

باز جواب انبیاء (ع) جبریان را

- (۵) انبیا گفتند نومیدی بدست
فضل و رحمت‌های باری بی‌حداست

(۱) مِنْ نَوَالِ الْمُحْسِنِ هَذَا الْأَجَلَ
وَعَلَى السِّمْطِ لِهَذِي الرَّحْمَةِ
(۲) وَلَكُمْ مِنْ عَمَلٍ فِي الْأَوَّلِ
لَهُ كَانَ السَّهْلَ عَادَ صَعْبُهُ
(۳) كَانَ بَعْدَ الْيَأْسِ كَمْ مِنْ أَمَلٍ
(۴) مِنْ شُمُوسٍ نَفَرَضَ مِثْلَ الْحَجَرِ
وَعَلَى سَمْعٍ وَقَلْبٍ تَضَرُّبُونَ
(۵) فِي الْقَبُولِ مَا لَنَا أَيُّ عَمَلٍ
(۶) مَعَ تَسْلِيمٍ هُوَ يَا مَرْنَا
(۷) نَفَسْنَا الرُّوحَ لِأَجْلِ أَمْرِهِ
لَوْ لَنَا يَا مَرُّ رَمَلًا وَحَجَرٌ

لَا يَلِيْقُ الْيَأْسُ أَوْ قَطْعُ الْأَمَلِ
يَدَكُمْ خَلُّوا وَسِيرِ النِّعْمَةِ
كَانَ صَعْبًا بَعْدَ حَلِّ الْمَشْكِ
ذَهَبَ .. هَانَ كَثِيرًا خَطْبُهُ ..
وَلَكُمْ بَعْدَ الظُّلَامِ تَنْجَلِي
صِرْتُمْ الْقَاسِينَ .. لِلرُّوحِ الْعَبْرِ ..
لِلْمَهْوَى الْأَقْفَالِ فِي ذَا تَرْغَبُونَ
شَغَلْنَا تَبْلِيغُ أَمْرِ الْحَقِّ حَلَّ
بِالْعُبُودِيَّةِ ذِي لَيْسَتْ لَنَا
نَمْسُكَ .. فِي تَفْعِهِ مَعَ ضَرِّهِ ..
نَزَرَعُ نَزَرَعُ وَفَقَ مَا أَمَرُ

دست در فتراک این رحمت زبید
بعد از آن بگشاده شد سختی گذشت
از پس ظلمت بسی خورشیدهاست
قفلها بر گوش و بر دل بر زدید
کار ما تسلیم و فرمان کرد نیست
نیست ما را از خود این گوبندگی
گر بر یکی گوید او کاریم ما

(۱) از چنین محسن نشاید نا امید
(۲) ای بسا کاری که اول صعب گشت
(۳) بعد نومیدی بسی امیدهاست
(۴) خود گرفتیم که شما سنگین شدید
(۵) هیچ ما را با قبولی کار نیست
(۶) او بفرموده است مان این بندگی
(۷) جان برای امر او داریم ما

مِنْ صَدِيقٍ كَانَ مَعَ رُوحِ النَّبِيِّ
مَا لَهُ شُغْلٌ وَلَا يَغْبَأُ بِهَا
مِنْ رِسَالَاتِهِ.. وَالصَّعْبُ الْكَرِيمُ..
عِنْدَ هَذَا الْخَلْقِ لِلْحُبِّ الْمَلِيحِ
مَا مَلَلْنَا كَيْ لِبُعْدٍ فِي الطَّرِيقِ
بِالْمَلَالِ قَلْبُهُ اكْتَظَّ كَدَرُ
.. بِالْوَصَالِ مَا لَهُ أَيْ يُصِيبُ..
لِنِشَارِ الرَّحْمَةِ مِنْهُ شَكَرُ
وَزَهْوَرُ وَوُرُودُ غَضَّةٍ
لَمْ يَكْ.. الْفِرْدَوْسَ تَحْكِي لَا إِرَمَ..
وَجَدِيدُونَ ضُحُو كَوْنٍ عَذَابِ

(۱) لَيْسَ غَيْرُ الْحَقِّ وَالرَّبِّ الْعَلِيِّ
مَعَ قَبُولِ الْخَلْقِ وَالرَّدِّ لَهَا
(۲) أَجْرُهُ تَبْلِيغِ مَا أُرْسِلَ فِيهِ
مِنْهُ صِرْنَا الْخَصَمَ وَجْهًا وَالْقَبِيحَ
(۳) فَعَلَى ذَا الْبَابِ نَحْنُ كَالْفَرِيقِ
(۴) نَقَفَ كُلَّ مَحَلٍّ مِنْ ظَهَرِ
إِذْهُوَ فِي السِّجْنِ مِنْ بَعْدِ الْحَبِيبِ
(۵) مَعَنَا الْحُبُّ الَّذِي رُمْنَا حَضَرَ
(۶) رَوْحُنَا فِي الْقَلْبِ مِنْهَا رَوْضَةٌ
مِنْ طَرِيقِ الْمَذْبُورِ وَالْهَرَمِ
(۷) دَائِمًا غَضُوءٌ نَحْنُ وَشَبَابُ

با قبول ورد خلقتش کار نیست
زشت و دشمن روشدیم از بهر دوست
تا ز بعد راه هرجا بیستیم
کز فراق یار در محبس بود
در نثار رحمتش جان شاکر است
پیری و پژمردگی را راه نیست
تازه و شیرین و خندان و ظریف

(۱) غیر حق جان نبی را یار نیست
(۲) مزد تبلیغ رسالانش از اوست
(۳) ما درین درگاه ملولان نیستیم
(۴) دل فرو بسته ملول آن کس بود
(۵) دلبر و مطلوب با ما حاضر است
(۶) در دل ما لاله زار و گلشنی است
(۷) دایما تر و جوانیم و لطیف

- (۱) سَاعَةً وَالْعَامَّ كَانَا عِنْدَنَا
 حَيْثُ مَنَا الطُّوْلُ بَتًّا وَالْقَصْرُ
 (۲) ذَلِكَ الطُّوْلُ وَذِيَاكَ الْقَصْرُ
 أَيْنَ ذَاكَ الطُّوْلُ ذِيَاكَ الْقَصْرُ
 (۳) فَثَلَاثُ مِائَةٍ مَعَ تِسْعَةِ
 صَاحِبِي الْكَهْفِ بِلَا حُزْنٍ وَغَمٍ
 (۴) ذَلِكَ الْوَقْتُ الْأَمِيدُ لَهُمْ
 إِذْ بِهِ الْأَرْوَاحُ أَيْضًا لِلْبَدَنِ
 (۵) فَإِذَا مَعَ شَهْرٍ أَوْ عَامٍ عُدِمَ
 فَعَمِيَ شَبَعٌ يَكُونُ وَمَلَالٌ
 (۶) إِذْ لَنَا كَانَتْ بَيْسْتَانِ الْعَدَمِ
 فَلَنَا مِنْ قَدَحٍ لُطْفٍ نُسَبِّ
- وَاحِدًا.. لَا قُلُّ أَوْ كَثْرٌ لَنَا..
 كَانَ مُنْفَكًّا.. لَهُ الْجِسْمُ مَقَرٌّ..
 قَرٌّ فِي الْأَجْسَامِ وَالرُّوحُ هَجَرٌ
 كَانَ فِي الرُّوحِ وَآتَى هُوَ قَرٌّ
 مِنْ سِنِيٍّ عِنْدَ أَهْلِ الرِّفْعَةِ
 وَاحِدَ الْيَوْمِ.. بِلَا كَيْفٍ وَكَمْ..
 وَاحِدَ الْيَوْمِ غَدَى عِنْدَهُمْ
 رَجَعَتْ مِنْ عَدَمٍ لَا فِي زَمَنٍ
 يَوْمٌ أَوْ لَيْلٌ وَلَا أَنَا يُلَمُّ
 وَمُشِيبٌ وَانْجِرَافٌ وَاعْتِلَالٌ
 غَيْبَةٌ.. عَنْ جِسْمِنَا كَيْفًا وَكَمْ
 لِلْإِلَهِ السُّكْرُ مِثْلَ مَا نُحِبُّ

- (۱) بیش ماصدسال و یکساعت یکی است
 (۲) آن دراز و کوتاهی در جسمهاست
 (۳) سیصد و نه سال آن اصحاب کهف
 (۴) و آنکهی ننمودشان یک روز هم
 (۵) چون نباشد روز و شب باماه و سال
 (۶) در گلستان عدم چون بیخودیت
- که دراز و کوتاه از ما منفکیست
 و آن دراز و کوتاه اندر جان کجاست
 بیش شان یک روز بی اندوه و لطف
 که به تن باز آمد ارواح از عدم
 کی بود سیری و پیری و ملال
 مستی از سفاق لطف ایزدیت

- (۱) كُلُّ مَنْ شَرِبَ مِنْ ذَا الْقَدَحِ
وَمَتَى يَقْدَرُ بِالْوَهْمِ الْجَعْلُ
(۲) لَيْسَ مَوْهُومًا لَوْ الْمَوْهُومُ كَانَ
(۳) عُدِمَ بِالْوَهْمِ كَيْفَ النَّارِ حِينَ
هَلْ رَأَيْتَ زَمَنًا وَجْهًا مَبِیْحَ
(۴) يَا كِبَارُ اصْحُوا احْذَرُوا أَنْ تَقْطَعُوا
مِثْلُ هَذِي اللَّقْمَةِ حَتَّى الْقَمِ
(۵) طَرُقَ صَعْبَةً الْغَايَةَ كَمْ
وَعَلَى الْأَهْلِ لَنَا مِنْهَا الطَّرِيقُ
- لَمْ يَذُقْ لَمْ يَذَرْ فِي هَذَا الْفَرْحِ
يَأْتِي بِالْأَنْفَاسِ لِلْوَرْدِ الْأَجَلِ
ذَاكَ كَالْمَوْهُومَاتِ فِي كُلِّ زَمَانٍ (۱)
تَأْتِي بِالْجَنَّةِ بِاللُّطْفِ تَبِينُ
لَمَعَ بِالْحُسْنِ مِنْ وَجْهِ قَبِيحٍ (۲)
لَكُمْ الْحُلُقُومُ عَنْهُ تَمْنَعُوا
وَصَلَتْ .. فَالْفَرْصَةَ فِيهَا اغْنَمِي
نَحْنُ أَذْهَبْنَا .. أَنْجَلَتْ عَنْهَا الْأُزْمَ ..
نَحْنُ سَهَّلْنَا .. وَبِالْطِّيِّ الْحَقِيقُ ..

(۱) ای لو کان موهوماً وادركه العقل الجزئی مثل الموهومات السائرة لكان معدوماً
والحال ان شاربه و ساقیه باقی و فینا موجود لبقیه لطلابہ - (۲) و فی نسخه بدل
روی زشت خوک زشت معناه هل بأتی و یولد من الخنزیر القبیح وجه حسن و فی
نسخه بدل تابد بالناء المثناة الفوقیة والنون المفتوحة (تاند) ای هل بقدر -

- (۱) لم یندق لم یدر هر کس کو نخورد
(۲) نیست موهوم ار بدی موهوم آن
(۳) دوزخ اندر وهم چون آرد بهشت
(۴) هین گملوی خود مبرید ای مهان
(۵) راههای صعب پایان برده ایم
- کی بوهم آرد جعل انفاس ورد
همچو موهومان شدی معدوم آن
هیچ تابد روی خوب از روی زشت
این چنین لقمه رسیده تادهان
ره بر اهل خویش آسان کرده ایم

تکرار القوم الاعتراض علی الانبیاء (ع)

- (۱) لَّهُمَّ الْقَوْمُ أَجَابُوا أَنْتُمْ
هَبَّكُمُ السَّعْدَ لَكُمْ قَدْ كُنْتُمْ
نَحْسُنَا وَالْبُذْ أَنْتُمْ وَلَنَا
قَدْ رُدِدْتُمْ بِكُمْ نَلْقَى الْعَنَا
(۲) رَوْحُنَا مِنْ كُلِّ فِكْرٍ خَالِيَةٍ
كَانَتْ .. الْأَلَامُ عَنَا غَادِيَةٍ ..
وَبَغَمٍ وَاضْطِهَادٍ وَعَنَا
أَنْتُمْ الْقَيِّمَتُمُونَا فِي الدُّنَا
(۳) كَانَ ذَوْقٌ وَاجْتِمَاعٌ وَاتِّفَاقٌ
مِنْ قَبِيحٍ فَالِكُمْ أَلْفَ افْتِرَاقٍ
نَحْنُ كُنَّا الْبَيْعَا بِالْكَدَرِ
كَانَ فِيْنَا فَلْنَقِلِ السُّكْرَ
(۴) بَانَ فِيْنَا فَالِكُمْ طَيْرَ الْحَمَامِ
أَيْنَمَا كَانَ حَدِيثٌ وَسَمَرٌ
وَالْمَلَالِ مِنْكُمْ طَيْرَ الْحَمَامِ
أَيْنَمَا كَانَ حَدِيثٌ وَسَمَرٌ
(۵) أَيْنَمَا صَوْتُ مِنَ الْوَحْشَةِ بَانَ
أَيْنَمَا كَانَ مَحَلٌّ فِي الدُّنَا
أَيْنَمَا كَانَ مَحَلٌّ فَالْنَّكَالِ

تکرار کردن قوم اعتراض را بر انبیا (ع)

- (۱) قوم گفتند ار شما سعد خودید
نحس مایید و ضدید و مرتدید
(۲) جان ما فارغ بد از اندیشهها
در غم افکندید ما را و عنا
(۳) ذوق و جمعیت که بود و اتفاق
شد ز فال زشتان صد افتراق (۱)
(۴) طوطی نقل شکر بودیم ما
مرغ مرگ اندیش گشتیم از شما
(۵) هر کجا افسانه غم گستر است
هر کجا اندر جهان فال بدی است
(۶) هر کجا مسخ نکالی مؤخذ است

(۱) چنانچه گفتار کافران با رسل در سوره یس آمده (قالوا انا نطيرنا بكم لئن لم تنتهوا لارجنكم وليسنكم منا عذاب اليم) -

(۱) فِي الْمِثَالِ لَكُمْ وَالْقِصَّةِ .. وَ الْهِصَّةِ ..
لَكُمْ بِالْغَمِّ وَالْحُزْنَ مُدَامَ
وَيَقَالُ لَكُمْ .. وَ الْهِصَّةِ ..
بِأَنَّ ذَوْقَ وَاشْتِهَاءَ .. وَمَرَامَ ..

ایضاً جواب الانبیاء (ع) لهم

(۲) فَالْنَّبِيُّونَ لَهُمْ قَالُوا أَجَلٌ
مَدَامَ مِنْ وَسِطِ الرُّوحِ لَكُمْ
(۳) فِي مَحَلِّ خَطَرٍ أَنْتَ إِذَا
وَمِنْ الْجَانِبِ لِلرَّأْسِ أَنْتَ
(۴) وَرَجَبٌ أَيْقُظُ أَنْ يَعْجَلَ
(۵) بِلَمَعَتِكَ الْحَيَّةُ أَنْتَ تَقُولُ
تَضْرِبُ فَالْفَالُ مَا كَانَ أَطْفَرِ
فَقَبِيحُ الْفَالِ .. عَنْ سُوءِ الْعَمَلِ ..
يَمْسِكُ .. أَخْبَرَ عَمَّا عِنْدَكُمْ ..
نُمتَ .. دَوْمًا تَرَقَّبُ فِيهِ الْأَذَى ..
لَكَ أَفْعَى .. أَلْعَيْنُ مِنْكَ مَا رَأَتْ ..
أُطْفَرُ أَنْجُو بِسُوءِ هَذَا الْعَمَلِ
لِمَ ذَا الْفَالِ الْقَبِيحِ مِنْ ذُهُولِ
فِي الْعِيَانِ السَّاطِعِ وَبِكَ أَنْظِرِ

(۱) در مثال و قصه و فال شماسست در غم انگیزی شمارا مشتهاست

باز جواب گفتن انبیاء (ع)

(۲) أنبياء گفتند فال زشت و بد
(۳) گر تو جائی خفته باشی با خطر
(۴) مهربانی مرا آگاه کرد
(۵) تو بگویی فال بد چون میزنی
از میان جان تان دارد مدد (۱)
اژدها در قصد تو آید بر سر
که بجه زودار نه اژدرهاست خورد
فال چه بر چه به بین در روشنی

(۱) یعنی هر زشت و بد که می آید از شئامت حال شماسست چنانکه قصه در سوره یونس ذکر شده است (قالوا طائركم معكم الا انما طائركم عند الله ولكن اكثرهم لا يعلمون) -

لَكَ أَنْجِي .. وَعَلَى النَّهْجِ الصَّحِيحِ ..
 .. مَنْ لَهُ الْكَوْنُ بِمَنْ فِيهِ يَطِيعُ ..
 مُوَقِّظًا .. قَدْ كَشَفَ عَنْهُ الْغِطَاءُ
 مَا رَأَوْهُ قَالَ قَوْلًا بَيْنًا
 أَنْتَ لَا تَأْكُلُ تَزِيدُ سَقَمًا
 لَكَ وَالشَّرُّ وَأَرْبَى بِالْندَمِ
 لِي فَالَا سَيِّئًا .. لَا تَذْهَبِ ..
 .. وَلِمَنْ يَنْفَعَكَ عَمْدًا تَضُرُّ ..
 أَنْتَ فِي ذَا الْيَوْمِ دَعِ شُغْلًا بَعْدَ
 نَجْمٍ لَوْ تَعْلَمُ قَوْلًا وَفَنَ
 قَالَ تَشْرِيهِ لَهُ تَدْرِي الْمَلِيحُ
 أَبَدًا مَا ظَهَرَتْ لِمِ فِي الْغِلَافِ
 نَجْمٍ قَدْ أَيْقَظَا حَدَسًا وَظَنَ

(۱) فَأَنَا مِنْ وَسْطِ الْفَالِ الْقَبِيحِ
 أَذْهَبُ فِيكَ إِلَى الْبَابِ الرَّفِيعِ
 (۲) فَالْنَّبِيُّ لَمْ كَانَ مِنْ خَفَاءِ
 حَيْثُ عَنْ كُلِّ اللَّذِي أَهْلُ الدُّنَا
 (۳) لَوْ طَبِيبٌ لَكَ قَالَ الْحَضْرَمَا
 مِثْلُ هَذَا الْمَرَضِ جَرَّ الْأَلَمِ
 (۴) أَتَقُولُ لِمَ أَنْتَ تَضْرِبُ
 فَإِذَا لِلْمَنَاصِحِ الْإِثْمُ تَجَرُّ
 (۵) لَوْ لَكَ مَنْ نَجَّمَ قَالَ أَبَدُ
 (۶) مِائَةً مَرَّةً الْكِذْبُ لِمَنْ
 مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ لَوْ صَحِيحُ
 (۷) فَلَمَّا هَذِي النُّجُومُ بِالْإِخْلَافِ
 (۸) مِنْكَ تَبْقَى ذَا الطَّبِيبِ مَعَ مَنْ

می رهانم میبرم سوی سرا
 کو بدید آنچه ندید اهل جهان
 که چنین رنجی برآرد شور و شر
 پس تو ناصح را مؤثم میکنی
 آنچنان کاری مکن اندر میبچ
 يك دو باره راست آید می خری
 صحتش چون ماند از تو در غلاف
 میکنند آگاه و ما خود از عیان

(۱) از میان فال بد من خود ترا
 (۲) چون نبی آگه کننده است از نهان
 (۳) گر طبیبی گویدت غوره مخور
 (۴) تو بگوئی فال بد چون میزنی
 (۵) و منجم گویدت امروز هیچ
 (۶) صد ره از بینی دروغ اختری
 (۷) این نجوم ما نشد هرگز خلاف
 (۸) این طبیب و این منجم از کمان

فَمِنْ الْحَاشِيَةِ نَحْنُ الدُّخَانُ
تَمْخِضُ الْحَمْلَةَ .. مِنْ حَقْدِ كَمِينٍ
سَاكِتًا كُنْ أَبَدًا فِينَا الْمَلَالُ
وَيَشُومُ الْفَالِ جَاءَ وَالْوَبَالُ
تَسْمَعُ الْفَالِ الْقَبِيحَ وَالْمِهِينُ
قُلْ بِهِ الْأَفْعَى عَلَى الظَّهِرِ لَكَ
نَظَرُ الْإِقْظَاكَ عَنْ أَمْرِهَا
لَكَ قَالَ أَذْهَبُ وَكُنْ صَفْوًا حَسَنُ
حُكْمُهُ فِي مِثْلِ مَا الْحَقُّ قَضَى ..
خَلَّتِ الْأَفْعَى لَكَ بِالطَّلَبَةِ
قَدْ وَجَدْتَ مَرَّ طَعْمًا وَذَهَبُ
الَّذَا الْمَقْدَارُ ذَا الْإِقْظَاظُ كَانَ
لَمْ تُخْرِقْ جَيْبَكَ تُبْدِي الْعَجَبُ

(۱) نَحْنُ الْإِقْظَانَا وَلَكِنْ بِالْعِيَانِ
نَنْظُرُ وَالنَّارُ نَحْوُ الْمُنْكَرِينَ
(۲) أَنْتَ قُلْتَ دَائِمًا مِنْ ذَا الْمَقَالِ
كَانَ وَالْخُسْرَانُ وَبِكَ ذَا الْمَقَالِ
(۳) أَنْتَ يَا مَنْ لَسْتَ نَصَحَ النَّاصِحِينَ
أَيْنَمَا رِحْتَ يَكُونُ مَعَكَ
(۴) تَذْهَبُ وَهُوَ مِنَ السَّطْحِ لَهَا
(۵) لَهُ قُلْتَ أَسْكَتَ وَدَعَّ عَنِّي الْحَزْنَ
وَقَعَ هَذَا الْكَلَامُ .. وَمَضَى
(۶) فَإِذَا مَا الْقَمَمُ فَوْقَ الرِّقَبَةِ
كُلُّ مَا أَنْتَ سُرُورًا وَطَرْبُ
(۷) فَلَهُ إِذْ ذَاكَ قُلْتَ يَا فُلَانُ
كَيْفَ بِالنُّوحِ الْكَثِيرِ وَالصَّخْبِ

حمله می آرد بسوی منکران
که زیان ماست فال شوم فال
فال بد با تست هر جا میروی
او ز بامی بیندش آگه کند (۱)
گوید او خوش باش خود در فت این سخن
تلخ گردد جمله شادی کردنت
چون نه بدریدی گریبان در فغان

(۱) دود می بینیم و آتش از کران
(۲) تو همی گوئی خموش کن زبن مقال
(۳) ای که نصیح ناصحان را نشنوی
(۴) افعیء بر پشت تو بر میرود
(۵) گویش خاموش غمگینم مکن
(۶) چون زند افعی دهان بر گردنت
(۷) پس بدو گوئی همین بود ای فلان

(۱) تمثیل دیگر است که انبیا از احوال آخرت چنان است که کسی مار دیده و
شمارا می ترسانند و در پاسخ آن می گوئی خاموش باش و مارا غمگین مکن - سپس انبیا
گویند خوش باش کار ما تمام شد که شمارا پند دادیم -

- (۱) أَوْ عَلَيَّ تَضْرِبُ فِي حَجَرٍ
ذَلِكَ بِالْجِدِّ الْكَثِيرِ ذَا الْقَبِيحِ
(۲) هُوَ قَالَ حَيْثُ أَنْتَ لِي الضَّرَرُ
(۳) لِي سَرَرْتُ جَمِداً قَالَ أَنَا
كَيْ أَنَا مِنْ ذَلِكَ الْقَيْدِ الْخَشِنِ
(۴) وَلِذَاكَ اللَّطْفِ مِنْ لَوْمٍ يَكَا
رَأْسَ مَالِ الظُّلْمِ وَالطُّغْيَانِ أَنْتَ
(۵) ذَلِكَ خُلِقَ الْإِثَامِ الْأَدْنِيَا
عَمِلُوا مَعَكَ الْجَفَاءَ وَالْقَبِيحَ
(۶) أَنْتَ مِنْ ذَا الصَّبْرِ لِلنَّفْسِ انْجِنَا
لَأَمَّتْ كَثراً لَهَا الْفِعْلُ الْحَسَنُ
مِنْ عَلَوٍ أَنْتَ حَتَّى لِي يُرِي
مِنْ عَذَابِ أَنْجُو فِي الْعَمْرِ الْفَسِيحِ
تُظْهِرُ قُلْتَ .. بِهِزْلٍ وَ بَطْر ..
لَكَ بِالنُّصْحِ فَعَلْتَ حَسَنًا
لَكَ أَنْجِي .. وَ يَمْتَقِ تَقْتَرِن ..
مَا رَعَيْتَ الْحَقَّ هَانَ عِنْدَكَ
لَهُ صَيَّرْتَ وَ بِالنُّعْمَى كَفَرْتَ
.. مَنْ هُمُ التَّزْوِيرَ حَبُوءًا وَالرِّيَا ..
لَوْ عَمِلْتَ مَعَهُمُ الْفِعْلَ الْمَلِيحِ
إِعْمَلْ .. إِمْنَحْهَا انْشَاءً وَانْطَوَاءً ..
.. ضَرراً جَرًُّ وَأَوْلَاهَا الْمِحْنُ

- (۱) یا ز بالايم تو سنگی می زدی
(۲) او بگوید زانکه می آزرده
(۳) گفت من کردم جوان مردی به بند
(۴) از لثمی حق آن نشاختی
(۵) این بود خوی لثیمان دنی
(۶) نفس را زین صبر کن منحنیش
تا مرا آن جدی نمودی این بدی
تو بگوئی نیک شادم کرده (۱)
تا رهامن من ترا زین خشک بنید
مایه ایذا و طغیان ساختی
بد کنند با تو چو نیکوئی کنی
که لثیمست و نسازد نیکویش

(۱) یعنی ناصح می گوید برای این نکرد که می گوئی آزرده شدم و توجواب ناصح را بطنر
گوئی خوب شادم کردی و در هلاک انداختی -

- (۱) مَعَ كَرِيمٍ تَوَلَّكَ الْإِحْسَانُ كَانَ
وَقِبَالَ كُلِّ فَرْدٍ بِالْمِئَاتِ
(۲) مَعَ لَيْثِيمٍ تَوَلَّى بَقْعَرٍ وَ جَفَاءً
(۳) فَالْجَفَاءُ الْكَافِرُونَ فِي النِّعَمِ
صَرَخُوا يَا رَبَّنَا .. مِنْ رَحْمَةٍ
لَا قَهَ ذَاكَ .. وَ فِيهِ اللَّطْفُ بَأَن
لَكَ سَبْعًا عَوْضَ .. رَاقِ صِفَاتُ
تَأْتِي عَبْدًا صَارَ زَادَ بِالْوَفَاءِ
زَرَعُوا فِي النَّارِ أَيْضًا مِنْ أَلَمِ
لَكَ أَخْرَجْنَا فَمَا مِنْ قُوَّةِ ..

حکمة خلق النار فی ذلک العالم وخلق السجین فی هذا العالم لتکون

معبد المنکرین بآن اثنا طوعا او کرها

- (۴) حَيْثُ مَنْ كَانَ لَيْثِمًا فِي الْجَفَاءِ
نَظَرَ الظَّالِمَ بِالذَّاتِ غَدَى
(۵) مَسْجِدُ طَاعَاتِهِمْ كَانَ سَفَرُ
(۶) لَيْسَ إِلَّا الشَّرْكَ فَالْصُّومَةُ
فِيهِ الْحَقُّ الْعَظِيمُ كَمْ ذَكَرَ
صَافِيًا صَارَ لِأَن تَوَلَّى الْوَفَاءِ
وَبِهِ الْخُبْتُ الَّذِي انْسَرَّ بَدَى ..
قَيَّدَ رَجُلِ الطَّيْرِ مَنْ دَوْمًا نَفَرَ
مَحْبَسُ الْأَصْرِ وَ أَهْلُ التَّيْبَةِ
.. حَيْثُ لَمْ يَلْفَ سِوَاهُ مِنْ مَفَرَّ ..

هر یکی را او عوض هفصد دهد
بنده گردد ترا بس با وفا
باز در دوزخ نداشتان ربنا

(۱) با کریمی گر کنی احسان سزد
(۲) بالثیمی چون کنی قهر و جفا
(۳) کافران کارند در نعمت جفا

حکمت در آفریدن دوزخ در آن جهان و زندان در این جهان تا معبد منکران

گردد که اثنا طوعاً او کرها

- (۴) که لثیمان در جفا صافی شوند
(۵) مسجد طاعات ایشان دوزخ است
(۶) هست زندان صومعه دزد لثیم
چون وفا یبندند خود جانی شوند
بای بند مرغ بیگانه فخر است
کاندران ذاکر شود حق عظیم

(۱) تفصیل این مطلب که مقصود از خلق انسان عبارت است صفحه ۱۳۶ - ۱۳۸

- (۱) حَيْثُ كَانَ الْقَصْدُ مِنْ خَلْقِ الْبَشَرِ
مَعْبَدٌ مَنْ جَرَّ عَنْهَا الرِّقَبَةَ
(۲) كَانَ لِلْإِنْسَانِ فِي كُلِّ عَمَلٍ
(۳) هَذِهِ الْخِدْمَةُ إِقْرَأْ حَسَنًا
فِي الدُّنَا غَيْرَ الْعِبَادَاتِ أَبَدٍ
(۴) فِي الْكِتَابِ هَبْكَ ذَا الْفَنِّ وَلَا
لَهُ صِيرْتَ الْوَسَادِ امْكُنَا
(۵) لَمْ يَكْ ذَاكَ وَعِلْمًا وَرَشَادَ
(۶) لَوْ صَنَعْتَ السَّيْفَ مَسْمَارًا تَخَبَّتَ
(۷) هَبْ مِنْ الْإِنْسَانِ عِلْمًا وَرَشَدَ
لَهُ كَانَ مَعْبَدٌ خُصَّ بِهِ
- الْعِبَادَاتِ إِذَا صَارَتْ سَقَرٌ
.. لَا وَلَا قَبْلُ تِلْكَ الْعَتَبَةُ ..
قُوَّةٌ لِيَكُنْ غَدَى الْقَصْدُ الْأَجَلَ
مَا خَلَقْتَ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ أَنَا
لَيْسَ مَطْلُوبًا .. وَلَوْ حَسَنًا وَجَدَ
غَيْرَهُ رَامٌ بَلَى لَوْ فِي الْمَلَأِ
لِيَكُنِ الْمَقْصُودُ مِنْهُ فِي الدُّنَا
قَصْدٌ مِنْهُ وَتَفْعًا لِلْعِبَادِ
لَاكَ إِذَا بَارَأ .. عَنِ النَّصْرِ هَرَبْتُ ..
قَصْدٌ بِالذَّاتِ لِيَكُنْ كُلُّ فَرْدٍ
لَمْ يَكْ لِلْآخِرِ بِالشَّبَهِ

- (۱) چون عبادت بود مقصود از بشر
(۲) آدمی را هست او هر کار دست
(۳) ما خلقت الجن والانس این را بخوان
(۴) گرچه مقصود از کتاب آن فن بود
(۵) لیک از او مقصود این بازش نبود
(۶) گر تو میخی ساختی شمشیر را
(۷) گرچه مقصود از بشر علم و هدایت
- شد عبادتگاه کردن کش سقر
لیک زو مقصود این خدمت بدست
جز عبادت نیست مقصود از جهان
گر تو اش بالاش کنی هم میشود
علم بود و دانش و ارشاد و سود
بر گزیدی بر ظفر ادبیر را
لیک هر یک آدمی را معبدیست

- (۱) مَعْبُدٌ مَرَّةٌ سَمَىٰ اَكْرَمَتَهُ
 مَعْبُدٌ مَرَّةٌ دَنَىٰ اَسْقَمَتَهُ
- (۲) فَالْمَثَامُ اضْرِبْ لِكَيِّ رَأْسَاهُمْ
 لِّلْكَرَامِ اعْطِ لِكَيِّ جُوداً هُمْ
- (۳) وَلِذَا الْحَقُّ مَعَادَ الْمَسْجِدَيْنِ
 سَقَرًا سَوَىٰ لَيْتَكَ وَالْجَحِيمِ
- (۴) فَبَيَّنَّتِ الْمَقْدِسَ الْبَابَ الصَّغِيرَ
 (۵) يُخْضِعُونَ الرَّأْسَ إِذْ كَانُوا هُمْ
- لَهُمُ الْبَابُ الصَّغِيرُ ذَا سَقَرٍ
- وَيُخْضِعُونَ.. الدُّلَّ يَبْدُو بِهِمْ..
 يَكْرِ مُونَ الْبَدَلُ يَحْلُو لَهُمْ..
 خَلَقَ فِي الْعَالَمِ شَيْئًا وَزَيْنَ
 وَ لَيْتَكَ الْجُودَ وَالْمَنَ الْجَسِيمَ
 صَنَعَ مُوسَىٰ لِكَيِّ قَوْمَ الزَّحِيرِ (۱)
 عَمِّي جَبَّارِينَ مِمَّا بِهِمْ
 وَ خُضُوعٌ وَ خُشُوعٌ وَ عِبرَ

(۱) هكذا قال بعض المفسرين فى تفسير قوله تعالى (ادخلوا الباب سجداً)

- (۱) معبد مرد كريم اكرمته
 معبد مرء لثيم اسقمته
- (۲) مر لثيمان را بزن تا سر نهند
 مر لثيمان را بده تا بردهند
- (۳) لا جرم حق هر دو مسجد آفرید
 لا جرم حق هم دو مسجد آفرید (۱)
- (۴) ساخت موسى قدس در باب صغير
 ساخت موسى قدس در باب صغير
- (۵) زنانکه جباران بدند و سر فراز
 دوزخ آن باب صغير است و نیاز

(۱) يعنى مقصود از آفریدن بشر علم و هدايت سوى خداوند است ولى هر يك جاى عبادت دارد و متفرع بر بيت سابق اين خواهد شد (لا جرم حق هم دو مسجد آفرید) بنا بر اين سديدان در تجليات جنانه حق را ياد کنند و شقيان در تجليات جهنميه حق را هم ياد مى کنند و اين عبادت و ذكر طبيعى است نه تكليفى و مشاهده در تجليات جنت اعلى و اتم است از مشاهده در تجليات جهنم بجهت اختلاف استمدادى كه دارند -

فی بیان سبب تسخیر الله الجبارین لصورة الملوك كما اصطنع

موسی (ع) باباً صغيراً علی ربض و سور القدس لاجل ركوع جبارین بنی اسرائیل وقت مجيئهم داخل الباب كما قال تعالى فی سورة البقرة واذ قلنا للملائكة الاية (۱)

(۱) هَكَذَا الْحَقُّ بِلَحْمٍ وَعِظَامٍ	لِلْمَسْلُطِينَ الْمُضِلِّينَ الْعِظَامُ
(۲) صَنَعَ الْبَابَ الصَّغِيرَ كَمَا بَدَأَ	مِنْهُمْ أَهْلَ الدُّنَا رَهْنَ الْأَذَى
يَسْجُدُونَ لَهُمْ إِذْ مِنْ عَدَائِهِ	تَرَكَوْا سُجْدَةَ رَبِّ الْكِبَرِيَاءِ
(۳) فَهُوَ لِلْمُسْرِقِينَ قَدَسَ سَوَى الْمَحَلِّ	لَهُمُ الْمِحْرَابُ ... وَالرُّوحُ أَذَلُّ
إِسْمُ ذَا الْمِحْرَابِ قَدْ صَارَ الْأَمِيرَ	صَاحِبَ الدُّوَلَةِ وَالْمَلِكِ الْكَبِيرِ
(۴) لَا تَلْمِزُونَنِي لِيَتَلَكَّ الْحَضْرَةُ	أَنْتُمْ الْأَطْهَارُ حُلُّو الْفِطْرَةِ
قَصَبٌ لِلْمُسْكِرِ الرُّطْبِ أَمْثَلًا	قَصَبٌ مِنْ سُكَّرٍ أَنْتُمْ خَلَا

(۲) (واذ قلنا لهم) بعد خروجهم من التبه (ادخلوا هذه القرية) بيت المقدس (فكلوا منها حيث شئتم رغداً) واسعاً لا حجر فيه (وادخلوا الباب) ای بابها (سجداً وقلوا حطة) ای ان تعط خطايانا (لنغفر لكم خطاياكم وسنزيد المحسنين) -

بیان آن که حق تعالی صورت ملوک را سبب مسخر کردن جباران که مسخر حق نیند ساخت است چنان که موسی (ع) باب صغير ساخت بر ربض قدس جمت ركوع جباران بنی اسرائیل که در وقت آمدن فروتنی کنند که (وادخلوا الباب سجداً وقلوا حطة)

(۱) آن چنان که ز گوشت واستخوان	از شهان باب صغیری ساخت هان
(۲) اهل دنیا سجده ایشان کنند	چونکه سجده کبریارا دشمنند
(۳) ساخت سرکین دانگی محرابشان	نام آن محراب میر و پهلوان
(۴) لایق آن حضرت پاکی نبید	نیشکر باکان شما خالی نشید

- (۱) قَالَ كِلَابٌ تِلْكَ ذِي الْوَعْدِ لَهَا
لَيْكِنَ الْعَارُ الْكَثِيرُ لِلْأَسَدِ
- (۲) فَلَا مِيرَ الْهَرَّةُ كَأَنْتَ عَلَى
كَانَ مَنْ ذَا الْفَارِ حَتَّى يَحْذَرُ
- (۳) مِنْ كِلَابِ الْحَقِّ كَانَ خَوْفِ ذِي
- (۴) مِنْ شُمُوسِ الْحَقِّ كَانَ فَالْكِبَارِ
- رَبِّي الْأَعْلَا وَ لَا قَ الْبَلَهَ ذِي
- (۵) وَمَتَى الْفَارُ الْأَسُودُ لِلْوَعَى
خَافَتِ الْغَزْلَانُ صَافُو السَّيْرَةِ
- (۶) أَيُّهَا اللَّحَّاسُ لِلْقَدْرِ الْجَرِيِّ
أَنْتَ أَكْتَبَهُ وَلِيَّ النِّعْمَةِ
- رَاقَ أَنْ تَخْضَعَ مِنْ خُبْثِ بِهَا
أَنْ يَكُونَ تَابِعاً مِنْهُمْ أَحَدُ
كُلِّ مَنْ بِالْخَلْقِ فَاراً فِي الْعَلَا
مِنْ لَيُوثِ الْغَايِبِ إِمَّا تَزُرُّ
وَمَتَى الْخَوْفُ لِذِي الْخَلْقِ الْبَذِي
.. تِلْكَ مِنْهَا الْوَرْدُ سِرّاً وَ جَهَاراً
رَبِّي الْأَدْنَى .. لَهَا الذِّكْرُ أَنْ يَذِ
خَافَ .. هَبْ فِي غِيَةِ الْعَمْرِ طَفَى
مَنْ عَمِيقُ مَسِيكُهَا فِي السَّرَةِ
فِي أَمَامِ لَا حَسِرَ الْكَاسِ اغْدِرِ
لَكَ وَالرَّبَّ .. كَثِيرُ الرَّحْمَةِ

(۱) أبدل لفظ الشحنة بالامير لان المقصود منه القدرة -

- (۱) آن سگان را این خسان خاضع شوند
(۲) گربه باشد شحنة هر موش خو
(۳) خوف ایشان از کلاب حق بود
(۴) ربی الاعلاست ورد آن مهان
(۵) موش کی ترسد ز شیران مضاف
(۶) رو به پیش کاسه لیس ای دیگ لیس
- شیر را عارست کو را بگروند
موش که بود تاز شیران ترسد او
خوفشان کی ز آفتاب حق بود
رب ادنی درخور این ابلهان
بلکه آن آهویگان مشک ناف
نش خداوند و ولی نعمت نویس

- (۱) اَسْكُتْ .. اِقْنَعْ وَيَكْفِي هَذَا الْقَلِيلُ ..
 غَاضِبًا يَغْدُو الْأَمِيرُ وَدَرَى
 (۲) حَاصِلُ هَذَا الْكَلَامِ يَا كَرِيمُ
 كُنْ لَكَ هُمْ يُخَضِّعُونَ الرِّقَبَةَ
 (۳) وَلِهَذَا كَانَ أَهْلُ الْمِحْنَةِ
 (۴) مَا كَرِينَ الطَّاعِي كَانَ الْأَمِيرُ
 كَانَ ذَاكَ الشَّاكِرُ الْخُبْرُ الْبَصِيرُ
 (۵) فَمَتَى الشُّكْرُ بِمُلْكٍ وَنِعَمٍ
 يَنْبُتُ الشُّكْرُ .. وَلَا غَيْرَ فَمَا
- لَوْ أَقُولُ أَنَا عَنْ شَرْحِ طَوِيلٍ
 أَيْضًا الْحَالَةَ هَذِي .. فِي الْوَرَى ..
 إِعْمَلِ السَّيِّءَ مَعَ كُلِّ لَيْثِمٍ
 .. وَيَقِيمُونَ بِبَيْتِكَ الْعَتَبَةَ ..
 شَاكِرِينَ كَانَ أَهْلُ التَّعَمُّعَةِ
 ذُو الْقَبَاءِ الذَّهِيَّ وَالْحَقِيرُ
 ذُو الْعِبَاءِ الدَّارِسُ الْمُضْنَى الْفَقِيرُ
 يَنْبُتُ بَلْ بِالْبَلَاءِ وَالسَّقَمِ
 تَجِدُ شُكْرًا فَمِنْ سَقَمٍ نَمَى

قصه عشق الصوفی علی سفره خالیه

- (۶) نَظَرَ الصُّوفِيَّ يَوْمًا سُفْرَةً
 مِنْ سُورٍ دَارَ طَيْشًا وَنَزَقَ
- فَوْقَ مِسْمَارٍ تَدَاتُ بُكْرَةً
 مَزَقَ اثْوَابَهُ الدَّلَقُ خَرَقَ

- (۱) بس کن ار شرحی بگویم دوردست
 (۲) حاصل این آمد که بد کن ای کریم
 (۳) این سبب بد کاهل محنت شا کردند
 (۴) هست طاعی بکسر زرین قبا
 (۵) شکر کی روید ز املاک و نعم
- خشم گیرد میر و هم داند که هست
 با لثیمان تا نهد گردن لثیم
 اهل نعمت طاعیند و ما کردند
 هست شا کر خسته صاحب عما
 شکر می روید ز بلوی و سقم

قصه عشق صوفی بر سفره نهی

- (۶) صوفی بر میخ روزی سفره دید
 چرخ میزد جامه هارا می درید

- (۱) صَرَخَ ذُو نِعْمَةٍ مِّنْ قَدَا
بَتَّةَ وَالْدَاءِ ذَا كَانَ الدَّوَاءُ
(۲) حَيْثُ فِيهِ السَّقَمُ زَادَ وَالْحَرِيقُ
(۳) وَبَصُوتٍ كَخُكْحِيٍّ وَصَحْبِ
مُدَّةٍ سَكْرَى حَيَارَى وَقَعُوا
(۴) ثُمَّ لِلصُّوفِيِّ ذَارِبُ الْفُضُولِ
سُفْرَةٌ قَدْ عَلِقَتْ لَيْسَ بِهَا
(۵) قَالَ رُحْ رُحْ أَنْتَ نَقَشَ مَا وَجَدَ
(۶) لَمْ تَكِ الْعَاشِقُ عِشْقُ الْخُبْزِ لَا
كُلُّ مَنْ قَدْ صَدَقَ قَيْدَ الْوُجُودِ
- نِعْمَةٌ وَالْقَحْطُ مَا أَنْ وَجَدَا
وَبِهِ لَا غَيْرِهِ وَافَى الشِّفَاءُ
كُلُّ صُوفِيٍّ لَهُ صَارَ الرُّفِيقُ
مَعَهُ دَارُوا وَوَجَدَا وَطَرَبُ
لَا يَفِيقُونَ جَمِيعًا صُرِعُوا
قَالَ مَا الضُّوْضَاءُ هَذِي مَا تَقُولُ
خُبْزٌ.. السُّكْرُ لَكَ دَامَ لَهَا..
بِكَ مَعْنَى قَالُوا جُودَ اسْتَلَّ بِجَدِ
خُبْزَ لِلْمَعَانِي الْغَدَاءُ كَمْ حَالِي
لَمْ يَكْ.. النَّحْسُ رَاهُ لَا السُّعُودُ..

- (۱) بانگ می زد نك نوای بی نوا
(۲) چونکه درد و سوز او بسیار شد
(۳) کخکخی و های و هوئی میزدند
(۴) بوالفضولی گفت صوفی را که چیست
(۵) گفت رورو نقش بی معیست
(۶) عشق نان بی نان غذای عاشق است
- قحطها را و دردها را نك دوا
هر که صوفی بود با او یار شد
تا که چندین مست و بیخود می شدند (۱)
سفره آویخته و ز نان تهی است
تو بجو هستی که عاشق نیستی
بند هستی نیست هر کو صادقست

(۱) شیخ افضل گفته کخ کخ آواز خنده صوفی است و اصل کلمه کخ کخ در وقت نفرت از زبان می آید در صحیح بخاری آمده که خرماى صدقه آورده شده نزد پیغمبر (ص) و امام حسن هنگام کودکی يك دانه برگرفت و در دهان خود گذارده پیغمبر کخ کخ فرمودند و از دهن امام حسن بیرون آوردند و بعد فرمودند (لا یأکل آل محمد هذا) -

- (۱) لَيْسَ لِلْعُشَّاقِ شُغْلٌ بِالْوُجُودِ
 كَأَنَّ لِلْعُشَّاقِ نَفْعُ لَيْسَ لَهُ
 (۲) مِنْ جَنَاحٍ مَا لَهُمْ دَوْرَ الدُّنَا
 مِنْ يَدٍ مَا لَهُمْ حَازُوا الْقَصَبَ
 (۳) فَالْفَقِيرُ ذَاكَ مَنْ رِيحاً حُسْنِ
 قُطِعَتْ مِنْهُ إِلَيْدٌ وَهُوَ أَبَدٌ
 (۴) ضَرَبَ الْعُشَّاقُ بَيْنَ الْعَدَمِ
 وَهُمْ نَفْساً وَ لَوْناً كَالْعَدَمِ
 (۵) وَ مَتَى الْيَطْفُلُ الرِّضِيعُ لِلطَّعَامِ
 كَانَ لِلْجِنِّ الْغَدَاءُ الرَّائِحَةُ
- .. لَا وَلَا النَّفْعَ لَهُمْ مِنْهُ يَعُودُ ..
 رَأْسُ مَالٍ .. هُوَ عِشْقٌ وَ وَلَهُ ..
 بُكَرَةً دَارُوا يَطِيبُ وَ هُنَا
 لِلْسَّبَاقِ وَ لَهُمْ حَقُّ الْغَلَبِ
 شَمٌّ لِلْمَعْنَى وَ بِالرُّوحِ أَفْتَتَنُ
 ضَفَرَ الزَّنْبِيلِ مِنْ لُطْفٍ وَجَدَ
 لَهُمُ الْفُسْطَاطُ مِنْذُ الْقَدَمِ
 وَاحِداً كَانُوا .. بَلَا كَيْفٍ وَ كَيْفَ ..
 عَرَفَ الذُّوقَ .. دَرَى مِنْهُ الْمَرَامُ
 مِنْ طَعَامٍ أَوْ أَدَامٍ فَائِحَهُ

(۱) نسخه ثانیة - نثنة اخرى و اخرى فاتحة -

- (۱) عاشقان را کار نبود با وجود
 (۲) بال نی و گرد عالم می پرند
 (۳) آن فقیری کو ز معنی بوی یافت
 (۴) عاشقون اندر عدم خیمه زدند
 (۵) شیر خواره کی شناسد ذوق لوت
- عاشقان را هست بی سرمایه سود
 دست نی و گوز میدان می برند
 دست ببریده همی زنبیل بافت
 چون عدم یک رنگ و نفس واحدند (۱)
 مر پری را بوی باشد لوت و یوت (۲)

(۱) انتقال بسوی عاشق حقیقی که عاشق ذات حق است و مراد از جود وجود امکان متوهم که در توهم می افتد که این وجود مغایر وجود حق است بمغایرت ذاتی -
 (۲) یعنی در فناء الله خیمه زدند و چون فنائی الله شدند همه انفس را نفس واحد بینند و ذات حق را موجود یابند و بس ذوات خود را مانند عدم یابند در حق و چنانکه اعدام تمایز ندارند ایشان نیز چنان هستند لوت بضم لام طعام لذیذ و پوت بضم پای فارسی از توابع است

- (۱) وَ مَتَى الْإِنْسَانُ مِمَّ الْجِنَّ شَمَّ
حَيْثُ أَنَّ الْخَلْقَ مِنْهُ قَدْ غَدَى
(۲) ذَلِكَ الْجِنَّ يَتْلِكَ الرَّائِحَةَ
أَنْتَ ذَاكَ لَمْ تَجِدْ مِنْ أَلْفِ رَطْلٍ
(۳) ذَاكَ مَاءُ النَّيْلِ لِلْقَبْطِ الدِّمَا
(۴) بَانَ مَاءَ فِلَاسْرَائِيلَ مَنْ
وَلِفِرْعَوْنَ وَ مَنْ عَوْنًا غَدَى
شَمَّ مِنْ خُلُقٍ لَهُ فِيهِ أَلَمٌ
ضِدَّ خَلْقٍ لَهُ بِالْعَكْسِ يَدَى
يَجِدُ ذَوْقًا كَطِيبِ فَائِحِهِ
إِطْعَامِ طَيِّبٍ .. فِي الْمِسْكِ حَلٌّ ..
بَانَ لِلْسِبْطِ وَ مَنْ عِلْمًا سَمَى
نِسْبَ الْبَحْرِ الطَّرِيقُ .. وَالْحَسَنُ ..
لَهُ كَانَ مَغْرَقًا .. جَرَّ الرَّدَى ..

فی بیان خصوصیت یعقوب و ذوقه من وجه یوسف کاس شراب

- الحق تعالى واستشمامه ريح الرحمن من ريح يوسف و حرمان اخوة يوسف وغيرهم منها
(۵) فَبَوَّجَهُ يُوسُفَ الصِّدِّيقِ مَا
نَظَرَ يَعْقُوبُ مِنْ حُسْنِ سَمِي
أَنَا الْأَخْوَانُ أَوْ مِنْهَا حَصَلَ
خُصَّ فِيهِ وَ مَتَى ذَاكَ وَصَلَ

- (۱) آدمی کی بوبرد از بوی او
چونکه خوی اوست ضد خوی او
(۲) یابد از بوی آن پری بوی کش
تو نیایی آن ز صد من لوت خوش
(۳) پیش قبطی خون بود آن آب نیل
آب باشد پیش سبطی جمیل
(۴) جاده باشد بحر ز اسرائیلیان
غرقه گه باشد ز فرعون و عوان

مخصوص بودن یعقوب (ح) به چشیدن جام حق از روی یوسف و کشیدن بوی حق

از بوی یوسف و حرمان برادران و غیر هم از این هر دو

- (۵) آنچه یعقوب از رخ یوسف بدید
خاص آن بد آن باخوان کی رسید

- (۱) ذَا لِعِشْقٍ رُوحَهُ فِي الْبَيْتِ قَدْ
ذَلِكَ مِنْ حَقِّدٍ لَهُ الْبَيْتُ حَفَرٌ
(۲) فَلَهُ السُّفْرَةُ مِنْ خُبْرٍ خَلَتْ
عِنْدَ يَعْقُوبَ لِأَنِّ بِالْمُشْتَهِي
(۳) فِلَوْجِهِ الْحُورِ وَجْهٌ مَا غَسَلَ
.. وَلِذَا قَالَ الرَّسُولُ ذُو الْحُضُورِ ..
(۴) فَغَذَا الْأَرْوَاحَ كَانَ وَالطَّعَامَ
(۵) كَانَ لِلْأَرْوَاحِ قُوَّتًا وَغَدَاءَ
فِيهِ جُوعٌ يُوسَفَ مِنْ ذَا وَصَلَ
(۶) ذَاكَ مَنْ كَانَ قَمِيصَ يُونُسَ
أَبْدًا مَا شَمَّ رِيحَ الثُّوبِ مِنْ
- وَقَعَ .. بِالْحُزْنِ وَالْوَجْدِ اتَّقَدَّ ..
.. وَبِهِ الْقَاهُ حِلْفًا لِلْخَطَرِ ..
عِنْدَ إِخْوَانٍ وَلَكِنْ إِمْتَلَتْ
لَهُ كَانَ .. مَا لَهُ مِنْ شَبِيهِ ..
أَبْدًا مَا نَظَرَ .. عَنْهُ فُصِّلَ .. (۱)
لَا صَلَاةَ لَكَ إِلَّا بِالطَّهْوَرِ
عِشْقُ الْجُوعِ لِهَذَا فِي الْأَنَامِ
ذَلِكَ يَعْقُوبُ الزَّكِيُّ ذُو الصَّفَاءِ
لَهُ رِيحُ الْخُبْرِ مِنْ نَائِي الْمَحَلِّ
أَخَذَ يَرْكُضُ .. لَيْسَ يَصْطَفِي ..
يُوسَفَ .. وَالْبَسْرُ مِنْهُ لَمْ يَمْنُ ..

(۱) ای کذا العشق سبب الطهارة فکما ان الطهارة سبب قبول الصلاة الموجبة لدخول الجنة ورؤية الحور فيها کذا العشق مطهر و محرق لجميع اوساخ الافکار الفاسدة و موصل لشهادة رب العالمين -

- (۱) این ز عشق خویش در چه می کند
(۲) سفره او پیش این از نان تهی است
(۳) روی ناشسته نه بیند روی حور
(۴) عشق باشد لوت و یوت جانها
(۵) جوع یوسف بود مر یعقوب را
(۶) آن که بستند پیرهن را می شتافت
- وان بکین از بهر او چه میکنند
پیش یعقوب است پر کومشتهی است
لا صلوة گفته الا بالطهور
جوع ازین رویت فوت جانها
بوی نانش میرسد از دور جا
بوی پیراهان یوسف می نیافت

- (۱) وَالَّذِي قَدْ كَانَ عَنْهُ بِالْبَعِيدِ
إِذْ غَدَى يَعْقُوبَ فَالرِّيحُ اسْتَشَمَّ
(۲) فَلَكُمْ مِنْ عَالِمٍ بِالْعِلْمِ مَا
ذَاكَ كَانَ حَافِظَ الْعِلْمِ الْحَسِيبُ
(۳) فِيهِ الْمُسْتَمِعُ شَمًّا يَجِدُ
(۴) لِمَعْوَامٍ جَانَسَ ذَاكَ لِأَنَّ
مُسْتَعَارًا هُوَ مِثْلُ الْجَارِيَةِ
(۱) فَلَدَى النِّخَاسِ تِلْكَ الْجَارِيَةِ
بَقِيَتْ فِي كِفِّهِ لِلْمُشْتَرِي
(۵) فَعَطَاءُ الرِّزْقِ بِالْحَقِّ انْحَصَرَ
وَلِكُلِّ أَحَدٍ مَا مِنْ طَرِيقٍ
- مِائَةً فَرَسَخٍ مَكْفُوفًا قَعِيدٌ
لَهُ .. فِيمَا بِهِ مِنْ لُطْفِ أَلَمٍ ..
لَهُ مِنْ حَظٍّ كَأَنَّ لَنْ يَعْلَمَا (۱)
بِهِ مَا كَانَ .. لَهُ الْجَهْلُ النَّصِيبُ ..
هَبْ غَدَى الْمُسْتَمِعُ كَانَ يَجِدُ
فِي الْيَدِ الثَّوْبَ لَهُ .. الضَّافِي الْحَسَنُ ..
فِي يَدِ النِّخَاسِ كَانَتْ عَارِيَةِ
مَا لَهَا نَفْعٌ وَ لَيْسَتْ بِأَقِيَّةِ
بَرْهَةٍ .. ثُمَّ مَضَتْ بِالْأَثَرِ ..
قِسْمَةً مِنْهُ .. يَوْفَى مَا أَمَرَ ..
نَحْوَ سَمْتٍ آخَرَ .. وَهُوَ حَقِيقٌ ..

(۱) ای ایس عاشقاً للعلم بل تعلمه للرياء والسمعة کیهوذا ذاك العالم حافظ للعلم
ولیس حبیباً له ولم یعلم ان حقیقة العلم العمل -

- (۱) وان که صد فرسنگ زان سو بود او
(۲) ای بسا عالم ز دانش بی نصیب
(۳) مستمع از وی همی یابد مشام
(۴) زانکه بیراهن بدستش عاریه است
(۵) جاریه پیش نخاسی سرسریست
(۶) قسمت حق است روزی خواه نی
- چونکه بد یعقوب می بوید او
حافظ علمست آن کس نی حبیب
گرچه باشد مستمع از جنس عام
چون بدست آن نخاسی جاریه است
در کف او از برای مشتریست
هر یکی را سوی دیگر راه نی

(۱) حبیب بمعنی بزرگوار و این بیت اشاره به حدیث معروف (رب حامل فقه غیر فقیه) میباشد

(۱) فِخْيَالٍ وَاحِدٌ حُلُوٌّ يَصِيرُ
وَحْيَالٌ وَاحِدٌ شَاهُ الطَّرِيقِ
(۲) ذَلِكَ اللَّهُ الَّذِي الْبُسْتَانُ كَانَ
وَهُوَ أَيْضاً مِنْ خِيَالٍ لِسَقَرٍ
(۳) فَطَرِيقَ الرُّوضِ وَالبَاغَاتِ لَهُ
مَرْكَزُ النَّارِ وَمَأْوَى الشَّعْلِ
(۴) إِنَّ عَيْنَ الْقَلْبِ أَنَا فِي الْمَجَالِ
طَرَقَ مِنْ أَيِّ رُكْنٍ وَمَحَلِ
(۵) لَوْ رَأَى مُطْلَعُهُ بِالْإِحْتِيَالِ
سَاءَ مِنْهُ الْفِعْلُ سَدَّ .. لِلْأَبَدِ
(۶) وَمَتَى الْجَاسُوسُ قَدْ خَلَى هُنَا
لَوْ غَدَى لِلْبَابِ سَدُّ الْعَدَمِ

عِنْدَ ذَاكَ الْبَاغِ وَالرُّوضِ النَّصِيرُ
قَطَعَ .. مِنْ ذَاكَ لِلرُّشْدِ يُعِيقُ ..
مِنْ خِيَالٍ صَنَعَ .. الرُّوضِ أَبَانَ
خَلَقَ فِيهَا الْعَذَابَ قَدْ أَقْرَ
مَنْ دَرَى .. مَنْ عَلِمَ مَا جَعَلَهُ
.. مَا لَهُ مِنْ عَمَلٍ فِي الْأَزَلِ
لَهُ لَا يَعْلَمُ لِلرُّوحِ الْخِيَالِ
.. لِيَصْدَّ الْجَرِي مِنْهُ وَالْعَمَلِ ..
فَطَرِيقُ كُلِّ وَهْمٍ وَخِيَالِ
وَلِرُكْنِ الرُّوحِ أَنَا مَا قَصْدُ
قَدَمًا .. أَوْ مِنْهُ بِالْفِكْرِ دَنَى ..
وَبِكَ مِرْصَادًا .. وَمُنْذُ الْقَدَمِ ..

(۱) يك خیال نيك باغ آن شده
(۲) آن خدای كز خیالی باغ ساخت
(۳) پس كه داند راه گلشنهای او
(۴) دیده بان را دل نه بیند در مجال
(۵) گر بدیدی مطلعش را ز احتیال
(۶) کی رسد جاسوس را آنجا قدم

يك خیال زشت راه این زده
واز خیالی دوزخ و جامی گداخت (۱)
پس كه داند راه گلشنهای او
كز کدامین ركن جان آید خیال
بند كردی راه هر ناخوش خیال
كه بود مرصاد در بند عدم

(۱) لفظ آن خدای مبتدأست و موصوفست و بیت ثانی خبر آن است و لفظ پس كه

مرادف حرف فاست زائد است و برای اینکه مبتدا متضمن معنی شرط است -

- (۱) ذَيْلٌ فَضِيلٌ لَهُ إِمْسِكٌ مُحْكَمًا
 يَا رَفِيقَ الْمَسْكِ لِلْأَعْمَى كَذَا
 (۲) ذَيْلُهُ الْحُكْمُ لَهُ مَعَ أَمْرِهِ
 كَانَتْ التَّقْوَى لَهُ الرُّوحُ وَمَا
 (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي رَوْضٍ كَثِيرٍ
 ذَلِكَ الْوَاحِدُ كَانَ جَنْبَهُ
 (۴) بَقِي ذَا عَجَبًا مِمَّ أَتَى
 بَقِي ذَا عَجَبًا فِي حَبْسٍ مَنْ
- مِثْلُ أَعْمَى .. لَوْ لَذَيْلٍ لَزِمَا ..
 .. مُحْكَمٌ كَنِيَ يَنْجُو مِنْ شَرِّ الْأَذَى ..
 حَسَنَ الْحِظِّ الَّذِي فِي .. عُمْرِهِ
 .. غَيْرَهَا يَدْرِي بِأَرْضٍ وَ سَمَا
 وَ طُيُورٍ عِنْدَ نَهْرٍ .. بِخَيْرٍ ..
 بِعَذَابٍ .. لَا يَنَالُ قُرْبَهُ ..
 لَهُ هَذَا الذَّوْقُ لَطْفًا وَ مَتَى
 كَانَ هَذَا .. مِمَّ جَاءَتْ ذِي الْمِحْنِ

(۱) قال تعالى في سورة الواقعة (وكنتم أزواجاً فاصحاب اليمين ما اصحاب اليمين واصحاب المشأمة ما اصحاب المشأمة والسابقون السابقون) وهم الانبياء اى يأتون الى الدنيا ويتمتعون كل من الآخر -

- (۱) دامن فضالش بكف کن کوروار
 (۲) دامن او امر و فرمان ويست
 (۳) آن یکی در مرغزار و جوی آب
 (۴) او عجب مانده که ذوق آن ز چیست
- قبض اعمی ابن بود ای شهریار (۱)
 نیک بختی که تفی جان و بست
 وان یکی پهلوی او اندر عذاب
 و این عجب مانده که این در حبس کیست

(۱) قبض در بیع آنست که چیزی در دست بیاید و از این لازم می آید که تخلیه با هرگونه تصرف قبض نباشد و شاید مراد از دست آمدن آن باشد که در قدرت او آید و از محض نهادن قابض نمیکردد بر خلاف بینا هنگامی که مبیع پیش وی نهاده اند قابض میگردد -

(۱) اِصْحَ لِمَ فِي الْيَبَسِ اَنْتَ هُنَا كَمْ عَيُّونٍ .. لِسُرُورٍ وَ هُنَا ..
 اِصْحَ لِمَ مُصْفَرًّا الْوَجْهَ .. مُدَامَ وَ هُنَا اَلْفَ دَوَاءٍ .. لِلسَّقَامِ ..
 صَاحِبِي اِصْحَ وَ هَلَمْ فِي الرِّيَاضِ وَالزُّهُورِ وَ عَلَيَّ صَافِي الْغِيَاضِ
 قَالَ يَا رُوْحِي دَعْنِي لَا اَطِيقُ لَكَ اَتِي .. فَلِي قَيْدٌ وَ ثِقٌ ..

حکایت الامیر و غلامه اللّٰذی کان حریصاً علی الصلوة وله انس کثیر

بعضیم المناجات

(۳) فَأَمِيرٌ كَانَ فِي وَقْتِ السَّحَرِ مَعْوِزَ الْحَمَامِ .. مِنْ جُهْدِ حَضَرٍ
 صَاحَ يَا سُنْقُرُ اِرْفَعْ رَأْسَكَ وَ تَقِظْ .. قُمْ بِمَا اَمْرُكَ ..
 قُمْ وَمِنْ (التُّونِ) خُذْ طِينًا وَ طَاسَ مَعَ مَنْدِيلٍ .. وَ مَا لِي مِنْ لِبَاسِ ..
 كُنِّيْ اِلَى الْحَمَامِ اَمْضِي مَعَكَ اَنْتَ يَا مَنْ لَا ضِطْرَارَ مِلْكَ

(۱) هین چرا خشکی که اینجا چشمه است هین چرا زردی که اینجا صندرواست

(۲) همنشینا هین درا اندر چمن گوید ای جان من نیارم آمدن

حکایت امیر و خلاش که نماز باره بود و انس داشته بود در نماز به مناجات عظیم

(۳) میر شد محتاج گرمابه سحر بانگ زد سنقر هلا بردار سر
 (۴) طاس و مندیل و کل از التون بگیر تا بگرمابه رویم ای ناگزیر (۱)

(۱) التون بفتح سکون لام و تام مثناة فوقی کنیزک زر خرید و نام حرم طغانشاه

است چنانچه در شرح الشروح شیخ افضل ذکر شده است -

- (۱) سُنُقَرُ قَامَ وَفِي ذَاكَ الزَّمَنَ
مَعَهُ مُقْتَرِنَا أَنِّي ذَهَبَ
- (۲) فِي الطَّرِيقِ مَسْجِدَ كَانَ الْأَذَنُ
وَلَسَمْعِ سُنُقَرٍ بَيْنَ الْمَلَأِ
- (۳) بِالصَّلَاةِ سُنُقَرٌ كَانَ وَلَعِ
قَالَ .. إِذْ ذَاكَ بِالْطُّفِ وَأَدَبِ ..
- (۴) عِنْدَ ذَا الدُّكَانِ أَنْتَ زَمَنَّا
فَرَضِي فِيهِ أُودِّي (لَمْ يَكُنْ)
- (۵) خَارِجَ الْمَسْجِدِ إِذْ جَاءَ الْإِمَامُ
مِنْ صَلَاةٍ وَدَعَاءٍ سُنُقَرُ
- (۶) دَاخِلَ الْمَسْجِدِ قَدْ ظَلَّ الْأَمِيرُ
(۷) قَالَ لِمَ لَا تَخْرُجُ يَا سُنُقَرُ
- مَسَكَ طَاسًا وَ مِنْدِيلًا حَسَنَ
.. ذَهَبَ طَوْعًا مُجِيبًا لِلطَّلَبِ
لِلصَّلَاةِ بَانَ فِي ذَاكَ الْأَوَانِ
صَخَبَ مِنْهُ وَصَوْتُ وَصَلَا
كَثْرَةً .. كَالْعَايِدِ الصَّفْوِ الْوَرَعِ
يَا أَمِيرِي يَا مَنْ الْعَبْدَ أَحَبَ
رَحْمَةً إصْبِرْ لِكَيِّ يَا ذَا أَنَا
أَقْرَأ .. هَلْ أَنْتَ فِي هَذَا تَعْنُ ..
مَعَهُ الْقَوْمُ .. لَهُمْ تَمَّ الْمَرَامُ ..
بَقِيَ حَتَّى الضُّحَى لَا يَظْهَرُ
بِانْتِظَارِ سُنُقَرِ الطَّرْفِ يُدِيرُ
قَالَ لِي لَا يَتْرُكْ لَا أَقْدَرُ

برگرفت ورفت با او دو بدو
آمد اندر گوش سنقر در ملا
گفت ای میر من ای بنده نواز
تاگذارم فرض و خوانم لم یکن
از نماز و از دعا فارغ شدند
میر سنقر را زمانی چشم داشت
گفت می نگذارم ای ذوفنون

(۱) سنقر آن دم طاس و منديل نكو
(۲) مسجدی برره بد و بانك صلا
(۳) بود سنقر سخت مولع در نماز
(۴) تو برین دكان زمانی صبر كن
(۵) چون امام و قوم بیرون آمدند
(۶) سنقر آنجا ماند تا نزدیک چاشت
(۷) گفت ای سنقر چرا نایی برون

- (۱) يَا كَثِيرَ الْفَنِّ إِصْبِرْ يَا مُضِيئُ
لَا وَلَا بِالْغَايِلِ فِي أَذْنِي
(۲) فَأَلَامِيرُ سَبْعَ مَرَّاتٍ صَبِرَ
زَمَنًا حَتَّى هُوَ بِالْأَنْتِظَارِ
(۳) فَجَوَابُ سَنَقِرٍ كَانَ بِأَنْ
(۴) يَتْرُكُ كَيْ أَخْرَجَ قَالَ أَحَدُ
مَنْ لَكَ خَلْفَ عَنِّي مَنْ لَكَ
(۵) قَالَ ذَاكَ مَنْ يَقْهَرُ قَيْدًا
هُوَ لِي فِي الدَّخْلِ أَيْضًا أَنَا
(۶) ذَاكَ مَنْ لِدَاخِلٍ قَهْرًا مَنَعَ
فَلِي لِلْخَارِجِ أَيْضًا مَنَعَ
- سَوْفَ آتِيكَ فَلَسْتُ بِالْبَطِيئِ
قَوْلُكَ .. أَمِهْلَنِي قَلِيلَ الزَّمَنِ ..
وَلَهُ نَادَى .. كَثِيرًا وَانْتَظِرْ ..
عَجَزَ .. كَثْرًا وَأَبْدَى إِلَّا نِكَسَارُ
يَا كَبِيرُ هُوَ حَتَّى الْحَالِ لَنْ
مَا بَقِيَ فِي الْمَسْجِدِ .. مِمَّنْ وَرَدَ ..
أَقْعَدَ .. لَمْ أَدْرِ مَا كَانَ بِكَ ..
لَكَ فِي الْخَارِجِ .. عَنِّي أَبْعَدًا ..
قَيْدَ .. أَبْعَدَنِي عَنْكَ هُنَا ..
أَنْ تَجِيءَ .. وَ لَكَ الْوَصْلَ قَطَعَ
أَنْ أَجِيءَ وَ لِي الْوَصْلَ قَطَعَ (۱)

(۱) نسخه‌ی ثانیه - فهو لی للخارج قد منعا - ان آجیء و اوصلی قطعا -

- (۱) صبر کن نک آمدم ای روشنی
(۲) هفت نوبت صبر کرد و بانگ کرد
(۳) پاسخش این بود می‌نگذارم
(۴) گفت آخر مسجد اندر کس نماند
(۵) گفت آنکه بسته‌است از برون
(۶) آنکه نگذارم ترا کآئی درون
- نیستم غافل که در گوش منی
تا که عاجز گشت از تیباش مرد (۱)
تا برون آیم هنوز ای محترم
کیت وامی داد اینجا کیت نشاند
بسته است او هم مرا از اندرون
می‌نگذارم مرا کایم برون

(۱) تیباش بکسر تاء فوقیه و سکون تحتیه و بای موحدہ سخن را دفع کردن و انتظار کردن و بعضی نی بنون جدا خواندند یعنی نفی وجدا باش و بنا بر این دو لفظ میشوند -

- (۱) ذَاكَ مَنْ رَجَلَكَ فِي ذَا السَّمْتِ قَدْ
هُوَ فِي ذَا السَّمْتِ أَيْضًا عَقْدًا
(۲) لَا يَخْلِي الْبَحْرُ لِلْخَارِجِ أَنْ
يَدَعَ مَنْ لِلْمُتْرَابِ نُسْبًا
(۳) إِنْ أَصَلَ الْحَوْتَ مِنْ مَاءٍ وَمِنْ
وَهْنًا الْحِيلَةَ وَالتَّدْيِيرُ قَدْ
(۴) هَا هُوَ الْقَفْلُ عَظِيمٌ مَا فَتَحَ
فَيَتَسَلِّمُ لَهُ أَضْرِبَ وَالرِّضَا
(۵) لَوْ مَفَاتِيحًا فُرَادَى وَثَمْنَا
فَيَغْيِرُ الْكِبْرِيَاءَ مَا لَهَا
- مَنْعَ أَنْ تَضَعَ بِالْقَهْرِ صَدَّ
رَجُلٌ هَذَا الْعَبْدُ قَهْرًا قَيْدًا ..
تَذْهَبُ الْأَسْمَاكَ كَلًّا لَا وَلَنْ
يَدْخُلُ .. الْكُلُّ لِأَصْلِ ذَهَبًا ..
طِينِ الْحَيَوَانُ .. بِالْأَصْلِ قُرْنُ ..
بَطَلَتْ تَكْبِيرُ عَنْ صَدْرٍ وَرَدَّ
لَهُ غَيْرُ اللَّهِ جَلَّ ذُو الْمَنْحِ
يَدَّكَ .. وَأَصْبَرَ عَلَى مِرِّ الْقَضَا
لَكَ صَارَتْ كُلُّ ذَرَاتِ الدُّنَا
أَبْدًا مِنْ فَاتِحٍ .. يَدْرِي بِهَا ..

او بدین سو بست پای این رهی
خاکیان را بحر نگذارد درون
حیله و تدبیر اینجا باطل است
دست در تسلیم زن و اندر رضا
این گشایش نیست جز از کبریا

(۱) آنکه نگذارد که زین سو با نهی
(۲) ماهیان را بحر نگذارد برون
(۳) اصل ماهی ز آب و حیوان از گل است
(۴) قفل زفت است و گشاینده خدا
(۵) ذره ذره گر شود مفتاحها

مراد از ماهی که عین او مستعد و جوای ذات الهیه است و بحر کنایه از ذات حق است و خاکی آنست که فطره استعداد قرب ندارد و مراد مولانا آنست ماهیانی که در مرتبه معلومیت و اعیانیت عاشق بودند از ذات حق نمیگذارند و آنهایی که در مرتبه معلومیت و اعیانیت خالی از عشق و استعداد بودند از لذائد جسمانی هم نمیگذارند و اصل ماهی آب است که کنایت از حقیقت جامعه است برای اسماء و صفات بر وفق استعداد خود -

- (۱) إِذْ نَسِيتَ لَكَ تَدْبِيرًا .. تَرِيدُ ..
 تَجِدُ مِنْ شَيْخِكَ الْحَظَّ السَّعِيدَ
 (۲) ذَاكَ لَمَّا أَنْ نَسِيتَ نَفْسَكَ
 ذَكَرُوكَ الْعَبْدَ عُدْتَ وَلَكَا
 (۳) اَعْتَقُولَوْا أَنْتَ رَمْتَ أَنْ تَصِيرَ
 حُرًّا الْقَلْبُ لَكَ الْحَيُّ الْمُنِيرُ
 فَكُنِ الْعَبْدَ كُنِ الْعَبْدَ يَجِدُ
 وَكُنِ الْعَبْدَ كَمَا شِئْتَ تَجِدُ

فی بیان یأس الانبیاء من عدم قبولهم لدعوتهم لقوله تعالى

حتى اذا استیأس الرسل

- (۴) مَعَهُمْ قَالَ النَّبِيُّونَ فَكَمْ
 تَنْصَحُ أَوْ نَعِظُ فِيمَا أَلَمْ
 (۵) ذَا وَذَاكَ وَ لَكُمْ نَحْنُ الْحَدِيدُ
 بَارِدًا لِلْمَغْيِ بِالضَّرْبِ الشَّدِيدِ
 نَضْرِبُ حَتَّى مَتَى فِي الْقَفْصِ ..
 (۶) فَجِرَاكَ الْخَلْقِ كَانَ بِالْقَضَا
 تَنْفَخُ فَاصْحُوا .. وَهَلْ مِنْ مَخْلُصٍ ..
 وَ يَوْعِدُ .. بِهِ لِلْعَبْدِ قَضَى ..
 حِدَّةُ الْإِسْنِ وَمَا مِنْ قُوَّةٍ
 فِيهِ مِنْ حَرٍّ وَرَى فِي الْعِمْدَةِ

- (۱) چون فراموش شود تدبیر خویش
 (۲) چون فراموش خودی یادت کنند
 (۳) گر تو خواهی حری ودل زندگی
 یابی آن بخت جوان از پیر خویش
 بنده گشتی و آنکه آزادت کنند
 بندگی کن بنده گی کن بندگی

نومید شدن انبیاء (ع) از قبول و پذیرفتن منکران قواه تعالى اذا استیأس الرسل

- (۴) انبیا گفتند در خاطر که چند
 (۵) چند کویم آهن سردی زغی
 (۶) جنبش خلق از قضا و عده است
 میدهم این را و آن را وعظ و پند
 در دمیدن در قفس هین تا بکی
 تیزی دندان ز سوز معده است

- (۱) نَفْسُ الْأُولَى غَدَتْ سَاوَتْ عَلَى
فَمِنْ الرَّأْسِ تَصِيرُ السَّمَكَةُ
(۲) لِيَكُنْ أَدِرِ ذَاكَ أَيْضًا وَالْجِمَارُ
حَيْثُ قَالَ الْحَقُّ بَلَّغْ وَجِبَا
(۳) أَنْتَ لَا تَعْلَمُ مِنْ هَذَيْنِ مَا
(۴) مَنْ تَكُونُ فَإِذَا فَوْقَ السَّفِينِ
لَكَ ذَاكَ الشُّغْلُ رَهْنُ الْإِتِّكَالِ
- نَفْسِ الثَّانِيَةِ .. فِي ذَا الْعَمَلِ ..
نَتَنَّهُ لَا الذَّنْبِ .. إِعْرِفْ مَسَلَكَةَ .. (۱)
مِثْلَ سَهْمٍ سَقَى .. بِغَيْرِ إِنْتِظَارٍ
تَذْهَبُ فَوْرًا تَلْبِيهِ الطَّلَبَا
كُنْتُ فَاجْهَدْ وَيَاكَ حَتَّى تَعْلَمَا
تَضَعُ الْجِمْلَ .. فَمَا الْأَمْرُ يَبِينُ ..
تَدْعُ .. خَيْرًا يَكُونُ أَوْ وَبَالَ ..

(۱) النفس الاولى هي نفس الكل لانها مؤثرة في النفوس الجزئية سحبت على النفس الثانية كناية عن الاحوال المنتقشة في النفس الكلية وعقل الكل من المقدرات الالهية و ظهورها في النفس الانسانية لان الجزء مقلوب الكل و تأثر هذه النفس من تلك النفس لان السمكة تنتن من رأسها لا من ذنبها كذا الشقاوة من آثار المنتقش في اللوح فتنتج ان الضلالة والهداية من جانب الله تعالى بتأثيره -

فمن الرأس يصير لا الذنب تتأ الحوت اذا وافى المطب

- (۱) نفس اول راند بر نفس دوم
(۲) ليك هم می دان و خرمیران چو تیر
(۳) تو نمی دانی کزین دو کیستی
(۴) چون نهی بر پشت کشتی بار را
- ماهی از سرکنده باشد نی زدم
چونکه بلغ گفت حق شد ناگزیر
جهد کن چندانکه بینی چیستی
بر توکل میکنی آن کار را

(۱) کننده بفتح گاف فارسی بمعنی پوسیده و متغیر - مراد از نفس اول عین ثابته و از نفس دوم عین خارجی که ظل عین ثابته است و در اوصاف و احوال تابع ذی ظل و روح است - بیت سابق بیان نا امیدی انبیا از قبول دعوت از نظر قضا و حکم حق بود و این بیت از نظر اعیان ثابته منکران است و خلاصه آنست که منکران بر وفق اعیان ثابته خود استمداد قبول دعوت نداشتند پس اعیان ثابته ایشان از اول فاسد شده اند و از اول کار بکندگی کفر و آشکار موصوف گشته اند چنانچه ماهی که متغیر و فاسد میگردد از جانب سر کننده میگردد نه از طرف دم -

- (۱) أَنْتَ لَا تَعْلَمُ مِنْ ذِينَ فَمَنْ
 أَغْرِيقًا كُنْتَ أَمْ حَلَفَ الْهَذَا
 (۲) لَوْ تَقُولُ أَنَا مَا لَمْ أَعْلَمْ
 أَنَا لَا أَطْلُبُ أَنْ نَجُوَ السَّفِينِ
 (۳) هَلْ أَكُونُ النَّاجِي فِي ذَا الطَّرِيقِ
 فَلِمَ اكْشِفْ مَا بِهِ كُنْتُ أَنَا
 (۴) أَنَا فِي هَذَا الطَّرِيقِ مَعَ ظَنِّ
 فِيهِ مِنْ قَبْلِي .. سَارُوا لَا أُسِيرُ ..
 (۵) أَبَدًا لَا يَأْتِي مِنْ ذَا الْإِتِّجَارِ
 حَيْثُ أَنَّ السَّرَّ لِلْوَجْهَيْنِ ذَيْنِ
 (۶) تَاجِرٌ فِي طَبْعِهِ كَانَ الْجَبَانُ
 مَا لَهُ فِي الطَّلَبِ نَفْعٌ وَلَا
- أَنْتَ فِي ذَا السَّفَرِ .. قَيْدَ الْحَزَنِ ..
 .. هَكَذَا قَسَّ كُلَّ أَعْمَالِ الدُّنَا ..
 مَنْ أَنَا .. الْإِسْرَ لِي لَمْ أَفْهَمْ ..
 أَرْكُضُ وَالْبَحْرِ بِالْجَمَلِ الرَّزِينِ
 أَمْ بِهِ أَلَمَيْتَ كُنْتُ وَالْغَرِيقِ
 الْحَزَنُ أَغْدُو فِيهِ أَمْ هَذَا
 وَرَجَاءٍ يَا بَسِ وَأَهِي كَمَنْ
 .. أَوْ بِهِ أَعْلَمُ كَيْفَ لِي الْمَصِيرُ ..
 لَكَ نَفْعٌ .. لَا وَلَا فِيكَ اضْطِرَارُ ..
 كَانَ فِي الْغَيْبِ .. بِشَيْنٍ وَبِزَيْنِ ..
 كَالزُّجَاجِ قَلْبُهُ .. بِالْكَسْرِ كَانَ ..
 ضَرَرٌ .. مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَدْ خَلَى ..

غرقه اندر سفر یا ناجی
 من نخواهم تاخت بر کشتی ویم
 کشف گردان کز کدامین فرقه ام
 بر امید خشک همچون دیگران
 زانکه در غیبت سر این دورو
 در طلب نی سود دارد نی زیان

(۱) تو نمی دانی که از هر دو کشتی
 (۲) گر بگوئی تا ندانم من کیم
 (۳) من درین ره ناجیم یا غرقه ام
 (۴) من نخواهم رفت این ره با کمان
 (۵) هیچ بازرگانی نباید ز تو
 (۶) تاجر ترسنده طبع و شیشه جان

- (۱) بَلْ مِنْ الْمَحْرُومِ كَانَ وَالذَّلِيلِ
يَجِدُ النُّورَ الَّذِي كَانَ الشُّعْلُ
(۲) حَيْثُ كُلُّ الشُّعْلِ كَانَ وَالْعَمَلِ
كَانَ شُغْلُ الدِّينِ مِنْ كُلِّ عَمَلٍ
(۳) فَيَقْرَعُ الْبَابَ دُسْتُورٌ هُنَا
خَلَّ قَرَعَ الْبَابَ عَنْكَ بِالذِّهَابِ
ضَرَرًا.. وَافِي غَدَى الْعُمُرِ عَلِيلٌ..
أَكَلَ كَالنُّورِ شَبٌّ وَاشْتَعَلَ
قَائِمًا فَوْقَ عَسَى ذِي وَ لَعَلَّ
أَفْضَلَ.. اسْمَى رَجَاءً وَ أَمَلٌ..
لَمْ يَرِدْ غَيْرُ الرَّجَاءِ وَالْعُمَى
اجْتَهَدُ.. وَاللَّهُ أَدْرَى بِالصَّوَابِ

فی بیان ان الایمان مقلد للخوف والرجاء

- (۴) فَاِكُلِّ صَنْعَهُ قَوْلُ لَعَلَّ
هَبْ كَمِثْلِ الْمِغْزَلِ بِالْعَقَبَةِ
(۵) فَهُوَ لِدُكَّانٍ فِي وَقْتِ الصَّبَاحِ
بِرَجَاءِ الرِّزْقِ يَمْضِي وَ لَعَلَّ
وَالرَّجَاءُ الدَّاعِي كَانَ وَالْأَمَلُ
لِذَوِي الصَّنْعَةِ تَغْدُو الرِّقَبَةُ
يَذْهَبُ.. يَقْصُدُ كَسْبًا وَنَجَاحٌ..
مَا لَهُ فِي غَيْرِ هَذَيْنِ أَمَلٌ

- (۱) بل زیان دارد که محروم است و خوار
(۲) چونکه بر بوکست جمله کارها
(۳) نیست دستوری درینجا قرع باب
نور او یابد که باشد شعله خوار
کار دین اولی گزین یابی رها
جز امید الله اعلم بالصواب

بیان که ایمان مقلد خوف است و رجاء

- (۴) داعی هر پیشه امیدست و بوک
(۵) بامدادان چون سوی دکان رود
گرچه گردنشان ز کوشش شد چودوک
بر امید بوک و روزی می رود

كَيْفَ تَمْضِي.. نَحْوُ دَكَانٍ لَكَ..
 بِقَوِيٍّ الْإِئْتِقَادِ وَالْخَيْرِ
 بِاِكْتِسَابِ الْقُوَّةِ لَا فِي كَسَلٍ
 وَ بِمَذَلِ الْجِدِّ مِنْكَ وَالتَّعَبِ
 فِي الْأَمَامِ غَيْرَ أَنْ كُلَّ زَمَانٍ
 أَنَا فِي الْجِدِّ وَوَافِي الْعَمَلِ
 فَأَنَا مِنْ ذَاكَ كُنْتُ فِي حَذَرٍ
 يَا مُسَيَّءَ الظَّنِّ دَوْمًا مَسْكَاً
 .. وَأَنَّكَ أَبْدَى كَثِيرِ الْخَطَرِ ..
 أَنْتَ لَمْ تَنْظُرُوا تَدْرِي الرُّشْدَ
 تَنْظُرُ فِي أَيِّ نَفْعٍ وَنِعْمَةٍ

(۱) إِذْ رَجَاءُ الرِّزْقِ مَا كَانَ بِكَ
 خَوْفَ حِرْمَانٍ بِكَ كَيْفَ تَصِيرُ
 (۲) خَوْفَ حِرْمَانٍ لَكَ فِي الْأَزَلِ
 لِمَهْ لَمْ يَجْعَلْكَ رَخْوًا بِالطَّلَبِ
 (۳) فَنَعَمْ قُلْتُ لِي الْحِرْمَانُ كَانَ
 (۴) أَكْثَرَ ذَا الْخَوْفِ كَانَ أَمَلِي
 أَزِيدُ فِي الرِّخْوِ لِي كَثُرُ الْخَطَرِ
 (۵) فَلِمَهْ فِي عَمَلِ الدِّينِ لَكَ
 ذِيْلَكَ الْخَوْفُ لِهَذَا الضَّرَرِ
 (۶) أَوَّلِ أَهْلِ سُوقِنَا هَذَا أَبَدٍ
 لَا وَلَا لِلْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ

خوف حرمان هست تو چونی قوی
 چون نکردت سست اندر جستجو ست
 هست اندر کاهلی این خوف بیش
 دارم اندر کاهلی افزون خطر
 دامنست میگیرد این خوف زیان
 در چه سودند انبیا و اولیا (۱)

(۱) بوی روزی نبودت چون مبروی
 (۲) خوف حرمان ازل در کسب لوت
 (۳) گوئی آری خوف حرمان هست پیش
 (۴) هست در کوشش امیدم بیشتر
 (۵) پس چرا در کار دین ای بدگمان
 (۶) یا ندیدی کاهل این بازار ما

(۱) ربط این بیت به بیت سابق چنین است که در بیت سابق ارشاد فرمودند بآنکه در امر دین چرا بر امید کار نمیکنی اکنون میفرمایند که ترا شاید امید سود نباشد و این اشتباه است زیرا که اهل بازار دین ما ندیدی که چه قدر سود گرفتند -

- (۱) فَمِنْ أَلَدُ كَأَنَّ ذَا إِذْ ذَهَبُوا
أَظْهَرَ وَجْهًا لَهُمْ فِي أَيِّ سَوْقٍ
(۲) فَالْحَدِيدُ لَهُمُ الْخُلْجَالُ صَارَ
وَكَذَاكَ الْبَحْرُ حَمَالًا بَدَى
(۳) وَالْحَدِيدُ لَهُمْ كَالشَّمْعِ لَأَنَّ
- قُلْ فَأَيُّ مَعْدِنٍ يُطَلَّبُ
أَخَذُوا نَفْعًا .. لَهُ الْوَصْفُ يَرُوقُ ..
طَائِعًا .. فِي كَيْفِهِمْ أَنَّى يَدَارُ ..
لَهُمْ .. أَنَّى تَشَا طَوْعًا غَدَى ..
وَالْهَوَاءُ الْعَبْدُ وَالْمَحْكُومُ كَانَ

فی بیان الحدیث الذی قاله الرسول (ص) ان لله اولیاء اخفیاء

- (۴) وَفَرِيقٌ آخَرٌ قَيَّدَ الْخِفَاءَ
وَمَتَّى بَيْنَ الْوَرَى بِالشُّهْرَةِ
(۵) ذَا جَمِيعًا هُمْ عَيْنُ أَحَدٍ
(۶) لَمْ تَقْعْ أَيْضًا لَهُمْ فِي الْحَرَمِ
مَعَ ذَا مَا سَمِعَ الْإِبْدَالُ حِينَ
- كَثْرَةً فِي الْأَرْضِ .. بَأْتُوا فِي السَّمَاءِ ..
هُمْ بَأْتُوا .. اسْتَتَرُوا بِالْمَرَّةِ ..
فَوْقَ مَا كَانَ لَهُمْ مِنْ سُودَدٍ
كَمْ كَرَامَاتٍ وَكَمْ مِنْ عِظَمِ
إِسْمِهِمْ .. سِرِّهِمْ كَيْفَ يَبِينُ ..

- (۱) زین دکان رفتن چه کان شان رونمود
(۲) آه ن آن را رام چون خلخال شد
(۳) آه ن آن را رام همچون موم شد
- اندرین بازار چون بستند سود
بحر این را رام چون حمال شد
باد آن را بنده و محکوم شد

بیان آنکه رسول (ص) فرمود ان لله اولیاء اخفیاء

- (۴) قوم دیگر سخت پنهان می روند
(۵) این همه دارند و چشم هیچ کس
(۶) هم کرامتشان هم ایشان در حرم
- شهره خلقان ظاهر کی شوند
بر نیفتد برکیاشان هیچ نقش
نامشان را نشنود ابدال هم

(۱) أَفَلَا تَدْرِي بِمَا لِلَّهِ مِنْ
وَهَي تَدْعُوكَ هَلُمَّ نَحْوِيَا
(۲) فَجِهَاتُ الْعَالَمِ أَلَسْتَ جَمِيعٌ
وَبِكُلِّ طَرَفٍ أَنْتَ نَظَرْتَ
(۳) لَوْ كَرِيمٌ لَكَ فِي النَّارِ تَعَالٍ
وَأَنْتَ لِلنَّارِ وَإِيَّاكَ تَقُولُ
مَوْهَبَاتٍ وَ عَطَايَا لَمْ تَبَيِّنْ
.. كُلُّ هَذَا الْعَالَمِ فِي طَوْعِيَا ..
مِنْ عَطَاهُ وَمِنْ اللَّطِيفِ الْبَدِيعِ
كَانَ إِعْلَامًا لَهُ مِنْهُ أَنْبَهَرْتَ
قَالَ سُرْعَانَ أَجِبْ لِيَّيَ الْمَقَالَ
أَحْذَرُ تُحَرِّقُنِي عِنْدَ الدُّخُولِ

فی بیان حکایت رمی اُنس (ض) المندیل اللذی اعطاه الرسول (ص) له

فی التنور المملو بالنار ولم يحترق

(۴) اُنْسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ يَا نَ
وَرَدَ ضَيْفٌ عَلَيْهِ .. مُؤْتَمَنٌ ..

(۱) یا نمی دانی کرمهای خدا
(۲) شش جهت عالم همه اکرام اوست
(۳) چون کریمی گویدت آتش در
کو ترا می خواند آن سو که بیا (۱)
هر طرف را بنگری اعلام اوست
اندرا زود و مگو سوزد مرا

حکایت مندیل در تنور پر آتش انداختن اُنس (ض) و نا سوختن آن

(۴) از اُنس فریاد مالک آمده است که به مهمانی او شخصی شده است

(۱) در نسخه لکنهور (این دو بیت زیر بر نسخه النهج اضافه دارد و معتدل است که از ملحقات باشد) کو ز آتش نرگس و نسرين کند - و ز میانش غنچهها سر برزند - در حقیقت آتش از هیبت چو ماست - کاذرد ستار خوان انبیاست - و لفظ ما در این بیت دوم مخفف ماء است که بمعنی آب باشد یا اینکه ضمیر متکلم مع الغیر باشد بصفحه ۱۴۴ جزء شرح بحر العلوم رجوع شود -

أَنَسٌ مِّنْدِيلُهُ الْعَارِي كَدَرُ
 أَيُّهَا الْخَادِمَةُ إِلَيْهِ حَالُ
 فِي وَطِيسٍ شَبُّ نَارًا وَلَهَبُ
 وَالضِّيَوفُ الْكُلُّ مِّنْ ذَا الْفِعْلِ كَانَ
 يَظْهَرُ وَالنَّمْتُ فِي ذَاكَ الزَّمَانِ
 بِهِ جَاءَتْ وَهُوَ.. كَالْعَلِقِ النَّفِيسِ..
 عَارِيًا.. بِالطَّيِّبِ وَاللَّطِيفِ اقْتَرَنَ
 صَفْوَةُ الْأَصْحَابِ بِالْعِزَّةِ بَانَ
 عَادَ ذَا طِيبٍ وَوَهَّاجًا نَظِيفُ
 أَحْمَدُ كَانَ بِمِنْدِيلِ الطَّعَامِ
 .. فَلَهُ الْحَقُّ بِذِ الْلَطِيفِ مَنَحُ..

(۱) قَالَ مِّنْ بَعْدِ الطَّعَامِ قَدْ نَظَرَ
 (۲) أَصْفَرَ ذَا دَرَنِ كَثُرَ فَقَالَ
 (۳) فِي الْوَطِيسِ نَفْسًا ذَاتُ الْأَدَبِ
 (۴) قَذَفَتْ بِالْفُورِ مِّنْدِيلَ الْخَوَانِ
 حَائِرًا مُنْتَظِرًا مِنْهُ الدُّخَانُ
 (۵) سَاعَةً مَرَّتْ وَمِنْ هَذَا الْوَطِيسِ
 طَاهِرًا أَبْيَضُ مِنْ كُلِّ دَرَنِ
 (۶) لَهُ قَالَ الْقَوْمُ يَا مَنْ هُوَ كَانَ
 لِمَهُ لَمْ يَحْرِقْ وَأَيْضًا بِاللَّطِيفِ
 (۷) قَالَ مِّنْ كَثَرَةٍ مَا خَيْرُ الْأَنَامِ
 ذَا الْيَدَيْنِ وَالْفَمِ مِنْهُ مَسَحَ

دید آنس دستار خود را زرد فام
 اندر افکن در تنورش يك دمه
 آن زمان دستار خوان را هوشمند
 انتظار دود کندوری بدند
 باك و اسپید و از آن اوساخ دور
 چون نسوزید و منقی گشت نیز
 بس بمالید اندرین دستار خوان

(۱) او حکایت کرد کز بعد طعام
 (۲) چرکن و آلوده گفت ای خادمه
 (۳) در تنور پر ز آتش درفکند
 (۴) جمله مهمانان در آن حیران شدند
 (۵) بعد يك ساعت برآورد از تنور
 (۶) قوم گفتند ای صحابی عزیز
 (۷) گفت زانکه مصعافی دست و دهان

وَحَشِيتَ النَّارَ فِي يَوْمِ الْحِسَابِ
 كُنْ .. وَبِالْعُمْرِ لَهَا مَصْطَحِبًا ..
 مَنَحْتَ وَاللُّطْفَ أَهَدْتَ وَالتَّرَفَ
 يَهَبُ .. أَيُّ سَنَا فِيهَا يَلُوحُ
 قَبْلَهُ سَوَىٰ وَأَعْطَىٰ ظَفَرًا
 لِلْمَوْلِيِّنَ .. أَطْعَمَهُمْ فِي الْحِرَابِ ..
 لَا تَقُولِي الْحَالَ مِنْكَ لِأَحَدٍ
 قَدْ رَمَيْتَ هَبَكَ بِالسَّرِّ الْبَدِيعِ
 كَيْفَ يَا سَيِّدَةً فِي النَّارِ حِينَ
 تَوْبَعَيْنِ النَّارِ لِي قَالَ زَمَانُ
 لِاعْتِقَادِي الْكَامِلِ بِالْأَمْنِ
 لِي مَعَ حُسْنِ رَجَاءٍ بِالْعَمَلِ

(۱) ایها القلب الذی خفت العذاب
 مع مثل ذی الید مقتربا
 (۲) للجماذ اذ کمثل ذا الشرف
 ویک روح العاشق ای فتوح
 (۳) اذ تراب الکعبه والحجرا
 صر بجدر لک یا روح التراب
 (۴) بعد یا خادمه قالوا ابد
 (۵) کیف انت له بالقول سریع
 (۶) مثل منیدیل الخوان ذا الثمین
 (۷) قدرمیت ما هو المندیل کان
 (۸) لی القی نفسک القیت انا
 من عباد الله کم فیهم امل

با چنان دست و لبی کن اقتراب
 جان عاشق را چها خواهد گشاد
 خاک مردان باش ای جان در نبرد
 تو نکوئی حال خود با این همه
 گیرم او بر دست در اسرار پی
 چون فکندی اندر آتش ای سنی
 در رو اندر عین آتش بی ندم
 از عباد الله دارم بس امید

(۱) ای دل ترسنده از نار و عذاب
 (۲) چون جمادی را چنین تشریف داد
 (۳) مرگلوخ کعبه را چون قبله کرد
 (۴) بعد از آن گفتند با آن خادمه
 (۵) چون فکندی زود آن از گفتوی
 (۶) این چنین دستار خوان قیمتی
 (۷) میزری چه بود اگر او گویدم
 (۸) اندر افتم از کمال اعتمید

- (۱) فَعَالَى الْإِلَهِ كَسِيرٌ ذَا مَنْ نَدَرَا
نَفْسَكَ اضْرِبْ يَا أَخِي مُبْتَدِرَا
دُونَ صِدْقِ الْمَرَاةِ صِدْقُ الرَّحْلِ
أَبْدًا مَا كَانَ .. بَلْ عَنْهُ يُجَلْ ..
(۲) ذَلِكَ الْقَلْبُ الَّذِي لِلرَّجُلِ
دُونَ قَلْبِ الْمَرَاةِ بِالْعَمَلِ
لَوْ غَدَى فَهُوَ مِنَ الْكَرَشِ أَقْلُ
.. مَا لَهُ مِنْ ثَمَرٍ هَانَ وَذَلْ ..

فی بیان امداد الرسول (ص) لاسریة العرب من العطش وقلة الماء

و تقرير الهلاك لهم والجمال والناس تدارك ألسنتها من قلة الماء

- (۳) ذَلِكَ الْوَادِي الَّذِي فِيهِ الْعَرَبُ
نَزَلَ مِنْهُمْ فَرِيقٌ وَالْقَرَبُ
لَهُمْ جَفَتْ لِقْحَطِ الْمَطَرِ
وَعَدَى رَهْنُ الظَّمَا وَالْخَطَرِ ..
(۴) قَيْرَوَانٌ وَسَطُ الصَّحْرَا بَقَى
يَدْعُو بِالْمَوْتِ لَهُ مِمَّا لَقَى
لَهُمْ جَفَتْ لِقْحَطِ الْمَطَرِ
أَحْمَدُ الْمُخْتَارُ نُورُ الثَّقَلَيْنِ
(۵) بَقِيَّةُ ذَلِكَ مُغِيثُ الْعَالَمِينَ
يَدْعُو بِالْمَوْتِ لَهُ مِمَّا لَقَى
(۶) مِنْ بَعِيدٍ ظَهَرَ عَوْنًا نَظَرَ
أَحْمَدُ الْمُخْتَارُ نُورُ الثَّقَلَيْنِ
فَوْقَ حَرِّ الرَّمْلِ فِي صَعْبِ الطَّرِيقِ
قَيْرَوَانًا زَادَ عَدَاً وَكَبَرَ
الْعَظِيمِ الرَّحْبِ .. فِي عُسْرِ وَضِيقٍ ..

(۱) ای برادر خود بر این اکسیر زن کم نیاید صدق مرد از صد زن

(۲) آن دل مردی که از زن کم بود آن دلی باشد که کم زاشکم بود

قصه فریاد رسیدن حضرت رسول (ص) کاروان عرب را که از تشنگی و بی آبی

دور مانده بودند و دل بر مرگ نهاده شتران و خلق زبان بیرون انداخته

- (۳) اندرون وادی گروهی از عرب خشک شد از قحط بارانی قرب
(۴) در میان آن بیابان مانده کاروانی مرگ خود بر خوانده
(۵) ناگهان آن مغیث هر دو کون مصطفی پیدا شد از ره بهر عون
(۶) دید آنجا کاروانی بس بزرگ بر ترف ریک و ره صعب و بزرگ

دَلَعْتُ وَ الْخَلْقُ مِمَّا غَالَهُمْ
 مُنْكَفَيْنَ .. الْبَعْضُ بَعْضًا عَرَفَ ..
 نَحْوَ هَذِي الْكُتُبِ بِالسَّرْعَةِ
 قَرَبَةً قَدْ وَضَعَ فِي عَجَلٍ
 بِهِ إِيْتُونِي بِحُكْمٍ وَأَذَى
 تِلْكَ بَعْدَ سَاعَةٍ لِلْمَطْلَبِ
 كَانَ عَبْدٌ أَسْوَدٌ يَأْتِي عَجَلٍ
 مِلَأَتْ .. كَالْتَحْفَةِ كَانَتْ بَعْدُ ..
 نَحْوَ هَذَا الطَّرَفِ رَامَ أَنْتَظِرُ
 هُوَ قَالَ لَهُ ذَاكَ بِالسَّنَا
 وَ لَهُ الْخَلْقُ كَمِثْلِ السُّكَّرِ

(۱) مِنْ ظَنًّا أَلَسْنَهَا الْغَيْرُ لَهُمْ
 وَقَعُوا فَوْقَ الْحَصَى كُلِّ طَرَفٍ
 (۲) رَحِمَةً قَالَ لَهُمْ كَمْ مَرَّةً
 (۳) إِذْهَبُوا فَالْعَبْدُ فَوْقَ جَمَلٍ
 (۴) يَقْصُدُ سَيِّدَهُ الْجَمَالَ ذَا
 (۵) أَتَيْتِ الطُّلَّابُ نَحْوَ الْكُتُبِ
 (۶) نَظَرُوا مَا قَالَهُ فَوْقَ جَمَلٍ
 وَ لَهُ رَاوِيَةً بِالْمَاءِ قَدْ
 (۷) فَلَهُ قَالُوا لَكَ فَخْرُ الْبَشَرِ
 (۸) قَالَ لَا أَعْرِفُهُ مَنْ ذَا أَنَا
 مَنْ غَدَى الْوَجْهَ لَهُ كَالْقَمَرِ

خلق اندر ریگ هر سوریخته
 چند باری سوی آن کُتبان دوید
 سوی میر خود بزودی می برد
 سوی من آرید با فرمان مر
 بعد يك ساعت بدیدند آن چنان
 راویه پرآب چون هدیه بری
 این طرف فخر البشر خیر الوری
 گفت او آن ماه روی و قند خو

(۱) اشتراکشان را زبان آویخته
 (۲) رحمت آمد گفت هین زوتر روید
 (۳) که سیاهی بر شتر مشک آورد
 (۴) آن شتربان سیه را با شتر
 (۵) سوی کُتبان آمدند آن طالبان
 (۶) بندۀ میشد سیه با اشتری
 (۷) پس بدر گفتند می خواند ترا
 (۸) گفت من نشناسم اورا کیست او

وَجَدَتْ فِيهِ .. وَكَمْ هُمْ وَصَفُوهُ ..
 سَاحِرٍ .. السَّحَر لَه فَمَا هَوَى ..
 نِصْفَ شَبِيرِ اَنَا مِنْهُ بِالطَّلَبِ
 سَحَبُوهُ وَهُوَ فِي لَهْفِ
 اِذْ لَه قَدْ سَحَبُوا مِثْلَ الْاَسِيرِ
 مَاءً اَيْضًا مَا تَرِيدُونَ اَحْمِلُوا
 اَنْهَلْ وَالْعِيرَ مَعَ كُلِّ اَحَدٍ
 مَلَأُوا غَيْثُ السَّمَاءِ مِنْ غَيْرَتِهِ
 اَحَدٌ قَدْ نَظَرَ كَمْ هَاوِيَهُ
 فَرَدَةً هَلْ اَحَدٌ فِي مَرَّةٍ
 مَلَأَتْ وَالْقَلْبُ مِنْ ذَا مَا اضْطَرَبَ

گفت مانا او مکرآن ساحراست (۱)
 من نیایم جانب او نیم شبر
 او فغان برداشت در تشنیم و تف
 گفت نوشید آب و بردارید نیز
 اشتران و هر کسی زان آب خورد
 ابر گردون خیره مانند از مشک او
 سرد گردد سوز چندین هاویه
 گشت چندین مشک پر بی اضطراب

(۱) فَبِأَنْوَاعٍ عِدَادٍ عَرَفُوهُ
 قَالَ لَا مَا أَشْبَهَ ذَاكَ سِوَى
 (۲) فَفَرِيقًا هُوَ بِالسَّحَرِ غَلَبَ
 (۳) لَا أَجِيءُ فَلِذَلِكَ الطَّرَفِ
 (۴) وَصِيَاحٍ وَبَتَشْنِيمٍ كَثِيرٍ
 فِي أَمَامِ الْمُصْطَفَى قَالَ اَنْهَلُوا
 (۵) فَمِنْ الْقُرْبَةِ بَلَكَ الْكُلَّ قَدْ
 (۶) شَرَبُوا الرَّاوِيَةَ مِنْ قُرْبَتِهِ
 (۷) حَسَدًا شَبَّ فَهَلْ مِنْ رَاوِيَةٍ
 (۸) بَرَدَ مِنْهَا اللَّطْفُ مِنْ قُرْبَةٍ
 نَظَرَ كَمْ رَاوِيَاتٍ وَقَرَبَ

(۱) نوعها تعریف کردندش که هست
 (۲) که گروهی رازبون کرد او بسحر
 (۳) کش کشانش آوردند آن طرف
 (۴) چون کشیدندش به پیش آن عزیز
 (۵) جمله رازان مشک او سیرآب کرد
 (۶) راویه پرکرد و مشک از مشک او
 (۷) این کسی دید است کز يك رازیه
 (۸) این کسی دید است کز يك مشک آب

(۱) مانا بمعنی نظیر و مثل و مانند آمده است و بمعنی همانا و گومی و پنداری

نیز گفته اند (برهان قاطع) -

مِنْهُ لِلْوَجْهِ .. وَسِرًّا وَجْهًا ..
 يَصِلُ مِنْ أَصْلِ طَائِمِي بِحَرِّهِ
 رَجَعَ الْمَاءُ هَوَاءً بِالْأَثَرِ
 عَادَ .. وَالطَّلَّ السَّقِيطَ مِنْ نَدَاهُ ..
 خَارِجًا كَانَ وَ مِنْ مَحِضِ الْعَدَمِ
 .. وَ يَدُونِ سَبَبٍ قَدْ اثْبَتَا ..
 مَنْذُ كُنْتَ الْإِطْفَالُ عَنْهَا مَا غَدَرْتُ
 قَدْ لَصَقْتَ لَمْ تَمِلْ عَنْ غَيْسِكَ
 سَبَبَ أَنْتَ غَفَلْتَ .. بِالطَّلَبِ ..
 صُرْتَ .. دَوْمًا عَنْ سِوَاهَا غَافِلًا ..
 رَأْسِكَ كَمْ تَضْرِبُ .. بَيْنَ الْمَلَأِ ..
 قُلْتَ .. ضَيَعْتَ النُّهْيَ بِالْمَرَّةِ ..

(۱) صَارَتْ الْقَرَبَةُ بِالذَّاتِ السِّتَارَ
 مَوْجٌ فَضِلَ اللَّهُ طَوْعَ أَمْرِهِ
 (۲) فَمِنْ الْغَلِي الشَّدِيدِ مَا صَدَرَ
 وَالْهَوَاءُ ذَاكَ بِالْبَرْدِ الْمِيَاهُ
 (۳) بَلْ يَغْيِرُ سَبَبٍ عَنْ ذِي الْحَكَمِ
 كَوْنِ الْمَاءِ وَ مِنْهُ اثْبَتَا
 (۴) فَإِلَى الْأَسْبَابِ أَنْتَ إِذْ نَظَرْتُ
 فَعَلَى الْأَسْبَابِ مِنْ جَهْلٍ يَكَا
 (۵) قِمْنَ الْأَسْبَابِ عَمَّنْ لِلْسَبَبِ
 وَلِذِي الْأَسْتَارِ مِنْ ذَا مَا ثَلَا
 (۶) وَإِذَا الْأَسْبَابُ وَلَتْ فَعَلَى
 رَبَّنَا يَا رَبَّنَا كَمْ مَرَّةً

می رسید از امر او از بحر اصل
 و آن هوا گردد ز سردی آبها
 آب رویانید تکوین از عدم
 بر سبب از جهل بر چسبیده
 سوی این رو پوشها زان مائلی
 ربنا و ربناها میکنی

(۱) مشک خود روپوش بود و موج فضل
 (۲) آب از جوشش همی گردد هوا
 (۳) بلکه بی اسباب و بیرون زین حکم
 (۴) تو ز طفلی چون سببها دیده
 (۵) با سببها از مسبب غافل
 (۶) چون سببها رفت بر سر میزنی

كَيْفَ صُنِعِي تَذَكُّرُ يَا لَلْعَجَبِ
لَكَ دَوْمًا أَنْظُرْ رَغْمَ الْأَذَى
مَا أَنْظَرْتُ .. لَنْ أَرَى شَيْئًا سِوَاكَ ..
قَالَ يَا مَنْ أَنْتَ دَوْمًا فِعْلُكَ
.. قَوْلُهُ وَالْفِعْلُ مَوْهُوْتٌ سَخِيفٌ ..
أَرْحَمُ .. وَالْجُرْمُ لُطْفًا أَغْيَرُ ..
وَعَلَى الرَّحْمَةِ دَرْتُ وَالنَّجَاحُ
وَلَكَ بِالْجُودِ مِنِّي أَغْيَرُ
قَدْ دَعَوْتُ لَكَ كُنْتُ الْمُلْتَمِسُ
حَيْرَةً وَافْتُ وَقَالَتْ ذَاهِبِي
خُلِقَ الْبَحْرُ .. الْخِضْمُ بِالْمِنْ ..
لِلْمَوْجِوهِ قَدْ جَعَلْتَ بِالْعَطَاءِ
ظَمِئُوا فِي الْقَفْرِ ذَا جُودًا وَمَنْ ..

چون ز صنعم یاد کردی ای عجب
ننگرم سوی سبب وان دمدمه
ای تو اندر توبه و میثاق سست
رحمتم پرست بر رحمت تنم
از کرم این دم چو می خوانی مرا
یا محمد چیست این ای بحر خو
غرقه کردی هم عرب هم کردی را

(۱) لَكَ قَالَ الرَّبُّ رُحْ نَعُو السَّبَبِ
(۲) قَالَ إِذْ ذَاكَ أَنَا مِنْ بَعْدِ ذَا
وَالنَّجْوِ السَّبَبِ وَالْمَكْرِ ذَاكَ
(۳) لَهُ لَوْ (رُدُّوا لَمَادُوا) شَغْلُكَ
كَانَ فِي التَّوْبَةِ وَالْعَهْدِ الضَّعِيفِ
(۴) لِيَكُنْ إِنِّي ذَاكَ لَا أَنْظُرُ
رَحْمَتِي وَاسِعَةً كَأَنْتَ جَنَاحُ
(۵) فَلْيَقْبَحْ عَهْدُكَ لَا أَنْظُرُ
حَيْثُ أَنْتَ لِي فِي هَذَا النَّفْسِ
(۶) نَ عَجِيبِ فِعْلِهِ ذِي الْقَاوِلَةِ
مَا هُوَ يَا أَحْمَدُ هَذَا وَمَنْ
(۷) فَصَغِيرَ الْقُرْبَةِ أَنْتَ الْغَطَاءُ
عَرَبًا أَغْرَقْتَ مَعَ كَرْدٍ .. وَمَنْ

(۱) رب میگوید برو سوی سبب
(۲) گفت زین پس من ترا بینم همه
(۳) گویدش (ردوا لمادوا) کار تست
(۴) لیک من آن ننگرم رحمت کنم
(۵) ننگرم عهد بدت بدهم عطا
(۶) قافله حیران شد. اندر کار او
(۷) کرده رو بوش مشک خرد را

فِي مِيلَانٍ مَلَأَ قَرْبَهُ ذَاكَ الْغَلَامُ الْأَسْوَدُ مِنْ جَانِبِ الْغَيْبِ بِالْمَعْجَزَةِ

وجعله (ص) الغلام الاسود ابيض باذنه تعالى

- (۱) يَا غَلَامُ الْقَرْبَةُ الْحَالُ لَكَ
كُنِي لِهَذَا مِنْ قَبِيحٍ وَحَسَنٍ
(۲) ذَلِكَ الْأَسْوَدُ مِنْ بُرْهَانِهِ
(۳) ظَهَرَ مِنْ لَا مَكَانٍ فَانْظُرْ
وَلَهُ الْقَرْبَةُ قَدْ صَارَتْ سِتَارَ
(۴) وَبِذَلِكَ النَّظَرِ الْاِسْتَارُ قَدْ
وَمَعَيْنِ الْعَيْنِ مِنَ الْغَيْبِ جَلِ
(۵) وَالْغَلَامُ لَهُ فِي ذَاكَ النَّفْسُ
وَلَهُ السَّيِّدُ بَتًّا وَالْمَقَامُ
- أَنْظُرْ.. اعْرِفْ مَا جَرَى مِنْ أَمْرٍ كَأَنَّ
لَا تَكُونُ شَاكِيًّا مَرًّا لِمَنْ
حَارَ وَالْكُوءُ كَبُّ مِنْ إِيْمَانِهِ
فِي الْهَوَاءِ الْعَيْنِ تَهْمِي كَالْمَطَرِ
وَجْهِ ذَاكَ الْفَيْضِ.. سِرًّا وَجَهَارًا..
خُرِقتُ حَتَّى.. عَنِ الْجِسِّ ابْتَعَدَ..
تَنْتَمِي بِالرَّفْعَةِ لَطْفًا وَصَلِ
مَلَأُ الْعَيْنَيْنِ مَاءً مُلْتَمَسُ
نَسِيَ عَادَ.. صَرِيحًا بِالْغَرَامِ..

مشك آن غلام از قیب پرآب کردن بمعجزه و آن غلام سیاه را سپید رو کردن

باذن الله تعالى

- (۱) ای غلام اکنون تو پر بین مشك خود
(۲) آن سیه حیران شد از برهان او
(۲) چشمه عید از هوا ریزان شده
(۴) زان نظر رو پوشها هم بردرید
(۵) چشمها پرآب کرد آن دم غلام
- تا نگردي در شكابت نيك و بد
میدمید از لا مكان ایمان لو
مشك او رو پوش فیض او شده
تا معین چشمه غیبی رسید
شد فراموشش ز خواجه وز مقام

- (۱) يَدُهُ وَالرَّجُلُ فِي رَحْبِ الطَّرِيقِ
فَمِنْ الْعِشْقِ .. إِلَالَهُ الزَّلْزَلَهُ
- (۲) ثُمَّ لِلْمَصْلَحَةِ أَيْضًا سَحَبٌ
وَإِلَى شُغْلِكَ رَحْ يَا مُسْتَفِيدُ
- (۳) لَيْسَ وَقْتُ الْحِيرَةِ ذَا فِي الْأَمَامِ
ذَا الزَّمَانُ فِي الطَّرِيقِ الشَّاطِرَا
- (۴) فَالْيَدَيْنِ لَهُ فَوْقَ وَجْهِهِ
لَهُمَا دَوْمًا كَمِثْلِ مَنْ عَشِقَ
- (۵) أَحْمَدُ ذَاكَ الزَّمَانِ قَدْ أَمَرَ
(۶) لَهُ فَالزَّانِجِيَّ ذَاكَ ابْنُ الْحَبَشِ
- لَيْلَهُ .. الْعَايِسُ ذُو الْمَوْنِ الدَّجِي ..
- (۷) يُوسُفِيًّا عَادَ غَنْجًا وَدَلَالِ
- بَقِيَتْ .. وَالسَّيْرَ فِيهِ لَا تَطِيقُ ..
قَذَفَ فِي رُوحِهِ .. وَالْوَلُولَهُ ..
جَنْبَهُ مَعَ نَفْسِكَ إِنْ بِالطَّلَبِ
.. وَابْتَغِي أَمْرًا لَهُ قَبْلًا تُرِيدُ ..
لَكَ تَأْتِي الْحِيرَةُ فَاتِ الْمَرَامِ
مُسْرِعًا .. لَا تَبْقَ فِيهِ الْحَائِرَا ..
أَحْمَدُ .. خَلَى لِفَرْطِ شَوْقِهِ ..
قَبْلَ .. بِالرُّوحِ وَالْقَلْبِ عَلِقَ ..
يَدُهُ الطَّيِّبَةَ .. الْعَيْنَ أَقْرَ ..
أَبْيَضَ عَادَ .. لَهُ الْقَلْبُ انْتَمَشَ
صَارَ مِثْلَ الْيَوْمِ وَالْبَدْرِ الْمُضِيِّ
قَالَ رَحْ لِلْقُرْبَى حَالًا وَحَالِ

- (۱) دست و پایش ماند از رفتن براه
(۲) باز بهر مصلحت بازش کشید
(۳) وقت حیرت نیست حیرت پیش تست
(۴) دستهای مصطفی بر رو نهاد
(۵) مصطفی دست مبارک بر رخس
(۶) شد سپید آن زنگی و زاده حبش
(۷) یوسفی شد در جمال و در دلال
- زلزله افکند در جانش آله
که بخویش آ باز رو ای مستفید (۱)
این زمان دره در آچالاک و چست
بوسهای عاشقانه بس بداد
آن زمان مالید و کرد او فرخش
همچو بدر و روز روشن شد شبش
گفتش اکنون رو بده و اگوی حال

دَائِمًا يَفْقَدُ رَجُلًا وَيَدَا
ضَيِّعٌ .. مَعَ مَا أَتَى مِنْ أَجَلِهِ ..
مِنْ حَوَالِي الْقِيرِ وَإِنْ قَدْ أَتَى
.. يَحْذَرُ إِذْ ذَاكَ قَوْتُ الْمَوْعِدِ ..
بَقِيَ حَيْرَانٌ لَا يَدْرِي الْخَبَرَ
طَلَبَ مِنْ عِنْدِهِ بِالْمَرَّةِ
ذِي لَنَا .. الْأَوْصَافَ كُلًّا حَاوِيَةً ..
أَيْنَ وَلَّى .. لِمَ مَيَّي لَا يَبِينُ ..
لِي يَا أَيُّ بَلِّ عَلَى الْبَدْرِ يَزِيدُ
ضَرَبَ مِنْ وَجْهِهِ مِنْ ذَا اتَّقَدَّ ..
أَهُوَ ضَاعَ وَ نَامَ زَمَنًا
وَلَهُ خَرَقَ قَهْرًا وَ قَتَلَ

(۱) قُلْ لَهُمْ وَهُوَ كَسْكَرَانَ غَدَى
فِي الرُّوَّاحِ يَدَهُ مِنْ رَجُلِهِ
(۲) بَعْدَ ذَا مَعَ قَرَبَتَيْنِ امْتَلَمْنَا
عَجَلًا سَرْعَانِ نَحْوَ السَّيِّدِ
(۳) فَلَهُ السَّيِّدُ مِنْ بَعْدِ نَظَرِ
وَمَنْ الْحَيْرَةِ أَهْلُ الْقَرْيَةِ
(۴) فَلَمَّا ذَا الْجَمَلِ وَالرَّأْوِيَةِ
وَالْغَلَامُ ذَاكَ زَنْجِي الْجَبِينِ
(۵) ذَلِكَ الْوَاحِدُ بَدْرٌ مِنْ بَعِيدِ
فَعَلَى نَوْرِ النَّهَارِ النُّورَ قَدْ
(۶) أَيْنَ لَا أَيْنَ مَضَى لِلْعَبْدِ لَنَا
أَمْ لَهُ بِالْصَّدَقَةِ الذُّئْبُ وَ صُلِّ

پای می نشناخت در رفتن ز دست
سوی خواجه از نواحی کاروان
از تحیر اهل آن ده را بخواند
پس کجا شد بنده زنکی جبین
می زند بر نور روز از روش نور
یا بدو کرکی رسید و کشته شد

(۱) او همی شد بی سر و بی پای و مست
(۲) پس پیامد با دو مشک پر روان
(۳) خواجه ازدورش بدید و خیره ماند
(۴) راویه ما اشتر ما هست این
(۵) این یکی بدریست می آید ز دور
(۶) کو غلام ما مکر سر گشته شد

أَنْتَ تَرْكِبِي أَجِبْ أَمَّ فِي الْيَمَنِ
مَا فَعَلْتَ فَأَلْصَحِّحْ قَلْبِي لِيَا
حِيلَةً . لَا تُبِدْ مَكْرًا وَدَغْلًا
كَيْفَ أَتَيْ كَيْفَ مَعْنٍ قَدْ مَلَكَ
أَتَيْ . لَا أَحْذَرُ سُوءَ الْعَمَلِ .
يَدُ فَضْلِ اللَّهِ اعْطَيْنِي السَّنَا
فَفَقِيرَ الصَّدَقِ لِي مِنْ عِنْدِيَا
كُلُّ سِرِّ لَكَ كَانَ فِي الدُّنَا
بِالْتَّمَامِ أَوْضَحُ أَحْصِي بَعْدَ
أَنَا لِلْحَالِ أَقُولُ مَا دَرَيْتَ
تَعْلَمُ أَنِّي هُوَ هَبْ بِالسَّعُودِ
وَلِي السَّعْدُ تَجَلَّى وَاتَّشَقَّ (۱)

(۱) فِي الْأَمَامِ إِذْ أَتَى قَالَ فَمَنْ
(۲) قَدْ تَوَلَّدَتْ فَأَيْنَ عَبْدِيَا
لَوْ قَتَلْتُ لَهُ أَظْهَرَ لَا تَسْلُ
(۳) قَالَ لَوْ كُنْتُ قَتَلْتُ لَهُ لَكَ
أَنَا فِي هَذَا الدَّمِ بِالرَّجُلِ لِي
(۴) أَتَيْنَ عَبْدِي رَاحَ قَالَ ذَا أَنَا
(۵) إِصْحَ مَا ذَا قُلْتُ أَتَيْنَ عَبْدِيَا
(۶) إِصْحَ لَا تَنْجُو لَهُ قَالَ أَنَا
مَعَ ذَلِكَ الْعَبْدِ فَرَدًّا بَعْدَ قَرَدَ
(۷) مِنْ زَمَانٍ أَنْتَ لِي فِيهِ اشْتَرَيْتَ
(۸) كُلَّهُ حَتَّى بِذَاكَ فِي الْوُجُودِ
بَانَ مِنْ شَبْدِيزِي الصُّبْحِ الْيَقَقُ

(۱) (شبدیز من) معناه لیلی الظلام لان کلمه شب اللیل و دیز بمعنی اللون الاسود
او اللون الترابی و لذلك كانوا یسمون الفرس الاسود لخسرو (شبدیز) و ابقیت کلمه شبدیز
فی الترجمة علی حالها لان شبدیز کسری او خسرو کان معروفاً عند العرب و ذکره النطایی
فی المضاف والمنسوب -

از یمن زادی و یا ترکیستی
گر بکشتی و انما حیلست مجو
چون بیای خود درین خون آمدم
کرد دست فضل یزدان روشنم
هین نخواهی رست از من جز براست
جمله و اگویم یکایک من تمام
تا با کنون باز گویم ماجرا
کز چه از شبدیز من صبحی گشود

(۱) چون بیاید پیش گفتش کیستی
(۲) کو غلام را چه کردی راست گو
(۳) گفت اگر کشتم بتو چون آمدم
(۴) کو غلام من بگفت اینک منم
(۵) هی چه میگوئی غلام من کجاست
(۶) گفت اسرار ترا با آن غلام
(۷) زان زمانی که خریدی تو مرا
(۸) تا بسلنی که همانم در وجود

- (۱) هُوَ صَارَ لَهُ تَوْنٌ آخَرُ
فَمِنْ الْأَرْكَانِ كُلِّ وَالتُّرَابِ
(۲) عَارِفُوا الْأَجْسَامَ بِالْفُورِ لَمَّا
شَارِبُوا الْمَاءَ شَاؤُوا بِالرُّتَبَةِ
(۳) عَارِفُوا الْأَزْوَاحَ مِنْ كُلِّ عَدَدٍ
فِي خِصْمٍ مَا لَهُ كَيْفِيَّةٌ
(۴) فَكُنِ الرُّوحَ وَالرُّوحَ اعْلَمْ
لِلْحَبِيبِ نَاطِرًا صِرَ بِالْمِرَاسِ
- لَكِنَّ الرُّوحَ النَّظِيفَ الطَّاهِرَ (۱)
فَرَّغَ وَاللَّوْنِ صَفَوُ وَ أَبَابِ
ضَمِعُوا .. وَالصُّورَةَ رَامُوا بِنَا .. (۲)
تَرَكَوْا لِلْمَكُوزِ هُمْ وَالْقَرَبَةِ
فَارِغُونَ غَرِقُوا مَرَّ الْأَبَدِ
لَا وَلَا كَيْفٌ .. وَلَا كَيْمِيَّةٌ ..
مِنْ طَرِيقِ الرُّوحِ .. وَالْحَبِّ أَفْهَمِ
لَا تَصِرْ ابْنُ الدَّلِيلِ وَالْقِيَاسِ

(۱) و لملو شأنها ستر الله وامر نبيه أن لا يفشيها لليهود و يقول لهم قال لى ربي (قل الروح من امر ربي) ولا يمكن التعبير عنها و اللون مخصوص بالاجساد المركبة من العناصر - (۲) قال القلام العارفون للجسم هم القاطنون فى مرتبة الصور على الفور يضيعونها لانهم لا يغفلون عن التبدل والتغير او تقول العارفون للجسم عجلة يغيبون ماء الحقيقة كاهل العير لانهم مقيدون بالحالات الجسمانية لا قدرة لهم على النظر الى الماء النازل من عين الغيب والشاربون لماء الحيات المعنوى الناظرون للفيض الالهى يتركون القرية والخاوية والكوز ولا ينظرون للاجسام التى هى محل ماء الروح - (۳) اى كن مصاحباً لارباب المشاهدات لتعلم الروح ولا تكن فى مرتبة اهل القياس لانهم اخوان الشياطين لان للانسان مراتب ثلاثة صفة حيوانية وصفة شيطانية وصفة ملكوتية -

- (۱) رنگ دیگر شد ولیکن جان پاک
(۲) تن شناسان زود ما را گم کنند
(۳) جان شناسان از عدها فارغند
(۴) جان شو و از راه جان جان را شناس
- فارغ از رنگست و از ارکان خاک
آب نوشان ترک مشک و خم کنند
غرقة در بای بیچوندند و چند
یار بینش شو نه فرزند قیاس

وَاحِدًا عَدَا .. وَ بِالْوَفْقِ سَلَمَكَ ..
 ظَهَرَا .. اِثْنَانِ هُمَا فِي النَّاطِرَيْنِ ..
 وَجِدَا الْاِثْنَانِ بِالْجَوْهَرِ فَرْدُ
 لَهُ مِثْلُ الرَّأْسِ كَانَا وَالذَّنْبُ
 مَسَكَ كَالطَّيْرِ طَارَ .. لِلنَّجَاحِ ..
 بَتَّةً وَالرُّوْتَقُ قَدْ مَسَكَا
 كَانَ عَوْنُ الْاٰخِرِ .. مَا اَنْ سَلَمَكَ
 وَجَدَ لِلاٰخِرِ كَانَ الزَّمِيلُ
 اَوْجَدَ الْحَقُّ بِالْاَرِيْبِ وَشَكَ
 سَجَدَا وَالْعَوْنُ كَانَا وَالْمَدَدُ

(۱) فَلِرَأْسِ السِّلَكِ عَقْلٌ وَمَلَكٌ
 وَلِاجْلِ الْحِكْمَةِ فِي صُورَتَيْنِ
 (۲) ذَا لَآنَ الْمَلَكُ وَالْعَقْلُ قَدْ
 تَبِعَ الْوَاحِدَ لِلثَّانِي اصْطَحَبَ
 (۳) اِنْ هَذَا الْمَلَكُ لَمَّا الْجَنَاحُ
 اِنْ ذَا الْعَقْلُ الْجَنَاحُ تَرَكَ
 (۴) كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمَا مِنْ غَيْرِ شَكٍّ
 كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمَا الْوَجْهَ الْجَمِيلُ
 (۵) فَكِلَا الْاِثْنَيْنِ عَقْلٌ وَمَلَكٌ
 وَكِلَا الْاِثْنَيْنِ مِنْ اَدَمَ قَدْ

بهر حکمت بر دو صورت گشته‌اند (۱)
 در بی هم همچو دنبال و سرانند
 وین خرد بگذاشت بر و فر گرفت
 هر دو خوشرو پشت هم‌دیگر شدند
 هر دو آدم را معین و ساجدی

(۱) چون ملک با عقل یک سر رشته‌اند
 (۲) آن ملک با عقل چون یک گوهرانند
 (۳) آن ملک چون مرغ بال و پر گرفت
 (۴) لا جرم هر دو مناصر آمدند
 (۵) هم ملک هم عقل حق را واجدی

(۱) در کلمات شیخ محی‌الدین آمده (و كانت الملائكة بعض قوى آدم) - مراد بظاهر آنست که حقیقت ملکیه که هست در انسان عقل شده و ظاهر گشته لیک بر دو نحو تعین گرفت یکی در عالم ملائکه و دیگر در عالم انسان -

(۱) إِنَّ إِبْلِيسَ مَعَ النَّفْسِ اتَّحَدَ
وَمَعَ آدَمَ فِي الْأَوَّلِ قَدْ
(۲) ذَاكَ مَنْ آدَمَ بِالْخَلْقِ الْبَدَنِ
وَالَّذِي آدَمَ نُوراً مُتَقَدِّ
(۳) ذَانِكَ الْإِثْنَانِ عَيْنَ لَهْمَا
ذَانِكَ الْإِثْنَانِ عَيْنَ لَهْمَا
(۴) ذَا الْبَيَانِ الْحَالِ ظَلَّ كَالْجِمَارِ
حَيْثُ مَا لَاقَ لِأَنَّ بَيْنَ الْيَهُودِ
(۵) وَمَتَى لِلشَّيْعَةِ مَدَحَ عَمَرَ
وَمَتَى عِنْدَ الْأَصَمِّ تَقْدَرُ
(۶) لَكِنْ إِمَّا أَحَدٌ فِي زَاوِيَةٍ
مَا ذَكَرْتُ مِنْ ضَجِيحٍ وَصَحْبٍ

بِابْتِدَاءٍ .. وَإِلَى مَرَّةٍ الْآبَدِ ..
أَضْمَرَا دَوَّماً عَدَاءً وَحَسَدَ
نَظَرَ فَرَّ إِلَيْهِ مَا رَكَنَ
نَظَرَ خَرَّ لَدَيْهِ وَسَجَدَ
نُورَتْ مِنْهُ .. بِأَنْوَارِ السَّمَاءِ
غَيْرَ طِينٍ لَنْ تَرَى .. زَادَتْ عَمَى
رَكَسَ فِي الثَّلَجِ أَعْيَاهُ الْفَرَارِ
يَقْرَأُ إِلَّا نَجِيلٌ .. أَوْ أَهْلُ الْجُحُودِ ..
تَقْدَرُ تَذَكَّرُ .. هَبْ جَلُّ أَثَرِ ..
تَضْرِبُ بِالْبَرِّيطِ أَوْ تَزُمُرُ
قَرِيَةً كَانَ .. وَرُوحَ سَامِيَةٍ ..
كَافِيّاً كَانَ وَ لِلْقَلْبِ جَذَبَ

(۱) نفس و شیطان بوده ز اول واحدی
(۲) آنکه آدم را بدن دید او رمید
(۳) آن دو دیده روشنان بودند ازین
(۴) این بیان اکنون چو خر در گل بماند
(۵) کی توان باشیعه گفتن از عمر
(۶) لیک گردرده بگوشه يك کس است

بوده آدم را عدو و حاسدی
وان که نور مؤمن دید او خمید
وین دورا دیده ندیده غیر طین
چون نشاید بر جهود انجیل خواند
کی توان بر ربط زدن در پیش کر
های هوئی که بر آوردم بس است

(۱) مُسْتَحِقُّ الشَّرْحِ صَخْرٌ وَحَجَرٌ نَاطِقًا كَانَ عَلِيمًا ذَا خَبَرٍ
وَلَهُ شَرَحٌ دَوْمًا مَعَ ثُبُوتٍ وَرُسُوخٌ مِنْهُ شَيْءٌ لَا يَفُوتُ

فی بیان آن که حق تعالی هر چه داد و آفرید از سموات و ارضین و اهرای همه

و الاعیان و الاعراض خلقه لاستدعاء ذوی الحاجات و لو لم یکن احتیاج
لذاک الشیء لکان خلقه عبثاً و العبد نفسه یحوجه تعالی لبعطیه لانه یقول
فی آخر سورة النمل (امن یجیب المضطر اذا دعاه) فالاضطرار شاهد الاحتیاج

(۲) فَالدُّعَاءُ الْمَرِيعِيُّ وَالْأَلَمُ كَانَ أَنْ كَالِطِفْلِ ذَا مِمَّا أَلَمَ
(۳) بَدَأَ يَنْطِقُ فَالْجُزْءُ بِهَا بِسَوَاهَا نَاطِقَ دَوْمًا لَهَا
جُزْءُ جُزْءٍ لَكَ قَوْلًا فِي الْخَفَا مَسْكٌ يَنْطِقُ فِيمَا سَلَفَا

(۱) ای ذلک الدعاء و الوجع المنسوب لمریم کان کذا طفلاً تکلم فی السهد
قالت یا لیتنی مت قبل هذا و کنت نساً منسیاً فذاها من تحتها أن لا تحزنی قد حمل ربک
تحتک سرباً - ی نهر ماء وهزی الیک یجذع النخلة - وکانت یابسة - تساقط علیک رطباً
جنباً - الایة -

(۱) مستحق شرح را سنگ و کلوخ ناطقی گردد مشرک بارسوخ

بیان آن که حق تعالی هر چه داد و آفرید از سموات و ارضین و اهرای همه
باستندهای حاجت آفرید خود را محتاج چیزی بیاید کردن تا بدهدش
امن یجیب المضطر اذا دعاه اضطرار گواه استحقاق است

(۲) آن نیاز مریمی بوده است و درد که چنان طفلی سخن آغاز کرد
(۳) جزو او بی او برای او بگفت جزو جزوت گفت دارد در نهفت

(۱) یعنی معترض را با صد زبان بر اسرار غیبی واقف نتوان کرد و نیازمند از
حجر و مدر استفاده میگیرد و ناطقی گردد - خبر سنگ و کلوخ مشرک صفت اول و بارسوخ
صفت ثانی برای ناطق است یعنی مشرک و بیان کننده و بارسوخ یعنی محکم -

- (۱) يَدُكَ وَالرَّجُلُ يَا عَبْدُ لَكَ
فَلَايَ زَمَنٍ رَجُلًا وَ يَدُ
(۲) وَإِذَا لَمْ تَكُ بِالشَّرْحِ حَقِيقُ
قُوَّةِ النَّاطِقَةِ فَيَمْنُ نَطَقُ
(۳) كُلُّ مَا قَدْ نَبَتَ يَنُمُو لِمَنْ
يَجِدُ الْمُحْتَاجُ مَا كَانَ يَجِدُ
(۴) فَإِذَا اللَّهُ السَّمَوَاتِ بَرَا
(۵) أَيْنَمَا الدَّاءُ يَكُونُ فَالدُّوَاءُ
أَيْنَمَا الْفَقْرُ غَدَى كَانَ الْغِنَى
(۶) فَقَلِيلًا أَطْلُبِ الْمَاءَ أَطْلُبِ
كَبِيْ بَذَا مِنْ تَحْتِكَ أَوْ فَوْقَكَ
(۷) فَالْطَّفِيلُ اللَّبِقُ الْحَلَقُومُ إِنْ

(۱) نسخه ثانیة - کی بذا من فوقك مع تحتك - (۲) نسخه ثانیة - فالرضیع اللبق انحلقوم ان -

منکری را چند دست و پا نهی
ناطقہ ناطق ترا دید و بخفت
تا بیاید طالبی چیزی کہ جست
از برای رفع حاجات آفرید
هر کجا فقری نوا آنجا رود
تا بجوشد آبت از بالا و پست
کی روان گردد ز پستان شیر او

(۱) دست و پا شاهد شونت ای رهی
(۲) ور نباشی مستحق شرح و گفت
(۳) هرچه روئید از پی محتاج رست
(۴) حق تعالی گر سموات آفرید
(۵) هر کجا دردی دوا آنجا رود
(۶) آب کم جو تشنگی آور بدست
(۷) تا نراید طفلک نازک گلو

- (۱) يَنْزِلُ الدَّرُّ مِنَ الثَّديِ اذْهَبِ
كثْرَةً حَتَّى يَهِيَ الظَّامِي تَصِيرُ
(۲) بَعْدَ ذَا مِنْ صَوْتِ زُبُورِ الهَوَاءِ
يَا كَبِيرُ تَسْمَعُ .. الْمَاءَ النَّمِيرُ ..
(۳) عَنْ حَشِيشٍ لَمْ يَقُلْ حَاجَةً كَمَا
(۴) نَحْوُهُ تَسْحَبُ أَنْتَ الْأُذُنَا
نَحْوَ زَرْعٍ يَأْسِرُ حَتَّى يَجِدَ
(۵) جَرَّ زَرْعِ الرُّوحِ مَنْ فِيهِ اسْتَتَرَ
كَانَ مَاءُ الرَّحْمَةِ .. لُطْفًا وَ رِيَّ
(۶) كَيْ سَقَاهُمْ رَبُّهُمْ يَأْتِي الْخِطَابُ
- لِلْعُلُوِّ لَهُ وَ السَّفَلِ اتَّعَبِ
وَ رَهَيْنَ التَّارِ وَالْحَرَّ الْهَجِيرِ
صَوْتَ مَاءِ النَّهْرِ .. زَادَ بِالصَّفَاءِ (۱)
.. تَشْرَبُ الطَّاهِرُ بِالرُّوحِ تَصِيرُ ..
تَمْسِكُ الْمَاءَ وَ وُسْعَ جَهْدِكَ
تَلْوِي لِمَاءِ تَجَرَّ .. زَمْنَا ..
نَضْرَةً .. وَالشَّمْرَ مِنْهُ تَجِدُ ..
أَلْفُ أَلْفِ جَوْهَرٍ عَزَّ أَثَرُ
مَنْ هُوَ الْمَمْلُوءُ مَاءَ الْكُوْثَرِ
زِدْ ظَمًا وَاللَّهُ أَدْرِي بِالصَّوَابِ

(۱) ای من صوت زنبور الهواء اطلب صوت الماء لتشربه يا كبير ای استمع صوت الرعد
اللذي هو مثل الزنبور بالنسبة لعظم الملائكة او من زنبور الهواء و هو السحاب المجتمع ای
لتحصل على ماء التجليات وتستعد لها وتستمع صوت ماء الوصلة من كلامه صوت ماء نهر القربة
على فعوى هو اللذي يرسل الرياح بشراً بين يدي رحمته -

- (۱) رو بدین بالا و پستیها برو
(۲) بعد از آن از بانگ زنبور هوا
(۳) حاجت تو کم نباشد از حشیش
(۴) گوش گیری آب را تو میکشی
(۵) ذرع جان را کش جواهر مضمر است
(۶) تا سقاهم ربهم آید خطاب
- تا شوی تشنه و حرارت را کرو
بنگ آب جو نیوشی ای کیا (۱)
آب را گیری سوی او می کشیش
سوی زرع خشک تا یابد خوشی
ابر رحمت پر ز آب کوثر است
تشنه باشی الله اعلم بالصواب

فی بیان اتیان الامراة الکافرة بالطفل الرضيع الى النبی (ص)

و نطقه کعبی (ع) بمعجزات الرسول

(۱) مرأة کافرة من قرية	عرفت أيضاً بكل سرعة
وردت نحو النبي تمتحن	له .. منه تعلم سراً کمن
(۲) حضرت عند النبي في خمار	جنبها طفل لها شهرين صار
(۳) عمره قال الصبي فعلمك	سلم الله وقد جئنا إليك
(۴) يا رسول الله أم ذا الصبي	غضبا قالت له أسكت يا غبي
من لك في السمع قال إشهد	أنت في هذا قصه لا تعد
(۵) من لك يا أيها الطفل الصغير	علم ذلك حتى کجریر
لك قد صار اللسان بالصغر	تنطق .. عما يروق في الکبر ..
(۶) قال فالحق لي قد علما	ثم بعد جبرئیل فهما
ذا الکلام لي أنا مع جبرئیل	في البیان صرت إلفاً ورسیل

آمدن زنی کافره با طفل شیرخواره نزدیک مصطفی (ص) و ناطق شدن طفل

چون هیبتی بمعجزات رسول (ص)

(۱) هم از آن ده يك زنی از کافران	سوی پیغمبر دوان شد ز امتحان
(۲) پیش پیغمبر درآمد با خمار	کودکی دو ماهه زن را در کنار
(۳) گفت کودک سلم الله عليك	یا رسول الله قد جئنا انیک
(۴) مادرش از خشم گفتش همین خموش	کیت افکنند این شهادت را بگوش
(۵) این کیت آموخت ای طفل صغیر	که زبانت گشت در طفلی جریر
(۶) گفت حق آموخت آن که جبرئیل	در بیان با جبرئیل من رسیل

(۱) قَالَتْ اَيْنَ هُوَ ذَا قَالَ عَلَى
(۲) اَنْظُرِي فَوْقًا عَلَى الرَّاسِ لَكَ
وَلِي مَعَ مِائَةِ اَلْفٍ دَلِيلِ
(۳) لَهُ قَالَتْ تَنْظُرُ اَنْتَ بَلَى
(۴) شَعْ فَوْقَ رَأْسِكَ وَصَفَ الرَّسُولُ
رَحْمَةً بِالْمَرْءَةِ اَنْقَذَنِي
(۵) فَالْرَّسُولُ اِيَّهَا الْيَطْفُلَ الرِّضِيعَ
(۶) كُنْ لَنَا قَالَ لَدَى الْحَقِّ الْعَزِيزِ
وَلَدَى صَمِّ الْمَخَانِثِ الطَّغَامِ
(۷) فَمِنْ الْعَزَى وَحَقِّ مَنْ لَكَ
اَنَا بِالْكُلِّ بَرِيءٌ وَنَظِيفٌ

رَأْسِكَ لَمْ تُرِهِ اَنْتَ بَلَى
جَبْرِئِيلُ قَائِمٌ يَا وَيْلَكَ
بَانَ وَفَقُ الْأَمْرُ لِلْحَقِّ الْجَلِيلِ
قَالَ مِثْلُ الْبَدْرِ عُمَرَا كَمَلَا
مِنْ عُلُوي عِلْمٍ مِنْ ذَا السُّفُولِ
وَمِنْ الْغَفْلَةِ ذِي آيَةِظَنِي
لَهُ قَالَ مَا اسْمُكَ قُلْ وَالْمُطِيعِ
إِسْمِي الْمُرْتَسِمُ عَبْدُ الْعَزِيزِ
ذِي غَدَوَاتِ الْعَبْدِ لِلْعَزَى مُدَامِ
إِصْطَفَى الْأَرْسَالَ فِيهِ خَصَّكَ
وَمَلُولٌ مِنْهُ بِالْخُلُقِ شَرِيفِ

(۱) گفت کوه گفتا که بالای سرت
(۲) ایستاده بر سر تو جبرئیل
(۳) گفت می بینی تو گفتا که بلی
(۴) می پیاموزد مرا وصف رسول
(۵) پس رسولش گفت ای طفل رضیع
(۶) گفت نامم پیش حق عبدالعزیز
(۷) من ز عزى پاك و بيزار و برى

می نه بینی کن بیالا منظر
مر مرا گشته بصد گونه دلیل
بر سرت تابان چو بدر کاملی
زان علوم می رها ند زین سفول
چیهست نامت بازگو و شو مطیع
عبد عزى پیش این يك مشيت حيز
حق آنكه دادت آن پیغمبرى

مِثْلَ بَدْرِ التَّمِّ فِي خَيْرِ الْبَيَانِ
كَانَ صُدْرَ الْفَضْلِ وَالْخَلْقِ الْحَسَنِ
وَصَلَ بَعْدَ حَنُوطٍ مُلْتَمَسٍ
شَمٌّ .. وَازْدَادَ غَرَامًا وَوَلَهُ ..
أَنْ عَلَى رَائِحَةِ هَذَا الْحَنُوطِ
مَا بِهِ غَيْرُ السُّرُورِ وَالْهَنَاءِ
عَرَفَ الْجَامِدُ وَالنَّامِي ثَنَاءَهُ
أَهْ .. لَبَّى مُسْرِعًا مَا طَلِبَا ..
حَافِظًا مِنْ كُلِّ مَنْ رَامَ أَذَاهُ
حَرَسَ أَيْضًا وَ مَا شَاءَ مَلَكُ

(۱) فَصَّبِي عُمُرَهُ الشَّهْرَيْنِ كَانَ
قَالَ دَرَسَ الْبَالِغِ الْعَالِمِ مَنْ
(۲) وَمِنْ الْجَنَّةِ فِي ذَاكَ النَّفْسِ
وَدِمَاعُ الْيَطْفَلِ مَعَ أُمِّهِ لَهُ
(۳) فَمَعًا قَالَا هُمَا خَوْفُ السَّقُوطِ
كَانَ رَهْنُ الرُّوحِ أَوْلَى .. وَأَنَا ..
(۴) ذَلِكَ الْوَاحِدُ مَنْ كَانَ الْإِلَهِ
مِائَةً مَرَّةً صِدْقًا ضَرْبًا
(۵) ذَلِكَ الْوَاحِدُ مَنْ كَانَ الْإِلَهِ
فَلَهُ بِالطَّوْعِ طَيْرٌ وَ سَمَكٌ

درس بالغ گفته چون اصحاب صدر
تا دماغ طفل و مادر بوکشید
جان سپردن به بر این بوی حنوط
جامد و نامیش صد صدق زند
مرغ و ماهی مرو را حارس بود

(۱) کودکی دو ماهه همچون ماه بدر
(۲) پس حنوط آن دم زجنت در رسید
(۳) هر دو می گفتند از خوف سقوط
(۴) آن کسی را کش معرف حق بود
(۵) آن کسی را کش خدا حافظ بود

فی بیان خطف العقاب خف النبی (ص) و ذهابه فی الهواء وسقوط حیه سوداء منه

- (۱) وَبِذَا الْحَالِ هُمَا صَوْتُ الصَّلَاةِ سَمِعَ أَحْمَدُ مِنْ أَسْمَى الْجِهَاتِ
- (۲) طَلَبَ الْمَاءَ الْوُضُوءَ جَدِّا لَهُ بِالْمَاءِ الَّذِي كَمْ بَرْدًا
- (۳) يَدَهُ وَالْوَجْهَ وَالرَّجْلَيْنِ قَدْ غَسَلَ وَالنَّيْسَ لِلْخُفِّ قَصْدًا
- ...بَعْدَ هَذَا السَّرِّ بَانَ وَأُنْكَشَفَ خَاطِفُ الْخُفِّ لَهُ الْخُفُّ خَطْفًا
- (۴) فَلَمَّحُوا الْخُفَّ ذَا الْحُلُو الْخُطَابُ يَدَهُ مَدَّ لَهُ الْخُفُّ الْعُقَابُ
- (۵) خَطَفَ مِنْ يَدِهِ فِيهِ ذَهَبٌ كَأَهْوَاءِ فِي الْهَوَا ثُمَّ الْعُقَابُ
- ...لَهُ بَانَ بِسَ مَا قَدْ صَنَعَا.. أَسْوَدُ سَالِحٍ مِنْهُ وَقَعَا
- (۶) حِيَةً سَوْدَاءَ مِنْ ذَا الْخُفِّ قَدْ وَقَعَتْ مِنْ ذَلِكَ اللَّطْفِ الْمَعْدُ
- (۷) فَالْعُقَابُ النَّاصِحَ صَارَ رَجْعُ بَعْدَ بِالْخُفِّ وَ قَالَ يَوْنَعُ

ر بودن عقاب موزه رسول (ص) را و بردن در هوا و نگون کردن و از موزه مار سیاه و و افتادن

- (۱) اندرین بودند کاواز صلا مصطفی بشنید از بانگ علا
- (۲) خواست آبی و وضو را تازه کرد دست و رو را شست از آن آب سرد
- (۳) هردو پا را شست و بموزه کرد رای موزه را بر بود یک موزه ربای
- (۴) دست سوی موزه برد آن خوش خطاب موزه را از دستش عقاب
- (۵) موزه را اندر هوا برد او چو باد پس نگون کرد و از آن ماری فتاد
- (۶) در فتاد از موزه یک ماری سیاه زان عنایت شد عقابش نیک خواه
- (۷) پس عقاب آن موزه را آورد باز گفت هین بستان و رو سوی نماز

- (۱) خُذْهُ وَ اَمْضِ الْمَصْلَاةَ لِاضْطِرَارِ
 اَنَا كَسِرَ الْفُصْنَ مِنْ سَامِي الْاَدَبِ
 (۲) وَيَلْ ذَاكَ مَنْ لِسُوءِ الْاَدَبِ
 وَ عَلَيَّ وَفِي الْهَوَى الْفَتَوَى يَقُولُ
 (۳) فَالْرَّسُولُ شُكْرَهُ اَبْدَى وَقَالَ
 (۴) وَ الْوَفَاءَ كَانَ ذَا الْخُفِّ خَطَفَتْ
 غَمِّي اَذْهَبْتَ عَيْي وَ اَنَا
 (۵) هَبْ بِكُلِّ غَيْبِ اللَّهِ لَنَا
 فَيَمْلِكِ الْمُلْحَظَةَ الْقَلْبُ اشْتَغَلَ
 قَدَّرَ كُنْتُ الْاَدَبَ وَالْاِنْكَسَارَ
 اُمْسِكُ.. وَ الضَّعْفَ الْقِي وَالْمَصَبَ..
 قَدَمًا يَنْقُلُ لَا عَنْ سَبَبِ
 ..لَا لِاِزَامِ يَكُونُ ذَا الْفُضُولِ..
 ذَا جَفَا نَحْنُ رَايْنَا وَ مَلَالِ
 وَ الْحُضُورُ ذَهَبَ مِنِّي اَنْحَرَفْتُ
 صِرْتُ فِي الْغَمِّ الْكَثِيرِ وَالْعَنَا
 عَلَّمَ .. اَوْقَفَ عَنْ سِرِّ الدُّنَا..
 هُوَ فِي نَفْسِهِ . وَ السِّتْرُ اَنْسَدَلَ..

- (۱) از ضرورت کردم این گستاخی
 (۲) وای کو گستاخ بائی می نهد
 (۳) پس رسولش شکر کرد و گفت ما
 (۴) موزه بر بودی و من درهم شدم
 (۵) گر چه هر غیبی خدا ما را نمود
 من ز ادب دارم شکسته شاخی (۱)
 بی ضرورت کش هوی فنوی دهد
 این جفا دیدیم و بود این خود وفا
 تو غم بردی و من در غم شدم
 دل در آن لحظه بخود مشغول بود (۲)

(۱) شکسته شاخی کنایه از نگون ساری است زیرا که شاخ شکسته نگون سار می باشد - (۲) برخی از شراح گفتند یعنی من درین وقت در بشریت بودم ازین روی مرا غفلت آمد و بعضی گفتند معنی بیت چنین است که دل بخود مشغول بود که نفس دل را مشاهده می کرد و ذات با احدیه و جمیع اسماء و صفات در دل است و بسبب استغراق درین مشاهدت توجه بسوی بعضی اکوان نبود -

- (۱) قَالَ حَاشَا غَفَلَةً تَبْدُو بِكَأ
رُؤْيَيْهِ لِلْغَيْبِ ذَاكَ عَكْسُكَ
(۲) كَانَ أَيْضًا رُؤْيَيْهِ لِلْحَيَّةِ
(۳) عَكْسُكَ يَا مُصْطَفَى الْعَكْسِ الْمُنِيرِ
وَكَذَا الْعَكْسُ الدَّجِي الْمُظْلِمُ
(۴) عَكْسُ عَبْدِ اللَّهِ نُورِيًّا غَدَا
عَكْسُ ذَاكَ إِلَّا جَنِيْبِي الْعَمِي كَانَ
(۵) عَكْسُ كُلِّ أَحَدٍ يَا رُوحُ أَنْتَ
كُلُّ جِنْسٍ تَطْلُبُ فِي جَنِيْبِهِ
رُؤْيَيْهِ لِلْغَيْبِ ذَاكَ عَكْسُكَ
فِي الْهَوَاءِ لَيْسَ ذَا مِنْ قُدْرَتِي
دَائِمًا وَضَاءً الْكَوْنُ يُنِيرُ
قَاتِمٌ دَوْمًا وَطَيْسٌ مَفْحَمٌ
كُلُّهُ لِلْحَقِّ دَلٌّ وَهَذِي
كُلُّهُ بِالذَّاتِ مَذْمُومٌ مَهَانٌ
إِعْلَمُ أَنْظِرْ أَثَرًا فِيهِ أَرَدْتَ
إِجْلِسْ اعْرِفْ حَالَهُ فِي قُرْبِهِ

فی بیان وجه اخذ العبرة من هذه الحكاية ومعرفة اليقين ان

مع العمر يسراً

- (۶) هَذِهِ الْقِصَّةُ يَا رُوحُ غَدَتْ
أَنَّ خَيْرَ عِبَرَةٍ فِيمَا بَدَتْ

- (۱) گفت دور از تو که غفلت از تورست
دیدنم آن غیب را هم عکس تست
(۲) مار در موزه که بینم در هوا
نیست از من عکس تست ای مصطفی
(۳) عکس نورانی همه روشن بود
عکس ظلمانی همه گلخن بود
(۴) عکس عبدالله همه نوری بود
عکس بیگانه همه کوری بود
(۵) عکس هر کس را بدان ای جان بین
پهلوی جنسی که خواهی می نشین

وجه عبرت گرفتن از این حکایت و یقین دانستن (ان مع العمر يسراً)

- (۶) عبرت است این قصه ای جان مرا
تا شوی راضی تو در حکم خدا

(۱) کَیِّ بِحُکْمِ اللَّهِ تَرْضَىٰ کَیِّ تَصِيرُ

إِذْ تَرَىٰ وَاقِعَةً بِالصَّدَقَةِ

(۲) فَمِنْ الْخَوْفِ بِهَا الْغَيْرُ يَصِيرُ

تَضْحُكَ أَنْتَ يَنْفَعُ وَ ضَرَرُ

(۳) حَيْثُ أَنَّ الْوَرْدَ لَوْ مِنْهُ الْوَرَقُ

أَبْدَأُ مَا تَرَكَ الضَّحْكَ وَ لَمْ

(۴) فَأَنَا مِنْ شَوْكَةٍ قَالَ بَعْمُ

فَمِنْ الشَّوْكِ أَنَا بِالضَّحْكِ لِي

(۵) بِالْقَضَاءِ كُلِّ مَا ضَاعَ لَكَ

(مَا التَّصَوُّفُ قَالَ وَجَدَانُ الْفَرَحُ

الْمَعِيَا حَسَنَ الظَّنِّ كَثِيرُ

حَدَّثْتُ .. مِمَّا لَكَ مِنْ فِطْنَةٍ

أَصْفَرَ اللَّوْنِ وَ كَالْوَرْدِ النَّضِيرُ

.. مَا لَكَ قَطُّ اكْتِثَابٌ وَ كَبْدَرُ ..

تَقْلَعُ فَرْدًا فَرْدًا .. مَا التَّصَقُّ ..

يَنْشَبِي عَنْ فَرَحٍ فِيهِ أَلَمْ

لِمَه أَنَا أَقَعُ الْقَى الْأَلَمْ

قَدْ أَتَيْتُ .. صِرْتُ رَهْنَ الْجَدَلِ .. (۱)

فَيَقِينًا أَنَّهُ أَدِرِ أَبْتَا عَكَ

فِي الْفَوَادِ عِنْدَ إِتْيَانِ التَّرَحِّ (

قد اتیت مالی فیہ اذی

چون به بینی واقعہ بد ناکہان

تو چو گل خندان کہ سود و زیان

خندہ نکذارد نکردد منشی

خندہ را من خود زخار آورده ام (۱)

تو یقین دان کہ خریدت از بلا

(۱) فمن الشوک انا بالضحک فا

(۱) تاکہ زیرک باشی و نیکی و گمان

(۲) دیگران کردند زرد از بیم آن

(۳) زانکہ از گل گرتو برگش میکنی

(۴) گوید از خاری چرا افتم بغم

(۵) هر چه از تو یاوره گردد از قضا

(۱) ربط این بیت به بیت پیش بدین وجه است کہ در بیت سابق گفته کہ از

برکنن برگ از گل خندہ را نیگذازد و در این بیت تقریر آن می کنند کہ از کندن برگ از گل

اگر چه خار نمودار میشود لیکن گل می گوید کہ از خار چرا دل برکنم زیرا کہ این خندہ

کہ میکنم از خار است -

- (۱) مِنْ بَلَاءٍ وَ لَهُ إِدْرِ الْعُقَابُ
 مَنْ الَّذِي الْخُلِقَ الْجَمِيلُ خَطْفًا
 (۲) كَيِّ مِنَ الْحَيَةِ يُنْجِي رِجْلَهُ
 (گفت لا تأسوا علی ما فاتکم
 (۳) فَالْبَلَاءُ ذَاكَ الْبَلِيَّاتِ الْعِظَامُ
 مَنَعَ كَمْ مِنْ مَضْرَاتٍ كِبَارُ
- الْعُقَابُ ذَاكَ فَتَانِ اللَّبَابِ
 ذَاكَ الْخَفُّ كَمَا قَدْ سَلَفَا
 يَا صَفَى عَقْلٍ عِثَارُ مَا لَهُ
 إِنْ أَتَى السَّرْحَانُ وَارْدَى شَاتَكُمُ (۱)
 دَفَعَ وَالضَّرَرُ ذَاكَ .. الْمَرَامُ ..
 حِكْمَةُ لِلْخَالِقِ جَلُّ اقْتِدَارُ ..

استدعاء شخص من موسی ان يعلمه لسان البهائم

- (۴) فَلِمُوسَى رَجُلٌ فَدَّ شَبَابُ
 (۵) وَ اللِّسَانُ كَيِّ بِصَوْتِ أَحْيَوَانُ
 (۶) أُجِدُّ فِي دِينِي فَأَلَا لِسَنَهُ
- قَالَ لِحَيَوَانٍ عَلَّمَنِي الْإِخْطَابُ
 وَ السِّبَاعِ الْعِبْرَةَ لِي فِي زَمَانُ
 لِيُنِي أَدَمَ حَوْلَ الطَّنْطَنَةِ

(۱) الآية فی سورة الحديد ما اصاب من مصيبة فی لارض و لا فی انفسکم الا فی کتاب من قبل ان نبراهها ان ذلک علی الله یسیر لکیلا تاسوا علی ما فاتکم ولا تفرحوا بما آتاکم والله لا یحب کل مغتبل فخور -

- (۱) آن عقابش را عقابی دان که او
 (۲) تا رهاند پاش را از زخم مار
 (۳) کان بلا دفع بلاهای بزرگ
- در بود آن موزه را زان نیک خو (۱)
 ای خنک عتلی که باشد بی عثار
 وان زبان منع زبانهای سترگ

آنکه ها نمودن شخصی از موسی (ع) آموختن زبان بهائم را

- (۴) گفت موسی را یکی مرد جوان
 (۵) تا بود کز بانگ حیوانات و دد
 (۶) چون زبانهای بنی آدم همه
- که بیاموزم زبان جانوران
 عبرتی حاصل کنم در دین خود
 در بی آبت و نان و دمدمه

(۱) آن عقاب و رنج و بلا که برایش از بودن موزه رخ داد همان عقابی دان که موزه را بر بود برای دفع بلا پس رنج این بلا رنج بالای عظیم را دفع کرد -

وَجَعَّ الْخُرُ .. كَثُرَ أَوْ أَقَلَّ ..
 مِنْ تَدَابِيرِ لَهُمْ وَفَقَ الْأُمُورُ
 فِكْرَكَ إِخْلِي .. وَدَعَهُ مُلْتَمَسٌ ..
 لَهُ وَ الْآخِرِ وَافِي الْخَلَلِ
 عِبْرَةٌ مَعَ يَقْظَةٍ مَا أَنْ تُحِبَّ
 وَ حُرُوفٍ لَا تَرْمُ مِنْ مَعْرِفَةٍ
 صَارَ وَ الْحِرْصَ رَأَى فِي ضَمْعِهِ
 أَكْثَرَ حِرْصًا .. عَلَى الْأَمْرِ الْعَسِيرِ ..
 لَمَعَ .. جَلَى مِنْ الْمِيلِ الْحَلَكِ ..
 وَجَدَ الشَّيْثِيَّةَ .. قَدْرًا زَكَى ..
 لَا يَلِيقُ الْمُطْفَ مِنْكَ يَا جَوَادُ
 أَنْتَ أَوْ تَمْنَعُنِي فَأَلْيَاسُ كَانَ

باشد از تدبیر هنگام گذر
 کاین خطر دارد بسی در پیش و پس
 نه از کتاب و از مقال و حرف و لب
 گرمتر گردد همی از منع مرد
 هر چه چیزی بود چیز از تو بیافت
 لایق لطفت نباشد ای جواد
 یأس باشد گر مرا مانع توئی

(۱) كُلُّهَا وَ الْمَاءِ وَ الْخُبْرِ لَعَلَّ
 كَانَ لِلْحَيَوَانِ فِي رَقِيتِ الْعُبُورِ
 (۲) قَالَ مُوسَى لَهُ مِنْ هَذَا الْهُوسِ
 فَلَكُمْ مِنْ خَطَرٍ فِي الْأَوَّلِ
 (۳) فَمِنْ اللَّهِ الْعَظِيمِ يُطْلَبُ
 مِنْ كِتَابٍ وَ مَقَالٍ وَ شَفَه
 (۴) فَلَا حِرَّ الرَّجُلِ مِنْ مَنَعِهِ
 وَ كَذَا الْإِنْسَانُ بِالْمَنْعِ يَصِيرُ
 (۵) قَالَ يَا مُوسَى فَلَمَّا النُّورَ لَكَ
 كُلُّ شَيْءٍ كَانَ شَيْئًا فِيمَا
 (۶) فَلْيَ الْجُرْمَانِ عَنْ هَذَا الْمُرَادِ
 (۷) نَأْيُ الْحَقِّ تَعَالَى ذَا الزَّمَانِ

(۱) بوکه حیوانات را درد دگر
 (۲) گفت موسی رو گذر کن زین هوس
 (۳) عبرت و بیداری از یزدان طلب
 (۴) گرمتر شد مرد زان منعش که کرد
 (۵) گفت ای موسی چو نور تو بقاوت
 (۶) مرا مرا محروم کردن زین مراد
 (۷) این زمان قائم مقام حق توئی

(۱) قَالَ مُوسَى رَبِّيَ الْمَرْءَ السَّلِيمَ
 (۲) سُخْرَةً سَوَىٰ فَاكُم جَاءَ الضَّرَرُ
 وَ إِذَا مَا تَمَّ أَعْلَمَهُ الْحُضُورُ
 (۳) قَالَ يَا مُوسَى لَهُ عِلْمٌ فَمَا
 (۴) عَنْ دُعَاءٍ أَبَدًا قَالَ النَّدَمُ
 (۵) خَرَّقَ وَ أَلْيَدَ عَضَّ كُلُّ فَرْدٍ
 أَنْ يَكُونَ الْعَجْزُ لِلْمَصْفُوفِ النَّقِيِّ
 (۶) وَ لِهُذَا الْفَقْرُ فَحَزِي لِلْأَبَدِ
 لَمْ تَصِلْ .. لِلْفِسْقِ كَانَ وَاقِبًا
 (۷) وَ لِذَا كَانَ الْغَنِيُّ وَ الْغَنِيُّ
 حَيْثُ أَنَّ الصَّبْرَ عِنْدَ الْقُدْرَةِ

ذَا لَعَلَّ أَنْ لَهُ ابْلِيسُ الرَّجِيمِ
 لَهُ لَوْ عَلِمَتْهُ .. وَافَى الْخَطَرَ ..
 نَزَعَ مِنْ قَلْبِهِ لَأَقَى الشُّرُوزُ
 نَحْنُ نَلُوي الْوَجْهَ مِنَّا كَرَمًا
 يَجِدُ يَا رَبِّي الثَّوْبَ لِقَمِ
 لَا يَلِيقُ الْقُدْرَةَ الْأَوَّلَى الْأَسَدُ
 رَأْسَ مَالٍ فَهُوَ كَنْزُ الْمُتَّقِي
 جَاءَ بِالتَّقْوَى لَدَى مَنْ مِنْهُ يَدُ
 .. وَ بِهِ الْعِزُّ يَكُونُ بَاقِيًا ..
 سَيِّئًا بِالْإِصْفَةِ قَدْرًا دَنَى
 تَرَكْ لَا يُوْجَدُ بِالْمَرْءِ

(۱) گفت موسی ربی المرء السلیم
 (۲) گر بیاموزم زیانکارش شود
 (۳) گفت ای موسی بیاموزش که ما
 (۴) گفت یارب او پشیمانی خورد
 (۵) نیست قدرت هر کسی را سازوار
 (۶) فقر زین رو فخر آمد جاودان
 (۷) زان غنی و زان غنی مردود شد

سخره کردستش مگر دیو رجیم
 ورنیاموزم دلش بد میشود
 ورنکردیم از کرم هرگز دعا
 دست خاید جامه ها را بردرد
 عجز مهتر مایه پرهیز کار
 که بتقوی ماند دست نارسان
 که ز قدرت صبرها پدرود شد (۱)

(۱) پدرود بر وزن فرسود معنی ملامت باشد و بمعنی وداع نیز آمده است -
 (برهان قاطع)

- (۱) فَيَعْجِزُ وَ يَفْقِرُ كُمْ وَ جَدُّ
مِنْ بَلَاءِ النَّفْسِ مِنَ الْإِحْرَاصِ قَدْ
(۲) فَمِنْ الْغَمِّ أَتَتْ كُلُّ مَنِي
وَ يَتَمَلَّكَ الْعَادَةُ لِإِبْلِيسَ صَارَ
(۳) أَكَلَ الطَّيْنِ لَهُ الطَّيْنُ الْأَمَلُ
لَهُ هَضْمُ السُّكَّرِ بِالْوَرْدِ قَدْ
أَمِنَّا الْإِنْسَانَ وَ الشَّرَّ فَقَدْ
مَلِئْتُ وَ الْغَمِّ أَنْوَاعَ التَّكْدِ
لِلْفُضُولِيِّ الَّذِي حَبَّ الْعَنَا
صَيْدًا أَوْلَتْهُ وَبَالًا وَ دَمَارَ
كَانَ ذَلِكَ الْعَاجِزُ الْوَاهِي الْعَمَلُ
مُزَجَّجَ مَا حَصَلَ هَبْهُ وَ جَدُّ

أتیان الوحي الى موسى من الحق تعالى بأن علمه الشيشي الذي

يستدعيه او علمه البعض منه

- (۴) لَهُ قَالَ اللَّهُ إِمْنَحْهُ يَلْبَقُ
وَ أَلَيْدَ تَمَلَّكَ لَهُ افْتَحَ بِاخْتِيَارِ
(۵) لِلْعَبُودِيَّةِ كَانَ الْإِخْتِيَارِ
يَسْوَى ذَا فَيَقْهَرُ وَ اضْطِرَارِ
هُوَ .. فِيمَا طَلَبَ كَانَ حَقِيقُ ..
كَيْفَمَا شَاءَتْ وَ مَا مِنْ اضْطِرَارِ
مِلْحًا الشَّأْنَ لَهَا زَادَ اعْتِبَارِ
دَارَ هَذَا الْفَلَكَ لَا بِاخْتِيَارِ

- (۱) آدمی را عاجز و فقر آمد امان
(۲) از غم آید آرزوهای فضول
(۳) آرزوی گل بود گل خواره را
از بلای نفس پر حرص و غمان
که بدان خو کرده است آن صیدغول
کل شکر نکوارد آن بیچاره را

وحي آمدن از حق تعالى بموسى كه بياورش چيزى كه استندهاى گند

با بعضى از آن

- (۴) گفت بزدان كه بده بایست او
(۵) اختیار آمد عبادت را نمك
برگشا در اختیار ان دست او
ورنه ميكيرد بناخواه اين فلك

لَا ثَوَابَ لِأُولَا جُزْمٍ وَزَجَرٍ
كَانَ مَقْبُولًا لَزَجَرٍ أَوْ ثَوَابٍ
دَائِمًا .. بِالذَّاتِ طَبْعًا صَرَّحَتْ ..
لَيْسَ ذَا نَفْعٍ لَهُ .. جَرَّ الْبَلَّةَ ..
لَهُ مِنْ عَجَزٍ بِهِ .. حَتَّى يَبْعِي ..
أَوْ يَكُونُ الْمَصَّ قَطَاعَ الطَّرِيقِ
لِاخْتِيَارٍ فِيهِ لَا عَنْ إِضْطِرَارٍ
نُصِفَهُ الْحَيَّةَ صَارَ بِالْمَثَلِ
مَعْدَنًا لِلْعَسَلِ بِاللُّطْفِ بَانَ
مَعْدَنُ السَّمِّ هُمْ .. مَا ظَهَرُوا ..
أَكَلَ حَتَّى كُنْجَلٍ بِالصِّفَاتِ
.. وَالشِّفَاءَ وَبِهِ وَافَى النِّجَاتِ ..

(۱) كَانَ مِنْهُ الدُّورَانُ لَا بِأَجْرٍ
حَيْثُ أَنَّ الْإِخْتِيَارَ فِي الْحِسَابِ
(۲) هَذِهِ الْأَشْيَاءُ كُلُّ سَبَّحَتْ
مَنْ غَدَى الْجَبْرِیَّ فَالتَّسْبِيحُ لَهُ
(۳) فِي الْيَدِ مِنْهُ ضَعِ السَّيْفَ اقْلَعِ
فَهُوَ إِمَّا الْغَازِيَّ يَغْدُو الْمُفِيقَ
(۴) حَيْثُ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ صَارَ
نُصْفَهُ الزُّنْبُورَ صَارَ لِلْعَسَلِ
(۵) وَكَمِثِلِ النَّحْلِ مَنْ أَمِنَ كَانَ
وَكَمِثِلِ الْحَيَّةِ مَنْ كَفَرُوا
(۶) حَيْثُ أَنَّ الْمُؤْمِنَ سَامِيَ النَّبَاتِ
صَارَ وَالرِّيقُ لَهُ كَانَ الْحَيَاتِ

کاختیار آمد هنر وقت حساب
نیست آن تسبیح جبری سودمند
تا که غازی گردد او یا راهزن
نیم زنبور عسل شد نیم مار
کافران خود کان زهری همچو مار
تا چو نحلی گشت ربق او حیات

(۱) گردش او را نه اجر و نه عقاب
(۲) جمله اشیاء خود مسبح آمدند
(۳) تیغ در دستش نه از عجزش بکن
(۴) زانکه کرمناشد آدم ز اختیار
(۵) مؤمنان کان عسل زنبور وار
(۶) زانکه مؤمن خورد بگزیده نبات

- (۱) اَيْضًا الْكَافِرُ جَلَابًا شَرِبَ
 مِنْ غَدَاهُ السَّمَّ اَيْضًا كَانَ فِيهِ
 (۲) اَهْلُ اِلْهَامِ اِلَالِهِ وَ الثَّنَا
 اَهْلُ تَسْوِيلِ الْهَوَى سَمَّ الْمَمَاتِ
 (۳) اِنْ ذَا التَّصْدِيقِ كَلًّا وَ الثَّنَا
 لِاخْتِيَارٍ وَ اِحْفَظِ وَ اِتَّبِعْ
 (۴) جُمْلَةُ الْفَسَاقِ اِذْ فِي السِّجْنِ هُمْ
 كُلُّهُمْ بِالْمُتَّقِينَ الزَّاهِدِينَ
 (۵) حَيْثُ اَنَّ الْقُدْرَةَ وَ الْجَدَّ قَدْ
 اِصْحَحَ حَتَّى الْاَجَلُ لَا يَسْتَرِدُّ
 (۶) رَأْسُ مَالٍ نَفْعِكَ قُدْرَتُكَ
- مِنْ صَدِيدٍ وَ غَدَى الْحُلُو الْعَذِبُ (۱)
 ظَاهِرًا.. وَ الْجِنْسُ لِلْجِنْسِ شَبِيهٌ..
 صَيَّرُوا عَيْنَ الْحَيَاتِ وَ اِلَهَنَا
 صَيَّرُوا بِالذَّاتِ هَانُوا وَ الصِّفَاتِ
 وَ الْمَدِيحِ كَانَ فِي هَذِي الدُّنَا
 .. تَذَكَّرُ لَا يَقْصُدُ شَيْءٌ سِوَاهُ..
 جَعَلُوا وَ اَمْتَنَعُوا عَمَّا لَهُمْ
 صَيَّرُوا لِلَّهِ دَوْمًا عَابِدِينَ
 ذَهَبًا فَالْعَمَلُ بُتًا كَسَدَ
 رَأْسَ مَالٍ لَهُ لِمَوْتٍ اَسْتَعِدَّ
 اِصْحَحَ وَقْتُ الْقُدْرَةِ اِحْفَظْ لَكَ

(۱) قال تعالى في سورة ابراهيم واستفتحوا وخاب كل جبار عنيد من ورائه جهنم يدخلها
 و يبقى من ماء صديد) - و هو ما يسيل من جوف اهل النار مع القيح و الدم -

- (۱) باز کافر خورد شربت از صديد
 (۲) اهل الهام خدا عين الحيات
 (۳) در جهان اين مدح و شاباش و زهى
 (۴) جمله رندان چونکه در زندان روند
 (۵) چونکه قدرت رفت کاسد شد عمل
 (۶) قدرت سرمايه سودت هين
- هم ز قوتش زهر شد در وى بديد
 اهل تسويل هوى سم الممات
 ز اختيارست و حفاظ و آگهى
 متقى و زاهد و حق خواه شدند
 هين که تا سرمايه نستاند اجل
 وقت قدرت را نگهدار و بين

- (۱) وَامِينِ الطَّرْفَ لَكَ ابْنُ آدَمَ
 رَاكِبًا كَانَ عِنَانَ الْاِخْتِيَارِ
 (۲) بَعْدَ هَذَا لَهُ مُوسَى مِنْ وِدَادِ
 (۳) أَصْفَرَ وَجْهَكَ سَوَى فَأَتْرُكَ
 مَنَحَ دَرَسًا مِنْ الْمَكْرِ اغْدِرِ
 مِنْ عَلَى سَابِجٍ كَرَمْنَا اعْلَمْ
 فِي يَدِ إِدْرَاكِهِ دَوْمًا يُدَارِ
 نَصَحَ دَوْمًا لَكَ قَالَ الْمَرَادُ
 وَبِكَ هَذَا الْهُوسَ الْبَيْسَ لَكَ
 وَبِكَ سَرْعَانَ .. مِنْ الْحَقِّ أَحْدَرِ

فی بیان قناعت آن طالب

بتعلیم لسان الدیک والدجاج والاوز والبط و لسان الکلب من موسی (ع)
 و اجابة موسی له

- (۴) قَالَ نُطِقَ الْكَلْبُ عَلِمَنِي مَنْ
 كَانَ فِي الْبَابِ مَدَى الْعُمَرِ سَكَنَ
 مَعَ نُطِقِ الطَّيْرِ لِلْبَيْتِ وَ مَنْ
 (۵) قَالَ مُوسَى أَصَحَّ عَلِمْتَ أَنْتَ قَدْ
 (۶) مِنْ كِلَا الْاِثْنَيْنِ ذَيْنِ الْاِمْتِحَانِ
 فِي الصَّبَاحِ وَقَفَ مُنْتَظِرًا
 ظَهَرَ عِنْدَكَ نُطِقَ كُلِّ فَرْدٍ
 كَانَ فِي اسِكْفَةِ الْبَابِ زَمَانٍ
 يَسْمَعُ النُّطْقَ لَهَا أَوْ ظَهَرَا

- (۱) آدمی بر خنک کرمناسوار
 (۲) باز موسی داد پند او را بمهر
 (۳) ترک ابن سودا بگو واز حق بنرس
 درکف درکش عنان اختیار
 که مرادت زرد خواهد کرد چهر
 دیو دادستت برای مکر درس

قانع شدن آن طالب بتعلیم زبان مرغ خانگی و سگ و اجابت کردن

موسی (ع) او را

- (۴) گفت باری نطق سگ کو برد درست
 (۵) گفت موسی هین تودانی در رسید
 (۶) بامدادان از برای امتحان
 نطق مرغ خانگی کاهل پرست
 نطق این هر دو شود بر تو بدید
 ایستاده منتظر بر آستان

- (۱) أَنْتِ الْخَادِمَةُ بِالسَّفَرَةِ
وَقَعْتَ قِطْعَةً خُبْزٍ بَائِتِ
(۲) خَطَفَ الدِّيكُ لَهَا مِثْلَ الرِّهَانِ
(۳) رَحَّ عَلَيْنَا جِئْتَ بِالظُّلْمِ قَدَرْتَ
وَأَنَا مِنْ أَكْلِي الْحَبِّ زَمَنْ
(۴) فَلَبِرَ وَ شَعِيرَ وَ حُبُوبَ
تَأْكُلُ لَكِنْ أَنَا لَا أَقْدِرُ
(۵) تَأْكُلُ ذِي قِطْعَةِ الْخُبْزِ اللَّتِّي
أَنْتِ ذَا النَّزْرِ الْقَلِيلَ لِلِكَلَابِ
وَلَهَا قَدْ نَفَضْتَ بِالْمَرَّةِ
أَثَرَ زَادٍ لِلدَّيْلِ فَأَنْتِ
لَهُ قَالَ الْكَلْبُ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ
تَأْكُلُ لِلْحِنْطَةِ الْحَبَّةَ أَنْتِ
عَاجِزٌ فِي بَيْتِي ذَا وَ الْوَطَنِ
غَيْرَهَا تَقْدِرُ أَنْتِ يَا طُرُوبَ
أَكُلُ .. مَا مِنْكَ يَا ذَا يُؤَثِّرُ ..
هِيَ كَانَتْ رِزْقَنَا بِالْقِسْمَةِ
تَخْطِفُ أَيْضاً فَذَا شَيْءٌ عَجَابُ

جواب الديك للكلب

- (۶) بَعْدَ ذَا الدِّيكُ لَهُ قَالَ أَسْكُتِ
فَلَمْكَ عَنْ ذَلِكَ اللَّهُ الْعَوِضُ
لَا تَكِ الْمُفْتَمِّمُ مِنْ ذِي الْقِسْمَةِ
يَمْنَحُ جُوداً تَفُوزُ بِالْغَرَضِ

- (۱) خادمه سفره بیافشاند و فتاد
(۲) در رهود آن را خروسی چون گرو
(۳) دانه گندم تو توانی خورد و من
(۴) گندم و جو را و باقی حبوب
(۵) این لب نانی که قسم ماست آن
بارۀ نانی بیات آثار زاد
گفت سگ کرده تو بر ماظلم رو
عاجزم از دانه خوردن در وطن
می توان خورد و من نه ای طروب
میربائی این قدر را از سگان

جواب خروس صک را

- (۶) پس خروسش گفت تن زن غم مخور
که خدا بدهد عوض زین به دگر

سَقَطَ يَهْلُكُ أَنْتَ فِي غَدٍ ..
 أَنْتَ فِي ذَلِكَ وَافٍ رِزْقًا ..
 وَافِرُ الرِّزْقِ وَلَمْ يَلْتَمِسْ
 بَاعَ تِلْكَ الْفَرَسَ الْمَرْءُ فَرَعَ
 أَصْفَرَ الْوَجْهَ بِخَوْفٍ وَانِكْسَارٍ
 قِطْعَةً خُبِرَ كِمِثْلِ مَا سَلَفَ
 فَتَحَ يَا دِيكَ مَعْدُومُ الْإِصْفَةِ
 ظَالِمٌ أَنْتَ بِلَا نُورٍ جَهُولُ
 تَغْدُو آيْنُ ذَاكَ عَزْ مَلْتَمَسُ
 قُلْتَ آيْنُ الْإِصْدَقِ مِنْكَ وَالظُّفَرُ
 فِي مَحَلِّ الْخَرِّ يَنْأَى يَسِيرُ ..

روز فردا سیرخور کم کن حزن
 روزنی وافر بود بی جهد و کسب
 پیش سگ شد آن خروس سگ روی زرد
 آن خروس و سگ بر اولب برگشود
 ظالمی و کاذبی و بی فروغ
 کورا ختر گوی و محرومی کجاست (۱)
 که سقط شد اسب او جای دگر

(۱) إِنَّ هَذَا الْفَرَسَ لِلْمَسِيدِ
 تَأْكُلُ شِبَعًا فَقَلِيلٌ حُزْنًا
 (۲) لِلِكَلَابِ الْعِمْدُ مَوْتُ الْفَرَسِ
 (۳) لَا يَكْسِبُ وَ عَنَّا لَمَّا اسْتَمَعَ
 وَلَدَى الْكَلْبِ بِهَذَا الدِّيكِ صَارَ
 (۴) ثَانِي يَوْمٍ كَذَا الدِّيكُ خَطَفَ
 وَ عَلَيْهِ الْكَلْبُ إِذْ ذَاكَ الشَّفَّةُ
 (۵) قَالَ يَا مَكَارُ كَمْ كِذْبًا تَقُولُ
 (۶) قُلْتَ أَنْتَ سَقَطًا تِلْكَ الْفَرَسُ
 أَنْتَ عَنْ نَجْمِ السَّمَاءِ أَعْمَى الْبَصَرُ
 (۷) لَهُ قَالَ ذَلِكَ الدِّيكُ الْخَبِيرُ

(۱) اسب این خواجه سقط خواهد شدن
 (۲) مر سگان را عید باشد مرگ اسب
 (۳) اسب را بفروخت چون بشنید مرد
 (۴) روز دیگر همچنان نان را ربود
 (۵) کای خروس عشوه ده چندین دروغ
 (۶) اسب کش گفتمی سقط گردد کجاست
 (۷) گفت او را آن خروس باخبر

(۱) یعنی حال تو بحال کوری ماند که با اینکه زمین و آسمان را نمی بیند دعوی دیدن ستارگان می کند -

هُوَ بَاعَ الْفَرَسَ النَّمْعَ التَّمَسَّ
 أَوْقَعَ فِي غَيْرِهِ خَافَ الْخَطَرَ
 فِي غَدٍ ذِي النِّعْمَةِ كُلًّا فَقَطَّ
 عَجَلًا ذَا الْبَغْلَ بَاعَ وَالْمَحِيصَ
 فِي الزَّمَانِ ذَاكَ بِالنَّمْعِ أَلَمْ
 ذَاكَ الْكَلْبُ بِبُغْضٍ وَمَلَالٍ
 كَذَبَهُ بِالطُّبْلِ وَالزَّمْرِ سَرَى
 غَيْرَ أَنْ فِي غَدٍ شَرًّا الْعَمَلُ
 وَإِذَا مَالَهُ مَاتَ ذَا الْغُلَامِ
 فِي أَمَامٍ أَفْكَلَبِ وَالْعَانِي الْفَقِيرُ
 وَ نَجَى مِنْ ضَرَرٍ بَانَ التِّمَاعُ

(۱) سَقَطًا صَارَتْ لَهُ تِلْكَ الْفَرَسُ
 وَ نَجَى مِنْ ضَرَرٍ ذَاكَ الضَّرَرُ
 (۲) لَكِنْ اذِرْ بَغْلَهُ يَغْدُو السَّقَطُ
 (۳) لِلْكَلَابِ ذِي غَدَتِ ذَاكَ الْحَرِيصُ
 وَجَدَ مِنْ ضَرَرٍ خَافَ وَ غَمَ
 (۴) وَ يَوْمَ ثَالِثٍ لِدَيْكَ قَالَ
 يَا أَمِيرَ الْكَاذِبِينَ فِي الْوَرَى
 (۵) قَالَ هَبْهُ الْبَغْلَ بَاعَ بِعَجَلٍ
 (۶) يَجِدُ الْعَبْدُ لَهُ يَلْقَى الْجِمَامَ
 تَشَرَّتْ أَوْحَامُهُ الْخُبْزِ الْكَثِيرُ
 (۷) سَمِعَ هَذَا وَ ذَاكَ الْعَبْدَ بَاعَ

آن زیان انداخت او بر دیگران
 مرسلان را باشد آن نعمت فقط
 یافت از غم و زیان آن دم محیص
 ای امیر کاذبان با طبل و کوس
 لیک فردایش غلام آید مصاب
 بر سگ و خواهنده ریزند اقربا
 رست از خسران و رخ را بر فروخت

(۱) اسب را بفروخت جست او از زیان
 (۲) لیک فردا استرش گردد سقط
 (۳) زود استر را فروشید آن حریص
 (۴) روز ثالث گفت سگ با آن خروس
 (۵) گفت ار بفروخت استر را شتاب
 (۶) چون غلام او بمیرد ناناها
 (۷) این شنید و آن غلامش را فروخت

(۱) فَوْقَ خَدَّيْهِ وَ شُكْرًا وَ فَرَحَ
 لَهُ كَمْ أَظْهَرَ دَوْمًا أَنْ نَجَحَ
 وَ نَجَى مِنْهَا بِتَعْلِيمٍ وَ فَنَ
 (۲) مَذْ لِسَانِ الدِّيكِ وَ الْكَلْبِ أَنَا
 قَدْ تَعَلَّمْتُ حَظُوتَ بِالْهِنَا
 وَ رَبَطْتُ الْعَيْنَ مِنْ سُوءِ الْقَصَا
 قُدْرَةً لِي وَ بِهَا الْحَقُّ قَضَى

فی بیان خجل الدیک عند الکلب بسبب کذبہ بالمواعید الثلاثة

(۳) فَأَلَى كَمْ أَنتَ مِنْ كِذْبٍ وَ مَكْرٍ
 تَذَكَّرُ مِنْ عِشْكَ دَوْمًا وَ كَرٍ
 (۴) لَكَ غَيْرُ الْكِذْبِ مَا طَارَ مَدَامَ
 قَالَ حَاشَانِي وَ جِنْسِي فِي الْأَنَامِ
 أَنْ يَكْذِبَ نَحْنُ نَقْدُوا مُوهِنِينَ
 «أَوْ عَلَيْنَا الرِّيبَ وَ الشَّكَّ يَبِينُ»
 (۵) نَحْنُ يَا هَذَا الْفَرِيقُ لِلدَّيْوُكِ
 مِثْلَ مَنْ أَدْنَى صِدْقًا بِالسَّلْوُكِ (۱)
 رُقَبَاءُ الشَّمْسِ أَيْضًا نَطْلُبُ
 وَقْتًا النَّاسَ إِلَيْهِ نَنْدُبُ

(۱) قالوا و اعظم ما في الديك من العجائب معرفة اوقات الليل فيقسط أصواته عليها
 تنسبطاً لا يكاد يفادر منه شيئاً سواء طال ام قصر -

(۱) شکرهای کرد و شادبها که من رستم از سه واقعه اندر زمن
 (۲) تازبان مرغ و سگ آموختم دیده سوء القضا را دوختم

خجل گشتن خروس پیش سگ بسبب دروغ شدن سه وعده

(۳) چند چند آخر دروغ و مکر تو خود نبرد جز دروغ از و کرتو
 (۴) گفت حاشا از من و از جنس من که بکردی از دروغ ممتحن
 (۵) ما خروسان چون مؤذن راستگو هم رقیب آفتاب و وقت جو

(۱) در غیر از نسخه النهج بیش از این بیت بیت زیر آمده :
 (روز دیگر آن سگ معروم گفت کای خروس ژاژ خاکو طاق و جفت)

- (۱) فَمِنْ الْبَاطِنِ الشَّمْسِ الْحَرَسِ
 نَحْنُ كُنَّا .. وَلَهَا مِثْلُ الْعَسَسِ ..
 لَوْ عَلَيْنَا الطَّسْتُ مَنَكُوسَاتَضَعُ
 .. فَلِرُؤْيَا الشَّمْسِ عَنَا مَا مَنَعُ ..
 (۲) حَارِسُو شَمْسِ النَّهَارِ الْأَوَّلِيَاءِ
 هُمْ عَلَى أَسْرَارِ خَلْقِ السَّمَاءِ
 (۳) وَقَفُوا فَلَا صَلَّ مِنَّا لِلْأَذَانِ
 فِي الصَّلَاةِ بَرَاءَ اللَّهِ اِمْتِنَانِ (۱)
 بِهِ لِلْإِنْسَانِ جَادٌ تُحَفَّةُ
 فِي السَّفِينِ الصَّلَاةِ رَافَّةُ
 (۴) لَوْ بَغِيرِ وَقْتِ السَّهْوِ لَنَا
 فِي الْأَذَانِ وَقَعَ فِي ذِي الدُّنَا
 (۵) سَبَبَ الْقَتْلِ لَنَا صَارَ لِأَنْ
 قَوْلُنَا مِنْ غَيْرِ تَعْيِينِ الزَّمَنِ
 بِالْفَلَاحِ حَيِّعِلُوا مِنَّا الدِّمَاءُ
 قَدْ أَبَاحَ .. وَ قَتَلْنَا بَرْمَا ..

(۱) ای اصلنا لاجل صوت الصلاة ای الاذان اهدانا الله اللادمی فی الجهاز ای التهیأ للصلاة علی فحوی لا تسبوا الدیک فانه یدعو الی الصلوة کذا الاولیاء اهداهم الله للناس لیتدارکوا احوال و اوقات الطاعات فهم بمثابة التحفة من الله لیماده (لاحظ الشرح الفارسی)۔

- (۱) پاسبان آفتابم از درون
 گر کنی بالای ما طشتی نگون
 (۲) پاسبان آفتابند اولیا
 در بشر واقف ز اسرار خدا
 (۳) اصل ما را حق بی بانگ نماز
 داد هدیه آدمی را درجهاز (۱)
 (۴) گر بتا هنگام سهواز ما رود
 در اذان آن مقتل ما میشود
 (۵) گفت ناهنگام حی علی الفلاح
 خون ما را میکنند خوار و مباح

(۱) جهاز دو معنی دارد اول مال را گویند که بعروس میدهند و مقصود در این مورد چنین میشود که اصل ما را عطا فرموده در جهاز وی برای بانگ نماز هنگام که آدم بر زمین آمد ودوم بمعنی کشتی است چنانچه ترجمه شده است و مقصود در این بیت آنست که اصل ما را در کشتی فرستاد و بنوح هدیه فرمود برای بانگ نماز زیرا که نوح از هر نوع يك جفت در کشتی نشاند پس جفت خروس را نیز نشاند و مؤمنان کشتی وقت فجر را از آواز خروس می شناختند ۔

- (١) فَالَّذِي الْمَعْصُومُ كَانَ مِنْ غَلَطٍ
 (٢) عَبْدُهُ ذَلِكَ عِنْدَ الْمُشْتَرِي
 (٣) كَثِيرَةٌ مِنْهُ هُوَ قَدْ هَرَبَا
 حَسَنًا أَنْ أَهْرَقَ مِنْهُ الدِّمَاءُ
 (٤) ضَرَّرَ فَرَّدَ لِأَلْفٍ ضَرَرِ
 جِسْمُنَا مَعَ مَا لَنَا أَرْوَاحُنَا
 (٥) فَالسيَّاسَاتُ لَدَى الْأَمْلَاحِ أَنْ
 تَهَبَ الْمَالَ وَ تَشْرِي رَأْسَكَ
 (٦) لِمَهْ فِي هَذَا الْقَضَاءِ الْأَعْجَمِيِّ
 مَا لَكَ مِنْ عَادِلٍ هَرَبْتَ .. مَا ..
- ذَلِكَ دَيْكَ الْوَحْيِ لِلرُّوحِ فَقَطْ (١)
 مَاتَ صَارَ الْمُشْتَرِي فِي ضَرَرِ
 مَا لَهُ لَكِنْ إِذَا أَفْهَمَ طَلِبَا
 .. بِالْجَزَاءِ بَعْدَ مَاتَ نَدَمًا ..
 دَفَعَ .. صَدَّ عَظِيمَ الْخَطَرِ ..
 تُفْدِي .. فَلَا أَرْوَاحَ قَدْ عَزَّتْ لَنَا ..
 تُبَسِّطُ .. بِالْعَدْلِ فِي ذَا تُقْتَرَنُ ..
 .. وَ يَتَدَيَّرُ تُنْجِي نَفْسَكَ ..
 صِرْتَ بِالْبَيْتِ كَانَ لَمْ تَعْلَمْ
 .. جَدْتَ فِيهِ وَفَقَ أَحْكَامَ السَّمَاءِ ..

(١) و هذا فيه رد على العلوية من الفرق الضالة اللذين قالوا اتى جبريل بالرسالة
 لعلى ففלט و بلغها لمحمد (ص) و فيه ان الانبياء و الاولياء معصومون عن الفلظ ثم رجع
 للقصة فقال (آن غلامش مرده پيش مشرى) -

- (١) آنكه معصوم آمد و بك از غلط
 (٢) آن غلامش مرد پيش مشرى
 (٣) او گريزانيد مالش را و ليك
 (٤) بك زيان دفع زبانها مى شدى
 (٥) پيش شاهان در سياست گسترى
 (٦) اعجمى چون كشته اندر قضا
- آن خروس جان وحى آمد فقط
 شد زبان مشرى آن يكسرى
 خون خود را ريخت اندرياب نيك
 جسم و مال ماست جانها را فدى
 مى دهى تو مال و سر را مى خرى
 ميگريزاني ز داور مال را

اخبار الديك عن موت السيد

- (۱) غَيْرُ أَنْ هُوَ حَقًّا وَ يَقِينُ فِي غَدٍ يَهْلِكُ نُوحًا وَ حَنِينُ
يُظْهِرُ وَارِثُهُ إِذْ ذَا طَلَبُ يَذْبَحُ ثَوْرًا بِهِ يَبْغِي الْقَرَبُ
(۲) قِيمَ الْبَيْتِ لَهُ الْمَوْتُ يُرِيدُ يَذْهَبُ فِي غَدِ الْقَوْتُ يَزِيدُ
(۳) وَفَقَ مَا تَأْمَلُ كَثْرًا وَالْحَتَاتُ لِلْخَوَانِ وَ مِنْ الْخُبْرِ الْفَتَاتُ
فِي الْمَحَلَّاتِ لَهَا خَاصٌّ وَ عَامُ .. يَجِدُ قَصْدَكَ تَبْغِي وَ الْمَرَامُ ..
(۴) لَحْمُ ثَوْرٍ هُوَ لِلْقَرْبَانِ قَدْ عَزِيَّ مَعَ قِطْعِ حُبْرِ تَعَدُ
رَأَيْتَ لِكَلَابٍ وَ لِمَنْ سَأَلُوا تُنْشَرُ فِي مَرِّ الزَّمَنِ
(۵) إِنْ مَوْتُ الْفَرَسِ وَ الْبَعْلِ كَانَ وَ الْغَلَامِ اذْ رِذَا الْمَرْءِ الْمَهَانُ
وَ الْبَلِيدِ الْتَافِهِ سُوءَ الْقَضَا .. وَ بِذَا الْبَدَى السُّرُورَ وَ الرِّضَا ..

خبر کردن خروس از مرگ خواجه

- (۱) ليك فردا خواهد او مردن يقين گاو خواهد کشت وارث در حنين
(۲) صاحب خانه بخوهد مرد و رفت روز فردا نك اميدت لوت زفت
(۳) باره‌های نان و لالنگ و طعام در میان کوی يابد خاص و عام (۱)
(۴) گاو قربانی و نانه‌ای تنك بر سگان و سائلان ريزد سبك (۲)
(۵) مرگ اسب و استر و مرگ غلام بد قضا دان بهر اين مفور و خام

(۱) لالنگ بمعنی زله و خورده طعام که در سفره باقی میماند و خورده‌های نان را نیز گویند که بصدقه دهند - (۲) منی کلمه تنك با کاف عربی در برهان قاطع و شرح بحر العلوم و شرح سبزواری اگر چه ذکر نشده است ولی مراد نازك و نرم و مانند آن باشد -

لَهُ فَرٌّ وَالدَّمُ مِنْهُ هَدَرٌ
وَبِهِ نَالُ الرَّدَى وَالْخَطَرُ..
حَيْثُ لِلْجَسَمِ الْبَلَاءُ هَذَا الْبَقَاءُ
هُوَ لَمْ يَنْظُرْ بَقَاءَهُ لَمْ يَبْنِ
هَالِكًا .. يُذْعِنُ لِلْمَخْطَبِ الْجَسِيمِ..
لَهُ أُعْطِيَ فَيُثَارِ الْعَمَلُ
مَنْ بِلَا فَايْدَةٍ أُعْطِيَ الْيَدَا
غَيْرُهُ اللَّهُ هُوَ .. بَارِي السَّمَاءِ..
مَسَكَ .. صَبَرَ نُورًا مُتَقَدِّمًا..
وَحْدَهُ الْغَيْرُ الْحَقِيرُ وَالْدُّنْيَا
خُذْ بِغَيْرِ عَوْضٍ .. هَبْهُ الْيَسِيرَ ..

(۱) مِنْ عَنَاءِ الْمَالِ مِنْ خَوْفِ الضَّرَرِ
أَهْرَقَ الْمَالُ لَهُ قَدْ كَثُرًا
(۲) ذِي الرِّيَاضَاتِ لِمَهْ لِلْفُقَرَاءِ
(۳) كَانَ لِلْأَرْوَاحِ فَالَسَّالِكَ إِنْ
لَهُ كَيْفَ الْبَدَنِ سَوَى السَّقِيمِ
(۴) فَهُوَ لَوْ لَمْ يَنْظُرِ الرُّوحَ الْبَدَلَ
(۵) أَيَّ وَقْتٍ حَرَكَ مِنْهُ الْيَدَا
فَهُوَ اللَّهُ هُوَ اللَّهُ وَ مَا
(۶) أَوْ وَلِيَّ الْحَقِّ خُلِقَ الْحَقِّ قَدْ
(۷) وَالْضِيَاءُ الْمَطْلَقُ فَهُوَ الْغَنِيِّ
وَالْفَقِيرُ وَ مَتَى قَالَ الْفَقِيرُ

مال افزون کرد و خون خویش ریخت
کان بلا بر تن بقای جانهاست
چون کند تن را سقیم و هالکی
تا نه بیند داده را جانش بدل
آن خداست آن خداست آن خدا
نور گشت و تابش مطلق گرفت
کی فقیری بی عوض گوید که گیر

(۱) از زبان مال و درد آن گریخت
(۲) این ریاضتهای درویشان چراست
(۳) تا بقای خود نبیند سالکی
(۴) دست کی جنبید بایشان عمل
(۵) آن که بدهد بی امید و سودها
(۶) یا ولی حق که خوی حق گرفت
(۷) کوغنی است و جز او جمله فقیر

- (۱) فَلَوْ أَنَّ الْإِطْفَلَ أَنَا مَا نَظَرَ
فَمَتَى مِنْ يَدِهِ الْبَصَلَةُ مَنْ
(۲) كُلُّ ذِي الْأَسْوَاقِ مِنْ هَذَا الْغَرَضِ
(۳) جَاسُوا أَلْفَ مَتَاعٍ حَسَنٍ
(۴) هُمْ عَلَى الْأَعْوَاضِ دَارُوا فَسَلَامٌ
أَبْدَأُ يَا رَجُلَ الدِّينِ .. زَكَاةً ..
(۵) فَسَلَامًا وَاحِدًا لَمْ أَسْمَعْ
أَبْدَأُ مَا بَانَ مِنْ خَاصٍ وَعَامٍ
(۶) فَسَلَامٌ الْحَقِّ جَلَّ لَا سِوَاهُ
خَلْفَهُ بَيْتًا فَبَيْتًا وَمَحَلَّ
(۷) مِنْ قَوْمِ الْأَنْسَانِ مَنْ حُلُوا الْمَشَامِ
كَانَ وَالْطَّيِّبَ صَفْوًا فِي الْأَنَامِ

او بیازگنده را ندهد زدست

بر دکانها شسته بر بوی عوض
و اندرون دل عوضها می تنند
که نکیرد آخرت آن آستین
یک سلامی ای برادر والسلام
خانه خانه جا بجا و کو بکو
هم پیام حق شنیدم هم سلام

(۱) تا نه بیند کودکی که سیب هست

(۲) این همه بازارها بهر این غرض
(۳) صد متاع خوب عرضه می کنند
(۴) یک سلامی نشنوی ای مرد دین
(۵) بی طمع نشنیده ام از خاص و عام
(۶) جز سلام حق تو هین آن را بجو
(۷) از دهان آدمی خوش مشام

- (۱) وَ سَلَامٌ مِّن بَقِي أَيْضاً عَلَى
 أَسْمَعُ بِالْقَلْبِ بِالرُّوحِ لِيَا
 (۲) وَلِذَا مِنْهُ السَّلَامُ بِالسَّلَامِ
 حَيْثُ أَنَّ النَّارَ فِي أَرْحَامِهِ
 (۳) مَيِّتٌ فِي نَفْسِهِ بِالرَّبِّ صَارَ
 لَهُ مِنْ ذَا قَدْ غَدَتْ فِي شَفَتَيْهِ
 (۴) فَالْحَيَاةَ كَانَ مَوْتُ الْبَدَنِ
 كُنْ فِي الْجِسْمِ الْحَيَاتِ وَالْبَقَاءُ
 (۵) وَضَعَ الْأُذُنَ لِذَا الْمَرْءِ الْخَبِيثِ
- أَمِلْ ذِيَاكَ دَوْمًا فِي الْمَلَأِ
 أَطِيبَ كَانَ وَكَالسُكْرِ بِبَا
 كَانَ لِلْمَحِقِّ .. وَعَزَّ بِالْمَقَامِ ..
 أَوْ قَدْ .. أَرْبَى عَلَى الْأَمَةِ .. (۱)
 حَيًّا الْأَسْرَارُ لِلْمَحِقِّ جِهَارَ
 .. مِنْهُ دَوْمًا يَنْزِلُ الْوَحْيُ عَلَيْهِ ..
 بِالرِّيَاضَاتِ وَ كُلُّ الْمِحْنِ
 هِيَ لِلرُّوحِ .. بِهَا يَلْقَى الصِّفَاءُ
 .. سَمِعَ مِنْ دِيكَه ذَاكَ الْحَدِيثِ ..

(۱) ای لان نار التوحید اشعلها فی اقرباء وجوده ای فی اعضائه حتی فنی فی الله و بقى بالله و قد افهم الله ملائکته و انبیائه و اولیائه ما هو فی علمه القديم فتلقوه علی حسب قوة تجردهم و لهذا سُمی ما اوحی الی جبرئیل فنزل به و حیامتوا تورا و انجیلا و زبوراً و قرآناً و صحفاً و ما اوحی الی الرسول و جیا غیر متلو حدیثاً و ما وقع فی قلوب الاولیاء الهاماً و حکمة و علماً لدنیا و فیضاً و فتحاً و کشفاً و ما كانت للذی دماغه حسن رائحة الحق الا لکونه (مردن تن در ریاضت زندگی است) -

- (۱) وین سلام باقیان بر بوی آن
 (۲) زان سلام او سلام حق شده است
 (۳) مرده است از خود شده زنده بر رب
 (۴) مردن تن در ریاضت زندگیست
 (۵) گوش بنهاده بدان مرد خبیث
- من همی نوشم بدل خوشتر ز جان
 کآتش اندر دودمان خود زده است
 زان بود اسرار حقش در دو لب
 رنج این تن روح را پایندگیست
 می شنود او از خروشش این حدیث

فی بیان اسراع ذاك الشخص نحو موسى (ع) بالتزیه

و الامان لما سمع من الديك خبر موته

- (۱) هُوَ لَمَّا سَمِعَ هَذَا رَكُضَ مُسْرِعًا مِنْ بَابِ مُوسَى مَا عَرَضَ
(۲) لَهُ يَبْدِي وَجْهَهُ فِي التَّرِبِ كَمْ مَرَّغَ مِمَّا بِهِ خَوْفًا أَلَمْ
قَائِلًا رَحْمَاكَ فِي يَا كَلِيمِ نَجِّنِي مِنْ ذَلِكَ الْخَطْبِ الْعَظِيمِ
(۳) قَالَ إِذْ هَبْ نَفْسَكَ بِعْ وَأَخْلِصْ حَيْثُ اسْتَأْذَنَ غَدَوْتَ فَأَمْلِصْ
(۴) مِنْ أَذَى الْبَيْتِ وَ نُطْ فَالضَّرَرِ إَلْقِ فَوْقَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْخَطَرَ
وَ اجْعَلِ الصُّرَّةَ مَعَ أَكْيَاسِكَ تَمَلَّأْ ضَعْفَيْنِ .. وَفَرَّ مَا لَكَ ..
(۵) ذَا الْقَضَاءِ أَنَا فِي جَوْفِ اللَّيْلِ قَدْ رَأَيْتُ .. بَانَ لِي مَا لَمْ يَمِنْ ..
وَ لَكَ الْيَوْمَ عِيَانًا فِي الْمِرَاتِ ظَهَرَ . بَانَ لَكَ السَّيِّئَاتِ ..

دوبدن آن شخص به موسی (ع) بزهار چون از خروسی

خبر مردن خود شنید

- (۱) چون شنید اینها دران شد تیز و تفت بر در موسی کلیم الله رفت
(۲) رو همی مالید در خاک او زبیم که مرا فریاد رس زین ای کلیم
(۳) گفت رو بفروش خود را و بره چونکه استا گشته برجه ز چه (۱)
(۴) بر مسلمانان زبان انداز تو کیسه و همیانها را کن دو تو
(۵) من درون خشت دیدم این قضا که در آیینہ عیان شد مر ترا

(۱) یعنی موسی (ع) بطعن گفت او را که چنانچه اسب و غلام خود را بفروختی همچنان خود را بفروش و از زبان خلاص شو چون استاد گشته در مکر و فریب پس باستادی خود را از چاه هلاک بیرون بیاور -

نَظَرَ الْعَاقِلُ بِالْقَلْبِ الْجَلِيلِ
 نَظَرَ فِي الْآخِرِ الرُّشْدَ فَقَدْ
 بِالْإِخْصَالِ قَالَ يَا رَبِّ الثَّنَا
 لَا تَلِطِّخِ .. وَاسْتُرِ الْعَيْبَ بِمَا ..
 أَنْتَ .. مِنْ لُطْفِكَ لَكَ كَمْ كَثُرَا ..
 لَا يَلِيقُ .. وَأَكْشِفِ الضَّرَّ بِمَا ..
 يَا بُنَيَّ وَإِلَى الرَّأْسِ إِنْ غَدَرَ
 مِنْ مَلِيكَ عَادِلٍ كَمْ يُفْضَلُ
 تَذَهَّبُ .. تَسْعُدُ مِنْهُ بِالْإِيمَانِ ..
 حَيْثُ بِالْإِيمَانِ رِحْتَ قَدْ خَلَدْتَ
 غَيْرَ وَ الْقَلْبُ مِنْهُ كَالْقَبَسِ
 مِنْهُ لِلْمَقْيَاهِ .. لِمَا مِنْهُ رَأَوْا ..

(۱) مَا يَكُونُ الْآخِرَ فِي الْأَوَّلِ
 مَنْ مِنَ الْعِلْمِ خَلَى الْأَوَّلَ قَدْ
 (۲) ثُمَّ أَيْضًا ضَرَعَ يَا حَسَنًا
 رَأْسِي لَا تَضْرِبِ الْوَجْهَ لِيَا
 (۳) مَالِي مَا لَاقَ مِنِّي صَدْرًا
 إَعْطِنِي حَسَنَ الْجَزَا عَمَّا لِيَا
 (۴) قَالَ سَهْمٌ وَ مِنَ الْقَوْسِ طَفَرٌ
 (۵) لَا يَمُودُ غَيْرُ أَنِّي أَسْأَلُ
 أَنْ مَعَ الْإِيمَانِ فِي ذَاكَ الزَّمَانِ
 (۶) حَيْثُ بِالْإِيمَانِ رِحْتَ الْحَيُّ أَنْتَ
 (۷) حَالُ رَبِّ الدَّارِ فِي ذَاكَ النَّفْسِ
 لِاضْطِرَابِ شَبِّ بِالطُّسْتِ اتَّوَا

اندر آخر بیند از دانش مقل
 مر مرا بر سر مزین بر رو ممال
 ناسزایم را تو ده حسن الجزا
 نیست سنت کاید آن وا پس بسر
 تا که ایمان آن زمان با خود بری
 چونکه با ایمان روی پاینده
 تا دلش شورید آوردند طشت

(۱) عاقل اول بیند آخر را بدل
 (۲) باز ذاری کرد کای نیکو خصال
 (۳) از من آن آمد که بودم ناسزا
 (۴) گفت تیری جست از شست ای بسر
 (۵) لیک در خواهم ز نیکو داوری
 (۶) چونکه ایمان برده باشی زنده
 (۷) هم در آن دم حال بر خواجه بکشت

- (۱) فَأَنقَلَبَ الْمَوْتَ هَذَا وَالْحِمَامِ
إِيَّهَا الَّتِي التَّمِيسُ الْحَظُّ مَا
(۲) ذَهَبَتْ أَرْبَعَةٌ فِيهِ إِلَى
(۳) فَوْقَ ظَهْرِ السَّاقِ خَلَى فَإِذَا
لَكَ وَمَتَ النَّفْسَ فَوْقَ الْمَرْهِفِ
(۴) فَمِنَ الرُّوحِ لَكَ السِّيفُ الْحَيَاءُ
يَا أَخِي هَذَا لَكَ لَأَقَ لَكَ
- كَانَ لَا مِنْ سُوءٍ هَضْمِ الطَّعَامِ
لَكَ مِنْ تَفْعِ بِذَلِكَ الْقِيءِ .. أَحْجَمًا ..
يَبْتِهِ وَ السَّاقِ .. لَمَّا حَمَلًا ..
نُصَحَ مُوسَى مَا سَمِعْتَ فَلَاذَى
كَانَ قَوْلًا ذَا ضَرْبٍ .. فَأَعْرِفَ ..
مَالَهُ مِنْهُ الشَّيْءُ زَادَ مِضَاءً
لَأَقَ .. وَفَقِ الدَّرَكِ وَالْفِكْرِ بِكَ ..

- (۱) شورش مرگ است فی هیضه طعام
(۲) چارکس بردند تا سوی وثاق
(۳) بند موسی نشنوی شوخی کنی
(۴) شرم ناید تیغ را از جان تو
- قی چه سودت دارد ای پخته غلام
ساق می مالید او بر پشت ساق
خوشتن بر تیغ فولادی زنی
آن تست این ای برادر آن تو

دعاء موسی (ع) لذا الشخص ان يذهب من الدنيا مع الايمان

- (۱) الْمُنَاجَاتِ بِذَلِكَ السَّحْرِ
وَلَهُ الْإِيمَانُ لَا تَأْخُذُ وَكُنْ
- (۲) فَعَلَ سَهْوًا وَ سُوءَ الْأَدَبِ
(۳) لَهُ قُلْتُ الْعِلْمُ هَذَا لَا يَلِيقُ
دَفَعَ الْقَوْلَ لِي ظَنُّ الضَّعِيفِ
- (۴) فَعَلَى الْأَفْعَى لَهُ خَلَّى الْيَدَا
يَدَهُ الْأَفْعَى تُسَوِّي .. وَالْجَمَادِ ..
- (۵) لَا أَقْ سِرُّ الْغَيْبِ تَعْلِيمًا لِمَنْ
كَانَ مَقْدُورًا عَنِ الْقَوْلِ يُطِيقُ
- (۶) غَيْرُ طَيْرِ الْمَاءِ لِلْبَحْرِ الْعَمِيقِ
جَاءَ مُوسَى أَنْ لَهُ رَبِّي أَغْفِرُ
مُحْسِنًا فِي عَفْوِكَ وَ أَنْعَمَ وَ مَنْ
وَ غُلُوءًا مَا دَرَى بِالْفَضْبِ
لَكَ لَسْتَ أَنْتَ فِيهِ بِالْحَقِيقِ ..
وَأَتَى فِي رَأْيِهِ الْوَاهِي السَّخِيفِ ..
ذَاكَ مَنْ كَانَ الْعَصَا لَوْ قَصْدًا
.. حَوْلَ الْحَيَوَانِ وَفَقَى مَا أَرَادَ ..
لَهُ دَرَزَ الشَّفَةِ كُلَّ زَمَنٍ
كَتَمَهُ قَبْلًا .. كَسَلَاكَ الطَّرِيقَ ..
لَا يَلِيقُ .. فَافْهَمِ الْمَعْنَى الدَّقِيقَ ..

دعا کردن موسی (ع) آن شخص را تا با ایمان رود

- (۱) موسی آمد در مناجات آن سحر
(۲) پادشاهی کن برو بخشاکه او
(۳) گفته‌ش این علم نی در خوردتست
(۴) دست را بر اژدها آن کس زند
(۵) سر غیب آن را سزد آموختن
(۶) درخور دریانشد جز مرغ آب
- کای خدا ایمان از او مستان مبر
سهو کرد و خیره رویی و غلو
دفع بدارید قولم را وسست
که عصا را دستش اژدرها کند
که تواند لب ز گفتن دوختن
فهم کن والله اعلم بالصواب

(۱) بِالصَّوَابِ اللَّهُ أَدْرَى قَدْ عَدَا هُوَ لِلْبَحْرِ وَ بَطْأً مَا غَدَى
و غَرِيقاً عَادَ خُذَ مِنْهُ الْيَدَا يَا وَدُودَ مِنْكَ زِدْهُ مَدَدَا

أجابه الحق تعالى لموسى (ع)

(۲) فَلَهُ قَالَ نَعَمْ عَنْهُ أَنَا قَدْ عَفَوْتُ أَنْتَ لَوْ ذَا الزَّمَنَّا
(۳) شِئْتَ أَحِبِّهِ وَلَوْ شِئْتَ أَنَا كُلُّ أَمْوَاتِ التُّرَابِ فِي الدُّنَا
(۴) لَكَ أَحْيِي الْحَالِ مُوسَى ذِي الدُّنَا قَالَ لِلْمَوْتِ تَسِيرُ وَالْفَنَاءِ
لَهُمْ أَبْعَثْ لِلدُّنَا تِلْكَ فَقَدْ سَفَرَتْ دَامَتْ بِعَمْرِ لَا يُحْدِ
(۵) فَمَحَلٌّ لِلْفَنَاءِ ذَا لِأَنَّ لَمْ يَكْ دُنْيَا الْقَرَارِ فِي زَمَنٍ
و رُجُوعُ الْمُسْتَعَارِ .. وَجَبَا .. فَإِذَا لَا تَنْفَعُ فِيهِ ذَهَبَا ..
(۶) فَعَلَيْهِمْ رَحْمَةُ رَبِّي انْثَرِ هُمْ حَالًا قَبْلَ يَوْمِ الْمَحْشَرِ
مِنْكَ فِي بَيْتِ الْخَفَاءِ مُنْتَظِرُونَ مِنْلَمَّا قُلْتَ لَدَيْنَا مُحَضَّرُونَ

(۱) او بدریافت و مرغابی نبود کشت غرقه دستگیرش یادود

أجابت کردن حق تعالى موسى (ع)

(۲) گفت بخشیدم باو ایمان نعم ورتوخواهی این زمان زندش کنم
(۳) بلکه جمله مردگان خاک را این زمان زنده کنم بهر ترا
(۴) گفت موسی این جهان مردن است آن جهان انگیز کانهجا روشن است
(۵) این فنا جا چون جهان بود نیست باز کشت عاریت پس سود نیست
(۶) رحمتی افشان بر ایشان هم کنون در نهانخانه لدنیا محضرون

- (۱) کَیْ بِذَا تَدْرِیْ بِأَنْ كَانَ الضَّرَرُ
هُوَ نَفْعُ الرُّوحِ إِذْ فِيهِ الْخَلَاصُ
(۲) فَالْرِیَاضَاتِ إِذَا بِالرُّوحِ لَكَ
حَیْثُ لِلْخِدْمَةِ سَلِمَتِ الْبَدَنُ
(۳) وَالرِّیَاضَاتُ لَكَ لَا بِاخْتِیَارِ
(۴) وَاعْطِیَا ذَا الْإِصْدَقِ شُكْرًا إِذْ لَكَ
ذِي الرِّیَاضَاتِ لَهُ اشْکَرُ فَهُوَ مِنْ
- لَكَ فِي جِسْمٍ وَ مَالٍ لَوْ صَدَرَ
مِنْ وَ بِأَلِ لَكَ تَلَمَّحُ وَالْمَنَاصُ
إِشْتَرِ وَ اعْلَمْ بِأَنْ مِنْ غَیْرِ شَكٍّ
رُوحَكَ تَخْلُصُ مِنْ سِجْنِ الْمَحْنِ
لَوَاتَتْ فَالرَّأْسَ ضَعَهُ بِانْكِسَارِ
حَقِّكَ أَعْطَى بِلَا جَهْدٍ بِكَ
أَمْرُكُنْ جَرَّكَ أَنْتَ لَمْ تُدِنْ

فی بیان حکایة تلك المرأة التي ولدها لا يعيش فبكت و تضرعت

للحق واتی جواب منه بان عدم حیاة ولدها بمثابة الرياضة و الجهاد لها

- (۵) إِنْ تِلْكَ الْمَرْأَةُ مَنْ وَلَدَتْ
لَهُ دَوْمًا عَنْ شُهُورٍ سِتَّةٍ
وَلَدًا فِي كُلِّ عَامٍ فَقَدَتْ
لَا يَزِيدُ عُمُرُهُ فِي مَرَّةٍ

- (۱) تا بدانی که زیان جسم و مال
(۲) پس ریاضت را بجان شو مشتری
(۳) و ریاضت آیدت بی اختیار
(۴) چون حقت داد آن ریاضت شکر کن
- سود جان باشد رهاند از وبال
چون سپردی تن بجان خدمت بری
سر بنه شکرانه ده ای کامکار
تو نکردی او کشیدت ز امر کن

حکایت آن زن که فرزندش نمی زیست و بنالید بحق جواب آمد که این

موضع ریاضت و بجای جهاد و مجاهده آنست

- (۵) آن زنی هر سال زائیده ی پسر
پیش او شش ماه نبودی عمرو

أَوْ أَقَلُّ بِخَطُوبٍ مَوْجَعَةٍ
 وَخُضُوعٍ رَبِّي يَا ذَا الْجَلَالِ
 لِي شَهْرَانِ وَشَهْرٌ لِي الْفَرَحِ
 تَذْهَبُ هَلْ ذَا لِعَيْرِي قَدْ سَنَحَ
 الْمُنْذِيرُ الْمَرْأَةَ تِلْكَ جَزَعُ
 لِي عِشْرُونَ صَبِيًّا كَالْبُدُورِ
 أُضِرِمْتَ مِنْ حَزَنِ لَمْ يَبَا
 قَدْ رَأَتْ أَنْ سَعِدْتَ فِي جَنَّتِ
 وَ الصَّفَا زَادَتْ بِغَيْرِ ضَنْةٍ
 مَنْ عَرَتْ بِالْخَلْقِ عَنْ كَيْفِيَّةِ
 مَجْمَعِ الْبَاغَاتِ .. اسْمِي نُزْهَةٌ ..

(۱) عُمُرُهُ إِمَّا شَهُورًا أَرْبَعَةً
 يَهْلِكُ الْمَرْأَةُ حَنْتٌ بِابْتِهَالِ
 (۲) تِسْعَةُ أَشْهُرٍ حَمْلِي وَالتَّرَحُّ
 نِعْمَتِي أَسْرَعُ مِنْ قَوْسٍ قَزَحِ
 (۳) لِرِجَالِ اللَّهِ مِمَّا مِنْ وَحَمِ
 (۴) هَذِهِ الشَّكَاوَى أَبَانَتْ فِي الْقُبُورِ
 ذَهَبُوا وَالنَّارُ فِي الرُّوحِ لِيَا
 (۵) حَزَنْتَ حَتَّى لَهَا فِي لَيْلَةٍ
 بِالْبَقَاءِ وَ الْهَنَا وَ الْخُضْرَةِ
 (۶) قُلْتُ بُسْتَانًا أَنَا لِلنِّعْمَةِ
 فَهِيَ الْأَصْلُ لِكُلِّ نِعْمَةٍ

ناله کرد آن زن کافغان ای اله
 نعمتم زوتر رواز قوس قزح
 این شکایت آن زن از درد نذیر
 آتشی در جان او افتاد تفت
 باقی سبزی خوشی بی ضنّتی
 کاصل نعمتهاست و مجمع باغها

(۱) یاسه مه یا چارمه گشتی تباه
 (۲) نه مهم بارست و سه ماهم قزح
 (۳) پیش مردان خدا کردی نفیر
 (۴) بیست فرزندان چنین در گوررفت
 (۵) تا شبی بنمود او را جنتی
 (۶) باغ گفتم نعمت بی کیف را

- (۱) وَ سَوَىٰ ذَٰلِكَ (لَا عَيْنَ رَأَتْ)
 إِذْ لِنُورِ الْغَيْبِ قَالَ اللَّهُ جَلَّ
 (۲) لَمْ يَكْ ذَٰلِكَ مِثْلًا بَلْ مِثَالُ
 كَانَ حَيْرَانًا لَهُ رِيحًا يَشْمُ
 (۳) حَاصِلُ الْقَوْلِ فَتِلْكَ الْمَرَأَةُ
 خَرَجَتْ عَنْ يَدِ الْمِسْكِينَةِ
 (۴) غُيِّرَتْ قَصْرًا رَأَتْ فِيهِ كُتُبُ
 مَلِكُهَا لَاقَتْ لَهَا وَهِيَ الْحَبِيبُ
 (۵) بَعْدَ ذَٰلِكَ قَالُوا قَهْذِي التَّعَمَّةُ
 حَتَّىٰ مِنْ فِي رُوحِهِ صِدْقًا لَعِبُ
- مَا مَحَلُّ الْكَرَمَةِ مَا أَنْ زَهَتْ (۱)
 أَنَّهُ الْمِشْكَاةُ كَانَ بِالْمِثْلِ
 ذَٰلِكَ حَتَّىٰ الَّذِي مَنْ ذَا بِحَالِ
 يَعْرِفُ الْمِشْكَاةُ بِالْبَاغِ يَلْمُ
 نَظَرْتُ ذَٰكَ عَرَّتْهَا السَّكْرَةُ
 بِالتَّجَلِّيِ ذَٰكَ مِنْهَا الطَّيْنَةُ
 إِسْمُهَا مِنْهُ دَرَتْ أَنْ قَدْ حُسِبَ
 الَّذِي رَاقَ لَهُ الْوَصْفُ يَطِيبُ
 وَ النَّوَالُ الْعَدِيقُ وَ الرَّحْمَةُ
 غَيْرُهُ بِالْجِدِّ مِنْهُ مَا طَلَبُ

(۱) قال تعالى في حديثه القدسي اعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت و لا أذن سمعت و لا خطر على قلب بشر و بناء على هذا تكون ثمار الجنة غير مكيفة و معرفتها في هذه المرتبة للعوام و الخواص ما لا عين رأت الحديث و لهذا الخفاء قال في الشطر الثاني قلت باغ ای کرم لان الله تعالى قال لنور الغيب (چراغ) و هو نور القيلة الرطبة بالزيت قال تعالى في سورة النور (الله نور السموات و الارض مثل نوره كمشكاة) -

- (۱) ورنه لا عين رأت چه جای باغ
 (۲) مثل نبود آن مثال آن بود
 (۳) حاصل آن زن دید آن را مست شد
 (۴) دید در قصری نبشته نام خویش
 (۵) بعد از آن گفتند کاین نعمت رواست
- گفت نور غیب را یزدان چراغ
 تا برد بو آنکه او حیوان بود
 زان تجلی آن ضعیف از دست شد
 آن خود دانستش آن محبوب کیش
 کو بجانبازی بجز صادق نخواست

- (۱) تَلَزَمُ الْخِدْمَةَ كَثْرًا وَالْقِيَامَ
 كَثْرًا كُنْتُ فَاللَّهُ الْمَصَابُ وَالشَّجَى
 رَبِّي قَالَتْ فَلِي هَذَا الْأَذَى
 وَالدَّمَ أَهْرَقَ مِنِّي ضِعْفًا يَجِدُ
 كَثْرَةً أَمَا أَتَتْ تَبْغِي الْمَقَامَ (۱)
 عِنْدَ ذَا قَالَتْ فَمِنِّي قَدْ أُضِيعَ (۲)
 عَيْنِي الْغَيْبِ .. فَمَا بَيْنَ الْأَمَلِ ..
 مَا بَدَى قَصْدٌ وَمِنْ أَتْفٍ لَكَ
 رَوْحَكَ مِنْ شَرِّ حُمَى وَأَذَى
 كَثْرَةً سَأَلَ الدَّمَ حَتَّىٰ بَدَا

(۱) و صدق عليها قوله تعالى في سورة الطور (والذين آمنوا واتبعتهم ذريتهم) -
 (۲) ای قالت من سرورها مبتله الی الله تعالی یا رب اولادی غابوا عنی و لم یغیبوا
 عنک علی فحوی ما عندکم بنفد و ما عندالله باق لانت الذی بلا عینی الغیب (کتابه عن عینی
 البصیره) هو لم یکن انسان العین (یعنی کاملاً)

- (۱) خدمت بسیار می بایست کرد
 (۲) چون تو کاهل بودی اندر آلتجا
 (۳) گفت یا رب تا بصد سال وفزون
 (۴) اندر آن باغ او چو آمد پیش پیش
 (۵) گفت از من کم شد از تو کم نشد
 (۶) تو نکردی قصد و ازین دوید
 مر ترا تا بر خوری زین چاشت خورد
 آن مصیبتها عوض داد خدا
 این چنینیم ده بریز از من تو خون
 دید در وی جمله فرزندان خویش
 بی دو چشم غیب کس مردم نشد
 خون افزون تا ز تب جانم رهید

- (۱) تَخْلُصُ اللَّبِّ لِكُلِّ ثَمَرٍ
قِشْرًا أَدِرَ الْبَدَنُ اللَّبَّ الصَّدِيقَ
(۲) آخِرُ الْأَمْرِ لَهُ لُبًّا أَطِيفٌ
نَفْسًا إِنْ كُنْتَ مِنْ ذَاكَ النَّفْسِ
أَحْسَنُ مِنْ قِشْرِهِ .. بِالْأَثَرِ ..
لَهُ كَانَ .. مَنْ بِهِ حَارُّ الْفَرِيقِ ..
وَجَدَّ ابْنُ آدَمَ .. الصَّفْوُ الظَّرِيفُ ..
أَطْلُبِ اللَّبَّ .. فَنِعَمَ الْمَلَتَمَسُ ..

فی مجیی حمزه (رض) الی الحرب حاسراً

- (۳) حَمْزَةٌ عَمَّ الْبَنِيَّ الْمُصْطَفَى
فِي الشَّبَابِ وَرَدَ الْهَيْجَا مُدَامَ
(۴) آخِرَ الْعُمُرِ إِذَا الصَّفَّ دَخَلَ
(۵) كَاشِفًا عَن صَدْرِهِ عَارِي الْبَدَنِ
(۶) قَذَفَ سَارَّ أَمَامًا فَأَمَامَ
يَا هِزْبَ الْحَرْبِ يَا عَمَّ الرَّسُولِ
..مَنْ لَهُ الْحَقُّ عَلَى الْخَلْقِ أَصْطَفَى..
دَارِعًا يَنْفِي قِتَالًا وَخِصَامَ
حَاسِرًا سَكْرَانٍ لِلْحَرْبِ نَزَلَ
نَفْسَهُ فِي الصَّفِّ لِلْسَيْفِ يَفَنُ
لَهُ قَالَ الْخَلْقُ يَا خَيْرَ هُمَامَ
كَاسِرَ الصَّفِّ يَا مَلِكَ الْفُحُولِ

- (۱) مغز هر میوه به است از پوستش
(۲) مغز نفزی دارد آخر آدمی
پوست دان تن را و مغز آن دوستش
بك آدمی آن را طلب گرزان آدمی

در آمدن حمزه (رض) در حرب بی زره

- (۳) در جوانی حمزه عم مصطفی
(۴) اندر آخر حمزه چون در صف شدی
(۵) سینه باز و تن برهنه پیش پیش
(۶) خلق پرسیدند کای عم رسول
بی زره میشد مدام اندر و غی
بی زره سرمست در غزو آمدی
در فکندی در صف شمشیر خویش
ای هزبر صف شکن شاه فحول

قَدْ قَرَأْتَ آيَةَ الذِّكْرِ الْحَسَنِ
 ..هَكَذَا تَرْمِي عَلَى الْمَعْرَكَةِ..
 أَنْتَ إِذْ كُنْتَ عَظِيمَ السَّطْوَةِ
 وَ رِبَاطِ الْجَاشِ مَا جِئْتَ أَبَدَ
 مَلَتَوِي النَّبْعَةِ مَبْرِيًّا ضَعِيفَ
 حَاسِرًا تُخْرِقُ بِالْعِزِّ الْجَسُورَ
 وَمَتَى كُنَّ السُّيُوفُ وَالسَّهَامُ
 مِنْهُمْ قَدْ أَشْفَقُوا قَيْدَ الْحَرْقِ
 نَصَحُوا مِنْهُ غَدَا فِي حِيرَةٍ

(۱) أَفَلَا مِنْ خَيْرِ اللَّهِ زَمَنَ
 لَكُمْ الْأَيْدِي فِي التَّهْلُكَةِ
 (۲) فَشَابًا مُحْكَمًا بِالْقُوَّةِ
 حَاسِرًا لِلصِّفِّ مَعَ ذَاكَ الْأَدَدِ
 (۳) شَائِبًا إِذْ صِرْتَ مَحْنِيًّا نَحِيفَ
 حُجْبًا مِنْ لَا أَبَالِي وَ سَتُورَ
 (۴) لَيْسَ لِلسَّيْفِ لِمَنْ شَابَ أَحْتِرَامُ
 (۵) ذَاتَ تَمَيِّزٍ عَلَى هَذَا النَّسَقِ
 مَا لَهُمْ خُبْرٌ بِهِ مِنْ غَيْرَةٍ

جواب حمزه (رض)

أَحْسَبُ الْمَوْتَ وَدَاعَ ذِي الدُّنَا
 أَوْ أَمَامَ الْيَصِيلِ عَفْوًا يَذْهَبُ
 فَلِهَذَا الْبَلَدِ الْفَانِي الرَّدِّي

(۶) فِي الشَّبَابِ حَمْزَةٌ قَالَ أَنَا
 (۷) وَمَتَى بِالْمَوْتِ شَخْصٌ يَرْغَبُ
 (۸) عَارِيًّا لَكِنْ لِنُورِ أَحْمَدِ

تهلکه خواندی ز پیغام خدا
 تو نمی رفتی سوی صف بی زره
 پردهای لا ابالی میزنی
 کی بود تمیز تیغ و تیر را
 پند می دادند او را از عبر

(۱) نی تو لا تلقوا باید بیکم الی
 (۲) چون جوان بودی وزفت و سخت زه
 (۳) چون شدی پیر و ضعیف و منحنی
 (۴) تیغ حرمت می ندارد پیر را
 (۵) زین نسق غم خوارگان بی خبر

جواب حمزه (رض)

مرگ میدیدم وداع این جهان
 پیش اژدرها برهنه کی شود
 نیستم این شهر فانی را زبون

(۶) گفت حمزه چونکه بودم من جوان
 (۷) سوی مردن کس برغبت کی رود
 (۸) لیک از نور محمد من کنون

خَارِجَ الْحِصْنِ بِنُورٍ يُبْهِرُ
لِلْمَلِيكِ الْمَسْكُورِ الْكَثْرَ الْجَرِيَّ
طَنَبُ فِي طَنَبٍ شَدَّ وَثَاقُ
أَيَقُظَ .. أَنَهَلَنِي مَاءَ الْحَيَاتِ ..
نَصَبَ عَيْنِيهِ يُجَلِّي الْمَعْرَكَةَ
وَعَنِ الْحَرْبِ وَجَرَّاهَا سَلَكُ
فَتَحَ بَابٌ .. الْوَصِيلُ كَالشَّمْسِ بَدَأَ ..
.. سَلَكَ فِي مَوْتِهِ النَّهْجَ الصَّوَابَ ..
إِبْعِدُوا فَالظَّفَرُ مِنْكُمْ غَدَرُ
الْبَلَاءِ يَا نَاضِرِي الْقَهَرِ اثْرُحُوا
رُوحَهُ قَدَى لَهُ .. نَالَ الظَّفَرُ ..
عَنْ هُدَاهُ بَعْدَ الرُّشْدِ هَجَرَ

پیر همی بینم ز نور حق سپاه
شکر آن که کرد بیدارم ز خواب
نهی لا تلقوا بگیرد او بدست
سارعوا آید مر او را در خطاب
العجل ای حشر بینان سارعوا (۱)
البلا ای قهر بینان اثرحوا (۲)
هر که گر گشت دید بر گشت ازهدی

(۱) لَسْتُ بِالْمُحْتَاجِ حَالًا أَنْظُرُ
لِلْإِلَهِ فِي مَحَلِّ الْعَسْكَرِ
(۲) خِيْمَةً فِي خِيْمَةٍ مُدَّتْ رَوَاقُ
أَشْكُرُ مَنْ لِي مِنْ هَذَا السُّبَاتِ
(۳) وَالَّذِي الْمَوْتُ يَرَاهُ التَّهْلُكَةَ
نَهَى لَا تَلْقُوا أَلَيْدَ مِنْهُ مَسَكُ
(۴) وَالَّذِي الْمَوْتُ لَهُ عَيْنًا غَدَا
سَارِعُوا مِنْهُ لَهُ جَاءَ الْخِطَابُ
(۵) أَيُّهَا الرَّاوُونَ لِلْمَوْتِ الْحَذَرُ
(۶) الصَّلَا يَا نَاضِرِي اللَّطْفِ افْرَحُوا
(۷) يُوسُفَ الصِّدِّيقِ كُلُّ مَنْ نَظَرَ
ذَنْبَهُ الْعَايِتَ كُلُّ مَنْ نَظَرَ

(۱) از برون حس ز لشکرگاه شاه
(۲) خیمه در خیمه طناب اندر طناب
(۳) وان که مردن پیش چشمش تهلکه است
(۴) وان که مردن پیش او شد فتح باب
(۵) الحذر ای مرگ بینان بارعوا
(۶) الصلا ای لطف بینان افرحوا
(۷) هر که یوسف دید جان کردش فدا

(۱) بارعوا برتر شوید و اجتناب کنید از مرگ - (۲) الصلا آوازی است که

وقت احضار طعام میکنند یعنی آواز ضیافت -

مَعَهُ بِاللَّوْنِ وَ الْوَصْفِ اتَّخَذَ
وَلَدِي مِنْ أَلْفِ أَلْفِ الْحَبِيبِ
رَأَقَتِ الْمِرْءَاتُ زَادَتْ بِالْجَلَالِ
مِثْلَهُ بِاللَّوْنِ وَ الْوَصْفِ بَدَتْ
تُرْكُنُ خَوْفَكَ ذَا وَالْإِنْكَسَارِ
ذَلِكَ وَ السِّرِّ فِيهِ .. إَعْلَمِ ..
كَانَ قَالُورُوحُ لَكَ كُلِّ مَقَامٍ
.. شَوْهَ مِنْهَا وَ عَنْهَا مَا افْتَرَقَ ..
لَكَ كَانَ أَوْ لَكَ صَفْوًا مَلِيحُ
أَوْ قَبِيحًا مِنْكَ .. فِي كُلِّ زَمَنٍ ..
لَا سِوَاكَ الشُّوَكَةِ هَذِي زَرَعَتْ
لَهُ أَنْتَ النَّاسِجُ .. فِيهِ الْخَيْرُ ..

(۱) مَوْتَ كُلِّ أَحَدٍ اَدْرِيَا وَلَدِ
فَلَدِي مِنْ خَاصَمِ الْخَصَمِ الرَّقِيبِ
(۲) فَلَدِي التُّرْكِيَّ لَوْنًا وَ جَمَالَ
وَلَدِي الزِّنْجِيَّ صَدَاءً غَدَتْ
(۳) يَا مِنَ الْمَوْتِ تُخَافُ لِلْفَرَارِ
كَانَ مِنْ نَفْسِكَ يَا رُوحُ افْهَمْ
(۴) قُبِحَ وَجْهِ لَكَ لَا وَجْهِ الْحَمَامِ
كَانَ مِثْلَ الدُّوْحَةِ الْمَوْتِ الْوَرَقِ
(۵) نَبَتْ مِنْكَ جَمِيعًا لَوْ قَبِيحُ
كُلِّ مَا تُضْمِرُهُ كَانَ حَسَنُ
(۶) فَإِذَا يَا الشُّوَكَةَ تُجْرَحُ أَنْتِ
وَ يَقْزِ ان تَيْنَ أَوْ فِي حَرِيرِ

پیش دشمن دشمن و بردوست دوست
پیش زنگی آینه هم زنگی است
ترست از خویش ای جان هوشدار
جان تو همچون درخت و مرگ برگ
ناخوش و خوش هر ضمیرت از خودت (۱)
ور حریری و قز دری خود رشته ای

(۱) مرگ هر یک ای پسر هم رنگ او است
(۲) پیش ترک آئینه را خوش رنگی است
(۳) آن که می ترسی ز مرگ اندر فرار
(۴) روی زشت تست نی رخسار مرگ
(۵) از تو رستست از نکویت از بدت
(۶) گر بخاری خسته ای خود گشته ای

(۱) در حدیث آمده است (انما هی اعمالکم ترد الیکم) - برای تفصیل بصفحه

لَمْ يَكْ.. بِالْأَثَرِ لَيْسَا سَوَاءً..
 لِلْعَطَا شِبْهًا.. وَ لَوْ فِي مُدَّةٍ..
 لَهُ لَمْ يَشْبَهُ لِأَنَّ ذَا بِالْمَثَلِ
 قَرَّ.. وَالْفَرْقُ كَثِيرًا يَظْهَرُ..
 كُلُّهُ النِّعْمَةُ هَذَا وَ الطَّبَقُ
 .. فَالْجَزَا هَذَا وَ ذَاكَ فِعْلُهُ..
 قَدْ دَعَى الْمَظْلُومُ مِنْكَ الْإِحْنَةَ
 حُرُّ التُّهْمَةِ فِي هَذِي الدُّنَا
 فَيَشْكِلِ آخَرَ ذَنْبًا أَشَدَّ
 حَبَّةَ الْحَبَّةِ لَيْسَتْ كَالثَّمَرِ
 مِائَةً جَلْدَةٍ وَ الْحَدُّ عِلَاقَةُ
 أَنَا بِالْعُودِ.. لَهُ لَنْ أَجْدَا..

(۱) لَيْكِنْ الْفِعْلُ شَبِيهًا لِلْجَزَاءِ
 أَبَدًا لَمْ تَكْ كُلَّ خِدْمَةٍ
 (۲) فِي زَمَانٍ أُجْرُ ذِي الْأَحْرِ الْعَمَلُ
 عَرَضُ زَالَ وَ هَذَا الْجَوْهَرُ
 (۳) قُوَّةُ ذَاكَ وَ غَمٌّ وَ عَرَقُ
 وَ اللَّجِينُ وَ النُّضَارُ كُلُّهُ
 (۴) مِنْ مَحَلٍّ لَوْ أَنَّكَ التُّهْمَةُ
 (۵) لَهُ جَاءَتْ قُلْتَ أَنَّ دَوْمًا أَنَا
 (۶) مَا وَضَعْتَ أَبَدًا فَوْقَ أَحَدٍ
 أَنْتَ أَذْنَبْتَ زَرَعْتَ بِالْأَثَرِ
 (۷) ذَا الزِّنَا قَدْ فَعَلَ صَارَ جَزَاءَهُ
 قَالَ إِنِّي مَا ضَرَبْتُ أَحَدًا

هیچ خدمت نیست همرنگ عطا
 کان عرض وین جوهرست و پایدار
 وین همه سیم و زراست و طبق
 کرد مظلوم دعا در محنتی
 بر کسی من تهمتی نهاده ام
 دانه کشتی دانه کی ماند به بر
 گوید او من کی زدم کس را بعود

(۱) لیک نبود فعل همرنگ جزا
 (۲) مزد مزدوران نمی ماند بکار
 (۳) آن همه سختی و زوراست و عرق
 (۴) گر ترا آید ز جایی تهمتی
 (۵) توهمی گوئی که من آزاده ام
 (۶) تو گناهی کرده ای شکل دگر
 (۷) او زنا کرد و جزا صد چوب بود

- (۱) فَمَتَى الْحَيَّةُ حَاكَتْ يَا كَلِيمُ
زَمَنًا قَدْ أَشْبَهَ الدَّاءُ الدَّوَاءَ
- (۲) فَالْمِئْبَى أَنْتَ لَمَّا فِي مَحَلِّ
(۳) حَوْلَ الشَّخْصِ السِّنِيِّ فَالْزَفِيقِ
مَاءُكَ ذَلِكَ مِمَّ ذَا الْعَجَبِ
- (۴) هَلْ زَمَانًا أَشْبَهَ الْمَاءُ الْوَلَدَ
(۵) أَشْبَهَ الْسُكَّرَ مِثْلَ مَا سُجُودَ
جَنَّةٍ فِي الْعَالَمِ ذَلِكَ السُّجُودُ
- (۶) حَيْثُ حَمْدُ الْحَقِّ طَارَ مِنْ فَمِهِ
صَيَّرَ بِالْمَرَّةِ رَبُّ الْفَلَقِ
- (۷) لَمْ يَكُ التَّسْبِيحُ وَالْحَمْدُ لَكَ
هَبْ هَوَاءَ نُظْفَةُ الطَّيْرِ غَدَّتْ
- لِلْعَصَا وَ مَتَى قُلْ يَا حَكِيمُ
لَهُمَا الْفَرْقُ كَارِضٍ وَ سَمَاءُ ..
لِلْعَصَا تِلْكَ تَرْمِي .. فِيهِ حَلٌّ ..
صَارَ أَوَّلًا الْحَيَّةُ لَمَّا أُرِيقَ
لَكَ مِنْ تِلْكَ الْعَصَا يَا ذَا الْأَدَبِ
أَوْ زَمَانًا قَصَبُ السُّكَّرِ قَدْ
أَوْ رُكُوعًا زَرَعَ الْمَرْءُ يَعُودُ
وَالرُّكُوعُ .. وَلَهُ يَبْدُو الشُّهُودُ ..
لَهُ طَيْرَ الْجَنَّةِ مِنْ كَرَمِهِ
وَمِنْ الْحَبِّ يَمَّا فِيهِ فَلَقُ ..
يَشْبَهُ الطَّيْرَ وَلَا أَنَا حَكِي
لَمْ تَكُ الْمَاءُ كَلَأَشْيٍ بَدَتْ

درد کی ماند دوا را ای حکیم
چون بیفکندی شده شخص سنی
زان عصا چونست این اعجاب تو
هیچ ماند نی شکر مرفند را
شد سجود او در آن عالم بهشت
مرغ جنت ساختش رب الفلق
گر چه نطفه مرغ بادست و هوا

(۱) مار کی ماند عصا را ای کلیم
(۲) تو بجای آن عصا آب منی
(۳) یارشد یا مار شد آن آب تو
(۴) هیچ ماند آب آن فرزند را
(۵) چون سجودی یار کوعی مرد کشت
(۶) چونکه پرید از دهانش حمد حق
(۷) حمد و تسبیح نماید مرغ را

- (۱) إِذْ بَدَىٰ مِنْ يَدِكَ بَذْلُ الزَّكَاةِ
رَجَعَتْ هَذِي الْيَدُ فِي الْعَالَمِ
- (۲) نَهْرُ مَاءِ الْخُلْدِ مَاءَ صَبْرِكَ
(۳) وَدُكِّ وَالْحَبِّ ذَوْقُ الطَّاعَةِ
- سُكَرَكَ وَالشُّوقُ نَهْرُ الْخُمْرِ أَنْتَ
(۴) هَذِهِ الْأَسْبَابُ مَا كَانَتْ أَبَدُ
مَا دَرَى كَيْفَ لَهَا قَدْ زَرَعَا
- (۵) هَذِهِ الْأَسْبَابُ لَمَّا أَنْ غَدَتْ
أَيْضًا الْأَنْهَارُ تِلْكَ الْأَرْبَعَةُ
- (۶) فِكُلِّ طَرَفٍ أَنْتَ تُرِيدُ
وَلِتِلْكَ الصِّفَةِ كَيْفَ غَدَتْ
- (۷) فَالْمَنَىٰ لَكَ إِذْ فِي أَمْرِكَ
- وَالْعَطَا النَّخْلَ الطَّرِيَّ وَالنَّبَاتُ
ذَاكَ .. مِنْ لُطْفِ الْإِلَهِ الْعَالِمِ ..
صَارَ نَهْرُ لَبَنِ الْخُلْدِ حَكِي
عَادَ نَهْرَ الْعَسَلِ .. فِي السَّاعَةِ ..
أَنْظُرْ .. اعْرِفْ قَدْرَ مَا فِيهِ ظَفَرْتُ ..
شَبَهَ الْأَثَارِ تِلْكَ وَ أَحَدُ
فِي مَحَلِّ تِلْكَ .. مِمَّ وَضَعَا ..
طَوَّعَ أَمْرَ لَكَ مَا شِئْتَ بَدَتْ
بِاتْقِيَادٍ لَكَ جَاءَتْ مُزِمَعُهُ
كُنْتَ مُجْرِيهَا قَرِيبًا وَ بَعِيدُ
هَكَذَا تَفَعَّلُهَا أَنِّي بَدْتُ
كَانَ مِنْهُ النَّسْلُ يَأْتِي طَوَّعًا

- (۱) چون زدستت رست اُیثار وزکاة
(۲) آب صبرت جوی آب خلد شد
(۳) ذوق طاعت گشت جوی انگبین
(۴) این سببها آن اثرها را نماند
(۵) این سببها چون بفرمان تو بود
(۶) هر طرف خواهی روانش می کنی
(۷) چون منی تو که در فرمان تست
- گشت این دست آن طرف نخل و نبات
جوی شیر خلد مهر تست وود
مستی و شوق تو جوی خمر بین
کس نداند چونش جای آن نشاند
چار جو هم مر ترا فرمان نمود
آن صفت چونی چنانش می کنی
نسل آن در امر تو آید چست

- (۱) عَجَلًا يَرْكُضُ فِي الْأَمْرِ لَكَ
مَنْ لَهُ صَيَّرَ مَرَهُونًا زَمَنَ
(۲) إِنَّ تِلْكَ الْصِفَّةَ فِي ذِي الدُّنَا
هَذِهِ الْأَنْهَرُ أَيْضًا جَارِيَهُ
(۳) هَذِهِ الْأَشْجَارُ تُجْرِي أَمْرًا
(۴) مُلِئَتْ بِالشَّعْرِ لَمَّا هُنَا
فَهُنَاكَ لَكَ دَانَتْ أَمْرًا
(۵) فَعَلَى الْمَظْلُومِ لَمَّا مِنْ يَدِكَ
صَارَ ذَاكَ فِي السَّعِيرِ الشَّجَرَةِ
(۶) إِذْ لِحْقِدٍ بِكَ نَارًا فِي الْقُلُوبِ
رَأْسَ مَالِ النَّارِ صِرَتْ وَالْحَطَبِ

- (۱) می دود در امر تو فرزند تو
(۲) آن صفت در امر تو بود این جهان
(۳) آن درختان مر ترا فرمان برند
(۴) چون بامر تست اینجا این صفات
(۵) چون ز دست زخم بر مظلوم رست
(۶) چون ز خشم آتش تو در دلها زدی
- که منم جزوت که کردی اش گرو
هم در امر تست این جواهر روان
کان درختان از صفات بابرند (۱)
پس بامر تست آنجا آن جزات
آن درختی گشت ازو زقوم رست
مایه نار جهنم آمدی

(۱) نَارُكَ لَمَّا هُنَا لِلنَّاسِ قَدْ
 (۲) أَحْرَقَ النَّاسَ لَكَ النَّارُ لِأَنَّ
 وَلِدَ مِنْهَا عَلَى النَّاسِ الْحَرِيقُ
 (۳) فَالْكَلَامُ ذَاكَ مَنْ كَالْحَيَّةِ
 لَكَ عَادَ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبَا
 (۴) قَدْ جَعَلْتَ الْأَوْلِيَاءَ بِانْتِظَارِ
 (۵) لَكَ صَارَ صَاحِبًا وَعْدُ غَدِ
 انْتِظَارُ حَشْرِكَ جَاءَ فَأَدِ
 (۶) فَبِذَا الْيَوْمِ الطَّوِيلِ بِانْتِظَارِ
 وَلَظَى الشَّمْسِ وَفِي نَفْسٍ لَكَ
 (۷) أَنْ لَكَ أَهْلَ السَّمَاءِ بِانْتِظَارِ
 بَدَرَ وَعْدِي فِي غَدِ نَهَجِ الطَّرِيقِ

أَحْرَقَتْ مَا وَلِدَ مِنْهَا أَبَدِ
 تَقْصِدُ النَّاسَ فَبِتِلْكَ النَّارُ مَنْ
 ضَرَبَتْ.. سَارَتْ عَلَى ذَاكَ الطَّرِيقِ..
 لَكَ وَالْعَقْرَبِ وَافِي الشَّرِّ
 يَدُكَ جَرَّ.. وَالْحَيُّ طَلِبًا..
 فَانْتَظَارُ الْحَشْرِ.. لَيْلًا وَنَهَارًا..
 مِنْكَ أَوْ بَعْدَ غَدِ لِلْأَبَدِ
 لَكَ.. مَنْ يُنْجِيكَ يَا ذَا مَنْ أَذَاهُ..
 فِي الْحِسَابِ تَمَكُّثُ رَهْنِ الْبَوَارِ
 ذُوْبَتَ مِنْ حُرْقٍ شَبَّتْ بِكَ
 قَدْ جَعَلْتَ وَزَرَعْتَ لِلْفِرَارِ
 أَسْلُكَ.. مُقْتَفِيًا فِيهِ الْفَرِيقِ..

آنچه از وی زاد مرد افروز بود
 نارکز وی زاد بر مردم زند
 مار و کژدم گشت و میگیرد دست
 انتظار رستخیزت گشت یار
 انتظار حشرت آمد وای تو
 در حساب و آفتاب جان گداز
 تخم فردا را روم می‌کاشتی

(۱) آتش اینجا چو آدم سوز بود
 (۲) آتش تو قصد مردم می‌کند
 (۳) آن سخنهای چو مار و کژدمست
 (۴) اولیا را داشتی در انتظار
 (۵) وعده فردا و پس فردای تو
 (۶) منتظر مانی درین روز دراز
 (۷) کاسمان را منتظر می‌داشتی

- (۱) حَقْدَكَ وَ الْغَضَبُ بِذُرِّ السَّعِيرِ
 كُنْ بِهِ فَهُوَ غَدَا الْفَخَّ لَكَ
 (۲) قَتْلُ هَذِي النَّارِ بِالنُّورِ انْحَصِرْ
 قُلْنَ يَا مُؤْمِنُ جَزْنَا بِسُرُورٍ
 (۳) لَوْ بِالنُّورِ لَكَ الْحِلْمُ صَنَعْتُ
 نَارَكَ الْحَيَّةَ كَانَتْ فِي الرَّمَادِ
 (۴) إِصْحَحْ كَانَتْ بِاصْطِنَاعٍ فِي غِطَاءِ
 (۵) غَيْرِ نُورِ الدِّينِ مَا لَمْ تَنْظُرِ
 حَيْثُ أَنَّ النَّارَ ذِي مَنْ سِتَرَتْ
 (۶) مَاءُ النُّورِ لَكَ أَعْلَمَ وَالزَّقِ
 إِذْ وَجَدْتَ الْمَاءَ فَالنَّارُ أَبَدٌ
- إِصْحَحْ وَ اقْتُلْ ذَا السَّعِيرِ بِالْخَيْرِ
 نُصِبَ .. يَصْطَادُكَ اللَّهُ بِكَ ..
 .. وَلِهَذَا الدَّرَكَاتِ لِسَقَرِ ..
 نُورُكَ اطْفِئْ نَارَنَا نَحْنُ الشُّكُورُ
 .. فَقَبِيحٌ هُوَ وَالرُّشْدَ أَضَعْتُ ..
 سِتَرْتُ مَا وَجَدْتُ فِي ذَا انْخِمَادِ
 لَكَ إِذْ لِلنَّارِ مَا جَرَّ انْطِلَاءِ
 لَكَ نُورَ الدِّينِ دَوْمًا إِحْذَرِ
 فَيَوْمَ هِيَ كَلَّا ظَهَرَتْ
 أَنْتَ فَوْقَ الْمَاءِ أَيْضًا وَالصَّقِ
 لَا تَخَفْ .. فَالْمَاءُ صَارَ وَالْبَرْدُ ..

- (۱) خشم تو تخم سعیر دوزخست
 (۲) کشتن این نار نبود جز بنور
 (۳) گر تو بی نوری کنی حلمی بدست
 (۴) آن تکلف باشد و روپوش هین
 (۵) تا نه بینی نور دین ایمن مباش
 (۶) نور آبی دان و هم بر آب چفس
- هین بکش این دوزخت را کین فسخ است
 (نورک اطفی نارنا نحن الشکور) (۱)
 آتشت زنده است و در خاکسترست
 نار را نکشد بغیر نور دین
 کاشی پنهان بود یک روز فاش
 چونکه داری آب از آتش مترس

أَحْمَدَ مِنْ حَنْقٍ إِذْ خُلِقَهَا
يُحْرِقُ .. يَفْرَحُ فِي بَلَوَائِهِ ..
عِدَّةَ أَيَّامٍ بِالمَاءِ ارْغَبِ
.. قَبْلَ أَنْ تُحْرِقَكَ نَارُ المَمَاتِ ..
وَاحِدًا كَانَا وَ لَكِنْ فِي المَاءِ
مَعَ دُهْنٍ .. لَنْ يَكُونَا بِسَوَاءٍ ..
سَوَّقَ .. جُزْءَ غَدَى مِنْ كَيْلِهِ ..
مِنْهُمَا كَانَ .. لِكُلِّ نَاضِرٍ ..
مَعَ وَحْيٍ لِأَلَسْتُ أَنْ غَدَتِ
خَوْلِفَا الفَرْقُ كَثِيرٌ لَهُمَا
إِصْحَحْ دَلَالَيْنِ كَانَا يَا أَمِيرَ

(۱) غَلَبَ المَاءُ عَلَى النَّارِ لَهَا
كَانَ نَسْلَ المَاءِ مَعَ أَبْنَائِهِ
(۲) لَطِئُورِ المَاءِ تِلْكَ إِذْهَبِ
كَفَى لَكَ تَسَحَّبُ فِي مَاءِ الحَيَاتِ
(۳) إِنَّ طَيْرَ المَاءِ مَعَ طَيْرِ التُّرَابِ
حِسْبَا الضِّدَّيْنِ دَوْمًا مِثْلَ مَاءِ
(۴) كُلُّ قَرْدٍ مِنْهُمَا مَعَ أَصْلِهِ
فَاحْتِطِ الوَاحِدُ شِبْهَ الْآخِرِ
(۵) مِثْلَمَا الوَسْوسَةُ قَدْ وَحِدَتِ
مِثْلُهُ مَعْقُولَةٌ لَكِنْ هُمَا
(۶) فِكْلَا الإِثْنَيْنِ فِي سُوقِ الضَّمِيرِ

می بسوزد نسل و فرزندان او
تا ترا در آب حیوانی کشند
لیک ضدانند و آب و روغنند
احتیاطی کن بهم مانده اند
هر دو معقولند لیکن فرق هست
رختها را می ستانند ای امیر

(۱) آب آتش را کشد آتش بخو
(۲) سوی آن مرغابیان رو روز چند
(۳) مرغ خاکی مرغ آبی هم تنند
(۴) هر یکی بر اصل خود رانده اند
(۵) همچنان که وسوسه و وحی ألسنت
(۶) هر دو دلالان بازار ضمیر

- (۱) مَدَحًا الْأَمْتَعَةَ الصَّرَافَ لَوْ
كُنْتَ لِلْقَلْبِ وَ مِثْلَ مَنْ دَرَوْ
- تَعْرِفُ الْفِكْرَةَ كَالنَّخَاسِ قُلْ
فَرَقَ سِرَّ الْفِكْرَتَيْنِ .. الرُّوحَ دُلْ .. (۱)
- (۲) وَ يَذِينَ الْفِكْرَتَيْنِ لَوْ زَمَنْ
قُلْ لَهُ لَا خُدْعَةَ لَا تَرْكُضَ
- أَنْتَ لَمْ تَعْلَمْ لَوْ هُمْ وَلِظَنْ
لَا وَلَا تَعْجَلْ .. لِهَذَا الْغَرَضِ ..

اعمال الحيلة لدفع الغبن فى البيع والشراء

- (۳) قَالَ ذِيَاكَ الصَّحَابِي لِلنَّبِيِّ
فِي الْبُيُوعِ أَنَا غَرٌّ وَ غِيٌّ
- (۴) وَقَرِئِنُ الْغَبْنَ مَكْرٌ كُلٌّ مِّنْ
لِّي كَالسَّحْرِ وَ عَنْ رَحْبِ الطَّرِيقِ
- يَشْتَرِي أَوْ بَاعَ .. فِي مَرِّ الزَّمَنِ ..
لِي يُنْبِي مَا لِحَقْتُ بِالْفَرِيقِ

(۱) نسخه ثانیه - تنقد الفكرة -

- (۱) گر تو صراف دلی فکرت شناس
فرف کن سر دو فکرت چون نخاس
- (۲) ور ندانی این دو فکرت از گمان
لا خلا به گوی و مشتاب و مران (۱)

حيلة دفع منبون شدن در بيع و شری

- (۳) آن یکی یاری پیمبر را بگفت
که منم در بیعها با غبن جفت
- (۴) مکر هر کس کو فروشد یا خرد
همچو سحرست وز راهم می برد

(۱) اشاره بحديث نبوی قال رجل للنبي (ص) اني اخدع فى البيوع فقال اذا بعت فقل
لا خلا به (ولى الخيار) خلا به بمعنى خدعه و فريب آمده است و بكسر خاء میباشد -

فِيهِ يَوْمَيْنِ وَ يَوْمًا إِخْتِيَارًا
 كَانَ لِلرَّحْمَنِ لِإِبْلِيسَ اللَّعِينِ
 تَقْدِيفَ اللُّقْمَةِ مِنْ خُبْزٍ نَتْنٍ
 هَكَذَا يَا مُعْتَنِي دَوْمًا فَعَلْ
 عَقْلًا الْمُنْتَقِدَ.. الزَّاكِيَ الصَّفِيَّ..
 مَعَ أَفْلَاكِ هِيَ الْكَوْنُ تُحْبِطُ
 طَبَقَ أَيَّامٍ عِدَادِ سِتَّةِ
 قَادِرًا كَانَ ضُرُوبًا وَفُتُونِ
 يُخْرِجُ مِنْ دُونِ تَرْدِيدِ وَشَكِ
 خَلَقَ الْإِنْسَانَ حَتَّى فِي تَمَامِ
 رَجُلًا بِالْخَلْقَةِ تَمَّ الْمُدِيرُ

(۱) قَالَ فِي بَيْعٍ بِهِ تَخْشَى الْغِرَارُ
 (۲) اشْتَرِطَ يَا ذَا تَأْنِيكَ يَقِينُ
 (۳) كَانَ تَعْجِيلُكَ عِنْدَ الْكَلْبِ إِنْ
 شَمَّهَا فِي الْأَوَّلِ بَعْدَ أَكَلِ
 (۴) هُوَ بِالْأَتْفِ يَشْمُ نَحْنُ فِي
 (۵) مِثْلَهُ أَيْضًا نِشْمُ ذِي الْبَسِيطِ
 بِالتَّائِي وَجَدَتْ فِي مِدَّةِ
 (۶) غَيْرَ ذَا فِي أَمْرِهِ كُنْ فَيَكُونُ
 مِائَةَ أَلْفٍ بَسِيطِ وَ فَلَكَ
 (۷) قَلِيلًا وَ قَلِيلًا ذَا الْهَمَامِ
 أَرْبَعِينَ سَنَةً مَرَّتْ يَصِيرُ

شرط کن سه روز خود را اختیار
 هست تعجیل از شیطان لعین
 بکند و آنکه خورد ای مفتنی
 هم بیوئیمش بعقل منتقد
 تا به شش روز این زمین و چرخها
 صد زمین و چرخ آوردی برون
 تا چهل سالش کند مرد تمام

(۱) گفت در بیعی که ترسی از غرار
 (۲) که تأنی هست از رحمان یقین
 (۳) پیش سگ چون لقمه نان افکنی
 (۴) او به بینی بکند ما با خرد
 (۵) با تائنی گشت موجود از خدا
 (۶) ورنه قادر بود کوکن فیکون
 (۷) آدمی را اندک اندک آن همام

- (۱) وَ لَوْ الْقَادِرَ كَانَ فِي نَفْسٍ
أَنْ يُطِيرَ مِائَةَ شَخْصٍ الْمَسِيحِ
(۲) قَادِرٌ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى بِلا
(۳) خَالِقُ عِيسَى الْمَسِيحِ أَفْلا
يَخْلُقُ صَفًا فَصْفًا مَا فَعَلَ
(۴) فَالْتَّانِي ذَا لِتَعْلِيمٍ لَكَ
بِالْتَّانِي تَأْتِي مِنْ غَيْرِ انْكِسَارٍ
(۵) هَا هُوَ النَّهْرُ الصَّغِيرُ مَنْ جَرَى
(۶) لَا وَ لَا نَتْنَا سُوءٌ وَ سُوءٌ
ذَا لْتَّانِي الْبَيْضَةُ وَ الدَّوْلَةُ
- وَاحِدٍ مِنْ عَدَمٍ ۰۰ لَمْ يُلْتَمَسْ ۰۰
فِي دُعَاءٍ وَاحِدٍ مِنْهُ مَلِيحٌ
مُهْلَةٌ أَوْ مَدَّةٌ بَيْنَ الْمَلَأِ
يَقْدَرُ لَا فِي تَأْنِي ذَا الْمَلَأِ
ذَلِكَ إِلَّا فِي تَأْنِي وَ أَجَلٍ (۱)
كَانَ أَنْ لِلطَّلَبِ لَأَقْبَا
۰۰ تَسْأَلُ مَا فِيهِ لِلرُّوحِ اعْتِبَارٌ ۰۰
دَائِمًا لَا نَجْسًا قَطُّ يُرَى
يُولَدُ مِنْ ذَا التَّانِي فِي الْمُرُورِ
كَالطُّيُورِ يَا عَدَّتْكَ الزَّلَّةُ

(۱) نسخه ثانیه - بخلق ضعفاً فضعفاً -

- (۱) گر چه قادر بود کاندرا يك نفس
(۲) عیسی قادر بود کز يك دعا
(۳) خالق عیسی نه بتواند که او
(۴) این تانی از پی تعلیم تست
(۵) جو یکی کوچک که دایم میرود
(۶) زین تانی زاید اقبال و سرور
- از عدم پیران کند پنجاه کس
بی توقف بر جهاندر مرده را
بی توقف مردم آرد تو بتو
که طلب آهسته باید بی شکست
نی نجس گردد نه کننده میشود
این تانی بیضه دولت چون طيور

- (۱) يَا عَنِيدُ فَمَتَى الطَّيْرُ غَدَا
هَبْ مِنْ الْبَيْضَةِ دَوْمًا ظَهْرًا
(۲) إِبْقِ حَتَّى أَنْ لَكَ أَجْزَائُكَ
لَكَ فِي الْعُقْبَى طُيُورًا تَلِدُ
(۳) بَيْضَةُ الْحَيَّةِ هَبْ فِي شَبِّهِ
(۴) فَالطَّرِيقُ بَعْدَ وَ الْمَنْزِلَةُ
بَذْرَةُ التَّفَاحَةِ ضَاهَتْ وَ كَمْ
(۵) وَ كَذَا الْأَوْرَاقُ كُلُّ فِي الشَّجَرِ
لَكِنْ الْأَثْمَارُ مِنْهَا كُلُّ فَرْدُ
(۶) هَكَذَا الْأَوْرَاقُ لِلْأَبْدَانِ قَدْ
غَيَّرَ أَنْ كَانَتْ يَرْيَعُ مُنْفَرِدُ
- شَبَّهَا لِلْبَيْضَةِ فِيهَا بَدَى
مَا لَهُ شَبُّهَا .. أَنَّى يُرَى ..
تَفْدُوا كَالْبَيْضِ .. تُرَى أَعْمَالُكَ ..
.. يَظْهَرُ مَا لَكَ زَجْرًا يُوجَدُ ..
بَيْضَةُ الْعُصْفُورِ يَا ذَا أَنْتِهِ
وَ كَذَاكَ بَذْرَةُ الْإِسْفَرَجَلَةِ
يَا عَزِيزُ الْفَرْقُ أَيْضًا قَدْ أَلَمْ
وَحِدَّتْ لَوْنَا وَ صُنْعًا فِي النَّظَرِ
كَانَ نَوْعًا آخَرَ .. رَسْمًا وَحَدَّ ..
أَشْبَهَ الْبَعْضُ لِبَعْضٍ وَ اتَّحَدَ
.. كُلُّ رُوحٍ حَيَّتٍ مِمَّا تُعَدُّ ..

- (۱) مرغ کی ماند به بیضه ای عنید
(۲) باش تا اجزای تو چون بیضها
(۳) بیضه مار ار چه ماند در شبهه
(۴) دانه آبی بدانه سیب نیز
(۵) برکها هم رنگ باشد در نظر
(۶) برگهای جسمها مانده اند
- گر چه از بیضد همی آید پدید
مرغها زاینند اندر انتها
بیضه گنجشک را دورست ره
گر چه ماند فرقا نیز ای عزیز
میوه ها هر يك بود نوعی دیگر
ليك هر جانی بریعی زنده اند

- (۱) يَا لَسَوْءَ الْخَلْقِ فِي السُّوقِ هُمْ
كَانَ ذَا ذَوْقٍ وَ ذَاكَ الْآخِرُ
دَهَبُوا الْوَاحِدُ ذَاكَ مِنْهُمْ
مُعَوِّزٌ .. كِيدَرُ مِنْهُ الْخَاطِرُ ..
(۲) هَكَذَا فِي الْمَوْتِ كُنَّا بِاتِّحَادٍ
نُصَفْنَا الْخَاسِرُ قَيْدَ الدِّلَّةِ
نَذْهَبُ مِنْ دُونِ خُلْفٍ وَ تَضَادٍ
نُصَفْنَا الرَّايحُ قَيْدَ الدَّوْلَةِ

فی بیان وجدان بلال (رض) الوفاة بالسروور

- (۳) إِذْ بَلَّالٌ ضَعْفَ مِثْلَ الْهَلَالِ
بَانَ لَوْنُ الْمَوْتِ فِي وَجْهِ بَلَّالٍ
(۴) زَوْجُهُ صَاحَتَ بِوَجْدٍ وَاحْرَبَ
فَبَلَّالٌ قَالَ لَا لَا وَاطْرَبَ
(۵) وَيَكُ فَمَإِي أَنَا لِلْجَالِ الْحَرَبِ
فِي الْحَيَاةِ قَدْ وَجَدْتُ وَالْكَرْبِ
أَنْتِ أَيْنَ تَعْلَمِينَ الْمَوْتَ مَا
فِيهِ مِنْ عَيْشٍ وَ طِيبٍ كَمْ سَمَى

- (۱) خلق در بازار یکسان میروند
آن یکی در ذوق و دیگر دردمند
(۲) همچنان در موت یکسان میرویم
نیم در خسران و نیمی خسرویم

وفاة یافتن بلال (رض) با شادی

- (۳) چون بلال از ضعف شد همچون هلال
رنگ مرگ افتاد بر روی بلال
(۴) جفت او دیدش بگفتا و احرب
پس بلالش گفت نی نی و اطرب
(۵) تا کنون اندر حرب بودم زربست
توجه دانی مرگ چون عیش است چیست

- (۱) قَالَ ذَا دَوْمًا وَ مِنْهُ الْخُدُّ قَدْ
تَرَجَسُ مِنْهُ وَ آسُ وَ شَقِيقُ
(۲) فَسْنَا الْوَجْهِ وَ عَيْنَاهُ اللَّيْثِي
(۳) صَدَقَتْ مِنْهُ الْمَقَالَ كُلُّ مَنْ
قَدْ رَأَى الْأَسْوَدَ فَلَا أَسْوَدًا
(۴) مَنْ هُوَ إِلَّا نَسَانٌ لَمْ يَنْظُرْ غَدَا
مَنْ هُوَ إِلَّا نَسَانٌ لِلْعَيْنِ الْمِرَاتُ
(۵) مَنْ هُوَ إِلَّا نَسَانٌ لِلْعَيْنِ لَكَ
غَيْرُ إِنْسَانٍ لِعَيْنٍ بِالنَّظَرِ
- كَانَ فِي عَيْنٍ احْتِرَاقٍ وَ يَوْقَدُ
نُورٌ ۰۰ ضَوْعٌ بِالْيَسِكِ الْعَبِيقِ ۰۰
مِلَّتَ بِالنُّورِ ۰۰ نُورِ الْوَحْدَةِ ۰۰
أَسْوَدَ الْقَلْبِ غَدَى قَيْدَ الْحُزَنِ
بُؤْبُؤُ الْعَيْنِ لِمَه دَوْمًا غَدَا (۱)
أَسْوَدَ الْوَجْهِ ۰۰ الطَّرِيقَ مَا اهْتَدَى ۰۰
كَانَ لِلْبَدْرِ ۰۰ يَذَاتِ وَصِفَاتِ ۰۰
فِي الدُّنَا يَرْنُو وَ يَدْرِى مَا يَكَا
زَادَ ۰۰ مَا عَنْكَ اخْتَفَى مِنْهُ ظَهَرَ ۰۰

(۱) لاحظ الشرح الفارسی

- (۱) این همی گفت و رخس درعین گفت
(۲) تاب رو و چشم بر انوار او
(۳) هر سیه دل خود سیه دیدی ورا
(۴) مردم نادیده باشد روسیاه
(۵) خود که بیند مردم دیده ترا
- نرگس و گلبرگ و لاله می شکفت
می گواهی داد بر گفتار او
مردم دیده سیه آمد چرا (۱)
مردم دیده بود مرآت ماه
در جهان جز مردم دیده فرا

(۱) یعنی مردم دیده که در او این نورست او را چه گونه باید سیاه گفت همچنین
بلال که ملو باین نورست چه گونه سیاه باشد بصفحه ۱۶۰ ج ۱ شرح بحر العلوم و صفحه
۲۲۶ اسرار الحکم سبزواری رجوع نمایند -

- (۱) إِذْ لَهُ فِي الْخُلُقِ لَمْ يَنْظُرَ أَحَدٌ
فَإِذَا مَنْ غَيْرُ ذَا الْإِنْسَانِ قَدْ
فَإِذَا كُلِّ سِوَاهُ هُمْ أَتَوْا
- (۲) فِي صِفَاتِ الْبُؤْبُوءِ لِلْعَيْنِ مَنْ
(۳) زَوْجُهُ قَالَتْ يَا سَامِي الْخِصَالِ
(۴) زَوْجُهُ قَالَتْ لَهُ عَنَّا غَرِيبٌ
(۵) عَنْ قَبِيلٍ وَ أَحِبَّاءٍ فَقَالَ
رُوحِي اللَّيْلَةَ مِنْ ذِي الْغُرْبَةِ
(۶) لَهُ قَالَتْ وَجْهَكَ أَيْنَ نَرَى
قَالَ فِي حَلَقَةٍ مِنْ خُصُوصِ الْإِلَهِ
(۷) حَلَقَةٍ مِنْ يِهِ خُصُوصًا فَبَكَ
- يَسُوءُ إِنْسَانٍ عَيْنِيهِ أَبَدٌ
وَصَلَ مِنْ لَوْنِهِ .. اللَّطْفَ وَجَدُ ..
قَدْ تَقْلِيدٍ وَشَيْئًا مَا رَأَوْ
عَظَمَ بِالصَّنْعَةِ جَلَّ بَقَنْ
أَفْرَاقُ قَالَ لَا لَا ذَا الْوِصَالِ
هَذِهِ اللَّيْلَةَ وَالْهَفِي تَغِيبُ
وَيْكَ لَا لَا .. بَلْ يَعْكُسُ ذَا الْمَقَالِ ..
يَذْهَبُ لِلْوَطَنِ وَ الْقُرْبَةِ
نَحْنُ .. لَوْ رُمْنَاهُ فِي هَذَا الْوَرَى ..
(مَقْعَدُ صِدْقٍ لِي زَادَ ثَنَاهُ)
وَصَلَتْ لَوْ تَنْظُرُ الْأَعْلَى لَكَأ

پس بغیر او که در رنگش رسید
در صفات مردم دیده بلند
گفت نی نی الوصالست این فصال
از تبار و خویش فائب می شوی
میرسد خود از غریبی در وطن
گفت اندر حلقه خاص خدا
گر نظر بالا کنی نه سوی پست

(۱) چون بغیر مردم دیدش ندید
(۲) پس جز او جمله مقلد آمدند
(۳) گفت جفتش الفراق ای خوشخصال
(۴) گفت جفت امشب غریبی می روی
(۵) گفت نی نی بلکه امشب جان من
(۶) گفت رویت را کجا بینیم ما
(۷) حلقه خاصش بتو پیوسته است

- (۱) لَا إِلَى الْأَسْفَلِ فِي ذِي الْحَلَقَةِ
يَلْمَعُ النُّورُ لِرَبِّ الْعِزَّةِ
مِثْلَمَا فِي حَلَقَةِ الْخَاتَمِ قَدْ
لَمَعَ الْفُصُّ الشِّمِينُ وَ اتَّقَدَّ
(۲) زَوْجُهُ قَالَتْ قَدْ أَلْبَيْتُ أَسْفَ
خُرِبَ .. النُّورُ لَهُ عَادَ السَّدْفُ ..
فَلَهَا قَالَ انْظُرِي لِلْقَمَرِ
لِلْسَحَابِ أَبَدًا لَا تَنْظُرِ

حکمة عودالبدن خراباً بالموت

- (۳) أَنَا مِثْلَ آدَمَ حَبَسَ الْمَحَنَ
كُنْتُ فِي الْأَرْضِ .. رَهِينًا لِلْأَحْنِ ..
حَالًا النَّسْلُ لِرُوحِي فِي الْمَلَأِ
مِنْهُ كُلُّ الشَّرْقِ وَالْغَرْبِ امْتَلَى (۱)
(۴) أَنَا كُنْتُ السَّائِلَ فِي الْبَيْتِ ذَا
مَنْ هُوَ كَالْبَشْرِ ضِيقًا وَ أَدَى
مَلِكًا عُدْتُ وَ لِلْمَلِكِ يَلِيقُ
قَصْرُ .. الْقَصْرِ بِهِ الْمَلِكُ حَقِيقُ ..

(۱) ای کنت مثل آدم بدء نزوله الى الارض حبس الكرب حتى ملا نسله وجه الارض شرقها و غربها و انا الحال ايضاً مجبوس الفصص و المحن و كثرت اولادى المعنوية اللتى هى آثار روى اللتى تراكمت على من تجلياته الالهية حتى امتلا بها الشرق و الغرب و وصلت الى مقصودى -

- (۱) اندرين حلقه ز رب العالمين
نور مى تابد چو در حلقه نكین
(۲) گفت ويران گشته اين خانه دريغ
گفت اندر مه نگر متگر بميغ

حکمت ويران گشتن تن بمرگ

- (۳) من چو آدم بودم اول حبس كرب
پر شدا دنون نسل جانم شرق و غرب
(۴) من گدا بودم درين خانه چو چاه
شاه گشتم قصر بايد بهر شاه

- (۱) لِلْسَّالِطِينَ الْقُبُورَ كَمْ تَلِيقُ
أَنْ يَكُونَ الْقَبْرُ مَأْوًى وَمَكَانُ
- (۲) لِلنَّبِيِّينَ غَدَتُ هَذِي الدُّنَا
كَالسَّالِطِينَ هُمْ فِي لَا مَكَانُ
- (۳) ذِي الدُّنَا لِلْمَمَيَّتِينَ بِالْجَلَالِ
- (۴) هِيَ لِلْأَضْيَاقِ لَوْ لَا أَنْ تَضِيقُ
وَلِمَهْ مِنْ عَمَرٍ فِيهَا أَنْحَنِ
- (۵) فَبُوقَتِ النَّوْمِ لَمَّا عُنِقَتْ
كَيْفَ مِنْ ذَاكَ الْمَكَانِ فِي سُورُورُ
- مَأْنَسًا لِلْمَمَيَّتِ الْبَيْتُ حَقِيقُ
هُوَ كَافِيهِ .. فَمَتَهُ الْقَدْرُهُانُ ..
- أَبَدًا ضَيِّقَةً زَادَتْ عَنَا
ذَهَبُوا .. مَا طَلِبُوا فِي الْحَالِ كَانُ ..
- ظَهَرَتْ كُثْرًا وَبِالْمَعْنَى الْمِثَالُ (۱)
- مِمْ هَذَا الْوَيْلُ فِيهَا وَالْحَرِيقُ
ظَهَرًا .. إِنْ قَامَ لَهُ الْقَدُّ انْتَنَى ..
- أَنْظِرِ الرُّوحَ اللَّيْلِيَّ قَدْ أَطْلَقَتْ
قَدْغَدَتْ دَوْمًا .. وَزُلْفَى وَحُورُ ..

(۱) و فی نسخه تنگ بر بالباء الموحدة التحتیة بمعنی هی لیست فی المعنی مبنیة علی الوسع بل جعلها الله تعالی لاهل المعنی سجنًا لما ورد الدنیا جنة الکافر و سجن المؤمن و انما مثل المؤمن حین تخرج نفسه کمثل رجل کان فی سجن فأخرج منه فجعل یتقلب فی- الارض و ینفصح فیها -

- (۱) قصرها خود مرشهانرا مأنس است مرده را خانه مکان گوری بس است
- (۲) انبیا را تنگ آمد این جهان چون شهان رفتند اندر لامکان
- (۳) مردگان را این جهان بنمود فر ظاهرش زفت و بمعنی تنگ تر
- (۴) گر نبودی تنگ این افغان زچیسست چون دو تاشدهر که در وی بیش زیست
- (۵) در زمان خواب چون آزاد شد زان مکان بنگر که جان چون شاد شد

- (۱) خَاصَّ الظَّالِمِ مِنْ ظُلْمِ الدُّنَا ذَلِكَ الْمَرْءُ الَّذِي قَدْ سُجِنَا
 (۲) طَفَرَ مِنْ فِكْرَةِ الْحَبْسِ الْبَسِيطِ وَالسَّمَاءُ ذِي لَأْنٍ لَيْسَ يُحِيطُ
 وَصَفَهَا حَدٌّ فَكَمْ وَقْتَ الْمَنَاخِ ضَيِّقَتْ .. سَاكِنُهَا زَادُ صُرَاخِ .. (۱)
 (۳) صَارَ ذَاكَ الْوَسْعُ لِلْعَيْنِ الرِّبَاطِ ضَيِّقَ كَثْرًا .. حَكَى سَمَّ الْخِيَاطِ ..
 ضَحْكُهُ كَانَ الْبَكَاءُ فَخْرُهُ كَلَّهُ عَيْبٌ .. وَ شَرُّ خَيْرِهِ ..

(۱) ای المناخ للجمال استعاره للانسان و کنی به عن مناخ البدن بالموت و ذهاب الانسان لعالم البقاء و اراد بالمناخ النوم فان عالم النوم اوسع من هذا العالم -

- (۱) ظالم از ظلم طبیعت باز درست مرد زندانی ز فکر حبس جست
 (۲) این زمین و آسمان از بس فراخ سخت تنگ آمد بهنگام مناخ
 (۳) چشم بند آمد فراخ و سخت تنگ خنده او گریه فخرش جمله تنگ

فی بیان تشبیه دنیا بالحمام الظاهر بالسعة وفى المعنى

الضيق و تشبیه النوم بالموت الذى به الخلاص من هذا الضيق

- (۱) مِثْلَ حَمَامٍ ضَرَى ضَيْقًا بِكَ
وَرِيتَ مِنْ حَرِّهِ ۰۰ الْحَمَامُ هَبْ ۰۰
تَجِدُ مِنْ حَرِّهِ الرُّوحَ لَكَ
۰۰ كَانَ ذَا عَرَضٍ وَطُولٍ وَشُعْبَ ۰۰
- (۲) فَإِلَى الْخَارِجِ مَا لَمْ تَذْهَبِ
فَإِذَا فِي سِعَةِ الْبَيْتِ لَكَ
قَلْبُكَ لَمْ يَسْتَرْحَ مِنْ نَصَبِ
أَيُّ تَقَعِ ۰۰ وَالْعَنَا لَمْ يَكَا ۰۰
- (۳) أَوْ يَقْفِرَ سَبَبِ رَحْبِ الطَّرِيقِ
ذَلِكَ الْقَفْرُ الْوَسِيعُ الضَّيْقُ
يَا غَوِي تَلْبَسُ خُفًّا يَضِيقُ
عَادَ ۰۰ وَالسَّجَنَ الدَّجِي الْمَغْلَقَا ۰۰
- (۴) صَارَتْ الصَّحْرَاءُ تِلْكَ كُلُّ مَنْ
هُوَ فِي الصَّحْرَاءِ تِلْكَ كَالشَّقِيقِ
قَدْ رَأَاكَ مِنْ بَعِيدٍ قَالَ أَنْ
فُتِّحَ نُوَادُهُ غَضًا أُنِيقُ

تشبیه دنیا بگرما به ظاهر فراخست و بمعنی تنگست و تشبیه خراب بمرگ که

خلاص است از این تنگی

- (۱) همچو گرما به که تفسیده بود تنگ آئی جائت پخسیده بود (۱)
(۲) تا برون نائی نه بگشاید دلت پس چه سود آمد فراخی منزلت
(۳) یا که کفش تنگ پوشی ای غوی در بیابان فراخی میروی
(۴) آن بیابان فراخی تنگ گشت بر توزندان آمد آن صحراء و دشت
(۵) هر که دید او مرا از دور گفت کو در آن صحراء چو لاله تر شکفت

(۱) تفسیده تپش کرده شده و پخسیده تافته شده از غم و غصه

- (۱) هُوَ لَا يَدْرِي بِأَنْ كَاظَمَهُ
لَكَ ضَجَّتْ وَ بُسْتَانٍ أَنْقُ
(۲) نَوْمُكَ إِخْرَاجُكَ الْخُفَّ وَمَنْ
تَتْرُكُ الرُّوحُ لَكَ الْعِثْقَ تَجِدُ
(۳) يَا فُلَانُ النَّوْمُ مِلْكُ الْأَوْلِيَاءِ
(۴) فِي الدُّنَا الرُّؤْيَا رَأَوْ فِيهَا هُمْ
وَهُمْ فِي الْعَدَمِ سَارُوا وَمَا
(۵) كَانَ بَيْتَ ضَيْقٍ وَ الرُّوحُ فِيهِ
فَلَهُ قَدْ خَرَبَ حَتَّى يَصِيرَ
- أَنْتَ فِي الدَّاخِلِ رُوحٌ مَظْلَمَةٌ
كَُنْتَ فِي الْخَارِجِ مَعَ وَرْدِ عَيْقٍ
زَمَنًا كَانَ لِأَنَّ قَيْدَ الْبَدَنِ
مِنْهُ.. قَدَّرَ الْوَسْعَ فِيهِ لَكَ جَد..
مِثْلَ صَحْبِ الْكَهْفِ تِلْكَ الْأَصْفِيَاءُ
حَيْثُ لَا نَوْمَ هُنَاكَ لَهُمْ
لَهُ مِنْ بَابٍ .. بِأَرْضٍ وَ سَمَا..
أَكْنَعُ مُعْجٍ .. بِالْحَمْلِ شَيْبَةٍ..
قَصْرَ سُلْطَانٍ .. لَهُ الْحَقُّ نَصِيرٌ..

- (۱) او نمیداند که تو چون ظالمان
(۲) خواب توان کفش بیرون کردن است
(۳) اولیا را خواب ملکست ای فلان
(۴) خواب می بیند و اینجا خواب نمی
(۵) خانه تنگ و درون جان چنگلوک
- از بیرون در کلمشی جان در فغان
که زمانی جانت آزاد از تن است
همچو آن اصحاب کهف اندر جهان
در عدم در می دوند و باب نمی
کرد ویران تا کند قصر ملوک (۱)

(۱) چنگلوک بفتح جیم فارسی و سکون نون و کاف فارسی و لام مضموم

و واو حیوان یا انسان که دست و پایش ناراست باشد و هنگام نشستن هر دو دست را

بر زانو نهاده -

- (۱) اَكْنَعُ فِي الرَّحِمِ مِثْلَ الْجَنِينِ
تِسْعَةَ أَشْهُرٍ هَذَا الْإِنْتِقَالُ
أَنَا .. حَانَتْ مُدَّةُ الْحَمْلِ يَقِينُ ..
إِلَيَّ مِنْهُمْ .. وَلِيَ أَعْيَى الْخِيَالِ ..
- (۲) لَوْ عَلَى أُمِّي وَضَعُ الْحَمْلِ لَمْ
أَنَا فِي ذَا السِّجْنِ مَا بَيْنَ الْمَحَنِ
أُمُّ طَبِيعِي مِنْ عَنَاءٍ فِي مَوْتِهَا
تَحْمِلُ دَوْمًا لِأَنَّ فِي ذَا الْحَمْلِ
(۴) كَيْ يَصْحَرَاءُ زَهَتْ خَضْرَاءُ الْحَمْلِ
إِصْحَاحٌ وَافْتِحْ رَحِمًا هَذَا الْحَمْلِ
(۵) أَلَمْ أَلْوَضِعْ عَلَى الْحَامِدَةِ
فَهُوَ كَسْرُ الْبَابِ لِنَسْجِنٍ غَدًا
- يَكُ فِي قَيْدِ عَنَاءٍ وَ أَلَمْ
كَالْجَنِينِ أَمْكُثُ مَرًّا الزَّمَنُ (۱)
.. وَشَدِيدِ الْأَلَمِ فِي وَضْعِهَا ..
يَخْلُصُ مِنْ غَنَمٍ يَسْمُو مَحَلَّ (۲)
يَرْتَعُ فِي رَغْدِ هَذَا الْحَمْلِ
قَوِي جَدًّا .. بِكَ نَاطَ الْأَمَلِ ..
هَبْهُ صَعْبٌ كَانَ كَالنَّازِلَةِ
لِلْجَنِينِ .. وَ بِهِ الْفَتْحُ بَدَأ ..

(۱) آذر بالذال المعجمة اسم النار و بالزاء المعجمة اسم الشهر التاسع بالفارسية و اراده هنا الشدة و المحنة و الالام (۲) أتى به على طريق التشبيه و قصده البلى يريد الخلاص من اوصاف الطبيعة البشرية لان لا يسحب ألم الموت و يكون خروج روحه شبيهاً لخروج الحمل من بطن الغنمة و ينجو من ظلمات بدنه -

- (۱) چنگلو کم چون چنین اندر رحم
(۲) گر نباشد درد ره بر مادرم
(۳) مادر طبعم ز درد مرگ خویش
(۴) تا چرد ان بره در صحرای سبز
(۵) درد زه گر رنج آبستن بود
- ند مهد کشتم شد این نقلاں منهم
من درین زندان میان آذرم
میلند زه تا رهد بره زمیش
هین رحم بکشا که کشت این بره گبز
بر جنین اشکستن زندان بود

- (۱) بَكَتِ الْحَامِلَةُ أَيْنَ الْمَنَاصِ
 ۰۰ لِي بِالْوَضْعِ ۰۰ الْجَنِينَ بِالْخُلَاصِ (۱)
 (۲) ضَاحِكًا بَانَ فَكُلُّ الْأُمّهَاتِ
 حَيَوَانٌ وَ جَمَادٌ وَ نَبَاتٌ
 (۳) تَحْتَ هَذَا الْفَلَكِ قَرْدًا قَفَرْدُ
 كُلُّهَا عَمَّا لَهُ الْغَيْرُ أَعَدُ
 مِنْ عَنَاءٍ غَافِلَاتٍ غَيْرَ مَنْ
 كَامِلًا كَانَ نَبِيهَا ذَا فِطْنِ
 (۴) مَا بَيَّتِ الْغَيْرِ مَرَاتٍ عِلْمِ
 ذَلِكَ الْكُوسَجُ عَنْهُ وَ فِيهِمْ
 فَمَتَى كَانَ طَوِيلُ اللَّحِيَّةِ
 عِلْمٌ عَنْ يَتِيهِ فِي مَرَّةٍ

فی بیان ذاک اللّٰذی کلما کان غفلة و غما و ظلمة و رخاوة

جملة من البدن اللّٰذی هو ارضی و سفلی لی و لك

- (۵) صَاحِبُ الْقَلْبِ الَّذِي لَا عِلْمَ
 لَكَ مَا مِنْ حَالٍ الْقَمَرِ فِيهِمْ
 أَنْتَ يَا عَمِّي عَنْ حَالٍ لَكَ
 مَا فِيهِمْ تَدْرِي مَا يَكَا..

(۱) یعنی أم الطبيعة و لو کالت حالة النوع متألمة و لكن لخلص جنين الروح من رحم البدن و الوصول الى ارض الحقيقة حظ عظيم و صفاء كثير -

- (۱) حامله گریبان ز زه کاین المناس و آن جنین خندان که پیش آمد خلاص
 (۲) هر چه زیر چرخ هستند امهات از جماد و از بهیمه و از نبات
 (۳) هر یکی از درد غیری غافلند جز کسانی که نبیه و کاملند
 (۴) آنچه کوسه داند از خانه کسان بلمه از خانه خودش کی داند آن

بیان آن که هر چه فهم و غفلت و گاهلی و تاریکیست همه از نیت است که ارضی

است و سفلی لی و لك

- (۵) آنچه صاحب دل بداند حال تو تو ز حال خود ندانی ای عمو

- (۱) أَتَتِ الْعَفْلَةُ مِنْ جَرِّ الْبَدَنِ
صَارَ لَا بُدَّ وَمِنْ غَيْرِ جَدَلٍ
- (۲) فَإِذَا مَا الْأَرْضُ مِنْ جَوِّ الْفَلَكَ
- (۳) لَا وَلَا لَيْلٍ فِيهِ أَيِّ مَحَلٍّ
كَانَ لِلْأَرْضِ وَ لَيْسَ لِلْقَمَرِ
- (۴) فَالْدُخَانُ الْمُوصَلُ لِلْحَطَبِ
غَيْرُهُ لَيْسَ مِنَ النَّارِ الَّتِي
- (۵) فِي الْخَطَا وَالْفَلَطِ الْوَهْمُ وَقَعَ
- فَإِذَا مَا الْبَدَنُ الرُّوحَ زَمَنَ
نَظَرَ الْأَسْرَارَ فِي أَيِّ مَحَلٍّ
نَهَضَتْ لَمْ يَبْقَ ظِلٌّ لِي وَ لَكَ
لَيْلٌ أَوْ ظِلٌّ وَ مَا ظِلًّا أَحَلَّ
هُوَ وَالْأَفْلَاكُ فِي الْأَرْضِ ظَهَرَ..
- كَانَ أَيْضاً مَا لَهُ مِنْ سَبَبٍ (۱)
لَمَعَتْ .. بَانَتْ بُزَاهِي الطَّلَعَةِ ..
لَكِنْ الْعَقْلُ لَهُ الشَّانُ ارْتَفَعَ

(۱) ای کذا الخطا و العصیان کالدخان لم یکن من جسمانیة النار الّتی هی کالروح
المستنجمة ای المشتعلة الّتی یستضيئ منها البدن بل من كثافة البدن فالتارك للدنیا و هوسها
وواصل النورانیة له الايمان الكامل۔

- (۱) غفلت از تن بود چون تن روح شد
- (۲) چون زمین برخاست از جو فلك
- (۳) هر کجا سایهست و شب یا سائگه
- (۴) دود پیوسته هم از هیزم بود
- (۵) وهم افتد در خطا و در غلط
- بیند او اسرار را بی هیچ بد
نی شب و نی سایه باشد لی و لك
از زمین باشد نه از افلاك و مه (۱)
نه ز آتشیهای مستنجم بود (۲)
عقل باشد در أصابتها فقط

(۱) در نسخه لکناهور مصراع دوم چنین است (نی شب و نی سایه ماند نی دلك)
با دال و لام و كاف و دلك و دلوك بمعنی زوال آفتاب است ۔ (۲) استنجام طلب
روشنی کردن و روشن شدن ۔

- (۱) فِي الْأَصَابَاتِ وَ لَا غَيْرَ يَصِيرُ
 كُلُّ مَا مِنْ ثِقَلٍ أَوْ سُقْمٍ كَثِيرٍ
 كَانَ لِلْجَسْمِ فَحَسَبُ الرُّوحِ مِنْ
 خِفَّةِ طَارَتْ جَمِيعاً لَمْ تَهِنْ
 (۲) حُمْرَةُ الْوَجْهِ لُطْفَانِ الدَّمِ
 صَفْرَةُ الْوَجْهِ مِنَ الصَّفَرِ أَعْلَمُ
 (۳) وَ يُتَحَرِّكُ لَهَا الْعُمَرُ اتَّفَقُ
 وَ يَبْأُضُ الْوَجْهِ كُلاً وَ الْيَقَقُ
 حَصَلَ مِنْ قُوَّةٍ لِلْبَلْغَمِ
 (۴) وَ هُوَ فِي الْوَاقِعِ لَا غَيْرُ بَرَا
 هَذِهِ الْأَثَارِ مِثْلَ مَا دَرَى (۱)
 لَكِنْ أَهْلُ الْقِشْرِ غَيْرَ الْعِلَّةِ
 أَبَدًا مَا نَظَرُوا مِنْ غَفَلَةٍ
 (۵) ذَلِكَ أَلْبَ اللَّذِي مَنْ لِلْقُشُورِ
 أَجْنَبِيًّا لَمْ يَكْ قَيْدَ الْعُتُورِ
 فَمِنْ الْعِلَّةِ دَوَمًا وَ الطَّيِّبِ
 مِنْ مَفَرٍّ مَالَهُ مُضْنَى كَثِيبِ

(۱) ای کذا العقل ليس له خلاص من العلل و الاسباب كله قال ما لم يولد مرتين
 لا ينجو من قيد العلل و الاسباب -

- (۱) هر کرانی و کمال خود از تن است
 جان ز خفت جمله در پریدن است
 (۲) روی سرخ از کثرت خونها بود
 روی زرد از جنبش صفر بود
 (۳) رو سفید از قوت بلغم بود
 باشد از سودا که روی ادهم بود
 (۴) در حقیقت خالق آثار اوست
 لیک جز علت نبیند اهل پوست
 (۵) مغز کو از پوستها آواره نیست
 از طیب و علت او را چاره نیست

- (۱) فَإِذَا مَا وُلِدَ ابْنُ آدَمَ
مِنْ عَلَى مِفْرَقِ كُلِّ الْعِلَلِ
مَرَّةً أُخْرَى بِهَذَا الْعَالَمِ
وَضَعَ رِجْلَيْهِ .. لَا فِي وَجَلِ ..
(۲) لَا تَصِيرُ الْعِلَّةُ الْأُولَى أَبَدَ
وَ مِنْ الْعِلَّةِ مَنْ جُزْءٌ غَدَتْ
(۳) طَارَ كَالشَّمْسِ بِسَامِي الْأُفُقِ
(۴) كَانَتْ الصُّورَةُ بَلْ فَوْقَ الْأُفُقِ
لَهُ كَالْأَرْوَاحِ صَارَ وَالْعُقُولِ
لَهُ دِينًا .. لَا وَلَا تُبْدِي الرَّشْدَ .. (۱)
لَمْ يَصِلْهُ ضَرَرٌ أَنِّي بَدَتْ
مَعَ عَرُوسِ الصِّدْقِ مِثْلَ التَّمَقِّ
كَانَ وَالْأَفْلَاكُ فَهِيَ لَمْ تَرُقْ
لَا مَكَانٌ لَهُ .. لَا يُرْجَى وَصُولُ ..

(۱) لان الفلاسفة قالوا لوجود كل شئى علة و ايضا لوجود تلك العلة علة و هلم جراحتى ينتهوا الى واجب الوجود فقال بعضهم هى العقل الاول و قال بعضهم هى علة العلل و قال اهل السنة و الموحدون هو الفاعل المختار فمن تثبت بالعلل و الاسباب و لم ينظر الى المسبب الخالق و لو كان يدعى انه من اهل السنة و الموحدين فهو ممن اختار مذهب العلة الاولى فاذا تولد المرة الثانية و نجى من حبس البدن و وصل الى عالم المعنى وضع رجل روجه على مفروق رأس الاسباب و العلل و لا تكون العلة الاولى له مذهبا فاذا كان حاله كذا (مى پرد چون آفتاب اندر افق) -

- (۱) چون دوم بار آدمی زاده بزاد
(۲) علت اولی نباشد دین او
(۳) می پرد چون آفتاب اندر افق
(۴) بلکه بیرون از افق واز چرخه
پای خود بر فرق علتها نهاد (۱)
علت جزوی ندارد کین او (۲)
با عروس صدق و صفوت در تتق (۳)
بی مکان باشد چو ارواح و نهی (۴)

(۱) زادن اول برون آمدن از شکم مادر و زادن ثانی بیرون آمدن از شکم طبیعت و در این بیت اشاره است بآنچه منقول است از پیغمبر اکرم (لن یلج ملکوت السموات من لم یولد مرتین) - (۲) علت اولی ذات حق را گویند و علت اخری عقل فعال - (۳) تتق بفتح تین پرده و آنچه پیش تخت عروس وقت جلوس باشد

- (۱) بَلْ لَنَا كُنَّ الْعُقُولُ بِالْإِظْلَالِ لَهُ فَوْقَ رَجُلِهِ فِي كُلِّ حَالٍ
كَالْإِظْلَالِ تَقَعُ تَتَّبَعُهُ
(۲) كُلُّ مَنْ قَدْ عَلِمَ النَّصَّ بِدِينٍ.. فَهُوَ الْمُجْتَهِدُ كَانَ يَقِينٌ
وَيَهْدِي الصُّورَةَ مَا افْتَكَّرَا لِقِيَاسٍ وَ لَهُ مَا نَظَرَا (۲)
(۳) وَإِذَا فِي صُورَةٍ مَا وَجَدَا نَصًّا .. التَّصْرِيحَ فِيهِ فَقَدَا..
فَهُنَاكَ بِالْقِيَاسِ أَظْهَرَا عِبْرَةً .. بِالطَّبَعِ عَنْهُ تَقَرَّا..

(۱) فان رسول الله (ص) لما بعث معاذاً الى اليمن قال بهم تقضى قال بكتاب الله قال فان لم تجد قال بسنة رسول الله قال فان لم تجد قال اجتهد برأى فقال (ص) الحمد لله الحديث - فاذا تابع الكامل و انقزع منه ظهرت له بقة جذبة من جذبات الرحمن فلا يحتاج الى مرشد - (۲) اى اذا قال قائل كيف تكون عقولنا ظلا لكامل و نحن نعلم بمقولنا بقوة الفهم و الرأى و الامور الدينية و نقيسها فاجابه بقوله يا هذا عقلك بالنسبة لصاحب عقل الكل بمنزلة القياس و عقله بمنزلة النص -

- (۱) بل عقول ماست سايه اى عمو مى فتد چون سايه درپاهای او
(۲) مجتهد هر ده که باشد نص شناس اندران صورت نیندیشد قیاس
(۳) چون نیابد نص اندر صورتی از قیاس آنجا نماید عبرتی

فی بیان تشبیه النص المطلق مع القیاس (۱)

- (۱) وَحی رُوحِ الْقُدسِ النَّصَّ یَقینُ
وَ قِیَاسُ الْعَقْلِ جُزْئِیًّا غَدَا
إِدرِهِ .. فَهُوَ مِنَ الْحَقِّ الْمُبینِ ..
تَحْتَ هَذَا كَانَ شَأْنًا لَوْ بَدَا
(۲) أَخَذَ الْعَقْلُ مِنَ الرُّوحِ السَّنَا
وَمَتَى الرُّوحُ لَهُ تَحْتَ النَّظَرِ
(۳) لَکِنِ الرُّوحُ عَلٰی الْعَقْلِ الْأَثَرُ
یَصْنَعُ الْعَقْلُ لَهُ التَّدْییرَ لَا
(۴) أَنْتَ يَا مَنْ مِثْلَ نُوحٍ حَسِبَا
فَوْقَكَ الرُّوحُ فَأَیْنَ الْبَحْرُ أَیْنَ
وَالْقَوٰی وَالْدَّرْکَ أَنْوَاعَ الْهِنَا (۲)
صَارَ أَوْ فِیْ أَثَرٍ مِنْهُ أَقَرَّ
تَضَعُ بِالْأَثَرِ هَذَا قَدَّرَ
غَیْرَهُ الرُّوحُ .. حَبَاهُ ذَالْعَلَا ..
نَفْسُهُ لَوْ أَنَّ صِدْقًا ضَرَبَا (۳)
فُلُکُکَ طُوفَانُ نُوحٍ لَکَ أَیْنُ

(۱) اراد بالتشبه التمثیل و النسبة - (۲) ای الروح الاضافی المنور متى يكون تحت نظر العقل الجزئی و كيف يتابعه ای لا تتابع علماء الباطن اللذين أمتاوا انفسهم من الامارة الى اللوامة الى المطمئنة الى الراضية الى المرضية و وصلوا لمرتبة الروح علماء الظاهر - (۳) ای یا مدعی این العلام التوحیه و البراهین الروحیه اللتی خلصتک و توابعک من طوفان الحوادث بواسطة ارشادک -

تَشْبِیْهِ نَصِّ مَطْلُوقٍ بِأَقْبَاسٍ

- (۱) نص وحی روح قدسی دان یقین وان قیاس عقل جزوی تحت این (۱)
(۲) عقل از جان گشت با ادراک و فر روح او را لی شود زیر نظر
(۳) لیک جان در عقل تأثیر می کند زان اثر آن عقل تدبیری کند
(۴) نوح وار از صدقی زد در توروح کویم و کو کشتی و طوفان نوح

(۱) ظاهر آنست که مراد از وحی کشف است نه وحی رسل و از روح قدس روح و قلب عارف است و از قیاس عقل جزوی که مطلق دلیل بفکر خود از عقل قائم میکند -

- (۱) آثَرُ الرُّوحِ لَهُ الْعَقْلُ يَرَى
إِنَّ نُورَ الشَّمْسِ عَنْ قُرْصِ لَهَا
- (۲) وَلِذَا السَّالِكُ فِي قُرْصِ قَنَعُ
- (۳) نَحْوِ قُرْصِ يُقَدِّفُ دَوْمًا لِأَنَّ
رَأَاهُ الْعَقْلُ يَلِيلٍ وَ نَهَارُ
- (۴) وَاللَّذِي الْقُرْصُ لَهُ كَانَ الْمَحَلُّ
فَبِذَاكَ الْبَحْرِ قَدْ صَارَ الْغَرِيقُ
- (۵) لَا الْغُرُوبُ لَهُ أَنَا لَا السَّحَابُ
مِنْ فِرَاقِ ضَارِبِ الصَّدْرِ خَلَصَ
- رُوحَا الْعَمَرِ وَلَكِنْ مَا دَرَى
كَمْ بَعِيدًا كَانَ عَنْهُ مَا أَنْتَهَى^(۱)
- كَيْ يَنْوِرَ لَهُ شَبٌّ وَارْتَقَعَ
- كَانَ هَذَا النُّورُ فِي السَّافِلِ مَنْ
لَا يَدُومُ أَفَلٌ قَيْدَ احْتِقَارِ
- وَإِلَيْهِ رَاحَ فِيهِ الْعَمَرُ حَلَّ
أَبَدَ الدَّهْرِ لَهُ الْقُرْصُ يَلِيقُ^(۲)
- قَطَعَ مِنْهُ الطَّرِيقَ لِلذَّهَابِ
- ذَاكَ .. زَادَ كُلُّهُ إِنْ مَا نَقَصَ ..

(۱) ای لاجل قناعته بقرص خیز وصل لقرص الشمس او تقول حتی من نوره صار
جانب قرص الشمس متروکاً ای بمجرد قناعته بقرص خیز وصل لقرص الشمس و علتہ
(زانکه این نوری که اندر سافلت) - (۲) باش فی الاصل بمعنی شدن ای الصیرورة
و الذهاب و الانتقال و الزوال و بمعنی التصیر و التوقف ایضاً -

- (۱) عقل اثر را روح پندارد و لیک
- (۲) زان بقرصی سالکی خورشید شد
- (۳) زانکه این نوری که اندر سافل است
- (۴) و انکه اندر قرص دارد باش و جا
- (۵) نی سحابش ره زند خود نی غروب
- نور خور از قرص خور دور است نیک
- تا ز نورش سوی قرص افکند شد
- نیست دائم روز و شب او آفل است
- غرقه آن بحر باشد دائما
- وارهید او از فراق سینه کوب

- (۱) فَمِنْ الْأَمْلَاجِ كَانَ مِثْلَ ذَا
 (۲) بَدَّلَ لَوْ مِنْ تُرَابٍ قَدْ خُلِقَ
 أَنْ شُعَاعُ خُلِدَ مِنْهُ زَمَنٌ
 (۳) وَلَوْ أَنَّ النُّورَ لِلشَّمْسِ ضَرَبَ
 أَحْرَقَتْ بِالْمَرَّةِ حَتَّى الثَّمَرِ
 (۴) كَانَ شُغْلُ السَّمَكِ دَوْمًا بِأَنْ
 وَمَتَى الْحَيَّاتُ مَعَهُ مِنْ طَرِيقِ
 (۵) لَكِنَّ الْحَيَّاتُ كَانَتْ فِي الْجَبَلِ
 وَبِهَذَا الْبَحْرِ أَسْمَاكَ تُبَيِّنُ
 أَصْلُهُ أَوْ بَعْدَ جُهْدٍ وَ أَذَى
 فَالْتُرَايِي زَمَانًا لَمْ يُطِيقْ
 فَوْقَهُ يَضْرِبُ مِنْ لُطْفٍ وَمَنْ
 فَوْقَ وَجْهِ الْأَرْضِ دَوْمًا ذَهَبَ (۱)
 لَمْ يَبْنِ حِينًا .. وَلَا تُبْدِي الزَّهْرَ ..
 سَكَنَ الْمَاءَ وَ فِي الْبَحْرِ قَطَنُ
 وَجَدْتُ .. أَنَا لَهُ كَانَتْ تُطِيقُ ..
 مِثْتُ فِي فَنِّ مَكْرٍ وَ حِيلِ
 نَفْسُهَا .. غَاصَتْ بِهِ مَرَّ السِّنِينِ ..

(۱) لانهم قالوا مشاهدة الابرار بين التجلى والاشتار ومن هم من الترايين لاطاقة لهم على مشاهدة انوار شمس الحقيقة و لهذا يحجبون تارة بحجاب البشرية -

- (۱) اینچنین کس اصلش از املاک بود
 (۲) زانکه خاکى را نباشد تاب آن
 (۳) گيرزند بر خاک دائم تاب خور
 (۴) دائم اندر آب کار ماهی است
 (۵) ليک در کده مارهاى پرفغانند
 يا مبدل کشت گر از خاک بود
 که زند بر وی شعاعش چاودان
 آن چنان سوزد که نابد زو ثمر
 مار را با او کجا همراهی است
 اندرین یم ماعیها می کنند

- (۱) مَكْرُهُمْ هَبْ فَتَنَ الْخَلْقَ إِلَّا لَمْ
 (۲) فَضَحَ فِي الْبَحْرِ ذَا كَمْ مِنْ سَمَكٍ
 يَجْعَلُ الْحَيَّاتِ بِالسَّحْرِ الْحَلَالَ
 (۳) سَمَكُ الْقَعْرِ لِبَحْرِ بِالْجَلَالَ
 (۴) لَهُمْ عِلْمٌ فَالْصَّعْبُ الْمُحَالُ
 وَهُنَاكَ النَّحْسُ مِنْهُمْ وَالْحَسَنُ
 (۵) لِلْمَعَادِ لَوْ أَقُولُ ذَا الْكَلَامِ
 مَا أَتَى مِنْ ذَا لَهُ وَصَفٌ وَحَدٌ
- لَهُمْ أَيْضاً مِنْ الْبَحْرِ الْخِضَمُ
 مَا هُوَ بِالْفَيْنِ عَزَّ وَ سَمَكُ
 سَمَكاً.. زَادَ سَمَوّاً وَجَلَالَ..
 زَخَرَ بَحْرُهُمُ السَّحَرَ الْحَلَالَ
 ذَهَبَ مِنْ نُورِهِمْ صَيْرَ حَالُ
 حَالَةً عَادَ.. وَ بِالسَّعْدِ اقْتَرَنَ..
 يَذْهَبُ أَلْفَ مَعَادٍ وَ الْخِتَامُ
 أَبَدًا.. مَا زَادَ تِكْرَاراً وَعَدَ..

آداب المريدين و المستمعين عند فيض الحكمة من لسان الشيخ

(۶) فَعَلَى مَنْ مَلَّ ذَا التِّكْرَارِ كَانَ عِنْدِي تِكْرَارُهُ كَلَّ زَمَانُ

- (۱) مدرشان کر خلق را شیدا کند
 (۲) و اندرین یم ماهیان پر فتنند
 (۳) ماهیان قعر دریای جلال
 (۴) پس مجال از تاب ایشان حال شد
 (۵) تا قیامت کر بگویم زین کلام
- هم ز دریا تا سه شان رسوا کند (۱)
 مار را از سحر ماهی میکنند (۲)
 بحرشان آموخته سحر حلال
 نحس آنجا رفت و نیکو فال شد
 صد قیامت بگذرد وین ناتمام

آداب المريدين و المستمعين عند فيض الحكمة من لسان الشيخ

(۶) بر ملولان این مکرر کردنست نزد من عمری مکرر بردنست

- (۱) تاسه بمعنی مقدم است بر زد دریا یعنی بیقراری ایشان از دریا رسوا میکند ایشان را -
 (۲) در نسخه لکناهور - ماهیان توستند -

فَمِنْ التَّكْرَارِ لِدَرْقِ السَّيِّئِ
 مِنْ شُعَاعٍ كَرَّرَ التَّيْبَرَ اللَّيَابُ^(۱)
 وَمَلُولٌ وَاحِدٌ فِي الْجَانِبِ
 مَا بِهِ أُرْسِلَ مِمَّا وَجَدَا
 رُسُلٌ مُسْتَمِعًا رَامُوا يَصِيرُ
 نَخْوَةٌ مَعَ كِبَرِ الْعُمَرِ لَهُمْ
 كَالسَّلَاطِينِ وَأَصْحَابِ الْهَنَاءِ
 لِمَحَلٍّ لَمْ تَجِبْ مِنْ بَابِهِمْ
 تَأْكُلُ أَوْ تَجِدُ مِنْهَا الظَّفَرَ
 أَوْصَلُوا لَوْ كُنْتَ أَنْتَ لَهُمْ
 .. شَاكِرًا مَا خَوْلَتْكَ حَامِدًا..

(۱) أَشْبَهَ تَكَرَّرَ عُمَرُ حَسَنَ
 يَحْسُنُ الشَّمْعُ وَيَعْلُو وَالتُّرَابُ
 (۲) عَادَ لَوْ تَقَرُّضُ أَلْفِ طَالِبٍ
 فَالرُّسُولُ لَمْ يُبَلِّغْ أَبَدًا
 (۳) قَائِلُوا ذَا السِّرِّهِمْ مِنَ الضَّمِيرِ
 (۴) عِنْدَهُمْ فِي عَادَةِ اسْرَافِيلَ هُمْ
 طَلَبُوا الْخِدْمَةَ مِنْ أَهْلِ الدُّنَا
 (۵) فَإِذَا مَا أَنْتَ فِي آدَائِهِمْ
 مِنْ رِسَالَاتٍ لَهُمْ كَيْفَ الثَّمَرِ
 (۶) وَمَتَى مَا تُتِمِّنُوا فِيهِ هُمْ
 لَا تَصِيرُ الرَّكَعَ وَالسَّاجِدَا

(۱) نسخه ثانیة - المذاب -

خاک از تاب مکرر زرشود
 از رسالت باز می ماند رسول
 مستمع خواهند اسرافیل خو
 چاکری خواهند از اهل جهان
 از رسالت شان چه گونه برخوردی
 تا نباشی پیش شان راکع دو تو

(۱) شمع از برق مکرر برشود
 (۲) گر هزاران طالبند و یک ملول
 (۳) این رسولان ضمیران رازگو
 (۴) نخوتی دارند و کبری چون شهان
 (۵) تا ادبهاشان بجا که نادری
 (۶) کی رساند آن امانت را بتو

- (۱) وَمَتَىٰ كَانَ لَهُمْ كُلُّ آدَبٍ
إِذْ مِنْ الْأَيَّانِ ذِي الشَّانِ الرَّفِيعِ
(۲) مَا هُمْ السُّؤَالُ كُلِّ خِدْمَةٍ
(۳) قَبِلُوا لَكِنْ بَجْدٍ فِي الضَّمِيرِ
لِلْمَلِكِ انْشُرْ عَلَيْنَا الصَّدَقَةَ
(۴) يَا رَسُولَ السَّمَاءِ الْفَرَسَا
فِي الْمُلُوكِ لِلطُّفِ وَكَرَمِ
(۵) سَعِدَ التُّرْكِيُّ ذَاكَ وَهْنِي
مِنْ عَلَى الْخَنْدَقِ لِلنَّارِ الْفَرَسِ
(۶) وَيَنْحَوِ قَدْ أَهَاجَ الْفَرَسَا
- صَارَ مَقْبُولًا.. وَحَلُوا مُطْلَبًا..
وَرَدُّوْا.. وَالْمَقْلَ السَّامِي الْمُنِيعَ..
مِنْكَ يَا مَنْ زَوَّرَ فِي مَنَّةِ
هَبْ بِكَ الرَّغْبَةَ كَلَّا لَا تَصِيرُ (۱)
وَلَهَا لَا تُنْسِكُ أَظْهَرَ أَنْفَهُ
نَطَطَ أَجْرُكُمْ سَمَتَ مُلْتَمَسَا
أَبْدًا لَا تَنْظُرُ .. اسْعِفْ بِالنِّعَمِ..
مَنْ هُوَ خَلَى الْعِنَادَ فِي الدُّنَا
لَهُ جُهْدًا نَطَطَ النُّورَ التَّمَسُّ
أَنْ لِأَوْجِ الْفَلَكَ مُلْتَمَسَا

(۱) ای الامانة المعنوية لاتحصرها في المریدین الاهلین بل ایضاً انشراها علی المتکاسلین
لان الله تعالی اعطاک المعارف لتبذلها فان صدقة سلطان الحقیقة صدقة عامة -

- (۱) هر ادب شان کی همی آید پسند
(۲) نی گدایانند کز هر خدمتی
(۳) لیک بابی رغبتیها ای ضمیر
(۴) اسپ خود را ای رسول آسمان
(۵) فرخ آن ترکی که استیزه نهد
(۶) گرم کردند فرس را آن چنان
- کامدند ایشان ز ایوان بلند
از تو دارند ای مزور منتهی
صدقه سلطان بیفشان وامگیر
در ملولان منگر و اندر جهان
اسپش اندر خندق آتش جهد
که کند آهنگ اوج آسمان

(١) صَارَ وَالْعَيْنَ لَهُ عَنْ غَيْرِهِ
وَ كَيْمِيلِ النَّارِ كَانَ الْأَخْضَرَا
(٢) وَإِذَا مَا أَلْدَمَ عَابَ عَلَيْهِ
(٣) أَضْرَمَ النَّارَ وَ لَا يَنْمُو الْعَدَمُ
نَظَرَ الْحَرَّ لَهُ وَ الْوَهَجَا
خَاطَ بِالْغَيْرَةِ كُلُّ عُمَرِهِ
أَحْرَقَ وَ الْيَاسَ دَوْمًا ضَرَى
أَوَّلًا فِي النَّدَمِ السَّارِي إِلَيْهِ
نَفْسُهُ مِنْ عَدَمٍ لَوْ ذُو الْقَدَمِ
وَوَرَأَى فِي الْقَدَمِ مَا أَجْبَا..

فی بیان فهم کل حیوان رائجة عدوه و حذر منه و بیان الخسارة
لمن هو عدو اللذى لا يمكن الحذر منه و لا الفرار منه و لا امکان من مقابلته

(٤) تَعْرِفُ صَوْتًا وَ رِيحًا لِلْأَسَدِ
(٥) غَيْرَ مَا قَدْ تَدْرُ الْخُضْمَ لَهُ
يَعْلَمَاتٍ وَ مَا مِنْ أَثَرِ
فَرَسٌ مَبْ هِيَ حَيَوَانًا تُعَدُّ
كُلُّ حَيَوَانٍ دَرَى يَنْتَبِهُ
لَهُ مِنْهُ .. دَائِمًا فِي حَذَرٍ..

(١) چشم را از غیر و غیرى دوحته
(٢) گر پشیمانی برو عیبی کند
(٣) خود پشیمانی نروید از عدم
همچو آتش خشك و تر را سوخته
آتش اول در پشیمانی زند
چون به بیند گرمی صاحب قدم

شناختن هر حیوانی بوی و خورش را و حذر کردن و خسارت آن گس
که عدو کسی بود که از او حذر ممکن نی و فرار ممکن نی و مقابلته ممکن نی

(٤) اسب داند بانگ و بوی شیر را
(٥) بل عدو خویش را هر جانور
گر چه حیوانست الا نادرا
خود بداند از نشان و از اثر

- (۱) فِي النَّهَارِ الْوَاضِحِ الزَّاهِي الْمُنِيرِ
يَخْرُجُ فِي الدَّلِيلِ يَنْغِي مَا يُرِيدُ
(۲) وَلِذَا الْخَفَاشُ بِالْحَرَمَانِ كَانَ
إِذْهُوَ لِلشَّمْسِ ذِي الْحُسْنِ الْعَجِيبِ
(۳) فَهُوَ لَا يَحْمِلُ ضَرْبًا وَجِرَاحَ
لَا وَ لَا مِنْهُ الثُّبُورَ وَالْدُعَاءَ
(۴) هَذِهِ الشَّمْسُ الْقَفَا مِنْهَا إِذَا
(۵) غَايَةُ لُطْفٍ وَ مِنْ كَمَالِ
وَمَتَى الْخَفَاشُ لَوْ لَا مَا بِهَا
(۶) فَعَدُّوا لَوْ أَخَذْتَ وَ رَقِيبَ
مِنْهُ حِينًا أَمَكْنَ تَعْدُو الْأَسِيرَ
- عَجَزَ الْخَفَاشُ آثًا أَنْ يَطِيرَ
مِثْلَ شَحَاذِ النَّخِيلِ وَالْجُرَيْدِ
أَكْثَرَ مِنْ غَيْرِهِ ذَلْ وَهَانَ
وَ الضِّيَا صَارَ الْعَدُوَّ وَ الرَّقِيبَ
.. لَوْ لَهَا أَبَدِي جَلَادًا وَ كِفَاحَ ..
يَجْلِبُ الْهَجَرَ إِلَيْهَا وَالْشَّقَاءَ
تُبْلُوِي لِلْخَفَاشِ لَا يَلْقَى أَدَى
كَانَ مِنْهَا وَ سُمُوًّا بِالْجَلَالِ
مِنْ كَمَالٍ مَانِعًا كَانَ لَهَا
خُذْ عَلَيَّ قَدْرَكَ حَتَّى لَوْ تَخِيبُ
لَهُ .. كَالْخَفَاشِ عَقْلًا لَا تَصِيرُ ..

- (۱) شب برون آید چو دزدان جرید (۱)
که عدو آفتاب فاش بود
نی بنفرین تانندش مهجور کرد
از برای غصه و قهر خفاش
ورنه خفاش کجا مانع شود
تا بود ممکن که گردانی اسیر
- (۱) روز خفاش نیارد بر پرید
(۲) از همه محرومتر خفاش بود
(۳) نی تواند در مصافش زخم خورد
(۴) آفتابی کو بگرداند قفاش
(۵) غایة لطف و کمال او بود
(۶) دشمنی گیری بحد خویش گیر

- (۱) فَلَوْ الْقَطْرَةُ لِلْبَحْرِ الْكَبِيرِ
بَلْهَ عُدَّتْ وَ مِنْهَا الدَّقْدَا
(۲) مَكْرُهُ سُبُلَتَهُ لَمْ يَغْدِرِ
(۳) يُخْرِقُ سُوءَ الْعِتَابِ ذَا أَنَا
يَا عَدُوَّ شَمْسٍ شَمْسٍ كُمْ سَمَى
(۴) يَا عَدُوَّ الشَّمْسِ مَنْ مِنْ لُطْفِهَا
(۵) لَسْتَ لِلشَّمْسِ عَدُوًّا نَلْسَكَ
أَيُّ غَمٍّ كَانَ لِلنَّارِ الْحَطَبُ
(۶) عَجَبًا هَلْ تَنْقُصُ النَّارُ إِذَا
أَوْ لِقَهْرِ وَ اضْطِهَادٍ وَ حَزَنٍ
- أَبَدَتِ الْحَرْبَ وَ نَادَتْ بِاللَّقَمْرِ
نَفَّتْ بِالْيَدِ زَادَتْ أَفْنَا
كَيْفَ دَوَّرَ حُجْرَةَ لِقَمَرٍ
مَعَ عَدُوِّ الشَّمْسِ قُلْتُ وَالسَّيِّئِ
نُورُهَا دَانَتْ لَهَا شَمْسُ السَّمَاءِ
تَرَجُّفُ الشَّمْسِ وَ كُلُّ نَجْمِهَا
أَنْتَ عَادَيْتَ.. قَتَلْتَ حِسْكَ..
أَو لَهَا صِرْتَ.. بِكَ شَبَّتَ لَهَبٌ..
تُحْرِقُ أَنْتَ بِهَا تَلْقَى أَدَى
لَمْ فِيكَ هِيَ تَغْتَمُّ زَمَنٌ

ابلهست و ریش خود بر می کند

(۱) قطره با قلزم که استیزه کند

چنبیره حجره قمر چون بر درد (۱)

(۲) حیلت او از سبالتش نگذرد

ای عدو آفتاب آفتاب

(۳) باعدو آفتاب این بد عتاب

می بلرزد آفتاب و اخترش

(۴) ای عدو آفتابی کز فروش

چه غم آتش که توهیزم شدی

(۵) تو عدو او نه خصم خودی

یا ز درد و غصهات پر غم شود

(۶) ای، عجب از سوزشت او کم شود

- (۱) رَحْمُهُ لَيْسَ كَرَحْمِ آدَمَ قَائِمٌ بِالْغَيْرِ غَيْرَ دَائِمٍ
فَمِزَاجُ الرَّحْمِ فِي آدَمَ كَانَ مِنْ أَسَى أَوْ حَزَنٍ فِي الرُّوحِ بَانَ
(۲) رَحْمَةُ الْمَخْلُوقِ بِالْقَصَّةِ قَدْ وَصَفُوهَا رَحْمَةُ الْحَقِّ الْأَحَدِ
(۳) نَظَفَتْ مِنْ غَمٍ أَوْ هَمٍّ أَعْلَمَ يَا ابْنِي الرَّحْمَةَ هَذِي وَافْهَمِ (۱)
مَالَهَا كَيْفِيَّةً فِي الْوَهْمِ لَمْ يَأْتِ غَيْرُ أَثَرٍ فِيهِ أَلَمْ

فی بیان الفرق بین العلم بالشیء بالمثال والتقلید و بین العلم

بالشیء بالماهية

- (۴) تَمَرَّ رَحْمَتِهِ فِي ذَا الْوَرَى ظَهَرَتْ آثَارُهُ الْكُلُّ دَرَى
لَكِنْ الْمَاهِيَّةُ أَنِّي دَرَى غَيْرُهُ مِنْ أَحَدٍ فِي ذَا الْوَرَى

(۱) ای اعلمها بلاکف لا یأتی فی الوهم منها غیرالاثر لان رحمة المخلوق واحسانه من آثار رحمة الله فتستدل بالاثر على المؤثر او تقول رحمة الله بلاکف لان کیفیتها مجهولة لكن للانبياء و الاولیاء معلومة بالذوق و الوجدان و للعلماء بالاستدلال و البرهان

- (۱) رحمتش نی رحمت آدم بود که مزاج رحم آدم غم بود
(۲) رحمة مخلوق باشد غصه ناک رحمت حق از غم و غصه است پاک
(۳) رحمت بی چون چنین دان ای پدر ناید اندر وهم از وی جز اثر

فرق میان دانستن چیزی بمثال و تقلید و دانستن ماهیت آن چیز

- (۴) ظاهرست آثار میوه رحمتش لیک کی داند جز او ماهیتش

- (۱) کُلُّ مَاهِيَاتٍ أَوْصَافِ الْكَمَالِ
 (۲) أَحَدٌ مَا عِلْمُ الْإِطْفَالِ أَبَدٌ
 يَسْوَى فِي أَنْ تَقُولَ الْإِطْمَثُ قَدْ
 (۳) وَمَتَى مَاهِيَّةٌ ذَوِقِ الْجَمَاعِ
 (۴) أَشْبَهَتْ مَاهِيَّةِ الْحَلَوَى بَلَى
 مِثْلَهَا الْعَاقِلُ سَوَى حَيْثُ أَنْتَ
 (۵) كَيْ يَهَذَا الْإِطْفَالُ ذَلِكَ بِالْمِثَالِ
 (۶) فَإِذَا لَوْ قُلْتَ أَدْرِى فَالْبَعِيدِ
 (۷) إِنْ تَقُلْ لَمْ أَدْرِ لَوْ أَنَّ أَحَدَ
 بِرَسُولٍ الْحَقِّ ذَاكَ وَهُوَ مَنْ
- يَسْوَى الْأَثَارِ أَنَا وَالْمِثَالِ
 مَا دَرَى الْإِطْمَثُ وَلَا الْمَعْنَى قَصْدُ
 مَاثِلَ الْحَلَوَى وَكَالْقَنْدِ يُعَدُّ
 عِنْدَ أَهْلِ اللَّبِّ كَانَتْ يَا مُطَاعُ
 مَعَكَ بِالنِّسْبَةِ مِنْ طُعْمٍ حَلَى
 كُنْتَ كَالْإِطْفَالِ وَفِي هَذَا فَطَنْتَ
 بَدْرِى بِالْمَاهِيَّةِ مَعَ عَيْنِ حَالِ
 لَمْ يَكُ أَنَا وَلَا قَهْرٌ يَزِيدُ
 قَالَ هَلْ تَعْرِفُ نُوحًا مَنْ يُعَدُّ
 كَانَ نُورَ الرُّوحِ صَفْوًا مُؤْتَمَنُ

- (۱) جمع ماهیات اوصاف کمال
 (۲) طفل ماهیت نداند طمث را
 (۳) کی بود ماهیت ذوق جماع
 (۴) لیک نسبت کرد از روی خوشی
 (۵) تا بداند کودک آن را از مثال
 (۶) پس اگر گوئی بدانم دور نیست
 (۷) اگر کسی بگوید که دانی نوح را
- کس نداند جز آثار و مثال
 جز که گوئی هست چون حلوا ترا
 مثل ماعیات حلوائی مطاع
 با تو آن عاقل که تو کودک و شی
 در نداند ماهیت با عین حال
 و بر بگوئی دو ندانم زور نیست
 آن رسول حق و نور روح را

لَسْتُ أَدْرِي مَا لِيَ عَنْهُ الْخَيْرَ
 أَشْهُرُ ذِكْرًا وَ أَسْمَى بِالْأَثَرِ
 كُلُّ حَبِيرٍ وَ إِمَامٍ طَيِّبٍ
 مِنْهُ فِي الذِّكْرِ صَرِيحًا مَا جَرَى
 صَادِقًا تَعْلَمُ لِلْوَصْفِ شَبَهَ
 لَكَ عَنْ نُوحٍ عَلَيْهَا لَمْ تَقِفْ
 مَا دَرَيْتُ .. الْأَنْبِيَاءُ الْأَمْثَلُ ..
 مِنْهُمْ التَّوَصُّيفُ رَاقٍ لَوْ أَتَى ..
 أَعْرِفُ اسْرَافِيلَ أَنَا مَا أَتَى
 صَدَقَ أَيْضًا لِذِيكَ الْمَرَامُ

(۱) إِنْ تَقُلْ كَيْفَ أَنَا ذَاكَ الْقَمَرُ
 فَهُوَ مِنْ شَمْسِ النَّهَارِ وَ الْقَمَرُ
 (۲) كُلُّ طِفْلٍ حَدِثٍ فِي الْمَكْتَبِ
 (۳) قَامَ فِي مِحْرَابِهِ الْأِسْمَ قَرَأَ
 (۴) قَصَّ مَاضِيَهُ فَصِيحًا أَنْتَ لَهُ
 وَ لَوْ الْمَاهِيَّةُ لَمْ تَنْكَشِفْ
 (۵) وَ إِذَا قُلْتَ فَعَنْ نُوحٍ أَنَا
 مِثْلُهُ يَدْرُونَ فِيهِ يَا فَتَى
 (۶) نَمَلُهُ عُرْجًا أَنَا الْفِيلَ مَتَى
 (۷) لِلْبُعُوضِ الْعِلْمُ فِيهِ ذَا الْكَلَامِ

هست از خورشید و مه مشهورتر
 و ان امامان جمله در محرابها
 قصه اش گویند از ماضی فصیح
 گر چه ماهیت نشد از نوح کشف (۱)
 همچو اوئی داند او را یافتی
 پشه کی داند اسرافیل را
 که بماهیت ندانیش ای فلان

(۱) کر بگوئی چون ندانم کان قمر
 (۲) کودکان خرد در کتابها
 (۳) نام او خوانند در قرآن صریح
 (۴) راست گودانیش تواز روی وصف
 (۵) ور بگوئی من چه دانم نوح را
 (۶) مور لنگم من چه دانم فیل را
 (۷) این سخن هم راست است از روی آن

(۱) در بعضی نسخ (راست گو دانیش از روی وصف) یعنی اگر تو گوئی که آن
 نوح را مانند قمر میدانم پس راست میگوئی میدانی او را از روی وصف و بنا بر نسخه
 روی ایراد میکنند که بیت مذکور تعقید مییابد بصفحه ۱۶۶ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع
 نمائید -

- (۱) فَمِنْ الْمَاهِيَةِ الْإِدْرَاكُ إِنْ
كَانَ ذَا حَالٍ الْعَوَامِ مُظْلَقًا
(۲) فَمِنْ الْمَاهِيَةِ مَعَ كُلِّ مَا
عِنْدَ عَيْنِ الْكَامِلِينَ بِالْعَيَانِ
(۳) فَمِنْ الْفَهْمِ لِسِرِّ الْحَقِّ أَنْتَ
إِذْ عَنْ اسْتِبْصَارِكَ مَعَ فَهْمِكَ
(۴) حَيْثُ ذَاكَ لَمْ يَكْ عَنْ مَحْرَمِيهِ
إِنَّ ذَاتَ الْخَلْقِ مَعَ وَصْفِهِمْ
- عَجَزَ يَا عَمِّي .. أَعْلَمَ وَأَسْتَجِبَ ..
لَا تَقُلْ .. فَالْخَبْطُ مِنْهُ لِحَقًّا ..
كَانَ سِرٌّ سِرِّهَا شَأْنًا سَمِيَّ
ظَهَرَ الْمَسْتُورُ بِالْمَرَّةِ بَانَ (۱)
مَعَ ذَاتٍ لَهُ .. أَيْدِمَا قَدَرْتُ ..
كَمْ بَعِيدَ هُوَدَعُ لَنْ يُدْرَكَ
خَافِيًا .. يَظْهَرُ مِمَّنْ يَصْطَفِيهِ ..
مَاهِيٍّ بِالْقَدْرِ تَخْفَى لَهُمْ

(۱) البراد من الماهیات الاعیان الثابتة و من سر سرها الاسماء الالهية فلما كان سر الاعیان الالهية فكان سرها ذات الله ظهرت فی طبقات اسمائه فصارت كالصور للاسماء و الاشياء ظلال الاعیان الثابتة فالعالمون بسر سر الماهیات من الاولیاء يستدلون بالآثار علی المؤثر فينظرون الاسماء اللتی هی سر الاعیان الثابتة و من سر الاسماء الی الذات فیرون فی مرء آت الشئی بواسطة الاسرار اسرار الحقیقة و یعرفونها و یقولون ما رأیت شیئا الا و رأیت الله قبله او بعده و من الاولیاء من یقی مع الحق بعد الفناء و یتصفون باوصاف الله و یعرفون الآثار بالمؤثر بعد تجلیه تعالی علیهم باسمائه و صفاته فیقولون عرفنا الاشياء بالله -

- (۱) عجز ادراك ماهیات عمو
(۲) زانده ماهیات و سر سر آن
(۳) در وجود از سر حق و ذات او
(۴) چونکه آن مخفی نماید از مجرمان
- حالت عامه بود مطلق مگو
پیش چشم کاملان باشد عیان (۱)
دورتر از فهم و استبصار تو
ذات وصفی چیست کان ماند نهان

- (۱) لَيْكِنَ الْعَقْلُ يَقُولُ الْبَحْثُ ذَا
لَا يَتَأَوَّلُ مَحَالٍ بِالْيَسِيرِ
(۲) وَلَكَ الْقُطْبُ يَقُولُ بِالْأَثَرِ
مَا هُوَ كَانَ يَفُوقُ حَالَكَا
(۳) وَاقِعَاتُ لَكَ حَالًا فُتِحَتْ
(۴) وَلَكَ كَانَتْ مَحَالًا مِنْ سُجُونِ
رَفَعَ مِنْ كَرَمٍ فَالْتِيَهُ لَا
مُشْكِلًا كَانَ عَمِيقًا ذَا أَدَى
إِسْتَمِعْ مِنْهُ .. لَهُ خَلِّي الْمَسِيرِ .. (۱)
يَا ضَعِيفَ الْحَالِ يَا وَاهِي النَّظَرِ
لَمْ تَنْلُهُ فَالْمَحَالُ ذَا لَكَ
أَفَلَا فِي الْأَوَّلِ مَا وَضَحْتَ (۲)
عَشْرَةَ إِذْ خَلَصَ عَنْكَ الشُّجُونُ
تَجْعَلِ الْحَبْسَ لِظُلْمٍ وَ بَلَا

(۱) ای يقول العقل الجزئی بحثاً هذا و هو سر الحق و ذات الحق ای ظهور السر و الذات علی الانبیاء و الاولیاء بعید و مشکل او عمیق اسمعه قليلا - و کلمه گو فی الاصل بفتح الکاف العربیة بمعنی المشکل و الکبیر او بفتح الکاف الفارسیة بمعنی الحفرة و الهوق - (۲) ای لما خلصت للظف منه من عشرة سجون و هی الحواس الخمس الظاهرة والحواس الخمس الباطنة لا تجعل التیه علیہ حبس الظلم کبني اسرائيل فانهم لما تكبروا حبسوا بصحراء القدس کذا انت یا سالت لما تنجو من الحواس و تصل روحك لتيه الارواح وتجعل تیه العقل عليك حبساً ای لا تصف نفسك بالظلم حتی لا تمنع من سير حقائق الماهیات و مدنیة الذات و الصفات کما منعت بنو اسرائيل من درائن الحقائق و الاسرار -

- (۱) عقل بحثی گوید این دورست و دو
(۲) قطب گوید من ترا ای سست حال
(۳) واقعاتی که کنونت بر گشود
(۴) چون رها نیدت ز ده زندان کرم
بی ز تاویل محالی کم شنو
آنچه فوق حال تست آید محال
نی که اول هم محالت می نمود
تیہ را بر خود مدین حبس از ستم

فی بیان الجمع و التوفیق بین النفی و الاثبات لشیء واحد

النسبة واختلاف الجهة (۱)

- (۱) نَفِيْ ذَاكَ الشَّيْءِ مِنْ فَرْدًا يُعَدُّ مَعَ اثْبَاتٍ لَهُ جَازَ أَبَدٍ
لَاخْتِلَافِ الْجِهَةِ النَّسْبَةِ قَدْ كَانَتْ الْاِثْنَيْنِ فِي وَصْفٍ وَحَدٍ
(۲) فَمِنْ النَّسْبَةِ كَانَ مَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ بِالصَّحِيحِ لَوْ دَرَيْتَ
ذَلِكَ نَفِيٌّ وَ اثْبَاتٌ أَتَى وَ هُمَا الْاِثْنَانِ رَمِيًّا أَثْبَتَا
(۳) أَنْتَ تِلْكَ قَدْ رَمَيْتَ إِذْ غَدَتْ فِي الْيَدِ مِنْكَ كَذَا مِنْكَ بَدَتْ
مَا رَمَيْتَ أَنْتَ إِذْ لِلْقُوَّةِ أَظْهَرَ الْحَقُّ بِأَسْمَى سَطْوَةٍ
(۴) قُوَّةُ ابْنِ آدَمَ حَدَّتْ يَحْدَ مِنْ تُرَابٍ قَبْضَةً أَنِّي تُعَدُّ

(۱) فانه يكون في شيء واحد تناقض نفى واثبات بالحكم مما نحن في صدده كعرفة نوح من وجه و عدم معرفته من وجه و كذا معرفة الماهيات من وجه و عدم معرفتها من وجه و لاجل اجتماع الضدين يقول (نفى آن يك چیز و اثباتش رواست) -

جمع و تفریق میان نفی و اثبات يك چیز از روی نسبت و اختلاف جهت

- (۱) نفی آن يك چیز و اثباتش رواست چون جهت شد مختلف نسبت دو تاست
(۲) ما رمیت از رمیت از نسبت است نفی اثباتست و هر دو مثبت است (۱)
(۳) آن تو افکندی که بر دست تو بود تو نیفکندی که قوت حق نمود
(۴) زور آدم زاده را حدی بود مشت خاک اشکست لشکر کی شود

(۱) یعنی اثبات رمی است برای اینکه از مشت پیغمبر (ص) رمی واقع شده و نفی آن برای آنست که تأثیر این رمی و شکست لشکر از حق است و تفسیر این آیه چنین است که نفی از پیغمبر برای اینکه فاعل در حقیقت بوده و اثبات نسبت بآیت است -

- (۱) بِأَنكَسَارِ الْجَيْشِ فَأَلْقَبَضَهُ لَكَ
قَبْضَةً وَالرَّمْيُ لَا رَيْبَ وَشَكَّ
كَانَ مِنَّا وَ لَدَيْنِ الْمُسَبِّتِينَ
رَاقَ إِثْبَاتٌ وَ نَفْيٌ لَهُ زَيْنٌ (۱)
- (۲) غَيْرَ أَنَّ مِنْ حَقْدِهِمْ قَدْ سَتَرُوا
ذَا وَ لَا نَعْلَمُ عَمْدًا أَجْهَرُوا (۲)
- (۳) فَهُوَ لَمَّا (يَعْرِفُ) قَالَ فَقَالَ
فِي مَحَلِّ آخَرَ هَذَا الْمَقَالَ
- (۴) غَيْرُ بَارِيهِمْ فَمَا بِالْإِمْتِحَانِ
أَحَدٌ يَعْرِفُهُمْ كُلُّ زَمَانٍ

(۱) ای و هذا نتیجه قرب الفرائض ان یرمی الحق بک فلاق للرسول ان یقال فی حق حقیقتہ ما رمیت اذ رمیت و لكن الله رمی فان قلت فما تقول فی سورة البقرة والانعام (یعرفونه کما یعرفون ابنائهم) ای بشعته فی کتبهم فقال قدس روحه (یعرفون الانبياء اضدادهم) - (۲) ای یعرفون اضداد الانبياء الانبياء مثل ما لا یشتبه علیهم اولادهم و الحال ان الکفار مع معرفتہم له (س) لم یؤمنوا فاجتمع عدم المعرفة مع المعرفة فتعارض مع الحديث القدسی (اولیائی تحت قبائی لا يعرفهم غیری) فقال (همچو فرزندان خود) (۳) و لما كان للانبياء جهة نبوة و رسالة و جهة ولاية فجبهة ولايتهم داخله تحت حکم قوله فی الحديث القدسی (لا يعرفهم غیری) و جهة نبوتهم و رسالتهم داخله تحت حکم قوله (یعرفونه) الآیة و کذا خلفائوه (س) من جهة فنائهم فی الله لا يعرفهم غیری ومن جهة تبليغهم عن رسالتهم يعرفونهم الکفار و المنافقون و لكن لم يعطوا نور المعرفة و لهذا ما عرفوا قدر النبی و لا الوارث البولي حق المعرفة -

- (۱) مشت مشت توست افکندن زماست
زین دو نسبت نفی و اثباتش رواست
- (۲) لیك از رشك و حسد پنهان کنند
یعرفون الانبياء اضدادهم
- (۳) پس چو یعرف گفت چون جای دگر
خويشتن را بر ندانم ميزندند
- (۴) انهم تحت قبائی کامنون
گفت لا يعرفهم غیری ففر
- جز که یزدانشان نداند آزمون

(۱) أَيْضاً الْمَفْتُوحَ ذَا لِالْأَيَّةِ خُذْ وَ قِسْ فِيهِ اخْتِلَافَ النِّسْبَةِ
وَ كَذَا نُوحٌ بِهِ تَدْرِي وَ لَا تَدْرِي فِيهِ لَا خِلَافَ حَصَلاً^(۱)

مسئله فناء و بقاء الدرویش کامل^(۲)

(۲) قَائِلٌ قَالَ الْفَقِيرُ فِي الدُّنَا أَيْسَ مَوْجُوداً أَبِيدَ وَ فَنَى
وَ الْفَقِيرَ إِنْ يَكُ ذَاكَ الْفَقِيرُ لَمْ يَكُ عَزَّ مِثِلاً وَ نَظِيرُ
(۳) مِنْ بَقَاءِ ذَاتِهِ مَعْنَى وَ جَدَّ وَ يَوْصَفِ (هُوَ) إِذْ كَلَّلاً فَقَدْ
(۴) وَ صَفَهُ الْمَعْدُومُ فَإِنْ بِالْمِثْلِ كَانَ مِثْلَ شُعْلَةِ الشَّمْعِ اشْتَعَلَ
فِي قِبَالِ الشَّمْسِ لَمْ يُوجَدْ وَ جَدَّ فِي الْحِسَابِ .. هَكَذَا اعْرِفْهُ جَدَّ..
(۵) ذَاتُهُ مَوْجُودَةٌ حَتَّى بِأَنْ فَوْقَهَا الْقُطْنُ إِذَا تَجَعَلَ زَمَنُ

(۱) ای تعلم نوح من وجه النقل و العقل و لا تعلم من وجه الحقيقة و الماهية الا بنور المعرفة - (۲) ای قال قائل و هو شيخ عارف بأسرار الطريقة لمن غفل عن اسرار الطريقة لا فقير في العالم لان الفقير من حيث الحقيقة لا يملك و لا يملك و ان كان من حيث الظاهر موجوداً نيس فقيراً في الحقيقة -

(۱) هم بنسبت گیر این مفتوح را که بدانی و ندانی نوح را

مسئله فناء و بقای درویش کامل

(۲) گفت قائل در جهان درویش نیست و بود درویش او درویش نیست
(۳) هست از روی بقای ذات او نیست گشته وصف او در وصف هو
(۴) چون زبانه شمع پیش آفتاب نیست باشد هست باشد در حساب
(۵) هست باشد ذات او تا تو اگر بر نهی پنبه بسوزد زان شرر

- (۱) يُحْرِقُ بِالْبَتِّ مِنْ ذَاكَ الشَّرَرِ .. مِنْ وُجُودِهِ لَمْ يَبْقَ الْأَثَرُ ..
 كَانَتْ الْمَعْدُومَةَ حَيْثُ السَّنَا مَاحِبَتِكَ الشَّمْسُ أَوَّلَتْهَا الْفَنَاءُ
 أَنْتَ لَوْ فِي مَاتِي مِنْ عَسَلٍ تُهْرِقُ أَوْقِيَةً خَلٍ عَجَلٍ
 فِيهِ طَعْمَ الْخَلِّ مِنْهُ تَفْقُدُ أَنْ تَذُقَهُ .. إِنْ تَزِنُهُ تَجِدُ ..
 زَائِدًا أَوْقِيَةً ظَبْيٍ صُرِعَ فِي أَمَامِ السَّبْعِ مِنْهُ فِرْعُ
 فِي وَجُودِ السَّبْعِ مِنْهُ الْوُجُودُ سَتَرَ بِالْمَرَّةِ لَيْسَ يَعُودُ (۱)
 ذَا قِيَاسُ التَّاقِصِينَ بِالْمَثَلِ كَانَ فِي مَعْرِفَةِ الرَّبِّ الْأَجَلُ
 غَلِيَانُ الْعِشْقِ هَذَا وَ الْغَلَبُ لَا ضِيَاعُ الْحُرْمَةِ تَرُكُ الْأَدَبُ
 (۲) إِنْ نَبَضَ الْعَاشِقُ لَا فِي أَدَبٍ نَبَضَ وَ النَّفْسَ مِنْهُ بِالْغَلَبِ
 يَضَعُ فِي كِفَّةِ الْمِيزَانِ مِنْ مَلِكٍ فِيهِ لَهُ الْقَدَرُ يَزِنُ

(۱) ای لا يقدر العاشق على معرفة معشوقه من كل الوجوه -

- (۱) نیست باشد روشنی ندهد ترا کرده باشد آفتاب او را فنا
 (۲) درد و صدمه من شهادت اوقیه خل چون درافکندی درووی گشت حل
 (۳) نیست باشد طعم خل چون می چشی هست اوقیه فروز چون بر کشی
 (۴) پیش شیری آهویی بی هوش شد هستیش در هست او روپوش شد
 (۵) این قیاس ناقصان در کار رب جوشش عشق است نه از ترک ادب
 (۶) نبض عاشق بی ادب بر می جهد خویش را در کفه شه می نهد

- (۱) بِالْأَقْلِ أَدَبًا مِنْهُ أَحَدٌ
فِي الْخَفَاءِ لَيْسَ مِنْهُ أَدَبًا
- (۲) أَيْضًا الصِّدِّيقَ ذِينَ ذَا أَدَبٍ
كَانَ عَارِي الْأَدَبِ يَا مُنْتَخَبُ^(۱)
- (۳) لَهُمَا بِالنِّسْبَةِ الْوَفْقَ اخْتَرِ
ظَاهِرَ الْحَالِ لِدَعْوَاهُ يَأْنِ
- (۴) وَإِذَا مَا الْبَاطِنَ أَنْتَ نَظَرْتُ
هُوَ وَالِدَعْوَى بِتِلْكَ الْقُدْرَةِ
- (۵) مَاتَ زَيْدٌ هَبَكَ زَيْدٌ فَاعِلًا
كَانَ لَكِنْ صَارَ مَيْتًا عَاطِلًا^(۲)
- (۶) لَيْسَ بِالْفَاعِلِ فِي النَّحْوِ غَدَا
فَاعِلًا أَوْلَادُ مَفْعُولًا بَدَا

(۱) لان قليل الادب بحسب الظاهر ضد المؤدب و مناقضه و بحسب الباطن موافقه -
(۲) ای فی الحقیقه هو لم یفعل الموت بل الموت عضله عن الحیاة و الفاعل هو الله تعالی
ای کذا حرکات و سکونات و کلمات العاشق -

- (۱) بی ادب تر نیست زو کس درجهان
با ادب تر نیست کس زو در نهان
- (۲) هم بنسبت دان وفاق ای منتخب
این دو ضد با ادب با بی ادب
- (۳) بی ادب باشد چو ظاهر بنگری
که بود دعوی عشقش هم سری
- (۴) چون بباطن بنگری دعوی کجاست
او و دعوی پیش آن سلطان فناست
- (۵) مات زید زید اگر فاعل بود
لیک فاعل نیست کو عاطل بود
- (۶) او ز روی لفظ نحوی فاعلست
ور نه او مفعول و موتش قاتل است

(۱) مَوْتُهُ قَتَالُهُ وَ الْفَاعِلُ أَيْنَ كَانَ هُوَ طُورًا عَاطِلًا
صَارَ حَتَّى كُلِّ مَنْ كَانَ يُعَدُّ فَاعِلًا بِالْمَرَّةِ عَنْهُ ابْتَعَدَ (۱)

فی بیان قصه و کیل صدر جهان اللذی اتهم ومن خوفه علی روحه

هرب من بخارا ثم عشقه ارجعه الی بخارا و سحبه الیها لان امر الدنيا سهل علی العشاق
(۲) فِي بُخَارَا السَّيِّدُ صَدْرُ جِهَانٍ نَائِبُ كَانَ لَهُ .. مَرَّ الزَّمَانُ ..
بِاتِّهَامٍ لَهُ عِنْدَ صَدْرِهِ اخْتَفَى .. يَخْشَى وَخِيمَ أَمْرِهِ ..
(۳) مُدَّةَ عَشْرِ سِنِينَ حَائِرًا بَقِيَ فِي كِلِّ صُقْعٍ سَائِرًا
فِي خُرَاسَانَ زَمَانًا فِي الْجِبَالِ زَمَنًا أَوْ فِي الصَّحَارِيِّ وَالتَّلَالِ
(۴) بَعْدَ أَعْوَامٍ يَذَا الشُّوقِ مَضَتْ عَشْرَةٌ وَ الصَّبْرَ مِنْهُ قَدْ نَضَتْ
عَادَ مَبْتُوَلُ الْوِصَالِ وَ التَّلَاقِ مَا لَهُ طَاقَةٌ أَيَّامِ الْفِرَاقِ

(۱) ای صارت جمیع الافعال منه بعمدة ولقی مرتبة المحو و الفناء فكان زید بالنسبة لقواعد الاعراب فاعلا و بالنسبة للحقیقة مفعولا والعاشق بالنسبة للظاهر قليل ادب و بالنسبة للمعشوق عینه لان الحركات العشقیة والافعال الشوقیة ظهرت من المعشوق فی العاشق لكون العاشق فانیاً فی المعشوق و المعشوق باق و لهذا قال (قصه وکیل صدر جهان) -

(۱) فاعلی چه کو چنان مقهور شد فاعلیها جمله از وی دور شد

قصه وکیل صدر جهان که متهم شد و از بخارا گریخت از بیم جان باز

عشقی کشیده که کار جهان سهل باشد عاشقان را

(۲) در بخارا بنده صدر جهان متهم شد گشت از صدرش نهان
(۳) مدت ده سال سرگردان بگشت که خراسان که قهستان گه دشت
(۴) از پس ده سال او از اشتیاق گشت بی طاقت ز ایام فراق

- (۱) وَمَتَى الصَّبْرُ الْكَثِيرُ قَدَرَا
 (۲) ذِي الْأَرْضِ بِالْفِرَاقِ الْمَالِحَةِ
 (۳) حَوَلَتْ بَانَتْ يَنْتَنٍ وَاصْفِرَارُ
 وَحَيَاةُ عَادَ نَتْنًا وَ وَبَاءُ
 (۴) لِرِمَادٍ ذَرِّي بِالْمَرَّةِ
 صَارَ بَيْتَ الْمَرِضِ اصْفَرَ فَرَّقَ
 (۵) وَالنَّمَى الدَّرَاكُ مِنْ مُرِّ الْفِرَاقِ
 (۶) قَوْسُهُ الْمَكْسُورَ صَارَ فَسَقَرَ
 وَغَدَتْ مُحْرِقَةً الصَّقْصَافُ قَدْ
- يُقْعِدُ الْبُعْدَ وَ يَلْقَى ظَفَرًا
 رَجَعَتْ مِنْهُ الْمِيَاهُ كَالِحَةً
 وَالْهَوَا مِنْ فِيهِ لِلرُّوحِ انْتِصَارُ
 هَكَذَا النَّارُ اللَّيْلِ شَبَّتْ ضِيَاءُ
 رَجَعَتْ وَ الْبَاغُ مِثْلَ الْجَنَّةِ
 فِي الْهَلَاكِ سَقَطَ مِنْهُ الْوَرَقُ
 لِلْأَحْيَاءِ كَرَامٍ فِي السِّبَاقِ
 بِالْفِرَاقِ الْمُرِّ كَمْ شَبَّتْ شَرَرُ
 رَجَفَ كَثْرًا مِنَ الْوَجْدِ اتَّقَدَ

- (۱) گفت تاب فرقم زین پس نماند
 (۲) از فراق این خاکها شوره شود
 (۳) باد جان افزا و خم گردد وبا
 (۴) باغ چون جنت شود دارالمرض
 (۵) عقل دراک از فراق دوستان
 (۶) دوزخ از فرقت چنان سوزان شده است
- صبر کی تاند خلعت را نشاند (۱)
 آب زرد و گنده و تیره شود
 آتشی خاکستری گردد هبا
 زرد و ریزان برک او اندر حرص (۲)
 همچو تیر انداز اشکسته کمان
 بید از فرقت چنان لرزان شده است

(۱) یعنی صبر جدا شدن را نمی تواند نشاند - خلعت کننده شدن از عشق

(۲) حرص فساد در بدن و در عقل و مریض و مشرف بر هلاک

- (۱) أَنَا عَنْ ذَاكَ الْفِرَاقِ كَالشَّرِّ
 (۲) وَاحِدٌ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ النَّفْسِ
 لَهُ قَدَلٌ حُسْبٌ قُلٌ دَوْمًا يَجِدُ
 (۳) كُلُّ مَا مِنْهُ سُرُوتٌ فِي الدُّنَا
 (۴) افْتِكِرْ ذَاكَ الزَّمَانَ فَجَمِيعُ
 كَمٍ بِهِ سُورُوا وَ بِالْعُقْبَى طَفَرُ
 (۵) مِنْكَ أَيْضًا يَطْفُرُ أَنْتَ عَلَيْهِ
 قَبْلَ أَنْ يَطْفُرَ عَنْكَ فَاطْفُرِ
- لِلْمَعَادِ مَا أَقُولُ بِالْأَثَرِ
 لَكَ عَنْ شَرْحِ الْحَرِيقِ وَالْقَبَسِ
 رَبِّي سَلِمَ رَبِّي سَلِمَ لِلْأَبَدِ
 فَالْفِرَاقُ لَكَ عَنْهُ وَالْعَنَا
 مَا سُرُوتَ بِهِ صَفْوًا كَالرَّيِّحِ
 عَنْهُمْ كَالرَّيِّحِ فِي الْبَيْدَا تَقَرَّ
 لَا تُضَعُ قَلْبًا وَلَا تُجْتَحِ إِلَيْهِ
 أَنْتَ عَنْهُ .. وَ لَهُ الْعُمَرُ أَهْجِرِ ..

- (۱) گر بگویم از فراق چون شرر
 (۲) پس ز شرح سوز او کم زن نفس
 (۳) هر چه از وی شاد گردی در جهان
 (۴) ز آنچه گشتی شاد بس کس شاد شد
 (۵) از تو هم بجهد تو دن بروی منه
- تا قیامت يك بود از صد هزار
 ربی سلم ربی سلم گوی و بس
 از فراق او بیندیش آن زمان
 آخر از وی جست وهم چون باد شد
 بیش ازین کو بجهد از تو توبجه

فی بیان قصه ظهور روح القدس بصورة انسان فی وقت عری

و اغتسال مریم والتجائها لربها تعالی (۱)

- (۱) قَبْلَ فَوْتِ الْمَلِكِ مِثْلَ مَرْيَمَ قُلْ لِيَذَا النِّقْشِ الزَّهْيِدِ الْمَعْدَمِ
فَأَعُوذُ أَنَا بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ .. أَنْ هُوَ يُنْجِنِي مِنْكَ وَيُفَكِّكَ ..
- (۲) صُورَةَ مَرْيَمَ لِلرُّوحِ الْحَيَاتِ كَمْ أَزَادَتْ نَظَرْتُ رَأَقَتْ صِفَاتُ
وَالَّذِي فِي الْخَلْوَةِ الرُّوحُ يُزِيدُ يَخْطِفُ الْقَلْبَ .. وَ يَبْغِي مَا يَرِيدُ ..
- (۳) فِي إِمَامِ مَرْيَمَ الرُّوحِ الْأَمِينِ ذَاكَ فَوْقَ الْأَرْضِ .. صِدْقًا وَ يَقِينُ ..
ظَهَرَ كَالشَّمْسِ حُسْنًا وَالْقَمَرِ .. يَسْنَاهُ الْعَيْنَ وَاللَّبَّ غَمْرُ ..

(۱) الاية و اذكر فی الكتاب مریم اذ اتبنت من أهلها مكانا شرقيا فاتخذت من دونهم حجابا فارسلنا اليها روحنا فتمثل لها بشرا سويا قالت اني اعوذ بالرحمن منك ما كنت بغيا ان كنت تقيا) ای تمثل لها كما يتمثل نور التوحيد لحروف لا اله الا الله لا تتفاد الخلق و اللذي يدل علی ان عیسی من نور الكلمة قوله (و كلمته القاها الی مریم و روح منه) ای نور من القائه فلما تمثل لكلمته بالبشر انكرتها مریم و لم تعرفها فاستعادت بالله منه فقالت (انی اعوذ بالرحمن منك ان كنت تقيا) -

پیدا شدن روح القدس بصورت آدمی بر مریم بوقت برهنگی و غسل

گردن و پناه کردن مریم بحق تعالی

- (۱) همچو مریم گوی پیش از فوت ملک نقش را که اعوذ بالرحمن منك (۱)
(۲) دید مریم صورتی بس جانفزا جانفزائی دلربائی در خلا
(۳) پیش او بر رست از روی زمین چون مه و خورشید آن روح الامین

(۱) مراد از ملك عوالمی که انسان جامع است - (شرح بحر العلوم) - جزواری در صفحه ۲۲۸ ملك را بضم و بفتح هم توجیه نموده .

لَهُ بَانَ .. وَ يَهَارُ الدَّبَابُ ..
 ظَهَرَتْ فَاَقَتْ بِحُسْنٍ لَا يُحَدُّ
 الرَّجِيفُ الرَّعْبُ فِي أَحْشَائِهَا
 وَالْفَسَادُ خَشِيتُ .. وَالْهَٰوِيَّةُ ..
 جَهْرَةً هَامَ وَ حَارَ وَ لَهَا
 يَدُهُ كَالنِّسْوَةِ بُهْتًا قُطِعَ
 نَبَتَ وَرْدٍ مِنَ الطِّينِ نَمَى
 رَأْسُهُ تَوًّا وَ مِنْهَا قَدْ طَلَعَ
 ذَهَلَتْ دَوْمًا وَ قَالَتْ بِالذُّهُولِ
 .. وَ يَه مِنْ نَافِثِ الشَّرِّ أَعُوذُ ..
 عُوذَتْ عِنْدَ الْفَرَارِ وَ الْخِصَامِ
 رَحَلَهَا مِنْهُ لَهُ تَدْرِى النِّصِيرُ

(۱) فَمِنْ الْأَرْضِ جَمِيلٌ لَا يُقَابُ
 مِثْلَمَا الشَّمْسُ مِنَ الْمَشْرِقِ قَدْ
 (۲) مَرِيَمُ عَرَسَ فِي أَعْضَائِهَا
 خَيْمَ إِذْ هِيَ كَانَتْ عَارِيَّةَ
 (۳) صُورَةَ لَوْ يُوسُفُ يَرْنُو لَهَا
 وَ لَشَوْقٍ هَاجَ فِيهِ وَ وَلَعَ
 (۴) فِي الْأَمَامِ نَبَتَ مِنْهَا كَمَا
 كَخَيَالٍ وَ مِنَ الْقَلْبِ رَفَعَ
 (۵) مَرِيَمُ مِنْ ذَلِكَ الْأَمْرِ الْمَهُولِ
 أَثْبَ بِالْخَالِقِ جَلَّ الْوُدُ
 (۶) حَيْثُ ذِي الطَّاهِرَةِ جَبِيًّا مُدَامَ
 تَرَجِعُ الْأَسْبَابَ لِلْغَيْبِ تُسِيرُ

همچنان کز شرق روید آفتاب
 کو برهنه بود و ترسید از فساد
 دست از حیرت بریدی چون زنان
 چون خیالی کو بر آرد سر زدل
 گفت بجهم در پناه ایزدی
 در هزیمت رخت بردن سوی غیب

(۱) از زمین بر رست خوبی بی نقاب
 (۲) لرزه بر اعضای مریم اوفتاد
 (۳) صورتی که یوسف ار دیدی عیان
 (۴) هم چو گل پیشش بروئید او ز گل
 (۵) گشت مریم بیخود و در بیخودی
 (۶) زانکه عادت کرده بود آن پاکجیب

- (۱) إِذْ غَدَتْ نَاطِرَةُ مُلْكِ الدُّنَا
شَدَّتْ بِالْحَزْمِ وَالْعَزْمِ الْمُنِيعِ
(۲) لِيَكُونَ حِصْنَهَا وَقْتُ الرَّدَى
(۳) مِنْ طَرِيقٍ لَمْ تَجِدْ حِصْنًا أَشَدَّ
وَلَهَا اخْتَارَتْ يُقْرِبُ الْقَلْعَةَ
(۴) لَهُ تِلْكَ الْغَمَزَاتِ إِذْ رَأَتْ
(۵) مَنْ يَهَا الْأَكْبَادُ خِطَّتْ بِالسَّهَامِ
حَلَقَةً فِي الْأُذُنِ صَارَ لَهُ
- لَا قَرَارَ لَهُ رَهْنًا لِلْفَنَاءِ
عِنْدَ تِلْكَ الْحَضْرَةِ الْقَصْرِ الرَّفِيعِ
أَنْ لَوْ الْخَصْمُ لَهَا قَدْ قَصَدَا
مِنْ لَوْ إِذَا الْحَقِّ لَمْ تَنْظُرْ أَبَدًا
تِلْكَ بَيْتًا كَمْ سَمَى بِالرَّفْعَةِ
مَنْ هِيَ اللَّبَّ بِحُسْنِ أُحْرِقَتْ
وَمَلِيكَ الدُّسْتِ وَالْجَيْشِ اللَّهُامِ
.. يَهْ أَمْلَأُ النُّهَى كَمْ وَلِيَهُمَا ..

- (۱) چون جهان را دید ملکی بی قرار
(۲) تا بگاه مرگ حصنی باشدش
(۳) از پناه حق حصارى به ندید
(۴) چون بدید آن غمزهای عقل سوز
(۵) شاه و لشکر حلقه در گوشش شده
- حازمانه ساخت زان حضرت حصار
که نباید خصم راه مقصدش
یورتکه نزدیک آن دژ برگزید (۱)
که ازو می شد جگرها تیردوز
خسروان هوش بیهوشش شده

(۱) یورتکه بضم باء تحتیه و کاف فارسی جای چوکی و برخی تفسیر بجای بودن و خانه کرده اند و در بعضی نسخ برتکه است و شاید مخفف یورتکه است که برای وزن شعر خوانده میشود در شرح بحر العلوم صفحه ۱۷۰ ج ۲ و در شرح سبزواری صفحه ۲۴۰ چنین ذکر شده است یورتکه بیاء مثناة تحت و راء مهمله و تاء مثناة فوق منزلی که نزدیک آن دژ که اختیار کرد - در فرهنگ برهان القاطع این کلمه هم ذکر نشده است -

- (۱) کَمْ مِائَاتٍ أَلْفِ سُلْطَانٍ يَرِقُ
(۲) مِنْ مِائَاتٍ أَلْفِ بَدْرِ الزُّهْرَةِ
ذَهَبَتْ مِنْهَا فَعَقُلَ كِلَاهُ
(۳) مَا أَقُولُ أَنَا قَدْ خَاطَ لِيَا
لَهُ بِأَلْبَتِّ مَحَلِّ النَّفْسِ
(۴) فِدْخَانَ النَّارِ كُنْتُ وَالِدَلِيلِ
بَعْدَ عَمَّا يَهْ قَدْ ذَكُرُوا
(۵) فِدَلِيلِ الشَّمْسِ مَا كَانَ أَبَدَ
(۶) مَا يَكُونُ الظِّلُّ حَتَّى بِالِدَلِيلِ
- مَلِكٌ قَهْرًا وَكَمْ أُعْطِيَ يَدُ
لَا تَجُرُّ نَفْسًا فَالْقُدْرَةُ
لَوْ رَنَاهَا طَفَرْتُ مِنْ وَلِهِ
وَمَحَلِّ النَّفْسِ الْجَارِي يَا
أَحْرَقَ .. لَمْ أَلْفَ مِنْ مُلْتَمَسٍ..
أَنَا رُحْ فَالْمَلِكُ ذَاكَ الْجَلِيلِ (۱)
بَاطِلٌ مَا هُمْ عَنْهُ عَبَرُوا
غَيْرُ نُورِ الشَّمْسِ مَنْ فَاقَتْ بِمَجْدِ
يَعْدُو لِلشَّمْسِ كِفَاهُ ذَا الدَّلِيلِ

(۱) (۱) فنزل روحه نفسه منزلة الكلام القلبي اعلاماً انه من فيض الله و اثره بناء على ان الانسان عبارة عن المعنى الدال على وجود ذات وكمال قدرة الله تعالى كما يدل الدخان على وجود النار و بعيد عن السلطان و باطل ما عبر و الملاحدة و الكفار في حقه سبحانه و تعالى -

- (۱) صد هزاران شاه مملوکش برق
(۲) زهره نی بر زهره را تا دم زند
(۳) من چه گویم چون مرا بر دوختست
(۴) دود آن نارم دلیم من برو
(۵) خود نباشد آفتابی را دلیل
(۶) سایه که بود تا دلیل او بود
- صد هزاران بدر را داده بدق
عقل کلش چون ببیند کم زند
دمگهم را دمگه او سوخته است
دوراز آن شه باطل ما عبروا
جز که نور آفتاب مستطیل
این بسستش که ذلیل او بود

ذَا الْجَلَالِ فَهَوَ بِالذَّاتِ سَبَقُ
 أَعْرَجَ .. جَدَّ يَلِيلٍ وَ نَهَارُ ..
 رَكِيبَ الرِّيحِ وَ طَارَ لَا يَحْدُ
 لُغُبَارِ الْمَلِكِ لَمْ يَجِدْ
 مَسَكَ رَأْسَ الطَّرِيقِ لَهُمْ
 لَهُ حَيْثُ الْوَقْتُ فِي الْحَالِ يَكُونُ
 وَ الْهَوَى وَالْأَنْسَ أَنْوَاعُ الْفَرَحِ
 مِثْلَ صُقْرِ وَ الطُّيُورِ سَيَقَا
 صَوَّبَ وَ الْمَغْفَرَ بِالْحَدِّ قَدْ
 بِالشَّرَاعِ الْوَاحِدُ ذَاكَ أَبَدُ

(۱) أَنْ لَهَا صَارَ بِمَا دَلَّ صَدَقُ
 (۲) كُلُّ إِدْرَاكِ عَلَى ظَهْرِ حِمَارُ
 كُلُّ إِدْرَاكِ هُوَ كَالسَّهْمِ قَدْ
 (۳) فَإِذَا مَا يَهْرُبُ مِنْ أَحَدِ
 وَ إِذَا مَا يَهْرَبُوا جِنًّا هُمْ
 (۴) كُلُّ إِدْرَاكِ بِجَرِي لَا سُكُونُ
 وَقْتُ مِيدَانٍ وَمَا وَقْتُ الْقَدْحِ
 (۵) ذَلِكَ الْوَاحِدُ وَهُمْ حَاقًا
 ذَلِكَ الْوَاحِدُ مِثْلَ السَّهْمِ قَدْ
 (۶) ذَلِكَ الْوَاحِدُ كَأَلْفِكَ اسْتَمَدَ

جمله ادراکات پس او سابقست

اوسوار باد پَرّان چون خدنگ

ور گریزند او بگیرد پیش ره

وقت میدانست وقت جام نی

وان یکی چون تیر مغفر مبدرد

وان دگر اندر تراجع هر زمان

(۱) این جلالت در دلالت صادقست

(۲) جمله ادراکات پر خرهاى لنگ

(۳) گر گریزد کس نیابد گرد شه

(۴) جمله ادراکات را آرام نی

(۵) آن یکی وهی چو بازی می برد

(۶) وان دگر چون کشتی با بادبان

- (۱) كَانَ فِي التَّرْدِيدِ إِمَّا مِنْ بَعِيدٍ لَهُمْ صَيْدٌ يَبِينُ كَمْ تَزِيدُ
(۲) حَمَلَةٌ كُلُّ الطُّيُورِ ذِي إِذَا لَمْ يَبْنِ حَارُوا وَضَلُّوا فِي أَذَى^(۱)
شَبَّ الْبُومِ إِلَى كُلِّ خَرَابٍ لَجَّوْا زَادُوا اكْتِثَابًا وَ عَذَابُ
(۳) بِالنَّظَارِ مَكْثُوا أَعْيُنُهُمْ أَغْمِضَتْ وَاحِدَةً أُخْرَى لَهُمْ
فَتَحَتْ حَتَّى يَفْجَحَ وَدَلَالُ ذَلِكَ الصَّيْدُ يَبِينُ بِالْمَالِ
(۴) إِذْ هُوَ يُبْطِئُ قَالُوا مِنْ مَلَالٍ عَجَبُ ذَا الصَّيْدِ كَانَ أَمْ خِيَالُ
(۵) فَالْصَّلَاحُ هُمْ حَتَّى سَاعَةٍ يَجِدُونَ قُوَّةً مِنْ رَاحَةٍ^(۲)

(۱) ای لما بظهر لهم شيء من النور الالهي يطلبونه بالقلب والروح - (۲) و
ذاک ان الارواح تسعد من ظهور التجليات الالهية و لعدم تحمل وجود البشر يحصل للنفس
فتور و للارواح الحيوانية سامة فتقطع عنهم التجليات لاجل راحة النفوس و الارواح
الحيوانية فان صبروا و بقوا بين التجلي و الاستتار يقطعون مراتب بالتدریج فعلى هذا كان
الاستتار على السالك عين الحكمة مثلا (گر نبودی شب همه خلاقان ز آرز) -

- (۱) چون شکاری می نمایندشان ز دور جمله حمله می فرازند آن طيور (۱)
(۲) چونکه ناپیدا شود حیران شوند همچو جفدان سوی هر ویران شدند
(۳) منتظر چشمی بهم يك چشم باز تا که پیدا گردد آن صیدی بناز
(۴) چون بماند دیر گویند از ملال صید بود آن عجب یا خود خیال
(۵) مصلحت آنست تا يك ساعتی قوتی گیرند و زور از راحتی

(۱) سبزواری صفحه ۲۴۰ - جمله اول بجیم و جمله دوم بجاء مهمله یعلی مثلا نور خدا میخواهد
روح آدمی برسد حس مشترك او بنور صوری میدود و متخیله بشد یا و ترکیب کند و خیال
آن را ثبت کند الخ -

- (۱) فَإِذَا مَا اللَّيْلُ كَانَ فَلَا نَامَ
 (۲) مِنْ جِرَالِكَ وَ اهْتَزَّازِ بِهِمْ
 وَ كَثِيرِ الْهُوسِ الْكُلَّ الْبَدَنَ
 (۳) يَظْهَرُ اللَّيْلُ كَكَنْزِ الرَّحْمَةِ
 (۴) يَخْلُصُونَ فَلَوْ الْقَبْضُ لَكَ
 (۵) تُحْرِقُ فَهُوَ الصَّلَاحُ لَكَ بَانَ
 لَكَ خَرَجٌ لَزِمَ لِلْخُرْجِ دَخَلَ
 (۶) إِنْ فَصَلَ الصَّيْفِ لَوْدَامَ اللَّهَبِ
 (۷) أَحْرَقْتَ مَنَبَتَهُ عَنْ بَكْرَةٍ
 لَا يَعُودُ مِنْهُ رِيَانًا أُنِيقُ
- كُلُّهُمْ مِنْ طَمَعٍ فِيهِمْ مُدَامَ
 أَحْرَقُوا النَّفْسَ وَ مِنْ حَرِصِ هُمْ
 لَهُ قَدْ أَعْطَى حَرِيقًا وَ حَزَنَ
 كَبِي هُمْ مِنْ حَرِصِهِمْ فِي سَاعَةٍ
 جَاءَ يَا سَالِكَ إِحْذَرِ قَلْبَكَ
 إِذْ بِذَلِكَ الْبَسِطِ وَالْبَدِيلِ زَمَانِ
 وَاعْتِبَارُ.. وَفَقَهُ.. قَلَّ وَذَلَّ..
 بَانَ فِي الْبُسْتَانِ لِلشَّمْسِ وَشَبَّ
 بَنَتُهُ حَتَّى لَهُ فِي مَرَّةٍ
 ذَلِكَ الْيَاسُ وَ الْرُّثُ الْعَتِيقُ

خویشتن را سوختندی ز اهتزاز

هر کسی دادی بدن را سوختن

تا رهند از حرص خود يك ساعتی

آن صلاح تست آتش دل مشو

خرج را دخلی ببايد ز اعتداد

سوزش خورشید در بستان شدی

که ده گر تازه نگشتی آن کهن

(۱) گر نبودی شب همه خلقان ز آزار

(۲) از هوس و از حرص سود اندوختن

(۳) شب پدید آید چو گنج رحمتی

(۴) چونکه قبضی آیدت ای راهرو

(۵) زانکه در خرجی در آن بسط و گشاد

(۶) گر هماره فصل تابستان بدی

(۷) منبتش را سوختی از بیخ و بن

- (۱) فَالِشَّيْءُ ذَاكَ هَبْ كَانَ الْعُبُوسُ
وَهَبِ الصَّبْفَ ضُحُوكًا إِنَّمَا
(۲) فَإِذَا مَا جَاءَكَ الْقَبْضُ انْظُرْ
(۳) وَالْجَبِينَ لَا تُعَقِّدْ فَلَكُمْ
نَزَلَ فِي الْكَيْدِ الْغَمُّ الْفَرَحُ
(۴) كَالْحِمَارِ الْعَيْنُ لِلْطِّفْلِ غَدَتْ
فِي حِسَابِ الْآخِرِ عَيْنُ اللَّيْلِ
(۵) ذَاكَ فِي الْأَسْطَبِلِ قَدْ كَانَ الْعَلْفُ
مِنْ يَدِ الْقَصَابِ خَافَ وَنَظَرَ
(۶) إِنَّ هَذَا الْعَلْفَ مَرٌّ لِأَنَّ
وَلِأَجْلِ لَحْمِنَا الْمِيزَانَ قَدْ..
- وَجْهًا الْمَشْفِقَ صَارَ بِالنُّفُوسِ
كَانَ بِالظَّاهِرِ لَكِنْ أَحْرَقَا
فِيهِ بَسْطًا وَكُنِ الْغَضَّ الطَّرِيَّ
ضَحِكَ الْأَطْفَالُ ذُو اللَّبِّ يَغْمُ
نَزَلَ فِي الرِّثْمَةِ .. الْفَرْقُ اتَّضَحَ..
تَنْظُرُ الْأَسْطَبِلَ حَسْبُ مَا اهْتَدَتْ
بَقِيَتْ تَنْظُرُ .. مَا عَنْهَا يَغِيبُ..
نَظَرَ فِي الْآخِرِ هَذَا الْعَلْفُ
.. وَبِهِ حَارَ مُدَامًا وَافْتَكَرَ.. (۱)
بِهِ ذَا الْقَصَابِ قَدْ جَادَ وَمَنْ
وَضَعَ .. يَوْمَ الْحِسَابِ وَاعْدَ..

(۱) أراد به القصاب المجازي و هو ملك الموت و لكن في الحقيقة المعطى هو الله

تعالی -

- (۱) لر ترش رویست آن دی مشفقست
(۲) چونکه قبض آید تو در وی بسط بین
(۳) کودکان خندان و دانایان ترش
(۴) چشم کودک همچو خر در آخرست
(۵) او در آخر چرب می بیند علف
(۶) این علف تلخست کلین قصاب داد
- صیف خندانست اما مجرقست
تازه باش و چین میفکن بر جبین
غم جگر را باشد و شادی زشش
چشم عاقل در حساب آخرست
وین ز قصاب آخرش بیند تلف
بهر لحم ما ترازویی نهاد

- (۱) رُحٌ مِنْ الْحِكْمَةِ يَا ذَا الْعَلَفَا
لَا لِأَجَلٍ غَرَضَ بَلْ لِلْعَطَاءِ
(۲) قَدْ فِهِمْتَ الْخُبْرَ يَا عَبْدُ وَلَمْ
لَكَ قَدْ قَالَ كُلُّوا مِنْ رِزْقِهِ
(۳) إِنَّ رِزْقَ الْحَقِّ فِي الْمَرْتَبَةِ
(۴) أَبَدًا مَا مَسَكَ حُلُقُومُكَ
فَقَمَّ آخِرُ فِكَ مَنْ أَكَلَ
(۵) فَمِنْ الدَّرِّ لِإِبْلِيسَ الْبَدَنُ
(۶) تَأْكُلُ مِنْ نِعَمٍ شَرَحَ الْخَبْرُ
كُلَّهُ أَسْمَعَ لِلْحَكِيمِ الْغَزَنَوِيِّ
- كُلُّ فِتْنِكَ اللَّهُ لِلْأَكْلِ اصْطَفَى
خَالِصًا لَا فِي حِسَابٍ وَجَزَاءِ
تَفْهَمُ الْحِكْمَةَ مِمَّ الْحَقِّ كَمْ
..لَا وَلَا الْكَسْبُ لَكَ فِي وَفْقِهِ..
حِكْمَةٌ كَانَ وَ فِي الْعَاقِبَةِ
فَالْقَمُّ هَذَا إِذَا سُدَّ لَكَ
لَقَمَّ الْأَسْرَارِ وَ الْحَقِّ وَصَلَ
لَكَ إِنْ تَقِطُمَ فَكَمْ لُطْفًا وَمَنْ
نِصْفَ نَبِيٍّ قُلْتُهُ مِثْلَ التَّمَرِ (۱)
بِالْتَّمَامِ.. وَأَسْأَلُكَ النَّهْجَ الْقَوِيَّ..

(۱) ای غلیان مثل غلیان التاتار للحم فالهم لا يدعونه ان ينضج لانهم وجدو فی عدم انضاجه منفعة متعلقة بهم و کذا انا لم اکشف سر الارزاق المعنوية وجعلته بین الافشاء و الکتیم و شرحتها بعد الاعتدال فلم تبلغ الکمال ان اردت تمامها اسمعها من الحکیم سنائی الغزنوی فی الہی نامہ -

- (۱) روز حکمت خور علف کان را خدا
(۲) فهم نان کردی نه حکمت ای رهی
(۳) رزق حق حکمت بود در مرتبت
(۴) این دهان بستی دهانی باز شد
(۵) گرز شیر دیو تن را و ابری
(۶) ترک جوشی شرح کردم نیم خام
- بی غرض دادست از محض عطا
زانچه حق گفتمست کلو من رزقه
کان گلو گیرت نباشد عاقبت
کو خورنده لقمهای راز شد
در مظالم او بسی نعمت خوری
از حکیم غزنوی بشنو تمام (۱)

(۱) ترک جوش کنایه از پختن نیم خام است چه ترکان گوشت را نیم خام گذارند و مهرا نمی سازند و میگویند که هرگاه گوشت مهرا شود قوت نمی ماند - (حاشیه نسخه لکناهور) -

- (١) فِي إِلَهِي نَامَةِ الشَّرْحِ الْمَتِينِ
وَحَكِيمُ الْغَيْبِ ذَاكَ الْمُشْتَهَرُ
- (٢) أَنْ كُلَّ الْغَمِّ وَدَعْ خُبْرَ اللَّذِي
أَكَلَ الْغَمِّ اللَّيْبُ الْطِفْلُ قَدْ
- (٣) إِنَّ قَدْ الْفَرَحِ مَا أَنْ حَلَى
كَانَ هَذَا الْفَرَحُ جُرْحًا وَدَاءُ
- (٤) إِنْ رَأَيْتَ الْغَمَّ لِلصَّدْرِ اسْحَبِ
مِنْ عَلَى الرَّبْوَةِ أَنْظِرْ لِدَمَشَقِ
- قَالَ عَنْ هَذَا إِمَامُ الْعَارِفِينَ
.. وَالسَّنَائِي الَّذِي جَلَّ أَثَرُ..
- عَمَّهُ زَادَ .. وَلَهُ الزَّادُ أَنْبَدَ..
- أَكَلَ السُّكَّرَ .. وَالْغَمُّ فَقَدْ..
- ثَمَرُ بُسْتَانِ غَمٍّ وَ بَلَا
مَرَّهَمَا ذَا الْغَمِّ كَانَ وَ دَوَاءُ
- لَهُ بِالْعِشْقِ وَ بِالْغَمِّ ارْغَبِ
كَيْ لَهَا تَعْرِفَ كَمْ قَدَرٍ وَ سَبَقُ (٢)

(١) ورد في المثل لمن يستحق دمشق الشام يقال له انظر في دمشق من رأس الربوة لتعلمها فان دمشق لما ترى من الربوة و هو جبل صغير مشرف عليها ترى حسنة اى كذا انت يا سالك انظر لجانب الاخرة من عالمي ربوة الطاعات لان غمك و ابتلاؤك في الدنيا مبدل بعالي الدرجات -

- (١) در الهی، نامه گوید شرح این
آن حکیم غیب و فخر العارفين
- (٣) غم خور و نان غم افزایان مخور
زانکه عاقل غم خورد کودک شکر
- (٢) قند شادی میوه باغ غمست
این فرح زخمست وان غم مرهمست
- (٤) غم چو بینی در کنارش کش بعشق
از سر ربوه نظر کن در دمشق

- (۱) فَالْغَيْبُ الْخَمَرُ دَوْمًا فِي الْعَيْنِ
وَمِنَ الْمَعْدُومِ وَاللَّاشِيءِ قَدْ
نَظَرَ حَقًّا وَ لِلْعُقْبَى ذَهَبُ
نَظَرَ الْعَاشِقُ دَوْمًا وَ وَجَدَ
.. أَمْسَ مَعَ حَمَالٍ اخْتَارَ الْجَزَعَ ..
أَسْحَبُ كَالْأَسَدِ .. أَهْوَى الْعَنَا ..
نَظَرُوا زَادَ الْإِخْصَامُ لَهُمْ
مِنْ سِوَاهُ .. وَلَهُ أَبْدَى شَفَفَ ..
أُجْرَةُ مَنْ مَالَهُ نَقْدٌ وَ دَيْنٌ
ذَا رَاكَ أَعْطَاكَ جُهْدًا دَرَاهِمًا
إِنْ تَمَّ تَغْنَمَ بِهِ سَامِي الْجَلَالِ
نَعِشَكَ قَدْ رَكِضَ كَثْرًا مُدَامَ
لَكَ صَارَ .. رَافِعًا لِلْكَرْبَةِ ..
- (۲) كُلُّ حَمَالٍ لَهُ الْحَرْبُ وَقَعُ
أَنْتَ لَا تَسْحَبُ لَهُ الْحِمْلَ أَنَا
(۳) حَيْثُ مِنْ ذَلِكَ الْعَنَا النَّفْعَ هُمْ
كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ الْحِمْلَ خَطَفُ
(۴) أُجْرَةُ الْحَقِّ الْقَدِيرِ آيْنِ آيْنِ
لَكَ أَعْطَى الْأَجَرَ كَنْزًا مُنْعِمًا
(۵) كَنْزُ تَبْرِ مَعَكَ تَحْتَ الرِّمَالِ
(۶) لَيْسَ ذَلِكَ الْعَمَالُ بِالْإِرِثِ أَمَامَ
مُؤْنَسَ الْقَبْرِ نَدِيمِ الْغُرْبَةِ

- (۱) عاقل از انگور می بیند همی
(۲) جنگ می کردند حاملان پریر
(۳) زانکه زان رنجش همی دیدند سود
(۴) مزد حق کو مزد آن بی مایه کو
(۵) گنج زری که چو خسبی زیر ریگ
(۶) پیش پیش آن جنازت می دود
عاشق از معدوم شی بیند همی
تو مکش تا من کشم حملش چو شیر
حمل را هر يك ز دیگر می ربود
این دهد گنجی است مزد آن تسو
با تو باشد آن نباشد مرده ریگ
مؤنس گور و غریبی می شود

مُتٌ .. وَ بِالنُّورِ أَرْزَلْ عَنْكَ الْفَلَسُ ..
 سَيِّدًا تَغْدُو شَرِيفَ الْمَحْتَدِ
 وَجْهَهُ الصَّبْرُ يُحْسِنُ كَمَ بِهِرَ
 نَظَرَ الزُّلْفَيْنِ .. نَالَ مَا أَرَادَ ..
 كَانَ فِي ذَا الضَّدِّ عَيْنًا بِالصِّفَاتِ
 لَكَ فِي كَيْفِ الْيَدِ انْظُرْ قَدْ دَرَيْتَ
 وَرَدَ بَسْطُ .. وَ مَا قُلْتَ يَبِينُ ..
 دَائِمًا أَوْ بَسْطُهَا دَوْمًا بَدَا
 .. لَيْسَ يَأْتِي لَهُ بِالْكَفِّ الْغَرَضُ ..
 عَمَلٌ مَعَ مَكْسَبٍ كُلِّ زَمَانٍ
 كَالْجَنَاحَيْنِ إِطِيرَ لَهُمَا
 لَهُمَا كَانَا .. يَأْمُرُ قَدْ حُتِمَ ..

(۱) فَلَیَوْمِ الْمَوْتِ فِي هَذَا النَّفْسِ
 کَمِ مَعَ الْعِشْقِ الْقَدِيمِ السَّرْمَدِي
 (۲) خَلْفَ سِتْرِ الْاجْتِهَادِ قَدْ نَظَرَ
 أَحْمَرَ كَالْجُلْنَارِ لِلْمُرَادِ
 (۳) وَلَدَى الْمُجْتَهِدِ النِّعَمُ الْمِرَاتِ
 (۴) ضِدَّهُ يُبْدِي لَذَا الْوَصْفَيْنِ أَنْتَ
 أَنْ بَعْدَ الْقَبْضِ لِلْكَفِّ يَقِينُ
 (۵) فَإِذَا مَا الْقَبْضُ لِلْكَفِّ غَدَا
 (۶) كَانَ مِثْلَ الْمُبْتَلِي قَيْدَ الْمَرَضِ
 وَمِنْ الْوَصْفَيْنِ ذَيْنِ بِامْتِحَانٍ
 بِهِمَا قَدْ وَجَدَ مُنْتَظِمًا
 لَزِمَا الْحَالَانِ ذَانِ وَالْمُهَمَّ

تا شوی با عشق سرمد خواجه تاش

روی خود گلنار و زلفین مراد

کاندرین ضد می نماید روی ضد

بعد قبضی مشیت بسط آید یقین

یا همه بسط او بود چون مبتلا

چون پر مرغ این دو حال اورا مهم

(۱) بهر روز مرگ این دم مرده باش

(۲) صبر می بیند ز پرده اجتهاد

(۳) غم چو آئینه است پیش مجتهد

(۴) این دو وصف از پنجه دستت ببین

(۵) پنجه را گر قبض باشد دائما

(۶) زین دو وصفش کار و مکسب منتظم

قول روح القدس لمريم (ع) انارسل الحق لا تضطربی

و لا تستری عنی

(۱) حَيْثُ أَنْ مَرِيماً دَامَتْ زَمَنٌ	.. بِاضْطِرَابٍ وَغَدَتْ قَيْدَ الْمَحَنِّ..
(۲) كَاضْطِرَابِ السَّمَكِ فَوْقَ الْبَسِيطِ	فَعَلَيْهَا مَظْهَرُ الْجُودِ الْمُحِيطِ
صَوْتِ أُنِّي أَمِينُ الْحَضَرَةِ	لَا تَكُونِي مِثِّي فِي نَفَرَةٍ
(۳) رَأْسِكَ مِنْ أَمْنَاءِ الْحَضَرَةِ	لَا تَجْرِي لَوْلَا فِي مَرَّةٍ
(۴) مِنْ كَذَاهُمْ مَحْرُومُونَ ظَهَرُوا	فَمَدَاماً كَانَ هَذَا يَذْكُرُ
وَ ثِبَاعاً تَصْعَدُ مِنْ شَفْتِهِ	شُعْلَةٌ نُورٍ.. زَكِيٍّ فِي صِفَتِهِ..
(۵) مِنْ عَلَى رَأْسِ السَّمَكِ لِلْعَدَمِ	مِنْ وُجُودِي تَهْرِيْبٍ فِي الْعَدَمِ
(۶) أَنَا سُلْطَانٌ وَ فِيهِ دُؤُوعِلْمِ	أَنَا أَصْلِيٍّ وَ مَقَرِّيٍّ فِي الْعَدَمِ
هَبْكَ نَقْشُ الْفَارِسِ الْفَرْدِ أَنَا	عِنْدَ ذِي السَّيِّدَةِ.. ذَاتِ الْعَنَا..

گفتن روح القدس مريم (ع) من رسول حقم آسمته و نهان از من بشن

(۱) چونکه مريم مضطرب شد يك زمان	همچنين كه بر زمين آن ماهيان
(۲) بانگ بر وی زد نمودار درم	كه امين حضرتم از من مرم
(۳) از سر افرازان عزت سر مكش	ازچنين خوش مجرمان خود در مكش
(۴) اين همی گفت و ذباله نور پاك	از لبش می شد پيایی بر سماء
(۵) از وجودم می گریزی در عدم	در عدم من شاهم و صاحب علم
(۶) خود بنو بنگاه من در نیستی است	يكسواره نقش من پيش سستی است (۱)

(۱) بنگاه بمعنی محل و مكان و در شرح سبزواری صفحه (۲۴۰) ذكر شده است.

- (۱) مَرِيْمٌ فَلَتَمَعْنِي مِنْكَ النَّظَرُ
فَالِهَلَالُ أَنَا فِي الْقَلْبِ الْخَيَالُ
(۲) فَإِذَا مِنْ قَلْبِكَ جَاءَ الْخَيَالُ
كَانَ فِي أَيِّ مَحَلٍّ تَهْرِبُنْ
(۳) هُوَ غَيْرُ ذَا الْخَيَالِ الْبَاطِلِ
(۴) كَاذِبٍ مِنْ نُورٍ رَيِّي وَالسَّنَا
أَنْ حَوَالِي يَوْمِي لَيْلٍ دَجِيٍّ
(۵) لَا تَقُولِي يَنْتُ عِمْرَانُ أَنَا
أَصَحُّ مِنْ لَا حَوْلَ فِي ذَاكَ الطَّرْفِ
(۶) أَصْلِي وَالْقُوْتُ لَا حَوْلَ أَزْ
- فَأَنَا نَقُشٌ عَجِيبٌ كَمْ بَهْرُ
أَنَا أَيْضًا .. بَهْرٌ مِثْلِي الْمِثَالُ .. (۱)
وَيْهِ حَلٌّ فَمَعَكَ بِالْمَالِ
.. لَكَ قَدْ صَارَ الْبَقَاءُ وَ قَرِيبُنْ ..
عَارِضِيٍّ مِثْلُ صُبْحِ آفِلِ
مِثْلُ صُبْحِ صَادِقِ أَبْدُو أَنَا
لَا يَدُورُ .. الْعَمْرُؤُا جَلِيٍّ ..
لِي لَا حَوْلَ .. فَمَا هَذَا الْعَنَا ..
قَدْ وَقَعْتُ .. وَيهِ نِلْتُ الشَّرْفَ ..
نُورٌ لَا حَوْلَ الَّذِي جَلَّ سَنَا

(۱) انا هلال بحسب الظاهر و خیال من حیث خفائی عن الابصار و من کمال الطافتی
أدخل القلوب و اصل إليها -

- (۱) مریما بنگر که نقش مشکلم
(۲) چون خیالی در دلت آمد نشست
(۳) جز خیالی عارضی باطلی
(۴) من چو صبح صادق از نور رب
(۵) هین مگولا حول عمران زاده‌ام
(۶) مرا اصل و غذا لا حول بود
- هم هالالم هم خیال اندر دلم
هر کجا که می گریزی با تو است
که بود چون صبح کاذب آفلی
که نگردد گرد روزم هیچ شب
که ز لا حول آن طرف افتاده‌ام
نور لا حولی که پیش از قول بود

- (۱) مَنْ هُوَ قَدْ سَبَقَ الْقَوْلَ أَبَدَ
أَنَا نَقَشُ الْإِلْتِجَاءِ فِي الْقَدَمِ
(۲) لَكَ كَانَ الْخَلَصَ أَنْتِ أَعُوذُ
(۳) لَمْ تَكُ مِنْ أَقَةِ أَقْبَحَ مِنْ
فِي حُضُورِ الْحَبِّ أَنْتَ وَجِهَلْتُ
(۴) فَالْحَبِيبَ أَنْتَ أَغْيَاراً أَبَدَ
(۵) تَجْعَلُ وَالْغَمَّ مِثْلَ النَّخْلِ ذَا
نَحْنُ إِذْ صِرْنَا لِلْصَّوَصِ الْمَشْنَقَةِ
(۶) مِثْلَ ذَا الْعَبَاقِ بِالْمِسْكِ الْعَبِيرِ
نَحْنُ إِذْ كُنَّا بِلاَ عَقْلِ لَنَا
(۷) مِثْلَ هَذَا اللَّطِيفِ مَنْ كَأَنْ يَلِ سَارَ
- تَلَجَّيْنِ مَنِّي بِالْحَقِّ الْآخِذِ
أَنَا ذَاتُ الْمَلَجَاءِ .. مَنْ بِالْأَزْمِ ..
قُلْتُ مَنِّي وَأَنَا نَفْسُ أَعُوذُ
عَدَمِ الْعِلْمِ يَمَنْ فِيهِ فُتْنُ
لِطَرِيقِ الْعِشْقِ وَالرَّسْمِ غَفَلْتُ
تَزَعُمُ لِلْفَرَحِ إِسْمُ النُّكْدِ
مَنْ هُوَ اللَّطْفُ لَنَا صَدَّ الْأَذَى
نَخْلُهُ كَانَ لَنَا وَ الْمَوْنَقَهُ
مَنْ هُوَ الصَّدْعُ لِمَنْ فِينَا الْأَمِيرُ
صَارَ زَنْجِيراً بِهِ نَلْنَا الْعَنَا (۱)
نَحْنُ إِذْ كُنَّا كَفَرَعُونَ شَنَارَ

(۱) نسخه ثانیة - و عاد غلنا -

- (۱) توهمی گیری پناه از من بحق
(۲) آن پناه من که مخلصات بود
(۳) آفتی نبود بتر از ناشناخت
(۴) یار را اغیار پنداری همی
(۵) این چنین نخلی که لطف یار ماست
(۶) اینچنین مشکین که زلف میرماست
(۷) اینچنین لطفی چونیلی میرود
- من نگاریده پناه در سبق
تو اعوذ آری ز من خود اعوذ
تو بر باری و ندانی عشق ساخت
شادای را نام بنهادی غمی
چونکه ما دزدیم نخلش دارماست
چونکه بی عقلیم آن زنجیر ماست
چونکه فرعونیم بر ما خون شود

- (۱) کَالِدَمْ صَارَ الدَّمُ قَالَ أَنَا
وَأَنَا يُوسُفُ مِنْكَ يَا عَنُودُ
- (۲) أَنْتَ لَمْ تَنْظُرْ إِلَى ذَاكَ الْحَبِيبِ
إِذْ لَهُ الْيُضْدُ تَصِيرُ هُوَ صَارَ
- (۳) لَحْمُهُ مَعَ شَحْمِهِ مَا غَيْرًا
قُبْحَهُ أَبَدِي وَلَا غَيْرَ .. أَفَقِي ..
- لَا تُقْ لَا تُهْرِقْ أَصْحَ .. زَمْنَا ..
صِرْتُ ذُبَابًا عَائِثًا .. أَبَدِي الْجُحُودُ
مَنْ سَمَى بِالْجِلْمِ بِالْخَلْقِ يَطِيبُ
حَيَّةً رَقْطَاءَ تَسْمَى بِاللِّمَارِ
هُوَ ذَاكَ غَيْرَ أَنَّ الْمَنْظَرَ
.. لَا تُقْ كَثْرًا وَأَنْتَ لَمْ تَلِقْ ..

فی بیان عزم ذلك الوکیل علی الرجوع الی بخارا من سبب عشقه
کالرجل الذی لایالی

- (۴) فَلِشَّمْعٍ مَرِّمٍ الْمُسْتَعِيلِ
دَعَا وَذَا الْمَحْرُوقُ ضَارِي الشَّلْعِ
- (۵) فَبِلَا صَبْرٍ غَدَى كَثْرًا وَقَدْ
وَجْهَكَ يَا قَلْبُ مِنْ صَدْرِ جِهَانِ
- وَقَعَ فِي مَجْمَرٍ كَمْ يُتَقَدُّ
مُسْرِعًا وَجْهَ .. لَهُ أَهْرَبَ ذَا الزَّمَانِ ..

- (۱) خون همی گوید من آنم هینم یز
یوسفم گر گز از توام ای پرستیز
- (۲) تو نمی بینی که یار بردبار
چونده با او ضد شدی گریز چومار
- (۳) لحم او و شحم او دیگر نشد
او چنان بد جز که از منظر نشد

عزم کردن آن وکیل از عشق که رجوع کند بخارا لایالی وار

- (۴) شمع مریم را بهل آفروخته
ده بخارا میرود آن سوخته
- (۵) سخت بی صبر و در تشدان تیز
رو سوی صدر جهان کن می گریز

- (۱) ذِي بُخَارِي مَنَبَعُ الْعِلْمِ قَمَنْ لَهُ ذَاكَ الْعِلْمُ فِي صُنْعٍ وَ قَنْ (۱)
- (۲) فَبُخَارِيٌّ هُوَ إِنْ تَدْخُلَ كَيَّ بِهَذَا لِبُخَارِي فِي الْوَرَى
- (۳) فِي بُخَارَا قَلْبِهِ جَزُرٌ وَ مَدَّ لَيْسَ يُعْطِي مِنْ طَرِيقِ لِسَوَى
- (۴) يَا سَعِيداً عَاشَ مِنْ دَوْمَا وَ جَدَّ وَ دَمِيماً عَاشَ مَنْ مِنْهُ الرَّفَثُ
- (۵) فِرْقَةُ صَدْرِ جَهَانَ وَ النَّوَى سَلَبْتُ أَرْكَانَهُ كُلَّأٍ إِرَبْ
- مَنْ هُوَ مُشْكَلُهُ السَّامِي الْأَسَدُ ضَعْفٌ مَعَ ذِلَّةٍ تُقْنِي الْقَوَى..
- نَفْسُهُ الْخَاضِعَةُ الْكِبَرِ فَقَدْ نَفْسُهُ أَرْدَى .. وَ هَانَ كَالْخَبَثِ..
- مُدَّ غَدَّتْ فِي رُوحِهِ مِنْهُ الْقَوَى قَطَّعَتْ .. زَادَتْهُ نَاراً وَ كُرْبٌ..

(۱) اراد بلفظ بخارا عقل المعاد و من الوكيل القلب الانساني فانه بيت الله وخليفته في التصرف بالبدن يعني كل من له قلب كان له العلم و الشهود و التصرف في مملكة الوجود -

- (۱) این بخارا منبع دانش بود پس بخارائست هر دانش بود
- (۲) پیش شیخی در بخارا اندری تا بخواری در بخارا ننگری
- (۳) جز بخواری در بخارای دلش راه ندهد جزر و مد مشککش
- (۴) ای خنک آن را که ذلت نفسه وای آن کس را که یردی رفسه (۱)
- (۵) فرقت صدر جهان در جان او پاره پاره کرد بود ارکان او

(۱) رفس بمعنى لگد کوبیدن و سخت گام زدن و در بعضی نسخ با ثاء سه نقطه آمده است که بمعنى فحش و جماع باشد ولی صحیح که با سین باشد -

(۱) قَالَ أَيْضاً أَنَّهُضُ أَمْضِي هُنَاكَ

(۲) فِي طَرِيقِ آخَرَ اعْتَقِدْ

فِي أَمَامِ ذَلِكَ الصَّدْرِ الْحَسَنِ

(۳) فَأَقُولُ أَنَا رُوحِي فِي الْأَمَامِ

إِحْيَاهَا أَوْ رَأْسَنَا اقْطَعْ كَالْفَنَمِ

(۴) لَوْ أَنَا يَا قَمَرَ الْحُسَيْنِ الْقَتِيلِ

فَضَّلَ عِنْدِي مَحَلًّا آخَرًا

(۵) أَنَا مِنْ الْأَفْ أَلْفٍ .. مَرَّةً ..

يَسْأَلُكَ لَنْ أَرَى عَيْشِي أَبَدَ

(۶) (غِنِّ لِي يَا مَنِيَّيْ لَحْنَ النُّشُورِ

(أَبْلَعِي يَا أَرْضُ دَمْعِي قَدْ كَفَى

عُدْتُ يَا عَيْدِي إِلَيْنَا مَرْحَبًا

كَافِرًا لَوْ عُدْتُ شَكًّا وَارْتِبَاكَ

وَهُنَاكَ أَرْجِعْ لَا أَحَدُ

مَنْ يَفْكَرُ الْخَيْرِ كَانَ وَالْمَنْ

لَكَ خَلَيْتُ يَطِيبُ وَ سَلَامٌ

..مِنِّي الذُّلُّ لَكَ مِنْكَ الْعِظَمُ..

أَعْدُو قُدَّامَكَ وَالْمَيْتُ الدَّلِيلُ

مَلِكُ الْأَحْيَاءِ كُنْتُ الْقَاهِرَا

أَكْثَرَ جَرَبَتْ بَعْدَ فِكْرَةٍ

زَمَنًا يَخْلُو وَ يَخْلُو مِنْ نَكَدِ

إِبْرَكِي يَا نَاقَتِي تَمَّ السُّرُورُ (۱)

إِشْرَبِي يَا نَفْسُ وُدًّا قَدْ صَفَى (۲)

نَعَمْ مَا زَوَّجْتَ يَا رِيحَ الصَّبَا (۳)

کافر ار گشتم دگر ره بگروم

پیش آن صدر نکو اندیش او

زنده کن یا سر ببر ما را چو میش

به که شاه زندگان جای دگر

بی تو شیرین می نبینم عیش خویش

(۱) گفت برخیزم همانجا واروم

(۲) واروم آنجا بیفتم پیش او

(۳) گویم افکندم به پیش جان خویش

(۴) کشته و مرده به پیش ای قمر

(۵) آزمودم من هزاران پار پیش

(۱) لحن النشور نغمه‌ای که احیاء موتی کند - ابر کی یعنی بنشین -

- (۱) قَالَ يَا أَحْبَابَ سِرْتُ قَالَوْدَاعُ
 نَحْوَ ذَاكَ السَّيِّدُ الصَّدْرِ الْمُطَاعُ
 (۲) أَنَا فِي كُلِّ زَمَانٍ وَ نَفْسُ
 أَحْرَقُ أَضْرَى كَمَشْبُوبِ الْقَبَسِ
 نَحْوَ ذَاكَ السَّمِيتِ أَمْضِي يَوْلَعُ
 هَانَ عِدِي كُلِّ شَيْءٍ قَدْ وَقَعَ
 (۳) هَبْ لَهُ الْقَلْبَ عَلَى كَالْحَجَرِ
 صَيَّرَ الْقَاسِيَّ صُلْدًا وَ الْخَطَرَ
 رُوحِي دَوْمًا بُخَارًا قَصْدًا
 وَبِهَا حَبَّ الْعَنَاءِ وَ النُّكَدَا
 (۴) مَسْكَنٌ مَحْبُوبِي وَ الْبَلَدُ
 لِمَلِيكِي وَ هُوَ الْمُعْتَمَدُ
 فِي أَمَامِ الْعَاشِقِ حُبَّ الْوَطَنِ
 كَانَ وَ الْإِيمَانِ فِي مَرِّ الزَّمَنِ

- (۱) گفت ای یاران روان گشتم وداع
 سوی آن صدری که میرست و مطاع
 (۲) دمبدم در سوز بریان می شوم
 هر چه بادا باد آنجا میروم
 (۳) گر چه دل چون سنگ خارا می کند
 جان من غزم بخارا می کند
 (۴) مسکن یار است و شهر شاه من
 پیش عاشق این بود حب الوطن

(۲) مفعول ابلعی مقد راست ای ابلعی ماءك و یا ابلعی دمعك و جمله (دمی تد کفی) بجای تعلیل است یعنی فرو برای زمین آب خود را برای اینکه اشک مرا ترا کافی است - و شراب من ای نفس در قلب دوستی را بطوریکه ترا فرا گیرد (۳) یعنی باز گشتی ای عید من بسوی من خوش آمدی و نیکو چیزی است که خوشبو ساختی مرا ای باد صبا -

فی بیان سؤال المعشوق من عاشقه الغریب السیاح فی زمان

غربتک ای بلدة الطف و اعمر و اکثر ناساً و اعظم نعمة و افرح منظرأ

- (۱) قَالَ لِلْعَاشِقِ مَعْشُوقُ فَأَنْتَ يَا فَتَى بِالْغُرْبَةِ كَمْ قَدْ نَظَرْتُ
(۲) مِنْ بِلَادٍ جَمَّةٍ أَيْ بَلَدٍ أَطِيبُ مِنْهَا وَ لِلرُّوحِ أَجْدُ
قَالَ ذَاكَ الْبَلَدُ مِنْهَا يَطِيبُ مَنْ يَه حَلَّ الْخَلِيلُ وَ الْحَبِيبُ
(۳) أَيْنَمَا سُلْطَانُنَا مِنْهُ الْبَسَاطُ مَدَّ هَبْ فِي ضَيْقِهِ سَمَّ الْخِيَاطُ
(۴) كَانَ فَالْصَّحْرَاءُ وَ سَعَا أَيْنَمَا يُوسُفِي مَائِلَ بَدَرِ السَّمَاءِ
وَجَدَ الْجَنَّةَ وَ الْوَرْدَ زَهَرَ هَيْهَ قَعَرِ الْمِيرِ بَانَ بِالْكَدَرِ

پر رسیدن معشوق از عاشق غریب خورد که از شهرها کدام شهر سحرشتر یافتی

و انبوه تر و معشقم تر و پر نعمت تر و دلگشا تر

- (۱) گفت معشوقی بعاشق کای فتی تو بغربت دیده ای بس شهرها
(۲) پس کدامین شهر از آنها خوشتر است گفت آن شهری که در وی دلبرست
(۳) هر کجا باشد شه ما را بساط هست صحرا گر بود سم الخیاط
(۴) هر کجا یوسف رخی باشد چو ماه جنت است ار چه که باشد قعر چاه

(۱) در نسخه لکنهور پنج بیت بعد از این بیت بر نسخه النهج افزودگی دارد -

فی بیان منع الاحباء الوکیل عن رجوعه الی بخارا و بیان تهدیده

و تخویفه و بیان جواب الوکیل لهم انی بلا خوف ولا ابالی

- (۱) نَاصِحٌ قَالَ لَهُ يَا مَنْ بِلَا خَيْرٍ كَانَ الْمَالُ غَفْلًا
فَلَاكَ الْعُقْبَىٰ افْتِكِرْ لَوْ كُنْتَ مِنْ ذِي الْمُلْبَابِ آخِرَ الْأَمْرِ اسْتَبِينَ
(۲) فَلَا مَامَ انْظُرْ بِعَقْلِ وَالْوَرَاءِ لَكَ وَالرُّوحَ لِجَهْلٍ وَادِّعَاءِ
كَالْفَرَّاشِ لَكَ لَا تُحْرِقْ تَصِيرُ أَنْتَ مَجْنُونًا إِذَا أَنَا تَسِيرُ
(۳) لِبُخَارَا الْمَحْبَسَ وَالسَّلْسَلَةَ لَا تُقِ أَنْتَ .. وَ سَامِي الْمَعْضَلَةَ ..
(۴) فَهُوَ مِنْكَ إِحْقِدِ لِلْحَدِيدِ عَلَكَ وَالْغَضَبُ فِيهِ يَزِيدُ
وَمُدَامَا هُوَ فِي عَشْرِينَ عَيْنَ لَكَ رَامَ .. التَّيْرَ أَهْدَىٰ وَاللَّجِينَ ..
(۵) فَلَكَ مَدِيَّتَهُ قَدْ سَنَنَّا هُوَ كِتَابُ الْقَحْطِ أَنْتَ فِي الدُّنَا

منع کردن دوستان او را از رجوع کردن بخارا و تهدید کردن

و پاسخ لا ابالی گفتن او

- (۱) گفت او را ناصحی کای بیخبر عاقبت اندیش اگر داری هنر
(۲) در نگر پس را بعقل و پیش را همچو پروانه مسوزان خویشت را
(۳) چون بخارا میروی دیوانه لائق زنجیر و زندان خانه
(۴) او ز تو آهن همی خاید ز خشم او همی جوید ترا با پشت چشم
(۵) میبندد او تیز از بهر تو کارد او سگک قحط است و توانبان آرد

- (۱) کَجْرَابٍ مِنْ دَقِيقٍ فَالْمُنَاصِّ
وَالطَّرِيقَ كَيْفَ نَحْوَ الْمَحْبَسِ
(۲) لَوْ عَلَيَّ عَشْرَةَ نَوَعٍ وَكِيلٍ
(۳) تَطْفُرُ عَنْهُمْ فَلَوْلَا مِنْ أَحَدٍ
(۴) مِنْ أَمَامٍ وَ وَرَاءِ لَكَ قَدْ
لَهُ سَوَاهُ ذَلِيلًا وَ أَسِيرٍ
(۵) كُلُّ مَنْ كَانَ ذَلِيلًا فَوَكِيلٍ
يَسْوِي ذَاكَ بِكَلْبٍ طَبْعِهِ
(۶) فَعَلَى الرُّوحِ لَهُ قَدْ قَعَدَا
رَبَطَ أَيْضًا عَلَى شَجَنِيَّتِهِ
- إِذْ وَجَدْتَ اللَّهُ اعْطَاكَ الْخَلَاصُ
بِاخْتِيَارٍ مِنْكَ لِلرُّوحِ تُسِي
وَكَلَّ فَالْعَقْلُ وَ الرَّأْيُ النَّبِيلُ
لَمْ يُوَكِّلْ بِكَ مِمَّ كُلُّ حَدِّ
سُدَّ فَالْعِشْقُ الْخَفِيُّ الْمُتَقَدِّ
ذَا الْوَكِيلُ مَا رَأَى ذَاكَ النَّذِيرُ
بِهِ مَسْتُورٌ .. لَهُ الْفِعْلُ يُحِيلُ ..
مِمَّ قَدْ قُيِّدَ وَفَقَ وَسِعِهِ
غَيْضُ مَلِكِ الْعِشْقِ جَرَّ النُّكْدَا
وَسَوَادِ الْوَجْهِ .. مَعَ إِنْيَّتِهِ ..

- (۱) چون رهیدی و خدایت راه داد
(۲) بر توگرده گون موکل آمدی
(۳) چون موکل نیست بر تو هیچ کس
(۴) عشق پنهان کرده بود او را اسیر
(۵) هر ذلیلی را موکل مخفی است
(۶) خشم شاه عشق بر جانش نشست
- سوی زندان میروی چون فتاد
عقل بایستی کز ایشان گم زدی
از چه بسته گشت بر تو پیش و پس
آن موکل را نمی دید آن نذیر
ورنه او در بند سگ طبعی ز چیست
بر عوانی و سیه روئیش بست

ذَاكَ فَالْتَوَحُّ لِي مَعَ صَخِي
 أَنَا مِنْهُمْ قَدْ وَجَدْتُ ذَا الْعَنَاءِ
 هَبْهُ قَدْ كَانَ وَحِيداً فِي النَّظَرِ
 هُوَ فِيهِ أَنَّ حُزْناً وَ وَرَى
 مِنْ عَلَى رَأْسِهِ ذَرَى يَا كِتَابُ
 يَجِدُ الْأَمْنَ .. وَ يَبْغِي مَا يُرِيدُ ..
 فَلَا مِيرَ نَفْسِكَ الشَّهْمَ الْأَجَلِ
 أَنْتَ يَا أَعْمَى وَ يَا غُرَّ ذَلِيلِ
 نُسَبَا لِلْكَذِبِ مَا رَامَا النَّجَاحُ
 لِلْوَبَالِ وَ لَكَ الرُّوحَ سَابُ

(۱) يَضْرِبُ ذَاكَ بِأَنِ اصْحَ اضْرِبْ
 ذَا مِنْ الشَّحْنَةِ مِنْهُمْ فِي الْخَفَاءِ
 (۲) كُلِّ مَنْ تَنْظُرُ يَمْضِي فِي ضَرَرِ
 (۳) فَمَعَ الشَّحْنَةِ يَمْضِي لَوْ دَرَى
 (۴) عِنْدَ سُلْطَانِ السَّلَاطِينِ التُّرَابِ
 كَيْ مِنْ الشَّطْرَانِ ذِي الْبَاسِ الْعَنِيدِ
 (۵) أَنْتَ مَنْ عَنْ نَمَلَةٍ كُنْتَ الْأَقْلِ
 تَنْظُرُ إِذْ لَمْ تَرَ ذَاكَ الْوَكَيلِ
 (۶) عُدْتَ مَغْرُوراً لِقَدْ وَ جَنَاحِ
 ذَا الْجَنَاحِ لَكَ وَالْقَدْ سَخَبِ

زان عوانان نهان افغان من
 کر چه تنها با عوانان می رود
 پیش آن سلطان سلطانان شدی
 تا امان دیدی ز دیو سهمناک
 زان ندیدی آن موکل را تو کور
 پَر و بالی کو نشد سوی و بال

(۱) میزند او را که هین او را بزَن
 (۲) هر که بینی در زیانی می رود
 (۳) گر از او واقف بدی افغان زدی
 (۴) ریختی بر سر به پیش شاه خاك
 (۵) میر دیدی خویش را ای کم ز هور
 (۶) غره دشتی زین دروغین پَر و بال

- (۱) مَنْ خَفِيفًا مَسَكَ مِنْهُ الْجَنَاحَ
عَمِلَ إِذْ لُوِّثَ بِالطَّيْنِ قَدْ
- (۲) أَنْتَ تَهْدِيدُكَ بِالْقَتْلِ لِيَا
(۳) أَشْرَبَ الْعَشَاقُ فِي كُلِّ زَمَنٍ
لَيْسَ مَوْتُ الْعَاشِقِينَ بِالْعَدَدِ
- (۴) هُوَ مِنْ رُوحِ الْهُدَى قَدْ وَجَدَا
(۵) هُوَ ذَيْنِ الْمَائَتَيْنِ كُلِّ آنٍ
عَشْرَةُ أَمْثَالِهَا الذِّكْرُ الْمَجِيدُ
- (۶) لَوْ أَرَأَقَ دَمِي ذَاكَ الْحَبِيبَ
حَافِيًا أَرْكُضُ بِالرَّجْلِ إِلَيْهِ
- فَطَرِيقًا لِلْعُدُوِّ وَ الْفَلَاحِ
وَجَدَ الثَّقَلَ وَ اللَّسْفِلَ قَصْدَ
دَعُ أَنَا الطُّغْمَانُ أَهْوَى دَمِيَا
لَهُمْ مَوْتُ سِوَى الْمَوْتِ يَفْنُ
وَاحِدًا بِالنَّوْعِ .. كَمْ زَادَ يَعْدُ..
- مَائَتِي رُوحٍ وَ وَدَّ لَوْ فَدَى
فِي أَزَاءِ كُلِّ رُوحٍ فِي الْجِنَانِ
إِقْرَأْ إِعْرِفْ مَا لَهُ الْحَقُّ يَزِيدُ
حَسَنُ الْوَجْهِ وَ مَنْ ذِكْرًا يَطِيبُ
أَنْشُرُ الرُّوحَ لِعِشْقِي بِي عَلَيْهِ

- (۱) پر سبک دارد ره بالا دند
(۲) تو ممکن تهدیدم از کشتن که من
(۳) عاشقان را هر زمانی مردنی است
(۴) او دو صد جان دارد از جان هدی
(۵) هر یلای جان را ستاند ده بها
(۶) گر بریزد خون من آن دوست در
- چون گل الوشد گرانیه کند
تشنه زارم بخون خویشتن
مردن عشاق خود يك نوع نیست
وان دو صد را می کند هر دم فدا
از نبی خوان عشرة امثاله
پای کوبان جان بر افشانم بر او

- (۱) اَنَا جَرَّبْتُ مَمَاتِي فِي الْحَيَاتِ
فَخُلُودٌ وَ سُرُورٌ وَ نَعِيمٌ
(اُقْتُلُونِي اُقْتُلُونِي يَا ثِقَاتُ
(يَا مُنِيرَ الْخُدِّ يَا رُوحَ الْبَقَا
(لِي حَسِيبٌ حُبُّهُ يَشْوِي الْحَشَا
(۲) فَارِسِيًّا قُلْ وَ لَوْ بِالْعَرَبِيِّ
(۳) وَجَدَ أَلْفَ لِسَانٍ آخِرٍ
إِنْ يَطْرُقُ فَلَا لُئْسُنُ كَلًّا تَحِيرُ
(۴) فَالْكَلَامَ أَخْتِمُ إِذْ لِلْخَطَابِ
عِلْمٌ لَا غَيْرَهُ كُنْ أَذُنَا
- إِنْ نَجَوْتُ أَنَا مِنْ هَذِي الْحَيَاتِ
دَائِمُ الرِّفْعَةِ فِي مُلْكٍ عَقِيمِ
إِنَّ فِي قَتْلِي حَيَاةً فِي حَيَاتِ
اجْتَذِبْ رُوحِي وَجِدْ لِي بِاللِّقَا
لَوْ شَاءَ يَمْشِي عَلَيَّ عَيْنِي مَشَى
الْطَفُّ فَالْعِشْقُ ضَارِي اللَّهَبِ
رِيحُ ذِيَاكَ الْحَبِيبِ الْبَاهِرِ
.. تَخْرُسُ لَا تَذْكُرُ عَنْهُ الْيَسِيرُ ..
قَدْ أَتَى الْمَحْبُوبُ وَاللَّهُ الصَّوَابُ
وَاسْتَمِعْ مَا لَكَ قَالَ حَسَنًا

- (۱) آزمودم مرگ من درزندگی است
چون رهم زین زندگی یابندگی است
(۲) پارسی گو گر چه تازی خوشتر است
عشق را خود صد زبانی دیگرست
(۳) بوی آن دلبر چو پَران میشود
این زبانها جمله حیران میشود
(۴) بس کنم دلبر در آمد در خطاب
گوش شو والله اعلم بالصواب

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْعَاشِقَ تَابَ أَحَدِرٍ
مِنْ عَلَى الْمُشَنَّقَةِ الدَّرْسَ دَرَسَ
(۲) وَهَبَ الْعَاشِقُ هَذَا قَدْ ذَهَبَ
(۳) لَا وَلَا أَسْتَاذٍ إِذْ حَسَنَ الْحَبِيبِ
لَهُمُ الدَّفْتَرُ مَعَ دَرَسِ الْكِتَابِ
(۴) سَاكِتُونَ هُمْ وَ مِنْ تِكْرَارِهِمْ
(۵) دَائِمًا لِلْعَرْشِ مَعَ دَسِتِ الْحَبِيبِ
دَوْرَانِ مُبْهَرٍ وَ الزَّلْزَلَةِ
- فَهُوَ (كَالْعِيَارِ) بِالطَّبْعِ انْظُرِ (۱)
.. وَ مِنْ الدَّرْسِ خَلَى كُلَّ نَفْسٍ ..
لِبُخَارَا فَهُوَ دَرَسًا مَا طَلَبَ
دَرَسَ الْعُشَّاقُ .. بِالْعَشْقِ الْعَجِيبِ ..
وَجْهَهُ مِنْ رَاقٍ لِلْمَعِينِ وَ طَابَ
تَصِلُ النُّعْرَةُ .. فِي أُسْرَارِهِمْ ..
لَهُمُ الدَّرْسُ لَهُمْ طَوْرًا غَرِيبٌ
وَ اضْطِرَابٌ مُعْجَبٌ لَا السَّلْسَلَةُ (۲)

(۱) ای لما ان العاشق رجع عن عشقه وستره الان خف منه و لا تظن ان العاشق يرجع عن معشوقه بل هو تاب على ان لا يتوب فانه كالعیاران (جمع فارسی) و بالعریة یجمع على معایر بمعنی المعایب و فی اصطلاح القوم العیار هو العاشق الواقع علی رأس طریق المحاة یفعل درس المحبة کمصور علی رأس المشقة لانه لا یحتاج الی درس العلوم الظاهرة فلا تسأله عنها - (۲) ای درسهم حركة و اضطراب و سماع و زلزلة لا کتاب الزیادات و سلسة الفتاوی و سلسلة الانساب و المشایخ و الاساتید و بلا باب الوصول لما ذکر من السلسلة و الدور و لهذا قال (سلسله این قوم جعد مشکبار) -

- (۱) چونکه عاشق توبه کردا کنون بترس کوچه عیاران کند بردار درس
(۲) در چه این عاشق بخارا می رود نی بدرس و نی باستا می رود
(۳) عاشقان را شد مدرس حسن دوست دفتر و درس و سبق شان روی اوست
(۴) خامشند و نعره تکرارشان می رود تا عرش و تخت یارشان
(۵) درسشان آشوب و چرخ و زلزله نی زیاداتست و باب و سلسله

(۱) وَ الزِّيَادَاتُ وَ بِأَبِ السَّلْسَلَةِ عِنْدَ ذَا الْقَوْمِ السَّمِيِّ الْمَنْزِلَةُ
 ذَلِكَ الْجَعْدُ الَّذِي مِثْلَ الْمَطَرِ نَشَرَ الْمِسْكَ وَ أَرَبَى بِالْأَثَرِ
 دَوْرُ الْمَسْئَلَةِ هَذِي بَلَى دَوْرَ مَحْبُوبٍ .. يَهِ الْقَلْبُ ابْتَلَى (۱)

(۱) ای لیست دور العلماء والفقهاء اللذی عرفوه بقولهم توقف، الشيء على مايتوقف عليه كتوقف الالف على الباء و لا كدور الفرضيين المذكور في باب الفرقى و المهذوم عليهم بين ورثتهم حين لم يعلم موت الاب و اينه ايها كان مقدماً حتى تقسم التركة بين اولاد الاب و اولاد ابنه فيتردد الفقيه عند عرض المسئلة عليه بل دور مسئلة المحبوب الحقيقي على ان فاعل الموجودات من حيث الحقيقة رب العالمين فان طريق الوصول اتى الله دورى و مستطيل قال الشيخ الاكبر في فصوص الحكم اعلم ان صاحب الطريق المستطيل مائل عن مقصوده خارج عن طريق الاعتدال لانه لا يرى الحق فى الظاهر بل يتوهم ان مطلوبه خارج عن هذه المظاهر فيتحرك بالحركة المستطيلة الموصلة اليه ومقصوده معه و هو لا يشعر و اما صاحب الحركة الدورية فلا بداية فى سيره و لا نهاية فانه يشاهد الحق فى كل المظاهر الروحانية و الجسمانية دنيويا كان او آخرويا كما جاء فى المحمدين لو دلّيتم بجبل لسقطتم على الله فاخبر ان الله فى باطن الارض اى عالم الاجساد كما انه فى باطن السماء اى عالم الارواح والله بكل شيء محيط -

(۱) سلسله اين قوم جعد مشكبار مسئلة دورست لكن دور يار (۱)

(۱) زيادات نام كتاب است در علم فقه از مصنفات امام محمد در مذهب حنفى و باب و سلسه نیز از اسامى كتب است مثله كیس یکی از مسائل فقه است كه شخصى كيسه زر ناشمرده و بى مهر وقت گرفتن ادعاء كرد كه زر بسيار بوده و گواه ندارد در اين صورت بر كسى كه ودیعت را نگاه داشته ضمان است و اگر شمرده یا مهر کرده تحویل داده قسم لازم میشود - برای آگاهی تام تشریح عربی مذکور بالا رجوع شود

- (١) لَوْ عَنِ الْمَسْئَلَةِ لِلْكَيْسِ قَدْ
 سَأَلَ شَخْصٌ فَأَنْتَ قُلْ يَجِدُ
 لَهُ كَنْزُ الْحَقِّ فِي الْأَكْيَاسِ مَا
 لَهُ مِنْ وَسْعٍ عَلَى الْوُسْعِ سَمَى .. (١)
 (٢) فَإِذَا مَا نَفْسُ الْخَلْعِ زَمَنَ
 وَ الْمُبَارَاتِ أَتَى إِيَّاكَ أَنْ
 تَزَعَمَ هَذَا قَبِيحاً أَبَدَا
 فِيهِ ذِكْرُ بُخَارَا وَرَدَا (٢)

(١) قال فى النقاية و ان طر السارق صرة خارقة او طر من الكم و اخذ الدراهم يقطع و ان ادخل يده فى الكم و أخذ الدراهم قطع لانه أخذ المال من المحرز قال فى الدر المختار على تنوير الابصار (و ان) نقب ثم ناول آخر من خارج الدار و يسمى اللص الظريف (او طر) اى شق (صرة خارقة من) نفس (الكم) فلو داخله قطع (او سرق من الابل بعيراً او حملاً لا يقطع) لان السائق و القاعد و الراعى لم يقصد و الحفظ (و ان شق الحمل فسرقت منه او سرق جوالقاً فيه متاع) و ربه يحفظه او نائماً عليه او بقره او ادخل يده فى صندوق الغير او جيبه او كمه فأخذ المال قطع (فيا هذا ان سئلت عن مسئلة الكيس من عاشق يجيبك من الفقه الاكبر الذى علمه فيقول لك علوم الله و اسراره لا تسعها الاكياس ولا يوجب على اللص القطع اى مال الله ليس بربوط و لا فى الاكياس محروز بل كل من اخذه فله الحظ الوافر - (٢) اى ان وقع نفس الخلع بين العاشق و المعشوق مشعراً بالمباراة - قال فى تنوير الابصار الخلع هو ازالة ملك النكاح المتوقفة على قبولها بلفظ الخلع او ما فى معناه فان قالت طلقنى ثلاثاً بالف فطلقها واحدة فعليها ثلث الالف قال شارحه فيدخل فيه لفظ المبارات فانه مسقط و قال هو من الكنايات فيعتبر فيه ما نعتبر فيها و قال و لا بأس به عند الحاجة و هذا لا تنظره غير معقول قبيحاً لانه يذهب بين العاشق و المعشوق فيقع ذكر بخارى اى يقع بينهما كلمات توجب الفراق و الخلع و المبارات مترادفان مثل بلدة بخارى لانها منبع العلوم او حقيقة محل ظهور المرشد فذكرها بعد الوصول للمعشوق و معانيته لا حاجة فيه كما ان الوكيل قدام صدر جهان ذكره بخارى ايقاع للخلع و الندم و المبارات مؤذن بالفراق فعليك ان لا تراه قبيحاً لانه ما وقع الا لمصلحة الوصال قال الفقهاء و لا بأس به عند الحاجة -

(١) مسئله کيس ار پيرسد کس ترا گو ننگنجد گنج حق در کيسها

(٢) گردم خلع و مبارا مى رود بد ميبين ذکر بخارا مى رود

- (۱) کُلُّ شَيْءٍ ذِكْرُهُ خَاصِيَّةٌ وَهَبَ ذَاكَ لِأَن مَاهِيَّةً (۱)
 (۲) وَجَدْتَ بِالطَّمْعِ كُلُّ صِفَةٍ فِي بُخَارَا أَنْتَ كَمْ مَعْرِفَةٍ
 تَبْلُغُ الْوَجْهَ لَكَ حَيْثُ تَضَعُ لِبُخَارَا تَقَرَّغُ مِنْ ذَا .. تَدْعُ ..
 (۳) مِنْ بُخَارَا غُصَّةُ الْعِلْمِ فَقَدْ وَعَلَى الرُّؤْيَةِ لِلشَّمْسِ أَبَدٌ (۲)
 (۴) عَقَّدَ الْعَيْنَ لَهُ فِي الْخُلُوةِ كُلُّ مَنْ قَدْ وَجَدَ بِالرُّؤْيَةِ
 مِنْ طَرِيقٍ بِالْعُلُومِ مَا طَلَبَ قُوَّتًا أَوْ يَبْغِي مَقَامًا وَ رُتَبَ
 (۵) مَعَ جَمَالٍ لِلْحَبِيبِ مَنْ غَدَى وَاحِدًا بِالْقَدَحِ وَ اتَّحَدَا (۳)
 فَمِنْ الْأَخْبَارِ وَالْعِلْمِ وَجَدَ غُصَّةً .. مَا وَجَدَ وَدَّ فَقَدْ ..

(۱) جواب لمن قال ما الفائدة في ذكره بخاری التي هي محل العلم و المرشد عند ذكر المعشوق فقال، لان كل صفة تمسك ماهية كالعطاء فانه صفة ذات الله من له العطاء و ماهيته فان ذكرت المعضى بملاحظة العطاء حصلت لك كثرة فان اعطاك تجد خاصيته لا تشبه صفة خاصيته اخرى كالغفور و الكريم - (۲) ای اسم تمسك غصة بخاری العلم بل احوال نظر و بصر بصيرته على الرؤیة لشمس الجمال و رغب بمشاهدته و فی نسخة ان بخاری ای انظر لذاک بخاری العلم فانه لم یسك غصة العلوم بل احوال بصر بصيرته على شمس الجمال - (۳) لان طلب الدلیل بعد الوصول للمدلول قبیح و القشر لا یعادل اللب -

- (۱) ذكر هر چیزی دهد خاصیتی زانکه دارد هر صفت ماهیتی
 (۲) در بخارا در هنرها بالغی چون بخارا رونهی زان فارغی
 (۳) از بخارا غصه دانش نداشت چشم بر خورشید بینش می گماشت
 (۴) هر که در خلوت بد بینش یافت راه روز دانشها نجوید دستگاه
 (۵) با جمال جان چو شد همکاسه باشد ز اخبار و دانش تاسه

- (۱) فَعَلَى الْعِلْمِ مُدَامًا غَلَبَتْ
رُؤْيَاهُ .. وَ الْحِسَّ دَوْمًا طَلَبَتْ..
- (۲) حَيْثُ ذِي الدُّنْيَاهُمْ دَوْمًا رَأَوْ
طَلَبَتْ هُمْ نَظَرُوا فِيهَا الْمَرَامَ
عَيْنًا الْعَقْبَى لَهُمْ دَيْنًا دَرَوَا

فی بیان وضع وجه ذاک العبد العاشق جانب بخاری

- (۳) ذَلِكَ الْعَاشِقُ مَنْ مِنْهُ الدِّمَا
نَشَرَ الدَّمْعَ وَ حَرًّا وَ ظَمًا
- (۴) فَحَصَى صَحْرًا بُخَارًا كَالْحَرِيرِ
لِبُخَارِي وَجَّهَ أَزْدَادَ وَجَلَّ
- (۵) مِثْلَ شَيْءٍ جَفَّفَ الْمَاءَ قِبَالَ
عِنْدَهُ الْمَاءُ لِحَيْحُونَ يَصِيرُ
- مِثْلَ بُسْتَانٍ مِنَ الضَّحْكِ كَمَنْ
عَيْنِهِ الصَّحْرَاءُ تِلْكَ وَالرِّمَالُ
قَطَفَ الْأَوْرَادَ وَ اسْتَلْقَى يَفْنَ

- (۱) دید بر دانش بود غالب قرا زان همی دنیا بجوید عامه را
- (۲) زانکه دنیا را همی بینید عین وان جهانی را همی داند دین

رو نهادن آن بنده عاشق سوی بخاری

- (۳) رو نهاد آن عاشق خونابه ریز دل طپان سوی بخارا گرم و تیز
- (۴) ریگ هامون پیش او همچون حریر آب جیحون پیش او چون آب گیر
- (۵) آن بیابان پیش او چون گلستان میفتاد از خنده او چو گلستان (۱)

(۱) گلستان در مصراع دوم مرکب از دو لفظ است لفظ گل بکسر کاف فارسی و لفظ ستان یعنی بر پشت خوابیده و ممکن است که در مصراع دوم نیز بضم کاف فارسی و بمعنی بستانده گل باشد -

- (۱) فِي سَمَرْقَنْدَ كَمْ الْقَنْدَ حَلَى
سُكَّرًا وَافَتْ وَصَارَ الْمَذْهَبُ
(۲) يَا بُخَارَى الْعَقْلَ كَمْ أَنْتِ لِيَا
(۳) اخْتَطَفْتَ الْبَدْرَ لِي دَوْمًا أَنَا
صِرْتُ مِنْ ذَا أَنَا فِي صَفِّ النِّعَالِ
(۴) لِبُخَارَا تِلْكَ إِذْ كَانَ السَّوَادُ
(۵) فِي سَوَادِ الْغَمِّ بَانَ فَاَنْصَرَعَ
جَزَعًا مُمْتَدِّ مِنْهُ الْعَقْلُ قَدْ
(۶) فَعَلَى رَأْسِهِ وَ الْوَجْهِ أَبَدَ
هُمْ عَنْ مَاءٍ لِيُورِدَ حُبِّهِ
(۷) فِي الْخَفَاءِ هُوَ بُسْتَانًا نَظَرَ
- مِنْ بُخَارَا الشَّفَّةُ مِنْهُ بَلَى
لَهُ ذَاكَ .. وَلِفَرَضٍ وَجَبَا ..
زِدْتِ لِيَكُنْ أَنْتِ مِثِّي دِينِيَا
أَطْلُبُ مِثْلَ الْهِلَالِ بِالضَّنَا
أَطْلُبُ الصَّدْرَ بَعِزٍّ وَ جَلَالِ
نَظَرٍ مِنْهُ الْبَيَاضُ لِلْمُرَادِ
سَاعَةً مِنْ غَيْرِ لُبٍّ وَ وَقَعِ
طَارَ فِي "بُسْتَانِ سِرٍّ" لَا يُحَدِّ
مَاءَ وَرِدِ هُمْ رَشَوْا مِنْ كَمَدِ
غَفِلُوا وَ الْعِظَمِ مِنْ قُرْبِهِ
غَارَةُ الْعِشْقِ لَهُ مِنْهُ الْأَثَرُ

- (۱) در سمرقندست قند اما لبش
(۲) ای بخارا عقل افزا بوده
(۳) بدر میجویم از آنم چون هلال
(۴) چون سواد آن بخارا را بدید
(۵) ساعتی افتاد بیهوش و دراز
(۶) بر سر و رویش کلابی می زدند
(۷) او گلستان نهانی دیده بود
- از بخارا یافت وان شد مذهبش
لیک از من عقل و دین بر بوده
صدر می جویم درین صف نعال
در سواد غم بیاضی شد پدید
عقل او پرید در بستان راز
از کلاب عشق او غافل بدند
غارت عشقش ز خود ببریده بود

- (۱) قَطَعْتَ عَنْ رُوحِهِ فِي الشَّمْسِ أَنْتَ
جَامِدٌ ذَا النَّفْسِ أَذْهَبَ مَا وَجَدْتَ
هَبِكَ كُنْتَ الْقَصَبَ بِالسَّكْرِ
لَمْ تَكُ الْمَقْرُونُ عَارِي الْأَثَرِ
(۲) فَمَتَاعُ عَقْلِكَ مَعَكَ عَقَلْتُ
عَنْ جُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا قَدْ غَفَلْتُ
(۳) ذَا الْكَلَامِ مَا لَهُ حَدٌّ أَذْهَبَ
مُسْرِعاً حَتَّى الشَّبَابِ ذَا الْإِيٍّ
لُبْخَارًا جَاءَ مَسْرُورَ الْجَنَانِ
بَلَدٌ مَعْشُوقُهُ دَارُ الْأَمَانِ

فی بیان مجیء العاشق لبخاری بلا خوف ولا خشية بنحو لا ابالی

و تحذیر الاحباء من الظهور فی بخاری

- (۴) مِثْلُ ذَا السَّكْرَانِ مِنْ فَوْقِ الْأَثَرِ
طَارَ خَالَ الْقَمَرِ مِنْهُ يَصِيرُ
مَا سِكَ الْجَنْبِ لَهُ قَالَ امْسِكْ
لِي.. فَعَالِي غَيْرِكَ مَنْ مَسَّلَكَ.. (۱)
(۵) كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ قَدْ نَظَرَا
فِي بُخَارًا قَالَ قُمْ مُبْتَدِرًا

(۱) ای القمر المعشوق لما رآه سكراناً طائراً كأنه يسكه من جانبه و يقول له

امسكنی حين وصوله لحضوره -

- (۱) تو فسرده در خور این دم نه
باشکر مقرون نه گر چه نئی
(۲) رخت عقلت با تو است و عاقلی
وز جنود لم تروها غافلی
(۳) این سخن پایان ندارد تیز ران
تا رود سوی بخارا آن جوان

در آمدن عاشق لا ابالی در بخاری و تحذیر کردن دوستان او را

از پیدا شدن

- (۴) همچو آن مستی که پرد بر اثر
مه نلارش گیرد و گوید که گیر
(۵) هر که دیدش در بخارا گفت خیز
پیش از پیدا شدن منشین گریز

- (۱) هَارِبًا لَا تُجْلِسُ السُّلْطَانُ قَدْ
سَأَلَ مِنْ غَضَبٍ عَنْكَ بِجَدِّ
كَيْ مِنْ الرُّوحِ لَكَ عَشْرَ سِنِينَ
يَسْحَبُ حَقْدًا بِهِ الْعُمَرُ كَمِينُ
(۲) فِحْذَارًا وَ حِذَارًا فِي وَسْطُ
دَمِكَ لَا تَتَكَيَّ دَوْمًا غَلْطُ
(۳) مِنْ عَلَى الْقَوْلِ لَكَ وَالْحِيلِ
شَحْنَةُ صَدْرِ جِهَانِ وَالْوَلِيِّ
وَالسَّخِيُّ أَنْتَ كُنْتَ الْمُعْتَمَدُ
سَيِّدًا أَسْتَادًا الْحَبْرَ السَّنْدُ
(۴) قَدْ غَدَرْتَ وَ زَجَرْتَ وَ فَرَرْتَ
وَخَلَصْتَ كَيْفَ مِنْ بَعْدِ كَرَرْتَ
(۵) مَعَ أَلْفِ حَبْلَةٍ مِنْ ذَا الْبَلَاءِ
قَدْ هَرَبْتَ وَ لَكَ الْبَالُ خَلَى
مَنْ هُنَا جَرَّكَ قَهْرًا بِعَجَلُ
بَلَّهْ وَ أَفَاكَ دَوْمًا أَمْ أَجَلُ

- (۱) که ترا می جوید آن شه خشمگین
تا کشد از جان توده ساله کین
(۲) الله الله در میان خون خویش
تکیه کم دن بر دم و افسون خویش
(۳) شحنه صدر جهان بودی و راد
معتمد بودی مهندس اوستاد (۱)
(۴) غدر کردی و زجر را بگریختی
رسته بودی باز چون آویختی
(۵) از بلا بگریختی با صد حیل
ابلهی آوردت اینجا یا أجل

(۱) مهندس اندازه کننده در قاموس ذکر شده که مهندس مشتق از هنداست معرب

اندازه - سپس زای معجه را بسین بدل کردند زیوا نه در لغت عرب زای معجه پس از
دال نیامده است -

- (۱) أَنْتَ مَنْ عَقْلِكَ كَانَ مِنْ عَطَا
فَالْقَضَا لِلْعَقْلِ وَ الْعَاقِلِ قَدْ
(۲) أَرْنَبُ نَحْسُ يَكُونُ لِلْأَسَدِ
أَيْنَ لَا أَيْنَ لَهُ .. مِنْهُ ذَهَبٌ ..
(۳) كَمْ مِائَاتٍ مِثْلَ ذِي مَكْرٍ الْقَضَا
(۴) لِلْيَمِينِ وَ الشِّمَالِ كَمْ مِائَاتٍ
بِالْقَضَا تُرْبِطُ فَالتُّعْبَانُ كَانَ
رَدَّ لَا يَرْضَى وَفَاقَ غَلَطًا
صَيَّرَ الْأَحْمَقَ غِرًّا مُبْتَعَدًا
طَالِبًا عَقْلٍ وَ قَهْمٍ وَ رَشَدٍ
.. ذَاكَ وَالْأَمْرَ الْمَحَالَّ قَدْ طَلَبَ ..
قَالَ إِنْ جَاءَ الْقَضَا ضَاقَ الْقَضَا
طُرُقٍ أَوْ مُخْلَصٍ فِيهَا النَّجَاةُ
.. أَيْنَ لَا أَيْنَ يَرَى مِنْهُ الْأَمَانُ ..

- (۱) ای که عقلت بر عطاره دق کند
(۲) نحس خرگوشی که باشد شیرجو
(۳) هست صد چندین فسونهای قضا
(۴) صدره ومخلص بود از چپ وراست
عقل و عاقل را قضا احق کند (۱)
زیرکی و عقل و چالاکیست کو
گفت از حاء القضا ضاق القضا
از قضا بسته شود کو ازدهاست

فی بیان قول العاشق للعدال الملمین المهددین

- (۱) قَالَ مُسْتَسْقِي أَنَا مَائِي سَحَبٌ
(۲) وَ أَرَادَ قَتْلِي أَيْضاً فَهَلْ
لَوْ لَهُ آلَافَ آلِفِ مَرَّةٍ
(۳) لَوْ هُوَ وَرَمَ بَطْنِي وَ يَدِي
(۴) لَا يَزُولُ عَنِّي لَوْ يَسْأَلُونَ
قُلْتُ إِذْ ذَاكَ فَيَا لَيْتَ لِيَا
(۵) قُلْ لِيْظْرِفِ بَطْنِي فَلْتَنَحْرِقْ
لَوْ أَمُوتُ أَنَا فَالْمَوْتُ لِيَا
(۶) أَنَا مَاءَ النَّهْرِ فِي كُلِّ مَحَلٍّ
يَأْتِي أَن يَا لَيْتَنِي كُنْتُ الْبَدَلُ
- لِيْ هَبْ أَدْرِ لِي الْمَاءَ طَلَبُ
وَجَدَ الْمُسْتَسْقِي مِنْ مَاءٍ وَجَلُ
هَدَمَ أَوْ خَرَبَ بِالْمَرَّةِ
إِنَّ عِشْقَ الْمَاءِ مَرَّ الْأَيْدِ
زَمَنًا مِثْلِي أحوال الْبُطُونِ
كَانَ بَحْرٌ جَارِيًا فِي بَطْنِيَا
أَنْتَ مِنْ مَوْجِ لِمَاءٍ مُتَدَفِقِ
مُسْتَطَابٌ وَ الْهَنَاءُ لَمْ يَأِ
أَنْظُرْ فَالْحَسَدُ مِثْلِي عَجَلُ
عَنْهُ أَجْرِي مِثْلُهُ أَيْغِي الْأَمَلُ

بحر اب گشتن عاشق عادلان را تهدید کنندگان را

- (۱) گفت من مستسقیم آبم کشد
(۲) هیچ مستسقی نه بگیرد ز آب
(۳) گر بیاماسد مرادست و شکم
(۴) گویم آنکه که بپرسند از بطون
(۵) خبیگ اشکم گویدد از موج آب
(۶) من بهر جایی که بینم آب جو
- گر چه هم میدانم که هم آبم کشد
گر دوصد بارش کند مات و خراب
عشق آب از من نخواهد گشت کم
کاشکی بحرم روان بودی درون
گر بمیرم هست مرگم مستطاب
در شکم آمد بودمی من جای او

أَنَا طَبْلُ الْعِشْقِ أَنِّي هُوَ حَلْ ..
 .. بِهِ أَحْيَى مِثْلُهُ رَهْنَ الْهِنَا ..
 أَنَا مِثْلَ الْأَرْضِ أَوْ مِثْلَ الْجَنِينِ
 دَمِي لَا أَرْتَوِي بِالْمَرَّةِ
 دَمِي أَشْرَبُ بِالْقَتْلِ أَدِينُ
 أَمْلِي الْقَتْلُ دَمِي كُلُّ الْمُنَى
 أَنَا مِثْلَ الْمَرْجَلِ أَغْلِي مُدَامَ
 أَشْرَبُ .. الْقَتْلُ لِي حِلٌّ جِبَارُ ..
 وَ غَضِبْتُ الْأَمْرَ مِنْهُ مَا امْتَشَلْتُ
 قَدْ قَرَرْتُ مَا رَعَيْتُ لِي الْأَدَبُ
 رُوحِي السُّكْرَى بِكَ لَا بِالِطَّلَى
 وَلَهُ الْعَاشِقُ ثَوْرٌ وَ حَمَلٌ

(۱) فاليد كالذئف و البطن كطبل
 اضرب كالوردي للماء انا
 (۲) لو اراق دمي الروح الامين
 قطرة اشرب بعد قطرة
 (۳) انا مثل الارض او مثل الجنين
 عاشقا ما دمت شغلي ذا انا
 (۴) مادجى الليل و ما جن الظلام
 كالحصي للدام ليلا و نهار
 (۵) انا ندمان لان مكررا جعلت
 عن مراد له كان بالغضب
 (۶) قل له فالغضب سوق على
 عيد قربان هو السامي محل

طبل عشق آب ميكوبم چو گل
 جرعه جرعه خون خورم همچون زمين
 تا كه عاشق گشته ام اين كارهام
 روزتا شب خون خورم مانند ريگ
 از مراد خشم او بگريختم
 عيد قربان اوست عاشق گاو و ميش

(۱) دست چون دَف و شکم همچون دهل
 (۲) گر بریزد خونم آن روح الامين
 (۴) چون زمين و چون جنين خون خواره ام
 (۳) شب همی جوشم در آتش همچو ديگ
 (۵) من پشيمانم كه مكر انگيختم
 (۶) گوبران بر جان مستم خشم خويش

- (۱) فَإِذَا مَا التَّوْرُ نَامَ أَوْ أَكَلَ
 (۲) سَمِنَ أَعْرِفَنِي لِمُوسَى الْبَقْرَةَ
 جَزَوْ جُزُوي حَشَرَ.. كُلِّ عَاشِقٍ..
 (۳) إِدْرِ قُرْبَانًا لِمُوسَى الْبَقْرَةَ
 فَأَقْلُ جُزْئُهَا عَادَ الْحَيَاتُ
 (۴) يَنْهَضُ الْمَيِّتُ ذَاكَ مِنْ مَحَلِّ
 فِي خَطَابٍ بَعْضُهَا فِي بَعْضِهَا
 (۵) مِنْ جَمَادِمَتْ صُرْتُ نَامِيَا
 مِتُّ وَالْحَيَوَانَ رُمْتُ بِالْأَثَرِ
- فَهُوَ لِلذَّبْحِ وَ لِلْعَيْدِ الْأَجَلِ
 وَلِي تَعْطِي حَيَاةً نَضْرَهُ
 .. غَيْرَ هَيَّابٍ وَ صَبٍّ وَامِقٍ..
 صَيَّرْتُ تُحْيِي الْعِظَامَ الدَّيْرَةَ
 لِلَّذِي مَاتَ وَ صَارَ كَالرُّفَاتِ
 لَهُ مِنْ قَهَرٍ يَهَا فِيهِ حَصَلُ
 إِصْرُبُوا طَوْعًا وَ أَمْرًا يَهَا
 ثُمَّ مِنْ بَعْدِ النُّمُو .. ثَانِيَا..
 صُرْتُ حَيَوَانًا .. نُمُوي قَدْ دَثَّرَ.. (۲)

(۱) ای کما ان حیاة المقتول کانت موقوفة علی ذبح البقرة کذا فی النظر الروح
 البیة حیاتها موقوفة علی ذبح بقرة النفس الامارة - (۲) ای کنت فی مرتبة المعدن
 من الجماد ذاک الزمان بواسطة الربیع نیت و صرت نامیا فی مرتبة النبات و ضربت نفسی
 علی الحيوان فالکنی و معیت فی وجوده و لقیة مرتبة الحیات بعد مماتی من النماء -

- (۱) گاو اگر خسبد و گر چیزی خورد
 (۲) گاو موسی دان مرا جان داده
 (۳) گاو موسی بود قربان گشته
 (۴) بر جهد آن کشته ز آسیب ز جا
 (۵) از جمادی مردم و نامی شدم
- بهر عید و ذبح او می پرورد
 جزو جزوم حشر هر آزاده
 کمترین جزوش حیاتی گشته
 در خطاب اضر بوه بعضها
 وز نما مردم بحیوان سرزدم (۱)

(۱) برای آگاهی از شرح فارسی و عرفانی آیات مذکور بصفحه ۲۱۳ و ۲۲۴ شرح
 ملاحادی سبزواری نیز رجوع نمایند -

صُرْتُ .. وَالْخَبَرَ الْبَصِيرَ الْحَازِمِيَّ ..
 لِي نَقْصٌ أَنَا بِالْمَوْتِ أَتَى (۱)
 أَتْرُكُ حَتَّىٰ بِهَذَا بِالْأَثَرِ
 أَرْفَعُ .. أَحْيِي بِفُوزٍ وَنَجَاحٍ ..
 أَطْفُرُ .. أَجْزِي السَّمَاءَ وَالسَّمَكَ ..
 .. فَإِلَيْهِ الْكُلُّ مِنْهُ وَ لَهُ ..
 أَتْرُكُ .. أَطْلُبُ مَا فَوْقَ الْفَلَكَ ..
 لَا وَلَا لَمْ أَنَا ذَاكَ أَكُونُ (۲)

(۱) وَ مِنْ الْحَيَوَانِ مِثُّ الْأَدَمِيِّ
 فَإِذَا مِمَّ أَخَافُ وَ مَتَى
 (۲) حَمَلَةً أُخْرَى أُمُوتُ وَ الْبَشَرَ
 لِي مِنَ الْأَمْلَاقِ رَأْسًا وَ جَنَاحَ
 (۳) وَلِي حَقٌّ يَبَّانُ نَهَرَ الْمَلِكِ
 كُلَّ شَيْءٍ هَالِكٍ إِلَّا وَجْهَهُ
 (۴) مَرَّةً أُخْرَى أُمُوتُ وَ الْمَلِكِ
 وَ اللَّذِي فِي الْوَهْمِ أَنَا لَا يَكُونُ

(۱) ای زمان کوئی من اجزاء الحيوان مت بالذبح و النضاج و صرت آدمياً ای انساناً بعد ای خوف علی متى اكون ناقصاً من الموت و المحو و القتلانی كنت فی الاصل جماداً فمت و بهذا الموت عرجت لمرتبة النماء ثم مت منه و عرجت لمرتبة الحيوان ثم مت بالذبح و الهلاك و عرجت بواسطة النعدي فلقیت فی جسم الانسان مرتبة الانسان فمتی انقص اذا مت فی وجه الله تعالى بل اصل لمرتبة الملك - (۲) قربان شوم ای افنی نفسی من الملكية و ذاك اللذی لا یأتی فی الوهم اكون ای اصل فی الاستفراق لمرتبة انسى بها ما سوى الله و ابقى ببقاء الله -

پس چه ترسم کی ز مردن کم شدم
 تا بر آرم از ملایک بال و پر
 کل شیء هالک الا وجهه
 آنچه اندر وهم ناید آن شوم

(۱) مردم از حیوانی و آدم شدم
 (۲) حمله دیگر بمیرم از بشر
 (۳) وز ملک هم بایدم جستن ز جو
 (۴) بار دیگر از ملک قربان شوم

- (۱) فَإِذَا لِلْعَدَمِ عُدْتُ الْعَدَمَ
وَأَصِقًا إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
(۲) مَوْتًا أَدِرْ مَا عَلَيْهِ اتَّفَقَتْ
إِنَّ مَاءَ الْحَيَوَانِ فِي الظَّلَامِ
(۳) وَيَكْ كَالْتَّيْلُوفِ أَنْتَ أَبَدًا
مِثْلَ مُسْتَسْقِي لِمَاءِ النَّهْرِ قَدْ
(۴) مَوْتُهُ بِالماءِ لِلْمَاءِ الطَّلَابِ
(۵) أَيُّهَا الْعَاشِقُ مَنْ قَلْبًا جَمَدَ
هُوَ بِالرُّوحِ مِنَ الْأَحْبَابِ قَدْ
- قَالَ كَالْأَرْغَنِ .. أَوْ زِيرَ بَمَ ..
.. وَلَهُ مِنْهُ إِلَيْهِ مَا يَكُونُ .. (۱)
أُمَّةً فِي وَصْفِهِ مَا افْتَرَقَتْ
.. لَا سِوَاهُ كَانَ مَوْجُودًا مُدَامَ ..
طَرَفَ النَّهْرِ اتَّقِ أَنْ تَبْعُدَا
حَرِصَ .. مِنْهُ أَقَامَ مَا ابْتَعَدَ ..
أَكْثَرَ وَاللَّهُ أَدْرَى بِالصَّوَابِ
لَا يَسِ الْخِدْعَةَ مِنْ خَوْفٍ وَجَدَ (۲)
تَقَرَّ .. خَافَهُمْ مِمَّا أَعَدَّ ..

(۱) ای اکنون عدماً اضافیاً و هو الفناء من جهة الوجود العارضی و العدم کالارغنون و هو آله طرب اوجدها افلاطون يقول لی انا الیه راجعون یعنی تقول لی الحقائق اللتی هی بالاضافة العالم الظاهر و عدم باصوات حسان انا لله و انا الیه راجعون -
(۲) نسخه ثانیه - الخزیه -

- (۱) پس عدم گردد عدم چون ارغنون
(۲) مرگ دان کان اتفاق امتست
(۳) همچو نیلوفر بروزین طرف جو
(۴) مرگ او آبست و او جویای آب
(۵) ای فسرده عاشق نمکین نمد
- کویدم کانا الیه راجعون
کاب حیوانی درون ظلمتست
همچو مستسقی حریص و آب جو
می خورد والله اعلم بالصواب
گوز بیم جان ز جانان می رمد (۱)

(۱) در بعضی نسخ نمکین نمد آمده است شارحی گفته مراد از نمد ست و تنگی صفت تن است یعنی تن نمدی است که از تنگ بافته شده -

- (۱) أَنْتَ يَا عَارَ النَّسَاءِ انْظُرِي إِلَى
كَمْ مِائَاتٍ مِنْ أُلُوفٍ نَشَرُوا
(۲) قَدْ رَأَيْتَ النَّهْرَ فِي النَّهْرِ أَهْرِيقِ
وَمَتَى الْمَاءُ مِنَ النَّهْرِ الْفَرَارِ
(۳) وَصَفُهُ فِيهِ فَتَى الذَّاتِ الْبَقَاءِ
بِالْقَبِيحِ لَمْ يَكْ أَنَا وَ لَمْ
(۴) فَعَلَى النَّخْلِ لَهُ الرُّوحَ لِيَا
إِنِّي مِنْهُ فَرَرْتُ فَأَنَا ..
- سَيْفِ عَشِقٍ لَهُ سُلٌّ فِي الْأَمَلِ
لَهُ أَرْوَاحاً .. وَ فِيهِ بَشَرُوا ..
دَرَمًا الْقَلَّةَ .. وَالْكُوبَ اغْرِيقِ
رَامَ .. فِي النَّهْرِ لَهُ كَانَ الْقَرَارُ ..
وَجَدْتُ مِنْهُ لَذَا مِنْهُ الْبَقَاءُ
يَكْ بِالتَّاقِصِ .. لَا كَيْفُ وَ كَمْ ..
أَنَا عَلَقْتُ أَبْنَتِ عُذْرِيَا (۱)
.. تَائِبٌ طَابَ لِي فِيهِ الْعَنَا ..

(۱) و فی نسخه غدردان را که ازو بگریختم بالغین المعجزة ای لغدره اللنی هربت منه یعنی لکونی کافراً لنعمة صدر جهان خیانتی و اختیاری للفرار منه قباحة و للاعتذار له بغلبة جذبة للعبة اذهبت خوف الموت والافتناء و علقت نفسی علی نخل وصلة الحبيب اعتذار لاجل الفرار من لقائه -

- (۱) سوی تیغ عشقش ای ننگ زنان
آب را از جوی دیدی کوزه اندر جوی ریز
(۲) جوی دیدی کوزه اندر جوی ریز
زین سپس نمی کم شود نمی بدلقا
(۳) وصف او فانی شد و ذاتش بقا
عذر آن را که ازو بگریختم
(۴) خویش را بر نخل او آویختم

فی بیان وصول ذاك العاشق لمعشوقه لما غسل يده من روحه

ای فرغ منها

- (۱) وَ كَيْمِيلُ الْكُرَّةِ سَارَ عَلَى وَجْهِهِ وَالرَّاسُ سَجَاداً إِلَى
سَمْتِ ذَاكَ الصَّدْرِ مُبْتَلِ الْعُيُونِ مُوقَدَ الْقَلْبِ بِنِيرَانِ الشُّجُونِ
- (۲) وَ يَوْجِهِ فَاقِعَ كَالزَّعْفَرَانِ خَضِلِ الْأَرْدَانِ خَفَاقِ الْجَنَانِ
سَارَ ذَاكَ الْمَخْطَفُ الْقَلْبِ الْأَمَانِ يَمِضِي نَحْوَ السَّيِّدِ صَدْرِ جِهَانِ
- (۳) سَارَ فِي كَيْفِهِ سَيْفٌ وَ كَفَنٌ يَعِشِقُ الْمَوْتَ يَحْنُ لِلْمَحَنِ
إِذْ هُوَ عَاشِقُهُ السُّكْرَانِ كَانَ بِهِ وَ الْمَوْتُ لَهُ طَابَ وَ هَانِ
- (۴) جُمْلَةُ الْخَلْقِ الرُّؤْسُ فِي الْهَوَاءِ وَضَعُوا .. خَافُوا الْبُغْضَ وَ جَفَاءَ ..
- (۵) أَنْ هُوَ يُحْرِقُهُ أَوْ يَشْنِقُ حَالاً الْأَبْلَهُ هَذَا الْأَحْمَقُ
يَفْعَلُ فِيهِ كَمَا كَانَ الزَّمَانُ فَعَلَ بِالسَّيِّئِ الْحِطَّ الْمُهَانِ
- (۶) كَالْفَرَّاشِ الشَّرَرَ نُوراً نَظَرَ نَفْسُهُ مِنْ حُمُقٍ أَوْرَى بِالْشَّرَرِ

رسیدن آن عاشق بمعشوق خریش چون دست از جان خود بخشست

- (۱) همچو گوئی سجده کن بر رو و سر جانب آن صدر شد با چشم تر
- (۲) بارخ چون زعفران اشک روان رفت آن بیدل سوی صدر جهان
- (۳) هم کفن هم تیغ اندر دست او چونکه بود او عاشق سرمست او
- (۴) جمله خلغان منتظر سر در هوا کش بسوزد یا بر آویزد و را
- (۵) این زمان این احمق يك لخت را آن نماید که زمان بدبخت را
- (۶) همچو پروانه شرر را نور دید احمقانه در فتاد از جان برید

- (۱) غَيْرَ أَنَّ الْعِشْقَ لَيْسَ شَمْعُهُ
فُضِيَاءُ فِي ضِيَاءٍ فِي ضِيَاءٍ
(۲) هُوَ مِنْ شَمْعٍ إِلَى النَّارِ انْتَمَى
يُظْهِرُ النَّارَ وَيَطْبُبُ وَ هُنَا
مِثْلَ ذَاكَ الشَّمْعِ فَأَقْ طَبْعُهُ
هُوَ وَاللُّطْفُ الْعَمِيمُ وَالصَّفَاءُ
عَكْسُهُ كَانَ لَهُ الشَّانُ سَمَى
كُلُّهُ لَا يُخْمَدُ مِنْهُ السَّنَا

فی بیان وصف ذاك المسجد المهلك للضيف وفي وصف ذاك العاشق

من بنحو لا ابالی طالب الموت الذي صار ضيفا فيه

- (۳) يَا جَمِيلَ السِّيرَةِ الْقِصَّةُ ذِي
مَسْجِدٍ فِي جَانِبِ الرِّيِّ يُعَدُّ
(۱) لَيْلَةً مِنْ خَوْفِهِ فِي الدَّلِيلَةِ
(۵) لِكَثِيرٍ مَا يَهْ عَارِي غَرِيبٍ
(۶) كَالنُّجُومِ نَفْسَكَ مِنْ ذِي اعْلَمِ
إِسْتَمِعْ وَ الْحِصَّةُ مِنْهَا خُذِ
أَحْدُ لَمْ يُلَفَّ لَوْ فِيهِ رَقْدٌ
هَذِهِ مَا هَلَكَ بِالْمَرَّةِ
ذَهَبَ فِي الصُّبْحِ فِي الْقَبْرِ يَغِيبُ
حَسَنًا وَالصُّبْحُ جَاءَ فَافْهَمِ

روشن اندر روشن اندر روشنست

می نماید آتش و جمله خوشی است

(۱) لیک شمع عشق چون آن شمع نیست

(۲) او بعکس شمعهای آتشی است

سُيِّدَ أَنْ مَسْجِدَ كِهْ مِهْمَانِ كُشِ بَرْدُ رِ آنْ عَاشِقِ مَرِ گُتِ بَجَوِ لَا اِبَالِی

که در آن مسجد مهران شد

- (۳) بِكَ حِكَايَتِ كُوشِ كُنْ اِي نِيكَ پِي
(۴) هِيْجِ كَسِ دَرِ وِي نَخْفَتِي شَبِ زِ بِيْمِ
(۵) بَسِ كِهْ اَنْدَرِ وِي غَرِيْبِي عَوْرِ رَفْتِ
(۶) خَوِيْشْتَنِ رَا نِيكَ اَزِ اَيْنِ آگَاھِ كُنْ
مَسْجِدِي بَدِ بَرِ كِنَارِ شَهْرِ رِي
كِهْ نِهْ فَرْزَنْدَشِ شَدِي اَنْ شَبِ يَتِيْمِ
صَبْحِ دَمِ چُونِ اخْتِرَانِ دَرِ گُورِ رَفْتِ
صَبْحِ اَمَدِ خَوَابِ رَا كُوتَاھِ كُنْ

- (۱) وَالْكَرَى قَصِرَ لَكَ كُلُّ أَحَدٍ
يَقْتُلُونَ الضَّيْفَ فِي سَيْفٍ مُقْلٍ
(۲) هُوَ سِحْرٌ وَطِلْسَمٌ وَرَصْدٌ
(۳) ذَلِكَ الْآخِرُ قَالَ ضَعْ عَلَى
(۴) أَنْ هَنَا يَا ضَيْفُ لَا تَأْتِ النِّيَامُ
يَسُوِيْ ذَلِكَ يَأْتِي فَالْكَمِينُ
(۵) ذَلِكَ الْآخِرُ قَالَ فَضَعُوا
غَافِلًا أَنْتُمْ إِذَا جَاءَ الطَّرِيقُ
- قَالَ فِيهِ كَمْ شَيَاطِينٍ بَجَدَ
ذَلِكَ الْآخِرُ قَالَ فِيهِ بَلْ
لِعَدُوِّ الرُّوحِ وَالْجِسْمِ مُعَدٌ
بَابِهِ نَقْشًا جَلِيًّا فِي الْمَلَأِ
دَعُ هُنَا لَوْ لَكَ رُوحٌ وَالْجِمَامُ
كَانَ فِيهِ وَ لَكَ يَأْتِي الْيَقِينُ
قُفْلًا اللَّيْلَ مَدَامًا وَ اَمْنَعُوا
لَهُ لَا تَعْطُونَ هَبْ فِيهِ حَقِيقُ

اندران مهمان کشان باتیغ کند

کین رصد باشد عدو جان و جسم

بر درش کای میهمان اینجا مباح

ورنه مرگ اینجا کمین بگشایدت

غافلای کاید شما ره کم دهید

(۱) هر کسی گفتی که پربانند تند

(۲) وان دگر گفتی که سحرست و طلمسم

(۳) وان دگر گفتی که برنه نقش قاش

(۴) شب مخسب اینجا اگر جان بایدت

(۵) وان یکی گفتی که شب فقلی نهید

مجيء الضيف الى ذاك المسجد المهلك للضيف

- (۱) فَبِوَقْتِ اللَّيْلِ ذَا الضَّيْفِ الْغَرِيبِ جاءَ وَهُوَ سَامِعُ الصَّوْتِ الْعَجِيبِ
- (۲) ذَاكَ كَانَ فَلِأَجْلِ الْإِمْتِحَانِ قَدْ أَتَى مُمْتَحِنًا مَا فِيهِ بَأْسٌ
- حَيْثُ كُلُّ الرَّجُلِ كَانَ الْأَجَلُ رُوحُهُ لَا يَحْذَرُ الْأَمْرَ الْجَلَلَ
- (۳) قَالَ كِرْشُ مَعَ رَأْسِ هَبْ لِيَا نَقَصَا هَبْ إِنْ كُنْتَ رُوحِيَا^(۱)
- (۴) حَيَّةٌ قَدْ نَقَصَ قُلُّ لِلْبَدَنِ إِمِضْ وَالصُّورَةَ يَا ذَاكَ فَمَنْ
- أَنَا إِذْ أَبْقَى أَنَا النَّقِشَ أَبَدَ لَيْسَ بِالْمُعْوِزِ لَيْسَ الْمُعْتَمَدُ
- (۵) إِذْ نَفَخْتُ كُنْتُ مِنْ لُطْفِ الْإِلَهِ أَنَا نَفَخَ الْحَقُّ أَيْضًا لَا سِوَاهُ
- صِرْتُ لَمَّا الرُّوحُ عَنْ نَائِي الْبَدَنِ تُفْصَلُ.. أَبْقَى يَفِيضُ ذِي الْمَنَنِ..

(۱) اشكنبه ای کرش و آراد بالرأس والکرش الروح ای افرض نقصان الروح الحيوانی
فان نقصانها لا يطرأ على نقصان ايماني -

آمدن مهمان در آن مسجد مهمان گش

- (۱) آن یکی مهمان در آمد وقت شب کوشنیده بود آن صیت عجب
- (۲) از برای آزمون می آزمود زانکه پس مردانه و جان باز بود
- (۳) گفت کم گیرم سر واشکنبه رفته گیر از گنج جان يك خبه
- (۴) صورت تن گو برو من کیستم نقش کم ناید چو من باقیستم
- (۵) چون نفخت بودم از لطف خدا نفخ حق باشم ز نای تن جدا (۱)

(۱) اشاره بآیه درسوره حجر - فاذا سويته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين-

- (۱) صَوْتُ نَفْخٍ لَهُ حَتَّىٰ ذَا الطَّرَفِ لَمْ تَقَعْ حَتَّىٰ لِضَيْقٍ ذَا الصَّدَفِ
(۲) يَتْرُكُ الْجَوْهَرَ ذَاكَ إِذْ ذَكَرَ فَتَمَنُّوا الْمَوْتَ مِنْ دُونِ حَذَرٍ
أَنْتُمْ يَا صَادِقُونَ إِذْ أَنَا أَصْدُقُ الرُّوحَ لِي أَفِيدِي هُنَا (۱)

فی بیان لوم اهل المسجد الضیف العاشق علی نومه هناك

و تهدیدهم له

- (۳) لَهُ قَالَ الْقَوْمُ إِصْحَ لَا تَنْتُمْ كَيْ لَكَ لَا يَهْرُسُ إِمَّا أَلَمْ
(۴) مِلِكُ الْمَوْتِ كَكُسْبٍ فَعَرِيبٌ أَنْتَ لَا تَدْرِي بِحَالِ مَا يَطِيبُ
أَنْ جَمِيعُ مَنْ هُنَا نَامُوا الزَّوَالُ وَجَدُوا وَالْوَزَرَ لَا قُوَا وَالْوَبَالَ
(۵) لَيْسَ هَذَا إِتِّفَاقًا كَمْ مِرَارُ قَدْ رَأَيْنَا نَحْنُ هَذَا بِاعْتِبَارُ

(۱) الاية فی سورة الجمعة (قل یا ایها اللذین هادوا ان زعمتم انکم اولیاء من دون الله فتمنوا الموت ان کنتم صادقین -

- (۱) تا نیفتد بانگ نفخش این طرف تا رهد آن گوهر از تنگین صدف
(۲) چون تمنوا الموت گفت ای صادقین صادقم جان را بر افشانم برین

ملاحت کردن اهل مسجد مهمان عاشق را از شب خفتن در آنجا و تهدید

کردن مرد را

- (۳) قوم گفتندش که هین اینجا مخسب تا نکوبد جان ستانت همچو کسب (۱)
(۴) که غریبی و نمیدانی ز حال که در اینجا هر که خفت آمد زوال
(۵) اتفاقی نیست ما این بارها دیده‌ایم و جمله اصحاب نهی

(۱) کسب بضم کنجاره یعنی ثقل روغن کنجد و کلمه جانستان کنایه از عزرائیل است۔

- (۱) مَعَ كُلِّ ذِي النُّهْيِ ذَا الْمَسْجِدِ
وَيَه حَلَّ يَنْصِفُ اللَّيْلُ قَدْ
(۲) فَعِنَ الْوَاحِدِ حَتَّى الْمِائَةِ
لَا يَتَّقِلِيدُ بِأَنْ مِنْ أَحَدٍ
(۳) ذَا الرُّسُولِ قَالَ يَا ذَا الدِّينِ مَا
ذَلِكَ النُّصْحُ غَدَى ضِدُّ الْغُلُولِ
(۴) إِنَّ هَذَا النُّصْحَ صَدَقَ فِي الْوَدَادِ
(۵) أَنْتَ كَالْجَلِيدِ لِكَلْبٍ مِنْ وَدَادِ
لَكَ تُبْدِيهِ فَعَنْ عَقْلٍ وَ عَدْلٍ
مَنْ لَهُ فِي لَيْلَةٍ لَوْ قَصْدًا
جَاءَهُ الْمَوْتُ بِسَمٍ لَا يَرْدُ
كَانَ مَعْلُومًا لَنَا بِالرُّؤْيَةِ
قَدْ سَمِعْنَاهُ .. صَحِيحُ السَّنَدِ ..
كَانَ نَصْحًا وَهُوَ بِالنُّصْحِ سَمَى
عِنْدَ أَهْلِ اللُّغَةِ فِيهِ تَقُولُ (۱)
فِي الْغُلُولِ الْخَائِنُ قَيْدُ الْفَسَادِ
كَانَ ذَا النُّصْحِ يَلَا غَدْرٍ مُرَادُ
أَبَدًا لَا تُنْشِي إِنْ كُنْتَ أَهْلُ

(۱) الغلول الخيانة في المغنم قال الجوهري يقال غل فلان المغاوز أي دخلها وتوسطها

و غل في المغنم غلولا أي خان -

- (۱) هر که آن مسجد شبی مسکن شدش نیم شب مرگ هلاهل آمدش
(۲) از یکی ما تا بصد این دیده ایم نه بتقلید از کسی بشنیده ایم
(۳) گفت الدین النصیحه آن رسول آن نصیحت در لغت ضد غلول
(۴) این نصیحت راستی در دوستی در غلولی خائن و سگ پوستی
(۵) بی خیانت این نصیحت از وداد می نمائیم مگر از عقل و داد

جواب العاشق للناصحين واللائمين

- (۱) قَالَ يَا نَصَاحُ لَمْ أَنْدَمْ أَنَا
 (۲) أَنَا كَسْلَانٌ وَضَرْبًا أَكُلُ
 لَا تَرُمُ عَافِيَةً مِنْ كَاسِلٍ
 (۳) كَاسِلٌ لَا مِثْلَ مَنْ كَانَ الْوَرِقُ
 كَاسِلٌ لَسْتُ أَبَالِي وَ الْحِمَامُ
 (۴) كَاسِلٌ لَا مِثْلَ مَنْ بِالْكَفِّ قَدْ
 كَاسِلٌ وَثَابَ مِنْ ذَا الْجِسْرِ قَدْ
 (۵) أَنَا لَسْتُ الْكَاسِلَ مَنْ ضَرْبًا
 بَلْ مِنَ الْكَوْنِ وَ مِمَّنْ يَنْتَمِي
 (۶) صَارَ إِلَيَّ الْمَوْتُ لَدِيدٌ ثَقْلًا
 مِثْلَمَا الطَّيْرُ السَّجِينُ الْقَفْصَا
- قَدْ شِيعْتُ أَنَا مِنْ هَذِي الدُّنَا
 أَطْلُبُ الضَّرْبَ فَأَنْتَ الْأَجْمَلُ
 فِي الطَّرِيقِ فَهُوَ غَيْرُ وَاصِلِ
 طَلِبَ بِالتَّبَرُّهَامِ وَ عَلَقِ
 مَنِّي مَالِي سِوَاهُ مِنْ مَرَامِ
 حَصَلَ الدَّرْهَمُ وَالْمَالُ أَعْدُ
 عَبَّرَ كُلًّا عَنِ الدُّنْيَا ابْتَعَدُ
 فَوْقَ دُكَّانِ السُّؤَالِ طَلِبَا
 هُوَ لِلْكَوْنِ يَطِيرُ وَالسَّمِيَّ
 كَانَ مِنْ ذِي الدَّارِ كَمْ طَابَ لِيَا
 تَرَكَ طَارَ وَ مِنْهُ خَاصَا

جواب گفتن عاشق ناصحان و دلاست گریان را

- (۱) گفت او ای ناصحان من بی ندم
 (۲) منبلی ام زخم خوار و زخم خواه
 (۳) منبلی ام نی کو بود خود بر گک جو
 (۴) منبلی نی کو بکف پول آورد
 (۵) آن نه کو بر هر دکانی بر زند
 (۶) مر گک شیرین کشت و نغمه زین سرا
- از جهان زندگی سیر آمدم
 عافیت کم جوی از منبل براه
 منبلی ام لا ابالی مرگ جو
 منبلی چستی کزین پل بگذرد
 بل جهد از کون و کانی بر زند
 چون قفص هشتن بریدن مرغ را

- (۱) إِنْ ذَاكَ الْقَفْصَ مَنْ كَانَ فِي
نَظَرَ الطَّيْرِ لَهُ مِثْلَ الشَّجَرِ
عَيْنِ ذَا الْبُسْتَانِ أَوْ ذَا الرَّفْرِفِ
وَالْبَسَاتِينِ وَ أَنْوَاعِ الْخَضِرِ
- (۲) فَمِنْ الْخَارِجِ كَمْ مِنْ ذِي الطُّيُورِ
دَائِمًا مِنْ لَا أَبَالِي الْقَفْصَا
حَوْلَ هَذَا الْقَفْصِ رَهْنُ السُّرُورِ
قَرَأُوا وَ الْكُلُّ طَيِّبًا رَقْصًا
- (۳) ذَلِكَ الطَّيْرُ السَّجِينُ فِي الْقَفْصِ
مَا بَقِيَ أَكْلٌ وَلَا شُرْبٌ لَهُ
مِنْ سُرُورٍ بِهِ مِنْ غَمٍّ خَلَصَ
لَا وَ لَا صَبْرٌ دَهَاهُ الْوَلَهُ
- (۴) رَأْسُهُ مِنْ كَيْلٍ ثَقْبٍ يُخْرِجُ
يَقْلَعُ فَأَلْقَبُ وَ الرُّوحُ إِذَا
كَيْ لِقَيْدِ الرَّجُلِ وَهُوَ الْمُزْجِجُ
لِلْخُرُوجِ طَلَبَ دَوْمًا كَذَا
- (۵) وَلَهُ ذَا الْقَفْصِ الْبَابَ فَتَحَ
لَا كَمِثْلِ الطَّيْرِ ذَاكَ فِي الْقَفْصِ
كَانَ لِلْأَحْزَانِ رَهْنًا لِلْفُصْصِ
هَرُّ دَارَتَ وَ قَيْدَ الرِّبْقَةِ

- (۱) آن قفس که هست عین باغ در
مرغ می بیند گلستان و شجر
- (۲) جوق مرغان از بیرون گرد قفس
خوش همی خوانند ز آزادی قفس
- (۳) مرغ را اندر قفس زان سبزه زار
نی خورش ماندست نی صبر و قرار
- (۴) سر زهر سوراخ بیرون می دهند
تا بود کین بند از پا بر کنند
- (۵) چون دل و جاننش چنین بیرون بود
آن قفس را در گشائی چون بود
- (۶) نی چنان مرغ قفس در اندهان
کرد بر گردش بحلقه گربگان

- (۱) فَمَتَىٰ ذَا الْخَوْفِ فِيهِ وَالْحَزَنُ كَانَ أَوْ مِنْ قَفْصٍ حَلٍّ زَمْنُ
 (۲) لِلْخُرُوجِ يَأْمُلُ أَلْفَ قَفْصٍ هُوَ دَوْمًا طَلَبَ اكْتِظَ غُصَصُ
 وَجَدَ دَوْمًا وَمِنْ هَذَا الْقَفْصِ مَنْ غَدَى الْأَضِيقَ نَطًّا وَخَلَصَ^(۱)

فی بیان آن جالینوس و الحکماء اللذین هم بمشرب جالینوس عشقهم

- مقصود علی هذه الدنيا لان معرفة جالینوس تأتي مناسبة لعمل الدنيا
 و لم تناسب عمل الاخرة و ليست هي معرفة مننخبة مطلوبة حتى
 تروج فی ذلك السوق فلا جرم یری نفسه مع العوام مساویاً و الامر
 یؤمنده لله وحده و لم تبق لجالینوس و اتباعه فی ذلك اليوم اماره
 (۳) مِثْلَ ذَا قَدْ قَالَ جَالِینُوسُ مَنْ مَا هِرَاءَ كَانَ یَعْلَمُ وَ یَفْنُ
 (۴) مِنْ هَوَىٰ هِذِ الدُّنَا مِمَّ الْمُنَىٰ لَهُ كَانَتْ وَ السُّرُورُ وَ الْهَنَا
 لِي نِصْفُ الرُّوحِ تَبْقَىٰ وَ الدُّنَا أَنْظُرْ مِنْ دُبُرٍ بَغْلٍ أَنَا

(۱) و فی نسخه (او همی خواهد کزین ناخوش حصص) ای یطلب ذلك الطیر
 بدل الحصص اللتی همی غیر مرضیه فی اطراف هذا القفس مائة قفص لیسان من الهوی و الحصص-

- (۱) کی بود او را در این خوف و حزن آرزویی از قفس بیرون شدن
 (۲) او همی خواهد کزین تنگین قفس صد قفس باشد بگرد این قفس

عشقی جالینوس برین حیاة دنیا بود که هنر او اینجا هم بکار می آید هنری
 نه ورزیده است که در آن بازار بکار آید لاجرم آنجا خود را با هوا می بکسان
 می بیند و الامر یؤمنده امیری او نمی ماند

- (۳) آن چنانکه گفت جالینوس راد از هوای این جهان و از مراد
 (۴) راضیم کز من بماند نیم جان که ز کون استری بینم جهان

نَظَرَ قَدْ جُمِعَتْ لِلضَّرِّ
 مَالَهُ فِي غَيْرِ ذِي الدُّنْيَا قَرَارَ
 قَدْ رَأَى وَالْمَحْشَرِ الْمَخْفِيِّ لَمْ
 سَحِبَ وَهُوَ مِنَ السَّحْبِ انْهَزَمَ
 وَجْهَهُ لِلْمَصْدَرِ وَهُوَ الْمَحَلُّ
 أَنَا مِنْ ذَا الْبَلَدِ مَنْ لَا أَذَى
 هَلْ أَرَى ذَاكَ الْمَقَامَ وَالطَّلَبَ
 يُوجَدُ بَابٌ وَمِنْهُ فِي الرَّحِمِ
 مِنْ طَرِيقٍ لِي يُرَى فِي مَرَّةٍ
 أَنْظُرْ أَرْنُو لَيْتَكَ الظَّلَمَ

(۱) فَقَطَاراً حَوَّلَهُ مِنْ هُرَيْرٍ
 طَيْرُهُ الْإَيْسَ صَارَ عَنْ مَطَارِ
 (۲) أَوْ هُوَ غَيْرُ الدُّنْيَا هَذِي الْعَدَمِ
 (۳) يَرِ دَوماً كَالْجَنِينِ فَالْكَرَمِ
 (۴) رَاجِعاً لِلْبَطْنِ فَالْلُطْفُ جَعَلَ
 (۵) لَهُ ظَهَرَ الْأُمِّ سَوَى أَنْ إِذَا
 فِيهِ وَالْبُلْغَةِ لِي يَا لَلْعَجَبِ
 (۶) أَوْ يَذَاكَ الْبَلَدِ الثَّمَنِ الْوَحْمِ
 (۷) أَنْظُرْ أَوَّلِي كَسَمِ الْإِبْرَةِ
 أَنْ أَنَا مِنْ خَارِجٍ لِلرَّحِمِ

مرغش آیس گشته بودست از مطار
 در عدم نادیده او حشری نهان
 می گریزد او سپس سوی شکم
 او مقرر در پشت مادر میکند
 ای عجب بینم بدیده این مقام
 لی نظاره کرده می اندر رحم
 که زیرون رحم دیده شدی

(۱) کربه می بیند بگرد خود قطار
 (۲) یا عدم دیده است غیر این جهان
 (۳) چون جنین کش می کشد بیرون کرم
 (۴) لطف رویش سوی مصدر میکند
 (۵) کذا گر بیرون نهم زین شهر و کام
 (۶) یا دری بودی درین شهر و خم
 (۷) یا چو چشمه سوزنی را هم بدی

- (۱) فَالْجَنِّينُ ذَاكَ عَنْ ذَا الْعَالَمِ
مِثْلَ جَالِينُوسَ غَيْرَ الْمَحْرَمِ
- (۲) هُوَ لَا يَدْرِي الرُّطُوبَاتِ اللَّتِي
مَدَدًا كَانَتْ أَتَتْ مِنْ عَالَمِ
- (۳) مِثْلَمَا الْأَرْكَانُ هَذِي الْأَرْبَعَةَ
مِائَةً عُونَ لَهَا مِنْ بَلَدِ
- (۴) فَإِذَا فِي الْقَفْصِ قَدْ وَجَدَا
فِيهِ الْبُسْتَانِ وَالْعَرَصَةِ ذَا
- (۵) تَنْظُرُ رُوحُ النَّبِيِّينَ الْخَضِرُ
وَالْفَرَاغِ بَتَّةً مِنْ ذَا الْقَفْصِ
- (۶) فَلِجَالِينُوسَ وَ الْعَالَمِ هُمْ
وَ كِمِثْلِ الْقَمَرِ فِي الْفَلَكَ
- غَافِلٌ أَيْضًا .. لِجَهْلٍ دَائِمٍ ..
لَهُ كَانَ وَ بِهِ لَمْ يَعْلَمْ
قَدْ غَدَتْ فِي الرِّحْمِ بِالْمَرَّةِ
خَارِجَ الْبَطْنِ بِأَمْرِ لَا زِمَ
فِي الدُّنَا .. فِيمَنْ بَدَتْ مُجْتَمِعَةً ..
لَا مَكَانَ قَدْ أَتَى بِالْمَدَدِ
مَاءً أَوْ حَبًّا وَ وَافَى عِدْدَا
لَمَعَ وَ الْفَوْتُ صَارَ وَالْعَدَا
وَ الْبَسَاتِينَ لَدَى وَقْتِ السَّفَرِ
لَا تَرَى فِيهِ الْعَنَاءَ وَالْفُصْصَ
تَرَكَوْا قَدْ فَرَّغُوا مِمَّا لَهُمْ
بَزَّغُوا .. شَقُّوا سِتَارَ الْحَدَاكِ ..

همچو جالینوس او نامحرمی
آن مدد از عالم بیرونی است
صد مدد دارد ز شهر لامکان
آن ز باغ و عرصه در تافتست
زین قفس در وقت نقلان و فراغ
همچو ماه اندر فلکها بازغند

(۱) آن جنین هم غافلست از عالمی
(۲) او نداند آن رطوباتی که هست
(۳) آن چنان که چار عنصر در جهان
(۴) آب و دانه در قفسی گریافته است
(۵) جانهای انبیا بینند باغ
(۶) پس ز جالینوس و عالم فارغند

اِفْتِرَاءَ مَا لَهُ فِيهِ مَرَامٌ
لِي وَلَا هَذَا الْخَطَابُ وَالْعِتَابُ
قَالَ فِي ذَا الْقَوْلِ اُبْدَاهُ زَمَنُ
لَهُ مَا كَانَ مِنَ الْمَعْنَى افْتَرَقَ
يَطْلُبُ الثَّقْبَ إِذَا كَانَ نِدَا
وَلَهُ .. جَرُّوا وَمِنْهُمْ جَزَعًا
وَالْفَرَارَ لَهُ حَبٌّ وَافْتَتَنَ
كَانَ مِثْلَ الْفَارِ وَأَزَاهُ يَفَنُ
لَهُ بَنِيَانًا عَلَى وَفْقِ الْمُنَى
وَإِلَيْهِ الْعُمَرُ حُبًّا نَزَعًا
جَاءَ فِيهَا وَدَرَاهَا بَكْرَةً
كُلُّهَا اخْتَارَ يَهَا نَالَ الْأَمَلُ

(۱) تَوَاجِلِیْنُوسَ كَانَ ذَا الْكَلَامُ
فَلِجَالِیْنُوسَ مَا كَانَ الْجَوَابُ
(۲) ذَا جَوَابُ ذَلِكَ الْوَاحِدِ مَنْ
حَيْثُ أَنَّ الْقَلْبَ بِالنُّورِ التَّصَقُّ
(۳) إِنَّ طَيْرَ رُوحِهِ الْفَارَ غَدَا
عَرَجُوا مِنْ هُرِّ قَدْ سَمِعَا
(۴) وَلِهَذَا السَّبَبِ الرُّوحُ الْوَطَنُ
هُوَ فِي ذَا الثَّقْبِ لِلدُّنْيَا وَمَنْ
(۵) فِيْهَذَا الثَّقْبِ أَيْضًا قَدْ بَنَى
وَ يَوْفَقِ الثَّقْبِ عِلْمًا وَضَعَا
(۶) لَهُ تِلْكَ الْحَرْفُ مَنْ كَثَرَتْ
لَوْ بِهَذَا الثَّقْبِ جَاءَتْ بِالْعَمَلِ

پس جوابم بهر جالینوس نیست

که نبودستش دلی با نور جفت

چون شنید از گریبان او عرجوا

اندرین سوراخ دنیا موش وار

در خور سوراخ دانائی گرفت

اندرین سوراخ کار آید گزید

(۱) ورز جالینوس این قول افتریست

(۲) این جواب آن کس آمد کین بگفت

(۳) مرغ جایش موش شد سوراخ جو

(۴) زان سبب جانش وطن دید و فرار

(۵) هم درین سوراخ بنائی گرفت

(۶) پیشهائی که مر او را درمزید

- (۱) حَيْثُ أَنْ الْقَلْبَ دَوْمًا قَلْعًا
فَالطَّرِيقُ لِلنَّجَاةِ سَدٌّ أَنْ
(۲) فَلَوْ أَنَّ الْمَنَكِبُوتَ الطَّبْعَ قَدْ
فَتَمَّى كَانَ الْبُصَاقُ ضَرْبًا
(۳) دِرَّةُ ذَا الظَّفَرِ مِنْهَا فِي الْقَفْصِ
كَانَ إِسْمُ ظَفِيرِهَا السَّرْسَامُ مَعَ
(۴) يَرْكُضُ زَاوِيَةً فِي زَاوِيَةٍ
قَدْ غَدَى الْمَوْتُ كَقَاضٍ وَالْعَلِيلُ
(۵) حَيْثُ أَنَّ الشَّاهِدَ ذَا الرَّاحِلِ
لَكَ يَدْعُو دَائِمًا لِلْمَحْكَمَةِ
(۶) مُهَلَّةٌ تَطْلُبُ مِنْهُ لِلْمَهْرَبِ
وَسِوَى ذَلِكَ قَالَ قُمْ .. فَمَا ..
- أَنْ خُرُوجًا يُبْدِي مِمَّا وَقَعَا
يَجِدُ الْمَخْلَصَ مِنْ قَيْدِ الْبَدَنِ
كَانَ لِلْمَعْنَاءِ وَافِيًا وَ الْمَدَدُ
لَهُ فُسْطَاطًا إِلَيْهِ ذَهَبًا
جَعَلَتْ أَبَدَتْ شُجُونًا وَ غَصَصُ
قَفْصِ دَوْمًا وَ سُقْمًا وَ وَجَعُ
لِلدَّوَاءِ طَالِبًا لِلْعَافِيَةِ
شَاهِدٌ حَالِكَ كَثْرًا وَ الدَّلِيلُ
جَاءَ لِلْقَاضِي لِأَنَّ ذَا عَاجِلًا
وَ عَلَيْكَ يَنْقُدُ مَا أَبْرَمَهُ
فَلَوْ أَعْطَاكَ تَجِدُ مِنْكَ الطَّلَبُ
.. مُهَلَّةٌ عِنْدِي لَكَ لَنْ تَعْلَمَا ..

- (۱) زانکه دل بر کند از بیرون شدن
(۲) عنکبوت ار طبع عنقا داشتی
(۳) کربه کرده چنگ خود اندر قفس
(۴) گوشه گوشه می دود سوی دوا
(۵) چون پیاده قاضی آمد این گواه
(۶) مهلتی خواهی تو از وی در گریز
- بسته شد راه رهیدن از بدن
از لعابی خیمه کی افراشتی
نام چنگش در دو سرسام و غصص
مر که چون قاضی ورنجوری گوا
که همی خواهد ترا تا حکم گاه
گر پذیرت شد و گرنه گفت خیر

وَالْعِلَاجَاتِ بِهِ تَلْقَى الشِّفَاءَ
رُقْعًا تَضْرِبُ وَفُقَ الْمِحَنَ
فِي صَبَاحٍ قَائِلًا وَاعْجَبَا
آخِرَ الْأَمْرِ اسْتَجِي بِالْفِعْلَةِ
لَكَ مِنْ مَلِكٍ شَدِيدِ الطَّلَبِ
يَصُلُ وَالْخَطَرُ يَرْبُوكَا
سَوَّقَ سَارَ حَاشِيًا فِي الْغَلَسِ
قَلَعَ كَانَ قَوِيَّ الْعَثَرَةِ
يَهْرَبُ يَحْذَرُ مِنْ مَوْعِدِهِ
لِلْقَضَا مَا طَلَبَ إِلَّا أَذَاهُ
سَمَتَ ذَلِكَ الْمَرْءُ مِنْ ضَيْفَا نَزَلَ
.. وَ لَهُ الْوَاقِعَ صِفًا لَا تُزِيدُ

(۱) طَلَبُ الْمُهَلَّةِ قَدْ كَانَ الدَّوَاءَ
ذَلِكَ فَوْقَ خِرْقَةٍ لِلْبَدَنِ
(۲) آخِرَ الْأَمْرِ يَجِيءُ غَضِبًا
فَلَكُمْ مِنْ مَرَّةٍ مِنْ مُهَلَّةٍ
(۳) يَا كَثِيرَ الْحَسَدِ الْعُذْرَ اطْلُبِ
قَبْلَ أَنْ مِنْ مِثْلِ ذَا الْيَوْمِ لَكَ
(۴) وَالَّذِي فِي الظُّلْمَةِ مِنْهُ الْفَرَسُ
مِنْهُ نُورٌ قَلْبِهِ بِالْمَرَّةِ
(۵) فَمِنْ الشَّاهِدِ مَعَ مَقْصِدِهِ
حَيْثُ أَنَّ الشَّاهِدَ ذَلِكَ دَعَاهُ
(۶) خَلِي عَنْ هَذَا وَ سَوَّقَ يَعْجَلُ
هُوَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ فِي الْمَسْجِدِ

ده زنی بر خرقه تن پارها
چند باشد مهلت آخر شرم دار
پیش از آن که آن چنان روزی رسد
بر کند زان نور دل یکبارگی
کان گوا سوی قضا میخواندش
کو بمسجد آمد آن شب میهمان

(۱) جستن مهلت دوا و چارها
(۲) عاقبت آید صبحی خشم و از
(۳) عذر خود از شه بخواه ای پر حسد
(۴) وان که در ظلمت براند بارگی
(۵) میگریزد از گوا و مقصدش
(۶) وین گذر کن جانب آن شخص و ران

لوم اهل المسجد للضيف

- (۱) لَهُ قَالَ الْقَوْمُ رَحْ ذَا الْجَلْدَا
كَيْ يَذَا ثَوْبَكَ وَ الرُّوحُ لَكَ
(۲) مِنْ بَعِيدٍ لَكَ سَهْلًا يَظْهَرُ
فَالطَّرِيقُ آخِرَ الْأَمْرِ يَصِيرُ
(۳) فَلَكُمْ مِنْ رَجُلٍ قَدْ صَلَبًا
وَ يَوَقْتُ الْأَلْتَوَاءِ وَ الْخَطَرُ
(۴) قَبْلَ وَقْتِ الْخَطَرِ سَهْلًا غَدَا
مِنْ خِيَالٍ لِلْقَيْحِ وَ الْحَسَنِ
(۵) فَإِذَا مَا بَاطِنَ الْحَرْبِ دَخَلَ
فَوْقَ ذَاكَ الْمَرْءِ صَعْبًا وَ خَطَرَ
- لَكَ لَا تُبْدِي وَ تَرْجُوا الْمَدَا
لَا يَصِيرُ الرَّهْنُ يَدْنُو حَتْفَكَ
وَيْكَ فَانْظُرْ حَسَنًا مَا تَقْدَرُ
كَثْرَةً صَعْبًا بِهِ عَزَّ الْمَسِيرُ
نَفْسُهُ مِنْ أَوَّلِ مَا رَعِبَا
مَلَجَاءَ رَامَ .. وَ مِنْهُ مَا حَضَرَ ..
فِي قُلُوبِ النَّاسِ دَوْمًا مَا بَدَى
.. وَ لَهُمْ زَانٌ عَلَى مَرَّ الزَّمَنِ ..
فِي الزَّمَانِ لَكَ عَادَ ذَا الْعَمَلِ
وَ عَلَى النَّفْعِ لَهُ فَاقُ الضَّرَرِ

«لاست کردن اهل مسجد بهمان را»

- (۱) قوم گفتندش مکن جلدی برو
(۲) آن زدور آسان نماید بر نگر
(۳) بس کسا کاویخت خود را از نخست
(۴) پیشتر از واقعه آسان بود
(۵) چون در آید اندرون کارزار
- تا نگرده جامه و جانت گرو
که باخر سخت باشد رهگذر
وقت پیچاپیچ دست آویز جست (۱)
در دل مردم خیال نیک و بد
آن زمان کرده بر آن کس کارزار

(۱) دست آویز بر وزن رستاخیز آنچه را همراه آوردند و آن را وسیله دهند و بمعنی در آویختن و دست درچیزی زدن و آن را پشت و پناه خود ساختن و تکیه بر آن کردن (برهان قاطع) -

- (۱) حَيْثُ لَسْتَ الْأَسَدَ الرَّجُلَ لَكَ
إِصْحَاحٌ إِنَّ الْأَجَلَ الذِّئْبُ الْغَنَمَ
(۲) وَمِنْ الْأَبْدَالِ إِنْ كُنْتَ الْغَنَمَ
آمِنًا إِيَّتِ فَإِنْ ذِئْبَكَ
(۳) مَنْ مِنَ الْأَبْدَالِ كَانَ مَنْ يَصِيرُ
حَوْلَ الْخَمْرِ لَهُ خَلًّا مُدَامَ
(۴) لَكِنْ أَنْتَ سَاكِرًا كُنْتَ وَقَدْ
أَسَدًا فَأَصْحَاحِ زَمَانًا وَأَفْقِ
(۵) فَلَا إِلَهَ إِلَّا قَالَ فِي أَهْلِ الْتَفَاقِ
بِأَسْهُمْ مَا بَيْنَهُمْ بِأَسْ شَدِيدِ
(۶) فَهُمْ مَا بَيْنَهُمْ مِثْلُ الرِّجَالِ
- لَا تُمَدُّ أَكْثَرَ مِمَّا حَدُّكَ
رُوحُكَ.. أَحْدَرُ فَهُوَ مَوْتُ وَغَمٌ..
لَكَ صَارَ الْأَسَدُ.. الْقَهْرُ اغْتَنَمَ..
صَارَ مَنكُوسًا بِذَا الْفَتَكِ لَكَ
مُبَدَّلُ التَّبْدِيلِ لِلْحَقِّ الْقَدِيرِ
.. ذَهَبًا طَلَقًا لَهُ سَوَى الرِّغَامِ..
خَلَّتْ مِنْ ظَنِّ بِكَ صِرَتْ يَجْدُ
لَا تُسْقِ .. أَكْثَرُ مِنْ ذَالِمٍ تَطْقُ..
مُوْهِنِي الرَّأْيِ وَ أَصْحَابِ الشَّقَاقِ
.. هَكَذَا قَدْ عَبَّرَ الذِّكْرُ الْمَجِيدُ..
وَلَدَى الْحَرْبِ الشَّدِيدِ وَالْجِدَالِ

(۱) كان اجل گر گست و جان تست ميش

ايمن آ كه گر گك تو سرزير شد

خمرش از تبديل يزدان خل شود

شير پندارى تو خود را هين مران (۱)

بأسهم ما بينهم بأس شديد (۲)

درغرا چون عورتان خانه اند

(۱) چون نه شيرى هين منه توپاى پيش

(۲) ورز ابدالى و ميشت شير شد

(۳) كيست ابدال آن كه او مبدل شود

(۴) نيك مست شير كيرى و از گمان

(۵) گفت حق ز اهل نفاق ناسديد

(۶) در بيان هم د گر مردانه اند

(۱) شيرگير بمعنى نيم مست و مست - (۲) اشاره بآيه كريمه (بأسهم

بينهم شديد تحسبهم جميعا و قلوبهم شى ذلك بانهم قوم لا يعقلون) -

- (۱) كُنُسَاءُ الْبَيْتِ كَانُوا بِالْمَثَلِ
 قَالَ مِنْ قَبْلِ الْوَعَى بِالْمَرَّةِ
 (۲) فَيَوْقَتِ صُحْبَةِ الْحَرْبِ هُمْ
 وَ يَوْقَتِ الْعَلِيِّ لِلْحَرْبِ هَوُوا
 (۳) هُمْ وَقْتَ الْغَزْوِ كَالسِّيفِ الطَّوِيلِ
 (۴) سَيْفُهُ كَانَ كَمِثْلِ الْبَصْلِ
 طَلِبَ الضَّرْبَ فَوَخَزُ إِبْرَةَ
 (۵) أَنَا مِمَّنْ طَلِبَ الْعُمُرُ الصَّفَاءَ
 (۶) عِنْدَ وَقْتِ الصَّقْلِ فَالْعُشْقُ غَدَا
 لَكَ كَالشَّاهِدِ لَمَّا الشَّاهِدُ
 (۷) فَلَوْ أَنَّ الْقَاضِيَ ذَا طَلَمَا
 قُبْلَةً لِلْحَيَّةِ اعْطِ كَيْ تَجِدَ
- فَالنَّبِيِّ قَائِدُ الْغَيْبِ الْأَجَلِ
 يَا فَتَى لَمْ تَأْتِ أَيُّ جُرْأَةٍ
 سَكَرُوا الرِّغْوَةَ بَانَتْ لَهُمْ
 هُمْ كَالرِّغْوَةِ وَالْعَارِ هَوُوا
 وَيَوْقَتِ الْكِرِّ وَالْحَرْبِ الْجَلِيلِ
 وَ يَوْقَتِ الْفِكْرَةَ لِلْعَمَلِ
 لَهُ يُخْلِي الْقُرْبَةَ بِالْمَرَّةِ
 أَعْجَبُ كَيْفَ يَفِرُّ مِنْ جُفَاءٍ
 لَكَ كَالِدَعْوَى الْجُفَاءِ قَدْ بَدَا
 عُدِمَ مِنْكَ ادِّعَاكَ فَاسِدُ
 شَاهِدًا مِنْكَ فَخَلِي الْغَضْبَا
 لَكَ كَنْزًا .. كُلُّ مَنْ جَدَّ يَجْدُ ..

- (۱) گفت پیغمبر سپهدار غیوب
 (۲) وقت لاف غز و مستان کف زنند
 (۳) وقت ذکر غز و شمشیر دراز
 (۴) وقت اندیشه دل اوزخم جو
 (۵) من عجب دارم ز جویای صفا
 (۶) عشق چون دعوی جفا دیدن گواه
 (۷) چون گواهد خواهد این قاضی مرنج
- لاشجاعت یافتی قبل الحروب
 وقت جوش و جنگ چون کف می‌فتند
 وقت کر و فر تیغش چون پیاز
 پس بیک سوزن تهی شد خینگ او
 کو رمد در وقت صیقل از جفا
 چون گواهی نیست شد دعوی تباه
 بوسه ده بر مار تا یابی تو گنج

بَلْ مَعَ الْوَصْفِ الْقَبِيحِ فَبِكَ قَدْ
 ذَلِكَ الْمَرْءُ الْعَصَا.. هَبْ فِي غَضَبٍ..
 وَ الْغُبَارَ ضَرَبَ أَبْدَى النَّصَبِ
 حَاقِدٌ وَ الْعَدُو مِنْهَا طَلِبَا
 بَلْ عَلَى سَكْسَكِهَا وَالْخَبِيبِ
 تَمْشِي مَاءَ الْعِنَبِ السِّجْنِ زَمَنُ
 وَ لَهُ التَّبْدِيلُ يَأْتِي بِالْمَسِيرِ
 وَالصَّغِيرَ تَضْرِبُ الْقَهْرَ الْعَظِيمِ
 لَهُ يَا رُوحَ الْحَبِيبِ بِالْجَمَالِ
 فَوْقَ شَيْطَانٍ وَ فِيهِ كَيْنَا
 لَوْ تَقُولُ كَمْ يَطِيبُ مَوْتُكَ
 طَلَبْتُ لَا مَوْتَكَ.. أَنْتَ الْمُرَادُ..

(۱) ذَا الْجَفَاءُ لَيْسَ مَعَكَ يَا وَلَدُ
 (۲) وَجَدَ فَوْقَ الْبَسَاطِ لَوْ ضَرَبُ
 فَعَلَى ذَاكَ الْبَسَاطِ مَا ضَرَبُ
 (۳) وَإِذَا مَا الْفَرَسَ قَدْ ضَرَبَا
 هُوَ فَوْقَ الْفَرَسِ لَمْ يَضْرِبُ
 (۴) كَيْ مِنْ السَّكْسَكِ تَنْجُو وَالْحَسَنُ
 لَهُ تَخْتَارُ لِأَنَّ خَمْرًا يَصِيرُ
 (۵) لَكَ قَالَ أَنْتَ كَمْ هَذَا الْيَتِيمِ
 (۶) كَيْفَ لَمْ تَخْشَ مِنْ اللَّهِ فَقَالَ
 قُلْهُ أَنِّي ضَرَبْتُ بَلْ أَنَا
 (۷) قَدْ ضَرَبْتُ أُمُّكَ أَنَا لَكَ
 مَوْتَ ذَاكَ الْخُلُقِ مَوْتَ الْفَسَادِ

بلکه با وصف بدی اندر تودر
 بر نمد او را نزد بر گرد زد
 آن نزد بر اسب زد بر سکسکش
 شیره زندان کنی تا می شود
 چون نترسیدی ز قهر ایزدی
 من بران دیوی زدم کو اندروست
 مرگ آن خو خواهد و مرگ فساد

(۱) آن جفا با تو نباشد ای پسر
 (۲) بر نمد چوبی که آن را مرد زد
 (۳) گر بزدم اسب را آن کینه کش
 (۴) تا ز سکسک وارهد خوش پی شود
 (۵) گفت چندان آن یتیم را زدی
 (۶) گفت او را کی زدم ای جان دوست
 (۷) مادر از گوید ترا مرگ تو باد

- (۱) ذَا الْفَرِيقِ التَّارِكُونَ لِلْأَدَبِ
لِلرَّجُولِيَّةِ مَاءٌ وَ الرِّجَالُ
- (۲) فَعِنَ الْحَرْبِ لَهُمْ عَذَابُهُمْ
وَمَخَانِيثٌ وَ مَأْفُونِينَ هُمْ
- (۳) قَلِيلًا اِسْمَعِ الْقَوْلَ الْهَذَرَ
وَيَصِفُ الْحَرْبَ مَعَ امثالِ ذِي
- (۴) حَيْثُ زَادُوَكُمْ خَبَالًا قَدْ ذَكَرَ
لَكَ عَنْ صَحْبٍ ضِعَافٍ حَوْلِ
- (۵) لَوْ هُمْ مَعَكُمْ يَكُونُوا الرِّفْقَاءُ
صَيَّرُوا كَالْتَّبَنِ لَا اُبَّ لَهُمْ
- مِنْهُ فَرُّوا وَ بِهِ خَافُوا النَّصَبَ
أَهْرَقُوا هَانُوا صِفَاتًا وَ خِلَالَ
- أَرْجَعُوهُمْ وَ وَهَتْ أحوَالُهُمْ
دَائِمًا ظَلَمُوا.. وَلَا سِعْرَ لَهُمْ..
- وَالَّذِي صَوَّتَ كِبَرًا أَفْخَرَ
لَا تُرْحَ وَ أَتْرَكَ لَهَا الْوَصْفَ الْبَدِيَّ
- الْإِلَهُ وَرَقَ الْوَجْهِ كَدَرَ
.. عَنْهُمْ إِعْرَاضٌ عِنْدَ أَمْرِ مُشْكِلٍ.. (۱)
- فَالْفُرَاةُ وَ الْجُنُودُ الْأَقْوِيَاءُ
جُبْنَاءُ بِالنِّفَاقِ مِثْلَهُمْ

(۱) الاية في سورة التوبة في حق المنافقين (لو خرجوا بينكم ما زادواكم الا خبلا و لا وضعوا خلالكم يفتنونكم الفتنة و فيكم سماعون لهم والله عليم بالظالمين) -

- (۱) آن گروهی که از ادب بگریختند
(۲) عاذلشان از و غی و راندند
(۳) لاف و غرّه و ژاژ خارا کم شنو
(۴) زانکه زادو کم خبالا گفت حق
(۵) که گرایشان با شما همره شوند
- آب مردی و آب مردان ریختند
تا چنین حیز و مخنت ماندند
با چنینها در صف هیجا مرو
کز رفاق سست بر گردان ورق
غازیان بی مغز همچون که شوند

- (۱) مَعَكُمْ بِالصَّفِّ سَوَوْا نَفْسَهُمْ
يَهْرَبُونَ وَلِقَلْبِ الصَّفِّ قَدْ
(۲) قَلِيلُ الْجُنْدِ مِنْ غَيْرِ النَّقْرِ
أَحْسَنُ مِنْ أَنْ مَعَ أَهْلِ التِّفَاقِ
(۳) إِنْ لَوْزًا قَلَّ مَنخُولًا يَرُوقُ
(۴) لَوْ غَدَى الْمَخْلُوطُ بِالْمِرِّ فَهَبْ
وَحِدًا شَيْئَةً نَقَصَهُمَا
(۵) فَالْمَجُوسِيُّ لَهُ الْقَلْبُ أَبَدُ
عَاشَ عَنْ حَالٍ لِذَاكَ الْعَالَمِ
- وَاحِدًا وَ الشِّدَّةِ مِنْ بَعْدِهِمْ
كَسَرُوا.. جَاءُوا يُرْعِبُ لَا يَحْدُ..
ذَا.. وَمَنْ كَانَ سَدِيدًا بِالنَّظَرِ..
تُحْشَرُونَ وَ تَرُونَ الْإِفْترَاقِ
طَعْمُهُ اللَّوْزَ الْكَثِيرَ وَ يَفُوقُ
صُورَةَ مِرٍّ وَ حُلُوُّ مُنْتَخَبِ
كَانَ إِذْ لَمْ يَتَّحِدْ قَلْبُهُمَا (۱)
خَائِفًا كَانَ لِأَنَّ بِالشِّكِّ قَدْ
كَانَ فِي شِكِّ وَ وَهْمٍ دَائِمِ.

(۱) ای کذا مغلوب النفس و لو کان فی الصورة شیخا فهو اسوء حالا من الشیطان-

- (۱) خویشتن را با شما هم صف کنند
(۲) پس سپاهی اندکی بی این نفر
(۳) هست بادم کم خوش پیخته
(۴) تلخ و شیرین گربصورت یکشوند
(۵) کبر ترسان دل بود کو از گمان
- بس گریزند و دل صف بشکنند
به که با اهل نفاق آید حشر
به ز بسیاری به تلخ آمیخته
نقص از آن افتاد که همدل نباشند
می زید در شک ز حال آن جهان

مَا دَرَى وَ الْخَطَوَ يُلْقِي عَجَلًا
 عِلْمِ الْوَاقِعِ طَرًّا جَهْلًا
 مَا دَرَى كَيْفَ يَسِيرُ لَا حَذَرَ
 سَارَ مَعَ قَلْبٍ وَرَى نَارًا وَ دَمَ
 مِنْ طَرِيقٍ لَمْ يَكُ قَيْدَ الْأَذَى
 يَقِفُ يَحْذَرُ أَنْ يَسْرِى زَمَانُ
 قَلْبُهُ الْيَقْظَانُ أَنَّى مَا يُلِمُ
 بِالطَّرِيقِ عَالِمٌ مَعَ تَقَعِهِ
 بِالْقُلُوبِ لَا تُرَافِقُ أَيُّ حَالٍ
 آفِلُونَ .. الْجُنُّ بَانَ بِهِمْ ..
 تَرَكُوا .. مُنْفَرِدًا مُرْتَبِكًا ..
 بِادْعَاءِ مِنْهُمْ وَ افْتَحَرُوا

(۱) فِي الطَّرِيقِ يَذْهَبُ وَ الْمَنْزِلَ
 فِي الطَّرِيقِ قَلْبُهُ أَعْمَى يَلَا
 (۲) فَالطَّرِيقَ حَيْثُ مَنْ رَامَ السَّفَرَ
 لَهُ بِالتَّرْدِيدِ كَثْرًا وَ الْأَلَمَ
 (۳) كُلُّ مَنْ قَالَ لَهُ لِلْسَّمْتِ ذَا
 هُوَ مِنْ خَوْفٍ لَهُ ذَاكَ الْمَكَانَ
 (۴) وَ الطَّرِيقَ لَوْ بِهِ حِينًا عِلْمُ
 مِنْ ضَجِيجٍ يَدْخُلُ فِي سَمْعِهِ
 (۵) فَإِذَا مَعَ مَنْ هُمْ مِثْلَ الْجِمَالِ
 إِذْ يَوْقَتِ الضِّيقِ وَ الْخَوْفِ هُمْ
 (۶) فَكَثِيرًا مَا هُمْ فَرُّوا لَكَا
 هَبَكَ سِحْرَ بَابِلَ هُمْ أَظْهَرُوا

گام ترسان می نهد اعمی دلی
 با تردها و دل پر خون شود
 او کند از بیم آنجا وقف و ایست
 کی رود هرهای و هو در گوش او
 زانکه وقت ضیق و بیم اند آفلان
 گر چه اندر لاف سحر با بلند

(۱) میرود در ره نداند منزلی
 (۲) چون نداند ره مسافر چون رود
 (۳) هر که گوید های این سوره نیست
 (۴) ور بداند ره دل با هوش او
 (۵) پس مشو همراه این اشتر دلان
 (۶) بس گریزند و ترا تنها هلند

- (۱) فَمِنْ الْأَرْعَيْنِ أَنْتَ الْحَرْبُ لَا
وَمِنْ الطَّاوُسِ صَيْدًا وَ عَمَلٌ
(۲) طَبْعُكَ الطَّاوُسُ وَالْوَسْوَاسُ قَدْ
نَفْسًا يَضْرِبُ حَتَّى مِنْ مَقَامٍ
تَطْلُبُ الرَّاحَةَ حَبٌّ فِي الْمَلَأِ
وَيْكَ لَا تَطْلُبُ وَلَا تَلْوِي الْأَمْلُ
جَرِّ فَيْكَ وَهُوَ قُهْرًا وَ أَدَدُ
لَكَ بَتًّا يَقْلَعُ يُؤْلِي الْجَمَامُ

فی بیان قول الشیطان لقریش هلموا الحرب احمد (ص)

فانی اعاونکم و ادعو قبیلتی لمعاونتکم و فی هر به عند ملاقات الصفین (۱)

- (۳) مِثْلَمَا الشَّيْطَانُ فِي الْعَسْكَرِ صَارَ
(۴) إِنِّي جَارُ لَكُمْ لَمَّا قُرَيْشُ
وَاحِدًا مِنْ مِائَةِ قَالَ جِهَارُ
حَضَرُوا مِنْ قَوْلِهِ جَيْشُ فَجَيْشُ
لِلْقِتَالِ وَرَدًا اصْطَفَا مَعَا ..
وَالِي الْهَيْجَاءِ كُلُّ هَرَعًا ..

(۱) قال تعالى في سورة الانفال (فَرَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَ قَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ
اليوم من الناس و اني جار لكم فلما تراءت الفئتان نكس على عقبه و قال اني برى منكم
اني ارى ما لا ترون اني اخاف الله والله شديد العقاب) و كان أناسهم في سورة سراقه
بن مالك سيد تلك الناحية - فلما رأى الملكة بعد التقاء الفئتين نكس هارباً -

- (۱) تو زرعیان بجو هین کارزار
(۲) طبع طاوسیست و سواست کند
تو ز طاوسان مجو صید و شکار
دم زند تا از مقامت بر کند

گفتن شیطان قریش را که بجنگت احمد (ص) آید که من یاریا کنم و قبیلہ خود را
بیاری خزانم و گریختن او در وقت ملاقات صفین

- (۳) همچو شیطان در سپه شد صد یدم
(۴) چون قریش از گفت او حاضر شدند
خواند افسون کانمی جار لکم
هر دو لشکر در ملاقات آمدند

- (۱) فَمِنْ الْأَمْلَکِ .. یُسْرِی وَ یَمِینُ
نَظَرَ الشَّیْطَانُ صَفْوَاً عَسْکَرَا
- (۲) ذِی جُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا الصَّفِّ قَدْ
رُوحَهُ مِنْ خَوْفِهَا دَوْمًا غَدَتْ
- (۳) جَرَّ خَلْفًا رِجْلَهُ نَكَبًا وَ قَالَ
مُعْجَبًا أَنْظُرْ أَخْشِی اللَّهُ عَوْنُ
- (۴) لَهُ قَالَ الْحَارِثُ مَنْ کَسْرَا
فَلِمَهُ أَنْتَ لِي فِي مِثْلِ ذَا
- (۵) قَالَ حَالًا ارْنُوا حَرْبًا وَ کَرْبُ
- فِي حَوَالِي طَرِيقِ الْمُؤْمِنِ
لَجِبًا جَرَّارَ رُعْبًا أَبْهَرَا
- ضَرَبَتْ.. جَلَّتْ سِلَاحًا وَ عُدَدُ..
بَيْتَ نَارٍ بِالشُّجُونِ اتَّقَدَتْ
- عَسْكَرًا جَرَّارَ کَمَّ زَادَ جَلَالَ
مَالِي إِمْضُوا أَرِی مَا لَا تَرَوْنَ
- قَعًّ بِالشَّكْلِ.. وَ زَادَ إِفْتِرَا ..
لَمْ تَقُلْ .. کُنْتُ لِي شَرًّا أَدَى..
- قَالَ لَا تَرْنُو جَعَاشِيشَ الْعَرَبِ

- (۱) دید شیطان از ملایک اسپهی
(۲) ان جنود لم تروها صف زده
(۳) پای خود واپس کشیده میگرفت
(۴) گفت حارث ای سراقه شکل همین
(۵) گفت این دم من همی بینم حرب
- سوی صف مؤمنان اندر رهی
گشت جان او ز بیم آتشکده
که همه بینم سپاهی بس شگفت
وی چرا تو می شگفتی اینچنین (۱)
گفت نی بینی جعاشیش عرب

(۱) تعبیر سراقه برای اینکه شیطان بصورت سراقه آمده بود و کافران او را سراقه میدانستند و در برخی از کتابها آمده که ابوجهل گفته (یا سراقه الفرار قبل الحرب) و ممکن است که گفتارهای مذکور میان حارث و شیطان واقع شده باشد -

- (۱) أَنْتَ يَا مَنْ كُلُّهُ عَارًا بَدَا
فِي الزَّمَانِ ذَاكَ دَعْوَى وَجَلَالُ
- (۲) قُلْتَ فِي الْبَارِحَةِ دَوْمًا أَنَا
كَيْ لَكُمْ فِي كُلِّ آنِ نُصْرَةٌ
- (۳) يَا أَمِينُ قَائِدُ الْجَيْشِ اللَّهُامُ
فِي الزَّمَانِ ذَا مِهْنًا وَحَقِيرُ
- (۴) نَحْنُ حَتَّى النَّفْسِ ذَاكَ لَكَ
لِلدُّوَيْسِ أَنْتَ رِحْتَ وَالْحَطَبُ
- (۵) وَمِذْ الْحَارِثُ قَالَ مَعَ سُرَا
ذَا اللَّعِينِ جَاشَ حَقْدًا وَغَضَبُ
- (۶) إِذْ لَهُ مِنْ قَوْلِهِ فِي الْقَلْبِ لَمْ
- مَا نَظَرْتَ غَيْرَ ذَا لِكِنْ غَدَا
فِي الزَّمَانِ ذَا قِتَالُ وَجِدَالُ
بِهِ قِيدْتُ .. أَسِيرًا لِفَنَّا ..
تَأْتِي مَعَ فَتْحٍ وَتَبْدُو قُدْرَةٌ
كُنْتُ .. فِي الْبَارِحَةِ .. الْقَرَمُ اللَّهُامُ
كَالْمَخَانِيثِ وَلَا شَيْئًا تَصِيرُ
إِتْبَعْنَا وَ أَتَيْنَا مَعَكَ
نَحْنُ صِرْنَا .. وَ لَنَا حَانَ الْعَطَبُ ..
قَهْ هَذَا مِنْ عِتَابٍ قَدْ جَرَى
يَدُهُ مِنْ يَدِهِ بُغْضًا سَحَبُ
وَجَعُ كَثُرُ وَ ضَغْطُ وَ أَلَمُ

- (۱) می نه بینی غیر این لیک ای توننگک
(۲) دی همی گفتی که پابند آن شدم
(۳) دی زعیم الجیش بودی ای لعین
(۴) تا بخوردیم آن دم تو و آمدم
(۵) چونکه حارث با سرافه گفت این
(۶) دست خود خشمین ز دست او کشید
- آن زمان لاف بود این وقت جنگ
که بودتان فتح و نصرت دمبدم
وین زمان نامرد و ناچیز و مهین (۱)
تو بتون رفتی و ما هیزم شدیم
از عتابش خشمگین شد این لعین
چون ز گفت اوش درد دل رسید

ثُمَّ قَرَّ مِنْ شَدِيدِ مَكْرِهِ
إِذْ هَوَّكُمْ عَالَمٍ فِي ذَا الطَّرِيقِ
قَالَ .. لَا أَدْفَعُ شَيْئًا عَنْكُمْ..

إِذْ عَلَّيْهِ هَجَمَ رُعْبُ الظَّفَرِ
بَدَنُ قَرُّ وَ لَكِنْ لَهْمَا

مَلَكُ وَ الْعَقْلُ بِالْعِدِّ هُمَا
ظَهَرَا اثْنَيْنِ إِنَّمَا بِالصُّورَةِ

مَانِعُ الْعَقْلِ عَدُوُّ رُوحَا

يَجْعَلُ كَالضَّبِّ يَبْغِي الْمَلْتَمَسَ
تَارِكًا مَا لَهُ كَانَ طَالِبًا

(۱) ضَرَبَ الشَّيْطَانُ فَوْقَ صَدْرِهِ

(۲) ذِي الْمَسَاكِينِ الدَّمُ مِنْهَا أُرِيقُ
خَرَّبَ إِنْجِي بَرِيئِي مِنْكُمْ

(۳) لَهُ دَقُّ الصَّدْرِ الْقَاهُ وَ قَرُّ

(۴) فَكَلَا الشَّيْطَانِ وَالنَّفْسِ هُمَا

(۵) بَانَاتِ الصُّورَةِ ثِنْتَيْنِ كَمَا

وَاحِدًا كَانَا لِأَجْلِ الْحِكْمَةِ

(۶) لَكَ خَصْمٌ مِثْلُ ذَا فِي سِرِّكََا

(۷) كَانَ .. وَ الدِّينِ .. فَفِي جَرِّ نَفْسِ

ثُمَّ لِلثَّقْبِ يَفْرُ هَارِبًا

خون آن بیچارگان زین مکر ریخت

پس بگفت انی بریئی منکم

پس گریزان شد چو هیبت تاختش

در دو صورت خویش را بنموده اند

بهر حکمتهاش دو صورت شدند

مانع عقلست و خصم جان خویش

پس بسوراخی گریزد در فرار

(۱) سینه اش را کوفت شیطان و گریخت

(۲) چونکه ویران کرد چندین عالم او

(۳) کوفت اندر سینه اش و انداختش

(۴) نفس و شیطان هر دو یک تن بوده اند

(۵) چون فرشته و عقل کایشان یک بدند

(۶) دشمنی داری چنین در سر خویش

(۷) یک نفس حمله کند چون سوسمار

..بَهْرَبَ صُنْعاً صُنُوفَ وَضُرُوبَ..
 لِيَفِرَّ لَوْ رَأَى مَا يُزْعِجُ
 عَنْ نَفُوسِ النَّاسِ ثُمَّ انْهَزَمَا
 سُمِّيَ فِيهِ .. بِهِ الذِّكْرُ وَرَدَ..
 كَخُنُوسِ الْقَنْفِذِ لَيْسَ أَقْلُ
 وَالْإِيَابُ لَهُ مِنْ بَابٍ لِبَابٍ
 لَهُ بِالْخَنَاسِ فِي الذِّكْرِ انْعَرَفَ
 مَائِلَ وَ الشَّيْءَ مِنْهُ يَصِيرُ
 يَخْتَفِي مِنْ خَوْفِ صَيَادٍ عَبَسَ
 وَجَدَ الْفُرْصَةَ مِنْهُ لِلْأَذَى
 لَهُ جَرَّ الْحَيَّةُ مِنْهُ الْقَلْبُ

(۱) هُوَ حَالاً لَهُ فِي الْقَلْبِ ثَقُوبٌ
 رَأْسُهُ مِنْ كُلِّ ثَقْبٍ يُخْرِجُ
 (۲) فَاسْمُ إِبْلِيسَ لِهَذَا كَيْتَمَا
 لِلثُّقُوبِ ذِي غَدَا الْخَنَاسِ .. قَدْ..
 (۳) إِذْ لَهُ كَانَ الْخُنُوسُ بِالمَثَلِ
 مِثْلَ رَأْسِ الْقَنْفِذِ كَانَ الذِّهَابُ
 (۴) وَلِذَاكَ اللَّهُ ذَا إِبْلِيسَ وَصَفَ
 حَيْثُ رَأْسَ الْقَنْفِذِ ذَاكَ الْحَقِيرُ
 (۵) رَأْسُ ذَاكَ الْقَنْفِذِ كُلِّ نَفْسٍ
 (۶) مِثْلَ هَذَا فَعَلَ حَتَّى إِذَا
 أَخْرَجَ الرَّأْسَ بِذَا الْمَكْرِ الْعَطْبُ

سر زهر سوراخ می آرد برون
 واندر آن سوراخ رفتن شد خنوس
 چون سر قنفذ ورا آمد شدست
 کوسر آن خار پشتک را بماند
 دمبدم از بیم صیاد درشت
 زینچنین مکرری شود مارش زبون

(۱) در دل او سوراخها دارد کنون
 (۲) نام پنهان گشتن دیو از نفوس
 (۳) که نفوس چون خنوس قنفذ است
 (۴) که خدا آن دیو را خناس خواند
 (۵) می نهان گردد سر آن خارپشت
 (۶) تا چو فرصت یافت سر آرد برون

تَقَطَّعُ مِنْ بَاطِنٍ .. فِيكَ عَمِيقُ ..
 مِنْ يَدِ تَعْلُوكَ .. أَوْ مِنْكَ تَلِيقُ ..
 شَهْوَةٌ كَانَتْ غَدَى الْقَلْبِ زَمَنُ
 وَ سَجِينِ الْجَزَعِ .. وَ الْعَاهَةِ ..
 فَاسِدًا حَتَّى الْعَوَانِ لِلْعَذَابِ
 مِنْ حَدِيثِ صَحَّ ذَا النَّصْحِ الْأَنِيقُ
 مِنْ بَجَنِّبِكَ غَدَتْ دَوْمًا لَكَ
 لِلْعُدُوِّ ذَا وَجَدَ بِالْحَرْبِ
 وَ اللَّجَاجِ فَبِذَا تَتَقَى الرَّشَادُ
 وَ الْخِصَامِ ذَا الْعَذَابِ السَّرْمَدِي
 لَوْ يَسْوِي الْمَوْتَ سَهْلًا وَ الْعَطَبُ
 صَيَّرَ مِنْ مِثْلِ ذَا بِالْقُدْرَةِ

(۱) وَجَدْتُ لَوْلَا أَنْ النَّفْسُ الطَّرِيقُ
 فَمَتَى كَانَ لِقْطَاعِ الطَّرِيقُ
 (۲) لِاقْتِضَاءِ الشَّحْنَةِ ذِي وَهْيَ مَنْ
 قَيَّدَ أَسْرَ الطَّمَعِ وَ الْآفَةِ
 (۳) مِنْ عَوَانِ السَّرِّ ذَا صِرَتِ الْخَرَابِ
 (۴) وَ لِقَهْرِ لَكَ قَدْ وَافَى طَرِيقُ
 اسْتَمِعْ أَعْدَى عَدُوِّ نَفْسِكَ
 (۵) وَ يَكْ لَا تَسْمَعُ صُرَاخًا وَ صَخَبَ
 فَكَأَبْلِيسَ يَكُونُ فِي الْعِنَادِ
 (۶) فَعَلَيْكَ لِدُنَا وَ الْعِدِ
 (۷) صَيَّرَ سَهْلًا هُوَ أَيُّ عَجَبِ
 هُوَ مِنْ سِحْرِ لَهُ كَمْ مِائَةٍ

رهزنان را بر تو کی دستی بدی
 دل اسیر حرص و آزو آفتست
 تا عوانان را بقهر تست راه
 بین جنیکم لکم اعدی عدو
 کو چو ابلیس است در رنج و ستیز
 آن عذاب سرمدی را سهل کرد
 او ز سحر خویش صد چندان کند

(۱) گر نه نفس از اندرون راحت زدی
 (۲) زان عوان مقتضی که شهوتست
 (۳) زان عوان بتر شدی دزد و تباه
 (۴) در خبر بشنو تو این پند نکو
 (۵) طمطراق این عدو مشنو گرین
 (۶) بر تو او از بهر دنیا و نبرد
 (۷) چه عجب گر مرگ را آسان کند

- (۱) فَلَكُمْ بِالصَّنْعَةِ السِّحْرِ جَعَلَ
ثُمَّ أَيْضاً جَعَلَ ذَاكَ الْجَبَلَ
(۲) عَمَلُ السِّحْرِ كَذَا مِنْهُ النَّفْسُ
فَيَكُلُ نَفْسٍ مِنْهُ قَلْبُ
(۳) سَاعَةً مِثْلَ الْجِمَارِ الْأَدَمِيِّ
يُظْهِرُ كَالْأَدَمِيِّ ذِي الْيُوسَامِ
(۴) مِثْلُ ذَا السَّاحِرِ فِيكَ أَنْتَ سِرُّ
(۵) فَبِذَاكَ الْعَالَمِ مَنْ وَجِدَا
عِنْدَهُمْ سِحْرٌ وَ لِلْسِّحْرِ هُمْ
- تَبْنَهُ بِالْعِظَمِ مِثْلَ الْجَبَلِ
خِفَّةً كَالْتَبْنَةِ أَوْ بِالْأَقْلِ
يَنْفَخُ .. مَا لَهُ كَانَ الْمُتَمَسِّ (۱)
مَا هُوَ الْوَاقِعَ وَالْمَعْنَى غَلَبُ
يُظْهِرُ أُخْرَى الْجِمَارَ الْأَعْجَمِيَّ
.. قَلْبَ الْوَاقِعِ مِنْهُ بِالْمَرَامِ ..
(إِنَّ فِي الْيُوسَامِ سِحْرًا مُسْتَمِرًّا)
سَاحِرُونَ وَجِدُوا .. زَادُوا هُدًى ..
مَنْحُوا السِّحْرَ .. الْحَلَالُ لَهُمْ ..

(۱) ای فعل السحر هذا هو انه ينفخ نفساً قال الجوهری و النفس و احد الانفاس و اراد به النفث لانه شبيه بالنفخ و هو اقل من التفل و قد نفث الراقي نفث و النفثات في العقد السواحر و الحية تنفث السم اذ انكرت قال في الجلالين في قوله تعالى (و من شر النفثات) السواحر تنفث (في العقد) التي تعقدها في الخيط ينفخ فيها بشيء تقوله من غير ريق -

- (۱) سحر کاهی را بصنعت که کند
(۲) کار سحر اینست کو دم میزند
(۳) آدمی را خر نماید ساعتی
(۴) اینچنین ساحر درون تست سر
(۵) اندران عالم که هست این سحرها
- باز کوهی را چو کاهی می تند
هر نفس قلب حقائق می کند
آدمی سازد خری را و آیتی
(انّ فی الیوسوام سحراً مستمر)
ساحران هستند جادوی گشا

- (۱) فَبِذَاكَ الْبَرِّ مَنْ قَدْ نَبَتَا
أَيْضًا التَّرْيَاقُ فِيهِ يَا وَلَدُ
- (۲) فَلَكَ التَّرْيَاقُ قَالَ اطْلُبِ
فَمِنَ السَّمِّ إِلَيْكَ أَقْرَبُ
- (۳) لَكَ قَالَتْ هُوَ سِحْرٌ وَ الْخَرَابُ
لَكَ قَالَ أَنَا سِحْرٌ أَدْفَعُ
- (۴) فَالْنَّبِيُّ قَالَ إِنَّ فِي الْبَيَانِ
قَوْلَ ذَاكَ الْبَطْلِ الْقَرْمِ الْحَسَنِ
- فِيهِ ذَا السَّمِّ النَّقِيعُ وَ أَتَى
نَبَتَ .. ضَمَّ ضَلَالًا وَ رَشَدَ ..
جَنَّةً مِثِّي وَ بِي الْعُمَرَاءُ غِبِ
أَنَا مِنْهُ أَنْفَعُ .. لَوْ تَقَرَّبُ ..
لَكَ كَانَ .. وَ يَه تَلْقَى الْعَذَابُ ..
بِسِحْرِهَا عَنْكَ .. فَلْيَا ادْنُو أَنْفَعُ ..
مَا هُوَ السِّحْرُ وَ قَوْلُ الْحَقِّ كَانَ
.. مَنْ يُحِبُّ نَطْقِهِ اللَّبُّ افْتَتَنَ ..

تکرار العذال نصیحتهم لضعیف المسجد

- (۵) إِصْحِرْ يَا رَبَّ السَّخَاءِ وَاسْأَلْكَ
أَنْتَ مِنْ هَذَا الْخُصُوصِ الْمَسْجِدِ
- أَنْ تَكُونَ الصَّخْرَ صَلْبًا وَ اثْرُكَ
وَ لَنَا لَا تَتَّهِمُ فِيمَا بَدَى

- (۱) اندران صحرا که هست این زهر تر
نیز روئیدست تریاق ای پسر
- (۲) گویدت تریاق از من جو سپر
که ز زهرم من بتو نزدیک تر
- (۳) گفت او سحرست و ویرانی تو
گفت من سحرست و دفع سحر او
- (۴) گفت پیغمبر که ان فی البیان
سحر او حق گفت آن خوش پهلوان

«تکرار کردن عاذلان پند را به مهمان مسجد»

- (۵) هین مکن جلدی بروای بوالکرم
مسجد و ما را مکن زین منهم

فِي غَدٍ نَارًا عَلَيْنَا مِنْ شِقَاءِ
ظَالِمٍ ذَاكَ الْغَرِيبَ مِنْ حَقِّ
سَالِمًا ظُلْمًا لَهُ جَرَّ الرَّدَى
هُوَ فَوْقَ الْمَسْجِدِ إِذْ قَدْ وَقَعَ
وَ يَذَا يَنْجُو هُوَ مِمَّا يُلْمُ
يَا قَوِيَّ الرُّوحِ وَالْقَلْبِ الْوَعِيِّ
مِنْ أَمَانٍ .. فَأَمْضِ رَحْمَاكَ بِنَا ..
بَيْنَنَا وَ الْحَبَّ لَا تَطْبُخْ أَبَدَ
يُقَدَّرُ تُكْتَالُ .. كَمْ زَادَتْ عَلَا ..
طَلِبُوا بِالْفَالِ حَظًّا لَهُمْ
شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ عَنْ بَكْرَةٍ

(۱) فَأَلْعَدُوا قَالَ حِقْدًا مِنْ عَدَاءِ
(۲) يُوقِدُ وَغَدٌ دَنِيٌّ أَنْ خَنَقَ
بِإِدْعَاءِ الْمَسْجِدِ وَهُوَ غَدَا
(۳) وَ بِهَذَا عِلَّةَ الْقَتْلِ يَضَعُ
إِسْمُهُ الْمَشْتُومُ بِالْقُبْحِ عِلْمُ
(۴) فَعَلَيْنَا التُّهْمَةَ لَا تَضَعِ
حَيْثُ مِنْ مَكْرِ الْعَدُوِّ مَا لَنَا
(۵) إِصْحَاحٌ وَ أَمْضِ لَا تُبْنِ مِنْكَ الْجَلْدُ
يَذْرَأُ نَجْمَةً كَيَوَانَ لَا
(۶) حَيْثُ كَمْ مِنْ مِثْلِكَ مِمَّنْ هُمْ
وَ لِجَاهِهِمْ نَتَفَّوْا مَعَ حَسْرَةٍ

آتشى در ما زند فردا دنى
بر بهانه مسجد او بدسالمى (۱)
چونكه بدنام است مسجد او جهد
كه نه ايم ايمن ز مكر دشمنان
كه نتان پيمود كيوان را بگز
ريش خود بر كنده ويك يك لخت لخت

(۱) كه بگويد دشمنى از دشمنى
(۲) كه بتاسانيد او را ظالمى
(۳) تا بهانه قتل بر مسجد نهد
(۴) تهمتى بر ما منه اى سخت جان
(۵) هين برو جلدى مكن سودا مپز
(۶) چون تو بسيار آن بلافيده ز بخت

(۱) تاسانیدن نكو فشردن و خفه كردن يعنى دشمنان تو نفس تو است كه در طرفين

تو واقع -

(۱) إِنْصَحْ رُحَّ وَالْقَيْلَ وَالْقَالَ لَكَ قَصِرْ أَحْذَرُ أَنْ لِيَجْهَلَ نَفْسَكَ
فِي الْوَبَالِ نَقِذْ مَعْنًا بِلَا نَفْعٍ أَمْضِ سَالِمًا مِنْ ذَا الْبَلَاءِ

فی بیان قول المسافر لهم الجواب ومجيئه لهم بالمثل ان حارس

الزرع الذى يدفع صوت الدف والطبل اراد ان يدفع الجمل من الزرع
وكان هذا الجمل حاملا لنفارية السلطان محمود و يضربون عليها

و هي على ظهره (۱)

(۲) قَالَ يَا أَحِبَّائِي لَسْتُ أَنَا مِنْ شَاطِئِينَ تَرَوْنَ فِي الدُّنَا
مَنْ بِلَا حَوْلٍ ضَعِيفًا عَصَبِيَّ يَفْدُو أَوْ أَخْشَى خَطِيرَ الْكَرْبِ
(۳) فَصَبِيَّ حَرَسَ الزَّرْعَ ضَرَبَ فِي طَبِيلٍ وَ الطُّيُورَ بِالْأَصْحَبِ
(۴) دَفَعَ حَتَّى مِنْ الزَّرْعِ الطُّيُورَ بِالطَّبِيلِ تَفَرَّتْ خَافَتْ تَدُورُ
فَوْقَهُ وَالزَّرْعُ صَارَ فِي أَمَانٍ مِنْ قِبَاحِ الطَّيْرِ مَا لَا قَى هَوَانٍ

(۱) ای فمیل بهاب ذلك الجمل صوت دف الصبی و يتمتع من اكل الزرع کذا لاتى
الى المسجد الجامع لا بهاب کلام اهل المحلة -

(۱) هین برو کوتاه کن این قیل و قال خویش و ما را در میفکن در و بال

جواب گشتن بهمان ایشان را و مثل آوردن بدفع کردن سارسی گشت

بیانگے دف از کشت اشتغری را که کوس محمودی را بر پشت او زدندی (۱)

(۲) گفت ای یاران از آن دیوان نیم که ز لاهولی ضعیف آید یم
(۳) کودکی کو حارس کشتی بدی طبلمکی در دفع مرغان میزدی
(۴) تا رسیدی مرغ زان طبلمک ز کشت کشت از مرغان بدی خوف گشت

(۱) و فی نسخه کوس محمودی را بر می داشت و روز و شب بر پشتش کوس

می زدند -

جَادَ فُسْطَاطًا عَظِيمًا ذَا الزَّمَنِ
 أَشْبَهَ جَرَّارَ ذَا فَوْزٍ خَطِيرٍ
 كَانَ بُخْتِيًّا كَيْدِيكَ فِي الْمَثَلِ
 صَوْتُ ذَاكَ الطَّبْلِ إِمَامَ الْجَيْشِ سَارِ
 لِلرَّحِيلِ ضَرَبُوا بَانَ الصَّخْبِ
 ذَاكَ فِي الْحَالِ الصَّيِّ بِعَجَلٍ
 يَحْفَظُ الْبَرْ لَهُ يُشْفِي الْأَذَى
 بِالطَّبِيلِ فَهُوَ مَرُّ الْحُطْبِ
 خُلُقُهُ اعْتَادَ مُقَامًا وَمَسِيرَ
 عِنْدَ ذَا الْبُخْتِيَّ وَالْعَزْمِ الْقَوِيَّ
 لِلْمَلِيكِ الطَّبْلِ جَرَّ مَا شَكَى..

(۱) حَيْثُ أَنَّ الْمَلِكَ مَحْمُودَ مَنْ
 (۲) ضَرَبَ مَعَ فَيَلَقِ نَجْمَ الْأَيْثَرِ
 (۳) وَ هُنَاكَ جَمَلُ طَبْلًا حَمَلُ
 (۴) فِي إِمَامِ الْجَيْشِ لَيْلًا وَ نَهَارَ
 فَوْقَهُ عِنْدَ الرُّجُوعِ وَ الطَّلَبِ
 (۵) وَ يِذَاكَ الزَّرْعِ قَدْ جَاءَ الْجَمَلُ
 ضَرَبَ فَوْقَ الطَّبِيلِ كَيْيَ يِذَا
 (۶) عَاقِلُ قَالَ لَهُ لَا تَضْرِبَ
 مِنْ بُخَاتِي الطَّبْلِ بِالطَّبِيلِ الْكَبِيرِ
 (۷) مَا هِيَ طَقْطَقُهُ أَنْتَ الصَّيِّ
 قَدَرِ عِشْرِينَ مِثْلَ طَبْلِكَ

بر گذر زد آن طرف خیمه عظیم
 آنه و فیروز و صفدر ملک گیر
 بختی بد شبر و همچون خروس
 میزدندی در رجوع و در طلب
 کودک آن طبلک بزد در حفظ بر
 بختی طبل است و با آتش خو
 که کشد او طبل سلطان بیست کفل (۱)

(۱) چونده سلطان شاه محمود کریم
 (۲) با سپاهی همچو استاره آئیر
 (۳) آشتی بد کو بدی حمال کوس
 (۴) بانگ کوس و طبل بروی روز و شب
 (۵) اندران مزرع در آمد آن شتر
 (۶) عاقلی گفتش مزن طبلک که او
 (۷) پیش او چه بود تبوراک تو طفل

(۱) تبوراک نام دو چوب است که بر باغها و کشتها بر یکدیگر زنند تا مرغان
 از باغ و کشت گریزند -

- (۱) عاشقاً کُنتُ اَنَا قَرَبَانَ لَا
وَمَحَلُّ نَوْبَةٍ طَبِلُ الْبَلَاءِ
- (۲) رُوحِي الطَّقِطَقَةُ التَّهْدِيدُ ذَا
قَدْ رَأَتْهُ الْأَعْيُنُ هِذِي.. الْبَلَاءِ..
- (۳) يَا أَوْدَاءُ فَلَسْتُ اَنَا مِنْ
كَيْ اَنَا فِي ذَا الطَّرِيقِ أَقِفْ
- (۴) اَنَا مِمَّنْ هُوَ لِاسْمَاعِيلَ قَدْ
بَلَّ كِاسْمَاعِيلَ كُنتُ الْحَرْفِي
- تِلْكَ فِيمَا هِيَ بَأَتْ لَمْ أَيْنَ
مِنْ خِيَالٍ.. وَ مَرَامِي أَصْرِفُ..
- عُزَيْتَ فِرْقَتُهُ الْخَوْفُ فَقَدْ
رَأْسِي أَفْدِيهِ لِلْخِلِّ الصَّفِيِّ

(۱) تبوراک بفتح التاء لوحان یربط احدهما علی الاخر لاجل الطقطقة و تنفیر الطیور و کفل بمعنی المقدار ای ایها الطفل ما تكون طبلتک قدام ذلك الجمل فانه مثل عشرين مقدار طبلک و طقطقتک لانه یحمل طبل السلطان و الاستفهام للانکار شبه الصبی حارس - الزرع بالعاذل و نصیحته بالطبل و شبه نفسه بالجمل اللحن السكران و قال منی یدخل صوت طبل الطفل فی اذن الجمل السكران کذا انا متى یدخل فی اذنی صوت العذال اللذی هو مشابه لصوت طبل الطفل -

- (۱) عاشقم من کشته قربان لا
جان من نوبت گه طبل بلا
- (۲) خود تبوراک است این تهدیدها
پیش آنچه دیده است این دیدها
- (۳) ای حریفان من از آنها نیستم
کز خیالاتی درین ره بیستم
- (۴) من چو اسماعیلیانم بی حذر
بل چو اسماعیل آزادم ز سر (۱)

(۱) اسماعیلیان فرقه‌ای هستند که غالباً آنها را فدائیان میخوانند و خود را درمهاک

قَدْ فَرَعْتُ قَالَ لِلرُّوحِ يَا
 ..مُعْرِضُ عَنْ كُلِّ مَا فِي ذِي الدُّنَا..
 بِالْعَطَا فَهُوَ سَرِيعًا لِلْغَرَضِ
 عَزَلُوا الْأَسْوَاقَ فِي قَيْدِ الْأَذَى
 مَا لَهَا تَبْدُلُ تَقَعًا تَرَفَعُ
 فِي الْأَنْبَاطِ مِنَ النَّفْعِ الْطَلَبُ
 رَاغِبًا .. يُعْطِي الْكَثِيرَ وَالْيَسِيرُ..
 فِي الْمَتَاعِ وَجَدَ مَنْ ذَا يَصِيرُ
 لَهُ لَمَّا لَمْ يَجِدْ فِيهِ انْتِفَاعُ
 بَقِيَ إِذْ مِنْ مَتَاعٍ قَدْ أَعَدَّ
 ..مَنْ لَهُ يَأْمَلُ دَوْمًا وَ يُرِيدُ..

(۱) فَمِنْ الشَّهْوَةِ بَتًّا وَ الرِّيَا
 قُلْ تَعَالَوْا .. فَسَمِعْتُ وَ أَنَا..
 (۲) كُلُّ مَنْ قَدْ نَظَرَ أَلْفَ عِوَضٍ
 (۳) لَهُ فَدَى الرُّوحِ وَ الْكُلُّ إِذَا
 كَبِيَ إِذَا مَا النَّفْعُ فِيهَا يَقَعُ
 (۴) بِانْتِظَارٍ جَلَسَ صَافِي الذَّهَبِ
 لَوْ أَتَاهُ فَهُوَ بِالْبَدْلِ يَصِيرُ
 (۵) فَإِذَا مَا التَّاجِرُ رِبْحًا كَثِيرُ
 عِشْقُهُ الْبَارِدَ فِي رِبْحِ الْمَتَاعِ
 (۶) فَلِذَا مَعَ ذَلِكَ فِي حَرٍّ وَ وَجَدَ
 لَمْ يَرَ أَكْثَرَ رِبْحًا وَ مَزِيدَ

قل تعالوا گفت جانم را بیا

بالعطية من تيقن بالخلف)

زود در بازو عطا را زین غرض

تا چو سود افتاد مال خود دهند

تا که سود آید ببذل آید مصر

سرد گردد عشقش از کالای خویش

کاله‌های خویش را ربح و مزید

(۱) فارغم از طمطراق و از ریا

(گفت پیغمبر که جاء فی السلف

(۲) هر که بیند مر عطا را صد عوض

(۳) جمله در بازار از آن گشتند بند

(۴) زر در انبائها نشسته منتظر

(۵) چون به بیدد کاله در ربح پیش

(۶) گرم زان ماندست با آن کو ندید

- (۱) هَكَذَا قُلْ بِالْعُلُومِ وَالْحِرَفِ
 (۲) لَمْ يَرَ أَكْثَرَ مِنْهَا مَا فُقِدَ
 دَوْمًا الرُّوحَ عَزِيزًا إِنْ وُجِدَ
 (۳) صَارَ اسْمُ الرُّوحِ مَوْهُونًا حَقِيرَ
 حَبِّهَا وَالرُّوحَ لِلْطِّفْلِ غَدَتْ
 هُوَ مَا لَمْ يَبْلُغِ الْعَقْلَ فَقَدْ
 (۴) إِنْ ذَا التَّصْوِيرِ ذَا التَّخْيِيلِ كَانَ
 فَلِهَذَا اللَّعِبَةِ أَنْتَ أَبَدُ
 (۵) وَمِنْ الطِّفْلِ الرُّوحُ الْمَجَالُ
 وَجَدْتَ تَفَرُّغًا مِنْ حِسٍّ وَ مِنْ
 (۶) لَسْتُ أَلْقَى مُحَرَّمًا حَتَّى أَنَا
 فَسَكَتُ الْحَالَ هَبْنِي بِاشْتِيَاقِ
- وَالْفُنُونِ حَيْثُ مِنْهَا بِالشَّرَفِ
 مَا هُوَ الْأَحْسَنُ مِنْ رُوحٍ تُجَدُّ
 أَحْسَنُ مِنْهَا .. عَلَيْهِ لَمْ تُزِدْ ..
 لِعِبَةٍ مَيِّتَةٍ الطِّفْلُ الصَّغِيرُ
 هَكَذَا كَانَتْ لَهُ إِمَّا بَدَتْ
 حَبِّهَا دَوْمًا لَهَا الرُّوحُ وَجَدَ
 لِعِبَةٍ مَا دُمْتَ طِفْلًا بِامْتِحَانِ
 كُنْتَ مُحْتَاجًا بِهَا اللَّبَّ انْعَقَدَ
 لِلْفَرَارِ إِنْ تَجَدَّ ذَوْقُ الْوِصَالِ
 كُلِّ تَخْيِيلٍ وَ تَصْوِيرٍ .. أَفْنِ ..
 أَذْكَرُ لَا فِي نِفَاقٍ زَمَنًا
 لَا قَوْلَ اللَّهِ أَدْرَى بِالْوِفَاقِ

- (۱) همچنين علم و هنرهای حرف
 (۲) تا به ازجان نیست جان باشد عزیز
 (۳) لعبت مرده بود جان طفل را
 (۴) این تصور وین تخیل لعبتت
 (۵) چون زطفلی رست جان شد دروصال
 (۶) نیست محرم تا بگویم بی نفاق
- چون ندید افزون ازنها در شرف
 چون به آمد نام جان شد چیزلیر (۱)
 تا نکشت او در بزرگی طفل را
 تا تو طفلی پس بدانت حاجت
 فارغ از حسن است و تصویر وخیال
 تن زدم والله اعلم بالوفاق

- (۱) تَلَجَا الْمَالَ غَدًا وَ الْبَدَنُ
.. مِنْهُمَا .. فِي قَوْلِ اللَّهِ اشْتَرَى
- (۲) وَ الْتُلُوجُ لَكَ مِنْ هَذَا السَّبَبِ
حَيْثُ فِي الشَّكِّ يَقِيتَ وَ الْيَقِينُ
- (۳) وَ عَجِبُ ذَلِكَ الظَّنُّ لَكَ
لَا يَطِيرُ سَمَتَ بُسْتَانِ الْيَقِينِ
- (۴) كُلُّ مَنْ ظَنَّ يَقِينًا يَا وَلَدَ
رَامَ يَزْدَادُ جَنَاحِينَ وَ قَدْ
- (۵) فَإِذَا مَا الْعِلْمُ جَاءَ فَالْجَنَاحُ
وَ لَهُ الْعِلْمُ مُدَامًا لِلْيَقِينِ
- لِلْفَنَاءِ يُهْرَقَانِ .. الْفِتْنُ ..
لَهُمَا الْحَقُّ اشْتَرَى مِنْ ذَا الْوَرَى (۱)
- كُنْ أَوْلَى وَ لَكَ رَاقُ التَّعَبِ
فَإِذَا أَنْتَ وَ الْمَظْنُ قَرِينُ (۲)
- يَا حَقِيرُ أَنْ هُوَ آتَا بِكَ
.. لِتَرَى مَا لَكَ مِنْ رُبْحٍ ثَمِينُ ..
- رَامَ يَزْدَادُ جَنَاحِينَ وَ قَدْ
لَهُ وَ الْقُوَّةَ وَافَى .. وَ النَّجَاحُ ..
- طَلِبَ .. خَلَّى مَقَامَ الْأَسْفَلِينَ ..

(۱) الاية فى سورة التوبة ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم و اموالهم بان لهم الجنة يجاهدون فى مبيد الله فيقتلون (اى النفس الامارة) و تَقْلُونَ اى تقتل النفس الجذبات الالهية - (۲) اى الدنيا عندك اولى من الآخرة لاجل انك لا يقين لك قال تعالى فى سورة الاعلى (بل تؤثرون الحياة الدنيا و الآخرة خير وابقى -

- (۱) مال و تن برفاند ريزان فنا
حق خريدارش كه الله اشترى
- (۲) برفها زان نزد تو اوليست
كه توئى در شك يقينى نيستت
- (۳) وين عجب ظنيست در تو اى مهين
كه نمى پرد به بستان يقين
- (۴) هر گمان تشنه يقين است اى پسر
ميزند اندر ترايد بال و پر (۱)
- (۵) چون رسد در علم پس برپا شود
مريقين را علم او پويا شود

(۱) پا بمعنى طاقت و قوت و قدرت را نيز گویند (برهان قاطع)

- (۱) حَيْثُ أَنَّ فِي طَرِيقِ الْمُفْتَتَنِ عَنْ يَقِينٍ نَقَصَ الْعِلْمُ وَظَنُ (۱)
 (۲) فَاقَ وَ الْعِلْمُ الْيَقِينُ طَلِبَا
 (۳) الْإِيمَانِ وَ لِرُؤْيَا وَ شُهُودَ
 بَعْدَ كُلَّا بَعْدَهَا لَوْ تَعَلَّمُونَ
 (۴) لِلشُّهُودِ الْعِلْمُ جَرَّ يَا عَلِيمُ
 (۵) تَنْظُرُ لَا فِي تَأْنٍ مِنْ يَقِينٍ
 (۶) مِثْلَمَا يُؤَلِّدُ مِنْ ظَنِّ خَيَالٍ
 أَنْظُرْ أَعْرِفْ فَيَذَا عِلْمُ الْيَقِينِ
- عَنْ يَقِينٍ نَقَصَ الْعِلْمُ وَظَنُ (۱)
 إِدْرِ دَوْمًا وَ الْيَقِينُ ذَهَبًا
 سُورَةُ (الْهَكَمُ) اقْرَأْ يَا عُنُودُ
 .. تَعْرِفُ مَا لِلْيَقِينِ مِنْ شُئُونٍ .. (۲)
 لَوْ لَكَ كَانَ الْيَقِينُ فَالْجَحِيمُ
 يُؤَلِّدُ مِنْكَ الشُّهُودَ وَ يَبِينُ
 سُورَةُ الْهَكَمُ هَذَا الْمَقَالُ
 يَمْنِي عَيْنَ الْيَقِينِ وَ يَبِينُ

(۱) لان اليقين في اللغة العلم الذي لا شك معه و عند اهل الحقيقة رؤية العيان بقوة الايمان لا بالحجة و البرهان و قيل مشاهدة الغيوب بحفاء القلوب و هو على ثلاثة اوجه علم اليقين و هو ما يحصل عن الفكر و النظر و عين اليقين و هو ما يحصل عن العيان و حق اليقين و هو اجتماعهما - (۲) اي اقرأ لهذا التفاوت في اليقين في سورة الهكم من بعد كلا بعد او تعلمون (كلا سوف تعلمون ثم كلا سوف تعلمون كلا لو تعلمون علم اليقين لترون الجحيم ثم لترونها عين اليقين ثم لتسئلن يومئذ عن النعيم) -

- (۱) زانکه هست اندر طریق مفتتن علم کمتر از یقین و فوق ظن (۱)
 (۲) علم جوای یقین باشد بدان وان یقین جوای دیدست و عیان
 (۳) اندر الهکم بجو این را کنون از پس کلا پس لو تعلمون
 (۴) می کشد دانش به بینش ای علیم در یقین بودی بدیدندی جحیم
 (۵) دید زاید از یقین بی امتثال آنچنان کنز ظن می زاید خیال
 (۶) اندر (الهکم) بیان این بین که شود علم الیقین عین الیقین

(۱) مفتتن یعنی مفتون شده و اینجا مقصود راه مطلوب و نیکوست -

رَأْسِي بِاللَّوْمِ فِيمَا لَا يَرُوقُ
فِيَّ إِذْ أَكَلْتُ .. وَالْوَلَهُ ..
أَبَدَ الدَّهْرِ إِلَيْهِ نَاطَرُهُ
رَجُلِي فِي مَرَحٍ لَا فِي قَزَعٍ
أَذْهَبَ .. الشَّانُ لِي زَادَ عُلَا ..
وَأَهْ أَضْحَكَ دَوْمًا وَأَسْرَ
مِائَةً كَالْوَرْدِ فِي الضَّحِكِ أَجَلُ
خُوطَةٍ وَ الْقَدِّ مِنْهَا عَدَلَا
أَكَلْتُ ضَوْعَ بِالْمِسْكِ الْعَمِيقِ
جَعَلَ وَالرُّوحَ حُلُوَ الْمَشْرَبِ
شِبْهَ رَسْمٍ (چِگَل) مَعَهُ اتَّحَدَ

(۱) فَالْيَقِينَ أَنَا وَالظَّنُّ أَفُوقُ
(۲) أَبَدًا لَا يَلْتَوِي الْحَلَوَى لَهُ
يِي بَانَ صِرْتُ عَيْنًا بِأَصْرَهُ
(۳) إِذْ أُرُوحُ أَنَا لِلْبَيْتِ أَضَعُ
رَجُلِي لَا أُرْجِفُ كَالْعَمِي لَا
(۴) فَالَّذِي الْحَقُّ مَعَ الْوَرْدِ ذَكَرُ
مَعَ قَلْبِي ذَكَرٌ وَهُوَ جَعَلَ
(۵) كُلُّ مَا قَدْ ضَرَبَ الْحَقُّ عَلَى
كُلِّ مَا النَّرْجِسُ مِنْهُ وَالشَّقِيقُ
(۶) ذَاكَ مَنْ قَدْ كَانَ قَلْبَ الْقَصَبِ
ذَاكَ مَنْ مِنْهُ التُّرَايِي وَجَدَ

وز ملامت بر نمی گردد سرم

چشم روشن گشتم و بینای او

پا نه لرزانم نه کورانه روم

بر دل من گفت صد چندانش کرد

وانچه از وی تر گس و نسرين بخورد

وانچه خاکی یافت زونقش (چگل) (۱)

(۱) از گمان و از یقین بالاترم

(۲) چون دهانم خورد از حلوائ او

(۳) پانهم گستاخ چون خانه روم

(۴) آنچه گل را گفت حق خندانش درد

(۵) آنچه زد بر سرو قدش راست کرد

(۶) آنچه نی را کرد شیرین جان و دل

(۱) چگل بکسر اول و ثانی و سکون لام شهرست در ترکستان که مردم آنجا
بغایت خوشرو میباشند و در تیراندازی هم نظیر ندارند (برهان قاطع) -

- (۱) ذَاكَ مَنْ طَرَّارًا الْحَاجِبَ قَدًّا
جَعَلَ وَ الْوَجْهَ بِاللُّطْفِ كَوْرَدُ
- (۲) وَ كِمِثْلِ الْجَلْنَارِ صَنَعَا
فِي الْإِسَانِ لِلْبَيَانِ وَضَعَا
- (۳) مَنَحَ فَالْبَابُ مِنْ بَيْتِ الدُّرُوعِ
مِائَةَ سِحْرِ وَ مَنْ لِلْمَعْدِنِ
- غَمَزَاتُ الْآعِينِ تِلْكَ اللَّتِي
رَمَتِ النَّبْلَ بَدَتِ بِالْمَرَّةِ
- (۴) فَعَلَى قَلْبِي سَهْمًا صَوَّبَتْ
وَإِلَى السَّوْدَاءِ طَبَعِي نَسَبَتْ
- عَاشِقًا لِلشُّكْرِ سَوَّيْتَنِي وَ قَدْ
جَعَلْتَنِي سُكْرًا لِكْتَ وَ قَدْ
- (۵) عَاشِقُ ذَاكَ الَّذِي مَنْ كُلِّ آنَ
شَأْنُهُ .. الْكُلُّ لَهُ ذَلَّ وَ دَانَ
- رُوحُ ذِي الرُّوحِ مَعَ الْعُقْلِ أَبَدَ
عَبْدُ مَرْجَانٍ لَهُ فَرْدٍ بَعْدَ

- (۱) آنچه ابرو را چنان طرار ساخت
چهره را گلگونه و گلنار ساخت
- (۲) مر زبان را داد صد افسون گری
وان که کان را داد زر جعفری (۱)
- (۳) چون در زرادخانه باز شد
غمزه‌های چشم تیر انداز شد
- (۴) بر دلم‌زد تیر و سودائیش کرد
عاشق شکر و شکر خائیش کرد
- (۵) عاشق آنم که هر آن آن اوست
عقل و جان‌جاندار یک‌مرجان اوست

(۱) زر جعفری را خالص و در پاکی مثل شد بعضی منسوبش بجعفر طائی کرده‌اند که کیمیاگر بوده و جمعی منسوبش بجعفر برمکی نموده‌اند که او در ایام فرمانداری خود دستور داد که زرها را خالص و صافی کنند و سکه بر آنها زنند -

- (۱) مَا تَقَوَّلْتُ وَ لَوْ كُنْتُ هَتَا
قَدْ تَقَوَّلْتُ فَكَأَلَمَاءِ أَنَا
- لَيْسَ فِي أَخْمَادِي النَّارِ اضْطِرَابُ
لَا وَلَا أَلْقَى ارْتِبَاكَ وَارْتِيَابُ
- (۲) فَلِمَهُ أُسْرُقُ وَ هُوَ الْمَخْزَنُ
حَفَظَ بِالْقَلْبِ صُلْدًا أَلِمَ أَنَا
- (۳) لَا أَكُونُ وَ هُوَ ظَهْرِي كُلُّ مَنْ
ظَهَرَهُ بِالشَّمْسِ ذُو حَرٍّ لِمَنْ
- كَانَ صُلْدًا الْوَجْهَ لَا خَوْفُ وَلَا
مِنْ حَيَاءٍ .. لَهُ فِي هَذَا الْمَلَأِ ..
- (۴) مِثْلَ وَجْهِ الشَّمْسِ مِنْ غَيْرِ حَذَرٍ
وَجْهَهُ صَارَ الْعَدُوَّ لَوْ سَفَرُ
- (۵) مَحْرِقًا وَ السِّتَرَ بِالنُّورِ هَتَا
فِي الدَّنَا كُلُّ نَبِيٍّ قَدْ مَلَكَ
- وَجْهَهُ قَدْ كَانَ صُلْدًا وَهُوَ قَرْدُ
بَدَّدَ جَيْشُ السَّلَاطِينِ يَجْدُ

- (۱) من نه لافم ور بلافم هچمواب
نیست در آتش کشی ام اضطراب
- (۲) چون بدزدم چون حفوظ مخزن اوست
چون نباشم سخت رو پشت من اوست
- (۳) هر که از خورشید باشد پشت گرم
سخت رو باشد نه بیم او را نه شرم
- (۴) همچو روی آفتاب بی حذر
گشت روشن خصم سوز و پرده در
- (۵) هر پیمبر سخت رو بد در جهان
يك سواره كوفت بر جیش شهان

- (۱) لَمْ بُدَوِّرْ وَجْهَهُ مِنْ حَذَرٍ لَا وَلَا مِنْ حَزَنٍ فِي خَطَرٍ
 وَحَدَهُ قَرْدًا عَلَى الْكَوْنِ يَجْدُ ضَرَبَ وَالْجَيْشَ رَدَّ وَالْعِدَدُ
 (۲) حَجَرُ بِالْوَجْهِ صَلْدٌ وَالْحَدِيدُ نَظَرَ لَا يَحْذَرُ دُنْيَا تَزِيدُ (۱)
 أُجْرًا فِي صَنْعَةِ اللَّبَّانِ قَدْ صَارَ هَذَا الْحَجَرُ صَلْدًا وَفَرْدُ
 (۳) فَمِنْ اللَّبَّانِ ذُو الطَّيْنِ الْيَبَسِ عَمْدًا صِيرَ قَرْدًا مُلْتَمَسِ
 وَ يُصْنَعُ اللَّهُ جَلَّ وَ قَدَرُ صَارَ صَلْدًا مُحْكَمًا ذَاكَ الْحَجَرُ
 (۴) وَ لَوِ الْاَغْنَامُ عَنْ حَدِّ الْحِسَابِ خَرَجَتْ زَادَتْ لِيَجْمَعَ فِي كِتَابِ
 فَمَتَى الْقَصَابُ مِنْ كَثَرَتِهَا خَافَ أَوْ يَأْبَهُ مِنْ عِدَّتِهَا

- (۱) رو نگردانید از ترس و غمی يك تنه تنها بزد بر عالمی
 (۲) سنگ باشد سخت رو و چشم شوخ می ترسد از جهان پر کلوخ
 (۳) کان کلوخ از خشت زن يك لخت شد سنگ از صنع خدائی سخت شد
 (۴) گوسفندان گر برونند از حساب زانبوهیشان کی بترسد آن قصاب

- (۱) کُلُّكُمْ رَاعِي النَّبِيِّ الرَّاعِبَا
 (۲) هُوَ كَانَ فَمِنْ الْحَرْبِ الْحَذَرِ
 لَكِنْ الْحَافِظُ مِنْ حَرٍّ وَ بَرْدٍ
 (۳) وَ عَلَى السَّرْبِ لِقَهْرٍ لَهُ يَصِيحُ
 (۴) كَانَ فَوْقَ كُلِّهَا الْحَظُّ الْجَدِيدُ
 كُلُّ آيٍ لَوْ لَكَ غَمًّا أُحِيلُ
 (۵) يَا بَلْبَا وَ الْغَمِّ آتِيكَ لِأَنَّ
 هُمْ كَانُوا السَّيِّئِينَ أَكُتْمُ
- أَشْبَهَ وَ الْخَلْقُ سِرْبٌ سَاعِيَا (۱)
 لَمْ يَرِ الرَّاعِي لِسَرْبٍ وَ الْخَطَرُ
 لَهُ وَ الرَّاحَةُ وَ الْأَمْنُ أَعْدُ
 إِدْرِ مِنْ حُبٍّ لَهُ حُلُوٌّ مَلِيحُ
 قَالَ فِي سَمْعِي كَلَامًا وَ يُعِيدُ
 أَنْتَ لَا تَفْتَمُ وَلَوْ نَزَرًا قَلِيلُ
 أَحْفَظْ عَنْ أَعْيُنِ سَائِتٍ كَمَنْ
 أَعْلَمُ مِنْكَ الَّذِي لَا تَعْلَمُ..

(۱) وفق الحديث الشريف المروي في الجامع الصغير كلکم داع و کلکم مسئول عن رعيتہ فالرجل داع في امله وهو مسئول عن رعيتہ والمرأة راعية في بيت زوجها و هي مسئولة عن رعيتها و الخادم داع في ما خدمه و هو مسئول عن رعيتہ

- (۱) کلکم راع نبی چون داعی است
 (۲) از رمة چوپان نترسد در نبرد
 (۳) گر زند بانگی ز قهر او بر رمة
 (۴) هر زمان گوید بگوشت بخت نو
 (۵) من ترا غمگین و گریان زان کنم
- خلق مانند رمة او داعی است
 لیک حافظ شان بود از گرم و سرد
 دان ز مهرست ان که دارد بر رمة
 که ترا غمگین کنم غمگین مشو
 تا کت از چشم بدان پنهان کنم

- (۱) اُرْجِعْ بِالْغَمِّ مُرًّا خُلْعًا
 (۲) اَعَيْنُ سَأَتِ ثُرْدُ أَفْلًا
 أَنْتَ لِي عَبْدٌ وَ مَرْمَى رَأْيَا
 (۳) حِيلَةً تَفْتَكِرُ حَتَّى لِيَا
 (۴) يَسْوَائِي الْوَجْعُ مِنْكَ طَلَبَ
 مَعَ آهِ بَارِدٍ مِنْكَ لَنَا
 (۵) أَنَا أَيْضًا أَقْدَرُ لَا يَنْتَظَارُ
 لِيُوصَالِي وَ السَّهِيلُ أَظْهَرُ
 (۶) كَيْ مِنْ الدَّوَارِ دَوَارِ الزَّمَنِ
 قَوْقَ رَأْسٍ كَنْزٍ وَصَلِي تَضَعُ
- كَيْ بِهَذَا أَبَدًا عَنْ وَجْهِكَ
 أَنْتَ صَيَّادِي وَ طَلَّابِي بَلَى
 أَبَدًا لَا تَسْئَلِ الْخُلْفَ لِيَا
 تَصِلُ فِي طَلْبِي مَعَ بُعْدِيَا
 سَبَبًا فِي لَيْلَةِ أَمْسِ الصَّخْبِ
 قَدْ سَمِعْتُ مَا عَرَاكَ مِنْ عَنَا
 لَكَ أَنْ أُعْطِيَ طَرِيقًا لِلْفَرَارِ
 لَكَ حَتَّى أَنْتَ نَحْوِي تَغْدُرُ
 تَخْلُصُ الرَّجُلَ لَكَ لَا فِي حَزَنِ
 رَحْمَتِي الْكَثْرَ مِنْ ذَا تَسْعُ

- (۱) تلخ گردانم ز غمها خوی تو
 (۲) نی تو صیادی و جویای منی
 (۳) حيله اندیشی که در من درسی
 (۴) چاره می جوید بی من درد تو
 (۵) من توانم هم که بی این انتظار
 (۶) تا ازین گرداب دوران وارهی
- تا بگردد چشم بد از روی تو
 بنده و افکنده رأی سنی
 در فراق و جستن من بی کسی
 می شنودم دوش آه سرد تو
 ره دهم بنمایت راه گذار
 بر سر کنج وصالم پانهی

(۱) لَكِنَّ اللَّذَّةُ كَانَتْ وَ الْإِحْلَاءُ لِيُصَالِي مَنْ بِهِ تَأْتِي الْحَيَاةُ
 قَدَرٌ شُقَّةٍ وَعَثَاءُ السَّفَرِ وَالْعَنَاءُ فِيهِ وَ أَنْوَاعُ الْخَطَرِ
 (۲) ذَلِكَ الْوَفْتُ مِنَ الْبَلَدَةِ لَكَ وَ الْأَحْبَاءُ وَ مَنْ مَعَكَ سَلَكَ
 تَأْكُلُ إِمَّا يَضْغُطُ الْغُرْبَةُ صَرَتْ قَيْدَ التَّعَبِ وَ الْكُرْبَةُ

(۱) لیک شیرینی و لذات مقر هست بر اندازد رنج سقر

(۲) آنکه از شهر وزخویشان برخوری کر غریبی رنج و محتنها بری

فی بیان تمثیل فرار المؤمن من البلاء بسبب اضطرابه وعدم صبره وعدم قرار الحِمص مع
سایر الحوایج فی فلیان القدر و فرار الله خارج القدر و یصیر علی رأس القدر حتی یخرج منه

- (۱) أَنْظِرِ الْحِمَصَ فِي الْقَدْرِ وَضِعْ
فَعَلَيْهِ النَّارُ جَاءَتْ بِالْغَلَبِ
كَيْفَ نَطَّ وَ أَلَى الْأَعْلَى رُفِعَ
إِذْهُوَ قَدْ قَلَّ صَبْرًا وَاضْطَرَبَ
- (۲) عِنْدَ وَقْتِ الْغَلِيِّ فِي كُلِّ زَمَنٍ
(۳) يَخْرُجُ الْحِمَصُ فِي نَوْحِ بَانَ
إِذْلِي أَبْتَعْتُ لِمَهْ تُؤَلِّمَنِي
(۴) رَبُّهُ الْبَيْتِ عَلَيْهِ الْمَعْرِفَةُ
طَيْبًا إَغْلَى وَمِمَّنْ أَوْقَدَا
(۵) أَنَا لَا أَغْلِيكَ مِنْ حَيْثُ لِيَا
بَلْ لِأَنْ تَمْسِكَ ذَوْقًا تَنْضَجُ
- فَوْقَ رَأْسِ الْقَدْرِ فِي أَلْفِ شَجَنٍ
لَمْ يَلِي فِي النَّارِ أَوْ رَبَّتِ عَلَنُ
... وَ بَمَاءِ كَمَّ غَلَى تُرْكُسْنِي
ضَرَبَتْ أَنْ لَا وَقَالَتْ مَنْصِفَهُ
لَكَ نَارًا لَا تَنْطُ مُجْتَهِدًا
كُنْتَ مَكْرُوهًا وَ تَعْصِي أَمْرِيَا
تَسْتَوِي وَ النِّيُّ مِنْكَ يَخْرُجُ

تمثیل گریختن مؤمن و بی صبری او در بلاء با اضطراب و بی قراری

- نخود و دیگر حوایج در جوش دیگ و بر سر دیگ تا بیرون جهد از دیگ
(۱) بنگر اندر نخودی در دیگ چون
می جهد بالا چو شد ز آتش زبون
(۲) هر زمان نخود بر آید وقت جوش
بر سر دیگ و بر آید صد خروش
(۳) که چرا آتش بمن در میزنی
چون خریدی چون نکویم می کنی
(۴) میزند کفگیر کدبانو که نی
خوش بجوش و بر مژه ز آتش کنی
(۵) زان نجوشانم که مکروه منی
بلکه تا گیری تو ذوق و چاشنی

- (۱) کَمَى غَدَاءُ تَغْدُو بِالرُّوحِ الْحَسَنِ تَخْلُطُ ذَاالْمِثْحَانِ لِلْحَزَنِ
- (۲) وَالْبَلَاءُ لَمْ يَكُ الْمَاءَ الْمَنِيرُ أَنْتَ فِي الْبُسْتَانِ مُخَضَّرًا نَضِيرُ
- قَدْ شَرِبْتَ فَلَأَجَلِ النَّارِ ذِي شَرَبُ ذَلِكَ الْمَاءِ فَالضُّجَرِ أَرْبِيدُ^(۱)
- (۳) سَبَقَتْ رَحْمَتُهُ الْقَهْرَ لَذَا يَغْدُو أَهْلُ الْإِمْتِحَانِ وَالْأَذَى
- (۴) مِنْ ذَوَى الرَّحْمَةِ إِذْ لَمْ يَنْبُتْ لَحْمٌ أَوْ جِلْدٌ يَغْيِرُ لَذَّةُ
- حَيْثُ لَمْ يَنْبُتْ فَمَا كَانَ يُذِيبُ أَوْ يُبِيدُ أَبَدًا عِشْقُ الْحَبِيبِ
- (۵) لَوْ لَكَ مِنْ ذَاكَ مَنْ قَدْ عَمِلَا لِمَتَقَاضِي كُلِّ قَهْرٍ وَصَلَا
- لَمْ يَكُ إِلَّا لِأَنَّ مَا تَقْدَرُ لِرُؤُوسِ الْمَالِ تَكْكَ تُؤَثِّرُ

(۱) نسخه دوم، فالضجر خد

-
- (۱) تا غذا گردهی بیامیزی بجان بهر خواری نیستت این امتحان
- (۲) آب می‌خوردی به بستان سبزوتر بهر این آتش بدست این ابخور
- (۳) رحمتش سابق بدست از قهر زان تا ز رحمت گرده اهل امتحان
- (۴) زانکه بی لذت نروید لحم و پوست چون نروید چه گذارد عشق دوست
- (۵) زان تقاضا گر بیابد قهرها تا کنی ایثار آن سرمایه‌ها

- (۱) بَعْدُ يَأْتِي اللَّطْفَ لِلْعُذْرِ بِمَا
إِذْ فَعَلْتَ الْغَسْلَ وَ النَّهْرَ طَفَّرْتُ
(۲) لَكَ يَا حِمِصُ قَالَتْ فِي الرَّبِيعِ
ضَيْفَكَ صَارَ الْبَلَاءُ فَحَسَنَ
(۳) لِيَعُودَ الضَّيْفَ بِالْفِكْرِ أَكَا
(۴) مَعَ إِيْثَارٍ لَكَ حَتَّى مَحَلِّ
مُنْعِمٍ مِنْكَ وَ كُلِّ النِّعَمِ
(۵) فَالْخَلِيلُ أَنَا أَنْتَ الْأَبْنُ لِي
رَأْسَكَ ضَعْ فَلَكَ الذَّبْحَ رَأَيْتَ
- كَانَ فِيهِ وَ بِكَ قَدْ نَجَمَا
بِالثَّقَاضِي لَكَ بِالصَّبْرِ ظَفَرْتُ..
قَدْ رَعَيْتَ صِرْتَ فِي رِيفٍ وَ رِيعٍ
ضَيْفَكَ أَحْفَظْ وَ أَرَعَهُ مَرَّ الزَّمَنِ
ثُمَّ لِلْسُلْطَانِ يَحْكِي بِذَلِكَ
نِعْمَةً حَصَلَتْهَا يَأْتِي عَجَلُ
حَسَدَتِكَ عُمْرَهَا مِنْ كَرَمِ
فِي أَمَامِ الْمُدِيَةِ فِي عَجَلِ
فِي مَنَامِي وَ لَكَ الْقَتْلَ ارْتَأَيْتَ (۱)

(۱) الاية في سورة الصافات يا بني اني ارى في المنام اني اذبحك فانظر ماذا ترى
قال يا ابت افعل ما تؤمر ستجدني انشاء الله من الصابرين فلما اسلما (اي انقاد لامر الله) و
تله للجبين (اي صرعه عليه) و كان ذلك بنى و أمر السكين على حلقه فلم تعمل شيئا
بمانع من القدرة الالهية) و نا ديناه ان يا ابراهيم قد صدقت الرؤيا انا كذلك نجزي
المحسنين .

- (۱) باز لطف آید برای عذراو
(۲) با نخود گوید چریدی در بهار
(۳) تا ده مهمان باز گردد شکر ساز
(۴) تا بجای نعمت منعم رسد
(۵) من خلیلم تو پسر پیش بچک
- که بدردی غسل و بر جستی زجو
رنج مهمان تو شد نیکوش دار
پیش شه گوید زایشار تو باز
جمله نعمتها برد بر تو حسد
سر بنه انی ارانی اذبحک (۱)

ثَابِتَ الْقَلْبِ بِأُذُنِي جَزَعُ
 مِثْلَ إِسْمَاعِيلَ.. فَهَوَّ الْأَنْفَعُ..
 كَانَ هَذَا الرَّأْسُ ذَاكَ الرَّأْسُ مَنْ
 بِالْحَيَاتِ وَ الْبَقَا كَانَ الْحَرِيَّ
 آيَهَا الْمُسْلِمُ وَ الْحَقُّ الْأَجَلُ
 لَكَ .. تَسْلِيمًا تَقُوزُ رَشْدًا..
 لَا وَجُودَ لَكَ لَا ذَاتُ تُعَذُّ
 قَدْ ضَحِكْتَ أَنْتَ مِنْ لُطْفِ عَرَاكَ
 أَنْتَ لِلْقَوَزِ حَلِيفُ وَ الظَّفَرُ..

(۱) عِنْدَ قَهْرٍ لِي مِنْكَ الرَّأْسُ ضَعُ
 كَيْ لَكَ الْحَلْقُومَ حَالًا أَقْطَعُ
 (۲) أَقْطَعُ الرَّأْسَ وَلَكِنْ مِنْهُ مَنْ
 هُوَ مِنْ قَطْعٍ وَ مِنْ قَتْلِ بَرِي
 (۳) لَكِنْ الْمَقْصُودُ كَلًّا لِلْأَزَلِ
 كَانَ تَسْلِيمُ لَكَ أَطَابُ أَبَدًا
 (۴) اِغْلِي يَا حِمِصُ فِي الْبَلَوِ لِحَدِّ
 (۵) هَبَكَ مَسْرُورًا وَفِي الْبُسْتَانِ ذَاكَ
 وَرْدَةُ بُسْتَانِ رُوحٍ وَ بَصَرُ..

تا بیرم خلقت اسماعیل وار
 کز بریده گشتن و کشتن بریست
 ای مسلمان بایدت تسلیم جست
 تا نه هستی و نه خود ماند ترا
 تو گل بستان جان و دیده

(۱) سر به پیش قهر نه دل بر قرار
 (۲) سر بیرم لیک این سر آن سربست
 (۳) لیک مقصود ازل تسلیم تست
 (۴) ای نخود می جوش اندر آبلا
 (۵) اندر ان بستان اگر خندیده

قَدْ بَعُدْتَ .. الْقَشْرُ فَيْكَ لَا يَبِينُ..
وَالِى مَرْتَبَةٍ أَعَيْتُ وَصَلْتُ..
لَبَنًا كُنْتُ فَكُنْ قَيْدَ الظَّفَرِ
مِنْ صِفَاتٍ لَهُ فِي الْيَدِ نَبْتُ
وَالِىهِ أَفْنٌ غَيْرُهُ لَا تَطْلُبُ
وَالسَّحَابِ وَهِيَ الْأَسْبَابُ لَكَ
قَدْ سَمَوْتَ وَ لَكَ الشَّانُ سَمَكُ
جِئْتَ حَالًا تَذْهَبُ لَا فِي خَطَرٍ
وَالشَّمْسِ وَ نُجُومٍ بِالحِسَابِ
وَالْكَلامِ وَ اجْتِهَادًا وَ نَظَرٍ

(۱) هَبْ عَنِ الْبُسْتَانِ مَعَ مَاءٍ وَ طِينٍ
لُقْمَةً عُدْتُ وَ فِي الْحَيِّ دَخَلْتُ
(۲) قُوَّةٌ كُنْ وَ غِذَاءٌ وَ فِكْرٌ
(۳) أَسَدًا فِي الْأَجْمِ وَ اللَّهُ أَنْتَ
فِي صِفَاتٍ لَهُ سَرْعَانِ أَذْهَبِ
(۴) فَمِنْ الشَّمْسِ أَتَيْتَ وَ الْفَلَكَ
ثُمَّ صِرْتَ الصَّافِي حَتَّى الْفَلَكَ
(۵) فَعَلَى صُورَةٍ حَرٍّ وَ مَطَرٍ
فِي صِفَاتِ الْمُسْتَطَابِ لِلْسَّحَابِ
(۶) كُنْتُ جُزْءٌ صِرْتُ نَفْسًا وَ فِكْرٌ

لقمه گشتی و اندر آحیا آمدی
شیر بودی شیر شو در بیشها
در صفاتش باز و چالاک و چست
پس شدی صاف و در گون بر شدی
میروی اندر صفات مستطاب
نفس و فعل و قول و فکر تها شدی

(۱) گر چه از باغ و آب و گل شدی
(۲) شو غذا و قوّه و اندیشها
(۳) از صفاتش رسته و الله نخست
(۴) ز ابر و خورشید و ز گردون آمدی
(۵) آمدی در صورت باران و تاب
(۶) جزو شمس و ابر و انجم ها بدی

- (۱) صَارَ مِنْ قُوْتِ النَّبَاتِ الْحَيَوَانُ
 (۲) أَفْتُلُونِي يَا ثِقَاةُ إِذْ لَنَا
 هَكَذَا نَفْعٌ فِصْدُقٌ مَآوَرَدٌ
 (۳) صَارَ قُوْتُ الْمَلِكِ قَوْلٌ وَ فِعْلٌ
 كَيْ يَهْدَا يَعْرِجُ نَحْوَ الْفَلَكَ
 (۴) هَكَذَا الطَّعْمَةُ تِلْكَ لِلْبَشَرِ
 مِنْ جَمَادٍ رُفِعَتْ وَالرُّوحَ قَدْ
 (۵) ذَا الْكَلَامُ وَ جَبَتْ تَرْجَمَةُ
 فِي مَقَامٍ غَيْرِ هَذَا تُذَكَّرُ
- فِي حَيَاةٍ صَدَقَ مِنْ ذَالِ الْبَيَانِ
 كَانَ مِنْ بَعْدِ الْمَمَاتِ وَالْفَنَاءِ
 إِنَّ فِي قَتْلِي حَيَاةً مُعْتَمَدَ
 مَعَ صِدْقٍ لَهُ لِلْحَقِّ مُدْلٍ
 .. قِسْ عَلَيْهِ كُلَّ مَنْ صَدَقَ سَلَكٌ ..
 أَوْ غَدَتْ قُوْتًا لَهَا حَقُّ الظَّفَرِ
 صِيرَتْ .. وَالْمَلِكُ وَازَتْ يَجْدُ .. (۱)
 وَسِعَتْ فِيهَا شُؤْنُ جَمَّةٍ
 .. وَ لَهَا السِّرُّ الْعَمِيقُ يَظْهَرُ ..

(۱) ای کذا المرید ینجو من جواب المرشد انبارد من جماده فتكون مرادة کلام المرشد علاجاً لمرادة سئى افعال المرید فان اردت الخلاص من مرادة أفعالك السيئة جاهد في الله كما أشار لك مرشدك و لهذا قال بعد (تو ز تلخی چونکه دل پر خون شدى)

- (۱) هستی حیوان شد از مرگ نبات راست آمد اقتلونی یا ثقات
 (۲) چون چنین بردست ما را بعد مات راست آمد ان فی قتلی حیات
 (۳) قول و فعل و صدق شد قوت ملک تا بدین معراج شد سوى فلك
 (۴) همچنان کان طعمه شد قوت بشر از جمادی بر شد و شد جانور
 (۵) این سخن را ترجمه پهناوری گفته آید در مقام داوری

- (۱) یَصِلُ الرَّكْبُ مُدَامًا لِلْفَلَکِ
 (۲) وَ یَعُودُ ثَانِیًا فَاذْهَبْ حَسَنُ
 (۳) لَا کِمِثْلِ اللَّصِ مُرًّا یاضِطْرَارُ
 لَكَ قُلْتَ کَیْ لَكَ مِنْ کُلِّ مُرٍ
 (۴) عِنَبٌ جُمِدٌ مَاءٌ بَرْدًا
 مَعَ بَرْدٍ أَخْرَجَ مِنْهُ أَزَالَ
 (۵) مِنْ مَرَارَاتٍ إِذْ الْقَلْبُ آکَا
 مِنْ مَرَارَاتٍ إِذَا کُلًّا تَصِیرُ
 (۶) فَارَغًا صِرْتَ إِذَا مَا الْخَلَّ قَدْ
 فِي الزَّمَانِ ذَاکُ حُلُوءًا کَالْعَسَلِ
 کَیْ هُوَ یَتَجَرُّ فِیْمَا مَلَکُ
 بِاخْتِیَارٍ طَیِّبًا حُلُوءًا یَفَنُ
 ذَا الْحَدِیثِ الْمُرِّ مِنْ ذَاکَ مِرَارُ
 أَغْسَلُ أَمْ یَبْقَ فِیکَ مَا یُضُرُ
 لَهُ نَجَی وَ الْجُمُودَ أَبَدًا
 مَا بِهِ مِنْ سُقْمٍ أَوْ دَاءٍ عِضَالُ
 صَارَ مَمْلُوءًا دَمًا زِدْتَ بُکَا (۱)
 خَارِجًا .. مِنْ فَرَحٍ بُشْرًا تَطِیرُ
 أَهْرَقُوا فِیکَ وَ صِرْتَ لِلْأَبَدِ
 .. لَكَ ذَوْقُ الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَصَلُ ..

- (۱) کاروان دائم ز گردون میرسد
 (۲) پس برو شیرین و خوش با اختیار
 (۳) زان حدیث تلخ می گویم ترا
 (۴) ز آب سرد انگور افسرده زهد
 (۵) تو ز تلخی چونکه دل پر خون شوی
 (۶) فارغ آئی گر بتو ریزند خل
 تا تجارت می کند وامی رود
 نی به تلخی و کراهت دزد وار
 تا ز تلخیها فرو شویم ترا
 سردی و افسردگی بیرون نهد
 پس ز تلخیها همه بیرون روی
 آن زمان شیرین شوی همچون عسل

تمثیل صبر المؤمن الابتلاء لما یكون واقفاً علی منفعة سر الابتلاء و حقیقته

- (۱) لَیْسَ کَلْبُ الصَّیْدِ مَنْ کَانَ یَلَا
طَوَّقَ النِّیَّ الْعَلِیْظُ فِی الْمَلَا (۱)
لَیْسَ غَیْرَ مَنْ هُوَ لَا ذَوْقَ لَهُ
مَا لَهُ فِی الْقَلْبِ عِشْقٌ وَوَلَهُ
(۲) ذَلِکَ الْجِمَّصُ یَا سَیْدَةَ
قَالَ لَمَّا هَکَذَا لِی الْعِدَّةُ
(۳) طَیْبًا اِغْلَى فَکُونِی عَوْنِیَا
صِدْقًا اَنْتِ فِیْذَا لَغْلَی لِیَا
مِثْلَ مِعْمَارٍ وَبَا لِمَعْرِقَةٍ
اَضْرِبِی.. کَمَ لَکَ مِنْ مَعْرِقَةٍ..
(۴) اَنْتِ یَا لَضَرْبِ فَکَالْفِیْلِ اَنَا
فَوْقَ رَاسِی الرِّضِخَ خَلَّی وَ الْعَنَا
وَ اَوْ سَمِیْنِی کَی اَنَا فِی النَّوْمِ لَا
اَنْظُرُ الْهِنْدَ وَ بُسْتَانًا حَلِی
(۵) کَی اَنَا اُعْطِی لِ رُوحِی الْفَلَّیَانِ
کَی لِذَاکَ الْیَحْضَنُ حَیْنًا وَ الْحَنَانِ

(۱) الکلب الذی لا طوق له لیس منسوباً للصيد لان الطوق يضعونه فی رقبتہ للحفظ و الرعاۃ ای کذا الله تعالی یضع فی رقبة عبده القبول و هو طوق العبادۃ و الریاضۃ و لیس للفعج الخشن النبی غیر عدم الذوق و هذا من قبل السیده (کدبانو)

تمثیل صابر شدن مؤمن پشون بر سر منفعت بلا واقف می شود

- (۱) سگ شکاری نیست اورا طوق نیست
خام و ناجوشیده جز بی ذوق نیست
(۲) آن نخود گفت ار چنین است ای ستمی
خوش بجوشم یاریم ده راستی
(۳) تو درین جوش چو معماری منی
کفچلیزم زن که بس خوش میزنی (۱)
(۴) همچو پیلیم بر سرم زن زخم و داغ
تا نه بینم خواب هندوستان و باغ
(۵) تا که خود را در دهم در جوش من
تا رهی بایم در آن آغوش من

(۱) کمچلیز چمچه بزرگ سوراخ دار را گویند و آن نیز کفگیر خوانند - در بیت سابق (میزند کفگیر کدبانو که نی) در بسیاری از نسخ (میزند کفلیز) آمده و کفلیز کفچه را گویند که سوراخ سوراخ باشد و حلوائیان بآن کف از روی شیرہ گیرند و کفچار نیز گویند

- (۱) مِنْ طَرِيقِ اُجْدُ فَأَلْمَرُّ صَارَ بِالْغِنَى الطَّاعِي وَ الشَّرُّ أَثَارُ
 مِثْلَ فِيلٍ فِي الْمَنَامِ قَدْ نَظَرَ لَهُ فِي الْهِنْدِ رِيَاضًا وَ خُضْرُ
 (۲) فَإِذَا الْفِيلُ إِلَى الْهِنْدِ نَظَرَ فِي الْمَنَامِ الْحَرْبَ أَبَدِي وَالْكَدَرُ
 وَلَهُ الْفَيْالَ لَمْ يَسْمَعْ إِذَا أَمَرَ زَادَ شِقَاقًا وَ أَذَى

فی بیان عذر ربه البیت للحمص و حکمت مسکها له فی الغلیان

- (۳) لَهُ تِلْكَ السِّتُ قَالَتْ فَأَنَا مِثْلَكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا زَمْنَا
 (۴) كُنْتُ جُزْءَ الْأَرْضِ لَمَّا أَنْ شَرَيْتُ أَنَا نَارِيَّ الْجِهَادِ وَرَغَيْتُ
 صِرْتُ مَقْبُولًا وَ فُزْتُ بِالْقَبُولِ وَ إِيَّيَ حَقَّ الشُّهُودِ وَالْوُصُولِ

(۱) زانکه انسان در غنی طاغی شود همچو پیل خواب بین یاغی شود

(۲) پیل چون در خواب بیند هند را پیلبان را نشنود آرد دغا

هذر گشتن کدبانو بنحورد و حکمت در جوش داشتن کدبانو بنحورد را

(۳) آن سستی گوید در آن که پیش ازین من چو تو بودم ز اجزای زمین

(۴) چون بیوشیدم جهاد آذری پس پذیرا گشتم و اندر خوری (۱)

(۱) در دو نسخه لکنار و بحر العلوم این مصراع چنین آمده است (چون بیوشیدم جهاز بازای معجمه

آذری) و در تفسیر آن هم چنین نگاشته شده است جهاز گویند آنست که همراه مرده کنند و یا همراه عروس آورند و اینجا مراد اولست و اینکه جهاز آتش را پوشیدم که در

آتش دیک و معده جوشیدم صفحه ۱۴۱ ج ۳ شرح بحر العلوم -

- (۱) فَرَمَانًا قَدْ غَلِيْتُ فِي الزَّمَنِ
و زَمَانًا بَعْدُ فِي قَدْرِ الْبَدَنِ
- (۲) فَمِنْ الْغَلِيَيْنِ ذِينَ لِلْحَوَاسِ
قُوَّةُ الرُّوحِ غَدَوْتُ بِالْمِرَاسِ
- (۳) بَعْدُ أَسْتَادًا لَكَ صِرْتُ كَذَا
فِي الْجَمَادِ لَكَ قُلْتُ أَنَا ذَا
- وَلِذَا مِنْهُ رَكَضَتْ لِتَصِيرَ
مَحْضَ عِلْمٍ وَ صِفَاتِ كَمْ تُبِيرُ
- (۴) مَعْنَوِيَّاتٍ فَرُوحًا إِذْ ظَهَرَتْ
مَرَّةً ثَانِيَةً مَا أَنْ قَدَرْتُ
- ثَانِيًا إِغْلِي وَ خُلِقَ الْحَيَوَانُ
جُزْءٌ مِنَ الْحَقِّ اطْلُبْ كُلَّ أَمَانٍ..
- (۵) كَيْ يَذَّاتُ تَزَلُّقُ مِنْ ذِي الْبَرَكَاتِ
لَا نِتِهَاءَ تَصِلُ تَلْقَى النِّجَاةَ
- (۶) إِذْ مِنْ الْقُرْءَانِ كَمْ لَا قَى الضَّلَالِ
مَعَشَرُ وَالْيُوزَرِ وَافِي وَالْوَبَالِ
- و يَهْدُ الرِّسْنَ كَمْ مِنْ فَرِيقِ
وَقَعَ فِي الْبُيْرِ أَعْيَاهُ الطَّرِيقُ

- (۱) مدتی جوشیده‌ام اندر زمن
مدتی دیگر درون دیگ تن
- (۲) زین دو جوش قوت حسها شدم
روح گشتم پس ترا استا شدم
- (۳) در جمادی گفتمی زان می‌دوی
تا شوی علم و صفات معنوی
- (۴) چون شدی تو روح پس بار دگر
جوش دیگر کن ز حیوانی گذر
- (۵) از خدا می‌خواه تا زین نکته‌ها
در نه لغزی و رسی در منتهی
- (۶) زانکه از قرآن بسی کمره شدند
زان رسن قومی درون چه شدند

(۱) يَا عَنُودَ أَبَدًا لِّلرَّسَنِ لَمْ يَكُ ذَنْبُ يَهْدِي الْمَحْنِ
 حَيْثُ أَنْتَ مَا لَكَ ذَوْقُ الصُّعُودِ لِّلْمَلُوكِ كُنْتَ فِي قَيْدِ الْوُجُودِ

فی بیان تتمه قصه مسافر ذاک السجد و بیان ثباته و صدقه

(۲) قَرِيبُ الْبَلَدِ ذَاكَ وَ مَنْ عَالِي الْهِمَّةِ كَانَ فِي الزَّمَنِ
 قَالَ هَذَا هَذَا اللَّيْلَةَ فِي الْمَسْجِدِ ذَا أَنَا أَنَا فَهَوَ أَسْمَى مَقْصِدِي
 (۳) أَيُّهَا الْمَسْجِدُ لَوْ كُنْتُ لِيَا كَرَّ بَلَاءَ أَنْتَ رُوحٌ عِنْدِيَا
 (۴) كَعْبَةٌ قَاضِيَةٌ حَاجَاتِيَا إِصْحَ يَا بَيْتُ غَدَى مُخْتَارِيَا
 وَ لِي دَعَا كَيْ يَلْعَبَ الرَّسَنِ مِثْلَ مَنْصُورٍ صَلِيبَ الْمَحْنِ
 (۵) اْعْدُوا لَوْ كُنْتُمْ يُنْصَحُ جَبْرَائِيلُ لَا أُرِيدُ الْغُوثَ فِي نَارِ الْخَلِيلِ

بقیه قصه مہمانان مسجد و ثبات و صدق او

(۱) مر رسن را نیست جرمی ای عنود چون ترا سودای سر بالا نبود
 (۲) آن غریب شهر سر بالا طلب گفت می خسبم بدین مسجد بشب
 (۳) مسجد را گر کر نلای من شوی کعبه حاجت روای من شوی
 (۴) هین مرا نگذار ای بگریده دار تا رسن بازی دهم منصور وار
 (۵) گر شدیت اندر نصیحت جبرئیل من نخواهم غوث در آتش خلیل

- (۱) جَبْرِئِيلُ اَذْهَبَ فَاِنْ اُحْرِقَ اَنَا
 اَحْسَنَ كُنْتُ لِي زَادَ الْهَنَا
 مِثْلَ عُوْدِ الْعَنْبَرِ اِمَّا اُحْتَرَقَ
 اُظْهِرُ بِالْحَرَقِ نَفْحًا وَعَبَقَ
 (۲) جَبْرِئِيلُ هَبْكَ عَوْنًا وَ مَدَدَ
 تَحْفَظُ كَالْاَخْرِ كُنْتُ بَلَّ اَشَدَّ
 (۳) يَا اُخِيَّ فَعَلَى النَّارِ اَنَا
 كُنْتُ مَعْتَادًا لَهَا اَهْوَى السَّنَا
 اَنَا لَسْتُ الرُّوحَ تِلْكَ مَنْ يَحْيِي
 يَكْثُرُ اَخْرَ بِالنَّقْصِ يَبِيْنُ
 (۴) اِنْ رُوْحَ الْحَيَّوَانِ بِالْعَلْفِ
 يَنْمُو نَارِي هُوَ جَاءَ التَّلْفُ
 (۵) لَهُ مِثْلَ الْحَطْبِ لَوْ لَا الْحَطْبُ
 عَامِرًا مَعْمُورًا الدَّهْرَ اَبَدَ
 عَادَ كَانَ الْمُشِيرَ السَّامِي الرُّتَبُ (۱)
 صَارَ حِلْفًا لِلْخُلُودِ وَ الرَّشْدُ

(۱) ای و لو لم يكن ذلك العلف الانساني حطبا لاثمر ثمرة و بقي حتى الابد ولكان
 بنفسه عامراً و معموراً بل عارته و بقاءه تأبى الزوال او تقول لو لم يكن غذاء الروح
 الحيوانية حطبا دائما على البقاء لكانت روحا باقية مثمرة الى الان ولكانت عامرة و معمورة

- (۱) جبرئیل رو که من افروخته
 بهترم چون عود عنبر سوخته
 (۲) جبرئیل گرچه یاری می کنی
 چون برادر پاس داری می کنی
 (۳) ای برادر من بر آذر چاه بزم
 من نه آن جانم که گردهم میشویم (۱)
 (۴) جان حیوانی فزاید از علف
 آتشی بود او چو هیزم شد تلف
 (۵) گر نه گشتی هیزم و مثمر شدی
 تا ابد معمور هم عامر شدی

(۱) هذه الترجمة بناء على ان كلمة (برادر) بالذال المهملة و بمعنى الاخ و كلمة
 (چون) اداة التشبيه و بناء على ان كلمة (برادر) بالذال المعجمة فتكون كلمة (بر)
 اداة استعلاء و كلمة (آذر) بمعنى النار و كلمة (چون) اداة استفهام والترجمة :
 جبرئیل هبک عوناً و مدد كيف لي تحفظ من نار تعد

- (۱) إِذِرْ أَنَّ النَّارَ ذِي رِيحٍ السَّمُومِ
شُعْلَةً النَّارِ تُكُونُ بِالْغُومِ
(۲) هِيَ لَيْسَتْ عَيْنَ تِلْكَ وَ يَقِينُ
فِي الْأَثِيرِ عَيْنُهَا دَوْمًا يَبِينُ
وَالسَّنَاوِ الظِّلُّ فَوْقَ الْأَرْضَيْنِ
كَانَ مِنْهَا .. وَلَنَا صَارَ قَرَيْنِ ..
(۳) فَإِذَا لَا جَرَمَ الظِّلُّ أَبَدُ
لَيْسَ يَبْقَى لِاضْطِرَابٍ قَدْ وَجَدُ
(۴) وَ سَرِيعًا يَرْجِعَ لِلْمَعْدِنِ
ثَانِيًا قَدْكَ مَرَّ الزَّمَنِ
فِي نِظَامٍ وَاحِدٍ قَرَّ الْقَصِيرِ
ظِلُّكَ فِي نَفْسٍ بَانَ يَصِيرُ
(۵) نَفْسًا آخَرَ بِالْعَكْسِ طَوِيلِ
حَيْثُ فِي الظِّلِّ الثَّبَاتِ يَسْتَحِيلُ
أَحَدٌ يَلْقَى الْعُكُوسَ وَالظَّلَالَ
رَجَعَتْ لِلْأُمّهَاتِ بِالْمِثَالِ

- (۱) باد سوزانست این آتش بدان
پرتو آتش بود نی عین آن
(۲) عین آتش در اثیر آمد یقین (۱)
پرتو و سایه ویست اندر زمین
(۳) لاجرم پرتو نیابد اضطراب
سوی معدن باز میگرده شتاب
(۴) قامت تو بر فرار آمد بساز
سایه ات کوتاه دمی یکدم دراز
(۵) زانکه در پرتو نیابد کس ثبات
عکسها و انگشت سوی امهات

(۱) یعنی عین آتش در فلك است و سطح محدب آتش که مماس سطح مقعر فلك باشد

جای آتش است و بنا بر این ظرفیت فلك برای آتش مسلم است .

(۱) اُصْحِرْ مِنْكَ الْقَمَّ سُدَّ الْفِتْنَةُ شَفَّتِيهَا فَتَحَتْ وَ الْمِحْتَةُ

فی بیان ذکر خیال قاصرین الفهم القبیحین

(۲) قَبْلَ أَنْ تَخْلَصَ هَذِي الْقِصَّةُ يَعْرِفُ الْمَعْنَى لَهَا وَ الْحِصَّةُ

مِنْ ذَوِي اللَّوْمِ وَأَصْحَابِ الْحَسَدِ نَتْنُ رِيحٍ وَصَلَ الْقَوْلُ نَقْدَ

(۳) إِنَّا لَا أَغْضَبَ مِنْ هَذَا بَلَى إِنَّ هَذَا الرَّفْسَ مَا أَنْ حَصَلَا

عَصَبَ خَاطِرِ ذِي الْقَلْبِ السَّلِيمِ قَطَعَ أَوْرى بِهَا حَقْدًا عَظِيمَ

(۴) فَحَكِيمُ غُرْنَةِ ذَاكَ الْبَيَانِ حَسَنًا قَالَ لِمَنْ كَانُوا لِمَعَانِ

حُجِبُوا أَبْدَى مِثَالًا مَعْنَوِيَّ.. لَّهُمْ.. فِيهِ انْطَوَى النُّهْجُ الْقَوِيُّ..

(۵) لَوْ مِنَ الْقُرْآنِ غَيْرَ الْقَالِ مَا نَظَرَ مِمَّا بِهِ زَادَ عَمَى

ذَا عَجِيبًا لَمْ يَكُ مِثْنُ هُمْ دُو ضَلَالِ الرُّشْدِ غَابَ لَّهُمْ

(۱) هین دھان بر بند فتنه لب گشاد خشک آر الله اعلم بالرشاد

ذکر خیال قاصر فہمان بد اندیشان

(۲) بیش ازین کان قصه تا مخلص رسد دود گندی آمد از اهل حسد

(۳) من نمی رنجم ازین لباس لگد خاطر سادہ دلان را پی کند

(۴) خوش بیان کرد آن حلیم غزنوی بہر محجوبان مثال معنوی

(۵) کہ ز قرآن گر نہ بینند غیر قال این عجب نبود ز اصحاب ضلال

- (۱) مِنْ شُعَاعِ الشَّمْسِ مَنْ بِالنُّورِ قَدْ
مِثَّتْ فَالْعَيْنُ لِلْأَعْمَى أَبَدٌ
غَيْرَ حَرٍّ لَمْ تَجِدْ مِنْهَا الضِّيَاءَ
(۲) مَنْ أَرَى ضُبْعَ كَالْمَرَأَةِ
(۳) رَأْسَهَا أَبَدَتْ بِأَنَّ ذَاكَ الْكَلَامُ
كُلُّهُ التَّقْلِيدَ كَانَ وَالْقَصَصُ
(۴) قِصَّةٌ مَا فِيهِ بَحْثٌ مُعْتَبَرٌ
كَثْرَ لِدَاكَ السَّمْتِ مِنْهَا الْأَوْلِيَاءُ
- مِثَّتْ فَالْعَيْنُ لِلْأَعْمَى أَبَدٌ
وَ ظَلَامُ اللَّيْلِ بِالْخَلْقِ سَوَاءٌ
نَقَدَتْ طَاعِنَةً بِالصَّدَقَةِ
يَعْنِي أَنَّ الْمَثْنَوِيَّ بِالْمَرَامِ
لِلنَّبِيِّينَ خَلَّتْ مِنْهُ الْحِصَصُ
لَا وَلَا إِلَّا سَرَارُ جَلَّتْ فِي النَّظَرِ
فَرَسًا تُرْكِيصُ .. وَ الزُّلْفَى تَشَاءُ

- (۱) کز شعاع آفتاب پر ز نور
غیر گرمی می نیابد چشم کور
(۲) خربطی ناگاه از خرخانه
سر برون آورد چون طعانه (۱)
(۳) کاین سخن پست است یعنی مثنوی
قصه پیغمبر است و پی روی
(۴) نیست ذکر و بحث و اسرار بلند
ده دوانند اولیا زانسو سمند

(۱) خربط در برهان قاطع و غیره بمعنی فا آمده و بمعنی احمق مستعمل است ولی ترجمه بیت مذکور بر وفق تفسیر صحاح جوهری والنهج القوی شده که بمعنی گفتار باشد زیرا که در النهج چنین گفته (خربطی) الحمار البطی (خری کند رو) اللذی هو (کحضاجر) (گفتار) قال الجوهری الضبع سمیت بذلك لعظم بطنها کانه یقول علی الفود : طعان احمق عظیم البطن اخرج رأسه من بینه مثل المرأة قائلا (کاین سخن پست است یعنی مثنوی)

- (۱) مِنْ مَقَامَاتٍ بِهَا التَّبْتِيلُ قَدْ
 (۲) شَرَحُ وَجَدٍ فِيهِ عَنْ كُلِّ مَقَامٍ
 مَا بِهِ كَرِّي مِنْهُ ذُو الْقَلْبِ يَطْبُرُ
 (۳) إِذْ كِتَابُ اللَّهِ جَاءَ مِثْلَ ذَا
 (۴) أَنْ أُسَاطِيرُ هُوَ مَعَ قَصَصِ
 عَمِقتُ أَوْ أَيْ تَحْقِيقِ رَفِيعُ
 (۵) تَشَاطُلُ أَطْفَالٍ كُلُّ يَفْهَمُونَ
 غَيْرَ أَمْرٍ كَانَ مَقْبُولًا مَلِيحُ
 (۶) فِيهِ ذِكْرُ يُوسُفَ مَعَ جَعْدِهِ
 ذِكْرُ يَعْقُوبَ وَ مَا كَثُرَ وَقَعَ
- وَجَدَ حَتَّى الْفَنَاءِ فِي الْأَحَدِ..
 شَمَخَ أَوْ مَنَزِلٍ جَلَّ غَرَامُ
 بِجَنَاحٍ وَ إِلَى الْحَقِّ يَصِيرُ
 طَعَنَ الْكَفَّارَ فِيهِ هَكَذَا
 قَدِمَتْ لَيْسَ بِهَا مِنْ حِصَصِ
 قَدْرُهُ دَانٍ لَهُ الشَّأْنُ وَضِيعُ..
 لَهُ مَا فِيهِ.. إِذَا هُمْ يَقْرَأُونَ..
 أَوْ هُوَ الْمَرْدُودُ كَانَ وَالْقَبِيحُ
 مَنْ تَلَوَى كَثْرَةً.. مِنْ وَجْدِهِ..
 مِنْ بُكَاهُ مَعَ زُلْيَاوِ الْوَلَعِ

- (۱) از مقامات تبتل تا فنا
 (۲) شرح وجد هر مقام و منزلی
 (۳) چون کتاب الله بیابد هم بران
 (۴) که اساطیر است و افسانه نژند
 (۵) کودکان خرد فهمش می کنند
 (۶) ذکر یوسف ذکر زلف پر خمش
- پایه پایه تا ملاقات خدا
 که به پرزد و بر پرد صاحب دلی
 این چنین طعنه زدند آن کافران
 نیست تحقیقی و تعمیقی بلند
 نیست جز امر پسند و ناپسند
 ذکر یعقوب و زلیخا پر غمش

(۱) در نسخه لکناهور و نسخهای متداول چند بیت اضافه دارد بر نسخه النج القوی که ترجمه نشده است ممکن است از ملحقات باشد.

- (۱) ظاهراً کانَ وَ کُلُّ ذی الْوَرَى فِیْهِمْ مَعْنَاهُ لَیْکُنْ یَا تَرَى
 اَیْنُ لَا اَیْنُ اللِّسَانُ مِنْهُ مَنْ یَیْهِ حَارَ اللَّبُّ وَ الْقَلْبُ افْتَشَنَ
 (۲) قَالَ لَوْ سَهلاً لَکَ هَذَا یَبِیْنُ سُورَةً قُلْ مِثْلَهُ اَنْتَ یَحِیْنُ
 (۳) سَهْلَةً جِئْتُکُمْ مَعَ اِنْسِکُمْ اَهْلُ الْعَمَلِ مِنْ جِئْسِکُمْ
 قُلْ لَهُمْ فِی آیَةٍ مُفَرَّدَةٍ اَسْهَلُ مِنْ ذَا اَحْضَرُوا فِی عِدَّةٍ

فی بیان تفسیر الحدیث للنبی (ص) الخ (۱)

- (۴) اَدْرِ لِلْقُرْآنِ حَرْفٌ فِیْهِ بَانَ تَحْتَ هَذَا الْبَیْنِ الْبَاطِنُ کَانَ
 (۵) ظاهراً کَثِراً وَ تَحْتَ الْبَاطِنِ ذَاکَ اَیْضاً یُوجَدُ مِنْ بَاطِنِ
 ثَالِثٍ فِیْهِ الْعُقُولُ وَالْفِکَرُ کُلُّهَا حَارَتْ وَ اَعْيَاهَا الظُّفَرُ

(۱) ای له ظاهر و اراد به اللغات و الالفاظ و بضن و هی المعانی واسطة و بطن ای

ثلاثة ابطن يعلمها الانبياء و الاولياء والرابع و ما فوقه لا يعلمه الا الله تعالى .

تفسیر شعر مصطفی (ص) ان للقرآن ظهراً و بطناً و ان لبطنه بطناً الی سبعة ابطن

- (۱) ظاهرست و هر کسی پی می برد گو بیان که گم شود در وی خرد
 (۲) گفت اگر آسان نماید این بتو این چنین آسان یکی سوره بگو
 (۳) جنتیان و انسیان و اهل کار گو یکی آیت ازین آسان بیار
 (۴) حرف قرآن را بدان که ظاهرست زیر ظاهر باطنی بس قاهرست
 (۵) زیر ان باطن یکی باطن سوم که درو گردد خردها جمله کم

(۱) وَ مِنَ الْقُرْآنِ بَظَنًّا رَابِعًا أَحَدٌ لَمْ يَلْفَ كَانَ ضَائِعًا

مَا سِوَى اللَّهِ الَّذِي عَزَّ النَّظِيرُ لَهُ وَ الْمِثْلُ هُوَ كَانَ الْخَيْرُ

(۲) فَمِنَ الْقُرْآنِ أَنْتَ مَا ظَهَرَ يَا بُنَيَّ لَا تَرِ ابْلِيسُ نَظَرَ

(۳) آدَمَ طِينًا وَ لَا غَيْرَ بَعْدَ ظَاهِرِ الْقُرْآنِ كَمْ كَانَ أَبَدٌ..

مِثْلَ شَخْصٍ آدَمِيِّ سَتَرَتْ رُوحَهُ مِنْهُ النُّفُوسُ ظَهَرَتْ

(۴) عَمَهُ وَ الْخَالَ أَلْفَ مَرَّةٍ لَوْرَايُ الْمَرْءُ كَرَأْسِ الشَّعْرَةِ

لَمْ يَرَ الْحَالَ لَهُ عَنْ بَاطِنِهِ مَا دَرَى .. مَا اخْتَبَرَ عَنْ كَامِنِهِ..

فی بیان ان ذهاب الانبیاء و الاولیاء الی الجبال و الغارات لم یک لا خفاء

أنفسهم و لاجل الخوف و التشویش من الخلق بل لاجل أرشاد الخلق و التحریض علی

الانقطاع من لدنیا بقدر الامکان

(۵) مَنْ تَقُولُ الْأَوْلِيَاءُ فِي الْجَبَلِ نَزَلُوا حَتَّى هُمْ فِي ذَا الْعَمَلِ

(۱) بطن چهارم از نبی خود کس ندید جز خدای بی نظیر و بی ندید

(۲) تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین دیو آدم را نه بیند جز که طین

(۳) ظاهر قرآن چو شخص آدمی است که نقوش ظاهر و جانش خفی است

(۴) مرد را صد سال عم و خال او یک سر موئی نه بیند حال او

بیان آن که رفتن انبیا و اولیا در گورها و غارها جهت پنهان کردن خویش نیست و

جهت خوف تشویش خلق نیست بلکه جهت ارشاد خلق است و تحریض بر انقطاع از دنیا

بقدر امکان

(۵) آن که گوید اولیا در که بودند تا ز چشم مردمان پنهان شوند

- (۱) عَنْ عِيُونِ الْخَلْقِ يَخْفُونَ أَجَلَ
فِي الْوَرَى الْقَدْرُ لَهُمْ أَلْفَ جَبَلٍ
قَدْ سَمِيَ جَرُّوا بِذَلِكَ الْقَدَمَا
مِنْ عَلَى سَابِعِ أَفْلَاكِ السَّمَاءِ
(۲) فَإِذَا مِمَّ هُمْ كَانُوا الْجَبَلِ
طَلِبُوا ثُمَّ اخْتَفَوْا فِي ذَا الْعَمَلِ
فَهُمْ مِنْ أَلْفِ بَحْرِ وَجَبَلٍ
وَقَعُوا فِي ذَلِكَ السَّمْتِ الْأَجَلِ
(۳) مَا لَهُمْ مِنْ حَاجَةٍ نَحْوَ الْهَرَبِ
إِنَّ مُهْرَ الْفَلَكَ جَدَّ طَلَبٍ
نَحْوَهُمْ حَتَّى أَبَادَ مِنْ تَعَبٍ
مِائَةَ نَعْلٍ وَ مِنْهُ مَا اقْتَرَبَ
ذَلِكَ الْجِنِّيُّ هَبْ بِالظَّاهِرِ
كَانَ مَخْفِيًّا بِطَيِّ سَاتِرِ
فَمِنْ الْجِنِّيِّ ابْنُ آدَمَ
كَانَ أَخْفَى مِنْهُ فِي ذَا الْعَالَمِ
(۴) فَلَدَى الْعَاقِلِ ذَا الْجِنِّيِّ مَنْ
أَضْمَرَ ابْنُ آدَمَ رَبُّ الْفِطَنِ
مِائَةَ مَرَّةٍ أَخْفَى هُوَ كَانَ
وَعَنِ الْجِنِّيِّ كَمْ بِالْفَرْقِ بَانَ..

- (۱) پیش خلق ایشان فراز صد که اند
گام خود بر چرخ هفتم می نهند
(۲) پس چرا پنهان شو و که جو بود
کوز صد دریا و که زان سو بود
(۳) حاجتش نبود بسوی که گریخت
نر پیش کره فلك صد نعل ریخت (۱)
(۴) گر بظاهر آن پری پنهان بود
آدمی پنهان تر از پریان بود
(۵) نزد عاقل آن پری که مضمّر است
آدمی صد بار خود پنهان تر است

(۱) یعنی کسیکه این صفت دارد او را حاجت گریختن سوی کوه برای پنهان کردن خویش نیست زیرا که برای او فلك بسیار دوید که برسد حتی اینکه کره فلك از بسیاری دویدن خود صد نعل ریخت یعنی عاجز شد و نرسید.

(۱) فَلَدَى الْعَاقِلِ لَمَّا الْأَدَمِيُّ كَانَ مَخْفِيًّا كَذَا فِي الْعَالَمِ
كَيْفَ كَانَ آدَمُ مَنْ هُوَ فِي عَالَمِ الْغَيْبِ وَفِيًّا وَصَفِيًّا

فی بیان تشبیه صوره الاولیاء و تشبیه صوره کلام الانبیاء بصوره عصا

موسی و صوره رقیه عیسی (۱)

(۲) كَمَعَايِ مُوسَى الْكَلِيمِ الْأَدَمِيِّ وَ كَمِثْلِ الرُّقِيَةِ وَ الْكَافِ
(۳) لِلْمَسِيحِ الْأَدَمِيِّ فَلَمَعْدَلُ وَ لِتَزْيِينِ بِكَفِّ الْحَقِّ جَلِ (۲)
صَارَ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ فِي الْعَالَمِينَ دَائِمًا يُوجَدُ بَيْنَ الْأَصْبَعِينَ

(۱) فان موسى قبل الوحي كان يعلمها عصاه و لم يطلع على باطنها فلما اوحى اليه اطلع على باطنها كذلك صوره الادمي كصوره رقيه عيسى لا تظهر منها الا صوره الالفاظ و الحروف و لكن في المعنى يحى بها الموتى بأذن الله تعالى و لهذا قال (آدمي همچون عصای موسی است) (۲) لقوله (ع) ان قلوب بنی آدم كلها بين أصبعين من اصابع الرحمن وللرماد بالاصبعين داعية الايمان و داعية الكفر فلايميل ابن آدم لاحدهما حتى تظهر الداعية لخلق الله و تقديره لها فان كانت خيرا رضى بها و أثاب عليها و ان كانت كفراً و شراً لم يرض بها و عذب عليها و هو الله تعالى مقلب القلوب والابصار -

(۱) آدمی نزدیک عاقل چون خفی است چون بود آدم که در جنب اوصفی است

تشبیه صورت اولیا و تشبیه صورت کلام اولیا بصورت عصای موسی و تشبیه صورت فسون عیسی

(۲) آدمی همچون عصای موسی است آدمی همچون فسون عیسی است

(۳) در کف حق بهر داد و بهر زین قلب مؤمن هست بین الاصبغین

- (۱) فَعَصَى ظَاهِرُهَا لَكِنْ أَمَامَ
لُقْمَةَ وَاحِدَةً لَمَّا الْقَمَا
(۲) أَنْتَ مِنْ رُقِيَّةٍ عَيْسَى أَبَدَا
ذَلِكَ الْمَوْتَ الَّذِي مِنْهُ أَنْهَزَمَ
(۳) أَنْتَ مِنْ رُقِيَّةٍ عَيْسَى لَا تَرَهُ
ذَلِكَ أَنْظُرْ أَنْ لَهُ الْمَيِّتُ قَدْ
(۴) أَنْتَ وَجِدَانِ الْعَصَا لَا تَنْظُرِ
(۵) ذَلِكَ أَنْظُرْ كَيْفَ شَقَّ مِنْ بَعِيدِ
أَسْوَدًا ضَعُ قَدَمًا نَحْوَ الْأَمَامِ
(۶) مِنْ بَعِيدٍ لَنْ تَرَى غَيْرَ غُبَارِ
لِلْأَمَامِ فِي الْغُبَارِ الرَّجُلَا

(۱) نسخه ثانیة - و لبحر أخضر -

- (۱) ظاهرش چوبی ولیکن پیش او
(۲) تو مبین ز افسون عیسی حرف و صوت
(۳) تو مبین ز افسونش آن لهجات پست
(۴) تو مبین مر آن عصا را سهل یافت
(۵) تو ز دوری دیده چتر سیاه
(۶) تو ز دوری می ندیدی غیر گرد
کون يك لقمه كه بگشاید گلو
آن ببین كزوی گریزان گشت موت
آن نگر كه مرده برجست و نشست
آن ببین كه بحر أخضر را شكافت
يك قدم در پیش نه بنگر سپاه
آندكى پیش آ ببین در گرد مرده

- (۱) قَالُفْبَارُ مِنْهُ جَلَّى الْأَعْيُنَا وَ الرُّجُولِيَّةُ مِنْهُ بِالنَّارِ
 (۲) تَقْلَعُ الْأَجْبَالَ مِنْ قَاصِي الصَّحَارِ إِذْ أَتَى مُوسَى لَهُ الطُّورُ جِهَارُ
 مِنْ قُدُومٍ صَارَ رَقَاصًا وَلَعٌ.. بِالتَّجَلَّى أَنْدَكَ وَجَدًا وَانْقَذَعَ..

تفسیر قوله تعالى يا جبال اوبى معه و الطير (۱)

- (۳) وَجْهَ دَاوُدَ مِنَ النُّورِ لَهُ شَعَتِ الْأَجْبَالُ فِيهَا الْوَاهُ
 (۴) هَاجَ نَاحَتَ خَلْفَهُ مِنْ ذَا الْجَبَلِ مَعَ دَاوُدَ قَرِينًا بِالْعَمَلِ
 صَارَ وَالْإِثْنَانِ مِنْ عَشِقِ الْمَلِكِ سَكَّرَاهَا بِقَلْبِ مِنْهُمْ
 (۵) يَا جِبَالُ أَوْبَى الْأَمْرُ وَرَدَ فِكْلًا الْإِثْنَيْنِ بِاللَّحْنِ اتَّحَدَ
 وَكِلَا الْإِثْنَيْنِ فِي طَرْزِ الْفَنَاءِ وَاحِدًا صَارَا.. وَفَرْدَا فِي الْهَنَاءِ..

- (۱) دیده‌دارا گرداو روشن کند کوهها را مردی او بر کند
 (۲) چون بر آمد موسی از اقصای دشت کوه طور از مقدمش رقاص گشت

تفسیر قوله تعالى يا جبار اوبى معه و الطير

- (۳) روی داود از فرش تابان شده کوهها اندر پیش نالان شده
 (۴) کوه با داود گشته هم‌رهی هر دو مطرب مست در عشق شهی
 (۵) یا جبال اوبی امر آمده هر دو هم آواز و هم پرده شده

(۱) اول الایة و لقد آتینا دواد منا فضلا یا جبال اوبی (ای ارجعی) معه و ان من شیء الا یسیح بحمده الیه بصعد الکلم الطیب.

- (۱) يَا غَرِيبُ مُقَرَّدٌ عَنْ صَحْبِكَ
شُعْلَةٌ نَارِ الْهَوَى قَدْ ضَرَبَتْ
(۲) نُدْمَاءٌ تَطْلُبُ وَ الْمُطْرِبِينَ
فَلَكَ الْأَجْبَالُ لُطْفًا ذَالْقَدِيمِ
(۳) مُطْرِبِينَ وَ مُغْنَيْنِ لَهَا
لِتَكُونَ فِي الْأَمَامِ مِنْ قَرَحٍ
(۴) كَيْ يَذَا تَعْلَمُ مِنْ دُونِ شَفْهِ
إِذْ لِمِثْلِ الْجَبَلِ جَازِ الْأَنِينِ
(۵) نَفْعَةٌ أَجْزَاءُ صَافِي الْجَسَدِ
أُذُنَ الْحِسِّ لَهُ قَدْ وَصَلَتْ
لَا أُنِيسًا تَجِدُ مِنْ قَلْبِكَ
رُوحَكَ فِي حُبِّي قَدْ لَهَبَتْ
لَكَ قَالُوا وَ يَكُونُوا صَاحِبِينَ
أُورَدَ تَغْدُو السَّمِيرَ وَ النَّدِيمِ
جَعَلَ قَالَتْ بِمَا شَأْنُ بِهَا
بِكَ خُمْرًا تَشْرَبُ مِلًّا الْقَدَحِ
وَ يَلَا أَسْنَانَ قَيْدِ الْمَعْرِفَةِ..
لِلْوَلِيِّ كَمْ أَنْبِيَاءُ لَا يَبِينُ
ذَاكَ كُلُّ لَيْلَةٍ لِلْأَبَدِ
وَ لَهَا يَسْمَعُ فِيهِ أَتَصَلَّتْ

- (۱) ای غریب و فرد بی مونس شده
(۲) مطربان خواهی و قوال و ندیم
(۳) مطربی و قوال و سرنائی کنند
(۴) تا بدانی ناله چون که رواست
(۵) نغمه اجزای آن صافی جسد
آتش شوق از دلت شعله زده
کوهها را پشت آرد آن قدیم
که به پیشت باده پیمائی کنند (۱)
بی لب و دندان ولی را ناله است
هر شبی در گوش حشش میرسد

- (۱) مَنْ لَهُ جَالَسَ لَمْ يَسْمَعْ سَمْعَ
 يَا صَفَى رُوحُ لَهُ تِلْكَ النِّعَمُ
 (۲) مِائَةٌ قَالَ وَ قِيلَ يَنْظُرُ
 مَنْ لَهُ جَالَسَ مِنْهَا الرَّائِحَةَ
 (۳) لَكَ فِي الْقَلْبِ مِائَةٌ مِنْ سُؤَالِ
 (۴) تَصِلُ مِنْ لَا مَكَانٍ لِمَقَامِ
 وَ لَهَا الْأُذَانُ لَمْ تَسْمَعْ وَ إِنْ
 (۵) يَا أَصْمُ نَقُضْ تِلْكَ النِّعَمُ
 فَالْمِثَالُ لَهُ لَمَّا قَدْ نَظَرْتُ
 هُوَ مَنْ شَوْقٍ عَرَاهُ وَ وَلَعُ
 صَدَّقَ فِي غَيْبِهِ .. قَالَ نَعَمْ..
 لَهُ فِي النَّفْسِ دَرَى مَا يَذْكُرُ
 أَبَدًا مَا شَمَّ وَ هِيَ فَائِجَةٌ
 وَ جَوَابِ شَائِخَاتٍ بِالْإِخْلَالِ
 لَكَ كَلًّا تَسْمَعُ تَدْرِي الْمَرَامِ
 مِنْكَ تُدْ نِيهَا الْقَلِيلُ لَمْ يَبْنَ
 أَنْتَ لَمْ تَسْمَعْ وَ عَنْهَا فِي صَمِّ
 لِمَهُ مَا صَدَّقَتْ فِيهِ وَ ظَفَرَتْ

ای خنک جان کو بغیبش بگرود

همنشینی او نبرده هیچ بو

میرسد از لامکان تا منزلت

گر بنزدیک تو آرد گوش را

چون مثالش دیده چون نگروی

(۱) همنشینان نشنوند او بشنود

(۲) بنگرد در نفس خود صد گفتگو

(۳) صد سؤال و صد جواب اندر دلت

(۴) بشنوی تو نشنود زان گوشها

(۵) گیرم ای کر خود تو آن را نشنوی

فی بیان جواب الطاعن فی المشنوی من قصور الفهم

- (۱) أَيُّهَا الطَّاعِنُ أَنْتَ الْكَلْبُ مَنْ نَبَحَ الْقُرْآنَ مِنْ طَعْنٍ وَهَنْ
 (۲) تُخْرِجُ ذَا لَيْسَ ذِيَّكَ الْأَسَدُ مَنْ هُوَ الرُّوحَ لَكَ مِنْهُ أَبَدُ
 تَخْلُصُ أَوْ مِنْ يَدِ الْقَهْرِ لَهُ يَخْلُصَ إِيْمَانُكَ يَا أَبْلَه
 (۳) لِلْمَعَادِ صَوْتَ الْقُرْآنِ أَنْ يَا فَرِيقَ الْجَهْلِ قَدَى مِنْ آفَنِ
 (۴) قَدْ ظَنَنْتُمْ أَنَا قَدْ كُنْتُ الْقَصَصُ وَ بُدُورَ الْكُفْرِ دَوْمًا وَالْغُصَصُ

جواب طاعن زندقه بر مشنوی از قصور

- (۱) ای سگ طاعن تو عوعو میکنی طعن قرآن را برون شو میکنی (۱)
 (۲) این نه آن شیر است کز وی جان بری یا ز پنجه قهر او ایمان بری
 (۳) تا قیامت میزند قرآن ندا کای گروه جهل را گشته فدا
 (۴) مر مرا افسانه می پنداشتید تخم کفر و کافری می کاشتید

(۱) یعنی ای سگ طاعن بمشوی تو طعن بر مشوی میزنی و این طعن را برای قرآن گریزگاه میکنی که این طعن قرآن نیست در صورتیکه این طعن برقرآنست زیرا که مشوی متشمل است بر تفسیر آیات قرآن میباشد برای مزید اطلاع بصفحه ۲۵ شرح سبزواری و ص ۱۹۳ ج ۳ شرح بحر العلوم نیز رجوع نمائید.

- (۱) قَدْ زَرَعْتُمْ أَنْتُمْ الطَّعْنَ أَبَدَ ذَا نَظَرْتُمْ أَنْ جَمِيعاً لِنَكَدَ
صِرْتُمْ الْفَانِينَ عُدْتُمْ وَالْقَصَصَ وَ أَنَا الْخَالِدُ مِنْ ذَمِّ خَلَصَ
(۲) فَكَلَامُ الْحَقِّ بِالذَّاتِ أَنَا قَائِمٌ بِرَأَقٍ لِي .. سَامِي الثَّنَا
أَنَا قُوْتُ الرُّوحِ لِلرُّوحِ كَمَا أَنَا يَا قُوْتُ الزَّكَاةِ مَنْ سَمَى (۱)
(۳) فَعَلَيْكُمْ نُورُ شَمْسِي وَ السَّنَا وَقَعَ مِنْ كَرَمِ الْكِنِ أَنَا
(۴) لَسْتُ بِالنَّائِي عَنِ الشَّمْسِ أَنْظِرْ لِي مُدَاماً أَنْتَ مَدَّ الْأَعْصِرِ
هَـ أَنَا الْيُنْبُوعُ بِي مَاءُ الْحَيَاةِ ذَاكَ أَنْجِي الْعَاشِقِينَ مِنْ مَمَاتٍ

- (۱) خود بیدی آنچه طعنه می زدید که شما فانی و افسانه بدید
(۲) من کلام حقم و قائم بذات قوت جان جان و یا قوت زکاة
(۳) نور خورشیدم فتاده بر شما لیک از خورشید نا گشته جدا
(۴) نک منم ینبوع آن آب حیاة وارهانم عاشقان را از ممات

(۱) ای و ان قلت ما معنی قولهم ان کلام الله قائم بالذات ای بذات الله تعالی قلت انهم ما ارادوا

بالمعنی المقابل للفظ لانه عرض و انما ارادوا ان کلام الله ليس بذات اخرى غير ذات الله و انما هو صفة قائمة بذات الله لاتنفك عن ذاته اصلا كالقوة الناطقة في ذات الانسان لاتتفارق ذات الانسان اصلا و لهذا يحكى مولانا عن القرآن و يقول انا قوت و هذا روح الروح ای روح الروح الحيوانية و النفخة الربانية يقات و يتغذى بي من كان في مرتبة الروح العارى من الاخلاق الذميمة.. و انا قوت مزكى ای جوهر نظيف لاغيره -

(۱) أَنْتُمْ لَوْ لَمْ تُبَيِّرُوا الطَّعْنَ ذَا مِنْكُمْ الْقُرْآنَ لَمْ تَرْمَوْا كَذَا
لَأَرَأَاكَ اللَّهُ فَوْقَ قَبْرِكُمْ جُرْعَةً مِنْهُ تَكُونُ ذُخْرَكُمْ
(۲) أَفَلَا نُصَحَّا وَ قَوْلًا لِلْحَكِيمِ ذَلِكَ اخُذْ لِلطَّعْنِ السَّقِيمِ
لَسْتُ أَتْنِي الْقَلْبَ لِلغَيْرِ وَلَا أَسْمَعُ طَعْنًا وَ قَدْحًا فِي الْمَلَأِ
فی بیان ضرب الحکیم المثل فی تنفیر مهر الفرس من شرب الماء
بسبب تصفیر السائس

(۳) يَا لِحِطَابٍ مَا هُوَ قَالَ الْفَرَسُ أَبْدَأَ وَالْمُهْرُ فِي كُلِّ نَفْسٍ
(۴) يَشْرَبَانِ الْمَاءَ ذَاكَ النَّفَرُ كُلٌّ إِنْ هُوَ دَوْمًا يَصْفُرُ
(۵) لِلْخِيُولِ أَنْ أَلَا أَصْحُوا وَ أَشْرَبُوا مَاءَ التَّصْفِيرِ ذَاكَ يَذْهَبُ
مِنْهُمْ لِلْمُهْرِ وَ الْمُهْرُ حَذَرُ يَتْرُكُ الْمَاءَ .. يَرَى فِيهِ الْخَطَرُ

(۱) گر چنان گرد از تان ننگیختی جرعه بر گورتان حق ریختی
(۲) نی بگیرم گفت و پند آن حکیم دل نه گردانم بهر طعنی سقیم

سؤال ردق در رسیدن گره اسب از آب خوردن بسبب شخولیدن سائس

(۳) آنکه فرمودست او اندر خطاب کرّه و مادر همی خوردند آب
(۴) می شخولیدن هر دم آن نفر بهر اسپان که هلازین آب خور
(۵) آن شخولیدن بکرّه می رسید سر همی بر داشت وز خود می رمید

(۱) در نسخه لکناهور این بیت چنین است (گر چنان گند آرتان ننگیختی جرعه بر گورتان حق ریختی) و یا این وصف گر چنان گند مقوله قرآن است که اگر آزو طمع شادی طاعنان بوی ناخوش طعن نمی انگیخت پس از مرگ هم شفیع میشدید و جرعه از آن آب حیا بر گورتان ریخته می شد یعنی تن مرده شده که مانند گور است زنده می گشت.

- (۱) اُمُّهُ قَدْ سَأَلَتْ مِنْهُ أَيَا
 (۲) تَقْفُرُ أَنْتَ عَنِ السَّقْيِ أَجَابُ
 ذَا الْفَرِيقِ يَصْفُرُ دَوْمًا أَنَا
 (۳) بَعْدَ قَلْبِي رَجَفَ مِنْهُ الْمَحَلُ
 (۴) بِالْإِصْبَاحِ قَالَتْ الْأُمُّ فَمَا
 مِثْلُ ذَا فِي الْأَرْضِ مِمَّنْ فِي الْعَمَلِ
 (۵) يَا عَزِيزُ أَصْلَحْ وَجِدْ الْعَمَلَا
 فَهُمْ سَرْعَانَ مِمَّا بِهِمْ
 (۶) حَيْثُ ضَاقَ الْوَقْتُ وَالْمَاءُ الْغَزِيرُ
- مُهْرٌ لَمْ فِي كُلِّ آنٍ قُلْ لِيَا
 ذَلِكَ الْمُهْرُ وَقَالَ بِالْجَوَابِ
 بِاتِّفَاقٍ صَوْتِهِمْ أَخْشَى الْعِنَا
 تَرَكَ الْخَوْفَ لِي دَوْمًا وَصَلُ
 بَقِيَ الدُّنْيَا وَمَا تَبْدُو آسَمَا
 هُمْ زَادُوا وَجَدَلًا فِي مَحَلِ
 لَكَ تَرَمُّ مَا اسْتَطَعْتَ عَجَلًا
 يَنْتَفُونَ الدَّقْنَ كَلًّا لَهُمْ
 ذَهَبَ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَنْتَ تَصِيرَ

- (۱) مادرش پرسید کای نره چرا
 (۲) گفت کره می شخولند آن گبروه
 (۳) پس دلم میلرزد از جا می رود
 (۴) گفت مادر تا جهان بودست این
 (۵) هین تو کار خویش کن ای ارجمند
 (۶) وقت تنگ و میرود آب فراخ
- می رمی هر ساعتی زین استقا
 ز اتفاق بانگک شان دارم شکوه
 ز اتفاق نعره خوفم می رسد
 کار افزایان بدند اندر زمین
 زود کایشان ریش خود بر میکنند
 پیش از آن کز هجر کردی شاخ شاخ

ذَاقْنَا تِيَّ وَ فِي مَرِّ الْأَبْدِ
 اسْحَبِ الْمَاءَ لِأَنَّ فِيكَ النِّبَاتَ
 نَحْنُ مِنْ نَهْرٍ لِنُطْقِ الْأَوَّلِيَاءِ
 ائْتِ يَا غَافِلُ مِنْ شَبِّ ظَمًا
 لَكَ لَمْ تَنْظُرْ .. بِهِ لَنْ تَعْلَمَا ..
 وَ بِهَا النَّهْرُ .. وَ لَوْ فِي مَرَّةٍ ..
 أَنْ يَهْذُلَ النَّهْرُ مَاءٌ قَدْ جَرَى
 يَعْقِدُ الشُّغْلُ بِهِ كُلَّ زَمَنٍ
 مَاءٌ فِكْرُكَ حَتَّى تَمْتَحِنَ (۱)
 إِذْ رَأَيْتَ ثَقُلْتَ لَوْ نُقِلْتَ
 مِنْهُ فَرَّ الْقَلْبُ إِذْ ذَاكَ يَجِدُ

(۱) اَرَبَا مِنْ هَجْرِهِ وَيَكُ الْبَلَدُ
 هُوَ مَمْلُوءًا غَدَى مَاءَ الْحَيَاةِ
 (۲) دَائِمًا يَنْمُو.. وَ تَزْدَادُ صَفَاءً..
 تَشْرَبُ مَاءً إِلَى الْخَضِرِ أَنْتَمَى
 (۳) وَلَوْ أَنَّ الْمَاءَ مِنْ فَنِّ الْعَمَى
 فَلَسَمْتَ النَّهْرَ جِئَ بِالْجَرَّةِ
 (۴) اضْرِبْ إِذْ أَنْتَ سَمِعْتَ فِي الْوَرَى
 لَزِمَ التَّقْلِيدُ لِلْأَعْمَى وَ أَنْ
 (۵) اسْفَلَ النَّهْرَ ادْخِلِ الْقُرْبَةَ مِنْ
 (۶) وَ تَرَى قُرْبَتَكَ قَدْ ثَقُلْتَ
 مُسْتَدِلًّا صِرْتَ تَقْلِيدًا جَمَدُ

(۱) ای قربة قلبك املاها من ماء الحیات ای ماء معنی نطق الاولیاء اللذی هو
 بشابة ماء الحیاة و تعمق لترى قربة قلبك من ماء الحیاة اللذی هو ماء المعانی و الاسرار
 ملوا و ثقیلا ای تشاهد آثار کلماتهم-

آب کش تا بر دمد از تو نبات
 می خوریم ای تشنه غافل بیا
 سوی جو آور شودر جوی زن
 کور را تقلید باید کار بست
 تا گران باشی تو مشک خویش را
 رست از تقلید خشک آنگاه دل

(۱) شهر کاریزی است پر آب حیات
 (۲) آب خضر از جوی نطق اولیا
 (۳) گر نه بینی آب کورانه بفن
 (۴) چون شنیدی کاندین جو آب هست
 (۵) جو فرو بر مشک آب اندیش را
 (۶) چون گران دیدی شوی تو مستدل

مَا رَأَى الْأَعْمَى وَلَئِنْ لَّهُ بَأْسٌ
 .. بَعْدَ أَنْ خَفَّتْ إِذَا مَا نُقِلَتْ ..
 مَاءٌ إِذْ دَوْمًا غَدَى فِي خِفَّةٍ
 نُقِلَتْ لَا تُنْقَلُ إِلَّا بِكَدٍ
 قَبْلَ ذَا وَ الْحَالِ لِي الْثِقَلُ ضَفَى
 خَطَفَ الْحُمُقَى أَنَا مِنْ ذَا أَجَلٍ
 مَا لَهُمْ .. مِنْهُ خَلَوْا بِالْمَرَّةِ ..
 مَا لَهُ مَرَسَى وَلِلْخَوْفِ قَرِينٌ
 هُوَ مَا جَاءَ وَمَا وَافَى مَفَرٍ
 كَانَ مَرَسَى الْعَقْلِ خَيْرٌ كَأَفِلٍ
 أَسْأَلُ الْمَرَسَى هُمْ نِعَمَ الْمُعِينِ

(۱) فَلَمَاءَ النَّهْرِ هَبْ كَانَ عِيَانٌ
 إِذْ رَأَى الْقَلَّةَ مِنْهُ نُقِلَتْ
 (۲) أَنْ مِنَ النَّهْرِ آتَى فِي الْقَلَّةِ
 وَ مِنَ الْمَاءِ الْكَثِيرِ الْحَالُ قَدْ
 (۳) حَيْثُ لِي كُلُّ هَوَاءٍ خَطَفًا
 (۴) وَ الْهَوَاءُ إِلَيَّ لَمْ يَخِطِفْ أَجَلُ
 حَيْثُ هُمْ مِنْ ثِقَلٍ أَوْ مِنْ قُوَّةٍ
 (۵) رَجُلٌ الشَّرِّ آتَى مِثْلَ السَّفِينِ
 مِنْ هَوَاءٍ أَعْوَجَ لَا فِى حَذَرٍ
 (۶) مِنْ هَوَاءٍ أَعْوَجَ لِلْعَاقِلِ
 فَمَدَامَا مِنْ ذَوِي الْمَرَسَى الرِّزِينِ

لیک داند چون سبو گردد گران
 کاین سبک بود و گران شد ز آب زفت
 باد می نر بایدم ثقلم فزود
 زانکه نبودشان گرانی و قوی
 آن ز باد کثر نیاید بی حذر
 لنگری در ویزه کن از عاقلان

(۱) گر نه بیند کور آب جو عیان
 (۲) گر ز جو اندر سبو آبی برفت
 (۳) زانکه هر بادی مراد در می ربود
 (۴) مر سفیهان را رباید هر هوا
 (۵) کشتی بی لنگر آمد مرد شر
 (۶) لنگر عقلست عاقل را امان

فِي عُبَابِ الْجُودِ وَاللُّطْفِ الْعَمِيمِ
 مِثْلُ ذِي الْأَمْدَادِ ذَا الْقَلْبِ أَمِنْ
 أَيْضًا الْعَقْلَ أَضَاءَتْ وَالْبَصَرَ
 جَلَسَ النُّورُ إِذَا الْقَلْبُ انْفَقَدَ
 .. مَا لَهَا نُورٌ يُضِيُّ بِاطْلَاهِ..
 زَمَنًا ذَا الْقَلْبِ بِالشَّمْسِ اتَّصَلَ
 جَادَ مِنْهَا .. وَبِهَا الرُّؤْيَا تُصِيبُ
 مِنْ سَمَاءٍ نَزَلَ الذِّكْرُ الْحَسَنُ
 مَعَ وَحْيِ الْقَلْبِ كَانَ فِي الْجَنَانِ

(۱) هُوَ إِذْ مِنْ مَخْزَنِ دُرٍّ يَتِيمِ
 (۲) خَطَفَ الْأَمْدَادَ لِلْعَقْلِ فَمِنْ
 وَامْتَلَى فَنَاءً مِنَ الْقَلْبِ طَفَرَ
 (۳) إِذْ مِنَ الْقَلْبِ عَلَى ذِي الْعَيْنِ قَدْ
 وَ مَضَى فَالْعَيْنُ مِنْكَ عَاطِلَةٌ
 (۴) لَوْ إِلَى الْأَنْوَارِ لِلْعَقْلِ وَصَلَ
 فَأَلَى الْعَيْنَيْنِ أَيْضًا بِالنَّصِيبِ
 (۵) فَإِذَا إِعْلَمَ بِأَنَّ الْمَاءَ مَنْ
 بَارَكَ فِيهِ هُوَ صِدْقُ الْبَيَانِ

از خزینه در آن دریای جود
 بجهت از دل چشم هم روشن شود
 تا چو دل شد دیده تو عاطل است
 زان نصیبی هم بدو دیده دهد
 وحی دلها باشد و صدق بیان

(۱) او مدهای خرد چون در ربود
 (۲) زین چنین امداد دل پر فن شود
 (۳) زانکه نور از دل برین دیده نشست
 (۴) دل چو بر انوار عقلی پر بزد
 (۵) پس بدان کآب مبارک ز آسمان

- (۱) نَحْنُ مِثْلُ الْمُهْرِ ذَاكَ نَشْرَبُ ماءَ نَهْرٍ فَاضٍ أَيْضًا نَذْهَبُ
لَهُ نَحْوَ ذَلِكَ الْوَسْوَاسِ مَنْ طَعَنَ لَا نَنْظُرُ أَيَّ زَمَنٍ
(۲) إِنْ تَبِعْتَ الْأَنْبِيَاءَ فَالطَّرِيقُ لَهُمْ اسْلُكُ وَانْجُودُوا كَالْفَرِيقِ
طَعَنَ كُلُّ الْخَلْقِ عُدَّ كَالْهَوَاءِ مَا بِهِ نَفْعٌ يَطِيرُ كَالْهَبَاءِ
(۳) تَابِعُوا الْحَقَّ الَّذِينَ سَلَكَوا فِي الطَّرِيقِ وَ سِوَاهُ تَرَكَوا
فَمَتَى السَّمْعُ عَلَى صَوْتِ الْكَلَابِ وَضَعُوا أَوْ لَهُمْ أَبَدُوا خِطَابُ

فی بیان بقیة قصه ضیف المسجد اللذی یموت

فیه الضیف المسافر

- (۴) بَعْدَ قُلٍّ عَنِ ذَلِكَ الْمَرْءِ الْأَسَدِ تَارِكُ الدُّنْيَا النَّظِيفِ وَالْأَسَدِ
أَنْ يَذَاكَ الْمَسْجِدَ مَا ظَهَرَ لَهُ مِنْهُ أَيُّ فِعْلٍ صَدَرَا

- (۱) ما جو آن کره هم آب جو خوریم سوی آن وسواس طاعن ننگریم
(۲) پیرو پیغمبرانی ره سپر طعنه آن طعان هم بادی شمر
(۳) آن خداوندان که ره طی کرده اند گوش بر بانگ سگان کی کرده اند

بقیة قصه مهمان مسجد مهمان گش

- (۴) باز گو کان پاک باز شیر مرد اندر آن مسجد چه بنمود و چه کرد

- (۱) رَقَدَ فِي الْمَسْجِدِ آيَنَ الرُّقَادِ
 رَجُلٌ فِي بَحْرِ عَشْقٍ وَ سُهَادِ
 غَرِقَ دَوْمًا فَفِي النَّهْرِ مَتَى
 نَامَ .. وَهُوَ الْغَرِقُ مِنْهُ أَتَى
 (۲) إِنْ نَوْمَ الْعَاشِقِينَ بِأَلْمَلِ
 تَحْتَ دَوَارٍ مِنَ الْغَمِّ اتَّصَلَ
 أَشْيَهُ نَوْمَ الطُّيُورِ وَ السَّمَكَ
 دَائِمًا فِي الْبَحْرِ أَوْ دَوْرِ الْفَلَكَ
 (۳) فَيَنْصَفِ اللَّيْلَ لَحْنٌ وَ صَلَا
 مُوحِشٌ يَا مُسْتَفِيدُ عَجَلَا
 (۴) أَنَا أَتَى أَنَا أَتَى مِنْ عَلَى
 رَأْسِكَ ذَا لَلْحَنُ مِنْهُ وَ صَلَا
 خَمْسَةَ مَرَّاتٍ وَ الْقَلْبَ إِرْبَ
 قَطَعَ مِنْهُ وَ شَبَّ وَ اضْطَرَبَ

- (۱) خفت در مسجد خود اورا خواب کو
 مرد غرقه گشته چون خسبد بجو
 (۲) خواب مرغ و ماهیان باشد همی
 عاشقان را زیر غرقاب غمی (۱)
 (۳) نیم شب آواز با هولی شنید
 کآبم آبم بر سرت ای مستفید
 (۴) پنج کرت اینچنین آواز سخت
 می رسیده دل همی شد لخت لخت

(۱) ای چنانکه مرغ در هوا و ماهیان در دریا خواب نمی خواهند عاشق نیز در غرقاب

غم خواب ندارد -

فی بیان تفسیر آیه و اجلب علیهم بخیلک و رجلک (۱)

- (۱) أَنْتَ إِذْ لِلدِّينِ عَزَمًا بِالْعَمَلِ تَبْتَغِي بِالْجِدِّ فَأَبْلِسُ عَجَلُ
- (۲) لَكَ فِي الْبَاطِنِ صَاحَ أَنْ دَعِ ذَالطَّرِيقَ وَ لَهُ لَا تَنْزَعِ
- يَا غَوِيُّ افْتَكِرْ تَعْدُو أَسِيرُ تَعَبِ الدَّرَوْشَةِ الْعَانِي تَصِيرُ
- (۳) فَعِنِ الْأَحْبَابِ تَنَائِي وَالْفَقِيرُ تَرَجِعُ تَتَدَمُّ إِذْ ذَاكَ كَثِيرُ
- (۴) أَنْتَ مِنْ صَوْتِ لَا يَبْلِسُ الْمَلْعِينُ تَهْرَبُ نَحْوَالضَّلَالِ مِنْ يَقِينُ

(۱) الایة فی سورة بنی اسرائیل و اولها و اذ فلنا للملئكة اسجدوا لادم فسجدوا
الا ابليس قال أسجد لمن خلقته من طین قال رأيتك هذا الذی کرمت علی لئن اخرتنی الی یوم
القیة لاحتکن (ای استاصلن) ذریته الا قلیلا قال اذهب فمن تبعك فان جهنم جزاء کم
جزاء موفورا واستغفر من استطعت منهم بصوتک و أجب علیهم بخیلک و رجلک و شارکهم
فی الاموال و الاولاد و عدهم و ما یعدهم الشیطان الاغرورا ان عباوی لیس لك علیم
من سلطان و کفی بربک وکیلا-

تفسیر آیه و اجلب علیهم بخیلک و رجلک

- (۱) تو چو عزم دین کنی با اجتماع دیو بانگت پر زند اندر نهاد
- (۲) که مرو زین سو بیندیش ای غوی که اسیر رنج درویشی شوی
- (۳) بی نوا کردی زیاران و ابری خوار کردی و پشیمانی خوری
- (۴) تو ز بیم بانگ آن دیولعین واگریزی در ضالالت از یقین

- (۱) أَن طَرِيقَ الدِّينِ أَطْوَاهُ غَدَا
 أَنَا أَوْ بَعْدَ غَدٍ مَا بَعْدَا
 (۲) فَلَمَّا الْمُهَلَّةُ كَانَتْ .. فِي الْقِتَالِ
 تَنْظُرُ الْمَوْتَ يَمِينًا وَ شِمَالًا
 يَجْلِبُ جِيرَانُكَ حَتَّى الصِّبَاحِ
 لَّهُمْ قَامَ وَ زَادُوا بِالنِّيَاحِ
 (۳) ثُمَّ مِنْ خَوْفٍ لَكَ فِي الرُّوحِ بَانَ
 أَيْضًا الدِّينَ تَرُومُ وَ زَمَانَ
 (۴) مَيِّتًا نَفْسَكَ سَوَّيْتَ وَ كَمَ
 مِنْ سِلَاحٍ لَكَ عِلْمًا وَ حِكْمَ
 تَعْقِدُ أَنَّ رَجُلِي مِنْ خَوْفِيَا
 بَعْدَ لَأُثْنِي وَ الْيَوْمِ عَزَمِيَا
 (۵) ثُمَّ أَيْضًا صَاحَ مِنْ مَكْرِ عَلَيْكَ
 كَثْرَةً خَفَ مِنْهُ دَعَا وَ إِلَيْكَ
 (۶) وَأَخْشَ سَيْفَ الْفَقْرِ أَيْضًا تَهَرَّبُ
 مِنْ طَرِيقِ نَيْرٍ لَا تَرُغِبُ
 (۷) فَيَسْنِيَا لَهُ بِالصَّوْتِ تَصِيرُ
 عَبْدَهُ فِي مِثْلِ ذَاللَّيْلِ السَّتِيرُ

- (۱) که هلا فردا و پس فردا مراست
 راه دین پویم که مهلت پیش ماست
 (۲) مرگ را بینی که آواز چپ و راست
 میکشد عمسایه را تا بانگ خاست
 (۳) باز عزم دین کنی از بیم جان
 مرده سازی خوشتن را یک زمان
 (۴) پس سلاح از علم بندی و حکم
 که من از خوفی نیارم پای کم
 (۵) باز بانگی برزند بر تو ز مکر
 که بترس و باز گردد از تیغ فقر
 (۶) باز بگریزی ز راه روشنی
 آن سلاح علم و فن را بفکنی
 (۷) سالها او را به بانگی بنده
 در چنین ظلمت نمد افکنده

هَيْبَةُ صَوْتِ الشَّيَاطِينِ الْوَرَى
 كَثْرَةً حَتَّى يَهْمَ قَدْ تَرَكْتُ
 مِثْلَمَا الْكَفَّارُ مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ
 ذَاكَ لَمَّا لَهَيْبَةٍ مِنْهُ تَبَيَّنَ
 نَسَبُوا مَاذَا غَدَتْ .. مَعَ مَا لَهُمْ ..
 مَنْ نَجِيماً بَانَ مُرْتَضَاً عَمَلِ
 لِلدُّبَابِ السَّاقِطِ مِنْ قِسْمَةٍ
 لَيْسَ صَيَّادَ الدُّبَابِ أَبَدَا
 وَحَدَّهُ فِيهِ لَهُ عَيْشٌ وَقُوْتُ
 فَوْقَكَ أَنْتَ الدُّبَابُ وَالْمُهَانُ
 لَا عَلَى سَامِي الْعُقَابِ وَالْحَجَلِ

(۱) مُلْقِيَا مِنْكَ الرِّدَاءَ حَذِرَا
 (۲) قَيَّدْتُ ذَا الْحَلَقِ مِنْهُمْ مَسَكْتُ
 رُوحَهُمْ آيَسَةً مِنْ كُلِّ نُورِ
 (۳) رُوحَهُمْ آيَسَةً صَوْتُ اللَّعِينِ
 هَكَذَا الْهَيْبَةُ مَيِّ لِلَّهِ هُمْ
 (۴) هَيْبَةُ الْبَازِي عَلَى ذَاكَ الْحَجَلِ
 أَبَدًا مَا كَانَ مِنْ ذِي الْهَيْبَةِ
 (۵) حَيْثُ أَنَّ الْبَازِي مَذَّ وَجِدَا
 لَا تُقْ صَيْدُ الدُّبَابِ الْعَنْكَبُوتِ
 (۶) عَنْكَبُوتُ ذَلِكَ الشَّيْطَانِ كَانَ
 قَادِرًا صَعْبًا وَذَا خَطْبٍ أَجَلِ

بنده کردست و گرفته خلق را
 ده روان کافران ز اهل قبور
 هیبت بانگ خدائی چون بود
 مرمکس را نیست زان هیبت نصیب
 عنکبوتان مرمکس گیرند و بس
 کر و فردارد نه بر کبک و عقاب

(۱) هیبت بانگ شیاطین خلق را
 (۲) تا چنان نومید شد جانسان ز نور
 (۳) این شدوه بانگ آن ملعون بود
 (۴) هیبت باز است بر کبک نجیب
 (۵) زانکه نبود باز صیاد مگس
 (۶) عنکبوت دیو بر چون تو ذباب

- (۱) صَخَبُ الشَّيْطَانِ رَاعِي الْأَشْقِيَاءِ صَخَبُ السُّلْطَانِ حَامِي الْأَوْلِيَاءِ
(۲) كَرِّي يَذِينُ الصَّخْبَيْنِ مَنْ هُمَا بِالْبَعِيدَيْنِ.. الْخِلَافُ لَهُمَا..
قَطْرَةٌ مِنْ بَحْرِ الْحُلُوِّ يُعَدُّ مَعَ بَحْرِ مَرٍّ لَمْ تُمَزَّجْ أَبَدٌ (۱)

فی بیان وصول الصوت المنسوب الى الطلسم نصف الليل

لضيف المسجد (۲)

- (۳) حَالاً أَسْمَعُ قِصَّةَ الصَّوْتِ الشَّدِيدِ ذَاكَ مَنْ ذُو الطَّالِعِ السَّامِيِّ السَّعِيدِ
نَازِلُ الْمَسْجِدِ مَا خَلَّى الْمَحَلَّ لَهُ مَا خَالَطَهُ مِنْهُ الْوَجَلُ

(۱) قال نجم الدين الكبرى في تفسير قوله تعالى في سورة الفرقان (هذا عذب فرات) من الاخلاق الحميدة الربانية (وهذا ملح أجاج) من الاخلاق الذميمة الحيوانية (و جعل بينهما برزخاً) بالقدرة و هو القالب لان لا يختلط الروح و صفاته بالنفس و صفاتها (و حجراً محجوراً) اى حراماً محرماً على الروح - قال في الجلالين حاجزاً لا يختلط احدهما بالآخر كانه يقول لا يختلط الالهام الربانى بالاضلال السلطاني (۲) الطلسم هو الشيء الذى فعل مخفياً ..

- (۱) بانگ دیوان گله بان اشقیاست بانگ سلطان پاسبان اولیاست
(۲) تا نیامیزد بدین دو بانگ دور قطره از بحر خوش با بحر شور

رسیدن بانگ طلسمی نیم شب بمهمان «مسجد» (۲)

- (۳) بشنو اکنون قصه آن بانگ سخت که نرفت از جا بدان آن نیک بخت

(۱) لفظ بآن بمعنی دارنده و محافظ است چون دشتبان پس مراد محافظت از راه یافتن ملک است و بمعنی صاحب هم آمده است ص ۲۵۱ شرح سبزواری - (۲) طلسم آنچه خیالهای موهوم. بشكل عجیب در نظر می آیند و نیز بشکلی و صورتی مهیب که بر سر گنجها و خزاین تعبیه کنند و از کتب فنی معلوم شده که طلسم از اجزای زمینی و آسمانی است - (شرح بحر العلوم)

(۱) قَالَ كَيْفَ أَحَذَرُ مِنْهُ فَذَا
فَلِمَهُ لَمْ يَحْذِرِ الطَّبْلُ إِلَيْهِ
(۲) يَا طُبُولُ خَلَيْتَ لَا فِي قُلُوبِ
كَشَفَ الضَّرْبُ عَلَى الْعُودِ أَبَدَ
(۳) فَالْمَعَادُ الْعِيدَ صَارَ مَنْ بَلَا
مِثْلَ أَهْلِ الْعِيدِ نَحْنُ كَالْوُرُودِ
(۴) حَالًا أَسْمَعُ قِصَّةَ ذَا الطَّبْلِ مَنْ
كَانَ قَدَرُ الدُّوَلَةِ (الْأَشْ طَهَى)

كَانَ طَبْلَ الْعِيدِ مَا فِيهِ أَذَى
وَصَلَ الضَّرْبُ غَدَى دَوْمًا عَلَيْهِ
حَظُّكُمْ مِنْ عِيدِ رُوحِ لِلْكَرُوبِ
.. وَجَدَ الْعِيدَ الَّذِي طَبْلًا قَقْدَ ..
دِينِ الطَّبْلِ .. لَهُ الْجَوْفُ خَلَى
نَضْحَكَ تُبْدِي السُّرُورَ وَالسُّعُودَ
صَوْتِ كَيْفَ يُصْنَعُ وَ يَفَنَ
حَسَنًا كَثْرًا بِهِ حَارَ النُّهَى

(۱) و فی نسخه دولت با بالباء الحتیة بدل الباء الفوقیه قال فی النعمة با بمعنى الطعام و اراد به الشوربا یعنی استمع لهذا و هو طبل العسلم کیف صوت و ذاك عاشق الموت ای نوع یطبخ فی القدر شوربد الدولة : تقديره العاشق یطبخ شوربة الدولة فی القدر فیکون معنی دولة یا شوربة العدس مع الماش التي هی من لوازم العيد عند اهالی ماوراءالنهر (ترجمه لکلمه (با) التي بمعنى (الشوربا) فی القام بکلمه (الاش) و هی فارسیه مستعربة الیوم تقریباً -

(۱) گفت چون ترسم چو هست آن طبل عید
تا دهل ترسد که زخم او را رسید
(۲) ای دلهای تهی و بی قلوب
قسمتان از عید جان شد زخم چوب
(۳) شد قیامت عید و بی دینان دهل
ما چو اهل عید خندان همچو گل
(۴) بشنو اکنون این دهل چون بانگ زد
دیگک دولت با چه گونه می پزد

صَوْتُ ذَاكَ الطَّيْلِ قَالَ مَا فِزَعُ
 .. وَ يَهْ وَ هُوَ الْمُنَى لَا يَرْغَبُ ..
 تُرْجِفُ الْقَلْبَ أَنْ يَخْبُ .. جَلَّ عَلَا ..
 هُمْ لِمَوْتِ الرُّوحِ كَانُوا لَا يُقِينُ
 أَفْتَحُ الْمُلْكَ يَعْزِمُ قَسَوْرِي
 صَاحِ يَا شَهْمُ أَنَا مِنْكَ حَاضِرُ
 كُسِّرَ وَ الذَّهَبُ قِسْمٌ قِسْمُ
 صَبَّ ذَاكَ الذَّهَبُ الْحَدَّ سَمَى
 يُرْتَجُّ الْبَابَ .. وَلَا يَأْتِي الْفَرِيقُ ..
 قَامَ حَتَّى السَّحَرِ عَزْمًا يَزِيدُ

(۱) ذَلِكَ الْمَرْءُ السَّيِّدُ إِذْ سَمِعَ
 كَيْفَ طَبَلَ الْعَيْدِ قَلْبِي يَرْهَبُ
 (۲) وَ مَعَ النَّفْسِ لَهُ أَصْحَقَالٍ لَا
 قَقْبِيحُوا الْقَلْبَ مَعْدُو مُوَا لِيَقِينُ
 (۳) حَانَ ذَاكَ الْوَقْتُ مِثْلَ حَيْدَرِ
 (۴) أَوْ أَفْدِي بَدَنِي ثُمَّ طَفَرُ
 (۵) لَوْ تَكُونُ الرَّجُلَ أَتِ فَأَلِطِمْ
 (۶) كُلِّ سَمْتٍ صَبَّ مِنْ كَثْرَةِ مَا
 خَشِيَ ذَاكَ الْفَتَى أَنْ لِلطَّرِيقِ
 (۷) بَعْدَ هَذَا الْأَسَدُ الضَّارِي الْعَتِيدُ

گفت چون ترسد دلم از طبل عید
 مرد جان بد دلان بی یقین
 ملک گیرم یا پیردام بدن
 حاضرم اینک اگر مردی بیا
 زرهمی ریزید هر سو قسم قسم
 که بگیرد زر ز پری راه در
 تا سحر که زربه بیرون می کشید

(۱) چونکه بشنود آن دهل آن مرد دید
 (۲) گفت با خود همین ملرزان دل‌کرین
 (۳) وقت آن آمد که حیدر وار من
 (۴) بر جهید و بانگ بر زد کای کینا
 (۵) در زمان بشکست ز آواز آن طلسم
 (۶) ریخت چندان زر که ترسید آن پسر
 (۷) بعد از آن برخاست آن شیر عتید

- (۱) خَارِجَ الْمَسْجِدِ جَرَّ ذَا الذَّهَبِ
 مَرَّةً أُخْرَى أَتَى بِالْجَوْلَقِ
- (۲) كَمْ كُنُوزٍ وَضَعَ ذَلِكَ مَنْ
 رَغِمَ ذَلِكَ الذَّاهِبِ خَلْفًا وَمَنْ
- (۳) إِنَّ هَذَا الذَّهَبَ الظَّاهِرَ فِي
 وَرَدَ فِي قَلْبِ كُلِّ مَنْ عَبْدَ
- (۴) كَسَرَ الْأَطْفَالُ فِي اللَّعْبِ الْفَخَارَ
 (۵) وَضَعُوا فِي الذَّلِيلِ فِي ذَا اللَّعِيبِ
- وَلَهُ فِي الْأَرْضِ وَارِى وَذَهَبُ
 وَبِأَكْيَاسٍ وَكَمْ مِنْ طَبَقِ (۱)
 رُوحَهُ قَدَى وَعَزَمًا مَا وَهَنَ
 خَائِفًا كَانَ وَلَا يَدْرِي بِفَنٍ
 خَاطِرٍ مَا الْخَلْقُ مِنْهُ يَصْطَفِي
 ذَهَبًا ضَلَّ لَهُ الدِّينَ فَقَدَا
 وَلَهُ إِسْمَ الذَّهَبِ خَلَّوْا جِهَارَ
 لَوْ تَقُولُ أَنْتَ إِسْمَ الذَّهَبِ
 .. غَيْرُهُ فِي الْفِكْرِ مِنْهُ مَا حَضَرَ
 ذَاكَ فِي الْخَاطِرِ الْإِطْفِيلِ خَطَرُ

(۱) نسخه ثانیة - و بکارات و کم من طبق -

- (۱) دفن میکرد و همی آمد بزر
 (۲) گنجها بنهاد آن جانباز از آن
 (۳) این زر ظاهر بخاطر آمدست
 (۴) کودکان اسفالها را بشکنند
 (۵) اندر آن بازی چو گوئی نام زر
- با جوال و توپره بار دگر
 کوری و ترسانی و پس خزان (۱)
 در دل هر کور دون زر پرست
 نام زر بنهند و دردامن کنند
 آن کند در خاطر کودک گذر

(۱) و پس خزان مراد عادلانست یعنی بر غم کوری و ترسانیدن ملامت کنندگان

بظهور آمد و خلاف مراد آنها محقق گشت -

(۱) بَلْ هُوَ قَدْ كَانَ ذِيَّكَ الذَّهَبُ
سَرْمَدِيًّا سُوْقُهُ مَا كَسَدَا

(۲) هُوَ ذَاكَ الذَّهَبُ إِلَّا بَرِيْزُ مَنْ
جَوْهَرًا وَ اللَّمَعَ وَ الْآلَقَا

(۳) هُوَ ذَاكَ الذَّهَبُ مَنْ فِيهِ قَدْ
بِالضِّيَاءِ غَلَبَ قُرْصَ الْقَمَرِ

(۴) شَمْعُ الْمَسْجِدِ ذَاكَ وَ الْفَرَا
نَفْسُهُ فَدَى اللَّذِي طَبَعَ الْفَرَاشِ

(۵) فَالْجَنَاحَ أَحْرَقَ مِنْهُ بَلَى
وَ لَهُ الرَّمْيُ أَتَى الْمَيْمُونَ .. إِذْ

(۶) مِثْلَ مُوسَى كَانَ ذُو الْحِظِّ السَّعِيدِ

مَنْ يَضْرِبُ الْخَالِقِ جَلَّ أَنْضَرَبُ
.. قَلَّ مَنْ مِنْهُ الْقَلِيلَ وَ جَدَا ..

وَ جَدَ الذَّهَبَ لُطْفًا وَ مَنْ

مِنْهُ دَوْمًا فَصْفَى وَ أَتَلَقَا
وَ جَدَ الْقَلْبُ الْغِنَى مِنْهُ يَجَدُ

.. نُورُهُ الْأَنْوَارَ بِالضُّوْءِ غَمَرُ ..

شَهَّ كَانَ هُوَ مِنْ عِشْقٍ وَرَى
لَهُ كَانَ .. بِأَبْتِهَاجِ وَ انْتِعَاشِ ..

صَنَعَ فِيهِ جَنَاحًا لِلْعَلَا

.. مِنْهُ لِلْمَحْبُوبِ وَ صَلَا يَتَّخِذُ ..

أَنْ رَأَى نَارًا لَهَا النُّورُ يَزِيدُ (۱)

(۱) قال تعالى (و هل أتاك حديث موسى اذ رأى ناراً فقال لاهله امكثوا انى آنست
ناراً لعلى راتيكم منها بقبس) اى شعله فى رأس فتيلة اوعود) او أجد على النار هدى -

کو نگردهد کاسد آمد سرمدی

گوهر و تابندگی و آب یافت

غالب آید بر قمر در روشنی

خویشتمن در باخت آن پروانه خو

بس مبارك آمد آن انداختش

کاتشی دید او بسوی آن درخت

(۱) بل زر مضروب ضرب ایزدی

(۲) آن زری کین زر از آن زرتاب یافت

(۳) آن زری کو دل ازو گردد غنی

(۴) شمع بود آن مسجد و پروانه او

(۵) سوخت پرش را ولیکن ساختش

(۶) همچو موسی بود آن مسعود بخت

- (۱) جَانِبَ الدَّوْحَةِ تِلْكَ فَأَلْعِنَا
ظَنُّ نَارًا وَهُوَ بِالذَّاتِ غَدَى
(۲) رَجُلَ الْحَقِّ إِذَا مِنْكَ النَّظَرُ
(۳) يَا غُلَامُ هُوَ كَانَ أَنْتَ مِنْ
بَاطِلِ الظَّنِّ لَكَ شَوْكٌ وَنَارٌ
(۴) فَهُوَ دَوْحَةُ مُوسَى وَالضِّيَاءُ
فَهَلُمَّ وَادِعِهِ نُورًا وَ لَا
يَأْتُ لَمَّا لَهُ زَادَتْ وَالْهِنَا (۱)
ذَلِكَ النُّورُ الَّذِي النُّورَ هَدَى
نَظَرَ خِلْتِ بِأَنَّ نَارَ الْبَشَرِ
نَفْسِكَ تَأْتِي وَ فِكَ قَدْ كَيْمَنَ
فِيهِ مِنْ ذَالِجَانِبِ النَّفْسِيِّ صَارَ
مِلًّا لَوْ لَكَ كَانَ فِي خَفَاءِ (۱)
تَدْعِيهِ النَّارَ اللَّتِي عِنْدَ الْمَلَأُ

(۱) فلما اتاها نودی یا موسی انا ربك فاخلم نعليك (ای تملقات الکوین
عن سرک الاقدس) (۲) فهو یعنی الولی و المرشد..

- (۱) چون عنایتها برو موفور بود نار می پنداشت آن خود نور بود
(۲) مرد حق را چون به بینی ای پسر تو گمان داری بر او نار بشر (۱)
(۳) تو ز خود می آئی و آن در تو است نار و خار ظن باطل این سو است
(۴) او درخت موسی است و پر ضیا نور خوان نارش مخوان باری بیا

(۱) برخی از شراح گفتند نار بشر یعنی اوصاف بشریه است و اضافه نار به بشر
مانند اضافه صفت شخصی به خود شخص یعنی تو گمان داری که بر مرد حق اوصاف بشریت
باقی است زیرا که در مصراع اول بیت سوم مرد حق را درخت پر ضیا گفته پس ضیا
اوصاف اوست و در مصراع دوم میفرماید که آن ضیا را باید نور خواند که اوصاف
الهیة است نه نار که اوصاف بشریه است بصفحه ۱۸۹ ج بر شرح بحر العلوم نیز رجوع
شود - سبزواری هم در این خصوص چیزی نه نگاشته است -

- (۱) أَفَلَا كَانَ فِطَامُ ذِي الدُّنَا
ظَهَرَ نَارًا وَكَمْ أَبْدَى الْغَنَاءُ
لَكِنَّ السَّلَاحُ فِيهِ ذَهَبُوا
وَبَدَى النُّورُ الَّذِي هُمْ طَلِبُوا
(۲) فَادِرٍ أَنَّ الشَّمْعُ لِلدِّينِ أَبَدُ
عَالِيًا كَانَ لَهُ النُّورُ اتَّقَدَ
(۳) لَيْسَ ذَا مِنْ مِثْلِ نِيرِنِ آخَرِ
ذَا يَكُونُ النُّورُ وَضَاءً زَهَرُ
وَالْحَبِيبَ يُحْرِقُ ذَلِكَ يَبِينُ
صُورَةَ نَارًا وَ وَرَدَ الزَّائِرِينَ
(۴) ذَا كَيْمَتِ النُّورِ لَكِنَّ مُحْرِقُ
ذَلِكَ مِنْهُ قَلْبُكَ يَا تَلَقُ
(۵) فِي زَمَانِ الْوَصْلِ شَكْلُ الشُّعْلَةِ
لِنَظِيفِ النُّورِ سَامِي الرِّقْعَةِ
لَهُ جَلٌّ وَهُوَ نُورُ الْحَاضِرِينَ
كَانَ نَارُ الْبُعْدَاءِ الْغَادِرِينَ

-
- (۱) نبی نظام این جهان ناری نمود
سالکان رفقتند آن خود نور بود
(۲) پس بدان که شمع دین بر میشود
این نه همچون دیگر آتشها بود
(۳) این نماید نور و سوزد یار را
و آن بصورت نار و گل زوار را (۱)
(۴) این چو سازنده ولی سوزنده
وان گه وصلت دل افروزنده
(۵) شکل شعله نور پاک ساز وار
حاضران را نور و دوران را چو نار
-

(۱) مراد از زوار پیشنده بصیرت است صفحه ۲۰۲ اسرار الحکیم سبزواری

ملاقات ذاك العاشق مع صدر جهان

- (۱) قَالَ بُخَارِي ذَاكَ أَيْضًا ضَرْبًا
فَوْقَ شَمْعٍ نَفْسِهِ وَالتَّهْمَا
وَمِنْ الْعَشِيقِ بِهِ ذَاكَ الْكَبْدُ
عَادَ سَهْلًا وَ بِهِ اللَّطْفَ وَحَذُ
(۲) آه ذَا الْمُحْرِقِ نَحْوَ الْفَلَكَ
ذَهَبَ تَوًّا يَقْلِبِ الْمَلِكِ
(۳) ذَلِكَ صَدْرِ جَهَانَ قَدْ خَطَرَ
لَهُ حُبٌّ وَ لَذَا عِنْدَ السَّحَرِ
قَالَ يَا وَاحِدُ حَالُ مَنْ يَنَا
هَامَ كَيْفَ يَنْتَهِي أَظْهَرُهُ لَنَا
(۴) فَعَلَّ ذَنْبًا هُوَ نَحْنُ النَّظَرِ
لَهُ أَلْقَيْنَا وَ لَكِنْ مَاخْتَبَرِ
(۵) حَسَنًا رَحِمَتْنَا هَبْ مِنْ حَدَرِ
خَاطِرُ الْمُجْرِمِ مِنَّا فِي كَدَرِ
غَيْرَانَ فِي الْحَدَرِ أَلْفُ أَمَلِ
لَهُ فِينَا وَ عَلَى الْعَفْوِ اتَّكَلِ

ملاقات آن عاشق با صدر جهان

- (۱) آن بخاری نیز خود بر شمع زد
گشته بود از عشق آسان آن کبد (۱)
(۲) آه سوزانش سوی گردون شده
در دل صدر جهان مهر آمده
(۳) گفت با خود در سحر که کای احد
حال آن آواره ما چون بود
(۴) او شاهمی کرد و ما دیدیم لیک
رحمت ما را نمیدانست نیک
(۵) خاطر مجرم ز ما ترسان شود
لیک صد امید در ترش بود

- (۱) فَأَلَوْفِيحَ السِّيِّ الْحَالِ أُخِيفَ
 (۲) مِثِّي كَيْفَ أُخِيفَ النَّارُ قَدْ
 لَا إِلَى قَدْرِ مِنَ الْغَلِيِّ الْكَثِيرِ
 (۳) أَنَا بِالْعِلْمِ أُخِيفُ الْأَمِينِ
 (۴) أَرْفَعُ الْخَوْفَ فَخِيَّاطُ الرُّقْعِ
 دَائِمًا فِي الْمَوْضِعِ كُلِّ أَحَدِ
 (۵) مِثْلُ عِرْقِ الدَّوْحَةِ سِرُّ الرَّجُلِ
 وَلِذَا الْآوْرَاقُ مِنْ عُودِ خَشْنِ
 (۶) وَ يَوْفِقِ الْعِرْقِ ذِيَاكَ الْوَرَقِ
 فِي النُّفُوسِ وَ النُّهْيِ وَ الشَّجَرِ
- أَنَا مَنْ كَانَ يَخُوفٍ وَ رَجِيفُ
 ذَهَبْتُ دَوْمًا إِلَى قَدْرِ بَرْدِ
 مِنْ عَلَى الرَّأْسِ لَهُ الْمَاءُ يَصِيرُ
 وَ يَخْلُمُ عَنْ قُلُوبِ الْخَائِفِينَ
 أَنَا كُلُّ رُقْعَةٍ عِلْمًا أَضَعُ
 لَهُ أُعْطِي شِرْبَةً لَا قَتَ بَعْدِ
 .. إِنَّ يَهْنُ هَانَ وَ إِنَّ جَلَّ يَجْلُ ..
 نَبَتَتْ .. مِنْ مِثْلِهِ إِمَّا يَبْنُ
 مِثْلُهُ يَنْمُو .. زَمَانًا مَا اقْتَرَقَ ..
 وَ بِكُلِّ مُوَجِدٍ ذِي أَثَرِ ..

- (۱) من بترسانم و فیح و یاوه را
 (۲) بهر دیگ سرد آذر میرود
 (۳) ایمنان را من بترسانم بعلم
 (۴) پاره دوزم پاره در موضع نهم
 (۵) هست سرمرد چون بیخ درخت
 (۶) در خور آن بیخ رسته بر گها
- آن که ترسد من چه ترسانم و را
 نبی بدان که جوشش از سر میرود
 خائفان را ترس بردارم ز خلم (۱)
 هر کسی را شربت اندر خور دهم
 زان بروید بر گها از چوب سخت
 در درخت و در نفوس و در نهی

- (۱) فَلَكُمْ مِنْ ثَمَرٍ مِنْ شَجَرٍ
مَدَّ فَوْقَ الْفَلَكَ أَصْلًا ثَبَتَ
(۲) إِذْ مِنَ الْعِشْقِ عَلَى سَطْحِ الْفَلَكَ
كَيْفَ لَا يَنْبُتُ سِرًّا وَ عِيَانِ
(۳) لَهُ عَفْوُ الذَّنْبِ فَوْقَ قَلْبِهِ
إِذْ أَتَى مِنْ كُلِّ قَلْبٍ مَنفَعْدُ
(۴) فَتَيَقَّنْ أَنَّ مِنَ الْقَلْبِ إِلَى
لَا كَيْمَلِ الْبَدَنِينَ مَنْ هُمَا
- لِلْوَفَا وَاللُّطْفِ سَامِي الْأُثَرِ (۱)
فِي السَّمَاءِ فَرَعُهُ الزَّاكِي نَبَتَ
ثَمَرٌ قَدْ نَبَتَ رَاقَ الْمَلِكُ ..
فِي جَنَانِ الْمَلِكِ صَدْرِ جَهَانَ (۲)
ضَرَبَ مَوْجًا وَ حُبُّ قُرْيِهِ
نَحْوَ قَلْبٍ مِنْهُ نُورٌ يُؤْخَذُ
قَلْبِ الْمَنفَعْدِ كَانَ فِي الْمَلَأِ
بَعْدًا بَانَ إِفْتِرَاقُ لَهْمَا

(۱) الایة فی سورة ابراهیم ألم تر کیف ضرب الله مثلا کلمة طيبة کشجرة طيبة اصلها ثابت و فرعها فی السماء تؤتی اکلها کل حین بأذن ربها (۲) و فی نسخة بر بفتح الباء الفارسیة و معناها الجناح ای لما نبت من شجر الوفاء ای الاعمال الجناح علت علی الفلك اغصان شجرة الاعمال ای وصل الی الفلك جناح تأثیر الاعمال والعشق والمحبة..

- (۱) بر فلك برهاست زاشجار وفا
اصلها ثابت و فرع فی السما
(۲) چون نرست از عشق بربر آسمان
چون فروید دردل صدر جهان
(۳) موج میزد بر دلش عفو گنه
زانکه از دل تادل آمد روزنه
(۴) که ز دل تادل یقین روزن بود
نی جدا و دور چون دو تن بود

- (۱) لَمْ تَكُ الْمَسْرَجَةُ مُتَّصِلَةً
 لَيْكِنِ النَّوْرُ مُدَامًا لَّهُمَا
 (۲) لَيْسَ يُلْفَى عَاشِقٌ قَدْ طَلِبَا
 وَ لَهُ الْمَعْشُوقُ دَوْمًا مَا طَلِبَ
 (۳) غَيْرَ أَنَّ الْعِشْقَ فِي الْعَاشِقِ قَدْ
 وَإِذَا مَا الْعِشْقُ فِي الْمَعْشُوقِ قَرَّ
 (۴) إِذْ يَهْدِ الْقَلْبُ بَرَقَ الْحَبِّ بَانَ
 (۵) حُبٌّ إِذْ فِي قَلْبِكَ ضَعْفًا بَدَى
 فَيَلَا شَكَّ لَكَ الْحَقُّ وَجَدَ
- لِضْبَائَيْنِ .. بَلِ الْمُنْفَصِلَةُ
 كَانَ مَمْرُوجًا وَ كَالْفَرْدِ هُمَا
 وَصَلَ مَعْشُوقٍ وَ فِيهِ رَغْبَا
 لَا وَ لَا فِي حُبِّهِ أَنَا رَغْبُ
 أَضْعَفَ كَالْوَتْرِ الْجِسْمَ وَ هَدَى
 حَسَنًا سَوَى مِلِيحًا بِالْأَثَرِ
 وَأَمِضًا فَأَعْلَمَ بِذَلِكَ الْقَلْبُ كَانَ
 لَكَ حُبُّ الْحَقِّ وَ أَرَدَدْتَ هُدَى
 حُبًّا .. أَعْطَاكَ سُعُودًا وَ رَشَدَ

(۱) نورشان ممزوج باشد در مساع (۱)

که نه معشوقش بود جویای او

عشق معشوقان خوش و فربه کند (۲)

اندر آن دل دوستی میدان که هست (۳)

هست حق را بی گمانی مهر تو

(۱) متصل نبود سفال دو چراغ

(۲) هیچ عاشق خود نباشد وصل جو

(۳) لیک عشق عاشقان تن زه کند

(۴) چون درین دل برق مهر دوست جست

(۵) در دل تو مهر حق چون شد دو تو

(۱) مساع محل گذشتن آب و مانند آن (۲) زه چله کمان یعنی عشق عاشقان را

تن لاغر کند مانند چله کمان و عشق معشوقان را فربه کند - (۳) کلمه این درین مصرع

به عاشق است و آن در مصرع دول به معشوق است -

- (۱) أَبَدًا صَوْتُ لِتَصْفِيْقِ الْيَدِ
مِنْ يَدٍ وَاحِدَةٍ مِنْكَ يَلَا
- (۲) فَإِذَا مَا الظَّامِيُّ حَنَّ الْأَ
يَضَا الْمَاءُ يَحْنُ أَيْنَ كَانَ
- (۳) إِنْ هَذَا الظَّمَا فِي رُوحِنَا
نَحْنُ مِنْ أَجَلِهِ شَوْقًا وَ عَنَا
- (۴) حِكْمَةُ الْحَقِّ الْقَدِيرِ ذِي لَنَا
صَيَّرَ الْوَاحِدَ مِثْلًا الْآخِرَا
- (۵) فَمِنْ الْحَكِيمِ الَّذِي قَدْ ذُكِرَا
هُمْ زَوْجٌ بَعْدَ زَوْجٍ عَشِقُوا
- (۶) كُلُّ زَوْجٍ طَلِبَ فِي الْعَالَمِ
وَ يَتَحَقِّقُ كِمِثْلِ الْكَهْرَبَا
- مَا أَتَى لِلْخَارِجِ مِنْ أَحَدٍ
يَدِكَ الثَّانِيَةِ .. فِي ذَا الْمَلَا
أَيْنَ كَانَ الْمَاءُ عَذْبًا وَ حَالِي
شَارِبُ الْمَاءِ فَهَلَّا لِي بَانَ
كَانَ جَذَبُ الْمَاءِ بِالْحَبِّ لَنَا
وَ هُوَ فِي شَوْقِهِ مِنْ آجِلِنَا
فِي الْقَضَا وَ الْقَدْرِ أَنْ كَلَّنَا
عَاشِقًا كَانَ إِلَيْهِ نَاطِرَا
كُلُّ أَجْزَاءِ الدُّنَا مَا أَنْ يُرَى
زَوْجَهُمْ دَوْمًا كَمَا هُمْ خُلِقُوا (۱)
زَوْجَهُ حَبٌّ يَقْلِبُ هَائِمِ
كَانَ وَ الْتَبَنِ أَدَامَا الْطَلَبَا

(۱) نسخهٔ ثانیه - و فيه علقوا

- (۱) هیچ بانگ کف زدن ناید بدر
(۲) تشنه می نالد که کو آب گوار
(۳) جذب آب است این عطش در جان ما
(۴) حق بحکمت در قضا و در قدر
(۵) جمله اجزای جهان زان حکم بیش
(۶) هست هر جفتی ز عالم جفت خواه
- از یکی دست تو بی دست دگر
آب هم می نالد که کو آب خوار
ما از آن او و او هم ز آن ما
کرد ما را عاشقان همدگر
جفت جفت و عاشقان جفت خویش
راست همچون کهرباء و برک کاه

مَرْحَبًا مَعَكَ أَنَا وَفَقَّ الْمَرَامُ
 أَنْتِ وَالْجَذْبُ لَكَ مِنِّي يَزِيدُ
 وَالْبَسِيطُ الْمَرَّاءَ كَانَتْ فَكُلُّ
 هُوَ رَبَّتُهُ .. فَشَبَّ وَ نَمَى ..
 تُرْسِلُ حَرًّا وَ كَمْ شَبَّ بِهَا
 هِيَ آعَظَتْهَا وَ أَرَبَتْ حَيْثُ قَلَّ
 لُتْرَابِ الْأَرْضِ آعْطَى وَ الْعَدَدُ
 مَا بِهَا مِنْ رَطْبٍ أَخْفَتْهُ عِيَانُ
 سَوَّاقٍ فِيهَا بِهَا جَرُّ الرِّكَابِ
 يَسْحَبُ مِنْهَا يُصْنَعُ حَسَنُ
 كَانَ مِنْهُ وَ مِنَ النَّارِ آتَقَدَّ
 غَدَتِ الْحَمْرَاءُ فِي حَقْدٍ وَ قَهَرِ

(۱) فَالْأَسْمَاءُ قَالَتْ لِذِي الْأَرْضِ مُدَامُ
 أَنَا مِقْنَاتِيسُ كُنْتُ وَالْحَدِيدُ
 (۲) فَالْأَسْمَاءُ عِنْدَ ذِي الْعَقْلِ الرَّجُلِ
 مَا لَهُ تِلْكَ رَمَتْ هَذَا كَمَا
 (۳) إِذِ بِهَا لَمْ يَتَّقِ حَرًّا فَلَهَا
 إِذِ بِهَا مَا بَقِيَ رَطْبٌ وَ طَلَّ
 (۴) فِي السَّمَاءِ الْبُرْجُ التُّرَابِيُّ الْمَدَدُ
 بُرْجُهَا الْمَائِيُّ لِلْأَرْضِ أَبَانَ
 (۵) وَ لَهَا الْبُرْجُ الْهَوَائِيُّ السَّحَابُ
 كَيْ يَذَا كَلَّ بُخَارٍ عَفِنِ
 (۶) بُرْجُهَا النَّارِيُّ حَرُّ الشَّمْسِ قَدْ
 مِثْلَ مِقْلَاتٍ يَوَجِّهُ وَ يَظْهَرُ

با توام چون آهن و آهن ربا
 هرچه آن انداخت این می پرورد
 چون نماند تری و نم بدهد او
 برج آبی تریش اندر دمد
 تا بخارات و خم را برکشد
 همچوتا به سرخ ز آتش پشت و رو

(۱) آسمان گوید زمین را مرحبا
 (۲) آسمان مرد و زمین زن در خرد
 (۳) چون نماند گرمیش بفرستد او
 (۴) برج خاکی خاک ارضی را دمد
 (۵) برج بادی ابر سوی او برد
 (۶) برج آتش گرمی خورشید ازو

- (۱) فِي الزَّمَانِ الْفَلَكَ مِثْلَ الرِّجَالِ حَارَّ بَغْيِ الْمَرْأَةِ فِي كُلِّ حَالٍ
 (۲) دَارَ حَوْلِ الْكَسْبِ ذِي الْأَرْضِ غَدَتْ رَبَّةَ الْبَيْتِ وَكُمْ قَدْ أَوْجَدَتْ
 مِنْ تَدَايِيرِ الْوِلَادَاتِ يُدِيرُ وَالرِّضَاعَ مَا بِهِ اللَّبَّ يُحِيرُ
 (۳) فَأَلْسَمَا وَالْأَرْضَ آيَقُنْ عَقْلًا حَيْثُ فَعَلَ الْعُقْلَاءُ عَمَلًا
 (۴) فَكَلَا الْوُدَيْنِ ذَيْنِ لَوْهُمَا لَنْ يَذُوقَا لُطْفَ كُلِّ مِنْهُمَا
 فَلِمَهُ كَمَا الزَّوْجِ قَدْ كَانَا مَعًا زَحَفَا الْبَعْضُ لِبَعْضٍ وَ دَعَى
 (۵) بِسَوَى الْأَرْضِ الَّتِي أُمَّا تَلِيَقُ فَعَتَى يَنْبُتُ وَرْدٌ وَ شَقِيقُ
 وَ مِنَ الْمَاءِ وَ مِنَ حَرِّ السَّمَاءِ قُلْ إِذَا مَا وُلِدَ مَا نَجَمَا
 (۶) وَ لَذَا الْإِنْتَى .. تَمِيلُ لِلذِّكْرِ لِيَكُونَ كَامِلًا مَا قَدْ صَدَرَ

- (۱) هست سر کردن فلک اندر زمن همچو مردان گرد مکسب بهرزن
 (۲) وین زمین کدبانویها میکند بر ولادات و رضاعش می نهد
 (۳) پس زمین و چرخ را دان هوشمند چونکه کار هوشمندان می کنند
 (۴) گر نه از هم این دو دلبر می مزند پس چرا چون جفت در هم می خزند (۱)
 (۵) بی زمین کی کل برود ارغوان پس چه زاید ز آب و تاب آسمان
 (۶) بهر آن میلست در ماده بنر تا بود تکمیل کار همدگر

(۱) برای آگاهی اجمالی از مفاد این چند بیت بصفحه ۲۰۲ و ۲۰۳ اسرار الحکم

- (۱) مِنْهُمَا مِنْ ذَا بَأْنَشَى وَ ذَكَرَ
لِيُظِلَّ الْعَالَمَ فِي ذَا مُدَامَ
(۲) رَغْبَةً فِي كُلِّ جُزْءٍ يَضَعُ
كَيْ يَهَذَا الْإِتِّحَادَ لَهُمَا
(۳) فَمَعَ اللَّيْلُ النَّهَارَ بِاعْتِنَاقٍ
لَهُمَا فِي الْوَاقِعِ زَادَ اتِّفَاقٍ
(۴) فَلَدَى الظَّاهِرِ لَيْلٌ وَ نَهَارٌ
لَكِنَّ الْأَيْتَانَ حَوْلَ وَاقِعِ
(۵) كُلِّ فَرْدٍ مِنْهُمَا إِلَّا خَرِ
لِيَتِمَّ فِعْلٌ كُلِّ مِنْهُمَا
- رُغْبَةً خَلَّى الْأَرْلَهُ وَ أَقَرَّ
بِاتِّحَادٍ بَاقِيًا مِنْهُ النِّظَامُ
نَحْوَ جُزْءٍ وَ دَوَامًا يَضَعُ
يَحْصُلُ التَّوْلِيدُ دَوْمًا بِهِمَا
هَكَذَا بِالصُّورَةِ كَانَ افْتِرَاقُ
.. طَلِبَ الْوَاحِدُ لِلثَّانِي التَّلَاقُ..
مِثْلَ ضِدِّينَ وَ خَصْمَيْنِ جِهَارَ
وَاحِدٍ دَارًا يَقْلِبُ وَالْعِ
طَلِبَ مِثْلَ الْقَرِيبِ النَّاصِرِ
وَ يَبِينُ كَامِلًا مَا لَهُمَا

تا بقا یابد جهان زین اتحاد

ز اتحاد هر دو تولیدی زهد

مختلف در صورت اما اتفاق

لیک هر دو یک حقیقت می‌تند

از پی تکمیل فعل و کار خویش

(۱) میل اندر مرد و زن حق زان نهاد

(۲) میل هر جزوی بجزوی می‌نهد

(۳) شب چنین با روز اندر اعتناق

(۴) روز و شب ظاهر دو ضد و دشمنند

(۵) هر یکی خواهان دگر را همچو خویش

(۱) إِذْ بِلاَ لَيْلٍ غَدَى الطَّعْمُ بِلاَ
دَخَلَ أَوْ رُبِحَ..مِنَ النَّوْمِ خَلَى..
فَإِذَا مَا يُخْرِجُ وَقْتَ النَّهَارِ
لَوْ بِلاَ لَيْلٍ.. غَدَى..الْمُفْلِسَ صَارَ..

فی بیان جذب کل عنصر لجنسه المحتبس فی ترکیب الادمی

(۲) فَأَلْتُرَابُ لُتْرَابِ الْيَدَنِ
قَالَ إِرْجِعْ ثَانِيًا فِي الزَّمَنِ
قُلْ بَتَرَكِ الرُّوحِ وَأَتِ سَمْتَنَا
كَالْغُبَارِ فَلَكَ الْأَصْلُ أَنَا
(۳) جِئْنَا أَنْتَ وَآخَرَى لَكَ أَنْ
عِنْدَنَا تَأْتِي.. لَكَ تَغْدُو الْوَطْنَ..
رَأَيْتُ أَنْ تَتْرَكَ الرُّوحَ تَطِيرُ
نَحْنَا نَحْنُ لَكَ الرُّوحَ نَصِيرُ
(۴) فَنَعَمْ قَالَ وَلَكِنِّي أَنَا
مُوثِقُ الرَّجُلِ وَفِي قَيْدِ الْعَنَا
هَبْنِي مِثْلَكَ دَوْمًا بِالْفِرَاقِ
تَعَبًا كُنْتُ أَحْنُ لِلتَّلَاقِ

(۱) زان که بی شب دخل نبود طبعها پس چه اندر خرج آرد روزها

بجذب هر عنصری بخود را که در ترکیب آدمی درختی معنی شده است

(۲) خاک گوید خاک تن را باز گرد
ترک جان گو سوی مارا همچو گرد
(۳) جنس هائی پیش ما اولی تری
به که زان تن وارهی این سوبری
(۴) گوید آری لیک من پا بسته ام
گرچه همچون توزهجران خسته ام

طَلِبَ الْمَاءَ بِهِ دَوْمًا رَغْبًا
وَأَنْجُو مِنْ غُرْبَتِكَ فِينَا زَمَانًا
دَائِمًا قَالَتْ لَهُ فِي الْعَلَنِ
إِسْلُكَ أَرْجِعْ نَحْوَنَا أَوْلَى لَكَ
دَائِمًا فِي الْبَدَنِ جَلَّتْ غَرَضُ
مَالِهَا مِنْ رَسَنِ مُعْتَبَرٍ
.. وَ لَهُ يُرْدِي بِتَدْرِيجٍ بَقْنُ ..
بَعْضُهَا لِلْبَعْضِ مِنْهُ تَطْلُعُ
عُقِدَتْ أَرْجُلُهَا مُجْتَمِعَةً
مَوْتٍ أَوْ سُقْمٍ وَ جَوْرِ وَ عَنَّا
لَوْ يَفُكُّ يَخْلُصُ مِنْ أَسْرِهِ
جَانِبَ الْأَصْلِ لَهُ فِيهِ يَبِينُ

(۱) سَيْلَانُ الْبَدَنِ الْقَضِي الرِّطْبُ
قَالَ إِيَّتِ نَحْوَنَا يَا سَيْلَانُ
(۲) كَرَّةُ النَّارِ إِحْرَارُ الْبَدَنِ
أَنْتَ مِنْ نَارٍ طَرِيقُ أَصْلِكَ
(۳) وَجَدَ اثْنَانِ وَ سَبْعُونَ مَرَضَ
حَصَلَتْ مِنْ جَذْبِ كُلِّ عُنْصُرٍ
(۴) مَرَضٌ يَأْتِي لِتَخْرِيبِ الْبَدَنِ
كَيْ يَذَا كُلَّ الْأَصُولِ بَدْفَعُ
(۵) ذِي الْأَصُولِ كَطُيُورٍ أَرْبَعَهُ
وَ لَهَا الْأَرْجُلَ مَا فَكَ سَوَى
(۶) كُلُّ فَرْدٍ رِجْلُهُ عَنْ غَيْرِهِ
طَيْرٌ كُلُّ عُنْصُرٍ طَائِرٌ يَقِينُ

کای تری باز آ ز غربت سوی ما
که ز ناری راه اصل خویش گیر
از کششهای عناصر بی رسن
تا عناصر همدگر را وا هله
مرگ ورنجوری و علت پاگشا
مرغ هر عنصر یقین پرواز درد

(۱) تری تن را بجوید آبها
(۲) گرمی تن را همی خواند اثیر
(۳) هست هفتاد و دو علت در بدن
(۴) علت آید تا بدن را بگسلد
(۵) چار مرغ اند این عناصر بسته پا
(۶) پای شان از یکدیگر چون باز کرد

- (۱) جَذْبُهُ هُذِي الْأُصُولِ لِلْفُرُوعِ
 (۲) مَرَضًا فِي جِسْمِهَا خَلَّى لِأَنَّ
 يُخْرِقُ بَتًّا وَ طَيْرُ كُلِّ جُزْءٍ
 (۳) حِكْمَةُ الْحَقِّ الْقَدِيرِ ذَاعَجَلَ
 (۴) كُلُّهَا بِالصِّحَةِ قَالَتْ أَلَا
 تَشْهَدِينَ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ الْأَجَلَ
 (۵) حَيْثُ أَنْ فِي كُلِّ جُزْءٍ اِرْتِفَاقٌ
 كَانَ لِلرُّوحِ الْغَرِيبِ.. لَا الْبَدَنِ..
- كُلُّ أَنْ بِالذَّهَابِ وَ الرُّجُوعِ
 ذِي التَّرَاكِبِ يَعْلَمُ وَ يَفْقَهُ
 طَارَ مِنْ أَصْلِ لَهُ مِنْ غَيْرِ بَطُّ (۱)
 تَمْنَعُ تَجْمَعُهَا حَتَّى الْأَجَلَ
 أَيُّهَا الْأَجْزَاءُ أَسْتِ الْأَجَلُ
 لَيْسَ يُجْدِي الطَّيْرَانُ يَعَجَلُ
 طَلِبَ مَعَ أَصْلِهِ كَيْفَ الْفِرَاقِ
 ..وَجَدَ لَا الْفَوْزَ مِنْ رَبِّ الْمُنِّ..

(۱) نسخه-ثانية يعطيه برء

- (۱) جذبه این اصلها و فرعها
 (۲) تا که این ترکیبها را بر درد
 (۳) حکمت حق مانع آید زین عجل
 (۴) گوید ای اجزا اجل مشهود نیست
 (۵) چونکه هر جزوی بجوید ارتفاق
- هر دمی رنجی دهد در جسمها
 مرغ هر جزوی باصل خود پرد
 جمع شان دارد بصحت تا أجل
 پر زدن پیش از اجل تان سود نیست
 چون بود جان غریب اندر فراق

فی بیان انجذاب الروح لعالم الارواح وطلبها و میلها لمقرها
و انقطاعها عن اجزاء الاجسام اللتی هی قید لرجل بازی الروح

- (۱) قَالَتْ الرُّوحُ آيَا أَجْزَائِيَا
قَدْ عَزَيْتُمْ غُرْبَتِي كَأَنْتَ أَمْرٌ
مَنْ سَقَلْتُمْ وَ إِلَى الْفَرْشِ لِيَا
إِذْ أَنَا عَرِشِيَّةٌ .. فَرَقِي ظَهَرٌ ..
- (۲) إِنَّ مِثْلَ الْبَدَنِ نَحْوَ الْخَضِرِ
وَ مِثْلَ جَرِيَّتِ مَنْ ذَا ظَهَرَ
أَصْلُهَا مِنْهَا وَ مِثْلُ الرُّوحِ كَانَ
وَ لَذَا الرُّوحِ الَّذِي فِي لَأَمَكَانَ
- (۳) كَانِ مِثْلُ الرُّوحِ نَحْوَ الْحِكْمَةِ
وَ الْعُلُومِ وَ الْمَزَايَا الْجَمَّةِ
حَقْلٍ وَ الْبُسْتَانِ مَعَ رَوْضٍ وَ طَلٍّ
وَ الْعُلَا وَ الْكَسْبِ أَسْبَابِ الْعَلَفِ
- (۴) كَانِ مِثْلُ الرُّوحِ دَوْمًا لِلشَّرَفِ
كَانِ مِثْلُ الْبَدَنِ فِي الْكَرَمِ وَ الْإِ
وَ الْعُلَا وَ الْكَسْبِ أَسْبَابِ الْعَلَفِ
- (۵) كَانِ مِثْلُ الرُّوحِ دَوْمًا لِلشَّرَفِ

منجذب شدن جان نیز به عالم ارواح و تقاضای او و میل او بمقر خود و منقطع شدن

از اجزای اجسام که گند پای بازی روح اند

- (۱) گوید ای اجزای پست فرشیم
غربت من تلخ تر من عرشیم
- (۲) میل تن در سبزه و آب روان
زان بود که اصل او آمد از آن
- (۳) میل جان اندر حیات و در حی است
زانکه جان لامکان اصل وی است
- (۴) میل جان در حکمت است و در علوم
میل تن در باغ و راغست و کروم
- (۵) میل جان اندر ترقی و شرف
میل تن در کسب و اسباب علف

- (۱) مِثْلُ ذَلِكَ الْعِشْقِ دَوْمًا وَ الشَّرَفِ
وَ لِهَذَا قَالَ فِي الذِّكْرِ يُحِبُّ
(۲) حَاصِلُ الْأَمْرِ فَكُلُّ طَالِبٍ
(۳) فِيهِ كَانَ لَوْ أَقُولُ شَرَحَ ذَا
يَغْدُو أَضْعَافًا ثَمَانِينَ الْوَرَقِ
(۴) كُلُّ حَيَوَانٍ نَبَاتٍ وَ جَمَادٍ
كُلُّ مَنْ كَانَ مُرَادًا كُلُّ مَنْ
- كَانَ نَحْوَ الرُّوحِ أَيْضًا.. مِنْ شَعْفٍ..
وَ يُحِبُّونَ أَفْهَمِ الْمَعْنَى أَطْلَبُ (۱)
رُوحَ مَطْلُوبٍ لَهُ يَالرَّائِبِ (۲)
صَارَ مِنْ غَيْرِ انْتِهَاءٍ وَ كَذَا
لِكِتَابِ الْمُثْنَوِيِّ ذِي السَّبْقِ (۱)
آدَمِي .. وَفَقَى نَامُوسِ الْوِدَادِ..
لَا مُرَادَ لَهُ حَبٌّ وَافْتَتَنَ

(۱) الایة فی سورة المائدة فسوف یاتی الله بقوم یجلهم و یحبونه - (۲) و فی نسخه
بر و غالب شود- غالب ای غلب علیه و فی نسخه درو غالب ای غالبه فی -

- (۱) میل و عشق آن شرف هم سوی جان
(۲) حاصل آن که هر که او طالب بود
(۳) گر بگویم شرح این بی حد شود
(۴) آدمی حیوان نباتی و جماد
- زین یحب را و یحیون را بخوان (۱)
جان مطلوبش برو راغب بود
مثنوی هشتاد تا کاغذ شود (۲)
هر مرادی عاشق هر بی مراد

(۱) سبزواری در صفحه ۲۵۳ اسرار الحکم نسبت بتفسیر این آیه نکته عرفانی
نگاشته است - (۲) در بعض نسخ (هفتاد من کاغذ شود) آمده و در هر دو نسخه
مراد تنها کثرة است - میر نور الله از شارحان مثنوی نگاشته که لفظ (تا) در کتب
قدما بمعنی کتاب استعمال شده است - شیخ فضل الله هم از شارحان مثنوی بتقل از فرهنگ
جهانگیری نوشته که (تا) مخفف تای است و بمعنی تخته کاغذ است -

حَوْلَ أَطْرَافِ الْمُرَادِينَ هُمْ
 ذَالْمُرَادُونَ وَ فِيهِمْ رَغْبُوا
 أَضْعَفَ حُبِّ الَّذِينَ عَشِقُوا
 عَشِقُوا الْخَدَّيْنِ جَلَّى لَهُم
 أَحْرَقَ .. حَيْرَ دَوْمًا لِبَهُم ..
 ظَهَرَتْ ذِي الْكَهْرِبَاءِ فِي الدُّنَا
 سَلَكَ لِلْوَصْلِ جَدَّوْ اجْتَهَدَ
 ظَمًا زَادَ بِهِ الْحَرَّ سَمَى
 فَوْقَ صَدْرِ السَّيِّدِ صَدْرِ جِهَانِ
 مَنْ لَبِيتِ النَّارِ يُنْمَى وَالشَّجَنُ
 مُشْفِقًا .. رَقَّ لَهُ مِمَّا بَدَى ..

وان مرادان جذب آنها میکنند
 میل معشوقان خوش و بافر کند
 عشق عاشق جان او را سوخته
 کاه می دوشد در آن راه دراز
 تافت اندر سینه صدر جهان
 رفته در مخدوم او مشفق شده

(۱) فِيهِ مَنْ لَيْسَ مُرَادًا لَهُمْ
 دَائِمًا دَارُوا لَهُمْ قَدْ جَدَّبُوا
 (۲) غَبَرَ أَنَّ حُبَّ مَنْ قَدْ عَشِقُوا
 (۳) حَسَنَ كَثَرًا فَعَشِقُ مَنْ هُمْ
 عَشِقُ مَنْ قَدْ عَشِقُوا الرُّوحَ لَهُمْ
 (۴) فَبَشْكَالٍ عَاشِقٍ زَادَ غِنَى
 أَلَكِنْ أَلَيْتُنِ الطَّرِيقَ الرَّحْبَ قَدْ
 (۵) خَلَّى هَذَا عِشْقُ مَنْ ذَاكَ فَمَا
 لَمَعَ النُّورُ لَهُ فِي كُلِّ آنْ
 (۶) فَدُخَانُ الْعِشْقِ ذَاكَ وَالْحَزَنُ
 رَاحَ فِي مَخْدُومِهِ مِنْهُ غَدَى

(۱) بی مرادان بر مرادی می تنند
 (۲) لیک میل عاشقان لاغر کند
 (۳) عشق معشوقان دو رخ افروخته
 (۴) کهربا عاشق بشکال بی نیاز
 (۵) این رها کن عشق آن تشنه دهان
 (۶) دود آن عشق و غم آتشکده

- (۱) وَ لِنَامُوسٍ لَهُ وَ الْعِظَمِ
(۲) اِسْتَحَىٰ اِنْ يَسْتَلَّ مِنْهُ الْجَنَانُ
حَبَّ وَالسُّلْطَانُ ذَاللُّطْفَ مَنَعُ
(۳) بُهَتَ الْعَقْلُ وَ زَادَ عَجِبًا
اَوْ يَأَنَّ الْجَذْبَ مِنْ ذَاكَ الْطَافِ
(۴) اَتْرَكَ الْجُرَاةَ غَيْرَ الْوَاقِفِ
(۵) كَانَ فِيهِ اللَّهُ اَدْرَىٰ ذَاكَ الْكَلَامُ
ذَلِكَ السَّاجِبُ دَوْمًا سَحَابًا
(۶) مَنْ هُوَ يَا مُقْتَنِي قَدْ سَحَابًا
وَ لِمَاءٍ وَجْهِهِ وَ الْحَشَمِ (۱)
لَهُ لِلْمُسْكِينِ هَذَا وَالْمُهَانَ
مِنْهُ ظَلَّ فِي ثُبُورٍ وَ جَزَعُ
أَنَّ هُوَ الْآنَ لَهُ قَدْ جَذَبًا
وَصَلَ ذَا الطَّرَفِ .. فِيهِ وَقَفَ
سَدَّ مِنْكَ الشَّفَةَ السُّرَّ الْخَفِيِّ
بَعْدَ هَذَا أُدْفِنُ أُخْفِي الْمَرَامُ
أَنَا مَا أَصْنَعُ .. زُدْتُ نَصَبًا ..
ذَاكَ مَنْ يَمْنَعُكَ أَنْ تَضْرِبَا

(۱) كان اهل الكتاب يسمون جبريل بالناموس لعظمته و لفظ بوش بفتح الباء العربية

الجماعة المختلطة من قبائل شتى اى عرضه و وقاره بعد استحى ان يتفحص عنه -

- (۱) ليك از ناموس و بوش آبرو
(۲) رحمتش مشتاق آن مسكين شده
(۳) عقل حيران كاين عجب او را كشيد
(۴) ترك جلدی كن كه زين نا واقفی
(۵) اين سخن را بعد از اين مدفون كنم
(۶) كيست آن كت ميكشد اى مقتنى
شرم مى آيد كه واجويد ازو
سلطنت زين لطف مانع آمده
يا ككش زان سو بدین جانب رسيد
لب به به بند الله اعلم بالخفى
آن كشنده ميكشد من چون كنم
ان كه مى نگذاردت كه دم زنى

- (۱) نَفْسًا أَلْفَ أَهْتِمَامٍ لِلْسَفَرِ تُظْهِرُ وَهُوَ لَكَ لَا عَنْ خَبَرٍ
- (۲) لِمَجَلِّ آخِرَ دَوْمًا سَحَبٍ وَاللِّجَامِ ذَاكَ مِنْ هَذَا نَسَبٍ
- (۳) كَلَّ سَمْتٍ أَرَجَعَ حَتَّى الْفَرَسِ لَوْ هِيَ النِّيَّةُ ضَلَّتْ مُلْتَمَسٍ
- (۴) تَجِدُ خُبْرًا مِنَ الْفَارِسِ .. مَا لَهُ مِنْ عَزْمٍ وَمَا فِيهِ نَمَى ..
- (۵) وَ لِهَذَا الْفَرَسِ مَنْ فَطِنَتْ لِلْمَسِيرِ كَثْرَةً كَمْ حَسُنَتْ
- فَهِيَ دَوْمًا عَلِمَتْ أَنْ فَوْقَهَا فَارِسٌ كَانَ يَرُومُ سَوْقَهَا
- (۶) هُوَ مِنْكَ الْقَلْبَ فَوْقَ مَائَتَيْنِ مِنْ مُرَادٍ عَقَدَ أَوْلَاكَ شَيْنِ
- وَلَكَ لَا فِي مُرَادٍ صَيَّرًا قَلْبِكَ كَمْ مَرَّةٍ قَدْ كَسَرَا
- (۷) إِذْ هُوَ الرَّأْيِ السَّيِّدَ لَكَ قَدْ كَسَرَ وَالْخَطَأَ فِيهِ أَعَدَ
- كَيْفَ مَا صَحَّ وَ جُودٌ مَنْ كَسَرَ لِلْجَنَاحِ .. وَلَهُ الْأَمْرُ ظَهَرَ ..

- (۱) صد عزیمت میکنی بهر سفر می کشاند مر ترا جای دگر
- (۲) زان بگرداند بهر سو آن لگام تاخبر یابد ز فارس اسب خام
- (۳) اسب زیرك سار زان نیکو پی است کوهمی داند که فارس بروی است (۱)
- (۴) او دلت را بر دو صد سودابه بست بی مرادت کرده بس دل را شکست
- (۵) چون شکست او بال آن رأی نخست چون نشد هستی بال اشکن درست

(زیرك سار یعنی زیرك مانند چون خاکسار یا مراد از زیرك زیر کی باشد و سار بمعنی

صاحب چون شرمسار -

(۱) فَلَهُ لَمَّا الْقَضَاءُ قَطْعًا حَبْلَ تَدْيِيرِكَ عَنْهُ رَفْعًا
 فَلِمَهُ مِنْهُ الْقَضَاءُ فَوْقًا لَا يَصِحُّ .. وَ يَصِيرُ قَيْدًا ..
 فی بیان فسخ العزائم و نقضها ای انعکاسها لیعلم الانسان بان
 المالك و القاهر فی جميع الامور هو الله تعالى و تارة لم
 بفسخ عزیمته و ینفذها و یوصله لمراده لیعزم علی
 طبعه ثم یکسر عزیمته لیكون له تنبیه علی تنبیه ان
 مصرف الامور هو وحده -

(۲) عَزْمُكَ وَ الْقَصْدُ فِي بَعْضِ الْأُمُورِ رَبَّمَا يَأْتِي صَحْبًا بِالظُّهُورِ
 (۳) كَيْ بَذَا قَلْبِكَ يَتَوَى مِنْ طَمَعٍ أَنْ يَهْ بِأَيْ شَوْقٍ وَ وَلَعٍ
 مَرَّةً ثَانِيَةً الْحَقَّ كَسَرُ لَكَ تِلْكَ الْيَتَّةَ الْقَهَرَ أَقْرَ
 (۱) چون قضایش حبل تدبیرت شکست چون نشد بر تو قضای او درست

فسخ عزائم و نقض قصدها بجهت تأخیر کردن آدمی را از آنکه مالک و قاهر اوست
 و گاه گاهزم او را فسخ نا کردن و نافذ داشتن ناطع او را بر عزم کردن دارد
 تا باز عزمش را بشکند تا تنبیه بر تنبیه بود

(۲) عزمها و قصدها در ماجرا گاه گاهی هست می آید ترا
 (۳) تا بطمع آن دل نیت کند بار دیگر نیت را بشکند

- (۱) وَ إِذَا مَا هُوَ بِالْكَلِّ جَعَلَ
 قَلْبَكَ الْاِيسَ كَانَ وَ الْاَمَلُ
 (۲) لَوِ يَهْ بَذَرَ الرَّجَاءُ مَا زَرَعَ
 اَنَّهُ عَارِي وَ مَقْهُورٌ لَهُ
 (۳) وَ ذُو الْعَقْلِ لَا نَ لَا فِي مُرَادٍ
 نَهَجُوا فَالْخَبَرِ مِنْ ذَا هُمْ
 (۴) فَدَلِيلُ الْجَنَّةِ فَقَدْ الْمُرَادُ
 بِالْأَصْغُوبَاتِ اسْتَمِعْ يَا مَنْ غَدَى
 (۵) هَبْ لَكَ كُلُّ مُرَادٍ رِجْلُهُ
 فَأِذَا ذَا الْوَاحِدِ حَسْبُ الْمُرَادِ
- مِنْ مُرَادٍ مَالِكَ اَبْدَى الْفَقْلُ
 هُوَ اَنْنَى وَجَدَ الْاِيسَ حَصَلَ
 فَمَتْنِي بَانَ لَدَيْهِ وَ اَطْلَعَ
 .. مَا هُوَ بِالشَّانِ لَوْلَا فَضْلُهُ..
 هُمْ كَانُوا وَ السَّبِيلَ لِلرَّشَادِ
 وَجَدُوا بِالْفَحْصِ عَنْ مَوْلَاهُمْ
 كَانَ وَالْجَنَّةِ حَفَّتْ لِلْعِبَادِ
 حَسَنًا بِالْاَخْلَاقِ بِالْأَصْفَوِ بَدَى
 كَسِرَتْ أَعْيَى كَثِيرًا وَصْلُهُ
 لَهُ كَانَ وَ يَهْ يُلْقَى الرَّشَادُ..

- (۱) دل شدی نوید امل کی داشتی
 (۲) کی شدی پیدا برو مقهوریش (۱)
 با خبر گشتند از مولای خویش
 حفت الجنة شنو ای خوش سرشت
 پس کسی باشد که کام او رواست (۲)
- (۱) ور بکلی بی مرادت داشتی
 (۲) ور نکاریدی امل در عوریش
 (۳) عاقلان از بی مرادیهای خویش
 (۴) بی مرادی شد قلا وز بهشت
 (۵) گر مرادات همه بشکسته پاست

(۱) عور بفتح يك چشم کور کردن و بفتح تين يك چشم باشد و بضم برهنه و در این بیت بفتح اول هست و مراد از عور نقصان دیدنست - (۲) یعنی هرگاه که مرادات همه ناروانی دارد پس موجودی هست که مراد او حاصل است (صفحة ۳۰ ج ۲ شرح بحر العلوم) -

- (۱) فَلَكُمْ ذَالصَّادِقُونَ كُسِرُوا
لَكِنْ آيَنَ ذَاكَ كَسَرُ الْعَاشِقِينَ
(۲) لِاضْطِرَارٍ لَمْ فِيهَا الْعَقْلُ
وَاضْطِرَارٍ مَعَ أَلْفِ إِخْتِيَارٍ
(۳) إِنْ أَهْلَ الْعَقْلِ فِي اللَّهِ هُمْ
لَهُ يُعْزَى الْعَاشِقُونَ هُمْ قَدْ
(۴) أَتَيَا كَرَهَا زِمَامُ الْعَاقِلِينَ
فِي بَيَانِ نَظَرِ الرَّسُولِ (ص) إِلَى الْأَسْرَاءِ وَتَبَسُّمِهِ وَقَوْلِهِ عَجِبْتُ

من قوم یجرون الی الجنة بالسلاسل والاعلال

- (۵) فَالْنَبِيِّ وَجَدَ جَمْعًا أَسِيرَ
ذَهَبُوا كَلًّا بِهِمْ زَادُوا نَفِيرَ

(۱) ای لما فتح قریظه و النضیر و أسر خلقهما تبسم و قال عجب من قوم الخ -

- (۱) بس شدن اشکسته اش آن صادقان
(۲) عاقلان اشکسته اند از اضطرار
(۳) عاقلانش بندگان بندی اند
(۴) اتبیا کرها مهار عاقلان
لیک کو خود آن شکسته عاشقان
عاشقان اشکسته با صد اختیار
عاشقانش شکرین و قندی اند
اتبیا طوعاً مهار بیدلان

نظر کردن پیغمبر (ص) با حیران و تبسم کردن و گفتن که عجب من قوم یجرون

الی الجنة بالسلاسل والاعلال

- (۵) دید پیغمبر یکی جوق اسیر
که همی بردند و ایشان در نفیر

(۱) بهار بیدلان بجای مهار بیدلان در غالب نسخ نیز آمده چنانکه سبزواری در

- (۱) إِنَّ ذَاكَ الْأَسَدَ الْخَبِيرَ نَظَرُ
 (۲) فِي الْخُفَاءِ وَجَّهُوا دَوْمًا إِلَيْهِ
 حَرَقَ أَسْنَانَهُ مِنْ غَضَبٍ
 (۳) مَا لَهُمْ مِنْ قُدْرَةٍ فِي ذَا الْغَضَبِ
 هُمْ فِي سَلْسَلَةٍ قَهْرٍ شَدِيدٍ
 (۴) وَ يِهِمْ مَنْ وَكَلُوا نَحْوَ الْبَلَدِ
 (۵) مِنْ مَحَلِّ الْكُفْرِ قَالُوا لَا فِدَاءَ
 (۶) سَيِّدٍ يَشْفَعُ هُمْ قَالُوا مُدَامَ
 وَهُوَ لِلْعَالَمِ حُلُقُومًا وَ حَلَقَ
- أَنَّهُمْ فِي الْقَيْدِ هُمْ مِنْهُ النَّظَرُ
 كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ بَانَ عَلَيْهِ
 شَفْتِيَّةٍ عَضَّ لَا فِي آدَبِ
 نَفْسًا يُبْدُونَ إِذْ قَيْدَ الْكَرْبِ
 عَشْرَةَ أَرْطَالٍ كَانَتْ بَلَّ تَزِيدُ
 سَحَبُوهُمْ وَ يَزَجِرُ لَا يُحْدِ
 يُقْبَلُ لَا ذَهَبُ لَا ذَوْعَاءُ
 رَحْمَةً الْعَالَمِ كَانَ وَالسَّلَامِ
 يَقْطَعُ.. مَا رَحِمَ أَنَا وَرَقُ..

- (۱) دیدشان در بند آن آگاه شیر
 (۲) تا همی خائید هر يك از غضب
 (۳) زهره نی با آن غضب که دم زند
 (۴) میکشندشان موکل سوی شهر
 (۵) نی فدائی می ستاندی نی زری
 (۶) رحمت عالم همی گویند او
- می نظر کردند در وی زیر زیر
 بر رسول صدق دندانها و لب
 زانکه در زنجیر فهر ده من اند
 میبرد از کافرستان شان بقهر
 نی شفاعت میرسد از سروری
 عالمی را می برد حلق و کلو

- (۱) ذَهَبُوا مَعَ آلفِ انْكَارِ هُمْ
 (۲) بِالْمَلِكِ خَفِيَّةً قَالَ فَكَمْ
 نَلَقَ تَدِيرًا فَقُلْتَ ذَا الرَّجُلِ
 (۳) نَحْنُ آلَافُ رِجَالٍ كَالْأَسُودِ
 (۴) ضُعْفَاءٍ وَ عُرَاةٍ هَكَذَا
 أَوْ مِنَ الطَّالِعِ وَ النَّجْمِ لَنَا
 (۵) فَلَهُ الطَّالِعُ مِثْلًا الطَّالِعَا
 (۶) خَرُّ بِالْأُسْلُطَانِ مِنْهُ شَغْلُهُ
 قَدْ عَلِمْنَا السِّحْرَ نَحْنُ فَلِمَهُ
 فِي الطَّرِيقِ الْقَدَحُ دَوْمًا مِنْهُمْ
 مِنْ تَدَايِيرِ عَمَلِنَا نَحْنُ لَمْ
 صَخْرَةٌ صَمًّا عَلَى الصَّخْرِ تَجَلُّ
 مَعَ اثْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا لِلْجُنُودِ
 مِنْ خَطَا نَحْنُ بَقِينَا فِي أَدَى
 أَوْ سِحْرِنَا فَرَايِنَا مَا هُوَ حَالًا بِنَا
 مَزَقَ السُّلْطَانُ مِنَّا .. سَاطِعًا ..
 لَوْغَدَى بِالسِّحْرِ دَوْمًا كَلَّهُ
 مَا أَفَادَ .. لَمْ نَرِ مِنْهُ سِمَهُ ..

- (۱) با هزار انکار می رفتند راه
 (۲) چاره‌ها کردیم دو اینجا چاره نیست
 (۳) ما هزاران مرد کار آلف ارسلان
 (۴) اینچنین درمانده بهم از کج رویست
 (۵) بخت ما را بر درید آن بخت او
 (۵) کار او از جادویی گزر گشت و رفت
 زیر لب طعنه زنان بر کارشاه
 خود دل این مرد کم از خار نیست
 با دو سه عریان و سست از بیم جان
 یا ز اخترهاست یا خود جادویست
 تخت ما شد سرنگون از تخت او
 جادویی کردیم ما هم چون برفت

تفسير هذه الاية ان تستفتحوا فقد جاءكم الفتح

في بيان تفسير الاية - ان تستفتحوا فقد . جاءكم الفتح يا طاعنون قلتم الذي هو
منا و من محمد (ع) ابنا احق اعطاه يا رب الفتح و النصر و هذا الكلام قلتموه من ذلك
السبب حتى الذي سمع كلامكم بظن انكم بلا غرض طالبين الحق و الان اعطينا النصر
لمحمد لتروا صاحب الحق

- (۱) فَمِنْ الْأَوْثَانِ وَ اللَّهُ لَنَا قَدْ سَأَلْنَا لَوْ لَنَا الْخُلُقُ دَنَى
(۲) مَا اسْتَقَمْنَا فَلَنَا أَقْطَعْ مَا غَدَى حَقًّا الصَّادِقُ بِالْقَوْلِ بَدَى
نَصْرُهُ أَعْطِ وَلَهُ النَّصْرَ اسْأَلِ مَنْ بَدَى بِالْضِدِّ شَتَّ وَأَخْذَلِ

تفسير این آیه ان تستفتحوا فقد جاءكم الفتح

ای طاعنان می گفتید که از ما و محمدان که حق است فتح و نصرتش ده و این بدان

می گفتید تا گمان آید که شما طالب حقید بی غرض اگر من محمد

را نصرت دادیم تا صاحب حق را به بینید

- (۱) از بتان و از خدا در خواستیم که بکن ما را اگر ناراستیم
(۲) و انکه حق و راست است از ما و او نصرتش ده نصرت او را بجو

(۲) الاية في سورة الانفال ان تستفتحوا فقد جاءكم الفتح و ان تنتهوا فهو خير

و ان تعودوا بعد ان تغنى عنكم فتتكم شيئا و لو كثرت و ان الله مع المؤمنين -

(۱) اشاره بآیه کریمه (اذ قالوا اللهم ان كان هذا هو الحق من عندك فامطرنا علينا

حجارة من السماء او يئتنا بعذاب اليم -

- (۱) فَكَثِيرًا دَالِدُوعًا وَ الصَّلَاةَ
 (۲) وَ أَمَامَ اللَّاتِ لَوْ حَقًّا غَدَى
 فَعَلَيْهِ الْقَلْبَ صَيِّرْ لَنَا
 (۳) إِذِ رَأَيْنَا أَنَّهُ قَدْ نُصِرَا
 نَحْنُ مِنْهُ الظُّلْمَةَ صِرْنَا جَمِيعَ
 (۴) ذَالِكَ النَّصْرُ لَنَا كَانَ الْجَوَابُ
 ظَاهِرًا بَانَ بَانَ لَسْتُمْ لَنَا
 (۵) ثُمَّ ذَاكَ الْفِكْرَ مِنْ أَفْكَارِهِمْ
 (۶) رَجَعُوا قَالُوا مِنْ الْإِدْبَارِ قَدْ
 لِيَكُونَ مُسْتَقِيمًا وَ صَوَابُ
- قَدْ عَلِمْنَا عِنْدَ عَزَى وَ مَنَاتِ
 فَلَهُ انْصُرْ بِاطْلَاءِ لَوْ ذَا بَدَى
 .. عَذْلُكَ الْقَاضِي بِنَا يَا رَبَّنَا ..
 كُلَّ آيٍ وَهُوَ نُورٌ سَقَرَا
 .. كَيْفَمَا شَاءَ لَهُ الْأَمْرُ نَطِيعٌ ..
 أَنْ جَمِيعَ مَا طَلَبْتُمْ بِالْإِخْطَابِ
 مُسْتَقِيمِينَ لَكُمْ رَاقٍ الْعَنَا
 قَدْ أَزَالُوا وَ إِلَى إِنْكَارِهِمْ
 نَبَتْ ذَالْفِكْرَ وَازْدَدْنَا نَكَدَ
 هُوَ فِي الْقَلْبِ وَصَفَوُا وَ لُبَابُ

پیش لات و پیش عزى و منات
 ورنه نباشد حق زبون ماش کن
 ما همه ظلمت همه او نور بود
 گشت پیدا که شما ناراستید
 کور می کردند و دفع از فکر خویش
 که صواب او شود در دل درست

(۱) این دعا بسیار کردیم و صلات
 (۲) که اگر حق است او پیداش کن
 (۳) چونکه وادادیم او منصور بود
 (۴) این جواب ماست کانچه خواستید
 (۵) باز آن اندیشه را از فکر خویش
 (۶) کلین تفکر ما هم از ادبار رست

- (۱) مَا يَصِيرُ لَوْ لَنَا كَمْ مَرَّةٍ
 (۲) غَلَبَا سَوَى لِكُلِّ أَحَدٍ
 قَدْ سَعِدْنَا وَ مِرَارًا بِالظَّفَرِ
 (۳) ثُمَّ قَالُوا هُمْ أَيْضًا هَبْهُ قَدْ
 لَيْسَ مِثْلَ الْغَلَبِ فِينَا الْقَبِيحُ
 (۴) حَيْثُ أَنَّ الطَالِعَ السَّعْدَ وَهَبَ
 فِي الْخَفَا تَحْتَ أَلْيَدِ أَلْفِ سُورٍ
 (۵) فَهُوَ لَيْسَ كَمِثْلِ مَنْ هُمْ
 حَيْثُ لَا غَمَّ بِذَلِكَ الْغَلَبِ
 (۶) فَوَسَامُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ هُمْ
 غَيْرَ أَنْ فِي الْمُؤْمِنِينَ إِلَّا نِكْسَارُ
- غَلَبَ فَالْدَهْرُ كَمْ بِالْكَرَّةِ
 نَحْنُ فِي الْآيَامِ كَمْ مِنْ مَوْرِدِ
 قَدْ حَظِينَا وَ لَنَا الْفَوْزُ ظَهَرَ
 غَلَبَ بَانَ بَضْعُفٍ فِي الْعَدَدِ
 كَانَ وَالْدَانِي بِلِ السَّامِي الْمَلِيحِ
 لَهُ لَمَّا غَلَبَ النَّصْرُ ذَهَبَ
 وَ حَبَاهُ يِمَاتٍ مِنْ حُبُورِ ..
 يُغَلَّبُونَ الذُّلَّ يَبْدُو بِهِمْ
 لَهُ لَا حُزْنَ وَأَيُّ كَرْبِ
 يُغَلَّبُونَ الذُّلَّ يَبْدُو بِهِمْ
 كَانَ لُطْفًا وَ جَلَالًا وَاعْتِبَارَ

هر کسی را غالب آمد روزگار
 بارها بر وی مظفر آمدیم
 چون شکسته مانبود از زشت و پست
 داد صد شادی پنهان زیر دست
 کوه غم بودش در آن فی پیچ پیچ
 لیک در اشکست مؤمن خوبست

(۱) خود چه شد گر غالب آمد چند بار
 (۲) ما هم از ایام بخت آور شدیم
 (۳) باز می گفتند اگر چه او شکست
 (۴) زانکه بخت نیک او را در شکست
 (۵) کو باشکسته نمی مانست هیچ
 (۶) چون نشان مؤمنان مغلوبیست

- (۱) لَوْ كَسَرْتَ الْمِسْكَ وَالْعَنْبَرَ أَنْتَ عَالِمًا مِنْ نَفْحِ رِيحَانٍ مَلَأَتْ
 (۲) وَإِذَا مَا أَنْتَ سَرَقِينَ الْجِمَارِ تُكْسِرُ بِالصَّدَقَةِ كُلَّ الدِّيارِ
 (۳) تَمَلَّأَ لِلرَّأْسِ نَمْنًا حَيْثُ ذَلْ فِي الْحَدِيدِيَّةِ (۱) مُدْعَنُهَا قَفْلُ
 دَوْلَتُ إِنَّا فَتَحْنَا طَبَلَهَا ضَرَبَتْ زَادَتْ سُورًا أَهْلَهَا..

(۱) و ذاك ان الرسول (ص) فى السنة السادسة من الهجرة رأى انه يدخل المسجد الحرام مع بعض اصحابه معتمراً فبشر اصحابه فحضروا لزيارة الكعبة و احرموا للعمرة فلما فلما سمع الكفار و كان النبى (ص) فازلا بالحديبية أرسلو له عروة السمود فاستخبره فعلم ان مراده الزيارة لا الحرب فلم يرضوا فارسل لهم عثمان و غاية الامر اصطلحوا فرجع الرسول مع اصحابه منكسرا فنزلت سورة الفتح (انا فتحنا)

- (۱) گر تو مشکى و عبىرى را بشکنى عالمى از فيح و ريحان پر کنى
 (۲) ور شکستى نا گهان سر دين خر خانه ها پر کنده کردى تا بسر
 (۳) وقت بر گشته حديبيه - بذل دولت انا فتحنا زد دهل

فی بیان سر رجوع الرسول (ص) بلا مراد و لا حضور فجعل الله تعالى لقب عدم المراد فتحاً و لو كانت انا فتحنا فی الصورة غلقاً و لكن فی المعنی فتحاً مثلاً و لو كان فی الظاهر كسر نافجة المسك كسراً لكن فی المعنی جبراً و اظهاراً لمسكیتة و تكمیلاً لفوائده

(۱) فَمِنْ الدَّوْلَةِ قَدْ جَاءَ الْخَبَرُ لَهُ إِذْهَبَ فَلَكَ هَذَا الظَّفَرُ

سران گاه بی مراد باز گشتن رسول از حدیبیه حق تعالی لقب آن فتح

کرد که انا فتحنا بصورت خلق بودن و بمعنی فتح بخنانکه شکستن نافه

مسك بظاهر شكست است و بمعنی دوست گردن مشکي

اورا و تكميل فوائده است

(۱) آمدهش پیغام از دولت که رو تو ز منع این ظفر غمگین مشو

(۱) برای اینکه پیغمبر اکرم در ماه ذیقعدة به قصد عمره به مکه رهسپار شدند و از ذوالحلیفه احرام بسته اند چون حدیبیه رسیدند دشمنان منع کردند و اصحاب جنگ را خواستند پیغمبر (ص) عثمان را به مکه فرستاد که مردمان آن را آگاه کند باینکه برای جنگ نمی آیند بلکه تنها برای اداره عمره است در این محل هم خبر آمد که عثمان کشته شده است پیغمبر از اصحاب بیعت خواست اصحاب بیعت کردند در این حال هم پیغمبر (ص) دست خود بر دست دیگر نهاد و گفت که این هم دست عثمان است و عثمان کشته نشده است در این موقع نیز آیه (لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة) نازل گردید و صلح بدین شرط شد که اینسال عمره نکنند و بسال آینده عمره را گذارند و پیغمبر و اصحاب از احرام برآمدند و هدیه که همراه بود ذبح کردند و بمدینه باز گشت نمودند در اثنای راه این آیه نازل شد (انا فتحنا لك فتحاً مبيناً)

- (۱) لَوْ مَنَعْنَا لَا تَكُ فِي حَزَنِ
كَمْ فُتُوحَاتٍ لَكَ ذِي الْقَلْعَةِ
فَيَنْقَدِرُ وَ مُرُورِ الزَّمَنِ
هَذِهِ الرُّوضَةُ تِلْكَ الْبُقْعَةُ
(۲) آخِرَ الْأَمْرِ لَهُ أَنْظَرُ إِذْ رَجَعَ
مِنْهُ كَمْ مِنْ قَلْعَةٍ كَمْ بُقْعَةٍ
حَوْلَهَا قَدْ سَلَّمَتْ مَعَ ضِعَةِ
وَلَكُمْ نَفْعٌ مِنَ الْغَنَمِ وَرَدَ
.. أَنْجَزَ الْحَقُّ لَهُ مَا قَدْ وَعَدَ ..
أَنْظُرِ الْمَفْتُونِ دَوْمًا وَ الْعَشِيقِ
ذَاكَ لَوْ مَا كَانَ أَنْتَ ذَا الْفَرِيقِ
أَكَلَ سَمَّ الْعَنَا وَ الْخَطَرَ
(۳) مُلَاغَمًا كَيْمَلِ السُّكَّرِ
أَكَلَ حَبًّا .. الرِّزَايَاوِ الْمَحْنِ .. (۱)

نک فلان قلعه فلان بقعه تراست

بر قریضه وبر نضیر از وی چه رفت

شد مسلم و از غنائم نفعها

پر غم و رنجند و مفتون و عشیق

خار غمها را چواشتر می‌چرند

(۱) کاندیرین خواری بنقدت فتحهاست

(۲) بنگر آخر چونکه وا گردید تفت

(۳) قلعهها هم گرد آن و بقعهها

(۴) ورنباشد آن تو بنگر کین فریق

(۵) زهر خواری را چو شکر میخورند

(۱) در غالب نسخه‌های مثنوی لفظ قریضه با ضاد آمده است ولی صحیح با ظاء است

و قبيلة نضیر اگر چه از یهود خیبر بودند لیکن غزوة قریظه و مملوك شدن اموال و

اراضی آنان پس از غزوه خندق و پیش از رفتن بحدیبه بوده شاید نظر مولانا تنها بیان

شعری بوده نه تاریخی است - بصفحة ۲۰۳ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود -

- (۱) وَلَإَيْنِ الْغَمِّ ذَا لَا لِلْفَرْجِ ذَالِدُ نُوْ عِنْدَهُمْ مِثْلُ الدَّرَجِ
(۲) فَيَقْعِرُ الْيُسْرُ سُورًا هَكَذَا أَنْ مُدَامًا هُمْ يَخُوفُ وَأَذَى
(۳) أَنْ يَنَالُوا التَّخْتَ وَالتَّاجَ زَمَنْ أَيْنَمَا الْمَحْبُوبُ ذُو الْوَجْهِ الْحَسَنِ
جَلَسَ مَعَ أَحَدٍ فَوْقَ السَّمَاءِ لَا يَتَحْتَ الْأَرْضِ كَانَ عِظْمًا

فی بیان قوله (ع) لا تفضلونی علی یونس بن متی

- (۴) فَالْتَّبِيْ قَالَ مِعْرَاجِيْ بَعْدُ مَا سَمِي مِنْ يُّونُسَ الْمِعْرَاجِ مَجْدُ
(۵) هَبْ لِيْ لَاقَ الْعُرُوْجِ لِلْسَّمَاءِ لَهُ تَحْتَ الْأَرْضِ لَاقَ مَا سَمِي
حَيْثُ قُرْبُ الْحَقِّ جَلَّ أَنْ يُعَدَّ بِحِسَابٍ أَوْ لَهُ وَصْفٌ وَحَدُّ

- (۱) بهر عین غم نه از بهر فرج این تسافل پیش ایشان چون درج
(۲) آنچنان شادند اندر قعر چاه که همی ترسند از تخت و کلاه
(۳) هر کجا دلبر بود خود همنشین فوق گردونست نی زیر زمین

تفسیر این خبر که مصطفی (ص) فرمود لا تفضلونی علی یونس بن متی (۱)

- (۴) گفت پیغمبر که معراج مرا نیست بر معراج یونس اجتناب
(۵) آن من بر چرخ و آن او نشیب زانکه قرب حق برونست از حسیب

(۱) هنگامی که این آیه نازل شد (و اصبر كما صبر اولوالعزم من الرسل ولا تکن کصاحب الحوت) برخی تو هم کردند که یونس (ع) صاحب عزم و صابر نبوده که پیغمبر فرمود (لا تفضلونی علی یونس بن متی) یعنی فضیلت در عزم و صبر نه در مطلق فضیلت

بِالذَّهَابِ لِدُنُوٍّ أَوْ عُلُوٍّ
 شَأْنُهُ الْفَرُّ .. بِهِ يَدْرِي السُّعُودُ
 لَا لِأَعْلَى لَا لِأَدْنَى مِنْهُ بَلْ
 لَا وَلَا تَأْخِيرُ أَوْ وَقْتُ أَلَمْ
 مَنْ هُوَ الْمَغْرُورَ كَانَ وَانْعَدَمَ
 .. مَا هُوَ الشَّانُ لَهُ أَنِّي فِيهِمْ
 لَهُمْ يَا سَبِيدُ وَالْأَنْدِحَارَ
 .. ذَا حَيَاةٍ خُلِدَتْ ذَاكَ بَوَارِ ..
 مِثْلَنَا هُمْ عِنْدَ سَعْدٍ وَ شَرَفٍ
 كَانَ إِقْطَاعًا وَدَوْمًا مِنْكَ هُمْ
 لَهُمْ فَخْرًا وَ نُورًا وَ هُدًى

(۱) لَيْسَ يَأْتِي الْقُرْبُ مَنْ زَادَ سُمُو
 إِنْ قُرْبَ الْحَقِّ مِنْ جِنْسِ الْوُجُودِ
 (۲) لَا يَكُونُ الْعَدَمُ أَنَا مَحَلْ
 لَيْسَ تَعْجِيلُ وَ بُعْدُ لِلْعَدَمِ
 (۳) مَسْعَمِلُ كَنْزٍ الْإِ لَهُ فِي الْعَدَمِ
 بِالْوُجُودِ الْعَدَمُ أَنِّي عَلِمَ
 (۴) حَاصِلُ الْقَوْلِ بَانَ ذَا الْإِنْكَسَارِ
 لَيْسَ مِثْلُ مَا بِنَا مِنْ إِنْكَسَارِ
 (۵) فَرِحُونَ عِنْدَ ذُلٍّ وَ تَلَفٍ
 (۶) إِنْ زَادَ عَدَمَ الزَّادِ لَهُمْ
 وَ لِذَلِكَ الْفَقْرُ وَ الدُّلُّ غَدًى

قرب حق از جنس هستی رستن است
 نیست را نی زودو نی دورست و دیر
 غره هستی چه دانی نیست چیست
 می نماند هیچ با اشکست ما
 همچو ما در وقت اقبال و شرف
 فقر و خواریش افتخار است و علوست

(۱) قرب نه بالا نه پستی رفتنست
 (۲) نیست را چه جای بالا است و زیر
 (۳) کارگاه گنج حق در نیستیست
 (۴) حاصل این اشکست ایشان ای کیا
 (۵) آنچنان شادند در ذل و تلف
 (۶) برگ بی برگ همه اقطاع اوست

- (۱) ذَاكَ الْوَاحِدُ قَالَ لَوْ كَذَا
فَلِمَ لَمَّا رَأَانَا فِي الْقُبُودِ
(۲) فَهَوَ لَمَّا مُبْدَلًا كَانَ الْفَرَحُ
لَا وَ لَا مِنْ ذَا الزَّمَانِ عِثُّهُ
(۳) فَإِذَا كَيْفَ يَقْهَرُ الْخُصْمَاءُ
(۴) أَظْهَرَ فِي الْفَتْحِ هَذَا وَالظَّفَرُ
وَعَلَى الْأُسْدِ الْفُحُولِ هَيْئًا
(۵) فَعَلِمْنَا أَنَّهُ لَيْسَ الْعَمِيقُ
(۶) قَلْبُهُ مَا اسْتَرَّ أَوْ لَا أَنْ غَدَى
أَهْلُ ذَاكَ الْعَالَمِ حَيُّوَالْحَسَنُ
- ذَا الْفَرِيدُ كَانَ مَا فِيهِ أَدَى
ضَحِكَ أَبْدَى سُورَرًا وَ سُودُ
لَهُ مِنْ ذَا السِّجْنِ أَنَا مَا سَنَحُ
كَانَ فِي الْحَقِّ فَحَسَبُ عِشْقُهُ
فِرْحَ كَيْفَ اخْتِيَالًا وَإِدْعَاءُ
رُوحُهُ اسْتَرَّتْ كَثِيرًا إِذْ قَدَرُ
وَجَدَ فَتَحًا وَ نَصْرًا وَ هَذَا
يَسُوءُ الدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا يَلِيقُ
هَكَذَا الضَّحِكُ لَهُ مِمَّ بَدَى
وَ الْقَبِيحُ أَشْفَقُوا لُطْفًا وَ مَنْ

- (۱) آن یکی گفت ارچنان است آن فرید
(۲) چونکه او مبدل شدست و شادیش
(۳) پس بقر دشمنان چون شاد شد
(۴) شاد شد جانش که بر شیران نر
(۵) پس بدانستیم که آزاد نیست
(۶) وریه چون خندد که اول آن جهان
- چون بخندید او چو ما را بسته دید
نیست زین زندان و زین آزادیش
چون ازین فتح و ظفر پر باد شد
یافت آسان نصرت و فتح و ظفر
جز بدنیا دلخوش و دلشاد نیست
بر بد و نیک اند مشفق مهربان

- (۱) ذِي يَحْقُدِ ذَكَرْتُ طَيِّئَ اللِّسَانِ
بَعْضُهَا مَعَ بَعْضِهَا أَبَدْتُ بَيَانَ
(۲) فِي الْحَدِيثِ لَهُ حَتَّى مَنْ بِهَا
وَكُلُّ لَا يَسْمَعُ الْقَوْلَ لَهَا
وَسَمِعَ الْمَلِكِ ذَاكَ يَضَعُ
ذَلِكَ الْقَوْلَ وَيُيَدِي مَا أَطْلَعَ

فی بیان اطلاع الرسول (ص) علی طعنهم لشماتته

- (۳) مَنْ بِهَا قَدْ وَكُلُّ هَبْ مَا اسْتَمَعَ
ذَلِكَ كَلَامَ لِلْمَلِكِ مَا رَفَعُ ..
غَيْرَ أَنْ فِي سَمْعٍ مَنْ مِنْ لَدُنِ
كَانَ رَاحَ عَجَلًا فِي الزَّمَنِ
(۴) رِيحَ ثَوْبِ يُوسُفَ مَنْ حَرَسَا
أَهُ مَا شَمَّ الشَّذَى مَا لَتَمَسَا
(۵) وَ لَهُ يَعْقُوبُ شَمَّ مِثْلَمَا
ذِي الشَّيَاطِينُ يَأْفَاقِ السَّمَاءِ
سِرِّ لَوْحِ حَافِظِ الْغَيْبِ الْأَسَدِ
أَبْدَأُ مَا سَمِعْتَ ضَلَّتْ رَشَدُ

- (۱) این بمنکیدند در زیر زبان
آن اسیران با هم اندر بحث آن
(۲) تا موکل نشنود بر ما جهد
این سخن در گوش آن سلطان نهد

آگاه شدن پیغمبر (ص) از طعن ایشان بر شماتت او

- (۳) گر چه نشنید آن موکل این سخن
رفت در گوش که بد آن من لدن
(۴) بوی پیراهان یوسف را ندید
آن که حافظ بود و یعقوبش شنید
(۵) این شیاطین بر عنان آسمان
نشنوند آن سر لوح غیب دان

(۱) منکیدن چند معنی دارد از آنجمله یاوه گوئی و گزاف گوئی ..

- (۱) أَحْمَدُ فِي بَيْتِهِ نَامَ اتَكَى
 (۲) وَ عَلَيْهِ دَارَ فَأَلْحَلُوايَ أَكَلْ
 لَا الَّذِي كَانَ طَوِيلَ الْأَصْبَعِ ..
 (۳) ثَائِبُ النَّجْمِ الشَّيَاطِينِ طَرَدَ
 أَتْرَكَ الشَّحْدَ وَ مِنْ أَحْمَدُ خَذَ
 لَهُ جَاءَ السِّرُّ عَفْوًا وَ حَكَى
 ذَلِكَ مَنْ بِالرِّزْقِ مَفْتُوحًا جَعَلَ
 .. وَ مِنَ اللَّطِيفِ بِهَا لَمْ يُصْرَعِ ..
 حَارِسًا صَارَوْ كَمْ قَالَ يَجْدُ
 سِرًّا الْعُمَرُ اسْتَمِدَّ فِيهِ وَلَذَ

فی بیان جواب الرسول (ص) الاسراء

- (۴) فَالرَّسُولُ سَمِعَ ذَلِكَ الْكَلَامَ
 (۵) لَمْ يَكُ فِي الْحَرْبِ لِي هُمْ مَيِّتُونَ
 لَيْسَ قَتْلُ الْمَيِّتِ بِالشِّمِّ
 لَهُمْ قَالَ يَذُ الضَّحْكَ الْمَرَامَ
 وَرَمِيمُونَ جَمْعًا دَاثِرُونَ
 لِلرِّجَالِ عِنْدَنَا وَ الْهِمَمِ

- (۱) آن محمد خفته و تکیه زده
 (۲) آن خورده حلوا که روزیش است باز
 (۳) نجم ثاقب گشته حارس دیو ران
 آمده سر گرد او گردان شده
 آن نه کانگشتان او باشد دراز
 که بهل دزدی ز احمد سرستان..

جواب گفتنی رسول (ص) اسیران را

- (۴) پس رسول آن گفت شان را فهم کرد
 (۵) مرده اند ایشان و پوسیده و فنا
 گفت آن خنده نبودم از نبرد
 مرده کشتن نیست مردی پیش ما

- (۱) فَهُمْ مَنْ لِي أَنَا قُرْصُ الْقَمَرِ
 شَقُّ نِصْفَيْنِ يَحْرِبُ وَخَطَرُ
 (۲) لَوْ أَنَا أُثْبِتُ رِجْلِي حِينَمَا
 كُنْتُمْ الْأَحْرَارَ فِي شَأْنِ سَمَى
 قَدْ رَأَيْتُ أَسْرَاءَ لِلْجُحُودِ
 مِثْلَمَا الْحَالُ أَرَاكُمْ فِي الْقِيُودِ
 (۳) أَنْتَ يَا مَنْ تُبْدِي غَنَجًا وَدَلَالِ
 دَائِمًا تَفْخُرُ فِي مِلْكٍ وَ مَالِ
 أَنْتَ عِنْدَ الْعَاقِلِ مِثْلُ الْجَمَلِ
 فَوْقَ مِيزَابٍ لَهُ الْعَزْمُ أَنْخَذِلِ
 (۴) طُشْتُ نَقْشَ الْبَدَنِ لَمَّا وَقَعُ
 مِنْ عَلَى السَّطْحِ لَهُ الصَّوْتُ ارْتَفَعُ
 كُلُّ مَا أَتَى لَكَ أَتَى ظَهْرُ
 فِي أَمَامِ عَيْنِي فِي الْحَالِ قَرُ
 (۵) أَنْظُرْ فِي الْحُصْرِمِ الْخَمَرِ عِيَانِ
 أَنْظُرْ فِي الْعَدَمِ وَالْأَزْمَانِ

(۱) کنی بطشت نقش البدن عن ظهور حقيقة الشيء فیکون المعنى حتى ظهرت حقيقة
 نقش البدن و ارتفع قید الصور و النقوش فكان قدام بصر بصیرتی کل ما هو آت آت
 یعنی کل ما تحقق وقوعه فی المستقبل انی الان .

- (۱) خود کینند ایشان که مه گردن شکاف
 چونکه من پا بفشرم اندر مصاف
 (۲) آنکهی کازاد بودید و مکین
 من شمارا بسته میدیدم چنین
 (۳) ای بنایزیده بملک و خانمان
 نزد عاقل اشتری بر نردبان
 (۴) نقش تن را تا افتاد از بام طشت
 پیش چشمم کل آت آت گشت
 (۵) بنگرم در غوره می بینم عیان
 بنگرم در نیست شی می بینم عیان

(۱) طشت از بام افتادن آوازه بد نامی برخاستن و بلند شدن یعنی بی آنکه حال
 شخص از باطن بظهور آید و پیش چشم من هر چیزی که در آینده پدیدار میشود در زمان
 حال و آینده پدیدار است -

- (۱) أَنْظِرُ الشَّيْءَ عِبَانًا أَنْظِرُ
 كَلِمَانًا لَا آدَمَ فِي ذِي الدُّنَا
 (۲) وَقْتَ ذَرَاتِ أَلَسْتُ لَكُمْ
 قِيْدَتِ وَالرَّأْسِ مَنكُوسُ لَكُمْ
 (۳) مُنْذُ إِيجَادِ السَّمَاءِ لَا فِي عَمَدٍ
 (۴) قَبْلَ أَنْ أُنْشَأَ مِنْ مَاءٍ وَ طِينٍ
 (۵) قَدْ نَظَرْتُ فَجَدِيدًا لِي النَّظَرُ
 أَظْهِرُ أَبْصَرْتُ فِي إِقْبَالِكُمْ
 (۶) قَيْدَ قَهْرٍ سِتْرَ أَنْتُمْ أَبَدُ
- سِرًّا الْعَالَمَ فِيهِ يَظْهَرُ
 كَانَ لَا حَوَاءَ.. بَلْ وَحْدِي أَنَا..
 قَدْ نَظَرْتُ بَكْرَةَ رِجْلِكُمْ
 ذِلَّةً وَ الْغَلْبُ لَمْ يَكُمْ
 مَا عَلِمْتُ الْكُلَّ مَا زَادَ أَبَدُ
 أَنَا عَيْنًا نَكَسَكُمْ فِي كُلِّ حِينٍ
 لَمْ يَكْ حَتَّى سُرُورًا بِالْأَثَرِ
 دَائِمًا هَذَا وَ فِي أَجْلَالِكُمْ
 أَيُّ قَهْرٍ هُوَ فِي الظَّاهِرِ قَنْدُ

- (۱) بنگرم سر عالمی بینم نهان
 (۲) من شمارا وقت ذرات أَلَسْتُ
 (۳) از حدوث آسمان بی عمد
 (۴) من شمارا سرنگون می دیده‌ام
 (۵) نو ندیدم تا کنم شادی بدان
 (۶) بسته قهر خفی وانگه چه قهر
- آدم و حوا نه رسته از جهان
 دیده‌ام پا بسته و منکوس و پست
 آنچه دانسته بدم أفزرن نشد
 پیش از آن کز آب و گل پالیده‌ام
 این همه دیدم درین اقبال تان
 قند می خور، دیدو در روی درج زهر

- (۱) تَأْكُلُونَ وَ يَه السَّمِ أَنْدَرَجْ
كَتَرَةَ لَو مِنْهُ خَضَمُ بِرَغْدُ
مِثْلُ ذَا الْقَنْدِ الَّذِي السَّمِ أَمْتَزَجْ
شَرِبَ مِمَّ لَهُ تُبْدِي الْحَسَدُ
(۲) مَعَ نَشَاطِ ذَلِكِ السَّمِ النَّقِيعِ
مَسَكُ الْأُذْنَيْنِ مِنْكُمْ فِي الْخَفَا
(۳) فَأَنَا لَمْ أَفْعِلِ الْغَزُو لِأَنَّ
ظَفَرًا أَلْقَى الدُّنَا قَهْرًا زَمَنُ
(۴) أَمْلِكُ هَذِي الدُّنَا عِنْدِي غَدَتْ
جَيْفَةً تَنْتَنُ بِالرَّخْصِ بَدَتْ
فَعَلَى ذِي الْجَيْفَةِ التَّنْتَنَةُ لِمُ
بِالْحَرِيصِ آغْدُومًا فِيهَا يُهْمُ
(۵) لَسْتُ كَلْبًا كُنِيَ لِشَعْرِ الْمَيِّتِ
أَقْلَعُ عَيْسَى أَنَا بِالْخَلَّةِ

(۱) البرجم شعر اعلا الرأس ای لست انا بمشابة الكلب حتى آخذ دولة اهل الدنيا
اللذين هم بمشابة الاموات فان الدولة السورية عندهم كشر اعلا الرأس بل اتيت كميسي(ع)
احيي الموتى -

- (۱) اینچنین قندی پر از زهر عدو
خوش بنوشد چت حسد آید برو
(۲) با نشاط از زهر میگردید نوش
مرگتان خفیه گرفته هردو گوش
(۳) من نمیکردم غزا از بهر آن
تا ظفر یابم فرو گیرم جهان
(۴) کاین جهان جیفه است و مردار رخیص
بر چنین مردار چون باشم حریص
(۵) سگ نیم تا برچم مرده کنم
عیسیم آیم که تا زندش کنم

(۱) چت حسد آید یعنی چه حسدت آیدت (۲) در نسخ چنین است ولی زهری بیاء
اصح است - سبزواری ص ۲۵۴ (۳) کلمه اش که در همه نسخ است زیاد است سبزواری
ص ۲۵۴ - برچم کاکل و آنچه بر نیزه می بندند از ریسمانهای ابریشم و یا پشم و یا
دم گاو وحشی که او را گرفته بر نیزه می بندند ص ۲۰۴ ج ۲ شرح بحر العلوم -

أَنَا مَزَقْتُ صُنُوفًا وَضُرُوبًا
أَبَدًا خُلُقُومَ عِبَادِ الدُّنَا
أَجِدُ أَنَا مَعَ كَرٍّ وَفَرٍّ
أَقْطَعُ حَتَّى يَقْطَعَ ذِي الْهِنَا
كَالْفَرَّاشِ مِنْ خُمُولٍ قَدْ كَبِنَ
تَجْمَلُونَ... وَ يَبِينُ جَهْلُكُمْ..
فِي يَدَيَّ لَكُمْ لَا تَقْعُوا
خِلْتَمُوهُ كَانَ بَذَرٍ نَحْسِكُمْ
نَدَبَ قَالَ لَهُ جَدَّ وَجَدَّ
لَكُمْ الْمَوْتَ تَرُونَ الْمُتَمَسِّسَ

(۱) کَیْ لَهُ أَحْيَی لَذَا صَفَ الْحُرُوبِ
(۲) کَیْ لَكُمْ أَنْجِی مِنَ الْمَوْتِ أَنَا
بَتَّةَ لَا أَقْطَعُ حَتَّى لِحْشَرِ
(۳) بَلْ لَذَاكُمْ مِنْ حَلَاqِیْمَ أَزْ
(۴) یَحْصُلُ لِلْعَالَمِ یَنْجُو وَ إِنْ
بِكُمْ ذِی الْحَمَلَةِ دِیْنًا لَكُمْ
(۵) أَنَا کَالْأَسْکَرَانِ دَوْمًا أَدْفَعُ
(۶) فِی لَهَبِ النَّارِ مَا فَتَحًا لَكُمْ
(۷) کُلُّ قَرْدٍ مِنْكُمْ الْآخِرَ قَدْ
وَ إِلَى الْآفَقِ تَسْوِقُونَ الْفَرَسَ

تا رهانم مر شما را از هلاک
تا مرا باشد کر و فر حشر
زان گلوها عالمی یابد رها
پیش آتش می کشید این حمله کیش (۱)
از در افتادن در آتش باد و دست
تخم منحوسی خود میکاشتید
سوی از درها فرس می راندید

(۱) زان همیکردم صفوف جنگک چاک
(۲) من نمی برم گلوهای بشر
(۳) زان همی برم گلوی چند تا
(۴) گر شما پروانه وار از چهل خویش
(۵) من همی رانم شما را همچو مست
(۶) آن که خود را فتحها پنداشتید
(۷) یک دگر را جد جد میخواندید

(۱) در بعض نسخ چنین است (پیش آتش می کنید این جمله کیش) (۲) جد جد عرب گوید جد جد یعنی سعی و کوشش دارد و از باب اسناد مجازی است یعنی که با اعتقاد خود مدح می کرده اید یکدیگر را بکوشش در امور شریفه و جد یعنی بخت و طالع و شان آمده و بنا بر این از قبیل عین عین و نورو نور خواهد بود و اول اظهر است سبزواری

(۱) قَهْرًا رُمْتُمْ وَ عَيْنَ الْقَهْرِ كَانَ
قَدْ قَهَرْتُمْ فَأَلَّذِي رُمْتُمْ لَنَا
وَبَقَّهْرٍ سَعَى الدَّهْرِ عِيَانُ
قَدْ وَقَعْتُمْ فِيهِ ضِعْفًا بِالْعَنَانِ

فی بیان آن طاعی فی عین القهر مقهور و فی عین منصوریتہ مأسور

(۲) لَغْنِيَّ وَصَلَ اللَّصُّ الذَّهَبُ
وَأَيْهِ قَدْ شُغِلَ الْوَالِي وَرَدَّ
(۳) لَوْ هُوَ ذَاكَ لَزَمَانَ هَرَبًا
فَمَتَى كَانَ لَهُ وَالِي الْبَلَدِ
(۴) لَهُ قَهْرُ اللَّصِّ مَقْهُورًا بِهِ
(۵) رَأْسُهُ قَدْ قَطَعَ فَأَلْغَبَ
شَرَكًا صَارَ لَهُ حَتَّى إِلَيْهِ
سَحَبَ فِي الْحَالِ وَهُومًا ذَهَبُ
نَفْسُهُ مِنْهُ وَأُولَاهُ النَّكَدُ
وَالْغَنَى تَرَكَ وَالذَّهَبُ
يَصِلُ .. يُجْرِي عَلَيْهِ أَيْ حَدُّ
عَادَ حَيْثُ قَهْرِهِ فِي دَائِهِ
لَهُ فَوْقَ السَّيِّدِ وَالذَّهَبُ
يَصِلُ الْوَالِي وَ يُجْرِي مَا عَلَيْهِ

(۱) قهر می گردید اندر عین قهر خود شما مقهور قهر شیر دهر

بیان آنکه طاعی در عین قاهری مقهور است و در عین منصور مأسور

(۲) دزد قهر خواجه کرد و زر کشید
(۳) گر ز خواجه آن زمان بگریختی
(۴) قاهری دزد مقهوریش بود
(۵) غالبی بر خواجه دام او شود
او در آن مشغول خود والی رسید
کی برو والی شهر انگيختی
زانکه قهر او سر او را ربود
تا رسد والی و بستاند قود

- (۱) أَنْتَ يَا مَنْ كَانَ فَوْقَ الْخَلْقِ قَدْ
 (۲) مَا اخْتَلَطَتْ فَأَلْبَقَا ذَاكَ الْهَرَبُ
 كَيْ لَّهُمْ بِالرَّغْمِ قَيْدَ الْخَلْقِ
 (۳) أَيْعِظُ وَ اسْحَبْ عِنانَ جُهْدِكَ
 (۴) كَيْ يَذْأَلُ الْمُنْخَرِمَ مِمَّنْ هَلَكَ
 جَرَفِي التَّدْبِيرِ ذَا بَعْدًا تَرَى
 (۵) فِيهِذَا الْقَلْبِ الْعَقْلَ مَتَى
 بِالْفَسَادِ .. وَ لَهُ جَرٌّ الْخَطَرِ
 (۶) فَحَدِيدُ الْبَصْرِ عَقْلٌ نَظَرُ
 إِذْ لَهُ خَالِقُهُ مِنْ كُحْلِهِ
- غَلَبَ فِي الْحَرْبِ دَوْمًا بِالْعَدَدِ
 مِائَةً سِوَى لَهُمْ زَادَ الْكَرْبِ
 سَحَبَ .. وَ الشَّدَّةِ وَ الْفَرْقِ ..
 خَلَفَ ذَا الْهَارِبِ وَأَثَرَكَ رَكْضَكَ
 لَا تَصِيرُ فَهُوَ لَمَّا لِلشَّرْكَ
 فِي الزِّحَامِ جُمْلَةً مِمَّا جَرَى
 صَارَ مَسْرُورًا لِأَن دَوْمًا أَتَى
 .. وَ عَلَيْهِ رَجَعَ ذَاكَ الظَّفَرِ
 لَهُ مَا يَأْتِي وَ بِالْعُقْبَى اخْتَبَرَ
 وَهَبَ كُحْلًا لِحُسْنِ فِعْلِهِ

- (۱) ای که تو بر خلق چیره گشته
 (۲) آن بقاصد منهزم کردست شان
 (۳) همین عنان درکش پی این منهزم
 (۴) چون کشانندت بدین شیوه تمام
 (۵) عقل زین غالب شدن کی گشت شاد
 (۶) تیز چشم آمد خرد بینمای پیش
- در نبرد و غالبی آغشته
 تا ترا در حلقه می آرد کشان
 در مر آن تا تو نگریدی منهزم
 جمله بینی بعد از آن اندر زحام
 چون درین غالب شدن دید او فساد
 که خدایش سر مه کرد از کحل خویش

- (۱) قَالَ أَنَّبِيٌّ قَالَ أَهْلُ الْجَنَّةِ
 فِي الْخُصُومَاتِ لَهُمْ جَاءَ الْغَلَبُ
 بِالْفُنُونِ لَهُمْ وَ الصَّنْعَةِ
 كُلُّهُمْ لِلضَّعْفِ فِي الْفَنِّ ذَهَبُ
 (۲) كَانَ ذَا مِنْ سُوءِ ظَنِّ لَهُمْ
 لَا لِنَقْصٍ لَا لِقُبْحٍ قَلْبِهِمْ
 وَ كَمَالِ الْحَزْمِ دَوْمًا بِهِمْ
 لَا لِيَضْعَفِ دِينِهِمْ مِمَّا بِهِمْ
 (۳) فَيَأْطَاءُ الزَّيْدِ فِي الْكُمُونِ
 (۴) سَمِعُوا رَفَعُ الْيَدِ عَمَّنْ غُدَى
 حِكْمَةً لَوْ لَا رِجَالُ مُؤْمِنُونَ
 كَافِرًا مَلْعُونٍ بِالْشُرْكِ بَدَى
 مَنْ هُمْ بِالرَّغْمِ بَيْنَ الْكَافِرِينَ
 صَارًا فَرَضًا لِخِلَاصِ الْمُؤْمِنِينَ

(۱) فی الحديث عنه (ص) قال الا أخبركم بأهل الجنة كل ضعيف متضعف لو اقسم على الله لا يبره الحديث و المتضعف هو الذي يختار الضعف - (۲) فره بكسر الفاء المعجمة و الراء المهمله فضل أحد الشينين و زيادة الاخر - روى انه لما كان النبي (ص) في الحديدية مع بعض اصحابه اتا هم ثمانون من الكفار بقصد افتك وقت الصباح من قبل جبل النعيم فأسروهم ثم عتقهم الرسول كما قال تعالى في سورة الفتح و هو الذي كف ايديهم عنهم بيطن مكة من بعد ان أظفر كم عليهم - الاية -

- (۱) گفت پیغمبر که هستند از فنون
 اهل جنت در خصومتها زبون
 (۲) از کمال حزم و سوء الظن خویش
 نی ز نقص و بد دلی و ضعف کیش
 (۳) در فره دادن شنیدن در کمون
 حکمت لو لا رجال مؤمنون
 (۴) دست کوتاهی از کفار لعین
 فرض شد بهر خلاص مؤمنین

وَجَمِيعَ الْآيَةِ مَا ذُكِرَا
وَعَلَى مَا قِيلَ قِسُهُ وَصِفِ
أَنْ لِفِخِّ الْكِبْرِيَا قَدْ غَلِبُوا
لَكُمْ لَا أَضْحَكُ وَالْمُعْضَلَةُ
قَدْ قَبَضَتْ فِي قِيُودِ الرَّجْفَةِ
مَعَ غَلٍّ وَ رَزَايَا مُعْضَلَةٍ
وَلَهُمْ أُعْطِيَ السُّرُورُ وَالسُّعُودُ
عَنْ لَطَى نَارٍ بِهَا لَوْ جُعِلُوا
لِلرِّيَاضِ نَأَتَى فِيكُمْ وَالسُّعُودُ
أَثَقَلَتْ بِالصَّخْبِ وَالصَّلَاصَلَةُ
.. لَكُمْ أَبْغَى السُّرُورُ وَالسُّعُودُ..

(۱) لِلْحَدِيثِيَّةِ اقْرَأْ مَا جَرَى
وَهُوَ أَيْدِيكُمْ كَفَّ اعْرِفِ
(۲) هُمْ رَأَوْ أَنْفُسَهُمْ إِذْ غَلِبُوا
(۳) هُمْ أَيْضًا وَ لِيْذَا لِيَسْلَسَلُهُ
أَنْ بَيَاتًا لَكُمْ بِالصَّدَقَةِ
(۴) أَنَا مِنْ ذَا أَضْحَكُ بِالسَّلْسَلَةِ
أَسْحَبُ نَحْوَ الرِّيَاضِ وَالْوُرُودُ
(۵) عَجَبًا يَا مَنْ هُمْ قَدْ غَفَلُوا
مِنْ أَمَانٍ مَا لَهَا رَهْنَ الْقِيُودِ
(۶) مِنْ حَوَالِي سَقَرٍ بِالسَّلْسَلَةِ
أَسْحَبُ لِلْجَنَّةِ ذَاتِ الْخُلُودِ

کف ایديکم تمامت زان بدان
دید او مغلوب دام کبریا
که بکردم ناگهان شبگیرتان
می کشم تان سوی سروستان و گل
بسته می آریم تان تا سبزه زار
می کشم تان تا بهشت جاودان

(۱) قصه عهد حدیبیه بخوان
(۲) نیز اندر غالبی هم خویش را
(۳) زان نمی خندم من از زنجیرتان
(۴) زان همی خندم که بازنجیر و غل
(۵) ای عجب کز آتش بی زینهار
(۶) از سو دوزخ بزنجر گران

- (۱) کُلُّ مَنْ قَلَّدَ فِي هَذَا الطَّرِيقِ
مِثْلَ مَنْ هُمْ قَيِّدُوا لِلْحَضْرَةِ
(۲) کُلُّهُمْ فِي قَيْدِ تِلْكَ السَّلْسَلَةِ
فِي الطَّرِيقِ ذَا يُجْهَدُ وَ عَنَاءُ
(۳) سَحَبُوا هُمْ فِي الطَّرِيقِ ذَا كَمَنْ
غَيْرَ مَنْ هُمْ عَرَفُوا سِرَّ الْعَمَلِ
(۴) أَجْتَهَدُ حَتَّى لَكَ النُّورُ يَصِيرُ
مَعَ كُلِّ خِدْمَةٍ مِنْكَ كَثِيرُ
(۵) فَأَلَى الْمَكْتَبِ بِالْقَهْرِ الشَّدِيدِ
إِذْ لَهَا الْعَيْنُ عَمَتْ عَنْ أَنْ تَرَى
- مِنْ قَبِيحٍ أَوْ جَمِيلٍ مَا يَلِيقُ
سَحَبَ يَنْغِي رَفِيعُ الْقُرْبَةِ
بِالرَّزَايَا وَ الْخُطُوبِ الْمُعْضَلَةِ
ذَذَبُوا بِالرَّغْمِ غَيْرُ الْأَوْلِيَاءِ
هُمْ أَهْلُ الْحَرْبِ كَانُوا وَالْفِتَنِ
.. يَهُمُّ بِالطُّوعِ سَارُوا فِي مَهَلٍ ..
لَا مِعَاً حَتَّى السُّلُوكُ وَالْمَسِيرُ
تَسَهَّلُ .. يَنْوَلُكَ الْأَمْرُ الْخَطِيرُ ..
تُذْهِبُ الْأَطْفَالَ لِلدَّرْسِ الْمُفِيدِ
كُلَّ نَفْعٍ بِالْعُلُومِ لِلدُّرَى

- (۱) هر مقلد را درین ره نیک و بد
(۲) جمله در زنجیر بیم و ابتلا
(۳) می کشد این راه را پیکار وار
(۴) جهد کن تا نور تو رخشان شود
(۵) کودکان را میبری مکتب بزور
- همچنان بسته بحضرت می کشد
میروند این ره بغیر اولیا
جز کسانی واقف از اسرار کار
تا سلوک و خدمت آسان شود
زانکه هستند از فوائد چشم کور

(۱) مراد از مقلد غیر عارف است یعنی هر مقلد که نیک در عمل باشد یا بد در عمل

باشد باز گشت آنها بسوی حق است و هر دو در زنجیر ابتلاء هم هستند .

- (۱) إِذْهُوَ قَدْ وَقَفَ لِلْمَكْتَبِ رَكَضَ الرُّوحُ لَهُ مِنْ طَرْبِ
 (۲) بِالرَّوَّاحِ تُفْتَحُ الْبُطْلُ يَسِيرُ
 جَاهِلًا لَمْ يَرِ نَفْعَ الْعَمَلِ
 (۳) وَ إِذَا مَا دَانَقًا قَدْ جَعَلًا
 ذَلِكَ الْوَقْتَ كِلَاصٍ فِي السَّهَرِ
 (۴) جَدَّ حَتَّى لَكَ نَفْعُ الطَّاعَةِ
 لِلْمُطِيعِينَ عَلَيْكَ الْحَسَدُ
 (۵) أَتَبَا كَرَهَا لِمَنْ قَدْ قَلَدَا
 (۶) بِالصَّفَاءِ خَيْرَ ذَا الطَّرِّ حَبَّ
 قَلْبُهُ وَالرُّوحَ لِلْمَسْثُورَةِ
- رَكَضَ الرُّوحُ لَهُ مِنْ طَرْبِ
 غَضِبًا لِلْمَكْتَبِ حَيْثُ يَصِيرُ
 لَهُ بَتًّا وَ نَجَاحَ الْأَمَلِ
 لَهُ فِي الْكَيْسِ وَ نَفْعًا حَصَلًا
 عَادَ يَهْوَى الْمَكْتَبَ حَتَّى السَّحَرِ
 يَصِلُ حَتَّى يَتَلَّكَ السَّاعَةِ
 يَأْتِي .. وَ دَوَّامِيَّتُكَ هُمْ سَعِدُوا ..
 ائْتِيَا طَوْعًا لِمَنْ قَدْ زَهْدَا
 لِلْحَلِيبِ وَحَدُّهُ الثَّانِي وَهَبْ
 هَذِهِ .. مَا رَغَبَ بِالصُّورَةِ ..

- (۱) چون شود واقف بمکتب میرود
 (۲) میرود کودک بمکتب پیچ پیچ
 (۳) چون کند در کیسه دانگی دست مزد
 (۴) جهد کن تا مزد طاعت در رسد
 (۵) اُتبا کره‌ها مقلد گشته را
 (۶) این محب دایه لیک از بهر شیر
- جانش از رفتن شکفته می شود
 چون ندید از مزد کار خود هیچ
 آنکهی بی خواب گردد شب چودزد
 بر مطیعان آنکعت آید حسد
 اُتبا طوعا صفا بسرشته را
 وان دگر دل داده بهر این ستیر

- (۱) فَيُحَسِّنُ ظَنَّهُ الْبَطْلُ الْخَبَرُ
 (۲) لَا وَ لَا فِي الْقَلْبِ حَبِّ الْآخِرِ
 وَ لَهَا الْعَاشِقُ كَانَ مَا عَرَضَ
 (۳) فَمُحِبِّ الْحَقِّ خَوْفًا وَ أَمَلِ
 (۴) قَرَأَ ذَاكَ الَّذِي لِلْحَقِّ كَانَ
 عُرِيٍّ مِنْ غَرَضٍ أَيْنَ غَدَى
 (۵) لَوْ هُوَ مِنْ مِثْلِ ذَا أَوْ مِثْلِ ذَاكَ
 لَهُ جَذْبُ الْحَقِّ نَحْوَ الْحَقِّ قَدْ
 (۶) لَوْ مُحِبُّ الْحَقِّ غَيْرَ الْحَقِّ حَبِّ
 (۷) دَائِمًا أَوْ أَنْ لِعَيْنِ الْحَقِّ حَبِّ
- مَا لَهُ غَيْرَ الْحَلِيبِ مَا نَظَرُ
 ذَاكَ لِلنَّظَرِ مُدَامًا نَاطِرُ
 أَيُّ تَرْدِيدٍ لَهُ الْعِشْقُ الْغَرَضُ
 دَفَتَرُ التَّقْلِيدِ دَرَسًا بِالْمَتَلِ
 حَبِّ لِلْحَقِّ وَ سِرًّا وَ عِيَانُ
 .. فَهُوَ كَالْعَنْقَاءِ أَنَا مَا بَدَى ..
 إِذْ بَدَى الطَّالِبِ .. حَبِّ يَارْتَبَاكَ ..
 جَذْبَ عَيْنًا كَمَا كَانَ أَعْدُ
 فَتَمَى مِنْ خَيْرِهِ نَالَ الطَّلَبُ
 لَا سِوَاهُ وَ لَهُ حَصَّ الطَّلَبُ

- (۱) طفل را از حسن او آگاه نی
 (۲) وان دگر خود عاشق دایه بود
 (۳) پس محب حق بأمید و بترس
 (۴) وان محب حق بهر حق کجاست
 (۵) گر چنان و گر چنین چون طالب است
 (۶) گر محب حق بود لغیره
 (۷) یا محب حق بود لعینه
- غیر شیر او را ازو دلخواه نی
 بی غرض در عشق بکرایه بود
 دفتر تقلید میخواند بدرس
 که ز اغراض وز علتها جداست
 جذب حق او را سو حق جاذب است
 کی ینال دائماً من خبره
 لا سواه خائفاً من بینه

(۱) خَائِفًا مِنْ بُعْدِهِ الْاِثْنَانِ دَانَ لَهُمَا ذَاالْطَلَبُ كَلَّ زَمَانُ

قَدْ أَتَى مِنْ ذَلِكَ السَّمْتِ وَ مِنْ ذَلِكَ الْمَحْبُوبِ مَنْ فِيهِ فُتْنُ

فی بیان جذب المعشوق للعاشق من حيث لا يعلم العاشق (الخ)

(۲) قَدْ وَرَدْنَا لِهَذَا أَنْ صَدْرُ جَهَانَ هُوَ لَوْلَا الْعَاشِقُ ذَلِكَ كَانَ

(۳) فِي الْخَفَاءِ جَازِبًا كَيْفَ غَدَى لَا يَصْبِرُ مِنْ فِرَاقٍ وَجَدَا

أَنْ لِسَمْتِ الْبَيْتِ يَعْدُو ثَانِيَا .. يَطْلُبُ الْوَصْلَ كَثِيبًا ضَاوِيَا ..

(۴) حُبٌّ مَنْ هُمْ عُشْقُوا قَدْ سَتَرَا حُبٌّ مَنْ هُمْ عَشِقُوا دَوْمًا يُرَى

مَعَ آلَفِ طَبْلِ كَانَ وَ صَحَبَ .. وَ يَهِ الْعَالَمُ مَا جَ وَ اضْطَرَبَ ..

(۵) قِصَّةٌ كَانَتْ هُنَا لَأَقْتٌ كَثِيرَ .. وَ لَكُمْ رَاقَتْ يَهَا اللَّطْفُ غَزِيرَ ..

غَيْرَ أَنْ ذَلِكَ الْبُخَارِي بِأَنْتَظَارَ لَهُ صَارَ الْعَاجِزَ أَغْبَى قَرَارَ

(۱) هر دورا این جستجوها زان سربست این گرفتاری دل زان دلبرست

جذب معشوق عاشق را من حيث لا يعلم العاشق ولا يرجوه ولا يخطر بباله ولا يظهر من

ذلك الجذب أفر في العاشق إلا الخوف للمزوج باليأس مع دوام الطلب

(۲) آمدم اینجا که در صدر جهان گر نبودی جذب آن عاشق نهان

(۳) ناشکیبا کی بدی اواز فراق که دوان باز آمدی سوی وثاق

(۴) میل معشوقان نهانست و ستیر میل عاشق با دو صد طبل و نفیر

(۵) يك حكایت هست اینجا ز اعتبار ليك عاجز شد بخاری ز انتظار

- (۱) قَدْ تَرَكْنَاهَا لِأَنْ فِي الطَّلَبِ
 (۲) يَنْظُرُ وَجْهَ الْحَبِيبِ وَ النِّجَاةَ
 حَيْثُ أَنَّ رُؤْيَا وَجْهِ الْحَبِيبِ
 (۳) كُلُّ مَنْ يَعِشِقُ لَوْ مِنْهُ النَّظَرُ
 لَيْسَ مَعْشُوقًا لِأَنَّ مِنْهُ الثَّمَرُ
 (۴) آيَهَا السَّكَرَانُ بِالْعِشْقِ الْعَمَلُ
 لَوْ بِذَاكَ الْعَمَلِ مِنْكَ وَصَلُ
 (۵) فَيُؤَسِّمُ الصِّدْقِ فِي الْإِيْمَانِ صَارَ
 (۶) وَصَلَ الْمَوْتُ ثَرَاهُ حَسَنًا
 هَكَذَا يَا رُوحَ لَيْسَ الْكَمَلًا
- كَانَ حَتَّى هُوَ قَبْلَ الْعَطَبِ
 يَجِدُ يَخْلَصُ مِنْ جُورِ الْعَمَاتِ
 عِنْدَهُ مَاءُ الْحَيَاتِ كَمْ تَطِيبُ
 لَا يَصُدُّ الْمَوْتَ فَهَرًا وَالْخَطَرُ
 عُدِمَ وَ الْوَرَقُ لَا فِي أَثَرِ
 كَانَ ذَاكَ الْعَمَلُ أَنَّ الْأَجَلَ
 طَيِّبًا كَانَ وَ حُلُوءًا كَالْعَسَلِ
 يَا شَبَابُ ذَاكَ لَوْ مِنْكَ جِهَارُ
 لَوْ لَكَ الْإِيْمَانُ أَنْتَ زَمَنًا
 كَانَ رُوحَ وَاطْلُبْ يَجِدُ عَاجِلًا

تا که پیش از مرگ ببند روی دوست
 زانکه دید دوست ست آب حیات
 دوست نبود که نه میوه ستش نه بر گ
 کاندران کارا و رسد مرگت خوش است
 آن که آید خوش تر امر گ اندران
 نیست کامل رو بجو اکمال دین

(۱) ترك آن کردیم کو در جستجوست
 (۲) تا رهد از مرگ یابد او نجات
 (۳) هر که دید او نباشد دفع مرگ
 (۴) کار آن کارست ای مشتاق مست
 (۵) شد نشان صدق ایمان ای جوان
 (۶) گر نشد ایمان تو ای جان چنین

- (۱) لَكَ إِكْمَالًا لِيَدِينِ كُلِّ مَنْ
كَانَ فِي الشُّغْلِ لَكَ مَرَّ الزَّمَنِ
عَاشِقًا لِلْمَوْتِ فَوْقَ قَلْبِكَ
لَا يَكْرَهُ هُوَ كَانَ خِلَاكَ
(۲) إِذْ لَهُ الْكُرْهُ مَضَى فَالْمَوْتُ ذَاكَ
لَيْسَ فِي الْوَاقِعِ مَوْتًا وَارْتِبَاكَ
صُورَةَ الْمَوْتِ يُعَدُّ وَانْتِقَالَ
كَانَ لِلْمَعْنَى الرَّفِيعِ وَالْجَلَالِ
(۳) حَيْثُ أَنَّ الْكُرْهُ رَاحَ الْمَوْتُ قَدْ
حَوْلَ نَفْعًا وَ لُطْفًا لَا يُحَدُّ
فَإِذَا صَحَّ بِأَنَّ الْمَوْتَ رَفَعَ
جَاءَ مَا فِيهِ سَوَى رِبْحٍ وَنَفْعٍ
(۴) فَالْصَّدِيقَ الْحَقُّ مَعَ مَنْ لَهُ قَالَ
أَنْتَ لِي كُنْتَ أَنَا فِي كُلِّ حَالٍ
يَصِلُ الْعَاشِقُ ذَاكَ الْمُفْتَتَنُ
(۵) لَكَ كُنْتُ فَاسْتَمِعْ حَالًا بِأَنَّ
رَبَطَ جَرَّ لَهُ مَا أَنْ قَصَدَ
وَلَهُ الْعِشْقُ يَجْبِلُ مِنْ مَسَدٍ

- (۱) هر که اندر کار تو شدمرگ دوست
بر دل تو بی کراحت دوست اوست
(۲) چون کراحت رفت آن خودمرگ نیست
صورت مرگ است و نفلان کردن نیست
(۳) چون کراحت رفت مردن نفع شد
پس درست آید که مردن رفع شد
(۴) دوست حق است و کسی کش گفت او
که توئی آن من و من آن تو
(۵) گوش دار اکنون که عاشق می رسد
بسته عشق او را بجبل من مسد

وصول البخاری العاشق بخدمه صدر جهان

- (۱) فَهَوَلَمَّا صُورَةَ صَدْرِ جَهَانَ نَظَرَ قُلْتَ يَشَوْقٍ وَ حَنَانُ
 أَنَّ طَيْرَ الرُّوحِ مِنْهُ الْبَدَنُ تَرَكَ طَارَ غَدَى رَهَنَ الْعَنَانُ
 (۲) مِثْلُ عُودٍ يَا بِسِ ذَاكَ الْبَدَنُ وَقَعَ كَالْمَيِّتِ مَرَّ الزَّمَنُ
 صَارَ مِنْ فَرَقٍ إِلَى الظُّفْرِ لَهُ مَا يِهِ لُبٌّ وَ لَا يَنْتَبَهُ
 (۳) لَهُ مَاءَ الْوَرْدِ مَا أَنْ صَنَعُوا وَ الْبُخُورُ وَ عَلَيْهِ وَ ضَعُفُوا
 أَبَدًا مِنْهُ حِرَاكُ مَا ظَهَرَ بِالْخِطَابِ لَهُ شَيْئًا مَا ذَكَرُ
 (۴) إِذْ لَهُ الْوَجْهُ كِمِثْلِ الزَّعْفَرَانِ نَظَرَ السُّلْطَانَ لُطْفًا وَ حَنَانُ
 لَهُ حَالًا نَزَلَ عَنْ مَرَكِبِهِ جَنِبَهُ كَانَ مُجِيبَ طَلِبِهِ
 (۵) قَالَ فَالْعَاشِقُ مَعْشُوقًا سَأَلَ فَإِذَا الْمَعْشُوقُ مِنْهُ قَدْ وَصَلَ

رسیدن بخاری عاشق در بندگی صدر جهان

- (۱) چون بدید او چهره صدر جهان گوئیا پریدش از تن مرغ جان
 (۲) همچو چوب خشک افتاد آن تنش سرد شد از فرق سر تا ناخنش
 (۳) هر چه کردند از بخور و از گلاب نی بجنبید و نی آمد در خطاب
 (۴) شاه چون دید آن مزعفر روی او پس فرود آمد ز مرکب سوی او
 (۵) گفت عاشق دوست می جوید بتفت چونکه معشوق آمد آن عاشق گرفت

- (۱) ذَلِكَ الْعَاشِقُ رَاحَ الْحَقِّ أَنْتَ
عَاشِقُ لَوْ جَاءَ وَفَقَ مَا سَأَلْتُ
مَا بَقِيَ مِنْكَ يَقْدِرُ الشَّعْرَةُ
وَأَنْتَ فَنَيْتَ كُلَّكَ عَنْ بَكْرَةٍ..
- (۲) فِي أَمَامِ النَّظَرِ ذَلِكَ فَنَى
مِائَةً مِنْ مِثْلِكَ ... قَيْدَ الْعَنَاءِ..
لَيْسَ ذَا يَا سَيِّدُ إِلَّا لِأَنَّ
قَدْ عَشَقْتَ نَفْسَكَ .. يَا أَنْتَ عَلَنُ..
- (۳) فَظِلَالُ أَنْتَ وَالشَّمْسُ عَشَقَتْ
وَأَيُّهَا هَمَّتْ مُدَامًا وَاعْلَقَتْ
فَأِلَى الشَّمْسِ الظِّلُّ إِذْ يَصِلُ
عَادِلًا فِيهَا وَبَتًّا يَضْمَحِلُ

طلب البعوضة العدل من حضرت سلیمان من جور الهواء

- (۴) فَمِنْ الْبُسْتَانِ مِنْ رَوْضٍ وَرَدَّ
لِلْبَعُوضِ وَاحِدٌ عَدْلًا قَصْدُ

- (۱) عاشق حقی و حق آنست کو
چون بیامد نبود از توتار مو
- (۲) صد چو تو فانیست پیش آن نظر
عاشقی بر نفی خود خواجه مگر
- (۳) سایه و عاشقی بر آفتاب
شمس آید سایه را گردد شتاب (۱)

داد نخی پشه از باد حضرت سلیمان

- (۴) پشه آمد از حدیقه و از گیاه
وز سلیمان نبی شد داد خواه

(۱) چهار بیت در نسخه لکناهور بعد از این بیت اضافه یافت میشود که در نسخه

يَا سَلِيمَانُ عَلَى الْجِنِّ نَشَرْتُ
 آدَمَ بِالنَّسَبِ مِنْ ذَا الْمَلَأِ
 حُفِظَ مَنْ ذَا الَّذِي تَحْتَ الْفَلَكَ
 .. أَوْ لَهُ لَمْ يَقْضِ أَنَا إِرْبَهُ..

عَرَسُ فِينَا لَنَا الْعَيْشُ دَنِي
 مَا لَنَا مِنْ قِسْمَةٍ مَرَّ الزَّمَنُ
 لَكَ تَنْحَلُّ الْبَعُوضُ ذَا النَّحِيفِ
 شُهْرَةُ طَارَتْ لَنَا بَيْنَا لِمَلَلِ
 وَ لَكَ الشُّهْرَةُ فِي قَصْدِ النَّجَاحِ
 أَنْتَ يَا مَنْ يَمْزِيَاهُ الْإِلْطَافُ
 مُنْتَهَاهَا نَا نَحْنُ نَقْصُ وَ كُرْبُ

بر شیاطین و آدمی زاد و پری
 کیست آن گم گشته کش فضل بجست
 بی نصیب از باغ و گلزاریم ما
 پشه باشد در ضعیفی خود مثل
 شهره تو در لطف و مسکین پروری
 منتهی ما در کمی و کمرهی

(۱) مِنْ سَلِيمَانَ وَقَالَ الْعَدْلُ أَنْتَ
 وَالشَّيَاطِينَ وَمَا يَغْزِي إِلَى
 (۲) فَيَعْدِلُ لَكَ طَيْرٌ وَ سَمَكٌ
 ضَاعَ وَالْعَدْلُ لَكَ مَا طَلِبَهُ..

(۳) أَعْطَانَا عَدْلًا لِأَن نَحْنُ الْعَنَاءُ
 فِيمَنْ الْبُسْتَانِ وَالرَّوْضِ الْحَسَنِ
 (۴) مُشْكَلَاتُ كُلِّ مَنْ كَانَ ضَعِيفُ
 (۵) قَدْ غَدَى فِي ضَعْفِهِ ضَرْبُ الْمَثَلِ
 نَحْنُ بِالضَّعْفِ وَفِي كَسْرِ الْجَنَاحِ
 (۶) لِلْمَسَاكِينِ وَ لُطْفٍ بِالضَّعَافِ
 مُنْتَهَاهُ قُدْرَةُ كُلِّ الرُّتَبِ

(۱) کای سلیمان معذلت میگزستری
 (۲) مرغ و ماهی در پناه عدل تست
 (۳) داد ده ما را که بس زاریم ما
 (۴) مشکلات هر ضعیفی از تو حل
 (۵) شهره ما در ضعف و اشکسته پری
 (۶) ای تو در اطباق قدرت منتهی

- (۱) أَنْتَ مِنْ ذَا النِّعَمِ عَدْلًا أُعْطِنَا
 يَا مَنْ أَنْتَ الْيَدُ مِنْكَ فِي الدُّنَا
 (۲) فَسَلِيمَانُ لَهُ قَالَ يَا
 مِمَّنَ الْأَنْصَافِ وَالْعَدْلُ تُرِيدُ
 (۳) مَنْ هُوَ الظَّالِمُ ذَاكَ الْمُعْتَدِي
 لَكَ جَرَّ الظُّلْمَ وَالْوَجْهَ لَكَ
 (۴) عَجَبًا فِي عَهْدِنَا الظَّالِمُ آيُنُ
 (۵) مَا لَهُ لَمَّا وَلِدْنَا الظُّلْمُ مَاتَ
 فَأِذَا فِي عَهْدِنَا مَنْ يَقْدُرُ
 (۶) حَيْثُ جَاءَ النُّورُ فَالظُّلْمُ انْعَدَمَ
- وَلَنَا أَبْعَدُ عَنْهُ خُذْ فِي يَدِنَا
 هِيَ قَدْ كَانَتْ يَدَ اللَّهِ لَنَا
 طَالِبَ الْأَنْصَافِ وَالْعَدْلِ لِيَا
 قُلْ وَافْصَحْ مَنْ لَكَ الظُّلْمُ يُرِيدُ
 مَنْ يَرِيحُ السُّبُلَةَ الدَّانِي الرَّدِّي
 جَرَحَ.. قَطَعَ كُلَّ مَا يَكَا..
 كَانَ مَنْ فِي سَجْنِنَا غُلٌّ وَشَيْنُ
 ذَلِكَ الْيَوْمِ.. وَالْعَدْلُ الْحَيَاتُ..
 يَظْلِمُ أَنَا لِيَظْلِمَ يَغْدُرُ
 كَانَتْ الظُّلْمَةُ لِلظُّلْمِ إِنَّ أَلَمَ

دست گیر ای دست تو دست خدا
 دان و انصاف از که میخواهی بگو
 ظلم کرده است و خراشیده است روت
 کو نه اندر حبس و در زنجیر ماست
 پس بعهده ما که ظلمی پیش برد
 ظلم را ظلمت بود اصل و عضو

(۱) داد ده ما را ازین نعم دین جدا
 (۲) پس سلیمان گفت ای انصاف جو
 (۳) کیست آن ظالم که از باد بروت
 (۴) ای عجب در عهد ما ظالم کجاست
 (۵) چونکه ما زادیم ظلم آن روز مرد
 (۶) چون بر آمد نور ظلمت نیست شد

لِلشَّيَاطِينِ فَبَعْضُ يَظْهَرُ
بَعْضُهَا شُدَّ بِأَصْفَادٍ وَقَيْدٍ
كَانَ لِلشَّيْطَانِ.. ذَا الْخَلْقِ دَرَى..
شُدَّ كَيْفَ الظُّلْمِ يَا هَذَا يُرِيدُ
مَنْحَ حَتَّى الْوَرَى مِمَّا بِنَا
لِلْعُلُوِّ وَ الدُّمُوعِ السَّخِئَةِ
زَمْنَا مِنْ ذَاكَ لَا يَرْتَبِكُ
حَزْنَا لَا يَرْجُفُ حَتَّى السَّقِيمِ
..لَا وَلَا يَشْكُو يَسِرَّ وَ عِيَانِ..
قَدْ وَضَعْنَا وَ أَجْنَأَ الطَّلَبَا
لَمْ يَصِلْ حِينَا وَلَا يَشْكُو أَحَدٌ

(۱) عَضُدٌ وَ الْأَصْلُ هَلَّا تَنْظُرُ
خَادِمًا أَوْ هُوَ فِي كَسْبٍ وَصِيدٍ
(۲) أَصْلُ ظُلْمِ الظَّالِمِينَ فِي الْوَرَى
هَذَا هُوَ الشَّيْطَانُ فِي الْقَيْدِ الشَّدِيدِ
(۳) كُنْ فَكَانَ الْمَلِكُ مِنْ ذَاكَ لَنَا
(۴) لِسْمًا لَا تَشْكُو حَتَّى الْأَذِخْتَهُ
لَمْ يَصِلْ حَتَّى السُّهَى وَ الْفَلَكَ
(۵) كَيْ يَهْذُ الْعَرْشُ مِنْ نَوْحِ الْيَتِيمِ
لَا يَصِيرُ الرُّوحُ فِي ذَا الظُّلْمِ أَنْ
(۶) وَ لَذَا فِي كُلِّ مَلِكٍ مَذْهَبًا
كَيْ عَلَى الْإِفْلَاقِ يَا رَبِّي أَبَدٌ

دیگران بسته با صفاد و بند
دیو دربندست استم چون نمود
تا ننالد خلق سوی آسمان
تا نگردد مضطرب چرخ و سهی
تا نگردد از ستم جان سقیم
تا نیاید بر فلکها یاربی

(۱) نك شياطين كسب و خدمت ميكنند
(۲) اصل ظلم ظالمان از دیو بود
(۳) ملك زان داده ما را كن فکان
(۴) تا بیالا بر نیاید دودها
(۵) تا نلرزد عرش از ناله یتیم
(۶) زان نهادیم از ممالك مذهبی

- (۱) لِلْسَّمَاءِ أَنْتَ يَا مَظْلُومُ لَا
وُجِدَ السُّلْطَانُ مَنْ بِالنِّسْبَةِ
تَنْظُرُ إِذْ حَالًا لَكَ بَيْنَ الْمَلَأِ
لِلْسَّمَاءِ يُنْسَبُ وَ الرُّتْبَةِ
(۲) فَأَلْبَعُوضُ لَهُ قَدْ قَالَ أَنَا
وَعَلَيْنَا يَدِي الظُّلْمِ فَتَحْ
نَحْنُ مِنْ ظُلْمٍ لَهُ فِي الْأَضْطِرَابِ
وَالدَّمَ نَأْكُلُ مِنْهُ مَعَ شَفَةِ
مِنْ يَدِ الرِّيحِ الَّذِي جَرَّ الْعَنَاءِ
أَطْلُبُ لِلْمَعْدِلِ حُكْمًا لَوْ سَنَحْ
قَدْ وَقَعْنَا وَ بِأَنْوَاعِ الْعَذَابِ
رُيِّطَتْ.. لِلصِّدِّ مَا مِنْ مَعْرِفَةٍ..

فی بیان امر سلیمان (ع) البعوضه المتظلمه باحضرار

خضمها لیدیوان الحکم

- (۴) فَسَلِيمَانُ أَيَا حُلُو الدَّوَى
لَا قَ أَمْرَ الْحَقِّ بِالرُّوحِ تَصِيرُ
قَالَ .. يَا خَصْمُ لِنَمْرُودَ الْغَوَى ..
سَامِعًا مِنْهُ الْكَثِيرَ وَالْيَسِيرُ ..

- (۱) منگرای مظلوم سوی آسمان
(۲) گفت پشه داد من از دست باد
(۳) ما ز ظلم او به تنگی اندریم
کاسمانی شاه واری در زمان
کو دودست ظلم بر ما بر گشاد
با لب بسته از او خون میخوریم

امر کردن سلیمان (ع) پشه متظلم را باحضرار خصم بدیوان حکم

- (۴) پس سلیمان گفت ای زیبا دوی
امر حق باید که از جان بشنوی

صَاحِبَ الْعَدْلِ وَلِلنَّاسِ هَدًى
حَضَرَ مِنْكَ اِتِّقْ اَنْ تَسْمَعَهُ
لَنْ يَجِيئَا الْحَقُّ لَمْ يَبْدِ الظُّهُورُ
مِائَةً نَّوْحِ اَبَانَ وَ اَذَى
تَأْخُذُ الْقَوْلَ لَهُ عَنَّهُ اغْدِرْ
اَرْجِعْ الْوَجْهَ وَ لَا عَنْ ذِكْرِهِ
كَبِي اَنَا اَمْضِي وَ اُبْدِي رَأْيَا
وَ الصَّحِيحَ الصِّدْقَ بِالْوَاقِعِ بَانَ
هُوَ كَانَ .. احْضِرْهُ اَنْتَ عِنْدَكَ ..
صَاحٍ مِنْ ظُلْمٍ لَكَ مَدَّ الْخَبَا
جِي لَانْ بَيْنَكُمَا اَقْضِي اَنَا

(۱) قَالَ لِي الْحَقُّ أَفْقِي يَا مَنْ غَدَى
أَنْتَ مِنْ خَصْمٍ بِلَا خَصْمٍ مَعَهُ
(۲) فَكِلَا الْخَصْمَيْنِ لَوْ أَنَّ فِي الْحُضُورِ
(۳) فِي أَمَامِ الْحَاكِمِ الْخَصْمُ إِذَا
أَصَحَّ كَثْرًا فَبِلَا خَصْمٍ أَحْذِرْ
(۴) أَنَا مَا لِي قُدْرَةٌ عَنْ أَمْرِهِ
أَمْضِ وَالْخَصْمَ لَكَ احْضِرْ عِنْدِيَا
(۵) لَهُ قَالَ قَوْلَكَ الْبُرْهَانَ كَانَ
خَصْمِي الرِّيحُ وَ قَيْدَ حُكْمِكَا
(۶) ذَلِكَ السُّلْطَانُ يَا رِيحَ الصَّبَا
ذَالْبَعُوضِ الْمَفْرُودِ حَنَّ هُنَا

مشنوا از خصمی تو بی خصمی دگر

حق نیاید پیش حاکم در ظهور

هان و هان بی خصم قول او مگیر

خصم خود را رو بیاور سوی من

خصم من بادست و او در حکم تست

پشه افغان کرد از ظلمت بیا

(۱) حق من گفتست هان ای دادور

(۲) تا نیاید هر دو خصم اندر حضور

(۳) خصم تنها گر بر آرد صد نفیر

(۴) من نیارم روز فرمان تاختن

(۵) گفت قول تست برهان درست

(۶) بانگ زد آن شه که ای باد صبا

- (۱) اصْحِ قَائِلَ خَصَمِكَ أَنْتَ وَقُلْ
 (۲) وَالْعَدُوَّ ادْفَعْ مِذَّ الرِّيحِ سَمِعْ
 فَالْبَعُوضُ فَرَّ فِي ذَاكَ الزَّمَانِ
 (۳) فَسَلِيمَانُ لَهُ قَالَ لِأَيْنَ
 ذَلِكَ أَبَقَ كَيْيَ مَعَا بَيْنَكُمَا
 (۴) قَالَ يَا سُلْطَانُ فَالْمَوْتُ يَبَا
 (۵) سُودٌ مِنْ نَفْسٍ مِنْهُ مَتَى
 فَهُوَ مِنْ طَبْعِي الدَّمَارَ جَلِيًّا
 (۶) مِثْلَ هَذَا كَانَ مَنْ بِالطَّلِبَةِ
 إِذْ لَهُ كَانَ الْإِلَٰهُ وَصَلَا
- يَا أَجْوَابِ لَهُ مِنْ جُزْءٍ وَ كُلُّ
 حَضَرَ سَرْعَانَ لِلْأَمْرِ خَضَعَ
 .. تَرَكَ الرِّيحَ وَحِيدًا فِي الْمَكَانِ..
 يَا بَعُوضُ تَذْهَبُ.. عَارٌ وَ شَيْنٌ..
 أَحْكُمُ الْحَقُّ أُبَيْنُ لَكُمَا
 مِنْ وَحُودٍ لَهُ وَ الْوَجْهَ لِيَا (۱)
 لِي قَرَارٌ مَعَهُ لَوْ أَنَا أَتَى
 .. وَبَيَّ أَنِّي يَشَاءُ ذَهَبًا..
 دَامَ مِنْ بَابِ إِلَّا لَهُ الْغَلْبَةُ
 أَنْمَحَى الطَّالِبُ بَتًّا صَارَلَا

(۱) و یصح ان تكون ترجمة المصراع الثاني هكذا يومى بالذات هو صار مسوداً من

دخانه لى من نفسه بناء على ان (اين روز من) بمعنى ذا يومى انا

- (۱) هين مقابل شو تو با خصم و بگو
 (۲) باد چون بشنيد آمد تيز تيز
 (۳) پس سليمان گفت اى پشه كجا
 (۴) گفت اى شهر گك من از بود اوست
 (۵) او كه آمد من كجا يابم فرار
 (۶) همچنين جويابى درگاه خدا
- پاسخ خصم و بكن دفع عدا
 پشه بگرفت آن زمان راه گريز
 باش تا بر هر دو من رانم قضا
 خود سپاه اين روز من از دود اوست
 كو بر آرد از نهاد من دمار
 چون خدا آيد شود جوينده لا

- (۱) وَ لَوْ الْوَصْلَةُ ذِي كَانَتْ بَقَاءُ
 قَدْ غَدَى ذَاكَ الْبَقَاءُ فِي الْفَنَاءِ
 (۲) فَالِإِظْلَالُ الطَّالِبَاتِ النُّورَ إِنْ
 (۳) وَ فَنَتْ كُلًّا مَتَى الْعَقْلُ يُرَى
 كُلُّ مَا فِي الْكَوْنِ مَا كَانَ لَهُ
 (۴) ذَلِكَ الْهَالِكُ عِنْدَ الْوَجْهِ لَهُ
 كَانَ مَعْدُومًا وَجُودٌ فِي عَدَمٍ
- فِي بَقَاءٍ غَيْرَ أَنَّ فِي الْإِبْتِدَاءِ
 .. لَهُمَا الرُّتْبَةُ لَيْسَتْ بِالسَّوَاءِ ..
 ظَهَرَ النُّورُ عَلَيْهَا لَمْ تَبْنِ
 حَيْثُ كَانَ مِنْ لَهُ الرَّأْسَ بَرَا
 هَالِكُ بِالْبَتِّ إِلَّا وَجْهُهُ
 كَانَ مُوجُودًا بَوَجْهِهِ وَ بَوَجْهِ
 هُوَ بِالذَّاتِ عَجِيبُ مَا أَلَمَ

- (۱) گرچه آن وصلت بقا اندر بقاست
 (۲) سایه‌هایی که بود جویای نور
 (۳) عقل کی ماند چو باشد سرده او
 هالک آید پیش وجهش هست و نیست
- لیک ز اول آن بقا اندر فناست
 نیست گردد چون کند نورش ظهور
 کل شیء هالک الا وجهه (۱)
 هستی اندر نیستی خود طرفه‌ایست (۲)

(۱) یعنی سر دهنده عقل و آفریننده او چون حق تعالی نمایان باشد عقل کی می‌تواند مقاومت کند و در بعض نسخ کلمه (سر) بکسر سین خوانده می‌شود یعنی عقل کی باشد چو باشد سر دهنده او بصفحه ۲۰۸ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود (۲) مراد از هست اعیان موجوده و ازین هست اعیان ثابته و این پیش ذات او فانی است و معنی مصراع دوم آنست آن هستی که اندر نیستی که بسالک می‌آید هرگاه او چون نیست می‌شود بقا ببقای حق می‌ماند و این عجب است پیش متقیدان بعقل-

فی بیان تطیب المعشوق خاطر العاشق له حتی یفیک العاشق ویرجع

- (۱) فَبِهَذَا الْمَحْضَرِ كُلُّ الْعُقُولِ
مِنْ يَدٍ قَدْ ذَهَبَتْ أَعْيَتْ وَصُولُ
كَيْسَرٍ وَ أَتَمَلَّمَ حَيْرَانَ ظَلُ
جَرٍّ مِنْ دَهْشَتِهِ صَدْرُ جَهَانَ
قَالَ يَا مَنْ سَأَلَ أَصَحَّ بِالذَّهَبِ
.. مِنْهُ خُدْمًا شَتَّ لِلغَيْرِ أَمْنَحِ ..
بِاضْطِرَابٍ بِاِكْتِثَابٍ كَمْ بَدَتْ
فَلِمَهْ مِنْي قُرْتُ عَجَلًا
فِي فِرَاقِي وَ رَأَى حُرْنًا وَ وَجَدَ
إِتِّ وَ ارْجَعُ ثَانِيًا .. فِي الْوَحْدَةِ ..
- (۲) فَقَلِيلًا وَ قَلِيلًا لِلْبَيَانِ
(۳) كَرَمًا فِي سَمْعِهِ الْمُلْكُ صَخَبِ
نُثِرَ جُمْتُ لَكَ الذَّيْلَ أَفْتَحِ
(۴) رُوحَكَ مِنْ فُرْقَتِي لَمَّا غَدَتْ
إِذْ لَهَا مِنْي الْأَمَانُ وَ صَلَا
(۵) أَنْتَ يَا مَنْ نَظَرَ حَرًّا وَ بَرْدَ
فَمَعَ النَّفْسِ لَكَ مِنْ دَهْشَتِهِ

فراخورش معشوق عاشق بیورش خود را تا بهرش باز آید

- (۱) اندرین محضر خرد ها شد ز دست
چون قلم اینجا رسیده شد شکست
(۲) می کشد از بی هشی اش در بیان
اندک اندک از کرم صدر جهان
(۳) بانگ زد در گوش اوشه کای کدا
زر نثار آوردمت دامن گشا
(۴) جان تو کاندرا فراقم می طپید
چونکه زنبارش رسیدم چون رمید
(۵) ای بدیده در فراقم گرم و سرد
با خود آ از بیخودی و باز گرد

(۱) در نسخه لکنهور پیش از این بیت آمده است (بر گرفتش سر نهاد اندر

کنار بر رخس میگرد اشک عم نثار)

- (۱) مِنْ دُجَاجِ الْبَيْتِ قَرْدٌ قَدْ خَلَى
 مِنْ نُهْيِ الْبَيْتِ مِنْهُ الْجَمَلُ
 (۲) أَذْهَبَ ضَيْفًا فَيِ الْبَيْتِ الْجَمَلُ
 لَهُ لَمَّا رَجَلُهُ لَا فِي وَجَلُ
 وَضَعَ فِي الْبَيْتِ فَالْبَيْتِ أَنَّهُمْ
 وَ عَلَيْهِ السَّقْفُ خَرَّ وَارْتَطَمَ
 (۳) وَ كَبَيْتِ لِلدُّجَاجِ عَقْلُنَا
 كَانَ وَ الْفِكْرُ الَّذِي بَانَ بِنَا
 صَالِحُ الْعَقْلِ الَّذِي الْحَقُّ اجْتَبَى
 نَاقَةُ اللَّهِ مُدَامًا طَلِبَا
 (۴) رَأْسُهَا النَّاقَةُ فِي مَاءٍ وَ طِينٍ
 لَهُ إِذْ خَلَّتْ فَلَا طِينٌ يَقِينُ (۱)
 لَا وَ لَأَمَاءُ هُنَاكَ ظَلَّ لَا
 رُوحُهَا وَ الْقَلْبُ كُلُّ رَحَلَا

(۱) كانه يقول المراد بناقة الله العشق الالهى او التجلى الربابى و العقل لصالح طالب لناقة التجلى التى اذعبت رأسها بماء و طين جسد العشق و تغذت به و لم يبق فى تلك المرتبة ماء و طين و لا لعقل صالح روح و قلب بل يمحو العشق الذى هو لناقة الله ماء و طين روح و قلب العقل الصالح كما ان ناقة صالح كانت تأكل و تشرب مائهم و لم تبق لسائر الحيوان غذاء ففكرها الصالح (قال هذه ناقة لها شرب معلوم و لكم شرب يوم معلوم)

- (۱) مرغ خانه اشترى را بى خرد
 رسم مهمانش بخانه مى برد
 (۲) چون بخانه مرغ اشترى پا نهاد
 خانه ويران گشت و سقف اندر افتاد
 (۳) خانه مرغ است هوش و عقل ما
 هوش صالح طالب ناقة خدا
 (۴) ناقة چون سر کرده در آب و گلش
 نى گل آنجا ماند و نى جان و دلش

- (۱) إِنْ فَضَلَ الْعِشْقَ مِنْ شَرْحاً يَطُولُ
لِطَلَابِ ذَا الْمَزِيدِ بِالظُّلُومِ
(۲) جَاهِلٌ وَهُوَ بِذَا الصِّيدِ الْجَلَلِ
(۳) أَسَدًا مِنْ جَنْبِهِ جَرَّ مَتَى
لَهُ عِلْمٌ أَوْ دَرَاهُ الْأَسَدَا
(۴) ظَالِمٌ وَ النَّفْسَ وَ الرُّوحَ ظَلَمَ
وَ مِنَ الْعَدْلِ بَجْدٍ قَدْ خَطَفَ
(۵) جَهْلُهُ الْأُسْتَاذَ صَارَ لِلْعُلُومِ
(۶) مَسَكَ مِنْهُ الْيَدَ أَنْ ذَا النَّفْسِ
سَنَحَ الْوَقْتُ لَهُ أَهْدِي أَنَا
- صَيَّرَ الْإِنْسَانَ بِالطَّبْعِ الْفُضُولُ
وَ الْجُهُولِ.. لَيْسَ يَدْرِي مَا يَرُومُ..
مِثْلَمَا الْأَرْنَبُ مِنْ غَيْرٍ وَجَلَّ
أَسَدًا مِنْ جَنْبِهِ جَرَّ إِنْ أَتَى
خَائِفًا سَرْعَانَ عَنْهُ ابْتَعَدَا
لَهُ فَلْتَنْتَظِرْ لِيُظْلَمَ قَدْ أَلَمَ
قَصَبَ السَّبْقِ وَفَازَ بِالشَّرَفِ
ظُلْمُهُ صَارَ الرَّشَادَ فِي الْقُومِ
قَالَ مِنْهُ ذَهَبَ لَا يُلْتَمَسُ
نَفْسًا آخَرَ مِنْ بَعْدِ الْفَنَاءِ

- (۱) کرد فضل عشق انسان را فضول
(۲) جاهلست و اندرین مشکل شکار
(۳) کی کناراندر کشیدی شیر را
(۴) ظالمست او بر خود و بر جان خود
(۵) جهل او مر علمها را اوستاد
(۶) دست او بگرفت کلین رفته دمش
- زین فزون جوئی ظلومست وجهول (۱)
می کشد خر گوش شیری در کنار
گر بدانستی و دیدی شیر را
ظلم بین کز عدلها گو می برد
ظلم او مر عدلها را شد رشاد
انگهین آید که من دم بخشمش

- (۱) حَيْثُ هَذَا لُبْدُنُ الْمَيِّتِ يَا
صَارَ حَيًّا فَهُوَ كَانَ رُوحِيَا
- (۲) أَنْ لِي قَدْ وَجَّهَ الْوَجْهَ أَنَا
لَهُ فِي ذِي الرُّوحِ أَهْلًا لِمَتْنَا
- أَجْعَلُ الرُّوحَ الَّذِي لُطْفًا أَنَا
أَمْنَحُ يَنْظُرُ جُودِي.. وَالْهَنَاءُ..
- (۳) إِنَّ رُوحًا لَمْ يَكُ بِالْمَحْرَمِ
لَا يَرَى وَجْهَ الْحَبِيبِ الْمُنْعِمِ
- غَيْرُ ذَاكَ الرُّوحُ مَنْ رُبِعُ الْحَبِيبِ
لَهُ أَصْلُ.. وَ لَهُ يُنْمَى بِطَيْبٍ..
- (۴) أَنَا كَالْقَصَابِ فِي ذَا الْعَاشِقِ
أَنْفَخُ حَتَّى يَفْنَى حَاقِقِ
- يَتْرُكُ اللَّبَّ اللَّطِيفَ ذَاكَ مَا
لَهُ مِنْ قِشْرِ بِهِ الْعَمَرُ نَمَى
- (۵) قَالَ يَا رُوحُ وَ يَا مَنْ هَرَيَا
مِنْ بَلَاءٍ وَ إِلَيْنَا ذَهَبَا
- نَحْنُ لِلْوَصْلِ فَتَحْنَا الْبَابَ لَا
تَمْنَعُ سُرْعَانِ جِئْنَا الْوَصْلَا

- (۱) چون بمن زنده شود این مرده تن جان من باشد که رو آرد بمن
- (۲) من کنم او را ازین جا محترشم جان که من بخشم به بیند بخششم
- (۳) جان نا محرم نه بیند روی دوست جزمهان جان کاصل اواز کوی اوست
- (۴) در دم قصاب وار این دوست را تا هلد آن مغز نغزش پوست را (۱)
- (۵) گفت ای جان رمیده از بلا وصل را ما در گشادیم الصلا

(۱) یعنی دم خود را در بدن این عاشق بدمم تا بگذارد آن مغز نغز او بدن خود را

(نغز) به فتح چیزی نیکو و بدیع که دیدش بچشم خوش آید -

مِنْ وُجُودِ خَالِدٍ كَانَ لَنَا
 مِنْ وُجُودِ دَائِمًا مِمَّا يَعُودُ
 لَهُ أَيُّ شَفَةِ سُدَّ فَمَا
 فَجْدِيدًا أَذْكَرُ أَسْمَعَ لَوْ تُرِيدُ
 تَفَرَّتْ لَا تُطْلُبُ إِلَّا جَفَاهُ
 يَظَاهِرُ ذَا وَ يَبِينُ مَا يُسِرُّ
 مَا يَشَاءُ اللَّهُ كَانَ وَ فَعَلَ
 كَيْ يَهَا تَسْمَعُ عِلْمًا لَدُنِي
 سَمِعَ مِنْهُ قَلِيلًا فَقَلِيلُ
 بِالْأَتِفَاتِ لِلْحَيَاتِ طَلَعَا
 فَوْقَهُ رِيحُ الصَّبَاهَتِ زَمَنُ
 مِنْ فَنَاهُ الرَّأْسَ أَبَدَى مُتَسَّقُ

(۱) أَنْتَ يَا مَنْ فِيكَ سُكْرٌ وَ فَنَاهُ
 أَنْتَ يَا مَنْ لَكَ قَدْ كَانَ الْوُجُودُ
 (۲) مَعَكَ هَذَا الزَّمَانُ كَانَ مَا
 لَكَ أَسْرَارًا قَدِيمَاتٍ جَدِيدُ
 (۳) حَيْثُ مِنَ ذَاتِ النَّفْسِ تِلْكَ الشِّفَاهُ
 وَ عَلَى الْيَضْفَةِ مِنْ نَهْرِ سِيرُ
 (۴) فَلِأَجْلِ السِّرِّ فِي قَوْلِهِ جَلُ
 أَذْنَا إِفْتَحَ خَلَّتْ مِنْ أُذُنِ
 (۵) إِذْ صَلَاةُ الْوَصْلِ بِاللَّحْنِ الْجَمِيلِ
 مِثْلَ مَمِيَّتٍ بِالْحِرَاكِ شَرَعَا
 (۶) عَنْ تُرَابٍ لَيْسَ بِالْأَذْنَى وَ مَنْ
 لَيْسَ بِالْيُسْرِ مُخَضَّرُ الْوَرَقِ

ای ز هست ما هماره هستیت

رازهای کهنه می گویم شنو

بر لب جوی نهان بر می دمد

بهر رازِ یفعل الله ما یشا

اندک اندک مرده جنبیدن گرفت

سبز پوشد سر بر آرد از فنا

(۱) ای خود ما بیخودی و مستیت

(۲) یا تو بی لب این زمان من نو بنو

(۳) زانکه آن لبها از این دم می رمد

(۴) گوش بی گوش درین دم بر گشا

(۵) چون صلاهی وصل بشنیدن گرفت

(۶) فی کم از خاکست کنز عشوه صبا

- (۱) لَيْسَ مِنْ مَاءِ الْمَنِيِّ بِالْأَقْلُ
يُوسُفِيَيْنَ هُم بِالْطَّلَعَةِ
(۲) مِنْ هَوَاءٍ لَا يَقْلُ إِذْ وَصَلَ
صَارَ طَاوُسًا وَ طَيْرًا حَسَنًا
(۳) لَيْسَ بِالْقَدْرِ الْأَقْلُ مِنْ جَبَلٍ
وَلَدَ وَالنَّاقَةُ قَدْ وَلَدَتْ
(۴) خَلِيٍّ مِنْ ذَا كَيْلِهِ لَيْسَ الْعَدَمُ
عَالَمًا قَدْ وَلَدَ بَلْ كُلُّ آن
- مِنْ خِطَابِ بَانَ لِلْحَقِّ الْأَجَلُ
مِثْلَ شَمْسٍ وَلَدَ بِالرَّفْعَةِ
أَمْرٌ كُنْ فِي الرَّحِمِ لَبَّى عَجَلُ
لَحْنُهُ كُلُّ الْعُقُولِ فَتَنَّا
حُجْرًا فَالْنَّاقَةُ قِيلَ الْأَجَلُ
نَّاقَةُ أُخْرَى .. وَلِلْخَلْقِ بَدَتْ
ذَلِكَ مَنْ أَصْلًا غَدَى مُنْذُ الْقَدَمِ (۱)
يَلِدُ أَيْضًا .. لَنَا يُبْدِي عِيَانُ

(۱) لم يرد بالعدم العدم المطلق لانه متمتع الوجود بل اراد به العدم الاضافي وهو الاعيان الثابتة فلما كان لها مجيء من العدم و قابلته لاستماع امر كن فكيف لا يكون للعاشق المستعد المستحق الفيز و الامداد قبول الفيز من العشق الحقيقي فاذا علمت هذا (بر جهيد و بر چليد و خاه شاد)

- (۱) کم ز آب نطفه نبود کز خطاب
(۲) کم ز بادی نی که شد از امر کن
(۳) کم ز کوه سنگ نبود کز ولاد
(۴) زین همه بگذر نه آن مایه عدم
- یوسفان زاینده رخ چون آفتاب
در رحم طاوس مرغ خوش سخن
ناقه کان ناهه ناهه زاد زاد
عالمی زاد و بزاید دم بدم

(۱) ولاد بکسر زادن - فاعل زاد دوم کوه سنگ و ناهه اول مفعول اوست و فاعل زاد اول ناهه دوم و ناهه سوم مفعول اوست حاصل آن که کوه سنگ ناهه زاد که آن ناهه نیز ناهه دیگر زاد -

(۱) قَفَزَ أَبْدَى رَجِيْفًا وَ فَرَحَ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ مِنْ مَرَحِ
 حَوْلَهُ دَارَ وَمِنْ شُكْرِ وَقَعِ سَاجِدًا .. هَاجَ هِيَامًا وَ وَلَعِ
 فِى بَيَانِ أَفَافَةِ الْعَاشِقِ الْعَدِيمِ الْلُبِّ وَ تَوَجُّهُهُ بِالشَّاءِ وَ الشُّكْرِ

(۲) قَالَ يَا عَنَقَاءُ لِلْحَقِّ وَ مَنْ أَنْتَ لِلرُّوحِ الْمَطَافِ الْمُؤْتَمَنِ
 نَشْكُرُ أَنْ ثَانِيًا قَدْ جِئْتَ مِنْ جَبَلٍ قَافٍ وَ عَدَا لَمْ تَبِنِ
 (۳) يَا مَنْ أَسْرَافِيلُ يَوْمَ الْمَحْشَرِ أَنْتَ لِلْعِشْقِ اللَّطِيفِ الْعَبْقَرِيِّ
 يَا مَنْ أَنْتَ الْعِشْقُ لِلْإِشْقِ وَيَا طَالِبَ الْعِشْقِ بِقَلْبٍ وَ رِيَا
 (۴) أَوَّلَ مَا تَقْضُدُ مِنْ خِلْمَةٍ لِي تُعْطِيَ أَنْ أَنَا بِالسَّرْعَةِ
 أَذْنًا أَطْلُبُ فَوْقَ كُؤْتِي تَضَعُ تَسْمَعُ بِنِي .. نَعْمَتِي

(۱) بر جهید و بر طپید و شاد شد يك دو چرخى زد سجود اندر فتاد

با خريش آمدن عاشق بپوش و روى آوردن به ثنا و شکر

(۲) گفت ای عنقای حق جان را مطاف شکر که باز آمدی از کوه قاف

(۳) ای سرافیل قیامتگاه عشق ای تو عشق عشق وی دلخواه عشق

(۴) اولین خلعت که خواهی دادیم گوش خواهیم ده نهی بر روزنم

- (۱) هَبَكَ بِالصَّفْوَةِ تَدْرِي حَالِيَا رَازِقُ كُلِّ الْوَرَى أَقْوَالِيَا
 (۲) اِسْتَمِعْ كَمْ مِنْ الْوَفْرِ مَرَّةٍ اَيُّهَا الصَّدْرُ الْفَرِيدُ الصَّفَوَتِي
 يَرْجَاءُ اَنْ اِلَيَّ اَنْتَ زَمَنْ تَسْمَعُ عَقْلِي طَارَ وَافْتَتَنْ
 (۳) فَاسْتِمَاعُ لَكَ وَالْاِصْغَاءُ ذَاكَ وَابْتِسَامَاتُ لَكَ.. مِمَّا عَرَاكَ..
 (۴) مَنْ هِيَ الرُّوحَ تَزِيدُ فَالْمَزِيدُ اِلَيَّ وَ النُّقْصَانُ.. مَا مِنْهُ اُرِيدُ
 اَبَدًا مَا سَتَرْتُ لِلْعُشْقِ مِنْ رُوحِي السَّيِّئِ بِالظَّنِّ الْاَلْفِ

- (۱) گر چه میدانی بصفوت حال من بنده پرور گوش کن اقوال من (۱)
 (۲) صد هزاران بار ای صدر فرید ز آرزوی گوش تو هوشم پرید
 (۳) آن سماع تو و آن اصغای تو و آن تبسمهای جان افزای تو
 (۴) آن نپوشیدن دم و بیش را عشوه جان بد اندیش را

(۱) در همگی نسخ مثنوی (بصفوت) با فاء معجمه اخت القاف آمده است ولی در حاشیه نسخه لکناهور آن را (بصفوت) با غین معجمه اخت العین ثبت کرده و چنین نگاشته (اصغاء بکسر همزه و صاد مهمله و عین معجمه گوش فرا داشتن دویدن و میل کردن و بنظر نگارنده صحیح آنست که با غین معجمه باشد برای اینکه مناسب سیاق سخن است و در بیت سومین هم چنین میفرمایند (آن سمعی تو و آن اصغای تو) (۲) در نسخه النهج کلمه (نپوشیدن) با پای فارسی سه نقطه آمده است ولی در غالب نسخ دیگر (نیوشیدن) با یاء دو نقطه ثبت شده ترجمه مذکور هم بنا بر نسخه النهج میباشد ولی بنظر نگارنده (نیوشیدن) که بمعنی شنیدن و مانند آن باشد با سیاق سخن مناسبتر می آید و بنا بر این ترجمه (من بقی الروح تزید فالمزید - لی و النقصان ما منه ارید تلك کلاً سمعت من عشوة - روجی الدانی قبیح الفكرة - و در حقیقت در هر دو ترجمه مذکور معنی یکی است و اختلافی ندارد -

- (۱) کُلِّ قَلْبٍ إِلَى مَنْ أَنْتَ أَبَدٌ
(۲) إِذْ قِيلَتْ لَهُ فَالْتَقَدْ الصَّحِيحَ
كُلِّ حِلْمٍ هَبْ سَمَى كَالذَّرَّةِ
(۳) أَوَّلًا اِسْمَعِ اِسْتَيْنَ أَنَا
بَيْنَ أُمَامِي الْأَوَّلِ وَالْآخِرِ
(۴) ثَانِيًا مَا أَذْكَرُ لُطْفًا وَجُودَ
كُلَّمَا فَتَشْتُ فِي هَذِي الدُّنَا
(۵) ثَالِثًا إِذْ رَحْتُ مِنْكَ سَائِرًا
قُلْتُ أَنِّي أَنَا قُلْتُ لِلثَّلَاثِ
- عَالِمٌ تَدْرِي بِهِ ذَاتًا وَحَدَ
وَلَا جَلَّ مُذْنِبٍ غَرِّ قَبِيحُ
عِنْدَ حِلْمٍ لَكَ سَامِي الْقُدْرَةِ
إِذْ ضَعُفْتُ وَدَنَوْتُ لِفَنَّا
طَفَرَ .. أَفْرِغْ مِنِّي الْخَاطِرُ ..
اِسْتَمِعْ يَا أَيُّهَا الصَّدْرُ الْوُدُودُ
ثَانِيًا مِثْلَكَ لَمْ أَلْقَ أَنَا
قَلَقَ الْبَالِ فَكُورًا حَائِرًا
ثَالِثٌ .. مَا لِي عَنِ الْكُفْرِ كَثْرَاتُ.. (۱)

(۱) ای کافی قلت مثل الکفار ثالث ثلاثة قال الله تعالى فی سورة المائدة مخبراً عن الکفار لقد کفر اللذین قالوا ای الله ثالث (الهة) ثلاثة - ای اعدمهاهو و الاخر ان عیسی بن مریم و روح القدس ای علی العاشق ان لا یشبع غیر المعشوق من کل الوجوه فلما رأیت فی هذه الخصلة القبیحة کانی من جهة المعنی قلت ثالث ثلاثة -

- (۱) قلبهای من که آن معلوم تست
(۲) بهر کستاهی شوخ غره
(۳) اولاً بشنو که چون ماندم ز شست
(۴) ثانیاً بشنو ای صد رو دود
(۵) ثالثاً تا از تو بیرون رفته‌ام
- پس پذیرفتی تو چون نقد درست
حلمها در پیش حلمت ذره
اول و آخر ز پیش من بجست (۱)
که بسی جستم ترا ثانی نبود
گوئیا ثالث ثلاثة گفته‌ام

(۱) در شرح بحر العلوم جزء ۳ صفحه ۲۰۹ نوشته است شست کمند و رسن است او - ولی صحیح حلقه کمند و رسن است چنانچه در برهان قاطع آمده در هر صورت رای کلمه شست چند معنی در برهان ذکر شده که بعضی آنها با فرموده مولانا مناسب میباشد ولی نگارنده شست بمعنی شماره عدد که بر روی آن راستین گویند برگزیده چنانچه مولانا در صفحه (۲۶۰) ترجمه دفتر دوم فرمودند سال شست آمد که در شست کشد راه دریا گیر تایابی رشد و ممکن است که بکلمه (فخ) که نزدیک است بکلمه شست بمعنی قلابی که بدان ماهی گیرند یا (بضع) که بمعنی نیش و نشتر فصاد بعربی باشد و آن را بفارسی هم شست گویند تبدیل گردد که چنین میشود (اولاً اسمع من الفخ انا) یا (من البضع انا) از معانی شست که در برهان نیز ذکر شده است و ممکن است که مراد مولانا باشد زنگیر است و آن انگشت مانند پست که از استخوان سازند و در انگشت ابهام کنند و در وقت کمانداری زه کمان را بدان گیرند و آن را باعتبار انگشت ابهام شست می گویند

- (۱) رَابِعاً إِذْ أُحْرِقْتُ لِي الْمَزْرَعَةُ بَعْدَكَ عَادَتْ بَوَاراً بَلَقَمَهُ (۱)
 نِسْبَةً الْخَامِسَةِ لِلرَّابِعَةِ مَا عَلِمْتُ .. مِنْ خَطِيرِ الْوَاقِعَةِ ..
 (۲) خَامِساً مِنْ حَرِّ هَجْرٍ وَفِرَاقٍ لَكَ يَا صَدْرَ جَهَانَ وَاشْتِيَاقِ (۲)
 مِنْ حَوَاسِي الْخُمْسِ صِرْتُ فِي ضَرَرٍ بَعْدَكَ .. جَرْتُ عَتَاءً وَكَدْرٍ ..
 (۳) سَادِساً وَجْهَكَ يَا رُوحَ الْحَيَاتِ إِذْ فَقَدْتُ فَمِنْ أَلْسِنَةِ الْجِهَاتِ
 قُلْتُ أَنْ ضِعْفاً عَلَيَّ الْغَمُّ قَدْ مَطَرْتُ .. أُرَبَّتَ بَحْرٌ وَ يَوْقُدُ ..
 (۴) سَابِعاً مِنْ ثَامِنٍ لَمْ أُدِرْ قَدْ ضَلَّ فِكْرِي لِي الرُّشْدُ فَقَدْ
 مِنْ أَنِينِي كَمْ دَمًا هَذَا فَلَمْ بِكِي دَوْماً وَهَاجَ وَ أُرْتَبَكَ

(۱) ای لما احترقت مزرعة وجودی و انا لا اعلم الخامسة من الرابعة ای لا أمیز بین المرأة المسماة بخامسة من المرأة المسماة برابعة بالنسبة لكلام الكفار ناكث ثلاثة ای لم یبق فی من الفهم و الادراك شیء (۲) من هذا البيت الى البيت الانی (هر كجا بایی تو خون بر خاكها) لا یوجد ابیات بعده فی نسخة النهج القوى وحده و یوجد فی اكثر النسخ الاخر ولذا ترجم لها بما هو مذکور -

- (۱) رابعاً چون سوخت ما را مزرعه می ندانم خامسه از رابعه
 (۲) خامساً از هجرت ای صدر جهان از حواس خمسه بودم در زیان
 (۳) سادساً از شش جهت بی روی تو گوئیا بارید بر من غم دو تو
 (۴) سابع از ثامن ندانم ضالهام خون همی گرید فلك از ناله‌ام

- (۱) اَيْنَمَا أَنْتَ تَرَى فَوْقَ الطَّرِيقِ
فَيَقِينًا تَعْلَمُ أَنَّ قَدْ جَرَى
(۲) قَوْلَايَ رَعْدًا غَدَى هَذَا الصَّخْبُ
كَيْ عَلَى الْأَرْضِ لَهُ يُرْخِي الْمَطَرُ
(۳) أَنَا مَا بَيْنَ مَقَالٍ وَ بُكَاءٍ
أَنَا إِمَّا بِأَكْبَرٍ أَوْ قَائِلًا
(۴) فَمِنَ الْعَيْنِ لِي الْقَلْبُ وَقَعَ
يَا مَلِيكَ انْظُرْ مِنَ الْعَيْنِ لِيَا
(۵) قَالَ هَذَا وَالْبُكَاءُ هَذَا لَنَحِيفُ
رِقَّةً أَبَدِي بُكَاءٍ وَ حَنِينٍ
(۶) فَهُوَ مِنْ قَلْبِهِ كَمْ مِنْ صَخْبٍ
حَوْلَهُ أَهْلُ بُخَارَى حَلَقًا

(۱) نسخه ثانیه. ناطوا علیه الحدقا.

پی بری باشد یقین از چشم ما
ز ابر خواهد تا بیارد بر زمین
یا بگویم یا بگیریم چون کنم
بین چه افتاده است از دیده مرا
که برو بگیرست هم دون هم شریف
حلقه کرد اهل بخاری کرداو

(۱) هر کجا یابی تو خون بر خاکها
(۲) گفت من رعد است وین بانگ و حنین
(۳) من میان گفت و گریه می تنم
(۴) می فتد از دیده خون دلشها
(۵) این بگفت و گریه در شد آن نحیف
(۶) از دلش چندان بر آمده های و هو

- (۱) وَيُضْحِكُ وَ مَقَالٍ وَ بُكَاءُ
فَصِفَارًا وَ كِبَارًا ذَهَلُوا
(۲) مِثْلُهُ الْبَلَدَةُ دَمْعًا كَالْمَطَرِ
مِثْلَ يَوْمِ الْمُحْشَرِ فِيهِ النِّسَاءُ
(۳) وَالسَّمَاءُ فِي ذَلِكَ الْحِينِ تَقُولُ
أَنْتِ إِنْ كُنْتِ لِيَوْمِ الْمُحْشَرِ
(۴) ذَهَلِ الْعَشِيقُ وَقَالَ أَيُّ حَالٍ
مَنْ هُوَ قَدْ زَادَ بُهْتًا وَ عَجَبٌ
(۵) فَكِتَابَ الْمُحْشَرِ هَذَا الْفَلَكُ
قَرَأَ حَتَّى يَذْأَلُ الثَّوْبَ لَهَا
- كُلُّهُمْ حَارُونَ رِجَالًا وَ نِسَاءً
كُلُّهُمْ لَمْ يَعْلَمُوا مَا فَعَلُوا
أَهْمَلْتُ وَاسْتَهْ حُزْنًا وَ كَذَرُ
وَالرِّجَالُ احْتَلَطُوا ضَجُّوا سَوَاءً
لِلتَّبْسِيطِ بِأَنْبِهَاتٍ وَ ذُهُولِ
مَا نَظَرْتُ فَلَهُ الْيَوْمَ أَنْظِرِ
أَيُّ هَذَيْنِ الْفِرَاقُ وَ الْوِصَالُ
مِنْهُمَا .. وَالرُّوحَ وَاللَّبَّ سَلَبُ..
قَرَأَ كَمْ هَاجَ مِنْهُ وَ ارْتَبَكَ (۱)
مَزَقَتْ أُمَّ النُّجُومِ وَ لَهَا

(۱) ای الفلك من حاله قرأ کتاب القیمة ای شاهدها حتی المجرة من زیادة شوقها و حیرتها مزقت البستها و المجرة غیم ابيض فی الفلك الثامن منه يكون انشقاق السماء يوم القیمة ای لما قرأ الفلك کتاب هول القیمة من احوال العاشق مزق ثياب جسمه و هذا غریب و اغرب منه (با دو عالم عشق را بیگانگی) فی غالب النسخ (تا مجره بر دریده نامه را) و لكن الصحيح (بر دریده جامه را) كما شرحه فی النهج -

- (۱) خیره گویان خیره گریان خیره خند
(۲) شهر هم همرنگ او شد اشک ریز
(۳) آسمان می گفت آن دم با زمین
(۴) عقل حیران که چه عشق است و چه حال
(۵) چرخ بر خوانده قیامت نامه را
- مرد و زن خرد و کلان حیران شدند
مرد و زن درهم شدن چون رستخیز
کر قیامت را ندیدستی ببین
که فراق او عجب تر یا وصال
تا مجره بر دریده جامه را

- (۱) مَعَ ذَيْنِ الْعَالَمِينَ الْعِشْقُ كَانَ
أَجْنَبِيًّا عَنْهُمَا بِالطَّبَعِ بَانَ (۱)
عَالَمُ الْعِشْقِ وَسِيعٌ ذُوقُنُونْ
وَ بِهِ اثْنَانِ وَ سَبْعُونَ جُنُونْ
(۲) فَخَفِي كَثْرَةً حَيْرَتُهُ
ظَهَرَتْ .. كَمْ سَمِرَتْ سِيرَتُهُ ..
رُوحٌ مِّنْ لِلرُّوحِ أَمْلَأكُ هُمْ
حَسْرَةٌ فِيهِ مَدَامًا لَهُمْ
(۳) غَيْرِ اثْنَيْنِ وَ سَبْعِينَ اللَّتِي
مِلَلًا عُدَّتْ هُوَ فِي الْمِلَّةِ (۲)
كُلُّ دَسْتٍ لِلْسَّلَاطِينِ أُمَامٌ
دَسْتِهِ بِالْقَدْرِ رِقٌّ وَ غُلَامٌ

(۱) لانه قال (ع) الدنيا حرام على اهل الاخرة والاخرة حرام على اهل الدنيا والعاشق من العالمين اجنبي و كلاهما حرام على الله (۲) و قد ورد انه (ع) كان جالساً ذات يوم مع اصحابه فذكروا له رجلاً بالصلاح واضربوا في وصفه اذ طلع عليهم الرجل فقالوا ها هو يا رسول الله فقال (ع) اني لا ارى بين عينيه سفة من الشيطان فلما بلغ سلم عليهم فقال له (ص) انشدك الله هل حدثتك نفسك حين طلعت علينا انه ليس في القوم مثلك فقال نعم فقال (ع) هذا اول قرن يطلع في أمتي اما انكم لو قتلتموه ما اختلف بعدى اثنان من أمتي ان بنى اسرائيل افرقت على اثنين و سبعين فرقة و ان هذه الامة ستفترق على ثلث و سبعين فرقة كلها هالك الا فرقة واحدة قيل يا رسول الله و من هي قال ما أنا عليه و أصحابي فقال سيدنا و مولانا ان الرسول و اصحابه سائلون طريق العشق لان للعشق والعاشق مرتبة رفيعة المنزلة قدامها تخت السلاطين (تخته بند) أى شىء حقير لا يعبأ به -

- (۱) با دو عالم عشق را بیگانگی اندرو هفتاد و دو دیوانگی
(۲) سخت پنهان است و پیدا حیرتش جان سلطانان جان در حسرتش
(۳) غیر هفتاد و دو ملت کیش او تخت شاهان تخته بندی پیش او

- (۱) مُطْرِبُ الْعِشْقِ كَذَا وَتِ السَّمَاعِ
 أَنْ رِبَاطًا كَانَتْ الرِّقِيَّةُ
 (۲) فَإِذَا مَا الْعِشْقُ بَحْرُ الْعَدَمِ
 (۳) كَسِرَ الرِّقِيَّةُ وَ السَّلْطَنَةُ
 مِنْ كِلَا ذَيْنِ الْحِجَابَيْنِ اسْتَمْتَرُ
 (۴) فَالْوُجُودُ لَيْتَهُ كَانَ الْإِلْسَانُ
 يَرْفَعُ عَنْ كُلِّ مَوْجُودٍ يُبَيِّنُ
 (۵) أَنْتَ يَا مَنْ لِلْوُجُودِ النَّفْسُ
 إِدْرِ عَنْ ذَاكَ حِجَابًا آخَرًا
 ضَرَبَ وَ السِّرَ لِلْعِشْقِ أَذَاعُ
 وَ صُدَاعًا كَانَتْ الْمِلْكِيَّةُ
 رَجَلُهُ الْعَقْلُ بِهِ فِي الْقَدَمِ
 عَلِمْتُ قَبْلًا... وَ لَيْسَتْ حَسَنَةً..
 دَوْمًا الْعِشْقُ وَ أَنَا مَا ظَهَرَ
 وَجَدَ حَتَّى السُّتُورَ فِي الْعِيَانِ
 مَا بِهِ.. الشَّكَّ يُزِيلُ بِالْيَقِينِ..
 مَا تَقُولُ أَبَدًا مَا تَنْبَسُ
 لَهُ أَسَدَلْتُ وَ كُنْتُ سَاتِرًا

(۱) ای یا هذا النفس المنسوب الى الوجود ای الکلام الصوری المضاف الى الوجود المجازی کل ما قلت من سر الوحدة المطلقة و بكل وجد اظهرته بسبب ذاك التعريف والبيان على سر الربوبية ايضا ربطت حجاباً آخر و صار بذلك المعنى للذى افئيته عين السر

- (۱) مطرب عشق این زند وقت سماع
 (۲) پس چه باشد عشق دزیای عدم
 (۳) بندگی و سلطنت معلوم شد
 (۴) کاشکی هستی زبانی داشتی
 (۵) هرچه گوئی ای دم هستی از آن
 بندگی بندی و خداوندی صداع (۱)
 در شکسته عقل را آنجا قدم
 زین دو پرده عاشقی مکتوم شد
 تا ز هستان پرده ها برداشتی
 پرده دیگر بدو بستی بدان

(۱) یعنی مطرب عشق که عشق است وقت سماع می گوید بندگی قید است و خداوندی که تصرف است صداع است و عشق فنا را میخواهد و در بیت بعد میفرماید (آفت ادراک قال هستی است) پس از قال هستی چه گونه پرده برداشته میشود و این مانند شستن خون بخون است که از این شستن خون زایل نمیشود ..

- (۱) أَفَّةٌ إِدْرَاكِ ذَاكَ أَبَدًا
فَمَحَالٌ وَ مَحَالٌ أَنْ دَمًا
(۲) أَنَا مَعَ مَنْ هُوَ حَبِّ الْمَحْرَمَا
فُبَيْلِيلٍ وَ نَهَارٍ فِي الْقَفْصِ
(۳) أَنْتَ سَكْرَانٌ كَثِيرًا وَ وَلِيعَ
لَيْلَةٍ أَمْسٍ عَلَى آيٍ طَرْفَ
(۴) إِصْحَحْ وَاصْصَحْ وَافْتَكِرْ مِنْكَ النَّفْسُ
أَوَّلًا نِظْ سَرِيعًا مَحْرَمًا
(۵) عَاشِقٌ أَنْتَ وَ سَكْرَانٌ وَ فَمَ
إَتَعْظُ فَاللهُ اللهُ الْجَمَلُ
(۶) حَيْثُ مِنْ سِرِّ الدَّلَالِ لَهُ أَنْ
يَا جَمِيلَ السِّتْرِ قَالَتْ ذِي السَّمَاءِ

- حَالٌ أَوْ قَالَ وَ مِنْ ذَا مَا بَدَى
بِالْدَمِ تَغْسِلُ .. صَهْ سُدَّ فَمَا ..
حَيْثُ كُنْتُ وَ أَقُولُ مَا سَمَى
نَفْسِي أَسْحَبَ رَهْنًا لِلْغَصَصِ
تَأْتِيهِ اللَّبُّ وَ لَسْتُ بِالْوَرَعِ
نِمْتُ يَا رُوحُ .. لَكَ الْعَقْلُ أَنْحَرَفَ ..
لَا تُصْعِدْ لَا تَرُمْ مِنْ مُلْتَمَسٍ
أُطْلُبُ السِّرَّ لَهُ لَنْ تَفْهَمَا ..
تَفْتَحُ .. صَعْبٌ كَثِيرًا مَا أَلَمَ ..
فَوْقَ مِيزَابٍ تَكُونُ بِالْمَثَلِ
شَمَّةٌ جَاءَ اللِّسَانُ بِالْبَيَانِ
خَشْيَةً .. مَدَّتْ يَدَيْهَا بِالْإِدْعَاءِ

(۱) آفت ادراك آن حالست و قال

(۲) من چو با سودائیش محرمم

(۳) سخت و مست و بیخودی و آشفته

(۴) هان و هان هش دار بر ناری دمی

(۵) عاشق و مستی و بگشاده دهان

(۶) چون زراز و ناز او گوید زبان

خون بخون شستن محالست و محال

روز و شب اندر قفس درمی دم

دوش ای جان بر چه پهلوی خفته

اولا بر چه طلب کن محرمی

الله الله اشتری بر نردبان

یا جبل الستر خواند آسمان

- (۱) مَا هُوَ السِّتْرُ يَقْظَنُ وَ يَصُوفُ
بَيْنَهَا حَتَّى إِذَا مَا الْكُلُّ أَنْتَ
(۲) فَإِذَا أَسْعَى لَهُ السِّرَّ زَمَنَ
رَافِعًا كَالْعَلَمِ قَالَ أَنَا
(۳) رَغَمَ أَنْفِي أُذْنِي مَسْكَ
كَيْفَ أَنْتَ لَهُ رُمْتَ تَسْتَرُ
(۴) قُلْتُ رُحْ هَبْكَ بَغْلِي تَظْهَرُ
(۵) تَظْهَرُ قَالَ وَ لَوْ فِي الْكُوزِ كَانَ
كَالشَّرَابِ أَنَا فِي النَّادِي الصَّفِيرِ
- نَارُ الْوَقْدِ لَهَا دَوْمًا يَنُوفُ
تَسْتَرُ الْأَظْهَرَ صَارَتْ وَضُرَتْ
أَسْتَرُ الرَّأْسَ لَهُ مَدَّ عَلَنُ
ذَا .. فَلِي تَسْتَرُ أَنْتَ فِي الدُّنَا ..
قَالَ يَا أَحْمَقُ مَا لَمْ يَكَا
وَيْدَكَ أَسْتَرَهُ .. إِذَا مَا تَقْدَرُ ..
أَنْتَ لِي كَالرُّوحِ إِمَّا تُسْتَرُ
بَدَنِي ذَا قَيْدَ سِجْنٍ وَ أَمْتِحَانٍ (۱)
أَضْرِبْ أَظْهَرُ مَا فِي سَتِيرِ

(۱) الخنب بضم الخاء المعجمة فى الاصل الكوز و خنبك التصغير اى يقول العشق

ولو كانت ذاتى هذه محبوسة فى كوز البدن لكن اضرب صغيراً كالشراب فى المجلس ..

- (۱) ستر چه در پشم و پنبه آذرت
(۲) چون بلوشم تا سرش پنهان کنم
(۳) رغم انغم گيردم او هر دو گوش
(۴) گويمش رو گر چه بر جوشیده
(۵) گوید او محبوس خنب این تنم
- تا همه پوشیش او پیدا تر است (۱)
سر بر آرد چون علم کاینک منم
کای مدمغ چونش میپوشی بیوش
همچو جان پیدائی و پوشیده
چون می اندر بزم خنبک میزنم (۲)

(۱) هرگاه مراد از عشق همین عشق عادى باشد چنانکه ظاهر است پس از سر عشق ذات مراد میشود تا اینکه ایات بعد هم موافقت کند و اگر مراد از عشق معشوق است که ذات حق است بنا بر این اضافه سر بیانیه است (۲) پیدایش جان بآئارش و پوشیدنش از لحاظ کنه و حقیقت اوست ..

- (۱) لَهُ قُلْتُ قَبْلَ أَنْ تَعْدُوَ أُسِيرُ
 (۲) لَا تَجِيْ قَالَ مِنْ كَاسٍ لَطِيفٍ
 وَأَنَا حَتَّى صَلَاةِ الْمَغْرِبِ
 (۳) فَإِذَا وَقْتُ الْغُرُوبِ لِي وَصَلُ
 عُدْ فَوَفْتُ مَغْرِبِي مَا وَصَلُ
 (۴) وَ لِهَذَا الْعَرَبُ إِسْمَ الْمُدَامِ
 شَارِبُ الْخَمْرِ خَمْرًا شَرِبًا
 (۵) خَمْرَةَ التَّحْقِيقِ أَغْلَاهَا أَبَدُ
 وَ لَهَا الصِّدِّيقُ كَانَ بِالْخَفَاءِ
 إِمَضٍ حَتَّى سَكْرَةِ الْعِشْقِ الْخَطِيرِ
 أَنَالِي الشُّرْبُ.. غَدَى صَفْوًا ظَرِيفُ
 لِلنَّهَارِ الْخَلِّ .. قَيْدَ الطَّرَبِ
 يَسْرُقُ كَاسِي لَهُ قُلْتُ عَجَلُ
 كَاسِي حَيِّ مِدِّي بِالْإِطْلَا
 وَضَعُوا لِلْخَمْرِ حَيْثُ مُدَامُ
 مِنْهُ لَمْ يَشْبَعْ وَ زَادَ طَرَبًا
 عِشْقُ الْعِشْقِ بِهَا الْعُمْرُ اتَّقَدُ
 سَاقِيًا.. كَمْ بَهَرٍ مِنْهَا الصَّفَاءُ

- (۱) گویش زان پیش که گردی گرو
 (۲) گوید از جام لطیف آشام من
 (۳) چون بپاید شام و دزدد جام من
 (۴) زان عرب بنهاد نام می مدام
 (۵) عشق جوشد باده تحقیق را
 تا نیاید آفت مستی برو
 یار روزم تا نماز شام من
 گویش واده که نامد شام من
 زانکه سیری نیست می خورده مدام
 او بود ساقی نهان صديق را

(۱) مراد از آشام مرگ است که او قیامتی است و یا قیامت کبری است یعنی عشق گوید که بسبب لطیف آشامیدن من یار روز هستم که این ظهور من پیش آمد مرگ و یا قیامت کنری است و بعد از آن باطن میثوم صفحه ۲۱۳ ج ۲ شرح بحر العلوم - (۲) جوشد یعنی جوشاند

- (۱) فَإِذَا أَنْتَ بِتَوْفِيقِ حَسَنٍ
كَانَ مَاءُ الرُّوحِ خَمْرًا وَالْبَدَنُ
(۲) خَمْرَةً تَوْفِيقُهُ اللَّهُ إِذَا
قُوَّةُ الْخَمْرَةِ لِلْأَبْرِيقِ قَدْ
(۳) سَاقِيًا إِذْ ذَلِكَ الْمَاءُ رَجَعَ
أَبَدًا لَا تَعْتَرِضُ يَا ذَا الْبَابِ
(۴) شُعْلَةُ السَّاقِي بِمَاءِ الْعِنَبِ
بَانَ أَبَدِي غَلِيَانًا وَ رَقْصُ
(۵) ذَلِكَ الْغَرِّ بِذَا الْمَعْنَى اسْتَلَّ
- تَطْلُبُ الْعِشْقَ يَعْلَمُ وَ يَفْنُ
لَهُ إِبْرِيْقًا غَدَى لُطْفًا وَ مَنْ
مَا أَزَادَ الْقَمَّ جَلَى وَ الْأَذَى
كَسَرَتْ بَصَارَتْ سُكْرًا لَا يَحْدُ
أَيْضًا السَّكْرَانُ كَالْمَاءِ أَنْصَرَعَ
صَحَّ هَذَا اللَّهُ أَدْرَى بِالصَّوَابِ
ذَهَبَتْ مِنْ ذَا لَنَا فِي طَرْبِ (۱)
وَ الْقَوِي عَادَ مِنْ نَقْصٍ خَلَصَ
أَنْ كَمَاءَ الْعِنَبِ هَذَا الْجَلِي

(۱) اراد بالشيرة شراب الروح و لو كانت اعم من الشيرة الصورية و هي ماء العنب و من

الشيرة المعنوية و هي ماء الروح

- (۱) چون بجوئی تو بتوفیق حسن
(۲) چون بیفزاید می توفیق را
(۳) آب گردد ساقی و هم مست آب
(۴) پرتو ساقیست کاندرا شیره رفت
(۵) اندرین معنی پیرس آن خیره را
- باده آب جان بود لبریق تن
قوت می بشکند أبریق را
چون مگو و الله اعلم بالصواب (۱)
شیره بر جوشید و رقصان گشت زفت
که چنین کی دیده بودی شیره را

(۱) یعنی چون ابریق تن شکست آب که جان است عین ساقی گردد و عین مست و این تمایز

موهوم بر خیزد

(۱) قُلْ مَتَى أَنْتَ رَأَيْتَ فَيْلًا فِكْرَةً عِنْدَ جَمِيعِ الْعُقَلَاءِ
 أَنْ مَعَ مَنْ دَارَ قَدْ كَانَ الْمُدِيرُ .. طَوَّعَ أَمْرَ لَهُ يَجْرِي وَ يَسِيرُ ..
 فی بیان حکایة العاشق الذی فراقه طویل و امتحانه کثیر

(۲) فَشَبَابُ مَرَأَةٍ حَبَّ بِهَا فُتِنَ كَمْ زَادَ فِيهَا وَ لَهَا
 وَالزَّمَانُ لَهُ بِالْوَصْلِ أَبَدُ لَمْ يَجِدْ فِي حُبِّهَا اللَّبَّ فَقَدْ
 (۳) عَشَّقَهُ لِلْمَرَأَةِ كَمْ مِنْ عِقَابٍ لَهُ فَوْقَ الْأَرْضِ خَلَى وَ عَذَابٍ
 وَ لِمَهْ الْعِشْقُ لَهُ مِنْ أَوَّلٍ حَقَّقَ الْعَاشِقُ فِيهِ يَتَمَلَّى
 (۴) وَ لِمَهْ الْعِشْقُ الدَّمُ مِنْ أَوَّلٍ مُهِرَقًا صَارَ .. يُبْغِضُ يَتَمَلَّى
 كُنِيَ بِهَذَا الْأَجْنَبِيُّ الْهَرَبَا مِنْهُ يَلْقَى .. وَ يَعْزُّ طَلَبَا ..
 (۵) فَرَسُولًا إِذْ لَهَا أَرْسَلَ عَادُ ذَا الرُّسُولِ الْمَانِعَ مِمَّا أَرَادُ
 (۶) وَ لِسَمْتِ الْمَرَأَةِ كَاتِبُهُ لَوْ كِتَابًا أَرْسَلَ نَائِبُهُ

(۱) بی تفکر پیش هر داننده است آن که با گردنده گرداننده است

حکایت آن عاشق دراز هجران بسیار امتحان

(۲) يك جوانی بر زنی مجنون بدست می ندادش روزگار وصل دست
 (۳) پس شکنجه کرد عشقش بر زمین خود چرا دارد ز اول عشق کین
 (۴) عشق از اول چرا خونی بود تا گریزد آن که بیرونی بود
 (۵) چون فرستادی رسولی پیش زن آن رسول از رشک گشتی راهزن
 (۶) ور بسوی آن بنشستی کاتبش نامه را تصحیف خواند نا پیش

- (۱) صَحَّفَ ذَاكَ الْكِتَابَ وَ الصَّبَا
بِالْغُبَارِ كِدَّرَ ذَاكَ الصَّبَا
(۲) رُقْعَةً لَوْ فِي جَنَاحِ الطَّيْرِ قَدْ
كَانَ فِي الرُّقْعَةِ لِلطَّيْرِ الْجَنَاحُ
(۳) سَدَّتِ الْغِبْرَةُ كُلَّ الطُّرُقِ
(۴) كَسَرَ الرُّمْحُ أُنَيْسُ الْإِنْكَسَارِ
كَانَ فِي الْآخِرِ هَذَا لَانْتِظَارِ
(۵) رُبَّمَا قَالَ بَلَاءٌ لَا دَوَاءَ
رُبَّمَا قَالَ لَنَا كَانَ حَيَاةُ
(۶) رُبَّمَا الرَّأْسَ لَهُ بُشْرًا أَبَانَ
رُبَّمَا مِنْ عَدَمٍ يَأْسًا أَكَلِ
- لَوْ هُوَ سَوَى رَسُولًا بِالْوَفَا
.. زَنْدُهُ فِي كُلِّ مَا رَامَ خَيْ..
عَقَدَ أَنَا فَمِنْ حَرٍّ وَ وَقَدْ
أَجْرَقَ .. مَا وَجَدَ فِيهَا النَّجَاحُ
لِلْخُلَاصِ وَ عَظِيمَ الْفَيْلَقِ
لَهُ وَ النِّعَمِ يَبْدَأُ انْتِظَارِ
كُسِرَ أَيْضًا .. وَاعْيَاهُ الْقَرَارِ ..
لَهُ هَذَا لَا وَلَا مِنْهُ شِفَاءُ
رُوحِنَا ذَاوِ بِهِ تَلْقَى النِّجَاةَ ..
مِنْ وَجُودِ قُوَّةِ أَبَدِي زَمَانِ
ثَمَرًا وَ انْعَكَسَ مِنْهُ الْأَمَلِ

- (۱) ورسبا را پیک کردی در وفا
(۲) رقعہ گر بر پر مرغی دوختی
(۳) راههای چاره را غیرت به بست
(۴) بود اول مونس غم انتظار
(۵) گاه گفتمی کاین بلای بی دواست
(۶) گاه هستی زو بر آوردی سری
- از غبارہ تیرہ گشتی آن صبا
پر مرغ از تف رقعہ سوختی
لشکر اندیشہ را رأیت شکست
آخرش بشکستگی ہم انتظار
گاه گفتمی کاین حیات جان ماست
گاه او از نیستی خوردی بری

.. وَلَهُ الْأَسْبَابُ كُلًّا فَقَدَا ..
 أَطْهَرَتْ بِالْحَرِّ وَجَدًا وَامْتِحَانِ
 وَفَقَّ لَمْ يَرَأَى كُرْبَةً
 وَصَلَتْ .. لَبَّى لَهُ الْكَوْنُ مُطِيعٌ ..
 مَا بِهِ تَبْنُ بِهِ اللَّطْفُ ضَفَى ..
 لَهُمْ صَارَ الدَّلِيلُ فِي السَّفَرِ
 صُورَةً وَاجِمَةً خَرَسَا اللِّسَانِ
 عَايَسَ الْوَجْهَ تَرَاهُ فِي الْمَلَأِ
 بَيْنَهُمَا فِي لَفْظَةٍ لَا تَنْبَسِ
 أَنْظُرْ اعْرِفْ مَا لَكَ مِنْهُمْ يَبِينُ
 وَاحِدًا تَنْظُرُ فِي الْحَالِ هُمْ
 لَهُمْ امْتَأَزَتْ يَوْفَقِ مَا وَهَبَ

(۱) حَيْثُ ذَا الْوَضْعِ عَلَيْهِ بَرَدًا
 عَيْنُ مَاءٍ الْأَتْحَادِ الْغَلِيَانِ
 (۲) إِذْ مَعَ اللَّاقْدَرَةِ فِي الْغَرْبَةِ
 قُدْرَةُ اللَّاقْدَرَةِ مِنْهُ سَرِيعٌ
 (۳) سُنْبُلُ الْفِكْرِ لَهُ بَتًّا صَفَى
 وَلِمْنَ فِي اللَّيْلِ سَارُوا كَالْقَمَرِ
 (۴) كَمْ مِنَ اللَّبَغَاتِ أَفْضَتْ بِالْبَيَانِ
 كَمْ مِنَ الْخَلْقِ لَهُ الرُّوحُ حَلَى
 (۵) لِلْقُبُورِ أَذْهَبَ وَأَنَا أُجْلِسُ
 وَبِهَا لِلْمَاكِتَيْنِ النَّاطِقَيْنِ
 (۶) لَكِنْ إِنْ تَوَنَّى التُّرَابَ لَهُمْ
 لَيْسَ بِالْوَاحِدِ كَانُوا وَالرُّتَبُ

جوش کردی گرم چشمه اتحاد
 برگ بی برگی سوی او بتاخت
 شبروان را رهنما چون ماه شد
 ای بسا شیرین روان رو ترش
 آن خموشان سخن کو را ببین
 نیست یک سان حالت چالاکشان

(۱) چونکه بر وی سرد گشتی این نهاده
 (۲) چونکه بایی برگی در غربت بساخت
 (۳) خوشهای فکرش بی کاه شد
 (۴) ای بسا طوطی گویای خمش
 (۵) رو بگورستان دمی خامش نشین
 (۶) لیک اگر یک رنگ بینی خاکشان

كُلُّ مَنْ يَحْيَىٰ وَكَالْفَرْدِ غَدَىٰ
 ذَلِكَ الْآخِرُ فِي بُشْرٍ كَثِيرٍ
 تَسْمَعُ مِنْهُمْ تِلْمٌ بِالْمَرَامِ
 .. وَبِمَا رَأَوْا لَهُ لَمْ تَخْتَبِرْ ..
 وَ مَتَىٰ حَالَتُهُمْ ذَاتَ الْعَجَبِ
 تَنْظُرُ مَسْتَوْرَهَا مِنْكَ يَبِينُ
 هُوَ بِالْأَضْدَادِ بَتًّا مَا تُتْلَفُ
 أَيْضًا الْأَرْوَاحُ مِنْهُمْ بِاخْتِلَافِ
 وَاحِدًا كَانَتْ وَمَا اِمْنَزَتْ أَبَدَ
 وَاحِدٌ مَمْلُوءٌ فَتَحَا وَ طَرَبُ (۱)
 تَسْمَعُ لَحْنِ الطُّيُورِ وَ الْخِطَابِ

(۱) فَيَلْنَحْمِ وَ بَشَحْمِ وَجِدًا
 ذَلِكَ الْوَاحِدُ لِلْنَمِ أَسِيرُ (۱)
 (۲) أَيْ شَيْءٍ تَعْلَمُ لَوْلَا الْكَلَامُ
 حَيْثُ أَنَّ حَالَهُمْ عَنْكَ سِتْرُ
 (۳) تَسْمَعُ ذَلِكَ الضَّجِيجِ وَ الصَّخْبِ
 مِنْ مِائَةِ ضَوْعَفَتْ بِالِسْتِرِّ حِينَ
 (۴) نَقَشْنَا الْوَاحِدَ كَانَ وَ اخْتَلَفَ
 وَ التُّرَابُ الْوَاحِدُ بِالْإِتِّصَافِ
 (۵) هَكَذَا الْأَصْوَاتُ أَيْضًا بِالْعَدَدِ
 لَكِنْ الْوَاحِدُ مَمْلُوءٌ كَرَبُ
 (۶) تَسْمَعُ صَوْتَ الْخَيُْولِ فِي الْجِرَابِ

ذلك الآخر رهنا للطرب

(۱) نسخه ثانیة - ذلك الواحد فی قید الکرب

آن یکی غمگین دگرشادان بود
 زانکه پنهانست بر تو حالشان
 کی به بینی حالت صدتوی را
 خاک هم یکسان روانشان مختلف
 آن یکی پر درد و آن پر تازها
 بانگ مرغان بشنوی اندر مطاف

(۱) شحم و لحم زندگان یکسان بود
 (۲) تو چه دانی تا ننوشی قالشان
 (۳) بشنوی آن قالهای و هری را
 (۴) نقش ما یکسان بضدها متصف
 (۵) همچنین یکسان بود آوازاها
 (۶) بانگ اسبان بشنوی اندر مصاف

(۱) مراد از خاک بدن است

- (۱) فِي الْمَطَافِ الْوَاحِدِ ذَاكَ لِإِحْقَادِ
وَاحِدٍ أَبْدَى نَشَاطًا وَ طَرَبَ
(۲) كُلِّ مَنْ كَانَ بَعِيدًا مَا عَلِمَ
عِنْدَهُ الْأَصْوَاتُ تِلْكَ كُلُّهَا
(۳) فَيَضْرِبُ الْفَاسِ تِلْكَ الشَّجَرَةَ
مِنْ نَسِيمِ السَّحَرِ أَوْ بِالنَّصِيَا
(۴) فَعَنِ الْقَدْرِ الَّذِي بِالْأَرْضِ قَدْ
حَيْثُ أَنَّ الْقَدْرَ يَغْلِي لَوْسْتِرًا
(۵) غَلِيَانٌ وَ غَدَا كُلٌّ أَحَدٌ
غَلِيٌّ صِدْقٍ غَلِيٌّ تَزْوِيرٍ مُدَامٌ
- آخِرُ مَنْ رَبطٍ أَوْ حَبٍّ يَجْدُ
وَاحِدٌ أَبْدَى عَنَاءٌ وَ عَطَبُ
لَهُمُ الْحَالَاتِ تِلْكَ أَوْ فِيهِمْ
وَاحِدًا كَانَتْ وَلَا فَرَقٌ لَهَا
تُبْدِي تَحْرِيكًا وَ أُخْرَى الْمُثْمِرَةَ
تُبْدِي تَحْرِيكًا وَ نَشْرًا وَ كَبَا
بَقِيَ كَمْ غَلَطٍ مِنِّي وَرَدَ (۱)
رَأْسُهُ لَمْ يَبْدُو فِيهِ مَا يُسَرُّ
لَكَ قَالَ أَتِ يَطِيبُ وَ رَغَدُ
وَ رِيَاءٍ فَأَحْتَرِزُ وَادِرِ الْمَرَامِ

(۱) ای لرؤیتی كثيراً من الناس بزی الصلاح ظننت صحة صلاحهم فوصلت الى الخطأ
فعلبك یا هذا بزيادة الاحتياط من تزوير المزورين فان مغطى الرأس الذى لا يعلم سر باطنه
كان تستره حجاباً لرؤية سليمى القلب

- (۱) آن یکی از حقد و دیگر ز ارتباط
(۲) هر که دور از حالت ایشان بود
(۳) آن درختی جنبدا از زخم تیر
(۴) بس غلط گشتم ز دیگر مرده ریگ
(۵) جوش و نوش هر کست گوید بیا
- آن یکی از رنج و دیگر از نشاط
پیشی آن آوازا یکسان بود
و آن درخت دیگر از باد سحر
زانکه سر پوشیده میجوئید دیگر
جوش صدق و جوش تزویر و ریا

- (۱) لَوْ يَرْوُوحُ مَنْ دَرَى الْوَجْهَ أَكْثَا
لَمْ تَكُ رَائِحَةً.. مِمَّا يَكَا..
فَأَمْضِ وَأَتِ بِدِمَاحٍ يَالِدٍ
عَرِفَ الرَّائِحَةَ كَيْ تَهْتَدِي
(۲) يَالِدِمَاحٍ ذَاكَ مَنْ دَارَ عَلَى
ذَلِكَ الْبُسْتَانِ وَالرُّوحَ جَلِي
عَيْنَ مَنْ كَانَ لِيَعْقُوبَ انْتَمَى
هُوَ أَيْضًا نَوَّرَ صَدَّالْعَمَى
(۳) أَصِحْ قُلْ عَنْ حَالِ ذَاكَ مَنْ جُرِحَ
قَلْبُهُ وَالدَّمُ مِنْهُ كَمْ سَفَحَ
عَنْ بَخَارِي قَدْ بَعُدْنَا يَا وَلَدَ
تَمِيمٍ الْقِصَّةَ وَاذْكُرْ مَا وَرَدَ

(۱) الایة فی سورة یوسف قال ابوهم الی لاجد ریح یوسف لو لا ان تفندون فلما ان جاء البشیر (یهوذا بالقمیس) القاه علی وجهه فارتد بصیرا - و من هذا السر ارباب القلوب من المشایخ یلبسون المرید خرقتهم لتعود بركة الخرقه .. الی ارواح المریدین فیذهب عنهم العمی اللذی حصل من الدنیا و لهذا خاطب نفسه و حسام الدین مبتهلا و قائلا (هین بگو احوال آن خسته جگر)

- (۱) گر نداری بوزجان روشناس
رو دماغی دست آور بو شناس
(۲) آن دماغی که بر آن گلشن تند
چشم یعقوبان هم روشن کنند
(۳) هین بگو احوال آن خسته جگر
کز بخاری دور ماندیم ای پسر

فی بیان وصول العاشق لمعشوقه و بیان ان الطالب بطاقته لوجد وجد صدق رسول الله (ص) الخ - (۱)

- (۱) ذَا لَفْتَى سَبْعَةَ أَعوَامٍ غَدَى فَأِحْصَاءً مِنْ كَثْرَةِ مَا اجْتَهَدَا
(۲) مِنْ خَيَالِ الْوَصْلِ عَادَ كَالْخَيَالِ وَ مِنْ الْحَقِّ إِذَا كَانَ الظَّلَالُ
مِنْ عَلَى الرَّأْسِ لِعِيدٍ فَبَجَدُ آخَرَ الْأَمْرِ لِمَا رَامَ وَجَدُ
(۳) فَالْنَبِيِّ الْأَكْرَمَ قَالَ فَمَنْ قَرَعَ بَابًا وَ لَوْ ظَلَّ زَمَنْ
لَهُ مِنْ ذَا الْبَابِ بِالْعُقْبَى ظَهَرَ رَأْسَ أَنْبَاءٍ بِمَا عَنْهُ اخْتَبَرَ

(۱) الایة فی سورة الزلزلة فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره و من یعمل مثقال ذرة
شرّاً یره - (۲) هذا لیت عن لسان القدرة الالهیة ای یا عبدی لا تنظر لمرتبتک السفلی و
توکل علی فی جمیع امورك و الحمد لله اولاً و آخراً -

یافتن عاشق معشوق را و بیان آن که جوینده یابنده بود

که من طلب شیعا و جد وجد صدق رسول الله (ص) من یعمل

مثقال ذره خیراً یره

- (۱) کان جوان در جستجو بد هفت سال از خیال وصل گشته چون خیال
(۲) سایه حق بر سر بنده بود عاقبت جوینده یابنده بود
(۳) گفت پیغمبر که چون کوی دری عاقبت زان ور برون آید سری

- (۱) وَ إِذَا أَنْتَ مَحَلٌّ أَحَدٍ
 آخِرَ الْأَمْرِ فَوْجَهُ أَحَدٍ
 (۲) وَ التُّرَابَ أَنْتَ لَوْ كُلَّ زَمَنٍ
 آخِرَ الْأَمْرِ إِلَى مَاءٍ نَمِيرٍ
 (۳) جُمْلَةً النَّاسِ دَرَوَا هَبْ أَنْكَأ
 كُلُّ مَا تَزْرَعُهُ فِي يَوْمِكَأ
 (۴) لَوْ ضَرَبْتَ الْحَجَرَ فَوْقَ الْحَدِيدِ
 ذَاوَمَا كَانَ فَإِنْ كَانَ أَعْلَمُ
 (۵) وَالَّذِي مِنْ حَظٍّ أَوْ آيٍ نَجَاتٍ
 عَقْلُهُ لَا يَنْظُرُ إِلَّا لِمَا
 (۶) قَائِلًا أَنْ فُلَانًا زَرَعَا
 وَ فُلَانًا صَدَفًا حَازَ الصَّدْفَ
- تَجْلِسُ .. الْغَيْرَ لَكَ لَمْ تَجِدِ ..
 تَنْظُرُ .. مِنْكَ أَتَى .. فَأَجْتَهَدِ ..
 تَقْلَعُ مِنْ يَثْرِ .. أَذَلَّتِ الرَّسَنُ
 تَنْتَهِي .. الْمَوْرِدَ لِلْخَلْقِ يَصِيرُ
 لَمْ تُصَدِّقْهُمْ بِمَا قَالُوا لَكَأ
 لَهُ كُنْتَ حَاصِدًا فِي غَدَا
 مِنْهُ لَا تَخْرُجُ نَارُ فَالْبَعِيدُ
 نَادِرًا كَانَ كَانَ لَمْ يُعْلَمِ
 مَا لَهُ الْقِسْمَةُ كَانَتْ فِي الْحَيَاةِ
 نَادِرًا كَانَ عَنِ الْعَبْرِ عُمَى (۱)
 حَاصِلًا مَا رَفَعَ مَا انْتَفَعَا
 مَا بِهِ الْجَوْهَرُ .. كَمْ زَادَ آسَفُ ..

(۱) نسخه ثانیة له راق العمی ..

عاقبت بینی تو هم روی کسی
 عاقبت اندر روی در آب پاک
 هر چه می کاریش روزی بدروی
 این نباشد و بر نباشد نا درست
 ننگرد عقلش مگر در نادرات
 و آن صدف برد و صدف گوهر نداشت

(۱) چون نشینی بر سر کوی کسی
 (۲) چون ز چاهی میکنی هر روز خاک
 (۳) جمله دانند این اگر تو نگروی
 (۴) سنگ بر آهن زنی آتش نجست
 (۵) آن که روزی نیستش بخت و نجات
 (۶) کان فلان کس کشت کرد و بر نداشت

- (۱) بَلِّغْ بَاعُورَ وَابْلِيسُ اللَّعِينِ
 (۲) أَبَدًا مَا نَفَعَتْ كَمَّ مِنْ مَاتَ
 لَمْ تَجِي فِي خَاطِرِ ذَلِكَ مَنْ
 (۳) فَيَذْنِ أَخَذَ مَنْ وَهَبَا
 وَ مَتَى فِي قَلْبِهِ أَنَا وَضَعُ
 (۴) كَمَّ مِنَ النَّاسِ لَهُ الْقَلْبُ فَرَحُ
 حَقَّقَهُ عَادَ لَهُ الْخَلْقُومَ قَدْ
 (۵) فَأَمْضِي يَا إِدْبَارُ أَيُّضًا أَنْتَ لَا
 مِثْلَ ذَا فِي الشَّرِّ وَالْمَوْتِ زَمَنُ
 (۶) فَمَاتَ مِنْ أُلُوفٍ لِلْعِبَادِ
 يَجِدُونَ الْقُوَّةَ لِلرُّوحِ لَهُمْ
- لَهُمَا كُلُّ عِبَادَاتٍ وَ دِينِ
 لِأُلُوفِ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْهُدَاةِ
 هُوَ قَدْ سَاءَ بِفِكْرٍ وَ بَظَنِّ
 ظُلْمَةً .. لِلْقَلْبِ جَرَّ الْعَطْبَاءِ
 غَيْرُهُ الْإِدْبَارُ أَوْلَاهُ الْفَزَعُ
 أَنْ هُوَ قَدْ أَكَلَ الْخُبْزَ وَ صَحَّ
 مَسَكَ .. وَالْأَكْلَ وَدَّ أَنْ فَقَدْ ..
 تَأْكُلِ الْخُبْزَ لِأَنَّ بَيْنَ الْمَلَأِ
 لَا تَقَعُ .. تَلْقَى رِزَايَا وَ مِحْنُ
 يَا كُتْلُونَ الْخُبْزَ أَنْوَاعًا عِدَادُ
 يَنْشُطُونَ وَ يَرُوقُ فِعْلُهُمْ

- (۱) بَلِّغْ بَاعُورَ وَ ابْلِيسَ لَعِينِ
 (۲) صَدِّ هَزَارَانَ أَنْبِيَا وَ زَهْرَوَانَ
 (۳) اَيْنِ دُورَا گيرد که تاريخکي دهد
 (۴) بس کسان که نان خورد دلشاد ازو
 (۵) پس توای ادياد رو هم نان مخور
 (۶) صد هزاران خلق نانها ميخورند
- سود نامدشان عبادتها و دين
 نايد اندر خاطر آن بد گمان
 در دلاش اديبار جز او کي نهد
 مرگ او گردد بگيرد در گلو
 تا نيفتي همچو او در شور و شر
 زور مي يابند و جان مي پرورند

قَدْ وَقَفْتَ وَ لَكَ آتِي آتِي
و وُلِدْتَ أَبْلَهًا لَا تَنْبِيَه
مِلَاتِ دَوْمًا لَهَا الضُّو سَفَرُ
لَهُ أَدْلَى مَا رَأَى غَيْرَ الْفَسَقِ
يَا دَنَى الطَّبَعِ مَنْ زَادَ عَنَاءُ
ثُمَّ أَنْظُرْ لِيَتْرَى النُّورَ الْجَلِيَّ
ذَلِكَ النُّورَ رَأَى فِيهِ أَتَمَلَقُ
يَشْرِقُ فِيكَ عَلَيْكَ مَا أَنْجَلِي
رُحْ وَ قِلَلِ حَرْبِكَ فَالْلُجْ شُومُ

(۱) أَنْتَ فِي ذَاالنَّادِرِ يَا ذَا مَتِي
عِلْمُهُ لَوْ لَمْ تَكُ الْمَحْرُومَ مِنْهُ
(۲) ذِي الدُّنَا بِالشَّمْسِ مَعَ نُورِ الْقَمَرِ
ذَلِكَ مِنْهُ الرَّأْسُ فِي الْبِئْرِ حَمَقُ
(۳) أَنْ إِذَا حَقًّا غَدَى آيَنَ الْإِضْيَاءُ
إِرْفَعِ الرَّأْسَ مِنَ الْبِئْرِ الدَّجِي
(۴) جُمْلَةُ الْعَالَمِ مِنْ غَرْبٍ وَ شَرْقٍ
أَنْتَ مَا أَنْ كُنْتَ فِي الْبِئْرِ فَلَا
(۵) أَتُرِكَ الْبِئْرَ لِأَيُّوَانِ الْكُرُومِ

گر نه محرومی و ابله زاده
او بهشته سر فرو برده بچاه
سر ز چه بر دار و بنگرای دنی
تا تو در چاهی نخواهد نور تافت
کم ستیز اینجا بدان کاللاج شوم (۱)

(۱) تو بدان نادر کجا افتاده
(۲) این جهان پر آفتاب و نور ماه
(۳) که اگر حقست پس کو روشنی
(۴) جمله عالم شرق و غرب آن نوریافت
(۵) چه رها کن رو بایوان کروم

(۱) اللج شوم مثل آمده است گویند زبیده با همسر خود هرون الرشید عباسی شطرنج می باخت و شرط کرده بودند هر که غالب شود هر حکمی که خواهد راند بر آنکه مات شده باشد اول هارون غالب شد او را گفت که برهنه شود زبیده قبول نه میکرد تا اینکه او را با جبار برهنه شده و ایستاد مجدداً شطرنج باختند و شرط سابق را نیز شرط کردند زبیده غالب آمد و هرون مات شد هرون کنیزی داشت بسیار زشت منظر بوده زبیده هرون را بلجاج مجبور نمود که با کنیز جماع کند هرون قبول کرد و کنیز حامله شد و مأمون را زانید پس از مرگ هرون امین اندکی خلیفه شد و بعد مأمون او را بکشت و جانشین هرون گردید هنگامی که خبر کشتن امین را بزبیده رسانیدن زبیده گفت (لعن الله اللج) که اگر لج نمی کردم هارون با کنیز جماع نمی کرد و مأمون زانیده نمیشد و از آن تاریخ این مثل شد (اللج شوم لعن الله اللج)

- (۱) إِصْحَحْ وَيَكْ لَا تَقُلْ هَذَا فُلَانٌ
وَالْجَرَادُ زَرَعَهُ قَدْ أَكَلَا
(۲) فَأَنَا لِمَ أَزْرَعُ فِي ذَا الْمَحَلِّ
وَ أَنَا لِمَ أَثْرُ الْبُرِّ يَدَي
(۳) وَالَّذِي لَمْ يَتْرِكْ الزَّرْعَ وَلَا
مِنْ غَمِي عَيْنَيْكَ أَنْبَاراً وَ.. كَمْ
(۴) حَيْثُ مِنْ سَلْوَةِ الْبَابِ طَرَقَ
(۵) وَجَدَ الْخُلُوةَ يَوْمًا وَ الْعَسَسَ
نَحْوَ بُسْتَانٍ كَشْمَعٍ وَ ضِيَاءٍ
(۶) وَ بِذَلِكَ النَّفْسِ مَنْ لِلْسَّبَبِ
يَا إِلَهِي رَحْمَةً فَوْقَ الْعَسَسِ
- زَرَعَ فِي سَنَةِ عَرَضَ الزَّمَانِ
وَلَهُ النَّفْعُ بِهِ مَا حَصَلَا..
مَنْ بِهِ خَوْفٌ كَثِيرٌ وَوَجَلَّ
مِنْهُ أُخْلِيَ مَا لِي مِنْ مَدَدٍ
يَتْرَكُ الشُّغْلَ زَمَانًا كَمْ مَلَا
هُوَ بِالْحَاصِلِ لِلزَّرْعِ .. أَلَمْ
آخِرَ الْأَمْرِ لَهُ السَّعْدُ أَتَلَقَّ
خَافَ مِنْهُمْ طَفَرَ تَحْتَ الْفَلَسِ
وَجَدَ مِنْ عِشْقٍ .. أَزْدَادَ صَفَاءٍ..
صَنَعَ قَالَ يَذُلُّ وَ آدَبُ
مِنْكَ خَلِّي النُّورَ إَعْطِي لِلْفَلَسِ

- (۱) هین مگو کاینک فلانی کشت کرد
(۲) پس چرا کارم کاینجا خوف هست
(۳) وانکه او نگذاشت کشت و کار را
(۴) چون دری میکوفت او از سلوتی
(۵) جست از بیم عسس شب او بباغ
(۶) گفت سازنده سبب را آن نفس
- در فلان سالی ملخ کشتش بخورد
من چرا افشانم این گندم ز دست
پر کند کوری تو انبار را (۱)
عاقبت دریافت روزی خلوتی
یار خود را یافت با شمع و چراغ
ای خدا تو رحمتی کن بر عسس

- (۱) وَلَكُمْ مِنْ سَبَبٍ لَا يَعْلَمُ
وَالِي الْجَنَّةِ مِنْ بَابٍ سَقَرٍ
(۲) فَلَذَا ذَالْعَمَلِ أَنْتَ السَّبَبُ
كَيْ أَنَا لَا أَدْرِي فَرَدَ الشُّوْكَةِ
(۳) يَهْبُ الْخَقُّ الْجَنَاحَيْنِ لِمَنْ
وَيَقْعِرُ الْيُسْرُ أَيْضًا يَفْتَحُ
(۴) لَا تَرَأَنَّكَ فَوْقَ الشَّجَرَةِ
أَنْتَ لِي أَنْظُرْ فَمِفْتَاحِ الطَّرِيقِ
(۵) أَنْتَ بَاقِي الشَّرْحِ هَذَا وَالْمَقَالِ
كُلُّهُ فِي الدَّفْتَرِ الرَّابِعِ قَدْ
- أَنْتَ صَيَّرْتَ وَ فِيهِ تَنْعِمُ
بِي رِحْتَ وَ حُبَيْتَ بِالْظَفَرِ
لَهُ صَيَّرْتَ أَتَيْتَ بِالْعَجَبِ
ذَلَّةً وَافَتْ.. خَلَّتْ مِنْ شَوْكَةٍ..
رَجُلُهُ قَدْ كُسِرَتْ لُطْفًا وَ مَنْ
بَابًا.. الْأُحْرَةَ ضِعْفًا يَمْنَحُ..
أَنْتَ أَوْ فِي قَعْرِ يُسْرٍ مُدْعِرَةٍ
أَنَا.. وَالْكَشَافِ.. فِي عُسْرِ وَ ضَيْقِ
لَوْ أَرَدْتَ يَا أَخِي لَا فِي مَلَالِ
ذِكْرِ أَطْلُبُهُ كَمَا رُمْتَ بِجَدِّ..

- (۱) نا شناسا تو سببها کرده
(۲) بهر آن کردی سبب این کار را
(۳) در شکسته پای بخشد حق پری
(۴) تو مبین که بر درختی یا بچاه
(۵) گر تو خواهی باقی این گفتگو
- از در دوزخ بهشتم برده
تا ندانم خوار من يك خار را
هم ز قعر چاه بگشاید دری
تو مرا بین که منم مفتاح راه
ای آخی در دفتر چارم بجو

نجز بعون الحق تعالی و منه طبع الاصل والترجمة للدفتري الثالث من مثنوی مولانا)
قدس الله روحه الزاکی عن نسخة خطبة بقالب كبير محفوظة في مكتبة الجامعة (دانشگاه
وتمتاز النسخة المطبوعة باضافة تعاليق اخر عریية و فارسیة- طبع ترجمة الدفتري الثاني منه
مستمر على نسق طبع ترجمة الدفتري الاول والثاني مند- و اول الاصل
ای ضیاء الحق حسام الدین توفی که گذشت از مه بنورت مثنوی

فهرس ترجمه دفتر الثالث من كتاب المثنوى

رقم الصفحة

- (۱) دلمة للمترجم
 (ب) مقدمة الناظم
 (ج) قافية مطلع دفتر الثالث
-
- (۱) فى بيان آكلين ولدا الفيل من الحرص و ترك نصيحة الناصح
 (۲) فى بيان قصة المتعرضين لاولاد الفيل
 (۳) عود ايضاً لحكاية المسافرين و اولاد الفيل و نصيحة الناصح المرشد
 (۴) فى بيان ان خطأ المحابيب احسن من صواب الأجانب
 (۵) فى بيان امر الحق تعالى موسى (ع) بان قال له يا موسى اذا دعوتنى فادعنى بغم
 لم تكن فعلت به ذنباً
 (۶) فى بيان قول المتضرع بقوله الله عين قول الحق تعالى لبيك
 (۷) فى بيان غرور البدوى للحضرى ودعوته له بالتضرع والألحاح الكثير
 (۸) فى بيان قصة اهل سبا و الذى اطعاهم نعمتهم ووصول شامة الطغيان والكفر
 لهم و بيان فضيلة الشكر والوفا

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) قصه خورندگان پیل بچه از حرص و ترك نصيحة ناصح
 (۲) بقیه قصه متعرضان پیل بچگان
 (۳) باز گشتن بحکایت مسافران و پیل بچگان
 (۴) در بیان خطای مجبان که بهتر از صواب بیگانگان است
 (۵) امر کردن حق تعالى موسى (ع) اگر مرا بخوانی بدعائی خوان مرا که بدان گناهی نکرده باشی
 (۶) در بیان آن که الله گفتن نیازمند عین لبيك حق است
 (۷) فریفتن روستائی شهری را و دعوت کردن او به لابه و الحاح بسیار
 (۸) قصه اهل سبا و طافی کردن نعمت ایشان را و در رسیدن بشوخی طغیان و کفران و بیان فضیلت

شکر و وفا

فهرس ترجمه دفتر الثالث من المتنرى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان تجمع اهل الافات على باب صومعة عيسى (ع) كل صباح
لطلب الشفاء بدعائهم ۸۳-۷۰
- (۲) بقية قصة اهل سبا ۹۴-۷۰
- (۳) فى بيان بقية حكاية ذهاب السيد الحضرى الى طرف القرية بدعوة القروى ۹۸-۹۴
- (۴) فى بيان دعوة الباز للبط من الماء الى الصحرا ۹۹-۹۸
- (۵) عود الى حكاية السيد الحضرى مع القروى ۱۰۷-۱۰۰
- (۶) فى بيان قصه اصحاب ضروان ۱۱۲-۱۰۷
- (۷) فى بيان ذهاب السيد الحضرى طرف القرية و الى الضيافة ۱۱۹-۱۱۲
- (۸) ذهاب السيد الحضرى مع اهله الى القرية ۱۲۶-۱۱۹
- (۹) رعاية و تعظيم مجنون لذاك الكلب المقيم فى محلة ليلى ۱۳۲-۱۲۷
- (۱۰) وصول السيد الحضرى و قومه الى القرية و اظهار القروى نفسه انه ما سمع
بهم و ما رآهم ۱۴۹-۱۳۲

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) جمع آمدن اهل آفت هر صباحى بر در صومعه حضرت عيسى (ع) جهت طلبیدن شفاء بدعاى او
- (۲) بقية قصه اهل سبا
- (۳) بقية قصه رفتن خواجه بدعوت روستائى بده
- (۴) دعوت کردن باز بطان را از آب بصحرا
- (۵) رجوع بحكايت خواجه و روستائى
- (۶) قصه کردن اصحاب ضروان و حيله کردن ایشان تا بى زحمت فقيران باغها قطف کنند
- (۷) روان شدن خواجه سوى ده رو به مهمانى
- (۸) رفتن خواجه و قومش بسوى ده
- (۹) نواختن مجنون آن سگ را ده مقيم کوى ليلى بود
- (۱۰) رسیدن خواجه و قومش بسوى ده و نادیده و ناشناخته آوردن روستائى ایشان را

فہر من ترجمۃ الدفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) اشاره الى معرفة مدعى الكمال صاحب الكلام ومعرفة الهذر والغلط من العوام ۱۵۶-۱۴۹
- (۲) فى بيان وقوع ابن آوى فى حبّ و تلوّنه بدعوى الطاوسية بين ابناء آوى ۱۵۸-۱۵۷
- (۳) فى بيان دهن الرجل شفتيه و سبلته بجلد ذنب الغنم ومجيئ وسط الاصحاب قائلاً انا كذا اكلت نعماً كثيرة ۱۶۱-۱۵۹
- (۴) فى بيان امن بلعم باعور من مكر الله تعالى بان الحق جل وعلا امتحنه مراراً ۱۶۴-۱۶۲ ومنها اتى وجهه ايضاً
- (۵) خطف الهرة الذنب و خزى الرجل القرم ۱۶۵-۱۶۴
- (۶) فى بيان دعوى ابن آوى انه طاوس بعد ما وقع فى حبّ الصباغ ۱۶۸-۱۶۶
- (۷) تشبيه فرعون ودعواه الالهية بابن آوى اللذى ادعى الطاوسية ۱۷۱-۱۶۸
- (۸) تفسير و لتعرفنهم فى لحن القول ۱۷۲-۱۷۱
- (۹) قصة هاروت و ماروت و جرأتهم على امتحانات الحق جل و علا ۱۷۵-۱۷۳
- (۱۰) سكر التيس من رؤية تيسة و فقره الى الجبل المقابل ۱۷۸-۱۷۵
- (۱۱) تمنى هاروت و ماروت مقام البشرية و غيره الحق تعالى ۱۸۱-۱۷۹

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) اشاره به شناختن مدعى کمال را صاحب کلام و گراف غلط از عوام
- (۲) افتادن شغال در خم رنگ و رنگین شدن و دعوى طاوسى کردن او مغان شغالان
- (۳) چرب کردن مرد لافى سبليت خود را در بامداد پیوست دنبه و بیرون آمدن میان حریفان که من چنین و چنان خورده‌ام
- (۴) ایمن بودن بلعم باعور که امتحانها کرد حضرت اورا و از آنها رو سپید آمده بود
- (۵) بردن گربه دنبه را و رسوا شدن پهلوان
- (۶) دعوى طاوسى کردن ان شغال که در خم صباغ افتاد
- (۷) تشبيه فرعون و دعوى ألوهیت بدان شغال که دعوى طاوسى میکرد
- (۸) تفسیر و لتعرفنهم فى لحن القول
- (۹) قصه هاروت و ماروت و دلیری ایشان بر امتحانات حق تعالى
- (۱۰) مستی بز از دیدن بز ماده و جستن او بکوه مقابل
- (۱۱) تمنى هاروت و ماروت مقام بشریت را و غیرت حق تعالى

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

(۱) فی بیان قصه رؤیا فرعون مجیب موسی و تدارك الفكر فی دفعه ۱۸۱-۱۸۴

(۲) فی بیان دعوة فرعون بنی اسرائیل الی الميدان لاجل الحيلة فی منع ولادة موسی (ع) ۱۸۴-۱۸۷

(۳) فی بیان رجوع فرعون من الميدان بجانب مصر مسروراً بتفريق بنی اسرائیل عن نسائهم

فی ليلة الحمل ۱۸۸-۱۸۹

(۴) فی بیان مجامعة عمران أم موسی و حمل ام موسی ۱۸۹-۱۹۱

(۵) فی بیان وصية عمران زوجته بعد مجامعته لها ۱۹۱-۱۹۲

(۶) خوف فرعون من ذلك الصخب والصياح ۱۹۲-۱۹۳

(۷) ظهور نجمة موسی علی السماء و بكاء المنجمين فی الميدان ۱۹۳-۱۹۹

(۸) دعوة فرعون النساء النفساء جانب الميدان ایضا لاجل المکر ۱۹۹-۲۰۱

(۹) فی بیان مجی موسی للوجود و مجی شحنة فرعون لبيت عمران و مجی الوحي لأم موسی

بان ارمى موسی فی النار ۱۰۱-۲۰۳

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

(۱) قصه خواب دیدن فرعون آمدن موسی را و اندیشه کردن در ردش

(۲) بمیدان خواندن فرعون بنی اسرائیل را برای حيله در وضع ولادت موسی (ع)

(۳) باز گشتن فرعون از میدان بشهر شاد بتفرق بنی اسرائیل از زنانشان در شب حمل

(۴) جمع آمدن عمران بمادر موسی و حامل شدن مادر موسی

(۵) وصیت کردن عمران جفت را بعد از مجامعه آن

(۶) ترسیدن فرعون از آن بانگ

(۷) پیدا شدن ستاره موسی بر آسمان و غریو منجمان

(۸) خواندن فرعون زنان نوزاد را سوی میدان هم جهت مکر

(۹) بوجود آمدن موسی و آمدن عوانان بخانه عمران و وحی آمدن بمادر موسی که موسی را در

در آتش انداز

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المتنوی

رقم الصفحة

- (۱) مجی الوحي لام موسى ان ارمى موسى فى الماء ۲۰۴-۲۰۶
- (۲) فى بيان حكاية الحياتى الذى رأى فى الشتاء حية جامده ظنّها ميتة ولقّھا فى الجبال و أتى بها الى بغداد ۲۰۷-۲۲۳
- (۳) تهديد فرعون لموسى ۲۲۳-۲۲۵
- (۴) جواب موسى لفرعون عن التهديد له ۲۲۵-۲۲۶
- (۵) جواب فرعون لموسى ۲۲۶-۲۲۷
- (۶) فى بيان جواب فرعون لموسى و فى بيان مجی الوحي لموسى ۲۲۸-۲۲۹
- (۷) فى بيان اعطاء موسى المهلة لفرعون حتى يجمع السحرة من المداین ۲۲۹-۲۴۲
- (۸) فى بيان ارسال فرعون الرسل الى المداین بطلب السحرة ۲۴۲-۲۴۵
- (۹) فى بيان دعوة الساحرين لابیهما من القبر و سؤالهما من روحه حقيقة موسى ۲۴۵-۲۴۶
- (۱۰) فى بيان جواب الساحر الميت لاولاده و حلّه ما اشکل علیهم ۲۴۷-۲۴۹
- شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) وحی آمدن بمادر موسى که موسى را در آب افکن -
- (۲) حکایت مارگیری که اثردهای فسرده را مرده پنداشت در ریسمانه‌اش پیچید و ببغداد آورد
- (۳) تهدید کردن فرعون موسى را
- (۴) جواب موسى فرعون در تهدید که می کردش
- (۵) پاسخ دادن فرعون موسى
- (۶) جواب فرعون موسى و وحی آمدن موسى
- (۷) مهلت دادن موسى (ع) فرعون را تا ساحران را جمع کند از مداین
- (۸) فرستادن فرعون بمداین بطلب ساحران
- (۹) خواندن آن دو ساحر پدر را از گور و پرسیدن از روان پدر حقیقت موسى
- (۱۰) جواب گفتن ساحر مرده با فرزندان خود

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المتن

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان تشبیه القرآن بعصا موسى و تشبیه وفاة النبی (ص) بنوم موسى (ع) و تشبیه قاصدی
تغییر لقرآن بولدی المیت الساحر اللذین قصدا اخذالعصا لما وجدا موسى نائماً ۲۵۲-۲۴۹
(۲) بقیه قصه موسى (ع) ۲۵۷-۲۵۲
- (۳) فی بیان جمع السحرة من المداين قدام فرعون و وجدانهم الخلع منه و ضربهم الید علی الصدر
ای التکفل فی قهر خصمه رقولهم اکتب هذا علينا فان فينا الكفاية له ۲۶۰-۲۵۸
(۴) فی بیان اختلاف بعض الناس فی كيفية الفیل و شكله ۲۶۹-۲۶۰
- (۵) بیان دعوة نوح (ع) أبنه و امتناعه بان امضى الى قلة جبل يعصمني و لا احمل لك منه ۲۷۸-۲۶۹
(۶) فی بیان تطبیق الحديثین الشریفین الاول الرضا بالكفر كفر و الثاني من لم یرض بقضای
فلیطلب رباً سوى - ۲۸۱-۲۷۸
- (۷) مثل فی بیان ان الحيرة مانعة للبحث والفكرة ۲۸۳-۲۸۱

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) تشبیه کردن قرآن را بعصای موسى و وفاة مصطفى (ص) تشبیه نمودن بخواب موسى و قاصدان
تعبیر قرآن بآن دو ساحر بچه که قصد عصا کردند و موسى ختمته بود
(۲) بقیه قصه موسى (ع) ۲۵۷-۲۵۲
- (۳) جمع آمدن ساحران از مداين پيش فرعون و تشریفها یافتن و دست بر سينه زدند در قهر
خصم و گفتن این بر ما نویس - ۲۶۰-۲۵۸
- (۴) اختلاف در چگونگی و شکل فیل ۲۶۹-۲۶۰
- (۵) دعوت کردن نوح (ع) پسر را و سر کشیدن او که بر سر کوه روم و چاره کنم و منت تونکشم
(۶) توفیق میان این دو حدیث شریف که الرضا بالكفر كفر و حدیث دیگر که من لم یرض بقضائی
فلیطلب رباً سوى - ۲۸۱-۲۷۸
- (۷) مثل اینکه حیره مانع بحث و فکر است ۲۸۳-۲۸۱

فهرس ترجمه دفتر الثالث من المتنرى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان انه بين الصحابة قليلا ما يوجد حافظاً للقرآن الكريم ۲۸۷-۲۸۳
- (۲) فى بيان مشغولية العاشق فى حضور المعشوق له يقرئه مراسلة العشق الخ- ۳۰۰-۲۸۷
- (۳) فى بيان هجوم البقرة على بيت الداعى بالحاح و دخوله فى البيت قال النبى (ص) ان الله يحب الملحین . فى الدعاء ۳۰۱ -
- (۴) فى بيان عذر الناظم و طلبه المدد و الاستعانة من الله تعالى ۳۰۶-۳۰۲
- (۵) فى بيان ان للمعلم جناحين والظن له جناح واحد و مثال العلم والیقین ۳۰۸-۳۰۶
- (۶) فى بيان مرض الادمى بوهم التعظیم من الخلق و برغبة حکایت میل الطلاب و حکایت المعلم ۳۱۰-۳۰۸
- (۷) فى بيان تفاوت العقول فى اصل الفطرة و عند المعتزلة متناوية فى اصل الفطرة و التفاوت عندهم ناشىء من تحصیل العلم - ۳۱۱-۳۱۰
- (۸) فى بيان رمى الاطفال المعلم على الوهم ۳۱۳-۳۱۱

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) در بیان آنکه میان صحابه حافظ قرءآن کم بود
- (۲) داستان مشغول شدن عاشق بعشقنامه و مطالعه کردن در حضور معشوق خویش الخ
- (۳) دويدن گاو در خانه دعا کننده بالحاح قال النبى (ص) ان الله يحب الملحین فى الدعاء
- (۴) عذر گفتن نظم کننده و مدد خواستن از اينرد توانا
- (۵) بيان آنکه علم را دوپراست و گمان را يك پراست و مثال علم و يقين -
- (۶) مثال رنجور شدن آدمى بر تعظیم خلق و رغبت مشتريان بوى و حکایت معلم
- (۷) در بیان آن که عقول متفاوت است در اصل فطرت و نزد معتزلة متساويست و تفاوت نزد ایشان از تحصیل علم است
- (۸) در وهم افکندن کودکان استاد را

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان مرض فرعون بسبب الوهم الحاصل له من تعظيم الناس ۳۱۵-۳۱۴
- (۲) فى بيان وقوع الاستاذ فى الوهم بسبب المرض ۳۱۷-۳۱۵
- (۳) فى بيان ايقاع الصبيان مرة ثانية الاستاذ فى الوهم قائلين له يا استاذ ومن قرائتنا القرآن يزداد وجع رأسك ۳۱۸
- (۴) فى بيان خلاص الاطفال من المكتب بهذا المكر ۳۱۹-۳۱۸
- (۵) فى بيان ذهاب الامهات لعبادة الاستاذ ۳۲۱-۳۲۰
- (۶) فى بيان ان الجسم للروح مثل اللباس وهذه اليد الجسمانية ردن يد الروح الخ ۳۲۲-۳۲۱
- (۷) فى بيان حكايت ذلك الفقير اللذى اختلى فى الجبل الخ ۳۲۴-۳۲۳
- (۸) فى بيان رؤية الصائغ عاقبة الامر و كلام مع طالب استعارة الميزان على وفق ذلك ۳۲۶-۳۲۴
- (۹) فى بيان قصة ذلك الزاهد اللذى نذر ان لا افطع فاكهة من الشجر الخ ۳۲۸-۳۲۶
- شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) بیمار شدن فرعون هم بوهم از تعظیم خلق
- (۲) رنجور شدن استاذ از وهم
- (۳) دوباره وهم افکندن استاذ را که ورا از قرآن خواندن ما درد سر افزاید
- (۴) خلاص یافتن کودکان باین مکر -
- (۵) رفتن مادران بعبادة استاذ
- (۶) بیان آن که روح را تن چون لباسست و این دست آستین دست روح است الخ
- (۷) حکایت آن درویش که در کوه خلوت کرد الخ
- (۸) دیدن زر گر عاقبت کار را و بر سخن وفق طلب گفتن با مستعیر ترازو -
- (۹) قصه زاهد کوهی که نذر کرده بود که میوه کوهی از درخت بار نکنم الخ

فهرست ترجمه دفتر الثالث من العشوى

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان رباط فتح القضاء الالهی بالخفاء و تشبیه اثره بصورة الظاهر ۳۳۲-۳۲۹
- (۲) فی بیان اضطراب ذلك الفقير الى قطاف الكمثرى من الشجرة الخ ۳۳۳-۳۳۲
- (۳) اتهام ذلك الشيخ بالسرقة و قطع يده ۳۳۸-۳۳۴
- (۴) فی بیان کرامات الشيخ الاقطع و بیان نسجه الزنبیل بیده ۳۴۰-۳۳۸
- (۵) فی بیان سبب جرأة سحرة فرعون على قطع اليد و الرجل منهم ۳۴۴-۳۴۰
- (۶) فی بیان شکایة البغل للجمل ان انا كثيراً اقع على وجهی وانت لم تقع الا نادراً و جوابه ۳۴۷-۳۴۴
- (۷) فی بیان اجتماع اجزاء حمار عزیر بعد تفسخها بأذنه تعالى وترکها کالاول امام عین عزیر ۳۴۹-۳۴۷
- (۸) فی بیان عدم فعل الشيخ الحبر الجزع على موت اولاده ۳۵۲-۳۴۹
- (۹) فی بیان عذر الشيخ عن عدم بکائه على اولاده ۳۵۸-۳۵۳

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) تشبیه بند قضا بصورت پنهان با اثر پیدا
- (۲) مضطر شدن آن فقیر نذر کرده بکندن امرود از درخت الخ
- (۳) متهم کردن آن شیخ را با دزدان و بریدن دستش را
- (۴) کرامات شیخ اقطع و زنبیل بافتن او بدو دست
- (۵) سبب جرأت ساحران فرعون بر قطع دست و پا
- (۶) شکایت کردن امتر پیش شتر که من بسیار بر روی می افتم و تو نمی افتی الا بنادر و جواب گفتن آن
- (۷) اجتماع اجزاء خر عزیر بعد از مردنش بأذن الله تعالى و در همان اندام مرکب شدن پیش چشم عزیر (ع)
- (۸) جزع نا کردن شیخ بزرگوار بر مرگ فرزندان خویش
- (۹) عذر گفتن شیخ بر نا گریستن بر اولادش

فهرس ترجمه الدفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان قرائة قصة الشيخ الضرير ونظره فی وجه المصحف و كونه بصیراً وقت القرائه ۳۵۹
- (۲) فی بیان صبر لقمان لما رای داود (ع) اصطنع خلقاً بهذه النية بان الصبر عن السؤال يكون سبباً للخلاص من الغم و موجبا للفرج ۳۶۰-۳۶۱
- (۳) فی بیان بقیة حکایات الشيخ الضرير و قرائته المصحف ۳۶۱-۳۶۵
- (۴) قصة بعض اولیاء الله اللذين رضوا باحكامه ولا يتضرعون اليه بتبديل حکم و لا يقولون بدل يا ربنا هذا الحكم ۳۶۵-۳۶۶
- (۵) فی بیان سؤال بهلول ذلك الدرويش ۳۶۶-۳۷۲
- (۶) فی بیان قصة الدقوقي و کراماته ۳۷۲-۳۷۴
- (۷) عود ثانيا الى قصة الدقوقي ۳۷۴-۳۷۶
- (۸) فی بیان طلب موسى من الخضر (ع) السر مع کمال النبوة و القرية ۳۷۸-۳۷۹

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) قصه خواندن شيخ ضرير مصحف از روى و بينا شدن وقت قرائت -
- (۲) صبر کردن لقمان چون داود (ع) حلقها می ساخته از سؤال کردن با این نیت که صبر از سؤال کردن موجب فرج است
- (۳) بقیه حکایت نابینا و مصحف خواندن او
- (۴) قصه بعض اولیای خداوند متعال که راضیند با حکام حق و لایه نکنند که این حکم را بگردان -
- (۵) سؤال کردن بهلول آن درویش را
- (۶) قصه دقوقي و کراماتش -
- (۷) باز گشتن بقصه دقوقي -
- (۸) سر طلب کردن موسى از خضر (ع) با کمال نبوت و قربت

فهرست ترجمه دفتر الاول من المثنوی

رقم الصفحة

- ۳۸۱-۳۷۹ (۱) عود الى قصة الدقوقي
- ۳۸۲-۳۸۱ (۲) فی بیان ظهور مثال سبعة شموع فی طرف الساحل
- ۳۸۴-۳۸۲ (۳) تکوین تلك الشموع السبعة على مثال شمعة واحدة
- ۳۸۵-۳۸۲ (۴) رؤية تلك الشموع فی نظر الدقوقي سبعة رجل
- ۳۸۶-۳۸۵ (۵) رجوع تلك الرجال السبعة اشجاراً سبعة مرة اخرى
- ۳۹۲-۳۸۶ (۶) اختفاء تلك الاشجار عن اعين الناس
- ۳۹۳-۳۹۲ (۷) صيرورة الشجرة الواحدة سبعة اشجار
- ۳۹۸-۳۹۳ (۸) صيرورة تلك الاشجار السبعة سبعة رجال
- ۴۰۴-۳۹۸ (۹) تقدم الدقوقي فی الامام لأمامة اولئك القوم

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) باز گشتن بقصه دقوقي
- (۲) نمودن مثال هفت شمع سوى ساحل -
- (۳) شدن آن هفت شمع بر مثال يك شمع
- (۴) نمودن آن شمعها در نظر دقوقي هفت مرد
- (۵) باز شدن آن هفت مرد هفت درخت
- (۶) مخفی بودن آن درختان از چشم خلق
- (۷) يك درخت شدن آن هفت درخت
- (۸) هفت مرد شدن آن هفت درخت
- (۹) پیش رفتن دقوقي بامامت آن قوم -

فهرس ترجمه دفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) افتداء ذلك القوم بأمامة الدقوقي ٤٠٨-٤١٢
- (۲) فی بیان اشاره السلام يوم القيمة من هيبة الحق طرف يده اليمنى و طلب استعانة و الشفاعة من الانبياء (ع) ٤١٢-٤١٤
- (۳) فی بیان استماع الدقوقي فی الصلوة من الفلك بكاء و تصويت الخلق لما تقرر غرق الفلك ٤١٤-٤١٨
- (۴) فی بیان تصورات الرجل الحازم ٤١٨-٤١٩
- (۵) فی بیان دعاء و شفاعة الدقوقي فی خلاص تلك السفينة ٤١٩-٤٣٢
- (۶) فی بیان انكار تلك الجماعة على شفاعة الدقوقي و طيرانهم من محلهم و تحير الدقوقي بانهم ذهبوا على الهواء ام ذهبوا فی الارض ٤٣٢-٤٣٥
- (۷) ايضاً فی بیان حكایت ذلك طالب الرزق الحلال بلا كسب و لائعب فی عهد داود (ع) و استجابة دعائه ٤٣٥-٤٣٦

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) افتدا کردن آن قوم بأمامة دقوقي
- (۲) بیان اشارتهای سلام سوی دست راست از هیبت محاسبة حق و از انبياء (ع) استعانت و شفاعت خواستن
- (۳) شنیدن دقوقي در نماز افغان اهل کشتی را در حال غرق شدن
- (۴) در بیان تصورات مرد حازم
- (۵) دعاء و شفاعة دقوقي در خلاص آن کشتی
- (۶) انکار کردن آن جماعت بر شفاعة دقوقي و پریدن ایشان و ناپدید شدن در پرده غیبت و حیران شدن دقوقي که بر هوا رفتند یا در زمین -
- (۷) باز شرح کردن آن طالب از روزی حلال بی کسب و رنج در عهد داود (ع) و مستجاب شدن دعاء او

فهرست ترجمه‌الدفتر الثالث من المتنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان ذهاب كل من الخصمین عند داود (ع) ۴۳۶-۴۴۶
- (۲) فی بیان استماع داود (ع) كلام كل من الخصمین و سؤال واقع الحال من المدعی ۴۴۶-۴۴۸
- (۳) فی بیان حکم داود (ع) علی ذابح البقرة ۴۴۸-۴۴۹
- (۴) فی بیان تضرع ذلك الشخص الفقير من حکم داود (ع) ۴۴۹-۴۵۲
- (۵) فی بیان ذهاب داود (ع) فی الخلوة حتی يظهر ما هو الحق ۴۵۲-۴۵۳
- (۶) فی بیان حکم داود علی صاحب البقرة بان خل عنها و تشنيع صاحب البقرة علی داود ۴۵۳-۴۵۴
- (۷) فی بیان حکم داود علی صاحب البقرة بان اعط جميع مالک لهذا الفقير ۴۵۴-۴۵۶
- (۸) فی بیان عزم داود علی دعوة الخلق لتلك الصحراء و ابراز السر الخفی و قطع جميع الحجج ۴۵۶-۴۵۸
- (۹) فی بیان اعطاء يد و رجل و لسان الظالم الشهادة ايضاً علی سر الظالم فی الدنيا ۴۵۸-۴۶۱
- (۱۰) فی بیان ذهاب الخلق للخارج جانب تلك الشجرة ۴۶۱-۴۶۳
- شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) رفتن هردو خصم پیش داود نبی (ع)
- (۲) شنیدن داود سخنان هردو خصم و سؤال کردن از مدعی
- (۳) حکم داود بر کشنده گاو -
- (۴) تضرع کردن آن شخص از حکم داود (ع)
- (۵) خلوت رفتن داود تا آنچه حقست پیدا شود
- (۶) حکم کردن داود بر صاحب گاو که از سر گاو برخیز و تشنيع صاحب گاو
- (۷) حکم کردن داود بر صاحب گاو که همه مال خود را بوی بده -
- (۸) عزم کردن داود بخواندن خلق بدان صحراء که راز را فاش کند و حجتها را همه قطع کند
- (۹) گواهی دادن دست و پا و زبان ظالم بر سر ظالم هم در دنیا
- (۱۰) بیرون رفتن خلق بسوی آن درخت

فهرس ترجمه دفتر الثالث من المثنى

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان قصاص داود القاتل بعد الزامه بالحجة ۴۶۳-۴۶۶
- (۲) فی بیان ان النفس هی محل ذلك القاتل المدعى قتل البقرة و ان قاتل البقرة هو العقل والمراد من داود الحق تعالى او الشيخ الخ ۴۶۶-۴۶۷
- (۳) فی بیان فرار عیسی (ع) لاعلى الجبل من الحمقى ۴۷۶-۴۸۲
- (۴) فی بیان قصة اهل سبا و بیان حمقهم و بیان عدم تأثیر نصیحة الانبياء فيهم - ۴۸۲-۴۸۷
- (۵) فی بیان شرح ذلك الاعمى الناظر للبعيد و ذاك الاعمى اللذى يستمع كثيراً و ذاك العريان اللذى هو كان طویل الذیل اى الحریص و طویل الامل و محب المال و الجاه ۴۸۷-۴۹۱
- (۶) فی بیان وصف سرور اهل سبا و عدم شكرهم ۴۹۲-۴۹۴
- (۷) فی بیان مجی الرسل لنصیحة اهل سبا ۴۹۴-۴۹۵
- (۸) جواب القوم للانبياء و جواب الانبياء (ع) لهم ۴۹۵-۵۰۰

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) قصاص داود خونى را بعد از الزام حجت برو
- (۲) بیان آنکه نفس آدمی بجای آن خونى است که مدعى گاو کشته بود و آن گاو کشته عقلتست و داود حقست یا شیخ
- (۳) گریختن عیسی (ع) بر فراز کوه از احمقان -
- (۴) قصه اهل سبا و حماقت ایشان و اثر ناکردن نصیحت انبیا بر احمقان -
- (۵) شرح آن کور دوربین و آن کر نیز شنو و آن برهنه دراز دامن
- (۶) قصه خرمی اهل سبا و عدم شکرانه آنان
- (۷) آمدن پیغمبران حق بنصیحت اهل سبا
- (۸) جواب قوم انبیا را و جواب انبیا (ع) ایشان را -

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان طلب اهل سبا المعجزة ، من الانبياء ۵۰۰-۵۰۲
- (۲) فی بیان اتهام القوم الانبياء اتیانهم الحجة عليهم ۵۰۲-۵۰۳
- (۳) فی بیان حکایت الارانب انهم ارسلوا للفيل اربنا وقالوا قل للفيل انا رسول فمر السماء ارسلني اليك لأقول لك احذر من ماء هذه العين و اجتنبه كما قالوا فی کتاب کلیلہ ۵۰۳-۵۰۵
- (۴) فی بیان جواب الانبياء (ع) الطعن اهل سبا و جواب المثل اللذي ضربوه ۵۰۵-۵۱۰
- (۵) فی بیان انه لا يليق لاحد ان يأتي بمثل على الخصوص فی باب الله تعالى ۵۱۰-۵۱۲
- (۶) فی بیان ضرب قوم نوح المثل فی زمان اصطناعه السفينة ۵۱۲-۵۱۳
- (۷) فی بیان ذلك اللص اللذي كان يحفر و سألوه ما تفعل نصف الليل فی هذا الحائط قال اضرب طبلاً ۵۱۳-۵۱۴
- (۸) فی بیان جواب ذلك المثل اللذي قاله المنكرون لانبيائهم من رسالة الارنب واعطائه الخبر ۵۱۴-۵۲۰
- للفيل من فمر السماء

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) معجزه خواستن قوم سبا از انبيا (ع)
- (۲) متهم داشتن قوم انبيا را و حجت آوردن
- (۳) حکایت خر گوشي که خر گوشان پيش پيل فرستادند که بگو من رسول ماه آسمانم پيش تو که ازین چشمه آب حذر کن چنانکه در کتاب کلیلہ گفته است -
- (۴) جواب گفتن انبياء طعن ایشان را و مثل آوردن
- (۵) بیان آنکه هر کسی را نرسد مثل آوردن خاصه در درگاه الهی -
- (۶) مثل زدن قوم نوح در زمان کشتی ساختن
- (۷) حکایت آن دزد که حفر میکرد پرسیدنش چه میکنی نیم شب در زیر بن دیوار گفت دهل می زنم
- (۸) جواب آن مثل که منکران گفتند از رسالت خر گوش پیغام پيل را از ماه آسمان

فهرستى ترجمه دفتر الثالث من المشوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان معنى الحزم و مثال الرجل الحازم ۵۲۰-۵۲۳
- (۲) فى بيان و خامه شغل ذلك الطير اللذى ترك الحزم من الحرص و الهوى ۵۲۳-۵۲۶
- (۳) فى بيان حكايت نذر الكلاب فى كل شتاء لقا ياتى الصيف تبني بيتاً لأجل الشتاء ۵۲۶-۵۳۲
- (۴) تكرار اولئك المنكرين حججهم الجبرية ۵۳۲-
- (۵) ايضاً جواب الانبياء (ع) للجبرية ۵۳۲-۵۳۶
- (۶) تكرار القوم الاعتراض على الانبياء ۵۳۷-۵۳۸
- (۷) ايضاً جواب الانبياء (ع) لهم ۵۳۸-۵۴۲
- (۸) حكمة خلق النار فى ذلك العالم و خلق السجن فى هذا العالم لتكون معبد المنكرين بان
اثننا طوعاً او كرهاً ۵۴۲-۵۴۴

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) معنى حزم و مثال مرد حازم
- (۲) و خامه کار آن مرغ که ترک حزم کرد از حرص و هوى
- (۳) حكايت نذر کردن سگان در زمستان که تابستان چون آيد خانه سازيم بهر زمستان
- (۴) مکرر کردن آن منکران حجتهاى جبريان را
- (۵) باز جواب انبياء (ع) جبريان را
- (۶) مکرر کردن قوم اعتراض را بر انبياء (ع)
- (۷) باز جواب گفتن انبياء (ع)
- (۸) حکمت در آفریدن دوزخ در آن جهان و زندان درين جهان تا معبد منکران گردد که ائنا
طوعاً او کرهاً

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المتنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان سبب تسخیر الله الجبارین لصورة الملوك كما اصطنع موسى (ع) باباً صغيراً علی ربض و سور القدس لاجل ركوع جبارین بنی اسرائیل وقت مجيئهم داخل الباب كما قال الله تعالى فی سورة البقرة (و اذ قلنا للملئكة - الآية ۵۴۷-۵۴۵)
- (۲) قصة عشق الصوفي علی سفرة خالية ۵۵۰-۵۴۷
- (۳) فی بیان خصوصية يعقوب و ذوقه من وجه يوسف كاس شراب الحق تعالى و استشمامه ريح الرحمن من ريح يوسف و حرمان اخوة يوسف و غيرهم منها - ۵۵۵-۵۵۰
- (۴) حكايت الامين و غلام اللذي كان حريصاً علی الصلوة وله انس كثير بعظيم المناجاة ۵۵۹-۵۵۵
- (۵) فی بیان یأس الانبياء من عدم قبولهم لدعوتهم لقوله تعالى حتی اذا استیأس الرسل ۵۶۲-۵۵۹
- (۶) فی بیان ان الايمان مقلد للخوف و الرجاء ۵۶۴-۵۶۲
- (۷) فی بیان الحديث اللذي قاله الرسول (ص) ان الله اولياء اصفياء ۵۶۵-۵۶۴

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) بیان آنکه حق تعالى صورت ملوك را سبب مسخر کردن جباران که مسخر حق نیند ساخته است چنانکه موسی (ع) باب صغیر ساخت بر ربض قدس جهت ركوع جباران بنی اسرائیل که در وقت آمدن سرفرو کنند که - و اذ خلوا الباب سجداً - الآية
- (۲) قصه عشق صوفي بر سفرة تهی ۵۵۰-۵۴۷
- (۳) مخصوص بودن يعقوب (ع) بچشیدن جام حق از روی يوسف و کشیدن بوی حق از بوی يوسف و کشیدن بوی حق از بوی يوسف و حرمان برادران و غیرهم ازین هر دو - ۵۵۵-۵۵۰
- (۴) حكايت امين و غلامش که نماز باره بود و انس داشته بود در نماز به مناجات عظيم ۵۵۹-۵۵۵
- (۵) نومید شدن انبياء (ع) از قبول و پذیرفتن منکران قوله تعالى (اذا استیأس الرسل) ۵۶۲-۵۵۹
- (۶) بیان آن که ایمان و رجاء مقلد خوب است ۵۶۴-۵۶۲
- (۷) بیان آنکه رسول (ص) فرمودند ان الله اولياء اصفياء ۵۶۵-۵۶۴

فهرس ترجمه دفتر الثالث من المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان حكايت رمى أنس (رض) المنديل الذى اعطاه الرسول (ص) له فى التنوير المملو بالنار ولم يحرق
 ۵۶۸-۵۶۵
- (۲) فى بيان حكاية امداد الرسول (ص) لسرية العرب من العطش و قلة الماء و تقرير الهلاك لهم والجمال والناس تدلت السننها من قلة الماء
 ۵۷۲-۵۶۸
- (۳) فى بيان مالا قرية ذلك الغلام الاسود من جانب الغيب بالمعجزة و جعله (ص) الغلام الاسود ابيض بأذنه تعالى
 ۵۸۰-۵۷۳
- (۴) فى بيان ان كل ما اعطاه الله تعالى و خلقه من السموات و الارض والاعيان و الاعراض خلقه لاستدعاء ذوى الحاجات الخ
 ۵۸۲-۵۸۰
- (۵) فى بيان اتيان الأمانة الكافرة بالطفل الرضيع الى النبى (ص) و نطقه كعيسى (ع) بمعجزات الرسول
 ۵۸۵-۵۸۲
- (۶) فى بيان خطف العقاب خف النبى (ص) و ذهابه فى الهواء وسقوط حية سوداء منه ۵۸۸-۵۸۶

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) حكايت منديل در تنور پر آتش انداختن أنس (رض) و نا سوختن آن
- (۲) قصه فرمان رسیدن حضرت رسول (ص) کاروان عرب را که از تشنگی و بی آبی دور مانده بودند و دل بر مرگ نهاده شتران و خلق زبان بیرون انداخته -
- (۳) مشک آن غلام از غیب پر آب کردن بمعجزه و آن غلام سیاه را رو سپید کردن بأذن الله تعالى
- (۴) بیان آن که حق تعالى هر چه داد و آفرید از سموات و ارضین و اعیان و اعراض همه باستدعای حاجت آفرید الخ
- (۵) آمدن زن کافره با طفل شیر خواره نزد يك مصطفى (ص) و ناطق شدن طفل چون عيسى بمعجزات رسول (ص)
- (۶) ربودن عقاب موزه حضرت رسول (ص) را و بردن در هوا و نگون کردن و از او مار سیاه بیرون افتادن

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان وجه اخذ العبرة من هذه الحکایة و معرفة الیقین ان مع العسر یسراً ۵۸۸-۵۹۰
- (۲) استدعاء شخص من موسى (ع) ان یعلم لسان البهائم ۵۹۰-۵۹۳
- (۳) اتيان الوحي الى موسى من الحق تعالى بان علمه الشيء اللذي يستدعيه او علم بعض منه ۵۹۳-۵۹۶
- (۴) فی بیان قناعة ذلك الطالب بتعليم لسان الديك والدجاج والاوز والبط و لسان الكلب من موسى (ع) واجابة موسى له ۵۹۶-۵۹۷
- (۵) جواب الديك للكلب ۵۹۷-۶۰۰
- (۶) فی بیان خجل الديك عند الكلب بسبب كذبه بالمواعيد الثالثة ۶۰۰-۶۰۳
- (۷) اخبار الديك عن موت السيد ۶۰۳-۶۰۷
- (۸) فی بیان اسراع ذلك الشخص نحو موسى بالتزويد والامان لما سمع من الديك ۶۰۷-۶۰۹
- خبر موته

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) وجه عبرت گرفتن ازین حکایت و یقین دانستن (ان مع العسر یسراً)
- (۲) استدعا نمودن شخص از موسى (ع) آموختن زبان بهائم را
- (۳) وحی آمدن از حق تعالى بموسی که بیاموزش چیزی که استدعای کند یا بعضی از آن را
- (۴) قانع شدن آن طالب بتعليم زبان مرغ های خانگی و سگ و اجابت کردن موسى (ع) او را
- (۵) جواب خروس سگ را
- (۶) خجل گشتن خروس پیش سگ بسبب دروغ شدن سه وعده
- (۷) خبر کردن خروس از مرگ خواجه
- (۸) دویدن آن شخص بسوی موسى (ع) بزنگار چون از خروس خبر مردن خود شنید

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) دعاء موسى (ع) لذاك الشخص ان يذهب من الدنيا مع الايمان ۶۱۱-۶۱۰
- (۲) اجابه الحق تعالى لموسى (ع) ۶۱۲-۶۱۱
- (۳) فى بيان حكايت تلك المرأة التى ولدها لا يعيش فبكت و تضرعت للحق و أتى جواب منه بان عدم حياة ولدها بمثابة الرياضة والجهاد لها ۶۱۶-۶۱۲
- (۴) فى مجيئ حمزة (رض) الى الحرب حاسراً ۶۱۷-۶۱۶
- (۵) جواب حمزة (رض) ۶۲۷-۶۱۷
- (۶) اعمال الحيلة لدفع الغبن فى البيع والشراء ۶۳۴-۶۳۱
- (۷) فى بيان وجدان بلال (رض) الوفاة بالسروور ۶۳۶-۶۳۴
- (۸) حكمة عود البدن خراباً بالموت ۶۴۰-۶۳۶
- (۹) فى بيان تشبيه الدنيا بالحمام الظاهر بالسعة وفى المعنى الضيق و تشبيه النوم بالموت اللذى به الخلاص من هذا الضيق

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) دعا كردن موسى (ع) آن شخص را تا با ايمان از دنيا رود
- (۲) اجابت كردن حق تعالى موسى (ع)
- (۳) حكايت آن زن كه فرزندش نمى زيست و ناليد بحق جواب آمد كه اين عوض رياضت و بجای جهاد و مجاهده آنست
- (۴) در آمدن حمزه (رض) در حرب بى زره
- (۵) جواب حمزة (رض)
- (۶) حيله دفع مغبون شدن در بيع و شراء
- (۷) وفات يافتن بلال (رض) با شادى
- (۸) حكمت ويران گشتن تن بمرگ
- (۹) تشبيه دنيا بگرما به ظاهر فراخست و بمعنى تنگ و تشبيه خواب بمرگ كه خلاص است از اين تنگى

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المتنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان ذاك اللذى كلما كان غفلة و غما و ظلمة و رخاوة جملة من البدن الذى هو ارضى و
سفلى لى ولك ۶۴۰-۶۴۴
- (۲) فی بیان تشبيه النص المطلق مع القياس ۶۴۵-۶۴۸
- (۳) آداب المريدين والمستمعين عند فيض الحكمة من لسان الشيخ ۶۴۸-۶۵۱
- (۴) فی بیان فهم كل حيوان رائحة عدوه و حذره منه و بيان خسارة لمن هو عدو اللذى لا يمكن
الحذر منه و لالفرار منه و لا امكن من مقابلته ۶۵۱-۶۵۴
- (۵) فی بیان الجمع والتفريق بين النفى والايجاب لشيء واحد النسبة و اختلاف الجهة ۶۵۴-۶۶۱
- (۶) مسئله فناء و بقاء الدرويش الكامل ۶۶۱-۶۶۴
- (۷) فی بیان قصة و كيل صدر جهان اللذى اتهم و من خوفه على روحه هرب من بخارا ثم عشقه و
رجعه الى بخارا و سحبه اليها لان امر الدنيا سهل على العشاق ۶۶۴-۶۶۶

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) بیان آنکه هرچه غم و غفلت و کاهلی و تاریکیست همه از تن است که ارضی است و سفلی
لى و لك
- (۲) تشبيه نص مطلق با قياس
- (۳) آداب رعایت و مریدان و شنوندگان در وقت جوشش حکمت از زبان شیخ
- (۴) شناختن هر حیوان بوی عدوی خویش را و حذر کردن و خسارت آن کس که عدو کسی بود
که ازو حذر و فرار و مقابله ممکن نی
- (۵) جمع و تفريق میان نفی و اثبات يك چیز از روی نسبت و اختلاف جهت
- (۶) مسئله فنا و بقای درویش کامل
- (۷) قصه و كيل صدر جهان که متهم شد و از بخارا گریخت از بیم جان باز عشقش کشید که کار
جهان سهل باشد عاشقان را

فهرس ترجمه دفتر الثالث من المتنوى

رقم الصفحة

(۱) فى بيان قصة ظهور روح القدس بصورة انسان فى وقت عرى و اغتسال مريم و التجائها اليها
تعالى
٦٧٨-٦٦٦

(۲) قوله روح القدس لمريم (ع) انا رسول الحق لا تضطربى ولا تسترى عنى
٦٨٢-٦٧٨

(۳) فى بيان عزم ذلك الو ديل على الرجوع الى بخارا من سبب عشقه كالرحل اللذى
لايبالى
٦٨٥-٦٨٢

(۴) فى بيان سؤال المعشوق من عاشقه الغريب السياح فى زمان غربتك اى بلدة الطف و اعمر و
اكثر ناسا و اعظم نعمة و افرح منظراً
٦٨٦

(۵) فى بيان منع الاحياء الو كيل عن اجوعه الى بخارا و تخويفه و بيان جواب الو كيل لهم انى
بلا خوف و لا ابالى
٦٩٢-٦٨٧

(۶) فى بيان وضع وجه ذلك العاشق جانب بخارا
٦٩٨-٦٩٦

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

(۱) پيدا شدن روح القدس بصورت آدمى بر مريم وقت برهنگى و غسل كردن و ناله كردن
مريم بحق تعالى

(۲) گفتن روح القدس مريم (ع) من رسول حقم آشفته و نهان از من مشو

(۳) عزم كردن آن و كيل از عشق كه رجوع كند به بخارا لا ابالى وار

(۴) پرسيدن معشوق از عاشق غريب خود كه از شهرها كدام شهر خوشتر يافتى و انبوه تر و محتشم تر
و پر نعمت تر و دلگشا تر

(۵) منع كردن دوستان او را از رجوع كردن به بخارا و تهديد كردن و پاسخ لا ابالى گفتن او

(۶) رو نهادن آن بنده عاشق سوى بخارا

فهرست ترجمه دفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان مجیء العاشق لبخار ابلاخوف بنحو لا ابالی و تحذیر الاحباء من الظهور فی بخارا ۶۹۸-۷۰۰
- (۲) فی بیان قول العاشق للعذال الملمین المهد دین ۷۰۱-۷۰۷
- (۳) فی بیان وصول ذاک العاشق لمعشوقه لما غسل یدیه من روحه ای فرغ منها
- (۴) فی بیان وصف ذلک المسجد المهلك للضيف وفى وصف ذاک العاشق من بنحو لا ابالی طالب الموت الذى صار ضیفا فیہ ۷۰۸-۷۱۰
- (۵) مجیء الضیف الی ذاک المسجد المهلك للضيف ۷۱۰-۷۱۱
- (۶) فی بیان لوم اهل المسجد للضيف العاشق على نومه هناك و تهدید هم له ۷۱۱-۷۱۲
- (۷) جواب العاشق للناصح واللائمین ۷۱۳-۷۱۵
- (۸) فی بیان جالینوس والحکماء اللذین هم بمشرب جالینوس من عشقهم عشقهم مقصور على هذه الدنيا - الخ ۷۳۵-۷۳۶

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) در آمدن عاشق در بخارا لا ابالی و تحذیر کردن دوستان او را از آمدن بآن شهر
- (۲) جواب گفتن عاشق عاذلان و تهدید کنندگان را
- (۳) رسیدن آن عاشق بمعشوق خویش چون دست از جان خود بشست
- (۴) صفت آن مسجد که مهمان کش بود و آن عاشق مرگ جوی لا ابالی که در آن مسجد مهمان شد
- (۵) آمدن مهمان در آن مسجد مهمان کش
- (۶) ملامت کردن اهل مسجد عاشق را از شب خفتن در آنجا و تهدید کردن مر او را
- (۷) جواب گفتن عاشق ناصحان و ملامت گویان را
- (۸) عشق جالینوس برین حیاة دنیا بود که هنر از اینجا هم بکار می آید هنری نه ورزیده است که در آن بازار بکار آید الخ

فهرس ترجمه‌الدفتري الثالث من المتنوي

رقم الصفحة

(۱) لوم اهل المسجد للضيف ۷۱۵-۷۲۰

(۲) فی بیان قول الشيطان لقريش هلموا لحرب احمد فاني اعاونكم و ادعو قبيلتي لمعاونتكم

و فی بیان هربه عند ملاقات الصفيين ۷۲۱-۷۲۸

(۳) تكرار العذال نصيحتهم لضيف المسجد ۷۲۸-۷۳۵

(۴) فی بیان قول المسافر لهم الجواب و مجيئه لهم بالمثل ان حارس الزرع اللذي يدفع صوت

الدف والطير اراد ان يدفع الجمل من الزرع وكان هذا الجمل حاملا لنقارة السلطان محمود

و يضربون عليها و هي على ظهره

(۵) فی بیان تمثيل فرار المؤمن من البلاء بسبب اضطرابه وعدم صبره بعدم فرار الحمص مع

ساير الحوائج في غليان القدر وفورانه خارج القدر ويصير على رأس القدر حتى يخرج منه ۷۵۱-۸۵۷

(۶) تمثيل صبر المؤمن على الابتلاء لما يكون واقفا على منفعة سر الابتلاء و حقيقته ۷۵۸ -

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

(۱) ملامت کردن اهل مسجد مهمان کش

(۲) گفتن شيطان قريش را که بجنگك احمد (ص) آييد كه من ياريها كنم و قبيله خود را بيارى

خوانم و گريختن او در وقت ملاقات صفيين

(۳) تكرار نصيحت عاذلان بميهمان مسجد

(۴) جواب گفتن مهمان ايشان را و مثل آوردن بدفع کردن حارس كشت بيانك دف از كشت

اشترى را كه كوس محمودى را بر پشت او زدندى

(۵) تمثيل گريختن مؤمن و بى صبرى او در بلاء با اضطراب و بى قرارى نخود و ديگر حوايج در

جوش ديگك و بر سر ديگك تا بيرون جهد از ديگك

(۶) تمثيل صابر شدن بر ابتلاء چون بر سر منفعت بلا واقف شود

فهرست ترجمه‌الدفت‌ر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان عذر ربه البيت للحمس و حکمت مسکها له فی الغلیان ۷۵۸-۷۵۹
- (۲) فی بیان تتمه قصه مسافر ذاك المسجد و بیان ثباته و صدقه ۷۵۹-۷۶۱
- (۳) فی بیان ذکر خیال قاصرین الفهم القبیحین ۷۶۱-۷۶۸
- (۴) فی بیان تفسیر الحدیث للنبی (ص) ان للقران ظهراً و بطناً ۷۶۷
- (۵) فی بیان ان ذهاب الانبیاء و الاولیاء الی الجبال و الغارات لم یك لاختفاء انفسهم و لاجل الخوف الخوف من الخلق بل لارشاد الخلق و التحریض علی الانقطاع عن الدنیا بقدر الامکان ۷۶۸-۷۷۰
- (۶) فی بیان تشبیه صورة الاولیاء و تشبیه صورة کلام الانبیاء بصورة عصاء موسی و رقیه عیسی ۷۷۱-۷۷۲
- (۷) تفسیر قوله تعالی یا جبال او بی معه الطیر ۷۷۲-۷۷۴
- (۸) فی بیان جواب الطاعن فی المثنوی من قصور الفهم ۷۷۴-۷۷۷
- (۹) فی بیان ضرب الحدیث المثل فی تنفیر مهر الفرس من شرب الماء بسبب تصفیر ۷۷۷-۷۸۲
- شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) عذر گفتن کدبانو بنخود و حکمت در جوش داشتن کدبانو نخود را
- (۲) بقیه قصه مهمان مسجد و ثبات و صدق او -
- (۳) ذکر خیال قاصر فهمان بداندیش
- (۴) تفسیر خبر مصطفی (ص) ان للقرآن ظهراً و بطناً
- (۵) بیان آن که رفتن انبیا و اولیا در کوهها و غارها جهت پنهان کردن خویش یا جهت خوف و تشویش از خلق نیست بلکه جهت ارشاد خلق است و تحریض بر انقطاع از دنیا بقدر امکان
- (۶) تشبیه صورت اولیا و تشبیه صورت کلام اولیاء بصورت عصای موسی و صورت فسون عیسی
- (۷) تفسیر قوله تعالی یا جبال او بی معه والطیر
- (۸) جواب طعنه زننده بر مثنوی از قصور فهم
- (۹) مثل زدن در رمیدن کره اسب از آب خوردن بسبب سوت کشیدن صاحبش

فہرست ترجمہ دفتر الثالث من المتنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان قصہ الضیف المسجد اللذی یموت فیہ الضیف المسافر ۷۸۳-۷۸۲
- (۲) فی بیان تفسیر و اجلب علیہم بخیلک و رجلک ۷۸۷-۷۸۴
- (۳) فی بیان وصول الصوت المنسوب الی الطلسم نصف اللیل لضيف المسجد ۷۹۳-۷۸۷
- (۴) ملاقات ذاک العاشق مع صدر جهان ۸۰۲-۷۹۴
- (۵) فی بیان جذب کل عنصر لجنسہ المحتبس فی ترکیب آدمی ۸۰۴-۸۰۲
- (۶) فی بیان انجذاب الروح لعالم الارواح و طلبہا و میلہا لمقرہا و انقطاعہا عن اجزاء الاجسام اللتی ہی قید لرجل یاذی الروح ۸۱۰-۸۰۵
- (۷) فی بیان فسخ العزائم و نقضہا ای انعکاسہا لیعلم الانسان ان المالك والقاهر الخ ۸۱۲-۸۱۰
- (۸) فی بیان نظر الرسول (ص) الی الاسراء و تبسمہ و قوله عجبت من قوم یجرون الی الجنة بالاسلاسل ۸۱۴-۸۱۲

شماره صفحه بر آبر شماره ترجمه است

- (۱) بقیہ قصہ مسجد مہمان کش
- (۲) تفسیر آیہ و اجلب علیہم بخیلک و رجلک
- (۳) رسیدن بانگک طلسمی نیم شب بمہمان مسجد
- (۴) ملاقات آن عاشق با صدر جهان
- (۵) جذب ہر عنصری جنس خود را کہ در ترکیب آدمی محتبس شدہ است
- (۶) منجذب شدن روح بعالم ارواح الخ
- (۷) فسخ عزائم و نقض قصہا جہت باخبر کردن آدمی است از آنکہ مالک وقاہر اوست و گاہ گاہ عزم اورا فسخ نا کردن از این جہت است تا طبع اورا بر عزم کردن دارد و اورا تنبیہ باشد
- (۸) نظر کردن پیغمبر با سیران و تبسم کردن او الخ

فهرمی ترجمه الدفتر الثالث من المتنوی

رقم الصفحة

(۱) تفسیر هذه الآية (ان تستفتحوا فقد جاءكم الفتح) يا طاعنون قلتم اللذى هو منا ومن محمد اينا احق اعطه يا رب الفتح والنصرة وهذا الكلام قلتموه من ذلك السبب حتى اللذى سمع كلامكم يظن انكم بلاغرض طالبين الحق و الان اعطيناه النصره لمحمد لتروا صاحب الحق
۸۱۸-۸۱۵

(۲) فى بيان سر رجوع الرسول بالمراد ولاحضور فجعل الله تعالى لقد عدم المراد فتحاً ولو كانت انا فتحنا فى الصورة غلقاً و لكن فى المعنى فتحاً مثلاً ولو كان فى الظاهر كسر نافجة المسك كسراً لكن فى المعنى جبراً
۸۲۱-۸۱۹

(۳) فى بيان قوله لاتفضلونى على يونس بن متى
۸۲۴-۸۲۱

(۴) فى بيان اطلاع الرسول على طعنهم لشماتته
۸۲۵-۸۲۴

(۵) فى بيان جواب الرسول (ص) الاسراء
۸۳۰-۸۲۵

(۶) فى بيان ان الطاغى فى عين القهر مقهور وفى عين منصوريته ماسور
۸۳۷-۸۳۰

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

(۱) تفسیر آیه ان تستفتحوا فقد جاءكم الفتح طاعنان می گفتند که از ما و محمد آنکه برحق است فتح و نصرتش بده و این را بدین سبب می گفتند که گمان داشتند خود برحق اند و طالب حق اکنون بی غرض محمد (ص) منصور شد

(۲) بیان آنکه بیمراد باز گشتن رسول (ع) از حدیبیه حق تعالی لقب آن فتح کرد که انا فتحنا لك فتحاً مبیناً بصورت غلق بود و بمعنی فتح چنانچه شکستن نافه بمعنی درستی است

(۳) تفسیر این خبر که مصطفی فرمود لاتفضلونى على يونس بن متى

(۴) آگاه شدن پیغمبر بر طاعنان بر شماتت او و درك مقاصد آن رسولان

(۵) جواب گفتن رسول (ص) اسراء را

(۶) بیان آنکه طاغی در عین قاهرى در مقهوریست

فهرس ترجمه دفتر الثالث من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان جذب العاشق المعشوق را من حيث لا یعلم العاشق ولا یرجو ولا یخطر بباله و یرظهر من ذلك الجذب اثر فی العاشق الا الخوف المحزج بالیاس مع دوام الطلب ۸۳۷-۸۳۹
- (۲) وصول البخاری العاشق بخدمة صدر جهان ۸۴۰-۸۴۱
- (۳) طلب البعوضة العدل من حضرت سلیمان من جور الهوا ۸۴۱-۸۴۵
- (۴) فی بیان امر سلیمان البعوضة المتظلمة باحضار خصمها لادیوان الحكم ۸۴۵-۸۴۸
- (۵) فی بیان تطیب المعشوق خاطر العاشق له حتى یفیک العاشق و یرجع ۸۴۹-۸۵۵
- (۶) فی بیان افاقة العاشق العدم اللب و توجهه بالشناء والشکر ۸۵۵-۸۶۷
- (۷) فی بیان حکایة العاشق الذی فراقه طویل و امتحانه کثیر ۸۶۷-۸۷۲
- (۸) فی بیان وصول العاشق لمعشوقه و بیان ان الطالب بطاقته لوجد وجد صدق رسول الله ۸۷۳-۸۷۸
- شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) جذب عاشق معشوق را بحیثیکه نمیداند الخ
- (۲) رسیدن بخاری عاشق در بندگی صدر جهان
- (۳) دادخواهی پشه از دست باد بحضرت سلیمان (ع)
- (۴) امر کردن سلیمان پشه متظلم را باحضار خصم بمحکمه
- (۵) نواختن عاشق معشوق بیهوش خود را تا بهوش باز آید
- (۶) بیهودی یافتن عاشق بیهوش و روی آوردن به ثنا و شکر
- (۷) حکایت آن عاشق دراز هجران بسیار امتحان
- (۸) یافتن عاشق معشوق را و بیان آنکه جوینده یابنده بود که من طلب شیئاً وجد وجد صدق رسول الله (ص) من يعمل مثقال ذرة خیراً یره -

فهرس اهم رؤس المطالب العلمیة المندرجة

فی الشرحین العربی و الفارسی

الفلك الدخانى والفلك الروحانى (مقدمه ولانا)

(۱) السنة النبویة التثلیث بالوضوء

(۱) اشتباه مؤلف النهج فی تفسیر (اعذار) و کلمه (بہل) فی المذراع الثانی فی قوله

(بر کشا کزجینه اسرار را در سوم دفتر بہل اعذار را)

صحیح البیت الاتی کما فی نسخه لکناهوراً کما فی نسخه النهج وان کان المعنی بالمأل واحداً (۵)

(گوش آن کس نوشد اسرار جلال کو چو سوسن صدربان افتاد لال) و معنی نوشد (نیوشد)

(۹) ای تسمع

اشتباه مؤلف النهج فی تفسیر بیت (آکل و مأ کول را حلقست و نای غالب و مغلوب را عقلست

(۱۲) و رای)

(۱۳) قال صدرالدين القنوی فی أعجاز البیان لکّل شیء غذاء الخ

(۲۰) قال ابن القيم للنفس اربعة دور - الخ

(۲۶) تفسیر قوله (گشت شهرستان چون فردوشان دجله آب سیه رو بین شان)

(۲۸) تفسیر قوله (رقص و جولان بر سر میدان کنند چون جهند از نقص بر رقصی تنند)

(۳۱) معنی مرز فی قوله (بر سر هر ژاژ خا و مرز شان)

(۳۶) تفسیر قوله (بنگر اکنون زنده اطلس پوش را هیچ اطلس دست گیرد هوش را)

(۳۸) منشأ حکایت اولاد الفیل

(۵۱) تفسیر قوله (آن کشیدن زیر لب آواز را یاد کردن مبدء و آغاز را)

(۵۲) تفسیر قوله (ناله سک در رهش بی جذبه نیست زانکه هر راغب اسیر رهزنی است)

(۶۶) تفسیر الایه فی قصة اهل سبا (لقد کان لسبأ)

فهرست اہم رؤس المطالب العلمیۃ المندرجۃ فی الشرحین العربی والفارسی

- تفسیر البیتین اللذین اولہما (قبض دل قبض عوان شد لاجرم گشت محسوس آن معانی زد علم) (۸۲)
- تفسیر قولہ (جز کسی کاندہر فضا اندر گریخت خون اورا ہیچ تربیعہ نریخت) (۱۰۶)
- تفسیر الایۃ (انا بلوناہم کما بلونا اصحاب الجنة) فی قصد اصحاب ضروان (۱۰۲)
- معنی الاستدراج فی قولہ (ہر چہ غیر اوست استدراج تست گر چہ تخت و ملک تست وتاج تست) (۱۱۴)
- تفسیر قولہ (صورت خود چون شکستی سوختی صورت کل را شکست آموختی) (۱۲۹)
- تفسیر قولہ (اہل تن را جملہ علم بالقلم واسطہ افراشت در بذل نرم) (۱۳)
- تفسیر الابیات اللتی اولہا (آن کہ مرداری خورد یعنی نبید شرع او راسوی معذوران کشید) (۱۴۶)
- والایراد علیہا بناء علی مذهب الشافعیۃ والحنفیۃ و توجیہہ -
- (تفسیر قولہ (کہ بیران را بغلطاق فراخ زامتحان پیدا شود او را دوشاخ) (۱۴۹)
- تفسیر قولہ (بانگ می آید کہ تعریفش کند همچو مصدر فعل تعریفش کند) (۱۷۲)
- حکمة قتل الانبیاء نقلا عن قول محی الدین بن عربی فی الفصوص (۲۰۱)
- اشتباہ مؤلف النہج فی تفسیر قولہ البیتین اللذین (چونکہ وا گردید گلہ از ورود پس فتد آن بز کہ پیش آہنگ بود) (۲۳۳) و (۲۳۴)
- التفسیر العربی و الفارسی لقولہ (خاطر آرد بس شکار اینجا و لیک بگسلد اشکال را أستور نیک) (۲۳۷)
- تفسیر البیتین (گوشہ یو گوشہ دل شد رہی است تاب لاشرفی ولاغربی از مہی است) (۲۳۸)
- ہم از آن سو جو کہ وقت درد تو می شوی در ذکر یار بی دو تو)
- الفرق بین المثل والمثال (۲۴۱)
- تفسیر قولہ (چاکرانت شہرہا گیرند و جاہ دین تو گیرد ز ماہی تا بماہ) (۲۵۱)
- المراد من موسی العصا والعصا والید و فرعون الخ (۲۵۹)

فهرس اهم رؤس المطالب العلمية المندرجة في الشرحين العربي والفارسي

تفسير قوله (گفتمش اين كفر مقضى بى فضاست هست آثار قضا اين كفر راست) ونقل قول شيخ
محي الدين فى الفتوحات (۲۷۹)

تفسير الابيات الثلاثة بعد ذاك البيت ايضاً اللتى اولها (راضيم در كفر زان رو كه فضاست

نه از اين رو كه نزاع و خبث ماست) و بيان الشيخ محي الدين فى الفتوحات (۲۸۰)

تفسير قوله (وصف مطلوبى چو ضد طالبى است وحى نور برق سوزنده نبى است) (۲۸۴)

تفسير قوله (اى تقاضا گردد رون همچون جنين چون تقاضا ميكنى اتمام اين) (۳۰۲)

تفسير قوله (اين همه گويد كه او ضالست و كه بى خبر از حال او در امر عم) (۳۰۵)

تفسير الابيات الثلاثة اللتى اولها (ديد بر پشت عيال بولهب تنگ هيژم گفت حمال حطب) و

تاويل القول بان امرأة ابى لهب حمالة الحطب الخ (۳۳۱)

معنى كلمة (مر) بالعدد الفارسى (۳۳۳)

سبب حبس هاروت وماروت فى بئر بابل (۳۳۷)

تفسير قوله (روز در خوابى مگو كان خواب نيست سايه فرع است اصل جز مهتاب نيست) (۳۴۲)

قصة حياة عزيز و حياة حمارة بعد مائة عام (۳۴۷)

تفسير قوله (رحمت جزوى بود مر عام را رحمت كلى بود همام را)

تفسير قوله (هر طروقى اين فروقى كى شناخت چون دقوى كو در اين دولت بتاخت) (۳۷۲)

تفسير قوله (همچو داودم نود نعبه مر است طمع در نعبه حريضم هم بخاست) (۳۷۶)

تفسير قوله (باز آن يك بار ديگر هفت شد مستى و حيرانى من زفت شد) (۳۸۳)

قال صدر الدين القنوى فى مصطلحات الصوفية ان البدلاء سبعة رجال الخ (۳۸۵)

تفسير قوله (زانكه خود ممدوح جز يك بيش نيست كيشهازين روى جز يك كيش نيست) (۴۰۵)

نقل قول عبدالوهاب الشعر اوى فى موازينه بالاتحاد ۴۲۵

قال صدر الدين القنوى القلب باصطلاح اهل القلوب الصنوبرى الخ (۴۲۹)

الاقوال فى ربط هذا البيت (دل نباشد غير آن دريائى نور دل نظر گاه خدا وان گاه كور) (۴۳۰)

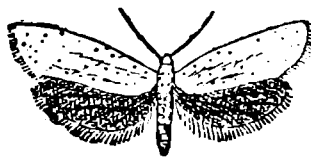
(تفسير قوله (تاندر دامن آن سنگها تا بدانى نقد را از زنگها) (۴۳۰)

فهرست رؤس المطالب العلمیة المندرجة فی الشرحین العربی والنارسی

- تفسیر قوله (دم ماران را سرمارست کیش) و معنی المثل لاق لذنب الحیة رأس الحیة (۵۰۸)
- تفسیر قوله (این چه ماند آخر ای کوران خام با مهی که شد زبونس خاص و عام) (۵۱۵)
- تفسیر قوله (که زاشک چشم او روئید نبت که چرا اندر جریده لاست ثبت) (۵۳۱)
- تفسیر الابیات الاربعة اللتی اولها (رنجها داده کان را چاره نیست آن بمثل سنگی و فطس و
عمی است) (۵۴۸)
- معنی کلمة کخ کخ و نقل الحدیث عن النبی (س) فیها (۵۸۸)
- تفسیر قوله (ماهیان را بحر نگذارد برون خاکیان را بحر نگذارد درون) (۵۶۰)
- تفسیر قوله (نفس اول راند بر نفس دوم ماهی از سر گنده باشد نی ز دم
ربط هذا البيت الثاني بالبيت اللذی قبلدوهما
- زانکه از گل گر تو بر گش بر کنی خنده نگذارد نگرده منشی
- گوید از خاری چرا افتم بغم خنده را من خود ز خار آورده ام (۵۸۹)
- معنی جهاز فی البيت الاتی و تفسیره (اصل مارا حق پی بانگ نماز داد هدیه آدمی را در جهاز) (۶۰۱)
- تفسیر قوله فی بالال (هر سیه دل خود سیه دیده و را مردم دیده سیه آمد چرا) (۶۳۲)
- تفسیر ذین البیتین (چون بار آدمی زاده بزاد پای خود بر فرق علتها نهاد) (۶۴۳)
- علت اولی نباشد دین او علت جزوی ندارد کین او)
- تفسیر قوله (زانکه ماهیات و سر سران پیش چشم کاملان باشد نهان) (۶۵۷)
- معنی (یورتگه) فی قوله (از پناه حق حصاری به ندید یورتگه نزدیک آن دژ بر گزید) (۵۶۹)
- تفسیر قوله (چون شکاری می نمایندشان ز دور جمله حمله می فرایند آن طیور) (۶۷۲)
- تفسیر قوله (ترک جوشی کرده ام من نیم خام از حکیم غزنوی بشنو نام) (۶۷۵)
- (غم چو بینی در کنارش کش بعشق از سر ربوه نظر کن در دمشق) (۶۷۶)
- تفسیر الابیات الاربعة اللتی اولها (درشان آشوب و چرخ و زلزله نی زیاداتست و بار معضله)
- و فيه معنی الزیادات والدور والتسلسل و مسئله الکیس والخلع والمبارات (۶۹۳) (۶۹۴)

فهرست اہم رؤس المطالب العلمیۃ المندرجۃ فی الشرحین العربی و التارسی

- معنی (تبورك) فی قوله (چون تبورك است این تهدیدها پیش آنچه دیده است این دیدها) (۶۳۹)
- الیقین فی اللغة و عند العرفاء (۷۴۳)
- معنی (چگل) فی قوله (وانچه خاکی یافت زو نقش چگل) (۷۴۴)
- معنی (زر جعفری) (۷۴۵)
- معنی (خربطی) (۷۶۵)
- معنی قولهم (کلام الله قائم بالذات) (۷۷۶)
- معنی طلسم (۷۸۷)
- تفسیر قوله (مرد حق را چون به بینی ای پسر تو گمان داری بر او نار بشر) (۷۹۲)
- غزوه حدیبیّه (۸۱۹)
- قریضه با ظاء است نه با ضاد (۷۲۰)
- معنی کلمه جدجد (۸۲۹)
- در حاشیه نسخه لکناهور کلمه صفوت در این مصراع (گرچه میدانی بصفوت حال من) (۸۵۶)
- با غین معجمه (بصفوت) آمده است معنی (شست) فی قوله (اولاً بشنو که چون مانند م ز شست اول و آخر ز پیش من بجست) (۸۵۷)
- تفسیر قوله - چرخ بر خواند قیامت نامه را تا مجرد بر دریده جامه را (۸۶۱)
- ذکر خبر المروی عنه (ص) ستفترق امتی بعدی علی ثلث و سبعین فرقة (۸۶۱)
- خبر المثل المعروف (اللج شوم لعن الله اللج) (۸۷۶)

خلاصه سودمندترین فوائد لغوی و عرفانی اسرارالحکم ملاحادی سبزواری بردفتر
اول و دوم و سوم مثنوی مولانا که ترجمه شده است با اشاره بمرار اختلاف نسخه

ترجمه و نسخه اسرارالحکم

(۲) از دفتر اول که ترجمه شده است

ترجمه (۲۵) مثنوی (۷) بدر گستاخی کسوف
آفتاب - اسرار ۱۶ یعنی از گستاخی قمر بود که
در قدام شمس ایستاد چه کسوف شمس یخیلوله
قمر است میان ابصار و شمس در وقت اجتماع هر
دو در برج واحد .

ترجمه (۳۱) مثنوی (۴) - خود غریبی در جهان
چون شمس نیست شمس جان باقی است کورا
امس نیست اسرار ص ۱۸ - یعنی عجیبی مخفی نماید
که نتوان شمس ظاهر گرفت اگر چه مصراع دوم
چنین باشد که شمس جان باقی است کورا امس
نیست چه مناسبت بین مصرعین مفقود است و نیز
غراب محصور نیست بشمس ظاهر و غربت باعتبار
انحصار در فرد هر فلکی و فلکینی دارد الخ
مرحوم سبزواری تناسب میان مصرعین نمیداند
در صورتیکه با ترجمه مذکور تناسب بخوبی نمایان
و هیچگونه انتقادی بر اصل نمی آید

ترجمه ۴۷ مثنوی (۷) پیش شاهنشاه بردش
خوش نیاز تا بسوزد بر سر شمع طراز اسرار
ص ۱۹ طراز شهرست در چین که مشک خوب و
صورت خوب بسیار دارد و انوری گوید : دل ما
تنگتر از پسته خوبان ختن جان ما تیره تر از

ترجمه (۱۵) مثنوی (۵) (ترك استننا مرادم
قوتی) اسرار صفحه ۱۲ (مرادم قوتی است)
قوت صحیح است نه قوت که در بعض نسخ است -
در صورتیکه قوت بنظر نیز صحیح است بلکه
از لحاظ اغراق شاعرانه و قساوت قلب که قرآن
کریم هم آن را به سنگ تشبیه فرمودند در این
مورد سزاوارتر از کلمه قوت میباشد -

ترجمه (۱۹) مثنوی (۳) میرسد از دور مانند
هلال نیست بود و هست بر شکل خیال - اسرار
ص ۱۴ - شرحی برای تشکل خیال بچند شکل
نگاشتند - و با شرح عربی النهج القوی که ذکر
شده هم موافقت دارد -

ترجمه (۲۴) مثنوی (۱) - مانند رنج زرع بیل
و داسمان - اسرار ص ۱۶ - داسمان و داس فراز
دروذگری معروف ترجمه ۲۴ مثنوی (۴) - چون
گدایان زله ها برداشتند - زله طعامیکه برای
کسی نگاه دارند و در قاموس گوید زله اسمی
است برای چیزی که برداری از مائمه صدیقت یا
خویش - در برهان قاطع مینویسد زله در عربی
طعامی گویند که مردم فرومایه از جایی بیاورند
و برند .

بمعنی حمال است که جوالق معرب جوال است. اه - بدیهی است این تقریر اشتباه بررگی است زیرا که باروش سخن و ابیات بعد که در آنها میفرمایند (کو چو خود پنداشت صاحب دلق را) توافق ندارد برای اینکه گذشته از اینکه در لغت عرب جوالقی بمعنی خارکش یا حمال نیامده است و تنها بمعنی جوال دوز و تنگ فروش ذکر شده میبایستی این خارکش یا حمال در این مورد صوفی و صاحب دلق و سر برهنه هم باشد و آن عاده بسی بنظر دور می نماید ولی صحیح آنست که در باورقی صفحه ۶۰ از همین ترجمه اول بنقل از النہج القوی ذکر شده است که الجولقی هو کالبکتاشی والحدیری والقلندری و یقولون هذا لمن یخلق لحيۃ و حواجه الخ - و در حقیقت جولقیه فرقه خاصی از صوفیه است

ترجمه ۶۹ مثنوی (۳) روی هریک می نگرمی دار پاس بو که گردی تو ز خدمت روشناس - اسرار ۲۵ (بو که گردی) بو مخفف بوده باشد بسیار آمد و گذشت اه در برهان قاطع مینویسد (بوک) بضم اول و سکون ثانی و کاف مخفف بود که و باشد که باشد - کلمه تمنی است و در عربی عسی و لعل گویند و بمعنی مکر هم هست - و در این بیت نیز بمعنی تمنی است چنانچه ترجمه نشده ترجمه (۷) مثنوی (۶) شبر پشمن از برای گد کنند بومسلم را لقب احمد کنند - اسرار دم کند تکدی بکاف عربی اه صحیح آنست که (گد) بکاف فارسی است - برهان قاطع مینویسد - گد بفتح اول و سکون ثانی بمعنی گدا باشد که گدائی کنند است و گدائی را نیز گویند -

ترجمه ۸۳ مثنوی (۱) بس ستاره آتش از آهمن جهید وین دل شوریده پذیرفت و کشید - اسرار ۲۵ ستاره های آتش خاطر ملکیه است که از عالم بالا نزول میکند و روشنیهایی که از اعمال صالحه

طره خوبان طراز و بمعنی نقش و زینت و کارخانه شکر سازی در خوزستان آمده و باین سه معنی مناسب است تشبیه در اول و سیم -

ترجمه ۴۲ مثنوی (۴) گفت کوی او کدام است و گذر از سر پل گفت و کوی غاتفر (اسرار س ۱۹) غاتفر بغین معجمه و تای مثناة فوق و بعضی بجای فاقاف ضبط کرده اند محله است از سمرقند و بمعنی شهر ترکستان حسن خیز که سروانجا بسیار خوب شود هم آمده ازرقی گوید - پری ندارد رنگ شکفته گل سرخ پری ندارد بالای سرو غاتفری.

ترجمه (۴۴) مثنوی (۳) - وعده اهل کرم گنج روان - اسرار س ۱۹ (گنج روان) گنج قارون که بزمین فرو رفت چنانچه در فرهنگ است و میشود که مطلق باشد و روانی آن رواج او باشد اه در فرهنگ برهان قاطع گنج قارون را ذکر نه کرده است -

ترجمه (۴۸) مثنوی (۴) کاشکی آن تنگ بودی یک سری تا نرفتی بروی این بد داوری اسرار س (۱۲۰) بعضی چنین معنی کردند که کاشکی یکسر داشت تا این بد داوری نمیشد و اینجا دو سراسر که شاه عشق بکنیزی داشت و او عشق بزرگر و چنین شوق و کلام از باب تمنی امر محالست اه - ترجمه (۵۱) مثنوی (۵) - (تو مگو مارا بدان شه بار نیست) اسرار س ۳۰ (بار) بیای موحده بمعنی رخصت است اه ولی ترجمه بروفق نسخه النہج شده است که کلمه (یار) باشد باباء مثناة و بمعنی معین و نصیر است - و بنظر می آید که نسخه اسرار الحکم اصح است -

ترجمه ۵۹ - مثنوی (۸) جولقی سر برهنه می گذشت با سر بی مو بسان طاوس و طشت اسرار س (۲۱) جولق چو زورق خار بست بس معنی جولقی خارکش باشد و اگر مخفف جوالقی باشد

(۳۷) حاصل ایات تشبیه نفس است مرتبه بسنگ و آهن که مقدحه و زناده گویند که از آنها آتش بیرون می آورند و تشبیه بتها بخوردهای آتش

که اینها را بآب بتوان خاموش کرد و مرتبه بچشمه که آب سیاه از آن جوشد و تنها بکوزه ها و سبوها که از آن آب سیاه پر کنند آنها را توان شکست و آن چشمه را بسهولت نتوان قطع کرد.

ترجمه ۱۶۴ مثنوی (۳) صورت نفس را بجوئی ای پسر قصه دوزخ بخوان با هفت در - اسرار ۳۷ یعنی نفس و مشاعران روح است و معنی دوزخ و هفت در آن جسد است و صورت بیان آنست که مشاعر ظاهره پنج است و مدارک باطنه اگرچه بتغلیب پنج می گویند لیک مدرک دو است که حس مشترک و هم باشد سه دیگر حافظند و متصرف همان مدرکات و این قوی هر گاه استعمال شوند در ادراک اشیا باعتبار وجه النفس نه وجه الله -

ترجمه ۱۷۹ مثنوی (ره) هست تسبیح بخار آب و گل مرغ جنت شد صدق نفخ دل - اسرار ۳۹ (هست تسبیح) تا آخر دو بیت معنی آنست که تسبیح و حمد از برای مرغ جنت بمنزله ماده اند برای مرغ دنیا چه ماده هر چیز باید مناسب او باشد مرغ دنیوی عناصر طبیعی ماده آنست و مرغ برزخی و از روی عمل صالح و ملکه حمیده ماده آنست در حدیث است (فی الجنة قيعان غراسها قول المؤمن سبحانه الله)

ترجمه ۱۸۵ مثنوی (۳) طائفه نخجیر دروادی خوش بودشان از شیر دایم کشمکش - اسرار ۴۰ (نخجیر) حیوان شکاری اه - نخجیر با جیم فارسی بر وزن تصویر بمعنی شکار و شکاری و شکار کننده و شکار کردن و شکار گاه باشد و بهام دشتی و هر جانور در صحرائی را نیز گویند برهان قاطع -

ترجمه ۲۱۰ مثنوی (۴) وصف صورت نیست

در شبستان دل پیدا میشود و دزد نهان شیطان و نفس است و انگشتها عبارت از خواطر ظلمانیه است که وسوس و هوا جس است -

ترجمه ۹۴ مثنوی (۳) و دندانی جانب این سور و عرس از ضیاء الحق حسام الدین پیرس - اسرار ۲۸ (عرس) بالضم طعام الولیمه اه - صحیح همانست که در پا ورقی ترجمه از النهج القوی ذکر شده است - اراد بالعرس العروس المحبوبة استعارها لشمس الدین علی موجب الاولیاء عرائس الله الخ ترجمه ۱۱۳ مثنوی (۱) کیمیا سازست چه بود کیمیا معجزه سازست چه بود سیمیا - اسرار ۲۹ چه کیمیا تغلیب جمادی است بجمادی دیگر و این کیمیا تغلیب جمادی بود بملکیت و ما فوق و سیمیا نیر نجات و ان علم خیالاتست - پس سیمیا بی حقیقت است و معجزه بخشی عین حقیقت است ترجمه ۱۱۶ مثنوی (۳) ای بسا گنج اکنان کنج کاو کان خیال اندیش را شد ریش کاو - اسرار (۳) که با پاورقی عربی و فارسی دو صفحه ۱۱۶ و ۱۱۷ ترجمه موافقت دارد -

ترجمه ۴۳ مثنوی (۸) چون بصورت بنگری چشمت دواست تو بنورش درنگر کان یک تو است اسرار ۳۵ تو بفتح تاء مشأه فوق بمعنی تاب که از تابش آفتاب و غیره باشد -

ترجمه (۱۵۰) مثنوی (۵) آنچه شیرین است او شد ناردانگ و آنچه پوسیده است نبود غیر بانگ اسرار ۳۶ (ناردانگ) نار داد دانه انار را از قبیل اضافه مقلوبست و الحاق کاف در کلام مولوی بسبب آنست که در فرس دانه را دانگ بفتح نون گفته اند - در برهان قاطع مینویسد - دانك بفتح ثالث و سکون کاف مطلق دانه را گویند اعم از گندم و جو و ماش و عدس و غیره ترجمه (۱۶۲) مثنوی (۴) آهن و سنگ انفس و بت شرار آن شرار از آب میگیرد قرار - اسرار

ترجمه ۲۲۶ مثنوی (۱) زانکه پوش پادشاهان
از عواست بار نامه انبیا را کبر یاست - اسرار ۴۵
بار نامه بیای عربی تفاخر اه - بار نامه بر وزن
کار نامه بمعنی اسباب تجمل و حشمت و بزرگی
باشد و منت نهادن بر کسی و پروانه و فرمان و
رضا و رخصت دادن باشد بدیدن خانه سلاطین و
بمعنی نازش و مباحثات و لقب نیک و تفاخر هم آمده
است (برهان قاطع)

ترجمه ۲۲۹ مثنوی (ه) جان ز پیدائی و نزدیکی
است گم چون شود بر آب و لب خشکی چو خم
اسرار ۴۵ چنانچه شیخ رئیس در وصف نفس می
فرماید - محجوبة عن کل مقلّة عارف و هی اللّتی
سفرت و لم تتبرقع الخ

ترجمه ۲۳۴ مثنوی (ه) هر نفس نو میشود
دنیا و ما بی خبر از نوشدن اندر بقا - اسرار
۴۶ - متکلمین می گویند العرض لایبقی از مانین
و حکما می گویند العالم متغیر و بعض حکما در
جواهر عالم یعنی اجسام و قوی و طبایع تجدد و
تبدل قائلند و از کلمات عرفاست - لا تکرار فی
التجلی - و شیخ شبستری می گوید - بهر جزوی
ز کل کان نیست گردد کل اندر دم ز امکان نیست
گردد جهان کل است و در طرفة العین عدم گردد
و لایبقی ز مانین الخ

ترجمه اه ۲ مثنوی (۱) بوالبشر کو علم
الاسماءك است صد هزاران علمش اندر هر رگ
است - اسرار ۴۷ - تك اینجا بتا مثناة فوق و
کاف فارسی بمعنی بن چون تك درخت و بمعنی
روش و هردو مناسب است و اما يك بیای فارسی
بمعنی درجه و پله نردبان بكاف عربی است و
تقفیه با رگ نمیشود و بعضی يك مخفف مخفف
بيك و بيوك ترکی بمعنی بزرگ خوانده اند -
اه این بیان همه تکلف و اصح (بگ است) چنانچه
ترجمه شده و در با و ورقی نیز بتفسیر این کلمه

اندر جامها عالم و عادل بود در نامها اسرار ۴۳
مراد بوصف اوصاف معنویه روحانیه مثل حیوة
و توابع آن پس صورت در جامه است و حیوة و
روح که حی بالذات است در جامه نگنجد و اگر
خامه بخاء معجمه باشد بقرینه نامه جایز است و
اگر جام بخوانیم نیز رواست مثل - عکس روی
تو چو در جاء افتاد - عالم - یعنی وجود کتبی او
و اگر نام بخوانیم وجود لفظی عالم و عادل در
اسمهای لفظیه مراد خواهد بود -

ترجمه ۲۱۸ مثنوی (۷) لوح حافظ لوح محفوظی
شود روح او از روح محفوظی شود - اسرار (۴۴)
یعنی حافظ او لوح محفوظی شود چنانکه هر میان
حکما معروف است که عقل فعال خزانه عاقله است -
و لوح محفوظ در اغلب بر نفس کلیه فلکیه اطلاق
میشود چون قلم بر کل - روح او از روح محفوظی
شود - اول بضم را و ثانی بفتح را جناس محرف
است - ولی اصح آنست که ثانی هم بضم راست
و بمعنی الروح الامین و جبرئیل باشد چنانچه
روش سخن اقتضا دارد و پس از این بیت هم
میفرمایند - چون معلم بود عقلش ز ابتدا - الخ
و مراد جبرئیل و الروح الامین است

ترجمه ۲۴۴ مثنوی (۴) پوست چه بود گفتهای
رنگ رنگ چون زره بر آب نبود کش درنگ
اسرار ۴۵ چون زره بتقدیم مهمله بر معجمه رنگ
از رزیدن بوزن رسیدن بمعنی رنگ کردن که
از آنست رنگ دز و اینجا رنگ مداد و مثلش
مراد است بطور نوشتن بر آب و اما بتقدیم
معجمه بر مهمله که اراده شود عدم در رنگ تخصیص
است بلا مخصص مگر باعتبار ترکیب گفتا و باز
هم تکلف دارد اه چون نسخه النهج و غیره انواعاً
(چون زره بر آب نبود کش درنگ) بهمان
نحو هم ترجمه شده ولی نسخه دوم آن را بهمین
معنی است -

هم اشاره شده است -

ترجمه ۲۸۶ مثنوی (ره) چون محمد پاك شد
از نار و دود هر كجاء و كرد وجه الله بود -
اسرار ۵۰ متالهن حكما فرموده اند كه هر
وجودی دو وجه دارد وجهی الی الله و وجهی الی
الماهیة الامكانیة كه عرفا از آن جهت بتعین و عین
ثابتة تعبیر كنند - وجود اندر كمال خویش ساریست
تعینها امور اعتباریست - و وجه اول جهت نورانیة
و وجه دوم جهت ظلمانیة است -

وجود دارد و منافات ندارد كه حق در همه جا
وجود دارد چه اول حقیقت وجود منسوب بحقیقت
و ثانیا هم نسبتی بزید دارد الخ -

ترجمه ۳۱۵ مثنوی (۴) سیل چون آمد بدریا
بحر گشت دانه چون آمد بمزرع كشت گشت
اسرار ۵۳ مرحوم سبزواری برین بیت از لحاظ
حسن قافیة و اینكه بحر با كشت در آخر دو مصراع
تناسبی ندارد سخنی رانده است بدان كتاب رجوع
شود -

ترجمه ۲۹۵ مثنوی (۱) و (۲) مرغ بی اندازه
چون شد در قفس گفت حق بر جان فسون خواند
و قصص بر عدمها كان ندارد چشم و گوش چون
فسون خوانده می آید بجوش - اسرار ۵۱ - سابق
گفتیم كه وجود سابق جانها بطور كثرت نبود
بلكه اعیان ثابتة در مراتب علمیة بوجود واحد
موجود بودند چه مكثرا جانها ابدان است و در
نشأت سابقه ابدان نبود - اما فسون اول مراد از
آن تجلی حق است با اسماء تشبیهی پس آن اعیان
ثابتة مظاهر اسماء تنزیهیه حق بودند - و فسون
ثانی تجلی حق در اسماء جلالیه و ثبوتیه است الخ -
ترجمه ۲۹۸ مثنوی (۴) لفظ جبرم عشق را بی
صبر كرد زانكه عاشق نیست جس جبر كرد -
اسرار (۵۲) یعنی لفظ جبر را كس باید بگوید
كه عشق حقیقی بی طاقت باو داشته باشد كه بسبب
همان عشق از طلب و از كمال نماید و اگر عشق
درو نباشد جبر را در غیر موقع استعمال كرد الخ -
در شرح عربی مذکور در با ورقی همین مطلب
را بیان كرده است -

ترجمه ۳۵۱ مثنوی (۴) طوطی من مرغ زیرك
سار من ترجمان فكرت و اسرار من - اسرار ۵۶
سار من هزار دستان من و اگر مركب باشد با
زیرك یا بمعنی محل است چون غمگسار یا بمعنی
محل است چون غمگسار یا بمعنی صاحب و دارا
چون شرمسار را در صورتیكه بچنین تردید و
تفضلی نیازمند نه می باشد و صحیح همانست كه در
با ورقی است و از النہج القوی نقل شده - سار اسم طیر
یقال له نوری و هو اسود اللون فلهبط بنفطینبش
حسن الصوت - و در برهان قاطع هم مینویسد -
سار پرنده ایست سیاه و خویش آواز كه خالهای
سفید ریزه دارد و مرغ ملخ خوار نوعی از آن
است الخ -

ترجمه ۳۵۵ مثنوی (۲) حرف و گفت و صوت را
برهم زنم اسرار ۵۲ چه در عالم معنی نه همین طی مكان
و طی زمان و طی لسان است كی طی عوالم
صورتست بشرا شرها طرح كونین و خلع نعلین
باید تا بیارگاه جلال راه یابد -

ترجمه ۳۵۵ مثنوی (۵) (آن دمی كز وی
میسیح دم نزد حق ز غیرت نیز بی (ما) دم نزد
اسرار ۵۷ -

ترجمه ۳۶۳ مثنوی (۳) هر كه محراب نمازش
گشت عین سوی ایمان رفتنش میدان تو شین
اسرار ۵۸ میدان توشین - میشود از دانش باشد

ترجمه ۳۰۳ مثنوی (۱) فعل ما و فعل حق هر
دو بین فعل ما را هست دان پیدا است این اسرار
۵۲ چنانكه وجود ما هردو بین كه باید وحدت
در كثرت و كثرت در وحدت دید پس چنانكه زیاد
وجود دارد و منافات ندارد كه حق در همه جا

ترجمه ۴۶۴ مثنوی (۲) در شکار پشه جان باز
باش همچو خورشید جهان جان باز باش اسرار ۶۶
(در شکار پشه جان باز باش) اضافه شکار به
پشه بادنی ملاسه است و پشه داشت نیست و اگر
باشد که مرغ شکاری است باشد هم خوبست -
ترجمه ۴۹۸ مثنوی (۲) نای حق را بیهده
خوش دم نکرد بهر انس آمد پی اهرم نکرد -
اسرار ۶۷ اهرم اگر فارسی باشد چوبی است که
هریسه را بآن گویند یعنی بهرانس بضم و موانست
بعالم معنی آمد یا بهر انس بکسر همزه آمد از
برای جماد نیامد و میشود که این چوب کنایت
از آدم جلف غلیظ الطبع باشد و اگر اهرم عربی
باشد صفت است از هرم که غایت پیرست یعنی
بهر موانست آمد و از پیری که هم و هرم نیامده
و اما هرم بمعنی اهرمن نیامده -

ترجمه ۵۰۲ مثنوی ۶- من سپاناخ توأم هرچم
پزی یا ترش با یا که شیرین می پزی - اسرار ۶۸
ترش با یعنی ترش آش چه با در حالت ترکیب با
سابق بمعنی آش باشد چون کدوبا و سرکه با و
اسفیدبا و اینها را معرب می کنند در طب عربی
اسفنداج و سکباج و نحو این گویند -

ترجمه ۵۶۹ مثنوی (۴) بلکه دفعش میکند
از شش جهات تا بماند در میان عاصفات - اسرار
۶۹ عاصفات باد تند مراد مولانا از نقل قولین
که جذب و دفع است تمثیل است از برای جذب
انفاس متبرکه که قابل را و دفع ناقابل و اما قول
محققین حکمانه این است و نه آن بلکه ثقال از
جميع جهات مایل بر مرکز عالمند و اعتماد بر مرکز
عالمند و اعتماد بر مرکز دارند -

ترجمه ۶۰۱ مثنوی (۱) ای خدا جان را تو
بنما آن مقام کاند و بی حرف میروید کلام -
اسرار ۹۷ - آن کلامی است که حق را با روح
بسط و با جان و جان را با دل هست که حکما

و بهتر آنست که بفتح میم و کسر نون بخوانیم
که مضاف به شین - این تکلف و اشتباه از اینکه
نسخه اسرار چنین بوده (سوی ایمان رفتنش میدان
شیر) ولی صحیح همان است که بروفق نسخه النهج
القوی و نسخه لکناهور ترجمه شده است و شین
مصدر شان یشین شیئا بمعنی قبیح و زشت باشد
و مفعول کلمه - میدان نوواقع شده است

ترجمه ۳۷۸ مثنوی (۴) هر که داد او حسن
خود را در مزاد صد قضای بدسوی او رونهاد -
اسرار ۵۹ مزاد برای معجمه نوعی از بازی ف -
کلمه مزاد بر دو معنی گفته میشود (۱) نوعی از
بازی است که در برهان قاطع آن را بتفصیل نگاشته
و گفته عربان آن را تدیسج با دال بی نقطه بر
وزن تفتیح خوانند (۲) در عربی بمعنی زیاده
کردن قیمت آن چیز بدو دینار رسیده باشد
دیگری بدو اوزده دینار برساند و همچنین و ترجمه
مذکور بر خلاف رأی سبزواری بر وفق معنی
دوم که انطباق است آمده

ترجمه ۳۹۸ مثنوی (۵) همین زلای نفی سرها
بر زنید وین خیال و و هم یکسو افکنید - اسرار
۶۰ چنانچه امیر المؤمنین (ع) در نزد سؤال از
حقیقت فرموده محوالموهوم و صحوالعلوم

ترجمه ۳۹۹ مثنوی (۱) ای همه پوسیده در
کون و فساد جان با قیتان نروئید و نرزد - اسرار
۶۰ اشارتست بکلام حضرت مسیح (ع) لن یلج
ملکوت السموات من لم یولد مرتین -

ترجمه ۴۱۰ مثنوی (۱) ای حمیرا آتش اندر
نه تو نعل تاز نعل تو شود این کوه لعل - اسرار
۶۱ نعل در آتش نهادن کنایه از بی تاب و بی
قراری در محبت است -

ترجمه ۴۱۴ مثنوی (۳) عشق و جان هر دو
نهند و ستیر گر عروسش خواندم عییم مگیر -
اسرار ۶۲ - اذا تم المشرق هو الله و ستیر مسور -

جان را نفس ناطقه می گویند خاصه جانی که ناطق
بالحق عن الحق باشد

ترجمه ۶۵۱ مثنوی (۴) تنگ تر آمد خیالات
از عدم زان سبب باشد خیال اسباب غم اسرار
۷۹ مراد از عدم کلیات است که وجودیست که
نه سر دارد نه بن و عالم خیال عالم جزئیات است
چنانکه خیال زید محدود است و خیال عمرو و غیر
ذلك همه محدود و هر کلی وجودست نامحدود -

ترجمه ۶۵۲ مثنوی (۱) باز هستی تنگ تر
بود از خیال زان شود روی قمر همچون هلال
اسرار ۷۹ یعنی چون عالم هستی طبیعی تنگ تر
است از عالم مثالی پس وضعی که موجب شکل
هلالی است جمع نمیشود با وضعی که موجب شکل
بد است چه منشأ تغییر و حرکت است بخلاف عالم
خیال که هلال را بدر و بالعکس میکنی و این
تنگی که شکل هلالی با شکل بدری سازگار نبود
بسبب زمان برد و اما تنگی که جهان رنگها دارند
که باهم يك موضوع جمع نمیشود بسبب مکان است -

ترجمه ۶۵۲ مثنوی (۳) علت تنگی است ترکیب
و عدد جانب ترکیب حسها می کشد - اسرار ۷۹
پس ممکن چون زوج ترکیبی بود از رجود و تعین
و تعیین با تعین دیگر نمی سازد هر آینه تنگی دارد
و واجب الوجود که وجود صرفست و ترکیب از
وجود و غیر وجود ندارد احاطت و وسعت وجود
دارد (جانب ترکیب حسها می کشد) چون مدرک
و مدرک باید باهم مناسب باشند و موضوع حواس
باید مزاج و ممتاز از عناصر داشته باشد پس
محسوسات ایشان هم باید از کیفیات عناصر باشند
ترجمه ۶۶۰ مثنوی (۲) چونکه خرمن باس
عشراو نداشت او چنان سغبه بر آن خرمن گذاشت
اسرار ۷۹ عشره ذک و اینجا زکوة مرادست
و چون عالم را تشبیه بخرمن کرد مراد بزکوة
زکوة نفوس است و دز احادیث است که زکوة

نفوس قولها لا اله الا الله.

ترجمه ۶۷۵ مثنوی (۶) آینه هستی چه باشد
نیستی نیستی بر گوگر ابله نیستی - اسرار ۸۰
حتی اینکه آینه صورت ظاهره هم صورت ندارد
چه آینه آلت لحاظ است نه ملحوظ بالذات که
اگر ملحوظ بالذات باشد آینه نخواهد بود مثل
اینکه هر گاه ملاحظه کنی که این آینه بلور است
یا آبگیتیه یا آن مرآت خیالات یا حس مشترک یا
غیر اینها حجاب میشود از رؤیت و درک معکوس
و همچنین معکوس هر گاه هستی استقلالی دام
شوند بلکه همه هستی عاکنند پس همه عکسها
که در بیت المرآت زلیخا بود هستی یوسف بود -
ترجمه ۷۰۵ مثنوی (۱) گاه جیمش میکند
گاه حاء و دال گاه صلحش میکند گاهی جدال -
اسرار ۸۲ - یعنی جان این نفس راماده حروف
مقطعه میکند در مقاطع و همچنین ماده حروف مرکبه
اش میکند گاه حرف صلح میشود گاه حرف
صلح میشود گاه حرف جدال میشود پس نفس
انسانی یکی بیش نیست و این همه اطوار گوناگون
دارد که حروف سی و دو گانه باشد بیست و هشت
عربی و چهار فارسی پوچ و ژ و گ باشد چون
ترکیب میشوند این همه کتب متولد شوند و این
همه کتب متولد شوند و این همه تأثیرات و تنظیمات
در عالم و عالمیان ازین سی و دو حرف -

ترجمه ۷۵۵ مثنوی (۲) ده حس است و هفت
اندام دیگر آنچه اندر گفت ناید می شمر - اسرار
یعنی بر سبیل مثل این هفده را گفتیم والاخوانم
و جنود نفس ناطقه و فرمان برداران دل حصری
نیست و از آنجمله خوی و طبایع در مقام قوای
نباتی الخ -

ترجمه ۷۷۰ مثنوی (۶) همچو پرهای عقول
انسیان که بسی فرق ستان اندر میان اسرار ۸۷ -
همچو پرهای عقول انسیان که یکی عقل عملی

اعلی که اول ما خلق الله القلم و قاف قلب المؤمن
عرش الله الاعظم - و کوه قاف تفسیر لعالم مثال
هم شده

ترجمه (یا) مثنوی (۲) سخره حس اند اهل
اعتزال - اسرار ۹۸ - اهل اعتزال که آنها را
نیز مفوضه گویند و گویند انسان خالق اعمال
خود است و قدرت مستقله دارد و خدا ذات او را
خلق کرده و قوای او را خلق کرده و امر آنها
را باو تفویض کرده -

ترجمه ۱۷ مثنوی (۱) چشم حس را هست
مذهب اعتزال دیده عقلست یعنی در وصال اسرار
۹۸ و اینکه حس مذهب اعتزال دارد بسبب آنست
که کثرت در نزد حس و خیال اظهر است و اینکه
دیده عقل سنی در وصالست علت آنست که وحدت
در نظر عقل آشکارا تر و هویدا تر است

ترجمه ۲۳ مثنوی (۲) آن تقاضای دو چشم
دل شناس اسرار ۹۹ چنانکه در حدیث است - ما
من قلب الاوله عینان - آن دو چشم علم بذات و
صفات و افعال خداست و علم متعلق بعمل است
ترجمه ۲۷ مثنوی (۴) چشم من چون سرمه دید
از ذوالجلال خانه هستی است بی خانه خیال -
اسرار ۱۰۰ - خانه هستی ماست حقیقت هستی
است در همه ساری از همه عاری الخ -

ترجمه ۶۰ مثنوی ۵ - گر گشت اندیشه تو
گلشنی و بودخاری تو هیمه گلشنی اسرار ۱۰۳
این قول اتحاد بعالم و معلومست که بسیاری از
محققین حکما بر آنند الخ -

ترجمه ۶۱ مثنوی (۵) آن که دو گفت و سه
گفت و بیش ازین متفق باشند در واحد یقین -
اسرار ۱۰۳ - نه واحد عددی که ثانی اثین و
ثالث ثلثه و خامس خمسة باشد بلکه آن واحد
بوحده حق که وجود محیط بانهاست

ترجمه ۶۷ مثنوی (۱) گر یکی کوئی تو در

دارد و پره‌های مختلف دارد طایر عقلش و عقل
علمی ندارد و یکی عقل علمی دارد خاصه و یکی
پری دارد که در فضای ملکوت اسفل بیرون و
یکوت در ملکوت علی و یکی در جبروت و یکی
در لاهوت -

ترجمه ۷۹۰ مثنوی ۶ و (۱) و (۲) صفحه ترجمه
۷۹۱ آن یکی ماهی همی بیند عیان وان یکی
تاریک می بیند جهان بصفحه ۹۰ اسرار و پاورقی
عربی ترجمه که از النهج القوی نقل شده و صفحه
۲۶۲ شرح بحر العلوم رجوع شود که در توجیه
اختلاف دارند -

از دفتر ۳ که ترجمه شده است

ترجمه ۱۲۱ مثنوی (۶) خاصه خورشید کمالی
کان سریت روز و شب کردار او روشن گریست
اسرار ۹۷ کان سریت بفتح سین مهمله و کسر
مخفف بسر هر دو جابز است -

ترجمه ۱۳ مثنوی (۱) مطلع شمس آی اگر
اسگندی - اسرار ۹۷ مطلع شمس آی یعنی مطلع
شمس شو و متخلق و متحقق باش -

ترجمه ۱۴ مثنوی (۲) ای بیرده رخت حسها
سوی غیب - اسرار ۹۷ - خطاب با روح است و
رخت حسها بغیب بردن دو صورت یکی به پنج حس
دیگر صور غیبیه رسیدن و دوم صور حسیه را بخیال
سپردن و معانی صرفه کلیه از آنها تغفل کردن
ترجمه ۱۴ سطر ۴ مثنوی ۴ گاه کوه قاف
که عنقا شوی اسرار ۹۸ بسیار بود که از جوهر
مجردی که او را بزبانی روح القدس و بزبانی
سروش و بزبانی ناموس و بزبانی عقل فعال و
بزبانهای دیگر باسماهای دیگر خوانند بقتضای
کنند - گاه کوه قاف مراد قاف قدرت فعلیه است
مثل حقیقت و اولویه چنانکه علی (ع) فرمود قلعت
باب خیر بقدرة ربانية لا بقوة بشرية و قاف قلم

و آتشان و بادان بلکه جمع اینها بها آورند چون آبها و آتשהا و بادها -

ترجمه ۱۲۸ مثنوی (۵) همچو گاوی نیمه جلدش سیاه نیمه دیگر سپید و همچو ماه - اسرار ۱۰۸ مقام روح الله از انسان است در اخبار است خدا را ملکی است نیش از برف و نیمی از آتش و روحانیت تو نیز چنین است نیم عالی انسان کامل که روحانی است نور و نار وادی قدس است و نیم سافل که جسم و جسمانی و طبع افسرده منجمد است -

ترجمه ۱۶۷ مثنوی ۲ - هر عرض کان رفت باز آینده نیست - اسرار ۱۱۸ پس باید دانست که این عرضها از حرکات و سکانات و اقوال و نیات باشند چون تکرار یافت جوهری میشوند از برای نفس و ملکات میشوند در اخبار مرویست فی الجنة قیعان غراسها قول المؤمن سبحان الله والحمد لله -

ترجمه ۱۶۷ مثنوی ۴ این عرضها نقل شد لون دگر حشر هرفانی بود کون دگر - اسرار ۱۱۸ یعنی همین اعراض اما اتم و اقوی چه در طرف مظهریت لطاف و چه در قهر و هر صورتی در هر نشأه اصلش محفوظ است ولی خاصیت نشأه سابق را میگذارد و خاصیت نشأه لاحق را میگیرد - کون دگر - یعنی کون دنیوی مبدل میشود بکون برزخی باز کون برزخی مبدل میشود بکون اخروی پس زایل نمیشود مگر دنیویت و برزخیت و اخروی و برزخی و دنیوی در اصل محفوظ در وجود تفاوت ندارند و تفاوت بنقص و کمال در شیء واحد است الخ ترجمه ۱۹ مثنوی بنگر اندر نه تو بودی عرض

اسرار ۱۱۹ سیما بتحقیق که نفس ناطقه جسمانیه الحدوث و روحانیه البقا است در اول طبع است چنانکه مثال زده اند برای استکمالات نفس بفحمی که متمسک و متجبر و منتقل و لور سیطان شاء الله

میدان او کرد بر میگردد از چوگان او - اسرار ۱۰۴ کرد بر میگردد کوی چون حرکت دوری کند نسیمی از آن بجهت مخالف متحرك متحرك است نسیمی دیگر بطرف او متحرك است به کسی میماند که او را ببرند و او رو بقفا داشته باشد بجانب مطلوب این بحسب صورت است و بحسب معنی و باطن اشارتست بقوس نزول و قوس صعود یعنی اگر بچوگان قدرت او در قوس نزول دور افتادی برگردد باو در قوس صعود و گردد بر کشتن اشارتست با فکر و معارج وجود اب دوریست -

ترجمه ۷۵ مثنوی (۶) گفت یارب این چه دو رحمت است آن گذشت از رحمت اینجا رویت است - اسرار ۱۰۴ اینجا رویت است چه حضرت ختم فرمودند - من رأنی فقد رأی الله - پس موسی چون طالب رویت بود آرزو مند این دوریه محمدیه شده حضرت فرمودند لو کان موسی خیاماً وسعه الا اتباعی -

ترجمه ۹۵ مثنوی (۵) خاک بر سر استخوانی را که آن مانع این سگ بود از صید جان - اسرار ۱۰۵ از صید جان گویند پادشاهی را سگ تازی شکاری بود قلاده زرین در گردن چون شاه سوار میشد و بشکار میرفت سر رشته آن سگ را بدست می گرفت و آن سگ از پی می دوید روزی آن سگ در عین رفتن پا پس کشید شاه فرمود به بیند چه واقع شد عرض کردند در بین راه استخوانی دیده و پاپس کشیده فرمود رشته را گسیختند و او را گذاشتند ولی قلاده را بیرون نه کردند که چون بخود آید از مقامات قریب یاد کند -

ترجمه ۱۰۴ مثنوی (۴) کامشبان لوت و سماع است و ولد - اسرار ۱۰۷ کامشبان باید کامشبه باشد خاصه آن که آن را در جمع عاقل آورند چون مردان و زنان و دانا یان و نجواینها نه آبان

ولی توجیه مؤلف النهج القوی که در پاورقی ذکر شده بسی سودمندتر بنظر می آید .

ترجمه ۲۰۱ مثنوی ۲ این عرضها از چه زائید از صور - اسرار ۲۰ از صور علمیه ما و آنها از صور علمیه نفوس فلکیه و مراد بفکر صور عقلیه عقول کلیه است .

ترجمه ۲۰۵ مثنوی (۴) پس کلابه تن کجا ساکن شود چون سر رشته منبرش می کشد - اسرار ۱۲۰ کلابه تن از قبیل اضافه ذهاب الماء و ذهب الاصل است و کلابه اگر چه بمعنی کلافه است که ریسمانی است که بر چرخه پیچند لیک خود چرخه بسبب محرك که ضمیر نفس باشد و محرك غیر متحرك حق است .

صفحه ۲۱۴ پاورقی فارسی نسخه دوم - نكز غیبت يك نمود از آتش است كز لطافت چون هوای دلکش است تا آخریت سوم - اسرار ۱۲۱ چون هوای - یعنی آتش صرف دیده نمیشود چون کرد آتش که اگر دیده میشد حایل بود میان دیده و افلاکیان و بایست دیده نشوند و اینها که دیده میشوند بعلت مزج اینهاست باجسام کثیفه مجاوره ترجمه ۲۱۶ (۴) کار آن دارد که پیش از تن بدست بگذر از آنها که نو حادث شده است - اسرار ۱۲۲ بداست مخفف بوده است اشارتست بر قدر یعنی ما علمه الله من کل عین ثابت فی الازل مما انطبع فیها من احوالها اللتی علیها یظهر فیما لایزال و قد قیل من اطلع علی سر القدر استراح من الکذب والتعب فی الدنیا -

ترجمه ۲۸۸ مثنوی (۱) مشرق او نسبت ذرات او نی برآمد نی فرو شد ذات او - اسرار ۱۲۳ یعنی تا نسبتی هست مشرقی و مستشرقی و تاناشی بر آن هست نه در توحید محض که التوحید اسقاط الاضافات و فرمود نسبت ذرات چه آنها را باو

نسبت است که آنجا که اوست نسبت نیست پس اشیا را باو نسبت است که ناگزیرند از او نیازمندند بالذات باو و او را نسبت نسبت بآنها (بشرح النهج القوی هم در پاورقی عربی مراجعه شود زیرا که این توجیه بسی سودمند بنظر می آید) ترجمه ۲۶۵ مثنوی (۱) خاک بر بادست و بازی میکند کژنمائی برده سازی میکند - اسرار ۱۲۸ یعنی عالم صورت بر عالم معنی قائم است و سکنی دارد بآن و همه صور ظلال عالم معنی اندنمی بینی الخ

ترجمه ۸۷۱ فی بیان قصه الجوجی الخ اسرار ۱۶۸ جوجی بضم جیم اول یا خاء معجمه در اول و جیم عربی یا فارسی در ثانی و یاء نسبت منسوب بتاج درویشی چه جوج بهر دو تقدیر بمعنی تاج گوشی خروس و تیزی طاق و ایوان و غیر آن آمده

ترجمه ۷۲۹ مثنوی (۲) آن شیمانی و یارب رفت از او شست بر آئینه زنگ پنج شود اسرار ۱۷۶ شست بکسر اول مخفف نشست - پنج تو یکی از معانی اندرون است یعنی زنگ بادرین بر پیچ و تاب و میشود بمعنی پنج لا باشد و تخصیص به پنج جهت آنست که پنج عدد مستدیر نهایت ندارد چون حرکت مستدیره و دایره خطبه چه نهایت حرکت بسکون است و نهایت خط بنقطه و اینجا فرجه نیست و گفتیم پنج عدد مستدیر است چه عدد مستدیر آنست که عین ضرب او در خود در حاصل ضرب پیدا شود و آخر باول راجع شود بالغاً ما بلغ چنانچه گوئی پنج در پنج بیست و پنج و بیست و پنج در بیست و پنج شصت و بیست و پنج و هکذا پس لازم معنی پنج لا یعنی بی نهایت مراد است -

ترجمه ۸۰۴ مثنوی ۵ - منطق الطیران خاقانی صداست منطق الطیر سلیمانی کجاست

المؤمنين (ع) که چون قول افلاطون را شنید که است العالم كرة والارض نقطة و الافلاك قسی و الحوادث سهام والموالید اهداف والله مقوال را می فاین المفرد - فرمود ففرو الى الله -

ترجمه ۱۰۰ مثنوی ۲ - گر بسوی رب اعلی میروی - اسرار ۱۹۷ - اشارتست بحديث ان الله كنوزاً تحت العرش مفاتيحها ألسنة الشعراء -

ترجمه ۱۲۲ مثنوی (۲) هر که را با مرده سودانی بود - اسرار ۱۹۸ - چون غسال و حفار و نباش و امثال اینان -

ترجمه ۱۲۴ مثنوی (۲) زیر زینت مایه بی زینتی است - اسرار ۱۹۸ - انشاء الله تعالی متذکری آنچه را پیش تفصیلی داده ایم که اشیاء همه مظاهر اسماء و صفات حقند و مظهر فانی در حقیقت ظاهره است الخ - پس روشن شد که زبر زینت اسماء و صفات ماده ایست که ذاتی آنست بی زینتی - الخ

ترجمه ۲۳۶ مثنوی ۲ - همچو احمد پری از نور حجبی - اسرار ۲۰۳ - پری یعنی مملو - ای در ترجمه مذکور بر وفق شرح النهج القوی شده که (پری) بمعنی جناح و بال گرفته است و بظاهر همین معنی هم بواسطه عروج حضرت محمد باسمان مناسبتر میشود -

ترجمه ۲۷۰ مثنوی (۱) این جهان همچون درخت ایرای کرام ما بر آن چون میوه های نیم خام - اسرار ۲۰۶ این ابیات بیان آنست که روح بر غبت و شوق بسوی حق سفر می کند و با اختیار ترك این بدن طبیعی می کند و با اختیار عقلی مرگ را می پسندند که ز دغبت خیالی و میل موهومی نباشد و چون روح سفری دید در پش دارد و رفته رفته عقل استکمال می یابد پس بی اعتنا میشود بامر بدن و خانه بدن خراب میشود از عدم مبالات عقل بتعمیر این است که تمثیل میفرماید میوه ها

اسرار ۱۸۳ آن خاقانی مضاف بخاقانی یعنی آنچه خاقانی منظوم ساخته در ذکر طیور و اسم آن را منطق الطیر گذارده صدائی و عکسی است از منطق الطیر حقیقی ایشان و تلمیحی بمنطق الطیر شیخ عطار نیز دارد - او بنظر می آید اصح همان است که در پاورقی فارسی این بیت ذکر شده است و ارتباط بمنطق الطیر شیخ عطار و خاقانی ندارد -

از دفتر بنویسم که ترجمه شد و آنست تا

ترجمه ۶۱۸

ترجمه ۹ مثنوی ۴ - باز خاکی را ببخشد حلق و لب - اسرار ۱۸۹ - پاره ها یعنی تحفه ها پس جناس تام باشد و اگر بباء موحده باشد جناس مضارع باشد و باز معانی بسیار دارد بعضی مناسب است اینجا مثل قوت و خوراك و حاصل درخت و حمل حیوانات و بمعنی پرده هم آمده و مناسب است -

ترجمه ۱۲ مثنوی ۳ - غالب و مغلوب عقل است و رای - اسرار ۱۸۹ عاقل بمعقل و رای و نزع معقول کلی را از ماده و عوارضی غریبه و اخذ صرف و لب معقول در وجود معقول را بحسب وجود متحد میسازد بخود و اتحاد حقیقی است و بوجهی فانی میشود وجود معقول در وجود عاقل و این فنا مراد مولوی است از غالب و مغلوب و همچنین هر جوهر مادی و مجرد مقهوری را عقل و رای فانی میکند در قاهر و هو القاهر فوق عباده -

ترجمه ۹۱ مثنوی ۱ - پیش او گوساله بریان آوری اسرار ۱۹۴ - اقتباس بمعنی از قرآن مجید است - هل اتيك حديث ابراهيم المكرمين فجاء يعجل سمين الخ -

ترجمه ۱۰۶ مثنوی ۴ - جز کسی کاندرا قضا اندر گریخت - اسرار ۹۶ - تلمیح است بقول امیر

محض و مرضی بحت است و نقص و تغیر در آن نیست کما فی الدعاء (بقضائك اللذی لا یرد ولا یبدل و مقضی که عالم تقدیر و عالم خلق است در آن تغیر و دنو و زوال و شر یافت میشود قال مقالی (قل اعوذ برب الفلق من شر ما خلق)

ترجمه ۲۸۰ مثنوی ۳ - کفر جهلست و قضای کفر علم هر دو یک باشند آخر خلم و حلم - اسرار ۲۰۷ قضای کفر علم یعنی علم خداست و خدا و علم خدا و باقی صفات او محبوب و معشوقند و اشارتست بتحقیق و تقریر مطلب بتفرقه اعتبار علم و اعتبار علم و اعتبار معلوم مثلاً علم بکفر کمال تست و صفت تست و اما کفر نقص عظیم و صفت تو نیست و همچنین علم محجر و مدر و شجر و بقر و باین تقریر بنا بر علم حضوری که صفحات اعیان و صحایف نفس الامر جمیعاً علم الله است هر چیز از آنجهت که علم الله است نور است و خیر و مرضی و سابق بر جمال غیر از جهت معلومیت و اگر نقصی باشد در جهت معلوم است - ترجمه ۲۸۷ مثنوی (۳) - زشت باشد جستن نام

و رسول - اسرار ۲۰۸ نام و رسول بعطف ترجمه ۳۱۴ مثنوی (۲) ترس و وهمی رانکو بنگر بفهم اسرار ۲۰۹ یعنی ازین علم موثر فعال را بفهم چه این مثال علم فعلی است که علت معلوم است چون تصور سقوط بر سر دیوار عالی که علت سقوط خارجی میشود بی معاونت داعی که تصدیق بمصلحتی باشد و حکما که خدا را فاعل بالعیان دانند که علم او منشأ معلوم اوست در ممکنات بی غرض که فعل الله معلل باغراض نیست و نفس علم او بغیر منشأ غیر است این را آیت آن میگیرند و همچنین علم انسان بفعل منشأ میل و اراده میشود بی واسطه بلکه بمجرد تصور فعل و تصدیق بفایده فعل و شوق مؤکد حاصل میشود خواه فعل میسر شود یا نه و همچنین تصورات

که تا خامند شدت وصل شاخها دارند و چون رسیدند و شیرین شدند غنی میشوند از شاخ و چنین چون کامل شد غنی گردید از رحم و خون آشامی بلکه از مهد و مانند اینها

ترجمه ۲۶۸ مثنوی (۲) همچو آن وقتی که خواب اندر روی تو ز پیش خود به پیش خود روی - اسرار ۲۰۶ - که تمام آنچه در آن وقت ادراک می کنی بهر ادراک که باشد همه خود باشد بنا بر تحقیق که اتحاد مدرک با مدرک است مخاطب و مخاطب و مبتهج و مبتهج و غیر ذلک یکی است ولی نمیدانند این را مگر محقق از اهل توحید -

ترجمه ۲۷۲ مثنوی (۱) نیستم مولود پیرا کم بناز - اسرار ۲۰۶ مولود پیرا از پیراستن بمعنی خالی کردن از عیب - اه ترجمه مذکور مبتنی است بر اینکه کلمه (پیرا) مفاد است و بمعنی ای پیر شده ولی بنا بر این معنی که مرحوم سبزواری فرمودند چنین میشود (لست مولوداً بلا عیب الدلال) الخ میشود -

ترجمه ۲۷۹ مثنوی ۳ - گفته ام این کفر مقضی نی قضاست هست آثار قضا این کفر راست اسرار ۲۰۷ - یعنی متعلق قضاست این کفر پس کفر مقضی است نه قضا باید دانست که قضا باید دانست که قضا عبارت است از وجود اشیاء بنحو فعلیت و احاطت بوجه تقدس و تنزه از ماده و عوارض طبیعی پیش از وجودات محدوده آنها در مالا یزال بلکه پیش از صور قدریه و مقداریه جمیعاً بوجه جزئی و اختفای عوارض زمان و مکان چه جای ماده و لواحق آن و مقضی این وجود است جزئی محدودیه لا یزالیه است و عبارت دیگر وجود اشیاء سابقاً در عالم امر و عالم عقل قضاست و وجود آنها لاحقاً و در عالم خلق و عالم صور و مقادیر مقضی و عالم امر و تجرد خیر

ارباب هم را بفهم که با سطوت و مظهریت
بخواستنه میباشند

ترجمه ۳۱۵ مثنوی (۳) - از غم بیگانگان -
اسرار ۲۰۹ صبح از غم بیگانگان - چنانچه
ترجمه شده -

ترجمه ۳۴۱ مثنوی (۲) سایه خود را از خود
دانسته اند - اسرار ۳۱۱ این بیت بعد از - بردرچه
نور دل نبشته اند میباشند - و در بعض نسخ بعد از
و هم تخوینند و وسواس و گمان - میباشند و اول
صحیح است و معنی این است که اینان بنور ایمان
خود شناسند و سایه خود را از ذوات خود امتیاز
داده اند و مراد بسایه بدن است یعنی دانسته اند
بوجهی بیگانه است و اگر سایه را آفتاب محو کند
و عکس در آب گم شود بعلمت بگل آلوده شدن
صاحب عکس را باکی نیست و خود باقی است

ترجمه ۳۵۱ مثنوی ۵ - چونکه هستیش نماند
پیر اوست گو سیه مو باشد او یا خود و موس
اسرار ۲۱۲ دو مو - یعنی مویش مخلوط است
از سیاه و سفید مثل کهل صوری و موی سیاه
کنایه است از هستی و وصف بشری چه تعین که
اورا جهت و عین ثابت گویند مظلوم و اسود است
و وجود مشوب بمظلوم مظلوم و اسود میشود و
همچنین ماده جسمیه مظلوم و اسود است بسبب قوه
و امتداد و ابعاد و انوار سفیدیه متوغله در اینها
مظلوم و اسود شده اند و تجرد از آن و ازین نورست
و سفیدی بخشد -

ترجمه ۴۹۶ مثنوی (۶) جمله تلوینها ز ساعت
خاسته است - اسرار ۲۱۵ - جمله تلوینها یعنی
منبع تغییرات زمانست و حجاب قویست از جمع
که اجزای زمان با هم جمع نمیشوند بالذات و
زمانها جمع نمیشوند بالطبع و چنانکه طی امتداد
مکان است طی امتداد زمان نیز هست بلکه طی
عالم صور هم هست در عالم معنی الخ -

ترجمه ۴۴۲ مثنوی ۲ - هر که خوابی دید در
روز آلت مست باشد در ره طاعات مست - اسرار
۲۱۸ حاصل آنست که هر چه در مالا یزال میشود
بر طبق قضا و بر وفق قدر است و قدر همین صور
مثالیه است که مذکور شد و جبر هم بیست چه

اراده عبد و اختیار هم در آنجا صورت پذیر بوده
پس فعل هر کس که در علم و قضا و قدر گذشته
بطرز اینجا گذشته یعنی فعل از تو واقع شد
مسبق بوجود تو و ایجاد تو دستور تو بفعل تو
و اراده و اختیار بود و بهمین طور در مراتب
سابقه هم ثبت بوده اند پس آنکه گفت - می
خوردن من حق ز ازل میدانست گر می نخورم
علم خدا جهل بود - باید باو گفت چنانکه می
خوردن را که فعل تست میدانست توئی ترا و
وجود ترا که ذات توست میدانست و شعر دیر را
بآن اراده و اختیار مضاف به تو را که صفات تست
میدانست چه وجود داری پس فعل تو مسبوق
بصفات در علم گذشته و اگر توئی نداری پس
وجود هم نداری و شعور در اختیار نیز نداری
لیکن چون هستی داری همه را داری پس چنانکه
فعلت واجب الوقوع است در مالا یزال که در علم
ازل بوده اراده و اختیارت نیز واجب الوقوع
است در مالا یزال چه در عالم ازلی بوده -

ترجمه ۴۶۷ مثنوی (۶) خواجه زاده عقل مانده
بی نوا نفس خونی خواجه گشت و بی نوا اسرار
۲۲۰ خواجه زاده که عقل جزئی باشد اگر گوئی
که خواجه غلامی که نفس باشد اورا کشته کیست
گویم عقل نظری که بالقوه مانده بسبب خواهشهای
نفسانی بلکه عقل عملی تام صاحب مقام و ملکه
هم میشود که بالقوه مانده و کشتن گاو تن اقتضای
فعلیت تام کامل میکند بلکه در هر ریاضتی کشتن
عقل جز نیست گاو تن را یکباره میرد هر کسی
بیچاره جامی باره ها

ترجمه ۴۶۸ مثنوی (۱) گنج اندر گاودان
ای کنج کاو - اسرار ۲۲۰ چنانکه وجود حق تعالی
واجبی را مرتبه احدیت است که لا اسم ولا رسم
و غیب الغیوب و غیب مکنون و سر مصون و کنز
مخفی گویند له کنت کنزاً مخفياً الخ -

ترجمه ۴۷۱ مثنوی (۵) زان شب قدر است
کاختروار تافت - اسرار ۲۲۰ گفتیم جای دیگر
که شب قدر در تاویل بوجهی نور حق است که
در تنزلست در سلسله نزول تا طلوع میکند در
عالم ماده که اول یوم القیمة در سلسله صعود است
و بوجهی وجود اولیاء الله است که خلق قدر ایشان
را ندانند

ترجمه ۵۰۴ مثنوی (۴) - سر آن خرگوش
دان ای بوالفضل - اسرار ۲۲۳ یعنی مثال رسالت
خرگوش از ماه بسوی پیل نه از برای انبیاء الله
اسب بلکه از برای رسالت شیطان است بسوی
نفس الخ -

ترجمه ۵۲۸ مثنوی (۱) شکر باره کی سوی
نعمت رود - اسرار ۲۲۴ شکر باره یعنی شکر طرز
و روش چه باره بپاء موحده را در فارسی معانی
چند است و اینجا این معنی مناسب است و همچنین
بمعنی اوست اه ولی اصح آنست که باره در این
بیت بمعنی اسب است برای اینکه میفرمایند کی
سوی نعمت رود - و چنانچه ترجمه شده است و
روش و طرز با سیاق سخن مناسبتی ندارد -

ترجمه ۵۳۵ مثنوی (۵) چون نباشد روز و شب
با ماه سال - اسرار ۲۲۵ - در عالم مجردات طی
عوالم صوریه است چه جای زمان و مکان زمان
بنماید يك جلای وجود حقیقی است الخ نسخه
مرحوم سبزواری چنین است (چون نباشد روز و شب
با ماه و سال) از این روی بدین روش شرح
کرده اند ولی اصلح آنست که چنانکه از نسخه
النهج القوی نقل و ترجمه شده بترجمه رجوع شود -

ترجمه ۵۴۲ مثنوی (۵) مسجد طاعات ایشان
دوزخ است - اسرار ۲۲۵ آنچه در دورخ بآنان
میرسد لوازم و غایات افعال دنیویه ایشان است و
آنجا دارالجزاست - پس مرار از طاعات طاعات
تکوینه نه تکلیفیه الخ -

ترجمه ۵۶۰ مثنوی (۱) عقل اول راند بر نفس
دوم - اسرار ۲۲۷ در بعض نسخ نفس اول راند
بر نفس دوم - و اول اشهر و اولی است الخ -

ترجمه ۵۶۰ مثنوی (۱) ماهی از سر گنده
باشد نی ز دم - اسرار ۲۲۸ ماهی از سر گنده
بضم کاف فارسی یعنی ماهیان دریای وجود همه
مستعدند از آغاز و تمامیت و کمال آنها از فوق
و نشأه باطن میرسد (قل کل من عند الله) و عالم
عقل مانند سر است برای انسان کبیر و بعضی بفتح
خوانند و ناظر باین بوده اند که انکار کفار و
اعمال فجار از سرچشمه کل ربوده است (جهان
دار دارد خراب) و این وجهی ندارد چه الخیر
بیده والشر لیس الیه و آنچه گفتن سوء ادب
است بلکه خلاف واقع است اه - ترجمه مذکور
هم مصراع اول آن (نفس اول راند بر نفس دوم)
و هم کلمه (سرگنده) در مصراع ثانی بر وفق
آنانی که با فتح کاف فارسی خوانند ترجمه شده
است و بظاهر گستاخی و سوء ادب نیز ندارد
بلکه مصداق حدیث معروف السعید سعید فی بطن
امه والشقی شقی فی بطن امه میباشد (چنانچه
حکما این مسئله را شرح کردند و مبتنی بر جعل
بسط جعل نه جعل مرکب داشتند و در این خصوص
هم مثال معروف (ما جعل الله الشمس مشمشاً ولكن
اوجده) می آورند و سیاق سخن مولانا هم که پس
از این بیت میفرمایند (لیک هم میدان و خره یران
چو تیر چونکه بلغ گفت حق شد ناگیر) بر
این معنی دلالت می کند -

ترجمه ۵۷۱ مثنوی ۲ - آب از جوشش همی

قدرت نه دارند چه اختیار با تفاوت مراتبش در
فخفارین آنست که فعل مسبوق باشد بمبادی اربعه
که حیات و علم و ادامه و قدرت باشد و عدم دوام
فعل در آن معتبر نیست بلکه مراد مسخریت و
مقهوریت فلک است که لا سبیل له الا الطاعة
والامثال

ترجمه ۵۹۴ مثنوی (۳) تیغ در دستش نه از
عجزش بنون یعنی از روی اختیار نه از عجز نا
بهرتر از عجز که بقاء موحده و اظهار هاء باشد
(مکن) بفتح میم و کاف و اینها اضر است از سابق
که عجز بهتر از قدرت و اختیار نا سزاوار است
اشکال در این عبارت از دو لحاظ است اول آنست
که مرحوم سبزواری کلمه (نه) نه از عجزش بمعنی
نفی می پندارنو و کلمه (بکن) که فعل امر است و از
کندن آمده است (مکن) یا زهم بمعنی نفی و منع
از کندن میدانند (۲) از عبارت مذکور هویدا است
که از نسخه مغلو ط نقل شده و صحیح نیامده است
و ترجمه که شده است هیچ گونه ایراد علمی در
صحت مقصود ندارد -

ترجمه ۵۹۸ مثنوی ۶ - کود اختر گوی و
محرومی کجاست - اسرار ۲۳۱ - کور اختر یعنی
نابینا باختر مثل روز کور یا کور بقضای
آسمانی و علی ای تقدیر بکسر راء کور (کوی
محرومی زر است) یعنی چون کوی درختم چوگان
کچی الخ - باز هم در نسخه (کوی) که بطور
مسلم (گوی) میباشد و صحت معنی اشتباه فرمودند
و صحیح همان همان است که در ترجمه و پاورقی
آن بنقل از شرح بحر العلوم ذکر شده است

از صفحه ۶۱۹ ترجمه این دفتر سوم تا
پایان ترجمه دفتر ششم منتخبات مقتضی
شرح سبزواری در پاورقی (فارسی نیز نقل
شده است .

گردد هوا - اسرار ۲۲۹ یعنی اگر سبب بخواهی
آب چنانکه ماده هوا میشود چون آب جوشان
در دیک که بخار میشود و بخار آب میشود و
بخار آب میشود و بتدریج از غلیان تمام میشود
و هوا از شدت سردی آب میشود و هوایی که محیط
بطاسی باشد که مکیوب برنج باشد پس بر پشت
آنطاس قطرات آب قرار میگیرد و هر قدر از
پشت طاس تخلیه میکنی باز قطرات دیگر قرار
میگیرد پس معلوم است که هوا از شدت سردی
طاس منقلب بآب میشود و از سبب برودت هوا
درین معجزه محمدیه (ص) تصور آن جناب چه
تصورات منشأ امور طبیعی میشوند در ابدان از
گرمی و سردی و سرخی و زردی و حرکات و
سکبات پس از تصور امر ناملایمی در عین غضب
بدن گرم میشود و از تصورات امر مخوفی سرد
و زرد میشود پس تصور قوی و علم فعلی نبی (ص)
که وجودش مشیه الله و قدره الله (و ما رمیت از
رمیت ولكن الله رمی) اعدل گواهد است البته
منشأ انقلاب هوا بآب یا اجتماع اجزای بخار که
در هوا مغبور است بشود بلکه چنانکه بی اسباب
تکوین نوع آب از عدم ذاتی و دهری کردند
انشاء آب از عدم بقدره الله کنند

ترجمه ۵۷۳ مثنوی (۴) زان نظر رو پوشاهم
بردرید اسرار ۲۳۰ زیرا که التوحید اسقاط
الاضافات میباشد

ترجمه ۵۸۱ مثنوی (۳) تا بیاید طالبی چیزی
که جست - اسرار ۲۳۰ باشد الخ

ترجمه ۵۹۵ مثنوی (۱) گردش اورا نه اجر
و نه عقاب - اسرار ۲۳۱ یعنی اجر تشریعی چون
انسان و اما تکوینی پس برای هر چیزی غایتی
است چه فلک و فلکی و چه عنصر و عنصری و
مراد بعدم اختیار نه این است که افلاک در گردش
خود فاعل بالطبع اند و حیات و علم و اراده و

صحيح الاغلاط المطبعية الواقعة في الاصل والترجمة والشرحين

العربي الفارسي من ترجمة دفتر الثالث المثنوي

صفحه	سطر	
۵	۱	ميزهد
۱۲	۲	مثنوی جز خیالاتی
۱۷	۳	المثنوی گر جنین
۲۰	۱	مثنوی - زایشان
۲۰	۷	الترجمة - عَنْ حَدِيثِ ذِي الدُّنَا قَدْ حَجَبًا . . وَ لَهُ صَدْفًا عَيْ طَلَبًا وَ تَوْجِدَ نَسْخَةٍ ثَانِيَةٍ لِلْأَصْلِ لَمْ تَذْكَرْ فِي النَّهْجِ الْقَوِي
۲۲	۵	مثنوی - گروهي دوستان
۲۳		شرح عربي در اين صفحه تابع بيت آخر صفحه ۲۲
۲۳	۸	الشرح العربي اراد بالهند الخ تابع للبيت الرابع من المثنوي
۲۵	۴	مثنوی - کلمه الحذر اشتباهاً مکرر شده
۲۶	۱ و ۷	الترجمة - الأصح لترجمة البيت من الاصل
		لَهُمَّ الْبُلْدَانُ مَنْ مِثْلُ الْجَنَانِ زَهَرْتُ عَنْ وَصْفِهَا كَلَّ اللَّيْلَانِ حَوَّلَتْ دِجْلَةَ مَاءٍ أَسْوَدٍ رُحَ لَهَا الْآيَةُ أَنْظَرُ . . تَهْتَدِي
۲۶	۴	مثنوی - رو بين نشان -
۲۷	۱	مثنوی - بفسره -

صفحة	سطر	
٣٠	٢	الترجمة فى بيان تنمة قصة
٣٧	١	الترجمة عود ايضاً لحكاية المسافرين واولاد الفيل
٣٨	٦	الشرح العربى ان لا يأكلكوا فرخ الفيل
٣٩	٣	الترجمة ذلِكَ الجَائِعُ
٤٠	٣	الترجمة أَنْ شَوَاءَ الْفَرَّخِ لِلْفِيلِ
٤٥	١	مثنوى صدحى حى وقيل وقال
٥٤	١	مثنوى - رهنمايم همهرت باشم رفيق
٥٤	٦	مثنوى - يا سقيم خسته اين دخمه
٦٦	١٢	مثنوى - لرزان و بترس
٧٠	١١	الترجمة - نَظَرَ الْبَخ (مؤخر)
-	١٢	- فزرات (مقدم)
٨٤	٤	الترجمة أَنْ مَعَ الْمُحْسِنِ
-	٧	- عَنِّي أَبْعَدِ
١٠١	١٠	الترجمة لَهَا مِنْهَا مَفَرٌ
١١١	٨	- إِذِ الْخَوْفُ أَكْبَا -
١١٢	٣	الترجمة طرف القرية و الى الضيافة
١١٢	١	الترجمة ذا بحب زوجه جد طلب

صفحه	سطر	
۱۱۲	۳	المثنوی سوی دهر و به میهمانی
۱۴۲	۶	الترجمة حَمَلَةُ الذُّبِّ الْأَشْرُ
۱۵۵	۲	الترجمة صد زمانا و کین الشَّهْمَ الْأَسَدَ
۱۸۸	۱	المثنوی لجانِبِ مُصْرَ مُسْرُوراً -
۱۹۶	۱۱	الترجمة - مِثْلَ هَذَا الْيَوْمِ إِنْ يَهْجَمَ عَلَيَّ
۲۰۲	۱۲	الترجمة في النار شَبَّتْ -
۲۰۴	۱	المثنوی وحي آمَدَن بِمَادِرِ مُوسَى -
۲۰۷	۱	المثنوی - در ريسمانهاش پيچيد -
۲۱۰	۲	از بهر ياری
۲۱۲	۲	لِمَجَلِّ اللَّعِبِ جَرٌّ لَأَن
۲۱۲	۴	الترجمة - في جَرِّهَا الصَّعْبِ الْخَطِيرُ
۲۳۶	۱	المثنوی تا بگيرد دست تو علمتتا
۲۴۱	۶	الترجمة وَاحِدًا بِالذَّاتِ
۲۴۳	۲	- عَشْرَةَ أَنْفَادٍ -
۲۴۵	۷	الترجمة وَ الدَّلِيلَ أَنْتِ
۲۴۹	۲	المثنوی قاصِدَ تَعْبِيرِ الْقُرْآنِ
۲۵۱	۱۱	الترجمة فَالْعَصَا الْقُرْآنُ قَدْ صَارَ لَكَا

صفحه	سطر	
۲۶۴	۶	الترجمة لِلْأَبَدِ - نَكَدَ -
۲۶۵	۱۰	الترجمة وَهَجَرَ - ظَنَّرَهُ -
۲۶۶	۸	الترجمة غَيْرَ أَنِّي
۲۶۹	۴	مثنوی (دعوت کردن نوح (ع) پسر او و سر کشیدن او که بر سر کوه روم و چاره کنیم و منت تو نکشیم)
۲۷۰	۶	المثنوی - عاصمست که آن که مرا از هر گزند -
۲۷۱	۶	المثنوی - نازبا بان
۲۷۷	۲	الترجمة كَأَنَّا بِلَا
۲۸۵	۵	الترجمة (۳)
۲۸۵	۶	- (۴)
۳۱۳	۲	المثنوی بیمار شدن فرعون بوجه از تعظیم خلق
۳۲۳	۱۲	الترجمة كَأَنَّ شَخْصًا صَنَعُوهُ لِعَمَلٍ -
۳۳۶	۷	الترجمة (۴)
۳۳۸	۲	الترجمة بِكُلِّتِي يَدِيهِ
۳۴۲	۵	الشرح العربی (۳)
۳۴۵	۶	الترجمة فَضَلْتُ عَيْنَكَ
۳۵۰	۳	المثنوی چون بیمار آیند -
۳۵۲	۷ و ۴	الترجمة (۲) و (۳) زائدان
۳۷۱	۱	الشرح العربی (۲) و (۱) صحیح (۱) و (۲)
۳۸۸	۱۰	الترجمة لِمَه لِمَ مَا سَلَكُوا
۳۹۰	۶	- لِلْحَنِ كَذَّبُوا -

صفحة	سطر	
٣٩٢	٩ و ٨	الترجمة (٩) مقدم (٨) مؤخر
٣٩٦	٥	المثنوى چون مراقب گشت
٣٩٧	٥	الترجمة فكلّ أحد -
٤٠٥	٢	الشرح الفارسی شرح النهج
٤٢١	٨	الترجمة وَ ذِيَاكَ الْقَبُولُ
٤٣٢	١	المثنوى آن جماعت بر شفاعت
٤٣٣	٩	الترجمة فِي أَيِّ حَقْلٍ ذَهَبَا
٤٣٨	٢	المثنوى همه عالم
٤٤٣	٢	الترجمة الْعَبْدُ الْمُرِيدُ
٤٤٥	٢	- وَمَنْ سِرَّ الْغُيُوبِ
٤٤٩	١٠	الترجمة إِي الْمُهَلَّةَ ضَعْ
٤٥١	٣	الترجمة إِنَّ نُورَ الشَّمْسِ
٤٥٢	٦	الترجمة وَ النَّشْفَةَ
٤٥٥	٥	- كُلِّ مَكَانٍ
٤٥٦	٥	- قَاتِلُوا الْمُظْلُمِ
-	٨	- يَا نَبِيَّ اللَّهِ
٤٥٨	٩	الترجمة عَلَى سِرِّ الظَّالِمِ فِي الدُّنْيَا
٤٦١	٩	- لَهُ مَعَ جُرْمِهِ
٤٦٥	٧	- وَالْحَدِيدُ اللَّيِّنُ فِي يَدِكَ

صفحة	سطر	
٤٧٠	٢	الترجمة حَجَرٌ طَيْرٌ صَغِيرٌ يَضْرِبُ
-	٩	الترجمة - قَيْدَ مَعْقُولَاتٍ
٤٧٢	٤	الشرح العربي يَكُونُ مُعَيَّنًا
٤٧٣	٧	الترجمة كَانَ النِّفْعُ ذَاكَ
٤٧٦	١	الترجمة فَعَوَامِ الْبَلَدَةِ مَكَّرَ الْبَدَنُ مَعَ خُدْعِ النَّفْسِ لَمْ تَدْرِ زَمَنُ
٤٧٧	١	الترجمة نَحْوُهُمَا أَيُّهَا الْحَبْرُ الْبَاطِلُ أَبْدَالًا تَرَكْضُ أَتْرَكَ ذَا الْعَمَلِ
٤٩٤	٥	» كُلُّهُمْ مِنْ بَعْدِ أَنْ جَاءُوا هُمْ -
٤٩٩	٣	مثنوى - مُلَّتِهِمْ -
٥١٨	١	مثنوى - چشم باری در چنان بیلان گشا
٥٣٦	٣	الترجمة - ذَاكَ كَالْمَوْهُومِ فِي كُلِّ زَمَانٍ
٥٦١	٤	» أَنَّ نَحْوَ السَّافِينِ
٥٧٢	١٠	الترجمة - مِنْ عَجِيبٍ
٥٧٩	٧	الترجمة - فِي الطَّيْنِ
٥٨٠	١	الترجمة نَاطِقًا عَادَ
٥٨١	١٢	» الْخُلُقُومُ أَنْ
٥٩٨	١	» إِنَّ هَذِي الْفَرَسَ لِلْمَسِيدِ سَقَطَتْ تَهْلُكُ أَنْتَ فِي غَدٍ
٦٣٢	١	» قَالَ ذَا دَوْمًا وَمِنْهُ الْخُدُّ قَدْ كَانَ فِي عَيْنِ الْمَقَالِ ذَا يَوْقَدِ
٦٣٥	١	» الْمَسْلَاطِينَ الْقُصُورُ كُمْ تَلِيْقُ ..

صفحه	سطر	صفحه
۶۴۶	۲	الترجمة أثر الروح له العقل يرى -
۶۴۸	۶	« وهناك النّحسُ راحَ والحسنُ
۶۵۶	۱۱	« أن كما الماهية منه تُعدّ يا فلان له لم تدّر أبد
۶۵۷	۱	مثنوی عجز در ادراك ماهیات عمو
۶۷۲		پاورقی فارسی سبزواری ۲۳۹ شرح بحر العلوم ج ۲ ص ۱۶۹
۶۷۲		و متخیله بشدت
۶۷۲	۴ -	مثنوی صد بود آن خود عجب یابد خیال
۶۷۶	۳	الترجمة - له الزاد انید - الواو زائدة -
۶۸۹	۱۰	« - والقَدْ سَحَبَ -
۶۸۹	۶	مثنوی دو کشد سوی وبال
۷۰۲	۲	مثنوی حشر هر آزاده
۷۰۵	۱	الترجمة اوزیر و بم
۷۰۵	۵	مثنوی کوز بیم جان
۷۰۸	۷	الترجمة القصة
۷۱۰	۲	مثنوی زانکه بس مردانه
۷۱۱	۱	الترجمة حتی لضیق ذالصدف
۷۱۲	۲	مثنوی مگرد از عقل و داد
۷۱۳	۱۰	الترجمة صار لي الموت لذيذاً
۷۱۳	۱۰	« بل من الكونِ و مِمَّنْ ينتمی
۷۳۲	۳	مثنوی که خنوش

صفحة	سطر	
٧٣٥	٥	الترجمة لَكَ قَالَ هُوَ سِحْرٌ وَ الْخَرَابُ
٧٤٥	٤	» صَدَقَةٌ إِذْ فَتَحَ
٧٤٧	٣	» وَ الْحَدِيدُ نَظَرًا
٧٤٨	٤	» وَ عَلَى السِّرْبِ لِقَهْرٌ لَوْ يَصِيحُ
٧٤٩	٩	» تُخْلِصُ الرَّجُلَ لَكَ
٧٥٠	١	» مَنْ بِهِ تَأْتِي الْحَيَاةُ
٧٥١	١	» يَعْذَمُ قَرَارَ الْجَمِّصِ
٧٥٢	٦	» يُبِيدُ
٧٥٢	٨	» وَ تِلْكَ تُؤَثِّرُ
٧٥٤	٦	» كَانَ تَسْلِيمًا لَكَ
٧٦١	٢	مثنوى مقدم عَلَى الْعَنْوَانِ الْمَلْدَى قَبْلَهُ
٧٦٢	٥	الترجمة أَنَا لَسْتُ الرُّوحَ ذَاكَ
٧٦٣	٤	المثنوى لَأَجْرَمُ بِرْتُو بِبَالِدِ اضْطِرَابِ
٧٦٣		الترجمة فَإِذَا لَا جَرَمَ الضُّمُوءَ وَ جَدَّ
٧٦٤	٤	مثنوى مِنْ نَمَى رَنْجَمِ أَزِينِ لِيكَ أَيْنَ لَكَدِ
٧٦٦	٢	مثنوى كَهْ بِهِ يَرُودُ بِرِ يَرْدِ صَاحِبِ دَلِي
٧٦٧	—	سه بيت از مثنوى ميبايد مقدم بر عنوان باشد
٧٦٨	١	مثنوى بطن چارم
٧٨٥	٩	الترجمة وَ سِلَاحُ الْعِلْمِ ذَاكَ تَأْنِيًا تَرْمِي وَ الْفَنَ تَرَاهُ هَادِيًا

صفحة	سطر	
٧٨٦	٤	الترجمة لَمَّا الْهَيْبَةُ مِنْهُ تَبَيَّنَ
-	٥	- هَكَذَا الْهَيْبَةُ مِنْ اللَّهِ هَم
-	٦	- مَنْ نَجِيْبًا بَانَ
٨٠٨	٨	الترجمة ذَلِكَ السَّاحِبُ
٨١١	٩	- رَجُلُهُ - وَصْلُهُ -
٨١٣	٣	- شَفَقَتِيهِ
٨١٦	٤	- سَفَرُ
٨٢٢	٥	- مَعْمَلُ
٨٢٣	١	- ذَلِكَ الْوَاحِدُ
٨٣١	٧	- الْعَقْلُ
٨٣٢	٧	- صَارَ قَرْضًا -
٨٧٨	٣	- من الختام طبع ترجمة الدفتر الرابع

النسخة الثانية لبعض الآيات والكلمات من ترجمة دفتر الثالث للمشتري

صفحة	سطر	الترجمة
١٤٧	١	ذِي اللَّطْفِ اللَّبِيقِ
٢٠٢	٣	وَهُمْ وَ شَكُّ عِنْدَنَا
٢٠٦	٦	هَذَا الَّذِي كَلَّا ذَكَرْ
٢١٠	٣	كَمْ حُرُوبٍ تَأْتِي بِالصُّلْحِ الشَّدِيدِ
٢١٢	٢	جَرَّهَا مِنْ ذَا لَهُ كَانَ الْفَرَضُ أَنْ مَتَاعاً يَجِدُ مِنْهَا عَوَضُ
٢٤٧	٦	ذَا الْخَفَاءِ مِنْكُمْ أ -
٢٥١	(١) و (٢)	هذه الترجمة بناء على أن النسخة (دينيت پنهان می کنندزیر زمین) وان الضمير في مصراع البيت الثاني متوجه الى الاصحاب و بناء على النسخة المذكورة (دينيت پنهان ميشود زیر زمین) وان الضمير راجع الى الدين نفسه تكون الترجمة
٢٦٤	٦	وَمِنَ الْكُفَّارِ مَنْ قَدْ لُعِنُوا دَيْنُكَ الْقِيَمُ وَ الْمُؤْتَمَنُ لَا ضَرَابَ وَ لَخَوْفٌ سُبْرًا أَبَدًا تَحْتَ الثَّرَى مَا ظَهَرَ أ
٣١٣	٨	(وَ إِذَا مَا لَمْ أَقُلْهُ أَبَدًا لَكَ وَيْلَاكَ تَجِرُ نَكَدًا) (بِأَلَا لَوْهِيَّةٍ قَدْ أَبْدَى ادْعَاءُ)
٣٢٦	٧	أَلَيْتَ التَّالِي سَاقِطٍ وَعِنْدِي الصَّيْدَ لَفَيْخٍ
٣٥٥	١٠	وَ الْجِمَامُ وَ جَدَمَا بَلَغَ مِنْهُ الْمَرَامُ (لِمَهْ مَا كَانَ بِكَ رَحْمٌ عَلَى)
٣٩٧	١	(فَإِذَا مِنْ سَاعَةٍ أَنْتَ عَرَجْتَ)
٤٥٤	٨	فَعَلَى الرَّأْسِ لَهُ ذَرِّي التُّرَابِ (

النسخة الثانية لبعض الآيات و الكلمات من ترجمة الدكتور الثالث العنوي

صفحة سطر الترجمة

- ٤٧٠ (٢١) (حَجَرُ طَيْرٍ أَبَايَلٍ وَمَنْ لِلْعُلُوِّ يَضْرِبُ دَوْمًا يَفْنُ) نسخة ثانية
(حَجَرُ طَيْرٍ هُوَ مَنْ يَضْرِبُ لِلْعُلُوِّ حَيْثُ شَاءَ يَذْهَبُ) نسخة ثالثة
- ٤٧٢ (٢١) (قِمَّةُ الْهَمِيَانِ وَالْكَيْسِ الذَّهَبِ وَلَوْ الْهَمِيَانُ ذَا عَنْهُ الذَّهَبُ)
عَنْهُمَا يَذْهَبُ كَانَا فِي الْعِيَارِ أَبْتَرِينَ لَا يَوْزَنُ وَإِعْتِبَارُ)
- ٣ (مِثْلَمَا يَا لِرُوحِ فَدَّرَ الْيَدَنِ)
- ٥٣٥ ١ (سَاعَةٌ مَعَ أَلْفِ عَامٍ عِنْدَنَا)
- ٥٣٦ ٧ (مِثْلُ هَذِي الْقِمَّةِ حَوْلَ الْقَمْرِ)
- ٥٥٣ ٤ الترجمة خَلَقَ لِلذُّبُوبِ سِوَاهَا مَقَرَّ
- ٥٥٣ ٢ مثنوى وجأى كذاخت
- ٥٦٣ ٤ (فَنَعَمْ قُلْتُ لِي الْجِرْمَانُ كَانَ فِي الْأَمَامِ غَيْرَ أَنَّ فِي الزَّجْرِ بَانَ
- ٦٠٦ ٨ مَنْ يَدَا الْجِسْمِ الْحَيَاتِ وَالْبَقَاءِ فِيهِ لِرُوحٍ بِهَا يَلْقَى الصَّفَاءُ
- ٦٣٣ ٥ (زَوْجُهُ قَالَتْ أَيَا سَامِي الْخِصَالِ أَفِرَاقُ قَالَ لَا لَا فَا لِرِصَالِ
- (ذَا الْفِصَالِ كَانَ .. لَيْسَ بِالْفِرَاقِ .. بَلْ هُوَ عَيْنُ التَّدَانِي وَالْتِّلَاقِ ..
- ٧٣٢ ٩ (رَأْسُ ذَاكَ الْقُنْفُذِ كَلَّا خَنَسَ)
- ٧٣٥ ٦ و٥ قَوْلُهَا السِّحْرَ يَكُونُ وَالْخَرَابِ
- ٧٥٠ ٤ (تَأْكُلُ مِنْ ثَمَرٍ إِمَّا التَّعَبِ
- بِاعْتِرَابِ تَجِدُ تَلْقَى الْكَرْبِ
- ٧٥٨ ٥ الترجمة أعلي

تمحيص ثانوي لتصحيح الكلمات والنسخة الثانية لأبيات ترجمة دفتر الثالث للمثنوي

صفحه ٨٦٨ سطر (٦) الترجمة كلمة (رايت) بالفارسية بمعنى الرمح والترجمة المذكورة قبلاً بناء على هذا المعنى وقد سقط منها أيضاً ترجمة كلمة (انديشه) اللتى هى بمعنى الخيال و الفكر و النسخة الاصح لترجمة هذا البيت ان كلمة (رايت) فيه عربية و بمعنى العلم والبيدق و الراية المعروفة

لِلْخَيَالِ الْعَلَمُ لَا قَىٰ اِنْكَسَارُ مُؤْنِسُ الْغَمِّ يَبْدُءُ اِنْتِظَارُ

ج

دنباله حراشی فارسی ابیات مثنوی دفتر سوم

صفحه ۴۴۳ سطر اول و دوم و سوم

(در الست آنکو چنین خوابی ندید اندرین دنیا نشد بنده و مرید)
 (وور بشد اندر تردد صد دله يك زمان شکرستش و سالی گله)
 (پای پیش و پای پس در راه دین می نهد با صد تردد بی یقین)

در جزء سوم شرح بحر العلوم صفحه ۱۰۹ اجمالا چنین نوشته است (یعنی آن کس که روز اُلت راحت نیافت و یا ارشاد نیافت و یا بشارت نیافت عبادت کننده نشده و مرید و طالب حق نشد) و با این وصف کلمه مرید بضم میم میباید و اسم فاعل خواهد بود) و حاصل بیت تالی آنکه اگر عبادت کننده حق باشد بتصدیق عبادت نکند بلکه در شك باشد و بیت تالی این تالی تفسیر این تردد است -

صفحه ۲۵۱ سطر ۳ مثنوی - (چا کرانت شهرها گیرند و جاه دین تو گیرد ز ماهی تا بماء) در برهان قاطع دنباله کلمه ماه چنین ذکر شده است (ماه بزبان پهلوی شهر را و مملکت گویند که عربان مدینه خوانند گویند حذیفه بعد از فتح همدان بنهاوند آمد و چون نهانند کوچک بود و گنجانی سپاه او را نداشت فرمود که آنچه لشکر کوفه بود بدینور رود و هرچه سپاه بصره بود بنهاوند فرود آمدند و چون ماه بزبان پهلوی شهر و مملکت را گویند نهانند را ماه بصره و دینور را ماه کوفه می گفتند عربان هم این دو شهر را ماهین میخوانند و کنایه از مشرق هم هست) و بطور مسلم مولانا در این بیت فراخی مملکت او خواسته و اینکه وسعت اطراف آن از مشرق تا مشرق است چنانچه در عربی برای همین منظور گویند (بینی و بینک بعد المشرقین) و کنایه از بسیاری و فراخی آن میخواهند -

تمحیص ثانی لاصحیح الکلمات و النسخة الثانية

لایات ترجمه دفتر الثاني من المتن

صفحه	سطر	الشرح العربی	
۶	۳	مثنوی	سنة اثنين و ستين و ستمائة
۴۵	۲	مثنوی	بسبب میل مستمع
۱۵۲	۳	مثنوی	زو بهستی کرد فرعون عنود
۱۵۴	۴	مثنوی	او به بیرون میدود که کو عمو
۱۵۴	۱۰	الترجمة	النسخة الثانية - فَرَكَ بِالْحَقْدِ شَبَّ حُرْقًا
۱۶۴	۵	الشرح العربی الصحيح - رقم (۳)	
۱۶۷	۱	مثنوی	حاجب آتش بود بی رابطہ
۱۹۸	۳	مثنوی	النسخة الثانية هذه الاصح
بنگر اندر خود نه تو بودی عرض جنبش جفتی و جفتی با عرض			
۲۰۵	۳	مثنوی	این تقاضای کار
۲۰۶	۱	مثنوی	نسخة اسرارالحکم للسبزوارى کذا (بر تو کارى بود
چون جنز کش) و قال فى شرح جان کنش مانیه - جان کنش جان کندن چه شین در			
فارسی حرف مصدرى نیز باشد چون دانش و بینش و کشش - و الظاهر ان نسخة النهج (چون			
جان کشش) ايضاً صحيحين كما ذكرت مع شرحها			
۲۲۰	۹	الترجمة	إِذْ لَكَ الْفَائِدَةُ حِينَ تَصِيرُ
۲۴۲	۲	»	هُوَ فِي كَيْفِيَّةٍ دَوْمًا وَ فَنَ
۲۴۴	۹	»	وَ رَمِيهِ اللَّبَنُ مِنْ عَلَى رَأْسِ الْجِدَارِ
۲۷۸	۵	»	جَبَلٌ يُوجَدُ لِلصَّوْتِ بُعِيدَ
۳۱۹	۵	»	سَيِّدَ لِقْمَانَ عَبْدًا أَمْرًا يَا فُلَانُ قُمْ وَ سِرْ مُبْتَدِرًا وَ
وَ أَتْنِي حَالًا بَلِقْمَانَ الْوَلَدِي فَهُوَ زَمَنًا عَنِّي أَبْتَعِدْ			

تمحيص ثانوي لتصحيح الكلمات والنسخة الثانية لايات ترجمة دفتر الثاني من المثنوي

صفحه سطر

حُجَّةٌ أَبَدَيْتَ أَنَّ لَنْ تَأْكُلَا	الترجمة	٥ و ٤	٣٢٢
النسخة الثانية - واحداً مُخْتَلَفٌ مِنْهُ الْأَثَرُ	»	٢	٣٣٥
تِلْكَمُ الْحَسَادُ كَانَتْ ذَا الشَّجَرِ الْقَبِيحِ الْمُرَّ مَعْدُومِ الْأَثَرِ		٧	
و آن چه دادی هر چه دادی در زکات	مثنوی	٢	٣٦٢
الترجمة	النسخة الثانية	٥	٣٧٩
أَطْلُبْ مِنْكَ حَرِيقًا وَ حَرِيقُ وَ مَعَ هَذَا الْحَرِيقِ كُنْ رَفِيقُ			
رُبَمَا قَالَ لِي أَعْلَى وَ السُّكُوتُ	الترجمة	٨	٣٩٢
إِذْ غَدَتُ أَيْضًا لِكُلِّ نِعْمَةٍ	»	١	٣٩٦
الْمَرَارَاتُ زَعِيمًا وَ وَجِيهَ		٢	
ذَا الْوَلِيِّ الْعَيْنِ عَيْنُ الْمُعْجَزَاتِ	الترجمة	٢	٣٩٨
الْأَصَحُّ	»	٣	٤٢٠
مَا قَدَّرْتَ عَنْ يَدٍ وَ الرَّقَبَةُ	نَحْرٌ غِلُّ الْبُخْلِ فَهُوَ الْعَقَبَةُ		
از اطالت خائفم ای مرد نیک		٤	٤٦٦
أَنْتَ سَرْعَانَ لَهُ تُخْلِي زَمَنُ	الترجمة	٨	٤٦٢
النسخة الثانية (عَهْدُنَا تَيْنُ لَنَا الْحُبُّ ذَلِيلُ	»	٩	٥٣٩
مَا هُوَ مِنْ حُبِّكَ الصَّفْوِ الْجَلِيلِ			
مِنْ وَهَادِ سِتَّةٍ كُلُّ أَحَدٍ	»	٨	٥٧٢

تمحيص ثانوي للكلمات و النسخة الثانية لأبيات ترجمة الدفتر الثاني من المثنوي

٥٢٣	١	المثنوي	كفت بيزاريم	
٦٨٥	٣	»	النسخة الاصح - لَوَ لَّكَ بِالْعُنْفِ لِلدِّينِ إِنَا	
			كُنْتُ أَبْقَظْتُ بِدَا وَمُتَّ الْعِنَا	
			طَبْعِي الْأَصْلِي قَدْ كَانَ كَذَا .. وَ كَذَا دَوْمًا أَنَا أَهْوَى الْأَذَى..	
٥٩٧	٨	الترجمة	أَنْ يَكُونَ الْحَقُّ سِرًّا وَ عَلَنَ -	
٦١٦	٨	»	وَ عَنْ الْمَكْرِ لَهُمْ مَا صَرَحًا -	
٦٥٧	٩	»	سَاقِطَ -	
			لَهُمْ قَالَ أَيَا سَامِي الْعِمَادُ يَا مُدْلُوكَ الْأَرْضِ يَا خَيْرَ الْعِبَادِ	
٦٩١	٢	الترجمة	وَ أَفَانِينَ رِيَاءٍ وَ دَغَلٍ	
٦٩٣	٢	»	النسخة الثانية - وَ رَضَى بِالْفَقْرِ كَمْ أَفْظَرِ دَقِيقَ -	
٦٩٥	٤	»	طَلَبَ لَبَّتَهُ كَالْعَبْدِ تُطِيعُ	
٧٤١	٦	»	وَلَا تَخْشَ الْأَذَى -	
٧٤٢	٤	»	كَمْ تَكُونُ مِنْ فُرُوقٍ رَحْبَةٍ -	
٨٠٠	٧ و ٨	»	النسخة الثانية	
			كُلُّ فَخٍّ هُوَ بِالذَّاتِ أَبَدٌ لَهُ مَا ذُلٌّ وَلَا رُغْبًا وَجَدَ	
			لَكِنَّ الرِّيشَ لَهُ عَمْدًا كَسَرَ وَقَعَ دَوْمًا بِهِ وَ الْعَجْزُ ظَهَرَ	
٨١٥	٥	الترجمة	وَسَطَ هَذِي الْمَنَاجَاتِ السَّحَابَ -	

تمحيص ثالث والنسخة الثانية لبعض الآيات في ترجمة الدفتر الأول أيضاً

صفحه ٧٩٢ سطر (١) النسخة الثانية

إِنْ يَكُ الْعَالَمُ عَشْرًا وَ ثَمَانِ أَلْفٍ أَوْ أَكْثَرَ سِرًّا وَ عِيَانِ

صفحه ٣٣٨ سطر (١) النسخة الثانية

هَلْ زَرَعْتَ الْبَرَّ حِينًا وَ الشَّعِيرَ لَكَ أَعْطَى .. أَبَدًا ذَالًا يَصِيرُ

صفحه ٢٩٤ سطر (١) و (٢) الترجمة الصحيحة

عَنْ هَوَاءٍ فِيهِ لِلرُّوحِ أَبَدٌ طَارَتْ الْعَنْقَاءُ مَا حُدَّتْ بِجَدٍ
فَمَهِىَ قَبْلَ الْعَالِمِ ذَا نَظَرْتُ طَيْرَانَ الْفَتْحِ فِيهِ ظَفَرْتُ

صفحه ٢٤ سطر (٧) النسخة الثانية

وَ غَدَوْ كَالسَّائِلِينَ هُمْ قَدْ رَفَعُوا الزَّلَّاتِ ذُلًّا وَ نَكْدَ

صفحه ٣١ سطر (٣) النسخة الثانية -

هَذِهِ الشَّمْسُ هَبِ الظِّلُّ لَهَا آيَةٌ دَلٌّ وَ أَبْدَى مَا يَهَا

- اه سطر (٨) النسخة الثانية

لَا تَقُلْ لِلْمَلِكِ ذَاكَ الْآحَدُ مَا لَنَا مِنْ رُخْصَةٍ .. مِنْهُ أَبَدُ

صفحه ٤٩ - سطر (٤) النسخة الثانية

لَيْتَ ذَاكَ الْعَارِ مِنْ سَمْتِ أَلَمٍ وَاحِدٍ لَا غَيْرَهُ أَرَبِي أَلَمٍ

صفحه ٢٢٤ سطر (٧ و ٨) النسخة الثانية

مَا هُوَ الْقَشْرُ الْأَقَاوِيلُ اللَّتِي صِبْغَتْ بِاللُّونِ أَلْفَ صِبْغَةٍ
حَيْثُ أَنَّ اللَّونَ فِي الْمَاءِ أَبَدٌ مِنْ ثَبَاتٍ مَا لَهُ الْمَحْوُ وَجَدُ

تمهید ثالث والنسخة الثانية لبعضی الآیات فی ترجمة دفتر الاول أيضاً

صفحة ۲۷۴ سطر (۱۰) وقع هذا البيت اشتبهاً بعد البيت التاسع (وَ إِذَا مَا فَتَقَ الْغُصْنُ

الْوَرَقُ) وَهُوَ تَمَّةُ البيت الثامن (حَرَّ الْغُصْنُ الرَطِيبُ وَالْوَرَقُ)

صفحة ۳۳۶ سطر (۳) - من المثنوی - گرز پشت آدمی وز صلب او در طلب میباش و هم

در طلب او- الصحيح كما فی نسخة السبزواری (در طلب او) بالطاء المؤلفة علی وزن، قریب لا

بالتاء المثناة المضمومة كما هو فی الحاشية الفارسية نقلاً عن شرح بحر العلوم لعدم ذكر دلالة

(تلب) فی البرهان القاطع

صفحة (۳۷۵) سطر (۵) از مثنوی صحیح چنین است (اندرین ره میخروش و میخراش)

چنانچه در اسرار الحکم سبزواری صفحه ۵۹ هم ذکر شده است

صفحة ۳۷۶ سطر (۵) مثنوی نسخه صحیح (کفتاب از شرق تر کتاز کرد) سبزواری در

صفحة ۵۹ اسرار الحکم مینویسد (تر کتاز) در نسخ بسیار (تر کی تاز) دیدم یا زیاد است

و بمعنی خیزش و تعجیل -

صفحة ۳۷۸ سطر ۴ المثنوی الصحيح (مر که داد او حسن خود را در مزاد)

صفحة ۴۹۸ سطر (۳) الترجمة النسخة الثانية

وَ إِلَى نَادِيْ أَنْسٍ وَ فَرَحٍ بَرَاءٌ لَا لِمَشِيبٍ وَ تَرَحٍّ

صفحة ۵۰۲ سطر (۶) المثنوی النسخة الصحيحة - من سپاناخ توام هرچم پزی یا ترش

با یا که شیرین می پزی - چنانچه در اسرار الحکم صفحه ۶۸ آمده است

در ترجمه دفتر دوم سطر (۵) صفحه ۴۶۹ صحیح (أَنْتُمْ فِي ذِي الدُّنَا)

